

Աստվածաշնչի գրքերի
Հայ մեկնությունների գրադարան

Library of Armenian Commentary
of the books of the Holy Bible

Commentaries of the Books of the New Testament

11

St. Grigor of Thatev

Commentary of the Gospel of John

By Rev. Father Ghukas Zakharian

Edited by Arshavir Gaboujian

Holy See of St. Etchmiadzin

2001

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳՐԶԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

11

Սուրբ Գրիգոր Տաթևացի

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՂԱՆՆՈՒ
ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ

Աշխատասիրությամբ՝ Դուկաս արեղա Չաքարյանի
Խմբագիր՝ Արշավիր Գաբուշյան

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
2002 թ.

Հրամանաւ
Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ Բ
ԱՍԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ

By the order
His Holiness
KAREKIN II
Supreme Patriarch and Catholicos
of All Armenians

Մատենաշարի գլխավոր խմբագիր՝
ԵԶՆԻԿ ԵՊՍ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Chief editor of the serial publication
BISHOP YEZNIK PETROSSIAN

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՅԻ

Ա. Կյանքն ու գործունեությունը

Սուրբ Գրիգոր Տաթեւացին ծնվել է 1346 թվականին¹: Հայրը՝ Սարգիսը, մի արհեստավոր էր, որը գաղթում է Արճեշ քաղաքից և հաստատվում Վայոց ձորում, մայրը՝ փարպեցի մի գեղջկուհի: Մի քանի վաղամեռ որդիներից հետո ուխտով դիմում են սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի բարեխոսությանը: Շուտով աստվածահաճ տեսիլքով նրա մայրը Աստծուց ստանում է իր խնդրանքների պատասխանը. Վայոց ձորի Թմուկ գյուղում ծնվում է Հայոց վարդապետը: Իրենց ուխտին հավատարիմ ծնողները 15-ամյա Գրիգորին ուղարկում են Տաթևի վանք, որտեղ պատանին աշակերտում է սուրբ Հովհան Ռոտմեցուն: Տյառնաշունչ սրբավայրերն այցելելուց ուսուցիչը չի մոռանում նաև իր աշակերտին: Հայոց Եկեղեցուն պատկանող սրբոց Հակոբյանց տաճարում 1373 թվականին ձեռնադրվում է կուսակրոն քահանա՝ Գրիգոր անունով (ավագանի անունը՝ Խութլուշահ): Մի քանի տարի հետո Երզնկայի մեջ ստանում է վարդապետական գավազան, իսկ ծայրագույն վարդապետական աստիճանին արժանանում է Ապրակունյաց վանքում, սուրբ Հովհան Ռոտմեցու կյանքի վերջին տարիներին: Քիչ ժամանակ անց վախճանվում է Ռոտմեցին, և սուրբ Գրիգոր Տաթեւացին հաջորդում է նրան Հայոց վարդապետության կոչման մեջ: 1390 թվականին տեղափոխվում է Տաթևի վանք և հիմնականում այստեղ է անցկացնում իր կյանքի մնացած 20-22 տարիները: Այստեղ նա Ապրակունյաց վանքից իր հետ բերած աշակերտների շարքերը համալրում է ուրիշ այլ աշակերտներով: Մասնավորաբար այս շրջանում է բարձրանում Տաթևի վանք-համալսարանի ուսումնագիտական համբավը: Կյանքի վերջին տարիներին նա փոխադրվում է Վասպուրականի Մեծոփա վանքը, որտեղ փորձում է հաշտեցման եզր գտնել Աղթամարի և Սսի կաթողիկոսությունների միջև, սակայն իր այս առաքելությունը չի հաջողվում: Աղթամարի Դավիթ կաթողիկոսը նրան վտարում է իր սահմաններից: Սուրբ

---

¹ «Էջմիածին», 1959, դեկտ., էջ 3: Ծնորհք արքեպսկ. Գալուստյան, «Հայագի սուրբեր», 1997, էջ 127: Նորայր արք. Պողարյան, «Հայ լրողներ», Երուսաղեմ, 1971, էջ 396:

ՄԵԿՆՈՂԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Եկեղեցական ժառանգության մեջ իրենց ուրույն տեղն ունեն սուրբգրական մեկնությունները, հատկապես ավետարանական մեկնությունները: Չորս Ավետարաններից առաջին երեքը, որոնք հայտնի են համատեսական անունով, աչքի են ընկնում Տիրոջ երկրային կյանքի, տնօրինական գործունեության պարզ նկարագրությամբ, մինչդեռ չորրորդ՝ Հովհաննու Ավետարանը՝ աստվածաբանական դժվարընկալելի թափանցումներով: Ուստի վերջինիս մեկնաբանությունը պահանջում էր մասնավոր ճիգ ու ջանք՝ ունկնդրին կամ ընթերցողին աստվածաբանական ճշմարտությունները բացատրելու համար:

Նախնի եկեղեցու մեջ հայտնի են Հովհաննու Ավետարանի հետևյալ մեկնություններ. նախ՝ վալենտինական Գերակլիոնի (150-180թ.) աշխատությունը, որը Հովհաննու Ավետարանի առաջին մեկնությունն է: Սրան հաջորդում է Ռոդգինեսի կատարած մեկնությունը¹: Վերջինիս հաջորդում է սուրբ Հովհան Ոսկեբերանի 88 քարոզները²: Հունարեն պահպանվել են Թեոդորոս Մոսպուեստացու կատարած մեկնության պատառիկները, Կյուրեղ Ալեքսանդրացու մեկնությունը³, ինչպես նաև Օգոստինոս Երանելու 124 քարոզները՝ լատիներեն լեզվով:

Գրերի գյուտից անմիջապես հետո սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցն ու Սահակ Պարթև Հայրապետը ձեռնարկեցին առաջին հերթին Աստվածաշունչ մատյանի թարգմանության գործը: Այդ ժամանակվա հանրահայտ կրթական օջախներ մեկնած հայ ապագա թարգմանիչները վերադառնալով իրենց հետ Հայաստան են բերում հսկայական մեկնողական ժառանգություն, որոնց թվում էին սուրբ Հովհան Ոսկեբերանի «Մատթեոսի մեկնությունը», Եփրեմ Ասորու «Համաբարբառ Ավետարանի մեկնությունը», սուրբ Գրիգոր Նյուսացու «Ինն երանությանց մեկնությունը» և «Հայր մեր»-ի մեկնությունը, սուրբ Կյուրեղ Ալեքսանդրացու «Ղուկասի մեկնությունը», Հիպոդիտոս Բոստ-

¹ Ն.Տ., էջ 142-143:

Ὀϊεεῖτᾶϑ Ἀεάεεϑ ὀ. 3, ἀὸδ. ἐçä.1987, ἡὸ. 305:

² Ἰᾶὸ. Ἀ. Ἀεᾶᾶ. 1902.

³ 1910 ᾶ. ἰἡἡ. Ἀὸδ. Ἀεᾶᾶἰεϑ.

րացու «Հովհաննու մեկնությունը» և այլն¹: Սուրբ Գրոց մեկնությունների թարգմանությունը շարունակվում է նաև հետագա դարերում: Հայաստանում մի շարք վանքեր դառնում են Աստվածաշնչի մեկնության կրթօջախներ, որոնցից ամենից նշանավորը Սյունյաց վարդապետարանն էր, որը երկար դարեր (Ջ-ԺԵ դդ.) հայ իրականության մեջ կոչվում էր «Երկրորդ Աթենք»²:

Հայ միջնադարյան մատենագրության մեջ հայտնի են հետևյալ ավետարանական մեկնությունները.

«Չորս Ավետարանների մեկնություն» և Ստեփանոս Սյունեցի³:

Մատթեոսի Ավետարանի մեկնություններ՝ Անանիա Սանահնեցի, և Ներսես Շնորհալի, և Հովհան Ռոտունեցի և և Գրիգոր Տաթևացի:

Մարկոսի Ավետարանի միայն մեկ թերի մեկնություն՝ Բարսեղ Մաշկևորցի:

Գուկասու Ավետարանի մեկնություններ՝ Իգնատիոս Սկեռնեցի, Սարգիս Կունդ, Մատթեոս Ջուղայեցի:

Հովհաննու Ավետարանի մեկնություններ՝ Սարգիս Կունդ, և Հովհան Ռոտունեցի, և Գրիգոր Տաթևացի, Մատթեոս Ջուղայեցի, Գրիգոր Խլաթեցի և ուրիշներ⁴:

Ընդհանուր պատկերը մեզ ցույց է տալիս, որ Ավետարանական մեկնությունները լրջորեն կարևորվել են հայ հեղինակների կողմից, և նրանք տարբեր ժամանակներում, հակառակ հրապարակի վրա եղած համաբնույթ մեկնությունների, իրենց օրվա հոգևոր պետքերը դարձանելու նպատակով, վերստին մեկնել, բացատրել են այս կամ այն Ավետարանը:

¹ Տե՛ս Հ. Գարեթիմ Ջարբհանալեան, «Մատենադարան հայկական թարգմանությունաց նախնեաց» (Դ-ԺԳ), Վենետիկ, 1889:

² Տե՛ս Եզնիկ քհն. Պետրոսյան, «Ավետարանների միջնադարյան հայկական մեկնություններ», «Էջմիածին» 1982, հունվար, էջ 35:

³ Աշխարհաբար թարգմանությունը հրատարակվել է աշխատասիրությամբ Վիլհելմ դպիր Ղազարյանի, (Ս. Էջմիածին, 1997):

⁴ Տե՛ս Եզնիկ քհն. Պետրոսյան, «Ավետարանների միջնադարյան հայկական մեկնություններ», հունվար, էջ 35-41:

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՅՈՒ «ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՒԵՏԱՐԱՆԻ» ԱՇԽԱՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՅՐԸ ԵՎ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Ս. Գր. Տաթևացու այս գործը, ինչպես տեսնում ենք երկը պարունակող ՄՄ թիվ 3294 ձեռագրի հիշատակարանից, գրվել է վանական ուսանողության համար:

Հիշատակարանը հետևյալն է.

«Արդ, սա է մասն ինչ յաշխատութենէ վարժապետին իմոյ՝ Գրիգորի Մեծի, եւ մասն ինչ ի քրտանց հարանց, եւ բոլորն իսկ յառատաձիրն Տեառնէ, զոր եւ յոյժ աշխատութեամբ հաւաքեցի առ ի դիւրահասութիւն մանկանց նորածնելոցդ, զոր եւ հայցեմ, որք պատահիք այսմ, յիշեսջիք զՄատթէոս՝ սպասատր բանի:

Արդ, ոչ թէ լիապէս գրեալ է աստ, այլ մասնատր բանից եղև լուծումն, իսկ զգերակատարն ի Մեծէն Գրիգորէ լուծեալ, անդր գտջի՛ր ճշմարտապէս:

Գարձեալ՝ ծանի՛ք, զի Մեծն Գրիգոր բազում աշխատանաւք եւ ջերմ սիրով զՅոհաննու Աւետարանս դաս ասաց եւ քաղուածու շինեաց մինչեւ յայն, որ ասէ. «Յառաջագոյն քան զտան Չատկին», եւ փոխեցաւ ի Քրիստոս, եւ գիրքս թերատ մնաց: Իսկ փանաքիս Մատթէոս էրէց զքաղուածս յորժամ գրեցի, զպակասն երրորդ տետրի Մատթէոս վարդապետի շինածէն լմնեցի: Աղաչեմ անմեղադիր լինել, զի սէր եւ փափագ բազում ունէի, վասն այն գրեցի թուին ՋԷ (1458)»¹:

Այս հիշատակարանից կարելի է ենթադրել, որ սուրբ Գրիգոր Տաթևացին Հովհաննու Ավետարանի մեկնությունը որպես առարկա դասավանդել է իր աշակերտներին. «Մեծն Գրիգոր բազում աշխատանաւք եւ ջերմ սիրով զՅոհաննու Աւետարանս դաս ասաց», և միայն առաջին տասներկու գլուխներին է քաղվածքների տեսք տվել, այսինքն՝ գրի վերածել. «Եւ քաղուածու շինեաց մինչեւ յայն, որ ասէ. «Յառաջագոյն քան զտան Չատկին», եւ փոխեցաւ ի Քրիստոս, եւ գիրքս թերատ մնաց»: Իսկ Մատթէոս երեցը, որը սուրբ Գրիգոր Տաթևացու աշակերտն է եղել («Սա է մասն ինչ յաշխատութենէ վարժապետին իմոյ»), իր ջերմ սիրո պատճառով չի ցանկացել գործը կիսատ թողնել. «Չի սէր եւ փափագ բազում ունէի, վասն այն գրեցի», և լրացրել է՝ քաղելով Մատթէոս Ջուղայեցու Հովհաննու

---

¹ ՄՄ ձեռ. թիվ՝ 3294, թերթ՝ 320ա:

մեկնությունից («Իսկ փանաքիս Մատթեոս երեց զքաղուածս յորժամ գրեցի, զպակասն երրորդ տետրի Մատթեոս վարդապետի շինածէն լմնեցի»):

Մեր ձեռքի տակ ունենք նաև մի հիշատակարան, որտեղ հիշատակություն կա սուրբ Գրիգոր Տաթևացու՝ Հովհաննու մեկնության մասին: Այդ գործը Տաթևացու քարոզգիրքն է, որը ընդօրինակել է Թովմա Մեծոփեցին¹: Մեծոփեցու հիշատակարանի մեջ հետևյալ տողերն ենք կարդում.

«Եւ յեր[րոր]դ ամին, շարժեալ ի Հոգոյն ազոմանէ, եկեալ բնակեցաւ յերկիրս Քաջբերունոյ, ի սուրբ ուխտս Մեծոփոյ: Եւ ժողովեաց բազում վարդապետս եւ կրօնաւորս, աւելի քան զութսուն ոգիս: Եւ զամ մի լրման դասի վարդապետութեան զամենեսեան լուսաւորեաց: Երիս գիրս բացայայտեաց՝ «համբերութիւն քաջ նահատակին Յոբայ, եւ զԳիրս գրչութեան Արիստակիսի եւ Մեծին Գէորգեայ, եւ զՍուրբ Աւետարանն Յովհաննու: Եւ եհաս մինչ ի յայն տեղի, որ ասէ՝ յառաջագոյն քան զտօն Չատկին: Եւ եկեալ սիրելի աշակերտք նորա՝ գողացան զնա ի գիշերի: Եւ մեր ելեալ զնա // ցաք զկնի նորա՝ հանդերձ վարդապետաւք եւ եպիսկոպոսաւք եւ գրոց աշակերտաւք, եւ հասաք նմա յերկիրն Արարատեան, լալով, ողբալով, արտասուօք, աղիողորմ կսկծանօք, եւ ոչ կարացաք դարձուցանել զնա, եւ անդ ետ մեզ հրաման վարդապետութեան»²:

Մեծոփեցու հիշատակարանից հստակ երևում է, որ սուրբ Գրիգոր Տաթևացին Մեծոփա վանքում եղած ժամանակ դասավանդել է Հոբի գրքի և Հովհաննու Ավետարանի մեկնության առարկան: Իհարկե, հնարավոր է, որ նա այս աշխատությունները կատարած լինէր ավելի վաղ ժամանակ, սակայն կարծում ենք, որ բոլորովին պատահական չէ, որ Թովմա Մեծոփեցին նշում է մինչև այն հատվածը, որտեղ հասել է սուրբ Գրիգոր Տաթևացին Հովհաննու Ավետարանը մեկնելիս. «Եւ եհաս մինչ ի յայն տեղի, որ ասէ. «Յառաջագոյն քան զտօն Չատկին»³»: Վերհիշելով նաև նախագաղափար հիշատակարանը, որտեղ գրիչ Մատթեոս երեցը նշում է, որ սուրբ Գրիգոր Տաթևացին մահվան պատճառով չի հասցրել ավարտին հասցնել այս գործը, իսկ Թովմա Մեծոփեցին էլ հաղորդում է, որ. «Մինչ դեռ յառագաստի պարէաք եւ հոգով եւ մարմնով ուրախ էաք, իսկոյն համբաւ մահու նորա խոռովեցոյց

¹ ՄՄ Ձեռ. թիվ՝ 2065:

² Տե՛ս Լ. Ս. Խաչիկյան, «ԺԵ դարի հայերեն ձեռագրերի հիշատակարաններ», Ա., 1955, էջ 101:

³ Տե՛ս Հովհ., ԺԳ, 1:

զմեզ, զի յետ բաժանելոյն մեր ի նմանէ ԼԶ օր միայն եկաց ի մարմնի»¹, հետևաբար մեր եզրակացությունն այն է, որ սուրբ Գրիգոր Տաթևացին իր Հովհաննու մեկնության տասներկու գլուխները գրել է Մեծովիա վանքում՝ իրեն աշակերտած վանականների և հոգևորականների համար:

Շարունակելով մեկնության մյուս գլուխների քննությունը, մենք այն համեմատեցինք Մատթեոս Ջուղայեցու մեկնության հետ²: Պարզվեց, որ Մատթեոս Ջուղայեցու Հովհաննու մեկնությունը խիստ համառոտ մի գործ է, այնքան համառոտ, որ նույնիսկ Մատթեոս երեցը, հիմնականում բառացի օգտվելով նրա մեկնությունից, միաժամանակ բավականին հավելումներ է կատարել:

Այսպիսով կարող ենք արձանագրել, որ սուրբ Գրիգոր Տաթևացին «Հովհաննու մեկնությունը» գրել է 1406-1409 թթ. ընթացքում: Այդ աշխատանքը ընդգրկում է Հովհաննու Ավետարանի տասներկու գլուխները, որը շարունակել է սուրբ Գրիգոր Տաթևացու աշակերտ Մատթեոս երեցը՝ օգտվելով Մատթեոս Ջուղայեցու «Հովհաննու մեկնությունից»: Մեր ունեցած հիշատակարանը վկայում է, որ տասներեքերորդ գլխի հավելումը կատարվել է 1458 թվականին³:

Ամբողջ Ավետարանի մեկնության մեջ բացակայում է շնացող կնոջ դրվագը, այս հատվածը բացակայում է նաև Նանա Ասորու մոտ: Այդ հատվածին, որը համարվում է հետագայի հավելում, սուրբ Գրիգոր Տաթևացին անդրադառնում է ութերորդ գլխի սկզբում. «Եւ աստ է աւելորդ աւետարանն, որ վասն կնոջն շնացելոյ, գոր մեք ի վերջոյ Աւետարանիս դիցուք զմեկնութիւն նորա»: Հասկանալի է, որ շնացող կնոջ դրվագի մեկնությունը չի բացակայում լոկ այն պատճառով, որ Նանայի մոտ այն չկա, և ոչ էլ այն պատճառով, որ այն հետագայի հավելում է, այլ որ հեղինակը պարզապես չի հասցրել իր ավարտին հասցնել այս ծավալուն աշխատանքը:

ՆԱՆԱ ԱՍՈՐՈՒԻ ԽՆԴԻՐԸ

Նանա Ասորու կենսագրությանն ու ամբողջ հոգևոր գործունեությանը լավագույնս անդրադարձել է Հ. Քերոբե Ա. Չրաքյանն իր «Նանայի Ասորոյ

¹ Նույն տեղում:

² Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի ձեռագրատուն, ձեռ. 524:

³ ՄՄ ձեռ. թիվ՝ 3294, թերթ՝ 320ա:

վարդապետի մեկնութիւն Յովհաննու Աւետարանին» աշխատության ներածության մեջ¹, սակայն պետք է նկատել, որ այդ ներածության մեջ կան որոշ խնդիրներ, որոնք պարզաբանման կարիք են զգում:

Գավանաբանական քաջ հայտնի նկատառումներով Մխիթարյան միաբան Հ. Քերոբե վրդ. Չրաքյանն իր ներածության մեջ որևէ խոսք չի ասում Տաթևացու կատարած աշխատանքի վերաբերյալ. աշխատանք, որն ըստ էության Նանա Ասորու մեկնության «Առաջաբանության» մեկնություն-լուծմունքն է: Ավելին. հավատարիմ մնալով Մխիթարյանների կաթոլիկ դավանաբանությանը, նենգափոխելով ակնհայտ իրողությունը՝ Չրաքյանը Նանա Ասորուն ներկայացնում է իբրև քաղկեդոնականության հետևորդ: Մինչդեռ եթե նա հիշեր ս. Գր. Տաթևացու մեկնության գոյությունը, ըստ ինքյան կջրվեր իր տեսակետը:

Խնդիրը հետևյալն է. Հ. Քերոբե Ա. Չրաքյանը ներածության ԻԵ-ԻԶ էջերում փորձում է իր ընթերցողին համոզել այն փաստի մեջ, որ մեր հայրերը հավասարապես օգտագործել են թե՛ մեկ բնություն, թե՛ երկու բնություն հասկացությունները: Իհարկե ընդունելի է այն տեսակետը, ըստ որի կարելի է ասել և՛ մեկ բնություն, և՛ երկու բնություն բանաձևերը², սակայն եթե ճիշտ ըմբռնենք: Այստեղ կա մի հիմնական ըմբռնում ևս. մեկ բնության և երկու բնության բանաձևերը ընդունելի էին նաև այն ժամանակ, բայց ոչ օգտագործելի³, որովհետև կար երկաբնականության խնդիրը, այսինքն՝ կային մոնոֆիզիտ և դիոֆիզիտ հասկացությունները: Հետևաբար ո՛չ մոնոֆիզիտն էր ցանկանում դիոֆիզիտ դառնալ, և ո՛չ էլ հակառակը, այսինքն՝ միաբնակը երկու բնություն չէր օգտագործում, իսկ երկաբնակն էլ՝ մի բնություն:

Թերևս որոշակի համաձայնություն լիներ «Երկու բնություն» բանաձևի հետ⁴, եթե առաջ չգար 681 թվականի Կ.Պոլսի ժողովը (Չ տիեզերական), որը իր հերթին ավելացրեց «երկու կամք» և «երկու ներգործություն» բանաձևը՝ բացահայտորեն հակասելով սուրբ Կյուրեղ Ալեքսանդրացու (= 444) վարդապետությանը: Այսպիսով, երբ Քրիստոսին բաժանում են երկու տարբեր կամքերի և ներգործությունների միջև, չենք կարծում, որ արևելյան եկեղեցիներից որևէ ներկայացուցիչ հեշտությամբ կհամաձայնվեր

¹ Տե՛ս Նանա, էջ Ը-ԺԴ:

² Տե՛ս Քրիստոս., էջ 63:

³ Տե՛ս Ազ.Պ., էջ 1477-1478:

⁴ Տե՛ս Քրիստոս., էջ 10-11:

օգտագործել «երկու բնություն» բանաձևը, ընդհակառակն, երբ խոսքն ուղղվում է նրանց դեմ, ովքեր բաժանում են Քրիստոսին, ապա խոսքն ավելի հաստու և խստությամբ է դրվում:

Այսու տեսնում ենք, որ Նանան ևս ոչ թե հարվածում է մի բնություն ասողներին, որոնք սխալ են հասկանում Քրիստոսի Աստվածությունը, այլ երկու բնություն ասողներին, որոնք սխալ են հասկանում Եկեղեցու քրիստոսաբանական սկզբունքները¹:

Արծարծված խնդրի հետ կապված հատկապես բնութագրական են Նանայի մեկնության՝ Չրաքյանի իսկ վկայաբերած հետևյալ հատվածները.

«Աղբիւրաբար ընկալեալ (Նանա) գշնորհս վարդապետութեան ի Հոգոյն Սրբոյ՝ ուղղափառ հաւատոյն, որ ի Քրիստոս. որ եւ յանդիմանեալ զոմն եռետիկոս, զայր պերճաբան եւ իմաստասէր, վանեալ հալածական առնէր յաշխարհէս Հայաստանեաց, որ երբեմն խոտորնակս ուսուցանէր, յերկուս բարժանելով զՔրիստոսի զանբարժանելի միաւորութիւնն, որ յետ անքակ եւ անշփոթ միաւորութեանն: Եւ հաստատէ վերստին զնոյն ուղղափառ որ ի Քրիստոս դաւանութիւնն, մի յերկուս (Օր. ի յերկուց) բնութեանց խոստովանել. զաստուածականսն՝ բնութեամբ, իսկ զնուաստականսն՝ կամաւոր յանձնառութեամբ»²:

«Զի՞նչ առ այնքան յիմարսն եւ կոյրսն մտօք ասասցուք, որք քրիստոնեայս զինքեանս անուանեն եւ յերկուս զմի Քրիստոսն բարժանեն»³, «Ամաչեսցէ Արիոս, որ արարած ասէր զՈրդի, կարկեսցին և երկաբնակքն, որ յերկուս բարժանեն զմի Որդի»⁴:

Ի վերջո Նանա Ասորու մեկնության նախաբանի լուծմունքը տալուց հետո սուրբ Գրիգոր Տաթևացին անմիջապես անցնում է Հովհաննես Ավետարանչին. «Այժմ զՅոհաննուն ասասցուք»⁵:

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՅՈՒՒ «ՀՈՎՀԱՆՆՈՒ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ»

ՉԵՌԱԳՐԵՐ

---

¹ Տե՛ս Քրիստ., էջ 86-88:

² Տե՛ս Նանա էջ 5:

³ Տե՛ս Նանա էջ ԻԷ:

⁴ Տե՛ս Նանա էջ ԻԹ:

⁵ էջ 5:

ՄՄ-ում կան քսաներկու ձեռագրեր, որոնք բովանդակում են սուրբ Գրիգոր Տաթևացու «Հովհաննու Ավետարանի» մեկնությունը: Այդ ձեռագրերն են. 923, 1260, 1294, 1300, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1394, 1395, 1396, 3010, 3011, 3191, 3212, 3295, 3500, 3584, 4034, 7464, 9240:

Այս ձեռագրերից ընտրել ենք երեքը. A - 1394, B - 3295, C - 1294:

Նախապատվությունը այս երեք ձեռագրերին տվել ենք հետևյալ պատճառներով. նախ՝ A ձեռագրին՝ հնության պատճառով, այն գրվել է հեղինակի մահվանից 27 տարի անց, սակայն այս գրչագիրը պարունակում է միայն տասներկու գլուխները, այսինքն՝ աշխատանքի սուրբ Գրիգոր Տաթևացու հեղինակած մասը միայն:

B ձեռագիրը գրվել է ավելի ուշ՝ ԺԸ դարում: Այն իր մեջ պարունակում է շատ արժեքավոր մի նախագաղափար հիշատակարան՝ 320ա (1458 թ.):

Այս երեք ձեռագրերի միջից երրորդը՝ C - 1294, թեև ժամանակային առումով ամենից ուշ է գրվել, սակայն կարծես սրբագրիչի դեր է կատարում մյուս երկու ձեռագրերի համար: Նրանում նկատելի է գրչի բարեխիղճ աշխատանքը. նա չի զրացել լրացնել աստվածաշնչային վկայությունների թերին, որ առկա է մյուս ձեռագրերում:

A - 1394

1437թ.: Կաֆա^o: Գրիչ, ծաղկող՝ Ասեմդ արեղայ: Ստացող՝ Տեր Սարգիս: Թերթ՝ 363: Մագաղաթ: 15x11: Միասյուն: Բոլորգիր: Տող՝ 23: Մնրնկր.՝ ԿԽ, ԼԶ: Պահպանակ՝ մագաղաթ 6, ուղղագիծ երկաթագիր, Ճաշոց: Կազմ՝ կտղ: Աստառ՝ կարմիր և շերտագարդ մետաքս: Հիշատակարան գրչի՝ 151ա, 298բ, 363բ: 151ա թերթի հիշատակարանում գրիչը նշում է գրության տարեթիվը՝ հիշելով նաև ստացողին, 363բ թերթում եղած հիշատակարանում գրիչը նշում է, որ ինքն էլ հանդիսանում է գրքի ծաղկողը:

B - 3295

ԺԸ դ.: Գրիչ՝ Եզեկիել Երեց: Ստացող՝ Թորոս Բաբունապետ: Թերթ՝ 431: Թուղթ: 19,5 x 14: Հովհաննու մեկնությունը միասյուն է, մյուս գործերը՝ երկսյուն: Նոտրգիր: Տող՝ 24-31: Մնրնկր՝ նկար՝ Ս. Գր. Տաթևացի, ԿԽ, ԼԶ: Կազմ՝ կտղ: Հշտկրն նախագաղափար՝ 320ա (1458 թ.), գրչի՝ 95ա, 233:

C - 1294

1641-1642 թթ.: Ապրակունյաց վանք: Գրիչ՝ Յովանէս: Ստացող՝ Եսայի վրդ. Կարճավանցի: Թերթ՝ 378: Թուղթ՝ 20,1x16: միասյուն: Նոտրգիր: Տող՝ 32: Մնրնկր՝ ԿԽ, ԼԶ: Պահպանակ՝ մագաղաթ 2, բոլորագիծ երկաթագիր, Աւետարան: Կազմ՝ կտղ: Աստառ՝ սև մետաքս: Հշտկրն գրչի՝ 6ա, 39բ, 301ա, ստացողի՝ 200ա, 376բ (1663 թ.): 200-րդ ա թերթի հիշատակարանից իմանում ենք, որ ձեռագրի ստացողը՝ Եսայի վարդապետը, Ապրակունյաց Սուրբ Կարապետ եկեղեցու կառուցողն է, որն էլ վանքի վերատեսուչն ու առաջնորդն է: Չեռագիրը պատկանել է վանքին. «Առ ի մշտնջենաւոր յիշատակութեան անձին իւրոյ»:

Գրիգորի եռամեծի եւ քաջ հռետորի եւ իմաստասիրի, աշակերտի Յովհաննու Որոտնեցոյ, մականուն կախելոյն ի սերն Յիսուսի, ի յիղձ քաղձանաց բանասէր անձանց, նորին աշակերտաց՝ արարեալ լուծումն համառատ յառաջարան Աւետարանին Յովհաննու:

Յառաջարան, Լուծումնք.

Նախերգանս¹ ո՛չ է Նանայի մեկնչիⁱ, այլ վարդապետին, որ վասն խոնարհութեան զանուն իւր ոչ գրէ, որ թարգմանեալ է ի մեր լեզուսⁱⁱ.

Բան. «Ոչինչ ըղձալի»ⁱⁱⁱ:

Լուծումնք². Քան բազում բարի այն է լաւ, որ զիղձն լնուն: Դարձեալ՝ քան բազում բարի մարմնական այն է լաւ, որ զհոգեւոր կարատն³ լնուն: Եւ լինի չորս շահ. նախ՝ կատարի բանն. «Ամենայն, որ խնդրէ ի քէն՝ տո՛ւր» (Տես Մտ Ե.42): Երկրորդ. պատուէրք սիրոյն կատարի: Երրորդ. զընկերն սիրելով՝ զԱստուած սիրես: Եւ սերն շաղկապէ երկու իրաց, որպէս սինձ: Չորրորդ. սիրոյն⁴ բարիքն, որպէս ասէ Պաւղոս. «Ո՛չ նախանձի, ո՛չ գրգռի» (Ա. Կր ԺԳ. 4-5) եւ այլն: Եւ սերն ծածկէ զմեղս. նախ՝ զիւրն, զի ոչ առնէ, եւ ապա զընկերին, զի ոչ խաւսի:

Բան. «Թէ զանձեռնարկելին խնդրէ»^{iv}:

Լուծումնք. Լաւ է զդժուարինն տալ, քան թէ զսերն լուծանել: Եւ չորս դժուարութիւն ի գիտ տպագիտնին. նախ՝ հեռու ճանապարհն, երկրորդ՝ քարշեպն, երրորդ՝ բոխ⁵ աւերակն կամ մութն, չորրորդ՝ անփայփայքն դժուարին:

Եւ վասն ականց պատմեն, թէ յաշխարհին հնդկաց է ձոր խորին եւ դժուարին մարդկան կոխելոյ, եւ վասն ջերմութեան տեղոյն եւ ի զարութենէ աստեղաց գոյանան: Եւ թագաւորք հնարեալ շաղիղ գառին կամ ոչխարի, թաւալեն ի ձորն եւ փակին ակունքն ի նա, եւ արծուիք եւ անգեղք տեղոյն հանեն ի բոյնն կերակուր ձագացն եւ ակունքն մնան ի տեղն: Եւ թագաւորք ի ձեռն մահապարտ արանց առնուն զակունքն զանագան: Այլ եւ ասեն, թէ արծուիքն զակունս ի բոյնս իրեանց շարեն, զի մի վնասեցին յաւձիցն: Այսպէս եւ աւետարանիչս զաստուածաբանութիւնսն դնէ ընդդէմ հերձուածողաց: Նոյնպէս եւ խոր

¹ C Լուծումն, Յառաջարան, Նախերգանս

² A B ãÇù

³ C կերակուրն

⁴ A B ãÇù սիրոյն

⁵ B փոխ

էջն, որ հանէ զմարգարիտն, չորս ունի դժուարութիւն. նախ. խորութիւն ծովուն, երկրորդ՝ կուտակեալ ալիք, երրորդ՝ սաստիկ խռովութիւն, չորրորդ՝ թանձր խտութիւն: Եւ զինքն տկար ասելով՝ զերծանի ի գործոյն, եւ սէրն սերտ մնայ սիրելոյն: Այսպէս ասեն վասն մարգարտաց, որ լինի ի ծովն հնդկաց, որ այժմ կոչի Քէշուրահրայ:

Անձրեւն, որ գայ ի մայիս ամիս, ոստրէոս ձուկն գայ յերեսն եւ բանայ զպատեանսն եւ առնու զկաթ անձրեւուն եւ դարձեալ խփէ եւ սնուցանէ յինքեան: Եթէ բազում ընկալաւ զշիթս, լինի մանր, եւ թէ սակաւ, լինի մեծ մարգարիտ, եւ թէ ծեր է, դեղնագոյն լինի, եւ թէ տղայ՝ սպիտակ, եւ թափէ յատակս ծովուն: Եւ զխոր էջն ասեն, թէ զանդրանիկ ծնիցելոյն զփառսն ածէ զերեսաւքն, զի թափանցէ, հանէ զշունչն, որպէս յարգանդին, և արգիլէ զջուրն և զբուշտն լցեալ ձիթով իջանէ ի խորն և լուսով նորին ժողովէ զմարգարիտս եւ յետոյ պատառէ, զի ձէթն յերեսն էլցէ, եւ ընդ շողն նորա ելանէ յերես ծովուն:

Եւ սորա նիւթականք սոյնպէս¹ դժուարինք են, քանի՞ առաւել բանք աստուածայինք, որ սիրելի են քան զամենայն ոսկի եւ զտպագիտն, եւ անխաւս մարգարիտն, որ ի յերկնից իջեալ, այսինքն՝ անգին, որ բարձր է եւ անհաս մտաց, զի միտք մեր թանձր է եւ վայրաքարշ, ընդ մարմնոյս կապեալ, ոչ կարենք ի հեռու տեսանել, քան եթէ քննութեամբ յայտնել:

Բան. «Բաղբանական»^v:

Լուծմունք. Գովութիւն է քեզ:

Բան. «Վսեմամիտ»^{vi}:

Լուծմունք. Քննասէր մտաց:

Բան. «Ապարարտակ»^{vii}:

Լուծմունք. Անկատարս:

Բան. «Իրողութիւն»^{viii}:

Լուծմունք. Գործառնութիւն:

Կոնքիլոսն է զազան, որոյ արեամբ զծիրանիս ներկեն, եւ մետաքս պրիսիմն է, որ ի յորդանց լինի բաղարկեալ², ժողովեալ ունի:

«Հայրենի կամ զԲագրատունիս»^{ix} ասէ, կամ զի յազգէ Դ-աթի էին սորա, որ նախ թագադիրք էին Հայոց եւ յետոյ թագաւորեցին յԱնի եւ ասպա մտին յԱփխազս:

Բան. «Յաւակնելի»³^x:

¹ C այսպէս

² A բաղարկել

³ C Յաւակնելի էի

Լուծմունք. Անբաւական լինէի¹: Գիտութիւն չորիւք է. նախ՝ բնական, երկրորդ՝ կրթական, երրորդ՝ շնորհական, չորրորդ՝ ինքն ասէ՝ գիտութիւն մաքրութեան:

«Մեղքն շղթայէ»^{xi}. Նախ, զի ի միմեանս են կապեալ, երկրորդ՝ կապեն զմիտս եւ զգայութիւնս, որպէս Մանասէին (Տես Դ.ԹԳ ԻԱ):

«Գլուխ»^{xii} զմիտքն ասէ, որ կորանայ մեղաք: Խնդիրդ քո ոչ միայն սիրով է, այլ հրամանաւ, վասն այն ոչ կարեն զտկարութիւն պատճառել, որպէս վերոյ ասացաւ, զի սիրելի ես հաւատով եւ բարի վարութեամբ, եւ իշխան՝ թագաւորութեամբդ: Եւ պատճառ ճողոպրելոյ երեք են, այսինքն՝ չգիտել, չկամել, որ չլսելն, եւ չկարել²: Արդ, չգիտել ի դէմս ատելեաց է, եւ չլսել ի դէմս չարաց, եւ չկարել ի դէմս տկարաց, այլ մեծագունիցն ամենայն բան կարելի է եւ սիրելեացն գիտելի եւ բարեացն լսելի:

Բան. «Ծանրաբեռն»^{xiii}:

Լուծմունք. Որպէս իմաստուն մտաց ծանր բեռն է տգիտութիւն, եւ սուրբ մտաց՝ անսրբութիւն, նոյնպէս տգիտաց գիտութիւն բեռն է եւ անսրբոցն բեռն է սրբութեան գործն եւ սուրբ մարդն:

Բան. «Յաջ եւ յահեակ»^{xiv}:

Լուծմունք. Յամենայն կողմանց չկայ ազնութիւն ի մարդկանէ. ոչ յաջ ի քահանայից եւ ոչ յաշխարհականաց, ոչ ի վերուստ ի թագաւորէ, եւ ոչ ի փոքրոնց, ոչ յառաջ մեկնչաց, եւ ոչ յաշակերտաց, վասն որոյ ապաւինիմ ի Հոգին Սուրբ, որ աննախանձ բաշխէ եւ ձրի տայ:

Բան. «Նանայ»^{xv}:

Լուծմունք. Սարկաւազ է ասորոց, որպէս սուրբն Եփրեմ՝ ուղղափառ հաւատով եւ վարժ մտաւք, պարկեշտ վարութեամբ:

«Բագրատն Բագրատունի»^{xvi}. Նա իշխանաց էր իշխան, նա խնդրեաց զմեկնութիւնս Յովհաննոս³ Աւետարանիս ի սրբոյն Նանայ սարկաւազէ⁴ ասորոց, եւ նա երեք անգամ շրջեալ ի վանորայս ասորոց բազում ճգնութեամբ եւ գտեալ յուղղափառ վարդապետաց յՈսկերէրանէն, եւ համառատէ ինքն եւ թարգմանէ յասորոց լեզուէն յարապ

¹ A B ãÇù անբաւական լինէի

² B չկատարելն

³ C Յոհաննոս

⁴ C սարկաւազէն

լեզու եւ առաքել ի հայս, որ եւ անարեւն Ջաբրն¹ բռնութեամբ շրջել զԲագրատն ի հաւատոց:

«Հրեշտակացաւ»^{xvii}. Համբաւեցաւն է:

Բան. «Մեծն այն հռետոր»^{xviii}:

Լուծմունք. ՉՍմբատ իշխանն ասէ^{xix}, որ յետ Աշոտոյ^{xx} եւ թռն Բագրատայ:

Եւ զի կրկին են Սմբատ նահատակ. առաջինն իշխան է, որ ի Բուղայէ ըմբռնեցաւ եւ վասն հաւատոցն Քրիստոսի նահատակեցաւ երեք հարիւր եւ երկու թուականին Հայոց (853) եւ եղաւ ի վկայարանին սրբոյն Գանիէլի մարգարեին, ուր ընկեցաւ ի գուրն առիւծուց: Առ սա գրէ Նանայ զմեկնութիւն Աւետարանիս: Իսկ երկրորդ Սմբատ նահատակն² թագաւոր է եւ թռն է³ առաջին Սմբատին եւ որդի Աշոտ թագաւորի, որ նահատակեցաւ յանարիւնէն Յուսփայ՝ կախեալ ի Գուին քաղաքի զվայտէ: Եւ աւիշ նորա, որ կաթեր ի սուրբ մարմնոյն, բժշկութիւն լինէր ամենայն ախտից: Եւ այս եղեւ ընդ թուականին ինը հարիւր երեք տասան ամին (913):

Եւ Մարեմն Բագրատունի Սիւնեաց տիկինն է, զոր զովէ բարեպաշտութեամբ, քոյր է թագաւորին Սմբատայ եւ դուստր Մեծին Աշոտոյ, եւ վասն յայտնութեան բանիս եղից զպատմութիւն⁴ նորա:

Այս Աշոտ Բագրատունի սպարապետ էր Հայոց, որ է իշխանաց իշխան երեսուն ամ⁵ կացեալ: Եւ այն, որ ասէ՝ միացեալ էր խորհրդովն, որ է բանական մասն, ի Քրիստոս^{xxi}, վասն այն ցանկականն ոչ խաբեցաւ ի խոստմունքն եւ ոչ ցասմնականն երկեաւ ի տանջանաց: Եւ վասն առաւել լաւութեան նորա իշխանն Իսմայէլի Աբդլա անուն առաքեաց նմա թագ ի ձեռն Յուսփայ զարաւարին իւրոյ: Եւ լուեալ արքայն յունաց Վասիլ կայսր, առաքել եւ նա թագ Աշոտոյ եւ պսակեալ յերկուց թագաւորացն՝ եղեւ ճոխ թագաւոր բարեպաշտ եւ⁶ խաղաղարար: Սա առաջին թագաւոր եղեւ յազգէն Բագրատունի⁷ յամի երեք հարիւր երեսուն եւ չորս թուականին Հայոց (885), եւ հինգ ամ թագաւորեաց: Ի

¹ C Ջափրն

² A B նահատակ

³ A B օճը

⁴ A B զլայտնութիւն

⁵ A B օճը

⁶ B օճը

⁷ C Բաթրատունոյ

բառնալ Արշակունեաց թագաւորացն¹ մինչեւ ի թագաւորել Բագրատունեացս լինին ամբ չորս հարիւր երեսուն եւ չորս ամ (434):

Չոր վասն խոնարհութեան իւրոյ զանունն իւր ոչ գրէ. «Աւելիս ոչ պատմեմ, այլ զջանն նոցա ցուցանեմ, - ասէ, - զի որպէս փառք է վարդապետն աշակերտաց, նոյնպէս աշակերտն՝ վարդապետին, - ասէ»^{xxii}:

Բան. «Փոքր ինչ ներեսցես»^{xxiii}:

Լուծմունք. Այլ ինչ բան առաջի դնէ. որպէս² իմաստուն բժիշկ նախ ի ձեռն երակաց զցան ճանաչեն, եւ ասպա բժշկեն: Նոյնպէս, որ զգիրս ընթեռնու, նախ պարտ է, որ զսխալն ճանաչէ. թէ ի մեկնչե՞ն է, թէ՞ ի թարգմանէն, թէ՞ ի գրոյն, եւ ասպա հոգ տանի եւ ուղղէ: Եւ մի մախալով եւ ատելութեամբ եպերանս դնել, այլ հոգեւոր սիրովն մի լինել, որպէս լոյս եւ առ եւ աչք մի են լուսով, եւ այլն, զի ցուրտն ամենայն ուրեք³ տգեղացնէ, որպէս զպատկեր մարդոյ, եւ զբոյս եւ զերկիր, եւ ջերմն զեղեցկացնէ, սոյնպէս⁴ եւ դուք ջերմ սիրովն սոցա մխեալ էք՝ անարատ սէր առ մեզ բերելով, զամենայն ցուրտ եւ⁵ զատելութիւն բառնայ՝ մին միտք եւ մի⁶ խորհուրդ ստացեալք ի գիտութիւն սորա:

«Աղ»^{xxiv} զշնորհ հոգւոյն ասէ եւ «Ճաշակելիք» մտացն է, որպէս ի վերոյ զչորս զգայութեանցն ասաց: Այս շահ ուսանողացն է, իսկ թէ որ պարսաւէ, մեք ոչ հակառակեմք նոցա, այլ զոհացարուք զԱստուծոյ, զի եւ այն շնորհք է մեզ: Եւ բառից փոխաբերելն զանազան գիտութիւն է⁷, որ տայ⁸ Հոգին Սուրբ, այլ աւետարանչաց պատմութիւն գրեալ է ի մեկնութիւնս նոցա:

¹ A B ãçù

² C ãçù

³ C իրօք

⁴ C ալսպէս

⁵ C ãçù

⁶ C մին

⁷ A B զանազանութիւն է

⁸ A B ãçù

Այժմ գՅոհաննուն ասասցուք

Սա զամենայն ժամանակս իր անգիր քարոզեաց. նախ՝ զի եւ Տէրն այնպէս քարոզեաց¹, եւ այլն գրեալ է ի Մատթէոսի մեկնութեան սկիզբն^{xxv}: Եւ թէ յետոյ վասն է՞ր գրեցին. զի երեք անտարանիչքն յետ մատնութեան Յովհաննու գրեն եւ գյառաջն, մինչ քարոզէր Յովհաննէս², մի ամ եւ կէս լեցին, եւ Յոհաննէս զայն գրեաց:

Իսկ Մատթէոս գրեաց զԱւետարանն իր յԱնտիոք քաղաքի, յերրայեցոց լեզուն յետ³ եւթն ամ ի վերանալոյ Փրկչին, եւ գլխաւոր Աւետարանքն եւթանասուն եւ վեց: Եւ Մարկոս յԱղեքսանդրիայ՝ Խպտի լեզուաւ, յետ հնգետասան ամի վերանալոյ Տեառն, եւ գլխաւոր անտարանք յիսուն եւ երկու: Իսկ Գուկաս ի Հռոմ գրեաց յետ քսան եւ երկու ամի վերանալոյ Տեառն ի լատին լեզուն, եւ գլխաւոր Աւետարանքն⁴ յեթանասուն եւ երկու: Իսկ Յոհաննէս յԵփեսոս գրեաց⁵ ի յոյն լեզուան, յետ եւթանասուն եւ մէկ⁶ ամի վերանալոյ Տեառն, եւ գլխաւոր անտարանքն⁷ յիսուն եւ վեց:

Վասն եւթն Աթոռոց

Արդ, չորեսին Աւետարանս, ուր եւ գրեցան, եղեն⁸ չորք Աթոռք գլխաւորք՝ չորից կողմանց տիեզերաց⁹. այսինքն՝ Անտիոք արեւելից, Աղեքսանդրիա հարաւոյ, Հռոմ արեւմտից, Եփեսոս ասիացոց եւ հիւսիսոյ: Իսկ երեք ազգ ինքնագլուխս են. այսինքն՝ Երուսաղէմ վասն գերեզմանին Տեառն, եւ Կիպրոս վասն Գազարու, եւ Հայք վասն Սրբոյն Գրիգորի: Եւ այս սահմանեցաւ ի ժողովոյն Նիկիայ:

Եւթն սիւնք տիեզերաց վասն եւթն ժողովոց, այլ եւ եւթն ժողովք ի Հայս.

Առաջինն. Լուսաւորչին, որ համաձայնեցաւ Նիկիային:

---

¹ B ãÇù զի ...քարոզեաց
² B Յոհաննէս, ... Յովհաննէս
³ C ãÇù յԱնտիոք ... յետ
⁴ C Աւետարանք
⁵ A B ãÇù
⁶ B եւթանասունհինգ
⁷ C Աւետարանք
⁸ C եղեն երեց
⁹ C ãÇù չորք Աթոռք ... կողմանց տիեզերաց

Երկրորդ. Սրբոյն Ներսէսի¹, որ համաձայնեցաւ Կոստանդինուպոլսի:

Երրորդն. Սրբոյն Սահակայ եւ Մեսրոպբայ, որ համաձայնեցան Եփեսոսին:

Չորրորդ. Սուրբն Յովսէփ՝ աշակերտ մեծին Սահակայ եւ Մեսրոպբայ, արար ժողովք ի Շահապիվանս:

Հինգերորդ. Բաբգէնի ժողովն ընդդէմ հերձուածոյն Ակակայ եւ Բարծումայի:

Վեցերորդ. ժողովն Դւնայ ի սկիզբն թուականին, Ներսէս եւ Մովսէս ընդդէմ զանազան հերձուածոց:

Եւթներորդ. արար ժողով մեծն եւ իմաստասէրն սուրբն Յոհան Աւճնեցին ի Մանազկերտ ընդդէմ Քաղկեդոնի ժողովոյն, որ ի Կարնոյ քաղաք, հրամանաւ Հերակլեայ ժողովեցան եւ թիրեցաւ Եզր կաթողիկոս:

Եւ սորա են եւթն գլխաւոր Աթոռք եւ եւթն ժողովք ուղղափառութեան ազգիս Հայոց: Իսկ վասն չորս գետոցն եւ քառակերպ կառացն տե՛ս եւ ի սկիզբն Մատթէոսի^{xxvi}:

Իսկ զի՞ «Որդի Որոտման» կոչեցաւ:

Վասն չորից. նախ՝ զի յերկնից որոտաց զԲանն ի սկզբանէ ծնեալ: Երկրորդ. ընդոստուցիչ եղել՝ բանալով զմիտս մարդկան: Երրորդ. զի ի հողմոյ Հոգւոյն Սրբոյ որոտաց: Չորրորդ. եւ ցելեալ զերկինս զԲանն Աստուծոյ լսելի արար մարդկան լսելեաց:

Իսկ զի՞ արծուի կոչի. նախ՝ զի թագաւորական է, երկրորդ՝ զի բարձրաթռիչ, երրորդ՝ սրընթաց, չորրորդ՝ սրատես աչաւք, հինգերորդ՝ նորոգ մանկանայ, վեցերորդ՝ զանազան ակամբ պարսպէ զբոյնն, եւ այլն ասացաւ ի սկիզբն Մատթէոսի^{xxvii}:

Դարձեալ նախադրութիւն

Եւ զի առաջին նախադրութիւն յայտնի է ըստ ինքեան վասն ինդրողաց եւ թարգմանողաց Աւետարանիս մեկնութեան, իսկ աստանաւր կամիմ նախադրութիւն ժողովել վասն աւետարանչին եւ վասն աստուածաբանութեան: Եւ մի՛ ոք ձանձրացեալ եպերեսցէ զմեզ, որպէս է սովորութիւն աշակերտաց մերոց, որ ի սկիզբն գրոց զթուղթսն

---

¹ Ը Ներսիսի

համարեն եւ զաւուրս թուեն եւ ի կատարումն իբրեւ զսանդիտոռն թափուր ելանեն՝ մոռացանքն յաւելեալ յառաջին անգիտութեանցն: Այլ դու՝ համշիրակ հարագատ իմ, ընդ փոյթ ուսման եւ զջերմն յոյժ լծակցեա՛, զի միովն զճշմարտութիւն գտցես եւ միովն զբարին հաստատեսցես:

Մարգարէն Եզեկիէլ, որում բացեալ եղեն երկինք եւ ետես զտեսիլ Աստուծոյ ի վերայ չորեքկերպեան կենդանեացն. այսինքն՝ մարդոյ, առեւծոյ, եզին եւ արծուոյ կերպարանք (Եզկ Ա.): Մարդն նշանակէ զՄատթէոս, զի առաւել ճառէ զմարդէտութենէ Բանին, եւ առիծն՝ զՄարկոս, որ թագաւոր ասի ամենայն զազանաց, եւ նա բազումս ճառէ զթագաւորութենէն Քրիստոսի: Դուկաս՝ եզին, որ է պատարագելի եւ սուրբ կենդանի, եւ նա յոլով ճառէ զՔրիստոսի քահանայապետութիւն, որ եւ զսկիզբն ի քահանայութենէն Չաքարիա առնէ: Իսկ կերպարանք արծուոյն նշանակէ զՅովհաննէս, զի սլացաւ գերագոյն, քան զամենայն ստեղծուածս, եւ զաստուածային ծնունդն Քրիստոսի¹ ճառէ:

Եւ թէպէտ աւետարանիչքն իւրաքանչիւրքն վասն միոյ իրաց առաւել ճառեն, այլ հաւասարեցան ի միապէս ճանաչումն մարմնացեալ Բանին: Իսկ որ ասէ բնաբանն, թէ կերպարանք արծուոյն ի վերայ չորեցունցն էին^{xxviii}, երեք գերագանցութիւն ցուցանէ Յովհաննու², քան զայլոցն, զի աւետարանիչն Յովհաննէս նրբագոյն, բարձրագոյն եւ կատարելագոյն ճառեաց: Եւ զնրբութիւն ցուցանէ արագ տեսութիւն, որ ասէ՝ արծուի, եւ զբարձրութիւն ցուցանէ տեղին, որ ասէ՝ ի վերայ, եւ զկատարելութիւն ցուցանէ թիւն, որ ասէ՝ չորից: Վասն առաջնոյն զիտելի է, զի տեսութիւն ամենայն սրբոց եւ աւետարանչացն զանազանի ի տեսութենէ իմաստասիրացն, քանզի իմաստասէրքն ի ստեղծուածոցս վերահասու եղեն ճանաչմանն Աստուծոյ, նոյնպէս եւ սուրբք, սակայն այլ եւ այլ կերպիւ իբր ներհակաբար, զի տեսութիւն է գործ, որ ելանէ ի տեսողէն եւ եզերի առ Աստուած, որպէս յառաջ եղեալ իրս, վասն որոյ³ ի մէջ տեսողին եւ տեսանելոյն է բաղդատութիւն իմն: Իսկ թէ տեսութիւն վերաբերի առ տեսաւղն, ըստ այսմ լինի տեսութիւն իմաստասիրացն. զի իմաստասէրք⁴ խնդրեն զԱստուած ճանաչել ի ստեղծուածոցս եւ այնու լինի կատարելութիւն տեսողին, զի առնէ

¹ A B ãÇù

² B ãÇù Յովհաննու

³ C վասն այն

⁴ B իմաստասէրքն

նրբութիւն մտաց եւ սրութիւն հանճարոյ: Բայց թէ տեսութիւն իրացն բաղդատի առ տեսանելի իրն, այսինքն՝ զի ի տեսութենէն ջերմանայ ի սէրն Աստուծոյ: Եւ այս տեսութիւնս լինի սրբոցն եւ¹ աւետարանչացն, զի ո՛չ միայն տեսանէ, այլ եւ սիրէ զտեսեալն: Եւ սոյնպիսիս ոչ միայն² առնէ նրբութիւն մտաց, այլ եւ ջերմութիւն կամաց, որպէս ասէ Դիոնեսիոս ի հինգերորդ գլուխն «Երկնային քահանայապետութեան», թէ՛ «տեսութիւն աստուածայնոցն յաստուկ է ունել զջերմութիւն սիրոյն եւ թափանցիկ, զի ուր զհտութիւն արտաքոյ մնայ, սէրն ի ներքս մտանէ»: Եւ սէր աւետարանչին Յոհաննու առաւել էր, քան զայլոցն, վասն որոյ³ «Սիրելի աշակերտ» կոչեցաւ: Եւ նրբագոյն մտաւք եւ անթարթ ակամբ նկատեաց զբոլորակութիւն արեգականն ըստ նմանութեան արծուոյ : Եւ զի սէրն կրկին է, այսինքն՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր, եւ ներհակ միմեանց ունին զպատճառս⁴, զի հոգեւոր սէրն նրբահայեաց առնէ զտեսութիւն, որպէս զհրեշտակաց, իսկ մարմնաւորն՝ ախտ թանձր, եւ խելայեղ առնեն զհանճարն, վասն որոյ կոյս գլով աւետարանչին եւ սիրով հոգւոյն, ել ի բարձունս մտաւք եւ նրբագոյնս զրեաց, քան զայլ աւետարանիչսն:

Այս առաջին մասն բնաբանիս:

Երկրորդ. զի բնաբանն ցուցանէ զբարձրութիւն աւետարանչիս: Եւ այլ է բարձրութիւն եւ այլ է նրբութիւն, զի յաղագս անարգ իրաց եւ ստորին կատարելի է նուրբ բանի իմաստասիրել, իսկ բարձրութիւն այսմ գծագրութեան նշանակէ զբարձրութիւն նիւթոյ տեսանելի իրին, զի ըստ իմաստասիրացն նիւթ երեքկին ասի: Առաջին նիւթ. որպէս քար եւ հող նիւթ է պարսպի, զի ի նոցանէ պարիսպն լինի: Երկրորդ նիւթ է. որպէս մարմին մերումս հոգւոյ նիւթ ասի եւ հոգին որպէս տեսակ ի նիւթ: Երրորդ. է նիւթ շուրջ, որպէս ճանաչելն նիւթ ասի ճանաչմանն⁵ եւ զհտութեան, զի տեսութիւն շուրջ զնովաւ է եւ առ նա եզերի: Եւ սոյնպէս աւետարանիչս Յոհաննէս ըստ նիւթոյն բարձրագոյն է, քան զայլ աւետարանիչսն, զի նոքա զմարդեղութիւն Քրիստոսի ճառեն, իսկ Յոհաննէս բարձրագոյն մտաւք զԱստուածութիւն Քրիստոսի զրէ, վասն որոյ երեք աւետարանիչքն նշանակեցան ի կենդանիքն, որ յերկրի

¹ B ãÇù

² A B ãÇù

³ C վասն այն

⁴ C զպատճառն

⁵ C ճանաչման

շրջին, այսինքն՝ մարդոյ, առեւծոյ¹, եզին, իսկ Յոհաննէս՝ արծուոյ, որ քարձրագոյն ունի զթռիչս, վասն որոյ ասէ բնաբանս՝ ի վերայ: Չայս եւ Դաւիթ ասէ. «Ել ի վերայ քրովքէս եւ թռեալ, սլացաւ նա» (Տես Սղ ժէ.11), զի քերովքէն «Յաճախ գիտութիւն»^{xxix} անուանի եւ բազմաչեայք են, որ ցուցանէ զքարձրագոյն գիտութիւն անտարանչին Յոհաննու:

Այս² երկրորդ մասն բնաբանիս:

Երրորդ. ցուցանէ բնաբանս զկատարեալ տեսութիւն³ եւ գծագրութեան Յոհաննու, ըստ այնմ, որ ասէ՝ ի⁴ չորից: Եւ զիտելի է, զի Յոհաննէս երկու իրաւք կատարելագոյն գրեաց, քան զայլսն. նախ՝ զի ի⁵ Ժամանակս Յոհաննու յարեալ հերձուածն արիոնացոց, որք ասէին զՔրիստոս սոսկ մարդ գոյ եւ ոչ՝ Աստուած, եւ հետեւի ըստ նոցա, զի Քրիստոս ոչ էր յառաջ, քան զՄարիամ, վասն որոյ եպիսկոպոսքն⁶ աղաչեցին զՅոհաննէս գրել Աւետարան, եւ նա գրեաց: Եւ ի⁷ սկիզբն Աւետարանին զՔրիստոսի Աստուածութիւն եցոյց, ըստ որում Քրիստոս նախկին գոյր, քան զՄարիամ: Երկրորդ. զի յորժամ ընթերցաւ զերեք Աւետարանքն, հաւանեցաւ եւ վկայեաց ճշմարիտ գոյ, բայց ասաց, թէ միայն զմիոյն⁸ ամի զգործսն գրեցին, այսինքն՝ զայն ամին, յորում Քրիստոս խաչեցաւ, վասն զի զպատմութիւն իրեանց⁹ սկիզբն արարին ի մատնելոյն Յովհաննու¹⁰ ի բանտ: Իսկ Յոհաննէս գրեաց իր ինչ, զոր Քրիստոս ներգործեաց ի մի ամի յառաջ, քան զմատնիլն Յովհաննու ի բանտ¹¹: Եւ տյնպէս յայտ է, զի Յոհաննէս կատարելագոյն գրեաց, քան զայլ անտարանիչսն:

Իսկ ասելն ի վերայ չորեցունց, զի չորս թիւն քառանկիւնի ասի եւ քառանկիւնին զկատարեալն նշանակէ. նախ՝ որպէս Արիստոտել զառաքինի այր քառանկիւնի մարմնոյ¹² բաղդատէ, զի որպէս

¹ A առիւծոյ

² C որ է

³ A B զկատարելութիւն տեսութեան եւ

⁴ C օճս

⁵ B օճս ի

⁶ C եպիսկոպոսապետքն

⁷ B օճս ի

⁸ A C զմիում

⁹ C իրացն

¹⁰ B Յոհաննու, C Յովհաննու

¹¹ C օճս

¹² C օճս որպէս Արիստոտել ... քառանկիւնի մարմնոյ

քառանկիւնի մարմինն յամենայն կողմանէ հաստատուն նստի¹, սոյնպէս եւ առաքինի այր յոր բախտ որ պատահի, անդրդուելի մնայ. եթէ՛ ի փառս, եթէ՛² յանարգանս՝ ամենայնի համբերէ:

Դարձեալ՝ քառանկիւնին նախ գտանի ի թիւս, քան ի մարմին, զի միութիւն նախկին ասի³, քան զկէտ, եւ երկրորդ է գիծն, եւ երրորդ է մակերեւոյթն, եւ չորրորդ՝ մարմինն: Եւ սոյնպէս չորս թիւն նշանակէ զկատարելութիւն, որ է քառանկիւնի մարմին^{xxx}: Եւ կատարելութիւն առաւել գտանի ի⁴ Յոհաննէս, քան յայլ աւետարանսն⁵: Եւ սոյնպէս իմանի բանն, որ յԵզեկիէլ յառաջին գլուխն, յորժամ տեսանէր զկենդանիսն, երեւեցաւ անի մի, որ ունէր չորս դէմս (Հմմտ Եզկ Ա.15): Արդ, եթէ հայիմք ի չորեսին Աւետարանսն, Յոհաննուն քան զայլսն կատարելագոյն երեւի, վասն այն մի անի կոչի, զի բոլորակ ձեւն կատարեալ ասի, քան զայլ ձեւս^{xxxi}, բայց ասէր, թէ անին այն չորս դէմս ունէր, զի Աւետարանն Յոհաննու չորս մասն ունի.

Առաջին ցուցանէ զՌդդոյն Աստուծոյ գլախտեանական ծնունդն եւ ելումն ի Հարէ, որպէս ասէ՝ Ի սկզբանէ էր Բանն (Յհ Ա.1):

Երկրորդն ցուցանէ զամենայն արարածոց ստեղծումն նովաւ, որպէս ասէ՝ Ամենայն ինչ նովաւ եղել (Յհ Ա.3):

Երրորդն ցուցանէ զժամանակաւոր մարդեղութիւն, որպէս ասէ. «Բանն մարմին եղել» (ՅՀ Ա.14) եւ զգործն զոր արար մարդեղութեամբն:

Չորրորդն ցուցանէ զընդհանուր փրկութիւն մարդկայինս ազգի, որ եղել մարմնացեալ Բանին, որպէս ասէ ի վերջք Աւետարանիս, եթէ՛ «Այս այն չափ գրեցաւ, զի հաւատայցէք, թէ՛⁶ Յիսուս Քրիստոս է Որդի Աստուծոյ, եւ զի հաւատայցէք եւ զկեանսն⁷ ընդունիցիք յանուն նորա» (Հմմտ Յհ Ի.31): Եւ սոյնպէս յայտնի է կարգ այսմ Աւետարանի, քան զայլսն, զի նախկին է, քան զայլ Աւետարանսն ըստ կարգի կատարելութեան, թէպէտ վերջին ասի ըստ կարգի ժամանակի եւ լինելութեան:

Այս առաջին նախադրութիւն Աւետարանին:

Իսկ վասն է՞ր կոչի Աւետարան, եւ թէ՛ Աւետարան Յոհաննու եւ այլն, գտցես ի սկիզբն Մատթէոսի գլխոյն^{xxxii}:

¹ B լինի

² C եւ եթէ

³ A B ասէ

⁴ C ãÇù

⁵ A B աւետարանիչսն

⁶ C եթէ

⁷ C զկեանս

Իսկ որ ասի՝ Սուրբ Աւետարան. նախ՝ զի Սուրբ է Հոգին, որ խաւսեցաւ: Երկրորդ. Սուրբ է ւաւետարանիչն, որ գրեաց: Երրորդ. Սուրբ են բանք եւ գիրք եւ նիւթք Աւետարանին: Չորրորդ. Սուրբ¹ եւ սրբարար, որք ընթեռնուն եւ որք² լսեն, այսինքն՝ որք ուսուցանեն եւ որ³ ուսանին, սրբէ զնոսա: Եւ այս է չորրորդ պատճառն, որ ասեն վարդապետք, այսինքն՝⁴ «Ներգործական պատճառ է Տէր մեր եւ Հոգի նորա, եւ գործիական պատճառ է ւաւետարանիչն⁵ Յոհաննէս, եւ նիւթական պատճառ՝ բանք Աւետարանին, եւ կատարունական պատճառ, զի սրբէ զընդունողս իւր եւ ուսուցանէ զճշմարտութիւն»:

Այսքան նախերգան Բանին:

Եւ զհետեի է, թեպէտ չորս են ւաւետարանիչք, սակայն Յոհաննէս առաւել յայտնիչ է աստուածային գործոցն: Եւ զի Աստուածաբան կոչի սա, ո՛չ միայն վասն սկզբանն, զի զանճառ ծնունդն աստուածաբանէ, այլ եւ բովանդակ գլուխ Աւետարանիս կատարելապէս ցուցանէ զԱստուածութիւն⁶ Քրիստոսի՝ ի քսան գլուխս բաժանելով, զոր յայլ վարդապետաց ի նոր թարգմանս հաւաքեալ են, վասն որոյ ի⁷ սկիզբն Աւետարանիս եղի զամենայն առհասարակ: Եւ զհարաքանչիւրսն գրեցից յիւրում զլիտջն ծիրանի գլխագիր⁸: Եւ հաճոյ թուեցաւ մեզ վասն չորից.

Նախ՝ զի ընդդէմ է անհաւատից, որք ուրանան Աստուածութիւն Քրիստոսի, որպէս հրեայք եւ այլազգիք:

Երկրորդ. ընդդէմ հերետիկոսաց, որպէս Արիոս, Եւնոմիոս եւ այլք, որք ոչ խոստովանին զծնունդ Բանին Աստուծոյ:

Երրորդ. ընդդէմ է մարդադասան հերձուածողաց, որպէս նեստորականք եւ քաղկեդոնիկք, որք բաժանեն զԲանն ի մարմնոյն:

Չորրորդ. հաստատութիւն է ուղղափառ Եկեղեցոյ եւ սուրբ վարդապետաց, որք ճշմարտապէս⁹ խոստովանինք զՔրիստոս բնու-

¹ A B ãÇù

² B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

⁵ C Աւետարան

⁶ B զԱւետարանն

⁷ B ãÇù

⁸ C ծիրանի լիսաիր եւ տող մանր, զի դիրաւ տցես

⁹ A B ճշմարիտ

թեամբ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ՝ մարմնացեալ ի Սուրբ եւ յԱստուածածին կուսէն Մարիամայ:

Երկրորդ նախադրութիւն վասն աստուածաբանութեան ասացաւ ի վերոյ վասն աւետարանչին Յոհաննու:

Այժմ ասելի է յաղագս աստուածաբանութեան.

Եւ գայս, որ վասն Երրորդական անձնաւորութեան է առեալ, խաւսելի է վասն յերկարութեան, այլ վասն Բանին Աստուծոյ աստուածաբանելի է: Եւ նախ գտեալ է, զի աստուածաբանութիւն Բան Աստուծոյ ասի.

Նախ՝ վասն նոյնութեան, զի Բանն Աստուծոյ Աստուած է, եւ ասի որպէս Քրիստոս, ըստ այնմ. «Ի սկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Աստուած, եւ Աստուած էր Բանն» (Յհ Ա.1-2):

Երկրորդ. բան ինչ Աստուծոյ բան ասի, զի յԱստուծոյ յայտնեալ է: Եւ սոյնպէս ամենայն ճշմարտութիւն Աստուծոյ բան է, զի ամենայն ճշմարտութիւն ի Հոգւոյն Սրբոյ է: Եւ առաւել ճշմարտութիւն Սուրբ Գրոց¹ Բան Աստուծոյ ասի, որպէս ասէ Պետրոս Բ Կաթողիկեայց. «Ո՛չ ըստ կամաց տուաւ մարգարէութիւնք, այլ ի Հոգւոյն Սրբոյ կրեալք խաւսեցան մարդիկ յԱստուծոյ» (Տես Բ.Պտ Ա.21): Մարգարէութիւն աստ ո՛չ միայն վասն բանից մարգարէիցն առնու, այլ վասն ամենայն վարդապետութեան Սուրբ Գրոց:

Երրորդ. բան ինչ բան Աստուծոյ ասի, զի առ Աստուած զմիտս համբառնայ եւ յերանութիւն հասուցանէ: Եւ սոյնպէս պատուիրանք Աստուծոյ եւ խրատքն Քրիստոսի, որ յԱւետարանս² գրեալ է, եւ ամենայն բան, որ ի բարիս ածէ զմարդիկ, բան Աստուծոյ ասի:

Չորրորդ. բան Աստուծոյ ասի, որ զԱստուծոյ յատկութիւն յայտնէ, որպէս այնք, որ ցուցանեն զԱստուած ամենակարող, իմաստուն³, բարի, ողորմած եւ այլն: Այլ եւ վասն Երրորդական անձնաւորութեան եւ միոյ բնութեան եւ վասն ծննդեան Որդւոյն եւ բղիսման Հոգւոյն Սրբոյ, եւ վասն մարդեղութեան Քրիստոսի:

Եւ սոյնպէս բազում ունի տեսութիւն եւ զովութիւն աստուածաբանութեան, այլ զբնաբանս, որ ասացեալ է աւետարանիչն վասն Բա-

¹ Բ Գրոց սրբոց

² Ա Բ յԱւետարանսն

³ Ը ամենակարող եւ իմաստուն

նին Աստուծոյ, կարենք ասել վասն աստուածաբանութեան, որպէս ասէ¹.

Ի սկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Աստուած (Յի Ա.1-2):

Եւ բնաբանս չորս իրս ցուցանէ վասն աստուածաբանութեան.

Առաջինն. կատարեալ արժանաւորութիւն, յորժամ ասէ՝ Ի սկզբանէ:

Երկրորդն. կատարեալ հաստատութիւն, յորժամ ասէ՝ էր:

Երրորդն. կատարեալ ճշմարտութիւն, յորժամ ասէ՝ Բանն:

Չորրորդն. կատարեալ երանութիւն, յորժամ ասէ՝ առ Աստուած:

Վասն առաջնոցն գիտելի է², որ է կատարեալ արժանաւորութիւն, զի սուրբ աստուածաբանութիւն ասի գլուխ ամենայն գիտութեանց, որ ի բնութենէ գրեալք եղեն վասն իւրաքանչիւր արժանաւորութեան, որպէս ասէ՝ ի սկզբանէ: Եւ այսու արիւնակաւ մեկնելի է զբանն, որ յԱրարածքն. «Ի սկզբանէ ստեղծեաց Աստուած զերկին եւ զերկիր» (Տես Ծն Ա.1): Եւ քանս այս երեք պատճառաւ ցուցանէ զարժանաւորութիւն աստուածաբանութեան.

Առաջին. վասն նախկնութեան, որպէս ասէ՝ Ի սկզբանէ:

Երկրորդ. զազնուական ծնունդն, որպէս ասէ՝ ստեղծեաց Աստուած:

Երրորդ. զարձակ պարագրութիւն, որպէս ասէ՝ զերկին եւ զերկիր:

Բայց առաջինն, որ նախկին ասի, զի կատարեալ է, քան զայլ ամենայն գիտութիւնս, եւ զամենայն գիտութիւնս ուսանելի է վասն նմա, եւ ոչ զնա՝ վասն այլոց, վասն որոյ ասէ Արիստոտել, թէ՛ նախկին ասի, որ առաջին սկզբանն առաւել հպաւորէ, իսկ աստուածաբանութիւնս մեր առ Աստուած մերձեանայ առաւել, քան զամենայն գիտութիւն, զի ի վերայ միեւնոյն ճշմարտութեան է աստուածաբանութիւն, որպէս ասէ յԱռաքան ի դէմս աստուածաբանութեան. «Տէր ստացաւ զիս սկիզբն ճանապարհաց իւրոց³, յառաջ քան զառնելն ի սկզբանէ» (Հմմտ Առ Ը. 22): Եւ Սիրաք ասէ. «Յառաջ քան զամենայն ստեղծաւ իմաստութիւն, եւ հանճար՝ յախտենից» (Տես Սիր Ա.4): Աստուածաբանութիւնս մեր իմաստութիւն ասի վասն ճանաչելոյ զերկնայիւնսն, որոց չենք նոցին արարող, եւ հանճար ասի, զի ուսուցանէ զառաքինութիւնս, զոր կարող ենք առնել: Ապա յայտ է, զի աստուածաբանութիւն է նախկին ի մէջ ամենայն մարդկային գիտութեանցս:

¹ A B որպէս ասէ (ծիրանի պիտի լինի այս եւ վերին □լիս□իրն):

² B □րեալ է

³ A B ãçù

Երկրորդ. աստուածաբանութիւն ունի զազնուական ծնունդն, որպէս ասէ՝ ստեղծեաց Աստուած: Գիտելի է՝ թէպէտ ամենայն գիտութիւն յԱստուծոյ իցէ անընդմիջաբար կամ միջնորդով, սակայն աստուածաբանութիւն եզականապէս յԱստուծոյ է, այսինքն՝ ստեղծողական¹ յայտնութեամբ կամ հեղմամբ, զի աստուածաբանութիւն մեր ի վերայ այնմ իրի է, յորում ոչ հասանի բնական բանականութիւն, որքան ի մարմնի ենք, որպէս են աստիճանք հաւատոյ մեր եւ խորհուրդ Եկեղեցոյ: Վասն այն եզական ասէ. «Ստեղծեաց Աստուած», այսինքն՝ յայտնեաց եւ ի միտս գրողաց Սուրբ Գրոց եհեղ, որպէս ասէ Սիրաբ. «Նա ինքն Աստուած ստեղծ գնա² ի Հոգի Սուրբ, եւ թուեաց եւ սփռեաց յամենայն արարածս իւր» (Հմմտ Սիր Ա.9-10), այսինքն՝ յառաքեալս եւ յաշակերտս եւ յամենայն քրիստոնեայս:

Երրորդ. աստուածաբանութիւն ունի զընդարձակ պարագրութիւն, որպէս ասէ. «Ձերկին եւ զերկիր»: Եւ գիտելի է, թէպէտ ամենայն գիտութիւնք գտեալք ի մարդկանէ, ընդարձակ ունի զճանաչումն, բայց ոչ այնպէս ընդարձակ պարագրութիւն ունի, որպէս աստուածաբանութիւն, զի զամենայն էակքս պարունակէ ընդ ինքեամբ միով գիտութեամբ, որպէս երկինք եւ երկիր զամենայն զգալիսս պարունակեն, քանզի աստուածաբանութիւն նախ է որպէս երկինք՝ ճանաչելով զԱստուածութիւն Քրիստոսի, եւ զերկիր՝ ճանաչելով զմարդկութիւն Քրիստոսի: Երկրորդ. երկինք է, զի ուսուցանէ զհոգեւոր ստեղծուածս, եւ երկիր է՝ ճանաչելով զմարմնաւոր ստեղծուածս: Երրորդ. երկինք է, զի ուսուցանէ զվարձս երանութեան, եւ երկիր է՝ ցուցանելով զպատիժ դժոխացն: Չորրորդ. երկինք է՝ ցուցանելով զվարս բարիս մարդկան, եւ երկիր է՝ նշանակելով զմեղս մեղաւորաց: Վասն այն ասէ. «Ձերկինս եւ զերկիր»: Եւ Եսայի ասէ. «Երկինք արձող իմ են, եւ երկիր՝ պատուանդան ոտից իմոց» (Ես ԿԶ.1): Եւ յԵրեմիայ ի դէմս աստուածաբանութեան գրեալ է. «Ձերկին եւ զերկիր ես լնում, - ասէ Տէր» (Եր ԻԳ.24): Ապա յայտ է երեքկին արժանաւորութիւն աստուածաբանութեան, որպէս ցուցաւ:

Երկրորդ մասն բնաբանիս ցուցանէ զկատարեալ հաստատութիւն աստուածաբանութեան, որպէս ասէ՝ Էր:

Գիտելի է, զի իմաստութիւն այսմ աշխարհիս, գտեալ ի մարդկանէ, ոչ ունի հաստատութիւն, քանզի ոչ են յարմարեալ ի վերայ հաստատուն

¹ Եւ Ստեղծական

² Եւ ի նա

հիման. նախ՝ զի ոմանք գիտութիւնք հիմնացեալ են ի վերայ ծխոյ, այսինքն՝ մարդկային բարակ եւ անասր հանճարոյ, որպէս գիտութիւնք փիլիսոփայիցն տեսական եւ գործնական: Երկրորդ. ոմանք տրամադրեալք են ի վերայ հողոյ, այսինքն՝ մարմնական փափկութեանց, որպէս արեւնքն զագիր ամենաչարին Մահմէտի: Երրորդ. ոմանք հիմնաւորեալք են ի վերայ աւագոյ, այսինքն՝ ի վերայ մարդկային ազահութեան, որպէս արհեստ եւ գիտութիւնք շահաբերք, որպէս են բժշկականք եւ քաղաքական իրաւունք: Եւ վասն այսմ երիս գիտութեանցս ասէ Յակոբոս ի Կաթողիկէն. «Ոչ է իմաստութիւնս [այս] իջեալ ի վերուստ, այլ երկրաւոր, շնչաւոր եւ դիւական» (Յկ Գ.15): Գիական ասէ զարտաքին փիլիսոփայիցն, եւ շնչաւոր՝ վասն մարմնասէր արինացն, իսկ երկրաւոր՝ վասն երրորդին, որք են գիտութիւնք շահաբերք¹ մարմնական շահուց: Բայց մերս իմաստութիւն, այսինքն՝ աստուածաբանութիւնս, հաստատագոյն է, զի հիմնացեալ է յաստուածային յանշարժ² մեծութիւն եւ իմաստութիւն, որպէս ասէ Աւետարանն Գուկասու. «Ամենայն, որ լսէ զբանս Իմ եւ առնէ, նման է առն իմաստնոյ, որ շինիցէ տուն, որ փորեաց եւ խորեաց եւ եղ զհիմն ի վերայ վիմի, ի յառնել հեղեղաց բախեաց գետն զտունն եւ ո՛չ կարաց շարժել, զի հաստատեալ էր հիմն ի վերայ վիմի» (Տես Մտ Է.24-26, Գկ Զ.47-48): Բանս այս ցուցանէ զաստուածաբանութիւն եւ զՍուրբ Գրոց անշարժութիւն երեք պատճառաւ. նախ՝ վասն բռնութեան ընդհարմանն, որպէս ասէ. «Բախեաց գետն զտունն»: Երկրորդ. վասն պահպանութեան, որպէս ասէ. «Եւ ոչ կարաց շարժել»: Երրորդ. վասն անդրդուելի հիմանն, որպէս ասէ. «Հաստատեալ էր հիմն ի վերայ վիմի»:

Առաջինն ցուցանէ զաստուածաբանութեան հաստատութիւն ի ներհակաբանութենէ, որ ասէ. «Բախեաց գետն»: Գիտելի է, զի որքան սաստիկ է բախումն ընդդէմ շինուածոց, պարտ է, զի այնքան շինուածն առաւել հաստատուն լիցի, զի կարացէ տոկալ: Արդ³, աստուածաբանութիւն կարի զարաւոր ունի զհակառակս, զի նախ կրեաց զաստիկ բախումն ի նուրբ եւ ի խորին գետոյն, այսինքն՝ արտաքին իմաստասիրաց, մանաւանդ յանիծելոյն Ավետիոսէ⁴, որ մեկ-

¹ A B ãçù

² B անշարժ, C աստուածային անշարժ

³ A B Երրորդ

⁴ B Եվաւիոսէ

նիչն է Արիստոտելի գրոցն, որ զհաւատ մեր եւ զաստուածաբանութիւն ծաղր առնէ, եւս առաւել զՍուրբ Երրորդութեան դաւանութիւն^{xxxiii}:

Երկրորդ. աստուածաբանութիւնս մեր կրեաց հակառակութիւն ի պղտորեալ գետոց, այսինքն՝ ի հերձուածողաց եւ ապականողաց քրիստոնէական հաւատոյս եւ Սուրբ Գրոց, այսինքն՝ յԱրիստ, Մակեդոնէ, ի Նեստորէ եւ վերջին՝ ի քաղկեդոնիկ չար ժողովոյն Պողքերի:

Երրորդ. կրեաց հակառակութիւն զառիթափ եւ յախտուն բերմանէ յորդահոս գետոց, այսինքն՝ ի չար թագաւորացն հալածանաց:

Չորրորդ. կրեաց հակառակութիւն ի սկախառն եւ ի տղմաբեր գետոյն, այսինքն՝ յԱրաբիոյ եւ ի Տաճկաստանաց մոլար արինացն¹, վասն որոյ ասէ. «Բախեաց գետ գտուն», այսինքն՝ զսուրբ աստուածաբանութիւնս, որ է. «Տուն Աստուծոյ եւ Դուռն երկնից» (Հմմտ Ծն ԻԸ. 17), որպէս գրեալ է յԱրարածքն: Հանգոյն այսմ եւ Մատթէոս ասէ. «Իջին անձրեւք, խաղացին գետք, շնչեցին հողմք եւ բախեցին գտունն» (Մտ Է.25): Անձրեւն նշանակէ զբազմութիւն հերձուածողաց եւ տաճկաց: Գետք՝ զբռնութիւն հալածիչ չար թագաւորացն: Հնչմունք հողմոց՝ զնրբութիւն փիլիսոփայից:

Երկրորդ. ցուցանի աստուածաբանութեան հաստատութիւն ի պահպանութենէն, որպէս ասէ. «Ոչ կարաց շարժել»: Գիտել պարտ է, զի թէպէտ յարեան բազում փորձութիւնք եւ հակառակութիւնք, եւ ոչ կարացին շարժել զաստուածաբանութիւն, զի ունի յինքեան կացուցեալ հիմն զարավիզն եւ աւժանդակ առ ի պահպանութիւն իւր գեթն սինսն, որ գրեալ է յԱռակսն. «Իմաստութիւն, - այսինքն՝ Քրիստոս, - շինեաց Իւր տուն եւ կանգնեաց սինս եթն» (Տես Առ Թ.1), որ է եթն առաքինութիւնք. երեքն²՝ աստուածայինք եւ չորսն՝ մարդկայինք: Եւ կամ վասն եթն պարզեաց Հոգւոյն Սրբոյ, կամ եթ սինս այս նշանակեն գեթ պատճառ հաստատութեան աստուածաբանութեան. առաջինն է մարգարէական բանից լրումն: Երկրորդ. սքանչելեաց ներգործութիւնք: Երրորդ. հակառակաց ի բաց բարձումն: Չորրորդ. քերթողացն սրբութիւն: Հինգերորդ. ընդունողացն քննութիւն ջանիւ եւ երկամբ: Վեցերորդ. է Սուրբ Գրոց համաձայնութիւն: Եթներորդ. Եկեղեցոյ անբիծ հաւատոյ մշտակայութիւն:

Եւ սոյնպիսի եթն սեամբ հաստատի աստուածաբանութիւն: Այս աւժանդակացն պահպանութիւն:

¹ C օրինացն պիղծ

² B □ործն

Երրորդ. ցուցանի աստուածաբանութեան հաստատութիւն յանշար-
 ժութենէ հիման, որպէս ասէ. «Հաստատեալ էր ի վերայ վիմի» (Տես Մտ
 Է.25), այսինքն՝ ի վերայ Քրիստոսի, ըստ Պաղոսի. «Վէմն էր Ինքն
 Քրիստոս» (Ա.Կր Ժ.4): Յաղագս այսմ վիմի ասաց առ Պետրոս. «Ի
 վերայ այսր վիմի շինեցից [գեկեղեցի իմ]» (Մտ ԺՁ.18): Նախ՝ քանզի
 Քրիստոս է վէմն ազնուագոյն եւ սկիզբն մերոյ¹ ազնուագոյն ծննդեան,
 որպէս ասէ Եսայի. «Նայեցարուք ի վէմն հաստատուն, յորմէ
 կոփեցարուք» (Ես ԾԱ.1): Երկրորդ. Քրիստոս է քար հատանող առ ի
 թլփատութիւն մեր², որպէս արինակեալն եղեւ յԵլիցն, առաւել
 Սեփովրայ գայլախագ եւ որդոյ իւրոյ (Հմմտ Ելք Գ.25): Երրորդ.
 Քրիստոս է վէմ քաղցրագոյն ի կերակրել զմեզ, ըստ այնմ. «Ի վիմէ մեր
 յազեցոյց նոցա» (Տես Սղ Զ.17): Չորրորդ. Քրիստոս է վէմ զարաւոր ի
 հաստատել զմեզ, որպէս ասէ Դաւիթ. «Տէր վէմ իմ եւ ամրութիւն իմ»
 (Բ.Թգ ԻԲ.2): Հինգերորդ. Քրիստոս է վէմ քարանձաւ, այսինքն՝ ծերպ եւ
 ծակ վասն մերոյ³ բնականութեան, որպէս ասէ Յոր. «Ի քարանձաւս
 վիմաց եւ ի ծածուկս անդնոց» (Հմմտ Յբ ԼԹ.28): Ի վերայ այսր վիմի
 շինեալ է մեր աստուածաբանութիւնս, որպէս ասէ Պետրոս, զոր առնու
 յԵսայեայ. «Ահաւասիկ ես դնեմ ի Սիովն⁴ վէմ ընտիր գլուխ անկեան
 զպատուականն⁵, եւ որ ի նա հաւատասցէ, մի՛ ամաչեսցէ» (Հմմտ Ես
 ԻԸ.16): Աստուատ յայտնի է սուրբ աստուածաբանութեանս
 հաստատութիւն:

Այժմ վասն երրորդին ասացուք, որ է կատարեալ ճշմարտութիւն,
 յորժամ ասէ.

Բանն:

Գիտելի է, զի զանազանութիւն է ի մէջ աստուածաբանութեան եւ
 այլ գիտութեանց, զի թէպէտ այլ գիտութիւնք երբեմն ճշմարտութիւն
 ունին, սակայն բազում ստութիւնք եւ խաբէութիւնք խառնեալք են: Եւ
 այս է պատճառն, զի այլ գիտութիւնք յենուն ի բանական⁶ եւ ի մոլորեալ
 բանականութիւն⁷ մարդկան, բայց մեր աստուածաբանութիւնս եւ
 աստուածային Գիրք միշտ ճշմարիտ են, վասն որոյ կարելի է ասել.

¹ B մարմնոյ

² B մարմնոյ

³ B մարմնոյ

⁴ C Սիովն

⁵ A B C պատուական

⁶ A B բանական

⁷ B C բնականութիւն

«Աստուածաբանութիւն է բան պարզաբար եւ առանց տարորոշման»: Իսկ բան սուտ ո՛չ ասի բան պարզաբար, այլ միայն աստուածաբանութիւն պարզաբար բան ասի, քանզի աստուածաբանութիւն է բան ճշմարիտ պատմութեան, բան ճշմարիտ նշանական, բան ճշմարիտ փորձեալ: Եւ միայն աստուածաբանութիւն սուրբ եւ ոչ այլ գիտութիւն ունի քառակի ճշմարտութիւն, զի ունի չորս միտք բանն Սուրբ Գրոց, այսինքն՝ ըստ ճառին տեսութեան եւ ըստ բարոյականին քննութեան, եւ ըստ այլաբանութեան փոխաբերութեան, եւ ըստ մտաւորականին վեր հայեցութեան: Եւ քանզի աստուածաբանութիւն այնպէս յայտնիչ է ճշմարտութեան, վասն որոյ ասէ Սիրաք.

Առաջին. «Աղբիւր իմաստութեան է բանն Աստուծոյ ի բարձունս» (Տես Սիր Ա.5)¹:

Եւ բանս այս ցուցանէ զճշմարտութիւն աստուածաբանութեան երեք կերպիւ. նախ՝ քանզի աստուածաբանութիւն ուսուցանէ զճշմարտութիւն բազմութեան աստուածային կոչմանցն, վասն որոյ ասէ. «Աղբիւր իմաստութեան»: Երկրորդ. ցուցանէ գլխակցութիւն աստուածային անձանց, վասն որոյ ասի. «Բան Աստուծոյ»: Երրորդ. ցուցանէ զբարձրութիւն² աստուածային խորհրդոց³ եւ սքանչելեաց, վասն որոյ ասէ. «Ի բարձունս»: Բայց առաջին ցուցանէ զբազմութիւն աստուածային կոչմանց, վասն որոյ ասէ. «Աղբիւր իմաստութեան»: Եւ գիտելի է, զի իմաստութիւն կոչումն է Աստուծոյ, եւ թէ այլ ինչ գիտութիւն իմաստութիւն ասի, դուզնաքեայ եւ անկատար իմաստութիւն ասի⁴: Եւ զսոյնպիսի իմաստութիւնս աստուածաբանութիւն սուրբ յայտնէ, եւ ոչ միայն զաստուածային իմաստութիւն, այլ եւ զաստուածային էութեան կարողութիւն առ ի ծնանել, եւ զկարողութիւն աստուածային գիտութեան առ ի դատել, եւ զկարողութիւն աստուածային արդարութեան առ ի պատժել եւ վարձատրել⁵, եւ զնեծութիւն աստուածային կարողութեան առ ի ստեղծանել, եւ զայլ սոյնպիսի աստուածային կոչմունք ցուցանէ աստուածաբանութիւն, վասն որոյ ասի աղբիւր իմաստութեան: Նոյնպէս եւ յԱռակսն ասէ. «Աւրէնք իմաստնոց աղբեր կենաց» (Տես Առ ԺԳ.14), զի աստուածաբանութիւն արէնք է Աստուծոյ՝ միջնորդութեամբ

¹ 1860 թվականի Պրաբար Աստվածաշնչի մեջ այս համարը բացակայում է: Այն առկա է 1994 թվականի «Էջմիածնի» արևելահայերեն թարգմանության մեջ:

² B գլխակցութիւն

³ B անձանց

⁴ A անգն դուզնաքեայ...ասի

⁵ C վարձատրել

Մովսիսի առեալ զՀին Կտակարանս եւ Քրիստոսի շնորհեալ զՆոր Աւետարանս: Եւ աղբիւր ասի վասն առաւել¹ յստակութեան եւ աւգտակարութեան:

Երկրորդ. ցուցանէ զյատկութիւն աստուածային անձանց: Եւ ոչ երբեք այլ գիտութիւն համեմատի այսմ, վասն այն եզական ասի՝ Բան Աստուծոյ, քանզի այս աստուածաբանութիւնս ցուցանէ զյատկութիւն աստուածային Բանին, ցուցանէ եւ զյատուկ ելումն իւր ի Հարե, յայտնէ եւ զրդխումն, որ ի Հարե Հոգւոյն Սրբոյ, ուսուցանէ եւ զյատուկ մարդեղութիւն Բանին, ըստ այնմ. «Բանն մարմին եղեւ» (Յի Ա.14): Եւ վասն երկց անձանցն եւ միոյ բնութեան ասէ Յոհաննէս ի կաթողիկէքն. «Երեքն են, որ վկայեն յերկինս. Հայր, Բանն եւ Հոգին Սուրբ. եւ սոքա երեքեանն մի են»^{xxxiv}: Եւ ի դէմս այլ գիտութեանց ասէ Ղուկաս. «Չամենայն զիշերս աշխատեցաք, կալաք եւ ոչինչ» (Տես Ղկ Ե.5), եւ ի դէմս աստուածաբանութեան ասէ. «Բայց վասն քո բանիդ արկցուր զուռկանս» (Ղկ Ե.5), քանզի այլ գիտութիւնք, նսեմ եւ սուտ եւ ընդունայն զբոլոր զիշեր մարդկային մոլորութեան աշխատին եւ ոչ ինչ կալնուն, իսկ աստուածաբանութիւն զուռկանն ի բանն Աստուծոյ դնէ եւ ըմբռնէ զԱստուած, այսինքն՝ զյատկութիւնս աստուածային ճանաչելով:

Երրորդ. ցուցանէ սուրբ աստուածաբանութիւնս զբարձրութիւն աստուածային խորհրդոց² եւ սքանչելեաց, որ անհաս զոն³ բնական⁴ զարրութեան մարդոյ⁵ եւ հանճարոյ, քանզի յայտնէ զստեղծումն աշխարհի եւ զնախախնամութիւն Աստուծոյ եւ զփրկութիւն եւ զկատարած աշխարհիս ի դատաստանն Քրիստոսի եւ զանազանութիւն հատուցման, զի զոմանս պատժէ եւ զոմանս վարձատրէ: Եւ սոյնախիտք են բարձրագոյն խորհուրդ եւ արհեստ Աստուծոյ, վասն որոյ այլ գիտութիւնք առ երկրաւ ընթանան, բայց աստուածաբանութիւն յերկինս բնակէ, վասն որոյ ասէ. «Բարձունս», քանզի սուրբ աստուածաբանութիւն ասէ. «Արհնեցէք զՏէր յերկնից, արհնեցէք զնա ի բարձունս, արհնեցէք զնա ամենայն⁶ հրեշտակք նորա⁷, արհնեն զնա

¹ Ը առաւելութեան

² Ը Աստուած խորհրդոց

³ A B □ոլ

⁴ B բնական

⁵ Ը մերոյ

⁶ A B ãÇù

⁷ A B ãÇù

ամենայն զարութիւնք նորա» (Տես Սղ ՃԽԸ.1-2) եւ այլն: Եւ թէպէտ այլ գիտութիւնք զոմանց ասացեալ բանս ուսուցանեն, մանաւանդ զլինելութիւն աշխարհիս, յորմէ իմաստասէրք բազումս ճառեցին, բայց ոչ ճշմարտութեամբ¹, այլ ստութեամբ՝ ասելով, զի Աստուած ի հարկէ արար զաշխարհս, եւ յախտենից է, եւ այլ բազում ստութիւնք յաղէն, վասն այնորիկ եզականաբար աստուածաբանութիւն ասի «Բան», վասն կատարեալ ճշմարտութեան, քանզի աստուածաբանութիւն ի վեր², քան զամենայն ունի ճշմարտութիւն երեքկին, վասն զի յայտնէ ճշմարտապէս զաստուածային էութիւն, զաստուածային կարողութիւն, զաստուածային գիտութիւն: Նախ յայտնէ զաստուածային էութիւն, որպէս գրէ Դ-աւիթ. «Բղխեաց սիրտ իմ զբան բարի եւ ասեմ զգործս իմ թագաւորի³» (Տես Սղ ՃԽԸ.1-2): Այս Բան է Աստուծոյ Հայր, որ բղխեաց զբան բարի՝ ծնանելով զՈրդի, եւ ասաց զգործս իւր թագաւորի, այսինքն՝ Քրիստոսի, որ մի Աստուած է ընդ Հայր եւ Աստուծոյ Հայր լեզու ասի, զի նովաւ Հայր Աստուած ընդ մեզ խաւսեցաւ եւ նա յԱստուծոյ Հայրէ իբրեւ զԲան ելանէ: Նա եւ գրիչ կոչեցեալ լինի Աստուծոյ Հայր, զի նովաւ Աստուած Հայր գրեաց ի սիրտս⁴ մարդկան զաւետարանական արէնս:

Երկրորդ. աստուածաբանութիւն յայտնէ զաստուածային կարողութիւն, որով զամենայն արար, որպէս գրէ յեբրայեցոցն. «Հաւատով իմանամք հաստատեալ զյախտեանս բանին Աստուծոյ՝ յաներեւութից զերեւելիս եղեալ» (Տես Եբր ԺԱ.3): Եւ գիտելի է, զի նախ քան զստեղծումն աշխարհի ամենայն աշխարհ ի կամս Աստուծոյ եւ ի հանճարս նորա տպաւորաբար որպէս ի նախաշարացոյց աներեւութաբար յախտենականապէս կայր, եւ ապա ներգործութեամբ յառաջ եկն ստեղծմամբ յաներեւութենէ երեւելի⁵ լինելով:

Երրորդ. սուրբ աստուածաբանութիւն յայտնէ զԱստուծոյ գթութիւն, որպէս գրէ Յակովբոս ի կաթողիկեայց վարժողացն յաստուածաբանական⁶ իմաստս. «Որով ի բաց թաւափեալ զամենայն աղտեղութիւն եւ զյաւելուածս չարաց, հեզութեամբ ընդունել զբանն

¹ A C ճշմարտապէս

² A B ի վեր է

³ A B օգն իմ թագաւորի

⁴ C սիրտ

⁵ B երեւոյթ

⁶ B աստուածաբանական

ընդաբոյս¹, որ կարողն է կեցուցանել զոգիս ձեր» (Յկ Ա.21), այսինքն՝ գաստուածային բան, որ ի մարդկային բնութիւն պատուաստեալ կայր²: Ապա ուրեմն յայտնի է աստուածաբանութեան կատարեալ ճշմարտութիւն, որպէս ասեն վարդապետք. «Ձոր ինչ Գիրք Սուրբ ուսուցանէ, ճշմարտութիւն է, զոր ինչ պատուիրէ, բարութիւն է, զոր ինչ խոստանայ, երանութիւն է, քանզի Աստուած ճշմարտութիւն է թարց պատրանաց, բարութիւն է առանց չարութեան, երանութիւն է առանց թշուառութեան³»: Եւ դարձեալ ասեն. կալցուք զմիջնորդն մեր Քրիստոս, յորում է ամենայն գանձ⁴ իմաստութեան եւ գիտութեան ծածկեալ, զի մի սուտ մարգարէութեան յաճախ բանից խաբեցուք, եւ ոչ սնոտի առաքինութեան երեւմամբ զարհուրեցուք: Եւ յորժամ գաստուածային Գիրք ընթեռնուիք ի յոլովութիւն մտացն բանից⁵ Սուրբ Գրոց, որք ուղղափառ հաւատով ողջմտութեամբ աճեն, զայնպիսի մեկնութիւն հաճութեամբ ընկալցուք, որ է ընդ դիտման մտաց գրոց⁶ գրողին:

Չորրորդ. բնաբանս այս ցուցանէ զկատարեալ երանութիւն, յորժամ ասէ. «Առ Աստուած»: Գիտելի է, զի աստուածաբանութիւն ըստ կերպի աստուածային առաքինութեան զնոյն ունի⁷ հանդէպ եղեալ ենթակայ եւ վախճան, քանզի աստուածային առաքինութեան, այսինքն՝ հաւատոյ, յուսոյ եւ սիրոյ, Աստուած ասի հանդէպ եղեալ ենթակայ եւ յառաջադրութիւն, վասն զի հաւատով զԱստուած հաւատամք⁸, յուսով յուսամք եւ սիրով սիրեմք: Նոյնպէս եւ աստուածաբանութեան առաջադրութիւն է Աստուած, նմին վասն եւ աստուածաբանութիւն ասի: Եւ⁹ նոյնպէս աստուածաբանութեան վախճան եւ պտուղ է Աստուած, վասն որոյ ասէ. «Առ Աստուած», ցուցանելով զվախճան եւ զպտուղ նորա. նախ՝ զի սուրբ աստուածաբան պտուղն ոչ է իբրեւ¹⁰ զհողմ սնոտի համբաւոյ, որպէս է պտուղ բնական իմաստութեան եւ կամ իմաստասիրական գիտութեանց: Երկրորդ. սուրբ աստուածաբանութեան պտուղ ոչ է առ ի ստանալ զինչս եւ լնուլ քսակս, որպէս եւ է

¹ C պատրուսեալ ընդանաբույս

² C կայ

³ B օճս երանութիւն է... թշուառութեան

⁴ C անձք

⁵ C մտաց բանիցն

⁶ C րոցն

⁷ B առաքինութեան, այսինքն՝ հաւատոյ, հուսոյ եւ սիրոյ, զնոյն ունի

⁸ A C օճս

⁹ B օճս

¹⁰ C իբր

պտուղ ժամանակաւորս գիտութեանց. բժշկականին ասեմ եւ դատաստանականին, մանաւանդ եւ բազմահմար ճարտասանութեան: Երրորդ. սուրբ աստուածաբանութեան պտուղ ոչ էառ խաւսս քնագարդս եւ լեզուս պանծաբանս, որպէս եւ են պտուղ բանական գիտութեանց, այլ սուրբ աստուածաբանութեան շահաւէտութիւն եւ վախճան են առ Աստուած եւ առ կեանս, որպէս գրէ Գալիթ. «Աղաւթք իմ առ Աստուած վասն կենաց իմոց»: Ասացի Աստուծոյ՝ ընդունելի իմ ես¹» (Սղ ԽԱ.9-10): Աստ ցուցանէ երեքկին պտուղ եւ արգասաւորութիւն աստուածաբանութեան. առաջինն է աւգտակար ի կրանաւորական ըղծից, վասն այն ասէ. «Աղաւթք իմ առ Աստուած»: Երկրորդ. ունի արգասաւորութիւն² կատարեալ կենդանութեան, մինչ ասէ. «Վասն կենաց իմոց»: Երրորդ. ունի շահաւէտութիւն երանութեան եւ ստացման³, յորժամ ասէ. «Ասացի Աստուծոյ՝ ընդունելի իմ ես⁴»: Բայց առաջին պտուղ աստուածաբանութեան է կրանաւորական իղձքն, որպէս ասէ. «Աղաւթք իմ առ Աստուած»:

Գիտելի է, զի սուրբ աստուածաբանութիւն ուսուցանէ աղաւթել եւ զԱստուած պաշտել, որպէս ուսուցանէ արեւնքն զԱստուած սիրել յամենայն սրտէ եւ յամենայն յանձնէ⁵ եւ յամենայն մտաց եւ յամենայն զարութենէ (Հմմտ Բ.Օր 6.5, Մտ ԻԲ.37): Այլեւ ուսուցանէ աղաւթել մեծաւ ջանիւ, խոնարհութեամբ, անմեղութեամբ, հաճութեամբ եւ իմաստութեամբ: Այլ եւ ուսուցանէ զներգործութիւն սիրոյն Աստուծոյ եւ ընկերին, զի զայս երկոսին պատուիրանքս ամենայն արեւնք եւ մարգարէք կախեալ կան (Հմմտ Մտ ԻԲ.38-40): Եւ ըստ այնմ պտուղ է աստուածաբանութեան սէր, խնդութիւն, խաղաղութիւն եւ այլն, զոր թուէ ի Գաղատացիս (Գղ Ե.22-23): Այլ եւ աղաւթք եւ իղձք աստուածաբանին արժանաւորէ զինքն վարձուն երկնային, ըստ այնմ. «Աղաւթք իմ ի ծոց իմ դարձցին» (Սղ ԼԳ.13):

Երկրորդ. սուրբ աստուածաբանութիւն ունի արգասաւորութիւն կատարեալ կենդանութեան⁶, մինչ ասէ վասն կենաց իմոց: Գիտելի է, զի ի մէջ այլ գիտութեանց աստուածաբանութիւն միայն կենդանական ասի, զի ցուցանէ զկեանս գերագոյն բնութեան, այսինքն՝ Աստուծոյ, եւ

¹ C իմ ես դու

² B ãÇù առաջինն է աւտակար...երկրորդ, ունի արգասաւորութիւն

³ C երանութեան, միաւորութեան եւ ստացման

⁴ A B ãÇù իմ ես, C իմ ես դու

⁵ A անձնէ

⁶ B կատարեալ կենդանութեան ընդ Աստուծոյ

զկեանս աստուածային շնորհաց եւ զկեանս աստուածային փառաց, վասն զի պտուղ ունի կատարեալ կենդանութեան եւ ճանաչմանն Աստուծոյ, ըստ այնմ. «Այս են կեանք յաիտենական, զի ծանիցեն զՔեզ միայն ճշմարիտ Աստուած, եւ գոր առաքեցեր զՅիսուս Քրիստոս¹» (Յի ԺԷ.3-4): Այլ եւ իւրոյ աշակերտացն ասէր. «Բանն, գոր [ես] խաւսեցայ ընդ ձեզ, հոգի է եւ կեանք» (Յի Զ.64): Եւ Պետրոս ասէր ընդ Քրիստոսի. «Տէ՛ր, առ ո՞վ երթիցուք. բանս կենաց յաիտենականաց ունիս²» (Յի Զ.69):

Երրորդ. աստուածաբանութիւն ունի շահաւէտութիւն երանելի միաւորութեան եւ ստացման: Գիտելի է, զի ի մէջ այլ գիտութեանց աստուածաբանութիւն միայն փրկական ասի, զի հասուցանէ յերանութիւն անվախճան, յոր եւ հասանի աստուածաբանն՝ ընդունելով յԱստուծոյ զաստուածային տեսութիւն եւ զանդորրիչ սէրն եւ զկատարեալ ստացումն աստուածային: Նմին իրի աստուածաբանն մեծաւ ըղձիք կարէ ասել զբան սաղմոսին. «Կալար զաջոյ ձեռանէ իմմէ ի խորհուրդս քո առաջնորդեցեր ինձ³, եւ փառաք ընկալար զիս⁴: Չի՞նչ կայ իմ բնաւ յերկինս, կամ ի քէն զի՞նչ եւս խնդրեցից յերկրի⁵: Նուաղեաց սիրտ իմ եւ մարմին իմ⁶, Աստուած սրտի իմոյ, բաժին իմ Աստուած յաիտեան⁷» (Սղ ՀԲ.24-26): Ապա աստուատ յայտնի եղեւ երեքկին աւգտակարութիւն աստուածաբանութեան ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաիտեանս. Ամէն⁸:

Իսկ թէ վա՞սն էր կոչի Աւետարան.

Պատասխանի. Անունն⁹ Աւետարան ըստ գործոյն է եղեալ. եւ ասեմ վասն չորեքտասան պատճառի. նախ՝ զի արէնքն եւ մարգարէք զերկրի բարութիւնս խոստանային պահողացն զարէնս, այսինքն՝ այգիս եւ ձիթենիս եւ այլս, իսկ սա զարքայութիւն երկնից արեւտէ եւ խոստանայ: Երկրորդ. զի արեւտէ զճնունդն եւ¹⁰ զմկրտութիւն, զվարդապետութիւն,

¹ A B ãÇù զՅիսուս Քրիստոս

² A B ãÇù

³ A B ãÇù քո առաջնորդեցեր ինձ

⁴ A B ãÇù զիս

⁵ A B ãÇù քէն զի՞նչ եւս խնդրեցից յերկրի

⁶ A B ãÇù եւ մարմին իմ

⁷ A B ãÇù Աստուած սրտի ... յաիտեան

⁸ A Աստուծոյ մերոյ արհնելոյն, B Աստուծոյ մերոյ արհնելոյն

⁹ A B ãÇù

¹⁰ C ãÇù

զսքանչելագործութիւն, զչարչարանս¹ եւ² զյարութիւն, զվերանալն առ Հայր եւ զմեզ ընդ ինքեանս հանել³: Երրորդ. զի աւետէ մեզ զԱստուած ի յերկրի, այն, որ գնաց ի դրախտէն Ադամայ, որպէս ասէ Գիր. «Լուայ զձայն Տեառն⁴» (Տես Ծն Գ.8), իսկ սա աւետէ զգալուստն առ մեզ: Չորրորդ. զմարդիկ յերկինս բարձրացուցեալ, զոր նախ եհան ի դրախտէն, այժմ նստոյց ընդ ինքն ընդ աջմէ Հայր: Հինգերորդ. զհրեշտակս բնակակից մարդկան, որք հրեղէն սրովն հեռացան, այժմ իջին առ մեզ ի ծնունդն Քրիստոսի: Վեցերորդ. մարդիկք խառնուրդ հրեշտակաց եղեն, ըստ որում հովիւքն եւ մոզքն ընդ հրեշտակս փառս երգէին: Այլ եւ դասակից հրեշտակաց արար: Եւթներորդ. զերկայն պատերազմն քակեալ. աւճին եւ կնոջ պատերազմ⁵, աստ զգլուխ աւճին ետ կոխել: Ութներորդ. զթշնամին ամաչացեցուցեալ, որ զբնութիւնս չարախաւսէր մեղանչական գոյ, կամ զինքն աստուածս տայր պաշտել, ամաչեցուցաւ աստ: Իններորդ. զանէծս լուծեալ, որ Ադամայ եւ կնոջն ասացաւ, աստ լուծաւ ի ծնանելն Որդոյն Աստուծոյ եւ ի խաչելն: Տասներորդ. զդրախտն բացեալ, որ փակեցաւ Ադամայ եւ աւագակին՝ երաց: Մետասաներորդ. զմոլորութիւն բազմաստուածութեան խափանեալ: Երկոտասաներորդ. զճշմարտութիւն եկեալ հասեալ, ընդդէմ արինացն⁶ եւ ստուերին: Երեքտասաներորդ. զճառս աստուածապաշտութեան բանի, հաւատով եւ արդարութեամբ եւ⁷ գործովք ուսուցեալ մեզ: Չորեքտասաներորդ. զերկնաւոր առաքինութիւն յերկիր տնկեալ, այսինքն՝ զկուսութիւն եւ զայլսն, այլ եւ զմեզ որդիս Աստուծոյ արարեալ եւ ժառանգ⁸ արքայութեան: Վասն այսր ամենայնի կոչի «Աւետարան». տասն՝ վասն տասնեաքանեան արինացն եւ չորս՝ վասն չորս Աւետարանացն, որ զՀին եւ զՆորս յինքեան ունի Աւետարանն⁹:

¹ B եւ զչարչարանս

² C ãÇù

³ B հանեալ

⁴ A B ãÇù

⁵ C ãÇù

⁶ A արինակացն

⁷ C ãÇù

⁸ C ժառանգս

⁹ C Աւետարան

Համառատ մեկնութիւն Աւետարանին Յովհաննու¹
Նորին Գրիգորի՝ աշակերտի Յոհաննու Որոտնեցոյ, հաւաքեալ ի հին
եւ ի նոր թարգմանութեանց², ի խնդրոյ համաշունչ աշակերտաց
Աւգնեա՛ ինձ, Հոգիդ Սուրբ Աստուած ճշմարիտ, եւ կատարեա՛³:

Գլուխ Ա

Բան⁴. «Ի սկզբան»:

Լուծումն⁵. Նախ ասելի է վասն սկզբան, զի բազում են սկզբունք.
նախ՝ որպէս սկիզբն ժամանակին, յորում եղեն ամենայն գոյք:
Երկրորդ. սկիզբն աշխարհի⁶՝ երկինք եւ երկիր⁷, ըստ Մովսիսի (Ծն Ա.1):
Երրորդ. հիմն տան եւ ողնափայտ նաւի եւ սիրտ կենդանոյ: Չորրորդ.
երկիրդն իմաստութեան եւ արդարութեան եւ ամենայն առաքինութեան⁸:
Բայց այս սկիզբն ոչ ընդ ումեք կապակցի, եւ առ ումեք տեսանի կամ
համեմատի մարդոյ, այլ սուրբ աւետարանիչս Յոհաննէս ընդդէմ
մոլորութեան արիանոսացն⁹ գրեաց զԱւետարանս, առ ի ցուցանել
յայտնապէս զԱստուածութիւն Քրիստոսի, զոր նոքա ուրանային: Եւ
նախ ի սկիզբն Աւետարանիս ցուցանէ զԱստուածութիւն Քրիստոսի
բնական պատճառաւ, որքան կարելի իցէ մարդոյ, եւ ապա զնոյն
Աստուածութիւն¹⁰ Քրիստոսի ցուցանէ սքանչելաւքն, մինչ ի
կատարումն Աւետարանիս: Դարձեալ՝ ի սկիզբն ցուցանէ զծնունդն¹¹
յաւիտենական ի Հարէ, եւ ապա ցուցանէ զնորին ժամանակեայ
ծնունդն ի մարտէ: Դարձեալ¹² եթէ ի բարձրագոյնն թռուցեալ էր
աւետարանիչս, ամենայն մարդկեղէն բնութիւնս ո՛չ կարէր տանել

¹ Ը Յոհաննու

² Ա Բ թարգմանչաց

³ Ա Բ Աւգնեա՛ ինձ, Հոգի Աստուած

⁴ Ա Բ ԹՉ՛

⁵ Ա Բ ԹՉ՛

⁶ Բ յաշխարհի

⁷ Բ յերկինք եւ յերկիր

⁸ Ա Բ առաքինութեան է

⁹ Ը արիանացոցն

¹⁰ Ը զԱստուածութիւն

¹¹ Ա Բ զծնունդ

¹² Ա Բ եւ դարձեալ

զԲանն, վասն որոյ իջեալ ի խոնարհ՝ ասէ. «Եղեւ այր մի առաքեալ» (Յհ Ա.6): Եւ դարձեալ՝ առ ի ցուցանել զԾնունդն յաիտենական. նախ ցուցանէ, թէ¹ որպէ՞ս յատկապէս ծնանի, եւ ապա, թէ՛ որպէ՞ս ներգործէ, որպէս ասէ. «Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ» (Յհ Ա.3):

Բան. «Ի սկզբանէ էր Բանն» (Յհ Ա.1):

Մեկնութիւն. Արդ, առաջին մասն բանիս չորք ունի մասունս փորունս². նախ՝ ցուցանէ զՔրիստոսի յաիտենական ծնունդն ի Հարե՛ ասելով. «Ի սկզբանէ էր Բանն»: Երկրորդ. ցուցանէ զգանազանութիւն անձինն, որ ի Հարե՛ ասելով. «Եւ Բանն էր առ Աստուած» (Յհ Ա.1): Երրորդ. ցուցանէ Հար եւ Որդոյ մի էութիւն՝ ասելով. «Եւ Աստուած էր Բանն» (Յհ Ա.2): Չորրորդ. ցուցանէ զՀար եւ Որդոյ յաւետակցութիւն՝ ասելով. «Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած» (Յհ Ա.2):

Եւ դարձեալ առաջին բառին չորս է³ տեսութիւն. նախ՝ որ ասէ. «Ի սկզբանէ», այսինքն՝ ի Հարե՛ ի պատճառէն, որպէս ասեմք զլոյսն ի յարեւ: Երկրորդ. իսկ՝ Հայր, Բան՝ Որդին, Է՛ Հոգին Սուրբ: Երրորդ. Ի սկզբանէ, այսինքն՝ ո՛չ յետոյ կամ եկամուտ, այլ անդատին եւ ի բնէ: Չորրորդ⁴. դարձեալ զբնաբանս զայս ունին. ոմանք՝ ի սկզբանէ, եւ ոմանք՝ ի սկիզբն, եւ երկոքեանն բարոք իմանի, զի մինն ցուցանէ ի պատճառէն, եւ միւսն՝ ի պատճառն, զի Որդի⁵ է ի Հարե՛ եւ ի Հայր:

Բան. «Էր»:

Մեկնութիւն. Չորս իմն նշանակէ. նախ՝ անեղ, երկրորդ՝ անսկիզբն, երրորդ՝ անժամանակ, չորրորդ՝ վերագոյն արարածոցս:

Հարց. Որպէ՞ս է Հայր անսկիզբն եւ Որդի անսկիզբն:

Պատասխան. Հայր անսկիզբն, նախ՝ զի անեղ է, երկրորդ՝ անպատճառ, երրորդ՝ անձին⁶ է: Եւ Որդի անսկիզբն. նախ՝ զի անեղ, երկրորդ՝ անժամանակ, երրորդ՝ ի յանսկիզբն⁷ սկզբանէ⁸, նոյնպէս⁹ եւ Հոգին Սուրբ, բայց խնդրելի է, թէ վասն է՞ր ասէ՛ Էր, եւ ո՛չ ասէ՛ Է կամ՝ եկաց:

¹ B ãÇù ցուցանէ, թէ

² A B ãÇù

³ A B չորս տեսութիւն է

⁴ C եւ չորրորդ

⁵ A B զՈրդին

⁶ C զի անեղ է, անպատճառ, երկրորդ՝ անձին է

⁷ B անսկիզբն

⁸ A B սկզբանէ

⁹ B Որպէս

Պատասխան. Նախ ասելի է, զի յորժամ տարակոյս լինի վասն անցելոյ իրին, առաւել դնելի է էր, քան թէ՝ եկաց, որպէս թէ հարցանես, թէ՝ զի՞նչ էր, նոյնպէս եւ աստ իբր թէ ոմն հարցանէ, թէ զի՞նչ էր ի սկզբանէ¹ աշխարհի² եւ կամ ժամանակի:

Պատասխանէ անտարանիչն, թէ՝ յայնժամ էր Բանն:

Երկրորդ պատճառ. զի սոյնպէս ասելով առաւել ցուցանէ զգոլ Բանին նախ քան զաշխարհս: Երրորդ պատճառ ասեն վարդապետք. «Չի թէ ասէր եկաց, զԲանն անցաւոր ցուցանէ, եւ թէ ասէր՝ է³, ոչ ցուցանէր զգոլ Բանին նախկնաբար քան զաշխարհս, ուստի ի միասին ցուցանէ զԱստուծոյ Բանին զյարատեւութիւն եւ զգոլ նորա նախ քան զաշխարհս, յորժամ ասէ՝ էր»:

Երկրորդ հարցումն. Թէ՝ ընդէ՞ր ոչ ասաց նախ քան զսկիզբն աշխարհիս⁴ կամ յախտեանց, կամ յառաջ քան զամենայն, զի սոյնպէս ասելով առաւել ցուցանէր զյախտենականութիւն Բանին:

Պատասխան. Վասն կրկին պատճառի սոյնպէս ասաց.

Նախ՝ առ ի նմանապէս խաւսիլն երկրորդ գրոյն, որ զստեղծումն աշխարհի⁵ ճառէ: Երկրորդ. առ ի յուշ ամէլ զԲանն, որով ամենայն ինչ եղել: Երրորդ. առ ի ցուցանել, թէ վասն նոյն բանին գրէ, յորմէ Մովսէս գրեաց:

Երկրորդ պատճառ, զի այնպէս ասաց. նախ՝ զի բան նորա առաւել հաճոյ եւ ընդունելի լինէր: Երկրորդ. զի զմեզ ըստ կարգի բանին ի յախտենականութիւն ամէր: Երրորդ. ըստ հետակայ բանիցդ, որ հետեւին պարզաբար, երեւի յախտենականութիւն Բանին, զի թէ Բանն էր առ Աստուած, եւ Աստուած էր Բանն, պարտ էր ասել, զի Բանն⁶ էր յախտենից եւ նախ քան զամենայն ստեղծուածս:

Երրորդ հարցումն, որ ասաց. «Ի սկզբանէ էր», ընդէ՞ր ոչ ասաց՝ ի սկզբանէ աշխարհի, կամ ժամանակի, կամ ամենայն իրաց:

Պատասխան. Նախ՝ զի սոյնպէս ասելն առաւել համառատ եւ ընդհանրական ցուցանէ: Երկրորդ. զի նմանապէս խաւսի Գրոցն Արարածոց (Ծն Ա.1): Երրորդ. պատասխանէ Ոսկեբերանն. «Չորարի-նակ եթէ ոք առընթեր ծովու լինի, առ եզերաւքն, եւ տեսանիցէ զքաղաքն

¹ Ը ի սկզբան

² Բ աշխարհի

³ Ը եւ թէ ասէր, թէ՝ է

⁴ Բ աշխարհիս

⁵ Բ աշխարհի

⁶ Ը Բան

եւ զնաւահանգիստն, իսկ թէ նաւաստին ի մէջ ծովուն զնա տանիցի նաւան, ի նախկին տեսութենէն զնա հեռացուցանէ եւ այլ ինչ, որ երեւին, բնաւ ոչ տեսանէ¹, նոյնպէս եւ աւետարանիչս ի վերագոյն քան զամենայն ստեղծուածս զմեզ էած եւ ոչ ի տեսութիւն եզերեալ իրի կացոյց, այլ ասելովն՝ Ի սկզբանէ էր, զյաւիտենականութիւն Բանին եցոյց եւ ոչ զեզերեալ ինչ էութիւն ծանոյց»^{xxxv}:

Վասն Բանին Աստուծոյ

Բան. «Ի սկզբանէ էր Բանն»(Յհ Ա.1):

Մեկնութիւն. Եւ ի յայտնութիւն բանի Աւետարանիս նախ պարտ է զիտել, թէ ըստ որոյ² եղանակի Բան անուանի Աստուած: Եւ ասեմք ի կարճոյ, թողեալ զյերկար քննութիւն մերս բանի, եթէ երեքկին ասի բան մարդկային. առաջին՝ է ներտրամադրեալ բան, երկրորդ է յառաջ բերեալն բան ձայնիւ նշանական, երրորդ. է բան գրեալ:

Եւ առաջին ներտրամադրելն, որ է յղացումն եւ ծնունդ մտաց, եւ նա կոչի խորհուրդ սրտի եւ բան հանճարոյ մերոյ, եւ նա առաւել համեմատի աստուածային Բանին անմարմին ծննդեան, քան զերկրորդն եւ զերրորդն, որպէս ցուցանելոց ենք յառաջիկայոյ:

Վեց հարց վասն Բանին

Աստ լինի վեց հարց³.

Առաջին. Ընդէ՞ր ոչ ասէ՝ Տէր Աստուած, այլ Բան:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զի Աստուած եւ Տէրն հասարակ է երից⁴ անձանց, այլ Բան Որդին միայն է յատուկ: Երկրորդ, զի Բանին հանէ զմեզ ի ճանաչումն Հաւր ըստ իմաստնոյն, որ ի պատճառելեաց ծանաթ լինիմք պատճառին: Երրորդ, զի ամենայն մարգարէքն զԲանն Աստուծոյ ասեն, որպէս Մովսէս. «Ասաց Աստուած եւ եղի» (Ծն Ա.3-4), եւ Եսայի՝ Բան Տեառն եղի ի վերայ իմ, եւ Դաւիթ՝ Նա ասաց եւ եղի (Տես Սղ ԼԲ.9), Երեմիա, Չաքարիա եւ այլոցն: Չորրորդ, զի Բանն առաւել

¹ Ը ցուցանէ

² A B վասն որոյ

³ Ը հարցումն

⁴ Ը երիցն

ցուցանել զձնունդն Որդոյ: Եւ զայս ցուցցուք կրկին կերպիւ. նախ սոյնպէս՝ զի այն, որ նախկին սկիզբն է ամենեցուն, պարտ է զի իմացական բնութիւն ունիցի, որպէս յամենայն իմաստասիրաց սահմանի, վասն որոյ զի կատարեալ տեսանէ զինքն եւ զամենայն բնութիւնքս, իսկ իմացական բնութեան կատարելութիւն է, զի բան ունիցի ծնեալ ի նմանէ: Եւ զի յԱստուած¹ ոչ գոյ պատահումն, վասն որոյ Բանն ծնեալ ի նմանէ գոյացութիւն է: Եւ զի յԱստուած ոչ գոյ զանազան տեսութիւն, այլ մի եւ կատարեալ, վասն որոյ Բանն Աստուծոյ ծնեալ ի նմանէ մի գոյացութիւն է եւ կատարեալ: Երկրորդ. սոյնպէս ցուցցուք, զի Բանն ծնեալ յԱստուծոյ Որդի է Աստուծոյ, զի ամենայն կենդանի ելեալ ի կենդանոյ ըստ միութեան բնութեան² եւ նմանութեան Որդի ասի³ նմին, իսկ Բանն Աստուծոյ այնպէս ելանէ յԱստուծոյ: Ապա ուրեմն Աստուծոյ Բանն Աստուծոյ Որդի է: Եւ զի յայտնի լիցի բանս, բացայայտեցուք նախ, զի թէպէտ յանկենդան⁴ տարերց մի ի միւսոյն ելանէ, որպէս հուր ի հրոյ, այլ ոչ ասի որդի, զի կենդանիք ոչ են: Երկրորդ. թէ ոչ կենդանի ինչ ելանէ ի կենդանոյ⁵, որպէս արհեստ յարհեստաւորէ, ոչ ասի նմա որդի, զի պարտ է լինել կենդանի⁶ ի կենդանոյ: Երրորդ. զի քրտնածին ոջիլք ելանեն ի մարդոյ եւ են կենդանի, բայց ոչ ասին որդիք, զի ոչ են նման⁷ ըստ բնութեան: Այս հասարակ ամենայն մարդկան, զի տկարք եւ անկատարք են, վասն այն ծնողն եւ ծնեցեալն ոչ են մի բնութիւն ըստ անհատին, այլ ըստ տեսակին միայն: Սակայն ի յԱստուած Բան ելանէ ի Հաւրէ իբր կենդանի ի կենդանոյ ըստ նմանութեան բնութեան, ոչ միայն տեսակաբար, այլ անհատաբար միութեամբ, եւ համեմատի առ ծնողն, զի առ ի կատարելութիւն Բանին խնդրի, զի իւր խաւսողին կատարեալ նմանութիւն ունիցի, վասն որոյ Աստուծոյ Որդի եւ Բան նոյն են: Ապա ուրեմն Աստուծոյ Բանն Աստուծոյ Որդի է, եւ զայս ամենայն յայտնէ աւետարանիչս՝ ասելով. «Ի սկզբանէ էր Բանն»:

Այս առաջին հարց վասն ներտրամադրեալ բանին:

¹ C Աստուած

² A B զի ամենայն կենդանոյ ըստ միութեան բնութեան

³ B Աստուծոյ

⁴ B անկենդան

⁵ A B կենդանեաց

⁶ C կենդանոյ

⁷ C նմա

Երկրորդ հարց¹. Որպէ՞ս ասի «Բան» Որդին Աստուծոյ:

Պատասխան. Բազում յեղանակաւ: Նախ՝ զի ներտրամադրեալ բանս մեր ոչ է յինքենէ եւ ոչ յոչնչէ եւ ոչ արտաքուստ, այլ ի մտացն է, նոյնպէս Բանն ի Հարէ: Երկրորդ. զի բանս մեր ոչ է արարած մտացն, այլ ի բնութենէ, նոյնպէս եւ Բանն ի բնութենէ Հար, այլ ոչ՝ արարած: Եւ թէ որ ասէ. «Վասն է՞ր բանաստեղծ մարդ», ասեմք, եթէ ստեղծուած բանն եւ ուսմամբ ոչ է արինակ բանին, այլ ներտրամադրեալն: Երրորդ. որպէս բանս ծնունդ է մտաց, սոյնպէս Բանն Աստուծո: Չորրորդ. անախտ է ծնունդ բանին, սոյնպէս անախտ է ծնունդն Աստուծոյ: Հինգերորդ. ոչինչ է ի² մէջ բանին³ եւ մտացն, այլ որքան է միտք, է եւ բան, սոյնպէս ոչինչ է ի⁴ մէջ Բանին եւ ծնողին, այլ որքան է Հայր, է եւ Որդին, որպէս ճառագայթ արեւու եւ լոյս ճրագի: Վեցերորդ. նոյն է բնութիւն բանին⁵ եւ մտաց, սոյնպէս մի է բնութիւն Հար եւ Որդոյ: Եւթներորդ. այլ է միտք եւ այլ է⁶ բան, սոյնպէս յատուկ է անձն⁷ Հար եւ անձն Որդոյ: Ութերորդ. անբաժանելի է բանն ի մտաց, սոյնպէս անբաժանելի է Բանն ի Հարէ: Իններորդ. բանն իմաստութիւն է մտաց, սոյնպէս Բանն է իմաստութիւն Հար: Տասներորդ. բանն է զարութիւն մտաց, սոյնպէս՝ «Զրիստոս Աստուծոյ զարութիւն եւ Աստուծոյ իմաստութիւն» (Ա.Կր Ա.24), որպէս ասէ առաքեալ, ուրեմն յայտ է, որք եղեալ ասեն զՈրդի անբան, անիմաստ եւ տկար ասեն զՀայր:

Վասն յառաջ բերեալ բանին

Երրորդ հարցումն⁸. Որպէ՞ս ասի բան, ըստ յառաջ բերեալ բանիս:

Պատասխան. Եւ ասեմ, նոյնպէս տասն կերպիւ. նախ՝ զի նոյն է ներտրամադրեալ բանն եւ յառաջ բերելն, սոյնպէս նոյն է Բանն անմարմին ծնեալ եւ մարմնով երեւեալ: Երկրորդ. բանն անշփոթ ի ձայնն է միացեալ, սոյնպէս Բանն անշփոթ ի մարմինն⁹ միացեալ:

¹ C հարցումն

² A B ãÇù

³ C բանի

⁴ B ãÇù

⁵ C բանի

⁶ C ãÇù

⁷ B յանձն

⁸ A B ãÇù

⁹ B ի մարմնի

Երրորդ. զի բանս մեր անբաժանելի է ի մտաց ասողաց եւ լսողաց, սոյնպէս Բանն Աստուած անբաժանելի է ի Հարէ եւ յամենայն սրտէ: Չորրորդ. զի բոլոր բանն է ի միտս ասողին եւ լսողաց, եւ բոլոր Բանն Աստուած էր առ Հար եւ բոլորն յարգանդի կուսին եւ բոլորն ի մարմինն միացեալ: Հինգերորդ. բանն պատմող է մտաց, սոյնպէս Որդով ծանեաք զՀայր, զի նա է հրեշտակ մեծի խորհրդոյ (Ես Թ.6): Վեցերորդ. բանն պատկեր եւ նկարագիր է մտաց¹, սոյնպէս Բանն Աստուած պատկեր եւ նկարագիր է էութեան Հար. «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր» (ՅՀ ԺԳ.9): Եւթներորդ. որպէս բանն² է սահման ըստ³ իմաստասիրացն, յայտնիչ բնութեան ենթակայ իրին, սոյնպէս Որդին սահման է Հար՝ դնելով եւ բառնալով⁴xxxvi: Ութերորդ. որպէս գիտէ միտք զբանս եւ գիտէ բան զմիտս, սոյնպէս գիտէ Հայր զՈրդի եւ Որդի՝ զՀայր: Իններորդ. Բան կոչի Քրիստոս, զի բան եւ իմաստութիւն ետ մեզ զառաջինն, եւ զերկրորդս՝ զալստեամբն իւր: Տասներորդ. Բան կոչի, զի բանիս մեր երեք է տեղի, այսինքն՝ միտք ասողին, եւ սիրտ լսողաց, եւ գրեալն ի վերայ թղթոց⁵, սոյնպէս Բանն Աստուած է առ Հայր եւ ի սիրտ հաւատացելոց եւ ի մարմնի⁶ միաւորեալ անբաժանելի:

Չի յաւիտին ասաց՝ Բանն

Չորրորդ հարց⁷. Վասն է՞ր ոչ ասաց Բան, այլ՝ Բանն:

Պատասխան. Յաւելուած տառին ամենայն ուրեք նշանակէ⁸ եւ առանձնութեան է ցոյցք: Եւ տասն կերպի Բանն Աստուծոյ յատկանայ ի բանից մարդոյ. նախ՝ զի Բանն Աստուծոյ մի է եւ բան մարդոյ՝ յաճախ: Երկրորդ. զի Բանն Աստուծոյ անորիշ է, եւ բան մարդոյ՝ որոշեալ: Երրորդ. Բանն Աստուծոյ անձնատր է, եւ բան մարդոյ՝ անանձն: Չորրորդ. Բանն Աստուծոյ գոյացութիւն է, եւ բան մարդոյ՝ անգոյ եւ յաւիտ ցնդեալ: Հինգերորդ. Բանն Աստուծոյ միշտ է, եւ բան մարդոյ՝

¹ A B պատկեր է եւ նկարագիր մտաց

² B բան

³ B ãÇù

⁴ A բարբառելով

⁵ C թղթոյ

⁶ A B մարմին

⁷ C հարցումն

⁸ C նշանական

երբեմն: Վեցերորդ. Բանն Աստուծոյ անփոփոխ է, եւ քան մարդոյ՝ դադարեալ եւ փոփոխեալ¹: Երկերորդ. Բանն Աստուծոյ բոլոր է եւ կատարեալ, եւ քան մարդոյ՝ մասն եւ անկատար: Ութերորդ. Բանն Աստուծոյ անմոռաց է, եւ քան մարդոյ²՝ մոռացմամբ: Իններորդ. Բանն Աստուծոյ ուսուցանող է, եւ քան մարդոյ³՝ ուսմամբ: Տասներորդ. Բանն Աստուծոյ Աստուած է, եւ քան մարդոյ մարդ⁴ ոչ է:

Ձի ոչ ասաց Որդի

Հինգերորդ հարց. Վասն է՞ր ոչ ասէ՞ Որդի, այլ Բան:

Պատասխան. Նախ՝ զի տկար մտաց ալեկոծումն լինէր ի վեց իրս, զի որդին ժամանակաւ ծնանի եւ ախտի, եւ կարեալք, եւ կցորդի, եւ կամալք, եւ բաժանմամբ: Դարձեալ՝ յետ յարութեան ասացաւ Որդի⁶, յորժամ զմիտս աշակերտացն ի բարձունս եհան՝ ասելով. «Մկրտեցէք յանուն Հայր եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ» (Մտ ԻԸ.19): Իսկ այլ վարդապետք ասեն չորս պատճառս. նախ՝ զի համեմատ Պղատոնի եւ յունացն խաւսի եւ առ նոսա գրէ զԱւետարանս, որք մի մեծագոյն Բան ասէին զոլ Աստուծոյ, քայց ոչ Որդի խոստովանէին: Յայսմանէ մոլորեալ Արիոս արարած ասէ զԲանն Աստուծոյ: Երկրորդ. զի Բանն առաւել ցուցանէ զՈրդին աննիւթ եւ անապական ծնունդ Հայր: Երրորդ. զի Բանն առաւել ցուցանէր զՈրդին ի Հայր գոլ, քան Որդոյ անուն: Չորրորդ. զի առաւել ցուցանի ի բանէն Որդին, քան յՈրդոյն⁷ Բանն, վասն որոյ նախ եղին զանուն Բանին եւ ապա զանուն Որդոյն:

Ձի ոչ կոչեաց Յիսուս Զրիստոս:

Վեցերորդ հարց. Ընդ է՞ր ոչ կոչեաց Յիսուս Զրիստոս:

---

¹ C փոփոխեալ եւ դադարեալ

² B մարդոյ քանն

³ B մարդոյ քանն

⁴ B քան

⁵ A B ասաց

⁶ A B ձԸ

⁷ A B C ի յՈրդոյն

Պատասխան. Նախ՝ զի սոքա միատրություն են կոչմունք եւ ոչ սոսկ բանին: Երկրորդ. զի յորժամ փրկեաց զմեզ ի մեղաց, կոչեցաւ Յիսուս, որ է Փրկիչ, եւ յորժամ էաւժ զմեզ Հոգովն, կոչեցաւ Քրիստոս: Երրորդ. ասեմք, թէ ի հինն ի թլփատության կոչեին զանունն, եւ ի նորս ի¹ մկրտության, սոյնպէս Տէրն ի թլփատության կոչեցաւ Յիսուս եւ ի մկրտելն Քրիստոս Յովհաննէս կոչեաց, սոյնպէս յետ յարության՝ Որդի Աստուծոյ: Եւ թէ որ ասիցէ, թէ² յետ մկրտության եղել Աւծեալ, եւ յետ յարության՝ Որդի Աստուծոյ, սոյնպէս եւ Նեստոր: Ասեմք առ այս, եթէ յղացեալ յարգանդին եղել Աւծեալ, յորժամ միատրեցաւ Բանն եւ էաւժ զմարմինն, որպէս ասաց հրեշտակն. «Ծնաւ ձեզ այսաւր փրկիչ, որ է աւծեալ Տէր» (Դուկ. Բ 11): Նոյնպէս եւ յարգանդին, յորժամ Բանն մարմին եղել եւ մարմինն միատրեալ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ, որպէս ասաց հրեշտակն. «Որ ծնանի ի քէն սուրբ է եւ Որդի Աստուծոյ» (Տես Դկ Ա.35): Եւ մարգարէին ասէ. «Տէր ասաց ցիս՝ Որդի իմ ես դու եւ ես այսաւր ծնայ զքեզ³» (Մդ Բ.7): Ապա յայտ է, զի յարգանդի կուսին Փրկիչ եւ Աւծեալ եւ Որդի Աստուծոյ է միատրութեամբն⁴:

Այս վեցերորդ հարց յառաջին⁵ բանն, որ ասէ. «Ի սկզբանէ էր Բանն» (Յհ Ա.1):

Արդ, յորժամ եցոյց անտարանիչս զԲանին Աստուծոյ զյաւիտենական էութիւն, այժմ ճառէ զյատուկ անձնատրութիւն Բանին:

Բան⁶. «Եւ Բանն էր առ Աստուած» (Յհ Ա.1):

Մեկնութիւն. Բանս այս ութ ինչ նշանակէ. նախ՝ զի մշտնջենատր էր: Երկրորդ՝ առանձին անձն: Երրորդ. հաւասար եւ ոչ մեծ եւ փոքր: Չորրորդ. ցուցանէ, թէ ոչ է բան մարդոյ կամ հրեշտակի, այլ Աստուծոյ⁷ եւ առ Աստուած: Հինգերորդ. զի ոչ տեղեալ պարագրի, այլ Աստուած առ Աստուած: Վեցերորդ. զի չէ⁸ բաժանեալ, այլ առ Աստուած է: Եւթներորդ. զի ոչ է հակառակ, այլ Աստուած առ Աստուած է: Ութերորդ. զի ոչ է շփոթեալ, այլ յատուկ անձն⁹ է:

¹ B ãÇù

² C ասիցէ, ապա յայտ է, թէ

³ A B ãÇù եւ Ես այսաւր ծնայ զքեզ

⁴ C միատրութեամբն եւ յետոյ կոչեցաւ տնարեւնութեամբն

⁵ B առաջին

⁶ C ãÇù

⁷ B առ Աստուծոյ

⁸ B չէր

⁹ B յանձն

Հարց. Չի՞նչ է անձն:

Պատասխան. Անձն սահմանի սոյնպէս. «Անձն է՝ իմացական բնութեան անհաղորդելի գոյացութիւն», թէպէտ եւ այլ բազում սահմանք ասեն անձին, սակայն այս կատարելագոյն է: Գիտելի է, զի աստուածային Բանն ոչ է պատահումն, զի պատահումն² անկատար ունի զէութիւն իւր, այլ եւ ենթակայ պատահման անկատար է ըստ ինքեան, զի որպէս պատահումն ենթակային հաստատի, սոյնպէս ենթակայն կերպիւ ինչ պատահմամբ կատարի: Բայց Աստուած եւ Աստուծոյ Բանն ոչ են անկատար եւ ոչ են³ կարատ աշխարհ կատարման, վասն այն պարտ է ասել, զի Բանն Աստուծոյ ոչ է պատահումն, այլ գոյացական ունի էութիւն⁴, որպէս նախ գրեցաք, եւ ամենայն⁵ իմաստունք հաւանին: Աստուած ունի իմացական բնութիւն, սակայն Բանն Աստուծոյ անհաղորդելի է ծնողին, զի ոչ հանճար մարդոյ եւ ոչ բնութիւն ըմբռնել ոչ⁶ կարէ, զի ելեալ եւ ծնեալն նոյն անձն լիցի ընդ ծնողին իւրոյ, իսկ Բանն Աստուծոյ յԱստուծոյ ելանէ եւ ծնանի իրական ելմամբ, վասն այն պարտ է ասել, զի ի մէջ Աստուծոյ Հայր եւ Աստուծոյ Բանին անձնական զանազանութիւն լիցի, ըստ իրեանց յատկութեանցն անհաղորդելի, զի Հայր ո՛չ հաղորդէ Բանին զհայրութիւն եւ Հայր ո՛չ հաղորդի որդիութիւն, վասն այն պարտ է ասել, զի Հայր եւ Բանն այլ եւ այլ են անձամբ: Եւ զայս յայտնէ⁷ աւետարանիչս՝ ասելով. «Եւ Բանն էր առ Աստուած» (Յհ Ա.1): Քանզի իր ինչ ոչ ասի գոլ առ ինքն, վասն այն ի մէջ բանին եւ սկզբանն, առ որ գոյ⁸, պարտ է անձնական⁹ զանազանութիւն լինել: Իսկ ասելն՝ առ Աստուած, զի Բանն ելումն է յԱստուծոյ ո՛չ բաժանմամբ, այլ ելանէ անձամբ¹⁰ եւ մնայ ի ներս առ Աստուած սկզբնական էութեամբ: Դարձեալ, նախադրութիւնս այս՝ առ, նախ ցուցանէ զկցորդութիւն Որդոյն առ Հայր: Երկրորդ. անձնական զանազանութիւն: Երրորդ.

¹ A B ãçù

² C կատարումն

³ C ãçù

⁴ B զէութիւն

⁵ C յամենայն

⁶ C ãçù

⁷ B ասէ

⁸ C առ Որդոյ

⁹ B անձնէն

¹⁰ B այլ ելանէ Աստուծոյ անձամբ

զպէտնութիւն ինչ Հար¹ առ Որդի, զի սկիզբն է Որդոյ եւ ոչ ըստ մեծութեան, որպէս ասէ Արիոս, այլ ըստ ծնողութեան եւ պատճառին: Եւ այս գիտելի է, զի Հայր գոյ յՈրդի² եւ Որդի՝ ի Հայր: Նոյնպէս Հոգին ի Հայր եւ յՈրդի³, ըստ այնմ. «Ես ի Հայր եւ Հայր յիս է» (Հմմտ Յհ Ժ.38), սակայն ոչ ասի⁴ Հայր առ Որդի եւ առ Հոգի Սուրբ, զի պատճառ է Որդոյ ծննդեան եւ Հոգոյ բղխման: Նոյնպէս եւ Որդին ոչ ասի առ Հոգին կերպի ինչ, զի թէպէտ ոչ է պատճառ Որդին Հոգոյն բղխման, այլ պատճառ է բաշխման իմաստութեան եւ շնորհաց, զի Հոգին բղխի ի Հարէ եւ առնու յՈրդոյ⁵ եւ բաշխի ամենեցուն: Դարձեալ գիտելի է, զի անունս այս Աստուած զանազան կերպի ասի ի Սուրբ Գիրս, զի երբեմն ցուցանէ զմի անձն, յորժամ ասեմք. «Աստուած ծնաւ զԱստուած եւ Աստուած բղխեաց զԱստուած», այս նշանակէ նախ զՀայր եւ ապա զՈրդին, եւ նախ զբղխողն եւ ապա զբղխեալն: Նոյնպէս յորժամ ասեմք⁶. «Աստուած ծնանի յԱստուծոյ եւ Աստուած բղխէ յԱստուծոյ», այս նշանակէ նախ զՈրդի եւ ապա զՀայր, եւ նախ զՀոգին եւ ապա՝ զբղխողն: Այսոքիկ զմի⁷ անձն ցուցանեն: Երբեմն նշանակեն զերկու անձն, յորժամ ասեմք. «Աստուած տեսանէ զԱստուած, կամ Աստուած իմանայ զԱստուած»: Այս ցուցանէ զերկու անձն, որ տեսանեն զմիմն եւ իմանան, եւ կամ մի անձն, որ տեսանէ զերկուն եւ իմանայ: Երբեմն ցուցանէ զերիս անձինս, յորժամ ասեմք. «Աստուած ստեղծեաց զամենայն աշխարհս⁸ եւ Աստուած խնամէ կամ նորոգէ զամենայն աշխարհս⁹: Իսկ յորժամ եցոյց արեւտարանիչս զանձնաւորութիւն Բանին, այժմ ցուցանէ զէութիւն Բանին՝ ասելով.

Բան. «Եւ Աստուած էր Բանն» (Յհ Ա.1):

Սեկնութիւն¹⁰. Երեք ինչ ցուցանէ. նախ՝ զի էութիւն Աստուած է: Երկրորդ. զի Աստուած¹¹ ո՛չ գոյ բնութիւն ստեղծական, այլ բոլորն Աստուած, այսինքն՝ ծնողն եւ ծնունդն, բղխաւղն եւ բղխումն, անձն եւ

¹ B առ Հօր

² B Որդի

³ A B Որդի

⁴ C սակայն հատկաբար ոչ ասի

⁵ A յՈրդի, B Որդի

⁶ B ãÇù «Աստուած ծնաւ ... յորժամ ասեմք»

⁷ C ոչ զմի

⁸ B յաշխարհս

⁹ B յաշխարհս

¹⁰ B ãÇù

¹¹ A յԱստուած

բնութիւն: Երրորդ. զի ո՛չ է հնար եղականի ընդ անեղի էակցիլ, եւ թէ որ ասիցէ. «Չմարմինն ընդ Բանին միացեալ¹», ասեմք առ այս, եթէ Բանն մարմին եղել եւ ոչ ատար եւ նոր եկամուտ մարդ ընդ Աստուած լծակցեալ: Դարձեալ, բարոք ասէ, թէ՛ Աստուած էր Բանն, այսինքն՝ Բանն էր առ Աստուած, զի ասէ Արիստոտել ի Պերի Արմենիասն, թէ՛ «Անուանք եւ բայք փոփոխեալք զնոյն նշանակեմ», որպէս աւետարանիչս ասէ, զի թէպէտ Բանն առ Աստուած իցէ, սակայն ոչ ունի այլ բնութիւն, քան զԱստուած առ Որդոյ²: Որպէս քան մտաց մեր ո՛չ ունի այլ բնութիւն, քան զմիտս մեր, վասն որոյ ասէ. « Աստուած էր Բանն», որպէս եւ ծնողն Աստուած է:

Եւ երեք ինչ գիտելի է, զի երեք խնդիրք էին յաղագս Բանին Աստուծոյ. Նախ՝ թէ ե՞րբ էր Բանն: Այսմ պատասխանի ետ, թէ՛ Ի սկզբանէ էր:

Երկրորդ. խնդիր էր, թէ՛ ո՞ր էր: Եւ այսմ պատասխանեաց, թէ՛ առ Աստուած էր: Երրորդ. խնդիր էր, թէ՛ զի՞նչ էր: Եւ այսմ³ պատասխանէ⁴, թէ՛ Աստուած էր Բանն:

Երկրորդ. գիտելի է, զի զանազան կերպիւ առաւել լինի աստ Աստուած անունն, զի նախ ցուցանէ⁵ զՀայր, յորժամ ասաց. «Բանն էր առ Աստուած»: Իսկ ասելն.« Բանն էր առ Աստուած», այս ոչ ցուցանէ զՀայր, այլ ցուցանէ զբնութիւն Աստուծոյ, որ է Աստուածութիւն:

Երրորդ. գիտելի է, զի աւետարանիչս զայս⁶ երիս բացերեւական քանս պատշաճաւոր եւ զարդարանալք կարգեաց վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի որ վախճան է առաջնոյն, սկիզբն է երկրորդին, եւ վախճան երկրորդին սկիզբն է երրորդին, բաց ի շաղկապէն, որ է բաղիւսական եւ միաւորական: Եւ երկրորդ պատճառ է, զի որպէս ճանաչումն պատճառելոյն ածէ ի ծանաթութիւն պատճառին, նոյնպէս առաջին բացերեւութիւն ածէ⁷ ի ճանաչումն երկրորդին, զի յաւիտենից Բանն էառ յաւիտենից խաւսողն, վասն որոյ եթէ Բանն էր ի սկզբանէ, այսինքն՝ յաւիտենից, պարտ էր լինել առ Աստուած, որ միայն է յաւիտենական: Իսկ երկրորդ բացերեւութիւն ածէ ի ճանաչումն

¹ C ãçù «եւ թէ որ ... Բանին միացեալ»

² A սորոյ □ոյ

³ C ալժմ

⁴ B պատասխանէր

⁵ B ցուցանէր

⁶ B այս

⁷ A B ãçù

երրորդին, զի որ ինչ է ի յԱստուած¹ Աստուած է , վասն որոյ պարտ է, զի Աստուծոյ Բանն, որ առ² Աստուած է, Աստուած լիցի, որպէս ցուցաւ ի վերոյ:

Իսկ յորժամ եցոյց աւետարանիչս զԲանին էութիւն, զկնի ճառէ զԲանին յախտենականութիւն՝ ասելով.

Բան. «Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած» (Յհ Ա.2):

Մեկնութիւն. Չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ Է առ ԷՆ Աստուած կայացեալ: Երկրորդ. զհաւասարութիւն անձանցն զուգակցեալ: Երրորդ. զմիշտն լինել Հայր՝ Հայր եւ Որդին՝ Որդի³: Չորրորդ. զնախասացեալ քանսն վերստին կրկնէ, որ ասաց՝ ի սկզբանէ եւ առ Աստուած:

Դարձեալ գիտելի է, զի վասն երեք պատճառի ելեալն վերջին լինի ըստ ժամանակի, քան յորմէ ելաւն. նախ՝ վասն անկատարութեան ծնողին, որպէս այր ի տղայութեան ոչ կարէ ծնանել⁴ որդի, զի անկատար է, վասն որոյ Որդին վերջին ասի ժամանակաւ քան զՀայր: Երկրորդ. ըստ կերպի ելման⁵, զի յորժամ շարժմամբ ինչ ելանիցէ, պարտ է, զի յետին լիցի, քան զծնողն, զի ըստ իմաստասիրացն ամենայն շարժումն ժամանակաւ լինի եւ ոչ անժամանակ, վասն որոյ պարտ է որ ինչ շարժմամբ ծնանի, այնչափ վերջին լինի, որքան շարժումն յերկարի⁶: Երրորդ պատճառ. վասն ազատութեան ծնողին կամ սկզբանն⁷, զի յորժամ ազատ կամաք իր ինչ առնէ, կարէ յերկարել⁸ զժամանակ գործոյն, որպէս ստեղծուածք են Աստուծոյ⁹, թէպէտ Աստուած ամենակարող է եւ առանց շարժման առնէ, սակայն արարածք ոչ են յաւետակիցք¹⁰ Աստուծոյ, այլ ի սկիզբն ժամանակի ստեղծան: Եւ ըստ այսմ երեք պատճառիս Որդին Աստուծոյ ոչ ասի վերջին գոլ քան զՀայր. նախ՝ զի յԱստուած կարողութիւն ծննդեան¹¹ ոչ է անկատար: Երկրորդ. զի Աստուծոյ Բանն ոչ ելանէ ի Հարեւ շարժմամբ եւ այլայլութեամբ, որպէս ասէ Յակոբոս ի Կաթողիկեայց.

¹ B Աստուած

² A B առ

³ C Որդի՝ Որդի

⁴ A ծնանիլ

⁵ C ելմանն

⁶ B երկարի

⁷ C սկզբան

⁸ B երկարել

⁹ A յԱստուծոյ

¹⁰ B աւետակիցք

¹¹ A B ծննդեանն

«Առ Աստուած ոչ գոյ փոփոխումն եւ ոչ շարժելոյ ստուեր» (Տես Յկ Ա.17): Երրորդ. զի Որդի ծնանի ի Հարե ի հարկէ բնութեան, թէպէտ առանց բռնութեան¹, վասն զի հարկ է, որ Աստուած իմանայ զինքն, եւ զինքն իմանալով՝ զՈրդի² ծնանի, վասն որոյ պարտ է ասել, զի Բանն հաւասարի Աստուծոյ յաւիտենականութեամբ: Եւ այս է գոր ասէ աւետարանիչս. «Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած» (Յհ Ա.2):

Դարձեալ՝ չորս ինչ ցուցանէ: Չորս բանս, այսինքն՝ Ի սկզբանէ էր Բանն՝ զծնունդն, եւ Բանն էր առ Աստուած՝ զանձնաւորութիւն, եւ Աստուած էր Բանն՝ զԱստուածութիւն, Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած՝ զանեղութիւն ընդ Հար:

Եւ ի վերայ չորիցս³ ասասցես զէրն եւ խափանեցես զնոցա ոչ էրն, զի ի չորս կողմանէ պարսպեալ ամրացոյց ընդդէմ նոցա, որք ուրանան զանեղութիւն Բանին:

Դարձեալ՝ չորս է յաւիտենական. նախ՝ անսկիզբն եւ անվախճան: Երկրորդ. յարածգական, որ անսկիզբն է եւ վախճան⁴: Երրորդ. միշտն, որ է սկիզբն եւ անվախճան: Չորրորդ. ժամանակ, որոյ է սկիզբն եւ է վախճան:

Արդ չորս էրս այս նախ քան զամենայն յաւիտեանս ցուցանեն⁵ զԲանն Աստուած ի Հարե ծնեալ:

Դարձեալ՝ Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած:

Երիս իրս ցուցանէ. նախ՝ զմիութիւն Բանին, յորժամ ասէ՝ Նա, իբր թէ երիս անգամ յիշատակեաց ի բան, իսկ այս բանս մի է: Երկրորդ. ցուցանէ զգոյ Բանին առ Աստուած, զի ասէ՝ Նա էր առ Աստուած: Երրորդ. ցուցանէ զԲանին գոյն, եւ առ Աստուած գոյ, եւ Աստուած գոյ⁶ եւ յաւիտենից գոյ, վասն որոյ ասէ. «Նա էր ի սկզբանէ առ Աստուած»:

Հարց. Վասն է՞ր զԲանն եւ զՀայր յիշեաց եւ ոչ զՀոգին Սուրբ:

Պատասխան. Վասն երեք պատճառի. նախ ասենք, եթէ Բանն էր մարմնացեալ եւ կարծէին եղեալ, վասն որոյ զՆա եցոյց անեղ գոյ: Երկրորդ. ասենք, թէ աստ վասն Որդոյ ասէ, եւ յիրում տեղոջ վասն Հոգոյն աստուածաբանէ: Երրորդ. ասենք, թէ եւ աստ յիշեաց զԵրրորդութեան անձինք, այն, որ ասէ՝ Բանն էր առ Աստուած՝ Հայր, եւ

¹ Բ բնութեան

² Շ Որդի

³ Շ եւ ի չորիցս վերայ

⁴ Բ անվախճան

⁵ Բ ցուցանէ

⁶ Բ օձնն եւ Աստուած □ոյ

Աստուած էր Բանն՝ Որդի, Եւ Նա էր առ Աստուած՝ Հոգին Սուրբ, զի հասարակաբար Հայր ի յՈրդի եւ ի¹ Հոգի է, եւ Որդի ի Հայր եւ ի Հոգին Սուրբ, եւ Հոգին Սուրբ ի Հայր եւ ի Որդին: Այլ գայս ոչ կամին, որք զՀոգին ի Հարէ եւ յՈրդոյ ասեն, որպէս ասացաւ ի վերոյ:

Ընդդէմ հերձուածողաց

Այլ վարդապետք ասեն, թէ աստուածաբանութիւն ատարանչիս է ընդդէմ տասն ազգ հերձուածողաց, որք ի հրէից եւ ի հեթանոսաց. նախ՝ զի ոմանք ասացին, թէ անմարմին Բանն ոչ էր յառաջ քան զյաւիտեանս, այլ ի կուսէն էառ սկիզբն, ասէ. «Ի սկզբանէ էր Բանն» (Յհ Ա.1), եւ ոչ յետոյ սկսեալ: Երկրորդ. ոմանք ասացին զերեք անձինքն մի անձն գոլ եւ մի բնութիւն, ասէ. «Բանն էր առ Աստուած» (Յհ Ա.1): Երրորդ. ոմանք ասացին, թէ Բանն ոչ էր ստեղծող, այլ ստեղծուած, ասէ. «Աստուած էր Բանն» (Յհ Ա.1): Չորրորդ. ոմանք ասացին երկու Աստուած. մինն երեւելեաց եւ մինն աներեւութից, ասէ. «Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ» (Յհ Ա.3): Հինգերորդ. ոմանք ասացին, թէ ամենայն ինչ նովաւ եղեւ, յայտ է, թէ չարն եւս նովաւ եղեւ, ասէ. «Առանց նորա եղեւ եւ ոչինչ» (Յհ Ա.3), որ է չարն եւ մեղք, զի ոչինչ է եւ ոչ արարեալ յԱստուծոյ: Վեցերորդ. ոմանք ասեն, թէ անկարգ եւ անյարմար էստեղծ զարարածս, ասէ. «Որ ինչ եղեն նովաւ՝ կեանք էր» (Յհ Ա.3-4), զի ամենայն կենդանի ունի կարգ եւ սահման: Եւթներորդ. ոմանք ասացին, թէ զարարածս ոչ հասարակ խնամէ, այլ ակնառութեամբ, ասէ. «Կեանք էր լոյս մարդկան» (Յհ Ա.4), զի թէ զգալի արեգակն հասարակ խնամէ, որչափ² իմանալի արեգակն՝ Քրիստոս Աստուած: Ութերորդ. ոմանք ասացին, թէ Քրիստոս զսքանչելիսն կախարդութեամբ առնէր, ասէ. «Խաւար նմա ոչ եղեւ հասու» (Յհ Ա.5): Իններորդ. ոմանք ասացին, թէ մարդեղութիւն Քրիստոսի առաչաւք էր, ասէ. «Բանն մարմին եղեւ» (Յհ Ա.14): Տասներորդ. ոմանք ասացին, թէ մարմին միայն էառ առանց հոգոյ եւ մտաց, վասն այն ասէ. «Աւանդեաց զհոգին» (Յհ ԺԹ.30):

¹ C ãÇù

² C որչափ եւս առաւել

Չի արարիչ է Բանն Աստուծոյ

Յորժամ եցոյց աւետարանիչս զծնունդ Բանին Աստուծոյ, զկնի ասէ եւ ցուցանէ զներգործութիւն նորա՝ ասելով.

Բան. «Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ» (Յհ Ա.3):

Մեկնութիւն. Հինգ ինչ ցուցանէ. նախ՝ թէ արարչակից է Հար: Երկրորդ. թէ ոչ է եղեալ ընդ երկնի եւ երկրի¹: Երրորդ. նշանակէ եւ զլինելն հրեշտակաց ըստ ամենայնին, զոր Մովսէս² ճառեաց (Ելք ԻԳ.20): Չորրորդ. կարկէ զբերանս նոցա, որք ասեն երկու արարիչ՝ չար եւ բարի: Հինգերորդ. յամաթ առնէ զնոսա, որք ասեն զհրեշտակս արարչակից Աստուծոյ:

Եւ զհտելի է, զի Բանին Աստուծոյ ներգործութիւն տարածի ընդ-հանուր յամենայն ստեղծուածս, զի ստեղծուածք³ լինին յԱստուծոյ, որպէս յարհեստաւորէ, որպէս ասէ իմաստութիւն յԱռակսն. «Ամենեցուն ճարտարապետն Աստուած» (Իմ Է.21), քանզի Աստուած, զոր ինչ գործէ, իմաստութեամբ ներգործէ, իսկ իմաստութիւն Աստուծոյ է Բանն իւր, յղացմամբ մտացն, վասն այն ասէ Արիստոտէլ, թէ՛ «Տուն արտաքին շինի ի տանէ, որ ի միտքն է», իսկ աստուածային Բանն է յղացումն աստուածային հանճարոյն⁴: Ապա ուրեմն ամենայն գործ Աստուծոյ Բանին Աստուծոյ լինին: Եւ այս է, որ ասէ աւետարանիչս. «Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ», այսինքն՝ Բանին, որպէս ասէ Դաւիթ. «Բանի Տեառն երկինք հաստատեցան» (Սղ ԼԲ.6): Եւ Պաւղոս վկայէ. «Յորմէ ամենայն եւ որով ամենայն», այսինքն՝ Որդով: Եւ քանզի անիմաստ միտք կարէ կարծել, թէ այս Բան, որ է ամենայնի արարիչ, միայն մարմնաւոր ստեղծուածոցս ասէ, վասն զի Մովսէս միայն զստեղծումն զգալեացս յիշէ, իսկ ի բառնալ զսոյնայիսի կարծիք, զկնի ասէ.

Բան. «Առանց նորա եղեւ եւ ոչինչ» (Յհ Ա.3):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զի ոչ միայն մարմնաւոր արարածք, այլ եւ հոգեւորք յԱստուծոյ են եւ Բանին Աստուծոյ եղեն:

Դարձեալ զհտելի է, զի Մանիքոս առնու զայս բանս, որ ասէ՝ ոչ ինչ՝ ստորասական իմանալով: Ասաց, թէ անուամբ ոչինչն իմացեալ լինին մարմնաւոր ստեղծուածքս, որ սակաւ ունին զէութիւնս իւրեանց եւ վասն որոյ ոչինչ ասին: Եւ սոյնպէս մեկնէ զբանս Աւետարանիս. «Առանց նորա

¹ Եւ ընդ երկնի եւ ընդ երկրի

² Եւ Մովսէս ոչ

³ Եւ ստեղծուածս

⁴ Եւ ձգն իսկ աստուածային ... հանճարոյն

եղելու եւ ոչինչ», այսինքն՝ առանց Բանին Աստուծոյ եղելու մարմնաւոր ստեղծուածքս, քանզի Մանիքոս երկու ասէ սկզբունս. զմինն պարզ բարի՝ թարց ամենայն չարութեան, զոր ասէ՝ սկիզբն գոլ ամենայն հոգեւոր արարածոց, եւ զմիսն պարզ չար՝ առանց բարութեան, զոր ասէ սկիզբն գոլ ամենայն մարմնաւոր ստեղծուածոցս: Բայց կարծիքս ներհակ են ոչ միայն Սուրբ Գրոց, այլ եւ ամենայն իմաստասիրաց. նախ՝ զի ըստ իմաստասիրացն էակն եւ բարին անդրադարձին, վասն որոյ որքան ունի մարմնաւոր ստեղծուածքս էութիւն, նոյն չափ ունին եւ բարութիւն: Վասն այն պարտ է, զի զբարի սկիզբն է ելցէ: Երկրորդ. Մանեայ ստութիւն յայտնի ի կարգէ եւ ի շաղկապութենէ ամենայն իրաց, զի ամենայն ստեղծուածք մարմնաւորք եւ հոգեւորք ընդ միմեանս կարգին եւ առ մի, վասն այն պարտ է ասել, զի ի միոյ սկզբնէ ելանեն եւ առ մի վախճան վերաբերին, վասն այն Արիստոտել կարգէ եւ ի շաղկապութենէ ամենայն իրաց զմիութիւն առաջին սկզբանն ցուցանէ՝ ասելով. «Էակք ոչ կամին անկարգ գոլ, եւ ոչ է բարի բազմութիւն իշխանութեանց, ապա ուրեմն իշխան մի է»:

Դարձեալ գիտելի է, զի ոմանք զբանն զայն, զոր ասէ. «Առանց նորա եղելու եւ ոչինչ», սոյնպէս մեկնեցին՝ անուամբ ոչնչին զսատանայ կոչելով: Առանց նորա, այսինքն՝ սատանայ: Սուտ է կարծիք սոցա եւ մեկնութիւն, զի սատանայ ոչ է չար բնութեամբ, զի թէ չար էր, ամենեւիմբ չար լինէր եւ զինքն եւս ապականէր, այլ բնութիւն սատանայի բարի է եւ ի բարոյն Աստուծոյ ստեղծեալ է, այլ կամաւք իւրովք չարացաւ սատանայ: Ապա յայտ է, թէ վասն հոգեւոր եւ մարմնաւոր ստեղծուածոց ասէ. «Առանց նորա եղելու եւ ոչինչ», այսինքն՝ ոչինչ իր կայ, եւ ոչինչ է եղեալ առանց ներգործութեան Բանին: Բայց Որոգիմէս այլ յեղանակաւ մեկնէ. առանց նորա եղելու եւ ոչինչ, այսինքն՝ մեղքն առանց նորա եղելու, զի մեղքն ոչինչ է, եւ ոչ ասի յԱստուծոյ, այլ ի կամաց մերոց: Արդ, թէպէտ բանս այս ճշմարիտ է, Բայց ոչ է միտք աւետարանչիս զայս ասել, զի աւետարանչիս կամի աստ միայն հաստատել զԲանն հասարակ պատճառ գոլ ամենայնի:

Հարց. Վասն է՞ր կրկնէ զեւն՝ եղելու եւ ոչինչ:

Պատասխան. Յամենայն ուրեք եւն երկու դէմ նշանակէ, իսկ աստ ցուցանէ կրկին չար. նախ՝ սատանայի եւ մարդկան: Երկրորդ. հոգւոյ եւ մարմնոյ մեղք: Երրորդ. զմեղս եւ զկռապաշտութիւն, զի ոչինչ են եւ կազմեցան առանց կամաց նորա:

Բան. «Որ ինչ եղելն»:

Մեկնութիւն. Ընդդէմ է նոցա, որք ասեն. «Եւ զհոգին նովաւ եղեալ»: Ասէ՝ ամենայն ինչ, որ եղեւ՝ նովաւ եղեւ, այլ Հոգին ո՛չ է եղեալ, այլ ելեալ եւ բղխեալ ի Հարեւ, ապա ուրեմն Հոգին Սուրբ Աստուած է եւ Արարիչ:

Բան. «Նովաւ կեանք էր» (Յհ Ա.4):

Մեկնութիւն. Երեք ինչ յայտնէ. նախ՝ փշումն Ադամայ, որ եղեւ մարդն յոգի¹ կենդանի: Երկրորդ. նոր արարչութիւնս, որ կենդանացաք հոգով՝ մարդեղութեամբն Քրիստոսի: Երրորդ. կեանքն անմահ, որ ասէ ի Կաթողիկեայց. «Կեանքն յայտնեցաւ եւ տեսաք եւ շաւշափեցաք զԲանն կենաց» (Տես Ա.Յհ Ա.2):

Գարձեալ ասէ Արիստոտէլ, թէ² չորս են աստիճանք կենաց եւ կամ կենդանեաց, այսինքն՝ աճողական, զգայական, շարժական՝ ըստ տեղոյն, եւ իմացական: Իսկ ի մէջ սոցա իմացականն պատուական է, վասն որոյ, զի որ ինչ յոմն ըստ կերպի իմացականն գոյ ի նմա, ըստ կերպի ամենայն կենդանեացն: Բայց արդ³, ամենայն ստեղծուածք նախ գոյին ի Բանն, որպէս յղացումն արիեստի կամ հանճարոյ, ապա յայտնի է, զի ամենայն ստեղծուածք նախ գոյին ի Բանն Աստուծոյ, ըստ կերպի իմացական կենաց, վասն որոյ ասէ աւետարանիչս. «Որ ինչ եղեւն, նովաւ կեանք էր», զի որ ինչ եղեւն արտաքոյ Աստուծոյ, նախ գոյր ի Բանն Աստուծոյ, ո՛չ ըստ էութեան իրին, այլ ըստ նմանութեան իրին, զի աստուածային էութիւն վասն Իւրոյ կատարելութեան յինքեան ունի զնմանութիւն ամենայն իրաց, զի յայտնիչ եւ ցուցիչ է ամենայն իրաց: Նա եւ ամենայն ստեղծուածք նախ գոյին յԱստուած, որպէս իմացեալն եւ ճանաչեալն գոն ի ճանաչողն: Եւ այսու յայտնի է կերպ ստեղծուածոցս ելման ի Բանէն Աստուծոյ, զի ելանեն ի նմանէ, որպէս արիեստեայք յարիեստաւորէն կամ ի ներքին արիեստէն: Եւ այս է վեհագոյն նախագաղափարն եւ պատկերն ամենայն իրաց կրեալ ի միտս Արարչին:

Գարձեալ՝ այլ յեղանակաւ մեկնի բան Աւետարանիս ըստ գոյոյն ամենայն իրաց նախկնաբար ի կամս Բանին Աստուծոյ, զի ամենայն ինչ, որ ի կամս Բանին Աստուծոյ գոն, կեանք ասին ի⁴ նմա, իսկ ամենայն ինչ, որ ելանէ, ի կամացն Աստուծոյ է, վասն որոյ պարտ է ասել, թէ նախ գոյին ի կամս Աստուծոյ, զի կամեցեալ էին յԱստուծոյ:

¹ Β η ⲁ ⲓ

² Β ἄϞ ὐ

³ C կար ⲁ աւ

⁴ C ἄϞ ὐ ⲓ

Չայս ասէ աւետարանիչս՝ որ ինչ եղեւն, այսինքն՝ ստեղծուածք, նովա կեանք էր, այսինքն՝ կամեցեալ էր ի Բանէն Աստուծոյ, որ կամէր ստեղծանել զնոսա: Եւ այսու յայտնի է կերպ ելմանն ստեղծուածոցս Աստուծոյ, զի ոչ ի հարկէ, այլ ազատ կամաւք ստեղծ Աստուած զամենայն ստեղծուածս: Եւ այսու բառնի մոլորութիւն ոմանց իմաստասիրաց, որք ասացին, թէ Աստուած զոր ինչ գործէ, ի հարկէ գործէ եւ ոչ կարէ չգործել: Այլ սուտ է այս, զի Աստուած ոչ կարատի բարութեան ստեղծուածոցս եւ ոչ ի հարկէ կամի զեութիւն եւ զբարութիւն ստեղծուածոցս¹, այլ ազատապէս կամի եւ ստեղծանէ զնոսա, որպէս մարգարէն ասէ. «Չամենայն, զոր ինչ կամեցաւ եւ արար» (Տես Ես ԽՁ.10) եւ այլն: Բայց վասն այսմ բանի՝ որ ինչ եղեւն նովա, եւ միւս բանին՝ ամենայն ինչ նովա եղեւ, ոչ է պարտ² իմանալ, թէ Բանն Աստուծոյ գործիք է Աստուծոյ: Եւ ոչ է պարտ իմանալ, թէ Հար զարութիւն ի Բանէն կատարի, որպէս ի մեզ, այլ պարտ է իմանալ, զի այսու յայտնի եւ ցուցանի, զի Հայր զզարութիւն իւր հաղորդէ Ռդոյն, թէպէտ նոյն զարութիւն միշտ ի Հայր մնայ եւ այնու զարութեամբ Հայր եւ Ռդի եւ Սուրբ Հոգին համանգամայն ներգործեն եւ ստեղծանեն: Եւ այս զիտելի է, զի պատճառ գոլոյ, ե՛ր զաղափար, ե՛ր լոյս, ե՛ր կեանք եւ այլն ամենայն պատշաճին Սուրբ Երրորդութեանն, սակայն աստ Աստուծոյ յատկական ասին, զի առաւել պատշաճի անձնաւորութեան Բանին, քան այլոց անձանցն, զի Բանն ելանէ ի Հարէ որպէս իմաստութիւն խաւսեալ, վասն այն զաղափարն եւ ցուցումն իրաց ու պայծառութիւն լուսոյն Բանին յատկական:

Իսկ յորժամ եցոյց աւետարանիչս զներգործութիւն Բանին առ հանուր ամենայն ստեղծուածքս, այնուհետեւ ցուցանէ զնոյն, որ առ մարդիկս, յորժամ ասէ.

Բան. «Եւ կեանքն էր լոյս մարդկան» (Յհ Ա.4):

Սեկնութիւն³. Ոչ զայս կեանքս ասէ լոյս մարդկան, նախ՝ զի զգայականաց է, երկրորդ՝ զի անցաւոր է, երրորդ՝ զի խաւար է ըստ վկայութեան, այլ զմշտնջենաւորն ասէ, որ հաւատովն ծանեալ զԱրարիչն մեր եւ հաւատոյն լուսովն զկեանսն ժառանգեցաք, ըստ

¹ B ãÇù ոչ ի հարկէ ... ստեղծուածոցս

² A B ãÇù

³ A B ãÇù

այնմ. «Այս են կեանք, զի ծանիցեն գԶեզ միայն ճշմարիտ Աստուած¹» (Տես Յի ԺԷ.3) եւ այլն:

Բան. «Եւ լոյսն ի խաւարի անդ² լուսաւոր էր» (Յի Ա.5):

Մեկնութիւն. Կրկին է իմացումն. նախ զաշխարհս ասէ, որ մարդիկ խաւար լինին³ մեղաւք եւ անգիտութեամբ հեռանալով ի սուրբ վարուց⁴, եւ⁵ Բանն Աստուած վառեաց զճրագ մարմնոյն եւ լուսաւորեաց զմեզ Աստուած գիտութեամբ եւ մաքուր⁶ վարուք, զի թէ խաւար է տգիտութիւն եւ մեղք, լոյս եղիցի գիտութիւն եւ վարք աստուածայինք:

Դարձեալ՝ ի մեջ թանձրամած մարմնոյն լուսաւոր էր Աստուածութիւն: Տե՛ս, զի բնութեամբ ասէ զմիատրութիւն, եւ՛ անապական, եւ՛ անմեղ զմարմին Փրկչին, որպէս հուր գերկաթ ջերմացուցեալ եւ լուսաւորեալ:

Բան⁷. «Խաւար նմա ո՛չ եղեւ հասու» (Յի Ա.5):

Մեկնութիւն⁸. Նախ՝ զի աստուածային լոյսն, կամ Բան մեր բնական ճանաչմամբ ոչ տեսանի, զի բնական⁹ ճանաչումն մեր միայն լինի յարարածոց, վասն որոյ բնական ճանաչմամբ, որ լինի միջնորդութեամբ արարածոցս, ոչ կարենք տեսանել զԱստուած: Երկրորդ. ասէ վասն ճանաչմանն, որ ի վեր է քան զբնութիւն եւ քան զճանաչումն մեր, այն, զոր ասէ առաքեալ. «Չոր ակն ոչ ետես» (Ա.Կր Բ.9) եւ այլն, զոր մարդ ո՛չ կարէ տեսանել, եթէ ոչ շնորհաց լուսովն Աստուծոյ, որ պարգեւէ մարդկան: Երրորդ. սատանայ է խաւար, այսինքն՝ մտաւք, կամաւք եւ գործովք, նա ոչ եղեւ հասու տնաւրէնութեան Քրիստոսի: Չորրորդ. անհաւատք եւ մեղաւորք ոչ ունին զլոյս շնորհաց, ոչ ճանաչեն զՔրիստոս: Հինգերորդ. մեղքն խաւար է, եւ՝ «Նա ոչ արար մեղս» (Հմմտ Ես ԾԳ.9), - կնքէ մարգարէն: Տե՛ս, ի բարձրագոյնսն սարսէր սատանայ եւ ի խոնարհագոյնսն մոլորէր:

¹ A B ãÇù միայն ճշմարիտ Աստուած

² A B ãÇù

³ A B խաւարին

⁴ A B ãÇù հեռանալով ի սուրբ վարուց

⁵ C զի

⁶ A B սուրբ

⁷ B մեկնութիւն

⁸ B ãÇù

⁹ B ãÇù ճանաչմամբ... զի բնական

Եւ դարձեալ՝ բարձրն հաւատացելոցն հաստատութիւն է, եւ խոնարհն՝ անհաւատիցն մոլորումն: Եւ որ վասն խոնարհագունին սոսկ մարդ ասէ գՔրիստոս, ըստ սատանայի մոլորի:

Եւ աստ լինի երեք հարց. առաջին՝ վասն է՞ր կոչէ գԲանն լոյս մարդկան:

Պատասխան. Վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ Բանն ոչ է մարմնաւոր լոյս, այլ հոգեւոր, զի ի մէջ ամենայն զգայական կենդանեաց մարդս միայն ընդունի զհոգեւոր լոյսն: Երկրորդ. զի կամէր իջանել Բանն ի մեծութենէ իւրմէ եւ հովուէր զմարդիկ:

Երկրորդ հարց. Թէ Բանն որպէ՞ս է լոյս մարդկան:

Պատասխան. Երեք կերպիւ. առաջին է նախադրութեամբ, զի որպէս¹ զգալի լոյսն նախ տեսանի եւ ապա պատճառ լինի այլոց տեսութեան, սոյնպէս յաւիտենական իմաստութիւն² նախ տեսանի ի հանճարս մեր եւ նովաւ այլք տեսանելի լինին: Երկրորդ. Բանն է **լոյս մարդկան** իբր լուսաւորող, քանզի լուսաւորութիւն մտաց մեր յԱստուծոյ է, միջնորդութեամբ հրեշտակաց կամ առանց միջնորդի: Երրորդ. **լոյս** ասի արինակաբար, զի Բանն Աստուած ընդհանուր գործովքն, գոր արար եւ խնամեաց, այլ եւ մարդկութեամբն, գոր գործեաց, արինակ լուսոյ եցոյց:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր ասէ լոյս մարդկան եւ ոչ՝ հրեշտակաց:

Պատասխան. Ասէ Ոսկերբերանն, եթէ՝ «Կամէր ատարանիչս ճառել վասն մարդեղութեան Քրիստոսի, որ արար փրկութիւն մարդկան»: Եւ Որոգինէս ասէ, թէ՝ «Այսու ցուցանէ զամենայն բանաւոր մարդիկ³ ստեղծուածս»: Բայց զհտելի է, զի որպէս Բանն Աստուծոյ ըստ Աստուածութեան է, որով ամենայն ինչ եղեւ ըստ բնական էութեան իրեանց ի Բանէն, նոյնպէս եւ Բանն մարմնացեալ է, որով ամենայն ինչ եղեւ ըստ⁴ շնորհացն: Եւ ամենայն ոք, որ շնորհաց կենդանութիւն ունի, Բանն մարմնացեալ կեանք է նմա, որպէս գրէ Պաւղոս զաղատացոց. «Կենդանի եմ այսուհետեւ, ոչ ես, այլ կենդանի է յիս Քրիստոս» (Գղ Բ.20), որում փառք յաւիտեանս, եւ յաւիտենից յաւիտեանս. ամէն:

¹ Ե երկու

² Ե ãÇù նախ տեսանի ... յաւիտենական իմաստութիւն

³ Ե մարդկան

⁴ Ե ըստ բոլոր

Վասն Յովհաննու

Նախ եցոյց աւետարանիչս զԲանին Աստուծոյ անմարմին ծնունդն յաիտենից, եւ զներգործութիւն, այժմ ցուցանէ աստ զժամանակատր մարդեղութիւն, յորժամ ասէ.

Բան. «Եղև այր մի առաքեալ յԱստուծոյ, անուն¹» (Յհ Ա.6):

Մեկնութիւն². Եւ աստ ցուցանէ նախ զառաքումն Կարապետին: Երկրորդ. ցուցանէ զգալուստ Փրկչին, ըստ այնմ. «Էր լոյսն ճշմարիտ» (Յհ Ա.9):

Եւ աստ Յովհաննու չորս գովութիւն դնէ. նախ՝ այր մի ասէ, զի մաքուր էր վարուք եւ ուղիղ մտաւք: Եւ մի, զի³ սոսկ մարդ էր միայն: Երկրորդ. յԱստուծոյ առաքեալ եւ ոչ ի մարդոյ կամ ի հրեշտակէ: Երրորդ. անունն Յովհաննէս, որ թարգմանի «շնորհք»: Չանուն սորա Աստուած կոչեաց Գաբրիէլի, նա եւ զանունն Իսահակայ Աստուած կոչեաց, որ է «խնդութիւն»: Չորրորդ. ի գործոյն ասէ. «Սա եկն ի վկայութիւն Որդոյն Աստուծոյ» (Յհ Ա.7): Եւ բազում մարգարէք գոյին վկայք, զՅովհաննէս յիշէ վասն վեցից. նախ՝ զի մատ էր, երկրորդ՝ զի սուրբ էր, երրորդ՝ զի շնորհ մարգարէութեան ունէր, չորրորդ՝ զի վարդապետ էր, հինգերորդ՝ զի վկայեաց Տառն, վեցերորդ՝ զի մկրտեաց զնա:

Եւ չորիցս վկայեաց. նախ՝ բանիւ ասէր. «Գայ զաւրագոյն քան զիս» (Մր Ա.7): Երկրորդ. ի ջուր մկրտելովն ասէր. «Ես մկրտեմ զձեզ յանուն այնմ, որ գալոցն է» (Հմմտ Գրծ Բ.38, ԺԹ.5), որպէս գրեալ է ի Գործս Առաքելոցն: Երրորդ. յորժամ մկրտեաց՝ ասէ. «Ես վկայեցի, եթէ սա է Որդին Աստուծոյ» (Յհ Ա.34): Չորրորդ. դնելովն զանունն ասէ. «Ահա Գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի⁴» (Յհ Ա.29) եւ այլն:

Յորժամ եցոյց աւետարանիչս զմեծութիւն Կարապետին Քրիստոսի, զկնի բառնայ զմոլորութիւն, զի մի կարծեսցեն զնա Քրիստոս գոյ, որպէս ոմանք կարծեսցին վասն մեծագոյն սրբութեան իւրոյ, յորժամ առաքեցին առ նա յԵրուսաղէմէ հարցանել, թէ՛ նա՞ իցէ Քրիստոսն, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Ո՛չ էր նա լոյսն» (Յհ Ա.8):

¹ A ãÇù Աստուծոյ, անուն, B Աստուծոյ անուն, C ãÇù անուն

² B ãÇù

³ B ãÇù

⁴ A B ãÇù զմեղս աշխարհի

Մեկնութիւն. Նախ՝ կարապետ էր լուսոյն, որպէս արուսեակ: Երկրորդ. նախընթաց թագաւորին մեծաշուք լինի, բայց ի գալ թագաւորին նուաստանայ, որպէս աստեղք ի ծագել արեգականն:

Երրորդ. ասէ՛ ո՛չ է բաւական լուսաւորել զմարդիկ, այլ ուղղաւորել¹ առ լոյսն:

Վասն լուսոյն

Յորժամ ճառեաց աւետարանիչս զգալուստ Կարապետին, այսու-
հետեւ ճառէ զգալուստ Փրկչին՝ ասելով.

Բան. «Էր լոյսն ճշմարիտ» (Յհ Ա.9):

Մեկնութիւն. Եւ աստ երեք ինչ ցուցանէ. նախ ցուցանէ հարկաւոր գոլ զգալուստ Փրկչին, յորժամ ասէ. «Որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ, որ գալոց էր յաշխարհ²» (Յհ Ա.9): Երկրորդ. ցուցանէ զպտուղ զալստեան իւրոյ, յորժամ ասէ. «Իսկ որ ընկալան զնա, ետ նոցա իշխանութիւն» (Յհ Ա.12): Երրորդ. ցուցանէ զկերպ զալստեանն՝ ասելով. «Եւ Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ» (Յհ Ա.14):

Վասն առաջնոյն, որ ասէ. «Էր լոյսն ճշմարիտ» (Յհ Ա.9), երկու ինչ գիտելի է. նախ՝ զի բնական բանականութիւնս մեր ոչ հասանէ ի ճանաչումն Աստուծոյ, եթէ ոչ ի ստեղծուածոցդ, եւ ամենայն ստեղծուածք հեռի են եւ պակաս ի գիտութենէն Աստուծոյ: Երկրորդ. գիտելի է, զի Հին Կտակարանքն անկատար էին վասն Աստուծոյ յայտնել, զի արինակաւ էին իբրեւ ստուերք վասն այն նախքան զգալուստն Քրիստոսի մարդիկ զանազան կերպիւ մոլորեալ էին առ ի ճանաչել զԱստուած, վասն որոյ եկն լոյսն ճշմարիտ եւ զճշմարիտ Աստուած գիտութիւն ուսոյց մարդկան եւ եքարձ զկռապաշտութիւն:

Իսկ աւետարանիչս երեք պատճառաւ ցուցանէ զՔրիստոս լոյս, առ ի լուսաւորել զամենայն մարդ. նախ՝ վասն այսմ լուսոյ ճշմարտութեան, որպէս ասէ. «Էր լոյսն ճշմարիտ» (Յհ Ա.9): Երկրորդ. վասն այսմ լուսոյ մերձաւորութեան, որպէս ասէ. «Յաշխարհի էր» (Յհ Ա.10): Երրորդ. վասն նորա յայտնութեան, որպէս ասէ. «Եւ աշխարհ նովաւ եղեւ» (Յհ Ա.10):

Վասն առաջնոյն գիտելի է, զի իր ինչ երեք կերպիւ ճշմարիտ ասի. նախ՝ որպէս ճշմարիտն ընդդէմ բաժանի ստին: Երկրորդ. որպէս

¹ Ը ուղեւորել

² A B ãÇù յաշխարհ

բաժանի ճշմարիտն¹ ընդդէմ արիւնակին: Երրորդ. որ բաժանի ընդդէմ հաղորդակցին, քանզի մասնակիցն եւ հաղորդակիցն ոչ է կատարեալ ճշմարտութիւն, որպէս այն, որ բնութեամբ է ճշմարտութիւն:

Արդ, ըստ առաջին կերպին բնական լոյս մարդկան խաւարեալ էր ստութեամբ ի ճանաչումն Աստուծոյ, որպէս Պաւղոս ի² Հռովմայեցիս, թէ. «Նանրացան ի խորհուրդս իրեանց եւ խաւարեցան անմտութեամբ սիրտք նոցա» (Հռ Ա.21): Եւ յայտ է յԱրիստոտէլէ, որ ի մէջ ամենայն իմաստասիրացն ճշմարտագոյն խաւսէր, սակայն նա բազում մոլորեցաւ վասն աշխարհի, զի յախտենից ասաց, եւ վասն հրեշտակաց, եւ՛ հոգւոց, եւ՛ երանութեանց, եւ այլոցն սուտ գրեաց:

Երկրորդ. լոյս ճանաչմանն Աստուծոյ եղել ի Հին Կտակարանս, սակայն ստուեր եւ արիւնակ էր նորոյս Աւետարանի:

Երրորդ կերպ. լոյս հրեշտակայինն պակասէր ի ճշմարիտ լուսոյն, զի մասնաւոր էր եւ պատահմամբ, բայց աստուածային լոյսն ճշմարիտ է, զի էութեամբ եւ բնութեամբ է լոյս եւ ոչ պատահմամբ: Եւ այսու երեւին, զի նա է բաւական լուսաւորել զամենայն, զի որ ինչ այնպիսի էութեամբ պատճառ է, զի եւ այլքն այնպիսի լինիցին, որպէս հուր, զի ջերմ է բնութեամբ, պատճառ է, զի եւ այլքն ջերմ լինիցին: Եւ այս լուսաւորութիւնս յատկանայ Որդոյն Աստուծոյ, զի Բանին է լուսաւորել զամենեսեան, վասն որոյ ասէ աւետարանիչս. «Էր լոյսն ճշմարիտ» (Յհ Ա.9), այսինքն՝ առանց ստութեան, առանց ստուերականութեան եւ առանց մասնակցութեան, զի լոյս է ըստ էութեան իւրոյ, վասն այն ամենեցուն լուսաւորիչ է, որպէս եւ զկնի ասէ.

Բան. «Որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ³» (Յհ Ա.9):

Մեկնութիւն⁴. Նախ՝ ի կողմանէ լուսոյն պարտ է իմանալ, իսկ թէ ոմանք ոչ լուսաւորին, այս ի կողմանէ նոցա է, որք ոչ ընդունին զհեղումն լուսոյն:

Երկրորդ. լոյս զբնական բնաւորութիւն⁵ ասէ, զոր Աստուած շնորհէ ամենեցուն առհասարակ, բարեաց եւ չարեաց: Իսկ որ ասէ. «Լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ եկեալ յաշխարհ» (Յհ Ա.9) եւ զայս ոչ է պարտ իմանալ, թէ մարդիկ յայլ աշխարհէ եկին յայս աշխարհս⁶, եւ կամ հոգիք

¹ A B ãÇù

² C ãÇù

³ C մարդիկ

⁴ B ãÇù

⁵ բնաւորութիւն

⁶ B այս յաշխարհս

նոցա ի սկզբանէ աշխարհի ստեղծան եւ ապա ի մարմին գան ըստ դիպման ժամանակին¹, որպէս ոմանք հերձուածողք իմանան:

Բայց աւետարանիչս սոյնպէս ասէ. նախ՝ առ ի ցուցանել, թէ հոգի բանական արտաքուստ լինի ի մեզ յԱստուծոյ եւ ոչ ի բնութենէ: Եւ հոգի աստ մարդ ասի, զի երբեմն ի պատուական մասնէ զբողոքն կոչէ, ըստ այնմ. «Եւթանասուն եւ հինգ ոգիք մտին յԵգիպտոս» (Տես Ծն ԽԶ.27):

Երկրորդ. գալ ասէ նոցա, որք վերստին ծննդեամբ շնորհաց յաշխարհ առաքինութեանց գան, եւ ոչ վասն նոցա, որք յաշխարհ մեղաց անկանին: Երրորդ. գալ յաշխարհս ցուցանէ գալ բնական ծննդեամբ կամ բանաւորութեամբ², յորժամ ի չափ զհտութեան հասանիցէ:

Այս ըստ այլ վարդապետաց մեկնութիւն:

Դարձցուք այժմ ի բանս վարդապետաց մեր, որ ասէ.

Բան. «Էր լոյսն ճշմարիտ» (Յհ Ա.9):

Մեկնութիւն. Հինգ բան ցուցանէ. նախ ասէ՝ Էր, այսինքն՝ անեղ, անսկիզբն, անժամանակ: Չի թէպէտ եղել ի կուսէն ի ժամանակի, այլ անսկիզբն, անժամանակ եւ անեղ է: Եւ թէպէտ եղել ի ծառայի կերպարանս, այլ Տէր է, եւ այլն ամենայն նոյնպէս:

Երկրորդ. ասէ՝ լոյսն³, այսինքն՝ ոչ շնորհաւք ունի զլոյսն, այլ անեղ եւ անսկիզբն եւ անժամանակ: Եւ բնութեամբ ի Հարե, եւ միացաւ ի մարմնի:

Երրորդ. ասէ՝ ճշմարիտ: Չորիւք իմանի. նախ՝ զի անեղ լոյս, երկրորդ՝ իմանալի, երրորդ՝ անփոփոխ, չորրորդ՝ անստուեր: Իսկ լոյս արեգականն չորիցս այս ընդ դէմ է:

Չորրորդ. ասէ՝ լուսաւորեաց, եւ այս չորս կերպիւ. նախ՝ հաւատով, երկրորդ՝ Աւետարանաւ, երրորդ՝ մկրտութեամբ, չորրորդ՝ սուրբ գործով, հինգերորդ՝ ասէ. «Լուսաւորէ զամենայն մարդ» (Յհ Ա.9):

Եւ թէ որ ասիցէ. «Ահա, բազումք են ի մարդկանէ կռապաշտք եւ անհաւատք», պատասխանեմ հինգ կերպիւ. նախ՝ որ ի հինն զիրէայսն միայն լուսաւորեաց եւ ի նորս՝ զամենայն ազգս:

Երկրորդ. Քրիստոս զամենայն որ լուսաւորէ, այլ ոմանք ի խաւարի իւրեանց կամաւն մնան, որպէս արեգակն զամենայն լուսաւորէ, այլ կոյրն ոչ տեսանէ, եւ որ խփէ զաչսն, կամաւ խաւարին:

¹ Ը ժամանակի

² Ը քալ բանաւորութեամբ

³ Ա Բ Ը լոյսն

Երրորդ. գայն ասէ, որ ի կատարածի ամենայն լեզու խոստովան լիցին ըստ առաքելոյ, եւ ամենայն ոք, որ տեսանէ զՅիսուս ի փառս Հար՝ արդարք եւ մեղաւորք, թէպէտ ոչ հաւասար տեսեամք:

Չորրորդ. ճանաչումն կրկին է, որպէս յերկրի զթագաւորս այլ ազգ տեսանեն մերձաւորքն եւ¹ այլ ազգ² լսեն հեռաւորքն, սոյնպէս զՔրիստոս բազում կարծեն գերագոյն, քան զմարգարէս եւ յԱստուծոյ եկեալ, բայց ազգս քրիստոնէից միայն հաւատամք զնա Որդի Աստուծոյ եւ Տէր ամենայնի:

Հինգերորդ. ասեն, թէ նա, որ լոյսն էր ճշմարիտ, ստեղծ զլոյսն³ արեգականս, որ լուսաւորէ զաշխարհս:

Վասն աշխարհի

Բան. «Յաշխարհի էր» (Յհ Ա.10):

Մեկնութիւն. Նախ ասաց. «Բանն էր առ Աստուած», եւ այժմ, թէ՛ յաշխարհի էր: Անդ զանճնաւորութիւն ասաց եւ աստ զէութիւն Աստուածութեան, որ անսահման է: Դարձեալ՝ զի անձամբ առ Հայր է եակցեալ եւ բնութեամբ ի մարմնի միաւորեալ, շնորհաւք յամենայն սուրբս բնակեալ եւ ինամաւք յամենայն տիեզերս, որ կրէ զամենայն բանի զարութեան իւրոյ: Եւ սոքա բնութեամբ են առ Աստուած, այլ պարզ բնութիւն Աստուծոյ յերիս անձինս միայն տեսանի եւ ոչ ի քարի կամ ի փայտի: Եւ այլք ասեն, թէ իր ինչ գոլ ի տեղի ինչ երեք կերպիւ է. նախ՝ ըստ կարողութեան, որպէս թագաւորն է ի բոլոր թագաւորութիւն: Երկրորդ. ըստ մերձաւորութեան, որպէս թագաւորն յապարանս բազմեալ եւ շուրջ զամենայն տեսանէ, որ ի տանն իցեն: Երրորդ. ըստ էութեան, որպէս թագաւոր նստի ի պատշաճաւոր տեղի, որ զուգի ըստ մարմնոյ նորա:

Իսկ այս երեք կերպիւս Աստուած է յամենայն տեղիս. նախ՝ զարութիւն նորա յամենայն իրս տարածի: Երկրորդ. զի ամենայն ինչ մերկ եւ յայտնի է առաջի նորա: Երրորդ. զի ըստ էութեան յամենայն տեղիս գոյ: Եւ այս յայնմանէ երեւի, զի Աստուած ոչ միայն տայ զգոլն ամենայն իրաց, այլ եւ պահէ զգոլն ամենայն իրաց:

Բան. «Եւ աշխարհ նովաւ եղև» (Յհ Ա.10):

¹ A ãÇù

² C ãÇù

³ C զլոյս

Մեկնութիւն. Նախ ասէ՛ եղեւ, զի մի յարակից եւ յաւետակից կարծեսցես Աստուծոյ զերկին եւ զերկիր, այլ եղեալ յոչնչէ: Երկրորդ. զի մի կարծեսցես զԲանն ըստ սոսա եղեալ, այլ Արարիչ ամենայնի:

Բան. «Եւ աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ» (Յհ Ա.10):

Մեկնութիւն. Աշխարհասէրք եւ մարմնասէրք ի մարդկանէ այն է¹, որ ասէ առաքեալ. «Սէր աշխարհիս թշնամութիւն է առ Աստուած» (Յկ Գ.4): Եւ զայսմանէ ասէր Տէրն. «Գայ իշխան աշխարհիս այսորիկ², եւ յիս [ինչ ոչ գտանէ]» (Յհ ԺԳ.30):

Թէ քանի է աշխարհ

Դարձեալ գիտելի է, զի ըստ Հոմերոսի երեքն են աշխարհ, այսինքն՝ Աստուած իմանալի աշխարհ, որ է նախագաղափարն Աստուծոյ, եւ աշխարհս զգալի³, որ է յերկնէ եւ յերկրէ բաղկացեալ^{xxxvii}, ըստ Պղատոնի, իսկ մարդս՝ իմանալի եւ զգալի աշխարհ, զի ունի զնմանութիւն երկնի եւ երկրի, իմանալեաց եւ զգալեաց^{xxxviii}:

Վասն առաջնոյն ասէ՛ յաշխարհի էր, վասն երկրորդին՝ աշխարհս նովաւ եղեւ, վասն երրորդին՝ աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ, այսինքն՝ ոչ բոլոր սեռ մարդկան, այլ աշխարհասէրքն միայն, որպէս ասացաւ:

Վասն զայստեան Տեառն

Բան. «Յիրսն եկն» (Յհ Ա.11):

Մեկնութիւն. Ի վերայ այսմ քանի երիս ինչ տեսանելի է.

Առաջին՝ թէ որպէ՛ս եկն, զի յաշխարհի էր եւ տեղիք ոչ է թափուր ի նմանէ:

Ասեմք, թէ զայն Աստուծոյ զմարմնով երեւելն ասէ:

Երկրորդ. տեսանելի է, թէ ընդէ՞ր յայս ժամանակս եկն եւ ոչ յառաջ կամ յետոյ: Պատասխանէ Ոսկերեքանն. «Որպէս բժիշկ հիւանդաց, թէ նախ քան զժամանակն դեղ տայ, ի ցաւ փոխի եւ ի մաղձ դառնայ, եւ ոչ է յազուտ, եւ թէ կարի եւս յետոյ, յայն ժամն ցաւն զքնութիւն յաղթէ եւ ոչինչ աւգտէ: Այլ ի միջին ժամանակն տայ, զի յայն ժամ կարատանայ

¹ B ãÇù

² A B ãÇù

³ B եւ սոյնպէս զ□ալի

հիւանդն դեղոյ եւ փոխի յառողջութիւն: Սոյնպէս եւ Քրիստոս, թէ յառաջ էր եկեալ, ոչ հաւատային մարդիկ վասն երկու պատճառի¹. նախ՝ զի ոչ գիտէին զգալուստ նորա, զի ոչ փափագէին, եւ թէ յետին ժամանակն, եւ այս վնաս էր վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի մարդիկ յուսահատեալք լինէին ի գալստենէն Քրիստոսի: Երկրորդ². զի այսքան բազմութիւն մարդկան կորուսեալ լինէին անհաւատութեամբ: Այլ ի միջին ժամանակն եկն, որ ակն ունէին գալստեանն Քրիստոսի եւ փափագէին, յայնժամ եկն եւ ետ մեզ առողջութեան դեղ զմարմին եւ զարիւնն իւր ի սովեալ ժամուս, եւ մեք հաւատով ընկալաք զփրկութիւն»:

Վասն հրէից

Երրորդ. տեսանելի է, որ ասէ՝ իւր: Եւ ասեմ, թէ իւր անուանէ զհրէայսն վասն տասն պատճառի. նախ՝ վասն ամենայն ազգաց ընդունելոյ եւ ժողովելոյ զնոսա: Երկրորդ. եղև բաժին Տեսառն ժողովուրդ իւր Յակոբ: Երրորդ. զի յազգէ նոցա մարմնացաւ: Չորրորդ. նոցա քարոզեաց եւ սքանչելիս գործեաց: Հինգերորդ. ի հինն Որդի անդրանիկ կոչեաց: Վեցերորդ. այգի եղև սիրեցելոյն ասէ: Եւթներորդ. նոցա էին հարք եւ մարգարէք: Ութերորդ. նոցա ետ զարէնս եւ զարինակս: Իններորդ. նոցա էր³ աւետիս եւ խոստմունք: Տասներորդ. խաշն եւ ոչխար կոչեաց զհովուել զնոսա եւ նոքա ոչ ընկալան, այլ խաչեցին: Իսկ հեթանոսք ոչ մի յայսցանէ ոչ ունէին եւ հաւատացին:

Վասն հաւատոց

Իսկ յորժամ ճառեաց աւետարանիչս զհարկաւորութիւն գալստեանն Փրկչին, զկնի ճառէ զպտուղ գալստեան նորա, յորժամ ասէ.

Բան. «Իսկ որք ընկալան զնա» (Յհ Ա. 12):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ հաւատով եւ սիրով ետ նոցա իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լինել: Գիտելի է, զի հաւատքն առաջին շնորհք է մարդկան, եւ հաւատովն բազում ինչ պարգեւի. նախ՝ զՔրիստոս հա-

¹ C ãçù նախ՝ զի ոչ թիտէին ... վասն երկու պատճառի

² C եւ դարձեալ

³ C ետ

ւատով ընդունիմք, երկրորդ՝ զԱւետարանն, երրորդ՝ զորդեգրութիւն, չորրորդ՝ զՀոգին Սուրբ, հինգերորդ՝ զթողութիւն, վեցերորդ՝ զկեանքն, եւ զայլ բարիսն հաւատոյ, զոր թուէ առաքեալ ի յեբրայեցոց:

Հարց. Չի՞նչ է, որ կրկնէ զհաւատն. «Որք ընկալան զնա, - ասէ, - եւ որոց հաւատասցեն յանուն նորա» (Յի Ա.12-13):

Պատասխան. Չորս է միտքն, նախ՝ զի կրկին է լոյս հաւատոյն, այսինքն՝ բնական լոյս մտաց մեր եւ լոյս շնորհացն Աստուծոյ: Երկրորդ. սրտիւ հաւատալ եւ բերանով խոստովանելն: Երրորդ. զիտութեամբ հաւանել եւ պարզապէս հաւատքն: Չորրորդ. անտեսակ եւ տեսակաւոր, որ է մեռեալ եւ կենդանի հաւատ:

Հարց. Չի՞նչ է անխտիրն ամենայն ումեք:

Պատասխան. Նախ՝ հաւատան, որ որ հաւատայ, հաւատացեալ կոչի: Երկրորդ. մկրտութիւն, թէ ծեր¹ է, թէ տղայ, անխտիր սրբութիւն: Երրորդ. խոստովանել զմեղս, թէ մեծ, թէ նուազ: Չորրորդ. ճգնութիւն եւ² հեղումն արեան, եւ այլն նմանապէս:

Վասն մկրտութեան մերոյ

Հարց. Ընդէ՞ր ոչ ասէ. «Արար որդիս Աստուծոյ», այլ՝ նոցա ետ³ իշխանութիւն:

Պատասխան. Վասն երեք պատճառի. նախ՝ որ որ զԱստուծոյ որդեգրութեան պատկերն յինքեան նկարէ, բազում արթնութիւնս եւ հոգս պարտ է ստանալ, զի պատկերն Աստուծոյ անջինջ մնասցէ:

Երկրորդ. զի ոչ որ բռնութեամբ կարէ ի նմանէ շորթել զպատիւն զայն, զի իշխան է քաւել, թէ ինքն իւր կամաւ զրկի:

Երրորդ. զի իշխանութեամբ զմեծութիւն իրին ցուցանէ:

Իսկ ասելն՝ որդիս, նախ՝ զբազումսն նշանակէ, երկրորդ՝ զշնորհաւքն, երրորդ՝ զի ամենեքեան որդիք ծնանին եւ ո՛չ՝ դատերք, ըստ այնմ. «Ես ասացի, թէ աստուածք [իցէք], կամ որդիք Բարձրելոյ ամենեքեան⁴» (Սղ ՉԱ.6), զի այլ է մարմնաւոր ծնունդն:

Բան⁵. «Ոյք ոչ յարենէ» (Յի Ա.13) եւ այլն:

¹ C ăçù

² A B ăçù

³ C ետ նոցա

⁴ A B ăçù

⁵ C ăçù

Մեկնութիւն¹. Ի յասացեալ բանիցս կարեն ոմանք կասկածել, թէ մարդիկ մարմնաւորապէս ծնանին յԱստուծոյ, վասն որոյ բառնայ զայս կարծիս՝ ասելով. «Ոյք ոչ յարեանց»: Եւ պարտ է բազմաւորական գրել, զի սոյնպէս է ի յունին, զի առ ի ծնունդ մարդոյ կրկին արիւն խնդրի, այսինքն՝ արիւն ի կողմանէ մարն, որ է արիւն դաշտանին, եւ արիւնն այն է նիւթ մարմնոյ տղային: Եւ ի կողմանէ հաւր խնդրի սերմն, որ ունի զարութիւն ձեւացուցանել զմարմին մանկանն, զի այն սերմն է յաւելուած կերակրոյ սննդականին եւ զբնութիւն արեան ունի: Եւ զայսպիսի արիւնքս բառնայ աւետարանիչս ի հոգեւոր ծննդենէ, յորժամ ասէ. «Ոյք ոչ յարեանց ծնան»: Բայց ոմանք մեկնեն, թէ յաղագս հրեշտակաց եւ յաղագս Ադամայ ասէ. «Ոյք ոչ յարենէ», այլ յանդիմանին ի բառէն, որ ասէ. «յԱստուծոյ ծնան», զի նոքա ստեղծեալք են յԱստուծոյ եւ ոչ թէ՛ ծնեալ: Ապա յայտ է, զի շնորհք մկրտութեան հաւատացելոց գերազանց է պատուով, քան զհրեշտակաց եւ զԱդամայն: Եւ զիտելի է, զի չորս բառիս զհոգեւոր ծնունդն ի մարմնականաց որոշէ, որպէս սահման մարդոյ զմարդն յատկացնէ եւ սահման հրեշտակի՝ զհրեշտակն. նախ՝ զի մարմնոյ որդիք յարենէ, այսինքն՝ ցանկութիւն սերման նախ արիւն է եւ փոխի ի սերմն եւ դարձեալ լինի արիւն, որպէս ցուցաւ, ըստ այնմ. «Մանկունք հաղորդեցին արեան եւ մարմնոյ» (Եբ Բ.14): Իսկ հաւատացեալքն ի Քրիստոս Հոգւովն Սրբով ծնանին որդիս Աստուծոյ: Երկրորդ. մարմնոյ որդիք ի մարմնոյ ծնանին, այսինքն՝ ի կնոջէ, ըստ այնմ. «Առ մի ի կողիցն եւ ելից ընդ այնր մարմին» (Ծն Բ.21), իսկ հաւատացեալքն՝ յաւազանէն: Երրորդ. մարմնոյ որդիք ի կամաց առն եւ կնոջ յառաջ զան եւ ոչ ինքեանց կամաւք, իսկ հաւատացեալքն ինքեանց կամաւք ծնանին եւ ոչ այլոց: Չորրորդ. զի որդիք մարմնոյ ի քառասուն եւ հինգ արն ապա հոգեւորին եւ յինն ամիս եւ հինգ արն, ապա ծնանին: Եւ սոյնպէս ասեն իմաստունք, թէ երկուց սերմանց խառնումն մաժնուն ընդ իրար եւ յաւորս վեց ի նմանութիւն թարախի մնայ, որպէս եւ է իսկ, եւ յետ այլ ինն ատուր² յարիւն փոխարկի: Եւ յետ այլ եւ երկոտասան ատուր³ հաստատի, եւ յետ այլ եւս ութ եւ տասան ատուր ձեւանայ մինչ ի կատարումն անդամոցն հասանի, որ լինի ատուր քառասուն եւ հինգ:

¹ C ăÇù

² C ăÇù հաստատի, եւ յետ ... ատուր

³ B Եւ յետ այլ եւս ԺԲ եւս ատուր

Իսկ հաւատացեալք ի նմին¹ ժամն եւ այլ շոյտ որդիս Աստուծոյ ծնանին սուրբ² աւագանան:

Վասն Բանին մարդեղութեան

Իսկ աւետարանիչս յորժամ եցոյց զգալուստ Փրկչին եւ զպտուղ զալստեան նորա, զկնի ճառէ զկերպ զալստեան նորա, յորժամ ասէ.

Բան. «Բանն մարմին եղեւ» (Յհ Ա.14):

Մեկնութիւն³. Քանզի յորժամ ասաց. «Յիրսն եկն», մի գուցէ կարծիցեն ոմանք, թէ միայն հոգեւորապէս եկն, որպէս եկն նախ ի մարգարէսն, կամ թէ եկն միայն նոր ներգործութեամբ, որպէս իջեալ ասի, յորժամ զՍողոմ հրդեհէր, վասն այն ասէ այլ կերպիւ եկն, այսինքն՝ զբնութիւնս միաւորելով ընդ իւրում Աստուածութեան, վասն որոյ ասէ. «Բանն մարմին եղեւ»:

Դարձեալ՝ ասաց զբարձրութիւնս մեր առաւել, քան զհրեշտակաց, զի յԱստուծոյ ծնաք եւ ի վեր⁴ քան զԱդամայն, զի շնորհաւք որդիք Աստուծոյ եղաք: Այժմ ասէ զպատճառն, զի Որդին Աստուծոյ Որդի Մարդոյ եղեւ, վասն որոյ մեք եղաք որդիք Աստուծոյ: Եւ զի պատճառն եւ պատճառելին հակադարձին առ միմեանս, սոյնպէս վասն այն խոնարհեցաւ նա, զի մեք բարձրացուրք⁵, վասն որոյ մեք բարձրացաք, զի նա խոնարհեցաւ: Եւ խոնարհիլն է մարմին լինելն եւ աղքատանալն, որ զաղքատ բնութիւնս էառ եւ անպատիւն, զի յայրի ծնաւ, եւ այլն:

Հարցումն Գեորգեայ եւ պատասխանի Գրիգորի

Նորին համշիրակի հարցումն⁶. որպէ՞ս իմանամք զբանն, թէ երեւեցաւ շնորհքն Աստուծոյ փրկիչ ամենայն մարդկան, զի Բանն բնութեամբ ծնունդ է Հաւր եւ շնորհաւք ծնաւ ի կուսէն, սոյնպէս ասելի՞ է, թէ՛ ո՛չ, աղաչեմք զքեզ:

¹ C առաջին

² A B ãçù

³ A B ãçù

⁴ A B ãçù ի վեր

⁵ C ãçù վասն այն ... բարձրացուրք

⁶ C հարց

Պատասխան. Ասեմք ի կարծոյ. նախ՝ ընդդէմ, եթէ յորժամ Բանն բնութեամբ Որդի է Հայր եւ շնորհաւք Որդի կուսին, եւ մարմինն բնութեամբ Որդի կուսին եւ շնորհաւք Որդի Աստուծոյ Հայր, յայնժամ լինի չորս որդիք. երկու բնութեամբ եւ երկու շնորհաւք: Ահա նոր չար, եւս առաւել, քան զՆեստորին, զի նա երկու որդի ասաց եւ դու չորս իմանաս:

Երկրորդ. ասեմք, թէ զի՞նչ բնութեամբն եւ զի՞նչ շնորհաւք որդի: Ասեմք, եթէ¹ բնութեամբն ցուցանէ չորս ինչ, այսինքն՝ էութեամբ, անձամբ, գոյացութեամբ եւ միաւորութեամբ որդի, իսկ շնորհքն ընդ դէմ այսմ ցուցանէ չորս ինչ, այսինքն՝ որդեգրութեամբ եւ կոչմամբ եւ պատուով եւ բնակութեամբ որդիք:

Ուսեալք զայս ասասցուք զերրորդն պարզապէս իբր ի ներքուստ. նախ՝ յորժամ ի մէջ մեր եւ Քրիստոսի համեմատես², սոյնպէս ասա. «Մեք՝ շնորհաւք որդիք Աստուծոյ, եւ Քրիստոս՝ բնութեամբ, մեք՝ որդեգրութեամբ, եւ Քրիստոս՝ էութեամբ, մեք՝ կոչմամբ, եւ Քրիստոս՝ անձամբ, մեք՝ պատուով, եւ Քրիստոս՝ գոյացութեամբ, մեք՝ բնակութեամբ որդիք, եւ Քրիստոս՝ միութեամբ Որդի Աստուծոյ: Նմանապէս եւ Աստուած եւ Տէր եւ³ Յիսուս Քրիստոս, զի այլ կերպիւ է Հայր մեր, եւ այլ կերպիւ՝ Քրիստոսի, այլ կերպիւ Աստուած մեր, եւ այլ կերպիւ՝ Քրիստոսի⁴, ըստ որում Ինքն ուսուցանէ. «Ելանեմ [ես] առ Հայր[ն] իմ եւ առ Հայր ձեր, եւ Աստուած[ն] իմ եւ Աստուած ձեր» (Յի Ի.17): Սոյնպիսի իսկ յորժամ առ մեզ եւ առ Քրիստոս⁵ եւ զԲանն եւ զմարմինն տեսցես, սոյնպէս ասա (նախ ի կողմանէ Բանին). «Բանն էութեամբ Որդի Հայր եւ էութեամբ Որդի մայր: Անձամբ Որդի Աստուծոյ եւ անձամբ Որդի կուսի: Գոյացութեամբ Որդի Աստուծոյ եւ գոյացութեամբ Որդի մարդոյ»: Այսպէս, ի կողմանէ մարմնոյն սոյնպէս ասա. «Մարդկութիւն Քրիստոսի էութեամբ Որդի կուսին եւ էութեամբ Որդի Աստուծոյ: Մարմինն Քրիստոսի անձամբ Որդի մայրն եւ անձամբ Որդի Հայրն: Այլ եւ գոյացութեամբ, եւ բնութեամբ, եւ միութեամբ Որդի Մարիամու: Եւ գոյացութեամբ, եւ բնութեամբ, եւ միութեամբ մարմինն, որ ի կուսէն, Որդի Հայր Աստուծոյ: Սոյնպէս Աստուած եւ Տէր եւ Յիսուս եւ⁶

¹ B ãÇù բնութեամբն եւ ...: Ասեմք եթէ

² C ãÇù պարզապէս իբր ... Քրիստոսի համեմատես

³ B ãÇù

⁴ C ãÇù այլ կերպիւ Աստուած ... Քրիստոսի

⁵ C ãÇù

⁶ B ãÇù

Քրիստոս. միատրութեամբն ասա անխտրաբար եւ անորոշապէս զԱստուածն մարդ եւ զմարդն Աստուած, եւ այլն նմանապէս:

Այսքան ի պատասխանիսն Գէորգեայ:

Դարձցուք ի բանն, որ ասէ. «Բանն մարմին եղև» (Յհ Ա.14):

Գիտելի է, զի ընդդէմ է շորից հերձուածաց¹. նախ՝ որ ասեն. «Առ աշարք էառ մարմին»:

Ասէ. «Բանն մարմին եղև», զի մարմինն թանձր եւ շաշափելի ոչ է առ աշարք եւ ուրուական:

Երկրորդ. ասեն ոմանք, թէ որոշմամբ էառ զմարմինն, եւ բնակութեամբ:

Ասէ. «Բանն մարմին եղև» ո՛չ որոշմամբ, այլ միութեամբ, զի եղևն զմիութիւն նշանակէ, այսինքն՝ Բանն Աստուած միացաւ ի մարմնի եւ նովաւ եղև մի՛ անձն եւ մի՛ բնութիւն, մի՛ կամաւք եւ մի՛ ներգործութեամբ, մի՛ Որդի Աստուծոյ եւ մարդոյ:

Երրորդ. ոմանք ասեն. «Եղև, ապա շփոթելի է»:

Ասէ. «Բանն մարմին եղև եւ բնակեաց ի մեզ», որ ցուցանէ, թէ անշփոթ միացեալ է: Եւ ասէ սուրբն Կիրեղ. «Տէ՛ր, ապաւեն եղև մեզ», եւ ո՛չ թէ ի Տէր լինելոյն փոխեցաւ եւ եղև ապաւեն, նոյնպէս Բանն մարմին եղև եւ ո՛չ փոխեցաւ ի բան գոյոյ: Եւ սուրբն Նանա ասէ. «Որպէս մեք շնորհաւք եղաք որդիք Աստուծոյ եւ ոչ փոխեցաք ի մեր բնութենէս, սոյնպէս Բանն մարմին եղև եւ ոչ փոխեցաւ յաստուածային բնութենէն, այլ արար զմարմինն Աստուած, որպէս լոյսն առնէ զաւղն լոյս միութեամբ, եւ հուրն՝ զերկաթն ջերմ ոչ փոփոխմամբ, այլ միութեամբ»^{xxxix}:

Չորրորդ. ոմանք ասեն. «Բանն մարմին եղև», ապա յայտ է, զի մարմին միայն էառ եւ ոչ՝ հոգի:

Ասէ աւետարանիչս յետոյ. «Աւանդեաց զՀոգին» (Յհ ԺԹ.30):

Եւ սուրբն Կիրեղ ասէ, թէ «Ի մասնէ կոչէ զբոլորն, որպէս այն առ քեզ ամենայն մարմին եկեացէ, եւ տեսցէ ամենայն մարմին զփրկութիւն: Ոչ թէ միայն մարմինն առանց հոգւոյ, այլ մարմին ասելով եւ զհոգին եցոյց, նոյնպէս եւ աստ զմարմին եւ զհոգին² ցուցանէ»:

Եւ Աստուածաբանն ասէ. «Մարմին էառ, զի զմարմինս փրկեացէ, հոգի էառ, զի զհոգիս ազատեացէ», վասն այն ասացին ի ժողովն Նիկիայ. «Որով էառ մարմին, հոգի, միտք³ ճշմարտապէս»: Եւ այլ

¹ A B հերձուածողաց

² B զհոգի եւ զմարմին

³ C հոգի, մարմին եւ միտք

ոմանք ասացին զԲանն ընդ մարմնոյն լինել, եւ ոմանք ասեն անանձն եւ անգոյ զԲանն: Այսմ պատասխանեաց անդ, որ ասէ. «Ի սկզբանէ էր Բանն» եւ այլն:

Բանին մարմին լինել

Չորս ինչ հարցանելի է.

Առաջին հարցանելի է. Որպէ՞ս եղեւ Բանն մարմին:

Պատասխան. Ասեմք, որպէս բանս գրովն մարմին լինի, եւ այս չորս կերպիւ. նախ՝ որպէս բանն անմարմին է եւ գրովն ճանաչի, նոյնպէս Բանն Աստուած ինքն ըստ ինքեան անմարմին է եւ մարմնով երեւեցաւ մեզ: Երկրորդ. որպէս բանն անորոշ¹ միանայ ի մելանն, սոյնպէս Բանն Աստուած անքակ միացաւ ի մարմնի: Երրորդ. գիրն ծածկէ զբանն, նոյնպէս եւ մարմին եւ հոգին ծածկեալ էր զԱստուածութիւն Քրիստոսի: Չորրորդ. որպէս թէ ոք² զգրեալ քարտէզն չարչարէ, բանն ընդ գրոյն անչարչարելի մնայ, նոյնպէս Բանն Աստուած միութեամբն ի մարմնի չարչարեցաւ եւ անչարչարելի մնաց, զի Աստուած էր:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր ասէ. «Բանն մարմին եղեւ», եւ ոչ թէ՛ մարդ եղեւ կամ հոգի:

Պատասխան. Ոչ ասաց, թէ՛³ մարդ եղեւ, նախ՝ զի մի՛ կարծեսցեն երկու անձն ի Քրիստոս, այլ՝ մարմին եղեւ⁴, զի մարմին եւ հոգին եւ միտքն միաւորեցաւ ի նախագոյացեալ անձն Բանին Աստուծոյ, որով դաւանի յերկուց բնութեանցն մի Տէր, մի Քրիստոս, մի անձն եւ մի բնութիւն, որպէս ցուցաւ ի վերոյ: Երկրորդ. ասեմք՝ ոչ ասաց հոգի, զի մի կարծեսցի զպատուական մասն առաւել, այլ՝ մարմին, որ ցուցանէ զընդհանուր միաւորութիւն: Չի թէ Բանն Աստուած զանարգ մարմինն միաւորեաց, առաւել հաւատալի է, որ զպատուականն միաւորեաց, որ է հոգին, որպէս ասէ Աստուածաբանն, թէ՛ «Միջնորդիւ Հոգւոյն եղեւ մարմին»: Երրորդ. ցուցանէ զառաւել խոնարհութիւն Բանին, զի ոչ միայն պատուական մասին միաւորեցաւ, որ է հոգին, այլ եւ անարգ եւ նուաստ մասին, որ է մարմինն: Եւ չորրորդ. մարմին ասէ, զի ունի զհոգի եւ զմիտս, եւ զոսկերս, եւ զմասունս ընդ ինքեան: Նոյնպէս Բան ասէ, զի

¹ B անորիշ

² A B ãÇù

³ C ãÇù

⁴ C ãÇù նախ՝ զի մի մարմին եղեւ

ունի զգոյացութիւն եւ զէութիւն եւ զբնութիւն ընդ ինքեան, զի ցուցցէ, թէ բոլոր Բանն բոլոր մարդ եղի եւ ոչ թէ մասն Բանին զմասն մարդոյն առեալ, այլ բոլորն զբոլորն առեալ միատրեաց ընդ իրում Աստուածութեան:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր Աստուած մարդ եղի եւ ոչ ի ձեռն հրեշտակաց կամ ի ձեռն մարդկան փրկեաց զմարդիկ:

Պատասխան. Ասեմք առաջին, թէ հրեշտակն ոչ կարէր փրկել, նախ՝ զի արարածք են, ոչ կարեն նորոգել եւ ոչ փրկել զմեզ: Երկրորդ. զփրկիչն մեր պարտ էաք պաշտել, եւ լինէր այն կռապաշտութիւն, այլ Արարիչն նորոգեաց եւ զՓրկիչն մեր պաշտելով լինիմք աստուածապաշտք: Առ երկրորդն ասեմք, եթէ մարդ ոչ կարէր փրկել վասն վեցից. նախ՝ զի մահկանացուք էին եւ ոչ կարէին զմեզ կենդանացուցանել, վասն որոյ անմահն Աստուած կենդանացոյց զմեզ մարմնովն: Երկրորդ. զի անկեալ էին ընդ մեղաւք եւ ոչ կարէին զմեզ արդարացուցանել, վասն այն Բանն Աստուած¹ անմեղ մարմնովն արդարացոյց զմեզ: Երրորդ. բնութիւնս մեր խոնարհեալ եւ ապականեալ էր, Բանն Աստուած բարձրացոյց զմեզ անապական մարմնովն: Չորրորդ. ցաւս մեր սաստիկ էր եւ ոչ կարէին արդարք կամ² մարգարէքն բժշկել, վասն այն ճարտար եւ իմաստուն բժիշկն Քրիստոս եկն եւ բժշկեաց զմեզ, ըստ այնմ. «Առաքեաց զԲան իւր եւ բժշկեաց զնոսա³» (Սղ ԾԶ.20): Հինգերորդ. մեղքն Ադամայ անհուն էր, զի ընդդէմ Աստուծոյ էր, եւ արեւնքն զայն բառնալ ոչ կարէր, զի հեռաւոր էր, վասն որոյ Աստուած մարդ եղի եւ երարձ զմեղքն: Վեցերորդ. որպէս ի պատկերս է տեսանել, յորժամ զձեռն նկարեն եւ ապա զգլուխն կցեն, սոյնպէս Աստուած զերկին եւ զերկիր եւ զամենայն ըստ կարգի արար եւ ի վեցերորդ աւուրն՝ զԱդամ: Եւ յետ յանցանացն յորժամ զլուխն արարածոցս մեռաւ, վասն որոյ հարկ եղի իջանել Բանին Աստուծոյ յորովայն կուսին եւ լինել երկրորդ Ադամ: Եւ այս հակառակ ընդդէմ, զի յառաջինն Ադամայ Եւա ստեղծաւ, իսկ ի կուսէն Քրիստոս ծնաւ եւ եղի երկրորդ Ադամ, եւ ապա կատարեցան երկինք եւ երկիր եւ ամենայն զարդք նոցա, զի չորք են արարածք. նախ՝ անշարժ էութիւնք, երկրորդ՝ շարժականք, երրորդ՝ զգայականք, չորրորդ՝ բանականք: Արդ, չորեքին սոքա գտանին առ մարդս եւ ի մարդանալն Քրիստոսի ամենեքեան

¹ B ãÇù Բանն Աստուած

² C արդարքն եւ

³ A B ãÇù

սոքա կատարեցան ընդ մարդոյն, զի մարդս զբոլոր աշխարհս պարունակեալ ունի յինքեան:

Այս առ երրորդ հարց:

Վասն է՞ր Բանն մարմնացաւ եւ ոչ Հայր եւ Հոգին Սուրբ¹

Չորրորդ հարց. Թէ վասն է՞ր Բանն մարմին եղել եւ ոչ Հայր եւ Հոգի:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք բազում պատճառս. նախ՝ զի Հայր անսկիզբն է, զի թէ լինէր սկսեալ մարմնով, յաշխարհս ոչ ոք լինէր անսկիզբն, այլ սկսեալն ի Հաւրէ Բանն սկսաւ ի մաւրէ:

Երկրորդ. Հայր առաքող է Որդոյն Միածնի եւ Հոգոյն ճշմարտի: Արդ, թէ մարմնացեալ էր, ոչ ոք լինէր առաքող, այլ երեք անձինքն՝ առաքեալ:

Երրորդ. թէ Հայր մարմնացեալ էր, լինէր որդի, յայնժամ անվայելուչ էր Հաւրն լինել երբեմն Հայր, երբեմն՝ Որդի:

Չորրորդ. թէ² Հոգին էր առեալ մարմին, շփոթեալ լինէին անձինքն, այլ ծնունդն ծնաւ եւ Որդին Որդի եղել:

Հինգերորդ. զի Բանն է պատկեր Հաւր եւ նկարագիր էութեան, եւ մարդն պատկեր Աստուծոյ եղեալ պարտ էր պատկերին առնուլ զպատկերն Իւր:

Վեցերորդ. Որդին ըստ կոչման անձանցն է ի մէջ Հաւր եւ Հոգոյն, նոյնպէս պարտ էր լինել միջնորդ ընդ մարդ եւ ընդ Աստուած:

Եւթներորդ. Բանն էր իմաստութիւն Հաւր եւ Արարիչ մարդոյն, եւ յապականեալ մարդոյն³ պարտ էր իմաստութեան Աստուծոյ նորոգել զնա:

Ութերորդ. Բանն է զարութիւն Աստուծոյ ըստ առաքելոյ. «Պարտ էր զարութեան Աստուծոյ հասանել ի թիկունս տկարութեանս մարդկան» (Հմմտ Հռ.26):

Իններորդ. զի Բանն Աստուծոյ եւ բան մարդոյս ունին բազում հասարակութիւն, որպէս ցուցաւ ի սկիզբն Աւետարանին, վասն այն Բանն Աստուծոյ մարդացաւ:

Այսքան առ չորրորդ հարցումն:

---

¹ A B ãÇù

² B զի

³ C ãÇù եւ յապականեալ մարդոյն

Վասն բնակելոյ ի մեզ

Բան. «Եւ բնակեաց ի մեզ» (Յի Ա.14):

Մեկնութիւն. Կրկին է բնակելն. նախ՝ միութեամբ, որպէս հոգին ի մարմինն բնակէ: Երկրորդ. որոշմամբ, որպէս մարմին ի հանդերձն բնակէ:

Արդ, միութեամբ բնակիլ ասի Բանին ի մարմնի, ըստ այնմ. «Ի նմա բնակէ ամենայն լրումն աստուածութեան մարմնապէս» (Տես Կոս Ա.19), որ է էապէս, զի բունն եւ էն եւ գոյն զմի իր ցուցանէ. բնակից, էակից, գոյակից, իսկ որոշմամբ բնակիլ ասի, որպէս ի տեղի: Եւ սոյնպէս Բանն մարմնացեալ ի յերկրի շրջեցաւ եւ ընդ մարդկան բնակեցաւ, որպէս ասէ Բարուք. «Յետ այսորիկ ի յերկրի երեսացի եւ ընդ մարդկան շրջեցի» (Տես Բր Գ.38):

Արդ, չորս կերպիւ Բանն բնակեցաւ. նախ՝ միութեամբ ի մարմնի, երկրորդ՝ բաժանմամբ ի կոյսն, երրորդ՝ որոշմամբ¹ ի յերկրի, չորրորդ՝ շնորհաբ ի սուրբս:

Թէ որպէս տեսաք զնա

Իսկ յորժամ ատարանիչս եցոյց զծնունդ եւ զմարդեղութիւն Աստուծոյ Բանին, այժմ ցուցանէ, թէ որպէս ատարանիչքն եւ առաքեալքն կարացին վերայ հասու լինել եւ ճանաչել զծնունդ եւ զմարդեղութիւն Բանին², վասն որոյ ասէ.

Բան. «Եւ տեսաք զփառս նորա³»:

Մեկնութիւն. Տեսանելն կրկին է. նախ՝ մարմնով զմարմինն տեսին առաքեալքն եւ հոգով զԱստուածութիւն Քրիստոսի: Եւ տեսանելն հոգեորագոյն է, քան զայլ զգայութիւնսն, վասն որոյ ասեմք. «Տե՛ս զայդ բանդ, տե՛ս զհամն, եւ զայլն»: Տեսաք մեք զփառս նորա, այսինքն՝ մեք, որ առաքեալք եւ աշակերտք ենք Քրիստոսի, տեսա՛ք, այսինքն՝ ճանաչեցաք զմեծութիւն անչափելի Աստուածութեան Քրիստոսի եւ զգործոց նորա, որ ի վեր է, քան զամենայն ստեղծուածս, վասն այն ասէ

¹ A B ãçù

² B Աստուծոյ Բանին

³ A C Եւ տեսաք մեք զփառս

աւետարանիչս. «Ձփառս իբրեւ զՄիածնի առ ի Հարէ» (Յհ Ա.14), այսինքն՝ ի նորին մեծութենէն, որ յայտնեցաւ մեզ, ծանեաք ճշմարտապէս գՔրիստոս Որդի Աստուծոյ, ոչ որպէս որդեգրութեամբ որդւոց, այլ Միածնին Որդի եւ մարմնացեալ Բանի, վասն այն Միածին ասէ, եւ վասն մեծութեան մարմնացեալ Բանին ասէ Յոհաննէս ի կաթողիկեայց. «Որ էրն ի սկզբանէ, գորմէ լուաքն, որում ականատեսն իսկ եղաք¹ (ընդ որ հայեցաքն], եւ ձեռք մեր շաշափեցին ի վերայ Բանին կենաց» (Ա.Յհ Ա.1), այսինքն՝ որ է աղբիւր կենաց եւ կենդանութեան ըստ էութեան իւրոյ:

Եւ կեանքն յայտնեցաւ մարմնով, բայց յորժամ ասէ աւետարանիչս. «իբրեւ զՄիածնի» (Յհ Ա.14), զիբրեւս զայս պարտ է իմանալ, թէ ճշմարտապէս Միածնի, զի որպէս եւ իբրեւ² երբեմն դնին վասն ճշմարտութեան, ըստ այնմ. «Իբրեւ զի բարի է Աստուած Իսրայէլի³» (Մդ ՀԲ.1), եւ Պաղոս ասէ ի կորնթացիս. «Մոյնպէս համարեցին զմեզ մարդիկ իբրեւ պաշտանեայս Աստուծոյ» (Տես Բ.Կր 2.4), եւ Յակոբոս ասէ. «Յանդիմանեալք յարինացն իբր արինագանցք» (Յկ Բ.9), այսինքն՝ ճշմարտապէս յանցաւորք արինացն Աստուծոյ: Նոյնպէս եւ աստ ասէ. «Իբրեւ զՄիածնի առ ի Հարէ», այսինքն՝ որ է Քրիստոս ճշմարտապէս Միածին Հար Աստուծոյ⁴: Արդ, առաքեալքն հնգիւք ծանեան զԱստուածութիւն Քրիստոսի. նախ՝ զի Հայր վկայեաց ի Յորդանան եւ ի Թաբար. «Դ-ա է Որդի իմ սիրելի» (Մտ ԺԷ.15): Երկրորդ. ի հրեշտակացն սպասաւորութենէ, զի միայն Աստուծոյ երկրպագեն հրեշտակք: Երրորդ. զի ամենայն արարածք հնագանդիցին նմա՝ ծով եւ երկիր եւ լուսաւորքն: Չորրորդ. ի վարդապետութեանցն, զի իշխանութեամբ էր բան նորա: Հինգերորդ. ի մեծամեծ սքանչելեացն, զոր գործէր:

Յորժամ ճառեաց աւետարանիչս զմեծութեան Քրիստոսի զժամաւորութիւն իւր եւ առաքելոցն, զնոյն մեծութիւն մարմնապէս ցուցանէ՝ ասելով.

¹ A B ãÇù իսկ եղաք

² C իբրեւս

³ C Իսրայէլի Աստուած

⁴ C Աստուծոյ Հար

Վասն շնորհաց

Բան. «Լի շնորհաւք» (Յհ Ա. 15):

Մեկնութիւն. Եւ աստ երիս իրս տեսանելի է.

Առաջին. Ջի՞նչ է¹ պարգեւք եւ զի՞նչ շնորհք:

Պատասխան. Ասեմք, եթէ չորիւք որոշին. նախ՝ զի պարգեւքն է որպէս տուրք, եւ շնորհքն որպէս² ձիր: Երկրորդ. պարգեւքն մարմնական եւ շնորհքն՝ հոգեկան: Երրորդ. պարգեւքն ի հինն, որպէս մարգարէիցն, եւ³ շնորհքն ի նորս, որպէս առաքելոցն:

Չորրորդ. պարգեւքն է վասն խնդրոյ եւ շնորհքն վասն հաւատոց:

Երկրորդ. Տեսանելի է, զի՞նչ է շնորհքն ըստ ինքեան:

Պատասխան. Ասեմք նախ՝ եթէ շնորհք կոչի Հոգին Սուրբ ըստ երթնարփեան շնորհացն: Երկրորդ. շնորհքն է ձիր, որպէս ասացաւ: Երրորդ. շնորհքն է ի մէջ բնութեան եւ փառաց երկնիցն: Չորրորդ. շնորհքն է ի մէջ առաքինութեան եւ երանութեան վերին, եւ ունի յինքեան զերանութիւն եւ զփառս երկնային, որպէս արմատ՝ զժաղիկն, եւ սերմ՝ զպտուղն:

Երրորդ. տեսցուք զի շնորհաւք:

Պատասխան. Նախ ցուցանէ, թէ ո՛չ է ստացական, այլ ի Հաւրէ լի բնութեամբ եւ միաւորութեամբ: Երկրորդ. ոչ թերի եւ մասն, այլ բոլոր եւ կատարեալ միաւորութեամբ Բանին Աստուծոյ, որպէս զմարդն⁴ աստուած ասի եւ Աստուածն՝ Մարդ: Երրորդ. ոչ չափաւոր, այլ անչափ, զի ոչ չափով տայ Աստուած զՀոգին Որդոյ: Չորրորդ. լի եւ աննուազ շնորհէ մեզ զշնորհս Իւր: Եւ այսու զանազանի ի մարդկանէ, թէ լի եր շնորհաւք սուրբն Ստեփաննոս եւ Աստուածածին Կոյսն, այլ ստացմամբ ունէին եւ ոչ՝ բնութեամբ, եւ ոչ տային այլոց, այլ բաւական ինքեանց:

Դարձեալ չորս կերպիւ ասի Քրիստոս լի շնորհաւք. նախ՝ Աստուածութեան կարէ ասիլ լի շնորհաւք, ոչ պատահական շնորհաւք, որպէս մեր, այլ յաւիտենական ողորմութեամբ եւ գթութեամբ եւ սիրով, տոյնայիսի անպատմելի շնորհաւք լի ասի:

¹ A B ãÇù

² C ãÇù

³ C ãÇù

⁴ A B զի մարդն

Երկրորդ. լի ասի ունակութեամբ շնորհաւք, զի անչափ ունի¹ եւ անչափ տայ եւ անբաժանելի մնայ ի տուողէն եւ յընդունողաց նորա:

Երրորդ. Քրիստոս լի ասի շնորհաւք, համեմատեալ առ արեւնսն Մովսիսի: Նախ՝ զի աւգնութիւն շնորհաց ոչ տայր ի կատարել գարեւնսն², եւ երկրորդ, զի դժուարաւ պատժէր զյանցաւորսն: Իսկ Քրիստոս ընդդէմ այսմ նախ շնորհս ետ կատարել գտասն բան արինացն: Երկրորդ՝ ներումն եւ թողութիւն շնորհեաց յանցաւորաց:

Չորրորդ՝ Քրիստոս լի ասի շնորհաւք, համեմատեալ առ քարոզութիւն իւր, զի գոր ինչ բանիւ քարոզէր, գործով կատարէր: Իսկ³ Քրիստոս ոչ միայն լի ասի շնորհաւք, այլ եւ լի ճշմարտութեամբ, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ ճշմարտութեամբ» (Յհ Ա.15):

Մեկնութիւն. Եւ այս եւս չորս կերպիւ. նախ՝ զի ստեղծող⁴ եւ ճշմարիտ Բանն միացեալ էր ի մարմնի եւ լի ճշմարտութեամբ, զի բանական հոգին Քրիստոսի զճանաչումն ամենայն իրաց, զոր Աստուած տեսանէր, ճշմարտութեամբ տեսանէր: Երկրորդ. համեմատեալ առ Մովսէս ճշմարիտ ասի, զի Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած է, եւ Մովսէս՝ կոչմամբ եւ մարդ մահկանացու: Երրորդ. Աւետարանն ի վեր արինացն ճշմարիտ ասի, զի այն անցաւոր էր, եւ Աւետարանն՝ մնացական: Չորրորդ. ճշմարիտ ասի, զի բնաւ ոչ ստեաց: Տեսցեն՝ վասն շնորհաց ի զիրս Հարցմանց, յերրորդ հատորն ի մետասաներորդ համարն^{xl}:

Յորժամ եցոյց աւետարանիչս, թէ որպէս տեսանելեալք ճանաչեցին առաքեալքն զՔրիստոս, այժմ ճառէ, թէ որպէս լսելեալք ծանեան զփառս եւ զմեծութիւն Քրիստոսի, յորժամ ասէ.

Բան. «Յովհաննէս վկայէ» (Յհ Ա.15):

Մեկնութիւն. Չի աւետարանիչս Յոհաննէս լուաւ զվկայութիւնս զայս ի Սկրտչէն վասն սքանչելի ծննդեանն եւ բարձրագոյն վարուց նորին: Այս է, զոր ասէ. «Յովհաննէս վկայէ», իսկ զի ներկայ բառիւ ասէ, թէ՛ վկայէ, նախ ցուցանէ, թէ հաստատ եւ մնացական է վկայութիւն Յովհաննու: Երկրորդ. զի ոչ մի անգամ, այլ եւ բազում անգամ վկայեաց եւ միշտ պատրաստ էր ի վկայութիւն: Եւ զի յայտնապէս եւ ոչ ծածկեալ, վասն որոյ ասէ. «Աղաղակէր առաջի ժողովրդեանն եւ քահանայից», որպէս ասէ.

¹ Ե ընդունի

² Ը զպատուիրանսն

³ Ը Նա եւ

⁴ Ը անստեղծ

Բան. «Աղաղակեաց եւ ասէ¹» (Յհ Ա.15):

Հարց. Վասն է՞ր զՍկրտչին վկայութիւն ի մէջ էած:

Պատասխան. Ասէ Ոսկերերանն. «Նախ՝ զի մի ասիցեն հակառակողքն, թէ դուք՝ առաքեալքդ, վասն երես հաճութեան վկայէք վասն Քրիստոսի, զի ընդ նմա բնակեցայք եւ ընդ նմա շրջեցայք, վասն որոյ զվկայութիւն Սկրտչին ի մէջ բերէ, զի գնա ոչ էր տեսեալ եւ ոչ բնակեալ ընդ նմա»:

Երկրորդ. դարձեալ ասէ Ոսկերերանն. «Չի հրէայքն զՅովհաննէս մեծ եւ սուրբ համարէին, վասն այն զվկայութիւն նորա ի մէջ ածէ»:

Դարձեալ վասն չորս պատճառի զՅովհաննէս վկայ բերէ. նախ՝ զի բազումս վկայեաց: Երկրորդ. զմարգարեացեալսն ետես: Երրորդ. զի մարգարէ էր եւ առաքեալ: Չորրորդ. զի անուանակից ինքեան էր²:

Բան. «Աղաղակեաց» (Յհ Ա.15):

Մեկնութիւն. Մեծ ձայնն է, դարձեալ՝ իղձք սրտին եւ բան մտաց, եւ ձայն լեզուին խառնեալ աղաղակ կոչի:

Բան. «Սա է, գորմէ եսն ասէի» (Տես Յհ Ա.15):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ նախ վկայեցի եւ արդ վկայեմ:

Թէ՛ որպէ՛ս առաջին է Յովհաննէս եւ որպէս՝ Քրիստոս:

Բան. «Որ զկնի իմ գալոց էր» (Յհ Ա.15):

Մեկնութիւն. Չորիք առաջին էր Յովհաննէս. նախ՝ ծննդեամբ, երկրորդ՝ քարոզութեամբ, երրորդ՝ մահուամբ, չորրորդ՝ մարգարեութեան պատուովն:

Իսկ Քրիստոս չորիք յառաջ էր, քան զՅովհաննէս. նախ՝ Աստուածութեամբն, զի անսկիզբն էր: Երկրորդ. անսերմն³ յղացմամբն, թէպէտ Յովհաննէս յարգանդէ սրբեցաւ, որպէս Երեմիա եւ Աստուածածին Կոյսն սուրբ, այլ ի սերմանէ ծնան: Երրորդ. կերպի առաջին էր Քրիստոս, զի տղայն մինչ ի ծնունդն միշտ ի լինելութեան կայ, իսկ Քրիստոս ի յղացմանէն ունէր զկատարելութիւն, որպէս ասէ Երեմիա. «Նոր ինչ արասցէ Տէր ի վերայ երկրի, զի կին պարունակեսցէ զայր» (Հմմտ Եր ԼԱ.22), այսինքն՝ Մարիամ զՔրիստոս: Չորրորդ. կերպի առաջին էր, զի Քրիստոս Փրկիչ եւ փեսայ էր, եւ Յովհաննէս՝ փեսաւէր:

¹ C ăçù եւ ասէ

² C ăçù Բան. «Աղաղակեաց եւ ասէ» ... զի անուանակից ինքեան էր

³ C անսերմ

Բան. «Առաջի իմ եղեւ» (Յհ Ա.30):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ նախ կատարեցաւ, քան զիս, որպէս ցուցաւ: Դարձեալ՝ առաջի իմ տեսութեանս եղեւ Աստուածն մարդ, որ յորովայն տեսի եւ երկրպագեցի¹:

Բան. «Ձի ի լրութենէ [անտի] նորա մեք ամենեքեան առաք շնորհս փոխանակ շնորհաց» (Յհ Ա.16):

Մեկնութիւն. Աւետարանչին է բանս այս եւ ոչ՝ Սկրտչին:

Նախ գիտելի է վասն այսմ բանի, զի կրկին է շնորհք Աստուծոյ. ոմն առաջին ասի, եւ ոմն՝ երկրորդ: Առաջին շնորհ ասի, զոր առնու որ յԱստուծոյ ոչ վասն գործոց, այլ նախ քան զբարի գործս եւ յայնժամ այն շնորհաւքն զբարիս գործէ եւ արժանի լինի այլ գերագոյն շնորհս ընդունել յԱստուծոյ: Եւ այս երկրորդ շնորհք ասի առաւել փոխանակ առաջնոյն, զի առաջնովն արժանի եղեւ երկրորդ շնորհին:

Երկրորդ. ասէ վասն հնոյ արինացն եւ նորոյս, զի արէնքն հին նախկին շնորհք կոչի, զի մեծ շնորհք էր տալ արէնս² անհնազանդ ժողովրդեանն, զի ասէ Սաղմոս. «Ո՛չ սոյնպէս արար ամենայն ազգաց Տէր, եւ զդատաստանս [իւր ոչ յայտնեաց նոցա]» (Սղ ՃԽԷ.20): Իսկ արէնքն Մովսիսի անկատար էր, վասն այն նոր արէնք եւ կատարեալ փոխանակ այն Մովսիսի եղեւ, զայն ասէ ընկալաք շնորհս փոխանակ շնորհաց, այսինքն՝ արէնք փոխանակ արինացն:

Երրորդ. սոյնպէս ասեն շնորհք փոխանակ շնորհաց, այսինքն՝ զերանութիւն փոխանակ առաքինութեան, որպէս հաւատոյ, յուսոյ եւ սիրոյն եւ այլոցն, զի առաքինութեան շնորհ յինքեանս ունի զերանութեան շնորհն, որպէս սերմ կամ արմատ զպտուղն, որպէս ցուցաւ ի վերոյ:

Վասն արինաց

Բան. «Արէնքն ի ձեռն Մովսէսի» (Յհ Ա.17):

Մեկնութիւն. Պատուելի էր Մովսէս եւ արէնքն ի հնումն, բայց նորա արինակ էին. Մովսէս՝ Քրիստոսի, եւ արէնքն՝ Աւետարանին, եւ ժողովուրդ՝ նոր եկեղեցոյ:

¹ C ãÇù Բան. «Առաջի իմ .... եւ երկրպագեցի

² C շնորհս օրէնս

Նախ՝ զի¹ այն՝ մարմնաւոր, եւ այս՝ հոգեւոր: Երկրորդ. այն՝ մասնաւոր եւ անցաւոր, եւ այս բոլոր՝ ամենայն ազգի եւ մնացական: Երրորդ. նա՝ մարգարէ, եւ սա՝ Աստուած: Չորրորդ. նա՝ արիւնակ, եւ սա՝ ճշմարտութիւն:

Նոյնպէս մեք՝ անդամք Քրիստոսի, եւ նոքա՝ ժողովուրդք: Երկրորդ. նոքա՝ յարէնս, եւ մեք՝ ի շնորհս: Երրորդ. նոքա՝ երկրին ժառանգորդ, եւ մեք՝ երկնիցն: Չորրորդ. նոքա՝ ծառայք եւ վարձկանք, եւ մեք՝ որդիք: Վասն այն ասէ՝ պատկառեսցո՛ւք, զի պատկառելն որդւոց է, եւ երկիւղն՝ ծառայից եւ վարձկանաց: Եւ զայլ բաղդատութիւն հնոյն եւ նորոյս տեսցես ի գիրս Հարցմանց ի վեցերորդ հատորն ի երեսուն եւ եւթներորդ համարն^{2xli}:

Այսքան առաջին փոխն, մի ի չորից վկայութեանցն, թէ Աստուած է Քրիստոս:

Առաջին այս է. մի³ որ ոք ծնեալ է յԱստուծոյ հոգեւոր եւ յաւիտենական ծննդեամբ, Աստուած է, ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է, զի ծնեալ է ի Հարէ նախ քան զյաւիտեանս, որպէս ասէ Յովհաննէս. «Ի սկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Աստուած, եւ Աստուած էր Բանն», եւ զայլ ամենայն աստուածաբանութիւն ընդ նմա կարգեաց: Իսկ աստ զերկրորդն ասէ վասն մարգարէից վկայութեան, որպէս ասէ Եսայի. «Պատրաստ արարէք զճանապարհս» (Ես Խ.3), եւ Յովհաննէս ձայն եւ կարապետ եղի զալստեան Տեառն:

Թէ որպէս տեսանի Աստուած

Յառաջագոյն եցոյց ւետարանիչս, թէ առաքեալքն որպէս ծանեան զՔրիստոս լի շնորհաւք, այժմ ցուցանէ, թէ որպէս ծանեան զնա լի ճշմարտութեամբ, յորժամ ասէ.

Բան. «ՉԱստուած ոչ որ ետես երբէք» (Յհ Ա.18):

Մեկնութիւն⁴. Չի առաքեալքն զՔրիստոս լի գոլ ճշմարտութեամբ ուսան ի Քրիստոսէ, որ ուսոյց նոցա զաստուածային խորհուրդն, զորոյ խորհուրդն ոչ ոք կարէ ըմբռնել, եթէ ոչ իցէ լի ճշմարտութեամբ, վասն որոյ ասէ. «զԱստուած ոչ որ ետես»: Եւ աստ զոչ որն առնու ոչ միայն վասն

¹ C ãÇù

² C վկայութեանցն համարն

³ C զի

⁴ A B ãÇù

մարդկան, այլ եւ վասն ամենայն ստեղծուածոց, զի մարդս համեմատեալ ամենայն արարածոցս, որպէս իմացմամբ հրեշտակաց, զգայութեամբ անասնոց, աճելութեամբ բուսոց եւ տնկոց: Վասն այն մարդս երբեմն ստեղծուածոյ անուամբ անուանի եւ երբեմն ամենայն ստեղծուածք մարդոյ անուամբ յիշատակին, որպէս աստ. «զԱստուած ոչ որ ետես», այսինքն¹՝ ոչ որ ստեղծուած ամենեւին ոչ կարաց տեսանել՝ ըմբռնելով զաստուածային էութիւն, իսկ թէ յորմէ ըմբռնի, ասէ զկնի. «Բայց Միածին Որդին², որ է ի ծոց Հար³» (Յհ Ա.18), այսինքն⁴ որ էակից է Հար եւ համարութիւն, նա ըմբռնէ եւ ճանաչէ զԱստուած՝ միացեալ մարդկութեամբն:

Եւ նա պատմեաց մեզ⁵

Այսինքն⁶ առաքելոցն եւ այլ աշակերտացն՝ ուսուցանելով նոցա զխորհուրդ Երրորդութեան եւ զայլս բազումս, զոր արէնքն Մովսէսի եւ այլ մարգարէքն այնպէս յայտնապէս ոչ ուսուցին:

Աստ լինի երեք հարց.

Առաջին. Չի Մովսէս ետես զԱստուած եւ Դանիէլ եւ Եսայի եւ այլ մարգարէքն, եւ աստ ասէ. «Ոչ որ ետես» (Յհ Ա.18):

Պատասխան. Ասեմք առ այս եթէ զէութիւն բնութեան Աստուծոյ ոչ որ ետես, բայց Միածին Որդին⁷, իսկ մարգարէքն զանազան կերպիւ տեսին, որպէս Մովսէս լոյս եւ հուր, եւ Եղիա՝ առ, եւ Դանիէլ՝ հին աուրոց, նոյնպէս Եզեկիէլ եւ Եսայի՝ նստեալ ի վերայ արձողոյ, եւ այլն՝ նմանապէս:

Երկրորդ. այլ եւ տարակուսին ոմանք, եթէ սա ասէ. «Ոչ որ ետես զԱստուած», նոյնպէս եւ Պաղոս. «Ո՛չ որ ետես զԱստուած⁸ եւ ոչ⁹ տեսանել կարող է» (Տես Ա.Տմ 2.16): Եւ յարէնսն ասէ. «Ոչ որ կարէ տեսանել զերեսս իմ եւ ասարի» (Տես Ելք ԼԳ.20):

¹ B օՇւ

² C Միածինն Որդի

³ A B օՇւ ծոց Հար

⁴ B օՇւ

⁵ C օՇւ մեզ

⁶ B օՇւ

⁷ C Միածինն Որդի

⁸ B օՇւ նոյնպէս եւ Պաղոս. «Ո՛չ որ ետես զԱստուած», C օՇւ զԱստուած

⁹ C կամ

Ապա ուրեմն ո՞չ որ կարէ տեսանել զԱստուած:

Պատասխան. Առ այս ասեմք, նախ՝ բազում վկայութեամբ, որպէս ինքն անտարանիչն անտիս տայ, թէ՛ «տեսանելոց ենք զնա որպէս եւ էն» (Ա.Յհ Գ.2), եւ Պաւղոս ասէ. «Այժմ տեսանեմք [իբրեւ ընդ] հայելի արինակաւ, [այլ] յայնժամ դէմ յանդիման» (Ա.Կոր ԺԳ.12), եւ վասն հրեշտակաց ասէ Տէր. «Հանապազ տեսանեն զերեսս Հար իմոյ¹» (Մտ ԺԸ.10), եւ դարձեալ, թէ՛ «Երեւեցուցից նմա զիս» (Մր ԺԶ.14), եւ թէ՛ «Տեսցեն զՈրդի մարդոյ եկեալ ի վերայ ամպոց երկնից» (Մտ ԻԳ.30) եւ այլ բազում, ապա ուրեմն տեսանեմք զԱստուած:

Երկրորդ. ասեն վարդապետք, եթէ տեսանեմք զԱստուած² որքան կարեմք, այլ ո՛չ ըստ որում է Աստուած, եւ զծովն տեսանեմք, այլ ո՛չ զբովանդակն, եւ աթոռն տեսանէ զհիսն, այլ ոչ զամենայն զարութիւն նորա:

Երրորդ. ասեն, թէ տեսութիւն այն ոչ է ըստ բնութեան կարգի, այլ ըստ շնորհացն Աստուծոյ, որպէս ասեն իմաստունք, թէ ամենայն, որ սկսեալ է, վախճանի, այլ եւ³ հրեշտակք եւ հոգիք, զի անվախճան են, ոչ ըստ բնութեան կարգի, այլ ըստ կամացն Արարչին: Նոյնպէս եւ տեսութիւն Աստուծոյ է ի շնորհացն կարգի, զի արքայութիւն է տեսութիւն Աստուծոյ:

Չորրորդ. ասեն, թէ սուրբքն հաւատով եւ սրբութեամբ տեսանեն զԱստուած, ըստ այնմ՝ «Սուրբքն սրտիւք զԱստուած տեսցեն» (Հմմտ Մտ Ե.8), այլ անսուրբքն եւ անհաւատք ոչ երբէք տեսանեն⁴, որպէս հեթանոսք, զի ոչ ինչ համարեալ են⁵ նմա:

Այս առ երկրորդն:

Իսկ երրորդ. Տարակուսեն, եթէ ոչ որ տեսանէ զԱստուած, ապա դու ընդէ՞ր ասացեր. «Ի սկզբանէ էր Բանն» (Յհ Ա.1) եւ այլն, եւ «Տեսաք մեր զհառս նորա» (Յհ Ա.14) եւ այլն:

Պատասխան. Ասէ՛ Սիածինն պատմեաց մեզ եւ Հոգին Սուրբ յայտնեաց, ի նմանէ ուսաք եւ խաւսեցաք վասն նորա: Ապա յայտ է, որ զԵրրորդական անձնաւորութիւն եւ զմի բնութիւն եւ զմարդեղութիւն Բանին եւ զայլն ամենայն Աւետարանն ուսուցանէ մեզ: Իսկ որք ոչ զիտեն զԱւետարանն, ոչ ճանաչեն զԱստուած զիտութիւն:

¹ A B ãÇù Հար իմոյ

² A B ãÇù

³ C ãÇù

⁴ C ãÇù ոչ երբէք տեսանեն

⁵ C ոչ ինչ են համարեալ

Վասն Միածինի

Եւ Միածին ասի վասն բազում պատճառի. նախ՝ ասի Միածին, զի նա միայն է համագոյ ծնողին ծնունդ՝ ըստ այնմ. «Բանն էր ի սկզբանէ առ Աստուած» (Տես Յի Ա.1), իսկ այլ ամենայն ծնող յառաջ է, քան զծնեալն:

Երկրորդ. զի Նա միայն ի Հարէ ծնեալ անմայր՝ ըստ այնմ. «Ելի ի Հարէ եւ եկի յաշխարհ» (Յի ԺՁ.28):

Երրորդ. զի Նա միայն է ի Հարէ ծնեալ¹ եւ չունի եղբայր, եւ զի Հոգին ի Հարէ է, սակայն բոխումն եւ ոչ ծնունդ, որպէս ցուցաւ ի վերոյ վեցերորդ գլուխն:

Չորրորդ. զի Նա միայն է ծնունդ անբաժանելի ի ծնող Հարէ, ըստ այնմ. «Բանն էր առ Աստուած» (Յի Ա.1):

Հինգերորդ. Նա միայն է ծնունդ համահաւասար կատարելութեամբ, զարութեամբ եւ իմաստութեամբ ընդ Հարւ՝ ըստ այնմ. «Որպէս զհտ զիս Հայր, զիտեմ եւ ես զՀայրն²» (Յի Ժ.15):

Վեցերորդ. Նա միայն է ծնունդ անուր եւ աներբ, որպէս ասէ. «Յառաջ քան զամենայն բլուրս ծնաւ զիս» (Առ .25) եւ «Յառաջ քան զարեւ է [անուն նորա]» (Սղ ՀԱ.17):

Եւթներորդ. նա միայն է միշտ եւ անդադար ծնունդ, զի որպէս ոչ ի ժամանակի սկսաւ եւ ոչ ի ժամանակի դադարի, այլ որպէս լոյս ի հրոյ միշտ եւ անհատապէս ծնանի:

Ութերորդ. նա միայն է ծնունդ ի Հարէ եւ ոչ երբէք հայրանայ, զի ոչ ունի յինքենէ ծնունդ, որպէս նա՝ ի Հարէ:

Իններորդ. ասի Միածին ըստ մարմնաւոր ծննդեանն, ի մարէ ծնեալ առանց Հար, ըստ այնմ որպէս ասաց հրեշտակն. «Որ ծնանելոցն է ի քէն, ի Հոգոյն Սրբոյ է» (Տես Ղկ. Ա.35):

Տասներորդ. ասի յոմանց, թէ ի ժամ ծննդեանն Քրիստոսի արգելան ամենայն ծնունդք, մինչեւ ծնաւ բարձողն երկանց ամենայն ծննդոց, զի նա լինէր անդրանիկ ամենայն ծննդոց:

¹ B ծնեալ անմայր

² A B ãçù

Վասն ծոցոյ

Տեսցոյք, թէ զինչ է ասելն՝ ի ծոց Հար (Յհ Ա.18):

Եւ ասեմք զայս վասն տասն պատճառի. նախ՝ զի ծոցն զմեր-
ձաւորութիւն նշանակէ, եւ Տէր մեր ասէ. «Հայր իմ ընդ իս է» (Տես Յհ
ԺԳ.11):

Երկրորդ. զի ծոցն անբաժանելի է ի մարդոյն եւ վասն Տեառն մերոյ
ասէ¹, թէ՛ Բանն էր առ Աստուած (Յհ Ա.1):

Երրորդ. զի ծոցն յեութենէ մարդոյն է, սոյնպէս եւ Տէր մեր յեութենէ
Հար Աստուծոյ է:

Չորրորդ. զի անյայտ է ծոցն, եւ Տէր մեր ասէ. «Ոչ ոք գիտէ զՈրդի,
եթէ ոչ Հայր, եւ ոչ զՀայր ոք գիտէ, եթէ ոչ Որդին²» (Հմմտ Յհ Ը.19):

Հինգերորդ. զի ծոցն յայլմէ է ի մարմնոյն ըստ իրին, այլ նովաւ մի
մարդն երեւի, նոյնպէս այլ է անձնաւորութիւն Որդոյ, քայց բնութիւն մի
է ընդ Հար, ըստ այնմ. «Հայր, փառաւորեա՛ զՈրդի քո» (Յհ ԺԷ 1), որ
ցուցանէ զհամարնութիւն եւ զառանձնաւորութիւն անձանց:

Վեցերորդ. զի յորժամ կամենայ մարդն, յայտնէ, զոր ի ծոցին է,
սոյնպէս եւ Աստուած, յորժամ կամեցաւ, յայտնեաց զՈրդին իւր, զի
մինչ ի մարդեղութիւն Բանին ծածուկ էր Երրորդութեան խորհուրդ:

Եփներորդ. զի ծոցն է մերձ սրտին եւ զառաւել սերն ցուցանէ,
սոյնպէս եւ Հայր սիրէ զՈրդի եւ զամենայն ինչ ցուցանէ նմա³:

Ութերորդ. զի զոր ինչ ի սիրտն ծնանի, ոչ է ծածուկ ի ծոցոյն,
սոյնպէս եւ Հայրն երկնաւոր ոչինչ առնէ առանց Որդոյ՝ ըստ այնմ.
«Ամենայն ինչ նովաւ եղեւ» (Յհ Ա.1), եւ թէ՛ «Գիտեմ եւ ես զՀայր» (Յհ
Ժ.15):

Իններորդ. զի նախ ծոցն երեւի եւ ասպա նովաւ ներքոյքն, սոյնպէս
եւ Բանին ճանաչեցաք զՀայր, զի նա է պատկեր եւ նկարագիր
էութեան նորա:

Տասներորդ. զի ծոցն է կրող ամենայն իրաց, զոր ունի մարդն,
սոյնպէս Հոգին, որ ի Հարէ ելանէ, առ Որդի դադարի, եւ նովաւ առ
արարածս բաշխի, եւ զայս իսկ ուսոյց Աւետարանն:

¹ B ãÇù

² A B ãÇù

³ A B ãÇù

Վասն վկայութեան Յովհաննու

Յորժամ եցոյց աւետարանիչս, թէ ինքն եւ այլ առաքեալքն որպէս ճանաչեցին զմեծութիւն Քրիստոսի տեսանելեալք, այժմ ցուցանէ, թէ որպէս ծանեան զՆա լսելեալք, յորժամ ասէ.

Բան. «Եւ այս է վկայութիւն Յովհաննու» (Յհ Ա.19):

Մեկնութիւն¹. Արդ, Յոհաննէս աւետարանիչն լուսւ ի Յովհաննէ վկայութիւն, որ վասն Քրիստոսի: Եւ կրկին է վկայութիւն Յովհաննու. նախ՝ որ վկայեաց, մինչ Քրիստոս նմա մերձ ոչ գոյր, որպէս աստ պատմէ: Երկրորդ. պատմէ զվկայութիւն, մինչ Քրիստոս նմա մերձ գոյր², յորժամ ասէ. «Ի վաղի անդր տեսանէր զՅիսուս, զի գայր առ նա» (Յհ Ա.19):

Իսկ առաջին վկայութիւն Յովհաննու յերկուս բաժանի, զի նախ վկայէ բացասաբար, որպէս ասէ. «Եւ ոչ եմ Քրիստոսն» (Յհ Ա.20): Երկրորդ. խտորասաբար, որպէս³ անդ. «Իսկ ասա մեզ, ո՞վ ես դու» (Յհ Ա.22): Եւ վասն առաջնոյն սկիզբն առնէ:

Բան. «Եւ այս է վկայութիւն Յովհաննու» (Յհ Ա.19):

Մեկնութիւն. Դարձեալ ի մեջ ամէ վկայութիւն Յովհաննու, որով եւ զԵսայի մարգարէն վկայ բերէ:

Բան. «Յորժամ⁴ առաքեցին առ նա հարցանել» (Յհ Ա.19):

Մեկնութիւն. Նախ հարցանեն յաղագս անձինն, թէ՛ դու⁵ ո՞վ ես (Յհ Ա.19): Երկրորդ. վասն ներգործութեան, զի խափանել կամէին զմկրտութիւն նորա, եւ ի հարցանել զՅովհաննէս չորս իրաւք մեծապատուեն զնա. նախ՝ զի առաքողքն⁶ մեծք էին՝ յազգէն Յուդայ: Երկրորդ. զի տեղիքն մեծ քաղաք էր՝ Երուսաղէմ, յորմէ առաքեցան, եւ թագաւորք եւ քահանայք անդ էին, տաճարն եւ այլն: Երրորդ. զի առաքեալքն քահանայք եւ ղեւտացիք եւ փարիսեցիք էին: Չորրորդ. զի խոնարհութեամբ հարցին, թէ՛ դու ո՞ ես, որպէս թէ պատրաստք էին պատասխանոյ նորա հաւանութիւն տալ: Իսկ սուրբն Նանա ասէ, թէ՛ «Դաւաճանութեամբ հարցանէին»: Այս է, զի յայտնի կերպարանքն

¹ B ãÇù

² C կայր

³ C ãÇù

⁴ B ãÇù

⁵ A B ãÇù

⁶ B առաքեալքն

հարցանելոյն պատուոյ էր, այլ ծածուկ նենգութիւն էր, զի յերկու կողմն կամէին խափանել զմկրտութիւն նորա^{xlii}:

Բան. «Հարցին եւ ասեն՝ ո՞վ ես դու» (Տես Յհ Ա.19):

Մեկնութիւն¹. Եւ վասն երեք պատճառի հարցանեն.

Նախ՝ վասն նորագոյն մկրտութեան Յովհաննու, զի ոչ ոք ի մարգարէիցն զնա արար, եւ յորժամ այնպիսի նոր ինչ լինի, պարտ է առաջնորդին հարցանել եւ զպատճառն իմանալ, զի մի մոլորեցուցիչ լիցի:

Երկրորդ. զի ժողովուրդն ժողովէր առ Յովհաննէս, երկեան, թէ ժողովուրդն ի բաց կտրին ի² քահանայիցն, եւ փառք եւ շնորհք նոցա պակասի:

Երրորդ. զի Յովհաննէս յանդիմանէր զնոսա առաջի ժողովրդեանն, վասն այն շարժեցան ի նախանձ եւ կամէին խափանել զնա:

Վասն է՞ր կարծեցին զՔրիստոս

Հարց. Եւ զիա՞րդ կարծէին զՅովհաննէս, թէ Քրիստոսն է:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի.

Նախ՝ զի մերձեալ էր ժամանակ գալստեան Մեսիային, զի Յակոբ արհնեաց զՅուդա, եւ ասէ. «Մի պակասեցէ իշխան ի Յուդայէ եւ մի պետ յերանաց [նորա]» (Ծն ԽԹ.10), եւ յայնժամ պակասեալ էր, զի Հերովդէս արքայ այլազգի էր, այլ եւ եւթանասուն շաբաթ, ամացն, զոր ասաց Դանիէլ (Հմմտ Դն Թ.25-27), զկատարումն առին:

Երկրորդ. վասն զարմանալի ծննդեանն եւ վասն առաւել սրբութեան կարծէին, թէ Քրիստոսն է^{xliii}:

Երրորդ. վասն նոր մկրտութեան, եւ ամենայն ժողովուրդն առ նա ժողովէր:

Չորրորդ. վասն ճշմարիտ քարոզութեան եւ պատրաստելոյն զճանապարհ Տեառն, զի ասէր զինքն առաքեալ վասն ճանապարհին (Հմմտ Յհ Ա.23):

¹ B ãÇù

² C ãÇù

Վասն խոստովանութեան

Բան. «Եւ խոստովան¹ եղեւ եւ ոչ ուրացաւ» (Յհ Ա.20):

Մեկնութիւն. Նախ խոստովանեցաւ եւ յայտնեաց զինքն եւ ոչ ուրացաւ զանունն Քրիստոսի, կամ խոստովանեցաւ զՔրիստոս եւ ոչ ուրացաւ զինքն:

Չի՞ կրկնէ զխոստովանութիւն

Եւ վասն չորից կրկնէ զխոստովանելն.

Նախ՝ խոստովանի զտկարութիւն իւր եւ դաւանէ զանունն Տեառն:

Երկրորդ. կրկնէ զխոստովանութիւնս առ մեզ, նախ՝ մեղաց, եւ երկրորդ՝ դաւանութեանց, որպէս յորժամ գամք ի մկրտիլ, նախ հրաժարիմք եւ ապա դաւանենք:

Երրորդ. կրկին է դաւանութիւն. նախ՝ սրտին, եւ երկրորդ՝ բերանոյն՝ ըստ այնմ. «Սրտիւ հաւատալ յարդարութիւն եւ բերանով խոստովանել զփրկութիւն» (Տես Հռ Ժ.10):

Չորրորդ. կրկին է եւ մեղացն՝ նախ ի սիրտն զղջմամբ առ Աստուած խոստովանել, եւ ապա լեզուաւ առաջի քահանային յայտնաբանել:

Եւ տե՛ս, զի չէ պարտ առանց հարցանելոյ ի մէջ այլ ազգաց խոստովանել բան ինչ հակառակութեամբ, զի առաւել յանդգնութիւն է, այլ յորժամ հարցանեն, պարտ է յայտնի խոստովանել եւ ոչ ուրանալ, վասն որոյ ասէ. «Խոստովան եղեւ եւ ոչ ուրացաւ»:

Եւ այս վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ զճշմարիտ խոնարհութիւն իւր, զի թէ համարէին զնա, եթէ Քրիստոսն է, ոչ զինքն Քրիստոս ասաց եւ ոչ զանունն Քրիստոսի լռեաց: Երկրորդ. զի անցէ զնոսա ի հաւատան Քրիստոսի, վասն այն ուրացաւ զինքն Քրիստոս կոչել: Երրորդ. զի զամենայն վկայութիւն իւր ցուցցէ ճշմարիտ, զի թէ ստութեամբ եւ² փառասիրութեամբ վկայէր վասն Քրիստոսի, պարտ էր վասն ինքեան վկայել, յորժամ հարցանէին զնա: Չորրորդ. զի յորժամ հարցին, թէ յայտնապէս ոչ խոստովանէր զՔրիստոս, զճշմարտութիւն ուրանայր, վասն որոյ ասէ, թէ³. «Խոստովան եղեւ, թէ ես ոչ եմ Քրիստոսն» (Յհ Ա.20):

---

¹ Ը եւ Նա խոստովան

² Ը կամ

³ Ը անցն

Վասն Եղիայի

Բան. «Եղիա՞ն ես դու» (Յհ Ա.21):

Հարց¹. Չիա՞րդ համարեին գնա Եղիա, զի գիտեին զՀայր նորա զՉաքարեայ, եւ ժամանակաւ երեսնամեայ էր:

Պատասխան. Վասն կրկին իրաց. նախ՝ զի Մադաքիա խոստանայ զգալուստն Եղիայի՝ նախընթաց լինել Բրիստոսի (Հմմտ Մղք Դ.5): Երկրորդ. վասն խիստ քարոզութեան եւ յանապատի բնակելոյն եւ վասն հանդերձին եւ սրբութեան:

Բան. «Ասէ՛ ոչ եմ» (Յհ Ա.21):

Մեկնութիւն. Թուի, թէ հակառակ խաւսի, զի Տէրն ասէ. «Նա է Եղիա, որ գալոցն է» (Մտ ԺԱ.14), եւ հրեշտակն ասաց առ Չաքարիա, թէ՛ «Գայցէ առաջի նորա հոգով զարութեամբ Եղիայի» (Հմմտ Դկ Ա. 17): Ասեմք, եթէ ոչ է հակառակ, զի Տէրն ասաց նման Եղիայի գոլ (Հմմտ Մտ ԺԷ.12), որպէս Եղիա վերջին գալստեանն, եւ Յովհաննէս յառաջինն եղել կարապետ, այլ անձն նորա ոչ էր Եղիային:

Բան. «Մարգարէ՞ն ես դու, եւ ասէ, թէ՛² ոչ» (Տես Յհ Ա.21):

Մեկնութիւն³. Եւ աստ թուի, թէ հակառակի, զի Տէրն ասաց վասն Յովհաննու, թէ. «Մարգարէ է եւ առաւել քան զմարգարէ» (Տես Մտ ԺԱ.9), այլ ոչ է հակառակ, զի մարգարէ էր, այլ յաղիւն ասաց. «Ո՛չ եմ մարգարէն», զոր Մովսէս⁴ վասն Բրիստոսի էր ասացեալ, իսկ յորժամ Յովհաննէս պատասխանեաց բացասութեամբ, զկնի ստորասաբար վկայէ, յորժամ ասացին ցնա.

Բան. «Ո՞վ ես դու»⁵ (Յհ Ա.21):

Մեկնութիւն. Յորժամ առաքեալքն ի հրէից տեսին, թէ Յովհաննէս բացասաբար վկայեաց, կամեցան լսել ի նմանէ բան ինչ ստորասաբար ասացեալ, վասն պատասխանի տալոյ առաքողացն իւրոց, վասն այն զկնի ասէ.

¹ C մեկնութիւն

² A B ãÇù

³ B ãÇù

⁴ B ãÇù

⁵ C ãÇù

Վասն ձայնի

Բան. «Ես ձայն բարբառոյ յանապատի¹» (Տես Յհ Ա.23):

Մեկնութիւն. Չայն կոչէ զինքն, եւ բարբառ՝ գՔրիստոս.

Նախ՝ զի ի մէջ ձայնին եւ բարբառոյն ոչ ինչ է, եւ ի մէջ Տեառն եւ Յովհաննոս ո՛չ այլ մարգարէ:

Երկրորդ. զի ձայնն յայտնէ զբանն եւ Յովհաննէս յայտնիչ աստուածային Բանին, որ էր Քրիստոս:

Երրորդ. նախ ձայնն է եւ ապա բանն, եւ նախ Յովհաննէս բարոզեաց, եւ ապա՝ Քրիստոս:

Չորրորդ. զի ձայնն ոչ յինքնէ, այլ ի բանէ մտացն զարատր լինի եւ զարթուցանէ զմիտս լսողացն, նոյնպէս եւ Յովհաննէս յորովայնէ² մարն ի Քրիստոսէ սրբութիւն ընկալաւ եւ ի Քրիստոսէ առաքեցաւ, զի առ Քրիստոս ածցէ զմարդիկ:

Հինգերորդ. ձայնն ³անցաւոր է, եւ բանն՝ մնացական, սոյնպէս Յովհաննէս եւ Քրիստոս:

Հարց. Վասն է՞ր զԵսայի բերէ վկայ:

Պատասխան. Վասն երկու պատճառի.

Նախ՝ զի Եսայի յայն բանէ մինչ ի վերջք գրոցն վասն զալստեանն Քրիստոսի եւ եկեղեցոյ նորա մարգարէանայ, որ թուի առաւել աւետարանիչ գոյ, քան թէ մարգարէ:

Երկրորդ. ցուցանէ Եսայի, թէ⁴ որպիսի⁵ բան եւ ի գործ եկեալ էր Յովհաննէս, այսինքն՝ կարապետ լինել Քրիստոսի եւ ձայն բարբառոյ յանապատի:

Եւ է այս երկրորդ վկայութիւն՝ ցուցանել, թէ Քրիստոս Աստուած է.

Առաջին որ ասէ. «Ի սկզբանէ էր Բանն, եւ Բանն էր առ Աստուած, եւ Աստուած էր Բանն», եւ ի վերայ բերէ. «Բանն մարմին եղել եւ բնակեաց ի մեզ⁶» եւ այլն:

Երկրորդ. այս է վկայութիւն Յովհաննոս եւ Եսայեայ, որ ասէ.

Բան¹. «Ես ձայն բարբառոյ յանապատի. պատրաստ արարէք զճանապարհս Տեառն, եւ ուղիղ արարէք զշաւիղս Աստուծոյ մերոյ²» (Տես

¹ A ãÇù

² C յորովայնի

³ C որպէս

⁴ A B ãÇù

⁵ A յորպիսի

⁶ A B ãÇù եւ բնակեաց ի մեզ

Ես Խ.3) եւ այլն, «եւ տեսցէ ամենայն մարմին զփրկութիւն Աստուծոյ մերոյ» (Տես Ես Խ.5), որպէս գրեալ է ի մեկնութիւն Մատթէոսի գլխոյն (Մտ Գ.3):

Բայց յորժամ առաքեալքն հարցին զՅովհաննէս վասն անձին նորա, զկնի հարցանեն եւ վասն գործոյն նորա, որպէս ասեն. «Իսկ զի՞ մկրտես» (Յհ Ա.25) եւ այլն:

Բան. «[Եւ] որք առաքեցանն, ի փարիսեցոց [անտի] էին» (Յհ Ա.24):

Մեկնութիւն. փարիսեցիքն ի մէջ հրէիցն առաւել ճգնաւորք եւ արինապահք երեւէին, վասն որոյ փարիսեցի կոչին, զի փարէսն բաժանումն թարգմանի: Եւ նորա առանձնացեալք էին հանդերձի եւ համեստութեամբ, կերակրաւք եւ վարուք, վասն որոյ առաւել նախանձաւորք էին³ արինացն, եւ հակառակ էին Յովհաննոս եւ Քրիստոսի: Այլեւ վասն մկրտութեան Յովհաննոս, թէ առաւել քան զՄովսէսին, եւ մկրտութիւն Քրիստոսի առաւել քան զՅովհաննոսն գտցես ի Մատթէոս գլխոյն^{xiv}: Այս երկրորդ վկայութիւն է, թէ Աստուած է Քրիստոս: Չառաջինն ասէ. «Աւետարանիչս վկայեաց», զերկրորդն՝ Եսայի մարգարէն:

Բան. «Ի միջի ձեր կայ» (Տես Յհ Ա.26):

Մեկնութիւն. Նախ՝ առ ձեզ եկեալ է, որպէս զմիջնորդ ձեր առ Աստուած: Երկրորդ՝ զմիջին եւ զհասարակ վարս ունի:

Բան. «Չոր դուքն ո՛չ գիտէք» (Յհ Ա.26):

Մեկնութիւն. Չաստուածութիւն եւ զտնաւրէնութիւն նորա ո՛չ գիտէք: Դուքն՝ յաւդին, նախ՝ յառաջն ոչ գիտէիք մինչ ի մկրտելն, երկրորդ՝ զի ըստ տգիտացն եւ անհաւատիցն էիք:

Բան. «Չխրացս կաշկաց նորա» (Յհ Ա.27):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զիր խոնարհութիւն ցուցանէ, թէ եւ ոչ ոտից նորա արժանի են ծառայել: Այս ըստ ճառին:

Երկրորդ. զԱստուածութիւն Քրիստոսի ցուցանէ եւ զիր ծառայական բնութիւն⁴:

Երրորդ. մի բան ի տնաւրէնութեանցն Քրիստոսի⁵ ոչ կարեմ հասու լինել կամ ճառել: Եւ խրաց կաշկաց զկապ կաշկին ասէ:

¹ C ãÇù

² A B ãÇù Աստուծոյ մերոյ

³ B ãÇù

⁴ C ãÇù երկրորդ. զԱստուածութիւն ... բնութիւն

⁵ C Նորա

Չի ոչ ազանէր կաշիկ

Եւ թէ քննես, երեւի բազում վկայութեամբ ոչ լինել կաշիկ ի յոտսն Քրիստոսի եւ ո՛չ առաքելոցն, եւ ո՛չ Յովհաննու, եւ ո՛չ Եղիայի, եւ ո՛չ Մովսիսի¹, եւ ո՛չ Յեսուայ, սոյնպէս եւ ամենայն մարգարէիցն:

Եւ ի² բազմաց յայտնի է, զի Քրիստոս կաշիկ ոչ ունէր. նախ՝ զի առաքելոցն ասաց³ ունել հողաթափս, եւ ոչ՝ կաշիկս, ապա եւ ինքն ո՛չ զգեցաւ: Երկրորդ. յայտնի է, զի կինն, որ արտասուաւք թանայր զոտսն Յիսուսի եւ հերովն սրբէր եւ աւծանէր (Հմմտ Ղկ Է.37-38): Արդ, եթէ Քրիստոս կաշիկ ունէր յոտսն, ոչ կարէր զայն առնել:

Երկրորդ. զի յորժամ ելուաց⁴ զոտս աշակերտացն, գրեալ է, թէ եհան զհանդերձս (Հմմտ Յի ԺԳ.4), այլ վասն Քրիստոսի եւ առաքելոցն ոչ է գրեալ, թէ եհան զկաշիկս, նոյնպէս յորժամ բաժանեցին զինուորքն զհանդերձս Քրիստոսի եւ վասն կաշկաց ոչ երբեք գրեալ ինչ է (Հմմտ Յի ԺԹ.23-24): Եւ վասն այլակերպութեան գրեալ է, թէ հանդերձ նորա եղեն փայլուն սպիտակ (Հմմտ Մտ ԺԷ.2), եւ կաշիկ ոչ յիշէ: Եւ ասաց առաքելոցն. «Յորժամ առաքեցի զձեզ առանց կաշկաց եւ մախաղի, կարատացա՞ք իմիք, - եւ ասեն, - եւ⁵ ո՛չ իմիք» (Հմմտ Ղկ ԻԲ.35-36): Այսպէս Եղիայի եւ Յովհաննու Սկրտչին գրեալ է, թէ որպիսի ինչ հանդերձ ունէին, եւ յորժամ Եղիա յափշտակեցաւ, գրեալ է, թէ զմաշկեակն եթող (Հմմտ Դ.Թգ Բ.12-13), այլ ոչ է գրեալ, թէ կաշիկ տանէր ի դրախտն կամ ետ Եղիսէի: Եւ բոկոտն լինել Քրիստոսի բազում արհնակեցաւ. նախ՝ զի մարգարէն Եսայի զերիս ամս բոկ շրջեցաւ: Դարձեալ՝ Մովսիսի ասաց Աստուած. «Լոյծ զկաշիկս յոտից» (Տես Ելք Գ.5): եւ ոչ է գրեալ, թէ յայնմ հետէ այլ կաշիկ զգեցնոյր: Նոյնպէս եւ առ Յեսու ասաց զաւրաժար Տեառն. «Լոյծ զկաշիկս [քո] յոտից քոց» (Յս Ե.16): Նոյնպէս վասն Ադամայ գրեալ է, թէ՛ «Արար Աստուած հանդերձ մաշկեղէն» (Տես Ծն Գ.21) եւ կաշիկս ոչ յիշեաց: Նոյնպէս եւ վասն Ահարոնի գրեալ է, զի հրամայեաց Աստուած, զոր ինչ հանդերձ պիտոյ էր, առնել, եւ կաշիկ ոչ յիշեաց (Հմմտ Ելք ԻԸ.1-4): Նոյնպէս եւ⁶ հրեշտակք ի Հին եւ ի Նոր Կտակարանս միշտ ասին

¹ B ãÇù եւ ո՛չ Մովսիսի

² C ãÇù

³ C հրամայեաց

⁴ B լուաց

⁵ C ãÇù

⁶ B ãÇù

երեւեալ առանց կաշկաց: Եւ սոքա ամենեքեան նշանակելին գ-Քրիստոս եւ զառաքեալսն, զի բոկոսն ընթանային, վասն որոյ թէ ոք Քրիստոսի կաշիկս ասէ ունել, հակառակի Սուրբ Գրոց, իսկ այն, որ ասէ. «Այս ի Բեթաբրիայ եղեւ» (Յհ Ա.28), եւ ի զիրս ոմանս գտանի «Բեթանիա», տխմար գրչաց է սխալեալ, ասէ Ռոբոզինէս: Արդ, թէ՛ Բեթանիա գրի, եւ թէ՛ Բեթաբրիա¹, այլ գեղ է եւ ոչ Ղազարուն, զի Բեթանիա, ուր Ղազարն էր, յայս կոյս Յորդանանու էր, եւ զոր ատետարանիչս յիշէ, յայն կոյս Յորդանանու գոյ, ի վիճակ երկուց ցեղիցն եւ կիսոյն:

Յորժամ ընդարձակ ճառեաց զվկայութիւն Յովհաննու մինչ ի բացեայ էր Քրիստոս, այժմ դնէ զվկայութիւն մինչ մերձ կայր Քրիստոս², յորժամ ասէ.

Բան. «Ի վաղիւ անդր կայր Յովաննէս» (Յհ Ա.35):

Լուծմունք. Եւ բաժանի բանս այս յերկու մասն. նախ՝ զի վկայէ Յովհաննէս առաջի ժողովրդեանն: Երկրորդ՝ առաջի աշակերտացն միայն, յորժամ ասէ. «Ի վաղիւ անդր կայր Յովաննէս, եւ յաշակերտաց [անտի նորա երկու]» (Յհ Ա.35):

Եւ առաջին մասն յերիս բաժանի, զի նախ վկայութիւն Յովհաննու դնի: Երկրորդ՝ կարծիք ինչ աստ ի բաց բառնի, մինչեւ ասէ. «Սա է, վասն որոյ եսն ասէի» (Յհ Ա.30): Երրորդ՝ վկայութիւն հաստատի, մինչ ասէ. «Վկայեաց Յովհաննէս» (Յհ Ա.32):

Վասն առաջնոյն ասէ ատետարանիչս.

Բան. «Ի վաղիւ անդր» (Յհ Ա.29):

Մեկնութիւն. Վաղիւն այգ ասէ, եւ անդր՝ զայլն իբր ասել յայլում ատուր, զի մի կարծիցի, թէ զոր ճառեցաք եւ զոր ճառելոց ենք, թէ ի միում ատուր եղեւ, կամ զկնի միմեանց, առանց այլ ատուր միջոցի: Ոմանք ասեն յետ հարցանելոյն Յովհաննու է, յորժամ եկն ի մկրտութիւն կրկին իմացմամբ. նախ՝ զի ասէ. «Գայր առ նա» (Յհ Ա.29): Երկրորդ՝ զի ասէ. «Գառն Աստուծոյ» (Յհ Ա.29), զոր յետ մկրտութեան կոչեցաւ Քրիստոս, այլ սուրբն Նանա ասէ. «Յետ մկրտութեան երկրորդ զալուստ»^{xiv}, զի զմկրտութեան ար Մատթէոս ասէ (Մտ Գ.13-17), իսկ սա զերկրորդ զալուստն³: Երկրորդ՝ զի զամենայն բան պատմութեամբ ասէ. «Տեսանէի զՀոզիս եւ վկայեցի» (Հմմտ Յհ Ա.32-34), եւ այլն:

Բան. «Ահա»:

¹ Ը թէ՛ Բեթաբրիա □րի, եւ թե՛ Բեթանիա

² Ը Քրիստոսի

³ Ա □ալն

Լուծմունք. Իբր թէ այժմ տեսաք եւ գտաք, զոր Եսայի բանիւ ասաց, եւ Մովսէս գործով արհնակեաց:

Բան. «Բառնայ զմեղս աշխարհի» (Յհ Ա.29):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ցուցանէ, թէ ոչ է կարատ սրբութեան: Երկրորդ՝ զի ոչ յինէն սրբի: Երրորդ՝ զաշխարհս սրբէ եւ փրկէ, եւ ոչ միայն զԻսրայէլ:

Իսկ բառնայ ասելն. նախ՝ զի խաչին երարձ, երկրորդ՝ զի միշտ բառնայ յամենայն ար ի պատարագելն: Տե՛ս, զի մին պատարագն զրոլոր աշխարհի¹ մեղս բառնայ, որպէս ի կշիռն ծանր զթեթեւն բառնայ²: Եւ այս է չորեքկերպեան կենդանեացն խորհուրդ, որ գառն զենաւ ի խաչին:

Վասն գառին

Եւ այն, զի Գառն կոչէ զՍիածինն, եւ այս վասն տասն պատճառի.

Նախ՝ զի սուրբ կենդանի է գառն, սոյնպէս եւ Տէր մեր սուրբ էր յութեամբ, զի Աստուած է մարմնովն:

Երկրորդ. զի պատարագելի է գառն, եւ Տէր մեր վասն պատարագելոյ եկն եւ մարմնացաւ, որպէս ասէ. «Ես եկի, զի զկեանս ունիցին³» (Յհ Ժ.10):

Երրորդ. զի գառն ոչ վասն իւր զենանի, այլ վասն այլոց, սոյնպէս եւ Տէր մեր ոչ էր պարտապան մահու, ըստ արիւնի բնութեանս, այլ վասն մեր կամաւ մահացաւ:

Չորրորդ. զի անմռունչ է գառն ի զենումն, եւ Տէր մեր ի չարչարանս մահուն անպատասխանի եկաց, որպէս ասէ. «Եղէ ես⁴ մարդ⁵, որ ոչ խաւսի» (Տես Սղ ԼԷ.15):

Հինգերորդ. խոնարհ է⁶ գառն, քան զամենայն կենդանի, եւ Տէր մեր ասէ. «Ես հեզ եմ եւ խոնարհ սրտիւ» (Տես Մտ ԺԱ.29):

Վեցերորդ. զի գառն է անմեղ¹ բնութեամբ, եւ Տէր մեր ոչ արար մեղս եւ «Ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա²» (Տես Սղ ԼԱ.2):

¹ Եւ աշխարհի

² Եւ քան որպէս ... բառնայ, Ե որպէս ի կշեռքն ծանրն բառնայ ի թեթեւ

³ Ե ունիցիք

⁴ Ե անմեղ

⁵ Ե որպէս մարդ

⁶ Ե զի խոնարհ է

Երթերորդ. զի քան զամենայն կենդանիս³ պարարտ եւ զարարոյ է զառն, եւ Տէր մեր ասէ. «Ես եմ հացն կենաց, որ ուտէ ի հացես⁴ ո՛չ քաղցիցէ» (Հմմտ Յհ 2.48,50):

Ութերորդ. զի զառն էր արիւնադրեալ ի հնումն, հանապազ պատարագ մատուցանել՝ երեկոյին եւ առաւօտին, յարիւնակ Տեառն մերոյ, որ հանապազ պատարագի յեկեղեցի յամենայն աւուր անծախապէս:

Իններորդ. զի նիւթ զգեստուց ի նմանէ առնումք, սոյնպէս եւ Տէր մեր Քրիստոս զգեստ եղեւ մեզ, ըստ այնմ. «Որք [միանգամ] ի Քրիստոս մկրտեցարոք, զՔրիստոս զգեցեալ էք» (Գղ Գ.27):

Տասներորդ. զի յԵգիպտոս զենմամբ զառանց ազատեցան որդիքն Իսրայէլի ի փարաւոնէ, սոյնպէս եւ ի պատարագել Տեառն մերոյ ազատեցաւ բնութիւնս ի սատանայէ, վասն որոյ Գառն կոչի, զի երարձ զդատապարտութիւն Ադամայ:

Այսքան առ այս:

Բան. «Սա է» (Յհ Ա.30):

Մեկնութիւն. Յառաջագոյն վկայեցի եւ այժմ վկայեմ, որպէս ցուցաւ նախ, իսկ՝ զկնի իմ զայր (Յհ Ա.30), այսինքն՝ զի յետոյ ճանաչեցաւ քան զՅովհաննէս, եւ յետոյ քարոզեաց եւ յետոյ մկրտեցաւ եւ այլն: Իսկ՝ առաջի իմ եղեւ (Յհ Ա.30), այսինքն՝ առաջի իմ կատարեցաւ այր եւ առաջի իմ տեսութեանս՝ Բանն մարմին եղեւ, իսկ նախքան զիս էր Աստուածութեամբն եւ անսերմ ծննդեամբ, եւ անապական մարմնով, եւ զմեղս բառնալով եւ այլն:

Բան. «Ես ես ոչ գիտէի զնա» (Յհ Ա.31):

Մեկնութիւն. Գիտէր զեութիւն Քրիստոսի, զի Աստուած էր մարդացեալ, եւ յայտ է, զի երկրպագեաց յորովայնի: Այլ ոչ գիտէր. նախ՝ թէ որպէ՞ս մարդ եղեւ: Երկրորդ. չգիտէր զդէմք մարմնոյն, զի չէր ստեղծեալ:

Վասն մկրտութեան Յովհաննու

Բան. «Վասն այն եկի ես ջրով մկրտել» (Յհ Ա.31):

¹ Շ անմեղ է

² A B ãçù նենութիւն ի բերան նորա

³ Շ անասունս

⁴ Շ ի սմանէ

Մեկնութիւն. Չորս է պատճառ մկրտութեան Յովհաննու. նախ՝ յորժամ գայցէ ժողովուրդն ի մկրտիլ, անդ վկայեսցէ վասն Քրիստոսի, զի չէր պատշաճ յիրաքանչիւր քաղաքս մտանել եւ վկայել: Երկրորդ. զի ընտելասցին ի մկրտութիւն Քրիստոսի: Երրորդ. զի ապաշխարեսցեն զմեղս: Չորրորդ. զի փոխեսցէ զմկրտութիւն Մովսէսի ի նորագոյն ձեւ մկրտութեան:

Հարց. Որպէ՞ս ծանեաւ գՔրիստոս:

Պատասխան. Նախ՝ աստուածային յայտնութեամբն, որ ազդեաց ի նա, երկրորդ՝ իջմամբ Հոգւոյն Սրբոյ զգալի կերպիւ:

Վասն մկրտութեան Տեառն¹

Հարց. Վասն է՞ր մկրտեցաւ Քրիստոս:

Պատասխան². Վասն վեց պատճառի.

Նախ՝ զի ջրոյն զարութիւն տացէ Որդիս Աստուծոյ ծնանել, որպէս Հոգին Սուրբ ի ստեղծումն աշխարհի ետ զարութիւն ջրոյն սեռն կենդանեաց բոխել:

Երկրորդ. զի ճշմարտեսցէ³ զվկայութիւն Յովհաննու, որ ասաց. «Նա մկրտեսցէ [զձեզ] Հոգւովն Սրբով» (Մր Ա.8):

Երրորդ. զի արեւնս դներ հաւատացելոց զմկրտութիւն, վասն որոյ նախ ինքն մկրտեցաւ, զի մեք ուսցուք:

Չորրորդ. զի ոչ էր արժան ինքն զինքն մկրտել, վասն որոյ ի Յովհաննէ մկրտեցաւ:

Հինգերորդ. եցոյց մկրտութեամբն, զի որպէս ջուր զաղտ մարմնոյ լուանայ, սոյնպէս եւ Ես զաղտ հոգւոյ մարդկան⁴ մաքրեմ:

Վեցերորդ. ի հինն թլփատութիւն նշանակ էր հաւատացելոցն յայնժամ, եւ ի նորս ետ թլփատութիւն մեղաց ի ձեռն աւագանին սրբութեան:

Վասն իջման Հոգւոյն

Հարց. Վասն է՞ր էջ Հոգին ի վերայ Քրիստոսի:

---

¹ B ãÇù

² A B ãÇù Հարց ... Պատասխան

³ A B վկայեսցէ

⁴ C ãÇù

Պատասխան. Ոչ վասն կարատուքեան ինչ, զի Աստուածութեամբն էակից էր եւ յարգանդին սրբիչ, այլ վասն չորս պատճառի էջ Հոգին Սուրբ. նախ՝ զի հոգւովն մկրտեսցէ: Երկրորդ. ի նշանակ ցուցման Որդւոյն Աստուծոյ: Երրորդ. զի գլուխ գոլով մեզ յանդամս¹ սփռեսցէ: Չորրորդ. զի ցուցցէ, թէ ի մեր մկրտութիւն իջանէ Հոգին Սուրբ:

Իսկ որ ասէ՝ «Հանգեալ ի վերայ նորա» (Տես Յի Ա.32), զի այլ ոչ բաժանեցաւ ի նմանէ, որպէս յառաջինն Ադամայ: Չայն ցուցանէ, որ յետ Քրիստոսի, ի նա մկրտելոցս ոչ բաժանի Հոգին Սուրբ², որպէս յառաջն երբեմն իջանէր եւ երբեմն վերանայր:

Հարց. Չի՞նչ է շնորհ մկրտութեան:

Պատասխան. Վեց ինչ. նախ՝ որդեգրութիւն, երկրորդ՝ Հոգին Սուրբ, երրորդ՝ զանազան պարգեւք, չորրորդ՝ Սրբութիւն մեղաց, հինգերորդ՝ ազատութիւն պարտուց, վեցերորդ՝ բացումն արքայութեան երկնից: Իսկ զՔրիստոս զգենուլն նոյն որդեգրութիւն է, որ ասացաւ: Իսկ թէ վասն է՞ր աղանակերպ Հոգին, ասացաւ ի Մատթէոս գլուխն^{xlvi}:

Վասն վկայութեան

Բան. «Ես տեսի եւ վկայեցի» (Յի Ա.34):

Մեկնութիւն. Երեք կերպ վկայիցն ճշմարիտ է. նախ՝ տեսեալն, երկրորդ՝ լուեալն, երրորդ՝ ըմբռնեալն: Եւ ի սոցանէ տեսանելովն առաւել հաստատէ: Իսկ Յովհաննոն առաւել ճշմարիտ է. նախ՝ զի ետես զՀոգին իջեալ: Երկրորդ՝ լուաւ զճայնն Հար: Երրորդ՝ մկրտեաց ձեռամբ, վասն որոյ ասէ. «Ես տեսի եւ վկայեցի»:

Բան. «Սա է Որդին Աստուծոյ» (Յի Ա.34):

Մեկնութիւն³. Դա եւ սա եւ նա դերանուն է, որպէս Հայր վկայեաց. «Դա՛ է Որդի իմ» (Մտ Գ.17): Եւ չորս է իմացումն.

Նախ գիտելի է, զի է անուն, որ զբնութիւն ցուցանէ, որպէս՝ մարդ, եւ է, որ զանձն, որպէս Պետրոս, եւ է, որ զանձն եւ զբնութիւն, որպէս՝ սա, դա, նա:

Երկրորդ. ոչ ասէ, թէ դոքա¹, որ է երկու անձն, եւ ոչ թէ, որ ի սա, որ է երկու բնութիւն, այլ ասէ՝ սա, որ զմիութիւն Բանին եւ մարմնոյն ցուցանէ:

¹ C մեր յանդամքս

² C ãÇù

³ B ãÇù

Երրորդ միտք. «Սա է», երեք գիր է, մին անձայն եւ երկուքն ձայնաւոր, որ է երեք միութիւն ի Քրիստոս, այսինքն՝ մարմին եւ Հոգի եւ Բան միացեալ, որ կոչի Որդի Աստուծոյ:

Չորրորդ միտք. «Սա է», ոչ ասէ՛ եր, որ ցուցանէ զանսկիզբն, այլ՝ սա է, որ ցուցանէ զճշտնջենաւորն, զի որպէս Բանն է անսկիզբն, նոյնպէս եւ մարդկութիւն անվախճան միացեալ, որպէս ասէ առաքեալ. «Յիսուս Քրիստոս երէկ եւ այսաւր, նոյն եւ յաիտեան» (Եբ ԺԳ.8):

Իսկ ասելն՝ Որդին Աստուծոյ, այսինքն՝ բնութեամբ եւ ոչ շնորհաւք: Տե՛ս, զի մարմնով է Միածին եւ ճշմարտութեամբ, եւ բնութեամբ՝ Որդի Աստուծոյ, որպէս նախ անմարմին², նոյնպէս եւ այժմ մարմնով խոստովանիմք զՏէր մեր Յիսուս Քրիստոս Միածին Որդի եւ Աստուած ճշմարիտ:

Այս երրորդ վկայութիւն, զի Աստուած է Քրիստոս, որպէս ցուցաւ ըստ կարգի:

Բան. «Ի վաղի անոր կայր Յովհաննէս եւ յաշակերտաց անտի նորա³ երկու⁴» (Յհ Ա.35):

Մեկնութիւն⁵. եւ այս բաժանի յերկուս մասունս, զի նախ դնէ զվկայութիւն Յովհաննու, երկրորդ՝ դնէ զպտուղ վկայութեան, մինչ ասէ. «Լուան ի նմանէ» (Յհ Ա.37):

Վասն առաջնոյն գիտելի է, զի այս վաղիս, որ ասէ աւետարանիչս, ոչ է ի կարգ ասացեալ երկու արուրցն, եւ յայտնի է ի չորից. նախ՝ զի ասէ. «Եւ⁶ յաւորն երրորդի հարսանիք էին» (Յհ Բ.1), զի թէ ի կարգին էր, պարտ էր ի հինգերորդ արն ասել զհարսանիսն: Երկրորդ. զի եւ աստ ասէ. «Ահա՛ Գառն Աստուծոյ» (Յհ Ա.29), որ ցուցանէ բազում արուրք ի մէջ անցեալ: Երրորդ. զի յանապատին առանձին էր Տէրն եւ ոչ որ ետես զաւորս քառասուն: Չորրորդ. զի Մարկոս յետ մկրտելոյն ի նոյն ժամն ասէ. «Վարեցաւ ի Հոգոյն յանապատ» (հմմտ Մտ Դ.1, Մր Ա.12):, ապա տե՛ս մտաւոր, թէ սոյնպէս է, նա առաջին վաղիւն զար մկրտութեան ասէ, իսկ ոմանք ասեն, թէ այս միջին վաղիս յետ մկրտութեան է միոյ ամի երկուս արուրց պակաս գոլոյ, զի ըստ արանդութեան եկեղեցոյ Քրիստոս զկնի մկրտութեան յետ միոյ ամի ի նոյն արուրն զջորն ի գինի

¹ Եւրոպա

² Եւ մարմնովն

³ Ա Բ ԹՇ՛ն անտի նորա

⁴ Բ ԹՇ՛ն անտի նորա երկու

⁵ Բ Ե ԹՇ՛ն

⁶ Ե ԹՇ՛ն

փոխեաց: Եւ արն այն երրորդ է ի սոյն արեւ, իսկ վաղին՝ յայլ ատուր, կամ յատուր միոջ:

Բան. «Կայր» (Յհ Ա.35):

Մեկնութիւն. Յուցանէ գյաւթարութիւն Յովհաննու, առ ի վկայել վասն Քրիստոսի բազում անգամ, այսինքն՝ մկրտելովն եւ քարոզելովն ի մէջ բազում ժողովրդոց եւ առաջի իւր աշակերտացն:

Բան. «Ձ[ի] գնայր» (Յհ Ա.36):

Մեկնութիւն. Շրջէր:

Բան. «Քրիստոս Գառն Աստուծոյ» (Յհ Ա.36):

Մեկնութիւն. Տե՛ս, յետ մկրտութեան կոչէ զնա Քրիստոս, որպէս քահանայն ի մկրտութիւն դնէ զանունն: Իսկ՝ Գառն Աստուծոյ. նախ՝ որպէս զառն ծնունդ է ոչխարին, նոյնպէս Քրիստոս Որդի է Աստուծոյ: Երկրորդ. զառն զբնութիւն ոչխարին ունի եւ Քրիստոս Աստուած է բնութեամբ: Եւ այլն ասացաւ տասն մտաւր:

Վասն փորձութեան

Հարց. Վասն է՞ր այլ երեք աւետարանիչքս գրեն զփորձութիւնսն եւ Յոհաննէս՝ ոչ:

Պատասխան. Ասեմք վասն չորից. նախ՝ զի Աւետարանքն զմարդեղութիւն ուսուցանեն, պարտ էր եւ զփորձութիւն գրել, իսկ Յոհաննէս զԱստուածութիւն Քրիստոսի ուսուցանէ, ոչ գրէ զփորձութիւն «Ձի Աստուած անփորձ է չարեաց» (Յկ Ա.13), ասէ առաքեալ: Երկրորդ. ցուցանէ առ մեզ, թէ յերիս հասակս փորձի մարդ, եւ ի¹ ծերութեան՝ ոչ, վասն տկարութեան մարմնոյն:

Երրորդ. զի յերրորդ փոխիլն² մարդոյս փորձիմք ի չարէն, այլ յետ մահու՝ ոչ, զի՝ «Հոգիք արդարոց ի ձեռին Աստուծոյ են. եւ ոչ մերձեցի առ նոսա չար», - ասէ Սողոմոն:

Չորս տեսութիւն, զի յերիս որպիսութիւնս մեր փորձիմք մինչ յարդատաստանին, այլ յորժամ փառաւք պսակիմք, այլ ոչ է փորձութիւն:

Բան. «Երկու աշակերտք զհետ Յիսուսի» (Հմմտ Յհ Ա.37):

Մեկնութիւն³. Նախ՝ յարինակ հրէից եւ հեթանոսաց, որ հաւատացելոց էին: Երկրորդ. զկրկին սերն ցուցանէ, զոր ունիմք առ նա,

¹ B ãÇù

² C փոփոխիլն

³ B ãÇù

այսինքն՝ զհոգեւորս եւ զմարմնաւորս, կամ զաստիս եւ զհանդերձեալն: Երրորդ. զեկեղեցականս եւ զաշխարհականս ցուցանէ: Չորրորդ. զկուսանս եւ զապաշխարոյս նշանակէ:

Բան. «Զի՞նչ խնդրէք» (Յհ Ա.38):

Մեկնութիւն¹. Ո՛չ վասն անգիտութեան հարցանէ, այլ որպէս զԱդամ եհարց՝ ո՞ր ես (Ծն Գ.9), զի խաւսելոյ պատճառս տացէ:

Բան. «Ռաբբի» (Յհ Ա.38):

Մեկնութիւն. Ռոպէս պետն վարդապետաց եւ յաբունի վարդապետն է: Ոչ թէ վարդապետութիւն ինչ լուեալ էին ի Քրիստոսէ, այլ վկայութեամբն Յովհաննու համարէին զնա լի գոլ իմաստութեամբ:

Վասն վանաց

Բան. «Ո՞ր են արեւանք քո՞» (Յհ Ա.39):

Մեկնութիւն. Նախ հարց. Այլոր ասաց. «Ռդոյ Մարդոյ ոչ գոյ տեղի, ուր դնէ զգլուխ իւր՞» (Տեա Մտ Ը.20), աստ տուն ասէ:

Պատասխան. Ոչ ունէր տուն, որպէս թէ ինքն շինեալ, որպէս աղուէք եւ թռչունք շինեն (Հմմտ Մտ Ը.20), այլ ունէր արեւան յայլում տան: Դարձեալ՝ վասն ոչ սրբութեան առն ասաց Տէրն. «Ո՛չ գոյ տեղիք Աստուծոյ ի նմա, այլ խաբողին»:

Երկրորդ հարց. Զի՞նչ է արեւանն:

Պատասխան. Նախ՝ զտեղիք խաղաղութեան նշանակէ, ըստ այնմ. «Ի տան Հար իմոյ արեւանք բազում են» (Յհ ԺԳ.2): Երկրորդ. զտեղիք սրբութեան, ըստ այնմ. «Արեւանս առ նմա արասցուք» (Յհ ԺԳ.23): Երրորդ. զտեղիք առանձնութեան, որպէս վանք: Ապա յայտ է, զի վանք զխաղաղութեան եւ զսրբութեան եւ առանձնութեան տեղն նշանակէ: Դարձեալ՝ ստուգաբանի վանք, այսինքն՝ վայանք, որ զսուգ եւ զարտասուս նշանակէ:

Դարձեալ՝ վանք է ի մէջ քաղաքի եւ անապատի. նախ՝ զի քաղաք եւ գեղ ժողովրդոց է տեղիք, եւ վանք՝ քահանայից, անապատ՝ միայնակեցաց: Երկրորդ. քաղաք՝ մեղաւորաց տեղիք, վանք՝ ապաշխարողաց, անապատ՝ սրբոց, որպէս Եղիա եւ Յովհաննէս: Երրորդ. քաղաք՝ ի դէմս Հար, վանք՝ ի դէմս Ռդոյ, անապատ՝ ի Հոգւոյն Սրբոյ:

¹ A B C մեկնիչ

² A B ãçù

³ A B ãçù

Իսկ զի՞ առ երկու աշակերտան արթեանս կալաւ, եւ այս չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ զի յետ հասարակաց քարոզին առանձին քարոզն առաւել զմարդն ի հաւանութիւն ածէ, զի յայն ժամն գիտէ, որ առ ինքն է հաւաստութեան¹ բանն: Երկրորդ. առաւել ցուցանէ զսէր վարդապետին առ աշակերտան, եւ զուղիղն ուսուցանէ նոցա առանձին: Երրորդ. զի թերահաւատութիւն ժողովրդեանն յոյժ արգիլէ եւ խափան լինի քարոզութեան, բամբասեն կամ ճանճրանան այլ ինն խաւսին: Չորրորդ. եցոյց, թէ երկուսն լաւ են, որ լսեն եւ² առնեն, քան զբազումս, որ ոչ լսեն եւ ոչ առնեն, ըստ այնմ. «Բազումք են կոչեցեալք, եւ³ սակաւք են ընտրեալք⁴» (Տես Մտ Ի.26):

Վասն տասներորդ ժամուն

Բան. «Ժամ էր իբրեւ տասներորդ» (Յի Ա.39):

Մեկնութիւն⁵. Վեց իր ցուցանէ. նախ՝ զկատարեալ յաւժարութիւն նոցա, որ ոչ կացին յայգն, այլ երեկոյն գնացին առ Տէրն: Երկրորդ. մերձ էր մետասան ժամն, որ յետինքն առաջինք եղեն⁶, այսինքն՝ Քրիստոսի աշակերտքն, որք առաքեցան յայգին առ ի գործել: Երրորդ. զի Տասնաբանեան արեւնքն ոչ կարացին ազատել: Եկն Տէրն մեր իբր մետասան ժամ, իբր սկիզբն է ազատութեան մերոյ⁷: Չորրորդ. զերեկոյացեալ դարն նշանակէ, յորում եկն Տէր Յիսուս Քրիստոս եւ արթեանեցաւ առ մարդիկ: Հինգերորդ. նշանակէ⁸ զդարձ հեթանոսաց, որք ի վախճան ժամանակին թողին զիրեանց բնական աւանդութիւն եւ գնացին առ Յիսուս: Վեցերորդ. զայն ցուցանէ, թէ յամենայն ժամ պարտ է ուսանել եւ ուսուցանել, եւ ոչ ընտրել զժամս⁹ կամ ծերութիւն եւ տղայութիւն:

Հարց. Վասն է՞ր ասէ. «Իբրեւ տասներորդ»:

¹ C հաւաստեալ

² C օձն լսեն եւ

³ C կոչեցեալ, բայց

⁴ A B C սակաւ են ընտրեալ

⁵ B օձն

⁶ C լինէին

⁷ C մարդոյ

⁸ A B օձն

⁹ C զժամանակս

Պատասխան. Վասն երից. Նախ՝ զիբրեւն դնելով, առ ի ցուցանել, թէ ծայրք ժամանակաց անստոյգ են մեզ: Դարձեալ՝ զի մասամբ ի վայր լինի, կամ մասամբ ի վեր քան գտասներորդն, վասն այն եղեալ լինի իբրեւն, զի մին ժամն երեսուն մասն է:

Եւ դարձեալ զիտելի է, զի իբրեւն ի Գիրս աստուածային ի տեղի ճշմարիտ ստուգութեան է եղեալ, որպէս այն, որ ասէ Դաւիթ. «Իբրեւ զի բարի է Աստուած Իսրայէլի»¹ (Մկ ՀԲ.1), եւ թէ. «Սուրբ Հոգին իբրեւ գաղաւնի էջ» (Հմմտ Մտ Գ.16), այսինքն՝ հաստատ եւ ճշմարտապէս աղաւնակերպ եւ ոչ առ աչաւք երեսունն միայն:

Վասն առաքելոցն

Բան. «Էր Անդրեաս» (Յհ Ա.40):

Մեկնութիւն. Եւ թէ վասն է՞ր զմիւսն ոչ յիշեաց: Ոմանք ասեն, թէ Պետրոս էր, եւ յանդիմանին յառաջիկայ բանէդ: Ոմանք ասեն՝ չէր² ազնուական եւ անուանի որ, այլ ինքն էր Յոհաննէս, եւ վասն խոնարհութեան զանունն իւր ոչ գրէ, որպէս անդ. «Ել Պետրոս եւ միւս աշակերտն» (Յհ Ի.3):

Բան. «Գտանէ սա նախ» (Յհ Ա.41):

Մեկնութիւն. Ոչ պատահմամբ, այլ ջանիւ հոգ տարաւ եւ ի խնդիր ել, զի որպէս Անդրեաս առաջին աշակերտ եղեւ Քրիստոսի, կամեցաւ եւ զՊետրոս ածել առ Յիսուս, զի որպէս մարմնով, եւ հոգով եղբարք լիցին:

Բան. «Գտաք զՄեսիա» (Յհ Ա.41):

Մեկնութիւն. Գտաքն երեք իր ցուցանէ. նախ՝ զի բազում խնդրեալ էին եւ քննեալ յարինաց եւ ի մարգարէից, զի որ խնդրէ, գտանէ (Հմմտ Ղկ ԺԱ.9): Երկրորդ. զի գիտն յանկարծ լինի, եւ Տէր մեր յանկարծ ժամաւ երեւեցաւ: Երրորդ. զի գիտն ուրախ առնէ զգտողն, եւ որք գտանեն զՏէր մեր, ուրախանան հաւատով, իսկ Մեսիա ի յեբրայեցոցն Մեսիա, յունարէն՝ Քրիստոս, հայերէն՝ Աւծեալ:

Վասն աւծելոց

Եւ բազմայեղանակ է աւծումն. նախ՝ աւծումն մարմնական, որպէս փափկասիրաց:

¹ Ը Իսրայէլի Աստուած

² Ը թէ չէր

Երկրորդ. ամուսն մարտական, որպես ըմբշամարտիցն:

Երրորդ. ամուսն մաքրական, որպես հիւանդաց:

Չորրորդ. ամուսն գմռոյ, որպես մեռելոց:

Հինգերորդ. ամուսն քահանայից, վասն միջնորդութեան:

Վեցերորդ. ամուսն թագաւորաց, վասն տիրութեան:

Երթերորդ. ամուսն զարութեան¹, որպէս Կիրոսին, ըստ Եսայեայ. «Այսպէս ասէ Տէր [Աստուած] ցաւծեալ իւր ցԿիրոս²» (Ես ԾԵ.1):

Ութերորդ. ամուսն ի Հոգւոյն, որպէս մարգարէիցն. «Մի՛ մերձենայք, ասէ, յաւծեալս իմ³ եւ ի մարգարէս» (Սղ ԵԴ.15):

Իններորդ. ամուսն որդեգրութեան, որպէս մկրտութիւն:

Տասներորդ. ամուսն գերագոյն սոցա ըստ բնութեան միաւորութեան, որպէս Բանին Աստուծոյ ընդ մարդկութիւնս, վասն որոյ կոչի Աւծեալ եւ Քրիստոս: Եւ տե՛ս, զի ի բնութեամբ միաւորութեանց իմանի Քրիստոս, յայտ է, զի յորոշն⁴ ըստ ոմանց ոչ եւս մնայ Քրիստոս:

Բան. «Մա ած զնա առ Յիսուս» (Յհ Ա.42):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի կատարելապէս ուսցի ի Քրիստոս: Երկրորդ. զի դիրաւ գտցէ պատճառս դառնալոյ առ Քրիստոս, զի բազում բանս եհարց Պետրոս ընդ Անդրէաս, եւ քննեաց եւ ապա եկն առ Քրիստոս⁵, թէպէտ եւ աւետարանիչս համառատ անցանէ:

Բան. «Հայեցեալ ընդ նա Յիսուսի» (Յհ Ա.42):

Մեկնութիւն⁶. Ոչ միայն զգայական տեսութեամբն, այլ ներքին տեսութեամբն գրաւեաց զնա:

Ձի՞ փոխեաց զանունն

Եւ նախ ասաց զանուն նորա եւ զՀարն, զի ցուցցէ զամենատես գիտութիւն Աստուածութեան իւրոյ: Եւ վեց կերպիւ ամենատես, այսինքն⁷ տեսանէ զներքին եւ զարտաքին, այլ եւ զմերձն եւ զհեռուն,

¹ Ը ըստ գօրութեան

² Ը ցօծեալն

³ Ա օձն

⁴ Ը որոշելն

⁵ Ը Յիսուս

⁶ Բ օձն

⁷ Բ որպէս

այլ եւ զանցեալն եւ զհանդերձեալն ներկայապէս տեսանէ, իսկ մեք միայն զմերձն եւ զյայտնին տեսանեմք:

Բան. «Կեփաս, որ է Պետրոս» (Տես Յհ Ա.42):

Մեկնութիւն. Կեփաս ի յեբրայեցոցն Վէմ կոչի, եւ ի¹ յունացն՝ Պետրոս, եւ ի մերս՝ Վէմ, զի վէմ եղի դաւանութեամբն Քրիստոսի: Իսկ զի փոխեաց զանունն. նախ՝ զի ցուցէ զԻնքն Տէր եւ իշխան գոլ, որպէս անդ զԱբրաամու անունն փոխեաց (Հմմտ Ծն ԺԷ.5) եւ աստ՝ զՊետրոսին: Երկրորդ. զի նոր շնորհացն նոր անունս փոխեմք ի յեկեղեցիս: Երրորդ. զի կոչել զանունն Աստուծոյ Արարչի է², որպէս ի լինելութեան կոչեաց երկինք եւ երկիր, ծով, ցամաք եւ այլն, եւ զԱդամ գործակից իր արար, զի եղ անունս ամենայն կենդանեաց, եւ քահանայն փոխանորդ է Քրիստոսի³, վասն այն դնէ զանուանս տղայոց:

Վասն կոչման աշակերտաց

Եւ գիտելի է, զի կոչումն աշակերտացն չորս անգամ է. նախ՝ կոչեաց զաշակերտս ի հաւատս: Եւ զայս ասէ Յոհաննէս աստ: Երկրորդ. կոչեաց ի սիրելութիւն եւ ի հասարակ աշակերտութիւն: Եւ զայս ցուցանէ Ղուկաս, թէ՛ «Ել մի ի նաւուցն, որ էր Պետրոսի» (Հմմտ Ղկ Ե.3): Երրորդ. յաշակերտութիւն, որ հանապազ ընդ իր շրջէին, եւ զայս ցուցանէ Մատթէոս, Մարկոս յեզր ծովուն, զի ձուկն որսային եւ ասէ. «Յայսմ հետէ զմարդիկ որսայք⁴» (Հմմտ Մտ Գ.19, Մր Ա.17): Չորրորդ. կոչեցան յառաքելութեան շնորհն, եւ զայս պատմեն երեք⁵ աւետարանիչքն, եւ կոչեցեալ երկոտասան, զորս եւ առաքեալս անուանեաց եւ ետ նոցա իշխանութիւն եւ առաքեաց ի քարոզութիւն:

Այսքան առ այս:

Զի ել ի Գալիլեայ

Բան. «Ի վաղիւ անդր» (Յհ Ա.43):

¹ C ãçù

² C Աստուծոյ է Արարչի

³ C փոխանորդ Քրիստոսի է

⁴ C Այսուհետև զմարդիկ որսացէք զկեանս

⁵ B չորս

Մեկնութիւն. Այս երրորդ¹ ար է զկնի կոչման առաքելոցն:

Բան. «Կամեցաւ ելանել ի Գալիլեա» (Յի Ա.43):

Մեկնութիւն². Գիտելի է, զի Քրիստոս զկնի³ մկրտութեան իւրոյ ի տեղի ինչ, որ ոչ ամենեւին բացեայ էր ի Յովհաննէ, անդ լինէր առ ի տալ նմա պատճառ բազում անգամ վկայելոյ, եւ այժմ դառնայ ի Գալիլեայ: Նախ՝ զի թէ կացեալ էր առ Յովհաննէս, ամենայն ժողովուրդն թողոյր զնա եւ գայր առ Քրիստոս, որպէս երկու աշակերտքն զնացին առ Քրիստոս: Եւ վասն պատուելոյ զՅովհաննէս ել անտի, եւ արհնակ տայ մեզ մի՛ լինել մարդահաճոյ կամ զրկել զփառս այլոց:

Երկրորդ. ել ի Գալիլեայ, զի գաշակերտսն անտի ընտրեսցէ: Եւ այս վասն վեց պատճառի.

Նախ՝ զի կարգ եւ սահման կատարեաց, զի պարտ է նախ զմերձաւորսն լնուլ բարեաւ եւ ապա զհեռաւորս, որպէս արեգակն նախ զմերձաւորս լուսաւորէ եւ ապա զբացեայն:

Երկրորդ. զի նախկին ծանաւթութիւն տայ առաւել յոյս եւ սէր, հաւանիլ վարդապետութեան նորա:

Երրորդ. զի բարձրացոյց զխոնարհութիւն եւ կործանեաց զհպարտութիւն, զի ոչ ի մեծամեծ քաղաքաց, այլ յանարգ տեղուջէ ընտրեաց գաշակերտսն:

Չորրորդ. զի թէ յիւր գաւառէն ոչ էր ընտրեալ գաշակերտսն, անգէտք ոմանք կարծէին, թէ վասն պակասութեան ինչ յաւտար տեղաց արար զհետեւողսն:

Հինգերորդ. զի լցցի բանն Եսայեայ. «Երկիր Չաբոդոնի եւ երկիր Նեփթաղիմայ եւ Գալիլեա, ժողովուրդ, որ նստէր⁴ ի խաւարի, լույս ծագեաց նոցա» (Հմմտ Ես Թ.1-2):

Վեցերորդ. զի կամեցաւ ի Գալիլեա յախմարաց ընտրել գաշակերտսն: Ո՛չ ի գիտնոց եւ ո՛չ ի մեծատանց, եւ ո՛չ յիշխանաց, նախ՝ զի մի ասիցեն, թէ բռնութեամբ, կամ ընչիւք, կամ գիտութեամբ խաբեցին: Երկրորդ. զի գաւրութիւն Քրիստոսի լիցի եւ ոչ՝ աշակերտացն:

Գտանէ գՓիլիպպոս

¹ Ը երկրորդ

² B ãÇù

³ Ը յետ

⁴ A B ãÇù որ նստէր

Մեկնութիւն. Ոչ պատահմամբ ինչ, այլ եզիտ զնա ըստ իրում նախախնամութեան ի կոչել եւ ի լուսաւորել զնա:

Բան. «Եւ ասէ՝ եկ զկնի իմ» (Յհ Ա.43):

Մեկնութիւն¹. Եւ նա առժամայն զնաց զհետ նորա վասն չորից. նախ՝ զի բազում վկայութիւն լուեալ էր ի Յովհաննէ վասն Քրիստոսի: Երկրորդ. վասն զարարող հրամանացն Քրիստոսի, որ կարող էր քարշել առ ինքն: Երրորդ. զի ուսեալ էր ի յԱնդրեայ եւ ի Պետրոսէ, վասն որոյ ասէ, թէ Փիլիպպոս էր ի քաղաքէ Անդրեայ եւ Պետրոսի: Չորրորդ. լինի եւ այս, թէ Քրիստոս բազում բանս խաւսեցաւ ընդ Փիլիպպոսի եւ ապա ասէ. «Եկ զկնի իմ»:

Եւ այս գիտելի է, զի յորժամ ոչ ունէր Քրիստոս աշակերտս, ոչ ասաց ունեք, թէ՛ եկ զհետ իմ, այլ յորժամ վկայութեամբն Յովհաննու Անդրեաս եւ Յոհաննէս աշակերտեցան նմա, յայնժամ ասաց Փիլիպպոսի, թէ՛ եկ զհետ իմ: Եւ վկայել էր, զի առաջին աշակերտքն այլոց միջնորդութեամբ ածեալ լինէին առ Քրիստոս, առ ի բառնալ զցոյցս մարդասիրութեան² ի Քրիստոսէ:

Վասն Նաթանայելի

Բան. «Գտանէ Փիլիպպոս զՆաթանայել» (Յհ Ա.45):

Մեկնութիւն³. Ոչ պատահմամբ, այլ ի խնդիր ելեալ եզիտ զնա, զի որպէս էր մարմնով եղբայր, լիցի եւ հոգով եղբայր նորա: Այս Նաթանայել զիտէր զԳիրս եւ վարժ էր յարէնս եւ ի մարգարէս, եւ Փիլիպպոս թեպէտ սակաւ գիտէր զԳիրս, սակայն ուսեալ էր ի Քրիստոսէ զվկայութիւնս յարինաց եւ ի մարգարէից վասն Քրիստոսի:

Բան. «Գրեաց Մովսէս յարէնս» (Հմմտ Յհ Ա.45):

Մեկնութիւն. Նախ՝ յԱրարածքն է գրեալ զարիւնութիւնսն Յակովբայ վասն Յուդայի. «Մի պակասեսցէ իշխան ի Յուդայ» (Ծն ԽԹ.10) եւ այլն: Դարձեալ՝ յԵրկրորդ Աւրէնս ասէ. «Մարգարէ յարուցէ Տէր Աստուած իբրեւ [գիս]» (Տես Բ.Օր ԺԸ.15): իսկ մարգարէքն բազում վասն Քրիստոսի ճառեն:

Բան. «Գտա՛ք զՅիսուս» (Յհ Ա.45):

¹ B ãÇù

² A B փառասիրութեան

³ B ãÇù

Մեկնութիւն. Գտանելն է որպէս նախ ասացաւ, իսկ գտաք՝ բազմաւորական, որպէս Յոհաննէս, Անդրէաս, Պետրոս եւ այլք: Յիսուսն¹ Փրկիչ ասէ, զոր մարգարէքն բազումս ասացին, որպէս Դաւիթ. «Յարդարութեան քում փրկեա՞» (Սղ Լ.2) եւ «Տէր, հաստատիչ իմ, [ապաւեն իմ] եւ փրկիչ իմ» (Տես Սղ ԺԷ.2) եւ «Առաքեաց զԲան իւր եւ փրկեաց³» (Տես Սղ ԳՁ.20), Ամբակում. «Ուրախ եղէց յԱստուած փրկիչ իմ» (Ամբ Գ.18) եւ Եսայի. «Աստուած փրկիչ մեր եւ նա փրկեացէ զմեզ⁴» (Տես Ես ԼԳ.22), եւ ի գիրս Եզր դարի է գրեալ, թէ՛ «Ձկնի ամսոցս այսոցիկ մեռցի փրկիչ որդի իմ⁵ եւ դարձցի վերստին յաշխարհ»⁶, այսինքն՝ յարութեամբն եւ միսանգամ գալուստն:

Բան. «Որդի Յովսէփայ ի Նազարէթ» (Յհ Ա.45):

Մեկնութիւն⁷. Չի Յովսէփ խաւսեալն այր էր⁸ Մարիամու, թպէտ ոչ գիտաց զնա, որդի կոչի նմա Քրիստոս: Եւ դարձեալ՝ Յովսէփ յազգէն Դաւթի է, իսկ նազարն յեբրայեցոց ծաղիկ լսի, որպէս ասէ Եսայի. «Բղիսեցէ զաւազան յարմատոյն Յեսսեայ եւ ելցէ նազարացի յարմատոյ անտի, զոր մեք ունինք ծաղիկ» (Հմմտ Ես ԺԱ.1): Յեբրայեցոցն այնպէս է գրեալ, վասն որոյ յորժամ Նաթանայել իմացաւ զբանն Փիլիպպոսի եւ զԵսայեայն, համաձայն զոյ՛ ասէ.

Բան. «Ի Նազարէթ մա՞րթ ինչ [իցէ բարոյ իմիք լինել]» (Յհ Ա.46):

Մեկնութիւն⁹. Նաթանայել անուանն Յիսուսի եւ Որդի զոյ Յովսէփայ եւ ի Դաւթէ¹⁰ հաւանութիւն ետ, բայց նազարացի գորոյն ի տարակոյս անկաւ, զի մարգարէքն զՅիսուս ի Բեթղէէմէ¹¹ ասեն զոյ, եւ Փիլիպպոս ոչ էր հասու արիմաց եւ մարգարէիցն, ոչ կարաց պատասխանել նմա, վասն որոյ ասէ. «Ե՛կ եւ տե՛ս»:

Դարձեալ՝ բանս Նաթանայելի իմանի ոչ հարցմամբ, այլ դրութեամբ, որպէս թէ ասել. «Ի Նազարէթ ասես ծնեալ զՅիսուս, եւ բարոյք է, զի համաձայնի բանին Եսայեայ»: Եւ գիտելի է, զի ըստ

¹ Ը Բան Յիսուսի

² Ը փրկեա զիս

³ Բ բժշկեաց

⁴ Ա Բ օճս

⁵ Ը Փրկիչ որդի իմ մեռանիցի

⁶ Տե՛ս «Անկանոն իրք Հին Կտակարանի» վեներտիկ, 1898:

⁷ Բ օճս

⁸ Ը խոսնայր էր

⁹ Ը օճս

¹⁰ Ը ի Դաւթէ ÷ Է Դաւթի

¹¹ Ը Բեթղայեմէ

ճշմարտութեան Աւետարանին եւ Սիբիայ ձայնին Քրիստոս ծնաւ ի Բեթղէմ (Հմմտ Մք Ե.2), բայց ի Նազարէթ յղացեալ եղև եւ անդ սնաւ, վասն այն Նազարացի կոչեցաւ:

Բան. «Ետես [Յիսուս] զՆաթանայէլ, զի գայր» (Յովհ. Ա 47):

Մեկնութիւն. Նախքան զհասանելն Նաթանայէլի առ Յիսուս գովեաց զնա վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ աստուածային տեսութեամբն զիտաց զբարեմտութիւն նորա: Երկրորդ. ի բառնալ զկարծիս երեսահաճութեան, զի թէ առաջի Նաթանայէլի էր ասացեալ կարծէին, թէ մարդահաճութիւն առնէ եւ թայէտ ոչ էր հասեալ առ Քրիստոս, այլ մերձ էր մինչ կարէր լսել:

Հարց. Թէ վասն է՞ր այնպէս խաւսէր:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ զի հաստատեաց¹ զբանն Փիլիպպոսի: Երկրորդ. զի քարշեցէ զՆաթանայէլ ի հաւատս: Երրորդ. զի հաստատեացէ զմերձակայսն ի բարիսն, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Արդարեւ իսրայէլացի, յորում նենգութիւն ոչ գոյ» (Յհ Ա.47):

Մեկնութիւն². Արդարեւն ճշմարիտ լսի, որ բառնայ զսուտն եւ զչարն, եւ նենգութիւն է, յորժամ այլ ինչ լինի եւ այլ ինչ երեւի: Եւ չորս կերպիւ ոչ ունէր նենգութիւն. նախ՝ զի ոչ պատրէ զայլս եւ ոչ պատրի, ուստի ոչ պատրեցաւ ի բանիցն Փիլիպպոսի, այլ փութացաւ ականատես լինել: Երկրորդ. աննենգ է, որ ճշմարիտ տեսանէ եւ ասէ, որպէս նա՝ զվկայութիւն մարգարէիցն: Երրորդ. աննենգ էր ի պահպանութիւն արինացն: Չորրորդ. աննենգ եւ ուղիղ գայր առ Քրիստոս զճշմարտութիւն ճանաչել: Եւ զի ճշմարտասէր եւ խոնարհ էր այրն, ոչ ասաց, թէ ճշմարիտ ասես, եւ ոչ շնորհակալ եղև, այլ ասէ.

Բան. «Ուստի՞ ճանաչես զիս» (Յհ Ա.48):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ի տեսոյ, թէ ի լոյս ի սիրտս, թէ յերեսս, եւ կամէր, զի այլ իմն ծածուկ յայտնեցէ նմա:

Բան. «Ի ներքոյ թգեմոյն տեսի զքեզ» (Յհ Ա.48):

Մեկնութիւն. «Հրէայքն նշան հայցէին» (Ա.Կր Ա.22), - ասէ առաքեալ, վասն որոյ Տէրն երեք նշան ետ Նաթանայէլի, զի հաւատասցէ. նախ՝ զծածուկ սրտին յայտնեաց, որ միայն Աստուծոյ է գործ, թէ արդարեւ սուրբ սրտիւ ես դու: Երկրորդ նշան. զի ասաց, թէ՝ «Էիր ի ներքոյ թգեմոյն, տեսի զքեզ», զոր ոչ ետես զգալապէս: Երրորդ նշան. «Թէ տեսանիցէք զերկինս բացեալ» (Յհ Ա.51) եւ այլն:

¹ C հաստատեցէ

² A B ãçù

Իսկ ի ներքոյ թզենոյն երեք է հարց. նախ՝ ի ներքոյ զգալի թզենոյն էր, յորժամ կոչեաց զնա Փիլիպպոս: Երկրորդ. այն թզենին, որ նախաստեղծքն ծածկեցին զամաթս իրեանց, յորժամ ապականեցան մեղաք: Երրորդ. թզենի էր ստուերական արեւնքն Մովսիսի, զի ունէին տերեւ միայն, այսինքն՝ զբանս արինացն եւ ոչ զպտուղս բարեգործութեան, եւ Քրիստոս այնմ արինակաւ անէծ զթզենին, որ միայն զտերեւն ունէր: Ապա յայտ է, զի Քրիստոս ճանաչեաց զնա մինչ յերանս նախահարն էր մեղուցելոյ, եւ մինչ յարեւնս ստուերին էր, սահմանեաց զնա կոչել առ ինքն եւ առ շնորհս իւր:

Բան. «Դու ես Որդի Աստուծոյ» (Յհ Ա.49):

Մեկնութիւն. Դու ասելն զմի դէմն ցուցանէ, եւ ոչ ասէ՝ դուք, որ երկուութեան է ցոյցք:

Դարձեալ՝ երեք զիծ է, ցուցանէ զերեք միաւորութիւն ի Քրիստոս, այսինքն՝ մարմին, հոգի եւ բան:

Այս չորրորդ վկայութիւն է, թէ Աստուած է Քրիստոս¹:

Հարց. Վասն է՞ր Պետրոս զնոյնս դաւանեաց եւ գովեցաւ, եւ սա՞նչ:

Պատասխան. Ասեն ոմանք, եթէ ի նշանացն հաւատաց: Ասենք, եթէ Պետրոս բազում սքանչելիք ետես եւ վարդապետութիւն, եւ ապա դաւանեաց, իսկ սա՞նչ երկու ծածուկ յայտնութիւն, եւ դաւանեաց եւ ոչ գովեցաւ: Այլ այս է պատճառն, զի Պետրոս զՔրիստոս բնութեամբ Որդի Աստուծոյ խոստովանեցաւ, իսկ Նաթանայել խոստովանեցաւ զնա մարդ, եւ շնորհաւք եւ առաքինութեամբ նմանեալ Աստուծոյ, վասն որոյ ասաց շնորհաւք որդեգրութեամբ որդի Աստուծոյ:

Այս է թերի եւ կարծեալք դաւանեալն, եւ այս յայտ է յերկու իրաց. նախ՝ զի ասաց. «Ռաբբի՛, Դու՛ ես թագաւորն Իսրայելի», իսկ բնութեամբ Որդին Աստուծոյ ոչ միայն Իսրայելի է թագաւոր, այլ եւ ամենեցուն²: Երկրորդ. յայտ է ի պատասխանոյն Քրիստոսի, զի ոչ երանեաց զնա որպէս զՊետրոս, այլ վասն կարատութեան մտացն բարձրագոյն իմաստ աւանդէ նմա:

Դարձեալ՝ դաւանութիւն Պետրոսի գովի, որպէս թէ յայտնեալ ի Հարէ, եւ Նաթանայելին ոչ գովի, զի ի կարծեաց մտաց իւրոց: Եւ երեք բան ասաց. նախ՝ Ռաբբի, զի յայտնեաց նմա զծածուկն: Երկրորդ. ասէ՝ Որդի Աստուծոյ, խոստովանի զմեծութիւն ի ծննդենէ ունել ի կողմանէ

¹ C ăÇù այսինքն՝ մարմին, հոգի եւ բան ... Աստուած է Քրիստոս

² C ամենայն արարածոց

Աստուծոյ: Երրորդ. ասէ՛ թագաւոր Իսրայէլի: Ի վերայ ժողովրդեանն ասաց, որպէս եւ հրէայքն ժամանակեայ թագաւոր կարծէին գՔրիստոս:

Բան. «Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ» (Յհ Ա.51):

Մեկնութիւն. «Ճշմարիտ» թարգմանի յեբրայեցոցն, իսկ կրկնելն նախ զառաւել ստուգութիւն ցուցանէ: Երկրորդ. զի Աստուած է մարդացեալ: Երրորդ. զիինն եւ զնորս ինքն ասաց: Չորրորդ. զերկրաւորս եւ զերկնաւորն ճշմարիտ ասեմ ձեզ՝ ի դէմս ամենայն հաւատացելոց:

Բան. «Փոխանակ զի ասացի¹» (Յհ Ա.50):

Մեկնութիւն. Նախ՝ փոխանակ փոքր հաւատոցդ զմեծամեծս ուսուցանեմ քեզ: Դարձեալ՝ շնորհիւ որդեգրութեան դաւանեցար զիս, եւս մեծագոյն տեսցես՝ ճանաչելով զիմս ճշմարտութիւն: Եւ դարձեալ՝ վասն սակաւ յայտնութեանդ զիս Որդի Աստուծոյ դաւանեցար, եւս մեծամեծ հրաշս տեսցես, որով կատարեալ հաւատացիս: Եւ այս է, որ ասէ.

Բան. «Տեսանիցէք զերկինս բացեալ» (Յհ Ա.51):

Մեկնութիւն. Չորս կերպիւ իմանի. նախ՝ երկինքն բացեալ եղի ի մկրտութիւն, որպէս ետես զերկինս բացեալ (Հմմտ Մտ Գ.16): Երկրորդ. բացեալ եղի ի խաչելութիւն, որպէս ասաց աւագակին. «Այսաւր ընդ իս իցես ի դրախտին» (Յհ Ա.Գկ ԻԳ.43): Երրորդ. բացեալ եղի ի համբարձումն, որպէս ասէին. «Համբարձէք իշխանք զդրունս ձեր²» (Մղ ԻԳ.7): Չորրորդ. բացեալ լինի ի դատաստանի, յորժամ գալարին երկինք:

Դարձեալ երկինք զԳիրս աստուածայինս կոչէ. «Երկինք բացցին» (Հմմտ Յտ Գ.1) ասէ, այսինքն՝ միտք գրոց եւ հրեշտակաց, այսինքն՝ սպասաւորք Բանին մտցեն ի նա եւ ելցեն, բաշխեն մարդկան ի շնորհաց նորա:

Բան. «Եւ զհրեշտակս Աստուծոյ, զի ելանիցեն եւ իջանիցեն» (Յհ Ա.51):

Մեկնութիւն. Չորս մտաւք է.

Նախ՝ զայն ցուցանէ, թէ՛ «Ես այն Աստուածն եմ, որ ի զլուխ սանդխտոցն³ նստէի առ Յակոբ, զի ինեւ հրեշտակք յերկիր իջանեն, եւ մարդիկ արժանաւորին յերկինս ելանել»:

Երկրորդ. թեպէտ մարդ⁴ եղէ, այլ ի Հարե ոչ բաժանեցայ, վասն որոյ հրեշտակք ի յերկինս ելցեն ի փառաբանութիւն ինձ, յաջմէ Հար

¹ A ասաց

² A B ãÇù զդրունս ձեր

³ A սանդխտոցն, C սանդղոցն

⁴ B մարդ թեպէտ

նստեալ, եւ իջցեն ի սպասաւորութիւն մարդկութեանս, զի եւ յերկինս եմ եւ յերկրի, ըստ այնմ. «Աստուած մեր յերկինս եւ յերկրի» (Մդ ԾԺԳ.3):

Երրորդ. Ի ձեռն մարդեղութեանս իմ իջցեն հրեշտակք եւ բերեն առ մարդիկ զողորմութիւն իմ, եւ զմարդկան բարեգործութիւնս յերկինս հանեն:

Չորրորդ. յերկինս ասելով վերացուցանէ զմիտս եւ զկամս մեր առ երկնային փառսն, որ է վախճան հաւատոյ եւ յուսոյն¹, որ ի Քրիստոս:

Իսկ թէ ուր իջին հրեշտակք, ասեմք նախ՝ թէ² ի ծնունդն, որ «Փառք ի բարձունս» երգէին (Հմմտ Ղկ Բ.14): Երկրորդ. առ մկրտութիւն սպասաւորէին Երրորդական անձնաւորութեանցն (Հմմտ Մտ Գ.16-17): Երրորդ. յանապատին հրեշտակք մերձեալ պաշտէին զնա (Հմմտ Մտ Գ.11): Չորրորդ. «Առ խաչին հրեշտակք Աստուծոյ զաւրացուցանէին» (Հմմտ Ղկ ԻԲ.43) ասէ: Հինգերորդ. ի յարութեան աւետիս տային (Հմմտ Մտ ԻԸ.2-8): Վեցերորդ. ի համբարձումն ասէ. «Արք երկու հասին առ նոսա ի հանդերձս լուսաւորս» (Տես Գրծ Ա.10): Եւթներորդ. «Ի միսանգամ գալուստն ելցեն հրեշտակք եւ մեկնեացեն ի միմեանց» (Մտ ԺԳ.49) եւ այլ բազում:

Իսկ որ ասէ՝ Որդի մարդոյ. նախ՝ զի մի եւ նոյն է Որդին Աստուծոյ՝ ծնեալն ի Հաւրէ, եւ նոյն³ ծնեալն ի մարտ. մի Որդի, մի դէմ⁴, մի անձն, մի բնութիւն միաւորեալ: Երկրորդ. տայ արինակ խոնարհութեան, զի Նաթանայէլ Որդի Աստուծոյ կոչեաց, եւ Քրիստոս զինքն Որդի Մարդոյ ասաց⁵. ուսուցանէ, զի յորժամ ի պատիւ ելանեմք, զչափ անձին մեր մի մոռացուք, այլ ի խոնարհ կացուք, որպէս ասէ Սաղմոս. «Որքան ի բարձրութիւն հասանես, զանձն քո ի խոնարհութեան կալջիր եւ ի Տեառնէ գոցես շնորհս» (Տես Առ ԺԶ.3):

Հարց. Նաթանայէլ վասն է՞ր ոչ գրեցաւ ի թիւ երկոտասանիցն:

Պատասխան. Չի Նաթանայէլ եւ Նիկողիմոս վարդապետք եւ իմաստունք էին, ոչ կարգեաց զնոսա ի թիւ երկոտասանիցն, զի մի ասիցեն, թէ իմաստութեամբ պատրեցին զմարդիկ, սակայն կոչեաց զնոսա ի հաւատս եւ ի կարգ աշակերտացն: Այլ յետոյ կոչեաց զՊաւղոս, որ իմաստուն եւ ճարտար արեւնագէտն էր եւ կարգեաց ի թիւ երկոտասանիցն, զի մի ասիցեն մարդիկ, թէ տգիտութեամբ մոլորեցան:

¹ B սիրոյն

² C ãÇù

³ C նոյն է

⁴ B ãÇù մի դէմ

⁵ B ասէր

Եւ աստ աւարտումն առաջին գլխոյն, թէ Քրիստոս Աստուած է չորիք վկայութեամբ.

Առաջինն. աւետարանչին. «Ի սկզբանէ էր Բանն» (Յհ Ա.1):

Երկրորդն. Եսայեայ. «Ճանապարհ արարէք Աստուծոյ մերոյ» (Հմմտ Ես Խ.3):

Երրորդն. Յովաննու. «Սա է Որդին Աստուծոյ» (Յհ Ա.34) եւ այլն:

Չորրորդն. Նաթանայելի. «Դու ես Որդին Աստուծոյ¹»:

Այսքան առ այս²:

---

¹ A B ãÇù Չորրորդն. Նաթանայելի ... Աստուծոյ»

² C ãÇù Այսքան առ այս

Գլուխ Բ

Իսկ աստ ցուցանե՞լ երկրորդ պատճառ, թե Աստուած է Քրիստոս, ըստ այնմ արիւնակի, զի որ որ հաւասարի Աստուծոյ կարողութեամբ՝ Աստուած է, իսկ Քրիստոս հաւասարի Աստուծոյ կարողութեամբ, ապա ուրեմն Աստուած է՝ Քրիստոս, եւ զհաւասարութիւն Քրիստոսի առ Աստուած ցուցանե՞ չորս կերպիւ. զառաջինն ի փոխարկելոյն զջորն ի զինի, որպէս աստ ասէ՝¹.

Վասն Հարսանեաց

Բան. «Եւ յաւորն երրորդի հարսանիք էին» (Յի Բ.1):

Մեկնութիւն⁴. Ասէ իմաստասէրն Արիստոտել. «Եւ հինգ իրի հետեւի⁵ ներգործութիւն, եւ ամենայն էութեան զոյ ներգործութիւն», սոյնպէս աւետարանիչս, յորժամ եցոյց գէութիւն Քրիստոսի, ծնանելով ի մարիէ, այժմ ասէ զսքանչելագործութիւն Քրիստոսի, որով յայտնի աստուածային կարողութիւն, զի գործ սքանչելեաց գեր ի վերոյ են, քան զամենայն կարողութիւն արարածոցս, եւ գործ սքանչելեացն Քրիստոսի ցուցանի չորս կերպիւ:

Առաջին. ի ծնունդն, զոր արար Քրիստոս յղացմամբ եւ ծնանելովն ի Կուսէն:

Երկրորդ. գործն, զոր արար Քրիստոս՝ շրջելով ի մէջ մարդկան:

Երրորդ. գործն⁶, զոր արար մեռանելովն:

Չորրորդ. գործն, զոր ինչ արար՝ յառնելովն ի մեռելոց:

Արդ, աւետարանիչս, զոր ինչ վասն ծննդեանն էր, ասաց, իսկ աստ ասէ զգործ սքանչելեացն, զոր արար Քրիստոս՝ շրջելովն ի վերայ երկրի: Եւ այսմ սքանչելեաց պատճառ էր պակասութիւն զինոյն ի հարսանիսն, վասն որոյ նախ գրէ զհարսանիսն եւ նախ ցուցանե՞

¹ Ը ցուցանի

² Բ ãÇù իսկ Քրիստոս հաւասարի Աստուծոյ կարողութեամբ, ապա ուրեմն Աստուած է

³ Ը ապի

⁴ Բ ãÇù

⁵ Բ երեւի

⁶ Բ քանն

զժամանակն եւ զտեղին, որպէս ասէ. «Եւ յաւորն երրորդի հարսանիք էին ի Կանա Գալիլեացոց¹» (Յհ Բ.1):

Մեկնութիւն. Թիւ աւորցս յետ մկրտութեան եւ յետ փորձութեան, եւ յետ ամի միոյ է ստուգաբար տեսեալ: Եւ է առաջին ար միջին վաղիւն, որ Անդրեաս եւ Յոհաննէս աշակերտեցան, երկրորդ արն վերջին վաղիւն², որ զՓիլիպպոս եւ զՆաթանայէլ կոչեաց, իսկ երրորդ ար հարսանեացն ի Կանա, որ էր քաղաք Նաթանայէլի:

Եւ արս այս երիւք պատիւ ունի. նախ՝ զի ար է ծննդեան Տեառն: Երկրորդ. ար է մկրտութեան յետ երեսուն ամի: Երրորդ. ար է զջուրն ի զինի փոխարկելոյն եւ սկիզբն նոր նշանաց, որպէս նոր էր ծնունդն եւ մկրտութիւն:

Դարձեալ ի միտս. առաջինն նշանակէ զծնունդն ի Հարիէ նախքան զյաւիտեանս, ըստ որում. «Ընդ քեզ է սկիզբն աւորն վայելչութեան» (Տես Սղ ԾԹ.3): Երկրորդ. զծնունդն ի մարիէ, որ եղեւ սրբութիւն մարդկան. «Ձոր Հայր սրբեաց եւ առաքեաց» (Յհ Ժ.36) ասէ: Երրորդն. զյարութիւն ի գերեզմանէ, զի այն էր ար հարսանեաց, որպէս եւ խաչն պատկեաց եւ փեսայութեան ասէ Սաղովմոն (Հմմտ Սղ Ը.6, Եբ Բ.9):

Այլ եւ վասն աւորս այս զիտելի է ըստ տումարին, զի յունուարի վեցը, որ է ար ծննդեան Տեառն եւ մարտի յոթ եւ տասն, որ է առաջին ար արարչութեան, որ ըստ եբրայեցոցն ի մինն աւելեացն է, եւ ապրիլի եւթն, որ է ար աւետեաց: Երեքեան արս այս ի մին պատկեր դիպի, որ նշանակէ գեռանձնեայ Աստուածութիւն, այլ լոյսն առաջին, ծնեալ ի Հարիէ, էջ ի կոյսն եւ ծնաւ ի մարիէ: Իսկ առ մեզ. առաջին՝ ար է ծննդեան, երկրորդ՝ ար մահուանն, երրորդ՝ ար յարութեան մեր, որ է հարսանեաց եւ գալստեան փեսային:

Դարձեալ ի յայս միտս երեք ար հարսանիք առնենք ըստ մարմնոյ, իսկ հարսանիք, այսինքն՝ հաւանութեամբ փեսային եւ հարսին զյայտնի³ միատրութիւն նշանակէ: Իսկ թէ ո՞ւմ էր հարսանիք, ասեն ուղղափառ վարդապետք, եթէ Շմաւոնի էր՝ որդոյն Կղեովպայ, եղբարն Յովսէփայ Աստուածահարն:

Եւ սուտ են, որ ասեն Յոհաննու զոյ: Եւ յայտ է ի չորից. նախ՝ ի ժամանակէն, որ ի յեռանդեան արն աշակերտեցաւ Քրիստոսի Անդրեաս հանդերձ՝ ըստ Աւետարանին, այժմ զիա՞րդ առնէր հար-

¹ A B ãçù

² C ãçù որ Անդրեաս եւ ... վերջին վաղիւն

³ B զի յայտնի

սանիս: Երկրորդ. յայտ է ի պատմութեանցն, որ ասէ զհարսանիսն լինել Շմատնի եւ ոչ՝ Յոհաննու: Երրորդ. անպատշաճ էր, եթէ Տէրն արհնէր, եւ ոչ լինէր ծնունդ եւ աճումն: Չորրորդ. անյարմար էր արհնել զամուսնութիւն եւ խափանել զնա, որ միմեանց ընդդէմ երեւի՝ գործով խափանել եւ քանի հրամայեալ:

Թէ Քրիստոս ի հարսանիսն զնաց

Հարցումն¹. Քրիստոս եւ Աստուածածինն վասն է՞ր զնացին ի հարսանիսն, զի անվայելուչ երեւի, զի թէ կրանաւոր ոք երթայ ի հարսանիս, անպատեհ է, մանաւանդ յորժամ կոյս լիցի, զի բազում անվայելուչ բանք լինին ի հարսանիս:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք՝ վասն հինգ պատճառի զնաց Տէր մեր ի հարսանիսն. նախ՝ զի ըստ արհնացն Մովսիսի ամուսնութիւն առաւել պատիւ ունէր, քան զկուսութիւն: Երկրորդ. զի Յիսուս եւ մայր նորա գիտէին ճշմարիտ, զի ոչ կարէին մեղանշել: Երրորդ. զի յայն հարսանիսն ոչ գոյր այնպիսի խեղկատակութիւն, որպէս այժմ լինի, որ² ոչ է առանց մեղաց: Չորրորդ. Քրիստոս զնաց ի հարսանիսն եւ արհնեաց՝ ցուցանելով, թէ սուրբ է ամուսնութիւն եւ ոչ՝ պիղծ, որպէս ոմանք ասացին: Հինգերորդ. զնաց Քրիստոս ի հարսանիսն՝ ցուցանելով, թէ նոյն ինքն է, որ ի դրախտին զԱդամ եւ զԵւայ արհնեաց եւ ասէ. «Աճեցէք եւ բազմացարուք եւ լցէք գերկիր³» (Ծն Ա.28), նոյնպէս եւ աստ⁴ արհնեաց զարհնաւոր կարգ ամուսնութեան:

Բան. «Ասէ մայրն ցՅիսուս» (Յհ Բ.3):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի պատճառ լիցի սքանչելեացն Քրիստոսի, ասէ. «Գինի ոչ ունին»: Երկրորդ. հայեցաւ ի կարիս նոցա եւ կամեցաւ բառնալ զպատճառս ամաթոյն:

Հարց. Ուստի՞ յուսայր Մարիամ սքանչելիք լինել յՈրդոյն, զի դեռ չէր արարեալ:

Պատասխան. Ի վեց իրաց. նախ՝ յաւետեացն Գաբրիէլի, թէ Որդի է Աստուծոյ եւ զամենայն գոր ինչ կամի եւ առնէ: Երկրորդ. զի Հոգւոյն Սրբոյ բնակարան էր Մարիամ: Երրորդ. զի տեսեալ էր զայնքան հրաշս

¹ Ը հարց

² Բ եւ

³ A B ãçù

⁴ Ը նոյն եւս

ի ծննդեանն, եւ զգալ մոգուցն եւ այլն: Չորրորդ. զի լուեալ զվկայութիւն Հարի ել¹ Յովաննու, եւ զիջումն Հոգոյն Սրբոյ յաւուր մկրտութեան: Հինգերորդ. յորժամ զաշակերտսն հաւաքէր, իմացաւ, թէ յայտնելոց է եւ² զփառս իւր: Վեցերորդ. զի ի նոյն ժամու եղեւ ազդումն ի նա:

Թէ խիստ պատասխանի ետ մարն

Բան. «Ձի՞ կայ իմ եւ քո, կին դու» (Յհ Բ.4):

Հարց. Սա³, որ յամենայնի հնազանդ էր ծնողացն (Հմմտ Դկ Բ.50),
ասէ Դուկաս, աստ վասն է՞ր սաստիւ պատասխանէ:

Պատասխան. Ասեմք վասն բազում պատճառի.

Նախ՝ զի պարծանս եւ փառս ստանալոյ խնդրեաց: Ասէ. «Իմ գործս ոչ է⁴ վասն փառասիրութեան, այլ յաւուրս եւ ի փրկութիւն մարդկան»:

Երկրորդ. զի դեռեւս ամենեւին ոչ էր պակասեալ զինին, վասն որոյ ոչ փափագէին եւ ոչ խնդրէին:

Երրորդ. զի հրամայաբար ասաց զարէն մարց ի վերայ սոսկ որդոց:

Չորրորդ. զի բազումք էին անդ բազմեալ, բայց նա յառաջեաց, ասաց սաստկաբար, զի կամէր, թէ այլ ոք յաւտարացն խնդրեսցէ:

Հինգերորդ. զի դեռ չէր հասեալ ժամանակ սքանչելեացն, զի սքանչելիս առնէր առ ի հաստատել զվարդապետութիւն իւր եւ տակաւին ոչ էր քարոզեալ եւ վարդապետեալ յայտնապէս, վասն որոյ ասէ. «Չեւ է հասեալ ժամանակ իմ» (Յհ Բ.4):

Վեցերորդ. զի յաժարէր ի սքանչելիս առնելն եւ վասն այն եկն ի հարսանիս, այլ սաստելով ասէ. «Ձի՞ կայ իմ եւ քո», այսինքն՝ առ ի զիտել զպատշաճաւոր ժամանակն սքանչելեաց ոչ է հասարակ իմ եւ քո:

Երօթերորդ. յորժամ սոսկ իմանաս եւ ոչ հարցմամբ: Ասէ. «Կայ իմ կարողութիւն սքանչելիս առնել, զի Աստուած եմ, այլ չէ ժամանակ»:

Ութերորդ. ասէ. «Կայ իմ կարողութիւն ըստ Աստուածութեանս, որ ի Հարիէ, առնել զինչ եւ կամիմ, այլ մարմինս, որ ի քէն ունիմ, զի՞նչ ունի կարողութիւն, զոր դու հրամայելով ասես»:

¹ A B ãçù

² C ãçù

³ C նա

⁴ A B ãçù

Իններորդ. ասէ. «Կայ իմ կամք, որպէս ըստ Աստուածութեանս, որ ի Հարիէ առաքեցայ, զի զկամս նորա առնեմ, սոյնպէս արարից եւ զքոյդ¹, զի սկիզբն մարդկութեանս իմ ի քէն է»:

Տասներորդ. սոսկ իմայ. «Չի՞ կայ իմ եւ քո, կին դու», այսինքն՝ թէ ի միանալ² բնութեամբ Աստուածութեանս եւ մարդկութեանս, որ անբակ մնայ բնութեամբ, կայ, զի արարից ի ժամանակի, այլ դու շուտափոյթ եղեր զաւրէն կնոջ:

Բան. «Ոչ էր հասեալ ժամանակ նորա»:

Հարց. զի՞նչ է. «Չեւ էր հասեալ ժամանակ նորա»:

Պատասխան. Նախ՝ ոչ էր հասեալ ժամանակ սքանչելեաց, զի սքանչելիս առնէր առ ի հաստատել զիր վարդապետութիւն, եւ դեռես ոչ էր քարոզեալ յայտնապէս:

Երկրորդ. «Չեւ է հասեալ ժամանակ իմ», այսինքն՝ ժամանակ պատշաճաւոր առնել սքանչելիս, զոր Ես գիտեմ, եւ ոչ՝ դու, զի պակասութիւն գինւոյն դեռես ոչ էր յայտնեալ ամենեցուն, վասն որոյ եւ ոչ կարաւտէին:

Երրորդ. ոմանք ասեն. «Ոչ է հասեալ ժամանակ չարչարանաց իմ», զի յայնժամ առ քեզ³ խոնարհիմ՝ կատարելով զկամս քո, այն է, որ ի խաչին յանձնեաց զնա ի սիրեցեալ աշակերտն:

Չորրորդ. ոմանք հերձուածողք ասեն, թէ գործն Քրիստոսի եւ այլ մարդկան կախեալ կան ի զաւրութիւնս աստեղաց: Եւ այս կարի սուտ է⁴, զի ոչ միայն վասն Քրիստոսի, այլ եւ⁵ ամենայն մարդկան բանաւոր զաւրութիւն ոչ է կապեալ ընդ մարմնաւոր գործիս, վասն այն զաւրութիւնք աստեղաց ոչ ուղղակի ազդեն ի բանաւոր հոգիս, այլ միայն անուղղաբար, զի ազդելով ի մարմինն, միջնորդութեամբ մարմնոյն խոնարհեցուցանէ, զի մարդ բանականութեամբն կարէ հակառակիլ կամաց մարմնոյն, վասն որոյ ճարտար աստեղաբաշխք ասեն⁶, թէ այր իմաստուն տիրէ աստեղաց, այսինքն՝ զի յորժամ հետեւի մարմնոյն կամաց, այլ բանական ընտրութեամբն տիրէ աստեղաց, վասն որոյ պարտ է սոյնպէս մեկնել. «Չեւ է հասեալ ժամանակ իմ», այսինքն՝ պատշաճ ժամանակն առնելոյ սքանչելիս:

¹ B ăÇù զի զկամս ... եւ զքոյդ

² B իմանալ

³ C ăÇù առ քեզ

⁴ C ăÇù

⁵ B ăÇù

⁶ A B ăÇù

Հարց. Եթէ չէր ժամանակ սքանչելեաց, ապա վասն է՞ր արար:

Պատասխան. Թեպէտ ոչ էր ժամանակ սքանչելեացն, առ ի հաստատելոյ զքարոզութիւն, այլ արար վասն չորից. նախ՝ վասն աղաչանաց մարն: Երկրորդ. վասն պիտոյից զինոյն: Երրորդ. վասն ամաթոյ նոցին բառնալոյ: Չորրորդ. գաշակերտսն հաստատելոյ ի հաւատս ժամանակ եղեւ, որպէս թէ թագաւոր ոմն վասն յանցանաց կշտամբիցէ զմարդ եւ ազնուականք ոմանք աղաչեն զնա ոչ պատուհասել, եւ թագաւորն ասէ. «Դեռեւ ոչ է ժամանակ թողոյ նոցա զմեղանսն», այլ վասն աղաչանաց նոցա թողու:

Եւ այն, զի ասեն, թէ Աստուածածինն փառասիրութեամբ խնդրեաց առնել սքանչելիս, սուտ ասեն, զի փառասիրութիւն մահու չափ մեղք է, եւ Աստուածածին Կոյսն ոչ կարէր մեղանչել ո՛չ մահու չափ եւ ո՛չ ներելի: Եւ այս յայտ է նախ, զի փառք մեղացն այն է, որ միայն վասն անձին լինի, իսկ փառք սքանչելեացն էր փառք Քրիստոսի եւ փառք Հար նորա եւ Հոգոյն, եւ փառք տեսողացն եւ փառք գործոյն սքանչելեաց, ապա ուրեմն ոչ էր մեղք: Դարձեալ՝ մեք յամենայն ժամ փառս տամք Քրիստոսի, եւ ոչ է մեղք: Եւ դարձեալ՝ Տէր զփառաւորիչս իւր փառաւորէ, եւ ոչ է մեղք, նոյնպէս եւ փառք Սրբոյ Կուսին վասն սքանչելեացն Քրիստոսի ոչ էր մեղք: Դարձեալ՝ պատասխանին Քրիստոսի առ մայրն թեպէտ անպատիւ երեւի, սակայն վեհագոյն պատուոյ եւ սիրոյ է նշան չորս պատճառաւ.

Նախ՝ զի որքան որդին կատարեալ է, այնքան եւ մայրն պատուել, եւ Քրիստոս կոպիտ պատասխանան եցոյց, թէ ոչ ունի առ մայրն մարմնական սէր, որ անկատար է, այլ միայն հոգեւոր սէր, որ պատուական է եւ կատարեալ:

Երկրորդ. եցոյց Քրիստոս զհաստատ եւ զկատարեալ սէրն Մարիամու, որ ոչ է մարդահաճոյ, եւ ոչ վասն¹ խիստ պատասխանոյն խռովէր, վասն այն համարձակ խաւսելովն պատուեաց զնա:

Երրորդ. առ ի բառնալ զամենայն կարծիս փառասիրութեան ի սքանչելեաց իւրոց, զի թէ քաղցր պատասխան էր տուեալ, ասէին, թէ վասն մարմնական սիրոյն արար զսքանչելիսն:

Չորրորդ պատճառ. առ ի ցուցանել ըստ հասարակ պատճառի եւ կարգի, թէ ոչ էր հասեալ ժամանակն սքանչելեաց, եւ այս մեծ պատիւ է մարն, զի Քրիստոս զոչ ժամանակն վասն պատուոյ մարն ժամանակ արար:

¹ A B ãçù

Բան. «Ասէ մայրն ցապասաւորսն, որ զինչ ասիցէ (ձեզ,) արասջի՛ք» (Յհ Բ.5):

Մեկնութիւն¹. Նախ ցուցանէ, թէ գիտէր, որ առնելոց էր Քրիստոս սքանչելիս: Երկրորդ. եւ զկերպ սքանչելեացն իմացաւ մասնաւորապէս, այսինքն՝ զի Քրիստոս ի յառնել սքանչելեացն հրամայելոց էր ինչ սպասաւորացն, վասն որոյ ասաց մայրն. «Ձոր ինչ ասիցէ ձեզ, արասջի՛ք»:

Վեց թակոյկք

Բան. «Անդ էին թակոյկք կճեայք վեց» (Յհ Բ.6):

Մեկնութիւն. Յորժամ ճառեաց աւետարանիչս զպատճառ սքանչելեացն, որ էր պակասութիւն զինուոյն, այժմ ճառէ, թէ որպէ՞ս եղև, մինչ ասէ. «Անդ էին թակոյկք կճեայք վեց²»:

Մեկնութիւն. Կուճ մարմարն է, թակոյք ամանն է ջրոյ, որպէս կուժ կամ փարչ:

Բան. «Ըստ սրբութեան» (Յհ Բ.6):

Մեկնութիւն. Ասէ զայս, զի մի կարծեսցի զինի լինել ի նոսա, այլ վասն լուացման էր պատրաստեալ, զի գետք եւ աղբիւրք պակասէ ի Պաղեստինէ, որովք սրբէին զինքեանս ի հրապարակէ մտեալ կամ բռնալիր լուանալ, եւ ջրհորոց ջուրն ոչ էր ի սրբութիւն, եւ թէ երբէք զինի լցեալ լինէր ի թակոյսն, ոչ էր պիտոյ այնմ գործոյ:

Բան. «Տանէին մի-մի ի նոցանէ մարս երկուս» (Յհ Բ.6):

Մեկնութիւն. Մարն չափոյ անուն է, որպէս մեք «փասս» ասեմք, եւ յոյնք՝ «սաւսարիաւս»: Եւ է սաւսարիաւսն, այսինքն՝ մարն, երկու լիտր, ո՛չ առաւել մեծ եւ ո՛չ փոքր, այլ միջակ: Ասեն, թէ երկուքն ի նոցանէ տանէին մարս երկուս-երկուս, այսինքն՝ չորս-չորս լիտր եւ չորս թակոյկքն ի նոցանէ³ տանէին երեք-երեք մարս, որ է վեց-վեց լիտր, եւ լինի ամէնն վեշտասան մար եւ երեսուն եւ երկու լիտր:

Բան. «Եւ ասէ. “Լցէք գթակոյկսդ ջրով”» (Յհ Բ.7):

Մեկնութիւն. Եւ վասն է՞ր ասէ՝ լցէք ջրով, զի⁴ կարող էր հրամանաւ լնուլ զջուրն, որպէս յանապատին հրամանաւ զհացն աճեցոյց, եւ այլն:

¹ B ãÇù

² C ãÇù

³ A B ãÇù ի նոցանէ

⁴ C ãÇù

Ասեմք վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ ոչ ըստ իւրում կարողութեան առնէր զսքանչելիսն, այլ ըստ մերում աւգտի: Երկրորդ. զի առաջին նշան էր, պարտ էր հաստատուն եւ յայտնի լինել, զի եւ այլոց նշանացն հաւատասցեն: Երրորդ. զի թէ զլասցին, ոտք եւ ձեռք իւրեանց յանդիմանեցեն զնոսա, որք բերին եւ արկին զջուրն:

Բան. «Տաճարապետն» (Յհ Բ.8):

Մեկնութիւն. Ոմանք զփեսեղբայրն ասեն, որք զհարսանիսն Շմաւոնի ասեն եւ զՅոհաննէս փեսեղբայր եւ տաճարապետ, իսկ Ոսկերերանն ասէ, թէ քահանայ էր եւ ունէր իշխանութիւն ի տաճարին, վասն որոյ եւ պետ ասէ, իսկ խորհրդաբար ասեն տաճարապետ զԱբրահամ¹, իսկ այլք՝ զՅոհաննէս: Անուշ զինի՝ նոր արեւնքս եւ յոռի հնոյն ասէ:

Անուշ զինոյն

Բան. «Իբրեւ ճաշակեաց» (Յհ Բ.9):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զարմացաւ վասն ազնուութեան զինոյն, եւ ոչ զիտէր, թէ զարութեամբն Քրիստոսի եղեալ էր: Դարձեալ՝ բնութիւն եւ զարութիւն, եւ համ, եւ հոտն զինոյ էր փոխեալ, իսկ գոյնն ջրոյն, ուստի յայտ է յայնմանէ, որ իբրեւ ճաշակեաց, ապա զիտաց, թէ զինի է: Խաւսի ընդ փեսային տաճարապետն՝ յանդիմանելով. «Ամենայն մարդ» (Յհ Բ.10), այսինքն՝ որ զիտութեամբ վարի. «Չանոյշ զինին յառաջագոյն» (Յհ Բ.10), այսինքն՝ ի սկիզբն կերակրոյն, զի յայնժամ ճաշակելիքն առաւել ճաշակէ զազնուութիւն զինոյն եւ ոչ զկնի արբեցութեան, եւ յետոյ զյոռին, այսինքն՝ զանպիտանն ի ժամ արբեցութեան տան, որ ոչ կարեն զանազանել զլաւն ի վատէն, դու պահեցեր, որպէս թէ յիմարութեամբ արարեր: Եւ աստ պատասխանի ետ փեսայն տաճարապետին, բայց Աւետարանս համառատ անցանէ, միայն գրէ զփոխել ջրոյն: Յայսմանէ² սովորեալ քրիստոնէից ի յըմպել զինոյն «անոյշ» ասեմք միմեանց, որպէս տաճարապետն անոյշ զինի ասաց: Եւ զայս ասէ սուրբն Եւագրիոս. «Ամենեւիմք³ զինի մի ըմպիցես⁴, - այսինքն՝ կրանաւորացն կանոն է, - ապա թէ ըմպիցես, զԱրարիչն արինեցես», զայս աշխարհականաց ասէ:

¹ Ը զԱբրահամ

² Ը Եւ յայսմանէ

³ Ը ամենեւիմ

⁴ Ը ըմպեցես

Բան. «Ձայս արար սկիզբն նշանաց» (Յհ Բ.11):

Մեկնութիւն¹. Նշան, որ բանիւ լինի², եւ արուեստ, որ ձեռաւք առնէր:

Բան. «Եւ հաւատացին [ի նա] աշակերտք նորա» (Յհ Բ.11):

Մեկնութիւն. Անդրեաս եւ Յոհաննէս եւ այլքն յայնժամ հաւատացին, յորժամ եկին զհետ Նորա, այլ աստ առաւել հաստատեցան: Եւ զհետիւի է, զի յորժամ աշակերտքն զհետ³ Յիսուսի կոչեցան ի հարսանիսն, դեռես ոչ էին աշակերտեալ նմա, այլ միայն հաւատացեալ, որպէս ցուցաւ ի վերոյ, այլ աշակերտ կոչէ, զի աշակերտելոց էին, որպէս ասեմք. «Պաւղոս առաքեալ, ծնեալ⁴ ի Տարսոն», ոչ թէ առաքեալ ծնաւ, այլ իմանամք առաքեալ, յորժամ զայս ասեմք: Ոմանք թիրեմ գրանս զայս, թէ ոչ է սկիզբն ամենայն նշանաց Իւրոց, այլ միայն ի Գալիլեա էր առաջին:

Եւ սուտ են վասն երկու պատճառի.

Նախ՝ զի ասաց Սկրտիչն, թէ՛ ես⁵ ոչ զհտէի գնա (Յհ Ա.31), եւ դարձեալ ասէ. «Ի միջի ձերում կայ, զոր դուքն ոչ զհտէք» (Յհ Ա.26): Արդ, եթէ սքանչելիս էր արարեալ, ոչ լինէր անձանաւք նոցա:

Երկրորդ. թէ սքանչելիս էր արարեալ մինչ ի մկրտութիւն, ապա ոչ էր պարտ կարապետ ունենալ եւ վկայ, զի սքանչելիքն բաւական էր ցուցանել, եւ մանաւանդ, զի տղայական հասակին սքանչելիքն առաւել զարմանալի լինէր⁶ եւ յերկար ժամանակաւ:

Եւ զհտելի է, զի Քրիստոս սքանչելիք առնէր վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ զԱստուածութիւն իւր:

Երկրորդ. զի հաստատեցէ զվարդապետութիւն իւր, որով զմարդիկ ածէր ի հաւատս: Արդ, վասն վարդապետութեան պարտ էր մնալ ի կատարեալ հասակն, որ էր երեսնամեայ հասակն⁷, որպէս Յովսէփ երեսնամեայ ընկալաւ զտէրութիւն ի վերայ Եգիպտոսի, եւ Գալիթ երեսնամեայ թագաւորեաց, եւ Եգեկիէլ երեսնամեայ մարգարեացաւ, սոյնպէս պարտ էր Քրիստոսի երեսնամեայ լինել եւ ապա յայտնապէս քարոզել: Նա եւ ոչ վայել էր յառաջ քան զերեսուն ամն սքանչելիս առնել՝ առ ի հաստատել զվարդապետութիւն իւր: Երկրորդ. զի մինչ ի մկրտութիւն

¹ B ãÇù

² C ãÇù

³ A C ընդ

⁴ C ծնաւ

⁵ C թէ՛ ես ÷ Է՛ ես

⁶ B առաւել լինէր զարմանալի

⁷ C ãÇù

եցոյց զճշմարիտ մարդեղութիւն¹ իւր, զի մի առ աչաւք կարծեսցեն, վասն որոյ ոչ էր պարտ առնել սքանչելիս, իսկ յետ մկրտութեան եցոյց զԱստուածութիւն իւր, վասն այն պարտ էր առնել սքանչելիս²:

Վասն հարսանեաց

Եւ աստ լինի վեց հարց.

Նախ՝ թէ ընդէ՞ր ի հարսանիսն արար գառաջին նշանս:

Պատասխան. Նախ՝ զի արիւնակ տացէ մեր հոգեւոր հարսանեացն, զի ինքն է³ փեսայ անմահ եւ հոգիք հաւատացելոց՝ հարսունք նմա, ըստ առաքելոյ. «Խորհուրդս այս մեծ է, բայց ես ասեմ ի Քրիստոս եւ յեկեղեցի⁴» (Եփ Ե.32), որ մկրտութեամբն զգեստ լինի մեզ եւ մարմնովն կերակուր եւ գլուխ անդամոցս եւ այլն:

Երկրորդ. այն, զի յետ փորձութեան յաղթելոյ գնաց ի հարսանիսն: Յուցանէ, թէ որք յաղթեն փորձողին, ի հարսանիսն յաիտենական վայելեն եւ ուրախանան, իսկ Սրբոյ Կուսին գնալն արիւնակ է մեզ, զի որք սրբութեամբ եւ կուսութեամբ մնան ի կատարումն կենաց իրեանց, արժանի լինին հոգեւոր հարսանեացն եւ արքայութեան երկնից:

---

¹ A B մարդկութիւն

² C ãÇù իսկ յետ մկրտութեան ... առնել սքանչելիս

³ B ãÇù

⁴ A B ãÇù ի Քրիստոս եւ յեկեղեցի

Վասն յատկութեանց զինոյն

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր սկիզբն¹ նշանացն² ի³ ջուրն արար:

Պատասխան. Նախ՝ յարինակ հին արինացն, զի փոխելոց էր գառնասառոյց արէնս, որ էր՝ ակն ընդ ական եւ մահ ընդ մահու (Հմմտ Ելք ԻԱ.24-25), ի նոր քաղցր վարդապետութիւնս, որ ասէ. «Լուծ իմ քաղցր է, եւ բեռն իմ՝ փոքրոզի⁴» (Մտ ԺԱ.30): Երկրորդ. ջրովն ցուցանէ զբնութիւնս մեր, զի ցրտացեալ էաք ի սիրոյն Աստուծոյ եւ լուծեալ հոգով եւ անհամ մտաք, զէջ ախտիւք, իսկ գալստեամբն Քրիստոսի ջերմացոյց ի սէրն Աստուծոյ եւ քաղցր գործովք, որով⁵ տանի⁶ առ Աստուած:

Եւ այլ երկոտասան յատկութիւնս ունի զինին, որ յարմարի առ մեզ. նախ՝ զի ջուր է որթոյ⁷ որակացեալ⁸, քաղցրահամ է, անուշահոտ է, ջերմացնէ, զարացնէ, արբեցնէ, ուրախարար է, առողջարար է եւ պատճառ սիրոյ⁹, ի բազում պտղոց ժողովի, ի հնձանս ճմլի, պարզի եւ լինի զինի: Այսպէս ի ճշմարիտ որթոյն որակացաք եւ քաղցրացաք ի բարիս անուշահոտ վարուք եւ այլն:

Երրորդ հարց. Ընդէ՞ր ի սկիզբն նշանացն զբնութիւն փոխեաց:

Պատասխան. Նախ՝ զի ցուցցէ, թէ որպէս ըստ բնութեան կարգի է, որ ի մէջ որթոյն ջուրն ի զինի փոխարկի, իսկ որ ի մէջ թակուկացն շրջեցաւ, այն Աստուծոյ էր կարողութիւն, սոյնպէս եւ անսերմն յղութիւն, եւ անխախտ կուսութեամբ ծնունդն աստուածային է հրաշք, եւ ի վեր, քան զբնութեան գործն: Եւ դարձեալ՝ վկայ լինել վերջին սքանչելեացն, այսինքն՝ յարութեան եւ յաղթութեան մահու, որ ոչ կարաց տիրել նմա: Եւ թէ որ ասիցէ. «Ապա ջուրն ի զինի եղեալ արինակ է Քրիստոսի, որ Բանն մարմին եղեւ», ասենք թէ՛ ոչ, զի թէպէտ որպէս Բանն մարմին եղեւ, եւ մարդկային տեսակն ոչ փոխեցաւ, եւ ջուրն զինի եղեւ, եւ գոյնն ոչ փոխեցաւ, այսու նման է, այլ անդ միաւորութիւն եղեւ, իսկ աստ՝ փոփոխումն, այսու չէ նման: Եւ թէ ասիցէ որ. «Ապա արինակ է, զի

¹ B սկիզբն

² C նշանաց

³ B ãÇù

⁴ A B ãÇù իմ փոքրոզի

⁵ B որք

⁶ C տեսանի

⁷ A յորթոյ B յորթէ

⁸ B յորթէ որակացեալ

⁹ A սիրույ C սիրոյ է

հացն եւ գինին փոխին ի մարմին եւ յարինն¹ Քրիստոսի», ասեմք, թէ՛ ոչ, զի գոյացութիւն ջրոյն փոխեցաւ ի գոյացութիւն գինոյ, եւ մնաց գոյնն, այնու նման է, այլ զի անդ համն եւ հոտն² փոխեցաւ, եւ աստ՝ ոչ, այնու չէ նման:

Այս առ երրորդն:

Խորհուրդ վեցիցն

Հարց. Վասն է՞ր վեցն են թակոյկք:

Պատասխան. Ասեմք, թէ չորս ինչ նշանակէ.

Նախ՝ զի վեց թիւն կատարեալ է, զի յիւր մասանցն բաղկանայ առ ի ցուցանել, թէ որ զմարդն ստեղծ ի³ վեցերորդ արուն եւ ի վեցերորդ ժամն յանցեաւ, եւ Տէրն ի վեցերորդ դարն եկն ի վեցերորդ արն եւ ի վեցերորդ ժամն⁴ վերստին նորոգեաց գնա:

Երկրորդ. վեց ի նմանութիւն վեցեկի շարժանցն ի շարժումն գործոց բարեաց:

Երրորդ. ի յարինակ հինգ զգայութեանցս եւ միոյ մտացս, որ փոխելոց էր ի յիմացումն, ի տեսութիւն եւ ի լսողութիւն աստուածային արինացն, եւ՛ զհոտոտումն, եւ՛ զճաշակումն, եւ՛ զշաշափումն արդարութեան գործոց, եւ՛ յիւրն նոր ուխտ փրկութեան մերոյ:

Չորրորդ. ի յարինակ վեցեկի շարժանց ամենայն էից լինելութեան ասեմ, եւ յապականութեան⁵, աճելութեան եւ նուազութեան, այլայլութեան, եւ ըստ տեղոջ փոփոխման, զի փոխելոց էր զմեզ ի նորոգութիւն:

Հինգերորդ. դարձեալ գիտելի է, զի վեց թակոյկքն արինակ էին միոյն Կուսի Աստուածածնի Մարիամու. Նախ՝ զի որպէս թակոյկքն առանց լնլոյ գինոյ լցան գինով, սոյնպէս Կոյսն Մարիամ առանց սերման առն յղացաւ զՔրիստոս: Երկրորդ. զի որպէս թակոյկքն միանգամ ծնան զգինին եւ այլ ոչ եւս յաւել ծնանել, սոյնպէս եւ Մարիամ մի անգամ ծնաւ զԷմմանուէլն եւ այլ ոչ եւս: Երրորդ. զի թակոյկքն ծնան ի

---

¹ Ը յարինն

² Ը հոտն եւ համն

³ Բ օՇն

⁴ Ը Բ օՇն յանցեաւ, եւ Տէրն .. ի վեցերորդ ժամն

⁵ Ը ապականութեան

տկարութենէ ի¹ զարութիւն եւ ի յանարգութենէ ի պատուականութիւն, իսկ Քրիստոս զընդդէմ նոցին ի մեծութենէ ի նուագութիւն, ի փառաց յանարգութիւն, ի ծնունդն եւ յայլն ամենայն՝ ըստ առաքելոյ. «Չանձն ունայնացոյց, զկերպսն ծառայի էառ²»:

Վեցերորդ հարց. Թէ վասն է՞ր գսկիզբն³ վարդապետութեան իւրոյ ի յաւազան սրբութեանցն արար:

Պատասխան⁴. Չի ցուցցէ, թէ ոչ է հակառակ հնոյն, այնու, որով զվարդապետութիւն իւր ի նոցանէ սկսաւ:

Այս առաջին վկայութիւն ի կարողութենէ, թէ Աստուած է Քրիստոս, յորում զջուրն ի գինի փոխեաց:

Այսքան առ այս:

Թէ զսքանչելիս առնէր

Բան. «Յետ այսորիկ» (Յհ Բ.12):

Մեկնութիւն. Յետ մկրտելոյն եւ զաշակերտան ժողովելոյ զվարդապետութիւն եւ զնշանսն առնէր⁵ վասն չորից. նախ՝ զի ցուցցէ զիմաստութիւն եւ զկարողութիւն իւր: Երկրորդ. տեսցեն եւ լուիցեն ժողովուրդն: Երրորդ. զի փրկեցին եւ ուղղեցեն զինքեանս: Չորրորդ. զի վարդապետք ուսուցանեն եւ արասցեն, թէպէտ ոչ սքանչելիք, այլ ճգնութիւն եւ կուսութիւն եւ այլն, որ ի վեր է, քան զբնութիւն:

Իսկ ասելն. «Էջ ի Կափառնատմն⁶», (Յհ Բ.12) որ է մայրաքաղաք զալիլեացոց նախ ցուցանէ, թէ ցած է, քան զԿանայ: Երկրորդ. ցուցանէ, թէ այսր-անոր⁷ շրջէր եւ քարոզէր վասն փրկութեան մարդկան: Երրորդ. ցուցանէ, թէ յորժամ տեսական մտաւք յափշտակի որ ի վեր եւ ի սուրբ Գիրս, պարտ է գործնականաւ իջանել եւ քարոզել այլոց եւ մխիթարել զաղքատս եւ զտրտմեալս:

Բան. «Ինքն եւ մայրն իւր» (Յհ Բ.12):

¹ B ãÇù

² C ãÇù Երրորդ. զի թակոյքն ... ծառայի էառ»

³ B սկիզբն

⁴ A B հարց

⁵ C □ործէր

⁶ B Կափառնայում

⁷ C այսր եւ անոր

Մեկնութիւն. Չի Աստուածահայրն Յովսէփ վախճանեալ էր եւ ի մկրտութենէն ինքն՝ Որդին Միածին, սպասաւորէր ծնողին Աստուածածին Կուսին մինչ ի խաչն, որ յանձնեաց ի կոյսն Յոհաննէս: Եւ եղբարք կոչէին որդիքն Յովսէփայ Յակովբոս եւ Յովսէս, որք են յեթանասանիցն, եւ Շմաւոն եւ Յուդա, որք են յերկուսասանիցն:

Բան. «Եւ անդ լինէր ոչ բազում ինչ ամուսն¹» (Յհ Բ.12):

Մեկնութիւն. Չի ժամանակն մերձ էր ի յԵրուսաղէմ գնալոյն, այլ անդ բազում սքանչելիս արար, որպէս Մատթէոս պատմէ:

Վասն զատկին հրէից

Բան. «Եւ էր մերձ Չատիկն հրէից» (Յհ Բ.13):

Մեկնութիւն. Եւ գիտելի է, զի պարտ էր հրէիցն յերիս հանդիսաւոր տաւնս յԵրուսաղէմ գնալ, որ է Չատիկն, Պենտակոստէն եւ տաղաւարահարքն: Եւ երկուքն ներումն ունէր, թէ ոչ ելանէին, բայց ելից Չատիկն անհնար էր, ոչ երթալ ի տաւնն, վասն որոյ ասէ. «Ել Յիսուս յԵրուսաղէմ» (Յհ Բ.13): Եւ Երուսաղէմն բարձր է, քան զամենայն երկիրն յամենայն կողմանցն, վասն որոյ ելանել ասի: Եւ Չատիկ հրէից ասի առ ի բաժանել ի Չատկէս քրիստոնէից, եւ Չատիկ մեր զենաւ Քրիստոս եւ ազատեցաք ի մեղաց եւ ի դժոխոց, զի Չատիկն ազատութիւն լսի, իսկ հրէից Չատիկն գառն էր խորովեալ, որ կերան յԵգիպտոս եւ ելին եւ մարմնապէս ազատեցան:

Հարց. Չի՞նչ է, որ հրէայքն նախ Չատիկ առնեն եւ ապա բաղարջով պահք կենան, եւ քրիստոնէայք նախ պահենք եւ ապա Չատիկ առնենք:

Պատասխան². Կրկին ինչ ցուցանէ. նախ՝ որ ի դրախտին փափկութեան էր Ադամ, եւ յետոյ յերկիր դառնութեան անկաւ, զայս ցուցանէ հրէից Չատիկն, եւ յետոյ բաղարջ եւ դառնիճ, իսկ Քրիստոսի դարձեալ ի դրախտն ել, զայս նշանակէ քրիստոնէից պահքս եւ յետոյ՝ Չատիկն:

Երկրորդ. մեղաւորք նախ ի յերկրի հեշտանան եւ յետոյ տանջին, որպէս Չատիկ հրէիցն, եւ արդարք աստ տանջին եւ յետոյ հանգչին, որպէս Չատիկ քրիստոնէից: Եւ այս առաջին Չատիկն է յետ մկրտութեան, որ ել յԵրուսաղէմ եւ նշանս արար:

¹ A B ãÇù ինչ ամուսն

² C ãÇù

Եւ վասն կրկին պատճառի ել. նախ՝ վասն տանին, զի հարկ էր ելանել: Երկրորդ. վասն բազում ժողովրդեանն, որ ուսուցանէր:

Բան. «Եհան ի տաճարէն զաղանեվաճառսն, եւ եգիտ ի [տաճարին]¹» (Հմմտ Յհ Բ.14):

Մեկնութիւն. Տաճար ոչ գներքին խորանն ասէ, ուր սեղան խնկոցն էր եւ աշտանակն, եւ ոչ՝ սրահ քահանայիցն, որ սեղան ողջակիզացն էր, այլ արտաքին սրահն, որպէս մերս ժամատուն, ուր ժողովուրդն աղաթէին, եւ վարդապետքն ուսուցանէին: Եւ անդ վաճառէին, զոր ինչ ի տաճարին մատուցանէին: Եւ բարոք ասէ, զի եգիտ, զի պարտ է դատաւորին ստուգել զմեղսն եւ ապա պատժել:

Բան. «Արջառ, եւ ոչխար, եւ լումափոխ» (Տես Յհ Բ.14):

Մեկնութիւն. Քահանայապետքն վասն ազահութեան հնարեցան. նախ՝ վասն հեռաստանէ եկելոցն, որ ոչ կարէին անասունս բերել: Երկրորդ. զի մի մերձաւորքն պատճառս դնիցեն չմատուցանելոյ: Երրորդ. զի զմի մատուցեալն միսանգամ եւս վաճառէից: Չորրորդ. զլումայսն դնէին, զի որք ոչ ունէին արծաթ, փոխ տային: Հինգերորդ. զի փոխէին զարծաթ ընդ փողոյ եւ զոսկի ընդ արծաթոյ եւ այնպէս շահէին: Վեցերորդ. որք ի փոխ տային, վաշխ եւս առնուին, ոչ յայտնապէս արծաթ, որ ընդդէմ էր արինացն, այլ ինչ կերպիւ, որ աղքատացնէին զժողովուրդն, վասն այն եհան զնոսա ի տաճարէն:

Դարձեալ ի վաճառն լինի չորս իմն չարութիւն. նախ՝ խաբէութիւն, երկրորդ՝ ստութիւն, երրորդ՝ սուտ երդումն, չորրորդ՝ ազահութիւն եւ զրկանք: Վասն այն եհան զնոսա ի տաճարէն, որ գնէին եւ վաճառէին: Իսկ Մատթէոս երկու բան արելի ասէ. մին, որ զաթոռս աղանա-վաճառացն կործանեաց, եւ միս, որ ասէ. «Գրեալ է, տուն իմ տուն աղաթից կոչեսցի²» (Մտ ԻԱ.13):

Եւ այս է պատճառն. նախ՝ զի այս ի սկիզբն քարոզութեան էր, կակղագոյն առնէր, իսկ անդ՝ մերձ առ խաչին: Երկրորդ. զի մի անգամ աստ խրատելովն ոչ զգաստացան, վասն որոյ յետոյ խստագոյն պատուհասեաց:

¹ C Բան. «Եւ եգիտ ի տաճարին»

² A B ãçù

Վասն խարազանին

Բան. «Եւ արար խարազան չուանեայ» (Յհ Բ.15):

Մեկնութիւն. զգատին իւր կրկնեալ ոլորեաց եւ արար¹ խարազան վասն անասնոցն, եւ չուան՝ վասն չուելոյ եւ վարելոյ² զնոսա որպէս զանմիտ:

Հարց. Ընդէ՞ր ոչ փայտիւ եւ այլ կարծր իրաւք:

Պատասխան. Չի տացէ արինակ մեզ, զի ոչ է պարտ խրատողի եւ ուսուցչի զաւազանաւ կամ այլ իրաւք հարկանել, որպէս մարմնաւոր իշխանք, այլ բանիւ խրատել եւ փոքր ինչ սաստել:

Դարձեալ հարց. Ընդէ՞ր ոչ ընդդիմանային Քրիստոսի:

Պատասխան. Վասն երկու իրաց. նախ՝ վասն աստուածային զարութեան, որ երբեմն յերեսն փայլէր Քրիստոսի, մինչ զի հայել ոչ եւս իշխէին: Երկրորդ. վասն ազնիւ բանին. «Չի իշխանութեամբ էր բան նորա» (Յկ Դ.32), ասէ, որպէս այն, որ ի մին ձայնէն ի վայր անկան բազմութիւն զինուորացն, որ ասաց, թէ՛ զո՞ խնդրէք (Յհ ԺԸ.4):

Հարց. Վասն է՞ր այնպէս զայրացաւ Քրիստոս, ե՛ւ բանիւ, ե՛ւ գործով, գոր ոչ այլ ուրեք երեւի, զի յորժամ սամարացի ասէին, հանդարտութեամբ պատասխանէր, նոյնպէս յորժամ այլանէին խաչողքն:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք՝ չորս³ պատճառի.

Նախ՝ զի ցուցցէ, թէ Տէր էր տաճարին, պարտ էր վրէժխնդիր լինել սրբութեան նորին:

Երկրորդ. զի կամէր ի շաբաթու բժշկութիւնս⁴ առնել եւ հրեայքն յանցաւոր⁵ արինացն ասէին, արար զայս, զի ցուցցէ, թէ ոչ է հակառակ Աստուծոյ, այլ համակամ եւ համաբնութիւն ընդ Հար:

Երրորդ. զի ցուցցէ, թէ զալստեամբն իւր խափանելոց է ի տաճարէն զամենայն զոհս եւ զպատարագս մարմնական, եւ զհոգեւոր եւ զբանաւոր պատարագս աւետարանեցէ:

Չորրորդ. ի յարինակ մեզ, զի եւ մեք ուսեալ տաճարին Աստուծոյ վրէժխնդիր լինիցիմք եւ զմեր համբերութեամբ տանիմք:

Եւ այս չորս կերպիւ.

¹ A C ãÇù

² C ãÇù եւ վարելոյ

³ C վասն չորս

⁴ C բժշկութիւն

⁵ B անցաւոր

Նախ՝ է տաճարն մարմնական շինեալ, գոր չէ պարտ ներել մարմնական ինչ եւ անսուրբ ի նմա տեսանել:

Երկրորդ. վասն¹ հասարակ եկեղեցոյս պարտ է վրէժ խնդրել, իսկ զանձանց մերոց՝ ներել:

Երրորդ. զհոգիս մեր, որ տաճար է Աստուծոյ, պարտ է սրբել, այլ մարմնոյս սրբութեան՝ անփոյթ առնել:

Չորրորդ. վասն երկնից տաճարին փոյթ առնել, եւ վասն երկրաւոր բնակութեանս՝ ոչ: Վասն այն կանոնեցիկն հարքն, թէ ոչ է պարտ ոչխար կամ այլ ինչ անասուն յեկեղեցիս թողուլ, եւ տես զպատճառն ի գիրս Հարցմանց յիններորդ հատորն, երեսուն եւ ինը համարն^{xlvii}:

Բան. «Ապա յիշեցին աշակերտք՝ նախանձ տան քո [կերիցէ զիս]» (Յե Բ.17):

Մեկնութիւն². Թէպէտ զՀոգին Սուրբ դեռես չէին առեալ աշակերտքն, սակայն զգործսն Յիսուսի մասնաւորապէս իմացեալ ծանեան եւ զմտաւ ածին զբան սաղմոսին (Սղ ԿԸ.10): Եւ վասն երկու պատճառի գրէ աւետարանիչս զայս. նախ՝ զի մի կարծեսցի, թէ առաքեալքն զՔրիստոս մոլեալ համարեցան, զի առանց բանի խրատելոյ յանկարծակի արտաքս մերժեաց ի տաճարէն, այլ վասն վրէժխնդրութեան Աստուծոյ: Երկրորդ. առ ի ցուցանել, թէ յայնմ հետէ սկիզբն արարին առաքեալքն իմանալ³ զբանս Գրոց: Իսկ ասելն. «Նախանձ տան քո կերիցէ զիս⁴», այսինքն՝ վառիցէ զիս. նախ՝ զի աստուածային⁵ նախանձուն վառեալ էր, որպէս Փենէհէս, Եղիա եւ Մատաթիա: Երկրորդ. «Նախանձ տան քո կերիցէ զիս⁶», այսինքն՝ նախանձաւոր ցատումն այնպէս⁷ եխած զսիրտ իմ, զի ոչ կարացի զնախանձ սիրոյ եւ զսրտմտութեան թագուցանել: Եւ զի կրկին է նախանձ, այսինքն՝ բարի եւ չար, եւ չար նախանձ է, որ յատելոյ սկիզբն առնու եւ բարկանայ ընդդէմ սիրոյ եւ բարեաց ընկերին: Եւ այս է նախանձն սատանայի, որ ընդդէմ Ադամայ արար: Իսկ բարի նախանձ է, որ սկիզբն ի սիրոյ⁸ լինի եւ բարկանայ ընդդէմ այնմ, որ ներհակի ընդդէմ սիրոյ, եւ յայնժամ

¹ A B զի

² B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

⁵ A յաստուածային

⁶ A B ãÇù

⁷ B այսինքն

⁸ B որ ի սկիզբն ի սիրոյ

նախանձն աստուածային է եւ սուրբ, յորժամ ի ջերմեռանդ սիրոյն Աստուծոյ լինի¹ եւ ուղիղ² բարկութիւն, եւ ըստ հաճութեան Աստուծոյ կամացն չափեալ, որպէս աստ, սոյնպէս եւ³ ամենայն ուրեք, թէ վասն Աստուծոյ եւ ընդ Աստուծոյ լինի նախանձ սրտմտութեան, եւ բարկութեան հակառակութիւն բարի նախանձ ասի:

Այս երկրորդ գլխոյն, որ ի կարողութենէն եցոյց, զի Աստուած է Քրիստոս, յորժամ վարեաց զնա ի տաճարէն:

Զի՞նչ է պատասխանին

Բան. «Պատասխանի ետ» (Յհ Բ.19):

Հարց⁴. Զի՞նչ է ասել եւ զի՞նչ պատասխանել:

Պատասխան. Երկոքինն խաւար է եւ արտաբերեալ բան, այլ երիւք որոշին. նախ՝ զի ասելն նախ է որպէս հարցանել, իսկ պատասխանելն՝ զկնի: Երկրորդ. ասելն⁵ ըստ կամաց ասողին է⁶, իսկ պատասխանելն՝ ըստ իմացմանց հարցողին: Երրորդ. ասելն որպէս տարակոյսն է, եւ պատասխանելն՝ որպէս լուծանել:

Բան. «Քակեցէք զտաճարս» (Յհ Բ.19):

Մեկնութիւն. Ոչ թէ խրատ տայ սպանանել զինքն, այլ մարգրեանայ:

Հարց. Վասն է՞ր ոչ երեսն նշան:

Պատասխան. Նախ՝ զիտէր⁷, զի չէին աւգտելոց: Երկրորդ. զի նենգութեամբ խնդրէին⁸: Երրորդ. նոքա շրջեցին զբանն, եւ նա⁹ շրջեաց զպատասխանին: Չորրորդ. զի մեծ նշան առ խաչին եղեւ, այսինքն՝ յերկնէ եւ յերկրէ, ի մեռելոց ի կենդանոյ, եւ յայլն: Հինգերորդ. զի ցուցցէ զինքն կանխազէտ գոլ եւ քննող սրտից նոցա:

Բան. «Զքառասուն եւ զվեց ամ շինեցաւ» (Յհ Բ.20):

¹ A B ãçù յորժամ ... լինի

² C եւ սուրբ եւ ուղիղ

³ B ãçù

⁴ A B C մեկնութիւն հարց

⁵ B ìñî

⁶ C ըստ կամաց է ասողին

⁷ B □իտէին

⁸ B խորհէին

⁹ A B ãçù

Մեկնութիւն. Նախ՝ այսպանելով զբանն Քրիստոսի, իբր թէ անհնարին է, ասեն, զայս: Երկրորդ. զի թանձրամիտք էին, ոչ կարացին իմանալ զբանն Քրիստոսի:

Վասն մտաց

Հարցումն¹. Չի՞նչ է թանձրամիտն:

Պատասխան. Յորժամ հարցեր զայս, նախ զայն գիտելի է², թէ միտք վասն է՞ր կոչի, եւ ապա զթանձրամիտն:

Ասեմք զառաջինն, թէ միտք կոչի վասն կրկին իրաց. նախ՝ յամենայն իր մտանէ, այսինքն՝ ի գոյացութիւն, ի պատահումն, ի յերկինս, ի յերկրի, եւ յայլն³ ամենայն, եւ ոչ ինչ իր կարէ արգիլել զմիտքն, եւ առաւել է, քան զլոյսն, որ միայն ի պարզն թափանցի եւ ի կարծրն ոչ կարէ: Երկրորդ. կոչի միտք, որ ամենայն բան եւ գործ եւ էութիւն եւ տեսութիւն ի յինքն մտանէ եւ զամենայն⁴ ժողովէ եւ պահէ անշփոթ, եւ առաւել քան զհայելի, որ զտեսեալն ոչ պահէ:

Առ երկրորդն ասեմք, թէ յերկոց է թանձրամիտն զոլ. նախ՝ ի թանձրութենէ մարմնոյն հանդիպեալ, երկրորդ՝ յանկիրթն գոլոյ, երրորդ՝ ընդ⁵ երկրաւորս կապի:

Նոյնպէս եւ սրամիտն է ընդդէմ սոցա. նախ՝ ի թեթեւ մարմնոյն, երկրորդ՝ ի կրթութենէ, երրորդ՝ զերկնայինսն խորհելոյ, զոր հրեայքն ոչ ունէին:

Թէ քառասուն եւ վեց ամ շինեցաւ տաճարն

Հարց⁶. Իսկ զի՞նչ է զքառասուն եւ վեց ամ շինեցան.

Պատասխան⁷. Չառաջին շինուածն Սողոմոնի⁸ այրեաց Նաբուզարդան¹ դահճապետն եւ գերեաց զԵրուսաղէմ ի Բաբիլոն, իսկ յորժամ

¹ C հարց

² C զայն էր զիտելի

³ A յայլ

⁴ C օճն

⁵ B օճն

⁶ A B C օճն

⁷ A B օճն

⁸ C Սողոմոնի

թագաւորեաց Կիրոս, արձակեաց զՍաղմնասար իշխանն հրէից հինգ բիրաք, զի շինեսցեն զտաճարն Աստուծոյ: Եւ խափանեցաւ մինչեւ² ի Դարեհի վեցերորդ ամն, զումարին ամք քառասուն եւ վեց, զի մերձակայ այլագգիքն, որ շուրջ կային Երուսաղէմի, խափանումն առնէին շինութեան: Եւ գիտելի է, զի Կիրոս թագաւորեաց երեսուն ամ, եւ յետ նորա³ Կամբիրոս՝ որդի նորա, տասն ամ: Եւ յետ նորա երկու ի մոգուցն թագաւորեցին եւթն ամիս, բայց ի ժամանակս ոչ թուին: Եւ զկնի նոցա թագաւորեաց Դարեհ, եւ յերկրորդ ամի թագաւորութեան իւրոյ առաքեաց զԶարաթաբէլ եւ զՅեսու Յովսեփէկեանց⁴ քահանայ յԵրուսաղէմ բազում ծախիւք՝ տալով նոցա զմնացեալ կահ տաճարին ի պատկերէն, զոր կանգնեաց Նաբուգոդոնոսոր, եւ ի չորրորդ ամն շինեաց զտաճարն, որ էր վեցերորդ ամն Դարեհի: Եւ սոյնպէս զքառասուն եւ վեց ամ շինեցաւ:

Մարմինն որպէս է տաճար

Հարց. Որպէ՞ս ասի մարմինն Քրիստոսի տաճար:

Պատասխան. Տաճարն կրկին է. նախ՝ էութեամբ, երկրորդ՝ բնակութեամբ: Էութեամբ տաճար է որպէս մարմինս հոգույս, եւ բնակութեամբ՝ որպէս տունս՝ մեզ, որ երբեմն ի բաց թողուի⁵: Արդ, մարմինն Քրիստոսի տաճար է էութեամբ եւ միաւորութեամբ, ըստ այնմ. «Բանն մարմին եղև եւ բնակեաց ի մեզ⁶» (Յհ Ա.14), եւ առաքեալ ասէ. «Ի նմա բնակէ ամենայն լրումն Աստուածութեան մարմնապէս» (Կղս Բ.9), որ է էապէս: Իսկ բնակութեամբ տաճար են սուրբք Աստուծոյ, որպէս մարգարէք եւ առաքեալքն⁷ եւ այլք, սոյնպէս ուղղափառքս ասենք էութեամբ տաճար, իսկ չարափառքն՝ բնակութեամբ:

Եւ երկու ինչ նշանակէ տաճարն. նախ՝ զանշփոթ միաւորութիւն Բանին եւ մարմնոյն: Երկրորդ. զծածկելն մարմնով զԱստուածութիւն,

¹ B Նաբուգարդ

² B կրկ

³ A B ձՇւ յետ նորա

⁴ B Ովսեփէկեանց

⁵ A B թողի, C թողու

⁶ A B ձՇւ ի մեզ

⁷ C մարգարէքն եւ առաքեալք

սոյնպէս թէ ուրեք զգեստ կամ վարագոյր լսես, վասն ծածկելոյն ասէ եւ
անշփոթ միութեան, եւ ոչ՝ վասն բաժան բնութեան կամ անձին:

Այլաբանութիւն ի շինութիւն տաճարին

Եւ գիտելի է, զի քառասուն եւ վեց թիւն ունի մտաւոր իմն տեսութիւն ի մարմինն Քրիստոսի չորս կերպիւ.

Նախ՝ զի ի քառասուն վեց արն կատարի ամենայն անդամք մարմնոյ տղային յարգանդի, սոյնպէս զի ի վեց արն գերդ զկաթն¹ մակարդեալ լինի եւ ապա ինն արն այլ յարին փոխարկի եւ ապա երկոտասան ար այլ հաստատի եւ ամրանայ եւ շնչաւորի, եւ ապա ութ եւ տասան ար² այլ կատարեալ ձեւանայ եւ հաստատի. վեց, ինն, երկոտասան, ութ եւ տասան, որ լինի քառասուն եւ հինգ, եւ ի քառասուն եւ վեցերորդ արն՝ հոգեւորի անդրանիկին³, բայց ոչ է պարտ իմանալ, թէ Քրիստոսի մարմինն սոյնպէս ձեւացաւ, որպէս մերս, այլ յորժամ Կոյսն Սուրբ հաւանեցաւ բանին՝ ասելով. «Ահաւասիկ կամ աղախին Տեան⁴» (Գկ Ա.38), ի նոյն կէտն էջ Բանն Աստուած յարգանդ Կուսին: Եւ առումն եւ բաժանումն արեան, եւ ձեւանալ կատարեալ անդամաւք, եւ հոգեւորիլ բանական հոգով եւ աստուածանալ միութեամբ Բանին, ի նոյն կէտն եղեւ:

Երկրորդ իմացումն. եթէ զքառասուն եւ վեցն վեց անգամ բազմապատկես, լինի երկու հարիւր եւթանասուն վեց ար, որ է ինն ամիս եւ վեց ար⁵, եւ սոյնպէս թուին յեթներորդ կաղանդէն ապրիելի մինչեւ ի վեցն յունուարի⁶, յորում ծնաւ Քրիստոս ըստ մարմնոյ:

Երրորդ իմացումն. ըստ այլոց, թէ զքառասուն եւ վեց ժամն ասէ, զոր եկաց Քրիստոս ի գերեզմանի, սոյնպէս յերրորդ ժամէ ուրբաթին, որպէս ասէ Մարկոս, մինչեւ ի լոյս կիրակէին այսքան ժամ է:

Չորրորդ իմացումն. զի զիր անուան Ադամայ ըստ յունարէն տառիցն ցուցանի քառասուն եւ վեց, քանզի «ալֆայն», որ է առաջին գիրն Ադամայ, նշանակէ մի, եւ «դեպելդա»⁷, որ է⁸ երկրորդ գիրն, նշանակէ չորս, եւ միւս եւս «ալֆայն» նշանակէ մի, եւ վերջին գիրն, որ է «էմ»

¹ C կաթն

² C ãçù

³ A B հո լի անդրանիկն

⁴ A B ãçù

⁵ B ãçù որ է ինն ամիս եւ վեց ար

⁶ A B C յունվարի

⁷ B դեպելդա

⁸ A B ãçù

նշանակէ քառասուն, որ լինի քառասուն եւ վեց, եւ այս խորհուրդ է, զի Քրիստոս առեալ զմարմին հինն Ադամայ եւ եղև նոր Ադամ:

Բան. «Եւ զերիս ատուս կանգնեցից գրա» (Յհ Բ.19):

Մեկնութիւն. Մարմինն Քրիստոսի, որ քակտեցաւ մահուամբն եւ կանգնեցաւ երեքարեայ յարութեամբն: Եւ զսոյնալիս միտս բանին առժամայն ոչ իմացան առաքեալքն, քանզի զկնի այսմ բանի Պետրոս յորժամ լուա վասն չարչարանաց եւ մահուանն Քրիստոսի, կամեր խափանումն առնել, մինչեւ սաստեաց¹ Տէրն՝ սատանայ կոչելով զնա², այսինքն՝ հակառակ:

Բան. «Իսկ յորժամ յարեան ի մեռելոց, յիշեցին աշակերտքն [նորա], թէ այն է, զոր ասացն³» (Յհ Բ.22):

Մեկնութիւն⁴. Եւ հաւատացին ի նախատեսութիւն Քրիստոսի:

Բան. «Եւ հաւատացին Գրոյն» (Յհ Բ.22):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ մարգարէիցն, որպէս գրէ Ովսէէ. «Ողջացուցէ զմեզ յետ երկուցն⁵ ատուրց եւ յատուրն երրորդի յարուսցէ զմեզ» (Տես Ով Զ.3): Չայս ցուցանէ միտք մարգարէութեանս, թէ յարութիւն Քրիստոսի պատճառ է մերոյ⁶ յարութեան: Եւ դարձեալ արինակաւ վասն յարութեան Քրիստոսի գրեալ է. «Յունան զերիս տիւս եւ զերիս զիշերս եկաց ի փոր կէտին» (Յն Բ.1):

Բան. «Եւ բանին» (Յհ Բ.22):

Մեկնութիւն. Չոր ասաց Քրիստոս աստ եւ յայլում վայրի. «Որդի մարդոյ բազումս չարչարելոց է ի քահանայից եւ ի դպրաց եւ յերրորդ ատուր յարիցէ» (Հմմտ Մր Ը.31-32, Մտ ԺԶ.21-28, Ղկ Թ.22-27), զի յայնժամ ծանեան զճշմարտութիւն բանին զկնի յարութեան Քրիստոսի, յորժամ երաց զմիտս նոցա՝ իմանալ զԳիրս:

Այլաբանութիւն երրորդ ատուրն

¹ B ասաց

² A B ãçù

³ A B ãçù, C ասացն նախ

⁴ C ãçù

⁵ C երկուց

⁶ B մարմնոյ

Դարձեալ¹ գիտելի է, զի երեք ատուրց թիւս յարմարի մտաւոր տեսութեամբ խորհրդաւոր մարմնոյն Քրիստոսի չորս կերպիւ.

Նախ՝ ժողովուրդք քրիստոնէից մինչ ի ժամանակս նեռինն, որպէս յուրբաթու բազում չարչարանս կրեմք յանհաւատից եւ յայլ ազգաց, եւ ի հերձուածողաց, եւ ի գալուստ նեռինն, որպէս ի գերեզմանի յատուկ յառանձնական աղաթից ծածկելոց է: Իսկ զկնի մահուան նեռինն՝ յարութիւն, զի ամենայն լեզու խոստովան լիցի զՔրիստոս, եւ գայցէ Քրիստոս ի դատաստան հասարակ մարդկան:

Երկրորդ. դարձեալ երեք արս այս ցուցանեն զժամանակս բնական արինացն եւ զգրաւորն եւ զշնորհաց Աւետարանին, զի բնական եւ գրաւոր արինաւրն դեռես բնութիւնս մեռեալ էր մեղաւք եւ սպաշնորհաւք Աւետարանին յարութիւն եղեւ թողութեամբ մեղաց եւ մաքուր վարուք:

Երրորդ. ըստ մտաց երեք արս այս տեսանի յերեք որպիսութիւն մարդկան. առաջին ար է ծննդեան մինչ ի մահ, որ ի չարչարանս ենք, երկրորդ ար՝ յետ մահու ի գերեզմանի հանգչիմք ընդ Քրիստոսի, երրորդ՝ ար յարութեան, յորժամ գայ Քրիստոս եւ յարուցանէ զմեզ:

Չորրորդ տեսութիւն երեք ատուրց. առաջին արն արարչութեան, որ ունէր երեկոյ անառաւաւտ, յորում եղեն ամենայն, երկրորդ արն ունի առաւաւտ եւ երեկոյ՝ մինչ ի կատարած, երրորդ արն ունի առաւաւտ եւ է աներեկ, որ է ար յարութեան մերոյ² եւ հանդերձեալ կեանքն, որք փառաւորին ի Քրիստոսէ եւ նմա փառք յաւիտեանս. Ամէն³:

Այս երրորդ վկայութիւն ի կարողութենէ, զի Աստուած է Քրիստոս, որ ասաց. «Բակեցէք զտաճարս եւ զերիս ատուրս կանգնեցից յարութեամբ» (Տեւ Յհ Բ.19):

Վասն տանի Չատկին

Բան. «Եւ էր Յիսուս յերուսաղէմ ի Չատկի տանին» (Յհ Բ.23):

Մեկնութիւն. Տան Չատկին ոչ է մի ար, այլ եւթն ար, զոր բազում նշանս գործեաց եւ բազումք հաւատացին յանուն Նորա, այսինքն թէ՛ նա է ճշմարիտ Քրիստոսն իսասեցեալ մարգարէիւքն:

¹ B Եւ դարձեալ

² B մարմնոյ

³ A B ամէն

Բան. «Բայց ինքն Յիսուս ոչ հաւատայր զանձն նոցա¹» (Յհ Բ.24):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զբարձրագոյն խորհուրդ հաւատոյ աստուած-գիտութեան իւրոյ ոչ յայտնէր նոցա: Երկրորդ. զԱստուածութեան փառաց նշոյլս գիտութեան ոչ ծագեաց ի սիրտս նոցա, որպէս Պետրոսին եւ Նաթանայէլին:

Վասն թերի հաւատոյ

Եւ ասէ զպատճառն, զի թերի էին ի հաւատն եւ նենգութեամբ:

Եւ այս յերիս դէմս. նախ՝ ի սկիզբն հաւատոյն, զի ի նշանացն յաղթեցան եւ հաւատացին, եւ ոչ կամաւ եւ յաւժարութեամբ: Երկրորդ. ստութեամբ միայն ի լեզուս, եւ ոչ ի սրտի հաւատացին:

Երրորդ. նենգութիւն ունէին սպանման նորա, եւ սոյնպէս ի սկիզբն եւ ի մէջն եւ ի վախճան հաւատոյն, թերի էին եւ ոչ կատարեալ, զի այն է բոլոր եւ կատարեալ, որ կամաւ եւ յաւժարութեամբ հաւատայ, եւ սրտի եւ լեզուաւ եւ յուսով ի սէրն Աստուծոյ:

Եւ դարձեալ գիտելի է, զի ոմանք ի սրտի եւ ի լեզուի հաւատան, կատարեալ է, եւ ոմանք լեզուաւ եւ ոչ սրտի, սուտ է, եւ ոմանք սրտի եւ ոչ լեզուաւ, պակաս է, որպէս Նիկողիմոսին, որ գիշերով եկն առ Քրիստոս:

Եւ աստ ճառէ զկերպ ճանաչմանն:

Բան. «Ձի ոչ էր պիտոյ, թէ որ վկայեսցէ վասն մարդոյ» (Յհ Բ.25):

Մեկնութիւն. Ձի մարդիկ պատրին յերեւելի բանս եւ ի գործս, այլ Քրիստոս զծածուկ բանս եւ զվարս ճանաչէր եւ գիտէր՝ զինչ կրէր ի մարդն, եւ այնու եւս ցուցանի, թէ Աստուած է Քրիստոս եւ ծածկագէտ, որ քննէ զսիրտս եւ զերիկամունս:

Այս չորրորդ վկայութիւն, զի Աստուած է Քրիստոս ի կարողութենէ բազում սքանչելեացն, զոր գործեաց յԵրուսաղէմ:

Արդ, առաջին կարողութիւն այն է, որ զջուրն ի զինի փոխեաց: Երկրորդ կարողութիւն, որ զիրէայսն եհան ի տաճարէն խարազանաւ: Երրորդ կարողութիւն վասն յարութեան, որ ասաց. «Յերիս աւուրս կանգնեցից գոս»: Չորրորդ կարողութիւն ի բազում սքանչելեացն, որ արար ի տանի Չատկին, յորում բազումք հաւատացին ի նա:

¹ A B ãçù

Գլուխ Գ

Վասն Նիկողիմնոսի

Բան. «Եւ էր այր մի ի փարիսեցոց» (Յհ Գ.1)

Մեկնութիւն. Ասաց նախ¹ վասն կարողութեան Քրիստոսի, ասէ այժմ վասն փրկագործութեան Քրիստոսի, որով հաւասարի Աստուծոյ: Եւ այս չորս կերպիւ. նախ՝ վասն կացուցանելոյն զխորհուրդ մկրտութեան, որով փրկին մարդիկ, զոր աստ ասէ առ Նիկողիմնոս²:

Բան. «Եւ էր այր մի» (Յհ Գ.1):

Մեկնութիւն. Սա մի էր ի բազմացն, որք հաւատացին յԵրուսաղէմ:

Եւ երեք գովութիւն դնէ.

Նախ՝ փարիսեցի ասէ, այսինքն՝ բաժանեալ յատուկ վարուք եւ զիտութեամբ, զի առաքինիք էին եւ պահողք եւ աղաթողք: Այլ եւ զիտութեամբ առաւել, զի յարութեան մեռելոց եւ հոգեւոր ստեղծուածք խոստովանէին, զոր տգիտութեամբ սաղուկեցիքն ուրանային, վասն որոյ ասէր³ Պաւղոս. «Ուսմամբ փարիսեցի եմ» (Գծ ԻԶ.5):

Երկրորդ. իշխան հրէիցն ասէ, զի յայնժամ քահանայապետքն եւ քահանայք եւ վարդապետքն իշխանութիւն ունէին ի վերայ ժողովրդեանն, եւ սա քահանայապետ էր, այլ Աննա եւ Կայիափա մեծագոյնք էին, քան զսա:

Երրորդ. զի վարդապետ⁴ Քրիստոս ասէ. «Դու ես վարդապետ Իսրայէլի⁵» (Յհ Գ. 10): Եւ զիտելի է, զի Քրիստոս զառաքեալսն ի տգիտաց ընտրեաց, զի հաւատս մեր ոչ իմաստութեամբ մարդկան լինէր, այլ իմաստութեամբն Աստուծոյ, այլ զոմանս իմաստուն կոչեաց, որպէս զՆաթանայէլ եւ Նիկողիմնոս եւ Պաւղոս, զի մի արհամարհիցեն ոմանք, թէ հաւատս⁶ մեր ի պարզամտաց է եղեալ:

Բան. «Եկն առ նա ի զիշերի» (Յհ Գ.2):

---

¹ B ἴσῆ

² A B Նիկողեմնոս

³ B ասէ

⁴ A B ἄρχὺ

⁵ A զի վարդապետ ասէ Քրիստոս դու ես Իսրայէլի

⁶ C հաւատք

Մեկնութիւն. Նախ՝ վասն երկիւղի, զի մի բարկասցին այլքն: Երկրորդ. վասն ամաւթոյ, զի վարդապետի անուն ունէր եւ առաջի ժողովրդեանն ամաչէր ուսանիլ:

Եւ կրկին վարդապետ կոչեաց գՔրիստոս. նախ՝ վասն ուսուցանելոյն, երկրորդ՝ վասն յատուկ առմանն¹, իբր յԱստուծոյ ընկալար: Եւ բարութք ասէ, թէ՛ «Ոչ որ կարէ գայդ նշանդ առնել, գոր դուդ առնես» (Յի Գ.2), զի անքննելի իրաց ճշմարտութիւն սքանչելեալք հաստատի: Եւ ոչ խոստովանէր զնա բնութեամբ Ռոդի Աստուծոյ, այլ սուրբ մարդ եւ յԱստուծոյ առաքեալ, որպէս զմարգարէսն, այլ զի ոչ նենգութեամբ եկն, այլ յստակ մտաւք եւ խոնարհութեամբ կամէր ուսանել, վասն այն Քրիստոս կամեցաւ ուսուցանել նմա զճշմարտութիւն Աւետարանին եւ վասն ճանաչման իւրոյ, որպէս ասէ.

Վասն վերստին ծննդեանն, որ է մկրտութիւն

Բան. «Եթէ ոչ որ ծնցի ի ջրոյ, ո՛չ կարէ տեսանել» (Տե՛ս Յի Գ.3):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի միայն Աստուած ունի զԱստուած տեսանել բնութեամբ, իսկ մարդիկ տեսանեն զնա շնորհաւք մկրտութեան եւ հաւատով, որպէս գրէ Պետրոս ի Կաթուղիկեայց, եթէ մկրտութեամբն «Մեծամեծ եւ պատուական ատեփքն պարգեւեալ են ձեզ, զի նոքիմք աստուածեղէն բնութեան լինիցիմք հաղորդակիցք» (Հմմտ Բ Պտ Ա.3-4): Երկրորդ. ցուցանէ, թէ մկրտութիւն է առաջին խորհուրդ քրիստոնէից եւ նա է դուռն արքայութեան երկնից:

Եւ գիտելի է, զի չորս կերպիւ ասի դուռն. նախ՝ ծնունդն դուռն է մարմնաւոր կենացս: Երկրորդ. մկրտութիւն դուռն է հոգեւոր կենացն յաիտենից: Երրորդ. հաւատն դուռն է տեսութեան Աստուծոյ: Չորրորդ. խոստովանութիւն դուռն է արդարութեան եւ շնորհաց:

Եւ թէ որք ընդդէմ ասիցէ, զի նախահարքն հին արինաւքն փրկեցան, թէպէտ եւ ոչ մկրտեցան, ասեն վարդապետք, թէ յայնժամ ոչ էր հարկ մկրտութեան, այլ նոքա արդարացան² շնորհաւք մկրտութեան. նախ՝ զի ունէին նահապետքն հաւատովք զմկրտութիւն, այլ եւ արինակաւ զմկրտութիւն ունէին, որպէս յառաջ՝ թլփատութիւն եւ յետոյ՝ զլուացումն աւագանացն:

¹ Բ ուսմանն

² Ը մկրտեցան

Եւ թէ որ ասիցէ. «Ապա հաւատն միայն մկրտութիւն է առանց ջրոյ», - ասեմք, թէ՛ ոչ, զի մարդ հաւատացեալ առանց ջրոյ ոչ մտանէ յարքայութիւն, եւ այս յայտ է ի Գործքն. նախ՝ որպէս ասաց ներքինին. «Ահա՛ ջուր, զի՞նչ արգելու ի մկրտելոյ», - ասէ Փիլիպպոս. «Եթէ հաւատաս բոլորով սրտի», եւ նա ասէ. «Հաւատամ, եթէ Յիսուս է Որդի Աստուծոյ», եւ մկրտեցաւ (Հմմտ Գծ Ը 36-38):

Երկրորդ. յայտ է, մինչ խաւսէր Պետրոս ի տանն Կոռնելիոսի, հանգեաւ Հոգին ի վերայ նոցա, որ լսէին զբանն, յայնժամ ասէ Պետրոս. «Մի՞թէ զջուր որ արգելու», եւ հրամայեաց նոցա մկրտիլ յանուն Յիսուսի Քրիստոսի (Գծ Ժ.47): Ահա՛, որ հաւատով մկրտած էին եւ ջրով մկրտեցան, եւ գիտելի է, թէ մարդ արտաքոյ բնութեան¹ մեռանի եւ ոչ կարէ ընդունել զմկրտութիւն ջրոյն եւ կամի մկրտիլ, բաւական է անդ հաւատով մկրտեալն, սոյնպէս եւ արեամբ մկրտեալն², թէ ոչ կարէ ջրով մկրտիլ, բաւական է, թէ զկամսն ունիցի³:

Դարձեալ գիտելի է, թէ մարդ մկրտի միայն ջրով, առանց էութեան բանին, զոր Քրիստոս հրամայեաց, ոչ է մկրտեալ, վասն այն Պաղոս զմկրտեալն Յովաննու վերստին մկրտեաց, զի Յովաննէս զձեւ բանին⁴ ոչ ասէր, որպէս Քրիստոս⁵:

Եւ դարձեալ գիտելի է, զի յայնժամ, յորժամ ասաց Քրիստոս զբանս զայս, ոչ էր հարկ ամենեցուն մկրտութիւն, մինչեւ ի մահն Քրիստոսի, զի դեռես թլփատութիւն զարութիւն ունէր, իսկ յետ յարութեան, յորժամ մկրտութիւն ընդհանուր քարոզեցաւ, յայնմ հետէ հարկ էր ամենեցուն մկրտիլ:

Բան. «Որ ծերն իցէ» (Յհ Գ.4):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի ինքն ծեր էր⁶: Երկրորդ. զի ծերին անհաւատալի թուի միսսանգամ ծնանիլ⁷, քան տղային: Տկար էր մտաք, զի միայն զմարմնոյ ծնունդս գիտէր, եւ ոչ՝ զհոգւոյ, այլ եւ ոչ զԲանին Աստուծոյ զծնունդն իմանայր, զի ահա մարդիկ ծնեալք ի հողոյ մարէ եւ մտանեմք ի հող եւ ծնանիմք յարութեամբ: Եւ դարձեալ՝ Բանն Աստուած ծնեալ ի Հարէ, եւ ծնաւ ի մարէ, եւ ել առ Հայր, եւ դարձեալ

¹ Ը բնակութեան

² A B մկրտիլն

³ Ը ունի

⁴ Ը բանին Քրիստոսի

⁵ B որպէս եւ Քրիստոս

⁶ B զի ծեր էր ինքն

⁷ Ը ծնանել

գալոց է յերկիր եւ ելանէ առ Հայր: Այսպէս եւ մեր՝ ծնեալք մարմնով ի մարէ ծնանիմք հոգով յաւագանէ:

Բան. «Եթէ որ ո՛չ ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգոյ» (Յհ Գ.5):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել՝ ծնունդն այն, տյնպէս պարտ է իմանալ.

Նախ՝ զի ջուրն արտաքոյ լուսացէ, եւ Հոգին Սուրբ ի ներքուստ սրբեցէ:

Երկրորդ. զի այսու ծննդեամբս լինիմք պատկեր Քրիստոսի, որպէս Քրիստոս ունի մարմին տեսանելի եւ Աստուածութիւն անտեսանելի, նոյնպէս աստ ջուր է զգալի եւ ներգործութիւն Հոգոյն անտեսանելի:

Երրորդ. որպէս ի մարմնական ծնունդն պիտոյ է սերմ եւ արգանդ, յորոյ տղայն դաւղեալ գոյանայ, նոյնպէս ի հոգեւոր ծնունդս պիտոյ է Հոգին Սուրբ եւ ջուր, յոր թաղիմք մկրտութեամբ, ըստ առաքելոյ որպէս յարգանդի մար:

Սահման մկրտութեան

Մկրտութիւն է տուրք սրբութեան վերստին եւ աստուածայնոյն¹ ծնունդ: Դարձեալ՝ լուսցումն հոգեւոր վերստին եւ աստուածային ծնունդ:

Եւ վերստինն կրկին ասի, իսկ կրկինն չորս կերպի է. նախ՝ զի կրկին է² մարդս. հոգի եւ մարմին, եւ կրկին է ծնունդ մարդոյս: Երկրորդ. կրկին է, զի նախ պարտ է մարմնով ծնանիլ եւ ապա՝ հոգով: Երրորդ. կրկին է, զի զանմահ կեանքն ժառանգէ, ուստի զրկեցաւ Ադամ³: Չորրորդ. կրկին է ի վերայ մարմնական սրբութեանցն եւ արիւնակին, սա կրկին է եւ ճշմարտութիւն:

Դարձեալ վերստին վերին եւ առաւել ասէ, եւ բազում է առաւելութիւն երկրորդ ծննդեանս, քան զառաջինն. նախ՝ զի այն երկրաւոր⁴, իսկ այս՝ երկնաւոր: Երկրորդ. այն մարմնաւոր, այս հոգեւոր: Երրորդ. այն ի կեանս ժամանակեայ, այս ի կեանս յաիտենից: Չորրորդ. այն ի մարէ եւ ի հարէ, այս յաւագանէն եւ ի հոգոյն: Հինգերորդ. այն

¹ C աստուածայնա□ոյն

² B ãÇù

³ C ձեռա□րում երկրորդի փոխարեն երրորդն է □րված, իսկ երրորդի փոխարեն՝ երկրորդը:

⁴ B յերկրաւոր

մեղաւք, այս շնորհաւք: Վեցերորդ. այնու պատկեր եմք¹ հինն Ադամայ, այսու լինիմք պատկեր նորն Ադամայ: Եւթներորդ. այնու ծնանիմք որդի մարդոյ, այսու ծնանիմք որդիս Աստուծոյ, վասն այն ասէ՝ վերստին եւ աստուածային ծնունդ:

Դարձեալ՝ որ ասէ. «Որ ոչ ծնցի ի ջրոյ եւ ի հոգոյ» (Յհ Գ.5):

Գիտելի է, վասն տասն իրաց զջուր եւ զհոգի յիշատակէ.

Նախ՝ զստեղծումն Ադամայ ի մէջ եբեր. ջուր ասելով զչորս² տարերս նշանակէ, իսկ հոգի՝ զբանական հոգին փչեաց: Ասէ. «Շունչ կենդանի, եւ եղև մարդն հոգի կենդանի»³ (Ծն Բ.7): Ասէ. «Որք ունին զբանական հոգին եւ զնոյն մարմինն, նոքա մտանեն յարքայութիւն Աստուծոյ»:

Երկրորդ. ցուցանէ, թէ նոյն Աստուածն է, որ զնախնի ծնունդն ի ջրոյ եւ ի հոգոյ գոյացոյց եւ եղ ի դրախտին եւ այժմ զերկրորդ ծնունդս ի ջրոյ եւ ի հոգոյ կազմէ եւ տայ զդրախտն ի ժառանգութիւն:

Երրորդ. դարձեալ որպէս ասէ մարգարէն. «Հոգի Աստուծոյ շրջեր ի վերայ ջուրց» (Ծն Ա.2), այսինքն՝ կամէր ստեղծանել զթոշունս ի ջրոց,⁴ որ վերանան յաւոյ, սոյնպէս ասէ. «Որ ոչ ծնցի ի ջրոյ եւ ի հոգոյ»⁵, ոչ վերանայ յարքայութիւն Աստուծոյ» (Հմմտ Յհ Գ.5):

Չորրորդ. ջուր եւ հոգի ասելով ցուցանէ զանգիտութիւն մերոյս ծննդեան, զի որպէս ոչ զհտեմք զառաջին ծնունդն, թէ որպէս բաղկանայ մարմինն ի չորից տարերց, կամ որպէս տուի նմա բանական հոգին, այլ հաւատովք իմանամք, սոյնպէս ոչ է քննելի երկրորդ ծնունդս ի ջրոյ եւ ի հոգոյ, այլ հաւատով ծնանիմք:

Հինգերորդ. ցուցանէ, զի պէտս ունէաք առ երկրորդ ծնունդս, զի առաջին ծնունդն ի ջրոյ եւ ի հոգոյ⁶, բանական հոգով կենդանացաք եւ ի դրախտն եղաք, եւ լուծմամբ պատուիրանին արտաքս անկաք, պարտ էր ջրով եւ հոգով յանմահ կեանս ելանել:

Վեցերորդ. ջուր եւ հոգի ասելով ցուցանէ զաւրինակ մկրտութեանս, որպէս ի հնումն լուսցումն ի տաճարին, այլ եւ սրբութիւն Սելովամայ (Հմմտ Մտ Գ.11), այլ եւ Նէեման Ասորին (Հմմտ Դ. Թգ Ե.14), որ

¹ Ը այնու եմք ի պատկեր

² Ը ãÇù զստեղծումն ... զչորս

³ A B ãÇù

⁴ Ը ջուրց

⁵ A B ãÇù եւ ի հոգոյ

⁶ Ը հոգոյ

սրբեցաւ ի Յորդանանն¹, որպէս անդ ի յարինակին բոլորովին մարմնով սրբեցան եւ մասամբ ինչ հոգով, սոյնպէս ի ճշմարտութիւնս բոլորովին սրբուցին եւ մարմնոյն:

Երթներորդ. Ջուր եւ հոգի ասելով յիշումն ամէ զՄովսէսին, որ յամպն² եւ ի ծովն մկրտեցան ժողովուրդն, որպէս ասէ առաքեալ (Հմմտ Ա. Կր Ժ.2):

Ութերորդ. յիշումն ամէ զմկրտելն Յովաննու, որ ասաց. «Ես մկրտեմ զձեզ ջրով», եւ հոգովն այն է, որ ասաց. «Նա մկրտեսցէ Հոգովն Սրբով³» (Հմմտ Մտ Գ.11):

Իններորդ. ջուր եւ հոգի ասելով զայն ցուցանէ, որ ամենայն զգայական կենդանիք ի ջրոյ գոյանան, նաեւ տունկք եւ բոյսք ի յերկրի ջրով ծնանին եւ պտղաբերեն, եւ Հոգւոյն, զի հրամանաւ սոյնպէս բանական մարդս ջրով ծնանի եւ պտղաբերէ ի հոգեւոր կեանս:

Տասներորդ. գոր ասաց ինքն. «յԱստուծոյ եկեալ ես վարդապետ, եւ նշան առնես» (Տե՛ս Յհ Գ.2), պարտ էր ի միտ ամէլ, թէ հաւատարիմ է բան նորա: Եւ այս⁴ եւս նշան է, գոր ուսուցանէ, վասն այն ասէ.

Բան. «Ծնեալն ի մարմնոյ մարմին է եւ ծնեալն ի հոգւոյ հոգի է⁵» (Յհ Գ.6):

Մեկնութիւն. Նախ՝ որպէս ծնեալն ի մարմնոյ մարմին է՝ ի մարմնաւոր կեանս կացուցեալ, նոյնպէս ծնեալն ի հոգւոյ հոգի է՝ ի հոգեւոր կեանս⁶ կացուցեալ՝ ընդ ունել զներգործութիւն Հոգւոյն Սրբոյ:

Երկրորդ. ամենայն, որ ծնանի յայլմէ կերպիս ինչ զնմանութիւն ծնողին ունի, որպէս մարմին զմարմնոյ, սոյնպէս ի հոգւոյն ծնեալն նման է հոգւոյն, ոչ ըստ միութեան սեռի եւ տեսակի, այլ նման⁷ միայն⁸ հոգեւոր կենաց եւ միաւորութեամբ առ Աստուած:

Երրորդ. մարմին ասէ⁹ գլխաւորութիւն ի մեղս, եւ հոգի՝ գլխաւորելն յարդարութիւնս, ըստ այնմ. «Որ միանալ¹⁰ ի պռոնիկ՝ մի մարմին է, եւ որ միանալ¹ ի Տէր՝ մի հոգի է» (Հմմտ Ա. Կր Զ.16-17):

¹ B C Յորդանան

² A B ի յամպն

³ A B ãÇù

⁴ B ալլ

⁵ A ãÇù հո□ի է

⁶ B ãÇù կացուցեալ, նոյնպէս ... ի հո□եւոր կեանս

⁷ B ãÇù

⁸ A C ãÇù

⁹ B ասէ մարմին

¹⁰ A B միայն

Բան. «Դու մի՛ զարմանար» (Յհ Գ.7):

Մեկնութիւն. զարմացումն է, որ ի վեր է, քան զմիտս, եւ նա զմարմնատր ծնունդս միայն գիտէր, վասն այն զարմացաւ եւ անհատան լինէր:

Հողմ եւ հոգին

Բան. «Հողմ ուր կամի, շնչէ» (Յհ Գ.8):

Մեկնութիւն. Ձողմ արինակ տայ հոգւոյն. նախ՝ վասն անուանն, զի հոգի կոչի հողմ, ըստ այնմ. «Հոգի Տեառն շնչեաց ի մմա» (Տե՛ս Ես Խ.7), եւ ոգի է Հոգին Սուրբ:

Երկրորդ. վասն զաւրութեան, ըստ այնմ. «Աժ հողմ եւ դադարեցոյց զջուրն» (Տե՛ս Ծն Ը.1), եւ հողմով զաշտարակն ցրուեաց, եւ հողմով էջ ի Վերնատունն, որ է Հոգին Սուրբ:

Երրորդ. վասն ներգործութեան, զի հողմն կենդանեաց է զաւրութիւն, եւ առողջութիւն եւ սրբութիւն, եւ Հոգին Սուրբ՝ բանականաց:

Չորրորդ. վասն անգիտութեան զձայն նորա լսեմ, այլ ոչ զիտեմ ուստի զայ կամ յո՞ երթայ, սոյնպէս ի հոգեւոր ծնունդս ոչ զիտեմք զսկիզբն եւ ոչ զվախճան, զի յայսմ ծննդեանս սկիզբն է Հոգին Սուրբ, եւ վախճան՝ երանութիւն կենացն. նախ՝ զի զգայարանաւ ոչ ճաշակեմք: Երկրորդ. եւ ոչ կատարեալ մտաց տեսութեամբ, որքան ի մարմնի եմք, սակայն զձայն Նորա լսեմք, այսինքն՝ զջուրն եւ զձեւ բանին զգայութեամբ ճանաչեմք: Այլ զիտելի է, զի սուրբն Ոսկերեբան զայս հողմս² զտարրականս ասէ:

Այլ ոմանք ասեն վասն Հոգւոյն Սրբոյ կրկին պատճառաւ³. նախ՝ զի ասէ. «Ուր կամի, շնչէ»: Ասեմք, նախ եթէ կամք զԱրարչին ասէ՝ ուր Նա կամի, սա շնչէ: Երկրորդ. կամք⁴ զանարգել շարժումն ասէ, զի յումեքէ ոչ խափանի, այլ զաւրաւոր եւ իշխանութեամբ շարժի:

Դարձեալ ասեն ոմանք, եթէ կամքն յերեք յեղանակաւ իմանի⁵.

Նախ՝ նշանակէ կամքն զմի զաւրութիւն բանական հոգւոյն, որ սկիզբն է սիրոյն, որպէս¹ հանճարն սկիզբն է ճանաչման: Երկրորդ.

---

¹ A B միայն

² C հողմ

³ A պատճառաւ

⁴ C նշանակէ կամք

⁵ B եղանակաւ իմանի

նշանակել կամք զմի զարութիւն զգայական հոգւոյն, որ ցանկայ պատշաճ իրաց եւ փախչի ի հակառակաց: Երրորդ. նշանակել կամք զբանական շարժումն, որ է յաւժարութիւն, որպէս տնկոց եւ տարերց:

Եւ աստ կամք ասէ ոչ զբանականին կամ զգայականին, այլ զբնական յաւժարութիւն, որ ազատաբար շարժի, եւ հնչումն արձակել հողմ եւ երբեմն յայս կոյս եւ երբեմն յայն կոյս ընթանայ: Երկրորդ պատճառաւ ասեն զՀոգին Սուրբ, զի անգիտելի է, զի հողմ զգալի յարեւելից յարեւմուտս շարժի կամ ի հիւսիսոյ, կամ ի հարաւոյ գայ: Ասեմք առ այս, թէպէտ հասարակաբար գիտեմք՝ ուստի գայ՝ յարեւելից, թէ ի² հիւսիսոյ, սակայն մասնաւոր ոչ գիտեմք, թէ յայնմ կողմանէ յոր յերկրէ ելանէ, որ ի մերձն է, թէ ի հեռուն, թէ յոր մասն³ տեղի զկայ առնու, եւ թէ մասնաւորապէս իմանամք, թէ յո՞ր յերկրէ ելանէ, այլ ոչ գիտեմք, թէ յորպիսի՞ պատճառաց ելանէ կամ յոր ներգործութիւնս կատարի, եւ սոյնպէս բանս իմանի վասն զգալի հողմոյն: Դարձեալ՝ որք վասն Հոգւոյն Սրբոյ իմանան. «Հոգին ուր կամի, շնչէ», այսինքն՝ որպէս հաճոյ է նմա զմիտս լուսաւորէ: Դարձեալ՝ ուր կամի, այսինքն՝ զի ոչ ի հարկէ, այլ ազատաբար գոր ինչ կամի եւ առնէ:

Բան. «Չձայն նորա լսես» (Յհ Գ.8):

Սեկնութիւն. Նախ զհեղումն Հոգւոյն Սրբոյ, որ ի սիրտ ումեմն ազդէ, ոչ գիտեմք՝ ուստի գայ կամ յո՞ երթայ: Երկրորդ. ձայն, այսինքն՝ սուրբ մարգարէիցն բանք եւ զՍուրբ Գիրս հրէայքն ընթեռնուն եւ ոչ գիտեն՝ ուստի գայ կամ յո՞ երթայ, այսինքն՝ զի Աստուած անհաս է զգայութեանց, ոչ գիտեն, թէ ուստի՞ ելանէ մարգարէութիւն կամ յո՞ր վախճան ամի, այսինքն՝ յերանութիւն զգայութեամբ ոչ⁴ ճանաչեն, սոյնպէս որ ծնանի հոգեւոր, սկիզբն եւ վախճանն անգիտելի է զգայութեանց մերոց⁵, եւ սոյնպէս պատշաճ համարին զբանս զայս վասն Հոգւոյն Սրբոյ ասացեալ, քան վասն հողմոյ, զի առաւել համեմատի մկրտութիւն Հոգւոյն Սրբոյ, քան զգալի հողմոյ:

Այսքան առ այս⁶:

¹ C որպէս ել

² B ãÇù

³ B յարմատն

⁴ A B ãÇù

⁵ C զգայութեանց մերոյ: Այսպէս, որ ծնանի հոգեւոր, սկիզբն եւ վախճանն անգիտելի է

⁶ A ãÇù

Վասն Նիկողիմնոսի

Բան. «Պատասխանի ետ Նիկողիմնոս եւ ասէ ցնա¹. “Չիա՞րդ մարթի [այդմ լինել”]» (Յհ Գ.9):

Մեկնութիւն. Որպէս ասէ Արիստոտել. «Սովորութիւն է հաստատել՝ բնութիւն ինչ է, եւ որպէս անհնար է հաստատել յայն, որ ի վեր է, քան զբնութիւն, նոյնպէս դժուարին է հաստատել յայն, որ ի վեր է, քան զսովորութիւն²»: Սոյնպէս Նիկողիմնոս ի մարմին եւ յարինակն սովորեալ էր³. զհոգեւորն եւ զճշմարտութիւն ոչ կարէր իմանալ:

Բան. «Դու եւ վարդապետ Իսրայէլի» (Տե՛ս Յհ Գ.10):

Մեկնութիւն. Վասն երեք պատճառի յանդիմանեաց Քրիստոս զՆիկողիմնոս. նախ՝ զի վարդապետ էր եւ զարեւն ոչ զհտէր: Երկրորդ. զի վարդապետ կոչեաց զՔրիստոս եւ բանիցն ոչ լսէր: Երրորդ. զի դիրին էր բան մկրտութեան եւ նա ոչ իմանայր:

Արդ, վասն առաջնոյն, զի վարդապետ էր եւ ընթեռնոյր զսրբութիւն ջրոյն, որպէս ի Սելովամ, եւ Յորդանան առ Նէեման Ասորին, եւ ի տաճարին, եւ որպէս ամպովն ի ծովն մկրտեցաւ ժողովուրդն: Այլ եւ արեւնքն ասէ. «Լուսաջի՞ք⁴ ջրով եւ մի՛ մեռջիք» (Տես Ելք Լ.20), եւ Եզեկիէլ ասէ. «Յանեցից ի վերայ ձեր ջուր սուրբ⁵ եւ սրբեսջիք յամենայն պղծութեանց ձերոց⁶» (Եզ ԼԶ.25): Եւ Չաքարիա ասէ. «Յաւուր յայնմիկ եղիցի աղբիւր բացեալ տանն Դաւթի եւ բնակչացն Երուսաղէմի» (Հմմտ Զք ԺԲ.8), ի լուացումն մեղաւորին եւ տեռատեսին, նոյնպէս վասն հոգւոյն բազում է վկայութիւն: Եւ պարտ էր զհտել, թէ գոյ այլ արինակ ծննդեան, քան զայն, որ յարուէ եւ իզէ, որպէս Ադամ ի հողոյ միայն ծնաւ, իսկ Եւա՝ ի կողէն միայն, եւ Իսահակ՝ յամուլ արգանդէ, եւ խոյն ի ծառոյն Սաբեկայ, եւ զաւագանն Ահարոնի, որ ծաղկեցաւ, եւ զաւագանաւ վէմն ջուր բղիսեաց, եւ այլ բազում սքանչելիք⁷ արինակ էին ծննդեան աւագանին, որ հոգեւոր է եւ սքանչելեալ:

¹ C ãçù եւ ասէ ցնա

² B զբնութիւն

³ C է

⁴ A B լուսաջիք

⁵ C սրբութեան

⁶ A B ãçù

⁷ C սքանչելեօք

Եւ թէ որ հարցանէ՝ վասն է՞ր այժմ յեկեղեցի սուրբ ոչ լինի սքանչելիք, որպէս յառաջն:

Պատասխան. Ասեմք վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի սքանչելիք վասն թերահաւատիցն է, իսկ այժմ հաւատքս կատարեալ է, ոչ եմք կարաւտ սքանչելեաց: Երկրորդ. զի յառաջն լինէր մարմնական¹ սքանչելիք, իսկ այժմ՝ հոգեւոր, զի մկրտութիւն սքանչելիք է, սոյնպէս թողութիւն, Պատարագն եւ պսակն եւ այլ խորհուրդք:

Այս վասն առաջնոյն:

Երկրորդ պատճառաւ յանդիմանեաց զնա, որ զՔրիստոս վարդապետ կոչեաց եւ յԱստուծոյ եկեալ, եւ ոչ հաւատայր բանից նորա, զի որքան² վարդապետն մեծ գիտութիւն ունի, այնքան բան նորա առաւել հաւատարիմ է:

Բան. «Ամէն, ամէն» (Յի Գ.11):

Մեկնութիւն. Չորս է տեսութիւն, որպէս վերոյ ասացաւ. նախ՝ ստոյգ, ստոյգ: Երկրորդ. զի Աստուած եմ մարդացեալ: Երրորդ. գերկնաւորն եւ գերկրաւորս³ ասեմ: Չորրորդ. զիին եւ զնորս ուսուցանեմ:

Բան. «Չոր ինչ գիտեմք» (Յի Գ.11):

Մեկնութիւն⁴. Այն է՝ հաստատ վկայութիւն, զոր գիտէ եւ զոր տեսանէ կամ առնէ, վկայ է: Դարձեալ՝ Քրիստոս ըստ Աստուածութեան նոյն է՝ գիտութեամբ ընդ Հաւր եւ մարդկութեամբն վասն միութեան Բանին:

Բան. «Վկայեաց եւ ոչ ընդունիք» (Տե՛ս Յի Գ.11):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁵ ոչ հաւատայք, զի թէպէտ Նիկողիմոս հաւատացեալ էր, ոչ կատարեալ, այլ թերի: Եւ դարձեալ՝ առ իմանալ զբանն Քրիստոսի թանձրամիտ:

Վասն երկնաւոր ծննդեանն

Բան. «Չերկրաւորս ասացի» (Յի Գ.12):

Մեկնութիւն. Այս երրորդն է, որ դիւրաւոր է: Եւ գիտելի է, զի երկնային է վերստին ծնունդն վասն չորից. նախ՝ զի ի Հոգւոյն Սրբոյ է,

¹ B մարդկան

² A B որպէս

³ C գերկնաւոր եւ գերկրաւորն

⁴ A B ãçù

⁵ A B ãçù

երկրորդ՝ զի Որդի Աստուծոյ, երրորդ՝ զի շնորհս ընդունի, չորրորդ՝ եւ զերկնաւորսն ժառանգէ:

Իսկ աստ երկրաւոր ասէ վասն չորից. նախ՝ զի ի վերայ երկրի լինի, երկրորդ՝ զգալի ջրով, երրորդ. մարմնաւոր սպասաւորաւք, չորրորդ՝ ընդ բանին ծննդեանն համեմատեալ երկրաւոր կոչէ:

Բան. «Թէ զերկնաւորն ասացից» (Յհ Գ.12):

Մեկնութիւն. Երկնաւոր եւ դժուարին է եւ անարիւնակ.

Նախ՝ ծնունդն ի Հարիէ անեղ, անսկիզբն, անժամանակ եւ անբաժան, եւ անվախճան, նոյնպէս բղխումն Հոգւոյն անեղ, անսկիզբն եւ այլն:

Երկրորդ. երկնաւոր է Բանին ծնունդն ի մարիէ. նախ՝ զի Աստուած է, որ ծնաւ, երկրորդ՝ նոր եւ անարիւնակ¹, երրորդ՝ անսերմն յղացումն, չորրորդ՝ անապական ծնունդ:

Ուստի յայտ է, զի չորք են սոքա. երկու երկնաւորին՝ անմարմին եւ մարմնաւոր ծնունդն, որ Միածին կոչի, եւ երկուքն մեզ ի մարիէ եւ յաւազանէ, եւ միածին կոչիմք: Այսպէս ապա ի մարմնաւորէս զհոգեւոր ծնունդն իմանամք եւ յաւազանէն զմարդեղութիւն Բանին, եւ ապա յայնմանէ զծնունդ անմարմին Բանին: Յիրաւի ապա այլ ազգին, որ ոչ զիստէ զաւազանին ծնունդն եւ ոչ հաւատայ Աստուածածին Կուսին, վասն այն ուրանայ եւ զհայրական ծնունդն:

Աստուածաբանութիւն միութեան Քրիստոսի

Բան. «Եւ ոչ որ ել յերկինս» (Տե՛ս Յհ Գ.13):

Մեկնութիւն. Աստ չորս ինչ հարցանելի է.

Առաջինն. թէ վասն է՞ր զայս ասէ յայսմ տեղւոջ:

Ասեմք վասն չորից. նախ ասաց, թէ. «Ձոր զիստեմք՝ խաւսիմք եւ վկայեմք» (Յհ Գ.11): Եւ կամէին հարցանել, թէ դու մարդ ես ի վերայ երկրի² ընդ մեզ, ասէ. «Ես եմ, որ Էն, որ³ ի յերկնից, եւ դարձեալ ելանեմ»:

Երկրորդ. զոր խոստացաւ զերկնաւորէն ասել, այս է, զոր ասէ:

¹ A B արիւնակ

² B յերկրի

³ C ἄϋ

Երրորդ. տգետ գոլով Նիկողիմոս կարծեր այր սուրբ եւ վարդապետ կոչելով, վասն այն¹ ասէ. «Յերկնից իջեալ եմ եւ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ»:

Չորրորդ. զի անկար թուեր Նիկողիմոսի միսանգամ ծնանելոյն՝ վերստին ի նոյն տեղիսն² մտանել: Պատասխանէ զայս, թէ կարելի է, որպէս Ես, ասէ, ելի ի Հարե իմմէ³ եւ իջի եւ դարձեալ ի նոյն Հայրն ելանեն:

Երկրորդ. զիտելի է, զի Բասիլիդէս չարն յայսմանէ ասաց զմարմինն յերկնից բերեալ եւ ընդ Կոյսն իբր ընդ խողովակ անցեալ:

Ասեմք, եթէ սուտ է վասն չորից պատճառաց. նախ՝ թէ յերկնից եբեր զմարմինն, ապա ոչ կոչի Որդի Մարիամու, այլ Սուրբ Աւետարանս գՔրիստոս Որդի Մարիամու ասէ, եւ ոչ՝ որդի յերկնից⁴: Երկրորդ. զի թէ յերկնից եբեր զմարմինն եւ անց ընդ Կոյսն, ապա առ աչաք է մարդ, որպէս հրեշտակն առ աչաք մարմին ձեւանայ ի յաւորյ: Երրորդ. զի թէ յերկնից եբեր, ապա ոչ է⁵ չարչարելի մարմնով եւ ոչ մահկանացու, եւ ոչ քաղց եւ ծարաւ կրէր, այլ զայսոսիկ կրեաց Քրիստոս: Չորրորդ. զի թէ յերկնից եբեր զմարմինն, ապա մարդոյս ոչ եղեւ փրկութիւն, այլ երկնիցն, որ է սուտ:

Երրորդ. զիտելի է, թէ ընդէ՞ր նախ զելն ասէ եւ ապա՝ զէջն, զի նախ էջ եւ ապա ել: Եւ Պաւղոս ասէ. «Էջ նախ ի ստորին կողմն երկրի եւ ել ի վերոյ, քան զամենայն երկինս» (Տե՛ս Եփ Դ.9): Ասեմք առ այս. նախ՝ եթէ իջանելն անյայտ էր ոչ միայն ի մարդկանէ, այլ եւ ի հրեշտակաց, իսկ յեկանելոյն զիջանելն իմացաք: Երկրորդ. ընդդէմ հնոյն Ադամայ, որ էջ ի յերկիր, նորն Ադամ ել ի յերկինս: Երրորդ. նախ Տէրն մեր ել յերկինս եւ ապա այլք ընդ Նմա, զի թեպէտ Եղիա եւ Ենովք ելին, սակայն ոչ յերկին, այլ ի դրախտն: Չորրորդ. իջանել Բանին յարմարի, որ խոնարհեցաւ, եւ ելանել մարմնոյն, որ բարձրացաւ միութեամբ Բանին, վասն այն⁶ զայս նախկին դնէ՝ ցուցանելով զբարձրութիւն բնութեանս մերոյ, ըստ Պաւղոսի. «Աստուած զնա առաւել

¹ Ը վասն որոյ

² Ը տեղիս

³ A B C իմէ

⁴ Ը երկնից

⁵ B ո՞վ է

⁶ Ը վասն որոյ

բարձրացոյց» (Փայ Բ.9), եւ Դաւիթ. «Որ ելն ի բարձունս եւ գերեաց զգերութիւն¹» (Տե՛ս Սղ ԿԷ.19), - ասէ:

Չորրորդ. գիտելի է, վասն է՞ր բացասելով ասէ. «Ոչ որ ել», եւ ահա բազումք ելին յերկինս եւ ելանեն:

Ասեմք առ այս. նախ՝ եթէ երկու բացասութիւն. մին ստորասութիւն է, որ ասէ. «Ոչ որ ել յերկինս² եւ ոչ էջ», իբր թէ ելին ընդ Քրիստոսի յերկինս, յորժամ էջ նա յերկնից: Երկրորդ. «Ոչ որ» ասէ, այսինքն՝ ոչ³ մկրտելոցն եւ յանհաւատիցն ոչ որ ել⁴ յերկինս, այլ մկրտեալք եւ հաւատացեալք: Երրորդ. «Ոչ որ», այսինքն՝ որ ոչ է անդամ Քրիստոսի, ոչ ելանէ, այլ անդամք Նորին, զի յորժամ որդի մարդոյ ասէ, զգլուխն մեր նշանակէ: Չորրորդ. յայտ է, զի անարժանք ոչ ելանեն, այլ արժանատրք:

Այժմ տեսցուք զմեկնութիւն բանին:

Մեկնութիւն աստուածաբանութեամբ⁵

Բան. «Ոչ որ ել յերկինս» (Տե՛ս Յի Գ.13):

Մեկնութիւն. Չորս բառ է, այսինքն՝ ել, էջ Որդի մարդոյ, որ էն յերկինս: Իսկ երեք գիրն յադէ. առաջին⁶՝ զանցեալն նշանակէ, միջինն՝ զյատուկն ցուցանէ, վերջինն՝ զմիշտն:

Նախ եւ առաջին⁷ զայս ցուցանէ, թէ Քրիստոս ոչ է մարդ աստուածացեալ եւ բարձրացեալ շնորհիւ, ըստ Պաղոսի Սամոսատացոյն այլ Աստուած է խոնարհեալ եւ մարդ եղեալ եւ մարմնովն բարձրացեալ, զի յատուկ է նմա, զի ահա Եղիա բարձրացաւ եւ ոչ խոնարհեցաւ, սոյնպէս եւ ամենայն սուրբք:

Երկրորդն. զայն ցուցանէ, թէ ոչ այլ է, որ էջն, եւ այլ որ, որ ելն, այլ մի եւ նոյն Բանն էջ անմարմին, եւ ել Բանն մարմնով իւր:

Երրորդ. որդին մարդոյ զայն ցուցանէ, եթէ որպէս Բանն վասն միութեան որդի մարդոյ է բնութեամբ, նոյնպէս մարմնովն Որդի

¹ A B ãçù

² C ãçù

³ A C յոչ

⁴ B եւ ոչ որ ել

⁵ A աստուածաբանութեան

⁶ C առաջինն

⁷ C առաջինն

Աստուծոյ է բնութեամբ:

Չորրորդ. Որ էն յերկինս զայն ցուցանէ առ հասարակ, թէպէտ ել յերկինս¹ մարմնով, այլ միշտ յերկինս էր Աստուածութեամբն: Եւ ոչ թէ նախքան զիջանելն յերկինս միայն էր, այլ եւ յերկրի անհաս բնութեամբ: Ապա յայտ է, թէ իջանելն եւ ելանելն ոչ տեղական ինչ շարժմամբ, այլ իջանել ասի մարմնով՝ երեւելն եւ խոնարհելն ի մեզ: Իսկ համբառնալն՝ ոչ բաժանեալ յաշխարհէ, այլ անտես լինել ի յերկրաւորացս: Իսկ յորժամ ասաց զայս, թէպէտ մարմնով յերկրի էր, այլ Աստուածութեամբն ի յերկինս էր եւ յամենայն տեղիս, վասն որոյ ասէ . «Որդի² Մարդոյ, որ էն յերկինս», եւ ոչ թէ, որ լինի յերկինս: Տե՛ս, վասն միացեալ բնութեանցն զաստուածայինսն մարմնոյն ասէ եւ զմարմնականս աստուածութեան, զի զՈրդին Մարդոյ, որ էնն ասաց, եւ զոր էնն Որդի Մարդոյ: Եւ դարձեալ՝ ելանել եւ իջանել նոյն Որդոյն Մարդոյ, որ էն յերկինս: Իսկ թէ բաժանեալ իմանաս զյատկութիւն երկուց բնութեանցն, յայնժամ որպէ՞ս ել նախ քան զհամբարձումն, կամ զիա՞րդ էջ որդին մարդոյ, կամ որպէ՞ս միշտ ի յերկինս էր Որդին Մարդոյ, որ ի Կուսէն առեալ մարմին Որդի Դաւթի կոչեցաւ: Այլ զայս վասն անբակ միաւորութեան ասէ Բանին մարդացելոյ, զի զոր Աստուածութեան էր զմիշտ լինելն առ Հայր նախքան զմարմնանալն, զայն մարդկութեան ասէ, եւ որ մարդկութեան էր, այսինքն՝ Որդին Մարդոյ զոյ, զայն Բանին Աստուծոյ ասէ, եւ զինքն Բանն Աստուած Որդի Մարդոյ ասէ, զոր յայսմանէ ի բանիցս փախչին³, մեք⁴ խոստովանինք մի՛ Տէր՝ Յիսուս Քրիստոս, մի՛ անձն եւ մի՛ բնութիւն, մի՛ կամս եւ մի՛ ներգործութիւն Բանին մարմնացելոյ: Եւ նզովենք զերկատողս նորին:

Այսքան առ այս:

Վասն Խաչին

Հարց. Վասն էր աստ զխաչէն ճառէ:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ որպէս մկրտութեամբն յերկինս ելանէ որ⁵, սոյնպէս եւ խաչին յերկինս ելանէ: Երկրորդ. որպէս սրբու-

¹ B ãÇù

² C Որդին

³ A B Փրկչին

⁴ A B ãÇù

⁵ C ելանէր

թիւն եւ փրկութիւն է մկրտութիւն, նոյնպէս սրբութիւն եւ փրկութիւն է խաչն: Երրորդ. զի զարութիւն մկրտութեան խաչին կատարի՝ ըստ այնմ. «Որք ի Քրիստոս մկրտեցաք, ի մահ անդր նորա մկրտեցաք¹» (Տե՛ս Հո 2.3): Չորրորդ. վասն տկարութեան Նիկողիմոսի, որ զշնորհս մկրտութեան ոչ ճանաչեաց, զխաչէն ճառէ, զի լիցի պատճառ փրկութեան նորա, որ եղև իսկ:

Եւ գիտելի է, զի փրկագործութեամբն ցուցանի, թէ Աստուած է Քրիստոս: Եւ գառաջինն եցոյց ի մկրտութիւն, որ շնորհէ մարդկան զփրկութիւն: Չերկրորդն ցուցանէ ի խաչելութիւն, որով փրկեցան մարդիկ:

Եւ այս է, որ ասէ.

Բան. «Որպէս Մովսէս բարձրացոյց» (Յհ Գ.14):

Մեկնութիւն. Նախ ցուցանէ, թէ միեւնոյն է հին եւ նոր արեւնադիրն: Երկրորդ. թէ այն ստուեր է, եւ այս՝ ճշմարտութիւն:

Իսկ պարտն ասել ոչ թէ ի հարկէ մեռաւ, որպէս հրեայքն ասէին, թէ պարտի դա մեռանել, այլ նախ զի պարտ զկամաւորն ասէ, զի թելէտ Որդի Ադամայ եղև, եւ թելէտ Հայր ետ ի մահ, եւ թելէտ մարգարէքն գրեցին զմահն, այլ զայս ամենայն կամաւ կատարեաց: Երկրորդ. ի մեր կողմանէ ցուցանէ զպարտն, զի ի մեջ ոչ կարեաք ազատիլ, այլ միայն Աստուծով, այլ յիւր կողմանէն կամաւ չարչարեցաւ:

Երրորդ. նշանակէ, թէ պարտ է մեզ բառնալ զխաչն Քրիստոսի եւ ի վերայ սրտից մերոց կացուցանել, որպէս զգին մեր եւ զգործիք յախտեանց փրկութեան:

Հարց. Վասն է՞ր ոչ ասէ չարչարիլ, այլ բարձրանալ:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի խաչին բարձրացաւ Քրիստոս, ըստ այնմ. «Որ զխաչն փառս իւր կոչեաց»: Երկրորդ. զի խաչին բարձրացաւ Քրիստոս² յաւդս եւ զքշնամին հալածեաց: Երրորդ. զի մի գայթակղեսցի Նիկողիմոս, վասն այն ոչ ասաց կախիլ եւ չարչարիլ, այլ բարձրանալ: Չորրորդ. զի բարձր ասելովն եցոյց զբարձրութիւն եւ զարութիւն խաչին Քրիստոսի:

Բան. «Որ հաւատայ³ ի նա» (Յհ Գ.15):

Մեկնութիւն. Որպէս պատմէ ի Գիրս Թուոցն, յորժամ ասն հարկանէր զժողովորդն, ըստ այնմ. «Լարս առանց բժշկութեան

¹ A B ãÇù նորա մկրտեցաք

² A C ãÇù

³ c Հաւատա

արձակեաց», հրամանաւն Աստուծոյ արար Մովսէս¹ աւճ պղնձի եւ բարձրացոյց ի փայտ, որ էր արիւնակ խաչին Քրիստոսի: Արդ, աւճն պղնձի էր եւ ունէր զպատգամն Աստուծոյ, եւ ժողովուրդն ունէր զհաւատն եւ զտեսանելն:

Եւ վեց կերպիւ արիւնակ դնէ.

Նախ՝ որպէս անդ, որք հաւատով տեսանէին զաւճն՝ ապրէին, եւ անհաւատքն մեռանէին, սոյնպէս որ հաւատով տեսանէ զխաչեալն Աստուած եւ բնութեամբ՝ Որդի Աստուծոյ, ստանայ զյաւիտենից կեանքն, եւ որ անհաստատութեամբ սոսկ մարդ ասէ զխաչեալն, կրեսցէ զյաւիտենից մահն: Նոյնպէս որ այժմ զխաչս տեսանէ, այլ եւ որք յերեսն դրոշմեն, այլ որ² զՊատարագն մարմին եւ արին Աստուծոյ հաւատայ, կեցցէ հոգով, եւ որ սոսկ մարդ, մեռցի:

Երկրորդ. որպէս աւճն պղնձի մեռեալ էր եւ կեանք շնորհէր տեսողացն, սոյնպէս Տէր մեր մեռեալ մարմնով զմահ մեռոյց եւ զմեզ կենդանացոյց:

Երրորդ. որպէս անիծեալ աւճն ի դրախտին³ եւ արհնութիւն տայր տեսողացն, եւ Տէր մեր զաւճածեւ մարմինս առեալ եւ խաչեալ եւ արհնութիւնս ետ հաւատացելոց Իւրոց:

Չորրորդ. որպէս նա ի մարմնատր աւճից փրկէր եւ ժամանակաւոր կեանս տայր, եւ Տէր մեր յիմանալի աւճէն փրկէր եւ զյաւիտենից կեանս պարգեւէր:

Հինգերորդ. որպէս աւճն պղնձի ազատ գոլով ի թիւնից մաղկատող աւճից, վասն այն զհարեալսն բժշկէր, սոյնպէս եւ Տէր ազատ գոլով⁴ ի մեղաց, վասն այն մեզ կեանս շնորհեաց:

Վեցերորդ. որպէս այն ժողովուրդն, թէ հեռանայր յաւճէն պղնձի, կրկին հարկանիւր յաւճիցն, նոյնպէս թէ մեք հեռանամք ի բարեաց, սատանայ կրկին հարկանէ զմեզ մեղաւք:

Իսկ այլ վարդապետք դնեն չորս պատճառս.

Նախ՝ զի աւճն այն ի բարձր տեղի եւ ի փայտ եղաւ, որպէս զի⁵ ամենայն ժողովուրդն կարէին հայել, սոյնպէս Քրիստոս ի բարձր տեղի եւ ի փայտ խաչին բեւեռեցաւ, զի ամենեքեան ի նա հայեացեն:

¹ A B ãÇù

² B այլ եւ

³ C անիծեալն օձ յանապատին

⁴ C ãÇù

⁵ B ãÇù

Երկրորդ. որպէս աւճին ոչ ամենեքեան փրկէին, այլ որք ի նա հայէին, նոյնպէս Քրիստոսի հաւատացեալքն միայն ապրէին:

Երրորդ. որպէս աւճն այն բարձրացաւ յանապատին, սոյնպէս եւ Քրիստոս խաչեցաւ արտաքոյ քաղաքին:

Չորրորդ. որպէս իսրայէլացիքն փրկեցան ի ժամանակեայ մահուն եւ ի հիւանդութենէ, հայելով յաւճն պղնձի, նոյնպէս եւ հաւատով խաչելոյն Քրիստոսի փրկին յախտենից մահուն եւ յամենայն մեղաց: Եւ տես վասն աւճին ի Գիրս Հարցմանց, վեցերորդ հատորն, վաթսուն եւ վեց համարն^{xlviii}:

Իսկ որ ասէ ի վերջոյ յորդորակին՝ ոչ առնել զչարս եւ առնել զբարիս, չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ այն է, որ ասէ Դ-աւիթ. «Խոտորեցո՛ր ի չարէ եւ արա՛ զբարի» (Մղ ԼԳ.15), եւ Մովսէս հրաժարական եւ յանձնառական ասէ զարեւնս: Երկրորդ. այն է, որ ի մկրտելն նախ հրաժարիմք եւ ապա դաւանենք¹: Երրորդ. յորժամ² զմեղս խոստովանիմք, ապա ապաշխարենք: Չորրորդ. ոչ առնել զչարս զերծանիմք ի տանջանաց եւ առնել զբարիս ժամանենք յարքայութիւն: Ամէն:

Թէ սիրեաց Աստուած զմարդիկ

Բան. «Այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ» (Յհ Գ.16):

Մեկնութիւն. Ասաց նախ զառաջին փրկագործութիւն ի մկրտութիւն: Չերկրորդն ասաց ի խաչելութիւն: Չերրորդն ասէ աստ:

Եւ վեցիւք ցուցանէ զանչափ սէրն Հար. նախ՝ զի Աստուած սիրեաց, երկրորդ՝ զՄիածինն առաքեաց, երրորդ՝ ի չարչարանս ետ, չորրորդ՝ անարժանից ետ, հինգերորդ՝ զի փրկեաց եւ կենդանացոյց, վեցերորդ՝ ետ զՀոգին Սուրբ, զոր յետոյ յիշէ:

Այսպէս վեց իմն առ Որդին երեւի ի բանէս. նախ՝ զի ոչ վասն³ տկարութեան եկն ի խաչ: Երկրորդ. եւ ոչ վասն զարութեան հրէիցն բռնութեամբ: Երրորդ. զի կամաւ եկն: Չորրորդ. զի եւ Հար կամաւ, զի մի են կամք Հար եւ Որդոյ: Հինգերորդ. վասն սիրոյ մարդկան: Վեցերորդ. զի փրկեաց զմարդիկ եւ լուսաւորեաց:

Հարց. Չի՞նչ է սիրելն:

¹ B դաւանիմք

² C այն է, յորժամ

³ B ãÇù

Պատասխան. Կամե՛լն¹ այլում բարի: Եւ դարձեալ՝ սկիզբն սիրոյն կամքն է, եւ կատարումն՝ բարի առնելն, եւ մէջն՝ սէրն, զի կամքն առ մեզ է, եւ բարին՝ առ այլս, եւ սէրն՝ ի մէջն:

Կենդանի հաւատն

Բան. «Ամենայն, որ հաւատայ ի նա, մի՛ կորիցէ» (Յհ Գ.16):

Մեկնութիւն. զի անհաւատութիւն է պատճառ կորստեան, իսկ հաւատն կենդանի կենաց եւ փրկութեան է պատճառ, եւ թէ որ ասիցէ՝ ո՞ր է մեռեալ հաւատ, ասեմք, եթէ առանց գործոց հաւատն մեռեալ է, որպէս ասէ Յակոբոս, իսկ կենդանի հաւատն է սիրով եւ բարեգործութեամբ կենդանացեալ, որպէս ասէ Պաւղոս՝ հաւատք սիրով յաջողեալ, վասն այն աստ ասէ. «Որ հաւատայ ի նա», այսինքն՝ սիրով վերանալով առ Նա մի՛ կորիցէ, իսկ ասելն. «Ամենայն, որ հաւատայ», այսինքն՝ ոչ որոշակի, որպէս հրէայ կամ հեթանոս, այլ հասարակ դնէ զհաւատաւն², որպէս զմկրտելն, զի չիք խտիր:

Բան. «Ձի ոչ առաքեաց Աստուած³ [զՈրդի իւր յաշխարհ], թէ դատեսցի զաշխարհ» (Յհ Գ.17):

Մեկնութիւն. Աշխարհ աստ զմարդիկ ասէ, առաւել զհաւատացեալք, որք յաշխարհի են, որպէս ցուցաւ ի վերոյ համարն, զի թէ Քրիստոս ի կատարածի աշխարհիս գալոց է ի դատել զաշխարհ, այսինքն՝ քննել եւ հատուցանել, սակայն յառաջին գալուստն ոչ եկն ի դատել, այլ ի⁴ դատիլ, զի ինքն դատեցաւ եւ դատապարտեցաւ, եւ չարչարեցաւ, եւ մեռաւ, եւ էջ ի դժոխս եւ զմեզ ազատեաց եւ ոչ միայն այս, այլ եւ զմեղսն եթող զկող եւ զգործոց՝ զնախնեացն եւ զմերն: Եւ զԱւետարանն ուսոյց՝ քարոզելով, այլ եւ զհիւանդս բժշկեաց եւ զմեռեալս կենդանացոյց նշանաւք, եւ այնպէս ետ զհաւատն, վասն այն ասէ.

Բան. «Որ հաւատայ ի նա» (Յհ Գ.18):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ կենդանի հաւատով ոչ դատապարտեսցի, զի ոչ ունի զպատճառ դատապարտութեան, այլ զկենաց եւ զփրկութեան պատճառն:

¹ C Այսինքն՝ կամե՛լն

² C զհաւատն

³ A B ãÇù

⁴ B ãÇù

Ընդդէմ, որք ասեն զբերքաթուրն^{xlix}

Բան. «Եւ որ ոչն հաւատայ ի նա, արդէն իսկ դատապարտեալ է» (Տե՛ս 3հ Գ.18):

Մեկնութիւն¹. Ոչ ասէ զայս ըստ կարծեաց այլազգեաց, թէ այժմ լինի մեղաւորացն պատիժ, այսինքն՝ զոր ասեն ի ժամանակիս յայս², յետ մահուն հոգի մեղաւորին երթայ ի բերքաթուրն, որ ի յաւդդ, այսինքն՝ ի քաւարան, եւ անդ քաւին տանջանալք ըստ չափոյ մեղաց իւրեանց, զի³ քաւ եւ մի լիցի ասել զայս մեզ, զի բազում են յայսմանէ վնաս, զոր ի զիրս Հարցմանցն ասացաք ի տասներորդ հատորն, [չորեքտասաներորդ] համարն¹:

Իսկ աստ դիցուք կրկին պատճառ.

Նախ՝ թէ լինէր այս, անհրաւութիւն գոյր յԱստուած, զի որք մարմնով եւ հոգով գործեցին աստ չար եւ բարի⁴, առանց մարմնոյ հոգին փառաւորի կամ տանջի, զորս յանդիմանէ զնոսա Պաւղոս՝ մեզ ամենեցուն յանդիման լինել կայ առաջի ատենին Քրիստոսի⁵, զի ընկալեալ ըստ գործոց, թէ բարի եւ թէ՛ չար:

Երկրորդ. զի բառնայ այս զար դատաստանին, զի թէ այժմ լինի հատուցումն արդարոց եւ մեղաւորաց, յի՞նչ պէտս գայ Քրիստոս եւ առնէ դատաստան եւ հատուցումն: Եւ զի ի գալստեանն լինի հատուցումն եւ դատաստան, վկայէ եւ սոյն աւետարանիչս. «Մեռեալք լսիցեն ձայնի Որդոյն Աստուծոյ, որոց բարիս գործեալ⁶ յարութիւն կենաց, եւ որոց չար՝ յարութիւն դատաստանաց» (Հմմտ 3հ Ե.27-29), եւ Մատթէոս. «Յորժամ գայցէ փառաք Հար, յայնժամ բաժանեսցէ զաղիսն [յայծեաց]» (Հմմտ Մտ ԻԵ.31-34), եւ արդարքն ի կեանս⁷ յաիտենից, եւ մեղաւորք՝ ի տանջանս⁸: Եւ այլ եւս բազում է վկայութիւն Աւետարանին ի յանդիմանութիւն նոցա:

Իսկ որ ասէ. «Արդէն իսկ դատապարտեալ է», երեք է իմացումն.

¹ A B ãÇù

² B C այս

³ C այլ

⁴ C բարի եւ չար

⁵ A B ãÇù կայ առաջի ատենին Քրիստոսի

⁶ C ãÇù

⁷ C կեանսն

⁸ C տանջանսն

Նախ՝ զի մեղաւորք մեղանշելով մտանեն ի ներքոյ դատապարտութեան, որպէս Ադամ ուտելով զպտուղն եղեւ մահկանացու, թէպէտ ապրեցաւ ինը հարիւր երեսուն ամ, այլ ի ներքոյ մահուն էր գրաւեալ, սոյնպէս զմեղաւորն իմա: Սապէս եւ արդարքն արդէն իսկ փառաւորին յուսով, զի գրեալ են ի գիրն կենաց:

Երկրորդ. «Արդէն իսկ դատապարտեալ է», այսինքն՝ զի ունի յինքեան¹ յայտնի զպատճառս դատապարտութեան իւրոյ, որ է անհաւատութիւն, որպէս մարդ մեռեալ ասի յորժամ յայտնապէս ունի զպատճառ մահուն:

Երրորդ. անհաւատն արդէն իսկ դատապարտեալ է, զի որպէս հաւատացեալն զամենայն շնորհս յինքեան² ստացեալ ունի. զթողութիւն մեղաց, զորդեգրութիւն, զհաղորդութիւն եւ զայլս, իսկ անհաւատն արդէն իսկ զրկեալ է յայսմանէ, վասն այն ասէ.

Բան. «Ձի ոչ հաւատաց յանուն Միածնի Որդւոյն» (Յի Գ.18):

Մեկնութիւն. Գարձեալ զիտելի է, զի անհաւատքն թէպէտ արդէն, այսինքն՝ այժմ ունին զպատճառս դատապարտութեան, այլ ոչ դատապարտին մինչեւ ի միսանգամ զալուստն Քրիստոսի: Եւ անդ ոչ ընդունին դատաստան, այլ դատապարտութիւն, որպէս ասէ Սաղմոսն. «Վասն այսորիկ ոչ յարիցեն ամբարիշտք ի դատաստան³» (Սղ Ա.5): Եւ Պաւղոս ասէ. «Որք արտաքոյ արիւնացն մեղան, արտաքոյ արիւնացն եւ կորնչին⁴» (Հռ Բ.2), զի պատճառ դատապարտութեան նոցա ոչ քննի ի դատաստանին, բայց նոքա, որ հաւատ միայն ունին եւ ոչ՝ գործս, զան ի դատաստան եւ յանդիմանին: Եւ ի սոցանէ ոմանք կորնչին եւ ոմանք՝ ոչ: Եւ արիւնակ այսմ ի մէջ ամէ զժամանակաւոր իշխանս, որք⁵ զանցաւորքս քաղաքին իրեանց⁶ ըստ խրատու արիւնացն սպանանեն եւ զվճիռ դատապարտութեան իւրոյ յանդիման նոցա⁷ ցուցանեն, իսկ զթշնամիսն, որք արտաքուստ հակառակին, յորժամ ըմբռնին, տանջանաւք սպանանեն, զի ոչ է հարկ արիւնաւք սպանանել, որ ոչ է ի ներքոյ արիւնացն:

Բան. «Եւ այս իսկ է դատաստան» (Յի Գ.19):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ պատճառ դատապարտութեան անհաւա-

¹ A B յինքն

² C յինքեանս

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù եւ կորնչին

⁵ C որ

⁶ C իւրոյ

⁷ C նմա

տիցն: Դարձեալ՝ վասն այն կրեն զմեծ դատաստանս եւ զհատուցմունս: Դարձեալ՝ սկիզբն աստ է դատաստանին, եւ կատարումն՝ անդ:

Թէ լոյս է Քրիստոս¹

Բան. «Ձի լոյս եկն յաշխարհ» (Յհ Գ.19):

Մեկնութիւն. Քրիստոս եկն յաշխարհ մարդեղութեամբն՝ ներգործելով զմարդկան փրկութիւն:

Բան. «Եւ սիրեցին մարդիկ զխաւար առաւել քան զլոյս²» (Յհ Գ.19):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զխաւար անհաւատութեան լաւ համարեցան, քան զլոյս հաւատոյ:

Եւ չորս կերպիւ լուսաւորէր. նախ՝ հաւատով, երկրորդ՝ բարի գործովք, երրորդ՝ քարոզութեամբ, չորրորդ՝ նշանաւք: Եւ նոքա ընդ դիմանային անհաւատութեամբ եւ չարութեամբ, եւ ստութեամբ, եւ հակառակութեամբ, նման են այնոցիկ, որք զխաւար առաւել սիրեն քան զլոյս:

Բան. «Ձի էին գործք իրեանց չարութեան» (Յհ Գ.20):

Մեկնութիւն. Չպատճառն ասէ զատելոյն գՔրիստոս, զի դպիրքն եւ արինաց գէտքն ճանաչէին զՆա գոլ ճշմարիտ Քրիստոս, որպէս ասէ Մատթէոս. «Սա է ժառանգն» (Մտ ԻԱ.38), այլ զի³ Քրիստոս յայտնապէս յանդիմանէր զնոսա, նախանձեցան ընդդէմ Նորա եւ կուրացան ի ճանաչմանէն, որ վասն Քրիստոսի, որպէս ասէ Արիստոտել. «Ախտ մտացն թիրէ զդատաստան բանաւորութեան», սոյնպէս եւ հրէայքն ատելութեամբ եւ նախանձու հալածեցին գՔրիստոս: Եւ զայս ցուցանէ Քրիստոս արինակաւ՝ ասելով.

Բան. «Ամենայն, որ զչար գործէ՝ ատեայ զլոյս» (Յհ Գ.20):

Մեկնութիւն. Եւ երեք⁴ ոմանք ատեն զլոյս. նախ՝ կոյրք, երկրորդ՝ տկար աչաւք, երրորդ՝ չարագործք, որպէս գողք եւ շնացողք, եւ այլք:

Բան. «Եւ ոչ զայ առ լոյսն» (Յհ Գ.20):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ոչ առնէ զիր չարն յայտնապէս:

Բան. «Ձի մի՛ յանդիմանեցին գործք նորա⁵» (Յհ Գ.20):

¹ Ըթէ Քրիստոս լոյս է

² A B ãÇù առաւել քան զլոյս

³ B ãÇù որպէս ասէ ... այլ զի

⁴ B չորք

⁵ A B ãÇù

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զի մի պատժեսցին վասն չար գործոց իրեանց: Այլ Ես ոչ թէ դատաստանաւ պատժէի զնոսա, որպէս զլոյսն, թէպէտ նոքա սոյնպէս կարծէին, այլ ընդ մաքսաւորս եւ ընդ մեղաւորս ուտէի եւ ըմպէի, եւ զլուծ Իմ քաղցրասցի եւ ոչ ակն ընդ ական, այլ զամենայն շնորհեցի:

Բան. «Իսկ որ առնէ զճշմարտութիւն, զայ առ լոյսն¹» (Յհ Գ.21):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ որ որ առնէ զբարի գործս ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ, զայ առ լոյսն, այսինքն՝ յայտնապէս առնէ զգործս իւր: Դարձեալ՝ լոյս է Քրիստոս, որպէս ասաց. «Էր լոյսն ճշմարիտ» (Յհ Ա.9), եւ թէ՛ «Որք մատէին ի խաւարի եւ ի ստուերս մահու լոյս ծագեաց նոցա²» (Մտ Գ.16): Եւ զպատճառ յայտնապէս առնելոյն զգործս ցուցանէ՝ ասելով.

Բան. «Ձի յայտնի լիցին³ գործք նորա, թէ Աստուծով գործեցան» (Յհ Գ.21):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի Աստուած է Քրիստոս, զոր ցուցանէ գործքն յԱստուծոյ գործեցեալ: Դարձեալ՝ բարի մարդիկ ոչ յայտնեն զգործս իրեանց փառասիրութեամբ վասն գովութեան, այլ ի փառս Աստուծոյ եւ ի⁴ շինութիւն եղբարն, զի ամենայն բարի գործ ոչ լինի միայն զարութեամբ առն, այլ Աստուծոյ զարութեամբն, վասն որոյ ասէ, թէ՛ Աստուծով գործեցան:

Եւ զիտելի է, զի Քրիստոս աստ վասն երեք պատճառի յիշէ զանուն լուսոյ եւ խաւարի. նախ՝ զի ցուցցէ զմեծ չարութիւն անհաւատ հրէիցն, զի զլոյսն՝ եկեալ առ նոսա, արհամարհեցին: Երկրորդ. զի ցուցցէ զյիմար ընտրութիւն նոցա, զի յայտնի է, որ լոյսն պայծառ է եւ զեղեցիկ, իսկ խաւարն՝ զարշելի եւ տգեղ: Երրորդ. ցուցանէ, զի չար գործոցն վատթարութիւն ոչ միայն յայտնի է բարի արանց, այլ եւ չարաց, զի նոքա եւս չար զիտեն զգործն, վասն այն ի ծածուկ խնդրեն առնել:

Եւ աստ կատարումն:

Երկրորդ. փրկագործութեանցն ի ձեռն հաւատոյն, որ ասաց. «Որ հաւատայ ի նա, մի՛ կորիցէ, այլ ընկալցի զկեանսն յաիտենական» (Տե՛ս Յհ Գ.18):

Բան. «Յետ այսորիկ եկն Յիսուս եւ աշակերտք նորա ի Հրէաստան» (Տե՛ս Յհ Գ.21):

¹ A B ãÇù

² A B ãÇù

³ C լիցի

⁴ B ãÇù

Մեկնութիւն. Յորժամ ուսոյց զՆիկողիմոս եւ զայլս բազումս յԵրուսաղէմ, որ է մայրաքաղաք Հրէաստանի, եկն ի կողմանս Յորդանանու, զի եւ այն Հրէաստան է եւ ոչ Գալիլիա, զի եւ¹ յետ տաւնին, որ յԵրուսաղէմ, բազում հաւատացեալք անդ երթային ի մկրտութիւն:

Իսկ Ոսկեբերանն չորս դնէ պատճառս. նախ՝ զի տարածեցէ զքարոզութիւն, երկրորդ՝ զի արասցէ զնշանսն, երրորդ՝ զի զարեմս յԱւետարանս փոխեցէ, չորրորդ՝ զկատարեալ հաւատս Երրորդութեան ծանուցէ:

Տե՛ս, զի թերի էր հաւատն նոցա, որք միայն մի Աստուած ասեն եւ ոչ խոստովանին զԵրրորդական անձնաւորութիւն:

Վասն մկրտելոյն Տեառն

Բան. «Եւ անդ շրջէր Յիսուս² եւ մկրտէր» (Տե՛ս Յի Գ.22):

Մեկնութիւն. Նախ տեսցուք՝ զի՞նչ է, որ այժմ ասէ. «Յիսուս մկրտէր», եւ յետոյ ասէ. «Ոչ թէ Յիսուս ինքն մկրտէր, այլ աշակերտքն նորա» (Յի Գ.2): Ասեմք, թէ Յիսուս ոչ մկրտէր ինքնին, այլ աշակերտքն³ նորա հրամանաւն մկրտէին, վասն այն⁴ ի նա յարէ զմկրտելն, որպէս ամենայն գործ ծառայի ի տէրն վերաբերի:

Երկրորդ. տեսցուք, թէ վասն է՞ր ոչ մկրտէր Քրիստոս:

Ասեմք վասն չորս պատճառի.

Նախ՝ զի ցուցցէ, թէ մկրտելն հասարակաց է գործ, որք ունին զիշխանութիւն քահանայութեան, վասն այն Քրիստոս ոչ մկրտէր:

Երկրորդ. զի մի լիցի կազ եւ հակառակութիւն մկրտելոցն ի Քրիստոսսէ եւ իւր առաքելոցն մեծ եւ փոքր կարծելով, որպէս եղեւ ի Կորնթոս. մինն պարծէր պաւղոսեան, եւ մինն՝ ապաւղոսեան եւ կեփայեան:

Երրորդ. զի որպէս ի տեղիս տեղիս զխոնարհութիւն ցուցանէր վասն ճշմարիտ մարդ գոլոյն, սոյնպէս երբեմն զբարձրութիւն ցուցանէր, զի Աստուած էր, որպէս այժմ աշակերտացն հրամայէ մկրտել, զի որք կարծէին զՅովաննէս մեծ գոյ, քան զՔրիստոս, իմանայցեն այսու, զի աշակերտացն Քրիստոսի միայն հաւասար էր Յովաննէս:

Չորրորդ. զի Քրիստոս նախ մկրտեաց զաշակերտսն իւր, եւ ուսոյց

¹ C ãÇù

² C Յիսուս աշակերտօքն

³ C ãÇù ասեմք ... աշակերտքն

⁴ B վասն որոյ

զնոսա, եւ զկնի աշակերտքն մկրտէին, այլ Քրիստոս վարդապետութեան միայն պարապէր, որպէս եւ Պաղոս սակաւ ինչ մկրտեաց եւ յետոյ քարոզէր, զի միտքն պարապ մնասցէ ի քարոզել, որպէս ասէ. «Ոչ առաքեաց զիս Քրիստոս մկրտել, այլ քարոզել» (Տե՛ս Ա.Կր Ա.17):

Բան. «Մկրտէր եւ Յովաննէս Յայենովն¹» (Յի Գ.23):

Մեկնութիւն. Որ քարոզմանի ջուրք² բազում: Իսկ Սաղիմն գեղ է մերձ առ Յորդանան, զոր ոմանք ասեն, թէ Մելքիսեդէկ անդ թագաւորեաց, եւ սուտ են, զի Մելքիսեդէկ յԵրուսաղէմ թագաւորեաց³, ուր Աբրահամ ի լերինն գԻսահակ պատարագ մատոյց, որ յետոյ Լուզ կոչեցաւ: Եւ յԵրուսացիք բնակէին, զոր էառ Դաւիթ, եւ մեծացոյց, եւ Սողոմոն գտաճարն անդ շինեաց եւ խաչն եւ յարութիւն Տեառն անդ եղեւ, եւ նախ կոչէր Սաղէմ, որ է՝ խաղաղութիւն, իսկ այժմ կոչի Երուսաղէմ, որ է տեսութիւն խաղաղութեան, իսկ Սաղիմն գեղ է միայն:

Տեսցո՛ք զայն, թէ Յովաննէս միշտ ի Յորդանան մկրտէր, այժմ վա՞սն էր եկն ի Յայենովն⁴:

Ասեմք վասն երկու իրաց. նախ՝ զի Քրիստոս տեղի ետ մկրտել ի Յորդանան: Երկրորդ. զի կարապետ էր, պարտ էր յամենայն տեղիս գՔրիստոս քարոզել:

Բան. «Զի չեւ եւս էր⁵ արկեալ զՅովաննէս ի բանտ» (Յի Գ.24):

Մեկնութիւն. Վասն երկու իրաց յիշէ զբանտն⁶. նախ՝ վասն ժամանակին: Երկրորդ. վասն մկրտելոյն Յովաննու:

Եւ նախ վասն ժամանակին գիտելի է, զի այլ երեք արեւտարանիչքն յետ մատնելոյն Յովաննու ասեն զքարոզութիւն Քրիստոսի, եւ սա՝ յառաջ: Ասեմք, թէ չեն հակառակ միմեանց. նախ՝ զի Քրիստոս յառաջ քան զմատնիլն Յովաննու ի բանտ ոչ ամենայն ուրեք եւ ոչ յայտնի քարոզէր, զոր սա ասէ, իսկ յետ մատնելոյն սկսաւ յամենայն տեղիս յայտնապէս քարոզել, զոր նոքա ասեն:

Դարձեալ՝ զի երեք արեւտարանիչքն զմի տարէն պատմեն զսքանչելիսն, զոր յետ մատնութեան Յովաննու, իսկ Յոհաննէս զամի եւ զկիսոյ, որ յառաջն էր, զոր նոքա ամենեւին ոչ յիշատակեցին:

Իսկ վասն մկրտելոյն Յովաննու գիտելի է, զի յորժամ մկրտէր

¹ A B Յայենով, C Յայենոն

² C ջուր

³ C օճն եւ սուտ են ... թագաւորեաց

⁴ A B C Յայենոն

⁵ B օճն

⁶ A B զբանտն, C զերկու տարէն

Քրիստոս, պարտ էր դադարել Յովաննու, որպէս¹ ի ծագել արեգականն ծածկի արուսեակն, այլ Փրկիչն թոյլ ետ Մկրտչին վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի մի լիցի ատելութիւն եւ հերձուած աշակերտացն Քրիստոսի եւ աշակերտացն Յովաննու: Երկրորդ. զի միապէս գործ ապաշխարութեան էին առաքելոցն եւ Յովաննու մկրտութիւն²: Երրորդ. զի երկուցն միակամ էին խորհուրդն, որք զժողովուրդն ճեպէին, յետոյ մկրտիլ կատարեալ մկրտութեամբն, որ է թողութիւն եւ նորոգութիւն մարդկան: Չայս ասէ Ռսկեբերանն:

Իսկ այլ վարդապետք ասեն երեք պատճառս. նախ՝ զի մի սուտ կարծիցեն զմկրտութիւն Յովաննու, թէ յորժամ Քրիստոս եկն, յայնժամ³ նորայն խափանեցաւ, եւ այնու դերես լինի վկայութիւն Յովաննու⁴: Երկրորդ. զի որք զային առ Յովաննէս, ի Քրիստոս հրաւիրէր եւ յաւժարեցնէր: Երրորդ. զի այսու զմեծութիւն Քրիստոսի յայտնեցէ, զի մինչ մկրտէր Յովաննէս, բազումք թողին զՅովաննէս⁵ եւ եկին առ Քրիստոս:

Տարածայնին վասն մկրտութեան յոյնք եւ լատինք

Եւ աստ զիտելի է, զի է ինչ հակառակութիւն ի մէջ վարդապետացն յունաց եւ հռոմայեցոց ի վերայ բանիս այս, զի Յոհան Ռսկեբերանն ասէ, թէ առաքելոց մկրտութիւն նախքան զխաչն հաւասար մկրտութեան Յովաննու է անկատար մկրտութիւն եւ ապաշխարութիւն:

Եւ դնէ այսմ երեք պատճառ. նախ՝ ասէ, զի եւ զՀոգին չեւ էին⁶ առեալ, որ ասաց Մկրտիչն, թէ՝ «Նա մկրտեցէ հոգովն սրբով» (Տե՛ս Մտ Գ.11): Երկրորդ. զի Որդի Աստուծոյ չէին հաւատացեալ, զոր յետոյ ասաց. «Մկրտել յանուն Հայր եւ Որդոյ եւ Հոգոյն Սրբոյ» (Տե՛ս Մտ ԻԸ.19): Երրորդ. զի Քրիստոս չէր խաչեալ, ուստի զարութիւն մկրտութեան ի խաչէն եղև, զի՝ «Որք ի Քրիստոս մկրտիմք, ի մահ Նորա մկրտիմք» (Հմմտ Հռ Զ.3), - ասէ առաքեալ: Չորրորդ. այլք ոմանք

¹ Ը վասն զի

² Ը Մկրտչին

³ A B ãçù

⁴ Ը վկայութիւն Հովաննու դերես լինի

⁵ Ը գնա

⁶ Ը չէին

ասեն, թե թլփատութիւն ոչ էր տկարացեալ: Իսկ այս սուտ է, զի թլփատութիւն մկրտութեամբն Քրիստոսի բարձաւ եւ տկարացաւ:

Իսկ հռոմայեցիքն ասեն, թէ առաւել էր մկրտութիւն առաքելոցն քան զՅովաննու, եւ յառաջ քան զԻսաչն, նախ՝ զի Քրիստոս ետ նոցա մասնաւորաբար զՀոգին Սուրբ, թեպէտ զկատարեալն ի Վերնատունն, ուստի յայտ է, զի ետ նոցա իշխանութիւն հանել զդէս եւ բժշկել զցաւս, զի Հոգովն Աստուծոյ հալածէին զդէս: Դարձեալ՝ զի Յովաննու մկրտեալքն գային եւ մկրտէին յառաքելոցն Քրիստոսի: Արդ, եթէ նոյն էր առաքելոցն եւ Յովաննու, վասն է՞ր գային եւ մկրտէին յառաքելոցն: Դարձեալ՝ որպէս ասէ. «Եղև խնդիր յաշակերտացն¹ Յովաննու ընդ հրէի՝ վասն մկրտութեան» (Հմմտ Յի Գ.25), զի Յովաննու անարգանք էր, յորժամ առաքեալքն մկրտէին: Արդ, եթէ նոքա մկրտէին ի Յովաննու մկրտութիւն, ոչ լինէր² անարգանք, այլ մեծութիւն պատուոյ: Եւ դարձեալ՝ մարդիկ ընդունելով զմկրտութիւն ի Քրիստոսէ եւ³ յառաքելոցն, յաշակերտութիւն Քրիստոսի մտանէին, վասն այն ոչ վայել էր տալ նոցա զմկրտութիւն Յովաննու, այլ զմկրտութիւն Քրիստոսի: Եւ դարձեալ՝ ասաց առ Նիկողիմոս, «Եթէ ոչ որ ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգոյ⁴, ոչ մտանէ յարքայութիւն Աստուծոյ⁵» (Տե՛ս Յի Գ.5), ասպա ոչ է հաւատալի, թէ Քրիստոս թոյլ տայր, որ⁶ առաքեալքն յայլ ատար մկրտութիւն մկրտէին, այլ ի Քրիստոսի մկրտութիւն:

Իսկ առաջնոյն պատասխանի, որ ասէ⁷. «Չեւ էր հոգի», զայն ասէ, որ յայտնապէս զՀոգին չէին առեալ զգալի կերպիւ, որպէս ի Վերնատունն, այլ մկրտութեամբն Քրիստոսի լինէր շնորհք ծածկապէս, որպէս այժմ առ մեզ:

Առ երկրորդն ասեն, թէ աշակերտքն հաւատացեալ էին Որդոյ ի բանից եւ ի սքանչելեաց Նորա, այլ յետ յարութեան առին հրաման ամենեցուն ուսուցանել եւ յանուն Երրորդութեան մկրտել:

Առ երրորդն ասեն, թէ մկրտութիւն զարութիւն ունի ի չարչարանացն Քրիստոսի վասն աստուածային միաւորութեան, եւ նոյն էր Քրիստոս յառաջ քան զԻսաչն եւ յետ իսաչին, վասն այնորիկ մկրտութիւն

¹ Ը աշակերտացն

² Ը լինի

³ Ը կամ

⁴ Ը ի հոգւոյ եւ ի ջրոյ

⁵ Ը Բ ăçù

⁶ Ը եւ

⁷ Ը ասէր

յայնժամ կացուցաւ, յորժամ մկրտեցաւ եւ էառ զարութիւն վասն շաւշափման մարմնոյն Քրիստոսի ի ջուրն: Եւ չորրորդին վերոյ ասացաւ:

Թէ որպէս մկրտեցան առաքեալքն Քրիստոսի¹

Եւ աստ է հարց, թէ առաքեալքն Քրիստոսի մկրտեալք է՞ին, թէ՛ ոչ, զի ասէ ի համբառնալն. «Յովաննէս² մկրտեաց ի ջուր, այլ դուք մկրտեսջի՞ք ի Հոգին Սուրբ» (Տե՛ս Գրծ Ա.5):

Պատասխան. Ասեմք առ այս, եթէ առաքեալքն Քրիստոսի նախքան զխաչն Քրիստոսի³ մկրտեալք էին: Եւ յայտ է յերից.

Նախ՝ թէ ինքեանք չէին մկրտեալք, զայլ ոք զիա՞րդ կարէին⁴ մկրտել:

Երկրորդ. զի Քրիստոս վկայեաց վասն մկրտութեան նոցա. «Լուսցելոյն չէ ինչ պիտոյ, այլ զի գոտսն լուսնայցէ» (Յի ԺԳ.10):

Երրորդ. զի թէ ոչ էին մկրտեալք, զիա՞րդ տայր նոցա Քրիստոս զմարմին եւ զարիւն իւր, զի ասաց առ Նիկողիմոս. «Ձի թէ ոք⁵ ոչ ծնցի ի ջրոյ եւ ի Հոգոյ, ոչ մտանէ յարքայութիւն⁶ [Աստուծոյ]» (Տե՛ս Յի Գ.5), եւ արքայութիւն Քրիստոս է, իսկ թէ որպիսի՞ տղանակաւ⁷ մկրտեցան, ասեն ոմանք, թէ որպէս Յովաննէս աստուածային Բանին մկրտեցաւ եւ սրբեցաւ, որ առաքեաց զնա մկրտել, տյնպէս բանն Քրիստոսի առաքելոցն եղեւ սրբութիւն, որպէս ասաց. «Դուք սուրբ էք վասն բանին, զոր խաւսեցայ ընդ ձեզ⁸» (Յի ԺԵ.3): Եւ ոմանք ասեն, թէ մկրտեալք էին ի ջուրն Յովաննու, եւ Քրիստոս դնելով զձեռն ի վերայ նոցա, ընկալան զՀոգին Սուրբ: Եւ այսմ ընդդէմ է, որ ասէ. «Յովաննէս մկրտեաց ի ջուր, այլ դուք մկրտեսջի՞ք ի Հոգին Սուրբ» (Տե՛ս Գրծ Ա.5): Այլ ոմանք ասեն, եւ ուղիղ⁹, թէ զերկու աշակերտսն Ինքն Քրիստոս մկրտեաց եւ ուսոյց նոցա, եւ նոքա զայլսն ամենայն: Եւ թէ ոք ասիցէ՛ խոնարհութիւն է

¹ A C ἄϋ

² C Յոհաննէս

³ C ἄϋ

⁴ C ἄϋ

⁵ C ἄϋ

⁶ A B ἄϋ

⁷ C յեղանակաւ

⁸ A B ἄϋ ընդ ձեզ

⁹ C ἄϋ եւ ուղիղ

Քրիստոսի¹ մկրտել գալիս, ասեմք, եթե առաել խոնարհութիւն է մկրտիլ յայլմէ, քան մկրտել գալիս: Եւ դարձեալ՝ թէ խոնարհութեամբ ելուաց գոտս աշակերտացն, նոյնպէս խոնարհութեամբ մկրտեաց գաշակերտսն: Եւ դարձեալ՝ պարտ էր Քրիստոսի մկրտել եւ ուսուցանել, որպէս ասէ ի Գործսն. «Քրիստոս առնէր եւ ուսուցանէր» (Տե՛ս Գծ Ա.1), զի որպէս զխորհուրդ Պատարագին նախ ինքն արար եւ ուսոյց առաքելոցն, եւ որպէս զխորհուրդ դրոշմին նախ ինքն արար՝ ձեռն դնելով ի վերայ տղայոցն, նոյնպէս հաւատալի է, թէ նախ ինքն մկրտեաց եւ ուսոյց գաշակերտսն: Իսկ առաջին տարակոյսն, թէ՛ «Յովաննէս մկրտեաց ի ջուր, այլ դուք մկրտիցիք ի Հոգին Սուրբ²» (Գրծ Ա.5) սոյնպէս լուծանի, զի առաքեալքն նախ քան գշարչարանսն Քրիստոսի մկրտեցան մկրտութեամբն Քրիստոսի, որպէս ցուցաւ նախ, իսկ այն, որ ի համբարձումն ասաց. «Դուք մկրտեսցիք ի Հոգին Սուրբ», պարտ է իմանալ ոչ վասն խորհրդական մկրտութեան, այլ վասն հեղման Հոգւոյն Սրբոյ տեսանելի երեւմամբ ի վերայ առաքելոցն, զի այս հեղումն³ կերպի ինչ մկրտութիւն ասի, զի որպէս ի խորհրդական մկրտութիւն անտեսանելի շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ տուեալ լինի ըստ տեսանելի լուսցման ջրոյն, նոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ անտեսանելի տուաւ տեսանելի նշանաւ ի Վերնատունն սուրբ:

Այսքան առ այս:

Խնդիր վասն մկրտութեան

Այժմ դարձցուք ի բանն, որ ասէ.

Բան. «Եղեւ խնդիր յաշակերտացն Յովաննու» (Յե Գ.25):

Սեկնութիւն. Խնդիրն տարակոյս լսի կամ հակառակութիւն, զի Քրիստոս մկրտէր, եւ Յովաննէս մկրտէր, վասն այն աշակերտքն Յովաննու նախանձեցան: Եւ եղեւ խնդիր վասն սրբութեան, այսինքն՝ վասն մեծութեան մկրտութեան, զի աշակերտքն Յովաննու զմկրտութիւն Յովաննու մեծ համարէին վասն չորից. նախ՝ զի յանապատի եր սնեալ, երկրորդ՝ վասն նեղ վարուցն, երրորդ՝ զի նախ քարոզեաց եւ մկրտեաց, չորրորդ՝ զի Քրիստոս մկրտեաց:

¹ Բ քեզ

² A B ãÇù ի Հոգին Սուրբ

³ C հեղումս

Իսկ հաւատացեալ հրեայքն զմկրտութիւն Քրիստոսի մեծ համարէին վասն չորից.¹ նախ՝ զոր մկրտէր Յովաննէս, առաքէր առ Քրիստոս, իսկ Քրիստոս ոչ առաքէր առ Յովաննէս: Երկրորդ. վասն վկայութեան Յովաննու, որ մեծամեծ վկայեաց ի վերայ Քրիստոսի: Երրորդ. զի Քրիստոս նշանս եւ սքանչելիս առնէր:

Չորրորդ. զի եւ² Հայր ի վերայ Որդոյ վկայեաց եւ Հոգին էջ:

Եւ զայսպիսի խնդիրս ոչ կարէին լուծանել, վասն որոյ երկոքեանն զՅովաննէս բարի վարդապետ եւ սուրբ³ համարէին, եկին հարցանել ի նա: Եւ թեպէտ երկու կողմ զոյգ եկեալ էին, այլ միայն աշակերտքն հարցանէին Յովաննու:

Բան⁴. «Ռաբբի» (Յհ Գ.26):

Մեկնութիւն. Չորս բան խաւսեցան չար. նախ՝ «Որ էրն ընդ քեզ յայնկոյս Յորդանանու» (Յհ Գ.26), իբր թէ դու⁵ վարդապետ էիր, եւ Նա առ քեզ եկն, որպէս ամենայն աշակերտ առ վարդապետ: Երկրորդ. որում⁶ դուն վկայեցեր, որպէս թէ զայն փառքն ի վկայութեանց քոց ընկալաւ: Երրորդ. «Ահաւասիկ նա մկրտէ» (Յհ Գ.26), իբր թէ զքո գործոյ յափշտակէ: Չորրորդ. «Եւ ամենեքին զան առ նա» (Յհ Գ.26), իբր թէ անարգեցին զքեզ եւ առ նա երթան:

Պատասխանին Յովաննու

Բան. «Պատասխանի ետ Յովաննէս» (Յհ Գ.27):

Մեկնութիւն. Նախ զհտելի է, որպէս յառաջն ասացաւ, զի պատասխանի ի հարցմանէն չորիք որոշի. նախ՝ զի յետ հարցմանն է, երկրորդ՝ ըստ կամաց հարցողին է, երրորդ՝ ըստ կարգի հարցմանն է, չորրորդ՝ հրաժարական կամ հաւանական է, որպէս աստ:

Դարձեալ զհտելի է, զի աշակերտքն Յովաննու զՔրիստոս բամբասէին վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի ասէին զգործսն Յովաննու յափշտակեալ: Երկրորդ. զի ասէին այնու զանունն Յովաննու նուաս-

¹ C ǎÇù Նախ՝ զի յանապատի էր ... վասն չորից

² C ǎÇù

³ C Սուրբ Աստուծոյ

⁴ C ǎÇù

⁵ C ǎÇù

⁶ B յորում

տանալ, վասն այն աստ պատասխանի տայ հրաժարական եւ հաւանական:

Բան. «Ոչ կարէ մարդ առնուլ յանձնէ» (Յհ Գ.27):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զառաջինն հրաժարէ եւ հակառակ նոցա պատասխանէ, թէ սուտ է բամբասելոյ ձեր, Նա ոչ յափշտակէ զգործս իմ, որ է մկրտելս: Եւ յայտ է ի չորից.

Նախ՝ զի իշխանաբար մկրտէ, ի վերուստ ի Հարէ ունի զիշխանութիւն¹, եւ ես՝ ծառայաբար, որպէս նախընթաց, եւ ոչ իշխանաբար, վասն որոյ Քրիստոս ոչ յափշտակէ զգործս իմ:

Երկրորդ. դուք ձեզէն վկայէք, այսինքն՝ պարտիք վկայել, որ ասացի, թէ՝ «Ես մկրտեմ ի ջուր, այլ նա մկրտեսցէ² ի Հոգին Սուրբ եւ ի հուր» (Հմմտ Մտ Գ.11), ապա յայտ է, թէ ոչ յափշտակէ զգործս իմ, զի այլ է իմ մկրտութիւնս եւ այլ՝ նորա:

Երրորդ. դուք պարտիք վկայել, յորժամ հարցին դետացիքն եւ փարիսեցիքն. «Ասացի, թէ չեմ ես Քրիստոսն, այլ առաքեալ եմ եւ պատրաստող ճանապարհի նորա» (Հմմտ Յհ Ա.23), ապա թէ Քրիստոսն մկրտէ եւ աւծանէ, ոչ յափշտակէ զգործս իմ:

Չորրորդ. Նա փեսայ է եւ փեսային է գործ որդիս ծնանել վերստին մկրտութեամբն, իսկ ես բարեկամ եմ եւ չունիմ հարսն, թէ որդի ծնանիմ՝ շնութիւն եւ թշնամութիւն է, վասն այն Նա ոչ յափշտակէ զգործս իմ մկրտութեամբն:

Այս հրաժարականն է, այժմ այլ իմն մեկնութիւն դիցուք ի միջի եւ ապա ասացուք զհաւանականն:

Չի յԱստուծոյ է ամենայն պարզեւք

Բան. «Ոչ կարեմ առնուլ յանձնէ» (Յհ Գ.27):

Մեկնութիւն. Նախ՝ յերկու դէմս հայի. մին ի դէմս Յովաննու, թէ՛ ես վկայեցի վասն նորա, ոչ յանձնէ ինչ էր, այլ յԱստուծոյ, եւ երկրորդ. ի դէմս Քրիստոսի, զի ոչ թէ յանձնէ ինչ եկեալ է վասն փառս որսալոյ, այլ ի վերուստ առաքմամբ: Դարձեալ՝ հասարակ հայի բանս առ ամենայն ոք, որպէս եւ առաքեալ ասէ. «Ոչ ուստեք է իշխանութիւն, եթէ ոչ յԱստուծոյ» (Հռ ԺԳ.1), զի ամենայն իշխանութիւն յԱստուծոյ է, այլ

¹ B իշխանութիւն

² A B մկրտէ

ըստ զանազան պարգեացն եւ գործն զանազանի: Եւ զայս ասէ. «Ոչ կարէ մարդ առնուլ յանձնէ» (Յհ Գ.27), այսինքն՝ հոգեւոր գործ կամ սքանչելիք, կամ այլ ինչ, այլ զմարմնաւոր գործ կամ զչար յանձնէ առնեն: Դարձեալ՝ հոգեւոր գործն այն, որ բարեպէսն¹ կամաւ տայ Աստուած, իսկ չարեացն ներելով եւ թոյլ տալով: Եւ կամաւն առաջին կամք ասի Աստուծոյ, եւ թոյլ տալովն՝ երկրորդ կամք: Եւ սոյնպէս տեսցեն զամենայն, եթէ իշխանք են բարի եւ չար, առաջնորդք եւ քահանայք՝ բարի եւ չար, եւ այլն:

Վասն փեսայի եւ հարսին

Նախ գիտելի է, զի Քրիստոս միայն է փեսայ եւ ոչ Հայր, կամ Հոգի, զի Բանն մարմին եղել եւ չարչարեցաւ: Եւ ի մէջ ամենայն աշխարհի մարդս միայն է հարսն, որ է հոգի եւ մարմին: Եւ ի մէջ մարդկան՝ եկեղեցի Սուրբ, որ է հաւատացեալ եւ սրբեալ: Դարձեալ գիտելի է, զի բազում յեղանակաւ ասին՝ փեսայ Քրիստոս եւ հարսն հաւատացեալք:

Եւ ասեմ աստ տասն կերպիւ.

Նախ՝ վասն առաւել սիրոյն, զորմէ ասաց Ադամ. «Թողցէ այր զհայր իւր² եւ զմայր իւր] եւ երթիցէ³ զհետ կնոջ իւրոյ]» (Տե՛ս Ծն Բ.24), եւ Տէրն. «Ոչ որ ունիցի այնպիսի սէր, որպէս ես զանձն իմ եղի»:

Երկրորդ. կոչի հարսն, զի ի կողից⁴ Տեառն շինեցաւ:

Երրորդ. զի եթող զՀայր ի յերկինս եւ զմայր ի յերկրի, եւ եկն ի խաչ:

Չորրորդ. զի եղիցին երկուքն ի մարմին մի:

Հինգերորդ. զի ծննդական է հոգեւոր:

Վեցերորդ. զի նա գլուխ է, եւ հաւատացեալք՝ անդամք:

Եւթներորդ. զի մկրտութեամբն զգեցաք զՔրիստոս:

Ութերորդ. զի եւ հաղորդեցաք զմարմին եւ զարիւն Նորա:

Իններորդ. զի Նա միայն է Տէր հարսին, որ է մարմնացեալ Բանն:

Տասներորդ. զի հաւասար Իւր թագեալ պսակեաց զեկեղեցի:

Եւ գտցես վասն փեսայի եւ հարսին ի Մատթէոս գլուխն, յերրորդ հատորն¹ համարն¹: Այլեւ յԵրգ Երգոցն վեցերորդ² համարն վասն հարսանեաց է:

¹ C բարեպէսն է

² A B ãçù

³ A B երթալ

⁴ 2 կողիցն

Վասն բարեկամին հարց

Վասն է՞ր կոչէ զինքն բարեկամ, եւ այլ ուր սպասաւոր ասաց:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ բարեկամ ասէ վասն առաւել խոնարհութեան³: Երկրորդ. բարեկամ ասէ, զի մի չարախաւսեացեն զՔրիստոսէ⁴:

Երրորդ. զի աշակերտքն ի նախանձ էին շարժեալ վասն Քրիստոսի, կամի զնոցա սիրտն ի քաղցրութիւն շարժել:

Չորրորդ. կամի զբանն իւր հաւատարիմ առնել, վասն այն զինքն ոչ կոչէ ծառայ, այլ բարեկամ:

Բան. «Ուրախութեամբ ուրախ լինի» (Յհ Գ.29):

Մեկնութիւն. Նախ զայն ասէ, թէ վայել է ուրախակից լինել փեսային, յորժամ լսէ, թէ որդիս ծնանի, սոյնպէս եւ ես վասն մկրտութեան Քրիստոսի⁵ ուրախ եմ, իսկ որ կրկնէ զուրախութիւն, չորիք է իմացումն. նախ՝ գերադրական ցուցանէ զուրախութիւն: Երկրորդ. մարմնով եւ հոգով: Երրորդ. վասն Նորա մկրտութեան եւ վասն իմ վկայութեան: Չորրորդ. վասն Նորա մեծութեան եւ վասն ժողովրդեան ճանաչելոյն եմ ուրախ:

Իսկ զի՞նչ է ասելն. «Որ կայ» (Յհ Գ.29):

Պատասխան. Նախ ցուցանէ, թէ վկայութիւն իմ զկատարումն էառ: Երկրորդ. գործն իմ զկայ էառ: Երրորդ. ի կարգ սպասաւորացն եմ: Չորրորդ. կանգնեալ եմ եւ լսեմ զժաժուկ խորհուրդ Նորա եւ զբարձր բարբառն:

Բան. «Ուրախութիւնս իմ լցեալ է⁶» (Յհ Գ.29):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զվկայութիւն ասէ, որ վասն Քրիստոսի: Երկրորդ. զսպասաւորութիւն, ասէ, կատարեալ է: Երրորդ. ժամանակ եւ ամենայն ինչ իմ լցեալ է, այլ մի ինչ նախանձ բերէք ընդ Քրիստոսի, եւ մի սոյնպիսի հարցանիցէք:

¹ B չորրորդ հատորն

² A B ãÇù

³ A B ãÇù վասն առաւել խոնարհութեան, Փխ. զի մի չարախաւսեացեն զՔրիստոսէ

⁴ A B ãÇù երկրորդ. բարեկամ ասէ ... զՔրիստոսէ

⁵ B ãÇù

⁶ A B լցին

Աստուածաբանութիւն Յովաննու

Բան¹. «Նմա պարտ է աճել, եւ ինձ մեղմանալ» (Յհ Գ.30):

Մեկնութիւն. Աստ զհաւանականն ասէ, զի նախ եցոյց Յովաննէս, թէ ոչ յափշտակեաց Քրիստոս զգործս իմ, իսկ աստ ցուցանէ, թէ պարտ է նուազել ինձ եւ խոնարհել, եւ Նմա աճել եւ բարձրանալ:

Եւ զայս ցուցանէ չորս պատճառաւ, զոր եւ մեք ասասցուք ի կարծոյ: Առաջին պատճառ. վասն գերագոյն ծննդեանն Քրիստոսի, որ ի Հարէ եւ ի մարէ ասէ, որ ի վերուստն գայ, ի վերոյ է², քան զամենայն: Երկրորդ.³ վասն ստոյգ վարդապետութեան, ասէ. «Որ յերկնիցն գայ» (Յհ Գ.31), զոր ետես եւ լուան՝ պատմէ: Երրորդ. վասն լրութեան շնորհացն, ասէ. «Ոչ թէ չափով տայ Աստուած զՀոգին» (Յհ Գ.34): Չորրորդ. վասն Քրիստոսի որդիութեան, ըստ որում բնութեամբ Միածին Որդի է Աստուծոյ:

Այս համառատ տեսութիւն:

Վասն աճմանն Քրիստոսի

Իսկ այժմ տեսցուք ըստ կարգի, որ ասէ. «Նմա պարտ է աճել» (Յհ Գ.30):

Մեկնութիւն. Աճումն Քրիստոսի ոչ ասի, զի Քրիստոս Աստուած է բնութեամբ եւ Աստուծոյ աճումն ոչ է: Դարձեալ՝ ըստ մասին, զի Քրիստոս ըստ Աստուածութեան ի Հարէ է⁴ եւ ոչ ունի աճումն, այլ եւ ոչ ըստ բանական հոգոյն, զի թէպէտ բանական հոգին յԱստուծոյ ստեղծու որպէս ամենեցուն, այլ ի կէտ յղութեան ստեղծումն միաւորութեամբն եղեւ ի Բանն Աստուած, վասն որոյ ի սկիզբն յղացմանն կատարեցաւ իմաստութեամբ, զարութեամբ եւ փառաք, եւ այս այլում հոգոյ ոչ պատահեցաւ: Նա եւ մարմինն Քրիստոսի, թէպէտ ի նիւթոյն Մարիամայ էր, այլ զարութեամբ Հոգոյն կերպարանեցաւ, եւ կերպարանիլն ընդ Բանին միաւորութեան եղեւ, այսինքն՝ ի կէտ

---

¹ C ãÇù

² B ãÇù

³ C երկրորդ պատճառ

⁴ A B ãÇù

յղացմանն անապական, անմեղ¹, կատարեալ սրբութեամբ: Եւ սոյնպէս է հոգին եւ մարմինն Քրիստոսի Աստուած, ի սկիզբն² եւ ի կէտ յղացմանն միաւորութեամբն ի Բանն Աստուած: Եւ զայս ասէ Աստուածաբանն Գրիգոր. «Համարձակիմ եւ ասեմ զոյգ Աստուած, որպէս առողն, նոյնպէս՝ առեալն³: Եւ սոյնպէս մի անձն եւ մի դէմ եւ միաւորեալ մի բնութիւն խոստովանիմք զԲանն Աստուած մարմնացեալ եւ մարդացեալ»ⁱⁱⁱ: Ապա յայտ է, զի Քրիստոս ոչ ըստ Աստուածութեան եւ ոչ ըստ մարդկութեան աճել ոչ ունի: Եւ սոյնպէս ըստ Աստուածութեան եւ ըստ մարդկութեան ի վերուստ ասի:

Հարց. Ապա զի՞նչ է ասելն. «Նմա պարտ է աճել եւ ինձ մեղմանալ»:

Պատասխան. Այսինքն՝ ի միտս ժողովրդեանն մեծանալ եւ բարձրանալ աճիլ ասի նմա, եւ ոչ յիրում⁴ էութեան: Դարձեալ՝ մեք յորժամ հաւատով ճանաչենք եւ աճենք, բազմութիւն հաւատացելոց նմա ասի աճել եւ մեծանալ, եւ սոյնպէս իմացիս զառաքելոյ ասելն ի Փիլիպպեցիսն. «Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց եւ շնորհեաց նմա անուն» (Փայ Բ.9): Եւ զայս ցուցանէ⁵ ասելով. «Նմա պարտ է», այսինքն՝ վայել է, զի համբաւ նորա եւ իշխանութիւն ի վերայ մարդկան մեծանայ, եւ ինձ նուաստանալ, որպէս արուսեակն նուաստանայ ի տեսութենէ մարդկան, յորժամ արեգակն ծագէ⁶, եւ որպէս իշխանութիւն դեսպանին դադարէ, յորժամ թագաւորն գայ⁷:

Եւ զպատճառն այսմ զկնի դնէ Յովաննէս՝ ասելով.

Բան⁸. «Որ ի վերուստն գայ, ի վերոյ է քան զամենայն» (Յի Գ.31):

Սեկնութիւն. Այս առաջին պատճառ մեծութեան Քրիստոսի ի վերուստ զալն ցուցաւ ըստ Աստուածութեան եւ մարդկութեան Քրիստոսի, որպէս ցուցաւ, իսկ ի վերոյ քան զամենայն, այսինքն⁹ նախ քան զամենայն հրեշտակս, զի նորա սպասատրք են Քրիստոսի: Դարձեալ՝ ի վերոյ է, քան զամենայն մարդկան գիտութիւն, վասն ստոյգ վարդապետութեան ասէ: Այս երկրորդ պատճառ մեծութեան Քրիստոսի, զի

¹ C անեղ

² C āçù

³ C Նոյնպէս եւ առեալն

⁴ B իւրում

⁵ C ցուցանէ Յովաննէս

⁶ C յորժամ ծագէ արեգակն

⁷ C իջանէ թագաւորն

⁸ C āçù

⁹ B որ

Քրիստոս Աստուած է եւ զգիտութիւն Աստուծոյ Հար ունի: Եւ բանական հոգին Քրիստոսի միաւորեալ¹ Բանին զիտէ զՀայր Աստուած եւ զՀոգին Սուրբ, եւ զիտէ զամենայն անցեալ եւ² զներկայ եւ զհանդերձեալ, վասն որոյ կարէ ստուգապէս ուսուցանել զամենայն բարձրագոյն բանս, որպէս ասէ.

Բան. «Որ յերկրէ է եւ յերկրէ խաւսի» (Յհ Գ.31):

Մեկնութիւն. Ամենայն մարդ բաց ի Քրիստոսէ է յերկրէ աստի³, զի մարմինն ի սերմանէ է եւ զերկրաւորս խաւսի: Իսկ թէ Յովաննէս եւ Յոհաննէս աւետարանիչս եւ այլ սուրբք յաղագս երկնայնոցն խաւսեցան, սակայն ոչ յինքեմէ, այլ իբրեւ յԱստուծոյ լուսաւորեալք, իսկ Քրիստոս յինքեմէ խաւսի: Դարձեալ ասէ Ոսկեբերանն, թէ Յովաննէս⁴ անդստին լցաւ Հոգւովն Սրբով, վասն այն զերկնաւորն խաւսի, այլ զինքն յերկրէ ասէ՝ համեմատելով ընդ Քրիստոսի, որպէս առ Նիկողիմոս զվերստին ծնունդն, որ երկնաւոր է եւ հոգեւոր, երկրաւոր ասաց Տէրն՝ համեմատելով ընդ Բանին ծնունդն հայրական, սա երկրաւոր կոչի:

Բան. «Որ ի յերկնիցն գայ» (Յհ Գ.32):

Մեկնութիւն. Չոր ստուգապէս ճանաչէ, գոր ի Հարէ ունի տեսանել եւ լսելն, իսկ ասելն՝ ետես եւ լուսաւ:

Մեկնութիւն. Ոչ թէ կարատէր ուսման, զի Աստուածութիւն ոչ է⁵ մասնաւոր ակն կամ⁶ ունկն, այլ բոլորովին ակն է եւ ամենեւին ունկն, եւ մարմինն թէպէտ ունէր մասն, այլ միաւորութեամբն ի Բանն զիտէր զամենայն: Այլ վասն չորից տեսանել եւ լսել ասէ. նախ՝ զի առ մեզ իջանէ⁷ բանի: Երկրորդ. զի այս երկու զգայութիւնս հաստատէ ի վկայութիւնս: Երրորդ. զի մեք սովորեմք այսու ուսանել: Չորրորդ. զի տեսանել եւ լսել զընդունելն ասէ:

Հարց. Չի՞նչ ետես եւ լուսաւ:

Պատասխան. Ոչ մասնաւոր ինչ, այլ զբոլորն. զԱստուածութիւն, զանձնաւորութիւն, զարարչութիւն, զկարողութիւն եւ զայլն տեսանել ասի: Իսկ լսել՝ զբան, զիմաստութիւն, զբարութիւն, զանցեալն եւ

¹ A B միաւոր

² B ãÇù

³ A B բաց ի Քրիստոսէ յերկրէ ասի

⁴ B Յովաննէս

⁵ A B ãÇù

⁶ C եւ կամ

⁷ A C զիջանէ

զհանդերձեալն, եւ զայլն լսել ասի, զի զայտոսիկ մեք տեսանեմք եւ լսեմք, դնեմք նմա, այլ նա զբողորն էութեամբ ունի եւ ոչ մասամբ:

Վասն վկայից

Բան. «Վկայեաց» (Յհ Գ.32):

Մեկնութիւն. Այս է՝ վկայելն սքանչելեալք եւ բանիւ, զոր ետես եւ լուսա՝ եցոյց մեզ: Եւ յայտ է յասացելոցս, զի չորս են վկայք. նախ՝ բանիւ, որպէս վարդապետք: Երկրորդ. գործով, որպէս սուրբք: Երրորդ. արեամբ, որպէս մարտիրոսք: Չորրորդ. սքանչելեալք, որպէս մարգարէքն:

Իսկ Տէր մեր այս չորիքս վկայեաց, այսինքն՝ զի սուրբ էր եւ քարոզէր եւ նշանս առնէր եւ զարիւնն եհեղ:

Բան. «Եւ զվկայութիւն նորա ոչ որ ընդունի» (Յհ Գ.32):

Մեկնութիւն. Դժուարին է բանս, զի աշակերտքն Քրիստոսի հաւատացեալք էին, այլ եւ Յովաննու աշակերտքն, որ առ նմա ազան, յորժամ վկայեաց, թէ՛ գառն Աստուծոյ: Եւ դարձեալ՝ ինքն ասէ. «Որ ընդունի [զվկայութիւն Նորա], կնքեաց, թէ Աստուած ճշմարիտ է՝» (Յհ Գ.33):

Արդ չորիք է իմանալ. նախ՝ զոչ որն եղ, զի սակաւք ընդունեցան, որպէս հասարակ կերպիւ ասեմք, յորժամ սակաւ որ լինի ի հրապարակն, ասեմք՝ ոչ որ կայ ի հրապարակն²: Երկրորդ. զոչ որն ասէ ընդդէմ անհաւատիցն, որպէս այն. «Յիւսն եկն եւ իւրքն զնա ոչ ընկալան» (Յհ Ա.11): Երրորդ. այսու յորդորէ զաշակերտսն իւր ընդունել զՆա:

Չորրորդ. զի չասաց՝ ոչ որ ընդունիցի, զի բազումք³ յետոյ ընդունելոց էին:

¹ A B ãçù է

² C ãçù ասեմք ... հրապարակն

³ B զի որպէս բազումք

Վասն կնքելոյն զնա

Յետ այսորիկ ցուցանէ, զոր ինչ բարութիւն լինի¹ ընդունողացն զնա: Բան. «Որ որ ընդունի զնա, կնքեաց, թէ Աստուած ճշմարիտ է²» (Տեւ Յհ Գ.33):

Մեկնութիւն. Վեց իմն մտաւք տեսանի.

Նախ ասէ Նանա. «Որ հաւատով ընդունի զվկայութիւն Քրիստոսի³, կնքեաց, այսինքն՝ վկայեաց, թէ ճշմարիտ Աստուած է Քրիստոս, իսկ որ ոչ ընդունի զվկայութիւն, ոչ հաւատայ⁴, թէ ճշմարիտ Աստուած է Քրիստոս»^{liiii}:

Երկրորդ. ասէ Ոսկերբերանն. «Որ հաւատով ընդունի զվկայութիւն, կնքեաց, այսինքն՝ եցոյց, թէ Հայր Աստուած ճշմարիտ է, եւ կատարեաց զխոստումն իւր՝ առաքելով զՈրդին, վասն այն ասէ զկնի, զի զոր Աստուածն առաքեաց զԲանն Աստուծոյ⁵ խաւսի»:

Երրորդ միտք. որ որ ընդունի, կնքեաց, այսինքն՝ ի սրտի իւրում դրոշմեաց եւ եղ, թէ Աստուած ճշմարիտ է, զի Աստուծոյ ճշմարտութիւն լինի որպէս կնիք իմն դրոշմեալ ի մոմ կակուղ:

Չորրորդ միտք. որ ընդունի զվկայութիւն նորա, կնքեաց, այսինքն՝ նշան եղ յինքեան, զի Քրիստոս է Աստուած ճշմարիտ, զի հաւատն է նշան, որ հաստատէ յինքեան⁶, թէ ճշմարիտ Աստուած է Քրիստոս ի ճշմարիտ Աստուծոյ Հարե առաքեալ, որպէս յետագայ բանն վկայէ: Եւ սոյնպէս չորս մտաւքս ըստ ինքեան յայտնի է առ մեզ:

Դարձեալ հինգերորդ. թէ նոյն ինքն կնքեաց Քրիստոս ի սիրտ Իւր, թէ Աստուած ճշմարիտ է, որպէս այլ ուր ասէ. «Աստուած զնա Հայր⁷ կնքեաց» (Տե՛ս Յհ Զ.27), եւ որ որ ընդունի զվկայութիւն նորա, զկնիքն Հար յինքեան ունի:

Դարձեալ վեցերորդ. ի դէմս իւր ասէ Յովաննէս յայսմ բանէ, թէ՝ «Չոր ետես եւ լուս, վկայեաց» (Տե՛ս Յհ Գ.32), այսինքն՝ իբր թէ տեսի զերկինս բացեալ եւ զՀոգին աղանակերպ իջեալ, եւ լուսայ զձայն Հար, եւ վկայեցի, թէ սա է Որդին Աստուծոյ: Եւ զվկայութիւն նորա ոչ որ

¹ B ունի

² A B ãÇù թէ Աստուած ճշմարիտ է

³ A B ãÇù

⁴ C հաւատաց

⁵ B ïñï

⁶ C ãÇù զի Քրիստոս է ... հաստատէ յինքեան

⁷ C ãÇù

ընդունի, այսինքն՝ որք տմարդիք են յաշակերտացս¹, իսկ որք ընդունին զայն վկայութիւն Հար, որ ասաց. «Դա է Որդի իմ սիրելի²», եւ զՀոգւոյն իջումն կնիք է ամենայնի, որ դիցեն ի սիրտս իւրեանց, թէ Քրիստոս Աստուած է ճշմարիտ վասն վկայութեան Հար³:

Բան. «Ձի գոր Աստուածն առաքեաց, գրանս Աստուծոյ խաւսի» (Յի Գ.34):

Մեկնութիւն. Նախ ասէ, թէ զվկայութիւն Նորա ընդունիք, զառաքեալն նորա ճշմարիտ համարիք, զի գոր ինչ ասէ, ի նմանէ ասէ: Երկրորդ. յայտնէ զմեծութիւն վարդապետութեան Քրիստոսի, զի յատուկ զարութեամբն Իւր զԲանն Աստուծոյ խաւսի, գոր ոչ յայլ որ տեսանի:

Վասն անչափ շնորհացն

Բան. «Ոչ թէ չափով տայ Աստուած զՀոգին» (Յի Գ.34):

Մեկնութիւն. Տալ եւ առաքել եւ լսել. սոքա առ մեզ զիջանելով են, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{iv}: Դարձեալ՝ ըստ Աստուածաբանին. «Ոչ թէ չափով տայ, այսինքն՝ զի ոչ տայ եւ ոչ չափէ, զի էակից իւր է», զայս ասէ ընդդէմ Արիոսի: Այս երրորդ պատճառն է, զի պարտ էր Քրիստոսի անուանն հռչակիլ վասն լրութեան շնորհացն, զի որպէս զգայարանք մարմնոյն ի գլուխն է, սոյնպէս եւ ի գլուխն մեր Քրիստոս գոյ ամենայն լրումն շնորհաց⁴: Իսկ⁵ այլ ամենայն սուրբք⁶ մասնաւոր ունին զշնորհս, ըստ այնմ՝ բաժինք շնորհաց են եւ բաժինք յաջողութեանց, եւ այլն, որ ըստ⁷ կարողութեան բաժանէ Հոգին: Իսկ Քրիստոս, զի յերկնից է եւ գոր լուաւ եւ ետես, պատմեաց, վասն այն զկատարեալ եւ⁸ զլրումն շնորհաց ունի⁹, եւ կատարեալ պարգեւէ այլոց: Եւ այլ սուրբք մասն շնորհաց ընդունին եւ մասն այլոց պարգեւեն:

Հարց. Վասն է՞ր:

¹ B աշակերտացս C աշակերտացս իմ

² A B ãÇù իմ սիրելի

³ A B ãÇù

⁴ B ամենայն լրումն շնորհաց ունի: Եւ կատարեալ պարգեւէ այլոց

⁵ B եւ

⁶ A սուրբք ամենայն

⁷ A ãÇù

⁸ B ãÇù Իսկ այլ սուրբք ... վասն այն զկատարեալ եւ

⁹ B ամենայն լրումն շնորհաց ունի

Տալն գունելն նշանակէ, զի ունի էութեամբ ի Հարէ, որպէս զբնութիւն, սոյնպէս զկարողութիւն եւ զներգործութիւն եւ զայլն:

Այս ըստ աստուածութեան:

Դարձեալ՝ ըստ մարդկութեան ամենայն ինչ տուեալ է ի ձեռն նորա՝ միաւորութեամբ Բանին Աստուծոյ, որպէս ասէ ինքն¹ ի Մատթէոսն. «Տուաւ Ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի» (Մտ ԻԸ.18), եւ սոյնպէս իմանալ զբանս զայս, այսինքն՝ զսէր Հարն: Աստ պատճառաբար դնի, զի սէրն Աստուծոյ առ մարդկութիւն Քրիստոսի պատճառ է² ամենայն պարգետաց, զոր Հայր Աստուած եւ մարդկութեան Քրիստոսի:

Յորժամ եցոյց Յովաննէս չորս պատճառաւ³, թէ պարտ էր Քրիստոսի մեծանալ փառաւք եւ համբաւաւք, ապա զկնի եզրակացուցանէ զբանն, զի յոյժ բարի է հաւատալն ի Քրիստոս, եւ այնու զաշակերտսն ածէ առ Քրիստոս:

Վարձք հաւատոյն

Բան. «Որ հաւատայ յՈրդի ընդունի զկեանս յաիտենականս» (Յհ Գ.36):

Մեկնութիւն. Եւ զայս պարտ է իմանալ վասն կատարեալ հաւատոյ, որ կենդանացեալ է սիրովն Աստուծոյ: Եւ հաւատն այն սերմ է եւ արմատ⁴ յաիտենից կենացն, նա եւ ունի յուսով զկեանսն յաիտենից: Եւ տես զաստուածաբանութիւն, զի ասաց՝ Որդի է եւ զամենայն ինչ ունի եւ հաւատալի է, եւ կենացն յաիտենից տուող է, ապա ուրեմն Աստուած է եւ արարած⁵: Այս ընդդէմ Արիոսի: Դարձեալ՝ ընդդէմ Նեստորի, զի Քրիստոս մարմնով է բնութեամբ Որդի Աստուծոյ եւ մարմնովն ունի զամենայն⁶ իշխանութիւն, եւ մարմնովն հաւատամք ի Քրիստոս, եւ մարմնովն է Տէր յաիտենից կենացն, ապա ուրեմն մարմնովն է Քրիստոս Աստուած ճշմարիտ, եւ սոյնպէս խոստովանողացն տայ զկեանսն յաիտենից: Իսկ որք բաժանեն զԲանն ի

¹ Ը ինքն ասէ

² Բ ճատէ

³ Բ պատճառ

⁴ Բ օճն եւ արմատ

⁵ Բ Ե ոչ արարած ÷ Է. Արարիչ

⁶ Բ օճն

մարմնոյն, եւ որք ուրանան զԱստուածութիւն Որդոյն, եւ որք ոչ հաւատան ի Քրիստոս, ցուցանէ զպատիժն նոցա:

Բան. «Որ ոչ հնազանդի Որդոյ» (Յհ Գ.36):¹

Մեկնութիւն². Նոյն է, զի հաւատալն եւ հնազանդիլն բանին մասինն է եւ կամացն, իսկ ոչ հաւատալն եւ ոչ հնազանդիլն նորին կամացն եղիցի:

Աստ ցուցանէ կրկին պատիժ. նախ՝ որ բնաւ ոչ կարեն հասանել յարքայութիւն երկնից³, որպէս ասէ. «Ոչ տեսանեն զկեանսն յաիտենից» (Հմմտ Յհ Գ.3:36): Երկրորդ. այն, թէ բարկութիւն Աստուծոյ մնայ ի վերայ նորա:

Այսքան առ այս:

Եւ աստ աւարտումն⁴ չորից փրկագործութեանցն Քրիստոսի. նախ՝ որ կացոյց զխորհուրդ մկրտութեան, որպէս առ Նիկողիմոս: Երկրորդ. որ ասաց վասն խաչին զաւճն պղնձի: Երրորդ. որ ասաց զառաքումն Իւր վասն փրկութեան աշխարհի. «Այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ» (Յհ Գ.16):

Չորրորդ. Մկրտիչն վկայեաց յետ բազում բանից. «Որ հաւատայ յՈրդին, ընդունի զկեանս յաիտենականս⁵» (Յհ Գ.36), որ եւ զմեզ⁶ արժանի արասցէ Քրիստոս Աստուած ուղիղ հաւատով հասանել առ ինքն:

Եւ նմա փառք յաիտեանս. Ամէն:⁷

¹ B «Որ ոչ հնազանդի Որդոյ»: Բան.

² B ãÇù

³ B որ բնաւ յարքայութիւն երկնից ոչ կարեն հասանել

⁴ B աւարտումն է

⁵ A B յաիտենից

⁶ A B ãÇù եւ զմեզ

⁷ B որ արժանի արասցէ Քրիստոս Աստուած հասանել անանց կենացն եւ անվախճան ուրախութեանցն Այնուհետեւ Հաջորդում է գրչի Հիշատակարանը:

Գլուխ Դ

Բան. «Եւ¹ իբրեւ գիտաց Յիսուս, եթէ լուան փարիսեցիքն» (Յհ Դ.1):

Մեկնութիւն². Ասաց ի վերոյ վասն չորից փրկագործութեանցն³, որով ցուցանի, թէ Աստուած է Քրիստոս: Աստ ասէ վասն Չորրորդ գլխոյն, որ է անչափութիւն եւ զգաղտնիս մարդկան գիտելոյ: Եւ նախ առ կինն սամարուիի եցոյց: Դարձեալ՝ մինչեւ ցայժմ ասաց⁴ զհրէից փրկութիւն, աստ զհեթանոսաց⁵ փրկութիւն կամի ցուցանել: Եւ գիտելի է, զի փարիսեցիք եւ սադուկեցիքն նախանձեղին ընդ քարոզութիւն Յովաննու, վասն որոյ թոյլ ետուն մատնիլ ի բանտ, որպէս ասէ Մատթէոս. «Եղիա եկեալ իսկ է, եւ ոչ ծանեան, այլ արարին ընդ նմա զինչ եւ կամեցան»(Մտ ԺԷ.12), նոյնպէս եւ զՔրիստոս հալածեղին եւ զկնի մատնեցին ի մահ: Եւ սոքա սուտ վկայեղին վասն Քրիստոսի:

Վասն մկրտելոյն Քրիստոսի

Բան. «Ոչ թէ Յիսուս ինքն մկրտէր» (Յհ Դ.2):

Մեկնութիւն. Որպէս սովորութիւն էր Քրիստոսի առնել եւ ուսուցանել, նոյնպէս նախ⁶ ինքն մկրտեաց զերկու աշակերտսն եւ նոքա զայլս մկրտեղին հրամանաւ նորա: Նախ՝ զի մկրտութիւն Քրիստոսի է, յորում ձեռաց եւ իցէ, զի յանուն եւ ի սահմանն Քրիստոսի մկրտեն: Եւ այլ պատճառն ցուցաւ նախ:

Բան. «Եթող զՀրեաստան երկիր» (Յհ Դ.3):

Մեկնութիւն. Վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի հրեայքն վասն նախանձու հալածեղին զՔրիստոս: Ել ի Հրեաստանէ ոչ վասն սհի հալածելոյ, այլ զի շիջուցէ զնախանձ նոցա: Երկրորդ. զի թէ ոչ փախչէր, կարծեղին ոմանք, թէ առ աչաք է մարմինն, վասն այն յումեքէ ոչ երկնչի, այլ նա խոյս տայր, զի ճշմարիտ մարմին ունէր՝ առանց

¹ C ãÇù

² B Բան, C մեկնիչ

³ A B փրկութեանցն

⁴ B ãÇù

⁵ B զհրէից հեթանոսաց

⁶ B նախ նոյնպէս

մեղաց: Երրորդ. առ ի պատուել զՅովաննէս: Չորրորդ. թէ ոչ նախանձու եւ փառասիրութեամբ մկրտէր եւ զմարդիկ առ ինքն քարշէր:

Եւ յարինակ մեզ կրկին իրաց. նախ՝ թէ նորագոյն վարդապետք որչափ եւ իմաստունք լիցին, պարտական են պատուել զառաջին վարդապետս, եւ այնու ճշմարտութիւն ոչ կորիցէ: Եւ երկրորդ. որպէս Քրիստոս վասն հակառակութեան հրէիցն ել ի Հրէաստանէ, նոյնպէս եւ առաքեալքն յետոյ արարին: Պաւղոս եւ Բառնաբաս ասէին. «Առ ձեզ նախ պարտ էր խաւսել զբանն Աստուծոյ, եւ զի դուք մերժեցիք զնա, այսուհետեւ դառնամք ի հեթանոսս» (Տե՛ս Գծ ԺԳ.46): Նոյնպէս պարտ է ամենայն վարդապետաց առնել եւ մի լինել հակառակ չարի:

Թէ ճշմարիտ է մարմնով

Հարց. Քրիստոս վասն է՞ր ցուցանէր զճշմարիտ մարմինն իւր¹, որպէս զԱստուածութիւն իւր:

Պատասխան. Վեց պատճառ ասէ Ոսկեբերանն. նախ՝ զի մարմնովն պարգեւեցաւ մեզ մեծամեծ շնորհք, այսինքն՝ թողութիւն մեղաց, եւ կեանք, եւ յարութիւն եւ այլն, եւ հաւատովն մեր ընդունիմք զշնորհն: Երկրորդ. զի գիտացուք, թէ վասն մեր՝ մարդկան, եւ վասն մերոյ փրկութեան մարմին, հոգի եւ միտք էառ, զի փրկեսցէ զսոսա: Երրորդ. զի մարմնով ազգակից մեզ եղեւ², եւ մեք Տեառն ազգ կոչեցաք, ըստ այնմ. «Պատմեսցի Տեառն ազգ, որ գալոցն է» (Տե՛ս Սղ ԻԱ.32): Չորրորդ. զի մարմնով արինակ եղեւ մեզ, լաւագոյն կենացն երկնաւորաց: Հինգերորդ. զի առաջնորդ եղեւ ամենայն առաքիւնութեանց: Վեցերորդ. ուսոյց մեզ համբերութիւն ի վիշտս եւ այլն:

Հարց³. Չի՞նչ է, որ Քրիստոս նախ մկրտեցաւ եւ ապա փորձեցաւ եւ ապա քարոզեաց:

Պատասխան. Չայն ցուցանէ նախ, որ յետ շնորհաց ինչ ընդունելոյ, ապա փորձէ զմեզ խաբողն: Երկրորդ. զի պարտ է մեզ շնորհաւք Հոգւոյն յաղթել փորձողին: Իսկ որ յետ փորձութեան քարոզեաց, այն է, յորժամ յաղթեմք, որ ի մեզ մարմնական ախտիցս, ապա այլոց քարոզեսցուք եւ քահանայագործեսցուք:

¹ A C ãÇù

² B եղեւ մեզ

³ B Պատասխան

Վասն Սամարիայ

Բան. «Եւ էր նմա անցանել ընդ Սամարիայ» (Յհ Գ.4):

Մեկնութիւն. Վասն երեք պատճառի անցանել ասի. նախ՝ զի Սամարիա ի մէջ Հրէաստանի եւ Գալիլեայ է: Երկրորդ. զի զիտէր զհաւատալն սամարացոց: Երրորդ. զի անցանէր եւ ոչ բնակէր ի Սամարիայ, զի մի պատճառ լիցի բամբասանաց հրէից: Եւ զիտելի է, զի Սամարիա անուն է մայրաքաղաքին թագաւորութեանցն Իսրայելի, եւ ի նմանէ շրջակայ գաւառն Սամարիա անուանեցաւ:

Հարց. Վասն է՞ր կոչեցաւ Սամարիա:

Պատասխան. Նախ՝ ի Սամիրոն լեռնէն կոչեցաւ: Երկրորդ. զի Սամարոն շինեաց զքաղաքն եւ կոչեաց Սամարիա ըստ անուան իւրոյ: Երրորդ. ի բնակչացն կոչեցաւ, զի սամարացին պահապան ասի, որպէս գրեալ է Չորրորդ Թագաւորութեանցն, յորժամ տասն ցեղքն Իսրայելի գերեցան ի թագաւորէն ասորոց (Տես Գ.ԹԳ ԻԳ, ԻԵ), որ եւ քաղաք շինեաց ի Բաբելոն եւ անուանեաց Սամարիա, եւ անդ բնակեցոյց զնոսա: Եւ յետոյ թագաւորն այն, որ էր Նաբուգոդոնոսոր (Տես Գ.ԹԳ ԻԳ.1, Բ.Մն ԼԶ.6, Գն Ա.1), առաքեաց ի հեթանոսաց յազգէն ասորոց, զի բնակեցեն ի քաղաքսն վասն պարարտութեան երկրին: Եւ նոքա եկեալ¹ յերկիրն Իսրայելի ըստ սովորութեան չար² գործոց³ իրեանց վարէին, վասն որոյ առաքեաց Տէր առիծս աստակել զնոսա: Եւ վասն այն խորհուրդ⁴ արարեալ ի խրատու հրէիցն եւ առաքեաց քահանայ մի յազգէն հրէից, որում անուն էր Եզր (Տես Ա. Եզր Ը.69—Թ), զոր ի⁵ գերութիւն էր ածեալ: Եւ քահանայն Եզր ուսոյց նոցա զաստուածապաշտութիւն, զարեւնս եւ զթլփատութիւն եւ ունէր հրաման խորտակել զկուռս, սակայն ի պաշտելն զԱստուած զոյգ նմին պաշտէին եւ զկուռս ի ծածուկս, եւ ոչ ընդունէին զամենայն Գիրս Հին Կտակարանաց, այլ միայն զհինգ Գիրսն Մովսիսի: Եւ այնպէս մասամբ ինչ հեթանոսք էին եւ մասամբ ինչ՝ հրէայք: Իսկ յորժամ եցոյց աւետարանիչս, թէ ուստի ել Քրիստոս, այսինքն՝ ի Հրէաստանէ, եւ ընդ որ գնաց, այսինքն՝ ընդ Սամարիա, այնուհետեւ ցուցան, թէ ուր եհաս:

¹ B եկին

² A ըստ չար սովորութեանց

³ C ըստ չար □ործոց սովորութեան

⁴ C թա□աւորն խորհուրդ

⁵ B ãÇù

Բան. «Գայ նա ի քաղաք մի սամարացոց, որում անուն էր Սիւքար» (Յհ Գ.5):

Մեկնութիւն¹. Երբայեցին Սիկիմ ասէ, եւ սաղմոսն՝ Սիւքէմ (Հմմտ Սղ ԾԹ.8, ՃԷ.8), եւ Աւետարանն²՝ Սիւքար (Հմմտ Յհ Գ.5) եւ Սամարիա, եւ այժմ կոչի Նէուպալիս եւ Սեքաստէ: Իսկ մերձ ասելն ոչ թէ զգեղն³ ասէ Յակոբայ, զոր ետ որդոյ իւրում Յովսեփայ, մերձ էր ի քաղաքն, այլ Յիսուս մերձ նստաւ քաղաքին եւ ոչ եմուտ զառաջինն:

Բան. «Եւ անդ էր աղբիւր մի Յակովբայ» (Յհ Գ.6):

Մեկնութիւն. Աղբիւրն այն ջրհոր է եւ աղբիւր Յակովբայ ասի, զի նա փորեաց զայն եւ զագարակն զայն ստացաւ հարիւր ոչխարի ի սիկիմացոցն, քանզի բազում ժամանակս մերձ ի Սիւքէմ բնակեցաւ Յակոբ, քանզի Գինա դուստր Յակովբայ յորժամ եկն ի Սիւքէմ, երեք կամ չորս ամաց էր, եւ անդ եկաց մինչեւ Գինայի հասեալ էր ժամանակ ամուսնութեան, որպէս գրեալ է (Հմմտ Ծն ԼԳ.18--ԼԳ.2):

Վաստակիլն եւ կիրքն

Բան. «Եւ Յիսուս վաստակեալ ի ճանապարհին՝ նստաւ⁴» (Յհ Գ.6):

Մեկնութիւն. Վասն չորից ասէ վաստակեցաւ. նախ՝ զի ցուցէ, թէ Քրիստոս ոչ էր փափկակաց, այլ աշխատասէր եւ գրաստ ոչ ունէր, այլ հետիոտս երթայր առ ի իւրատ մեզ: Երկրորդ. զի ցուցէ զճշմարիտ մարդէղութիւն: Երրորդ. զի ցուցէ, թէ առաւել քնքուշ եւ յարմար ունէր զկազմուածն վասն հաւասար որակութեանցն, զի ոչ էր ի սերմանէ, այլ ի կուսական արեւնէ, վասն որոյ առաւել վաստակէր: Չորրորդ. զի զվաստակ դատապարտութեան Ադամայ բառնայր ի բնութենէս, եւ նստէր, այսինքն՝ յեզեր աղբերն, ի վերայ գետնի եւ ոչ ի բարձի կամ ի վերայ աթոռի:

Եւ վասն չորս պատճառի նստէր⁵. նախ՝ զի վաստակեալ էր: Երկրորդ. ի սպասաւորել աշակերտացն, զի գնասցեն եւ գնեսցեն հաց: Երրորդ. առ ի զովացնել զմարմինն մերձ յաղբիւրն, զի ժամանակն

¹ A C ãÇù

² C ãÇù

³ B գեղն, C գեղն

⁴ C նստէր

⁵ B նստաւ

տալք էր, որպէս ասէ¹. «Ժամ էր իբրեւ վեցերորդ» (Յհ Դ.6): Չորրորդ. զի զիտէր զհաւատս սամարացոցն: Եւ այս բան գրի առ ի ցուցանել զպատճառս ծարաւոյն եւ զխնդիրս ջրոյն:

Հարց. Վասն է՞ր ծարաւեցաւ եւ քաղցեցաւ² կամ զայլ կիրսն կրեաց Քրիստոս:

Պատասխան. Վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի ցուցէ, թէ ճշմարիտ մարդ եղեւ: Երկրորդ. զկիրս նախաստեղծին բժշկէր, այսինքն՝ զքաղց, զծարաւ, զվաստակ, զքիբտն եւ զայլն:

Եւ չորիք զանագանի կիրք Փրկչին. նախ՝ զի նորայն կամաւոր էր, եւ³ մերս՝ հարկաւոր: Երկրորդ. նորայն երբեմն, եւ⁴ մերս՝ հանապազ: Երրորդ. նորայն չափաւոր, իսկ մերս՝ անչափ: Չորրորդ. նա միայն զանանգոսնելիսն կրէր, իսկ մեք՝ զանգոսնելիսն եւ զանանգոսնելիսն, այսինքն՝ է զչարս եւ զբարիս կրեմք: Եւ տե՛ս վասն կրից ի գիրս Հարցմանց յութներորդ հատորն, քսան եւ հինգերորդ համարն^{iv}:

Վասն սամարացի կնոջն

Բան. «Գայ կին մի ի Սամարեայ⁵ հանել ջուր» (Յհ Դ.7):

Մեկնութիւն. Ահա պատճառ քարոզութեան Քրիստոսի ի խնդրել ջրոյն, եւ զի ոչ վասն կարաւտութեան զջուրն խնդրեաց, ուստի յայտ է, զի յետոյ ոչ ըմպեաց: Այս վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի տացէ ճանապարհի խաւսից: Երկրորդ. զի տացէ նմա զհոգեւորն ի խնդրելն զմարմնաւոր ըմպելին: Երրորդ. զի աշակերտքն ոչ էին անդ, վասն այն ի կնոջէն խնդրէր: Եւ տե՛ս զխորհուրդ ջրոյն, զի ջրովն մկրտեցաւ (Հմմտ Մտ Գ.16) եւ զջուրն ի գինի փոխեաց (Հմմտ Յհ Բ.1-12), եւ աստ ջրովն էած ի հաւատս: Եւ մեք ջրով յղանամք եւ ջրով վերստին ծնանիմք, եւ ջրով սնանին բոյսք, եւ ի ջուր բաղդատի Հոգին Սուրբ:

Բան. «Աշակերտքն [նորա] երթեալ էին ի քաղաք անդր, զի կերակուրս [զնեացնն]» (Յհ Դ.8):

Մեկնութիւն. Քանզի կամէին մաւտ յաղբիւրն¹ հաց ուտել, որպէս աղքատք:

¹ A B ãçù

² C քաղցեաւ

³ C իսկ

⁴ C իսկ

⁵ A B Սամարիայ

Եւ Քրիստոս վասն երեք պատճառի ոչ գնաց ի քաղաքն. նախ՝ զի վաստակեալ էր առաւել, որպէս ասացաք: Երկրորդ. զի ոչ վայել էր ինքն ինքեամբ կերակուր գնել: Երրորդ. զի ոչ կամէր մտանել ի քաղաքն հեթանոսաց, եթէ ոչ հաւատքն նոցա եւ իղձքն բռնադատէր գնա:

Հարց. Վասն է՞ր ամենքն չոգան:

Պատասխան. Նախ՝ զի յայնժամ սակաւ ունէր յաշակերտացն: Երկրորդ. վասն խոնարհութեան, զի թէ կամէր, կարող էր զոմանս առաքել եւ զոմանս առ ինքն պահել: Այլեւ կարող էր նոր ստանալ ի սպասաւորութիւն իւր, բայց ոչ կամեցաւ: Այնու ուսոյց գաշակերտսն կոխել զամենայն ամբարտաւանութիւն: Ուսի՛ր աստ զգաւրատր արիութիւն Տեառն մերոյ ի ճանապարհի, այլեւ զանփութութիւն կերակրոց, զի աշակերտքն նորա² ոչ տանէին ընդ ինքեանս կերակուր:

Հարց³. Ուստի ունէին զդրամն, զոր Տէրն հրամայեաց մի՛ ստանալ ոսկի եւ արծաթ (Հմմտ Մտ Ժ.9), եւ զստացեալն հրամայեաց (Հմմտ Մտ Ժ.9) վաճառել եւ տալ աղքատաց:

Պատասխան⁴. Նախ՝ զի ընդ հեթանոսս սամարացիս անցանելոց էին եւ չունէին կարծիս, թէ ընդունէին զնոսս յայն սակս բարձին: Երկրորդ. այս նախ էր քան զպատուէրն այն աղքատութեան, թէ՛ մի՛ ստանայք ոսկի եւ արծաթ:

Նշան ազգաց

Բան. «Գու, որ հրեայդ ես» (Յհ Գ.9):

Հարց. Ուստի՞ զիտաց կինն, թէ հրեայ է:

Յերից. Նախ՝ ի լեզուէն: Երկրորդ. ի դիմացն: Երրորդ. ի հանդերձէն, զի ասէ ի Թիւքն. «Առնել ծոպս ի տտունս հանդերձիցն եւ ասդանի կապուտակ ի վերայ նոցա» (Տե՛ս Թւ ԺԵ.38): Ապա պարտ է, զի եբրայեցին կապոյտ նշան դիցէ ի գլուխն, եւ սամարացին՝ դեղին, որ միջակ է, եւ քրիստոնէայն՝ կարմիր, զի արեամբն Քրիստոսի գնեցաք:

Բան. «Ոչ երբէք խառնակին հրեայք ընդ սամարացիս» (Յհ Գ.9):

Մեկնութիւն. Ոչ առնուն ի միմեանց կերակուր կամ ըմպելի, եւ առաւել հրեայքն զարշէին ի սամարացոցն, քան թէ նոքա ի նոցանէ,

¹ B աղբիւրն, C լաղբերն

² B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

որպես այժմ քրիստոնեայք գարշին յայլագգեաց, թեպէտ նոքա ոչ գարշին ի մէնջ:

Հարց. Եւ զի՞նչ էր պատճառ գարշելոյն:

Պատասխան. Երեք ինչ. նախ՝ զի այլագգիք էին սամարացիքն, որպէս ցուցաւ: Երկրորդ. ասեն ոմանք, թէ հակառակ էին ի շինուած տաճարին յետ դարձին: Երրորդ. զի ի մէջ նոցա բնակէին, վասն որոյ առաւել գարշէին:

Հարց. Ընդէ՞ր ապա Քրիստոս ջուր խնդրեաց եւ աշակերտքն կերակուր գնէին:

Պատասխան. Նախ՝ վասն հաւատոց նոցա պարտ էր զիրեական խտրութիւն թողուլ: Երկրորդ. զի Քրիստոս Աստուած եւ Տէր էր, վայել էր երբեմն պահել զարեւմտն եւ զստորութիւն հրէիցն եւ երբեմն ոչ պահել: Երրորդ. զի կամէր յետոյ զագգս հեթանոսաց Իւր ժողովուրդ սրբել:

Այսքան առ այս:

Յորդորակ սակաւ

Եւ արդ, մեք եղբարք, որ ունիմք զճշմարտութեան արեւնս, կամ ո՛չ գիտենք, կամ արհամարհենք գնա, զի գաղափար եւ ուսուցիչ ունիմք զՔրիստոս ամենայն առաքինութեան, որպէս ասացաւ, իսկ նա¹ խոնարհութեամբ հետիոտս շրջէր, եւ մեք հպարտութեամբ երիվարաւք հեշտանամք: Նա վաստակէր ի ճանապարհի, եւ մեք ի հանգիստ փափկանամք, Նա ոչ ստանայր ինչս, եւ մեք մեծութեամբ յղփանամք: Նա շրջէր եւ քարոզէր միշտ, եւ մեք ի հոգս աշխարհի զբաղիմք: Նա հասարակաց ունէր զգեստ, եւ մեք պճնելով խենեշանամք: Նա զպէտսն հատանէր, եւ մեք՝ զպէտս եւ զանպէտս, զհարկաւորն եւ զվայելչականն ստանամք: Նա քաղց եւ ծարաւ, եւ պահաւք եւ տքնութեամբ կայր, եւ մեք յագեալ եւ արբեալ եւ քնով նիրհեալ դանդաչենք:

Տեսէք, եղբարք, զի անուամբ միայն ենք նմանեալ Քրիստոսի եւ իրաւք հեռացեալ ի նմանէ: Գիտեմ, զի այսու ոչ արդարանամ, այլ անձամբ զանձն իմ դատապարտեմ, եւ ձեզ առ յապա եկելոցդ արինակ թողում:

Դարձցուք այժմ ի բան Աւետարանիս.

¹ A B ãçù

Մեծութիւն պարգեւացն

Բան¹. «Պատասխանի ետ [նմա] Յիսուս [եւ ասէ]. “Թէ գիտէիր [դու] զպարգեւսն [Աստուծոյ]”» (Յհ Դ.10):

Մեկնութիւն. Այսինքն² զշնորհս Հոգւոյն Սրբոյ, որ մեծ է ի մեջ այլ պարգեւացն Աստուծոյ, զի յորժամ նա պարգեւի, եւ այլքն եւս պարգեւին, եւ առանց շնորհացն Աստուծոյ այլ պարգեւքն անաւգուտ են, այլեւ երբեմն վնասագործք:

Բան. «Եւ ով է, որ ասէդ ցրեգ» (Յհ Դ.10):

Մեկնութիւն. Աստ երեք ինչ ցուցանէ. նախ՝ զմեծութիւն շնորհաց Հոգւոյն, որպէս ցուցաւ: Երկրորդ. զիւր մեծութիւն եւ զկարողութիւն առ ի պարգեւել զպարգեւսն Աստուծոյ: Երրորդ. զիւր կամաւոր յաւժարութիւն ի տալն սորին:

Իսկ ի դիմաց կնոջն զխնդրելն ասէ.

Բան. «Դու արդեաւք խնդրէիր ի նմանէ³» (Յհ Դ.10):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ լինի, թէ խնդրէիր: Այս ոչ ցուցանէ զկեղակարծութիւն ի Քրիստոս, զի ճշմարիտ գիտէր զխնդրել կնոջն, այլ վասն երեք պատճառի այնպէս ասաց. նախ՝ զի ցուցցէ զանձնիշխան կամս մեր: Երկրորդ. ուսուցանէ մեզ, թէ պարտ է վասն հանդերձեալ բանին պարկեշտութեամբ խաւսել: Երրորդ. զի երբեմն պակաս ասելով առաւել ցուցանենք եւ տարակուսանաւք ասել զստոյզն ստոր ասենք, որպէս Պաղոս ի կորնթացիսն ասէ. «Եւ սոյնպէս համարիմ, թէ եւ յիս իցէ Հոգի Աստուծոյ» (Տես Ա.Կր Է.40), զի ասելն համարիմ, ոչ թէ տարակոյս ինչ էր, այլ զգուշութեամբ խաւսել, զի նա ստոյգ գիտէր, թէ Հոգի Աստուծոյ ունէր:

Կենդանի ջուր

Բան. «Եւ տայր քեզ զջուրն կենդանի» (Յհ Դ.10):

Մեկնութիւն. Ջուր ասելն իմանալի է զշնորհս Հոգւոյն Սրբոյ, որ զովացուցանէ զտաւթ մարմնական ցանկութեանցն⁴: Եւ ասի նոցա ջուր կենդանի, որպէս սովոր են մարդիկ ջուր կենդանի ասել, որ յաղբերէ

¹ B ձեռագիրում դրված է «Մեծութիւն պարգեւացն»- ից առաջ:

² A B ãÇù

³ A ãÇù

⁴ A B ցանկութեանցն, այլ եւ իջացուցանէ զսիրտս թութեամբ, C ցանկութեանց

ելանէ եւ ոչ որոշի յաղբերէն, այլ յընթացս կայ, իսկ ջուր ծովացեալ ի սահրիճ, կամ յաման ժողովեալ, կամ յանձրեւէ տեղացեալ ո՛չ ասի կենդանի:

Դարձեալ՝ սոյնպէս անուանի ի նմանութենէ մարդկային կենդանութեան, զի այն անդամն կոչի կենդանի, որ միատրեալ կայ ի սիրտն եւ ի նմանէ զկենդանութիւն ընդունի:

Եւ յայսմանէ չորս ինչ իմանամք. նախ՝ զի անճնաւորութիւն Հոգւոյն¹ բղխէ ի Հարէ աղբիւրաբար², ըստ այնմ. «Ի քէն է, Տէ՛ր, աղբիւր կենդանութեան» (Տես Սղ ԼԵ.10), եւ Որդւովն բաշխի ամենայն արարածոց: Երկրորդ. սկիզբն շնորհաց է Հոգին Սուրբ, որպէս աղբերն, եւ ի նմանէ շնորհի ամենայն մարդկան:

Այս առաջին³ արինակն:

Երրորդ. առաքեալքն ընկալան զՀոգին Սուրբ եւ բաշխեցին ամենայն ազգաց: Չորրորդ. վարդապետք եւ քահանայք առեալ զշնորհս Հոգւոյն եւ բաշխեն այլոց, զի բնաւ շնորհք ոչ լինի ի սիրտ մարդոյ, եթէ Հոգին Սուրբ ոչ է բնակեալ ի նմա:

Այս յերկրորդ արինակն:

Իսկ կինն մարմնաւոր իմացաւ եւ ասէ ցնա.

Բան. «Տէ՛ր, եւ դոյլ ոչ ունիս» (Յի Դ.11):

Մեկնութիւն. Տէր կոչեաց այժմ, բարձրագոյն իմացաւ, զի նախ երբայեցի ասաց:

Եւ չորս եղև տարակոյս կնոջն. նախ՝ զի դոյլ ոչ ունի: Երկրորդ. յերես ոչ է աղբերն: Երրորդ. յայլ տեղիս ջուր ոչ գոյ: Չորրորդ. եւ սքանչելեալք ոչ կարէ, զի հայրն Յակովբ աշխատելով եւ փորելով եհան: Եւ այսմ աղբիւր ջուր նմա բաւական թուեցաւ, վասն այն եւ նա յայսմ աղբերէ ըմպեաց:

Դարձեալ, որ ասէ. «Ինքն աստի արբ, եւ որդիք նորա» (Յի Դ.12), զբարութիւն ջրոյն ցուցանէ, եւ իսաշինքն նորա՝ այս զառատութիւն ցուցանէ:

¹ C ăÇù

² C աղբերաբար

³ C առաջին

Չի հայր կոչէ զՅակոբ եւ մեծ

Իսկ կինն զՅակոբ մեծ ասէ վասն չորից. նախ՝ զի թոռն էր մեծին Աբրահամու: Երկրորդ. հայր էր բաժան ազգաց: Երրորդ. զի Իսրայէլ կոչեցաւ ի Տեառնէ: Չորրորդ. եւ զաւրինութիւն անդրանկին էառ: Այլ զՏեառն մեծութիւն ոչ գիտէր:

Դարձեալ՝ զՅակոբ հայր անուանէ վասն չորից. նախ՝ զի սամարացիք զԱբրահամ հայր իւրեանց ասէին, որպէս ծնեալ ի քաղղեացոց աշխարհն, յորմէ եւ նոքա իսկ էին, եւ վասն այն զՅակոբ հայր իւրեանց կոչէին, զի թոռն էր Աբրահամու: Չայս եւ մեկնիչդ ասէ^{lv}, զի սամարացիք Յոթորայ էին եւ սահմանակից քաղղէի: Երկրորդ. զի զուխտ թփատութեան յիսրայէլացոցն առեալ էին, եւ զաւրեման Մովսիսի, թէպէտ ոչ զմարգարէս¹: Երրորդ. զի քաղաքն Սիւքեմ, զոր ետ Յակոբ որդոյ իւրում Յովսէփու, ստացեալ ունէին, եւ այն են որդիք, որ զժառանգութիւն հարն ունին: Չորրորդ. վասն պատուոյն եւ սիրոյն առ նա հայր կոչէին:

Չի ջուր կոչէ զՀոգին Սուրբ

Բան. «Որ ըմպէ ի ջրոյդ, միսանգամ ծարաւէ» (Յի Դ.13):

Մեկնութիւն. Չգալի ջուր ոչ լնու զպասքումն ծարաւոյն², իսկ հոգեւոր ջուրն յագեցուցանէ կատարելապէս, վասն այն ասէ.

Բան. «Բայց որ ըմպէ ի ջրոյն, զոր ես տաց» (Յի Դ.13):

Մեկնութիւն. Այսինքն³ շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ մի՛ ծարաւեսցի յաիտեան:

Հարց. Վասն է՞ր զշնորհս Հոգւոյն Սրբոյ ջրով արինակէ:

Պատասխան. Վասն բազում պատճառի, որպէս ասէ մեկնիչդ^{4lvii}. նախ՝ զի ջուրն զովացուցանէ զծարաւն, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ լնու զկարաւտեալս: Երկրորդ. ջուրն լուսնայ զաղտեղութիւն, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ մաքրագործէ զհոգիս մարդկան: Երրորդ. ջուրն շիջուցանէ զջերմութիւն, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ շիջուցանէ ի մենջ զցանկութիւն մեղաց: Չորրորդ. ջուրն խափանէ զկիզումն հրոյ, սոյնպէս եւ Հոգին

¹ C զմարգարէսն

² C ծարաւոյ

³ A B ãçù

⁴ C ãçù որպէս ասէ մեկնիչդ

Սուրբ զկիզումն մահու չափ մեղաց: Հինգերորդ. ջուրն բուսուցանե գտերմանիս, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ զբոյսս արդարութեան: Վեցերորդ. ջուրն զբուսեալսն առագանէ, սոյնպէս եւ շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ առաջնորդէ, զաւրացուցանէ եւ ի կատարումն առաքինութեան ածէ: Եւթներորդ. ջուրն պարզ է որակութեամբն իւր, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ անխառն է յամենայն աղտեղութեանց: Ութներորդ. ջերմանայ եւ ցրտանայ ջուրն, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ ի բարեգործս գթայ եւ ի չարեացն բառնայ զողորմութիւն: Իններորդ. քաղցր է ջուրն, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ քաղցր է եւ քաղցրացուցանէ զամենեսեան: Տասներորդ. ջուրն ըստ չափոյ տայ զկենդանութիւն, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ ըստ չափոյ¹ տանողացն տայ զշնորհս: Մետասաներորդ. ջուրն անդադար է, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ մշտաշարժ է: Երկուտասաներորդ. ջուրն խեղդէ զընդդիմացողս իւր, սոյնպէս եւ որ զՀոգին Սուրբ հայհոյէ. «Մի՛ թողցի նմա, այլ կորնչի» (Հմմտ Մտ ԺԲ.32), - ասէ² Տէր:

Թէ հարկաւոր կոչի Հոգին Սուրբ

Դարձեալ՝ այլ կերպիւ ունի Հոգին Սուրբ զյատկութիւն հրոյ, որպէս ասէր Սկրտիչն. «Նա մկրտեսցէ [զձեզ] ի Հոգին Սուրբ եւ ի հուր» (Մտ Գ.11), եւ ինքն Տէրն ասէր. «Հուր եկի արկանել յերկիր» (Դկ ԺԲ.49), եւ կատարեցաւ, յորժամ էջ հրեղէն լեզուաւ³ ի Վերնատունն:

Եւ այս ըստ բազում գաղափարաւ. նախ՝ որպէս հուրն այրէ եւ ապականէ, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ կիզու եւ ապականէ զամենայն ունակութիւնս մեղաց: Երկրորդ. հուրն լուսաւորէ, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ լուսաւորէ զհոգիս, յորս բնակէ: Երրորդ. միարար է հուրն, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ միաւորէ զհոգիս մեր ընդ Հայր եւ ընդ Որդոյ, այլ եւ յարէնս Աստուծոյ: Չորրորդ. բաժանարար է հուր ժանգոյ եւ արծաթոյ, սոյնպէս Հոգին Սուրբ բաժանէ զժանգ մեղաց ի հոգոց մարդկան: Հինգերորդ. մշտաշարժ է հուր, սոյնպէս Հոգին Սուրբ միշտ ներգործէ զսրբութիւն: Վեցերորդ. ինքնաշարժ է հուր, եւ Հոգին Սուրբ ուր կամի եւ շնչէ⁴ որչափ եւ որքան: Եւթներորդ. ծածուկ եւ յայտնի է հուր, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ նախ ծածուկ եւ ապա յայտնի ներգործէ:

¹ B ըստ չաքոյ տայ

² C յԱւետարանն ասէ

³ A B լեզուաւ

⁴ A B ճնչէ

Ութերորդ. աճէ հուր, եւ Հոգին Սուրբ ար ըստ արեւ առաւելու զգարութիւն առ մերձաւորս: Իններորդ. ընդ հանուր առ ամենեսեան է հուր¹, եւ. «Հոգի Տեառն ելից գտիեզերս» (Իմստ Ա.7), ասէ: Տասներորդ. ի յորս մերձի, որպէս զինքն հուր առնէ, սոյնպէս եւ շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ²՝ զընդունողս իւր շնորհաբաշխ առնէ: Մետասաներորդ. անփոփոխ է հուր, սոյնպէս շնորհք Հոգւոյն անփոփոխապէս պահէ ճշմարիտ³ զընդունողս իւր: Երկուտասաներորդ. ջերմացուցանէ հուր, սոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ ջերմացուցանէ ի սէրն Աստուծոյ եւ զաստուածայինս, յորս բնակելոյ արժանի առնէ: Ապա յայտ է, որ Հոգին Սուրբ ի հողմ գաղափարի, ըստ այնմ. «Ուր կամի, շնչէ» (Յհ Գ.8), այլեւ ի ջուր եւ ի հուր, որպէս աստ ցուցաւ⁴:

Բան. «Ջուրն, զոր ես տաց, մի՛ ծարաւեսցէ⁵ յաիտեան» (Յհ Գ.13):

Մեկնութիւն⁶. Նախ՝ ջուր մկրտութեան է, զի միանգամ մկրտիմք եւ այլ ոչ կարատիմք⁷, որպէս մարգարէն ասէր. «Անձն իմ առ քեզ, Տէ՛ր⁸, ծարաւի է» (Տես Սղ ԽԱ.3), այսինքն՝ շնորհաց աւագանին:

Դարձեալ՝ շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ այնպէս կատարեալ լնու, զի ոչ ունի այլ կարատութիւն նուագութեան:

Դարձեալ՝ շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ⁹ հասուցանէ զմարդիկ¹⁰ ի կեանս յաիտենականս, ի տեղի, ուր բնաւ ոչ ծարաւեսցի, այլ ընդդէմ այսմ առարկի, որպէս ասէ Յեսու՝ որդի Սիրաքայ. «Որ ըմպէ յինէն, դարձեալ փափագեսցի յիս» (Հմմտ Սիր ԻԳ.29), եւ զայս ասէ վասն իմաստութեան ջրոյ:

Պատասխանեն վարդապետք, թէ ծարաւն երեք կերպի իմանի. նախ՝ ցուցանէ զկարատն իրաց ինչ, զոր մարդն յառաջ ոչ ունէր, որպէս ջուր մարմնաւոր եւ հաց, որ ի ժամանակ¹¹ մի բառնայ զկարատն եւ դարձեալ կարատի, եւ սոյնպէս ամենայն ժամանակաւոր իր առաւել ծարաւ առնէ, քան թէ բառնայ զծարաւն, զի զցանկութիւն

¹ A B ãçù

² C ãçù

³ A B ãçù

⁴ C ասացաւ

⁵ B ծարաւեսցի

⁶ B ãçù

⁷ C ãçù եւ այլ ոչ կարատիմք

⁸ C ãçù

⁹ C ãçù

¹⁰ C զմարդն

¹¹ A B ի ժամանակ ÷ Ë ժամանակ

մեծացուցանե: Երկրորդ. ծարաւն ցուցանե զգանկութիւն, որ կերպի ինչ ունի մարդն եւ փափագի կատարելագոյն եւս ունել, որպէս մարդ, որ շնորհաւք ընդունի զաստուածայինքն¹, ո՛չ ծարաւի, թէ շնորհաւք բնակեացէ ի նմա, սակայն ծարաւէ, զի կատարելագոյն կերպի ունիցի, այսինքն՝ փառաւք, եւ սոյնպէս իմանի բանն Յեսուայ՝ որդոյն Սիրաքայ²:

Դարձեալ՝ Երրորդ կերպ ծարաւոյն նշանակէ զսէրն առանց ձանձրութեան: Եւ սոյնպէս երանեալքն ի հանդերձեալն ծարաւիլ ուսին, զի զԱստուած, որ ունին³, առանց ձանձրութեան սիրեն, վասն այնորիկ ասէ Տէրն. «Որ ըմպէ ի ջրոյն, զոր ես տաց նմա, մի՛ ծարաւեացէ յախտեան» (Յի Գ.13): Պարտ է իմանալ ըստ միջի կերպի ծարաւոյն, որ ունի զշնորհս Աստուծոյ, ոչ փափագէ այլ շնորհի ունել, այլ փափագէ կատարելագոյն⁴ ունել զԱստուած, այսինքն՝ երանութեամբ, վասն որոյ ասէ.

Վասն շնորհաց Հոգոյն⁵

Բան. «Ջուրն, զոր ես տաց [նմա], եղիցի [նմա] աղբիւր⁶ ջրոյ բղխելոյ ի կեանսն յախտենականս⁷» (Յի Գ.14) եւ այլն:

Մեկնութիւն. Աստ Զրիստոս երիս յատկութիւնս շնորհաց իւրոց ցուցանե. նախ՝ զի կատարեալ յագեցուցանե զհոգիս, որպէս ցուցաւ: Երկրորդ. զի որպէս աղբիւր ի սիրտ մարդոյն արմատացեալ, այնպէս շնորհք Հոգոյն երանութեամբ կենացն արմատանայ ի նմա եւ միշտ անպատմելի ուրախութեամբ ջուր բղխէ ի սրտի, վասն որոյ ասէ. «Եղիցի նմա աղբիւր ջրոյ»: Երրորդ. զի շնորհն Աստուծոյ կարող է փութով վերացուցանել զմեզ մինչեւ ի վերջին կատարածն, որ է Աստուած, եւ է կատարեալ հանգիստ եւ ստացումն ամենայն բարեաց, վասն որոյ ասէ. «Խաղացելոյ ի կեանս յախտենականս»:

¹ Ը որպէս մարդ, որ զԱստուած շնորհօք ընդունի յինքն

² Ը որդոյն Սիրաքայ Յեսուայ

³ Ը օճն առանց ձանձրութեան ... որ ունին

⁴ Ը կատարելա□ոյնս

⁵ Ը օճն

⁶ Ը «Ջուրն զոր ես տաց» բան. «Եղիցի...»

⁷ Ը չիք բղխելոյ ի կեանսն յախտենականս

Յայնժամ գիտաց կինն զջուրն փափագելի եւ բարուք, զոր խոստացաւ նմա, թէպէտ եւ ոչ կատարեալ իմացաւ, վասն այն խնդրեաց ի Քրիստոսէ:

Բան. «Տէ՛ր, տուր ինձ զջուրն¹» (Յհ Դ.15):

Մեկնութիւն. Եւ զկնի զպատճառ խնդրելոյն ցուցանէ՝ ասելով. «Ձի մի՛ ծարաւեցից եւ մի՛ եկից այսր հանել ջուր» (Յհ Դ.15), այսինքն՝ զի ազատիմ ի վտանգէ ծարաւոյս եւ յաշխատանաց մարմնոյս, զոր ունիմ աստ գալովն եւ զջուրն քարշելովն, եւ բառնալովս յանձին:

Եւ մեկնիչն չորս ինչ ցուցանէ^{lviii}. նախ՝ զի արագ² հետեւեցաւ ի ճշմարտութիւն: Երկրորդ. զի ծանեաւ գտեցումն, զոր խնդրեաց: Երրորդ. հաւատաց, զի մի՛ ծարաւեցի ըմպելովն զնա: Չորրորդ. մեծ իմացաւ զՓրկիչն քան զՅակոբ՝ տալով զայնպիսի ջուրն:

Իսկ այլ վարդապետք ասեն, եթէ յայտնի է այսու, զի կինս այս տակաւին զգալի ջուր խնդրէր, եւ թուի, թէ իմացաւ նա զխոստացեալ ջուրն ի Քրիստոսէ, զի երեք զարութիւնս ունէր. նախ՝ առ ի բառնալ զամենայն ծարաւ եւ զպատճառ ծարաւոյն: Երկրորդ. առ ի տալ կատարեալ առողջութիւն եւ ուրախութիւն: Երրորդ. առ ի յախտեմականաբար հաստատել զկենդանութիւն եւ զառողջութիւն:

Վասն ծարաւոյն կենաց

Որպէս ծառն կենաց առնէր Ադամայ, եթէ ոչ էր կերեալ ի գիտութեան պտղոյն, իցէ՞ արդեալք, եթէ կինն այլ լուեալ էր յարինացն Մովսիսի զյատկութիւն ծարաւոյն կենաց: Ուստի յայտ է, զի պտուղ զգիտութեան չորիւք վնասեաց զԱդամ. նախ՝ զի կարատ եղեւ ամենայն³ պիտոյից: Երկրորդ. զի հիւանդութիւն եմուտ ի մարմինն: Երրորդ. եւ տրտմութիւն, ի հոգին: Չորրորդ. մահ եւ ապականութիւն: Ապա ուրեմն կենաց պտուղն չորիցս ընդդէմ ունէր զյատկութիւն:

Բան. «Ասէ ցնա Յիսուս. “Երթ, կոչեա՛ զայր քո”» (Յհ Դ.16):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ի պատասխանոյ կնոջն յայտնեցի ծածուկ նորա: Երկրորդ. որպէս ասելն եթէ դու թանձրամիտ ես, ոչ կարես հասու լինել իմոյս բանի, կոչեա՛ զայր քո, զի նովաւ եւ դու իմանալ կարասցես:

Բան. «Ասէ կինն՝ չիք իմ այր» (Յհ Դ.17):

¹ C զջուրն գայն

² C երա□

³ A B ãçù

Մեկնություն. Նախ՝ ասէ՛ զայս, զի չկամէր մեկնել ի վարդապետութենէ նորա: Երկրորդ. զի արհնաւք չունէր այր, այլ միայն անուամբ:

Բան. «Բարոք ասացեր»¹:

Մեկնություն. Նախ՝ զի ոչ ստեաց իբր ատար կարծելով զնա, զի չէր ծանաւք, որ զսուտն պատճառէր: Երկրորդ. հաւանեցաւ, զի ախորժութեամբ լսէր:

Բան. «Ասէ. ““Չայդ արդար ասացեր» (Տես Յի Գ.17-18):

Մեկնություն. Այժմ՝ ճշմարիտ ասես, բայց յորժամ զնա այր կոչեցեր, սուտ ասացեր:

Բան. «Ձի հինգ այր փոխեալ է քո եւ զոր այժմ ունիս, չէ քո այր» (Յի Գ.18):

Մեկնություն. Ոմանք զհինգ այրն արհնաւք ասեն, եւ զոր ունէրն՝ շնութեամբ, իսկ մեկնիչդ յարելով եւ կոչմամբ ասէ^{lix}: Եւ այս էր պատճառն², զի ի մէջ նոցա ամուլն եւ այրին անարգելի լինէր: Եւ զի հինգ այր փոխեալ էր կինն, պեղծ եւ գարշ համարէին եւ ոչ առնուին յամուսնութիւն, վասն որոյ հնարս իմացաւ եւ կոչմամբ այր կալաւ, զի մի անարգեսցի ի մարդկանէ: Իսկ ոմանք պռռնկութեամբ ասեն ունել:

Թէ երեք կինն պռռնկութիւն է

Եւ զիտելի է, զի սուտանուն քրիստոնեայք, որք են ախարմայք, որք բազում կանանց ամուսնանան, նախ զայս կինս ածեն վկայ, որ հինգ այր փոխեալ էր, առ որս ասեմք, եթէ բազում ամուսնութիւն հրէից էր եւ ոչ՝ քրիստոնէից: Երկրորդ. ասեն յԱւետարանն է գրեալ: Ասեմք, թէ եւ բազում անկողին կինն, որ եղև եւթն եղբարցն յԱւետարանն է գրեալ (Հմմտ Մտ ԻԲ.25-28), եւ նոցա է արեմք: Երրորդ. ասեն՝ առաքեալ հրամայեաց. «Կին կապեալ է, ցորքան կենդանի է այրն, եւ յորժամ մեռանի, ում կամիցի, լիցի³» (Տես Ա.Կր Է.39): Ասեմք, եթէ երկրորդ ամուսնութեան հրամայէ եւ ոչ՝ բազմաց: Եւ յայտ է յերկուց. նախ՝ ի նոյն առաքելոյն բանէ, որ առ կինն խաւսեցաւ, որ երկրորդ է առն (Հմմտ Ա.Կր ԺԱ.9): Երկրորդ. յայտ է յընդհանրական կանոնաց, զի առաջին պսակն հալալ ամուսնութիւն է, եւ երկրորդն՝ ներելով եւ թոյլ տալով վասն տկարութեան բնութեանս:

¹ A B ãÇù մեկնություն. Նախ՝ ասէ՛ զայս ... Բարոք ասացեր»

² C պատճառ

³ C ãÇù Ասեմք, թէ եւ բազում ... ում կամիցի՝ լիցի

Եւ զի երկրորդ ամուսնութիւն ոչ է սուրբ որպէս զառաջինն, յայտ է յերկուց. նախ՝ զի արարողութիւն պսակին ոչ է որպէս զառաջինն: Երկրորդ. զի առաքեալ վասն երիցանց ասաց միո՛յ կնոջ այր լինել, ապա յայտ է, զի երկուքն թոյլ տալով է, եւ աւելին քան զայն ի պոռնկութիւն է համարեալ:

Թէ Քրիստոս երարձ գրագում կանայս

Եւ զհետելի է, զի Քրիստոս եւ առաքեալքն չորս ինչ բարձին ի հին սովորութեանց ի կարգէ ամուսնութեանց. նախ՝ զպոռնկութիւն, որ էր հեթանոսաց ընդ ատարս խառնակիլ: Երկրորդ. զհարձ, որ ունէին նահապետքն նախքան զարեւն: Երրորդ. զբազում կանայս, որ առնէին վասն որդեծնութեան: Չորրորդ. զարձակելն, զոր Մովսէս հրամայեաց, որպէս ասէ ի Մատթէոս գլուխն¹. «Ի սկզբանէ ոչ եղեւ այնպէս»:

Եւ յայտ է, զի յառաջինն հաստատեաց, որպէս զԱդամ. միո՛յ կնոջ՝ մի՛ այր: Եւ ի վերայ այնմ զսրբութիւն կուսութեան ուսուցին մեզ: Եւ զհետելի է, զի պոռնկութիւն չորս կերպիւ է. նախ՝ ընդ առնակինն, երկրորդ՝ ազգապիղծ, երրորդ՝ կուսապիղծ, չորրորդ՝ ուխտապեղծն, զոր Մովսէս հրամայեաց: Իսկ հարձն է ի մէջ ամուսնութեան եւ պոռնկութեան: Իսկ բազում կանայք մին² առն լինէր, եւ ոչ մի կին՝ բազում արանց: Իսկ արձակել վասն պոռնկութեան³ լինէր, այլ ոչ վասն⁴ ամբութեան: Ուստի յայտ է յԱբրահամէ, որ ամուլ էր Սառա, այլեւ Ռեբեկա, այլեւ Աննա՝ մայրն Սամուէլի, այլեւ Եղիսաբեթ՝ մայրն Յովաննու: Ապա յայտ է, զի սուտ է, որ զամուլ կինն արձակեն եւ ընդդէմ հրամանին Աստուծոյ. «Չոր Աստուած զուգեաց՝ մարդ մի մեկնեացէ» (Մտ ԺԹ.6): Եւ թէ որ ասիցէ՝ վասն էր^o ապա ազգն ֆռանկաց բազում ամուսնանայ, ասեմք, եթէ ատար է յամենայն ազգաց քրիստոնէից եւ արտաքոյ կանոնաց եւ Սուրբ Գրոց: Եւ ոչ միայն այս է չարութիւն նոցա, այլեւ զանկեալ քահանայս կանգնեն եւ զպահքն լուծանեն եւ ձկամք յագենան, եւ զամենայն պիղծ եւ զազիր կերակուր ոչ ընտրեն, եւ ի զանազան պոռնկութիւնս անխտիր են: Թողում ասել զչար աղանդ հայիոյութեան եւ հերձուածոյ նոցա, որով պատրեն զպարզամիտս:

¹ C ãçù

² C մի

³ C բանի պոռնկութեան

⁴ A B ãçù

Այսքան առ այս:

Դարձցուք ի մեկնութիւն բանիս, որ ասէ. «Հինգ այր փոխեալ է քո եւ գոր այժմ ունիս, չէ քո այր» (Յի Դ.18): Այս է¹ առաջինն, որ զժամուկս կնոջն յայտնեաց: Յուցանէ, թէ ծածկագէտ է եւ Աստուած է Քրիստոս: Եւ վասն կրկին պատճառի² նախ զհինգ այրն յիշեաց. առաջին՝ զի նախքան հնգեքեանն էին եւ ապա՝ պոռնիկն: Երկրորդ. որպէս ճարտար բժիշկ նախ մխիթարէ զհիւանդն եւ ապա զդառն դեղն տայ: Եւ նախ դիրագոյն շաշափէ զմարմինն եւ ապա կտրէ զվէրսն, նոյնպէս եւ Քրիստոս արար:

Դարձեալ՝ վասն է՞ր զհինգ արսն յիշեաց, զի կարէր ասել՝ գոր այժմ ունիս, պոռնիկ է:

Ասն վարդապետք, թէ վասն³ չորս պատճառի. նախ՝ զի այնու պոռնկութիւն նորա ամաւթալի լինէր, որ յետ հինգ արանցն պոռնկեցաւ: Երկրորդ. զի ի տղայութեան ոչ շնացաւ, այլ ի ծերութեան սխալեցաւ՝ առաւել նախատինք էր: Երրորդ. զի փոփոխումն է⁴ հինգ արանցն զկնի միմեանց յոյժ անարգել ցանկութեան էր նշանակ: Չորրորդ. զայն ցուցանէ, զի մարմնական ցանկութիւն ոչ շիջանի բազմութեամբ արանց, այլ առաւել բորբոքի:

Այլաբանութեամբ մեկնութիւն⁵

Արդ, զայս մասն բանի կարենք բարոյականաբար մեկնել⁶.

Քրիստոս է լուսատրիչ եւ ոչ մարմնասէր մարդ, յիրաւի ապա կինն այն Լուսիանէ կոչեցաւ, զի ի Քրիստոսէ լուսատրեցաւ:

Բան. «Թուի, թէ մարգարէ ես դու» (Տես Յի Դ.19):

Մեկնութիւն. Չի յայտնեաց զժամուկ մեղս նորա, մարգարէ համարեցաւ:

Հարց. Չի՞նչ է ճշմարտասէրն, որ ասէ մեկնիչն⁷lx:

¹ A B ãçù

² A B ãçù

³ A B ãçù

⁴ C ãçù է

⁵ A ãçù Այլաբանութեամբ մեկնութիւն

⁶ B ãçù «Արդ, զայս...մեկնել»

⁷ B «Չի՞նչ ասէ մեկնիչն, որ ասէ, թէ ճշմարտասէրն»

Պատասխան. Նախ՝ որ զժամուկն յայտնեաց, ո՛չ խոժոռեցաւ: Երկրորդ. զճշմարիտ բանն Քրիստոսի: Երրորդ. զհաւատն ճշմարիտ: Չորրորդ. զճշմարիտ երկրպագութիւն, վասն որոյ երարձ տարակոյս մի, որ կայր ի մէջ հրէիցն եւ սամարացոցն, զի հրէայքն ասէին, թէ պարտ է յԵրուսաղէմ երկիրպագանել¹, զի անդ էր տաճարն եւ անդ՝ կտակարանքն, եւ անդ էր թագաւորութիւն մեծ, եւ ի Սիոնէ ելին արեւնք, այլեւ յետոյ տնաւրէնութիւն Քրիստոսի անդ կատարեցաւ:

Վասն Գարեգին լերինն

Իսկ սամարացիքն ասէին², թէ ի լերինս յայսմիկ, որ էր լեառն Գարեգին. նախ՝ զի յաւանդութենէ զիտէին, որ Աբրահամ ի Գարեգին մատուցանէր զԻսահակ պատարագ: Տե՛ս, զի ոմանք ի Գողգոթայ ասեն վասն խորհրդոյ խաչին, եւ ոմանք ի Գարեգին, որ առաւել հաւանելի է, զի երեք ատուր ճանապարհ ոչ է մինչեւ³ ի Գողգոթայ, այլեւ քաղաքն Լուզ շինութիւն էր, զոր յետոյ յերուսացիք բնակէին:

Դարձեալ, զի Յակոբ որդուկքն իւրովք անդ բնակեցաւ, այլեւ յորժամ մտին ժողովուրդն յերկիրն պարգեւաց, հասին ի լեառն Գարեգին եւ անդ արհնեցին զԱստուած, որպէս եւ⁴ գրեալ է յԵրկրորդ⁵ Արեւնքն Մովսիսի (Հմմտ Բ.Օր ԺԱ.29): Այլեւ նախքան զշինութիւն տաճարին հրէայքն ամենայն ի լերինն յայսմիկ⁶ երկիր պագանէին, նոյնպէս եւ Սողոմոն մեծ պատարագաւն անդ գնաց եւ յերագի ետես զԱստուած, վասն այն⁷ ասէ.

Բան. «Հարքն մեր ի լերինս յայսմիկ երկիր պագին» (Յհ Գ.20):

Մեկնութիւն⁸. Է եւ այլ իմն պատճառ, զի յորժամ հրէայքն դարձան ի գերութենէն բաբելացոց, ոչ կամեցան ընդունել զսամարացիքն ի շինուած տաճարին, որպէս գրեալ է յԱռաջին գիրս Եզրի⁹ (Բ.Եզր Գ.1-

¹ Ը երկրպագել

² A B ãçù

³ Ը մինչ

⁴ Ը ãçù

⁵ Ը ի յԵրկրորդ

⁶ A այսմիկ

⁷ Ը վասն որոյ

⁸ Ը ãçù

⁹ Հմմտ. Բ Եզր Գ 1-5: Եզրասի Առաջին քրքում չտանք համապատասխան հատվածը:

5), վասն որոյ սամարացիքն արարին իւրեանց տեղի պաշտաման ի լեառն, որ կոչի Գարեգին: Սակայն Յովսէպոս այլ իմն պատճառ ասէ, թէ հրէայ ոմն անուն Մանասէ, էառ զդուստր սամարացոց իշխանին ի կնութիւն¹, եւ զի քահանայութիւն ցանկալի էր ի մէջ հրէիցն, աղաչեաց զանէր իւր, զի արասցէ ինքեան տաճար մի ի լեառն Գարեգին, զի անդ զքահանայութիւն արասցէ, եւ վասն այնմ շինեցաւ տաճարն անդ եւ սամարացիքն անդ պաշտէին:

Բան. «Եւ դուք ասէք՝ յԵրուսաղէմ եւեթ» (Յհ Գ.20):

Մեկնութիւն. Վասն զի յայնժամ Երուսաղէմ միայն էր ընտրեալ ի յԱստուծոյ տեղի աղափից, որպէս ասացաւ պատճառն:

Բան. «Ասէ ցնա Յիսուս. “Կին դու, հաւատա՛ ինձ”» (Յհ Գ.21):

Մեկնութիւն. Տե՛ս, զի եթող զլուծումն տարակուսին եւ նախ ի հաւատն յաւժարեցոյց, որպէս առ Նիկողիմոս արար: Եւ որք գային ի բժշկել, նախ զհաւատն խնդրէր, որպէս ասէ Պաւղոս. «Հաւատալ արժան է այնմ, որ մերձեանայ առ Աստուած» (Եբ ԺԱ.6): Եւ Եսայի ասէ. «Եթէ ոչ հաւատայք, ոչ ի միտ առնոյք» (Տես Ես Է.9): Դարձեալ ասէ Քրիստոս. «Հաւատա՛ ինձ», ցուցանելով, զի ստոյգ զիտէր, զոր ինչ եւ խաւսէր, եւ այնու բանն նորա հաւատալի լինէր:

Եւ ապա լուծանէ զտարակոյսն.

Երկրպագութիւն ամենայն ազգաց

Բան². «Եկեացէ ժամանակ, յորում ո՛չ ի լերինս եւ ո՛չ յԵրուսաղէմ» (Յհ Գ.21):

Մեկնութիւն. Ժամանակն է ընդհանուր քարոզութիւն Աւետարանին, զի յորժամ Աւետարանն քարոզեցաւ ի բազում տեղիս, բարձաւ երկրպագութիւն հեթանոսաց, եւ հրէից տաճարն քակտեցաւ ի խնամոցն Աստուծոյ յետ քառասուն ամի խաչելութեան Տեառն, զի ամենեցուն մի՛ լիցի ժողովարան յԵկեղեցիս Սուրբ, եւ ոչ յերկու տեղիսն յայն, այլ յամենայն տեղիս: Եւ աստ անուամբ Հաւր իմանի Աստուած, որ է Հայր ամենեցուն, որպէս ասեմք. «Հայր մեր, որ յերկինս³»: Դարձեալ Հայր կոչեաց զԱստուած, ամելով ի հաւատս վասն ծննդեանն Որդոյ ի Հաւրէ: Եւ զիտելի է յառաջ քան զԱւետարանն երկրպագութիւն հրէիցն

¹ Ը էառ ի կնութիւն զդուստր սամարացոց իշխանին

² B ãÇù

³ Ը յերկինսդ ես

բարի էր, եւ հեթանոսացն՝ չար: Եւ տեղիք երկրպագութեան Երուսաղէմ էր ընտրեալ յԱստուծոյ, տեղիք աղաթից եւ զոհից, եւ ոչ՝ Գարեգին, որպէս գրեալ է յԵրկրորդ Մնացորդաց Գիրս: Դարձեալ գիտելի է, զի ասելն. «Ո՛չ ի լերինս յայսմիկ եւ ո՛չ յԵրուսաղէմ», ոչ թէ բառնայ ի լեռնէն կամ յԵրուսաղէմէ՝ զերկրպագութիւն Աստուծոյ, այլ զյեղանակ երկրպագութեան բառնայր, այսինքն՝ յԵրուսաղէմէ՝ զենմամբ անբանից պատարագացն եւ ողջակիզաց երկրպագութիւն երարձ եւ փոխանակ ինքն զենա՝ Քրիստոս՝ Գառն Աստուծոյ: Եւ ի սամարացոցն երարձ զանգիտութեամբ երկրպագութիւն կռոցն, որ թաղեալ էին հարքն նոցա ի լեռն յայն, եւ աւանդութեամբ երկիր պագանէին¹, եւ փոխանակ զինքն ծանոյց նոցա ի ձեռն հաւատոց եւ էած յերկրպագութիւն իւր: Դարձեալ՝ զի հրէայքն յամենայն կողմանց ի դէմս Երուսաղէմի երկրպագէին, սոյնպէս եւ սամարացիքն ի լեռն Գարեգին, զայն ասէ, թէ՛ խափանեցին, զի այժմ յարեւելս երկրպագեմք ըստ սաղմոսին. «Ճանապարհ արարէք այնմիկ, որ նստի յերկինս երկնից ընդ արեւելս» (Սղ ԿԷ.33-34): Եւ գիտելի է, զի չորեքին ազգս այս ի տեղի երկրպագեն. նախ՝ հրէայք ի յԵրուսաղէմ յամենայն կողմանց: Երկրորդ. սամարացիքն նոյնպէս ի Գարեգին լեռն: Երրորդ. կռապաշտք² թէպէտ յարեւմուտս, սակայն յամենայն կողմանց ի կուռսն երկրպագէին: Չորրորդ. այլազգիք ի տունն Իսմայէլի, զոր Քահրա եւ Բլա³ կոչեն, յամենայն կողմանց անդ երկրպագեն: Իսկ քրիստոնէայք յամենայն կողմանց ի կողմ յարեւելից երկրպագեմք.⁴ նախ՝ զի յարեւելից կուսէ համբարձաւ Քրիստոս, եւ առաքեալքն անդ երկրպագեցին: Դարձեալ՝ յարեւելից գալոց է Քրիստոս, ըստ այնմ. «Որպէս փայլակն, որ ելանէ յարեւելից, այնպէս եղիցի գալուստն Որդոյ Մարդոյ»⁵ (Մտ ԻԴ.27):

Բան. «Դուք երկիր պագանէք որում ոչն գիտէք, մեք երկիր պագանեմք, որում գիտեմքն» (Յհ Դ.22):

Մեկնութիւն. Նախ զայն ասէ ո՛չն գիտել, որ զկուռսն թաղէին ի լերինս, որպէս ցուցանէ մեկնիչդ^{lx}: Դարձեալ՝ հեթանոսք բազում մոլորութեամբ զԱստուած պաշտէին մարմնական կերպիւ, վասն այն ասէ անգիտութեամբ պաշտել, իսկ հրէայքն ճշմարիտ զԱստուած պատճառ եւ Արարիչ ամենայնի ճանաչէին, ըստ այնմ յայտնի է ի Հրէաստանի

¹ A երկիր պագանէին, C երկրպագանէին

² C կռապաշտ

³ B զոր Գահրա եւ Բլա, C Դըպլա

⁴ C երկրպագեն

⁵ A B ἄϋν ἄγλουստն Որդոյ Մարդոյ

Աստուած, վասն որոյ ասէ Քրիստոս. «Մեք երկիր պագանենք, որում գիտենք»: Նախ Քրիստոս գիտէր տեսութեամբն որում երկիր պագանէին, եւ հրէայքն՝ հաւատով, զի թէպէտ սաղուկեցիքն մոլորեալք էին, սակայն հրէայքն ուղիղ հաւատով երկիր պագանէին Աստուծոյ:

Դարձեալ՝ վասն մարգարեիցն եւ առաքելոցն, որք ի Քրիստոս հաւատացեալք էին, իմանի բանս այս. «Մեք երկիր պագանենք, որում գիտենք», իսկ Քրիստոս, թէ¹ վասն Է՞ր զինքն ընդ հրէայսն ասէ, այնու, որ ասաց. «Մեք գիտենք»: Ասենք վասն երեք պատճառի. նախ՝ ըստ կարծեաց կնոջն, որ ասաց. «Դ-ո՛ւ, որ հրէայդ ես» (Յի Դ.9): Երկրորդ. ըստ ազգակցութեան, որ ի Մարիամայ ծնեալ էր²: Երրորդ. ըստ առակաւոր բանին, որ ասաց. «Փրկութիւն ի հրէից ես» (Յի Դ.22), որպէս եւ Պաւղոս ասէ. «Յորոց եւ Քրիստոս ըստ մարմնոյն, որ է [ի վերայ ամենեցուն] Աստուած արհնեալ յաիտեանս. ամէն³» (Հռ Թ.5):

Բան. «Այլ եկեցէ ժամանակ, եւ այժմ իսկ է» (Յի Դ.23):

Մեկնութիւն. Նախ ասէ վասն հրէիցն, թէպէտ նոքա երկիր պագանեն, որում գիտեն, սակայն եւ այն եւս խափանեցի այժմ: Դարձեալ՝ հասեալ է ժամանակ, որ կատարեալ եւ ճշմարիտ աստուածապաշտք լիցին:

Յաղագս աստուածաբանութեան

Բան. «Յորժամ ճշմարիտքն երկրպագութեան երկիր պագանիցեն Հար՝ հոգով եւ ճշմարտութեամբ» (Յի Դ.23):

Մեկնութիւն⁴. Յայտնի է վասն Երրորդութեան անձանց Հայր եւ Հոգին Սուրբ, եւ ճշմարտութիւն Ինքն Քրիստոս, որպէս ասէր. «Ես եմ ճշմարտութիւն եւ կեանք» (Հմմտ Յի ԺԴ.6), այլ աստ նախ լինի⁵ երեք հարց.

Առաջին հարց. Վասն Է՞ր զՀոգին նախքան զինքն դասէր:

Պատասխան. Ասենք վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի հոգովն ճանաչենք զՔրիստոս, որպէս Որդովն զՀայր, ըստ Պաւղոսի. «Ոչ որ

¹ Ը իսկ թէ Քրիստոս

² Ը չիք Երկրորդ. ըստ ... ծնեալ էր

³ Ը ãÇù

⁴ Ա ãÇù

⁵ Ը լինի նախ

ասէ Տէր զՅիսուս, եթէ ոչ Հոգովն Սրբով¹» (Հմմտ Ա.Կր ԺԲ.3): Երկրորդ. զի Հոգին բղխումն է ի Հարէ անձնատրութեամբ եւ առումն յՈրդոյ՝ իմաստութեամբ, վասն այն ընդ Հար դնէ զՀոգին:

Երկրորդ հարց². Ճշմարիտ երկրպագուք ո՞վ է եւ ո՞ր եւ ե՞րբ:

Պատասխան. Այսինքն՝ հաւատացեալքն ի Քրիստոս եւ յԵկեղեցիս Սուրբ, իսկ ժամանակն նախ ի գալստենէն Տեառն: Երկրորդ. ի մկրտութենէն ի Յորդանան: Երրորդ. ի սուրբ աւագանէն, յոր հաւատացաք եւ մկրտեցաք ի Սուրբ Երրորդութիւնն³: Չորրորդ. ի կեանս եւ ի մահ եւ յետոյ յախտեանս:

Երրորդ հարց. «Չի՞նչ է Հար՝ Հոգով եւ ճշմարտութեամբ»:

Պատասխան. Ունի վեց իմն տեսութիւն. նախ՝ բառնայ զմարմնական եւ զարիմական երկրպագութիւն հրէիցն, այն հոգովն է եւ ճշմարտութեամբ ասելն: Բառնայ զերկրպագութիւն հեթանոսաց, որ ստութեամբ եւ մոլորութեամբն էր: Երկրորդ. բառնայ զհրէից գտեղական եւ զոհիւք երկրպագութիւն, որ ի մին տեղի էր, այլ ի հոգեւոր սրտի եւ հոգեւոր զոհիւք, այն հոգովն է եւ ճշմարտութեամբն, բառնայ զերկրպագութիւն սամարացոցն, որ անգիտութեամբն էր: Երրորդ. բառնայ զանկատար եւ զմասամբ երկրպագութիւնս նոցա, որ ի դէմս Հար, եւ ուսուցանէ զկատարեալ եւ ճշմարիտ երկրպագութիւն ի դէմս երից անձնատրութեանցն եւ միոյ բնութեան Աստուծոյ, վասն այն ասէ. «Հար՝ հոգով եւ ճշմարտութեամբ»: Չորրորդ. բառնայ զմիայն մարմնով երկրպագութիւն նոցա, այլ մաքուր հոգով եւ մտաք պաշտաւն եւ փառաբանութիւն եւ երկրպագութիւն մատուցանել, այն է՝ հոգով եւ ճշմարտութեամբ, ո՛չ զարիմական եւ զստուերն, զի չունինք զարիմակ զենման զառանց, այլ զնոյն ինքն զճշմարիտ գառն Քրիստոս զենեալ եւ ոչ՝ զթլփատութիւն եւ զայլ լուցմունքն, այլ զնոյն ճշմարիտ մկրտութիւն սուրբ: Հինգերորդ. ցուցանէ, թէ որպիսի գործով լինի երկրպագութիւնս մեր⁴, քանզի լինի կատարեալ փափագմամբ եւ սիրով, եւ վասն այսմ ասէ՝ Հոգով, եւ լինի հաստատուն հաւատով եւ ուղիղ հանճարով, եւ վասն այն ասէ՝ ճշմարտութեամբ: Վեցերորդ. ցուցանէ, թէ որպէ՞ս վերայդառնամք առ Աստուած, զի մարդեղութեամբ Բանին Աստուծոյ եղեւ այն, վասն որոյ ասէ՝ ճշմարտութեամբ, եւ հեղմամբ Հոգոյն Սրբոյ,

¹ A B ãÇù

² C ãÇù

³ A Երրորդութիւնն, C յԵրրորդութիւն Սուրբ

⁴ C □ործով երկրպա□ութիւն լինի մերս

վասն որոյ ասէ՝ Հոգով: Եւ զայս հոգեւոր երկրպագութիւնս Աստուծոյ հաճոյ ցուցանէ¹ Քրիստոս, յորժամ ասէ. «Քանզի եւ Հայր այնպիսի երկրպագուս իւր խնդրէ» (Յի Դ.24):

Եւ ապա զպատճառն ասէ.

Բան. «Հոգի է Աստուած եւ երկրպագուացն նորա՝ հոգով եւ ճշմարտութեամբ պարտ է երկիր պագանել» (Յի Դ.24):

Մեկնութիւն. Գիտելի է, զի ասեն վարդապետք. «Աղաթք է ելումն մտաց առ Աստուած», վասն այն խնդրէ աղաթքն նմանութիւն ինչ երկրպագողին առ երկրպագելին որքան կարելի է, իսկ Աստուծոյ էութիւն հոգեւոր եւ իմացական է, վասն այն երկիր պագանեմք հոգով եւ ճշմարտութեամբ:

Դարձեալ լինի աստ երեք հարց.

Առաջին. Թէ² վասն է՞ր կրկնէ զաստուածաբանութիւնս:

Պատասխան. Նախ՝ զի հաստատուն լիցի, որպէս այն. «Խնդրեսցուք եւ առնուցուք, հայցեցէք եւ գտօժիք» (Հմմտ Դկ ԺԱ.9), եւ այլն: Եւ դարձեալ կրկնէ վասն հաստատութեան. «Որ խնդրէ, առնու», եւ այլն, նոյնպէս եւ աստ առնէ: Երկրորդ. զի երեք դէմք են, այսինքն՝ երկրպագողն³, երկրպագութիւն եւ երկրպագելին: Վասն առաջնոյն ասէ. «Յորժամ ճշմարիտ երկրպագութն երկիր պագանիցեն» (Յի Դ.23): Վասն երկրորդին. «Պարտ է հոգով⁴ եւ ճշմարտութեամբ»: Վասն երրորդին՝ Հայր եւ Հոգի եւ ճշմարտութիւն է:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր երիցս յիշէ զՀայր, երիցս՝ զՀոգի, երիցս՝ զճշմարտութիւն:

Պատասխան. Նախ՝ ըստ բոլորին, զի Երրորդութեամբն ստեղծաք ի սկիզբն, եւ Երրորդութեամբն փրկեցաք ի մէջն, եւ Երրորդութեամբն նորոգիմք ի վերջոյ: Երկրորդ. ըստ մասին տեսութիւն՝ երիցս զՀայր. նախ՝ զի բնութեամբ Հայր է Քրիստոսի: Երկրորդ. շնորհաւք՝ մեզ: Երրորդ. արարչութեամբ՝ բոլորիցս: Իսկ երիցս զՀոգին. նախ՝ զի բղիսումն է ըստ անձնատրութեան: Երկրորդ. արարիչ է ըստ ներգործութեան: Երրորդ. բաշխող է ըստ շնորհաց: Իսկ երիցս զճշմարտութիւն. նախ՝ զի Աստուած է մարդացեալ ըստ գոյացութեան:

¹ C հանդիսացուցանէ

² C ăçù

³ A B չիք

⁴ C եւ հոգով

Երկրորդ. ճշմարիտ փրկիչ է ըստ նորոգման: Երրորդ. ճշմարիտ է ի բանս խոստման:

Երրորդ հարց. Չի՞նչ է՝ Հոգի է Աստուած:

Պատասխան. Չորս իր¹ ցուցանէ. նախ՝ զի էութիւն Աստուծոյ անմարմին² է մարտր է սուրբ է, որպէս ասացաւ: Երկրորդ. ի դէմս երից անձանցն հոգի՝ Հոգին Սուրբ, Է՝ Բանն, Աստուած՝ Հայր: Երրորդ. զՀոգին Սուրբ աստուածաբանէ: Չորրորդ. միահեգեան գիրն անփակ սոյնպէս մեկնի. «Որ Էրն³ է Ետ է Էդ Աստուած», այսինքն՝ Հայր է Որդի է Հոգին Սուրբ, ընդ Սրբոյն Բարսղի է ի շարականս երգի:

Գալուստ Մեսիային

Բան. «Ասէ ցնա կինն. “Գիտեմ⁴, զի Մեսիա գայ⁵”» (Յհ Գ.25):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁶ վաղվաղակի գալոց է:

Վասն կրկին պատճառի դարձեալ խաւսակցի. նախ՝ զի տկարացաւ իմանալ զաստուածաբանութիւն, կամի զի յայտնեցէ: Երկրորդ. զի ախորժելով լսէր, կամի, զի յերկարեցէ: Մեսիա գայս կինն ասաց ի յերբայեցոց լեզուն, իսկ անուանելն Քրիստոս գայս Աւետարանիչն ասէ ի յունական լեզուն, որ ի մերս Աւծեալ թարգմանի:

Հարց⁷. Եւ ⁸ուստի՞ զիտէր զՄեսիայն:

Պատասխան. Ի չորից. նախ՝ ի յԱրարածոց է ի Մարգարէիցն, զոր ընթեռնուին: Երկրորդ. ի նշանաց գալստեանն Քրիստոսի, որ էր փոփոխումն թագաւորութեան հրէից, որպէս ասաց Յակոբ. «Մի՛ պակասեցէ իշխան ի⁹ Յուդայ¹⁰ է մի՛ պետ յերանաց նորա¹¹» (Ծն ԽԹ.10) է այլն: Եւ ի ժամանակս յայս բարձեալ էր իշխանութիւն հրէից, էւ Հերովդէս այլազգի էր: Երրորդ. գալստեամբ մոգուցն, էւ Հերովդէս, որ

¹ B ինչ

² A B անմարմին է

³ C Էնդ

⁴ A B □իտեմք

⁵ A B չիք Մեսիայ □այ

⁶ B ãÇù

⁷ A B ãÇù

⁸ C ãÇù

⁹ A B ãÇù

¹⁰ C Յուդայէ

¹¹ A B ãÇù յերանաց նորա

զմանկունս կոտորեաց, ի մերձակայն էր: Չորրորդ. մկրտութիւն Յովաննու տարածեալ էր¹, վասն այն ասէ.

Բան. «Յորժամ եկեցէ, նա պատմեցէ մեզ զամենայն» (Յհ Գ.25):

Մեկնութիւն². Այսինքն³ զամենայն հարկաւոր բան առ ի փրկութիւն մարդկան:

Բան. «Ես եմ, որ խաւսիմս⁴ ընդ քեզ» (Յհ Գ.27):

Մեկնութիւն. Վասն չորից արագապէս⁵ զինքն յայտնեաց կնոջն. նախ՝ զի կինն այն յուսայր ի Քրիստոս եւ զգալուստն մերձ համարէր: Երկրորդ. զի զԱստուած պաշտութեան տեղն խնդրեաց եւ զջուրն զիտութեան: Երրորդ. զնախահարցն յիշեաց պատուով: Չորրորդ. ետես զհաւատ կնոջն, զի առանց արատոյ ընդունելոց էր, իսկ հրէիցն ոչ յայտնեաց զինքն, զի չէին ընդունելոց: Եւ այս երկրորդ յայտնութիւն է, որ զժածուկ հաւատս կնոջն զիտաց Քրիստոս եւ յայտնեաց զինքն նմա՝ ասելով. «Ես եմ, որ խաւսիմս⁶ ընդ քեզ» (Յհ Գ.26):

Իսկ ասելն՝ Ես եմ, նախ ցուցանէ զմի դէմն միաւորեալ: Երկրորդ. զներկայն զոլ: Երրորդ. ի հանդերձեալն եմ մշտնջենաւոր՝ որ խաւսիմս: Եւ այս եւս զմիութիւն ցուցանէ, զի խաւսքն բան է եւ ձայն միաւորեալ:

Դարձեալ՝ նոյն ներտրամադրեալ Բանն է յառաջ բերեալ ընդ քեզ ասելն, այսինքն՝ բանն Քրիստոսի ի սիրտ նորա հանգուցեալ:

Այսքան առ այս:

Այլաբանութեամբ տեսութիւն

Եւ զիտելի է, զի սուրբն Նանա մտաւոր տեսութեամբ զժածուկն մեկնէ, այսինքն՝ զի բանն որպէս մարմին է, եւ մեկնութիւն որպէս հոգի, եւ այլ ծածուկն որպէս միտքն է:

Եւ զհոգին ասէ առաջնորդ վասն չորից. նախ՝ զի⁷ հոգին է քննող խորոցն Աստուծոյ: Երկրորդ. որպէս Հոգւովն ծանեաք զՔրիստոս, նոյնպէս Հոգւովն իմանամք զբանն Քրիստոսի: Երրորդ. զի Սուրբ

¹ B կատարեալ էր

² B ãÇù

³ B C ãÇù

⁴ A B խաւսիմ

⁵ C երա□ապէս

⁶ A B խաւսիմ

⁷ B վասն զի

Հոգւովն խաւսեցան մարգարէքն եւ առաքեալքն¹ եւ մեք նոյն² Հոգւովն քննեմք: Չորրորդ. զի մարգարէքն ի դէմս Հաւր են եւ առաքեալքն ի դէմս Քրիստոսի քարոզեն եւ վարդապետք ի դէմս Հոգւոյն մեկնեն: Եւ զբանն ի գործ արկաք, այսինքն՝ զներտրամադրեալ բանս մտաց կամ գյառաջ բերեալս, որ խաւսիմք:

Եւ բաժան միտք ասէ³. առաջին՝ զփախուստ Տեառն ի հրէից եւ գնալ ի հեթանոսս: Երկրորդ. առաքեալքն թողին զիրեայս եւ քարոզեցին ի հեթանոսս: Երրորդ. որպէս ի ձեռն կնոջն ջնջեցաւ քաղաքն եւ ի ձեռն կնոջն նորոզեցաւ: Չորրորդ. մարմնոյն ցանկութեամբ կործանեցան եւ հոգւոյն ցանկութեամբ կանգնեցան: Հինգերորդ. Դինա՝ մերձաւոր յԱբրահամէ⁴, եւ սամարուիին՝ հեռաւոր⁵ յազգէ նորին: Վեցերորդ. սոյնպէս տեսանելի է՝ կոյսն Եւա կործանեաց զքնութիւնս, Կոյսն Սուրբ կանգնեաց զմեզ: Եթներորդ. Եւա ցանկացաւ պտղոյն, Կոյսն Աստուածածին՝ Պտղոյն Կենաց: Ութերորդ. Եւա⁶ ի յԱդամայ եւ Կոյսն Սուրբ ի յազգէ նորա: Իններորդ. ջրհորովն նորոզեցաւ քաղաքն, եւ աւազանան՝ մարդկային ազգ: Տասներորդ. ի վեցերորդ ժամուն եկին ի հաւատս, եւ ի վեցերորդ դարուս⁷ լուսաւորեցաք հաւատով: Եւ չորս այս ի վեցերորդ ժամուն եղեն. այսինքն՝ նախ մկրտութիւն Տեառն, երկրորդ՝ նստիլն առ ջրհորին, երրորդ՝ բարձրանալն ի խաչին, չորրորդ. Համբարձումն յերկինս: Մետասաներորդ. հանգչելն ի նորս Եկեղեցի: Երկոտասաներորդ. հացի կերակրեալ⁸, որպէս Յովսէփ զեղբարսն իւր:

Այսքան առ այս:

Բան. «Եւ յայն բան եկին աշակերտքն նորա» (Յի Դ.27):

Մեկնութիւն. Տե՛ս զաստուածային նախախնամութիւն, զի յորժամ հաւատաց կինն, յայնժամ եկին աշակերտքն եւ ոչ յառաջ, զի մի՛ լիցի խափան⁹ քարոզին, եւ ոչ յետոյ, զի ի Քրիստոսէ իմասցին զհաւատալն նորա:

¹ Ը մարգարէք եւ առաքեալք

² A B ãçù

³ Ը չիք կամ գյառաջ ... միտք ասէ

⁴ B Աբրահամէ, C յԱբրահամու

⁵ Ը հեռու

⁶ A B եւ նա

⁷ Ը դարուն

⁸ Ը կերակրել

⁹ Ը խափան լիցի

Թէ ընդ կնոջն խաւտը

Բան. «Եւ զարմանային, զի ընդ կնոջն խաւտը» (Յհ Գ.27):

Մեկնութիւն. Ոչ թէ չար կարծելով զարմացան, այլ նախ՝ զի միայն ընդ կնոջն խաւտը: Երկրորդ. վասն մեծ բարեացն: Երրորդ. վասն բարձրագոյն խոնարհութեան, որպէս ասէ Ոսկերերանն^{lxii}:

Եւ այս յերեք դէմս. նախ՝ զի մեծ վարդապետ եւ սքանչելագործ էր: Երկրորդ. զի կինն այլազգի եւ աղքատ էր: Երրորդ. զի յերկար խաւտեցաւ մինչ դարձան աշակերտքն ի քաղաքէն:

Խնդրի աստ, թէ պատշաճ է՞ր, որ Քրիստոս ընդ կնոջն միայն խաւտեցաւ: Ասեն վարդապետք, թէ պատշաճ էր, յորժամ վեց ինչ ի միտ ածցուք. նախ՝ գտեղին, որ հասարակաց էր եւ յայտնի: Երկրորդ. զժամանակն, որ կէս ար էր եւ նախքան զճաշելն: Երրորդ. զպատճառ զալստեան կնոջն, այսինքն՝ առ ի ջուր հանել: Չորրորդ. զհասակ կնոջն, զի հինգ այր փոխեալ էր եւ միս եւս ի վերայ նոցին ստացեալ, ուստի հաւատալի է, զի պառաւ էր: Հինգերորդ. զբարութիւն Քրիստոսի, որ արար նմա: Վեցերորդ. եւ¹ ի միտ ածցուք զինչ խաւտեցաւ ընդ նմա, յայնժամ յայտնի է, զի վայելչաբար խաւտը ընդ կնոջն:

Բան. «Բայց ոչ որ ի նոցանէ եհարց» (Տես Յհ Գ.27):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի պատուէին զՔրիստոս, երկրորդ՝ զի ամաչէին, երրորդ՝ զի երկնչէին: Եւ երբեմն՝ զի համարձակ խաւտէին ընդ Քրիստոսի: Այն է պատճառն, զի վասն ինքեանց հարցանէին եւ ուսանէին: Չորրորդ. պատճառաւ ոչ հարցին, զի զիտէին աշակերտքն, թէ բանքն Քրիստոսի ոչ էին ընդունայն եւ անաւգուտ, այլ յոյժ շահաւէտ եւ պտղալի: Եւ այս էր պտուղն, զի յորժամ ուսաւ կինն, զնաց վաղվաղակի զայլս ածել առ Քրիստոս:

Բան. «Եթող կինն զսափորն իր» (Յհ Գ.28):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի փութով ընթացէ: Երկրորդ. զի կամէր վերստին դառնալ առ Քրիստոս²: Երրորդ. մոռացաւ զջուրն զգալի, զի աւետարանեսցէ զջուրն իմանալի:

Այլեւ Տէրն նստէր եւ սպասէր զալստեան նորա. նախ՝ զի ծանեաւ զջերմ յաւժարութեան նորա: Երկրորդ. ծանեաւ զհաւատս սամարացոցն:

Բան. «Չոգաւ ի քաղաքն եւ ասէ ցմարդիկն» (Յհ Գ.28):

¹ B զի

² C ãÇù Երկրորդ. զի կամէր ... առ Քրիստոս

Մեկնութիւն. Հարց. զի՞նչ է այն, որ ասէ ցմարդիկն¹՝ նկատեա՛ ինձ:

Պատասխան. Դիտեա՛, նկատեա՛ կամ² տես՛ ինձ, եւ այլն այն է, որպէս ասել՝ լո՛ւր ինձ:

Եւ տես զիմաստութիւն կնոջն ի յերիս իրս. նախ՝ զի յորժամ լուաւ, թէ՛ ես եմ Քրիստոսն, յայնժամ գնաց: Երկրորդ. չասաց, թէ՛ գտի զՔրիստոս, այլ դուք եկայք եւ տեսէք:

Եւ այս կրկին մտաւք. նախ՝ զի մարդիկ առաւել յաւժարին ի տեսանել նոր եւ զարմանալի իրս, քան առանց տեսութեան հաւատալ, երկրորդ. զի նոքա ի Քրիստոսէ առաւել ուսանէին, քան ի վկայութեանց նոքա:

Երրորդ իմաստութիւն. «Տեսէք, գայր մի, որ ասաց ինձ զամենայն» (Յհ Գ.29). նախ՝ զի Տէրն զմին ծածուկն յայտնեաց եւ նա զամենայն ասէ, երկրորդ. յայտնելով զծածուկն եցոյց զնա Քրիստոս գոյ:

Բան. «Մի՞թէ նա իցէ Քրիստոսն» (Յհ Գ.29):

Մեկնութիւն. Իբրոյ ասել՝ գործով յայտնի է, զի նա է Քրիստոսն: Իսկ Քրիստոս աւետարանիչս ասէ ի յոյն լեզու, այլ նա իւրեանց լեզուան ասաց:

Եւ զիտելի է, զի չորս իրաւք ամենայնի զիտող քարոզեաց. նախ՝ առ ինքն, զի յերկու զխաւոր գաղտնեացն զբովանդակն իմացաւ զիտակ գոյ: Երկրորդ. որ մատենայ առ նա, զիտակ լինի նորա: Երրորդ. ապա եւ հեռաւորացն զիտակ լինի: Չորրորդ. ապա որ եղեն եւ որ լինին, մեռելոց եւ կենդանեաց գաղտնեացն զիտակ է: Եւ է իմանալ, թէ զամենայն գործս իր պատմեաց նոցա, այլ աւետարանիչս համառատ անցանէ:

Բան. «Ելին ի քաղաքէն եւ գային առ նա» (Յհ Գ.30):

Մեկնութիւն³. Սամարացիքն յուսային գալստեանն Քրիստոսի. նախ՝ վասն երեսման ժամանակին: Երկրորդ. վասն լրման նշանին, զի Յակոբ մարգարէացեալ էր: Երրորդ. վասն քարոզութեան Յովաննու, որ հնչեաց ընդ ամենայն աշխարհն ընդ այն, վասն այն դիւրագոյն հաւատացին բանի կնոջն, որպէս ասէ. «Ելին եւ գային առ նա», զի գոր ոնկամբ լուան, կամէին աչաւք տեսանել:

¹ A B մեկնիչն

² C եւ

³ B ãÇù

Վասն հաց ուտելոյ

Բան. «Եւ մինչ չեւ եկեալ էին նոքա» (Յհ Գ.31):

Մեկնութիւն¹. Այսինքն՝ սամարացիքն: Կամի աստ յաւժարեցուցանել զաշակերտսն ի քարոզութիւն:

Բան. «Ռաբբի՛, հաց կեր» (Յհ Գ.31):

Մեկնութիւն. Վասն չորից. նախ՝ զի վաստակեալ էր, երկրորդ՝ նստեալ, երրորդ՝ մերձ յաղբերն, որ էր յարմար տեղի, չորրորդ՝ զի վեցերորդ ժամ էր:

Աստ գիտելի է, զի կրկին անգամ ուտի հաց. մին ի ճաշն, որ կոչի «ճաշ», եւ մի² յերեկոյն, որ կոչի «ընթրիս»:

Եւ այս վասն չորից. նախ՝ զի ի վեց ժամն հալի կերակուրն եւ փոխի ի մարմինն: Երկրորդ. մինն տուրնջեան եւ մինն՝ զիշերոյ: Երրորդ. զի Ադամ ի ճաշն եկեր եւ Տէրն մեր³ յընթրիսն ետ զմարմինն: Չորրորդ. ի խորհուրդ աստի եւ հանդերձելոյն: Եւ տե՛ս, զի միայն հաց ուտէին եւ ոչ այլ զանազան խորտիկք, որ փափկասիրացն է: Եւ մարգարէն ասէ. «Հաց հաստատէ զսիրտ մարդոյ» (Հմմտ Դտ ԺԹ.8), այլեւ բնական հացն կերակուր է մարդոյ, որ գլուխ է, եւ խոտն՝ անասնոց, եւ արմատն՝ տղոնոց, վասն այն աղաչէին⁴ հաց կեր:

Վասն կերակրոյն Քրիստոսի

Իսկ Քրիստոս ի մարմնաւոր կերակրոյն պատճառէ առ խաւսելոյ, որպէս ասէ.

Բան. «Ես կերակուր ունիմ ուտել⁵, զոր դուքն⁶ ո՛չ գիտէք» (Յհ Գ.32):

Մեկնութիւն. Չորս է իմացումն. նախ՝ ցուցանէ, զի նորա կերակուրն կամաւոր էր եւ ոչ հարկաւոր, որպէս մերս, զի Նա Տէր էր բնութեան⁷ մարմնոյն⁸ եւ նոյն⁹ կրից նորա եւ ոչ որպէս մեք տիրեալք, եւ վասն

¹ C ăçù

² C մին

³ C ăçù

⁴ C աղաչեն

⁵ A C՝ ăçù

⁶ A C դուք

⁷ A B բնութեանս

⁸ A B ăçù

⁹ C ăçù

կրիցդ ասացաւ առ սամարացին: Երկրորդ. իմ կերակուր եւ կարատութիւն¹ է փրկութիւն մարդկան, զոր դուք ոչ գիտէք: Երրորդ. զսամարացիքն ասէ, որ գային ի հաւատն Քրիստոսի եւ ոչ գիտէին նորա².

Եւ զի աշակերտքն իմացան զբանն Քրիստոսի վասն³ զգալի կերակրոյն, վասն այն ասէին ընդ միմեանս.

Բան. «Մի՞թէ եքեր ոք ինչ դմա ուտել» (Յհ Գ.33):

Մեկնութիւն. Նախ՝ վասն պատուոյ վարդապետին զանխլաբար ասէին ընդ միմեանս: Երկրորդ. զի գիտէին, թէ ոչ ինչ գոյր կերակուր ընդ Յիսուսի: Երրորդ. գիտէին, զի ընդունէր կերակուր, յորժամ ոք բերէր առ նա, որպէս զի այնու վարձք լինէր բերողացն: Եւ այս ցուցանէ, զի պատշաճ է վարդապետաց յայլոց կերակրիլ եւ չէ ամաթ, վասն զի զմարմնաւոր կերակուրսն⁴ անփոյթ առնելով առաւել կարիցեն վասն բանին Աստուծոյ հոգ տանել, եւ չէ զարմանք, թէ⁵ կինն սամարացի ոչ իմացաւ զջուրն, զի եւ աշակերտքն ոչ իմացան զկերակուրն, վասն այն Քրիստոս մեկնէ նոցա զբանն իւր:

Բան. «Իմ կերակուր այն է, զի արարից զկամս չար եւ կատարեցից զգործն⁶ նորա⁷» (Տես Յհ Գ.34):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁸ դարձն հեթանոսաց, որպէս զրէ Պաւղոս առ Տիմոթէոս վասն Աստուծոյ, որ զամենայն մարդ կամի⁹, զի կեցցեն եւ ի գիտութիւն ճշմարիտ:

Եւ չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ զմի կամքն ընդ չար: Երկրորդ. զմի գործն, զի գործն ի կամացն է, որպէս բանն ի մտաց: Երրորդ. զդարձն հեթանոսաց վերաբերէ առ չար, որ է սկիզբն եւ պատճառ իւր: Չորրորդ. ի յարինակ մեզ, զի յամենայն գործս մեր պարտ է առաւել սիրել զԱստուծոյն¹⁰, քան զմերս:

¹ Բ Իմ կերակուր այն է եւ կարօտութիւն, Ը կենդանութիւն

² Ը նորա ոչ թիտէին

³ Բ օճն

⁴ Ը կերակուրս

⁵ Բ զի

⁶ Ը զգործս

⁷ Ը Բ օճն

⁸ Բ օճն մեկնութիւն. այսինքն, Ը օճն այսինքն

⁹ Ը որ կամի զամենայն մարդ

¹⁰ Ը պարտ է զԱստուծոյն սիրել

Վասն հնձոց

Բան. «Ո՞չ դուք ասեք, թե այլևս չորք ամիսք են եւ հունձք գան» (Յհ Գ.35):

Մեկնութիւն. Առակաւոր է բանս, որպէս թէ ասել՝ ժամանակ մարմնաւոր հնձոց դեռես ոչ է հասեալ, այլ ժամանակ հոգեւոր հնձոցն հասեալ է, որ է դարձումն հեթանոսաց: Եւ զարմանալի է բանս, թէ՛ զիս՞րդ յետ չորս ամսոյ հնձի, յորժամ սպիտակացեալ լինի, զի ոչ միայն զմիտս, այլեւ զնկարագիրն պարտ է հասկանալ եւ ոչ զանց առնել, վասն որոյ երիւք լուծանեն վարդապետք. նախ՝ չորս ամիսք թուէին առաքեալքն ի տաւնէ Չատկին կամ¹ ի սկզբանէ այնմ լուսնոյ, յորժամ Չատկին ի չորեքտասանն լինէր, որ է մուտն Նիսանայ ի քսան եւ երկու մարտի, յայնժամ ըստ Գրոյն կարէ իմանալ, զի հունձքն լինէին ի չորրորդ ամիսն, որ է յունիս եւ թամուզ, որ է ամառն եւ հունձք: Իսկ թէ իմանաս զբանն ի ժամանակէն, յորժամ ասաց Քրիստոս, ո՛չ լինին չորսք ամիս, զի Քրիստոս ի տաւնի Չատկին յԵրուսաղէմ էր, եւ զկնի ի Հրէաստան բազում վարդապետեալ էր եւ ապա եկն ի Սամարիայ: Ուստի յայտ է, զի յորժամ գայս ասաց ի յապրիլ էր եւ իար ըստ եբրայեցոցն: Երկրորդ. սոյնպէս ասեն, եթէ հունձ յետ չորս ամսոյ ոչ զկտրելն ասէ արտորէից, այլ զկասելն եւ զշտեմարանելն, զի յերկիրն յայն գորայն դիզեն մինչ զի խիստ շողն սակաւ ինչ բարեխառնի եւ ապա կասեն: Երրորդ. ասեն, զի թէպէտ յաշխարհին յայն սպիտակացեալ էին արտորայքն, յայնժամ, սակայն, յայլ տեղիս զկնի չորս ամսոյ գայ ի հունձ, զի դեռ սակաւ էր² անցեալ ի Չատկէն: Եւ սոյնպէս իմանալով Քրիստոսի բանն ճշմարիտ է վասն մարմնաւոր որայից, սակայն բանս այս առաւել թուի ի վերայ հոգեւոր հնձից, որ է դարձումն հեթանոսաց ի հաւատս, զի որպէս մարմնաւոր հնձողք հաց ժողովեն ի շտեմարանս, նոյնպէս հոգեւոր հունձ կոչի ժողովումն մարդկան ի հաւատս, որ ժողովին ի շտեմարանս Աստուծոյ: Եւ քանզի սամարացիքն գային առ նա յաւժարութեամբ³ ի հաւատս, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Ամբարձէք զաշս ձեր եւ տեսէք զարտորայն⁴» (Յհ Գ.35):

¹ C եւ կամ

² A B ãçù էր

³ A B ãçù

⁴ C զարտորայս

Մեկնություն. Նախ՝ զսամարացիսն ասէ եւ ապա զայլ հեթանոսս: Աստ ցուցանէ զերրորդ գլուխն, որ ծածկագէտ է Քրիստոս, յորժամ ասաց զգալն սամարացոց եւ զհաւատալն յառաջագոյն: Իսկ սպիտակութիւն նախ նշանակէ զմաքուր եւ զպարզ ուղղութիւն մտացն սամարացոցն, որ գային առ Քրիստոս: Երկրորդ. սպիտակութիւն լուսաւորութիւն մտաց նոցա է, զոր ի բանէ կնոջն ընկալեալ էին: Երրորդ. զի մերձեալ առ Քրիստոս ի խաւարէ մեղաց մաքրեալք լինէին:

Թէ Քրիստոս առակաւ խաւսէր

Հարց¹. Վասն է՞ր առակաւ խաւսէր²:

Պատասխան. Վասն հնգից. նախ՝ զի կատարեսցի բանն. «Բացից առակաւ զբերան իմ» (Մդ ՀԷ.2), եւ այլն: Երկրորդ. զի առակաւոր բանն սիրելի է մարդկան, քան զպարզն: Երրորդ. զի միջնորդի ի ճշմարտութիւն ելանենք, որպէս սանդղով ի բարձունս: Չորրորդ. զի առաւել հաստատուն մնայ: Այս վասն իւրոցն: Հինգերորդ. վասն աւտարաց, զի ծածկեսցի բանն, ըստ այնմ՝ «Տեսցեն եւ մի տեսցեն» (Հմմտ Ես Զ.9) եւ այլն:

Սպիտակութիւն որայից

Հարց³. Չի՞նչ է սպիտակութիւն արտորայից:

Պատասխան⁴. Նախ՝ բնականապէս, զի յորժամ չորս տարերքն կատարին, սպիտակի եւ հնձի, զի արմատն հողոյն է, եւ կանաչելն՝ ջրոյն, ծաղկելն՝ ատրոյն, եւ սպիտակելն՝ հրոյն, իսկ նշանակաբար ցուցանէ զծերութիւն մարդկան, յորժամ չորս տարերքն փոփոխին, զի ատրն ի տղայութեան է, հուրն՝ յերիտասարդն, հողն՝ ի կատարեալ հասակն, ջուրն՝ ի ծերութեան, եւ ապա հունձ՝ մահուն: Դարձեալ՝ չորս⁵ փոփոխմունք աշխարհի. մին՝ բնական արեւնքն Ադամայ, երկրորդ՝

---

¹ A B C ãçù

² C չիք Վասն է՞ր ... խաւսէր

³ A B ãçù

⁴ C ãçù

⁵ A B ãçù

բանականն Նոյի, երրորդ՝ գրաւորն Մովսիսի, չորրորդ՝ Աւետարանն Քրիստոսի, եւ ապա կատարած եւ հունձ աշխարհի:

Դարձեալ իմանի ըստ տումարին, որ ասէ. «Կալ Չատիկն¹, ուրն ի վերայ ած, տուր² ի չորրորդ ամիսն վարդավառ է», որ է պատկեր հանդերձեալ ատուրն եւ կատարածի եւ ժողովումն ցորենոյ՝ արդարոցն ի շտեմարանս արքայութեան երկնից եւ որոմանց՝ մեղաւորացն ի յայրումն դժոխսց, յորոց փրկեսցէ զմեզ Քրիստոս Աստուած մեր:

Հոգեւոր հնձոցն

Յորժամ ուսոյց Քրիստոս զաշակերտսն ի քարոզութիւն վասն փրկութեան մարդկան, դարձեալ յաւժարացուցանէ զնոսա վասն վարձուցն հատուցման, մինչ զի ասէ.

Բան. «Որ հնձէ, վարձս առցէ» (Տես Յհ Դ.36):

Մեկնութիւն. Չի որպէս սամարացիքն եկին ի հաւատսն Քրիստոսի, նոյնպէս զիտէր, թէ բազմութիւն հեթանոսաց ընդ ամենայն աշխարհս ի ձեռն³ առաքելոցն հաւատասցեն, վասն այն վարձս խոստանայ զկեանսն յաւիտենից: Իսկ հնձելն⁴ է ի շարաշար մեղացն ի բաց խլել եւ զպտուղ կենացն ժառանգել:

Եւ կրկին ասին հունձք հոգեւոր. առաջին՝ որով մարդիկ ածին ի հաւատս, եւ այսմ հնձողք էին առաքեալքն, երկրորդ հունձք. ի ձեռն հրեշտակաց, յորժամ ժողովին հաւատացեալք ի շտեմարանն արքայութեան երկնից, վասն այն ասէ. «ժողովէ⁵ զպտուղ ի կեանս» (Տես Յհ Դ.36), այսինքն՝ զբազմութիւն հեթանոսաց ի կեանսն յաւիտենից: Եւ սոքա կրկին են, այսինքն՝ զի առաքեալքն նախ հնձեն ի հաւատս, երկրորդ՝ ի բարի գործս: Նոյնպէս եւ հրեշտակք. նախ հնձեն⁶ ի կայանս հոգւոց, եւ երկրորդ՝ ի կատարածի հոգւով եւ մարմնով ժողովեն ի փառս երկնից:

Տես, զի ի կատարածի է փառք արդարոցն:

¹ Ը զՉատիկն

² Ը եւ տուր

³ Ը ի ձեռնս

⁴ Ը Ը հանդերձեալն

⁵ Ը Ը ժողովեն

⁶ Ը հնձեն զհոգիս

Բան. «Որ սերմանեն եւ որ հնձեն, առ հասարակ [ցնծասցեն]» (Յհ Գ.36):

Մեկնութիւն. Նախ՝ սերմանող նախահարք եւ մարգարէք, եւ հնձող՝ առաքեալք, զի նոքա սերմանեցին զառաջին սերմանս հաւատոյ, քայց առաքեալքն հնձեցին, զի զժողովուրդս ի կատարեալ հաւատս ածեն, սակայն երկուսն ուրախանան ի միասին, ասէ:

Եւ չորս մի է ի նոսա, եւ չորս՝ այլ. նախ՝ մի է սերմն պատուիրանացն: Երկրորդ. միոյ աւետարանչին հրամանաւ: Երրորդ. ի մի միտս մարդկան: Չորրորդ. մի բան հաւատոյ:

Եւ չորս այլ. նախ՝ զի այլ են մարգարէք, եւ այլ՝ առաքեալք: Երկրորդ. մարգարէքն՝ զարինակն, եւ առաքեալքն՝ զճշմարտութիւն: Երրորդ. նոքա՝ հրէից, եւ սոքա՝ քրիստոնէից: Չորրորդ. նոքա՝ զանկատար հաւատս միայն զմինն Աստուած, սոքա՝ կատարեալ¹ զԵրրորդական անձնաւորութիւնս ուսուցին:

Երկրորդ. սերմանող մարդիկ եւ հնձող հրեշտակք, որպէս ցուցաւ: Այս առ նոսա:

Իսկ այժմ առ մեզ. չորս են սերմանողք եւ չորս՝ հնձողք² նախ՝ սերմանող³ վարդապետք, եւ հնձող⁴ աշակերտք: Երկրորդ. սերմանող⁵ քահանայք, եւ հնձող՝ ժողովուրդք: Երրորդ. սերմանող՝ տեսականք, եւ հնձող՝ գործնականք: Չորրորդ. սերմանող Հոգին, զոր ինչ իմանայ եւ կամի եւ տեսանէ եւ լսէ, եւ կրող եւ հնձող մարմինն, եւ սոցա ասէ՝ ի միասին ցնծասցեն:

Չի ի միասին է փառք⁶

Բան. «Յայսմ իսկ⁷ է բանն ճշմարիտ» (Յհ Գ.37):

Մեկնութիւն. Չորս մտաւք է. նախ՝ ընդդէմ երկրի է, զի որ այլք սերմանեն եւ այլք հնձեն, տրտմին սերմանողք եւ ցնծան հնձողք: Իսկ այս ճշմարիտ է, զի երկուքն ի միասին ցնծան:

---

¹ C կատարեալ
² A B սերմանող
³ A B ãçù
⁴ A հնձող
⁵ C սերմանող
⁶ C փառքն
⁷ A B Յայսմիկ

Երկրորդ. գոյ¹ ի յերկրի, որ մինն աշխատի եւ սերմանէ եւ ժողովէ, իսկ մինն յափշտակէ եւ վայելէ, որք են զրկողք: Իսկ աստ արդար է, զի ի միասին վայելեն:

Երրորդ. ի մէջ հրէիցն առակաւ ասիւր բանս այս² յորժամ որ աշխատանաւք վասն իրաց ինչ ցաւեր, եւ միսն վայելէր զնորայն, ասէին՝ մինն սերմանէ, եւ միսն³ հնձէ, իսկ այս բանս ճշմարտեցաւ ի վերայ հոգեւոր սերմանողաց եւ հնձողաց:

Չորրորդ. Ինքն Տէրն ասէ. «Այլք վաստակեցին առաւել, եւ դուք հնձէք բազումս, նոցա առաւելն ձեզ, եւ ձեր բազումը՝ նոցա» (Հմմտ Յի Դ.38): Եւ այս է բանն ճշմարիտ, քանզի նախահարքն եւ մարգարէք յոյժ վաստակեցին՝ աւետարանելով զգալուստն Քրիստոսի, վասն այն ասէ. «Այլք վաստակեցին, եւ դուք ի վաստակս նոցա մտէք» (Յի Դ.38), այսինքն՝ զկատարումն մարգարէութեանց⁴ նոցա քարոզեցէք:

Եւ զհետեւի է, զի ասելն՝ ի միասին ցնծացեն, երկու տարակոյս լուծանէ. նախ՝ զի ոմանք ասեն, եթէ հոգիք նախ քան զդատաստանն առնուն զփառս, աստ ասէ. «Ի միասին ցնծացեն»: Չնոյնս եւ առաքեալ ասէ յերբայեցոցն. «Աստուծոյ վասն մեր լաւագոյն համարեալ, զի մի առանց մեր կատարեցին» (Եբր ԺԱ.40), այսինքն՝ մի՛ առաջինքն՝ առանց վերջնոցս, եւ մի հոգիքն՝ առանց մարմնոցս: Երկրորդ. լուծանէ զտարակոյս ոմանց, որք ասեն, թէ Ադամ չէր կերեալ ի պտղոյն մահու, այլ ի կենաց, եւ կամ թէ՛ լինէր անդ աճումն, որպէ՛ս փոխելոց էին յերկինս, առանձին թէ հասարակ: Ասէ աստ այնմ լուծումն, թէ ի միասին ցնծացեն, որպէս աստ եղեւ, նոյնպէս անդ լինելոց էր:

Բան. «Եւ ի քաղաքէն յայն⁵ բազումք հաւատացին» (Տես Յի Դ.39):

Սեկնութիւն. Երեք միտք յայտնի է ի մեկնիչդ^{lxiii}: Դարձեալ վկայութիւն այսմ կնոջ հաւատալի է վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի կինն ընդդէմ պատուոյ եւ հարկեաց իւրոց ասէր վասն նախանձու ճշմարտութեան: Երկրորդ. զի այնու յայտնէր, որ Քրիստոս զժաժուկս նորա յայտնեաց, սակայն վկայութիւնս այս⁶ ոչ կատարելապէս հաւատացոյց զսամարացիս⁷, այլ կարողութիւն¹ հաւատոց նոցա ի Քրիստոսէ եղեւ,

¹ C դարձեալ՝ □ոյ

² C առակ ասիւր այս բան

³ A B մինն

⁴ A B մար□արէութեան

⁵ B այն

⁶ A B չիք

⁷ B C ընդ գսամարացիս

վասն այն աղաչէին լինել առ նոսա, զի առաւել եւս ուսցին: Եւ վասն այն լուաւ նոցա, զի գիտէր զաւգուտն, որ եղև նոցա, զի որք ոչ հաւատացին քանից կնոջն, հաւատացին քանիցն Քրիստոսի:

Բան. «Ասէին ցկինն. “Ոչ վասն քո խաւսիցդ հաւատամք”» (Տես Յհ Դ.42):

Մեկնութիւն³. Որպէս փոքր լոյսն աներեւոյթ լինի առաջի մեծ լուսոյն, նոյնպէս եւ աստ եղև:

Հաւատք սամարացոց

Բան. «Գիտեմք» (Յհ Դ.42):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ հաստատ հաւատամք, եւ հաւատալն է հետեւիլ ճշմարտութեան, զի հաւատն հիմնաւորի ի վերայ ճշմարտութեան⁴ Քրիստոսի: Դարձեալ գիտելն գտանել լսի, եւ դարձեալ հաւատն քան զգիտութիւն հաստատագոյն ստուգութիւն ունի, որոյ նշան է, զի հաւատացեալն վասն հաւատոյն զմահ ի յանձն առնու, եւ ոչ իմաստասէրն՝ վասն գիտութեան⁵:

Բան. «Եթէ դա է ճշմարտիւ փրկիչ⁶ աշխարհաց» (Յհ Դ.42):

Մեկնութիւն. Աստանաւր սամարացիքն երեք իրս խոստովանեցան ի Քրիստոս. նախ՝ եզական միութիւն եւ բարձրութիւն՝ ասելով՝ Սա է: Երկրորդ. փրկական ներգործութիւն՝ ասելով՝ փրկիչն: Երրորդ. հասարակաբար խնամարկութիւն՝ ասելով՝ աշխարհաց, զի ոչ միայն հրէից, այլ ամենայն աշխարհի եղև փրկիչ:

Դարձեալ այլաբանութիւն հնձոց

Դարձեալ գիտելի է ի վերայ առաջնոց մտացն, զի չորեսին ամիսքն հոգեւորապէս նշանակեն զչորս ընթացս շնորհաց մինչեւ ի հունձս յաւիտենական կենացն, որպէս չորս են ընթացք մարմնաւոր որայից. նախ՝

---

¹ A կատարելութիւն

² A ãÇù

³ B ãÇù

⁴ B ãÇù զի հաւատն ... ճշմարտութեան

⁵ C իւրոյն □իտութեան

⁶ A B C ճշմարիտ փրկիչն

արձակումն արմատոցն ի խոր: Երկրորդ. բուսոցն յերկրէ բողբոջումն: Երրորդ. հասկաց արձակումն եւ ձեւացումն: Չորրորդ. պտղոյն ի նմանէ կատարելապէս հասումն, եւ ապա ի հնձել ձեռն արկեն¹: Այսպէս եւ սերմն հոգեւոր, որ է Բանն Աստուծոյ, նախ արմատն Աստուծոյ² ի սիրտ մարդոյն հաւատով եւ սիրով, եւ յայնժամ մարդն այն մեռանի յաշխարհի եւ մեղաց, որպէս ասէ Պաւղոս. «Չոր սերմանես, ո՛չ կենդանանայ, թէ ոչ նախ մեռանիցի» (Տես Ա.Կր ԺԵ.36): Երկրորդ. ի վեր բողբոջէ կանաչ, այսինքն՝ առաքիմութեան գործ, եւ յորժամ այս մինչեւ ի վեր աճեցեալ կատարի, յայնժամ լինի հասկ, այսինքն՝ երկնայնոց փափագումն եւ³ վերամբարձումն մտաց, եւ ապա լինի ցորեան ատոք ի հասկին, այսինքն՝ աղաւթից եւ մտաց տեսութիւն:

Նոյնպէս եւ ըստ այլ իմն յեղանակի այսու նշանակի չորս ընթացք հին ժողովարանին մինչեւ ի հունձս շնորհացն Քրիստոսի. նախ՝ արմատն է բնական արեւնքն: Երկրորդ. բոյսն արեւնքն Մովսիսի մինչեւ ի ժամանակս Դաւթի մեծացաւ: Երրորդ. ի ժամանակս մարգարէիցն հասկս արձակեաց: Եւ ապա չորրորդ. յղացաւ զկատարեալ ցորեանն զՔրիստոս եւ զառաքեալսն, որովք վերստին միսանգամ սերմանեցաւ յաշխարհս:

Այսքան առ այս:

Բան. «Եւ յետ երկուց ամուրց ել անտի» (Յհ Դ.43):

Մեկնութիւն. Չիա՞րդ է, զի երկու ար միայն զսամարացիսն դարձոյց եւ ի գաւառ Իւր զբազում ամուրս կացեալ զսակաւս դարձոյց:

Վասն մարգարէից

Ասէ, զի ինքն Յիսուս վկայեաց, թէ՝ «Մարգարէ ի գաւառի իրում պատիւ ոչ ունի» (Տես Յհ Դ.44), եւ յայտնի է այս ի մարգարէիցն, զի Եղիա ոչ միայն ի Թեգբէ, այլ յամենայն Իսրայէլ ոչ ընկալան, վասն այն գնաց յերկիրն Սիդոնի ի գեղ մի Սարեփթա, առ կին մի այրի, զորոյ զորդին յարոյց (Հմմտ Գ.Թգ ԺԷ): Ասեն ոմանք, թէ Յունան մարգարէն էր մանուկն այն: Սոյնպէս եւ ոչ զԵրեմիաս Թովթ ընկալաւ, եւ ոչ զԵղիսէ, սոյնպէս եւ զՄամուէլ Հռամա ոչ ընկալաւ, սոյնպէս

¹ Ա ձեռնարկեն

² Ը արմատանայ

³ Բ ի

ժողովուրդն զՄովսէս չընկալաւ, սոյնպէս եւ հրէայքն զՔրիստոս չընկալան:

Եւ այս լինի վասն չորս պատճառի. նախ՝ վասն նախանձու ընկերացն, զի վասն ապականեալ բնութեանս բուսաւ ի մէջն նախանձ, որ ամենայն արուեստագէտ զհամարուեստս իւր ատէ, որպէս դարբին՝ զդարբին, եւ եղբայրն¹ զեղբայր, վարդապետ՝ զվարդապետ եւ այլն, զի նման եւ հաւասարն ատեն զմիմեանս եւ ոչ աննման եւ անհաւասարն: Երկրորդ. զի մինն ի միւսոյն յանդիմանի, իսկ առաւել մարգարէն յանդիմանէ զանկարգութիւնս այլոց, վասն այն ատեն զնա, ըստ այնմ՝ «Ատեցին զյանդիմանիչս ի դրունս իւրեանց» (Տես Ամս Ե.10): Երրորդ. զի առաւել սիրեն զնոր իրս, քան զհին եւ զժամաւթն, որպէս ի կերակուրս է տեսանել, յորժամ բազում ուտէ՝ տաղտկանայ, եւ զոր առ ձեռն պատրաստ ունի մարդ, անարգ համարի եւ նուագ, թէպէտ պատուական իցէ: Չորրորդ. վասն տղայութեան հասակին տեսանելոյն եւ զործոյն անմտութեան ուրանան զշնորհքն, որ յետոյ հանդիպեցան նմա:

Գարձեալ գիտելի է, զի Յիսուս դառնալով ի Գալիլեայ, ո՛չ զնաց ի Նազարեթ գաւառ իւր, զորոյ զպատճառն ցուցանէ Աւետարանն՝ ասելով. «Ձի ինքն իսկ² Յիսուս վկայեաց» (Յհ Դ.44), այսինքն՝ նախ վկայեալ էր, որպէս Դուկաս գրէ, թէ. «Մարգարէ յիւրում գաւառի պատիւ ոչ ունի³» (Դկ Դ.24, Մտ ԺԳ.57, Մր Զ.4), Քրիստոս այժմ ոչ զնաց ի Նազարեթ, զի նախ զնաց անդ եւ արհամարհեցաւ, յորժամ կամեցան զնա գահավէժ առնել, այլ չոգաւ ի միւս մասն գալիլեացոց եւ անդ ընկալան զնա պատուով, որպէս ասէ.

Բան. «Այլ յորժամ եկն նա ի Գալիլեայ, ընկալան» (Յհ Դ.45):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁴ հաւատալով⁵ զնա իբրեւ զՔրիստոս յԱստուծոյ առաքեալ ընդունելով:

Բան. «Ձի տեսեալ էին զնշանսն, զոր արար յԵրուսաղէմ⁶» (Տես Յհ Դ.45):

Մեկնութիւն. Յուցանէ, թէ ի մէջ նոցա ոչ արար նշանս, այլ յԵրուսաղէմ՝ ի տաւնին, յորժամ Նիկողիմոս վարդապետն հաւատաց, նոյնպէս եւ նոքա հաւատացին:

¹ Ը եղբայր

² A B չիք

³ A B ãçù

⁴ B ãçù

⁵ C պատուելով

⁶ A B ãçù

Բան. «Ձի նոքա եկեալ էին ի տաւնն» (Տես Յի Դ.46):

Մեկնութիւն. Որպէս ասացաք յառաջագոյն, թէ ամենայն հրեայքն պարտական էին գալ ի տաւնն յայն:

Որքա՞ն է Գալիլիա

Հարց. Քանի՞ է Գալիլիա:

Պատասխան. Թուի, թէ երեք է. նախ՝ Գալիլիա լեառն, որ է մերձ յԵրուսաղէմ, ուր ժամադիր եղեւ նոցա Յիսուս: Երկրորդ. Գալիլիա հրէից, ուր Կանա գալիլեացոցն էր եւ Նազարէթ, եւ Կափառնայում մայրաքաղաք է նոցա: Երրորդ. Գալիլեա հեթանոսաց, որպէս ասէ Եսայի. «Որ նստէր ի խաւարի, լոյս ծագեաց» (Հմմտ Ես Թ.2), կամ երկու կողմ է գալիլեացոց երկիրն. մինն հրէից եւ մինն հեթանոսաց կոչի:

Հարց. Վասն է՞ր գալիլեացիքն արհամարհեալ էին ի մէջ նոցա:

Պատասխան. Վասն երկուց. նախ՝ զի սահմանակիցք էին հեթանոսաց եւ ծոյք: Երկրորդ. զի ծեքական էր լեզուն, ըստ այնմ՝ «Լեզու քո յայտ առնեն զքեզ» (Հմմտ Մտ ԻԶ.73):

Վասն թագաւորագնին

Բան. «Թագաւորագն մի» (Յի Դ.46):

Մեկնութիւն. Ձի ի ցեղէն Հերովդէի էր, կամ զի իշխանութիւն ինչ ունէր ի հռոմայեցոցն, զինչ եւ իցէ՝ հեթանոս էր:

Եւ վասն երեք պատճառի ոմանք նոյն ասեն զսա եւ զհարիւրապետն, զոր Մատթէոսն ասէ (Հմմտ Ը.5-13). նախ՝ զի իշխան էին, երկրորդ՝ ի Կափառնայումն, երրորդ՝ հեթանոս:

Այլ ոչ է նոյն վասն վեց պատճառի, որպէս ասէ Ոսկերերանն. նախ՝ զի նա հրաժարէր զերթալն Փրկչին ի տունն՝ ասէ. «Չեմ բաւական, այլ ասա բանիւ» (Հմմտ Մտ Ը.8), վասն որոյ եւ գովեցաւ, իսկ սա զերթալն աղաչէր եւ ոչ չոգաւ, այլ յանդիմանեցաւ: Երկրորդ. նա ի Կափառնայումն հանդիպեցաւ, յորժամ էջ ի լեռնէն, իսկ սա՝ յորժամ դարձաւ ի սամարացոցն եւ եկն ի Գալիլեայ ի Կանայ: Երրորդ. վասն որակութեան ցաւոցն, զի աստ ջերմ ասէ եւ անդ՝ անդամալոյծ: Չորրորդ. վասն դիմաց հիւանդին. այն ծառայ էր, եւ այս՝ որդի: Հինգերորդ. վասն կերպի աղաչողացն՝ անդ. «Չծերսն առաքեաց» (Տես Դկ Է.3), ասէ Ղուկաս, եւ

աստ՝ ինքն եկն թագաւորագն: Վեցերորդ. ի պատուոյն, զի նա հարիւրապետ էր, եւ սա՝ թագաւորագն¹: Ուրեմն յայտ է, զի այլ էր հարիւրապետն, զոր Մատթէոս եւ Ղուկաս յիշեն, եւ այլ՝ թագաւորագն, զոր Յոհաննէս յիշէ²:

Բան. «Իբրեւ լուս, թէ Յիսուս եկեալ է ի Հրեաստանէ ի Գալիլեայ» (Յհ Գ.47):

Մեկնութիւն. Յուսացաւ գալ առ նա եւ առնուլ զառողջութիւն որդւոյն, քանզի Քրիստոս յայլ գեղ կեայր, այսինքն՝ ի Կանայ:

Բան. «Եւ աղաչէր, զի իջցէ եւ բժշկեսցէ» (Յհ Գ.47):

Մեկնութիւն. Քանզի Կափառնայում ի դաշտի եւ նուաստագոյն է տեղեալ քան զԿանայ³:

Վասն հաւատոց եւ նշանաց

Բան. «Ասէ ցնա Յիսուս. “Եթէ ոչ նշանս ինչ եւ արուեստս տեսանէք, ոչ հաւատայք”» (Յհ Գ.48):

Մեկնութիւն. Ձի Աստուած կամի զմիտս հաւատացելոց յայնպիսի կատարեալ⁴ հաւատն հանել, զի մի կարատասցի սքանչելեաց, որպէս այժմ ի յԵկեղեցի մարմնական սքանչելիք ոչ լինի վասն կատարեալ հաւատոց:

Եւ զհտելի է, զի երեք կերպիւ է հաւատն. նախ՝ ի շնորհացն Աստուծոյ, յորժամ ծածկապէս զմիտս լուսաւորէ, որպէս մարգարէքն եւ առաքեալքն եւ Պետրոսի, որ դաւանեաց զՔրիստոս: Երկրորդ. ի ձեռն լրոյ, որպէս ասէ Պաւղոս. «Ձի թէ ոչ լուիցեն, ո՛չ հաւատասցեն» (Հմմտ Հռ Ժ.17): Երրորդ. սքանչելեալք, յորժամ տեսանեն եւ հաւատան:

Արդ, ի կողմանէ հաւատոյն միեւնոյն է, զի ի ճշմարտութիւն հիմնաւորի, եթէ սքանչելեալք, եւ եթէ Քրիստոսի լսելով, զի ի նոյն ճշմարտութենէն յառաջ գայ սքանչելիք եւ քարոզութիւնք⁵ եւ շնորհք, այլ ի կողմանէ հաւատացելոցն զանազանի, զի բռնութեամբ հաւատայ, որ սքանչելիք խնդրէ, քան որ բանին է:

¹ Ըստ Վեցերորդ ... թագաւորագն

² Ըստ Վեցերորդ. ի պատուոյն, զի նա հարիւրապետ եւ սա թագաւորագն

³ Ըստ Կանայ

⁴ Ըստ այնպէս ի կատարեալ

⁵ Ըստ Վեցերորդ եւ քարոզութիւնք

Չի յանդիմանեաց զթագաւորագն

Իսկ աստ, որ սաստի յանդիմանէ զթագաւորագն վասն չորից. նախ՝ զի ոչ ունէր բոլոր եւ սերտ հաւատ¹ առ Քրիստոս, որպէս ցուցանէ մեկնիչդ չորս կերպի^{lxiv}: Երկրորդ. որպէս ասեն ոմանք, թէ՛ հաւատայր Քրիստոսի, զի ողջացուցանէր զորդին, սակայն այնպէս գիտէր, թէ ոչ առանց մարմնոյ մերձաւորութեամբ, վասն որոյ աղաչէր իջանել ի տունն: Երրորդ. յուսայր ի Քրիստոս առողջութիւն տալ որդւոյն, վասն որոյ ի հեռուստ եկն, այլ ոչ հաւատայր ի յարուցանել, թէ մեռեալ էր, վասն որոյ ասէ. «Էջ մինչ չեւ մեռեալ իցէ մանուկն իմ²»: Չորրորդ. զի բազում անգամ տեսեալ էին զնշանս եւ լուեալ եւ ոչ հաւատացեալ, վասն որոյ այժմ գաս եւ զիրեայսն ի միասին յանդիմանէ իբրեւ զոչ տեսեալ:

Բան. «Երթ, որդին քո կենդանի է» (Յի Դ.50):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ողջացեալ է, զի ապրիլն իբրեւ զհիւանդ մերձ է ի մահ, որպէս զոչ ապրել³, եւ թէ յորժամ թերի էր ի հաւատն, վասն է՞ր բժշկեաց: Ասէ Ոսկեբերանն, զի ետես կանխատես զաւրութեամբն, զոր յետոյ լինելոց էր ի հաւատոցն: Իսկ այլք ասեն, եթէ կրկին անգամ աղաչեաց եւ խոնարհութեամբ, վասն այն լուաւ: Չայն ցուցանէ, թէ հանապագորդ խնդրելն լսելի առնէ զհայցուածն, վասն որոյ ասէ. «Հաւատաց այրն բանին, զոր ասաց նմա Յիսուս⁴» (Յի Դ.50), այսինքն՝ զի կենդանի վասն առողջութեան ասաց:

Եւ վասն երեք պատճառի Քրիստոս ոչ կամեցաւ իջանել ընդ նմա. նախ՝ առ ի ցուցանել, զի Քրիստոս բացեայ զոլով մարմնով, Աստուածութեամբն մերձ զոյր ընդ ամենայն տեղիս: Երկրորդ. ի ցուցանել զխոնարհութիւն իւր, զի ընդունայն համարէր զմարմնաւոր ինչս⁵ եւ զփառս աշխարհիս, զոր կարծէին ոմանք տալ նմա թագաւորագինն վասն որդւոյն առողջութեան⁶: Երրորդ. յուսուցանել⁷ զմեզ, թէ ոչ է պարտ առնել սքանչելիս կամ այլ ինչ զորձ աստուածային վասն երկիւղի եւ սիրոյ իշխանաց:

¹ Ը սերտ եւ բոլոր հաւատ

² A C ãÇù մանուկն իմ

³ Ը ապրեալ

⁴ A B ãÇù նմա Յիսուս

⁵ Ը փառաւորիչս

⁶ Ը ողջութեան

⁷ Ը ցուցանել

Բան. «Եւ մինչ դեռ իջանէր, ընդ առաջ եղեն [նմա] ծառայքն նորա» (Յհ Գ.51):

Մեկնութիւն. Վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի ցուցցեն զմտերմութիւն իրեանց եւ զուրախութիւն վասն առողջութեան տեսոն որդոյն: Երկրորդ. աւետիս տալ եւ ուրախացնել զտէրն իրեանց, թէ մանուկն նորա կենդանի է:

Բան. «Հարցանէր ցնոսա վասն ժամուն, յորում բժշկեցաւ» (Տես Յհ Գ.52):

Մեկնութիւն. Չայս կամէր իմանալ, թեպէտ համբաւէր առողջութիւն որդոյն, թէ պատահմամբ էր առողջութիւն որդոյն¹, թէ ի սքանչելեացն Քրիստոսի², զի դեռ անկատար էր ի հաւատն:

Բան. «Ասեն ցնա. “Երէկ, յեթներորդ ժամուն եթող զնա ջերմն”» (Յհ Գ.52):

Մեկնութիւն. Եւ այնու ծանեալ, թէ սքանչելեալք էր առողջացեալ, որպէս ասէ.

Բան. «Գիտաց հայր նորա, թէ յայնմ ժամու, յորում ասաց Քրիստոս³, առողջացաւ որդին» (Տես Յհ Գ.53):

Մեկնութիւն. Գիտէր այրն զժամանակն⁴ եւ ի բանից ծառայիցն եւս ծանեալ, թէ մի եւ նոյն ժամն էր: Դարձեալ գիտելի է, թէ ծառայք նորա ի մէջ ճանապարհին պատահեցան նմա եւ այնու եւս ծանեալ, զի ի նոյն ժամանակի, յորժամ էլ նա ի Քրիստոսէ, եւ նոքա ի տանէն ելեալք էին: Եւ չորսս այս ի նոյն եթներորդ ժամուն եղել, այսինքն՝ հրամանն Քրիստոսի եւ առողջութիւն մանկանն եւ ելանել թագաւորագնին ի Քրիստոսէ եւ ծառայքն ելին ի տանէն:

Բան. «Եւ հաւատաց ինքն եւ ամենայն տուն իւր» (Յհ Գ.53):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ կատարելագոյն հաւատաց նա:

Հաւատ թագաւորագնին

Քանզի այն թագաւորագն երեք աստիճան հաւատոյ ունէր զկնի միմեանց. նախ՝ զի սակաւ աղաչեաց զՔրիստոս ի տունն⁵: Երկրորդ.

¹ A B ãÇù թէ պատահմամբ ... որդոյն

² C Յիսուսի

³ A B ãÇù ասաց Քրիստոս

⁴ C զժամն

⁵ C սակաւ զի աղաչեաց զՔրիստոս իջանել ի տունն

բարձրագոյն, յորժամ հաւատաց բանին Քրիստոսի եւ գնաց: Երրորդ. գերագոյն, յորժամ լուաւ ի ծառայիցն:

Եւ յայսմանէ գիտելի է, զի հաւատն աստիճանք ունի, եւ ի սոցանէ է¹ եւ այլ առաքինութիւնքն, որոց սկիզբն է հաւատն, այսինքն՝ նախ՝ սկիզբն, երկրորդ՝ աճումն, երրորդ՝ կատարումն, որպէս հաւատոցն, նոյնպէս յուսոյ, նոյնպէս սիրոյ եւ ամենայն առաքինութեանց:

Վասն առողջութեան

Իսկ որ ասէ մեկնիչն^{1xv}, թէ եթող գնա ջերմ² եւ այլ ոչ կարծիս ունէր ախտին. նախ սովորութիւն է՝ այսար թողու ջերմն եւ այլ վերստին³ դառնայ, իսկ մանուկն յանկարծակի առողջացաւ: Երկրորդ. բժիշկ սակաւ-սակաւ տան զառողջութիւն, իսկ նա կատարեալ առողջացաւ, զի աստուածային զարութեան⁴ էր հրաշագործութիւն: Եւ գիտելի է, զի հիւանդութիւն եւ առողջութիւն մարմնոյ սակաւ-սակաւ աճեն, որպէս առաւատ եւ երեկոյ, եւ բժիշկ յորժամ զգան բուժէ ի ձեռն փահրէզի⁵ եւ շարքաթի, ի կատարեալ առողջութիւն տանի, նոյնպէս մեղք, որպէս խաւար սակաւ-սակաւ աճէ ի մարդն, ըստ այնմ. «Փոքր ի շատէ եղել կորուստն Իսրայէլի» (Հմմտ Հռ ԺԱ.25), սոյնպէս արդարութիւն որպէս լոյս փոքր-փոքր աճէ, վասն այն քահանայքն ի խոստովանելն զախտ մեղացն բուժեն ի մարդոյն⁶, իսկ ապաշխարութեամբ սակաւ-սակաւ զարդարութիւն շնորհեն:

Բան. «Չայս դարձեալ երկրորդ նշանս արար Յիսուս⁷» (Յի Դ.54):

Մեկնութիւն. Թո՛ղ զայլ տեղաց նշանսն, զի առաջին զջորն ի գինի փոխեաց, եւ այս երկրորդ նշան է ի Կանայ զալիլեացոց, որպէս ասէ.

Բան. «Եկեալ ի Հրէաստանէ ի Գալիլեայ» (Յի Դ.54):

Մեկնութիւն. Այսու ցուցանէ, թէ եւ յայլ տեղիս սքանչելիս արար: Եւ աստ կատարումն չորրորդ ծածկագիտութեան Քրիստոսի, զի անչափ է ամենայն ուրեք եւ սրտագէտ:

¹ C ãÇù է

² C ջերմն

³ C եւ այլ ոչ կարծիս ունէր ախտին վերստին

⁴ C զօրութեամբն

⁵ B բահրէզի

⁶ C մարմնոյն

⁷ B ãÇù Յիսուս

Առաջին. որ յայտնեաց զծածուկ սամարացի կնոջն վասն հինգ արանցն փոխելոյն: Երկրորդ. որ յայտնեաց զինքն նմա՝ ասելով. «Ես եմ, որ խաւսիմս ընդ քեզ» (Յի Դ.26): Երրորդ. որ նախագէտ եղև գալստեանն սամարացոցն ի հաւատս: Չորրորդ. աստ¹, որ յարոյց զորդի թագաւորագինն ի բացուստ:

Այլաբանութեամբ մեկնութիւն

Եւ զայս սքանչելիքս այլաբանութեամբ մեկնեն վարդապետք, զի առաջին սքանչելիքն ի Գալիլեա, յորում զջուրն գինի² արար ի վեց թակուկացն: Նոյնպէս յառաջին գալն Քրիստոսի ի վեց դարուն զագգս հեթանոսաց դարձոյց յԱստուած գիտութիւն, իսկ երկրորդ՝ գալոց է առողջացուցանել զորդի թագաւորագինն, այսինքն՝ զժողովուրդս հրէից, որ որդի ասի Աբրահամու եւ մերձ ի մահ հասեալ, յորժամ «Լրումն հեթանոսաց մտցէ, յայնժամ³ ամենայն Իսրայէլ կեցցէ» (Հռ ԺԱ.25-26): Եւ եւթներորդ ժամքն ջերման եւթն փոփոխմունք են ընդդէմ Եկեղեցոյ Սրբոյ. առաջին՝ կիրք մեղացն է ի սատանայէ, որ ի պատկեր այլազգոյն Հերովդէի հակառակի Եկեղեցոյս⁴ Քրիստոսի: Երկրորդ կիրք. հրէայքն՝ Քրիստոսի եւ սուրբ առաքելոցն: Երրորդ. հեթանոսք, կռապաշտք եւ չար թագաւորք⁵, յորոց մարտիրոսացան բազումք: Չորրորդ արտաքին իմաստունք, որք ընդդէմ խաւսեցան Քրիստոսի եւ Եկեղեցոյ նորին: Հինգերորդ. հերձուածողացն դասք, որ յանմարմին էութիւն եւ ի մարդէղութիւն⁶ հայիոյութիւն⁷ խաւսեցան: Վեցերորդ. այլազգիք, այժմ կարապետ նեռինն, հակառակին Քրիստոսի եւ Եկեղեցոյ նորին: Եւթներորդ⁸. նոյն ինքն նեռն, որ ազդեցութեամբն սատանայի է, զոր Տէր Յիսուս զնա եւ զոսա սատակեցէ հոգով քերանոյ Իւրոյ: Եւ յայնժամ ամենայն հրէայք հաւատասցեն ի Քրիստոս, եւ ամենայն լեզու խոստովան լիցի զԱստուծոյ:

¹ B ãÇù

² A B ի □ինի

³ C ապա

⁴ C եկեղեցոյս

⁵ C եւ կռապաշտ չար թագաւորք

⁶ C ãÇù եւ ի մարդէղութիւն

⁷ C Տեառն հայիոյութիւն

⁸ B ãÇù Եւթներորդ

Դարձեալ եւ այլ կերպիւ տեսանի որդի թագաւորազինն, որ է ջերմոտ՝ նշանակէ զամենայն մեղաւորս: Եւ եթ ժամ ջերմանն նշանակեն զեւթն գլխաւոր մեղս եւ կամ զարմատս նոցա:

Դարձեալ՝ առաջին ժամն է, որ փորձութիւն¹ մեղաց մինչ ի սիրտ մարդոյն ժամանէ եւ հաճութեամբ սրտին ընկալեալ լիցի: Երկրորդ ժամն՝ կատարեալ հաւանումն մտաց: Երրորդ. արտաքին գործ մեղաց: Չորրորդ. հանապազ սովորութիւն մեղաց: Հինգերորդ². է յայտնի ներգործութիւն մեղացն: Վեցերորդ³. է պատճառ յաւել եւ խնամ տանել վասն մեղաց, յորժամ յանդիմանի: Եւթներորդ⁴. է խրատողաց հալածումն եւ տարածումն մեղաց իրոց յայլս: Եւ յորժամ յայս եհաս մերձ⁵ ի մահ, զի թէ ոչ ի Քրիստոսէ զարմանալի եւ անսովոր սքանչելեալք բժշկի, մերձ է ի յաւիտենական մահն, յորոց փրկեսցէ զմեզ Քրիստոս Աստուած՝ յոյսն մեր, եւ նմա փառք յաւիտեանս: Ամէն:

Եւ աստ աւարտումն առաջին հատորի մեկնութեան Աւետարանիս Յոհաննու, ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է արհնեալ յաւիտեանս⁶. Ամէն:

---

¹ A B թողութիւն

² C հինգն

³ C վեցն

⁴ C եւթն

⁵ C մերձ է

⁶ C արհնելոյն յաւիտեանս

Գլուխ Ե

Երկրորդ հատոր մեկնութեանս

Հինգերորդ գլուխ ըստ կարգի եւ¹ առաջին՝ ըստ հատորի:

Բան. «Յետ այսորիկ տան էր հրէից» (Յհ Ե.1):

Մեկնութիւն. Յառաջագոյն ճառեաց աւետարանիչս վասն հոգեւոր եւ վերստին ծննդեանն, աստանար ճառէ զբազմութիւն պարգեացն Աստուծոյ, որք հետեւին վերստին ծննդեանն²: Չոր արինակ որդիք մարմնաւոր ծննդեան, ելեալք ի հաւրէ, ի նմանէ ունին կեանք եւ սնունդ եւ գիտութիւն, այսպէս լինի եւ ի³ հոգեւոր ծնունդս, վասն որոյ աւետարանիչս նախ ճառէ աստ զկենդանական պարգեսն: Երկրորդ. ճառէ զհոգեւոր սնունդն, յորժամ ասէ. «Յետ այսորիկ գնաց Յիսուս յայն կոյս ծովուն» (Յհ Զ.1): Երրորդ. ճառէ զուսումն եւ զվարդապետութիւն Քրիստոսի, յորժամ ասէ. «Յետ այսորիկ⁴ Շրջէր Յիսուս ի Գալիլեայ» (Յհ Է.1):

Եւ գիտելի է, զի որ ոք զուզի Աստուծոյ ներգործութեամբ, Աստուած է, իսկ Քրիստոս սոյնպէս զուզի Աստուծոյ, ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Եւ զներգործութիւն Քրիստոսի ցուցանէ չորս կերպիւ.

Առաջին. անդամալուծին բժշկութեամբ:

Երկրորդ. յորժամ հալածէին, թէ ի շաբաթու բժշկէ: Պատասխանի ետ. «Հայր իմ մինչեւ ցայժմ գործէ, եւ ես գործեմ» (Յհ Ե.17):

Երրորդ. յարութեամբն հասարակաց, զոր յերկար ճառէ:

Չորրորդ. վասն դատաւոր լինելոյն Նորա:

Իսկ այժմ սկիզբն դնէ վասն առաջնոյն՝ ասելով. «Յետ այսորիկ տան էր հրէից» (Յհ Ե.1): Տանս այս Պենտակոստէին է, որ հինգ տասան է յետ Չատկին: Եւ ամենայն ոք պարտական էր ի տարին երիցս ելանել յԵրուսաղէմ. նախ ի Չատկին, երկրորդ՝ ի Պենտակոստն, որ էր նոցա

¹ B ãÇù

² C ծննդեանն

³ C ãÇù ի

⁴ A B ãÇù Յետ այսորիկ

տուչութիւն արինացն, եւ մեր գալուստ Հոգւոյն¹, երրորդ՝ ի տաղաւարահարսն² նոցա եւ մեր տաւն Սուրբ Խաչին: Եւ ոմանք գտաղաւարահարացն³ ասեն զայս տաւնս, վասն այն մեկնիչն գերկուսն յիշէ Պենտակոստէն եւ գտաղաւարահարքն^{lxvi}, եւ ոմանք ասեն, թէ մին ամ ի միջէ անցեալ Չատկին, որ ասաց եւ միւս Չատկին, որ դեռես ասէ վասն հացին աճման, այլ զայս մին ամս, որ ի մէջ է, զայն⁴ ասեն, որ յետ մկրտութեան միոյ ամի զջուրն գինի արար ի հարսանիսն:

Բան. «Եւ ելեալ Յիսուս յԵրուսաղէմ» (Յհ Ե.1):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ի պատիւ տաւնին, զի մի ասիցեն հակառակ գոյ: Երկրորդ. վասն բազում ժողովրդոցն՝ ուսուցանել զնոսա եւ նշանս ցուցանէ:

Վասն Պրոպատիկէ աւագանին

Բան. «Եւ էր [յԵրուսաղէմ] ի Պրոպատիկէ աւագանին» (Յհ Ե.2):

Մեկնութիւն. Չտեղիքն ասէ, ուր արար զսքանչելիս, որպէս ի Չատկին արար խարագան չուանեայ եւ եհան ի տաճարէն, իսկ այժմ ի պրոպատիկէն զբժշկութիւն առնէ, որ էր աւագան, եւ անձրեային ջուրք իջեալ ժողովէին անդր, եւ քահանայքն յառաջագոյն անդ լուանային զմիս անասնոց եւ զփորոտիսն, եւ սպա լուանային միւսանգամ եւս յանաթ ի սրահ քահանայիցն՝ մերձ տաճարին, եւ սպա տանէին յայրել կամ յեփել⁵: Եւ թէպէտ այլ եւս անասունք բերէին անդ, այլ առաւել եւս ոչխար, եւ զմիսն ածէին ի լուացումն, վասն այն եւ աւագանս այս «յոչխարացն» ընկալաւ զանունն, զի պրոպատիկէն յունարէն ոչխարային լսի, եւ եբրայեցերէն «Բեթեզդա» ասի, որ է՝ տուն ոչխարաց: Եւ թէպէտ Յոհաննէս զԱւետարանս յունարէն գրեաց, բայց զսորա անունն եբրայեցի Բեթսայիդա նոյն է եւ Բեթեզդա՝ առ ի ծանուցանել զտեղին եւ յայտնի առնել: Իսկ Ոսկեբերանն «Ողորմութեան իջումն» ասէ, կամ՝ «հանգիստ», կարծեմ թէ այնպէս լսի ի յոյնքն, եւ կամ «գործոյն» ասէ, որ լինէին անդ հիւանդացն: Եւ սրահ ասի, զի ունէր զառ ինքն ծածկոյթ, թէպէտ եւ գորմունս ոչ ունէր, ի մին

¹ C ãÇù որ էր նոցա ... □ալուստ Հո□ւոյն

² B ի տաղաւար հարսն, C տաղաւարահարքն

³ B գտաղաւարահարացն, C գտաղաւարացն

⁴ A B զայս

⁵ B այրել կամ եփել

կողմանէ ունէր որմն զարտաքին պարիսպ տաճարին, եւ ի միւս կողմանէ սինք էին կանգնեալ եւ առ իքն ի վերայ սեանցն հաստատեալ:

Եւ սոյնպիսի հինգ¹ սրահս անդ կառուցեալ էին², որպէս զի քահանայքն ընդ³ բազում տեղիսն իջցեն ի ջուրսն եւ լուսացեն զմիս զոհիցն:

Դարձեալ՝ զի սրահքն շինեալ էին վասն հանգստեան հիւանդաց, որպէս եւ ասէ.

Բան. «Յորս անկեալ դներ բազմութիւն յոյժ հիւանդաց կուրաց, կաղաց, գաւսացելոց, որ ակն ունէին ջրոցն յուզելոյ⁴» (Յհ Ե.3):

Մեկնութիւն⁵. Վասն կրկին պատճառի ախտաժէտքն անդ ժողովէին. նախ՝ վասն ողորմութեան, զի աղքատք էին:

Երկրորդ. վասն ջրոյն շարժման, զի հրեշտակ Տեառն⁶ ըստ ժամանակին իջանէր⁷ յաւազանն եւ յուզէր⁸ զջուրն, եւ որ յառաջագոյն իջանէր յետ շարժման ջրոյն, առողջանայր ի հիւանդութենէն, յոր ինչ եւ ըմբռնեալ կայր ի ցաւ: Եւ այն, որ ասէ. «Ըստ ժամանակին», ցուցանէ, թէ սահմանաւ ի կարգեալ ժամանակն իջանէր, թէպէտ ոչ ասէ, թէ որքան ի տարւոջն կամ յամիսն:

Եւ աստ լինի չորս հարց.

Առաջին. Թէ վասն է՞ր այն լինէր:

Պատասխան. Ասեմք, թէ վասն երեք պատճառի.

Նախ՝ զի Իսրայէլ յայնմ ժամանակի ոչ ունէր մարգարէս, զի բժշկէին զախտաժէտքն, որպէս Եղիա եւ Եղիսէոս: Չայս անցա ի սփոփումն եւ ի բժշկութիւն շնորհեաց Աստուած:

Երկրորդ. Ասեն ըստ պատմութեան, թէ անդ էր եղեալ փայտ խաչին Քրիստոսի⁹, ըստ ոմանց, թէ Սողոմոն եղ, եւ այլք, թէ քահանայքն յետոյ եղին, զի ձգեալ էր ի դրան տաճարին, եւ վասն զարդուց փայտին այն, զի մերձ էր ժամանակ բեւեռել ի նմա Փրկչին մերոյ եւ Աստուծոյ, որպէս

¹ B անդ

² C ալսպիսի հին□ պահքն անդ կառուցեալք էին

³ B ի

⁴ A Յորս անկեալ դներ բազում կուրաց, կաղաց, □ոսացելոց, որ ակն անէին, B Յորս անկեալ դներ բազմութիւն կաղաց, □ոսացելոց, որ ակն ունէին ջրոցն, C Յորս անկեալ դներ բազում յոյժ հիւանդաց, եւ այլն, եւ ակն ունէին ջուրցն յուզելոյ

⁵ B ãÇù

⁶ C ãÇù

⁷ B հրեշտակ Տեառն իջանէր ըստ ժամանակին

⁸ A C շարժէր

⁹ C անդ էր փայտ խաչին Քրիստոսի եղեալ

հարսն զի զարդարեն ի ժամ պսակելոյն, վասն այն իջանէր հրեշտակն եւ կատարէր զբժշկութիւն:

Երրորդ պատճառ. զի արիւնակ լինէր այն աւագանիս մերոյ, որպէս ցուցանենք յառաջիկայսդ:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր հրեշտակն իջեալ շարժէր զջուրն:

Պատասխան. Վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի այնու յայտնի լինէր իջումն հրեշտակին, եւ սքանչելիք բժշութեան ոչ լինէր պատահմամբ եւ ոչ բնական զարութեամբ ջրոյն, այլ զարութեամբն Աստուծոյ, որոյ հրամանաւն իջանէր հրեշտակն:

Երկրորդ. զի հրեշտակք այնու զիտէին, թէ երբ է ժամանակն իջանելոյն յաւագանն եւ բժշկելոյն:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր միայն յառաջագոյն իջեալն բժշկէր:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի այնու սքանչելիքն պատուական երեւէր, որ միոյն լինէր, քան հասարակ: Երկրորդ. զի ցուցէ, թէ սքանչելիքն այն կամաւորապէս եւ ազատութեամբ լինէր, եւ ոչ՝ բնական զարութեամբ ջրոյն¹: Երրորդ. զի հիւանդք սպասեացեն աստուածային շնորհացն եւ առաւել հաճոյացին Աստուծոյ:

Չորրորդ. զի պարտ էր բազմութիւն սքանչելեացն, զի լիցի ի յայտնութեան փառացն Քրիստոսի², եւ ոչ վայել էր յառաջագոյն եւ վասն այսմ պատճառի Յովաննէս Սկրտիչ ոչ արար սքանչելիս³:

Այլեւ ըստ մտաց ցուցանէ երիս ինչ. նախ՝ զի յորժամ խափան լինէր բժշկութիւն հիւանդին խղճի մտացն, դատէր⁴ զինքեանս եւ ի բարին յաւժարէին: Երկրորդ. զի ցուցէ, թէ սակաւք են ընտրեալք, եւ բազում՝ դատապարտեալք: Երրորդ. զի ցուցէ, թէ սակաւք են⁵, որ ի ջուր ապաշխարութեան իջանեն եւ սրբին ի մեղաց:

Չորրորդ հարց. Վասն է՞ր ամենայն հիւանդք ողջանային:

Պատասխան. Նախ՝ զի ամենայն հիւանդք եկեացեն, զի թէ մին ազգ հիւանդն բժշկէր, այլքն ոչ գային: Երկրորդ. զի ցուցէ զաստուածային զարութիւն, զի ոչ երբէք գտանի մին դեղ, որ զամենայն ախտս բժշկէ:

¹ Ը չիք Երկրորդ ... ջրոյն

² Բ զի յայտնի փառացն Քրիստոսի

³ Ը սքանչելիս: Երրորդ պատճառ. զի ցուցէ եթէ սքանչելիքն այն կամաւորապէս եւ ազատութեամբ լինէր եւ ոչ բնական զօրութեամբ ջրոյն

⁴ Բ ասէր

⁵ Բ թէ սակաւք են ընտրեալք եւ բազումք դատապարտեալք

Երրորդ. ի ցուցանել զգարութիւն մկրտութեան¹ սրբոյ աւագանին, որ սրբէ ոչ միայն զմի մեղս, այլ զամենայն:

Թէ արինակ է աւագանիս

Այլ այժմ ասասցուք, թէ որպէս է արինակ աւագանիս մերոյ:

Ասեմք, թէ չորս իրարք.

Նախ՝ որպէս այն աւագան մաքրէր զմարմինն ի ցաւոց, սոյնպէս եւ մերս աւագան մաքրէ զհոգի եւ զմարմին ի սկզբնական եւ ի ներգործական մեղաց, որպէս մարմինն Աբգարու եւ Կոստանդիանոսի բժշկեցաւ:

Երկրորդ. որպէս անդ ոչ թէ ջուրն տայր զառողջութիւն, այլ հրեշտակին իջումն, նոյնպէս աստ ոչ միայն լոկ ջուրն սրբէ, այլ իջումն Հոգւոյն Սրբոյ:

Երրորդ. որպէս անդ զգալի շարժէր ջուրն², եւ ծածուկ զարութեամբ հիւանդքն ողջանային, սոյնպէս եւ աստ զգալի տարր ջրոյն հաստատեալ ի մարմինն, եւ ծածուկ զարութիւն բանին սրբէ զհոգին:

Չորրորդ. որպէս անդ միանգամ բժշկէր զիջանողն³, եւ ոչ կրկնէր, նոյնպէս աստ մի՛ է մկրտութիւն եւ ոչ կրկին, ըստ Պաւղոսի. «Մի է Տէր, մի՛ հաւատ, եւ⁴ մի՛ մկրտութիւն» (Եփ Դ.5):

Եւ թէ որ ասիցէ. «Թէական մկրտութեամբ մկրտեմ, զի թէ մկրտեալ է, ոչ է⁵ մկրտութիւն, եւ թէ ոչ է⁶ մկրտեալ, մկրտի»: Ասեմք՝ նմանէ արեւորդւոց, որք երկիր պագանեն արեգականն թեականութեամբ. թէ դու ես աստուած՝ քեզ, եթէ⁷ ոչ, Աստուծոյ լիցի: Եւ զի՞նչ ասէ առաքեալ ի յեբրայեցոց, որք կրկին մկրտին. «Անձանց ի խաչ հանիցեն զՌոդին Աստուծոյ եւ դարձեալ խայտառակեն» (Հմմտ Եբ Զ.6):

Այս ըստ նմանութեան աւագանիս մերոյ, բայց զի արինակն անկատար է, քան զարինակեալն, որ է ճշմարտութիւն:

¹ B սրբոյ մկրտութեան

² B զջուրն

³ C զիջեալն

⁴ B C ãÇù

⁵ A B ãÇù է

⁶ C ãÇù է

⁷ C եւ թէ

Տեսցուք եւ զայն եւս, զի վեց իրաք բարձրագոյն է խորհուրդ նորոյս. նախ՝ զի անդ հրեշտակն իջանէր, որ ծառայ էր, եւ աստ՝ Տէրն հրեշտակաց: Երկրորդ. անդ¹ մի ոմն սրբէր, եւ աստ՝ ամենայն աշխարհ: Երրորդ. անդ ողջութիւն միոյ ցաւոց, աստ՝ մաքրութիւն բոլորին, որպէս ցուցաւ: Չորրորդ. անդ երբէք ի տարին կամ յամիսն² անգամ, աստ հանապազ սրբին, որք ոչ են մկրտեալք: Հինգերորդ. անդ միայն սոսկ փայտ խաչին եղեալ յաւազանն, աստ ճշմարիտ խաչն Քրիստոսի³, եղեալ յաւազանն սուրբ, զի ի մահն Քրիստոսի մկրտիմք: Վեցերորդ. անդ ախտն⁴ արգիլիչ լինէր մկրտութեան, «մինչ ես դանդաղիմ, - ասէ, այսինքն՝ դեղեւիմ եւ սողամ, - այլ ոք քան զիս յառաջագոյն իջանէ» (Յհ Ե.7), իսկ աստ որք կամին, սրբին:

Այսքան առ այս:

Վասն անդամալուծին

Բան. «Եւ անդ էր այր մի, որոյ երեսուն եւ ութ ամ էր ի հիւանդութեան իւրում⁵» (Յհ Ե.5):

Սեկնութիւն⁶. Յայտ է, զի վասն մեղաց յայնպիսի ախտն անկեալ կայր, եւ երեսուն եւ ութ ամ համբերութեամբ կրեաց զայն, այսինքն՝ գոհութեամբ տարաւ զայնքան⁷ ժամանակին հիւանդութեան, վասն որոյ եւ ողորմութեան արժանացաւ ի Քրիստոսէ: Յայսմանէ ոմանք ասեն վասն Յոբայ, թէ երեսուն եւ ութ ամ եկաց ի փորձութիւն, զի որպէս նա համբերութեամբ տարաւ, եւ սա: Եւ որպէս ընդ նմա խաւսեցաւ յամպոյն եւ բժշկեաց զնա, սոյնպէս մարմնով ընդ սմա խաւսեցաւ եւ բժշկեաց զսա: Այլ որք ուղիղ իմացան, եւթ ամ ասացին զփորձութիւնքն Յոբայ, որպէս ցուցաւ ի գիրս իւր:

Բան. «Ասէ ցնա. “Կամի՞ս ողջ լինել”» (Յհ Ե.6):

Սեկնութիւն. Քրիստոս ոչ եհարց զնա վասն գիտութեան, այլ նախ ի յաւժարեցնել զցանկութիւն նորա, զի ընդունիցի զփրկութիւն Աստուծոյ:

¹ C ãçù

² B յամիսն

³ B ãçù եղեալ յաւազանն ... խաչն Քրիստոսի

⁴ B անախտն

⁵ A B ãçù

⁶ B ãçù

⁷ C զայնքան

Երկրորդ. ճանապարհ տայ խաւսից, զի զարթուցէ զնա ի¹ հաւատսն Քրիստոսի: Երրորդ. եհարց զնա, զի պատասխանելովն յայտնեացի կարիս հիւանդին:

Բան. «Եւ նա ասէ. “Տէ՛ր, ոչ գոք ունիմ, [թէ յորժամ ջուրքն յուզիցին], արկցէ զիս յաւազանն”» (Յհ Ե.7):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ցուցանէ զչափ տկարութեան:

Երկրորդ. զի անհոգաբարձու էր, որպէս թէ ասել. «Ես անկար եմ իջանել եւ զայլ ոք ոչ ունիմ զիս իջուցանել»: Չայս ասէր հիւանդն, զի տեսանէր զՅիսուս զարատր գոլ եւ յաջողակ առ ի յիջուցանել զնա յաւազանն, իսկ Քրիստոս վասն փոքր փափագմանն զմեծ պարգեւսն շնորհեաց նմա զկատարեալ առողջութիւն, որպէս² ասէ ցնա.

Բան. «Արի՛, առ զմահիճս քո եւ գնա՛» (Յհ Ե.8):

Մեկնութիւն³. Շատ է ասել՝ արի՛, քան թէ՝ ողջացի՛ր, քանզի միտք քանիս այս է. այնպէս կատարեալ ողջ լիջի՛ր, մինչ զի իսկոյն կարասցես գործ առողջութեան առնել:

Նախ⁴ հարց. Վասն է՞ր ոչ խնդրեաց ի նմանէ հաւատ, որպէս ասաց երկու կուրիւն. «Հաւատա՞յք, եթէ⁵ կարող եմ առնել ձեզ զայդ» (Մտ Թ.28):

Պատասխան. Ասելի է, եթէ⁶ կոյրքն այն լուեալ էին զլուրն Քրիստոսի եւ ի համբաւէ զՅիսուս ճանաչէին, վասն որոյ պարտական էին հաւատալ ի նա, իսկ հիւանդս այս ոչ⁷ ճանաչէր զՅիսուս, վասն որոյ ոչ խնդրեաց ի նմանէ հաւատ:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր ասաց. «Ա՛ռ զմահիճս քո»:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զի հրամանն արդիւնացեալ երեւեացի, եւ մի՛ կարծեսցի առ աչաք ինչ եւ ստութեամբ եղեալ: Երկրորդ. վասն աւգտութեան առողջացելոյն, զի չունէր պատճառ մնալոյ⁸, եւ ոչ ունէր պատճառ թողոյ անդ զմահիճս իւր, զի աղքատ էր: Երրորդ. զի յառաջն իբրեւ զանդամայլոյժ էր, որ ոչ կարէր կանգնել եւ

¹ B ãÇù

² C որպէս եւ

³ B ãÇù

⁴ B ãÇù

⁵ A C թէ

⁶ A թէ

⁷ C դեռեւս ոչ

⁸ C մնալոյ անդ

նչ իր ինչ ձեռաք բռնել, վասն այն ընդդէմ այսմ ասաց Քրիստոս. «Արի՛, առ զմահիճս քո եւ զնա՛»:

Չորրորդ. գայն ցուցանէ, թէ կատարեալ յառաջին առողջութիւն էած միով բանիւ, եւ ոչ որպէս բժիշկ սակաւ-սակաւ տան զառողջութիւն:

Նոյնպէս¹ յարուցեալ մեռելոցն հրամայէր տալ նմա ուտել. մին՝ զի մի առ աչաք երեւեսցի, եւ միւս՝ թէ ի կատարեալ առողջութիւն եհան զամենայն հիւանդն եւ զմեռեալս: Չայս ցուցանէ մեզ, զի յորժամ էջ Բանն Աստուած յարգանդի Կուսին, իսկոյն զբնութիւնս մեր միաւորելով Աստուած արար՝ անապական մարմնով եւ անմեղ հոգով, որպէս եր նախքան զմեղանչելն ի դրախտին, եւ ոչ յետոյ ի մկրտութիւն կամ ի² յարութիւն, որպէս ասեն ոմանք:

Բան. «Եւ առժամայն ողջացաւ, եւ յարեաւ, առ զմահիճս իւր եւ շրջէր» (Տեա Յի Ե.9):

Մեկնութիւն. Բարոք ասէ՝ առժամայն, զի աստուածային զարութիւն վասն անչափութեան իւրոյ վաղվադակի ներգործէ, իսկ բնական զարութիւն ժամանակաւ ներգործէ:

Այս առաջին բանն, որ ցուցանէ ըստ գործոյն, թէ Աստուած է Քրիստոս:

Վասն շաբաթուց

Բան. «Եւ եր շաբաթ յաւուրն յայնմիկ» (Յի Ե.9):

Մեկնութիւն³. Այս է առաջին լուծումն շաբաթուն, վասն որոյ ասեն, թէ երեսուն եւ ութ ամ հիւանդին շաբաթ ունի հազար ինը հարիւր ութսուն աւուրս: Եւ այնքան ամ ասեն յԱբրահամէ, որ զթլփատութիւն եւ զշաբաթս եւ զայլ արէնս հին հրամայեաց եւ աստ ամարտեաց:

Հարց. Վասն է՞ր Քրիստոս առաւել ի շաբաթու բժշկէր, քան ի յայլ աւուրս:

Պատասխան. Վասն հինգ պատճառի.

Նախ՝ ի յայտնութիւն սքանչելեաց իւրոց եւ քարոզութեան, զի հրէայքն ի շաբաթ աւուրս առաւել ժողովէին ի սուրբ տեղիսն եւ սրբութեան պարապէին:

¹ C նոյնպէս որպէս

² C ãÇù ի

³ B ãÇù

Երկրորդ. զի ցուցցէ գուղիղ միտան արինացն Մովսիսի, զի արգելումն ի գործոց յաւոր շաբաթու ոչ էր պարտ իմանալ վասն աստուածային գործոյ կամ վասն հարկաւոր գործոց, զի կարէին զեզինս ի ջուր տանել եւ զգրաստ անկեալ ի ջրհորոյ հանել, եւ ի շաբաթի ար զմանուկն թլփատել եւ զմեռեալն թաղել:

Երրորդ. պատշաճ էր Քրիստոսի բանի եւ գործով լուծանել զշաբաթս, զի տալոց էր նոր արեւնս եւ վախճան հնոյն սկիզբն է նորոյս:

Չորրորդ. ցուցանէ, թէ ինքն է Տէր եւ իշխանութիւն ունի ի վերայ շաբաթու արինացն դնել եւ փոխել, ըստ այնմ. «Տէր է Որդի Մարդոյ եւ շաբաթու» (Մր Բ.28):

Հինգերորդ. ուսուցանէ մեզ զհոգեւոր շաբաթս, զի պարտ է միշտ¹ զգործս առաքինութեան գործել՝ թողլով զմարմնական շաբաթս:

Բան. «Ասեն հրեայքն [ցրժշկեալն]. “Շաբաթ է, եւ ոչ է արժան առնուլ [քեզ] զմահիճս [քո]”» (Յհ Ե.10):

Մեկնութիւն. Սուտ ասեն նոքա, զի պատշաճ էր յաւոր շաբաթու զայնպիսի մարմնական գործ առնել, որք կարգեալ են յաստուած-պաշտութիւն, առ ի պատիւ Աստուծոյ, որպէս քահանայքն ի տաճարին առնէին զգործ մարմնաւոր, այսինքն՝ զարդարելով զտաճարն, զոհելով զանասունս եւ լուանալով եւ վառելով զհուրն, եւ այլ սոյնպիսիս, որպէս ասէ ի Մատթէոս: Իսկ բառնալ զմահիճս էր գործ առ ի յայտնութիւն սքանչելեացն Աստուծոյ, իսկ ողջացեալն այլ իմն կերպիւ պատասխանեաց.

Բան. «Որ բժշկեացն [զիս], նա ասաց ցիս» (Յհ Ե.11):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել. նա զիս աստուածային² զարութեամբն ողջացոյց եւ նոյն զարութեամբն զայս ինձ հրամայեաց, եւ ես պարտական եմ նմա հնազանդել, քան ձեզ, եւ նա լաւ զիտէ, քան զձեզ:

Բան. «Հարցին ցնա [եւ ասեն]. “Ո՞վ է այրն³”» (Յհ Ե.12):

Մեկնութիւն. Իբրոս ասել. չար է այրն այն, որ այնպէս ասաց ընդդէմ արինացն Մովսիսի: Եւ ողջացեալն կրկին բան ասաց վասն Քրիստոսի. մի՛ որ բժշկեաց, եւ մի՛ որ հրամայեաց առնուլ զմահիճս, բայց նոքա զմիմն ասէին, որ ատելոյն⁴ էր, եւ զսքանչելիսն, որ ի պատիւ Քրիստոսի էր, ծածկէին:

¹ Ը մեզ միշտ

² Ա Աստուծոյ

³ Ը այրն այն

⁴ Ը ատելոցն

Բան. «Եւ բժշկեալն ոչ գիտէր» (Յհ Ե.13):

Մեկնութիւն. Չի բազում ամս ի հիւանդութեան էր, եւ ոչ գիտէր զՅիսուս, թէ ո՞վ որ էր:

Թէ Քրիստոս խոյս ետ

Բան. «Եւ Յիսուս խոյս ետ վասն ամբոխին» (Յհ Ե.13):

Մեկնութիւն. Վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի վկայութիւն ողջացելոյն առաւել հաստատ լինէր, յորժամ Քրիստոս հեռու էր, քան ի մերձն: Երկրորդ. զի զհակառակութիւն հրէիցն զիջուսցէ, զի յորժամ ատեն զոք, ի տեսանելն առաւել զայրանան: Երրորդ. զի յորժամ ի բացեայ էր, սքանչելիքն Քրիստոսի առաւել յայտնեցան, զի քննէին ի միտս, թէպէտ ոչ հաւատային: Չորրորդ. ուսուցանէ մեզ զխոնարհութիւն, զի վասն ամբոխին, որ փառաւորէին, խոյս ետ:

Բան. «Եւ գտանէ գնա [Յիսուս] ի տաճարին» (Յհ Ե.14):

Մեկնութիւն. Չի բժշկեալն միշտ երթայր ի տաճարն, առ ի գոհանալ զԱստուծոյ վասն առողջութեան իւրոյ, եւ Քրիստոս եզիտ գնա, զի բժշկեսցէ զմիտս նորա, որպէս զմարմինն ողջացոյց:

Հարց. Վասն է՞ր ծանոյց զինքն մնա:

Պատասխան. Ի դէմս ողջացելոյն վասն չորից. նախ՝ զի ծանիցէ բժշկեալն զբժիշկն: Երկրորդ. զի հատուսցէ զգոհութիւն: Երրորդ. զի հաւատասցէ ի Քրիստոս: Չորրորդ. զի խրատեսցէ գնա մի մեղանչել:

Իսկ ի դիմաց հրէիցն. նախ՝ զի յանդիմանեսցէ գնոսս վասն նշանացն: Երկրորդ. զի տեսցեն զՆա, որ յանգէտս լինէին եւ հարցանէին:

Բան. «Ողջացար, մի՛ եւս մեղանչեր» (Յհ Ե.14):

Մեկնութիւն. Երեք պատճառ ի դիմաց մնա. նախ՝ ցուցանէ, թէ վասն մեղաց էր պատահեալ հիւանդութիւն այն: Երկրորդ. զի մի մոռասցի զերախտիքն ըստ կամաց հրէիցն: Երրորդ. զի դժգոհութիւն եւ վերստին կրկնելն ի մեղս յոյժ ծանրացուցանէ զպատիժ մեղացն:

Ոմանք ասեն¹ զառաջին ասպտակն սա եհար^{lxvii}, այլ եւ սուրբն Նարեկացին ասէ յիսունութերորդ ճառն^{lxviii} երեք պատճառ ի դէմս մեր. նախ՝ յորժամ ի պատուհասէ զերծանիմք, այլ մի մեղիցեմք: Երկրորդ. յետ մկրտութեան թէ մեղանչեմք, տանջանքն է անվախճան: Երրորդ. թէ

¹ Ը ասեն, թէ

յետ խոստովանութեան դարձեալ կրկնեմք, լինիցի յետինն մարդոյն չար քան զառաջինն, որպէս ասէր Տէր.

Բան. «Գնաց այրն եւ պատմեաց հրէիցն» (Յհ Ե.15):

Մեկնութիւն. Ոչ չարութեան, այլ սիրոյ է ցոյցը:

Եւ յայտ է ի չորից. նախ՝ զի ասէ. «Որ բժշկեացն զիս»: Երկրորդ. զի Քրիստոս զոր առողջացոյց մարմնով, առողջացոյց եւ մտաւք: Երրորդ. զի «Ահաասիկ ողջացար» ցուցանէ զբոլոր առողջութիւն հոգւոյն եւ մարմնոյն¹: Չորրորդ. վասն սորա ասէ Քրիստոս. «Ողջոյն իսկ մարդ բժշկեցի ի շաբաթո» (Յհ Է.23):

Եւ այն, զի ասէ Քրիստոս պատուիրելով. «Մի՛ եւս մեղանչեր» (Յհ Ե.14), ոչ այնքան վաղվաղակի անկաներ ի մեղս մատնութեան, վասն այն ասելի է, թէ բարի մտաւք ասաց նոցա², բայց հրէայքն չար մտաւք ընկալան, որպէս եւ զքարոզութիւն Քրիստոսի ի չար փոխարկելին:

Բան. «Վասն այնորիկ զՅիսուս հալածեին³ հրէայքն, զի զայն առնէր ի շաբաթո» (Յհ Ե.14):

Մեկնութիւն. Քանզի համարէին, զի այնու անցանէր զարեւնսն Մովսէսի, թէպէտ սքանչելիքն Քրիստոսի ոչ է լուծումն արինացն Մովսէսի, զի հարկաւոր գործք եւ այնք, որք էին առ ի պատիւ Աստուծոյ, ոչ լուծանէին զշաբաթս, որպէս ցուցաւ ի վերոյ:

Եւ զի թարգմանիչ ասէ մեկնիչդ^{lxix}, զիտելի է, զի երեքն են թարգմանիչք. նախ՝ գրոյն, որպէս եւթանասունքն: Երկրորդ. բանին, որպէս լեզուագէտք: Երրորդ. մտաց, որպէս մեկնիչք:

Հարց. Վասն է՞ր զայս եւ զայն անդամալոյծն մի ասեն:

Պատասխան. Չի Եւսեբի ի ցանգն զհամաձայնութեան նշանն մի գրէ չորից գլխոյն, առ որս ասենք, եթէ Եւսեբի ոչ զանդամալոյծն գրէ մի գոլ, այլ բժշկութիւն նոցա^{lxx}:

Եւ զի այլ է սա եւ այլ նա, յայտ է յերից. նախ՝ ի տեղոյն, երկրորդ՝ ի ժամանակէն, երրորդ՝ ի բանից կարգէն:

¹ C մարմնոյն եւ հոգւոյն

² C նա

³ B ãÇù

Ձի Քրիստոս առնէր եւ ուսուցանէր

Իսկ այն, որ ասէ Ոսկեբերանն վասն վարդապետութեան եւ նշանացն Տեառն. նախ՝ զի յաւգուտ նոցա առնէր երբեմն զմի, քան զմիւսն յառաջ: Երկրորդ. զի միմեանց վկայք լինիցին, այսինքն՝ քարոզութիւն նշանացն եւ նշանն քարոզութեան հաստատութիւն:

Իսկ առ մեզ՝ վարդապետացս, կրկին¹ կերպիւ ունիմք. նախ՝ զքանս ճշմարիտ եւ զգործս բարիս: Երկրորդ. աշխատութիւն մտացն եւ ուսումն բանիցն է վկայ², եւ բանքն աշխատանացն:

Իսկ այլ վարդապետք ասեն, թէ նախ առնէր զնշանս եւ ապա քարոզէր, վասն զի բանական³ ճանաչումն մարդկան ի զգալեացս ածի յիմանալիսն, զի ամենայն ճանաչումն մեր ծնանի ի զգայարանացս, վասն այն սովորութիւն է անետարանչիս, զի նախ ճառէ զսքանչելիս եւ ապա՝ զվարդապետութիւն:

Բան. «Հայր իմ մինչեւ ցայժմ գործէ, եւ ես գործեմ» (Յի Ե.17):

Մեկնութիւն. Այս երկրորդն է, որ ի գործոյն ցուցանի, թէ Աստուած է Քրիստոս:

Հարց. «Ձի՞նչ է, որ⁴ ասէ Մովսէս. «Հանգեալ Աստուած ի գործոց իւրոց» (Հմմտ Ծն Բ.2), եւ աստ ասէ. Մինչեւ ցայժմ գործէ»:

Պատասխան. Կրկին է գործն Աստուծոյ, այսինքն՝ ստեղծանել եւ նախախնամել: Արդ, ի ստեղծանելոյն հանգեալ է, զի այլ նոր ինչ ոչ ստեղծանէ, այլ զեղեալն միշտ խնամէ: Դարձեալ՝ հայր ասաց պահեալ զշաբաթս եւ ինքն գործէ, զայն տայ իմանալ, թէ արեւնսդիրն ընդ արինաւ ոչ մտանէ, որպէս ասաց՝ մի՛ սպանանէր եւ մի՛ դատեր, եւ ինքն դատէ եւ սպանանէ, նոյնպէս եւ զշաբաթս իմացիս: Դարձեալ՝ տե՛ս, յորժամ զաշակերտքն չարախաւսեին, թէ անցանեն զարեւս եւ ի շաբաթու հասկ փշրեն, նա զԴաւիթ բերէ վկայ, զի մարդ էր, որպէս եւ⁵ առաքեալքն զժառայն ծառայակցան⁶, իսկ յորժամ զՔրիստոս հալածէին վասն գործոյ շաբաթուն, վկայ իւր բերէ զՀայր⁷, զի Աստուած է համազուգ Հայր:

¹ A B ԻճԻ

² B եւ ուսումն է բանիցն վկայ

³ B C բնական

⁴ B գոր

⁵ B օձս

⁶ C ծառայակցացն

⁷ C զՀայր բերէ

Վասն նախախնամութեան

Դարձեալ՝ Հայր իմ, որ հրամայեաց պահել զշաբաթս, եւ ինքն գործէ միշտ՝ նախախնամելով զմարդիկ, որպէս յաւուր շաբաթու զարեգակն ծագէ, եւ զլուսին¹ եւ զաստեղս եւ զայլս: Նոյնպէս եւ ես յաւուր շաբաթու գործեմ զգործս Հայր իմոյ, զի Աստուած եմ:

Եւ գիտելի է, զի գլխաւրեն չորս կարգ է² նախախնամութեան Աստուծոյ. նախ՝ զտի եւ զգիշեր եւ զեղանակս տարւոյն փոփոխելով խնամէ³: Երկրորդ. զկենդանեաց տեսակս ծննդեամբ խնամէ, շարժութեամբ⁴ երկնային մարմնոց: Երրորդ. զբնականս ի նոյնութեան պահէ եւ ի տեղի իրեանց, որպէս զչորս տարերս. զքարինս, զգետս եւ զայլս: Չորրորդ. զբանականս խնամէ զանազան խրատով եւ պիտոյիս եւ այլն:

Այսպէս եւ Քրիստոս չորիս խնամէր զմարդիկ. նախ՝ քարոզելովն ի գիտութիւն ածեր: Երկրորդ. սքանչելեալք ի հաւատս բերեր: Երրորդ. զախտս մարմնոյն բժշկեր: Չորրորդ. զմեղս ի հոգւոյն սրբեր:

Ընդդէմ բաժանողաց

Բան. «Վասն այնորիկ հրեայքն խնդրէին սպանանել զնա» (Տես Յհ Ե.18):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁵ խորհէին եւ կամէին:

Բան⁶. «Ձի ոչ միայն լուծանէր զշաբաթս, այլ եւ Հայր իւր կոչեր զԱստուած⁷ եւ հաւասար առնէր զանձն Աստուծոյ⁸» (Յհ Ե.18):

Մեկնութիւն. Տե՛ս եւ զայս, զի հրեայքն հակառակ Աստուծոյ⁹ եւ թշնամիք համարէին զՔրիստոս ըստ իւրն բանին, թէ հաւասար է Աստուծոյ, եւ վասն այն խնդրէին սպանանել, եւ սոքա անուամբ միայն քրիստոնեայք յերկուս բաժանեն զմի Քրիստոսն, որ քան զհրեայսն

¹ B Լուսինն

² C կերպ է

³ A B խնամէ, այսինքն

⁴ C շարժմամբ

⁵ B ԹՉ՝ Մեկնութիւն. այսինքն

⁶ A B ԹՉ՝

⁷ A ԹՉ՝

⁸ A B ԹՉ՝, C ինքն Աստուծոյ

⁹ A B Քրիստոսի

անարգ են եւ վատթարք, որպէս ցուցանէ մեկնիչդ յերկար աստուածաբանութեամբ ընդդէմ Քաղկեդոնի^{lxxi}, որ յերկու¹ բնութիւնս² բաժանեն եւ ընդդէմ Նեստորի, որ յերկուս բաժանեն:

Հարց. Ո՞րն է առաւել չար, որ զբնութի՞ւն բաժանէ, թէ՞ որ զանձն:

Պատասխան. Այն, որ զանձն բաժանէ, յայտնի չար է³, եւ որ զբնութիւնս⁴ բաժանէ, ծածուկ չար: նախ՝ որ զբնութիւն բաժանէ եւ զկամս եւ զգործս, նա եւ զանձն⁵ բաժանէ: Երկրորդ. զի անձն առանց բնութեան միայն կոչումն է, վասն որոյ որ անձամբ ասէ միացեալ եւ ոչ՝ բնութեամբ, անուամբ ասէ միացեալ եւ ոչ՝ էութեամբ: Եւ տե՛ս, որ բաժանէ զմարմինն ի Բանէն, թէ՛ բնութեամբ եւ թէ՛ անձամբ, զմարմինն Աստուած ոչ խոստովանի: Եւ թէ Աստուած է միութեամբն, յայնժամ զարարոր եւ տկար ոչ է, այլ միայն զարարոր⁶, եւ ոչ հաւասար կամ անհաւասար, այլ միայն հաւասար⁷, եւ ոչ ապականացու եւ անապական, եւ ոչ Տէր եւ ծառայ, այլ Բանն Աստուած մարդացեալ մարմնովն է Տէր, եւ մարմնովն անապական, եւ մարմնովն Որդի Աստուծոյ, եւ մարմնովն հաւասար Հար, որպէս յայտնապէս ցուցանի ի գիրս Հարցմանց^{lxxii}:

Վասն ոչ կարելոյն

Բան. «Ոչ կարէ Որդի Մարդոյ առնել յանձնէ եւ ոչ ինչ⁸» (Յի Ե.19):

Մեկնութիւն. Չորս կերպիւ ընդդիմութեամբ լուծանէ զբանս. նախ՝ զքրանչելիսն, զոր արար, եւ զկիրսն, զոր կրեաց, զայս ոչ է տեսանել ի Հայր: Երկրորդ. զի ասաց. «Անձամբ իմով դնեմ զանձն իմ» (Հմմտ Յի Ժ.18): Երրորդ. զի ամենայն բանականք անձնիշխանք են, ապա եւ Քրիստոս ոչ է ի ներքոյ հարկի: Չորրորդ. զի ոչ կարելն բազմայեղանակ է եւ ոչ պարզ մի կերպիւ, որպէս ասէ Աստուածաբանն «յԱռ որս գիրս⁹»^{lxxiii}:

¹ B երկու, C երկուս Որդիս

² C ãÇù բնութիւնս ... յերկուս

³ A որպէս յայտնի չար է, B որպէս յայտնի ցուցանէ

⁴ C զբնութիւնսն

⁵ B անձն

⁶ B զարարութեամբ

⁷ B Հար

⁸ C եւ ոչ ինչ եւ այլն

⁹ B կիրս

Ապա ուրեմն երբեմն զբարձրագոյնս եւ երբեմն զնուաստականս վասն տնաւրէնութեան ասէ, ըստ պիտոյից ժամանակին:

Դարձեալ՝ ոչ կարելն Որդոյ հինգ իրս ցուցանէ աստ. նախ՝ յորժամ զբարձրագոյնս ասաց, չարացան հրէայքն, այժմ զնուաստականսն ասէ ի շիջումն բարկութեան¹ նոցա: Երկրորդ, ոչ կարէ առնել, այսինքն՝ անաւգուտ ինչ²: Երրորդ. ոչ կարէ առնել եւ ոչ ինչ, այսինքն՝ մեղք եւ չար, ըստ այնմ. «Առանց նորա եղես եւ ոչ ինչ» (Յհ Ա.3): Չորրորդ. այսու առաւել զմիակամութիւն ցուցանէ, զի մի՛ է կամք իւր եւ Հարն, վասն այն առանց Հարն ոչ կարէ առնել ինչ: Հինգերորդ. զի զաւրութիւն աստուածային կարողութեան ուստի առնելն է, այլ եւ³ Աստուածութիւն, եւ տէրութիւն, եւ իշխանութիւն եւ այլն ոչ են յատուկ անձանցն, այլ հաւասար միոյ Աստուածութեան, վասն այն որդին ոչ կարէ առնել ինչ⁴ առանց Հար, որպէս ցուցաւ:

Բան. «Եթէ ոչ տեսանիցէ զՀայրն, զի առնէ⁵» (Յհ Ե.19):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել. ձեզ թուի թէ անցանեմ զաւրէնս, եւ այս անհնար է, զի ոչ կարեմ թիւրիլ յաստուածային ճշմարտութենէս, գոր ունիմ ընդ Հար:

Ընդդէմ Արիոսի

Բան. «Ձի գոր նայն առնէ, զնոյն եւ Որդին նմին նման գործէ» (Յհ Ե.19):

Մեկնութիւն. Եւ աստ բառնայ երիս պատճառաւ, որով զՈրդին փոքր կարծէին, քան զՀայր.

Առաջին. զի ասէին. «Հայր գործէ ինչ, գոր եւ Որդի ոչ կարէ առնել»: Եւ զայս բառնայ՝ ասելով. «Ձի գոր նայն առնէ, - այսինքն՝ Հայր, - զնոյն եւ Որդին գործէ»:

Երկրորդ. զի մոլորեալք ոմանք ասէին, որպէս Արիոս, թէ՛ «Ձոր ինչ առնէ հայր, առնէ եւ Որդի, ըստ տեսակին եւ ոչ ըստ անհատին առնէ», եւ զայս բառնայ ասելովն. «Ձնոյն եւ Որդին գործէ»:

Երրորդ. դարձեալ՝ թէ ոք ասիցէ, զի թէպէտ եւ ըստ անհատին Որդին նման գործէ Հար, սակայն ոչ նոյնաբար, այլ Որդի Հար գործիք է,

¹ C բարկութեանց

² A B ãÇù Երկրորդ ... ինչ

³ A B այլ

⁴ A ãÇù

⁵ A B չիք զի առնէ

որպէս ուրագն հիւսան, եւ ուռն՝ դարբնին: Եւ զայս չար կարծիս, եւս քառնայ Քրիստոս՝ ասելով. «Նմին նման գործէ»:

Դարձեալ՝ ընդդէմ Արիոսի, որ արարած ասէ, զի թէ Որդի¹ արարած է, յայնժամն ոչ կարէ առնել, զոր ինչ Հայրն առնէ, զի եթէ² Որդի արարած է, ապա Հայր արար զնա, որ է սուտ, իսկ Որդի զինքն ոչ կարէ առնել, վասն այն Քրիստոս յորժամ ասէ. «Ձոր ինչ Հայր առնէ, զնոյն եւ Որդին նմին նման գործէ», ցուցանէ, թէ Որդի ոչ է արարած, այլ անեղ, այլ մարդկութիւն Քրիստոսի է արարած: Եւ զիտելի է, զի որպէս Արիոս զԲանն ասէր գործիք Հայր, սոյնպէս Նեստոր զմարդն ասէ գործիք Բանին, նոյնպէս եւ քաղկեդոնիկք զՔրիստոս ասեն գործիք եւ անաթ Աստուածութեան: Ձնոյնս եւ ոմանք ասացին զմարմինս մեր գործիք հոգոյս մեր, եւ ոչ էութեամբ միաւորեալ հոգի եւ մարմինն: Եւ սոքա երեքեանս հերձուած են եւ սուտ³:

Բան. «Հայր սիրէ զՈրդի» (Յի Ե.20):

Սեկնութիւն. Ձի կցորդ եւ յաւետակից է Հայր էութեամբ եւ զհտութեամբ⁴: Եւ դարձեալ՝ ըստ մարդկութեան Հայր սիրէ զՈրդի եւ զամենայն ինչ ցուցանէ, այսինքն՝ զլրութիւն զհտութեան տուեալ նմա ըստ միաւորութեան Բանին Աստուծոյ ի մարդկութիւն իւր:

Բան. «Եւ մեծամեծս⁵ եւս [քան զսոյնս] ցուցանէ նմա» (Յի Ե.20):

Սեկնութիւն. Չորս ինչ նշանակէ ցուցանելն. նախ՝ զհաստատութիւն, որպէս ասացաւ յառաջին հատորն: Երկրորդ. վասն տնաւորէնութեան ասէ: Երրորդ. զարտաքին ցուցանելն ասէ, որ գործով զգարութիւն եւ զգիտութիւն Քրիստոսի ցուցանէր մարդկան:

Այլ ոչ է պարտ⁶ իմանալ, թէ Քրիստոս յապառնի ժամանակ իր ինչ ուսանի, որպէս մեր եւ որպէս առաքելալքն ուսան ի Հոգոյն, զի ի սկիզբն յղացման ի կուսական յարգանդի ընդ միաւորութեամբ Բանին զամենայն ճանաչեաց եւ զիտաց⁷ հոգովն, եւ մարմինն Աստուած եւ անապական եղեւ, որպէս ասէ մեկնիչդ յետոյ^{lxxiv}, թէ Հայր ցուցանէ նմա զամենայն, զոր առնէ, ապա լուծանելով զշարաթն ոչ է հակառակ

¹ Ը Որդին

² Ը եթէ

³ Ը հերձուածք են եւ սուտ

⁴ Ը յոյութեամբ

⁵ Ա մեծամեծ

⁶ Ա Բ ãçù

⁷ Ը յիտաց եւ ճանաչեաց

Աստուծոյ¹: Տե՛ս, որպէս Յովաննէս Սկրտիչն զաստուածաբանութիւն բարձրացոյց եւ նուաստացոյց եւ դարձեալ բարձրացոյց, սոյնպէս եւ աստ առնէ:

Բարձր եւ նուաստ գործք

Հարց. Վասն է՞ր երբեմն բարձրագոյն խաւսէր եւ գործէր, երբեմն՝ զնուաստս:

Պատասխան. Վասն վեց պատճառի.

Նախ՝ մի եւ նոյն, զի Աստուած էր մարդացեալ:

Երկրորդ. նուաստութեամբն զատելութիւն հրէիցն խափանէր եւ բարձրութեամբն զիշխանական զարութիւն իւր ցուցանէր:

Երրորդ. նուաստութեամբն զպարտիք նախահարն լուծանէ եւ բարձրութեամբն զհաւատն ի մեզ հաստատէ:

Չորրորդ. զի ցուցցէ զխոնարհութիւն նորա վասն մեր եւ բարձրութիւնս մեր ընդ նմա:

Հինգերորդ. ընդդէմ սատանայի, զի ի բարձրագոյնսն սարսէր սատանայ եւ ի խոնարհագոյնսն մոլորէր:

Վեցերորդ. դարձեալ բարձրն հաւատացելոց հաստատութիւն է, որպէս ասացաւ, եւ խոնարհն անհաւատից մոլորութիւն: Եւ որ վասն խոնարհագունիցն սոսկ մարդ ասէ զՔրիստոս, ընդ սատանայի մոլորի, որպէս ասացաւ յառաջին հատորն, ի սկիզբն գրոցս, որ ասէ. «Խաւար նմա ոչ եղև հասու» (Յհ Ա.5): Տե՛ս զչար մտածումն հրէից վասն նշանացն չորս կերպիւ, եւ զբարի մտածելն քրիստոնէից վեց կերպիւ², որպէս ասէ մեկնիչդ^{lxxv}: Եւ սոյնպէս ամենայն ուղղափառ եւ չարափառ ըստ իւրում մտացն իմանայ զՍուրբ Գիրս:

Վասն յարութեան

Բան. «Չգործս, ընդ որ դուք զարմանայք» (Յհ Ե.21):

Մեկնութիւն. Չարմացումն է ի վեր քան զմիտս, եւ իմացումն հաւասար մտաց, եւ զգացումն ի ներքոյ մտաց: Չարմանալի է բժշկութիւն հիւանդին, եւ մեծամեծ գործ յարութեան է եւ դատաստան

¹ Ը Աստուծոյ ւլն

² B ãÇù եւ զբարի ... վեց կերպիւ

առնել, այլ ասեն վարդապետք, եթե զմեռեալս յարուցանել եւ զմեղաւք հոգին արդարացուցանել մեծագոյն գործ է, քան թէ նոր երկինք եւ երկիր ստեղծանել:

Հարց. Չի՞նչ է. «Չորս կամի, կենդանի առնէ» (Յի Ե.21):

Պատասխան. Վասն չորից¹. նախ՝ ընդդէմ թանձրամտացն, որ տկար կարծէին գՔրիստոս, ասէ. «Հաւասար է Հաւր կարող զարութեամբ², եւ զորս կամի կենդանի առնէ»: Երկրորդ. ի յամբարշտութենէ յարդարի³ զորս կամի, այսինքն՝ ազատ կամաւք եւ ոչ ի հարկէ բերէ: Երրորդ. նկատ է մեռեալսն, զոր մարմնով յարոյց: Չորրորդ. ի հասարակ յարութիւն գոմանս յարուցանէ, որպէս ցուցանէ յառաջիկայոյ:

Այս առաջին գործ յարութեան, որ ցուցանէ, թէ Աստուած է Քրիստոս:

Իսկ չորրորդ՝ զգործ դատաստանին ասէ.

Վասն դատաստանին

Բան. «Եւ ոչ եթէ Հայր դատի գոք, այլ զամենայն դատաստան ետ Որդոյ իւրոյ⁴» (Յի Ե.22):

Մեկնութիւն. Չայս ոչ է պարտ իմանալ, եթէ Հայր ոչ դատի, ի բաց կտրելով զՀայր ի դատաստանէ, այլ զայն ասէ, թէ Հայր ոչ դատի առանց Որդոյ, զի մի է ներգործութիւն Հաւր եւ Որդոյ⁵ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, որպէս էութիւն եւ բնութիւն եւ Աստուածութիւն, վասն այն Հայր եւ Որդի եւ Հոգին Սուրբ զվերջին դատաստանն առնէ, իսկ Քրիստոս մարմնոյ երեւմամբն նստցի դատաւոր, զի այնպէս վայել է, զի դատաւորն յայտնի լիցի ամենեցուն, որ գան ի դատաստան, իսկ ըստ Աստուածութեան ոչ կարեն տեսանել զՀայր եւ զՈրդի եւ զՍուրբ Հոգին, զի թէ տեսանէին, երանեալք լինէին, որպէս ասէ ի սոյն Աւետարանի. «Այս են կեանք յաիտենականք, զի ծանիցեն զՔեզ միայն ճշմարիտ Աստուած, եւ զոր առաքեցեր՝ զՅիսուս Քրիստոս⁶» (Յի ԺԷ.3), վասն այն մարմնացեալ Որդին նստցի դատաւոր:

¹ Ը չորս իրաց

² Ը կարողութեամբ

³ Ը յարդարութիւն

⁴ A B ãÇù

⁵ B ãÇù զի մի է ... Որդոյ

⁶ A B չիք զՅիսուս Քրիստոս

Դարձեալ գիտելի է, զի իշխանութիւն դատաւորութեան Քրիստոսի ի Հարէ է եւ այնպէս հաղորդի, զի նոյն իշխանութիւն միշտ առ Հայր մնայ, որպէս եւ Աստուածութիւն, նոյնպէս զկեանքն եւ զներգործութիւն եւ զգիտութիւն իմասցիս, իսկ որ Աստուած Հայր ետ զդատաստանն Որդոյ. նախ՝ տալն զունելն ցուցանէ, որպէս ունի զեութիւն ի Հարէ, նոյնպէս զկեանսն¹, զիշխանութիւն, զդատաստան եւ զայլս:

Դարձեալ վասն տնայրեւորութեան ասէ.

Քէ Որդի է դատաւոր

Եւ թէ վասն է՞ր Հայր ոչ առնէ զդատաստան, այլ Որդի:

Ասենք՝ տաս պատճառաւ.

Նախ՝ զի դատաստանն իմաստութեամբ լիցի, եւ Քրիստոս է իմաստութիւն եւ զարութիւն Աստուծոյ Հարւ ըստ առաքելոյ (Հմմտ Ա.Կր Ա.24):

Երկրորդ. զի Որդին ետ զԱւետարանն ի նորս եւ զարեւնս ի հինն, ըստ որում. «Բան է Աստուծոյ» (Յհ Ա.1), վասն այն Որդին դատէ:

Երրորդ. այսու զԱստուածութիւն իւր ցուցանէ, զի ամենայն մարգարէք զԱստուած ասացին զոյ դատաւոր, ըստ այնմ. «Աստուած դատաւոր արդար» (Սղ Է.12), եւ թէ՛ դու հատուցանես իւրաքանչիւր զգործս² նոցա:

Չորրորդ. պարտ է կատարել գրեալքն ի մարգարէից, զի դիւրին է երկնի եւ երկրի անցանել, քան յարինաց եւ ի մարգարէից, իսկ Դ-աւիթ ասէ վասն դատաւորութեան Որդոյ. «Աստուած զիրաւունս քո արքայի տուր³, եւ զարդարութիւնս քո⁴ Որդոյ թագաւորի՝ դատել զժողովուրդս» (Սղ ՀԱ.2), եւ Դ-անիւ էտես զհին ատուրցն, եւ զի Որդոյ տուաւ դատել զազգս (Հմմտ Դ-ն Է.13-14):

Հինգերորդ. զի Հայր անտեսանելի է եւ անմարմին, նոյնպէս եւ Հոգին, պարտ էր Որդոյ դատել զմարմնաւորս վասն մարմնով երեւելոյն, զի որ զփորձ առեալ էր եւ կարող էր փորձանաւորաց աւզնական լինել⁵:

¹ C զկեանս

² B ըստ □ործս

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

⁵ A B ãÇù

Վեցերորդ. զի Որդին մարդ եղև եւ ընդ ամենայն էանց, բաց ի մեղաց, պարտ էր Որդոյն դատաւոր լինել եւ հատուցանել մարդկան ըստ գործոց, հաւատացելոց եւ անհաւատից:

Եւթներորդ. զի որ զՆա խաչեցին, տեսցեն յայնժամ եւ իմասցին, թէ աստուածասպանք եղեն, ըստ այնմ. «Հայեսցին ի նա, յոր խոցեցինն» (Յի ԺԹ.37):

Ութներորդ. զի վկայքն վասն Քրիստոսի հեղին զարիւնս եւ տանջանս կրեցին, պարտ էր Քրիստոսի դատել եւ պսակել գնոսա:

Իններորդ. զի ուրախ լիցին քրիստոնեայք, յորժամ զնա տեսցեն դատաւոր եւ վրէժխնդիր գործոց մարդկան, ապա պարտ է ի նա ընկենուլ զդատաստան զրկողացն մեր, զի. «Իմ է վրէժխնդութիւն» (Հմմտ Եր Ծ.15, Հո ԺԲ.19, Եբր Ժ.30), ասէ Տէր:

Տասներորդ. զի Քրիստոս է գլուխ մեր եւ մեր անդամք, պարտ է, զի նա լիցի մեզ¹ դատաւոր, եւ մեք մի դատեսցուք զմիմեանս, այլ սիրեսցուք, որպէս զանձինս մեր:

Այսքան առ այս:

Բան. «Ձի ամենեքեան պատուեսցեն զՈրդի» (Յի Ե.23):

Մեկնութիւն. Այսու յայտնապէս զԻնքն Աստուած ասաց, զի ամենայն արարածք ոչ են այնպէս պատուելի, որպէս զԱստուած, եւ զի Քրիստոս ընդ Հար հաւասար Աստուած է, վասն այն զՀար պատիւն ունի:

Այս ի ստորասութենէ:

Ասէ եւ ի բացասութենէ. որ ոչ պատուէ զՈրդի, ոչ պատուէ զՀայր, իսկ թէ արինակ խնդրես, մի գործոց, բազումք են. նախ՝ որպէս լոյսն եւ առն լուսաւորեալ զմի ներգործեն: Երկրորդ. որպէս լոյս աչաց եւ արտաքին զմի տեսութիւն գործէ: Երրորդ. որպէս երկաթ հրացեալ զայրելն գործէ: Չորրորդ. որպէս հոգի եւ մարմին զմի գործ առնէ:

Եւ այլ բազում, որպէս գործիքն եւ արուեստաւորն մի գործ առնէ, թէպէտ ատար են արինակքս ի ճշմարտութենէն:

Այսքան առ այս:

¹ A B մեր

Վասն վկայից Տեառն

Բան. «Եթէ ես վկայեմ վասն իմ¹, վկայութիւն իմ չէ ճշմարիտ» (Յհ Ե.31):

Մեկնութիւն. Տարակուսելի է յերկու դէմս, զի թէ չէ ճշմարիտ, որպէս ինքն ասաց, զի՞նչ լինիցի, որ յառաջ քան զայս ասաց զանձն Իւր հաւասար Հար եւ զինքն յարուցիչ եւ դատաւոր եւ այլն: Իսկ թէ ճշմարիտ է, զիա՞րդ այժմ ասէ, թէ՛ չէ ճշմարիտ, զոր քաւ լիցի սուտ խաւսել:

Պատասխան². Որպէս առ Աբրահամ ասաց, թէ՛ «Այժմ ծանեայ, զի երկիւղած ես յԱստուծոյ» (Տես Ծն ԻԲ.12): Սոյն արինակ տարակուսանք է, զի թէ զիտէր յառաջն³, ընդէ՞ր ասէր. «Այժմ ծանեայ, զի երկիւղած ես յԱստուծոյ⁴», այսինքն՝ զիտացի, եւ թէ ոչ զիտէր մինչ ի զենումն Որդոյն, զիա՞րդ է Աստուած, զի Աստուած կանխագէտ է: Այլ այս է, զի զիտէր Նա եւ յառաջն, այլ ի դիմաց աշխարհիս ասէր զայս, զի այժմ ծանեաւ ամենայն որ զաստուածպաշտութիւն նորա, նոյնպէս եւ զայս ի դիմաց հրէից կարծեացն ասէ:

Եւ երեք է տեսութիւն. նախ՝ ի դիմաց հրէիցն, զկարծիս նոցա յայտնէ, որք ասէին, թէ Դու վասն անձին քո վկայես, եւ վկայութիւն քո չէ ճշմարիտ: Երկրորդ. ի դէմս աշխարհի, զի երկու եւ երեք վկայիւք հաստատեսցի ամենայն բան: Երրորդ. թէպէտ Ես միայն վկայեմ, ասէ, ճշմարիտ է, այլ որպէս դուք խորհիք թերահաւատ մտաւք, զի ոչ զվարդապետեալն եւ ոչ զնշանս ի միտ առնոյք, այլ միայն զվկայութիւնսն ասէք չէ ճշմարիտ:

Բան. «Այլ է, որ վկայէ վասն իմ» (Յհ Ե.32):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ Յովաննէս: Եւ չորիւք երեւի յաղագս Քրիստոսի վկայութիւն. նախ՝ Յովաննէս Սկրտչին: Երկրորդ. սքանչելեաց գործն Քրիստոսի: Երրորդ. վկայութիւնն Հար եւ իջումն Հոգոյն: Չորրորդ. գրեալքն ի մարգարեիցն:

Եւ վկայութիւն Հար երիւք է. նախ՝ ի Յորդանանն, երկրորդ՝ ի Թաբար, երրորդ՝ ի ժամ խաչին:

¹ A B չիք վասն իմ

² C անձն

³ C յառաջադէպ

⁴ A B չիք յԱստուծոյ, C զի երկիւղած ես յԱստուծոյ

Վկայութիւն Յովաննու

Բան¹. «Եւ գիտէք², զի ճշմարիտ է» (Յի Ե.32):

Մեկնութիւն. Այսինքն³ վկայութիւն նորա վասն իմ:

Եւ յայտ է ի չորից. նախ՝ զի ելէք յանապատն հարցանել զնա եւ մկրտիլ: Երկրորդ⁴. վասն սրբութեան վարուցն ճշմարիտ վկայէ: Երրորդ. զի Չաքարիա հոգովն մարգարէացաւ. «Գնասցես⁵ առաջի Տեառն՝ տալ զգիտութիւն⁶ փրկութեան⁷ ժողովրդեան», եւ փրկութեան վկայութիւն պարտ է, զի ճշմարիտ լինիցի: Չորրորդ. զի⁸ Եսայի ասէ. «Չայն բարբառոյ յանապատի⁹, պատրաստ արարէք զճանապարհս Տեառն» (Ես Խ.3), եւ այլն, եւ Մաղաքիա. «Ես առաքեցից զիրեշտակ իմ առաջի քո» (Հմմտ Մղ Գ.1):

Ապա ուրեմն ճշմարիտ է վկայութիւն նորա:

Բան. «Դուք առաքեցէք առ Յովաննէս» (Յի Ե.33):

Մեկնութիւն. Այն է, որ զնացին քահանայք եւ դէստացիք առ Յովաննէս, եւ նա վկայեաց ճշմարտութեան, այսինքն՝ Քրիստոսի, վկայելով, թէ Յիսուս էր Քրիստոս, եւ վասն ինքեան ուրանալով ասաց. «Չեմ ես Քրիստոսն» (Տես Յի Ա.20) եւ այլն:

Եւ գիտելի է, զի չորից ոմանց վկայութիւն ընդունելի է եւ ճշմարիտ¹⁰, եւ այս տեսանի առ Յովաննէս. նախ՝ զի յայտնի սուրբ լիցի. եւ Յովաննէս ոչ ուտէր եւ ոչ ըմպէր: Երկրորդ. վկայեալ՝ եւ Յովաննու մարգարէքն վկայեն: Երրորդ. զի նախ հարցանեն զվկայն, որպէս նոքա զՅովաննէս հարցին: Չորրորդ. զի զայլմէ վկայեսցէ, որպէս Յովաննէս զՔրիստոսէ:

Ապա յայտ է, զի ոչ վկայեալն եւ անսուրբն եւ առանց հարցանելոյ վկային, եւ որ վասն ինքեան վկայէ, անընդունելի է:

Բան. «Այլ ես¹¹ ոչ [ե]թէ ի մարդկանէ առնում վկայութիւն» (Յի Ե.34):

¹ B ãÇù

² A B □իտեմք

³ B ãÇù

⁴ B ãÇù

⁵ C □նասցէ

⁶ B զփրկութիւն

⁷ C ãÇù

⁸ C ãÇù

⁹ C ãÇù

¹⁰ C չիք եւ ճշմարիտ

¹¹ A B ãÇù

Մեկնութիւն¹. Յուցանէ զմեծութիւն բնութեան իւրոյ, իբրու ասել, թէ՛ ես առնում զվկայութիւն Յովաննու, ոչ թէ վկայութիւն նորա մեծ առնիցէ զիս, կամ թէ կարաւտ եմ վկայութեան մարդոյ, այլ վասն ձերոյ փրկութեան, զի դուք վկայութիւն ընկալջիք եւ այնու ապրեսջիք ի դատաստանէն:

Վասն հասարակ վկայից

Եւ գիտելի է, զի ճշմարիտ վկայն զամենայն սուտ կարծիս² խափանէ եւ զծածուկ ճշմարիտն յայտնէ, եւ զվկայեալն մեծացուցանէ, իսկ սուտ վկայն ընդդէմ այսմ զճշմարիտն խափանէ եւ զսուտն յայտնէ:

Եւ դարձեալ գիտելի է, զի ամենայն վկայք յերեք բաժանին, զի են, որ վկայն մեծ է, քան զվկայեալն, որպէս ցուցաւ ըստ աշխարհի, եւ են, որ վկայելն մեծ է, քան զվկայն, որպէս Քրիստոս քան զՅովաննէս: Եւ են, որ հաւասարք են վկայն եւ վկայեալն, որպէս Հայր վկայեաց ի վերայ Որդոյ:

Եւ դարձեալ՝ վկայութիւնք երեք բաժինք են, զի են վկայութիւնք, որ վկայելոյն է շահ, որպէս որք յաշխարհի, եւ են որք վկայողացն են աւգուտ, որպէս հաւատով վկայք, եւ են վկայութիւնք, որ ընդունողացն են աւգուտ, որպէս Յովաննուն վասն հրէիցն:

Եւ դարձեալ՝ չորք են վկայք. ոմանք բանիւ, որպէս Յովաննէս, ոմանք գրով, որպէս այլ մարգարէքն, ոմանք գործով, որպէս սրբութեամբ, ոմանք արեամբ, որպէս վկայքն:

Մեծ էր ի մարգարէսն Յովաննէս վասն չորից. նախ՝ զի յետ դարձին մինչ³ ի բազում ամս այլ ոչ երեւեցաւ մարգարէ: Երկրորդ. վասն սուրբ վարուցն: Երրորդ. զմարգարէացեալն ետես: Չորրորդ. զաւրէնս եւ զշնորհս քարոզէր, վասն որոյ առաքեալ եւ մարգարէ կոչեցաւ եւ այլն:

---

¹ C ăÇù

² C կարծիսն

³ C ăÇù

Վասն ճրագի

Բան. «Նա էր ճրագն» (Յհ Ե.35):

Մեկնութիւն. Որպէս ասեմ այլ վարդապետք այսու համառատ բանիւ երեք պատճառս ցուցանէ վասն ընդունելի վկայութեան Յովաննու.

Նախ՝ վասն կարապետ գոլոյն, ուստի ասէ. «Նա էր ճրագն», այսինքն՝ առաքեալ եւ կարապետ, զի որպէս ճրագն ոչ ունի յինքենէ լոյս, նոյնպէս եւ Յովաննէս ոչ էր լոյս, այլ զի վկայեսցէ վասն Լոսոյն (Յհ Ա.8):

Երկրորդ. վասն սիրոյ եւ նախանձուն ջերմութեան, որպէս ասէ. «Լուցեալ էր» (Յհ Ե.35), այսինքն՝ վառեալ, քանզի վասն նախանձաւոր սիրոյն նա զմահ ընկալաւ:

Երրորդ. վասն երեւման սրբութեան վարուցն, վասն այն ոմանք համարեցան զնա Քրիստոս գոլ, վասն որոյ ասէ՝ ծագեալ (Յհ Ե.35):

Իսկ Ոսկեբերանն չորս կերպիւ ասէ ճրագ համեմատեալ ընդ արեգակն արդարութեան, որ է Քրիստոս.

Նախ՝ զի ճրագն նուազ ունի զլոյսն առ արեգակն, սոյնպէս Յովաննէս առ Քրիստոս:

Երկրորդ. զի ծածկի ի լուսոյ արեգականն, սոյնպէս նշանքն Քրիստոսի եւ մկրտութիւն ծածկեաց զՅովաննուն:

Երրորդ. ի գիշերն լուսաւորէ, սոյնպէս Յովաննէս ի ստուերացեալ միտս նոցա: Եւ աղջամղջին ասէ, զի տգիտութեամբ եւ անհաւատութեամբ էին խաւարեալ: Իսկ ծագելն երիւք է, այսինքն՝ սրբութեամբ էր եւ մկրտութեամբ¹, եւ քարոզութեամբն:

Չորրորդ պատճառ. զի ճրագն ոչ ունի բնութեամբ լոյս, այլ ի հրոյն ստացեալ, սոյնպէս Յովաննէս զամենայն շնորհս ի վերուստ ընկալաւ: Իսկ արեգակն Քրիստոս նախ՝ զի բնութեամբ է լոյս, երկրորդ²՝ անորոշելի, երրորդ՝ միշտ, չորրորդ՝ համայնից լոյս եւ ճառագայթ:

¹ Ը մկրտութեամբն

² Բ օձն է լոյս, երկրորդ

Դարձեալ վասն յատկութեան ճրագի

Ժողովեալ ¹ ասեմ գյատկութիւն ճրագի տաս կերպիւ.

Նախ՝ որպէս ճրագն ի խաւարի լուսաւորէ եւ ի ծագել արեգականն նուագի, սոյնպէս Յովաննէս նախ քան գՔրիստոս լուսաւորէր զխաւարեալ միտս հրէիցն:

Երկրորդ. զի ճրագն յայլմէ ունի զլոյսն, սոյնպէս Յովաննէս՝ ի Քրիստոսէ:

Երրորդ. զի ճրագն ոչ միշտ լուսաւորէ, այլ փութով շիջանի, սոյնպէս եւ Յովաննէս:

Չորրորդ. զի ճրագն ի մին տեղուջ տայ զլոյս, սոյնպէս Յովաննէս միայն հրէից ազգին:

Հինգերորդ. ըստ մտաց, զի «ճրագ մարմնոյ ակն է» (Մտ 2.22, Ղկ ԺԱ.34), ասաց Տէրն, զի որպէս ի մարմինս մեր պատուական աչքն է, սոյնպէս եւ ի մարգարէսն պատուական է Յովաննէս:

Վեցերորդ. ճրագն զընթացս լուսոյն զառիվեր ունի, սոյնպէս եւ Յովաննէս զբան քարոզութեան իւրոյ առ Բանն Աստուած ունէր, առ որ ասէր. «Գառն Աստուծոյ» եւ այլն:

Եւթներորդ. զի պայծառ է լոյս ճրագին, նոյնպէս եւ Յովաննէս պայծառ առաքինութեամբ եւ ազատ յամենայն ախտից:

Ութերորդ. զի յորժամ ճրագ վառեմք, նշանակ է զալ գիշերոյ, սոյնպէս եւ Յովաննէս քարոզութեամբն նշանակ էր զկորուստ ազգին հրէից, այսինքն՝ ի խորս անհաւատութեան մերձիլ:

Իններորդ. զի ճրագն ի մին մասն ունի զլոյսն, իսկ այլն ամենայն տգեղ երեւի, սոյնպէս Յովաննէս հոգով էր պայծառ, իսկ մարմնովն մերկ եւ անզարդ:

Տասներորդ. զի ճրագն ի վերայ աշտանակի դնի, սոյնպէս Յովաննէս բարձրացաւ քարոզութեամբն առաւել² քան զամենայն մարգարէս, զի զԱստուած ետես աչաւք եւ մկրտեաց եւ մեծ ի ծնունդս վկայեցաւ ի Քրիստոսէ:

Բան. «Եւ դուք կամեցարոք ցնծալ առ ժամանակ մի ի լոյս նորա³» (Յհ Ե.35):

¹ Շ եւ ժողովեալ

² A B ăçù

³ A B ăçù ի լոյս նորա

Մեկնութիւն¹. Յիրաւի առ ժամանակ մի, զի թեպէտ եւ զնա մեծ քան Քրիստոս համարեցան, սակայն յետոյ նախանձեցան եւ ի մահ մատնեցին: Դարձեալ՝ ցուցանէ ամենայն քանս յետ գլխատմանն Յովաննու լինել², վասն այն յանցեալն պատմէ զնմանէ:

Այսքան յառաջին վկայութիւն Յովաննու:

Վասն գործոյ վկայիցն

Բան. «Այլ ես ունիմ վկայութիւն մեծ ես» (Յհ Ե.36):

Մեկնութիւն. Եւ աստ երեք վկայութիւն բերէ յինքեան. նախ՝ զգործ սքանչելեացն: Երկրորդ. զձայնն Հար ի Յորդանանն եւ ի Թաբար: Երրորդ. աստուածային Գրոց մարգարէիցն, որպէս ասէ. «Քննեցէք զԳիրս» (Յհ Ե.39):

Վասն առաջնոյն ասէ. «Ես ունիմ վկայութիւն մեծ ես քան զՅովաննու» (Յհ Ե.36), եւ այս վասն չորից.

Նախ՝ զի աստուածային վկայութիւն վասն ամենատես գիտութեան եւ վասն անփոփոխելի գոլոյն մեծ է քան զՅովաննէս³:

Երկրորդ. զի գործ սքանչելեացն կարողութիւն Աստուծոյ է եւ ոչ մարդոյ, ըստ այնմ. «Դու ես Աստուած, որ առնես զսքանչելիս միայն» (Սղ ՀԶ.14):

Երրորդ. զի գործ սքանչելեացն հրապարակատես եւ մնացական է, իսկ բանքն վկայութեան ոմանցէ եւ լուծանելի⁴:

Չորրորդ. զի ամենայն գործք զմեծութիւն գործողին յայտնեն, ըստ այնմ. «Գործք Տեառն զՏէր արհնեցէք» (Դն Գ.57), այսինքն՝ յայտնեցէք եւ փառաւորեցէք, նոյնպէս գործ սքանչելեացն Քրիստոսի յայտնի ցուցանէ, թէ Աստուած է Քրիստոս, եւ զի մարմնով կատարէր, Աստուած էր մարմինն, եւ Հոգով իշխանութեամբ իսաւէր, Աստուած էր Հոգին: Եւ զի բանին առնէր զնշանս, Աստուծոյ էր Բանն: Եւ զի կամաւքն բժշկէր, Աստուծոյ էր կամքն, եւ այլն նմանապէս, որպէս⁵ ասէ:

¹ A C ãÇù

² A B ãÇù

³ A Յովաննու, C զՅովաննուն

⁴ C ձեռագիրը երկրորդը և երրորդը հակառակ է ներկայացնում:

⁵ A B որ

Բան. «Եւ գործն, գոր ես գործեմ, նոքին վկայեն վասն իմ¹» (Տես Յհ Ե.36):

Մեկնութիւն². Ոմանք վարդապետք վկայական³ գործ ոչ միայն գտնան չելիքն ասեն⁴, այլ եւ զգործ սրբութեան եւ իմաստութեան Քրիստոսի, որովք նա ամենեւին աստուածային երեւէր:

Այսքան յառաջին վկայութիւն վասն գործոցն աստուածային:

Վասն վկայութեան Հար

Բան. «Եւ որ առաքեացն զիս՝ Հար, նա վկայեաց վասն իմ⁵» (Յհ Ե.37):

Մեկնութիւն. Այս երրորդ վկայութիւն է ըստ կարգի, եւ երկրորդ՝ ըստ⁶ գործոցն աստուածային: Պիտառութիւն վկայութիւն լսի, եւ գունակն՝ նման:

Հարց. Վասն է՞ր Հար ի յերկնից վկայեաց:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զի ցուցէ, թէ երկնաւոր է վկայն: Երկրորդ. զի յերկնից է վկայեալն: Երրորդ. եւ յերկինս հանէ զսողոս հաւատով: Չորրորդ. զի բազումք լսիցեն զձայնն Հար:

Եւ զի՞նչ էր ձայնն, այսինքն՝ «Դա է Որդի իմ սիրելի» (Մտ Գ.17, Մր Թ.6): Դա ասելովն ցուցանէ, զի միաւորեալ է բնութեամբ, զի չասաց, որ ի դմա է: Դարձեալ՝ ցուցանէ զմի անձնատրութիւն, եւ մի է⁷ դէմ Բանին մարդացելոյ, զի չասաց՝ դոքա Որդի Իմ, զի բնութեամբ է Որդի եւ ոչ շնորհաւք, վասն այն ասէ սիրելի, այսինքն՝ յեութենէ իմմէ ծնեալ, եւ փառակից Որդի: Եւ զայս բարբառ ի Թաբար եւ մերձ առ խաչին վասն փառացն վկայեաց, այլ դեռեւս միայն զմկրտութեան էին լուեալ:

Բան. «Դուք ոչ զձայն նորա [երբէք] լուարուք, եւ ոչ զտեսիլ նորա տեսէք⁸, եւ ոչ զբան նորա ունիք⁹ [ի ձեզ բնակեալ]» (Յհ Ե.37-38):

Մեկնութիւն¹. Նախ՝ զի այնպիսի ձայն ոչ երբէք լուան, զի թեպէտ առ Մովսէս եւ յԱբրահամ² եղեւ ձայն, այլ ոչ թէ՛ Որդի Իմ, եւ թէ՛

¹ A B չիք վասն իմ

² A B ãÇù

³ B q□ալական

⁴ B առնեն

⁵ A B վկայէ

⁶ B ãÇù

⁷ C եւ զմի

⁸ C ãÇù

⁹ A B ãÇù նորա ունիք

յարիւնական տեսին աղանի առ Նոյի, եւ այլն, այլ զճճարիտ աղանակերպ Հոգին անդ տեսին, եւ թէպէտ զԲանն Աստուծոյ ունէին ի Գիրս, այլ զարդիւնք³ եւ զկատարումն, որ էր մարմնացեալ Բանն⁴, այժմ տեսին ի մէջ ինքեանց մարմնով բնակեալ: Տե՛ս անդ, ուր ասաց. «Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ⁵» (Յի Ա.14), աստ լուծանէ գտարակոյսն, զի բնակելն այն է, որ մարմնով ի մէջ մարդկան բնակեցաւ, ապա թէ բնակութեամբ է ի մարմինն, որպէս երկաբնակն ասէ, եւ ի մեզ բնակութեամբ, չէ ինչ առաւել քան զմեզ եւ զայլ սուրբս: Եւ դարձեալ՝ բնակարանն ի մեզ բնակէ եւ ոչ բնակիչն, եւ դարձեալ՝ մեք տաճարին լինիմք տաճար եւ ոչ Աստուծոյ:

Բան. «Դուք ոչ զձայն նորա [երբէք] լուարուք» (Յի Ե.37):

Մեկնութիւն. Դարձեալ՝ ոմանք սոյնպէս մեկնեն, եթէ իր ինչ աստուածային երեք կերպի ցուցանի.

Նախ՝ զգալի նշանաւ, որպէս ի մկրտութիւն եւ ի Թաբաւր եղեւ ձայն զգալի, եւ այնպէս ոչ յայտնեցաւ նոցա⁶, զի ըստ ոմանց ոչ էին մերձ հրէայքն՝ հալածիչքն Քրիստոսի, վասն այն ասէ. «Ոչ զձայն նորա լուարուք»:

Երկրորդ. իր ինչ ցուցանի յԱստուծոյ տեսութեամբ աստուածային էութեան, որպէս եւ երանելեացն յայտնի, եւ զայս Քրիստոս ի բաց բառնայ ի հրէիցն՝ ասելով. «Ոչ զտեսիլ նորա տեսէք⁷», այսինքն՝ զէութիւն:

Երրորդ. իր ինչ ցուցանի աստուածային ազդմամբ ի միտս, եւ զայս բառնայ ի նոցանէ՝ ասելով. «Եւ ոչ զբան նորա ունիք ի ձեզ բնակեալ» (Յի Ե.38), եւ ապա Քրիստոս ցուցանէ զպատճառն:

Բան. «Չի գոր նա առաքեաց, դուք նմա ոչ հաւատայք» (Յի Ե.38):

Մեկնութիւն. Իբրու ասել. այս եղեւ ոչ վասն պակասութեան ինչ Հար⁸ Աստուծոյ, այլ վասն ձերոյ անհաւատութեան, եւ այսմ մերձ դնէ Քրիստոս զվկայութիւն Աստուածաշունչ Գրոց:

¹ A ãÇù

² B Աբրահամ եւ Մովսէս

³ C զարդիւնքն

⁴ B Բանն մարմնացեալ

⁵ A B ãÇù ի մեզ

⁶ A B ãÇù

⁷ A B ãÇù

⁸ A B հաւատար

Վկայութիւն Սուրբ Գրոց

Բան. «Քննեցէք զԳիրս» (Յի Ե.39):

Մեկնութիւն. Այս չորրորդ վկայութիւնքն է, եւ զի ըստ արինացն ամենայն մարդոյ բան յերից վկայից հաստատի, այլ զի Քրիստոս Աստուած մարդացեալ էր, պարտ էր չորս վկայ լինել, վասն որոյ եւ չորս աւետարանիչք եղեն վկայք Քրիստոսի:

Եւ տես զգեղեցիկ կարգ վկայիցն ի ներքուստ ի վեր. նախ՝ զՅովաննուն եղ, զի մարդ էր, եւ ապա զգործոցն, զի Աստուծոյ մարդացելոյ էր, եւ ապա զբարձրագոյնն Հաւր եւ Հոգւոյն Սրբոյ:

Եւ Սուրբ Գրոց վկայութիւն Հաւասար է երիցն. նախ՝ զի ի Հոգւոյն Սրբոյ է, երկրորդ՝ առ նոյն վկայեալն է: Իսկ չորիւք առաւել. նախ՝ զի ի բացեալ վկայեցին, երկրորդ՝ զի բազումք էին, երրորդ՝ զի բազում բանս, չորրորդ՝ զի բազում անգամ ի միտս վկայեն:

Վասն քննութեան գրոց

Իսկ որ ասէ. «Քննեցէք զԳիրս», բազում ունի տեսութիւն, եւ¹ ասեմ վեց մտայք.

Նախ՝ Գիր ասելով զարեւնքն Մովսիսի եւ զամենայն մարգարես նշանակէ, եւ քննեցէք ասէ եւ ոչ թէ ընթերցէք. նախ՝ զի ընթեռնուլն զգայութեանց է, եւ քննելն՝ մտաց: Եւ դարձեալ՝ զԳիրն ընթեռնումք եւ զմիտս բանին քննեմք:

Երկրորդ.² քննեցէք ասէ, զի բանք, որ վասն Քրիստոսի յոյժ ծածկեալ են³ ի Սուրբ⁴ Գիրս եւ ոչ յայտնիք, այլ իբրեւ զգանձս թաքուցեալ, ըստ այնմ. «Դնէ ի խոր⁵ զգանձ իւր» (Սղ ԼԲ.7): Եւ այս է քննել, որպէս աղբիւր, զի պեղեմք յերկրէ եւ իբրեւ զգոհար ոսկւոյ սրբեմք ի հողոյ, ըստ այնմ. «Բանք Տեառն ընտրեալ են⁶ եւ սրբեալ եւթնապատիկ ի հողոյ» (Հմմտ Սղ ԺԱ.7):

¹ Ը իսկ եւ

² Բ ãÇù քննեցէք ասէ եւ ոչ թէ՛ ... եւ զմիտս բանին քննեմք: Երկրորդ.

³ Ը ãÇù են

⁴ Ը ãÇù

⁵ Ը խորս

⁶ Ը Ը ãÇù են

Երրորդ. քննեցէք ասէ, այն է, յորժամ վարդապետք զդասն ասեն քննութեամբ եւ աշակերտքն քննեն վերստին՝ յիշելով զբանն ի միտս եւ ի լեզուս, որպէս սուրբ կենդանիք որոճեն զկերակուրս:

Չորրորդ. քննենք զգիրս աստարս, որպէս արատականք հոտովն ի վնասակարէն փախչին եւ զշահեկանսն ճարակեն, սոյնպէս եւ մեզ ի հերձուածողաց բանից փախչելի է եւ զուղղափառսն ուսանելի, եւ որպէս զորամն որոշեն երեք կերպիւ. նախ՝ զժամկեալ պղինձն, երկրորդ՝ զպատկեր գրոյն, երրորդ՝ զթեթեւն որոշեն, սոյնպէս եւ վարդապետաց պարտ է զբանս ճանաչել եւ որոշել զթիրն եւ զճշմարիտն, եւ զայլն:

Հինգերորդ. «Քննեցէք զԳիրս»: Գիր արիւնակ է զնոյն ինքն զՏէր մեր, զի Բանն Աստուած գրեցաւ, այսինքն՝ միացաւ ի մարմնի, առեալ զմեղան զսուրբ արիւնն կուսական, եւ գրիչ՝ Հոգին Սուրբ՝ կամաւ Հար գործակից եղեալ: Եւ դարձեալ՝ որպէս տեսանի գիրն եւ անտես է Բանն ծածկեալ, սոյնպէս¹ մարմինն Քրիստոսի տեսանելի եւ Բանն² ծածկեալ: Եւ դարձեալ՝ որպէս գիրն յերից միացեալ է, այսինքն՝ գիրն եւ բանն եւ միտք³, սոյնպէս յերից միացեալ է մի Քրիստոս, այսինքն՝ զմարմինն եւ Հոգին եւ Բանն Աստուած միաւորեալ մի Քրիստոս եւ մի Որդի խոստովանեալ:

Վեցերորդ. Քննեցէք զԳիրս սոյնպէս, զի արտաքինքն, որպէս ալբապետաւք ի յԱրարածոց իմացան զԱստուած, իսկ Գիրն Մովսիսի, որպէս գիր եւ հեզ: Եւ այլ մարգարէքն որպէս զհեզն ընթեռնուին եւ նոր արեւնս զմիտս բանին որպէս վարդապետք ուսուցանեն ի Սուրբ Հոգւոյն ուսեալք, զի գիրն սպանանէ, բայց հոգին կեցուցանէ:

Այս վեց մտաւքս իմանի ասելն. «Քննեցէք զԳիրս⁴»:

Բան. «Ձի դուք համարիք [նոքաւք] ունել զկեանսն» (Յհ Ե.39):

Մեկնութիւն⁵. Յիրաւի ասէ «Համարիք ունել», եւ ոչ ասէ՝ ունիք. նախ՝ ըստ Ոսկէքերանին, զի ոչ ունէին զարդիւնս եւ զպտուղս Գրոյն, այսինքն՝ հաւատք եւ իմացումն, այլ միայն զԳիրս ընթեռնուին եւ այնու համարէին հասանել փրկութեան: Եւ սոյնպէս մեկնել ասաց Քրիստոս զայս ի նախատինս հրէիցն: Դարձեալ կարելի է եւ սոյնպէս մեկնել զբանս ի գովութիւն Սուրբ Գրոց, զի նոքաւք համարիք, այսինքն՝ նոցա

¹ C ãÇù որպէս տեսանի ... սոյնպէս

² A B ãÇù

³ C միտքն

⁴ A B ãÇù

⁵ B ãÇù

հաւատովն եւ պահպանութեամբն հասանի մարդ ի փրկութիւն կենացն: Եւ սոյնպէս է Սուրբ Գիրն, զի որք գրեն, եւ որք ընթեռնուն, եւ որք մեկնեն, եւ որք լսեն, հաւատով պահեն, եւ պատճառ է¹ կենացն յաիտենից:

Իսկ զպատճառ քննելոյ զԳիրս դնէ՝ ասելով.

Վկայութիւնք մարգարեից

Բան. «Եւ նոքին իսկ են, որ² վկայեն վասն իմ» (Յհ Ե.39):

Մեկնութիւն. Աստ այսմ յեղանակի, զի ժամանակ զալստեանն Քրիստոսի գրեալ էր յԱրարածքն³. «Մի պակասեցէ պետ եւ իշխան ի Յուդայէ, մինչեւ եկեսցէ այն, որ գալոցն է» (Հմմտ Ծն ԽԹ.10): Եւ դարձեալ Դանիէլ եզերել զթիւ եւթանասուն շաբաթուց ամացն դնէ, եւ զկնի զգալուստն Քրիստոսի ասէ: Դարձեալ՝ Միքիա գտեղի ծննդեանն Քրիստոսի դնէ. «Եւ դու, Բեթղեհէմ, երկիր Յուդայ» (Տես Մք Ե.2) եւ այլն: Եւ դարձեալ՝ զկերպ ծնանելոյն գրեալ է Եսայի. «Ահա կոյսն⁴ յղասցի եւ ծնցի Որդի⁵» (Ես Է.14) եւ այլն: Ուստի յայտ է, զի Քրիստոս ծնանելոց էր առանց ասպականութեան մարն, եւ ծնեալն Էմմանուէլ, այսինքն՝ Աստուած մարդացեալ կոչի: Եւ կեանք վարուցն Քրիստոսի գրեալ է Չաքարիա, յորժամ ասէ. «Ահա, թագաւոր քո գայ առ քեզ, արդար եւ փրկիչ, նոյն հեզ» (Չք Թ.9) եւ այլն: Եւ զկերպ մահուանն Քրիստոսի գրեալ է Եսայի. «Իբրեւ զոչխար ի սպանդ վարեցաւ» (Ես ԾԳ.7) եւ այլն, սոյնպէս զխոցումն եւ զթաղումն եւ զյարութիւն եւ զհամբարձումն, եւ զնստելն ընդ աջմէ Հաւր, ասէ Դաւիթ: Եւ համառատ ասելով ամենայն խորհուրդ մարդեղութեան Քրիստոսի գրեալ են ի Հին Կտակարանս եւ ի Քրիստոս կատարեցան, վասն այն հրէայքն կարէին զիտենալ, թէ Յիսուս է Քրիստոսն՝ խասեցեալ արինաւք եւ մարգարեիք: Եւ թէպէտ Սուրբ Գիրք վկայէին Քրիստոսի, հրէայքն զնա ոչ ընդունէին, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Եւ դուք ոչ կամիք գալ առ իս, զի զկեանս ունիցիք» (Յհ Ե.40-41):

¹ C եւ պահեն, պատճառ է

² A B ãçù իսկ են, որ

³ C յԱրարածքն, այսինքն

⁴ C կոյս

⁵ A B ãçù

Մեկնություն¹. Նախ զայն ասէ, զի սակաւ հրեայք հաւատով եկին առ Քրիստոս: Դարձեալ՝ առաւել յանդիմանէ «Ոչ կամիք» ասէ, եւ ոչ թէ՛ «Չգիտէք զարեւանս եւ զվկայութիւնսն վասն իմ»:

Վասն փառաց

Բան. «Ես զփառս ի մարդկանէ ոչ առնում» (Յի Ե.41):

Մեկնություն. Այսինքն՝ ոչ խնդրեմ, զի հրեայքն վասն կրկին պատճառի հալածեին զՔրիստոս. նախ՝ վասն հայտնութեան, թէ՛ «Չանձն Բո Աստուած առնես» (Յի Ժ.33): Երկրորդ. վասն շաքաթուն լուծմանն:

Վասն առաջնոյն ասէ. «Ես փառս ոչ խնդրեմ հակառակ Աստուծոյ»: Վասն երկրորդին. «Դուք զսերն Աստուծոյ ոչ ունիք, վասն այն ինձ չարիս խորհիք²»:

Եւ դարձեալ՝ չորիք է իմացումն բանիս.

Նախ՝ զասացեալ վկայութիւնս վասն գովութեան անձին իմոյ ոչ ասացի, զի ոչ խնդրեմ զփառս մարդկան: Եւ այս³ յայտնի է, յորժամ կամեցան զՔրիստոս թագաւոր առնել, խոյս ետ եւ փախեաւ:

Երկրորդ. կրկին է փառք, այսինքն՝ հոգեկան եւ մարմնական: Չմարմնականն, որ է մոլորութիւն եւ սնափառութիւն, ոչ խնդրեմ, այլ զհոգեւորն:

Երրորդ. ի մարդկանէ փառս ոչ խնդրեմ, զի եւ հրեշտակք իմ փառաւորեն զիս, զոր սերովբէքն ասէին. «Լի են երկինք եւ երկիր փառաւք նորա» (Տես Ես Զ.3):

Չորրորդ. մարդկան փառաց ոչ եմ կարատ, զի Հայր իմ փառաւորէ զիս, ըստ այնմ. «Փառաւորեա զիս առ իք թէն փառաւքն» (Տես Յի ԺԷ.5) եւ այլն:

Հարց. Վասն էր մեք հանապազ փառս տամք Աստուծոյ, եւ Ինքն ասէր. «Չփառս իմ այլում ոչ կամիմ» (Տես Ես ԽԲ.8):

Պատասխան. Ասելն «Չփառս Իմ այլում ոչ կամիմ» ի կոնցն դարձուցանէ զմեզ, իսկ որ միշտ փառս տամք Աստուծոյ, ոչ թէ լիութիւն ինչ է նմա, զի նա անկարատ է՝ ոչ առաւելու եւ ոչ նուազէ, այլ մեզ է լիութիւն եւ փառք, որպէս տեսանել զլոյսն արեւու մեզ է յաւելուած եւ ոչ

¹ B ãÇù

² C խօսիք

³ A B ungu

արեգականն, նոյնպէս փառաւորելն զԱստուած մեզ է աւգուտ, ըստ որում. «Ես զփառաւորիչս իմ¹ փառաւորեմ» (Տես Ա.ԹՊ Բ.30):

Բան. «Այլ զիտեմ զձեզ» (Յհ Ե.42):

Մեկնութիւն. Թէ զսէրն Աստուծոյ ոչ ունիք յանձինս, այսինքն՝ այլոց ծանուցի այսու բանիքս, զի ոչ ունիք զկատարեալ սէրն Աստուծոյ: Եւ այնու յայտնի էր, զի ոչ հալածեին զՅիսուս² վասն սիրոյն Աստուծոյ եւ ջատագով լինել արինացն, այլ զի չունէին զսէրն Աստուծոյ:

Յանուն Հարն եկի

Բան. «Ես եկի յանուն Հար իմոյ եւ ոչ ընդունիք զիս» (Յհ Ե.43):

Մեկնութիւն. չորիք է իմանալ.

Նախ՝ զի ասէր. «Հայր առաքեաց զիս, եւ ելի ի Հարե եւ եկի յաշխարհ» (Յհ Ը.42):

Երկրորդ. զի ասէր. «Ո՛չ, զի զկամս իմ արարից, այլ զկամս առաքչին իմոյ» (Տես Յհ Զ.38):

Երրորդ. զի զբանի եւ զգործոց սքանչելեաց պատճառն ի Հայր ձգէր. «Ձբանն, գոր լսէք, ոչ է իմ, այլ Հարն» (Հմմտ Յհ ԽԴ.10) եւ «Ի Հարե լսեմ եւ ուսուցանեմ» (Հմմտ Յհ Ը.28), այլեւ «Հայրն, որ յիս բնակեալ է, նա գործէ զգործս, եւ ես յանձնէ ոչինչ կարեմ առնել» (Հմմտ Յհ ԺԴ.10) եւ այլ սոյնպիսիք:

Չորրորդ. զի զհաւատն ի Հայր ձգէր. «Որ լսէ զբանս իմ եւ հաւատայ այնմ, որ առաքեացն զիս» (Յհ Ե.24), եւ դարձեալ. «Որ հաւատայ յիս, ոչ յիս հաւատայ, այլ յայն, որ առաքեաց³» (Յհ ԺԲ.44) եւ «Չիք որ բարի, բայց մի Աստուած» (Սր Ժ.18): Այս է յանուն Հար զալն:

Վասն նեռինն

Բան. «Եթէ այլ որ եկեսցէ յիւր անուն, զնա ընդունիցիք» (Յհ Ե.43):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ թէ որ զայ առանց աստուածային վկայութեան, զնա կամիք ընդունել: Եւ յայսմանէ յայտ է, զի զսէրն Աստուծոյ ոչ ունիք երեք կերպիւ. նախ՝ զի վասն նախանձու հալածէք

¹ C ãÇù

² C զԲրիստոս

³ C ãÇù եւ դարձեալ ... առաքեաց

զիս, որ չեմ հակառակ: Երկրորդ. զիս, որ յանուն Հաւրն եկի, ոչ ընդունիք: Երրորդ. զնա, որ յիւր անունն գայ, ընդունիք:

Եւ այս մասնաւոր կատարեցաւ Յուդասն եւ ի Թեոդասն, որք ասէին զանձնէ, թէ մեծ ոմն իցէ: Եւ դարձեալ՝ կատարի յորժամ ընդունին զնեռն, որ է դերաքրիստոսն, որ յիւր անունն գայ: Չորից ասացելոցն ընդդէմ եւ զինքն ասէ աստուած եւ ուրանալ տայ զճշմարիտն Աստուած, եւ զինքն թլփատել տայ եւ նստի ի տաճարն Աստուծոյ, եւ զինքն ճշմարիտ մեսիա ասէ՝ խոստացեալ հրէիցն, յայնժամ հրէայքն ընդունին զնա, մինչեւ ստութիւն նորա յայտնի ի ձեռն Ենովքայ եւ Եղիայի, եւ մերձ դնէ զպատճառ անհաւատութեան հրէիցն:

Բան. «Ձիա՞րդ կարէք դուք հաւատալ, զի փառս ի միմեանց առնուք¹» (Յհ Ե.44):

Մեկնութիւն. Յուցանէ, թէ փառք աշխարհիս խափան լինի հաւատոցն Քրիստոսի:

Եւ այս յայտ է ի չորից.

Նախ՝ զի հրէայքն ուխտ եղեալ էին չխոստովանել զնա Քրիստոս, որպէս ասէ Աւետարանն. «Բազումք յետս կացին ի Քրիստոսէ» (Հմմտ Բ.Պտ 21), զի սիրեցին զփառս մարդկան առաւել քան զփառս Աստուծոյ:

Երկրորդ. դարձեալ հրէայքն մարմնաւոր մեծութեան եւ փառաց յուսային ի ձեռն Մեսիային, իսկ զՔրիստոս աղքատ եւ անարգ տեսանէին, վասն որոյ ոչ ընդունէին, եւ զփառքն երկնային, զոր խոստանայ Քրիստոս, ոչ իմանային, եւ կարէին ի մարգարէից զիտել, զի աղքատ լինէր ըստ մարմնոյ, իսկ զնեռն ընդունին վասն մարմնաւոր փառացն եւ մեծութեան եւ առատաբաշխ լինելոյն: Դարձեալ՝ առ մեզ է բանս, զի փառքն աշխարհի² խափան լինի փառացն Աստուծոյ կրկին կերպիւ. նախ՝ զի սէր աշխարհիս թշնամութիւն է առ Աստուած, զի. «Ոչ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ մամոնայի» (Մտ 2.24, Դկ ԺԳ.13), - ասէ:

Երկրորդ. զի վասն փառաց մարդկան եւ սիրոյ աշխարհիս ոչ ուսանիմք եւ ոչ պահենք եւ ոչ աղաւթենք եւ այլն, վասն այն. «Չփառս ի միմեանց առնուք եւ զփառս զառ ի միոյն Աստուծոյ ոչ խնդրէք» (Յհ Ե.44):

¹ A B չիք ի միմեանց առնուք, C առնուլ

² B լաշխարհիս, C փառք աշխարհիս

Եւ չորիք էր վկայութիւն, եւ չորիք եղ յանդիմանութիւն, այսինքն՝ ոչ ունիք զկեանս եւ ոչ զսէրն Աստուծոյ, եւ զիս ոչ ընդունիք, այլ զաւտարն¹, եւ զփառս Աստուծոյ ոչ խնդրէք:

Այժմ ասէ.

Վասն Մովսիսի

Բան. «Մի՛ համարիք, եթէ [ես] չարախաւսեմ առ Հայր» (Յհ Ե.45):

Մեկնութիւն. Յայտնեմ զչարիս ձեր:

Եւ կրկին է միտք. նախ՝ եթէ ոչ միայն ես յայտնեմ զչարիս ձեր, այլ ես եւ այլ ոք ընդ իս, որպէս ասէ. «Գոյ, որ չարախաւս կայ [զձէնջ], Մովսէս՝ յոր դուքն յուսացեալ էք» (Յհ Ե.45): Երկրորդ. զայն ասէ, թէ ես² ոչ չարախաւսեմ զձէնջ, այլ այլ ոք, զի առաջին գալստեամբն Քրիստոս եկն ի փրկել եւ ոչ դատապարտել, որպէս յայտ է, որ աղաթեր վասն խաչողացն, բայց յերկրորդ գալստեանն դատելոց է, որպէս ասէ Երեմիա. «Ես եմ դատաւոր եւ վկայ, - ասէ Տէր» (Տես Եր ԻԹ.23):

Հարց. Մովսէս վասն է՞ր չարախաւս:

Պատասխան. Նախ՝ զի ոչ իմացան զբանն Մովսիսի: Երկրորդ. զի ոչ հաւատացին Քրիստոսի: Տե՛ս զմիտքն. հրեայքն վասն Մովսիսի չարախաւսէին, եւ Քրիստոս իւր կամակից³ եցոյց զՄովսէս, եւ նոցա՝ չարախաւս: Եւ տե՛ս դարձեալ որպէս Մովսէս եւ ամենայն մարգարէք վասն հրէից չարախաւսեն, նոյնպէս առաքեալք կանոնադիրք վասն յանցաւոր քրիստոնէից չարախաւսեն աստ եւ անդ:

Բան. «Չի [ե]թէ հաւատայիք [դուք] Մովսիսի, հաւատայի՞ք արդեաւ եւ ինձ» (Յհ Ե.46):

Մեկնութիւն. Արդեաւ ասելովն⁴ զազատութիւն կամաց հրէիցն ցուցանէ, զի ոչ ոք հաւատայ, եթէ ոչ՝ կամաւորապէս:

Գիրն Մովսէսի

Բան. «Նա վասն իմ գրեաց» (Յհ Ե.47):

---

¹ B զաւետարան

² C օձն

³ C համակից

⁴ C ասելն

Մեկնութիւն. Չորս կերպիւ գրեաց վասն Քրիստոսի. նախ՝ ի յԱրարածքն զբանն Յակովբայ. «Մի՛ պակասեսցէ պետ յերանաց նորա» (Տես Ծն ԽԹ.10) եւ այլն: Երկրորդ. ի յԵրկրորդ Աւրենքն գրէ¹. «Մարգարէ յարուցէ Տէր²» (Հմմտ Բ.Օր ԺԸ.15): Երրորդ. ի նոյն գրոց տեսանիցէք զկեանս ձեր կախեալ³: Չորրորդ. զոհքն եւ պատարագն եւ ողջակէզն եւ ամենայն գործք Հին Աւրինացն եւ Կտակարանացն ծածկարար արինակ էին Քրիստոսի:

Բան. «Չի թէ նորա Գրոցն ոչ հաւատայք, զհա՞րոյ իմոց բանից հաւատայցէք» (Յհ Ե.47):

Մեկնութիւն. Ոչ թէ առաւել մեծ եւ արժանաւոր էր Մովսէս, զի զմեծութիւն ամենայն ի Քրիստոսէ ունէր, այլ վասն⁴ մտաց նոցա զիջանէ, որ ի միտս հրէիցն մեծ կարծէին զՄովսէս, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{lxxvi}: Եւ գիտելի է, զի արենքն Մովսիսի Գիր կոչի, զի Մովսէս զիր վարդապետութիւն գրով ետ, իսկ Քրիստոսի վարդապետութիւն «Բան» ասի, զի բանիւ քարոզեաց եւ ոչ ի քարտէզ գրեաց: Նոյնպէս եւ Հոգին Սուրբ ի սիրտս առաքելոցն զբանն տպաւորեաց, յորժամ էջ ի նոսա, բայց յետոյ առաքեալքն գրեցին հրամանաւն Քրիստոսի. նախ՝ զի զիրն⁵ անկատարիցն է, եւ բանն՝ կատարելոցն: Երկրորդ. զիրն զմի եւ զնոյն խաւսի, եւ բանն՝ զբազումս: Երրորդ. զիրն ջնջելի է, եւ բանն անջինջ մնայ: Չորրորդ. զիրն⁶ յանկենդան տախտակս գրի, իսկ բանն՝ ի⁷ կենդանի տախտակս եւ ի հոգի եւ ի մարմինն գրի:

Եւ այլ պատճառն ասացաւ ի սկիզբն մեկնութեան Մատթէոս զլիսոյն^{lxxvii}:

Այսքան առ այս:

¹ Ը թրեաց

² Ը ձեզ Տէր

³ Ը կախեալ զփայտէ

⁴ Ը ըստ

⁵ Բ Նախ՝ զԳիրն

⁶ Բ ձՉն

⁷ Բ ձՉն

Գլուխ Զ

Երկրորդ գլուխ երկրորդ հատորիս

«Յետ այսորիկ գնաց Յիսուս» (Յհ Զ.1):

Մեկնութիւն. Այս վեցերորդ գլուխ է ըստ կարգի եւ երկրորդ՝ ըստ հատորի: Նախ ճառեաց աւետարանիչս վասն կենդանական պարգեւացն Աստուծոյ, աստ¹ ճառէ վասն հոգեւոր սննդեան եւ կերակրոյ, եւ նախ ճառէ վասն մարմնաւոր կերակրոյն, որ աճեցոյց զհացն, եւ ապա քարշէ ի գիտութիւն հոգեւոր կերակրոյ՝ հացի մարմնոյ իւրոյ: Եւ զի որ յառաջ քան զայս գլուխն եցոյց ի ներգործութենէն, զի Աստուած է Քրիստոս չորս կերպիւ, աստ ցուցանէ ի կերակրելոյն², զի որ որ հաւասարի Աստուծոյ կերակրելով եւ սնուցանելով, Աստուած է, իսկ Քրիստոս եւ այսու հաւասարի Աստուծոյ, ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Եւ զՔրիստոսի կերակրելն եւ սնուցանելն ցուցանէ չորս կերպիւ. նախ՝ սքանչելեալք աճմամբ նկանակացն, եւ երկրորդ՝ ձկանցն: Երկրորդ. մխիթարութեամբ աշակերտացն ի վերայ ծովուն, որ եւ ասացն. «Ես եմ, մի՛ երկնչիք» (Յհ Զ.20): Երրորդ. քարոզութեամբն, որով եցոյց զինքն Հաց Կենաց: Չորրորդ. խոստմամբ Պատարագին, յորժամ ասաց. «Մարմին իմ՝ ճշմարիտ կերակուր է, եւ արիւն իմ՝ ճշմարիտ ըմպելի³» (Յհ Զ.56) եւ այլն:

Իսկ այժմ սկիզբն դնէ վասն առաջնոյն՝ ասելով.

Բան⁴. «Յետ այսորիկ գնաց Յիսուս» (Յհ Զ.1):

Եւ գիտելի է, զի խնդրէին հրէայքն սպանանել զՅիսուս, եւ դեռես ոչ էր հասեալ ժամ Նորա, վասն որոյ ել ի Հրէաստանէ եւ գնաց արիւնակ տալով մեզ, զի տեղի տացուք ի ժամանակի փորձութեան, զի մարթ է խոյս տալ հաւատացելոցն Քրիստոսի առ ժամանակ մի: Եւ ծովն գալիլեացոց Տիբերեայ ասի, զի յերկիրն գալիլեացոց քաղաք մի անուն Սեներէթ, ի վիճակն Նեփթաղիմա շինեաց Հերովդէս եւ մեծացոյց զնա

¹ A B այս

² C կերակրոյն

³ A B ձճն իմ ճշմարիտ ըմպելի

⁴ A B ձճն

յանուն Տիբերեայ կայսեր: Եւ այս երկրորդ անգամ գնալն է յԵրուսաղէմ ի Գալիլեայ, զի առաջին այն է, որ գնաց ի Սամարիայ եւ ի Գալիլեայ:

Բան. «Եւ զհետ երթայր նորա ժողովորդ բազում» (Յհ Զ.2):

Մեկնութիւն. Վասն չորից. նախ՝ ոմանք նենգութեամբ, որպէս փարիսեցիքն, որ կամէին զՆա որսալ բանիւք: Երկրորդ. ոմանք ի սիրոյ, այսինքն՝ հաւատացեալքն: Երրորդ. ոմանք ի լսել զբանն փափագանաւք: Չորրորդ. ոմանք վասն սքանչելեաց տեսութեան միայն, այլ ոչ վասն հաւատոցն ճշմարտութեան:

Բան. «Ձի տեսանէին զնշանսն, զոր առնէր ի վերայ հիւանդաց¹» (Յհ Զ.2):

Մեկնութիւն. Առ ի ցուցանել, զի սքանչելիքն այն լինէին աստուածահրաշ գարութեամբն Քրիստոսի, զի կատարելապէս առողջանային, որպէս թէ չէր բնաւ հիւանդացեալ զորս բժշկէր Քրիստոս, քանզի կախարդութեամբ լինի երբեմն զարմանալի բան, սակայն անաւգուտ, որպէս զխաւսիլ պատկերաց եւ այլ տյնալիսիք:

Թէ² ի լեառն ել Քրիստոս

Բան. «Ել ի լեառն Յիսուս եւ անդ նստէր աշակերտաւքն հանդերձ³» (Յհ Զ.3):

Մեկնութիւն. Ի լեառն ել նախ վասն⁴ աղաւթելոյ: Երկրորդ. մեղմով զաշակերտսն ուսուցանելոյ, որպէս թէ դաս ասել:

Եւ չորս ինչ ուսուցանէ մեզ. նախ՝ յետ ժողովրդեանն քարոզելոյ պարտ է եւ զաշակերտսն ուսուցանել: Երկրորդ. նախ աղաւթել հասարակ եւ ապա առանձին: Երրորդ. հասարակաց պահել եւ յետոյ՝ առանձնակի: Չորրորդ. զգործս մարմնաւոր եւ հոգեւոր. նախ՝ պարտ է հասարակաց⁵ գործել միաբանից եւ ապա՝ զառանձնականն, թէ չիցէ բաւական, զի ընդհանուրն պատուական է, քան զմասնաւորն⁶:

¹ A ãÇù ի վերայ հիւանդաց, C հիւանդացն

² C Հարց. թէ

³ A B ãÇù

⁴ C ãÇù

⁵ C զհասարակացն

⁶ C զմասնականն

Վասն զատկաց

Բան. «Եւ էր մերձ Չատիկ՝ տաւնն հրէից» (Յհ 2.4):

Մեկնութիւն. Այս երկրորդ Չատիկն է, գոր յիշէ Աւետարանն, զի առաջին խարազանաւ եհան ի տաճարէն, իսկ որ ի¹ Պրոպատիկէն զհիւանդն ողջացոյց, տաւն էր Պենտէկոստէն² կամ Տաղաւարահարացն: Այլ ոմանք ասեն, թէ այս է Տաղաւարահարացն ըստ կարգին իմացեալ, այլ ոչ է, զի³ Չատիկ ասէ:

Եւ⁴ յայսմ Չատիկի Յիսուս ոչ գնաց յԵրուսաղէմ վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի գրեալ էր յարէնսն վասն այնոցիկ, որ յայտնապէս թշնամիք ունիցին, ոչ երթալ ի տաւնն, զի մի նենգեսցին ի ճանապարհին: Եւ Զրիստոս յայտնի թշնամիս ունէր զիրեայսն, որ խնդրէին սպանանել զՆա: Դարձեալ՝ որպէս Զրիստոս երբեմն պահելով զարէնսն ցուցանէր զինքն մարդ գոլ ճշմարտապէս ծնեալ յիսրայէլացոցն ըստ մարմնոյ, նոյնպէս երբեմն ոչ պահելով զարէնսն⁵ զԻնքն Աստուած ցուցանէր եւ ի վեր քան զարէնսն:

Վասն նկանակացն

Բան. «Բարձ ի վեր զաչս իւր Յիսուս» (Յհ 2.5):

Մեկնութիւն. Նախ՝ մարմնոյ աչաւք, երկրորդ՝ զգայութեամբ նայիլն ասէ:

Բան. «Եւ ետես, զի ժողովորդ բազում զայր առ նա» (Յհ 2.5):

Մեկնութիւն. Քանզի այնչափ ցանկային լսել զքարոզութիւն Յիսուսի եւ տեսանել զսքանչելիս նորա, մինչ զի մոռացեալ էին հաց տանել ընդ ինքեանս⁶:

Բան. «Ասէ ցՓիլիպպոս. “Ուստի՞ գնեսցուք հաց, զի կերիցեն դոքա”» (Յհ 2.5):

Մեկնութիւն. Եւ բանն այն, որ ի Մատթէոս ասէ. «Մատեան [առ նա] աշակերտքն եւ ասեն. “Տեղիս անապատ⁷ է [եւ արս տարածամեալ],

¹ A B ãçù ի

² C Պենտակոստէն

³ B ãçù

⁴ C ãçù

⁵ B ãçù ցուցանէր զինքն մարդ ... ոչ պահելով զարէնսն

⁶ C մինչ զի հաց ան□ամ ոչ մտածէին տանել ընդ ինքեանս

⁷ B լանապատ

արձակեա՛ գժողովորդսդ՛» (Մտ ԺԴ.15): եւ այլն, չեն ընդդէմ միմեանց, զի նախ աշակերտքն ասացին. «Արձակեա՛ գժողովորդսդ», եւ ապա Քրիստոս զՓիլիպպոս եհարց, զոր աստ ասէ:

Իսկ վասն է՞ր զՓիլիպպոս եհարց, ասէ մեկնիչն^{lxxviii}, զի նմա ուղղութեան պէտք էր սքանչելեաք, զի ունէր ինչ թերութիւն, որպէս անդ ասաց. «Յոյց մեզ գՀայր, եւ շատ է մեզ» (Յհ ԺԴ.8):

Բան. «Պատասխանի ետ Փիլիպպոս. “Երկերիւր դահեկանի հաց չէ դոցա բաւական”» (Յհ Զ.7):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել՝ եւ առ մեզ եւ ոչ մի դրամ ոչ¹ գոյ: Դարձեալ² ցուցանէ, թէ թանձրամիտ էր Փիլիպպոս, եւ ոչ հայէր ի զարութիւն Քրիստոսի, որ զջուրն ի գինի դարձոյց, եւ զայլ նշանսն:

Բան. «Չայս ասէր փորձելով գնա՛» (Յհ Զ.6):

Մեկնութիւն. Փորձէր գնա Քրիստոս. նախ՝ զի այնու պակասութիւն գնոջն յայտնի լինէր: Երկրորդ. որպէս փորձեաց Աստուած զԱբրահամ, զի հնազանդութիւն նորա եւ հաւատք յաշխարհի յայտնի լինէր, եւ սորայս պատասխանին:

Բան. «Այլ ինքն գիտէր զինչ առնելոց էր» (Յհ Զ.6):

Մեկնութիւն. Ոչ թէ հարցանէ վասն ինքեան գիտելոյ, զի չորս ինչ գիտէր աստ. նախ՝ գիտէր զպակասութիւն գնոջն: Երկրորդ. գիտէր զտեղիքն⁴ անապատ: Երրորդ. գիտէր զպատասխանին Փիլիպպոսի: Չորրորդ. գիտէր զսքանչելիքն, որ⁵ առնէր:

Բան. «Ասէ ցնա մի յաշակերտացն [նորա] Անդրէաս» (Յհ Զ.8):

Մեկնութիւն⁶. Մատթէոս գրեալ է, թէ աշակերտքն ասացին, եւ ոչ՝ մի ոմն (Հմմտ Մտ ԺԴ.17): Ասեն վարդապետք, թէ ոչ են ընդդէմ միմեանց. նախ՝ թէ անդ բազմաւորական վասն եզականին ասէ, զի յորժամ ոմն ի յամբոխէն իր ինչ գործեաց, ասեն սովորաբար, թէ ամբոխն արար: Երկրորդ. լինի թէ առանձին⁷ բազումքն ասացին զբանն, իսկ յայտնի՝ մինն ասաց: Եւ Անդրէաս ներհուն երեւի քան զՓիլիպպոս, որ թանձրամիտ էր:

¹ C ãÇù

² B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ C զտեղիին

⁵ B զոր

⁶ B ãÇù

⁷ C առանձինն

Եւ¹ զի՞նչ է թանձրամիտն

Եւ նախ տեսցուք, թէ² զի՞նչ է թանձրամիտն.

Գիտելի է, զի երեքն են սոքա, այսինքն. Անմիտ, Թանձրամիտ եւ Նրբամիտ: Անմիտ է, որ զբանն ի միտ ոչ առնու, իսկ թանձրամիտ է³, որ միայն զնոյնն իմանայ, եւ նրբամիտ է, որ զբանն համեմատէ առ այլս եւ իմանայ, որպէս աստ Փիլիպպոս թանձրամիտ էր⁴, որ բազում նշանս տեսեալ էր, այլ ի վերայ հացի՝ ոչ, եւ Անդրէաս նրբամիտ էր, զի ի միտ էած զհացն, զոր աճեցոյց Եղիսէէ (Հմմտ Գ Թգ Գ.42-44), վասն այն ասէ.

Բան. «Է աստ պատանեակ մի, որ ունի հինգ գարեղէն նկանակ⁵ եւ երկուս ձկունս, այլ այն զի՞նչ է առ այդչափ մարդիկդ⁶» (Տես Յհ Զ.9):

Մեկնութիւն. Իբրոս ասել՝ թէպէտ Եղիսէէ աճեցոյց զհացն, այլ այն քսան նկանակ էր, եւ կերողքն՝ հարիւր մարդ: Եւ մեկնիչդ^{lxxix} յայտնէ⁷, զի ոչ ինչ ծածկէին աշակերտքն ի Տեառնէ:

Եւ թէպէտ Քրիստոս կամաւ արար սքանչելիքն, այլ հարկ էր վասն երեք⁸ պատճառի. նախ՝ վասն բազում ժողովրդեանն, զի քաղցեալ էին, եւ վասն փափագման բանին եւ սքանչելեացն հաց մոռացան տանիլ ընդ ինքեանս⁹: Երկրորդ պատճառ. զի յայտնի լինէր պակասութիւն զնոջն, զի ոչ ինչ ունէին որով զնէին, որպէս ասէ Մատթէոս. «Այլ ոչինչ ունիմք, բայց հինգ նկանակ միայն եւ երկուս ձկունս» (Հմմտ Մտ ԺԳ.17): Երրորդ պատճառ. վասն սակաւութեան կերակրոյն, որպէս ասէ. «Հինգ նկանակ եւ երկուս ձկունս»:

Վասն աղքատութեան

Եւ տես զաղքատութիւն աշակերտացն, որ զմարգարեական կատարելութիւն յանձինս ստացեալ ունէին, որով անփոյթ առնէին վասն

¹ C āçù

² C āçù

³ C āçù

⁴ C է

⁵ C նկանակս

⁶ C այսչափ մարդիկս

⁷ C մեկնչէդ յայտնի է

⁸ B չորս

⁹ C որ հաց ան□ամ ոչ բարձին ընդ ինքեանս

կերակրոյ, զի երկոտասանք էին եւ հինգ հաց միայն ունէին, եւ տակաւին այն ոչ էր նոցա, այլ միոյ պատանեկի սիրելոյ իրեանց եւ բարեկամի¹, ապա յայտ է, զի մարգարէքն աղքատութեամբ կեցին եւ Տէր մեր եւ աշկերտքն աղքատութեամբ շրջեցան, եւ երանի ետ աղքատաց հոգով (Հմմտ Մտ Ե.3): եւ վայ ասաց մեծատանց (Հմմտ Գկ Զ.24): Յայտ ուրեմն է, զի քրիստոնէից զաղքատութիւն կամի Զրիստոս, եւ առաւել ազգիս մերոյ զաղքատութիւն է շնորհեալ²:

Բան. «Ասէ Յիսուս. “Բազմեցուցէք զմարդիկդ”»(Յհ Զ.10):

Մեկնութիւն. Կարգաւ եւ սահմանաւ նստան, ուր հարիւր-հարիւր եւ ուր³ հիցուն-հիցուն վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի ամենայն գործք մեր կարգաւ եւ սահմանաւ լիցի: Երկրորդ. զի առաւել յայտնեցի թիւ բազմելոցն եւ լինելութիւն սքանչելեացն:

Իսկ մեկնիչն ասէ վասն երեք պատճառի^{lxxx}. նախ՝ զի ի միտ անցեն զկարողութիւն սքանչելեացն: Երկրորդ. զի անցեցին ի հաւատն: Երրորդ. զի հաստատուն մնացէ առ նոսա: Առաջինն սկիզբն է հաւատոյն, միջինն՝ աճումն, վերջինն՝ կատարումն:

Վասն խրատոյն

Բան⁴. «Եւ էր խոտ յոյժ ի տեղոջն» (Յհ Զ.10):

Մեկնութիւն⁵. Վասն չորից յիշէ զխոտն. նախ՝ զի ցուցէ զտեղին պատշաճ առ ի նստել եւ յուտել: Երկրորդ. զի խոտն փոխանակ սեղանոյ լիցի: Երրորդ. զի խոտն անասնոց է կերակուր, եւ գլուխն՝ մարդկան, որ զլիսաւորն է: Չորրորդ. խոտն զհին արեճս նշանակէ, ուր նստան ի վերայ, եւ կերակուրն՝ զշնորհս, որ ի Զրիստոսէ ընկալան:

Զի՞նչ է «իբրեւ»-ն

Բան. «Եւ բազմեցան մարդիկն թուով իբրեւ հինգ հազար» (Յհ Զ.10):

¹ Ը պատանեկի միոյ, բարեկամի իրեանց

² Ը շնորհեալ, եւ է յիրաւի

³ A B ãÇù

⁴ Ը Մեկնութիւն

⁵ Ը ãÇù

Մեկնութիւն. Ըստ սովորութեան երբայեցոցն թուին միայն որք ի քսան՝ ամենիցն ի վեր, եւ ոչ¹ թուին աստ կանայք եւ մանկտիքն, որպէս ասէ Մատթէոս (Հմմտ Մտ ԺԳ.21):

Իբրեւն չորս նշանակութիւն ունի. նախ՝ է տեղիք² ստուգութեան, որպէս այն. «Իբրեւ, զի բարի է Աստուած Իսրայէլի³» (Սղ ՀԲ.1): Երկրորդ. է տեղիք⁴ արինակի, զի «իբրեւն» եւ «որպէսն» գնոյն ցուցանեն: Երրորդ. է ժամանակի ցուցակն, ըստ այնմ. «Իբրեւ նոքա գնացին» (Մտ ԻԵ.10), այսինքն՝ յորժամ գնացին նոքա: Չորրորդ. է տեղի սովորութեան, զի զմեծ մասն յիշելով զաւելին կամ զպակասն զանց առնեն մարդիկ, սոյնպէս եւ չորս աւետարանիչքն իբրեւ ասելով ըստ սովորութեան մարդկան զգուշութեամբ խաւսեցան:

Եւ այս վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի գրէին որպէս պատգամաբանքն⁵ եւ հետեւէին⁶ հասարակ համբաւոյն, որպէս եւ նոցա յիշողականին պատահէր: Երկրորդ. ուսուցանէին, թէ պարտ է ամենայն ումէք զգուշութեամբ խաւսել:

Բան. «Էառ զհացն Յիսուս, արհնեաց եւ բաշխեաց» (Յհ Զ.11):

Մեկնութիւն. Ինքն էառ զհացն եւ բաշխեաց վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի իրով զարութեամբն լինէր սքանչելիքն այն: Երկրորդ. զի ցուցանէր զիր սերն առ ժողովուրդն: Երրորդ. զի տացէ արինակ խոնարհութեան մեզ: Չորրորդ. զի ինքն է աղբիւր շնորհաբաշխութեան, որ տայ արժանաւորացն զամենայն պարգեւս աստ եւ ի հանդերձեալն, որպէս ասէր. «Ի սեղան Հար իմոյ բազմեցուցից եւ անցեալ⁷» (Հմմտ Ղկ ԻԲ.30):

Վասն արհնութեան հացին

Եւ զիտելի է, զի Քրիստոս ի⁸ սկիզբն նշանացն, զոր առնէր, զոհանայր զԱստուծոյ վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ պարտ է զամենայն ինչ յԱստուծոյ խնդրել: Երկրորդ. զի զամենայն

¹ A B ãçù

² C ի տեղի

³ C Իսրայէլի Աստուած

⁴ B տեղի, C ի տեղի

⁵ C պատճառականքն

⁶ B համբերէին

⁷ C եւ անցեալ պաշտեցայց զձեզ

⁸ B ãçù

պատիւ առ Հայր վերաբերէր: Երրորդ. ցուցանէր զինքն ի Հարէ, զի զամենայն ինչ, զոր առնէր, կամաւ եւ զարութեամբ Հար առնէր: Չորրորդ. առ ի յուսումն մեզ, որ զամենայն գործս մեր ի պատիւ եւ ի փառս¹ Աստուծոյ արասցուք եւ մի՛ ի գովութիւն անձանց մեր:

Իսկ որ ասէ Մատթէոս, թէ Քրիստոս հայեցաւ ի վեր յերկինս (Հմմտ Մտ ԺԴ.19), եւ այն վասն երեք պատճառի. նախ՝ առ² ի ցուցանել, թէ զմիտս ունէր առ Աստուած վերացեալ: Երկրորդ. ի յուսուցանել զմեզ ի յաղաթելոյն ժամն արտաքին նշան համեստութեան ստանալ եւ մի յայս կոյս եւ յայն կոյս նայիլ³: Երրորդ. զի այնպէս վայել էր Քրիստոսի պատուել զՀայր մտաւք, որպէս եւ ցուցանէ հայեցուածք աչացն եւ համբարձումն ձեռաց ամբառնալ ի վեր ընդ մտացն:

Դարձեալ՝ ըստ Մատթէոսի Քրիստոս արհնեաց, այսինքն՝ զԱստուած եւ զհացն, բայց այլ եւ այլ կերպիւ, զի զԱստուած արհնեաց շնորհակալ լինելով եւ զհացն արհնեաց՝ սրբելով եւ աճողական զարութիւն տալով:

Բան. «Առ զհացն [Յիսուս, եւ] զոհացաւ եւ բաշխեաց բազմականացն, նոյնպէս եւ ի ձկանցն որչափ եւ կամեցան» (Յհ Զ.11):

Եւ աստ լինի երեք հարց.

Առաջին. Թէ վասն է՞ր զոհացաւ ի վերայ հացին միայն, եւ ոչ ի ծովուն սաստելն, եւ ոչ յանդամարածին, եւ ոչ ի կուրին բժշկելն:

Պատասխան. Ասէ այսմ⁴ Ոսկեբերանն երեք պատճառ. նախ՝ զի ուսուցէ զմեզ⁵ յամենայն ժամ աղաթել եւ զոհանալ եւ ապա ճաշակել: Երկրորդ. զի ցուցէ, թէ ոչ է հակառակ Հար, որպէս հրեայքն կարծէին, այլ⁶ միշտ միակամ եւ միազար ընդ Հար: Երրորդ. զոհացաւ, զի մի՛ կարծեսցի չար արուեստիւ եւ սատանայիւ լինել, այսինքն՝ կախարդութեամբ, այլ ի զարութենէն Աստուծոյ:

Դարձեալ՝ վասն չորս պատճառի պարտ է մեզ աղաթել եւ զոհութեամբ ճաշակել. նախ՝ զի աղաթքն հոգւոյն է կերակուր, որպէս հացն մարմնոյն, վասն այն պարտ է նախ զհոգին կերակրել եւ ապա՝ զմարմինն: Երկրորդ. զի պարտ է արհնել զպարգեւատուն եւ ապա զպարգեւն ընդունել, զի մի ապերախտ լիցուք: Երրորդ. զի զոհութիւն

¹ Ե ի փառս եւ ի պատիւ

² C ãÇù առ

³ B Հայիլ, C Նայել

⁴ B յայսմ

⁵ C ուսուցանէ մեզ

⁶ B ãÇù

կրկին աւգտութիւն ունի, այսինքն՝ զի առաւել պարգեւացն հատուցումն է եւ վերստին պարտական առնէ: Չորրորդ. զի որոշեսցին կերակուրք քրիստոնէից ի յայլ ազգեաց, ե՛ր ի կռապաշտիցն, ե՛ր ի հրէիցն, այլ եւ յանասնոց եւ ի գազանաց, որք միայն կերակուր ուտեն առանց աղաւթից եւ գոհութեան, ապա պարտ է ի ճաշակել զՍուրբ Խորհուրդ մարմնոյն¹ եւ արեանն² Քրիստոսի «զԳոհանամքն» ասել, այլ եւ ընդունելով զնշխարքն³ սուրբ զաաղմոսն երգել. «Աւրինեցից զՏէր յամենայն ժամ» (Սղ ԼԳ.2), եւ ի մարմնաւոր սեղանն. «Զբարձր առնեմն» երգել: Եւ որպէս Տէրն մեր եւ աշակերտքն կանգնեալ գոհացան, նոյնպէս եւ մեզ պարտ է կանգնել, արհմել եւ նստել ճաշակել, եւ վերստին կանգնել եւ գոհանալ:

Թէ յանապատն ետ զհացն

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր յանապատն եւ ոչ ի քաղաքի աճեցոյց զհացն:

Պատասխան⁴. Ասեն վարդապետք՝ վասն վեց պատճառի. նախ՝ զի թէ ի քաղաքի էր, կարծէին հրէայքն, թէ ծածկաբար ի տանէ հաց առին եւ բաշխեցին, այլ յանապատի արար, յորժամ յայտնեցաւ քաղց ժողովրդեանն եւ աղքատութիւն աշակերտացն: Երկրորդ. վասն պիտոյից ժողովրդեանն, զի թէ ի շինագահս էին, հաց առնուլ կարէին իւրեանց: Երրորդ. զի բարձրէ զկարծիս փառասիրութեան ախտի, զի թէ ի քաղաքի էր եղեալ, սնափառութիւն լինել կարծէին: Չորրորդ. ի ցուցանել զջերմ սէր ժողովրդեանն եւ զհաւատս, որ անփոյթ արարեալ էին զամենայն հոգս մարմնական եւ զնացեալ յանապատ ընդ Քրիստոսի: Հինգերորդ. առ ի համեմատութիւն այսմ սքանչելեացս առ հին սքանչելիքն, որ մանանայիւ կերակրեցան յանապատին: Վեցերորդ. առ ի ցուցանել, թէ այնոցիկ, որ փախչին յաշխարհէ եւ հետեւին Քրիստոսի կամաւոր աղքատութեամբ, ամենայն պիտոյք նոցա պարգեւեալ լինէին:

¹ B մարմնոյ

² A օճն եւ արեանն

³ C զնշխարքն

⁴ A B օճն

ԹԷ ոչ նոր ստեղծ

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր ոչ ստեղծեաց¹ նոր հաց, այլ զհինն աճեցոյց:

Պատասխան. Եւ այս վասն վեց պատճառի.

Առաջին. ի յայտնութիւն այնմ սքանչելեացն, զի թէ նոր հաց էր ստեղծեալ, ասէին հակառակքն, թէ ծածուկ ունէր եւ յայտնեաց:

Երկրորդ. ի յանդիմանութիւն չար հերձուածողաց մանիքեցոցն, որ զամենայն մարմնական իրս չար ասէին եւ ի սատանայէ եղեալ, իսկ Քրիստոս աճեցոյց զհացն՝ եցոյց զնա բարի գոյ:

Երրորդ. եցոյց զնոր կարգ² գործելոյն եւ զիւր իշխանութիւն ի վերայ աշխարհի³, զի ոչ էր եկեալ նոր իր⁴ ստեղծանել ի յոչնչէ⁵, այլ զհինն նորոգել եւ ի կատարելութիւն ածել:

Չորրորդ. ցուցանէ այսու զաճումն քրիստոնէական իմաստութեանց, այսինքն՝ վարդապետութեան եւ շնորհաց, զոր ի մէջ եկեղեցոյ արար եւ առնէ միշտ, զի ի սակաւ գրոց եւ խորհրդոց անբաւ իմաստութիւն եւ շնորհ աճեցոյց:

Հինգերորդ. զայն ցուցանէ, որ ի մի աղբերէ շնորհացն Քրիստոսի զանազան պարգեւք ելանեն յազգս մարդկան, եւ որպէս բեկանելով բաժանին առ մեզ, վասն այն աստ զնկանակսն երեկ, եւ յորժամ զմարմինն իւր ետ աշակերտացն, զհացն զայն երեկ: Եւ զկնի յարութեան ետ ծանաւթս ի բեկանել հացին:

Վեցերորդ. զայն ցուցանէ, զի ազգս մարդկան ի գործ շնորհացն Աստուծոյ, որ զմեզ կերակրէ, որպէս նիւթական գործակից լինի հինգ զգայութիւն մարմնոյս, որպէս հինգ նկանակն, եւ հանճար եւ կամս մեր որպէս զերկու ձկունս, եւ ի սոցանէ զանազան գործ առաքինութեան աճէ: Իսկ թէ հացն եւ ձուկն յում ձեռս աճէին, ոմանք ասեն՝ միայն ի ձեռս Քրիստոսի աճէր, եւ առաքեալքն բաշխէին, զի սքանչելիքն միայն ի ձեռս Քրիստոսի լիցի⁶, եւ Ոսկեբերանն ասէ, թէ ի ձեռն Քրիստոսի աճէր եւ բաշխէր, այլ եւ ի ձեռս առաքելոցն եւս աճէին, առ ի ցուցանել, թէ զամենայն շնորհս, որ տայ Քրիստոս եւ մարդիկ աճեցուցանեն

¹ A B ստեղծ

² C կերպ

³ B յաշխարհի

⁴ C իրս

⁵ B ի ոչ ընչէ

⁶ C միայն ի Քրիստոսէ լիցի

յինքեանս, որպէս ցուցաւ: Եւ գիտելի է, զի Քրիստոս ոչ աճեցոյց ի միոյ հացէ բազումս առնելով, այլ¹ զնշխարս աճեցուցանելով, զի առաւել զգալի յայտնեսցի սքանչելիքն, զի ոչ կարէին հակառակ ասել², թէ ծածկաբար բերէին: Եւ տե՛ս, զի Քրիստոս միապէս ետ ամենեցուն, եւ ի հասարակ տեղիք նստոյց ի վերայ դալար խոտոյ: Ասէ Ոսկերբեանն, զի ցուցցէ այնու զխոնարհութիւն եւ զեղբայրսիրութիւն եւ զպարկեշտութիւն, զի ամենայն ինչ հասարակ լիցի աստուածապաշտիցն: Դարձեալ՝ զի աստ բաշխեաց եւ ետ զնշխարսն, նոյնպէս եւ մեզ պարտ է զնշխարսն բաշխել եւ տալ ժողովրդեանն: Եւ որպէս զհաց մարմնոյն բաշխեաց ի Վերնատունն եւ ետ, պարտ է եւ մեզ մասն տալ զհաղորդութիւն, եւ ոչ՝ բոլոր: Եւ որպէս յետ յարութեան խաչանման երեկ եւ ետ ծանաւթս ի բեկանել հացին, որ սոյնպէս սովոր էր նախ քան զխաչն առնել, նոյնպէս եւ մեզ պարտ է ի սեղանն զաղուհացն կտրել խաչանման:

Վասն դոմի

Դարձեալ գիտելի է, որ ի վանորայս եփեն զհացն եւ կոչեն «դոմ», այսինքն՝ դոմն նուազ եւ փոքր ի ձեւ ձկան, եւ բեկեալ նկանակացն նմանեցուցեալ:

Վասն ժողովելոյ զնշխարս

Բան. «Եւ իբրեւ յագեցան, ասէ Յիսուս ցաշակերտսն. “Ժողովեցէք զնշխարեալ կոտորսդ³» (Յհ Զ.12):

Մեկնութիւն. Եւ աստ լինի երեք հարց.

Առաջին. Վասն է՞ր հրամայէ ժողովել զնշխարս⁴:

Պատասխան⁵. Ասեն վարդապետք՝ վասն երեք պատճառի.

¹ B այլ եւ

² B ասել Քրիստոսի

³ A B ãÇù զնշխարեալ կոտորսդ

⁴ C զնշխարսն

⁵ C ãÇù

Նախ՝ ցուցանե՛ք, թե՛ պարտ է առաջնորդաց հոգ տանել վասն աղքատաց, եւ աշակերտքն եպիսկոպոսք եւ առաջնորդք լինելոց էին, վասն այն նոցա հրամայեաց:

Երկրորդ. ի յայտնութիւն սքանչելեացն, զի թէ ուրուական էր, նշխար մնացուածոց¹ ոչ երեւէր, զի տարան զնշխարսն առ այլս, որք ոչ էին տեսեալ, եւ նոցա ուտելովն զիտացին, զի ստոյգ հաց էր, եւ հաւատացին:

Երրորդ. ցուցանե՛ք, թե՛ պարտ է վարդապետաց ժողովել զբանս ի Սուրբ Գրոց, զի զմեծագոյն խորհուրդս, զոր թանձրամիտ ժողովուրդն ոչ կարէ իմանալ, չէ պարտ անփոյթ առնել, այլ պարտ է վարդապետաց² քննել զԳիրս եւ կերակրել բանի զժողովուրդն: Այլ գիտելի է, զի որպէս Քրիստոս զհացն ի նոցանէ էառ եւ բազմացոյց, եւ ոչ թէ նոր ստեղծեաց, սոյնպէս պարտին վարդապետք զհոգելից եւ ուղղափառ առաջնորդաց իւրոց զբանս քննել եւ ժողովել եւ ոչ թէ նորածել կարգս ի յեկեղեցիս մուծանել, եւ անտի զանկարգութիւն եւ գեղի շահել: Այլ եւ Քրիստոս որքան յերկրի էր զհին արեւնս եւ զմարգարեից բանս ուսուցանէր եւ զմեկնութիւնս նոցա:

Զվաղիւն մի հոգայք

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր այլ ուրեք հրամայեաց Քրիստոս զվաղուեանն մի հոգալ եւ մի ստանալ պարկ եւ մի հաց եւ աստ հրամայեաց ժողովել զկոտորսն:

Պատասխան. Նախ՝ անդ ասաց վասն անձին մի հոգալ, աստ ասաց³ վասն աղքատաց ժողովել:

Երկրորդ. թե՛ պէտք կարեացն այլ ուստեք լինի հնար, ոչ է պարտ զվաղիւն հոգալ, իսկ յորժամ ոչ լինի հնար, պարտին զվաղիւն հոգալ⁴:

Երրորդ. զի չհոգալ զվաղիւն ոչ է ամենեցուն կանոնք, այլ միայն նոցա է, որ ի վարս առաքիւնութեան շրջին⁵, իսկ հասարակ տանց եւ գեղից պարտ է զվաղիւն հոգալ վարելով եւ սերմանելով եւ այլն:

¹ Ը մնացուածոցն

² Ը վարդապետացն

³ Ը հրամայեաց

⁴ Ը Ինչի. իսկ յորժամ ... զվաղիւն հոգալ

⁵ Ը շրջիցին

Չորրորդ. գվաղին չհոգալ¹ վասն մարմնոյ եւ ժամանակիս ասաց, իսկ վասն հոգեւոր իմաստից եւ հանդերձեալ կենացն, որ վաղին է, պարտ է այսար հոգալ, որպէս աստ ասէ.

---

¹ Ը ձ՛ն վարելով եւ ... գվաղին չհոգալ

Վասն սակառացն

Բան. «Ժողովեցին եւ լցին երկոտասան սակառի զկոտորոցն¹» (Յհ Զ.13):

Մեկնութիւն. Եւ այս ոչ պատահմամբ, այլ աստուածային նախախնամութեամբն, ըստ թուոյ առաքելոցն առ ի բառնալ զնոսա, զի այնու նշանակեցաւ, որ առաքեալքն կրելոց էին զնշխարս բանին Քրիստոսի ընդ ամենայն աշխարհս:

Երրորդ հարց. Թէ ուստի² էին սակառիքն:

Պատասխան. Չորս է իմացումն. նախ՝ ոմանք ասեն, թէ ի մերձաւոր գեղջէ առին: Երկրորդ. ասեն ոմանք, թէ բերեալ էին առ ի վաճառել ժողովրդեանն: Երրորդ. ոմանք ասեն, թէ զհիւանդքն բերէին² սակառաւքն եւ բժշկեցան, յայնցանէ էր: Չորրորդ. ասեն ոմանք, թէ տարան զկոտորսն ընդ ինքեան ի գիւղ մի եւ անդ լցին ի սակառի եւ այնու կատարելապէս յայտնեցան սքանչելիքն, զի վերջին մնացորդն առաւել էր, քան զառաջին սկիզբն:

Բան. «Իսկ մարդիկն իբրեւ տեսին զնշանսն, զոր արար Յիսուս» (Յհ Զ.14):

Մեկնութիւն. Եւ այսու երեք պտուղ ցուցանէ. նախ՝ զի հաւատացին ի Քրիստոս: Երկրորդ. զի պատուեցին զՔրիստոս: Երրորդ. զի խնդրեցին զՔրիստոս ի վերայ ինքեանց թագաւոր կացուցանել:

Վասն մարգարէին

Բան. «Եւ նա է ճշմարիտ մարգարէն, որ գալոց էր յաշխարհ³» (Յհ Զ.14):

Մեկնութիւն. Տե՛ս, զի գիտէին ի Գրոց եւ գողանային: Այն, զոր Մովսէս ասաց յԵրկրորդ Աւրէնքն. «Մարգարէ յարուցէ ձեզ⁴ Տէր» (Հմմտ Բ.Օր ԺԸ.15), եւ յորժամ տեսին ժողովուրդն զսքանչելիսն Յիսուսի, խոստովանեցան զնա նոյն եզական մարգարէ, եւ ասացին. «Սա է ճշմարիտ Քրիստոսն, որ գալոցն էր» (Յհ Զ.14), զի այլ մարգարէքն ոչ եկին յայս⁵ անուն, այլ եկին ի պատմել զգալուստն Քրիստոսի:

¹ A B ãçù

² C որ բերէին

³ A ãçù

⁴ B ãçù

⁵ B այս

Եւ թէ Մովսէս վասն էր մարգարէ կոչեցաւ, ասէ մեկնիչդ^{lxxxı}. վասն երեք պատճառի. նախ՝ վասն մեծամեծ սքանչելեացն: Երկրորդ. վասն տկար հաւատոց ժողովրդեանն, որպէս եւ այժմ այլազգիք վասն անհաւատութեան փեղամբար ասեն: Երրորդ. զի մարգարէ անուամբ յարեցին ի նա եւ ի նշանացն¹ ի կատարեալ գիտութիւն հասցեն նմա:

Վասն երեքին² գալստեան հռոմայեցոցն

Եւ տե՛ս, զի ասէ. «Որ ոչ լուիցէ մարգարէին, սատակեցի յԻսրայէլէ» (Հմմտ Բ.Օր ԺԸ.19), որպէս եղև. նախ՝ առ խաչահանունքն յետ քառասուն ամի ի ձեռն Տիտոսի եւ Վէսպիանոսի ի նոյն Չատկի տաւնին ժողովեցան ի վերայ Երուսաղէմի, եւ հաւատացեալքն ցրուեցան յերկիրս հեռաւորս եւ պաշարեալ առին զԵրուսաղէմ, եւ երեսուն եւ վեց բիւր ի սուր արկին եւ յիսուն բիւր գերի վարեցին եւ վաճառեցին հինգ-հինգ դահեկանի զգլուխն մարդոյ:

Այս առաջին կոտորումն հրէից:

Երկրորդ եղև յետոյ. հինգ հարիւր քառասուն եւ եօթ թուին հռոմայեցոց եկին ի վերայ քաղաքին ի չորս կողմանց եւ առին զԵրուսաղէմ եւ զայլազգիսն կոտորեցին սրով քառասուն եւ հինգ հազար ոգիս, եւ ոչ մնաց ի նոցանէ եւ ոչ մի, մինչ կաթողիկոսին, զոր «Պապ» կոչեն, բուն ձեռաց մածեալ արեամբ ընդ սուրն, եւ լուացեալ տաք ջրով, ասաց զսաղմոսն. «Եւ զձեռս իւր³ լուացէ յարեան⁴ մեղաւորի» (Սդ ԾԷ.11) եւ պատարագ մատոյց ի Սուրբ Յարութիւն:

Երրորդ. Դարձեալ գալոց են հռոմայեցիքն ամենայն եւ զկարապետս նեռինն բարձցեն ի քրիստոնէից ըստ պատմութեան Ազադրոնի^{5lxxxii}, յորժամ թագաւորութիւն Հայոց վերստին նորոգեցի եւ քահանայք եւ եկեղեցիք ազատեցին, եւ ասպա երեւեցի մարդն անաւրէնութեան եւ որդին կորստեան՝ նեռն⁶, մերձ ի կատարած աշխարհի:

¹ C ի կատարեալ նշանացն

² A B երեքին

³ B ãÇù

⁴ B արեան

⁵ A B Ա, □ ադոնի

⁶ C ãÇù

Մեկնութիւն այլաբանութեամբ

Եւ զսքանչելիքս հացին այլաբանութեամբ մեկնեն վարդապետք չորս կերպիւ.

Նախ՝ ի յերեկոյացեալ ժամուն հինգ հաց երեկ Քրիստոս եւ երկու ձկունս, սոյնպէս եւ ի կատարած հրէիցն զհինգ Գիրսն Մովսիսի, որպէս զհինգ նկանակսն երեկ, այսինքն՝ երաց եւ աճեցոյց ի խորհրդական միտս հաւատացելոց, եւ երկու ձկունս, այսինքն՝ այլ մարգարէականք եւ պատմութեան բանք աստուածային Սուրբ Գրոց:

Երկրորդ. որպէս ասացաւ հինգ նկանակն հինգ զգայութիւնս մեր, եւ երկու ձկունք իմացումն եւ կամքն, որով աճեմք ի հաւատս եւ ի գործս զանազան առաքիւնութեանց:

Երրորդ. հինգ գարեղէն նկանակն եւ երկու ձկունս, զի նախ քան զՔրիստոս գործ մեր անբանից էին¹ կերակուր, եւ հոգւով եւ մարմնով ի ծով մեղաց շրջեաք, իսկ գալստեամբն Քրիստոսի պատանիք եղաք բանական հրեշտակաց եւ Աստուծոյ, զկամս կատարելով, յորժամ ի ծովէ մեղաց ի ցամաք արդարութեան վերածեաց զմեզ:

Չորրորդ. նկանակն է յարինակ խոնարհաց եւ անմեղաց, որք ոչ ունին զխմոր չարութեան եւ զփրացումն հպարտութեան, եւ ձկունք, որ ջերմացեալ սիրովն Աստուծոյ պիտանիք եղեն, զի² ոչ միայն զի մերձ էր ի Չատիկն նկանակ էր հացն, զի ահա չորս նկանակն, որ յերթ հազարսն բաշխեաց, հեռագոյն էր ի Չատիկէն, այլ զի վասն յանապատ տեղի³ շրջէին, նկանակ ուտէին:

Թէ ոչ ի պահքն ուտելի է ձուկն

Եւ վա՛յ ասեմ որովայնամոլ ազգին ֆռանկաց, որ զամենայն պահք լուծանեն ի ձուկն անխտիր, որոց աստուած որովայնք իւրեանց է եւ փառք՝ ամաւթն մեղաց, եւ պատճառեն զպատճառս մեղաց գործողքն անաւրէնութեանց:

Նախ՝ թէ Քրիստոս յորժամ զնկանակն եւ զձուկն աճեցոյց, մերձ էր Չատիկն: Ասեմք առ այս, թէ հրէից նախ Չատիկն էր եւ ապա բաղարջակեր պահքն: Եւ յայտ է, զի ուտիք էր, որ բաժանեաց զձուկն: Եւ

¹ C ăçù էին

² C դարձեալ

³ C տեղիս

դարձեալ՝ ի քառասունս իւր ոչ եկեր ձուկն, եւ մեք զքառասունսն Քրիստոսի պահենք եւ ոչ՝ զիրէիցն:

Երկրորդ. ասեն, թէ ի Վերնատունն Քրիստոս ձուկն եկեր, պարտ է ի նմին արուր ձուկն ուտել: Ասենք, թէ ի Վերնատունն զիինն կատարեաց մինչ զմարմինն բաշխեաց, եւ նոր արեւնս եղ եւ հնոյն ոչ ենք պարտական, ապա թէ ոչ, եւ գառն կերաւ ի Վերնատունն, կե՛ր եւ դու ի պահոցն:

Երրորդ. ասեն, թէ յետ յարութեան ձուկն եկեր ընդ աշակերտսն, յորում կրակեալ¹ կայծականց տեսին եւ ձուկն խորովեալ եւ հաց, եւ արն էր չորեքշաբթի, եւ ի² հինգշաբթի համբարձաւ:

Ասենք, թէ կրկին սուտ եւ նոր աւետարան. նախ՝ զի յետ յարութեան ոչ էր պահք, այլ Չատիկ, մինչ փեսայն էր ընդ նոսա, որպէս ինքն հրամայեաց (Մտ Թ.15): Եւ կրկին սուտ, զի ուր զձուկն կերան ի Գալիլեա, յետ Տիբերական ծովուն էր, չորս արուր ճանապարհաւ հեռի յԵրուսաղէմէ եւ ի լեառնէն Չիթենեաց, ուստի համբարձաւ Քրիստոս: Ապա յայտ է, զի ոչ ի չորեքշաբթի եկեր զձուկն³, այլ յանցեալ կիրակէն⁴: Եւ զայլն վասն ձկանց եւ նկանակաց⁵ գտցես ի Հարցմունքն, յութներորդ հատորն եւ ի քսան եւ իններորդ համարն^{lxxxiii}:

Այսքան առ այս:

Բան. «Յիսուս իբրեւ զիտաց, եթէ գալոց են յափշտակել զնա» (Յհ Զ.15):

Մեկնութիւն. Այսու Քրիստոս կրկին արինակ տայ մեզ. նախ՝ փախչել ի ժամանակաւոր պատուոց, որպէս եւ զինքն տալով⁶ ի չարչարանս արինակ ետ մեզ զչարչարանս ընդունել: Երկրորդ. արինակ տայ, զի ոչ մնաց այնչափ, զի առ Նա հասանէին, այլ յառաջագոյն փախեաւ, ցուցանելով այնու, զի որ որ կամիցի պահել զանձն ի պատճառէ մեղաց, նախքան զգալ փորձութեան, պարտ է, զի տեղի տացէ: Իսկ Դարձեալ (Յհ Զ.15) ասելն ցուցանէ, զի նախ ի գլուխ լերինն էր եւ էջ ի դաշտ եւ կերակրեաց զժողովուրդն, եւ յորժամ կամեցան⁷ թագաւորացուցանել, եւ դարձեալ ի գլուխ լերինն, կալ յաղաթս, որպէս Մատթէոս ասէ.

¹ B C կրակակետդ

² B ãÇù

³ C ãÇù

⁴ C կիրակէն

⁵ B ãÇù եւ նկանակաց

⁶ A B տանելով

⁷ C կամեին

ԹՒ Բրիստոս ոչ կամեցաւ թագաւորել

Աստ լինի կրկին հարց.

Առաջին. ԹՒ Բրիստոս ընդ Է՞ր¹ ոչ կամեցաւ զթագաւորութիւն, եւ այն, զի սեպհական ունէր զթագաւորութիւն, որպէս ասաց առ Պիղատոս. «Ի յայդ իսկ ծնեալ եմ եւ ի դոյն եկեալ յաշխարհս» (Տեա Յի ԺԸ.37):

Պատասխան. Ասեն վարդապետք՝ վասն ութ պատճառի.

Նախ՝ զի նա Աստուած էր եւ Տէր ամենայնի, ոչ վայել էր լինել թագաւոր միոյ ազգի², որպէս զկայսր ոմն առնել թագաւոր միոյ գաւառի:

Երկրորդ. ըստ որակի թագաւորութեան Բրիստոսի, զի թագաւորութիւն Նորա հոգեւոր էր եւ յախտենական, ոչ վայել էր Նմա լինել մարմնաւոր եւ անցաւոր թագաւոր:

Երրորդ. վասն կարծեաց հրէիցն, զի վասն հացին կամեցան թագաւորեցուցանել եւ ոչ ճշմարիտ հաւատով, զի որովայնամոլք էին, կամէին զի անաշխատ կերիցեն: Եւ յայտ է, յորժամ յազեցան, ոչ ասէին նմա անցաւոր շաբաթուն կամ հակառակ Մովսիսի, վասն որոյ ոչ վայել էր Նմա այնպիսի թագաւոր լինել, որ ի պատճառս որկորստութեան էր, որպէս ասէ. «Երթայք գործեցէք՝ մի՛ զկորստական կերակուրն» (Յի Զ.27):

Չորրորդ. վասն խաղաղութեան ոչ թագաւորեաց, զի մի խռովութիւն լիցի աշխարհի, զի կայսր եւ Հերովդէս եւ քահանայապետքն ամենայն ի բարկութիւն շարժէին:

Հինգերորդ. Չի մի աղարտեսցին գրեալքն մարգարէից³, որ զՆա հեզ եւ խոնարհ թագաւոր գուշակեցին եւ ոչ՝ բռնաւոր (Հմմտ Զք Թ.9, Առ ԻԹ.22):

Վեցերորդ. զի մի արեւնք քրիստոնէութեան մերոյ⁴ արհամարհեսցի յայլ ազգեաց, թէ բռնութեամբ եւ իշխանութեամբ ունին եւ ոչ՝ անձնիշխան կամաւք, որպէս Մահմէտի արեւնքն, որ սրով սկսաւ եւ սրով մնայ եւ աճէ:

Եւթներորդ. զի ինքն եկեալ էր ուսուցանել մեզ աղքատութիւն եւ հեզութիւն եւ խոնարհութիւն, որպէս ասէր. «ԹՒ ածիցեն քեզ ապտակ» (Մտ Ե.39) եւ այլն: Ապա ոչ էր պարտ մարմնական փարթամութիւն ընդունել:

¹ A B թէ վասն Է՞ր

² C միոյ թագաւոր լինել ազգի

³ C ի մարգարէից

⁴ C ܐܘܘܢ քրիստոնէութեան մերոյ

Ութերորդ. միտք կարել ասիլ, զի Քրիստոս խաչիւ եւ չարչարանաւ կամէր ազատել զազգս մարդկան, եւ թէ թագաւորեալ էր ըստ մարմնոյ, երկնչէին հրէայքն զրպարտել կամ ձեռս ի Նա արկանել:

Այսքան յառաջինն:

Երկրորդ հարց. Ապա վասն է՞ր մարգարէքն զՆա թագաւոր ասացին, որպէս ասաց Դաւթի. «Ի պտղոյ որովայնի քո նստուցից յաթոռ քո¹» (Տես Սղ ԸԼԱ.11), եւ թէ. «Խնդրեա՛ յինէն եւ տաց քեզ զհեթանոսս ի ժառանգութիւն» (Սղ Բ.8), եւ Երեմիա ասէ. «Յարուցից Դաւթի ծագումն արդարութեան եւ թագաւորեսցէ իրաւամբք ի վերայ ամենայն երկրի» (Եր ԻԳ.5):

Պատասխան. Ասեմք, թէ բազում են վկայութիւնք վասն թագաւորութեան Քրիստոսի ի Գիրս մարգարէից, այլ հոգեւոր եւ ոչ մարմնաւոր: Ասաց՝ հրեշտակն տացէ նմա զաթոռն Դաւթի եւ թագաւորեսցէ ի վերայ տանն Յակովբայ անվախճան: Եւ զայս ոչ² գիտէին յառաջն, որպէս Սողոմէ խնդրէր վասն որդոցն յաջմէ եւ յահեկէ նստուցանել ի թագաւորութիւն: Նաեւ առաքեալքն ոչ գիտէին, յորժամ հարցին. «Տէր, եթէ ի ժամանակի՞ աստ հասուցանես զարքայութիւն Իսրայելի: Ասէ ցնոսա. “Ոչ է ձեզ գիտել զժամս եւ զժամանակս, զոր Հայր եղ յիւրում իշխանութեան”» (Գժ Ա.6-7):

Բան. «Եւ իբրեւ երեկոյ եղեւ, մտին աշակերտքն ի նաւ» (Յհ Զ.16):

Մեկնութիւն. Այսու յայտնէ զւեր աշակերտացն առ Քրիստոս, զի³ ի գիշերի մտին ի նաւ եւ խնդրէին զՆա, զի յորժամ նսեմացաւ եւ ոչ եկն առ նոսա⁴, վասն այն կամեցան անցանել ընդ ծովն:

Բան. «Եւ ծովն ի սաստիկ հողմոյ [շնչելոյ] յուզէր» (Յհ Զ.18):

Մեկնութիւն. Եւ այս եւս ցուցանէ զւեր աշակերտացն, զի ոչ գիշերն եւ ոչ խռովութիւն ծովուն ոչ արգել զնոսա⁵:

Վասն ասպարէզին

Բան¹. «Եւ վարեալ իբրեւ ասպարէզս քսան եւ հինգ² կամ երեսուն» (Յհ Զ.19):

¹ A ãÇù

² A B ãÇù

³ B ãÇù

⁴ C ոչ եկն Յիսուս

⁵ C ի խռովութիւն ծովուն արգել զնոսա

Մեկնութիւն. Վասն խորշ եւ խութ եզերաց ծովուն ասէ քսանհինգ կամ երեսուն, ըստ երկրաչափական³ արհեստին զհինգ ոտն մի քայլ առնեն եւ հարիւր քսան եւ հինգ քայլն՝ ասպարէզ մի, եւ ութ ասպարէզն՝ միլ մի⁴, եւ երկու միլն է ֆրասնկ մի: Եւ այսու յայտնի է, զի քսան եւ հինգ ասպարէզն երեք միլ է եւ ասպարէզ մի:

Բան. «Եւ տեսանէին զՅիսուս, զի գայր⁵ ի վերայ ծովուն⁶» (Յհ Զ.19):

Մեկնութիւն. Ոմանք այլ եւ այլ ասեն զայս եւ որ ի Մատթէոսն պատմի, բայց նոյն էր եւ ի՛ ժամանակէն⁷ եւ ի տեղոյն եւ ի ժողովրդենէն, զի ի նոյն արն յորում զհացն կերան եւ գիշերն մտին աշակերտքն ի նաւ եւ չորրորդում պահու գիշերոյն⁸ եկն առ նոսա Յիսուս:

Եւ առաքեալքն զարհուրեցան վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի կարծէին զՔրիստոս առ աչաւք իր ինչ⁹ լինել, զի գնայր ի վերայ ծովուն: Երկրորդ. երկնչէին վասն ալեկոծութեան, իսկ Քրիստոս զկրկին երկիւղն եբարձ ի նոցանէ:

Բան. «Եւ եմ, մի՛ երկնչիք» (Յհ Զ.20):

Մեկնութիւն. Յորժամ ասաց՝ Եւ եմ, զկարծիս նոցա եբարձ, որք առ աչաւք իմն համարէին, եւ ասելովն՝ մի՛ երկնչիք, բառնայ զերկիւղ ալեկոծութեան: Եւ այս երկրորդ բանն¹⁰ է, որ կերակրելովն¹¹ եւ սնուցիչ լինելովն ցուցանի, թէ Աստուած է Քրիստոս: Առաջին. աճմամբ նկանակացն, եւ երկրորդ՝ ձկանցն: Երկրորդ. երթալով ի վերայ ծովուն եւ մխիթարելով բանիւ զաշակերտսն, թէ՛ Եւ եմ, մի՛ երկնչիք:

Եւ դարձեալ զիտելի է, զոր յետ յարութեան հասարակ մարդկան չորս փոփոխումն լինելոց է ի մարմինն.

Առաջին¹². թափանցութիւն, եւ զայս եցոյց Քրիստոս, յորժամ ծնաւ ի Կուսէն:

¹ C ăçù

² A B քսան

³ A B վասն երկրաչափութեան

⁴ C է միլ մի

⁵ A B □նայր

⁶ A B ăçù

⁷ C նոյն երեւիաի ժամանակէն

⁸ C պահուն, ăçù □իշերոյն

⁹ C ăçù ինչ

¹⁰ B բան

¹¹ C կերակրովն

¹² C թափանցութիւն

Երկրորդ. թեթեւութիւն, եւ զայս եցոյց Քրիստոս՝ գնալով ի վերայ ծովուն:

Երրորդ. պայծառութիւն, եւ զայս եցոյց Քրիստոս ի լեառն Թաբար:

Չորրորդ. անապական մարմինն, եւ զայս եցոյց Քրիստոս ի Վերնատունն, յորժամ զանապական մարմինն իւր բաշխեաց առաքելոցն, զի թէ ապականացու էր մարմինն, զի՞նչ աւուտ էր կերողացն:

Եւ զչորսս զայս եցոյց նախ քան զխաչն, զի մի ասիցեն չարափառքն, թէ յետ յարութեան փոխեցաւ մարմինն Փրկչին, այլ գոր յառաջն ի կէտ յորութեան յարգանդի ունէր ծածկապէս ի մարմինն, յետ յարութեան յայտնի երեւցոյց մարմնովն:

Վասն սքանչելեաց

Եւ զիտելի է, զի սքանչելիքն է գործ ի վեր քան զբնութիւն, իսկ առ մեզ ի վեր քան զմիտս մեր, զի որպէս սքանչելի է գործն, սքանչանամք ի միտս մեր: Եւ դարձեալ՝ որպէս նոքա, որք տեսին զսքանչելիսն, աւուտեցան ի տեսանելն, եւ մեք յորժամ սքանչանամք ի միտս, շահիմք ի սքանչելեացն, ապա ուրեմն ճշմարիտ Աստուած է Քրիստոս եւ Միածին Որդի եւ¹ Բան, միացեալ մարմնովն, որ առնէր զմեծամեծ սքանչելիսն:

Եւ աստ երեք ասեն սքանչելիք, այլ ես ասեմ հինգ եղեալ սքանչելիք ի միում վայրկենի. նախ՝ զի Քրիստոս ի վերայ ծովուն գնայր, ըստ մարգարէին. «Ի ծովու են ճանապարհք [քո], շաւիղք [քո ի ջուրս բազումս]» (Մղ ՀՁ.20): Երկրորդ. զի ալիք ծովու² հանդարտեաց: Երրորդ. զի սաստիկ հողմ³ դադարեաց: Չորրորդ. զի վաղվաղակի ել նաւն ի ցամաքն: Հինգերորդ. զի Պետրոսի շնորհեաց ի վերայ ալեացն կոխել ըստ Մատթէոսի (Հմմտ Մտ ԺԴ.22-23):

Բան. «Ի վաղիւ անդր ժողովուրդն, որ կայր յայնկոյս ծովուն» (Յհ Ձ.22):

Մեկնութիւն⁴. Նոքա էին, որ զհացն կերան եւ անդ մնացին զհշերն, զի նաւ ոչ գոյր, բայց մին միայն, յոր աշակերտքն մտեալ էին⁵: Ապա ի

¹ B ãÇù

² C ծովուն

³ C հողմն

⁴ B ãÇù

⁵ C մտին

վաղիւն գնացին նաւք, զի վարձով անցցեն յայս կոյս, նոքա զարմացեալ հարցանէին զե՞րբն զալոյն, այլ զկերպն ոչ յիշէին, այսինքն՝ զսքանչելեաւք զալն ի վերայ ծովուն, զի խորամանկ եւ նենգաւորք էին որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{lxxxiv}:

Բան. «Պատասխան ետ նոցա¹» (Յհ Զ.26):

Մեկնութիւն. Ոչ պատասխանեաց նոցա, թէ՛ ե՞րբ կամ որպէ՞ս եկեալ էր. նախ՝ զի զայն կարէին յաշակերտացն ուսանել: Երկրորդ. զի առաւել պարտ էր աշակերտացն պատմել զսքանչելեաւք զալուստն Քրիստոսի, քան թէ նոյն ինքն Քրիստոս, այլ յանդիմանեաց զնոսա:

Բան. «Խնդրէք դուք [զիս]², զի կերայք ի հացէ³» (Յհ Զ.26):

Մեկնութիւն. Վասն երից յանդիմանեաց. նախ՝ զի բազումք ի հրէիցն խնդրէին զնա վասն մարմնաւոր կերակրոցն, զոր ետ նոցա, եւ յուսային եւս առնուլ: Երկրորդ. զի ոչ վասն հաւատոյ եւ նշանաց խնդրէին, այլ խաբէութեամբ: Երրորդ. յանդիմանեաց, զի զհոգեւոր գործն ուսուցէ:

Վասն կորստական կերակրոյ

Բան. «Երթայք գործեցէք՝ մի՛ զկորստական կերակուրն, այլ զկերակուրն, որ մնայ ի կեանս⁴» (Յհ Զ.27):

Մեկնութիւն. Առաջին միտք՝ կորստական է ամենայն գործ չար. նախ՝ զի ինքն կորստական է: Երկրորդ. զգործողն կորուսանէ:

Իսկ գործն բարի մնացական է. նախ՝ ըստ ինքեան⁵: Երկրորդ՝ զգործողն մնացական առնէ ի կեանսն յաւիտենից:

Դարձեալ՝ մարմնոյ կերակուրն կորստական է չորս կերպիւ. նախ՝ ըստ իրին, զի որքան ի յեութեան իւրում է, անաւգուտ է մեզ, եւ յորժամ կրեմք ի մեզ, իրն այն ապականի, զի կերակրիլն կրել լսի: Երկրորդ. զի սակաւ ժամս տայ մեզ զաւրութիւն եւ այն եւս կորուսանի: Երրորդ. զի յիշատակն եւս մոռացի: Չորրորդ. եւ վարձս ոչ ունի:

Եւ սոյնպէս չորիւք կորուսանէ. ըստ իրին⁶, ըստ զաւրութեան, ըստ յիշման, ըստ վարձուց: Եւ դու տե՛ս, զի կերակուրս, որ ի յեութիւնս մեր

¹ C Պատասխանեաց նոցա

² A B Թ՛՛՛ն դուք զիս

³ C ի հացէն

⁴ A B Թ՛՛՛ն ի կեանս

⁵ C Թ՛՛՛ն երկրորդ. զ՝ործողն... ըստ ինքեան

⁶ C Թ՛՛՛ն զի որքան ի յեութեան... կորուսանէ. ըստ իրին

խառնի, այնպէս կորստական է, քանի՞ եւս այլ ստացուածք, որք աւտարք են եւ հեռու ի մէնջ:

Իսկ հոգեւոր կերակուրն չորիւք մնացական է. նախ՝ ըստ իրին: Երկրորդ՝ ըստ աւգտութեան ի մեզ: Երրորդ՝ յիշմամբն առ Աստուած: Չորրորդ՝ վարձուցն հատուցմամբ:

Վասն հոգեւոր կերակրոյ¹

Աստ լինի երեք հարց.

Առաջին. Չի աւէ Դաւիթ. «Չվաստակս ձեռաց քոց կերիցես, երանի է քեզ, եւ² բարի եղիցի» (Սղ ճԻԷ.2), իսկ Տէրն հրաժարեցոյց:

Պատասխան. Ասեմք նախ, եթէ Դաւիթ ի դէմս³ զրկողացն աւէ, եւ Տէրն ընդդէմ անվաստակ կերողացն:

Երկրորդ. Դաւիթի արեւնքն⁴ մարմնոյ էր, եւ զգործն մարմնոյ յարգէր, եւ Տէրն արեւնք հոգեւոր եղ եւ զգործն հոգեւոր յարգեաց:

Երրորդ. Տէրն⁵ ոչ ամենեւին արգիլէ զմարմնոյ գործելն, զի ահա եւ առաքեալ գրէ. «Որ արասցէ ոչ, կերիցէ մի՛» (Տես Բ.Թաղ Գ.10), այլ Տէրն արգիլէ, որ սիրով հոգայ զայսմ կենաց հանապազ⁶ միայն, եւ հոգեւորին ոչ փոյթ ունիցի եւ ոչ հոգայ. նախ՝ զի մարթ է եւ փոքր ինչ հոգ տանել⁷ եւ վասն մարմնաւոր կերակրոյ, առ ի պահել զբնութիւն եւ կարող լինել բարեգործութեանց, եւ այնպէս զերկոսիսն կարէ հոգալ զմարմնաւոր եւ զհոգեւորն:

Այս առաջինն:

Երկրորդ հարց. Չի՞նչ է հոգեւոր կերակուրն:

Պատասխան. Չորս ինչ. առաջին⁸ հաւատն, երկրորդ⁹ գործքն, երրորդ՝ սուրբ գիտութիւն, չորրորդ՝ մարմին եւ արիւն Փրկչին, վասն այն աւէ. «Չոր Որդին Մարդոյ տացէ ձեզ» (Յհ Զ.27):

Երրորդ հարց. Որպէ՞ս են կերակուր տքա:

¹ Բ կերակրոյ հոգեւորի, Ը կերակրոց

² Ը քեզ, եւ

³ Ը ընդ դէմ

⁴ Բ արեւնքն Դաւիթի

⁵ Ը դարձեալ Տէրն

⁶ Ը հանապազ զայսմ կենաց

⁷ Ը փոքր ինչ տեսանել

⁸ Ը առաջինն

⁹ Ը երկրորդն

Պատասխան. Ասեմք՝ չորիք, երկուքն ի հասարակութենէ եւ երկուքն ի զանազանութենէ. նախ՝ հաւատն է հոգւոյս եւ գործն մարմնոյս կերակուր, գիտութիւն՝ մտաց եւ սուրբ խորհուրդն՝ բոլոր անձինն, այսինքն՝ հոգւոյն եւ մարմնոյն եւ մտաց:

Երկրորդ. Հաւատն է որպէս հաց, որ հաստատէ զսիրտ մարդոյ¹, եւ գործքն զանազան խորտիկք, որ պարարէ, եւ գիտութիւն ըմպելի, որ զմայլէ, եւ Սուրբ Խորհուրդն զբոլորն ունի, զի կերակուր է եւ ըմպելի եւ պարարէ եւ զմայլէ, եւ այլն ամենայն: Այս հաւասարութիւն:

Երրորդ. զանազանութիւն, զի մարմնոյ կերակուրն ի մեզ փոխի եւ ապականի, իսկ հոգեւորն զմեզ ի յինքն փոխէ եւ անապականս առնէ, ուստի յայտ է յորժամ կոչեմք զմարդն գիտութիւն եւ սուրբ, եւ հաւատացեալ եւ հաղորդեալ:

Չորրորդ. զի հոգեւոր կերակուրն ունի որակութիւն եւ ունի էութիւն, եւ ամենայն որակութեամբ ի մեզ փոխի, իսկ էութեամբն, զի անապական է, զմեզ առ ինքն փոխէ եւ մնացականս առնէ:

Գարձեալ՝ ըստ այլ վարդապետաց. «Երթայք գործեցէք՝ մի՛ զկորստական [կերակուրն], այլ զկերակուրն, որ մնայ ի կեանսն²» (Յհ Զ.27): Գիտելի է, զի հոգեւոր կերակուր զոր ասէ, է նոյն ինքն³ մարդացեալն Աստուած՝ Յիսուս Քրիստոս, որ կերակուր է մերս հոգւոյ առաւել ըստ Իւրում Աստուածութեան, եւ զկնի՝ ըստ Իւրում մարդկութեան, որ պարզելի մեզ խորհրդով Պատարագին, վասն այն Քրիստոս նախ ցուցանէ զմարմնաւոր⁴ կերակուրն, որ է Բանն, եւ ապա ցուցանէ զհոգեւոր կերակուրն, որ է խորհուրդ Պատարագին, յորժամ ասէ. «Ձեացն, զոր ես տաց, մարմին իմ է» (Յհ Զ.52):

Եւ այս բաժանի ի⁵ չորս մասն.

Նախ՝ յաւժարացուցանէ զնոսա առ ի խնդրել զհոգեւոր կերակուրն:

Երկրորդ. ցուցանէ զկերպ գտանելոյ կերակրոյն, յորժամ ասեն ցնա. «Ձի՞նչ առնիցեմք, զի զգործսն⁶ Աստուծոյ գործեսցուք» (Յհ Զ.28):

Երրորդ. ցուցանէ, թէ զի՞նչ է հոգեւոր կերակուրն, յորժամ ասեն. «Տէ՛ր, յամենայն ժամ տուր մեզ զհացն զայն» (Յհ Զ.34):

¹ B զմարդոյ սիրտն

² A B անձն ի կեանսն

³ C անձն

⁴ A B զհոգեւոր

⁵ C անձն ի

⁶ A B զգործն

Չորրորդ. ցուցանէ, թէ ով որ իցեն, որ կարեն ճաշակել զկերակուրն զայն, մինչ ասէ. «Չամենայն, զոր տայ ինձ Հայր, առ իս եկեացէ» (Յհ Զ.37):

Վասն առաջնոյն գիտելի է, որ յանդիմանեաց զնոսա, եթէ՝ «Երթայք գործեցէք [մի]՝¹ զմնացական կերակուրն» (Հմմտ Յհ Զ.27), այսինքն՝ բարեգործութիւն, որով հասանեն մարդիկ ի յաւիտենական² կեանսն, եւ զի մի ասիցեն ոմանք, թէ ի մէնջ կարենք զբարիս զայս³ գործել, վասն այն Քրիստոս բառնայ զկարծիքս զայս⁴ ասելով. «Չոր Որդին Մարդոյ տացէ ձեզ» (Յհ Զ.27), այսինքն՝ պատրաստ է տալ ձեզ: Եւ ապա զյաւժարութիւն եւ զկարողութիւն իր ցուցանէ՝ ասելով.

Վասն կնքելոյն Աստուած

Բան. «Չի զնա Հայր կնքեաց Աստուած» (Յհ Զ.27):

Մեկնութիւն. Խոր է տեսութիւն, եւ ասեմ հինգ մտաւք: Թող զանիծելոյն Նեստորի, որ շնորհաւք Որդի ասաց զՔրիստոս եւ յետոյ ի մկրտութիւն՝ աստուածանալ շնորհաւք, եւ յետ յարութեան անապական լինել մարմնով, զի որպէս կնքեալ ասեմք մարդոյն զմկրտելն, զի կնիք է ի հոգին անբաժանելի, տյնպէս Նեստոր կնքահայր ասաց զԱստուած Քրիստոսի, եւ ոչ բնութեամբ Որդի, զորս որոշեալ նզովէ Սուրբ Եկեղեցի, եւ զայս վասն այն⁵ եղաք, զի փախիցուք ի չար հերձուածողացն:

Արդ, ասեն ուղղափառ վարդապետք երկու մտաւք.

Նախ՝ որպէս մեկնիչդ ասէ^{lxxxv}. կնքեաց Հայր, այսինքն՝ յայտնեաց ի Յորդանան Որդի Իւր սիրելի⁶, էակից եւ հաւասար Աստուած վկայեաց:

Երկրորդ. տյնպէս մեկնեն, զի Աստուած Հայր կնքեաց զՔրիստոս, այսինքն՝ զիւր աստուածային բնութիւն որպէս կնիք իմն միաւորելով ի մարդկութիւն նորա, զի կերպարան եւ նկարագիր էութեան Հայր է Բանն Աստուած, եւ նա առաքմամբ Հայր միաւորեցաւ ի մարմնի, ապա մի է Աստուածութիւն ի Հայր, եւ ի Բանն, եւ ի մարդկութիւն Քրիստոսի:

¹ A B C ãÇù

² B հանդերձեալ

³ B ãÇù

⁴ B ãÇù

⁵ A B վասն որոյ

⁶ C եւ սիրելի

Երրորդ. սոյնպէս մեկնեն, զի Աստուած Հայր կնքեաց զՈրդի, այսինքն՝ զՔրիստոս, զի յատուկ նշան եղ ի նմա զաստուածային սքանչելիս առնել, որ ի վեր է քան զբնութիւն, զի ոչ այլ ոք ունէր ի մարդկանէ:

Չորրորդ. Ոսկերեբանն¹ սոյնպէս մեկնէ. «Կնքեաց զՔրիստոս», այսինքն՝ յատուկ առաքմամբ առաքեաց յաշխարհս, առ ի տալ մեզ զհոգետր կերակուրն, որ է ուսուցանել մեզ զճշմարտութիւն, որպէս ասաց ինքն, թէ. «Յայս իսկ ծնեալ եմ², զի վկայեցից ճշմարտութեան» (Տես Յի ԺԸ.37):

Հինգերորդ. ոմանք սոյնպէս մեկնեն, «Չի Հայր կնքեաց զՔրիստոս», այսինքն՝ վկայութեամբ նշանեաց³ զնա ճշմարիտ Քրիստոս գոլ եւ Որդի Աստուծոյ, եւ այնու հաւատալով ի նա կարենք ընդունել ի նմանէ զհոգետր կերակուրն:

Այս վասն կնքոյ ասացաւ յառաջին հատորն համարն:

Բան. «Ասեմ ցնա. «Չի՞նչ արասցուք, զի զգործս Աստուծոյ գործեսցուք»» (Յի Զ.28):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ոչ հարցանեն զի ուցին, այլ զի կերակրոյ հանդիպեցին: Դարձեալ՝ Քրիստոս յորժամ յաւժարեցոյց զմեզ ի խնդրել զհոգետր կերակուրն, այժմ ցուցանէ զկերպ ստանալոյ զկերակուրս զայս, զի յորժամ լուան հրեայքն զբարութիւն կերակրոյն, փափագեցան ի նա եւ հարցանեն. «Չի՞նչ պարտ է գործել, որով հասանենք ի մնացական կերակուրն»:

Բան. «Պատասխանէ Քրիստոս. «Այս է գործն Աստուծոյ, զի հաւատասցիք [յայն], զոր առաքեացն⁴»» (Յի Զ.29):

Մեկնութիւն. Նոյն է ասելն. «Հաւատասցիք յայն, որ առաքեաց զնա», զի յորժամ յառաքողն հաւատան, եւ յառաքեալն հաւատան:

Բան. «Չի՞նչ նշան ցուցանես» (Յի Զ.30):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ուրացողաց է բանս, զի ոչ միայն լսողք էին նշանացն, այլ եւ տեսողք եւ կրողք ի ձեռս եւ յորովայնս, եւ մերձ էր ժամանակ նշանին: Դարձեալ՝ թէ կամիս, զի հաւատասցուք Քեզ, եւ իբրեւ զառաքեալն յԱստուծոյ համարեսցուք, պարտ է զի արասցես մեզ սքանչելիք⁵, որպէս Մովսէս արար, վասն որոյ զկնի ասեն⁶.

¹ Ը Ոսկիաբանն

² Ը եկեալ եմ

³ Ը նշանակեաց

⁴ Ը որ առաքեացն նա

⁵ Ը սքանչելիք արասցես մեզ

⁶ Ը ասես

Վասն մանանային

Բան. «Հարքն մեր կերան զմանանայն յանապատի¹» (Յհ 2.31):

Մեկնութիւն. Չորս կերպի երեւի ծածկեալ չարութիւն նոցա. նախ՝ անապատուն գՔրիստոս: Երկրորդ. անարգեն զնշանն: Երրորդ. հաց խնդրեն դարձեալ: Չորրորդ. ոչ մնացին պատասխանոյ առաջին հարցմանն, որպէս յայտ է ի մեկնչեդ:

Դարձեալ՝ մանանային չորս կերպի արհամարհեն զնշանն Քրիստոսի². նախ՝ Մովսէս մանանայ ետ, դու՝ գարեղէն հաց: Երկրորդ. նա քառասուն ամ, դու՝ մի անգամ: Երրորդ. նա՝ յերկնից հաց, դու՝ յերկրէ տուէր: Չորրորդ. նա՝ զբոլոր հարքն մեր, դու զմասնաւորս կերակրեցեր:

Բան. «Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ» (Յհ 2.32):

Մեկնութիւն. Հարց. Աստ վասն է՞ր ոչ ասաց. «Կարող եմ առնել որպէս Մովսէս եւ առաւել տալ ձեզ մանանայ»:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ զի նոքա ունայն³ եւ նանիր մտաց հայցէին նշան տեսանել, եւ թէ Քրիստոս ասացեալ էր՝ կարող եմ⁴, նոցա ունայնութիւն առաւել աճեր: Երկրորդ. զի ոչ ունէր ախտ փառասիրութեան, որպէս զի զանձն զովեսցէ: Երրորդ. զի⁵ զգործս Իւր առաւել ցուցանէ, զի կամէր արդարացուցանել եւ հոգեւոր կերակրել զմարդիկ, եւ այնու յայտնէ, զի կարող էր տալ զմանանայն:

Բան. «Եթէ ոչ Մովսէս ետ ձեզ զհացն յերկնից զճշմարիտ» (Յհ 2.32):

Մեկնութիւն⁶. Կրկին կերպի⁷ ասի ճշմարիտ. մին այն, որ ընդդէմ ստոյն որոշի, եւ այնպէս մանանայն ճշմարիտ էր: Երկրորդ. ասի ճշմարիտ ընդդէմ արիւնակին: Եւ սոյնպէս մանանայն արիւնակ էր ճշմարիտ մարմնոյն Քրիստոսի⁸:

Եւ երեք կերպի է արիւնակ մարմնոյն Քրիստոսի. նախ՝ զի յերկնից իջեալ, որպէս ինքն ասէր. «Այս է հացն, որ յերկնից իջեալ է⁹» (Յհ 2.50,

¹ Ը յանապատի անդ

² Բ ãÇù Դարձեալ՝ ... զնշանն Քրիստոսի

³ Ը վասն ունայն

⁴ Ը թէ կարող եմ

⁵ Բ ìñĩ

⁶ Բ ãÇù

⁷ Ը պատճառաւ

⁸ Ը օրինակ էր ճշմարտութեան. այսինքն՝ մարմնոյն Քրիստոսի

⁹ Ը որ ի յերկնից իջեալ

59): Երկրորդ. մանանայն, որ շատ ժողովեաց, ոչ յաւելաւ, եւ պակասն ոչ նուագեաց, եւ հաց մարմնոյն Քրիստոսի, որ զբոլոր եւ որ զմասն ճաշակէ, միոյ կենաց հաղորդի: Երրորդ. զի անապական էր մանանայն, յարինակ անապական մարմնոյն Քրիստոսի: Եւ յայտ է այսու, զի ի մէջ սափորին մնաց անապական:

Եւ զայլն տեսցես ի զիրս Հարցմանց, վեցերորդ հատորն քսանիններորդ համարն^{lxxxvi}:

Բան. «Ձի հաց յԱստուծոյ է, որ իջանէն» (Յհ Զ.33):

Մեկնութիւն¹. Աստ զմարմին եւ զարինն իւր Սուրբ ի վեր դնէ, քան զմանանայն վեց կերպիւ.

Նախ՝ զի Քրիստոս Աստուած է, եւ իւր մարմինն՝ Աստուծոյ մարմին, որպէս ասէ. «Հաց յԱստուծոյ է», եւ մանանայն՝ հրամանաւն Աստուծոյ նոր իր գոյացեալ:

Երկրորդ. մարմինն Քրիստոսի յերկնից է վասն Աստուածութեան, եւ մանանայն ի յաւորոյ, որպէս զցաւոյ կամ զեղեամն իջեալ:

Երրորդ. վասն ճշմարիտ քաղցրութեան, զի մարմինն Քրիստոսի է ճշմարիտ քաղցր եւ ծայրագոյն բարի, իսկ մանանայն՝ ստուերական նմանութիւն² այսմ բարոյ:

Չորրորդ. վասն աւգտութեան, զի մանանայն մարմնաւոր կեանս տայր կերողացն, եւ մարմինն Քրիստոսի կեանս տայ հոգեւոր եւ յաիտենական³:

Հինգերորդ. զի Բանն Աստուած մարմնացեալ կերակուր է ամենայն հաւատացելոց եւ մանանայն միայն հրէիցն տուաւ:

Վեցերորդ. մանանայն ի մին ժամանակս էր, եւ մարմինն Քրիստոսի միշտ կերակուր է հաւատացելոց. աստ խորհրդով հացին եւ անդ՝ իմանալի տեսութեամբ, այն է՝ «Ի սեղան Հարն բազմեցուցէ, եւ անցեալ պաշտեսցէ» (Տես Ղկ ԺԲ.37):

Բան. «Տէ՛ր, յամենայն ժամ տուր մեզ զհացն⁴ զայն» (Յհ Զ.34):

Մեկնութիւն. Յորժամ եցոյց, թէ որպէս կարենք հասանել ի հոգեւոր կերակուրն, այժմ ցուցանէ, թէ զի՞նչ է կերակուրն այն:

«Ասեն. Տո՛ւր մեզ յամենայն ժամ». նախ՝ յորժամ լսեցին հրէայքն զբարութիւն այսմ հացի, վասն այն յամենայն ժամ խնդրեն, զի առանց

¹ B ãÇù

² C նմանութեամբ

³ B յաիտենական եւ հոգեւոր

⁴ A B Տէ՛ր, տուր մեզ յամենայն ժամ զհացն

աշխատանաց ուտիցեն: Երկրորդ. որպէս կինն սամարացի ասաց. «Տէ՛ր, տուր մեզ զջուրն, զի մի եկից այսր հանել ջուր» (Տես Յհ 2.15), եւ ոչ իմանայր զհոգեւոր ջուրն, նոյնպէս եւ սոքա ոչ իմացան զհոգեւոր հացն, վասն այն Քրիստոս ցուցանէ, զի՞նչ է այս հաց:

Բան. «Ես եմ հացն կենաց» (Յհ 2.35). որպէս յայտնի է ի մեկնիչդ^{lxxxvii}:

Վասն էութեան Պատարագին

Հարց¹. Չի՞նչ է էութիւն Պատարագին:

Պատասխան. Ոմանք՝ զբանն Քրիստոսի, որ ասէ. «Այս է մարմին իմ, եւ արիւն իմ» (Հմմտ Մտ ԻՉ.26-27), եւ ոմանք զՀոգին, որ իջանէ ի Պատարագն, ասեն էութիւն է Պատարագին: Եւ ոչ սակաւ ընդ դիմանան առ այս, այլ եւ ասեմ, թէ էութիւն Պատարագին Բանն Աստուած է մարմնացեալ, եւ բանին Աստուծոյ էանայ Պատարագն, այն, որ ասէ. «Այս է մարմին իմ, եւ այս է արիւն իմ»:

Բայց Հոգին Սուրբ գործակից է Պատարագին չորս կերպիւ.

Նախ՝ որպէս անդ ի յարգանդին Սուրբ կազմեաց զմարմին Փրկչին, նոյնպէս եւ ի Պատարագն կազմէ:

Երկրորդ. որպէս յերկրի զսքանչելիսն Հոգովն ներգործէր Քրիստոս, սոյնպէս եւ մարմինն Սուրբ Հոգովն կատարէ:

Երրորդ. որպէս էջ Հոգին ի վերայ Քրիստոսի, նոյնպէս եւ իջանէ Հոգին ի մարմինն Քրիստոսի:

Չորրորդ. որպէս² էջ Հոգին ի Վերնատունն եւ ճշմարտապէս ծանեան առաքեալքն զԱստուածութիւն Քրիստոսի, սոյնպէս ի մեզ իջանէ Հոգին Սուրբ, զի ծանիցուք ճշմարտապէս մարմին եւ արիւն եղեալ Քրիստոսի, որպէս ասէ ի Պատարագն. «Մարմին եւ արիւն³ ստուգապէս արասցէ Քրիստոսի, զի ճշմարիտ մարմին եւ արիւն եղեալ բանին Քրիստոսի, այլ⁴ Հոգին Սուրբ ի մեզ ճշմարտեացէ եւ հաստատեացէ», այսպէս⁵ եւ մեկնիչդ ասէ^{lxxxviii}, որպէս մարմին աստուածային Բանին միաւորութեամբն յերկնից իջեալ ասի, սոյնպէս եւ յատուկ հացս

¹ A B ãçù

² B ìñĩ

³ B ãçù եղեալ Քրիստոսի, ... եւ արիւն

⁴ B ãçù

⁵ C զայս

Հոգւոյն Սրբոյ իջմամբն մարմինն Փրկչին իմանի ի մեզ աներկբայ հաւատովք, վասն որոյ պարտ է երիցս խաչակնքել, այսինքն՝ նախ ի հացն, երկրորդ՝ ի բաժակն, երրորդ՝ ի դէմս իւր:

Եւ այս վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի Հոգին Սուրբ խաչին իջանէ, զի պարգեւք խաչին է: Երկրորդ. զի Քրիստոս Աստուած էր, որ խաչեցաւ, նոյնպէս եւ Պատարագն Աստուծոյ է մարմին, պարտ է, զի խաչի կնքեսցի մինչ ի յիջանել հոգւոյն, եւ յետ այնորիկ ոչ է պարտ խաչակնքել ի Պատարագն, այլ ի յինքն եւ ի ժողովուրդն եւ յեկեղեցին բազում անգամ:

Այսքան առ այս:

Եւ դարձեալ գիտելի է, զի հոգեւոր կերակուրն, որ է մարմինն Քրիստոսի, ոչ փոփոխի ի մարմին մարդոյն որպէս մարմնական կերակուրք, այլ միշտ մնայ եւ զարժանաւոր ընդունողս ի յինքն փոխարկեալ ձգէ, որպէս եւ ասէ ոմն ի սրբոցն բարառնաբար ի դիմաց աստուածային մարմնոյն. «Ես կերակուր եմ քեզ, որ ոչ փոխես զիս ի քեզ, այլ դու փոխիս ի յիս», վասն որոյ պարտիմք հոգեւոր կերակրոյն հոգ տանել առաւել, քան զարմնաւորին, որպէս հոգի առաւել է քան զմարմին, որպէս ցուցաւ ի վերոյ վասն հոգեւոր կերակրոց: Այլ եւ գիտելի է, զի հացն, որ լինի մարմին Քրիստոսի, գոյացութիւն հացին աստուածանայ եւ պատահմունքն մնայ, զի պատահմամբ եւ որակութեամբն փոխի ի մեզ եւ գոյացութեամբն փոխէ զմեզ ի յինքն, եւ սոյնպէս լինիմք Աստուած ընդ Աստուած միացեալ:

Բան. «Ես եմ հացն կենաց» (Յհ Զ.35):

Մեկնութիւն¹. Ներգործութիւն է հացին պահել զկենդանութիւն մարմնոյ, իսկ Քրիստոս ոչ միայն պահէ զկենդանութիւն, այլ եւ կեանս տայ հոգեւոր եւ յաիտենական: Եւ այս է երրորդ բանն՝ ցուցանելով², թէ Աստուած է Քրիստոս, զի մարմին նորա հաց կենաց է եւ անմահութեան:

Բան. «Որ գայ առ իս, ոչ քաղցիցէ եւ ոչ ծարաւեսցի» (Յհ Զ.35-36):

Մեկնութիւն. Գալն հաւատովն ասէ եւ սիրով:

Հարց. Ընդէ՞ր աստ ասէ. «Ոչ քաղցիցէ եւ ոչ ծարաւեսցի», եւ այլ ուր ասէ. «Երանի որ քաղցեալ եւ ծարաւի իցեն արդարութեան» (Մտ Ե.6):

Պատասխան. Չեն ընդդէմ միմեանց. անդ զմարմնոյ կարաւոն ասէ՝ քաղց եւ ծարաւ, աստ զհոգւոյն ասէ՝ ոչ կարաւոսիլ եւ նուազիլ:

¹ B ãÇù

² B ցուցանէ

Դարձեալ՝ անդ վասն փառաց երանութեան ասէ կարաւտիլ, որ է տեսութիւն Աստուծոյ, որպէս եւ Դաւիթ ցանկայր. «Ծարաւի է անձն իմ առ Քեզ, Աստուած», եւ թէ՛ «Ե՞րբ եկից եւ յագեցայց յերեւել փառաց քոց¹» (Տես Սղ ԽԱ.3), իսկ աստ վասն շնորհացն Աստուծոյ ասէ, որ այժմ ոչ քաղցնուն եւ ոչ ծարաւին հաւատացեալքն ի Քրիստոս, եւ գտցես դարձեալ գտեսութիւն բանիս ի չորրորդ գլուխն առ սամարուիի կինն ասացեալ: Եւ քանզի կարէին հրեայքն ասել Քրիստոսի. «Մեր ի քէն զայդ հացդ խնդրեմք, եւ դու պատասխանի ոչ տաս, թէ տալո՞յ ես, թէ՛ ոչ», վասն այնորիկ պատասխանէ.

Բան. «Այլ ասացի ձեզ, թէ տեսէք զիս² եւ ոչ հաւատայք» (Յհ Զ.36-37):

Մեկնութիւն. Նախ այն, որ ասաց, թէ՛ Ես եմ հացն կենաց, եւ զիս տեսանէք, որ կենաց հացս եմ՝ առաջի ձեր ունիք, եւ պատրաստ եմ առ ի պարգեւել ձեզ, եւ դուք ոչ ընդունիք, զի ոչ հաւատայք յիս, եւ հացս այս հաւատով ընկալեալ լիցի: Դարձեալ՝ զոր յառաջագոյնն ասաց, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{xxxix}, յորժամ եցոյց, թէ զինչ է այս հոգեւոր կերակուրս:

Այժմ կամի ցուցանել, թէ ո՞ր կարէ³ ստանալ զկերակուրս զայս: Ասէ.

Չի՞նչ է տալն Հաւր

Բան. «Չամենայն, զոր տայ ինձ Հայր, առ իս եկեացէ» (Յհ Զ.37):

Մեկնութիւն. Նախ՝ տեսցուք, թէ զի՞նչ է տալն Հաւր: Գիտելի է, զի առաքեալքն ի Հաւրէ ընտրեալքն են ի սկզբանէ:

Եւ տալն Հաւր երեք կերպիս է. նախ՝ յայտնել զհաւատն, որպէս Պետրոսի ասաց: Երկրորդ. տալն Հաւր կամելն է, որ ախորժէ զփրկութիւն ընտրելոցն: Երրորդ. տալն առաջնորդելն է ի հաւատս, եթէ ի⁴ ծածուկ, եւ եթէ ի⁵ յայտնի, ըստ այնմ. «Տունկն, զոր ոչ տնկեաց Հայրն իմ, խլեցի» (Մտ ԺԵ.13):

Երկրորդ. Տեսցուք, զի՞նչ է⁶, որ ասէ. «Առ իս եկեացէ» (Յհ Զ.37), եւ ոչ եթէ՛ ես եկից առ նա:

¹ C եւ յաճեցայց յերեսաց քոց

² C օճն զիս

³ A B ո՞ր կամի կարէ

⁴ C օճն

⁵ C օճն

⁶ C օճն է

Պատասխան. Վասն երեք պատճառի. նախ՝ զինքն ցուցանե՛ գլուխ գոլ, որում մեք յԱստուծոյ Հարե՛ պարգեւիմք, որպէս ծառայք պարգեւեալ ունենն ի Հարե՛ իւրմէ: Երկրորդ. զի յաղթանակաւ եւ աղաչանաւք նորին շնորհեալ լինի մարդ, ըստ սաղմոսին. «Խնդրեա՛ յինէն եւ տաց քեզ¹ զհեթանոսս ի ժառանգութիւն» (Սղ Բ.8): Երրորդ. ցուցանե՛ թեպէտ հրեայք եւ այլք ոչ հաւատասցեն ի նա, սակայն Քրիստոս զամենայն² ընտրեալ ժողովորդսն ունի:

Երրորդ. Տեսցուք, թէ հաւատացեալք որպէ՞ս գամք առ Քրիստոս:

Պատասխան. Երեք կերպիւ. նախ՝ կամաւք, երկրորդ՝ սիրով, երրորդ՝ համբերութեամբ մինչ իսպառ, որ ունի զհաւատն եւ գոյսն ի յինքեան:

Չորրորդ. Տեսցուք զի՞նչ առնէ Քրիստոս:

Պատասխան. Երեք ինչ, որպէս ասէ ի բանս. նախ՝ «Որ գայ առ իս, ոչ հանից արտաքս» (Յհ Զ.37), այսինքն՝ որ կատարեալ սիրով եւ հաւատով գայ առ իս³, ոչ մերժէ ի բաց, զի ի հաւատոյն եւ ի շնորհացն ոչ զրկեցից ասէ, այլ եւ զամենայն պարտս թողից նմա: Երկրորդ. «Ոչ կորուսից ի նոցանէ» (Տես Յհ Զ.39) ոչ ի հաւատոցն կորուսից եւ ոչ ի շնորհացն, որ տուեալ լինի նմա, ոչ կորուսից: Ապա յայտ է, զի Քրիստոս ոչ բառնայ զշնորհն, որ տուեալ է մարդոյ ումեք, կամ հաւատ, կամ քահանայութիւն կամ այլ ինչ, եթէ ոչ վասն մեղաց, զի թէ ոք մեղաւք կորուսանէ զինքն, կամ զշնորհն, նա զինքն մերժէ, եւ ոչ՝ Քրիստոս: Երրորդ. «Ես յարուցից զնա յաւորն յետնում⁴» (Տես Յհ Զ.39), այսինքն՝ յարուցից զհաւատացեալն եւ զիր շնորհն, եւ զգործս ընդ նմա յարուցից:

Վասն կամացն

Բան. «Չի իջի Ես յերկնից, ոչ զի զկամս իմ արարից» (Յհ Զ.38):

Մեկնութիւն. Յայսմ բանէ⁵ նախ Արիոս եւ ապա Նեստոր հակառակի: Եւ նախ Արիոս յերկու կողմն հակառակի, զի երկու հակառակ կամս Բանին եւ Հարն ասէ, որպէս զի արարած ասիցէ զԲանն եւ զկամք: Եւ դարձեալ՝ ասեն ոչ ունել ամենեւին կամս, որ ցուցանէ, թէ

¹ A B ãÇù

² C ãÇù

³ C Քրիստոս

⁴ A B ãÇù յաւորն յետնում

⁵ B բանի

գործիք է Բանն եւ ոչ ունի կամք եւ ոչ զարութիւն: Ընդ դէմ առաջնոյն
ասէ. «Մի է կամք Հարն եւ Որդոյն», վասն այն մի կամաւքն, զոր Հայր
կամի, զնոյն եւ Որդին կամի: Այլ եւ առնել ասէ զկամս Հար, զի մի
հակառակ կարծիցեն: Ընդդէմ երկրորդին ասէ. «Ունի անձնիշխան
կամք եւ զարութիւն», եւ յայտ է. «Ձի իջի ես¹ յերկնից»: Եւ դարձեալ՝ իւր
կամաւքն եւ զարութեամբն հաւասարէ կամացն եւ զարութեան Հար:
Իսկ Նեստոր. «Երկու կամք Քրիստոսի հակառակ. մին անստեղծ եւ
մին² ստեղծեալ, եւ թէ՛ զմարդկային կամքն ոչ ունի, պակաս ունի
զգոյացութիւն մարդոյ»: Առ այս նոյն է պատասխանին, զի ոչ ասեմք մի
կամք վասն պակաս գոյոյն մարդկային կամացն, այլ մի կամք է վասն
միաւորութեան, զի որպէս երկու բնութիւն մի է վասն միաւորութեան³,
նոյնպէս եւ կամքն, զի ի սկիզբն ստեղծման մարդկային բնութեան ի
Քրիստոս ստեղծումն միաւորութեամբն եղել ի Բանն Աստուած
միացեալ անբաժանելի միաւորութեամբ: Իսկ ասելն՝ երկու կամք եւ
երկու բնութիւն, այս բաժանելն է, եւ յորժամ բաժանես զբնութիւն եւ
զկամս եւ զգործն, յայնժամ բաժանի երկու անձն, եւ յորժամ երկու
անձն բաժանես⁴, յայնժամ ոչ լինի Աստուած մարդացեալ եւ ոչ լինի
Քրիստոս, զի Քրիստոս միաւորութիւն է, եւ ոչ լինիս դու քրիստոնեայ,
յորժամ նա ոչ լինի Քրիստոս, որպէս եւ ցուցաւ վասն մի կամաց եւ մի
գործոց յառաջագոյն ի համարն:

Իսկ Մեծն Աթանաս ճանապարհորդ ասէ զՏէր մեր Յիսուս
Քրիստոս ի խորհուրդ փրկագործ Պատարագին, «Ճանապարհորդեաց
ընդ ամենայն մարդկային կիրս առանց մեղաց եւ յաշխարհակեցոյց եւ
յառիթն փրկութեան մերոյ»: Եւ Ալպերտ վարդապետն ֆռանգաց ասէ,
թէ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս ի կէտ յղութեան էր ճանապարհորդ եւ
ըմբռնող^{xc}: Նախ այսպէս է տեսութիւն Աթանասի, զի զնուաստականքն
եւ զմարդկային կիրսն աշխարհակեցոյց եւ առիթ մարդկան ասէ, զի
չարչարանաւքն, և խաչին, եւ մահուամբ, եւ թաղմամբ ազատեցաք եւ
փրկեցաք ի մեղաց եւ ի դժոխոց, զի ամենայն նուաստական մարդ-
կային կիրքն, այսինքն՝ չարչարանքն, խաչն և մահն եւ այլքն փրկու-
թեան ճանապարհորդ էին, ընդ որս կամաւ կրելովն կարգաւ ընթացաւ
Տէրն ընդ նմանութեան ճանապարհի, զի բարեկրութիւն ասէ Աստուա-

¹ Ը զի, ասէ, իջի ես

² Ը հակառակք. մինն անստեղծ եւ մինն

³ Ը ãÇù զի որպէս... միաւորութեան.....

⁴ Ը յորժամ բաժանես երկու անձն

ծաբանն զմարդկային նուաստական կիրսն: Եւ ամենայն բարեաց ընդունակ է Աստուած, ապա ուրեմն զբարի կիրսն կամաւ կրել բնական է Աստուծոյ եւ ոչ աւտար եւ եկամուտ:

Դարձեալ՝ ճանապարհորդ եղև Քրիստոս եւ ըմբռնող, զի մարդանալովն աստուածացոյց զմարդն եւ ծառայ լինելովն տէր արար զծառայն, եւ արարած լինելովն արարիչ եւ ստեղծող արար զառեալն, եւ չարչարելովն անչարչարելի պահեաց, եւ մեռնելովն միշտ անմահ մնաց, եւ զայլն ամենայն այսպէս ծանի՛ր եւ հաւատա՛:

Դարձեալ՝ ճանապարհորդ, զի չարչարէր Աստուած մարդովն, եւ անչարչարելի մնայր մարդն Աստուծովն, մեռանէր Աստուած մարդովն, եւ անմահ մնայր Աստուած մարդովն եւ մեռանէր մարդն Աստուծովն, եւ զայլն ամենայն այսպէս իմա:

Դարձեալ՝ ճանապարհորդ, զի նախընթաց է մարդն բանին ի նուաստական կիրսն մարդկային, եւ նախընթաց է Աստուածութիւն մարդկութեան ի բարձրագոյնսն, ոչ բաժանմամբ ըստ մասին, այլ միութեամբ եւ համանգամայն: Եւ ըմբռնող, զի նախընթաց էր Աստուածն մարդոյն ի մարդկայինսն, եւ նախընթաց էր մարդն բանին ի բարձրագոյնս եւ յաստուածայինսն:

Դարձեալ՝ ճանապարհորդ, զի Աստուած մարդովն կրէր զկիրսն մարդկային, եւ ըմբռնող, զի Աստուած մարդովն ներգործէր զաստուածայինսն: Դճանապարհորդ, զի մարդն Աստուծով ներգործէր զաստուածայինսն, եւ ըմբռնող, զի մարդն Աստուծով կրէր զաստուածայինսն, այսինքն՝ ճանապարհորդէր, զի Աստուած մարդովն քաղցնոյր եւ ծարաւէր, եւ մեռանէր, եւ ըմբռնող էր, զի Աստուած մարդովն զծարաւեալսն արբուցանէր եւ զքաղցեալսն կերակրէր: Եւ Աստուած մարդովն յառնէր եւ զմեռեալսն յարուցանէր եւ անդրադարձեալ: Դճանապարհորդէր, զի մարդն Աստուածութեամբն զմեռեալսն յարուցանէր, եւ ըմբռնող, զի մարդն Աստուածութեամբն մեռանէր, եւ զայլսն սոյնպէս ծանի՛ր:

Դարձեալ՝ ճանապարհորդ, զի աղաւթելով եւ երկրպագելով զմեզ ճանապարհ յորդեաց առ Հայր, եւ ըմբռնող, զի ընդ Հայր զաղաւթս եւ զերկրպագութիւնս մեր ընկալաւ:

Դարձեալ՝ ճանապարհորդ, զի մարդապէս կամաւ տգիտացաւ, եւ ըմբռնող, զի հաւասար գիտէ զամենայն, ըստ այնմ. «Որպէս գիտէ զիս Հայր, գիտեմ եւ ես զՀայր», եւ առաքեալ ասէ, թէ՛ «Ի նմա եւ հաւաքեալ ամենայն զանձք իմաստութեան եւ զհոտութեան Աստուծոյ»:

Չի Ալպերտ վարդապետն ֆռանգաց ասէ, թե՛ «Միաւորութիւն ի Քրիստոս աստուածային եւ մարդկային բնութեան է», զի Քրիստոս անձամբ եւ բնութեամբ մի է միայն^{xi}: Եւ թէ առողն ոչ է առեալն, այլ առեալն է առողն՝ բնութեամբ եւ էութեամբ Աստուած: Եւ է անդ այնչափ միութիւն, զի զոր ինչ ասի Աստուծոյ, այն ամենայն ասի մարմնոյն եւ մարդոյն, որ ի Մարիամայ, եւ անդրադարձեալ, զի այն մարդ է աստուածային էութիւն, եւ անդրադարձեալ, եւ ամենայն յատկութիւնք Բանին Աստուծոյ. ասի այն մարդոյ, եւ անդրադարձեալ, եւ թէ չէ պարտ այնպիսի անուանք կոչել Քրիստոս, որ նշանակէ շփոթութիւն կամ բաժանումն, այլ կոչել անուանս անշփոթ եւ անբաժանելի միաւորութիւն: Եւ որք զմարմինն Աստուածութեան հանդերձ եւ բնակութիւն ասեն՝ հերետիկոս, եւ հերձուածող, եւ խոտելի ասէ, եւ անիծանէ, եւ ոչ զհասարակ բնութիւն, որ յերիս անձինսն ասէ մարմնացեալ, այլ զյատուկ բնութիւն, որ ի յանձն Ռոդոյ ասէ միացեալ ընդ բնութիւն մարդոյն, եւ զմարդիկ, որ ի հոգոյ եւ ի մարմնոյ միացեալ են անբաժան եւ անշփոթ, Քրիստոսի միաւորութեան տայ, որպէս սուրբն Կիրեղ եւ Աթանաս ասեն¹:

Վասն յետին ատուրն

Բան. «Յարուցից գնա յատուրն յետնում» (Յհ 2.39):

Մեկնութիւն. Բազում կերպի լսի ար յետինն. նախ՝ զի չորիք է ար. առաջին՝ ար ստեղծմանն, որ ունի երեկոյ, այլ ոչ՝ առաւատ: Եւ միջինն ունի երեկոյ եւ առաւատ, եւ վերջինն ոչ ունի երեկոյ, այլ՝ առաւատ: Երկրորդ. յետին ար է, յորում յետին ընտրեալն ծնանի, որ կատարէ զթիւ ընտրելոցն: Երրորդ. յետին ասէ զկէտ յարութեան, որ վախճանն է ժամանակի եւ սկիզբն մշտնջենաւորին: Չորրորդ. յետին է, զի դադարին շարժումն երկնի եւ լուսաւորաց եւ ժամանակի, եւ խափանին լինելութիւնք եւ անապականութիւն աշխարհիս²:

Բան. «Այս են կամք Հար իմոյ» (Յհ 2.39):

Մեկնութիւն. Կրկին է զայս. նախ՝ զի հաստատեցի բանն, երկրորդ՝ որպէս³ զմիտք բանին յայտնեցէ նոցա:

¹ A B ãçù Իսկ Մեծն Աթանաս ճանապարհորդ ասէ... Կիրեղ եւ Աթանաս ասեն...

² B յաշխարհիս, C ապականութիւնք յաշխարհիս

³ C որպէս զի

Վասն տեսութեան Աստուծոյ

Բան. «Որ տեսանիցէ զՈրդի եւ հաւատայցէ ի նա¹» (Յհ Զ.40):

Մեկնութիւն. Նախ՝ տեսցուք զբանս ի չորս տրամանկեանց, զի են ոմանք, որ տեսանեն եւ հաւատան, բարի է, եւ են, որ ոչ տեսանեն եւ հաւատան, առաւել բարեգոյն, եւ են դարձեալ, որ ոչ տեսանեն եւ ոչ հաւատան, չար է, եւ են, որ տեսանեն եւ ոչ հաւատան, առաւել չարագոյն է²:

Դարձեալ՝ տեսանելն զՔրիստոս երեք կերպիւ իմանի.

Նախ՝ որ տեսանեն ըստ մարմնոյն, եւ սոյնպէս ոչ իմանի աստ, զի հաւատալ ի Քրիստոս առանց մարմնոյ տեսութեան առաւել հաճոյ է, քան մարմնաւոր տեսանել, ըստ այնմ. «Այդ զի տեսերդ եւ հաւատացեր, երանի որ ոչ տեսեալ հաւատացեն³» (Տես Յհ Ի.29):

Երկրորդ. տեսութիւն երանութեան, որով երանեալքն տեսանեն զԱստուածութիւն Քրիստոսի, եւ սոյնպէս ոչ իմանի աստ, զի հաւատն է տեսութիւն, որոց ոչ երեւին:

Երրորդ. տեսանի հանճարոյ տեսութեամբ, որ առաւել տեսութիւն ասի, քան աչացն:

Եւ այս է ճանաչումն հաւատոյ եւ գիտութեան, եւ զայս ասէ⁴ աստ, թէ՛ ամենայն, որ տեսանէ զՔրիստոս եւ հաւատայ, ընդունի զկեանսն⁵, եւ հաւատս այս կենդանի հաւատն է, որ է սիրովն Աստուծոյ, եւ զայս պարտ է իմանալ վասն այնոցիկ, որ համբերեն մինչ իսպառ եւ բարի վարուք վախճանին: Եւ երկու է կեանք, այսինքն՝ ժամանակեայ եւ յաւիտենից⁶, եւ հաւատն ի յաւիտենից մահուն ազատէ եւ յաւիտենից կեանքն հանէ: Եւ սոքա երկոքեանս յետ յարութեան են, վասն այն ասէ.

Վասն յարութեան

Բան. «Ես յարուցից զնա յաւորն յետնում» (Յհ Զ.40):

¹ C ãÇù ի նա

² B չար է առաւելաւոյն

³ C հաւատայ

⁴ B ինի

⁵ C զկեանս

⁶ C յաւիտենից: Եւ կրկին է մահ, այսինքն՝ ժամանակեայ եւ յաւիտենից

Մեկնութիւն. Եւ այս է կարգն. նախ՝ մահն է աստ, եւ ապա յարութիւն, եւ ապա դատաստանն, եւ ապա յախտենից կեանքն, որ հատուցումն է: Եւ այսու կսկծեցուցանէ զհրէայսն, որ զԻնքն ասէ ներգործող այսոցիկ:

Դարձեալ՝ «Ես յարուցից» ասէ, վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի ցուցանէ զԻնքն Աստուած զոլ, զի յարութիւն զարութեամբն Աստուծոյ լինի եւ ոչ՝ տկարութեամբ մարդկան: Երկրորդ. զի յարութիւն Քրիստոսի ըստ մարմնոյն պատճառ եւ արինակ է հասարակ յարութեան մարմնոյ¹: Երրորդ. զի յարութիւն այն լինի վասն հատուցման պարգեաց, որ միայն Աստուծով կարէ պարգեւիլ, իսկ թէ երբեմն զբարձրագոյնսն եւ երբեմն զնուաստ² ճառէ, որպէս ասացաւ յառաջն ի սոյն հատորի համարն:

Բան. «Տրտնջեին զմմանէ» (Յհ 2.41):

Մեկնութիւն. Տրտունջ է ծածուկ չարախաւսելն: Եւ վասն երկու իրաց տրտնջեին. նախ՝ զի ասաց. «Ես եմ հացն կերակրելի եւ կենսատու»: Երկրորդ. զի ասաց. «Իջեալ յերկնից», վասն որոյ ասէին³.

Որպէ՞ս ասի որդի Յովսէփայ

Բան. «Ո՞չ սա է որդին Յովսէփայ» (Յհ 2.42):

Մեկնութիւն. Գիտելի է, զի հրէայքն զՔրիստոս սոսկ մարդ համարէին, եւ ոչ գիտէին զՆա Աստուած՝ յԱստուծոյ Հարե ծնեալ եւ իջեալ ի յերկնից⁴: Եւ դարձեալ՝ համարէին զՔրիստոս ըստ կարգի հասարակ բնութեան ի Յովսէփայ ծնեալ, եւ ոչ գիտէին թէ զարութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ է կերպարանեալ:

Իսկ մեկնիչդ ասէ^{xcii}. վասն չորից յիշեցին⁵ զՅովսէփ. նախ՝ զի սուտ արասցեն զերկնից իջանելն, երկրորդ՝ զի հաց խնդրէին, երրորդ՝ զի ապերախտ էին, չորրորդ՝ զի ուրացողք:

Եւ գիտելի է, զի Քրիստոս որդի Յովսէփայ ոչ կոչի ըստ Աստուածութեան, եւ ոչ՝ ըստ մարդկութեան, զի բնութեամբ Որդի է Աստուծոյ եւ

¹ C մերոյ

² C զբարձրագոյնսն եւ երբեմն զնուաստագոյնսն

³ A B ասէ

⁴ C յերկնից իջեալ

⁵ C իսկ մեկնիչդ վասն չորից ասէ յիշեցին

Որդի Կուսին, եւ ազգակցութեամբ Որդի է Դաւթի եւ Աբրահամու, եւ եղելութեամբ Որդի է Ադամայ, եւ կոչմամբ՝ Որդի Յովսէփայ:

Բան. «Մի՛ քրթմնջէք ընդ միմեանս» (Յհ Զ.43):

Մեկնութիւն. Նոյն է քրթմնջելն եւ տրտնջելն, չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ զի ծածկագէտ է: Երկրորդ՝ անոխակալ: Երրորդ՝ Որդի Հայր Աստուծոյ: Չորրորդ՝ եւ ոչ յիս միայն, այլ եւ ի¹ Հայր ելանէ տրտունջ ձեր:

Դարձեալ՝ հարքն նոցա վասն տրտնջալոյ² տապաստ անկան յանապատին, վասն այն Քրիստոս խրատէ զնոսա, զի մի անկցին ի նոյն պատիժն:

Թէ Հայր որպէ՞ս ձգէ զմարդ

Բան. «Ոչ որ կարէ գալ, եթէ ոչ Հայրն իմ ձգեսցէ» (Տես Յհ Զ.44):

Մեկնութիւն. Նախ՝ այն է տեսութիւն, որպէս ասացաւ ի տալն Որդոյ երեք կերպիւ, այսինքն՝ շնորհաւք եւ կամաւք եւ առաջնորդելով: Դարձեալ՝ մեկնիչդ կրկին ասէ^{xciii}. նախ՝ հաւատով, երկրորդ՝ մարգարէիք, զի որ զՀայրն հաւատայ եւ զԲան Նորա ուրանայ, ոչ հաւատայ զՀայր: Դարձեալ՝ այլ վարդապետք ասեն, քանզի իր ինչ ոչ կարէ վերանալ առ այն, որ բարձր է, եթէ ոչ յայլմէ առ այն ձգեսցի, որպէս եւ քար ոչ կարէ զառ ի վեր ընթանալ, եթէ ոչ շարժմամբ այլոց, իսկ հաւատն տեսակցեալ սիրով կերպիւ ինչ ձգէ զմարդն առ աստուածային բնութիւն, որպէս ասէ Պետրոս ի Կաթողիկէն. «Որով մեծամեծ եւ պատուական աւետիքն պարգեւեալ են մեզ, զի նոքիմքք աստուածեղէն բնութեան լիցիմք հաղորդակիցք» (Բ.Պտր Ա.4):

Բան. «Եւ ես յարուցից զնա» (Յհ Զ.44):

Մեկնութիւն. Քանզի մարդոյն հոգի ոչ է³ կատարելապէս երանեալ, մինչեւ հաղորդեսցի մարմնոյն միաւորութեամբն, վասն որոյ փափագի⁴ հոգին միաւորիլ մարմնոյն, եւ վասն այսմ փափագման⁵ ոչ կարէ վերանալ առ Աստուած: Դարձեալ՝ ձգումն լինի առ Աստուած աստուածային հեղմամբն, որպէս եւ ցուցանէ վկայութեամբ Սուրբ Գրոց:

¹ C ãÇù ի

² C տրտնջելոյ

³ A B ãÇù է

⁴ B փափաքի

⁵ B փափաքման

Թէ որպէս ուսանին յԱստուծոյ

Բան. «Գրեալ է ի մարգարէս. «Եւ եղիցին ամենեքեան¹ ուսեալք յԱստուծոյ»» (Յհ Զ.45):

Մեկնութիւն. Բազմաւորապէս ասէ՝ ի մարգարէս. նախ՝ զայն ցուցանէ, որ ամենայն մարգարէքն միով հոգով խաւսեցան: Երկրորդ. զի գոր ինչ մի որ ի նոցանէ ասաց կերպիւ ինչ, ամենեքեան զնոյն ասացին: Եւ բանս այս գրեալ է Յովէլ. «Որդիք Սիովնի, ցնծացէք եւ ուրախ լերուք ի Տէր Աստուած ձեր, զի ետ ձեզ ուսուցիչ արդարութեան» (Տես Յվլ Բ.23): Եւ Եսայի յիսուն եւ չորրորդ [գլուխն] ասէ. «Չամենայն որդիս խրատեալս յԱստուծոյ» (Ես ԾԴ.13), եւ Երեմիա չորրորդ [գլուխն] ասէ. «Տաց ձեզ հովիւ ըստ սրտի իմում, առ ի հովուել զձեզ իմաստութեամբ» (Տես Եր Գ.15), եւ թէպէտ բանն Քրիստոսի կատարելապէս ոչ է ըստ ձայնին եւ նկարագրին Յովէլայ, Եսայեայ եւ Երեմիայ, սակայն ըստ մտացն անթերի է, եւ վասն այսորիկ զմարգարէս ասէ, ցուցանելով, զի ոչ առնու վկայութիւն ի միոյ մարգարէէ, այլ ի բազմաց: Եւ այսու յայտնի է, զի Քրիստոս եւ առաքեալքն ոչ առնուին վկայութիւն ի Սուրբ Գրոց ըստ նկարագրին, այլ միայն ըստ մտացն:

Եւ աստ լինի երեք հարց.

Առաջին. Չի՞նչ է. «Ամենեքեան ուսեալք յԱստուծոյ» (Յհ Զ.45):

Պատասխան. Կրկին է. նախ զայն ասէ, թէ մարգարէք եւ առաքեալք, փիլիսոփայք եւ արուեստաւորք, ամենեքեան յԱստուծոյ են ուսեալք, ըստ այնմ, որ ասէ Պաւղոս, թէ՝ «Իմաստութեամբն Աստուծոյ ոչ ծանեաւ աշխարհ իմաստութեամբն զԱստուած» (Ա.Կր Ա.21): Երկրորդ. ցուցանէ աստ եւ ի հանդերձեալն ուսանիմք յԱստուծոյ:

Երկրորդ հարց. Ապա զի՞նչ է առաւելն:

Պատասխան. Նախ՝ զի մարգարէքն միջնորդիւ եւ արինակաւք ուսան, եւ առաքեալքն՝ անընդմիջաբար, իսկ փիլիսոփայք բնական բանականութեամբ ուսան, եւ եկեղեցիս զճշմարտութիւն շնորհաց գիտութեամբն, այլ ի հանդերձեալն փառաւք եւ դէմ յանդիման է տեսութեամբ² ուսումն: Երկրորդ. դարձեալ ի Հարե ծածկաբար, եւ ի Բանէն մարմնացեալ, եւ ի Հոգոյն Սրբոյ հեղեալ ուսանիմք. այս է առաւելն:

¹ A B ãçù

² C յանդիման տեսութեամբ է

Երրորդ հարց. Որպե՞ս են ամենեքեան ուսեալք, զի դեռես բազումք ոչ են ուսեալք զհաւատս:

Պատասխան. Կրկին մտաւք ասեն վարդապետք. նախ՝ ի կողմանէ ուսուցչին, որ է Աստուած, պարտ է, զի ամենեքեան ուսեալք լիցին, թէպէտ ի կողմանէ մարդոյն բազում խափանումն լինի: Երկրորդ. գոր աւրինակ ի մի քաղաքի կամ ի մի վանք լինի մի ոմն ուսուցիչ տղայոց, թէպէտ եւ ոմանք ոչ ուսանին ի նմանէ, սակայն ըստ հասարակաց բանի ասեն, թէ ամենեքեան ուսանին ի նմանէ, այսինքն՝ որ որ կամի ուսանել, սոյնպէս եւ ամենայն որ, որ ուսանի զճշմարտութիւն հաւատոյ, յԱստուծոյ ուսանի, հեղմամբ հաւատայ, որպէս եւ ասէ.

Բան. «Ամենայն, որ լսէ ի Հարիւր եւ¹ ուսանի, գայ առ իս» (Յհ Զ.46):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ցուցանէ զազատ կամս մեր, զի ոչ հարկիւ եւ բռնութեամբ գամք ի հաւատս, այլ յաւժար կամաւք է, զի յայնժամ լսէ մարդ ի Հարիւր, յորժամ հեղումն շնորհաց ընդունի ի սիրտն, եւ յայնժամ ուսանի, յորժամ հաւանի, եւ այնպիսի այր գայ առ Քրիստոս հաւատով՝ տեսակցեալ սիրով: Երկրորդ. ցուցանէ զլսելն ի Հարիւր. նախ՝ ծածուկ հեղմամբ, երկրորդ՝ մարգարէիքն, երրորդ՝ ձայնին ի Յորդանան: Իսկ Աստուած Հայր ուսուցանելով զմարդ, ոչ զգալապէս երեւելով որպէս մարդ եւ կամ կերպարանեալ մարմնով, որպէս հրեշտակք, եւ կամ որպէս Որդին Աստուծոյ, որ² միաւորեցաւ ի մարմին, եւ կամ որպէս Հոգին աղանակերպ եւ հրեղէն լեզուաւք, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Իբր ոչ եթէ զՀայր ուրուք տեսեալ իցէ, եթէ ոչ որ էն յԱստուծոյ՝ նա ետես զՀայր» (Յհ Զ.46):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել, թէպէտ ընտրեալքն յԱստուծոյ³ Հարիւր ուսանին, սակայն ոչ տեսանեն զնա⁴, այլ միայն Որդի նորա ըստ բնութեան զնա տեսանէ, որ ի սկիզբն յղացման իւրոյ յարգանդի Կուսին ետես զԱստուածային էութիւն, ոչ դոյզն ինչ եւ առժամայն յանկարծաբար տեսութեամբ, այլ մնացական ունակութեամբ: Տես, թէ որպէս մեղմագոյն բանի զինքն ի յեութենէն Աստուծոյ Հար եցոյց, եւ ոչ՝ Որդի Յովսէփայ, որպէս նոքա կարծէին:

Բան. «Զի որ հաւատայ, ընդունի զկեանսն յաւիտենականս» (Յհ Զ.47):

¹ A B ãÇù

² A B ãÇù

³ B Աստուծոյ

⁴ C զՀայր

Մեկնութիւն. Չսիրով հաւատն ասէ, որ մինչ իսպառ ուղիղ ի սերն Աստուծոյ կայ: Եւ դարձեալ՝ որ այնպէս հաւատայ, նա ճաշակէ զմարմնացեալ Բանն, որպէս ասէ. «Ես եմ հացն կենաց» (Յհ 2.48)¹:

Թէ յուսով կենդանացաք

Այլ գիտելի է, զի կեանք յաւիտենական ասելով ոչ կարծիցես, թէ² զմարմնաւոր մահս ոչ կրէ, սակայն ի կեանս յայս գյաւիտենից կենաց զսկիզբն ի մեզ ընդունիմք չորս կերպիւ, որպէս ասէ մեկնիչը^{xciiv}.

Նախ՝ որպէս կենդանի մարմնով մեղքն ի մեզ մեռեալ է, սոյնպէս եւ մեռեալ մարմնով հաւատովքն կենդանի ենք:

Երկրորդ. հաւատն եւ յոյսն յարութեան ի մեզ հաստատեալ մահն որպէս նինչ համարեալ է, ըստ Պաւղոսի. «Աստուած զննջեցեալսն ի ձեռն Յիսուսի ածցէ ընդ նմա» (Ա.Թսղ Դ.13):

Երրորդ. աստ ծածուկ եւ զարութեամբ ունիմք գյաւիտենից կեանսն, եւ անդ ներգործութեամբ յայտնապէս ստանամք:

Չորրորդ. աստ շնորհաւք ունիմք եւ անդ՝ փառաւք, զի մկրտութիւն եւ հաղորդութիւն եւ դաւանութիւն եւ այլն ամենայն շնորհաւք է ի մեզ, որպէս սերմ եւ արմատ ծաղկեալ, եւ անդ՝ զարդարեալ փառաւք, որպէս ծաղկեալ եւ պտղաւետեալ:

Չի հաց անուանի

Բան. «Ես եմ հացն կենաց³» (Յհ 2.48):

Մեկնութիւն. Եւ գիտելի է, զի հացն տասն կերպիւ լսի. նախ՝ հաց, այսինքն՝ հայցողացն է տուեալ: Երկրորդ. հաց, այսինքն՝ որ զհայցողքն հաւատով փրկէ: Երրորդ. հաց, այսինքն՝ կենաց տուող: Չորրորդ. հաց, որ կերակուր է մարդկան: Դարձեալ՝ հաց երեք զիծ եւ մի հեզ. նախ՝ զի յերից միացեալ է մի Քրիստոս: Երկրորդ. զի եռակի տարրոշէ մարմինն Քրիստոսի: Երրորդ. զի մարմնով եւ հոգով եւ մտաւք⁴ ճաշակեմք զհացն: Չորրորդ. զի հաւատով եւ յուսով եւ սիրով հաղորդիմք նմա:

¹ C եւ ալլն

² A B ãçù

³ A C ãçù

⁴ B մարմնով եւ մտաւք եւ հոգով

Հինգերորդ. զի մարմնոյ եւ հոգոյ եւ բանից մեղաց թողութիւն շնորհէ: Վեցերորդ. զի աստ եւ յետ մահու եւ յարութեան փրկութիւն է ընդունողացն գնա:

Վասն մանանային

Բան. «Հարքն մեր կերան զմանանայն եւ մեռան¹» (Տես Յի Զ.49):

Մեկնութիւն². Նախ զայն տեսցուք, զի հրէայքն³ հաց մարմնաւոր խնդրէին, այլ եւ զփոքրն եւ զանցաւորն եւ զանաւզուտն խնդրէին, եւ Քրիստոս զհոգեւորն եւ զմեծագոյնն եւ մնացականն եւ զաւզուտն շնորհեաց, եւ սոյնպէս յամենայն ժամ առնէ խնդրողաց իւրոց:

Դարձեալ՝ զմանանայն փոքր ասէ վասն վեց իրաց. նախ՝ զի ի մահու ոչ ապրեցոյց: Երկրորդ. ի պատուհասէն ոչ փրկեաց: Երրորդ. յերկիրն աւետեաց ոչ հասոյց: Չորրորդ. զմեղս ոչ եթող: Հինգերորդ. ի տանջանաց ոչ ազատեաց: Վեցերորդ. յերկինս ոչ եհան:

Իսկ հաց մանանային Քրիստոսի ընդդէմ այսմ. նախ՝ զի կեանս տայ եւ ի պատուհասէ փրկէ, եւ ի վերինն Երուսաղէմ տանի, եւ զմեղս թողու, եւ ի պատժոցն ազատէ, եւ յերկինս հանէ, եւ զայլն ամենայն:

Թէ այլ է ի հասարակաց հացէ

Հարց⁴. Վասն է՞ր այնչափ կրկնէ զհացն:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զի հրէայքն հացի ցանկային: Երկրորդ. զի հաստատեցէ ի յերկնից գոլ: Երրորդ. վասն առաւել աւգտին քան զմանանայն: Չորրորդ. զի որոշեցէ յերկրաւոր հացէ, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Ես եմ հացն յերկնից իջեալ» (Յի Զ.50):

Մեկնութիւն. Հաց մարմնոյն⁵ Քրիստոսի տաս կերպի որոշի ի հասարակաց⁶ հացէ. նախ՝ զի հացս այս յերկրէ է, երկրորդ՝ զի ապականացու, երրորդ՝ զի անկենդան, չորրորդ՝ զի ոչ է պատճառ կենաց, այլ

¹ B ãÇù զմանանայն եւ մեռան

² B ãÇù

³ A B ãÇù զի հրէայքն

⁴ A B ãÇù

⁵ A B մանանայն

⁶ C ի հասարակ

պահող կենաց, հինգերորդ՝ զի մարմնաւոր է, վեցերորդ՝ զմարմինն զաւրացուցանէ, եւթներորդ՝ բնական կերակուր, ութներորդ՝ հասարակաց, իններորդ՝ աւելի ուտելն մեղք է, տասներորդ՝ ի կերողսն փոխի:

Իսկ հացն մարմնոյն Քրիստոսի ընդդէմ սոցա. նախ՝ ի յերկնից է: Երկրորդ՝ անապական: Երրորդ՝ զի կենդանի ընդ կենդանի Բանն միացեալ: Չորրորդ. պատճառ է¹ կենացն: Հինգերորդ. զի հոգեւոր կերակուր: Վեցերորդ. զհոգին զաւրացուցանէ: Եւթներորդ. շնորհաց կերակուր: Ութերորդ. հաւատով եւ յուսով կերակրի: Իններորդ. թողութիւն է մեղաց: Տասներորդ. զմեզ առ Ինքն փոխէ, որ է Աստուած եւ Աստուծոյ մարմին:

Ի խորհուրդ Պատարագին

Բան. «Հացն, զոր ես տաց, մարմին իմ է², զոր ես տաց վասն կենաց աշխարհի³» (Յհ 2.52):

Մեկնութիւն. Յորժամ ճառեաց աւետարանիչս զբանն Քրիստոսի վասն հոգեւոր հացին, որ է Բանն Աստուծոյ, այժմ ճառէ վասն հոգեւոր հացին, որ է խորհուրդ Պատարագին:

Բան. «Հացն, զոր ես տաց»:

Մեկնութիւն⁴. Որպէս Պետրոսի խոստացաւ. «Տաց քեզ զփականս երկնից» (Տես Մտ ԺԶ.19), եւ յետոյ ետ ընդ այլ առաքելոցն հաւասար, նոյնպէս աստ խոստանայ եւ յետոյ տայ յորժամ ի խաչն բարձրանայ: Դարձեալ ցուցանէ, թէ հանապազ ինքն է, որ պատարագի ի ձեռն քահանային, եւ ինքն ընդունի ընդ Հայր: Իսկ կրկնելն այն է, որ ի Վերնատունն կացոյց զխորհուրդ Պատարագին, եւ զնոյն մարմինն ի խաչին պատարագեաց ի փրկութիւն ամենայն աշխարհի: Դարձեալ զհետի է, զի ի⁵ խորհուրդ Պատարագին է ինքն Քրիստոս՝ Բանն մարմնացեալ:

Եւ վասն այսմ չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ զխորհուրդ Պատարագին: Երկրորդ. զհարկաւորութիւն, յորժամ ասէ. «Մարտնչէին ընդ միմեանս» (Յհ 2.53): Երրորդ. ցուցանէ զաւգտութիւն, յորժամ ասէ. «Որ ուտէ

¹ B ãÇù

² A B ãÇù իմ է

³ A B ãÇù կենաց աշխարհի

⁴ C Հարց

⁵ C ãÇù ի

զմարմին իմ եւ ըմպէ զարիւն իմ¹» (Յհ Զ.55): Չորրորդ. ցուցանէ զնոր ճշմարտութիւն, յորժամ ասէ. «Մարմին Իմ ճշմարիտ կերակուր է եւ ըմպելի» (Տես Յհ Զ.56):

Եւ առաջինն, որ ասէ. «Հացն, զոր ես տաց» (Յհ Զ.52), չորս իրս ցուցանէ.

Նախ՝ որ միայն խորհուրդ է, այսինքն՝ հացն: Եւ զայն ցուցանէ՝ ասելով. «Եւ հացն», քանզի զկնի էութեան բանին ոչ մնայ հաց ըստ գոյացութեան հացին, այլ ըստ պատահմանցն:

Երկրորդ. ցուցանէ զարարող այսմ խորհրդոյս, որ է ինքն Քրիստոս մեծագոյն քահանայ, զի քահանայն, որ պաշտաւնեայ է այսմ խորհրդոյ, ոչ ասէ զէութիւն բանին ի դէմս անձին իւրոյ կամ ի դէմս եկեղեցւոյ, որպէս ի յայլ խորհուրդս ասէ, այլ զբանն Քրիստոսի պատմէ, որպէս ասէ. «Առեալ զհացն Յիսուս ի ձեռս իւր, արինեաց, զոհացաւ, եբեկ եւ ետ աշակերտացն եւ² ասէ. «Մյս է մարմին իմ», նոյնպէս եւ զբաժակն. “Մյս է արիւն իմ”» (Հմմտ Ղկ ԻԲ.19-20), վասն այնորիկ ասէ. «Հացն, զոր ես տաց, մարմին իմ է³» (Յհ Զ.52):

Երրորդ. Է իր նշանակեալ եւ ի ներքոյ կացուցեալ, որ է ճշմարիտ մարմին Քրիստոսի, որպէս ասէ. «Մարմին իմ է», եւ աստ իմանի մարմին բաց ի⁴ հոգւոյ եւ յարենէ, զի թէպէտ ի խորհուրդ Պատարագին ի ներքոյ տեսակի հացին է Քրիստոսի բանական հոգին եւ արիւնն, սակայն այս ոչ է ի զարութենէ խորհրդոյն, այլ ի կցորդութենէ իրին, որպէս եւ Աստուածութիւն ի գինին է եւ ի նշխարն զկնի էութեան Բանին, ոչ ի զարութենէ բանին, այլ հետեւաբար, այսինքն՝ վասն անբաժանելի միաւորութեան առ մարմինն եւ առ արիւն⁵:

Չորրորդ. Է իր ոչ ի ներքս կացուցեալ, այլ միայն նշանակեալ, որ է խորհրդական մարմինն Քրիստոսի, այսինքն՝ հաւատացեալք, առ որ⁶ գլուխն Քրիստոս սիրով միաւորին, վասն այն ասէ Քրիստոս. «Չոր ես տաց վասն կենաց աշխարհի⁷» (Յհ Զ.52), քանզի որպէս բնական կեանքն է ի յանդամս վասն միաւորութեան առ գլուխն իւր եւ ի նմանէ ունին

¹ A B ãçù

² A B ãçù եւ

³ A C ãçù մարմին իմ է

⁴ A B ãçù ի

⁵ C արիւնն

⁶ C որ առ

⁷ B Չոր ես տաց մարմին իմ է վասն կենաց աշխարհի

շարժումն եւ զգայութիւն, սոյնպէս եւ ի հաւատացեալքս, որ¹ Զրիստոսի անդամք են, կենդանութիւն հոգեւոր իջեալ լինի, վասն միաւորութեան ի գլուխն Զրիստոս խորհրդով Պատարագին:

Դարձեալ՝ որ ասէ. «Վասն կենաց աշխարհի» ընդհանրաբար զայն ցուցանէ, որ այլ խորհուրդքն միայն աւգուտ գործեն ընդունողին, քանզի որ մկրտի, զնորիս միայն ինքն ընդունի, որ մկրտեցաւ, եւ ոչ այլ ոք, նոյնպէս եւ դրոշմն եւ քահանայութիւն եւ այլն: Իսկ խորհուրդ Պատարագին ոչ միայն աւգուտ գործէ քահանային, որ պատարագէ, այլ եւ ամենայն աշխարհի՝ կենդանեաց եւ մեռելոց, վասն զի յիշատակ մահուն Զրիստոսի է²: Բայց թէ զխորհուրդս զայս ընդունի աշխարհական այր, միայն նմա է աւգտակար, որ ընդունեցաւ:

Բան. «Մարտնչէին ընդ միմեանս» (Յհ Զ.53):

Մեկնութիւն. Այժմ ցուցանէ զհարկաւորութիւն այսմ խորհրդոյ: Տե՛ս, նախ տրտնջէին, այժմ յայտնի մարտնչէին ընդ միմեանս. զանհաւատութիւն նոցա եւ զչարութիւն եւ զապերախտութիւն ցուցանէ, զի թէ յիշէին զնշանս, որ ի վերայ նկանակացն, կարէին հաւատալ այսմ³ եւ զորպէսն հարցանել առանց մարտնչելոյ:

Բան. «Ասէ⁴. “Թէ ոչ կերիջիք զմարմին⁵ եւ ոչ արբջիք զարիւն⁶, ոչ ունիք կեանս”» (Հմմտ Յհ Զ.54):

Մեկնութիւն. Վասն մարմնոյն մարտնչէին եւ զարիւնն այլ յաւել, քանզի որպէս մարմնաւոր կերակուրն հարկաւոր է առ ի պահել զկեանս մարմնոյն, նոյնպէս հարկաւոր է խորհուրդ Պատարագին առ ի պահել զկեանս հոգւոյ, քանզի որպէս մկրտութիւն է հոգեւոր վերստին ծնունդ, նոյնպէս եւ խորհուրդ Պատարագին է սնունդ հոգեւոր:

Այսուհետեւ ցուցանէ զաւգտակարութիւն այսմ խորհրդոյ՝ ասելով.

Բան. «Որ ուտէ զմարմին իմ⁷ եւ ըմպէ զարիւն իմ⁸» (Յհ Զ.55):

Մեկնութիւն. Չի որպէս մարմնաւոր կերակուր ոչ միայն սնուցանէ եւ պահէ զկենդանութիւն, այլ եւ աճեցուցանէ զմարմինն մինչեւ ի կատարեալ չափ քանակութեան մարմնոյն, նոյնպէս եւ խորհուրդ

¹ C որք

² A B ãçù է

³ B յայսմ

⁴ C Ասէ Յիսուս

⁵ C ãçù

⁶ C ãçù

⁷ A ãçù

⁸ A B ãçù

Պատարագին հասուցանե՛լ զմարդն ի կատարելութիւն շնորհաց, որ է աճումն հոգեւոր, վասն այնորիկ ասէ. «Որ ուտէ զմարմին իս¹ եւ ըմպէ [զարին իմ], ունի կեանս յաիտենականս», այսինքն՝ յինքն ունի զԱստուած բնակեալ, որ է կեանք յաիտենական²:

Վասն յարութեան

Բան. «Եւ ես յարուցից զնա յաւորն յետնում» (Յի Զ.55):

Մեկնութիւն³. Վասն յետին աւորն ասացաւ մեզ, այլ աստ վասն յարութեան երեք ինչ հարցանելի է.

Առաջին. Վասն է՞ր այնչափ կրկնէ զյարութիւն:

Պատասխան. Ասեմք վասն հնգից. նախ՝ զի ցուցէ, թէ՛ ես եմ⁴ Տէր մահու եւ կենաց, ըստ այնմ. «Ես սպանանեմ եւ ես կեցուցանեմ» (Բ.Օր ԼԲ.39): Երկրորդ. զի ցուցէ զինքն դատաւոր եւ հատուցանող, զի յետ յարութեան դատաստան է, եւ դատաստան վասն հատուցման լինի: Երրորդ. զի ցուցէ, թէ հատուցումն եւ կեանքն յաիտենից անդ է լինելոց՝ յետ յարութեան, եւ ոչ աստ՝ յառաջ քան զյարութիւն: Չորրորդ. յարութիւն ասելով ցուցանէ զմահն, զի յարութիւն զկնի մահուանն է, զի թէ ոչ մեռանին, ոչ յառնեն, որպէս յայտ է ի⁵ սահմանէ յարութեան, զոր ասելոց ենք: Հինգերորդ. չորիցս կրկնեաց զյարութիւն. զայն ցուցանէ, զի նախ ընտրելոցն յարութիւն է, եւ հաւատացելոցն ի Քրիստոս յարութիւն է, եւ որք սիրով գան առ Քրիստոս յարութիւն է, այլ առաւել հաղորդողաց զմարմին եւ զարին Տեառն յարութիւն է:

Երկրորդ հարց. Չի՞նչ է սահման յարութեան:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք. նախ՝ թէ յարութիւն է վերստին կենդանութիւն հոգւոյ եւ մարմնոյ: Երկրորդ. յարութիւն է անմահ կենդանութիւն: Երրորդ. յարութիւն է այնմ, որ անկաւ⁶:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր լինի յարութիւն:

¹ A B ãçù

² A B յաիտենականք

³ A ãçù

⁴ C ãçù եմ

⁵ A B ãçù ի

⁶ C անկաւ վերստին յառնել ի կենդանութիւն յաիտենական անմահ: Եւ այս սահմանս կատարեալ է, այլ իտելի է, զի կրկին է անկումն, այսինքն՝ նախ, զի հոգեւոր մահուամբ հոգին մեղօք անկանի, երկրորդ՝ մարմնաւոր, վասն որոյ կրկնէ՝ յարութիւն հոգեւոր եւ մարմնաւոր

Պատասխան. Ասեմք, ի վարդապետաց ժողովեալ, վասն ուրն պատճառի.

Նախ՝ վասն անմահութեան հոգոյն լինի եւ մարմինն անմահ, զի որպէս հոգին վասն մարմնոյն զթողութիւն գտանէ, նոյնպէս եւ մարմինն վասն հոգոյն զանմահութիւն:

Երկրորդ. զի անձն հոգով եւ մարմնով է կատարեալ, եւ հոգին առանց մարմնոյն ոչ է կատարեալ անձն, պարտ է զի յարիցէ մարմինն, զի կատարեալ լիցի անձն մարդոյն:

Երրորդ. զի մարդն հոգով եւ մարմնով ի պատկերն Աստուծոյ արարաւ եւ վասն մեղաց եղծաւ, պարտ է զի յարութեամբն պատկերն Աստուծոյ վերստին¹ նորոգեսցի:

Չորրորդ. զի մարդն ի յանմահութիւն ստեղծաւ եւ վասն նախանձու բանասարկուին մահացաւ, պարտ է, զի զարութեամբն Քրիստոսի դաձեալ անմահացի:

Հինգերորդ. զի մարմինս մեր գործակից է հոգոյս մեր, պարտ է զի եւ փառակից լիցի այսմ յարութեամբն, զի ի միասին գործեցին զբարիս, ի միասին փառաւորեսցին ի կեանս:

Վեցերորդ. զի հոգին մեր բնականապէս փափագի միաւորիլ մարմնոյ, զի կատարեալ երանեալ լիցի, բայց ոչ է պատշաճ, զի երանեալ հոգին անքակ միաւորեսցի ապականեալ մարմնոյ, վասն որոյ պարտ է, զի յարութիւն լիցի մարմնոյ առ ի յանմահութիւն կենաց, որպէս ասէ. «Ես յարուցից զնա յաւորն յետնում²» (Յհ Զ.55):

Երփներորդ. պատճառ յարութեան մերոյ յարութիւն Քրիստոսի է, որպէս զլուխն մեր յարեաւ նոյնպէս եւ զանդամս յարուցէ, ըստ այնմ. «Առաջին պտուղ ննջեցելոց եւ անդրանիկ³» (Տես Ա.Կր ԺԵ.20):

Ութերորդ. յարութիւն լինի վասն անմահ կենացն, զի յարութիւն է սկիզբն եւ պատճառ անվախճան կենացն, եւ որպէս ծննդեամբն ի կեանս ժամանակեայ զամք, սոյնպէս եւ յարութեամբն յաիտենից կեանքն ելանենք:

Այսքան առ այս:

Բան. «Մարմին իմ ճշմարիտ կերակուր է» (Յհ Զ.56):

Մեկնութիւն¹. Աստ ցուցանէ զչորրորդն ի կերակրելոյն, թէ Աստուած է Քրիստոս. նախ՝ ասաց վասն նկանակացն: Երկրորդ. որ ասաց

¹ C ãÇù

² A ãÇù

³ C անդրանիկ մեռելոց

աշակերտացն, թէ՛ «Ես եմ, մի՛ երկնչիք» (Յհ Զ.20): Երրորդ. որ ասաց Ջինքն Հաց Կենաց: Չորրորդ. աստ պատարագաւ, որ ասէ. «Մարմին իմ² ճշմարիտ կերակուր է»:

Եւ վասն չորից ասէ ճշմարիտ. նախ՝ զի աստ կայ մարմինն Քրիստոսի ըստ իրին եւ ոչ ըստ արինակին: Երկրորդ. զի ճշմարտապէս կերակրեն եւ սնուցանեն զհոգի, որ անմահ է: Երրորդ. զի ճշմարտապէս պատճառ է եւ առիթ յաիտենական կենացն: Չորրորդ. զի մշտնջենատր կերակուր է հոգւոյ, աստ եւ յետ մահու եւ յետ յարութեան, վասն այն խնդրեմք, թէ՛ «Չհաց հանապազորդ տո՛ւր մեզ այսար»:

Եւ զի սուտ են ազգն ֆռանգաց. նախ՝ զի բազում հաց դնեն ի Պատարագն: Երկրորդ. սուտ են, զի ոչ արհնեալ³ հացէն տան ժողովրդեանն, այլ սոսկ հաց ի սեղանոյն: Երրորդ. զի⁴ զարիւնն ոչ տան ժողովրդեանն: Չորրորդ. սուտ են, զի զտղայսն զրկեն ի հաղորդելոյ: Հինգերորդ. զի⁵ ջուր խառնեն ի խորհուրդն անապական:

Չայսոցիկ զպատճառն եւ զպատասխանին տե՛ս⁶ ի զիրս Հարցմանց, իններորդ հատորն, երեսուն եւ մէկերորդ համարն^{xcv}:

Յետ ասելոյն զճշմարտութիւն կերակրոյն այժմ ասէ զգաւրութիւն այսմ խորհրդոյս:

Բան. «Որ ուտէ զմարմին իմ⁷ եւ ըմպէ զարիւն իմ⁸, նա յիս բնակեցէ եւ ես ի նմա⁹» (Յհ Զ.57):

Մեկնութիւն. Վեց ինչ ցուցանէ բնակել ասելովն.

Նախ՝ որպէս կերակուրն միաւորի ի բնութիւնս մեր, նոյնպէս մարմինն Քրիստոսի միաւորի ի հոգիս մեր անորոշաբար:

Երկրորդ. որպէս մարմինն ի մէնջ առեալ փառաւորեցաւ Աստուած լինելովն եւ անապական, սոյնպէս եւ բնակելովն ի մեզ զմարմինս մեր փառաւորէ ի յարութեան անապական առնելով, ըստ այնմ. «Նման նմա լինելոց ենք» (Ա.Յհ Գ.2):

¹ A B ãçù

² A B ãçù

³ C յօրհնեալ

⁴ C սուտ են, զի

⁵ C սուտ են, զի

⁶ C տեսցես

⁷ A B ãçù

⁸ A B ãçù

⁹ C ãçù եւ ես ի նմա

Երրորդ. մեք հաւատով եւ յուսով ի նա բնակիմք եւ նա շնորհաւք ի մեզ բնակէ աստ, եւ անդ՝ փառաւք:

Չորրորդ. սիրով բնակեմք ի միմեանս, զի սիրելին սիրով բնակէ ի սիրեցեալն, եւ անդրադարձեալ:

Հինգերորդ. բնակեմք ի միմեանս, որպէս անդամք՝ ի գլուխն, եւ գլուխն՝ յանդամս շարժմամբ եւ զգայութեամբ:

Վեցերորդ. որպէս բանն ի մարմինն իր միաւորեալ, եւ մարմինն ի բանն ասի, նոյնպէս մարմնովն նա ի մեզ բնակէ, եւ մեք նովաւ ի Հայր, որպէս այլուր ասէ. «Դու¹, Հայր, յիս եւ ես ի քեզ, եւ սոքա ի մեզ իցեն» (Հմմտ Յհ ԺԴ.20):

Հարց. Վասն է՞ր Քրիստոս զինքն ի մարմին եւ յարին բաժանէ, եւ ոչ ջիլ կամ յոսկր եւ յայլ:

Պատասխան. Վասն չորից.

Նախ՝ զի արինն ի մարմինն Քրիստոսի առաւել պատշաճ է յըմպիլ, քան զայլ մասունս, վասն այնորիկ Քրիստոս զայս միայն յիշէ՝ մարմին եւ արին, առ ի ցուցանել զսնունդ կատարեալ հոգւոյ մեր ի Քրիստոսէ:

Երկրորդ. զի ի չարչարանքն Քրիստոսի մարմին եւ արինն բաժանեցան ի միմեանց, եւ ոչ՝ մարմին եւ ջիլ եւ ոսկր:

Երրորդ. արինն զհոգին նշանակէ, զի հիմն է հոգւոյ² եւ տեղի, զի³ ընդ ամենայն մարմինն սփռեալ կայ, որպէս եւ հոգին, որպէս ի չարչարանքն⁴ Քրիստոսի բանական հոգին բաժանեցաւ ի մարմնոյն:

Չորրորդ. զի կրկին կերպիւ ընդունիմք զաստուածայինսն, որպէս գրէ Դիոնէսիոս ի թուղթն Տիտոսի^{xvii} մեկնելով զբան առակացն. «Իմաստութիւն զէն զգէնիս եւ խառնեաց ի խառնարանս զգինի⁵» (Հմմտ Առ Թ.1-2), վասն այնորիկ եկեղեցիս Հայաստանեայց խառնէ եւ միաւորէ զմարմին եւ զարինն սուրբ:

Եւ դարձեալ՝ զկնի էութեան Բանին բոլորովին Քրիստոս է ի նշխարն եւ բոլորովին ի գինին, որ կեանս անմահականս տայ արժանապէս կերողացն եւ ըմպողացն:

Բան. «Որպէս առաքեաց զիս կենդանին Հայր» (Յհ Զ.58):

Մեկնութիւն. Չպատճառ ի միմեանս բնակելոյն եւ կենդանի գոլոյն այժմ ցուցանէ, զի Քրիստոս Աստուած է մարդացեալ եւ Աստուածու-

¹ Ը Որպէս դու

² Ը հոգւոյն

³ Ը եւ

⁴ Ը որպէս ի հոգին եւ ի չարչարանքն

⁵ Ը զգինի իր

թեամբն եւ մարդկութեամբն կենդանի է վասն Հար, զի Աստուածութիւն զբնութիւն եւ զկենդանութիւն ի Հարէ ունի, յաղագս որոյ վասն Հար կենդանի ասի, իսկ մարդկութիւն, զի միացեալ է ի բնութիւն Աստուծոյ, վասն այնորիկ եւ մարմինն կենդանի ասի վասն Հար, իսկ մեք՝ միաւորութեամբն առ Աստուած խորհրդով Պատարագին կենդանի ենք հոգեւորապէս, ոչ ըստ միութեան բնութեան, զի այն միայն Քրիստոսի է, այլ ըստ միութեան հաւատոյ եւ սիրոյ, վասն այն ասէ. «Եւ որ ուտեն զիս, եւ նա կեցցէ վասն իմ» (Հմմտ Յհ Զ.55), զի այնու միաւորի առ սկիզբն հոգեւոր կենացն: Յետ այսորիկ եզրակացնէ Քրիստոս ճշմարիտ գոլ զայն, զոր հրէայքն սուտ գոլ համարէին եւ տրտնջէին:

Բան. «Այս է հացն կենաց¹» (Յհ Զ.59):

Մեկնութիւն. Ըստ գոյացութեան հացին նոյն մարմինն է Քրիստոսի, որ ընդ աջմէ Հար, եւ նոյն մարմինն, որ ի սեղանն պատարագի, այլ նա է ի ներքոյ քանակութեան² մարմնոյն, իսկ սա ի ներքոյ որակութեան եւ քանակութեան հացի եւ զինոյ:

Եւ մարմինն, որ ի Կուսէն ի յերկնից իջեալ ասի. նախ՝ զի յերկնից իջեալ Բանն է միացեալ: Երկրորդ. զի ի Հոգւոյն Սրբոյ կազմեցաւ մարմինն յարգանդի:

Եւ նոյն մարմինն Քրիստոսի, որ կայ ի խորհուրդս յայս ի յերկնից իջեալ ասի. նախ՝ զի բանին Աստուծոյ էացաւ, երկրորդ՝ զի հոգւոյն Սրբոյ զաւրութեամբն ձեւացաւ մարմինն Քրիստոսի:

Եւ զկնի այսմ դարձեալ ցուցանէ Քրիստոս զաւգտակարութիւն այսմ խորհրդոյ:

Բան. «Ո՛չ որպէս հարքն ձեր կերան զմանանայն եւ մեռան» (Տես Յհ Զ.59):

Մեկնութիւն. Ուստի՞ յայտ է, զի մանանայն ոչ էր ճշմարտապէս երկնային կերակուր, այլ միայն արինակ նորա, զի ոչ տայր զկեանս հոգեւոր: Սոյնպիսի կերպիւ. զի մանանայն զամենայն բաղձանս կերակրոց ունէր ի բերանս բարի արանց, որպէս գրէ Սողոմոն յԻմաստութիւն. «Ըստ մատուցանելոյ ցանկութեան արբանեկեալ, առ որ ինչ եւ կամէր որք» (Տես Իմս ԺԶ.21), իսկ չար արանց անախորժ էր, որպէս գրեալ է ի Թիւքն. «Յորժամ բամբասեցին զԱստուած եւ զՄովսէս՝ ասելով. “Անձինք մեր տաղտկացեալ են ի սնուտի հացէս”» (Տես Թվ ԻԱ.5):

¹ Ը կենաց ի յերկնից իջեալ

² Ը որակութեան եւ քանակութեան

Նոյնպէս¹ եւ այս խորհուրդ Սրբոյ Պատարագիս արժանաւոր ընդունողաց է² մխիթարութիւն եւ պատճառ հոգեւոր կենաց, իսկ անարժան ընդունողացն է դատաստան անձին, վասն որոյ զկնի ասէ Քրիստոս.

Բան. «Որ ուտէ զհացս զայս կեցցէ յաիտեան³» (Յհ Զ.59):

Մեկնութիւն. Եւ զայս ասէր վասն արժանաւոր ընդունողաց:

Եւ աստ լինի երեք⁴ հարց.

Առաջին. Վասն է՞ր այնչափ կրկնեաց յաղագս հացին:

Պատասխան. Ասացաւ մեզ յառաջագոյն վասն յարութեան, եւ վասն չորից կրկնէ զհացն:

Այժմ մեկնիչդ ասէ վասն ութն պատճառի^{xcvii}.

Նախ՝ զի մեր հաւատոց կատարումն այն է, որ զմարմինն Քրիստոսի Աստուած հաւատամք եւ այնու զկեանքն⁵ յաիտենից ընդունինք, եւ Քրիստոս վասն սոցա եկն յաշխարհ, ասէ:

Երկրորդ. զի առաւել ցուցցէ, քան զմանանայն զհաց մարմնոյն Քրիստոսի, որպէս այն արինակ եւ այս ճշմարտութիւն:

Երրորդ. զի ցուցցէ զյարութիւն գոլ սկիզբն յաիտենական կենացն եւ ամենայն խաւստացեալ բարեացն, որպէս ցուցաւ:

Չորրորդ. որպէս լուաւ Ադամ սատանայի եւ եկեր զպտուղն եւ ծածուկ մահացաւ, սոյնպէս որ հաւատայ Քրիստոսի եւ ճաշակէ զմարմին նորա, ծածկապէս զանմահ կեանքն ընդունի:

Հինգերորդ. որպէս Ադամ նախ զարութեամբ մեռաւ եւ յետոյ՝ ներգործութեամբ, սոյնպէս եւ մեք այժմ զարութեամբ կենդանացաք Քրիստոսի եւ յարութեան ներգործութեամբ կենդանացուք:

Վեցերորդ. որպէս կերակուրն պատճառ եղի մահուան Ադամայ, սոյնպէս աստ կերակուրն պատճառ եղի մեզ կենաց:

Եւթներորդ. որպէս ոչ թէ պտուղն բնութեամբ մահացու էր, այլ զի անժամանակ կերաւ եւ եթող զպատուէրն Աստուծոյ եւ լուաւ սատանայի, սոյնպէս որք ունկնդիր լինին Քրիստոսի եւ ճաշակեն ի հացէն, որ է մարմին նորա՝ կենդանացին հաւատով:

Ութերորդ. որպէս ծառն կենաց ունէր երեք յատկութիւն. նախ՝ զի անկարատութիւն տայր ուտողին, երկրորդ՝ կատարեալ առողջութիւն եւ ուրախութիւն, երրորդ՝ ի յաիտենից կեանք եւ առողջութիւն հաստատէր

¹ C Որպէս

² A ընդունողէ մխիթարութիւն, B ընդունողէ մխիթարութիւն է

³ A B ãÇù յաիտեան

⁴ A B ãÇù

⁵ C զկեանս

հակառակ մահացու պտղոյն, սոյնպէս եւ մարմինն Քրիստոսի զնոյնս առնէ ի մեզ հոգեպէս, վասն այնորիկ այնչափ կրկնէ վասն հացին կենաց, որ է մարմին Որդոյն Աստուծոյ:

Երկրորդ հարց. Թէ վասն է՞ր զսոյնպիսի ճշմարիտ եւ բարձրագոյն բանս ասաց ի լուր հրէիցն, զի անարժանք էին ընդունել, զի ինքն ասաց ի Մատթէոս. «Մի՛ տայք զսրբութիւն շանց» (Մտ Է.6):

Պատասխան. Ասեն այլ վարդապետք վասն¹ ութ պատճառի վայելչաբար ասաց Քրիստոս զբանս զայս.

Նախ՝ համեմատելով զբանս զայս ի սքանչելիս հացին, զոր արար, պարտ էր ցուցանել, թէ ա է Հաց Կենաց հաւատացելոց:

Երկրորդ. հրէայքն ի տարակոյս էին եւ սիրէին զՆա մարմնապէս, որք կամէին թագաւոր կացուցանել², վասն որոյ զայս ասաց Քրիստոս եւ վերացոյց զնոսա առ հոգեւոր հացս եւ կերակուրս, եւ եհան ի սրտից նոցա զմարմնասիրութիւն:

Երրորդ. հայելով ի ժամանակ քարոզութեան Քրիստոսի, զի այլ ոչ եւս կայր քան³ զմի ամն⁴ մինչեւ ի մահն Քրիստոսի, եւ Յովաննէս զվկայութիւն իւր վկայեալ էր եւ մեռեալ, վայել էր Քրիստոսի զբարձրագոյն վկայութիւն իւր ցուցանել:

Չորրորդ. հայելով ի տրամադրութիւն հրէիցն, որ է փոխադրութիւն, որ յետ այնքան սքանչելեացն պարտ էր վերահասու լինել բանիս եւ խոնարհութեամբ խնդրել ի Քրիստոսէ եւ ուսանել:

Հինգերորդ. վասն կտրութեան նոցա, զի ոչ վասն⁵ նշանաց եւ ոչ վասն վկայութեանցն ոչ կամէին հաւատալ զՆա զոլ կեցուցիչ հոգւոց եւ մարմնոց, զի եթէ զայս հաւատացեն⁶, զբանս Քրիստոսի դիրաւ ընդունէին:

Վեցերորդ. հայելով ի խորհուրդս Պատարագին, որ նշանակէ զմիատրութիւն անդամոցս առ գլուխն Քրիստոսս եւ մեծագոյն է ի մէջ խորհրդոյ եկեղեցւոյ եւ վայել էր, զի Քրիստոսս ոչ միայն ծածկապէս, այլ յայտնապէս ուսուցանէր:

Եւթներորդ. զի յաղթութենէ ներհակացն առաւել յայտնի ճշմարտութիւն, որպէս եւ պայծառութիւն լուսոյ առաւել յայտնի յորժամ վա-

¹ C թէ վասն

² B թա քաւորեցուցանել, C ցուցանել

³ C օճս

⁴ C ամ

⁵ C օճս

⁶ C հաւատային

խուցանէ զխաւար: Եւ դարձեալ՝ Քրիստոսի վարդապետութիւն այսու հաստատագոյն երեւի իբրեւ ոչ հաստատեալ մարդկան հաճութեամբ:

Ութերորդ. վասն մխիթարութեան մեր, յորժամ զճշմարիտն ասեմք եւ լսողքն գայթակղին եւ ի մէնջ ի բաց որոշին, ոչ է պարտ մեզ խռովել եւ տրտմել, այլ ուրախանալ, զի զճշմարիտն խաւսեցաք:

Այսքան առ երկրորդն:

Բաղդատութիւն նկանակին եւ Պատարագին խորհրդոյ

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր զհացն աճեցոյց Քրիստոս¹ յանապատին եւ ոչ յայլ ինչ նիւթոյ ելից զքաղց ժողովրդեանն:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք վասն ութ պատճառի.

Առաջին պատճառ. զի յորժամ զհացն մարմին իւր արասցէ, եւ զգինին՝ արին, հաւատարիմ լիցին ասացեալքն, վասն այսմ եւ զջուրն զինի արար:

Երկրորդ. որպէս «Գինին պատճառ է ուրախութեան մարմնոյ, եւ հացն հաստատէ զսիրտ մարդոյ» (Հմմտ Սղ ԾԳ.15), ասաց մարգարէն, սոյնպէս հոգեւոր ուրախութեան եւ առաքինութեան վարուց, որ է կենդանութիւն հոգոյն, պատճառ մարմին եւ արին Տեառն է², յորժամ սրբութեամբ մերձեցին:

Երրորդ. որպէս զհացն եւ զգինին ձրի եւ առանց գնոյ ետ Քրիստոս կերողացն եւ ըմպողացն, սոյնպէս եւ մեզ ձրի եւ առանց գնոյ պարտ է մատուցանել զՊատարագն Աստուծոյ եւ բաշխել հաւատով խնդրողացն:

Չորրորդ. զի որպէս յառաքելոցն առ Տէրն³ զհացն եւ աճեցոյց, եւ դարձեալ ետ ի ձեռս նոցա բաշխել ժողովրդեանն, սոյնպէս ի մարդկային բնութենէս առ զմարմինն եւ աստուածացոյց՝ միատրելով ընդ իւրում աստուածութեան: Եւ դարձեալ՝ ետ ի ձեռս մարդկան բաշխել հոգեւորապէս քաղցելոցն:

Հինգերորդ. որպէս ոչ թէ նոր հաց գոյացոյց Տէրն, այլ զգոյացեալն աճեցոյց, սոյնպէս՝ ոչ թէ նոր մարմին ստեղծ ինքեան, այսինքն՝ աստար ի մարդկային զանգուածոյս, այլ ի մերմէ բնութենէս առ եւ աստուածացոյց խառնմամբ բանին:

---

¹ C ăÇù

² C արինն Տեառն

³ C Տէր

Վեցերորդ. որպէս հացն այն, զոր աճեցոյց, յագեցոյց զկերողսն յանապատին, եւ անծախելի մնաց, սոյնպէս եւ մարմին Տեառն յագեցուցանէ զհաւատով ճաշակողս, եւ անսպառելի մնայ միշտ յեկեղեցի, մինչ ի կատարած աշխարհի:

Երօթերորդ. զի ամենայն հաց, որ հնանայ եւ ապականի, փտի եւ բորբոսի, իսկ հացն, զոր Տէրն աճեցոյց, ոչ փտէր եւ ոչ ապականէր, այլ հնանալովն առաւել գեղեցկանայր եւ անուշանայր, նոյնպէս եւ մարմինն Տեառն ոչ ետես զապականութիւն, ըստ Սաղմոսին (Հմմտ Սղ ԺԵ.10):

Ութներորդ. որպէս առաքելոցն միայն հրամայեաց բաշխել զհացն զայն եւ ժողովել զնշխարս կոտորոցն, սոյնպէս եւ քահանայքն, որ սուրբ են¹ սրտիք եւ մաքուր անձամբ, նոցա միայն է պատշաճ սպասաւորել մարմնոյ եւ արեան Տեառն:

Այսքան առ այս ի մերոց վարդապետաց:

---

¹ A B ãçù են

Յորդորակ Պատարագի

Հայեսցո՛ւք, եղբարք, զանճառ բարիսն, զոր պարգեւեաց մեզ Քրիստոս՝ Որդին Աստուծոյ, այլ եւ զանչափ սէր նորա, զի մարդիկ¹ յորժամ սիրեն զմիմեանս, աւտար կերակուր եւ առ ժամանակեայ պարգեւ տան, իսկ Տէր մեր այնքան սիրեաց զմեզ, մինչեւ² զմարմինն եւ զարիւնն իւր սուրբ ետ մեզ³, որ պատճառ է յաիտենական կենացն: Եւ թէ որքա՞ն սրբութեան պէտք են մեզ, զի արժանասցուք մեծի պարգեւացն, ցուցանէ նախ նոյն ինքն Փրկիչն. «Եթէ մատուցանիցես զպատարագն եւ յիշեսցես զխէթն, թո՛ղ զպատարագն եւ նախ⁴ հաշտեաց ընդ եղբարն» (Տես Մտ Ե.23-24), զի զեղբար հաշտութիւն առաւել համարի, քան զպատարագն իւր: Եւ տե՛ս, զի ոչ միայն ի մեծամեծ մեղաց պահանջէ մաքրիլ, այլ զփոքր ինչ խէթ, որ է մնացորդ բարկութեան, զոր ոխակալութիւն ասեմք, եւ այն մոռացումն ի մէջ անցեալ⁵: Եւ դարձեալ՝ զի եղբարն լինի խէթն, եւ ոչ քո հրամայեաց ոչ կատարել զՊատարագն: Ապա որքա՞ն լրբենի համարձակութիւն իցէ, թէ ընդ ոխակալութեան եւ⁶ ատելութիւն ունիցիս⁷ կամ նախանձ կամ հպարտութիւն, կամ այլ ինչ, եւ յանդգնի ի Սուրբ Խորհուրդ մերձենալ:

Բան. Առաքեալն Պաղոս աղաղակէ. «Փորձեսցէ մարդ զանճն [իւր] եւ ապա ի հացէն կերիցէ եւ ի բաժակէն արբցէ» (Ա.Կր ԺԱ.28) եւ հաց կոչէ եւ բաժակ, զի գոյացութիւն հացին եւ զինոյն փոխեալ է ի մարմինն եւ յարիւն Քրիստոսի, այլ պատահմունքն մնացեալ է, այս է՝ գոյնն եւ համն եւ հոտն, վասն երկու պատճառի. մին՝ զի կարասցուք ճաշակել որպէս սովոր կերակուր, զի թէ յայտնի միս եւ արիւն լինէր, ո՛չ կարէաք հպել, երկրորդ՝ զի հաւատով տեսցուք, թէ մարմինն եւ արիւնն է Քրիստոսի, եւ մի՛ աչաւք, զի վարձք ի հաւատոյն է, եւ հաւատն յաներեւոյթն է, եւ որպէս հացս այս, նոյնպէս եւ մարդեղութիւն Քրիստոսի կերպարանք մարմնոյն եւ չափն եւ գոյնն մարդոյ էր եւ գոյացութիւն մարդոյն ի Բանն Աստուած միացեալ էր եւ աստուածացեալ:

¹ C ãÇù

² C մինչ

³ A B ãÇù իւր սուրբ ետ մեզ

⁴ B երթ

⁵ C ãÇù եւ այն ... անցեալ

⁶ A B ãÇù եւ

⁷ A B ãÇù

Դարձեալ՝ հաց կոչի, զի հայցելով տայ մեզ¹ զհացն զայն, այլ եւ հաց, այսինքն՝ զի հայեցմամբ հաւատովն տայ մեզ զկերակուրն:

Դարձեալ՝ հացն կերակուր է բանական մարդկան, եւ հացն այն կերակուր է հոգւոց մերոց եւ տայ զկեանքն յաւիտենական հաւատով ճաշակողացն, վասն որոյ ասէ առաքեալ. «Փորձեսցէ մարդ զանձն եւ ասպա ի հացէն [կերիցէ]» (Ա.Կր ԺԱ.28): Փորձել, ընտրել եւ սրբել² զհոգին, եւ այնպէս փորձէ, որ ինքն տեսանէ զսրբութիւն ի հոգին իւր, զի այլոց բազում կերպիւ ցուցանենք զմեզ սուրբ:

Եւ երեք կերպիւ սրբիմք. նախ՝ զղջմամբ, երկրորդ՝ խոստովանութեամբ, երրորդ՝ ասպաշխարութեամբ, զհոգի, զմարմին եւ զմիտս մեր սրբեմք: Ապա թէ՛ ոչ, տե՛ս զահագինն, որ ի վերայ արկանէ. «Վասն այնորիկ են ի ձեզ բազում հիւանդք եւ ախտաժէտք եւ շատն այնոքիկ են, որ ննջեցեալքն [իսկ իցեն]» (Տես Ա.Կր ԺԱ.30-31), այսինքն՝ զի բազումք ցաւք³ ի մարմինն եւ հիւանդութիւնք եւ մահ տարածամք ի յանարժան հաղորդութենէն լինի եւ ի Պատարագէն:

Երրորդ. դարձեալ ասէ Պաւղոս. «Վերստին անձանց ի խաչ հանեն զՈրդին Աստուծոյ⁴» (Տես Եբ Զ.6): Եւ դարձեալ խայտառակ⁵. տե՛ս, զի խաչողացն հաւասարէ զանարժան հաղորդողքն⁶, եւ այս է պատճառն, զի որպէս հրէայքն զՔրիստոս սուկ մարդ կարծէին, վասն որոյ խաչեցին, որպէս ասէ Պաւղոս. «Չոր ոչ որ յիշխանաց աշխարհիս այսարիկ ծանեաւ, զի թէ էր ծանուցեալ, ոչ արդեաւք զՏէրն փառաց ի խաչ հանէին» (Ա.Կր Բ.8), նոյնպէս եւ նա սուկ մարդ համարի զՔրիստոս, վասն այն ժպրիի եւ զմարմինն եւ զարիւն նորա ճաշակէ: Ահա, տեսէ՛ք, եղբա՛րք, զի թէ աշխարհական մարդ անարժան հաղորդի, սոյնպէս պատուիսա ունի իւր անձինն միայն, այլ թէ քահանայ անարժան պատարագէ, աշխարհի է պատուիսան, զի որպէս յարժանաւոր Պատարագէն հաշտութիւն եւ փրկութիւն աշխարհի է, նոյնպէս յանարժան քահանայէն բարկութիւն է աշխարհի⁷, որպէս ասացաւ՝ հիւանդութիւն, սով, սուր, մահ տարածամ եւ այլն, այլ եւ ի խաչողաց կարգն դասէ զանարժան քահանայն: Ապա հարքն սուրբ զանկեալ

¹ C ãÇù

² C սրբելն է

³ A B ãÇù

⁴ C ãÇù

⁵ C խայտառակել

⁶ A B հաղորդեալքն

⁷ C բարկութիւն աշխարհի է

քահանայն արգիլեցին ի պատարագելոյ, զի թեպէտ պատարագն ճշմարիտ է, զի Բանն Աստուծոյ է եւ Հոգին Սուրբ, որ զՊատարագն կատարէ, այլ յորժամ աշխարհի պատուհաս լինի եւ ինքն ի խաչողացն Քրիստոսի լինի, զի՞նչ աւգուտ է ժամ առնելն, այլ վա՛յ է մեզ հազար բերան եւ եղուկ վասն անմխիթար վշտացս, զի դեղն յախտենական կենացն դեղ եւ պատճառ լինի յախտենական մահուն, որպէս ցուցաւ: Ապա պարտ է զգուշանալ մեզ, զի մի՛ յախտենական մահուն պարտական գտանիցիմք:

Չորրորդ. ասէ քահանայն ի Սուրբ Պատարագն. «Մի՛ որ յերախայից» եւ այլն: Չորսք են սոքա. մին երախայքն, որ դեռես չեն մկրտեալք, մին թերահաւատքն, որ ոչ հաւատան զՍուրբ Խորհուրդն ճշմարիտ մարմին եւ արիւն Որդոյն Աստուծոյ, մին անմաքորն, որ չէ զղջացեալ եւ ոչ խոստովանեալ զմեղս, եւ մին ապաշխարողքն են, որ չեն զփոխարէն մեղացն զբարիս գործեալ: Չսոսա արտաքսէ յեկեղեցոյն, զի մի՛ տեսցեն զՍուրբ Խորհուրդն, այլ արտաքոյ զձայնն լուիցեն: Չայն ցուցանէ, որ անարժանքն ելցեն յարքայութենէն Աստուծոյ, որպէս յիմար կուսանքն, որ փակեցաւ դուռն առագաստին ընդդէմ նոցա, այլ զսարսափելի զձայնն¹ միայն լսէին² ի փեսայէն, թէ՛ ի բաց գնացէք, այլ զերեսն ո՛չ տեսին:

Դարձեալ հայեցուք յարիմակն այսմ անճառելի խորհրդոյս, զոր Եսայի ետես զՏէր նստեալ ի վերայ աթոռոյ բարձրացեալ եւ սերովբէք շուրջ զնովա³, զոր առեալ ունելեալք ի կայծականց սեղանոյն եւ մերձեցոյց ի շրթունս մարգարէին (Հմմտ Ես Զ.1-8), այլ նստեալ Տէր ի վերայ բարձրութեան աթոռոյն Քրիստոս է՝ Որդին Աստուծոյ, բազմեալ ի վերայ սեղանոյն, եւ սերովբէքն անմարմին զարքն են, զի ուր Տէրն փառաց է, անդ եւ հրեշտակքն ի սպասաւորեն, եւ կայծակն հրոյն մարմինն է Քրիստոսի, որ միացեալ է ի հուր աստուածութեան, եւ ունելիքն, որ էառ զկայծակն, այսինքն՝ է⁴ հաւատն եւ յոյսն մեր: Դարձեալ՝ սրբութիւն հոգւոյ եւ մարմնոյ, դարձեալ՝ սէրն է ունելիքն, զի նովա կարենք միանալ ի Քրիստոս: Եւ տե՛ս մտաւրդ, զի սերովբէն ջերմութիւն ասի եւ ի հրոյ գոյացեալ ունելիս կարատանայր, որ ըմբռնէր զկայծակն հրոյ, մեք՝ հողեղէնքս, որպէ՛ս զհուրն Աստուած

¹ Ը ձայնն

² Ա Բ լսեն

³ Բ ձԸ զոր Եսայի ետես ... շուրջ զնովա

⁴ Բ ձԸ

անարժանութեամբ ի մեզ կրեսցուք եւ ոչ այրեսցուք¹, զի Աստուած մեր հուր ծախիչ է, որ զանարժանս հրդեհէ եւ ապականէ: Եւ ո՞ր իցեն այնպիսիքն, որ չար սովորութեամբ միշտ անխտրաբար հաղորդին՝ ո՛չ խոստովանելով եւ ո՛չ ապաշխարելով զմեղս, եւ պատճառեն զպատճառս մեղաց, թէ՛ փոխանակ ապաշխարութեան մատիւր եւ հաղորդեցիր եւ սրբեցիր: Այլ մեք հրաժարեսցուք յայնպիսի չար² խորհրդոց՝ ո՛չ անարժանութեամբ հաղորդիլ եւ ո՛չ չարաչար ի բաց կալ, զի երկուսն չար են³, որպէս ի վերայ կամրջին, ի վերին կոյսն եւ ի ներքինն անկանել չար է, այլ ի մէջն անցանել⁴ բարի է, եւ որպէս ի հրոյ առաւել հեռանալ եւ ամենեւին մերձենալ չար է, այլ չափաւորն բարի է, նոյնպէս եւ վասն⁵ հաղորդութեան իմացիր:

Եւ արդ, եղբա՛րք, երկոթինն չար են, որպէս ցուցաւ, այլ առաւել չար է ծուլութեամբ հրաժարել ի Սուրբ Խորհրդոյն:

Եւ չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ զանհաւատութիւն, զի ոչ հաւատայ Քրիստոսի փրկիլ: Երկրորդ. զյուսահատութիւն, զի հատեալ է զյոյս կենացն յաիտենից: Երրորդ. զատելութիւն, զի ոչ սիրէ ի Քրիստոս միանալ: Չորրորդ. զհիւանդութիւն հոգւոյն, զի որպէս հիւանդն ոչ ցանկայ կերակրոյ, նոյնպէս եւ նա հոգեւոր եւ առողջարար կերակրոյն:

Դարձեալ՝ այնպիսիքն նման են չորից ոմանց. նախ՝ նման են հրէից, որ Քրիստոս հիւր զնաց եւ ոչ ընկալան, որպէս ասէ Աւետարանն. «Յիւրսն եկն, եւ իւրքն զնա ոչ ընկալան, իսկ որք ընկալան⁶ [զնա], եւ նոցա⁷ իշխանութիւն Որդիս Աստուծոյ լինել⁸» (Յհ Ա.11-12), սոյնպէս բարի հիւր է եկեալ յերկնից, եւ ոչ ընդունին:

Երկրորդ. նման են գերգեսացւոց, որք վարեցին զՔրիստոս զնալ ի սահմանաց նոցա, նոյնպէս եւ նոքա զՔրիստոս հեռացուցանեն ի հոգւոյ եւ ի⁹ մարմնոյ իւրեանց:

Երրորդ. նման են նոցա, որ թագաւորն պատրաստեաց զսեղանն եւ առաքեաց կոչել ի սեղանն մեծ, եւ նոքա յուլացեալ պատճառեցին եւ ոչ

¹ B այրիցուք

² C օճը

³ B օճը զի երկուսն չար են, C երկուքն չար են

⁴ B անցանելն

⁵ C օճը

⁶ C ընկալանն

⁷ A օճը

⁸ A B օճը Որդիս Աստուծոյ լինել

⁹ B օճը

զնացին. ոմն ի վաճառ եւ ոմն յագարակ եւ այլն, եւ զրկեցան ի հոգետր սեղանոյն, որպէս ասէ Տէրն. «Ամէն¹ ասեմ ձեզ, նա ո՛չ կերիցէ ճաշ յարքայութեան Աստուծոյ²» (Հմմտ Գկ ԺԴ.24):

Չորրորդ. նման են նոցա, յորժամ հրամայեաց Քրիստոս. «Մարմին իմ ճշմարիտ կերակուր է» (Յհ 2.56), ասացին. «Խիստ է բանդ» (Յհ 2.61), այսինքն՝ ծանր եւ դժուարին, եւ յետս չոգան ի Քրիստոսէ, նոյնպէս նորա ծանր համարէին զխոստովանիլն եւ հաղորդիլ³, եւ որպէս հոտեալ եւ խոց անդամ կտրին եւ բաժանին ի գլխոյն: Արդ, որպէս հաղորդեալքն լինին անդամք Քրիստոսի, նոյնպէս որ ոչ հաղորդին Քրիստոսի⁴ սրբութեամբ, անդամք են սատանայի: Ապա ուրեմն պարտ է մաքուր եւ սուրբ խորհրդով եւ ջերմ սիրով արժանի լինել խորհրդոյ, մարմնոյ եւ արեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որպէս ասէ Պաւղոս. «Հաւատով եռացէք, Տեսուն ծառայեցէք» (Տես Հռ ԺԲ.11), եւ ոչ միայն մինչ ի հաղորդելն սուրբ լինել, այլ յետ հաղորդելոյն սուրբ մնալ, զի միապէս չար է յառաջ եւ յետ հաղորդութեան անսուրբ լինել, զի զի՞նչ աւգուտ է մարդոյ զսրբութիւն առնուլ եւ յանսուրբ մեղս շաղախիլ, կամ զի՞նչ աւգուտ է զհիւրն սիրով մեծարել եւ անարգութեամբ վարել, զի նման են այնպիսիքն հրէիցն, որք ի գալուստն Քրիստոսի դէմ ընդ առաջ եղեն եւ պատուով եւ ովսաննայով⁵ ընդունեցան զՔրիստոս ի սուրբ տաճարն Երուսաղէմ եւ յետ վեց աւուր անարգանաք ի խաչ հանին, ապա պարտ է նախ սրբել զմեզ յամենայն մեղաց՝ խոստովանութեամբ եւ ապաշխարութեամբ, եւ ապա սրբութեան⁶ հաղորդ լինել, եւ յետոյ զբնակութիւն նորա սուրբ պահել, այսինքն՝ զհոգի եւ զմարմին մեր, զի սա է մաքրութիւն ազգի մարդկան, զի սովաւ արար սրբութիւն մեղաց մերոց Քրիստոս: Մա է ճանապարհն, որ տանի յանկորուստ⁷ ճոխութիւն երկնից, ըստ այնմ. «Ես եմ ճանապարհ եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք» (Յհ ԺԴ.6): Մա է դուռն, որ մուծանէ ի դրախտն փափկութեան, ըստ այնմ. «Ես եմ դուռն, ընդ իս եթէ ոք մտցէ եւ⁸ ելցէ եւ ճարակ գտցէ⁹» (Տես

¹ C ἅπῃ

² C երկնից Աստուծոյ

³ C համարին խոստովանելն եւ հաղորդելն

⁴ C ἅϋ

⁵ C պատուելով եւ ովսաննա եր□ով

⁶ A B սրբութեամբն

⁷ C յանկապուտ

⁸ C ἅϋ եւ

⁹ A B ἅϋ

Յի Ժ.9): Սա է նաև հոգեւոր, որ տանի ի նաւահանգիստն երկնաւոր՝ ի ծովէ կենցաղոյս ապրեցուցանել զընդունողս իւր: Սա է յարութիւն եւ կեանք մեր, որ երամակից առնէ հրեղինացն դասուց: Սա է, որ արժանի առնէ տեսութեան եւ ընդունելութեան անմարմին Սուրբ Երրորդութեան, զի ի տեսանելն զմարմին եւ զարիւն Որդոյն Աստուծոյ նովաւ զՀայր տեսանեմք: Այլ եւ ընդունելով զՍուրբ մարմինն Քրիստոսի ի մեզ միանայ, եւ նովաւ Հայր եւ Հոգին ի մեզ բնակէ, ըստ այնմ. «Որպէս դու՝ Հայր, յիս, եւ ես՝ ի քեզ, եւ նոքա ի մեզ իցեն» (Հմմտ Յի ԺԳ.20), որով արժանաւորապէս փառաւորեցուցուք զՀայր եւ զՈրդի եւ զՍուրբ Հոգին այժմ եւ միշտ եւ յաիտեանս յաիտենից, ամէն:

Բան. «Չայս ասաց ի Կափառնաւում» (Տես Յի Զ.60):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զժամանակն ասաց, որ էր ի վաղիւն յետ նշանաց նկանակին, աստ զտեղին ասէ ի Կափառնաւումն:

Բան. «Եւ բազումք յաշակերտացն» (Յի Զ.61):

Մեկնութիւն. Սոքա աշակերտք ոչ երկոտասանքն կամ եւթանասունքն, այլ աշակերտք էին անկատար, որպէս այն, որ ի տաւնի Չատկին բազումք հաւատացին ի նա, իսկ Յիսուս ոչ հաւատայր զանձն նոցա:

Բան. «Խիստ է բանդ» (Յի Զ.61):

Մեկնութիւն. Ըստ մարմնոյ կրկին ասի խիստն. նախ՝ յորժամ կարծր իցէ եւ դժուարագծելի: Երկրորդ. յորժամ դժուարին լինի շաւշափելեաց:

Այսպէս ի հոգեւորն. նախ՝ խիստ է, յորժամ հանճար մեր ոչ կարէ գործել եւ ի ներս մտանել, երկրորդ՝ յորժամ անհաճելի¹ լինի կամաց մեր: Այսպէս բանն Քրիստոսի խիստ է նոցա. նախ՝ զի ոչ իմանային, երկրորդ՝ զի ոչ հաճէին ի բանն Քրիստոսի, որ զմեծամեծս ասէր վասն անձին իւրոյ, ասէին. «Խիստ է բանդ այդ», այսինքն՝ դժուարին եւ անհաւատալի:

Բան. «Իբրեւ գիտաց Յիսուս» (Յի Զ.62):

Մեկնութիւն. Նոքա ի ծածուկ տրտնջեցին, եւ Քրիստոսի աստուածութեան յատուկ² էր զժածուկսն գիտել:

Բան. «Այդ գայթակղեցուցանէ՞ զձեզ» (Յի Զ.63):

Մեկնութիւն¹. Որպէս մարմինն գթէ, միտքն երկբայի եւ թերանայ: Եւ յերկու իրս գթէին. նախ՝ զի ասաց². «Իջի ես յերկնից», երկրորդ՝ ասաց.

¹ Ը անհաճոյ

² Ը յատկութիւն

«Մարմին իմ կեանս տայ կերողացն» (Հմմտ Յհ 2.55) եւ այլն, եւ նոքա զնա յաղքատ կնոջէ ծնեալ գիտէին եւ մարդ մահկանացու, եւ Քրիստոս կամեցաւ բառնալ զգայթակղութիւն նոցա: Ասէ վասն առաջնոյն. «Տեսանիցէք³, ուր էր գառաջինն» (Յհ 2.63), եւ վասն երկրորդին ասէ. «Հոգին է կենդանարար» (Յհ 2.64):

Բան. «Եթէ տեսանիցէք ելեալ, ուր էր գառաջինն» (Տես Յհ 2.63):

Մեկնութիւն. Եթէ ոչ վասն երկբայութեան ասէ աստ, այլ վասն ստուգութեան եւ ճշմարտութեան, զի բազումք յաշակերտացն տեսին զնա ի համբառնալն յերկինս: Ասէ. «Մի՛ զարմանայք, թէ ասացի զիս իջեալ յերկնից, զի ըստ Աստուածութեան նախկին գոլ ասի յերկինս եւ միշտ է յամենայն տեղիս, եւ մարդկութեամբն ելեալ ասի յերկինս, ուր էր գառաջինն», այսինքն՝ բնականապէս է որ ամենայն իր առ իւր տեղին դառնայ, ուստի յայտնի է, զի յերկնից իջեալ էր եւ յերկինս էր տեղին նորա եւ բնակութիւն:

Վասն միաւորութեան⁴ Քրիստոսի

Տե՛ս զբան միաւորութեան Բանին եւ մարմնոյն, որպէս ասէ. «Որդին մարդոյ, ուր էր գառաջինն» (Տես Յհ 2.63), նոյնպէս եւ առ Նիկողիմոս ասէր. «Ոչ որ ել յերկինս, եթէ ոչ որ էջն յերկնից՝ Որդին Մարդոյ, որ էն յերկինս» (Տես Յհ Գ.13), զի յատուկ բաժանմամբ Որդի մարդոյ եւ ելեալ մարմնոյն պատշաճի, որ ի կուսէն է, եւ Որդի Աստուծոյ եւ իջանել միայն Բանին յարմարի, որ ի Հաւր է: Արդ, վասն անորոշելի Բանին միութեան եւ մարմնոյն իջանել ասի Որդին մարդոյ, եւ ելեալ՝ Որդին Աստուծոյ, զի մի եւ նոյն է Որդին Աստուծոյ եւ Որդին մարդոյ՝ մարմնացեալ եւ մարդացեալն Աստուած: Եւ տե՛ս դարձեալ, զի ասէ. «Ո՞ր են, որ զմի Քրիստոսն յերկու բնութիւնս բաժանեն, զի մի է Քրիստոս, եւ մի Տէր, եւ մի Որդի», եւ յերկուս բնութիւնս բաժանել չարափառացն է եւ երկաբնակաց, այլ յերկուց բնութեանց մի ասել Որդի եւ մի Քրիստոս ուղղափառաց է դաւանութիւն, զի յերկուց բնութեանց ի միութիւն ժողովեցաւ Քրիստոս, եւ այն է մարդեղութիւն: Եւ թէ ասէ երկաբնակն՝ մեք զանճն մի ասեմք եւ զբնութիւն՝ երկու, ասեմք, եթէ Աստուածն Բան

¹ A ãÇù

² A B ãÇù

³ C Տեսանիցէք ելեալ

⁴ A B միութեան

զբնութիւն էառ ի Կուսէն եւ խառնելով յինքեան անձնատրեաց զՆա, իսկ յատուկ անձն ոչ էառ: Արդ, դուք զոչ առեալն ասէք մի, եւ ոչ զառեալն, զի զառեալ մարդկութիւն բաժանէք եւ զոչ առեալ անձն մի ասէք: Եւ դարձեալ՝ զառեալն ոչ ասէք Աստուած, այլ զոչ առեալն, զի զանձն ասէք Աստուած, որ յաւիտենից էր, եւ ոչ՝ զբնութիւն, որ ժամանակեայ: Ապա յայտ է, զի զԱստուածն ասէք Աստուած եւ զմարդն՝ մարդ, եւ սոյնպէս որոշելով զերկու բնութիւն, որոշի երկու անձն եւ երկու դէմք, եւ լինիք նեստորականք, ապա մի՛ անձն ասել, յայտ է, թէ միայն զկոչումն ասէք մի եւ զանունն, իսկ զիրն բաժանէք:

Այսքան առ այս:

Երկրորդ պատճառ զայթակողութեան նոցա այն է, զի ասաց Քրիստոս զմարմին իր կերակուր լինել մարդկան, եւ զարիւնն՝ ըմպելի, եւ զայս իմացան մարմնապէս ուտելոյ եւ ըմպելոյ, ըստ որում կերպի՝ հալի եւ տարածի¹ եւ ապականի կերակուրն, այլ թէ զբանն Քրիստոսի կարէին հասկանալ, նա երէք կերպիւ ասաց.

Նախ՝ որ զինքն կենդանի ասէր ընդ Հաւր եւ կերողացն խոստանայր զկենդանութիւն. «Եւ ես յարուցից զնա» (Յհ 2.55), ասէր, ապա ուրեմն ո՛չ ասէր զինքն ապականելի:

Երկրորդ. դարձեալ ուտելն ասէր հաւատալ ի նա եւ սիրով զալ առ նա:

Երրորդ. դարձեալ ուտողացն զինքն ասէր Քրիստոս բառնալ ամենայն քաղց եւ ծարաւ եւ պահել ի մահուանէ եւ տալ կեանս յաւիտենականս, եւ սոյնպիսի բանք ոչ պատկանին մեռեալ մարմնոյ եւ ապականեալ կերակրոյ, սակայն նոքա զայս ոչ իմացան, վասն այնորիկ Քրիստոս զայսպիսի² թիւր կարծիս բառնայ ի նոցանէ՝ ասելով.

Բան. «Հոգին է կենդանարար, մարմինն ինչ ոչ աւգնէ³» (Յհ 2.64):

Մեկնութիւն. Եւ տեսանի այս վեց մտաւք, երեքն ի Տէր մեր.

Նախ՝ հոգին է կենդանարար, որպէս թէ ասել՝ բանս, զոր ասացի, հոգեւոր միտք ունի եւ այնպէս կենդանարար են, բայց մարմին, այսինքն՝ մարմնապէս իմացումն բանիս ոչինչ աւգուտ է:

Երկրորդ. հոգին է կենդանարար, այսինքն՝ որ տայ կեանս շնորհաց եւ փառաց մարմինն Քրիստոսի հոգով կերողացն զնա, իսկ մարմինն,

¹ C տարածանի

² A B զայնպիսի

³ B ãÇù

այսինքն՝ մարմնապէս ընկալեալ եւ ծածկեալ, առանց Հոգւոյն Սրբոյ ոչ է աւգտակար:

Երրորդ. հոգւով եւ հաւատով տեսանել զմարմինն Քրիստոսի միացեալ Բանին կենդանարար է տեսողացն, իսկ մարմին, այսինքն՝ միայն մարմին տեսանել որիչ ի Բանէն եւ մարմնապէս խորհել վասն նորա՝ ոչինչ աւգուտ է, այլ եւ¹ վնաս է եւ գայթակղութիւն, որպէս հրէիցն եւ հերձուածողացն:

Այսպէս ի Տէր մեր, իսկ առ մեզ.

Նախ՝ հոգիս է կենդանարար եւ շարժող մարմնոյս, եւ մարմինս² առանց հոգւոյս ոչինչ աւգտէ, որպէս յայտ է ի մահն, ապա պարտ է զհոգւոյն գործել եւ ոչ զմարմնոյն:

Երկրորդ. խաւսք առ Աստուած³՝ միտք բանին հոգի է եւ աւգտակար, եւ ձայն եւ բառն մարմին է եւ անաւգուտ:

Երրորդ. զիրն մարմին է բանին եւ ծածուկ միտքն՝ հոգի, պարտ է զգրոյն միտքն իմանալ, զի զիրն սպանանէ, այլ հոգին կեցուցանէ:

Եւ զիտելի է, զի չորիւք որոշի տեսանել մտաց եւ աչաց. նախ՝ զի աչքն սխալի ի տեսանելն, որպէս զղեկ նաւին բեկեալ տեսանեմք ի ջուրն⁴, այլ միտքն անսխալ տեսանէ: Երկրորդ. աչքն զմերձն եւ զներկայն տեսանէ, եւ միտքն՝ զհեռուն եւ զանցեալն եւ զհանդերձեալն: Երրորդ. աչք զմասն տեսանէ, եւ միտք՝ զբոլորն: Չորրորդ. աչք զորակ եւ զքանակն տեսանէ, եւ միտք՝ զգոյացութիւն իրին:

Բան. «Բանս, զոր խաւսեցայ ընդ ձեզ՝ հոգի է եւ կեանք⁵» (Յհ 2.64):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զհոգեւոր միտքն ունին, զի ի Հոգւոյն Սրբոյ են եւ պարտ է ձեզ հոգւով իմանալ, եւ կեանք է, ապա ոչ է մահկանացու մարմին: Դարձեալ՝ Բանս հոգի է եւ կեանք, որ է միատրեալ ի մարմինս իմ, որ կենդանի է եւ լի Հոգւով Սրբով եւ ընդունողացն պատճառ է սրբութեան եւ յաւիտենից կենացն:

Բան. «Այլ են ոմանք ի ձեզ, որ ոչ հաւատան» (Յհ 2.65):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել՝ վասն այնորիկ ոչ իմանան, զի ոչ հաւատան, եւ կամ թէ ասել՝ գայթակղութիւն նոցա ի յանհաւատութենէ նոցա ել եւ ոչ ի բանից իմոց:

¹ B ãÇù

² B ãÇù եւ մարմինս

³ C խօսք, որ առ մեզ

⁴ C ի ջուրս

⁵ B C ãÇù եւ կեանք

Վասն ճանաչման Աստուծոյ

Բան. «Չի գիտեր ի սկզբանէ» (Տես Յի Զ.65):

Մեկնութիւն. Չորս կերպի է ի սկզբանէ¹.

Առաջին. ի նախասահմանեալ² տեսութեան Աստուծոյ գիտեր գիտատացեալս եւ զանհատատս, ըստ այնմ. «Յառաջ քան զլինելն աշխարհի ընտրեաց զմեզ» (Տես Եփ Ա.4):

Երկրորդ. ի սկիզբն յղացման իւրոյ ըստ մարդկութեան ընկալաւ զգիտութիւն ամենայնի վասն միատրութեան ի Բանն Աստուած, զի Հոգին Քրիստոսի գիտէ զանցեալն եւ զհանդերձեալն, եւ մարմինն Աստուած է՝ արարիչ երկնի եւ երկրի:

Երրորդ. ի սկզբանէ առաջին մարդոյն մինչեւ ի կատարած աշխարհի գիտէ զամենայն մարդ զբարիս եւ զչարս:

Չորրորդ. ի սկզբանէ ծննդեան իւրաքանչիւր մարդոյ մինչեւ ի մահն գիտէ զամենայն գործս նորա:

Բան. «Ոչ որ կարէ զալ առ իս, եթէ ոչ իցէ³ տուեալ⁴ ի Հարե [իմմէ]» (Յի Զ.66):

Մեկնութիւն⁵. Ի Հարե ձգիլ առ Որդի եւ ի Հարե հաւատ ունել առ Որդի մի եւ նոյն է, այլ գիտելի է, զի այսու ոչ եթէ զանձնիշխանութիւնս մեր բառնայ ի մարդոյն, զի այս ընտրութիւնս ազատ կամաք լիցի, որպէս ցուցաւ յառաջ, այլ նախ ցուցանէ, զի Աստուած միշտ պատրաստ է տալ, եթէ մարդիկ կամին ընդունել:

Երկրորդ. զի տեսանէ Աստուած զյաւժարութիւն մարդոյ⁶ ի հաւատս եւ ի կեանս եւ այնպէս առաջնորդէ նմա, եւ զայն յաւժարութիւն, որ այժմ է առ մեզ, Աստուած յառաջագոյն տեսանէ, ըստ այնմ. «Չանգործս իմ տեսին աչք քո» (Սղ ճԼԸ.16):

Բան. «Բազումք յաշակերտաց⁷ յետս չոգան» (Տես Յի Զ.67):

Մեկնութիւն⁸. Ոչ վասն առաքելոցն է իմանալի եւ ոչ վասն երթանասուն եւ երկու աշակերտացն, թէպէտ ոմանք յերթանասնիցն ասեն,

¹ C Չորս կերպ է ի սկզբանէն

² C ի նախասահման

³ A B ãÇù

⁴ C տուեալ նմա

⁵ A B ãÇù

⁶ B նոցա

⁷ C յաշակերտաց նորա

⁸ A ãÇù

այլ բազում ոմանք զկնի շրջէին առ ի լսել զվարդապետութիւն նորա եւ կերպիւ ինչ աշակերտեալ էին նմա, ի նոցանէ բազումք յետս կացին ի Քրիստոսէ:

Բան. «Ասէ ցերկոտասանսն. “Մի՞թէ եւ դուք կամիք երթալ”» (Տես Յի 2.68-69):

Մեկնութիւն. Վասն վեց պատճառի հարցանէ զնոսա Քրիստոս. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ զոք ոչ յակամայ ածէ ի հաւատս եւ¹ ի հնազանդութիւն, այլ կամաւորն է հաճոյ նմա: Երկրորդ. զգուշացուցանէ զնոսա յորոց այլքն գործեցին: Երրորդ. ցուցանէ, զի ոչ էին նմա պիտոյ առաքեալքն, եւ ի նոցանէ ոչ ինչ ընդունէր, քան թէ շնորհէր նոցա: Չորրորդ. այսու առաւել հաստատեաց զնոսա, քան թէ ասելով. «Առ իս լերուք եւ մի՛ երթայք», զի կարէին խոստանալ ի սիրոս², թէ առանց մեր ոչ կարէ լինել եւ ապրել: Հինգերորդ. հարցանելով զայս ամառ գոյր ինքեանց ի բաց լինելն: Վեցերորդ. եհարց, զի ի պատասխանոյն Պետրոսի յայտնի լինէր հաստատուն հաւատք առաքելոցն, որպէս ասաց Պետրոս.

Բան. «Տէ՛ր, առ ո՞վ երթիցուք» (Յի 2.69):

Մեկնութիւն. Նախ՝ թէ զքեզ թողումք, նման քեզ ոչ զոք կարեմք գտանել: Երկրորդ. թէ զազգականս մեր թողաք եւ զքեզ սիրեցաք, այժմ առ ո՞վ երթիցուք: Երրորդ. զպատուէրսն քո կատարեցաք, այժմ ի յո՞ր պատուէրն³ երթիցուք եւ զթերին լցցուք:

Եւ վասն չորից բարութեալ ետ զպատասխանին. նախ՝ զընկերսն իւր բարի համարելով, վասն այնորիկ բազմաւորակի ասաց, երկրորդ՝ զՔրիստոս ի վեր քան զամենայն համարելով, երրորդ՝ զմիաւորութիւն իւրեանց առ Քրիստոս խոստովանելով, չորրորդ՝ զքանն պատշաճագոյն կարգելով, զի ասաց. «Մեք հաւատացաք եւ ծանեաք» (Յի 2.70) եւ այլն:

Բան. «Բանս կենաց յաիտենականաց⁴ ունիս» (Յի 2.69):

Մեկնութիւն. Նախ՝ որ զհաւատն եւ զսրբութիւն եւ զսէր այնմ կենաց ուսուցանէր: Երկրորդ. մարմինդ քո կեանք է եւ բան քո կեանք է ի մարմնոյդ կենաց: Երրորդ. կեանք է բան քո ըստ ինքեան, որպէս յայտ է՝ ի մեռեալն հասանէր կենդանի առնէր եւ զհիւանդն բժշկէր: Չորրորդ.

¹ C ãÇù ի հաւատս եւ

² C ի միտս

³ C պատուիրան

⁴ C ãÇù

յաւիտենից կեանք է, որպէս ասաց. «Ես [իսկ] եմ յարութիւն եւ կեանք» (Յի ԺԱ.25) եւ այլն:

Բան. «Դու եւ Քրիստոսն Որդի Աստուծոյ» (Յի Զ.70):

Մեկնութիւն. Նախ՝ որոշէ յաշակերտացն, որք ուրացան, ասէ. «Մեր հաւատացաք, թէ դու եւ Քրիստոսն»: Երկրորդ. որոշէ ի հրէիցն, որք որդի Յովսէփայ ասէին: Երրորդ. ի նշանացոյ ծանեաք, թէ դու եւ Քրիստոսն: Չորրորդ. ի մեծամեծ խոստմանցոյ հաւատացաք, թէ դու եւ Քրիստոսն՝ Որդի Աստուծոյ¹:

Դարձեալ՝ Դու եւ Քրիստոսն, զի հաւատալս մեր ոչ լինի վասն իմացման հանճարոյ մեր², այլ իմանալ զաստուածայինսն հետեւի հաւատոյ, վասն որոյ հաւատով ծանեաք, թէ դու եւ Քրիստոսն, այսինքն՝ Յիսուսդ, երեւեալ մարմինդ, ւածեալ եւ աստուածութեամբդ եւ Որդի Աստուծոյ միաւորութեամբդ: Դարձեալ՝ ի բազում ւածելոցն, որ շնորհաւք եւ իղով ւածեցան³, որպէս մարգարէքն, թագաւորք եւ քահանայք, յատուկ դու միայն եւ ւածեալ՝ հոգեւոր եւ ընդհանուր, թագաւոր եւ քահանայ: Դարձեալ՝ Որդի Աստուծոյ, զեր ի վերոյ քան զամենայն արարածս Աստուած դաւանեաց զնա:

Թէ զՅուդայ սատանայ կոչեաց

Բան. «Ո՞չ զերկոտասանոյ ընտրեցի, եւ մինդ ի ձեռն զսատանայ է» (Յի Զ.71):

Մեկնութիւն. Եւ աստ լինի վեց հարց.

Առաջին. թէ ի նախ ընտրելոցն Աստուծոյ ոչ որ կորնչի, Յուդա վասն է՞ր կորեալ:

Պատասխան. Ասեմ վարդապետք, եթէ աստ ընտրութիւն ըստ առաքելութեան ասէ եւ ոչ վասն յաւիտենական կենացն, զի մինն ի նոցանէ կորեալ եւ ոչ եհաս ի կեանսն յաւիտենից:

Երկրորդ հարց. Յուդա որպէ՞ս է սատանայ:

Պատասխան. Ասեմք չորիւք. նախ՝ զի ոչ բնութեամբ էր սատանայ, այլ հետեւմամբ կամացն սատանայի: Երկրորդ. զի համախոհ եղէ սպանման Տեառն: Երրորդ. որպէս սատանայ չարախաւսեաց զԱստուած, նոյնպէս եւ Յուդա: Չորրորդ. սատանայ զերկնայինսն խոռ-

¹ Ը հաւատացաք, թէ Որդի եւ Աստուծոյ

² Ը վասն նախկին իմացման հանճարոյ մերոյ

³ Ը օծեցան, այսինքն՝

վեցոյց, եւ Յուդա՝ զերկնայիմանս¹ եւ զդասս առաքելոցն, վասն այնորիկ ի մէջ երկնի եւ երկրի խեղդեցաւ, եւ զի զբերան Տեառն համբուրեաց, նորա բերանն ոչ ապականեցաւ, այլ փորն, ուստի չար խորհուրդն ել:

Երրորդ հարց. Որպէ՞ս է, որ զՅուդա կոչեաց, նոյնպէս եւ զՊետրոս՝ ասելով. «Ե՛րբ յետս իմ, աստանայ» (Մտ ԺԶ.23, Սկ Ը.33):

Պատասխան. Ասենք, թէ ոչ են նման միմեանց, եւ յայտ է յերից. նախ՝ թէ Պետրոս կամացն եղեւ հակառակ, իսկ Յուդա՝ կենացն Քրիստոսի: Երկրորդ. զի յաւժարէր Պետրոս ոչ մեռանել Քրիստոսի, եւ Յուդա ի մահ մատնեաց: Երրորդ. Պետրոս վասն սիրոյն Քրիստոսի հակառակեցաւ, եւ Յուդա՝ վասն ատելոյն զՔրիստոս:

Չորրորդ հարց. Եթէ չար էր Յուդա, Քրիստոս վասն է՞ր ընտրեաց²:

Պատասխան. Ոմանք ասեն, եթէ կանխաւ ետես Քրիստոս, զի նորա չարութեամբն աւգուտ էր լինելոց մարդկան, զի նա մատնեաց զՔրիստոս ի մահ, որով փրկեցան ազգ մարդկան: Այլք ասեն, թէ յառաջն բարի էր, այլ յետոյ չարացաւ ախտի արժաքսիրութեան:

Հինգերորդ հարց. Վասն է՞ր³ աստանայ կոչեաց:

Պատասխան. Չի յորժամ զամենայն առաքեալսն բարի եւ լաւ եցոյց Պետրոս, աստ ասաց վասն Յուդայի վատութեան վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի ցուցե, թէ խորհրդագէտ է, որով հաւատացին, թէ Աստուած է: Երկրորդ. զգաստացոյց զՅուդա, թէպէտ նա ոչ զղջացաւ: Երրորդ. զի ցուցե, թէ կամաւ եկն ի խաչ, զի կանխագոյն զիտելովն ոչ զանգիտեաց: Չորրորդ. զի զմեզ ուսուցե ոչ ակնառութեամբ ծածկել զվատութիւն մարդոյ, այլ ճշմարտութեամբ յանդիմանել, որպէս ասէ իմաստունն. «Սիրելի է այր, եւ սիրելի՝ ճշմարտութիւն, յերկուցելոց սիրելեաց մանաւանդ սիրելի է ճշմարտութիւն⁴»: Եւ մարգարէն ասէ. «Վայ, որ ասէ զչարն բարի եւ⁵ զբարին՝ չար» (Տես Ես Ե.20) եւ այլն⁶:

Վեցերորդ հարց. Անուամբն ոչ յանդիմանեաց զՅուդա:

Պատասխան. Նախ՝ զի մի համարձակեցի որպէս սովորութիւն է չար մարդկան. ի յայտնել զմեղս առաւել յանդգնի⁷: Երկրորդ. զի մի

¹ Ը զերկիրն

² Ը վասն է՞ր ընտրեաց Քրիստոս

³ Ը վասն է՞ր աստ

⁴ Ը ãÇù յերկուցելոց սիրելեաց ... ճշմարտութիւն

⁵ Ը կամ

⁶ Ը ãÇù եւ այլն

⁷ Ը յանդգնի

ատեսցեն աշակերտքն եւ լիցի պատճառ մատնութեան նորա, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{xcviii}:

Բան. «Եւ ասէր վասն սիմոնեան Յուդայէ» (Յի 2.72):

Մեկնութիւն. Այս մեկնութիւն է Յոհաննու, որ զբանն Քրիստոսի յայտնեաց: Եւ տե՛ս վասն ստուգութեան զանունն Յուդայի եւ զհարն Սիմոնի եւ զտեղին¹, որ է մերձ յԵրուսաղէմ, եւ զդասն, որ էր յերկոտասանիցն, յայտնապէս գրեաց: Յայսմանէ ոմանք ասեն, թէ սատանայ ի ներքին դասէն հրեշտակաց անկաւ, եւ զնոսա երկոտասան գունդս ասաց Տէրն, եւ աստ ի երկոտասանիցն զմինն ասաց սատանայ եւ չարեցեալ, որ եւ զմեզ փրկեսցէ Քրիստոս ի չարութենէ պատրանացն սատանայի: Ամէն²:

---

¹ C ãÇù եւ զտեղին

² C ãÇù

Գլուխ Է

Երկերորդ գլուխ է ըստ կարգի եւ երկրորդ՝ ըստ հաստորի

Վասն վարդապետութեան Տեանն

Բան¹. «Յետ այտորիկ շրջեր Յիսուս» (Յհ Է.1):

Մեկնութիւն. Յառաջագոյն² ճառեաց աւետարանիչս զկենդանութիւն մեր եւ զսնունդն, զոր ունինք ի Քրիստոսէ, աստ ճառէ զուսումն եւ զվարդապետութիւն: Եւ նախ գիտելի է, որ³ զեւթներորդ պատճառն, եթէ Աստուած է Քրիստոս, աստ դնէ, տյնպէս որ ոք հաւասարի Աստուծոյ բարի վարդապետութեամբ, նա Աստուած է, իսկ Քրիստոս տյնպէս հաւասարի Աստուծոյ, ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս, իսկ զհաւասար Աստուծոյ վարդապետութիւն Քրիստոսի ցուցանէ չորս կերպիւ. նախ՝ վասն հրէից սքանչանալոյն, որ ասէին. «Չիա՞րդ գիտէ զԳիրս, զի ուսեալ բնաւ չիք»: Երկրորդ. իւրոյ վարդապետութեան ծննդեամբ, որպէս ասէ. «Իմ վարդապետութիւնս չէ իմ, այլ Հարն, որ առաքեացն զիս» (Յհ Է.16), եւ այլ բագում: Երրորդ. արինացն մեկնութեամբ, որ ցուցանէր, թէ ի շաբաթու զոր գործ կարէին գործել եւ զոր՝ ոչ: Չորրորդ. վկայութեամբ սպասաւորացն, որք ասէին. «Ոչ երբէք [այնպէս] խաւսեցաւ մարդ, որպէս այրն այն» (Յհ Է.46), եւ վասն առաջնոյն աստ ասէ:

Գարձեալ գիտելի է, զի նախ ցուցանէ զպատշաճաւոր տեղի վարդապետութեան Քրիստոսի, որ է Երուսաղէմ: Երկրորդ. ասէ զպատճառ այսմ յայտնութեան, յորժամ ասէ. «Եւ հրէայքն խնդրէին զնա ի տաւնի անդ» (Յհ Է.11): Երրորդ. ասէ զյայտնութիւն վարդապետութեան, յորժամ ասէ. «Պատասխանի ետ [նոցա] Յիսուս եւ ասէ⁴. “Իմ վարդապետութիւնս չէ⁵ իմ”» (Յհ Է.16):

Վասն առաջնոյն գիտելի է, զի պատշաճ տեղի վարդապետութեան Քրիստոսի էր Երուսաղէմ. նախ՝ զի մայրաքաղաք էր Հրէաստանի,

¹ C ãÇù

² A B Առաջին

³ B ãÇù

⁴ A ãÇù եւ ասէ, B ãÇù Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ

⁵ A C ոչ է

երկրորդ՝ զի անդ ժողովեալ էին ամենեքեան ի տաւնն, վասն այնորիկ եղբարքն նորա աղաչէին, զի անդր երթիցէ եւ յայտնեսցէ զվարդապետութիւն, վասն այնորիկ ասէ.

Բան. «Յետ այսորիկ շրջեր Յիսուս ի Գալիլեայ» (Յհ Է.1):

Մեկնութիւն. Գիտելի է, զի Քրիստոս վասն չորս պատճառի ոչ շրջեր ի Հրէաստանի. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ ունի զճշմարիտ մարդկութիւն եւ զտկարութիւն մարդոյս: Երկրորդ. զի չեւ էր հասեալ ժամանակ չարչարանացն: Երրորդ. զի տայ մեզ արիւնակ խոնարհութեան առ ի տալ տեղի հալածանացն¹: Չորրորդ. զի ցուցցէ, թէ երբեմն պարտ է փախչել, թէ եւ կատարեալ որ իցէ, զի յորժամ չարչարանքն աւզուտ ոչ լինի, այլ խափանումն հաւատոց եւ աստուածապաշտութեան, յայնժամ պարտ է փախչել:

Չկնի ցուցանէ զժամանակն.

Տաղաւարահարաց

Բան. «Եւ էր մերձ տաւնն հրէից տաղաւարահարաց» (Յհ Է.2):

Մեկնութիւն. Լինէր տաւնս այս յիշատակ քառասուն ամացն, զոր կացին յանապատին, վասն այնորիկ ելանէին արտաքոյ տանց եւ շինէին տաղաւարս յունեաց եւ յայլոց իրաց, եւ զաւուրս եւթն ի տաղաւարի բնակէին եւ անդ ուտէին: Եւ լինէր տաւնս այս ի սեպտեմբերի քսան եւ եւթն եւ թշրինի տասն, սիզբն տաւնի քաւութեան, վասն որթագործութեան յանապատին, եւ ապա տաւն տաղաւարահարացն ի հնգետասաներորդ [ար] ամսոյն մինչ ի քսան եւ երկուս նորին ամսոյն: Եւ զառաջին արն եւ զյետինն հանդիսաբար կատարէին:

Վասն եղբարցն Քրիստոսի

Բան. «Ասէն ցնա եղբարք նորա. “Գնա աստի, եւ երթ ի Հրէաստան”» (Յհ Է.3):

Մեկնութիւն. Յակոբ եւ Յովսէ, Սիմոն եւ Յուդա որդիք Յովսէփայ էին եւ եղբարք Քրիստոսի կոչէին, եւ սոքա ոչ թուին, որք յուղարկեն զՔրիստոս ի տաւնն. նախ՝ զի ասէ թէ² եղբարքն չէին հաւատացեալ,

¹ Ը հալածչացն

² Ը եթէ

իսկ սոքա հաւատացեալք էին: Երկրորդ. զի ի սոցանէ երկուքն¹ ի թիւ երկոտասանիցն էին եւ երկուսն ի թիւ² եւթանասնիցն, որ այժմ ասաց. «Ես զձեզ գերկոտասանսդ ընտրեցի» (Տես Յհ 2.71), ապա յայտ է, զի սոքա եղբարք ասին, զի ազգականք Քրիստոսի էին եւ կամէին ի գործոցն Քրիստոսի ժամանակաւոր փառս ստանալ:

Եւ սոքա վասն երեք պատճառի ասէին. «Գնա՛ աստի ի Հրեաստան». նախ՝ վասն աշակերտացն, որ յետս կացին, զի դարձեալ տեսցեն զնշանս եւ միաբանեսցին: Երկրորդ. վասն³ զի փառասիրեցան, թէ՛ ե՛րբ ի տաւնն եւ արա նշանս, վասն այնորիկ Քրիստոս յանդիմանեց զնոսա, թէ՛ իմ գալս յաշխարհ ոչ է վասն փառաց, այլ վասն աւգտութեան մարդկան: Երրորդ. զի գիտէին զնախանձ հրեիցն, որ կամէին որսալ զնա եւ ունել ի տաւնին, զի սպանցեն, անդ հրաւիրէին, զի տեսցեն զգաւրութիւն նորա, թէ կարէ գերծանել, թէ՛ ոչ:

Բան. «Չի ոչ որ [է, որ] ի ծածուկ [ինչ] գործէ» (Յհ Է.4):

Մեկնութիւն. Երկու ինչ յայտնէ զմարդ. մին՝ յայտնի գործն, եւ մին՝ յայտնի տեղիք: Արդ, Քրիստոս զյայտնի գործս առնէր եւ յանապատս շրջէր, վասն այնորիկ զայս ասեն:

Վասն ժամանակաց

Բան. «Ժամանակ իմ չեւ է հասեալ» (Յհ Է.6):

Մեկնութիւն. Ժամանակ յառաջագոյն սահմանեալ էր մահուն Քրիստոսի վասն փրկութեան աշխարհի: Եւ գիտելի է, զի ամենայն իրաց ժամ է եւ ժամանակ, ասէ Մաղմոսն⁴, զի ի ժամանակի ստեղծ Աստուած զամենայն եւ ի ժամանակի փրկեաց զմարդն եւ ի⁵ ժամանակի յարուցանէ եւ նորոգէ զաշխարհս:

Արդ, չորս են սոքա, այսինքն⁶ գիտութիւն Աստուծոյ եւ կամքն, ժամանակն եւ իրն, որ լինելոց է ի ժամանակին: Եւ յայսմանէ երեւի միութիւն կամաց եւ գիտութեան Քրիստոսի եւ Հաւր Աստուծոյ, զի սահ-

¹ C երկուսն

² B ãÇù ի թիւ

³ B ãÇù

⁴ Ալյսպիսի միտք ավելի ցալտուն կերպով տեսնում ենք Ժող. Գ 1 համարում:

⁵ B ãÇù

⁶ C ãÇù

մանեալ էր ի Հարէ ժամանակն, եւ կամէր Հայր¹ գշարչարիլն Քրիստոսի, եւ զիտէր Քրիստոս զժամանակն եւ կամաւ իրով չարչարեցաւ: Ապա յայտ է, զի մի է կամքն Հար եւ Ռրդոյ, իսկ թէ ընդդէմ բերեն աստեղագէտք, թէ ամենայն իր ի ժամանակի է, ապա ամենայն կեանք մարդկան ի ձեռս աստեղաց է: Եւ զպատասխանին այսմ գտցես յառաջին հատորն, յերկրորդ զլուխն վասն հարսանեացն ասացեալ:

Դարձեալ՝ «ժամանակ իմ չեւ է հասեալ» (Յի Է.6) վասն երից ասաց. նախ՝ ժամանակ չարչարանաց: Երկրորդ. ժամանակ յայտնութեան փառացն, զի վայել էր Քրիստոսի յետ յարութեան յայտնութիւն փառաց: Երրորդ. կերպիւ ինչ չէր հասեալ ժամանակ քարոզութեան, այսինքն՝ ի սկիզբն տաւնին ոչ էր պատշաճ ժամանակ քարոզութեան, այլ ի վերջն:

Բան. «Բայց ձեր ժամանակ [յամենայն ժամու] պատրաստ է» (Յի Է.6):

Մեկնութիւն. Այսինքն² արհասն մահու, զի Քրիստոս զհտութեամբ եւ կամաւ կրեաց զմահ, իսկ մեք անզիտութեամբ եւ ակամայ կրեմք:

Դարձեալ՝ Քրիստոս Տէր էր մահու եւ իշխան, իսկ մեք ընդ իշխանութեամբ մահու եմք յամենայն ժամ, վասն այն զգուշացոյց Տէրն. «Արթուն կացէք եւ յամենայն ժամ աղաթս արարէք» (Տես Մտ Ի.Չ.41): Դարձեալ. «Ձեր ժամանակ յամենայն ժամ հասեալ է», այսինքն՝ որ փառասիրութեամբ ի տաւնն հանդիսացեալ ուրախանայք, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Ոչ կարէ աշխարհ ատել զձեզ³» (Յի Է.7):

Մեկնութիւն. Աշխարհ զաշխարհասէրն ասէ. նախ՝ զի միախորհուրդ էք անհաւատութեամբ: Երկրորդ. զմի գործ նախանձու չարութեան ունիք:

Իսկ «զիս ատեայ». նախ՝ զի բարիս գործեմ, երկրորդ՝ զի զչարս յանդիմանեմ, ըստ այնմ. «Ատեցին զյանդիմանիչս ի դրունս իրեանց» (Տես Ամս Ե.10):

Բան. «Դուք երթայք ի տաւնն յայն⁴, ես ոչ երթամ ի տաւնն յայն⁵» (Յի Է.8):

Մեկնութիւն. Երեք բանիւ յանդիմանեաց զնոսա. նախ. «Ձեր ժամանակ յամենայն ժամ է»: Երկրորդ. «Աշխարհ զձեզ սիրէ»: Երրորդ. «Դուք երթայք ի տաւնն յայն¹»:

¹ A B ãÇù

² A B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ B ալն

⁵ A C ãÇù

Նախ՝ վասն առաջին ատուր տաւնին է իմանալ, որ մարդիկն առաւել հանդիսանային եւ խրախ լինէին ի կերակուրս եւ յըմպելիս, զոր ոչ կամեցաւ Քրիստոս գնալ:

Երկրորդ. դուք երթայք ի տաւնն յայն, ուր յարգի հրէիցն հպարտութիւն եւ ունայնութիւն, զոր նոքա խնդրեն, եւ ոչ՝ Քրիստոս:

Երրորդ. յայն ուրախութիւն, որ վասն մահուն իմոյ է, դուք գնացէ՛ք, զի կամակից եւ ընկեր էք նոցա:

Չորրորդ. փառասիրութիւն Ինձ ոչ է պիտոյ, դուք երթայք ի տաւնն յայն, զի ձեզ է պիտոյ փառք ժամանակաւոր, այլ Իմ գալն յաշխարհս վասն աւգտութեան մարդկան է:

Եւ թէ որք էին սոքա, որ ստիպէին գՔրիստոս երթալ ի տաւնն, գիտելի է, զի սոքա ոչ էին ճշմարիտ եղբարքն Քրիստոսի, որպէս² որդիքն Յովսէփու, որպէս ցուցաւ նախ, բայց այլ ոմանք յազգականաց անտի, որ կերպիւ ինչ եղբարք ասին, վասն այնորիկ յանդիմանէ զնոսա փառասիրութեամբն եւ համախոհ հրէիցն ցուցանէ³ ասելով. «Դուք երթայք ի տաւնն», եւ այսու ոչ թէ ածէ զնոսա ի փառասիրութիւն, այլ ցուցանէ, թէ միայն զաշխարհիս խնդրէին:

Թէ ի ծածուկ ել

Բան. «Իբրեւ ելին նոքա, ապա եւ ինքն ել ի տաւնն, ոչ յայտնի, այլ իբրեւ⁴ ի ծածուկ» (Յհ Է.10):

Մեկնութիւն. Եւ զի ճշմարիտ ասաց Քրիստոս. «Ես ոչ երթայց ի տաւնն յայն» վասն չորս պատճառի. նախ՝ ոչ գնաց ի սկիզբն տաւնին, այլ ի չորրորդ արն: Երկրորդ. ոչ գնաց ընդ նոսա, այլ յետոյ: Երրորդ. զի ոչ գնաց ըստ հաճութեան ունայն կամաց նոցա, այլ վասն աւգտութեան: Չորրորդ. զի ոչ գնաց յայտնապէս, այսինքն՝ աշակերտաւքն, այլ ծածկաբար:

Չայս եւ⁵ ի հարսանիսն արար, յորժամ սաստեաց մարն եւ յետոյ կատարեաց զխնդիրն: Չայն եցոյց, թէ չէր ըստ քո կարծեացդ սքանչելիքն¹, այլ վասն աւգտի մարդկան, տոյնպէս եւ աստ իմացիր:

¹ B այն

² C ãÇù

³ B ասէ

⁴ A B ãÇù

⁵ C ãÇù եւ

Հարց. Վասն է՞ր ել ի ծածուկ:

Պատասխան. Ոչ թէ զանգիտելոյ ինչ, զի թէ սոյնպէս էր, կամաւ ոչ գայր ի չարչարանս, այլ վասն աւգտութեան. նախ՝ զի լսողացն քարոզեսցէ եւ ոչ լսողացն զթշնամութիւն լուծցէ: Երկրորդ. զայն ցուցանէ, որ աստ եւ անդ սիրելեացն իւր երեւի եւ ատելեացն ոչ երեւի անգամ, զայս ասէ մեկնիչդ^{xci}:

Իսկ այլ վարդապետք ասեն՝ վասն վեց պատճառի ծածուկ ել յԵրուսաղէմ. նախ՝ զի ոչ խնդրէր զփառս աշխարհի: Երկրորդ. զի եւ մեզ ուսուցէ հեռանալ ի փառաց եւ հաստատիլ ի խոնարհութիւն: Երրորդ. զի թէ բազում արամբք եկեալ էր ի տաւնն, տրտմութիւն հրէիցն առաւել սաստկանայր: Չորրորդ. առ ի ցուցանել զիւրն մարդկութիւն: Հինգերորդ. առ ի յուսումն մեզ, զի խորագիտութեամբ զգուշանամք ի թշնամեաց եւ ոչ է պարտ, թէ մարդ յիմարութեամբ զանձն իւր ի մահ մատնէ: Վեցերորդ. առ ի ցուցանել խորհուրդ ինչ, զի տեսական ելումն յԱստուած լինի ի ծածուկ ի ներքին մտածութիւնս մեր², արտաքս քարշելով զմիտս յամենայնէ, եւս յինքենէ, որպէս զի զամենայն մոռանալով ելցէ ի ծայր լերինն եւ մտցէ ի մէզն յափշտակութեամբ մտացն:

Յորժամ ասաց զպատշաճաւոր տեղին, այժմ ճառէ զպատճառ յայտնութեան:

Բան. «Եւ հրեայքն խնդրէին զնա³» (Յհ Է.11):

Մեկնութիւն. Ոմանք առ ի սպանանել, եւ այլք՝ խոնարհութեամբ ունկնդիր լինել վարդապետութեան նորա:

Բան. «Եւ ասէին. “Ո՞ր իցէ նա⁴”» (Յհ Է.11):

Մեկնութիւն. «Ոմանք առ նախանձու եւ ատելութեան զանունն ոչ տային», ասէ Ոսկերբեանն, եւ այլք վասն սիրոյ ասեն, զի զնա այնպէս մեծ եւ ծանաւթ ամենեցուն զոլ համարէին, մինչ զի ասէին՝ ո՞ր իցէ նա, այսինքն՝ որ այնքան մեծ է այնպէս սքանչելագործն: Եւ խնդիրն յառաջնումն ատուր տաւնին լինէր:

Բան. «Եւ քրթմնջիւն էր զնմանէ ի ժողովուրդսն» (Յհ Է.12):

Մեկնութիւն. Վասն ներհակ կարծեացն, որպէս զկնի ասէ.

¹ C սքանչելիքս

² A B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A ãÇù

Բան. «Կէսքն ասէին՝ բարոք է, այլքն ասէին՝ ոչ, այլ մոլորեցուցանէ զժողովորդն¹» (Յհ Է.12):

Մեկնութիւն. Բազմութիւն ժողովրդեանն զնա բարի ասէին, այսինքն՝ ի բարոյն Աստուծոյ եկեալ, եւ ինքն բարի է եւ զբարին մեզ ուսուցանէ, իսկ փարիսեցիքն եւ քահանայապետքն չար համբաւէին եւ ասէին. «Ո՛չ է յԱստուծոյ եւ խաբէ զպարզամիտսն եւ ուրուական առնէ զսքանչելիսն»: Եւ զի չարախաւսքն Նորա մեծք էին, վասն այն հասարակ ժողովորդն ոչ իշխէր յայտնի համբաւել զՆա, որպէս ցուցանէ մեկնիչդ²:

Հարց. Վասն է՞ր ժողովորդն հաւատայր, եւ քահանայքն եւ դպիրքն՝ ոչ:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք վասն վեց պատճառի.

Նախ՝ հայելով ի ցասմնական զարութիւն հոգւոյն, զի զքահանայսն պնդագոյնս յանդիմանէր Քրիստոս, եւ նոքա իշխանք էին եւ ամբարտաւանք եւ մանաւանդ նախանձ էին, զի ժողովորդն ընդունէին զնա:

Երկրորդ. վասն² ցանկութեան, զի ազահք էին եւ սովոր էին ձիրս եւ պարզեւս ընդունել վասն վարդապետութեան, իսկ վարդապետութիւն Քրիստոսի ներհակ էր բարուց նոցա:

Երրորդ. վասն³ բանականին, զի նոքա վարժեալք էին⁴ Սուրբ Գրոց գիտութեան, թէպէտ թանձր եւ անկատար, վասն այնորիկ զվարդապետութիւն⁵ Քրիստոսի մոլորութիւն⁶ համարէին:

Չորրորդ. զի աներկիւղ ունէին զխիղճ մտաց իրեանց եւ սովոր էին պատճառել զմեղս իրեանց, իսկ պարզամիտքն խղճի լինէին եւ պատուէին զՔրիստոս:

Հինգերորդ. զի նոքա սովոր էին յանդիմանել զնուաստսն ի ներքոյ ինքեանց, եւ արհամարհել եւ դատել եւ խածանել:

Վեցերորդ. զի սովոր էին կեղծաւորութեամբ զչարիս իրեանց ծածկել, զի փառասէրք էին, վասն այն նոքա զՔրիստոս հայիոյէին եւ պարզամիտքն զովէին, թէ⁷ եւ ոչ յայտնապէս, զի ոչ էին ազատ յախտէ

¹ A ãÇù

² A C ըստ

³ C ըստ

⁴ C վարժք էին

⁵ C զ□իտութիւն

⁶ B մոլար

⁷ C թէպէտ

վիառասիրութեան, որպէս ասաց. «Դուք զփառս ի միմեանց առնուք եւ զառ ի միոյն ոչ խնդրէք» (Տես Յի Ե.44), զկնի դնէ երկրորդ պատճառ յայտնութեան քարոզութեան, յորժամ ասէ.

Բան. «Իբրեւ տաւնն ընդմիջեցաւ» (Յի Է.14):

Մեկնութիւն. Եւթն ար էր տաւնն, եւ մէջ տաւնին էր չորրորդ արն: Եւ զի¹ չորրորդ արն գնաց ի տաւնն. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ ոչ վասն երկիւղին յամեցոյց զգալն ի սկիզբն տաւնին, վասն այն ի մէջն գնաց: Երկրորդ. զի ի սկիզբն տաւնին ժողովուրդն ի զբաղանս էր առ ի զարդարել զտաւնն, եւ ոչ կարէին զքարոզն լսել: Երրորդ. զի կարատ լիցին քարոզութեան եւ յայնժամ առաւել ունկնդիր լինէին: Եւ ժխորելն ամբոխել եւ խռովելն է:

Տես, զի պիտոյ է վարդապետին ընտրել զժամանակ քարոզին, յորում ժողովուրդն անզբաղ լիցին:

Եւ Քրիստոս երթայր ի տաւնն վասն երկու պատճառի. նախ՝ առ ի պատուել զարեւն Մովսիսի, երկրորդ՝ զի² յայնժամ առաւել ժողովեալ լինէին հրէայքն:

Բան. «Չարմանային հրէայքն եւ ասէին» (Յի Է.15):

Մեկնութիւն. Թէպէտ եւ ոչ զրէ աւետարանիչս, թէ զի³ ուսուցանէր, այլ զարմանալ հրէիցն ցուցանէ, թէ սքանչելապէս ուսուցանէր: Այս առաջինն, որ ցուցանէ, թէ Աստուած է Քրիստոս, զի որ հաւասարի Աստուծոյ բարի վարդապետութեամբ՝ Աստուած է: Եւ Քրիստոս սոյնապէս հաւասարի Աստուծոյ, ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Վասն Գիր զհտելոյ

Բան. «Չիա⁴րդ զԳիրս զհտէ [սա], զի ուսեալ բնաւ չիք» (Յի Է.15):

Մեկնութիւն. Եւ աստ չորս ինչ զհտելի է.

Նախ՝ զի զհտէին զՆա որդի Յովսէփայ, եւ զի մարմնաւոր աշխատութեամբ կայր մինչեւ յայն ժամանակն հիւսնութեամբ անվարժ ուսմանէ³, եւ տեսանէին, զի⁴ բարձրագոյն իմաստիւք ուսուցանէր առաւել քան զդպիրսն, վկայս ածել յարինաց եւ ի մարգարէիցն, եւ այնու դիրին էր իմանալ զնա յԱստուծոյ եւ պատուել ըստ արժանոյն:

¹ A B ãÇù ի

² A B ãÇù

³ A յուսմանէ

⁴ B ãÇù

Երկրորդ. գիտելի է, զի այսու քամահէին զնա¹ չորիւք. նախ՝ զի զԳիրս ոչ գիտէ, ապա զարեւնքն ոչ գիտէ, երկրորդ՝ թէ² զԳիրս ոչ գիտէ, ապա զճշմարիտն ոչ գիտէ, երրորդ՝ զի ոչ կատարեալ գիտէ, այլ մասն ի լսելոյ, չորրորդ՝ զի յանձնէ իւրմէ խաւսի:

Երրորդ. գիտելի է, թէ վասն է՞ր Քրիստոս զԳիրն ոչ ուսա:

Պատասխան. Ասեմք վասն չորից. նախ՝ զի կատարումն էր Գրոյն, որպէս բան եւ իմաստութիւն, ապա ոչ էր պարտ ուսանել Գիր: Երկրորդ. զի այնու ցուցցի, թէ Աստուած է, որ առանց ուսանելոյ զԳիրս գիտէր: Երրորդ. զի կամէր նոր արեւնս շնորհաց եւ բանի ուսուցանել, վասն այն Ինքն ոչ ուսա զԳիրն: Չորրորդ. զի Ինքն էր գիր կենդանի, առեալ զնկան յԱստուածածին կուսէն, եւ Բանն Հար միացեալ հոգով եւ մարմնով խաւսէր ի մեզ զիմաստութիւն Աստուծոյ, ըստ այնմ. «Լեզու իմ որպէս գրիչ երագագիր դարի» (Սղ ԽԳ.2):

Արուեստից քահանայից

Չորրորդ. գիտելի է, զի գործ քահանայիցն³ ուսումն է⁴ եւ պաշտաւնն իւր, ապա թէ պէտք լիցին, չորս ինչ ուսումն պատշաճաւոր է. նախ՝ զգիրս գրել, որպէս գտախտակն գրեաց Աստուած: Երկրորդ. մորթի գործել եւ զգեմուլ, որպէս արար Աստուած հանդերձս մաշկեղէնս Ադամայ: Երրորդ. հիւսնել, որպէս Յիսուս ի տղայութեան ընդ Յովսէփայ հիւսնէր: Չորրորդ. կոփել զվէմս ի շինուածս եկեղեցոյ, ըստ այնմ. «Ես դնեմ ի հիմունս Սիոնի վէմ» (Ես ԻԸ.16), եւ Տէրն ասէր⁵. «Ի վերայ այդր վիմի շինեցից զեկեղեցի իմ⁶» (Մտ ԺԶ.18), իսկ թէ վասն հասարակաց տանց գործել զերկիր եւ զբանջար պիտանի է, այլ վասն անձին թողուլ զգործս Աստուծոյ եւ հետեւել սոյնպիսեացս, կամ⁷ ի վիճակս, կամ անբանից ծառայել, զոր այժմ զբազումս տեսանեմք, անաստուածութիւն է եւ ազաւորութիւն:

¹ A B ãÇù

² A B գի

³ C քահանայից

⁴ B ãÇù

⁵ C ãÇù եւ Տէրն ասէր

⁶ A B ãÇù

⁷ C ապիմքն

Յորժամ յայտնեաց զպատճառ վարդապետութեան, այժմ յայտնէ
զծնունդ վարդապետութեան իւր:

Թէ Աստուծոյ է վարդապետութիւն ¹

Բան. «Պատասխանի ետ եւ ասէ. “Իմ վարդապետութիւնս չէ իմ², այլ այնմ, որ առաքեացն զիս”» (Յհ Է.17):

Մեկնութիւն. Այս երկրորդն, որ ցուցանէ ըստ վարդապետութեան, թէ Աստուած է Քրիստոս, որ ունի զվարդապետութիւն Աստուծոյ Հաւր, իսկ ասելն. «Իմ վարդապետութիւնս ոչ է իմ». իմ է եւ ոչ է իմ, ասէ: Իմ է, զի ի Հաւրէ ունիմ ըստ Աստուածութեանս, եւ ոչ է իմ, զի ոչ եմ վարժեալ ըստ մարդկային կրթութեան, այլ զի տուեալ է ինձ, զի ստեղծեալ զիտութիւն Քրիստոսի ըստ մարդկութեան զայն ոչ ունի կրթութեամբ, այլ ի սկզբանէ յղացման իւրոյ ունի զգիտութիւն զայն³ հեղմամբ Աստուծոյ:

Եւ դարձեալ այսպէս մեկնի. զի Որդի է Բանն Հաւր, իսկ զԲան⁴ ումեք եւ վարդապետութիւն նորա մի է, վասն այն Որդի է վարդապետութիւն Հաւր:

Իսկ զկնի երկու պատճառաւ ցուցանէ Քրիստոս, զի վարդապետութիւն նորա տուեալ է նմա յԱստուծոյ Հաւրէ. նախ՝ զի վարդապետութիւն Քրիստոսի էր ի յառնել զկամս Հաւր, որպէս եւ ասէ. «Եթէ որ կամի զկամս նորա առնել, զիտասցէ վասն վարդապետութեանս, յԱստուծոյ իցէ արդեալք» (Յհ Է.17), եւ առնել զկամս Աստուծոյ է⁵ պահել զպատուիրանս տուեալ ի նմանէ, եւ ի սոյն ածէր վարդապետութիւն Քրիստոսի: Ապա յայտնի է, զի նորա վարդապետութիւն յԱստուծոյ էր, եւ ոչ խաւսէր յինքնէն: Միս կերպիւ բացայայտ մեկնիչդ⁶, թէ առնել զկամս Հաւր ոչ ունել յատուկ կամք եւ ատելութիւն եղբար, եւ թէ հրեայքն ի բաց բառնային զատելութիւն եւ զնախանձ, որ ունէին առ Քրիստոս, յայնժամ կարէին զիտել, թէ վարդապետութիւն նորա յԱստուծոյ Հաւրէ է, քանզի յոյժ սէր եւ ատելութիւն թիրէ զդատումն մտաց: Երկրորդ⁶. զի Քրիստոս քարոզելով խնդրէր զփառս երկնային Հաւրն, ուստի յայտ է, զի վարդապետութիւն նորա յԱստուծոյ է, վասն այնորիկ ասէ.

Բան. «Որ յանձնէ իւրմէ խաւսի, փառս անձին իւրում խնդրէ» (Յհ Է.18):

¹ Ը վարդապետութիւն իւր

² Ը ոչ է իմ

³ Ը Աստուծոյ

⁴ Ը Բան

⁵ Ը եւ

⁶ Ը Երկրորդ պատճառ

Մեկնութիւն¹. Վասն զի² խնդրէր զփառս առաքչին իւրոյ, այսինքն՝ Հար, վասն այնորիկ ճշմարիտ էր վարդապետութիւն Նորա, եւ զի հրէայքն կարէին առարկել Քրիստոսի, թէ քո վարդապետութիւնդ ոչ է յԱստուծոյ, զի ոչ պահես զարւեճս Մովսէսի, վասն այնորիկ Քրիստոս պատասխանի տայ եւ երկու կերպիւ ցուցանէ, զի նոքա էին յանցաւորք մեծագոյն արինացն. նախ՝ զի ասէ. «Խնդրէք զիս սպանանել» (Յի Է.19): Երկրորդ. ասէ³, թէ՛ զշաբաթն անցանէք թլփատութեամբն (Յի Է.22-23):

Բան. «Ո՛չ Մովսէս ետ ձեզ զարւեճսն» (Յի Է.19):

Մեկնութիւն. Այս երրորդն, որ ցուցանէ, թէ Աստուած է Քրիստոս արինացն մեկնութեամբ, եւ ցուցանէ, թէ ի շաբաթու զո՞ր գործ կարէին գործել եւ զո՞րն՝ ոչ:

Բան. «Եւ ոչ որ ի ձեզնց պահէ զարւեճսն» (Յի Է.19):

Մեկնութիւն. Իբրոյ թէ ասել՝ դուք պարտական էք պահել զարւեճսն, զի ձեզ տուեալ է, եւ ոչ պահէք, եւ Ես ոչ եմ պարտական, զի ի վեր եմ քան զարւեճս, եւ ես պահեմ, ըստ այնմ. «Ոչ եկի լուծանել, այլ լնուլ» (Մտ Ե.17), որպէս յայտ է ի մեկնչէդ, եւ ապա ցուցանէ, թէ որպէս անցանէին զարւեճսն:

Բան. «Չի խնդրէք զիս սպանանել» (Յի Է.19):

Մեկնութիւն⁴. Վասն զի արւեճքն արգելու զանմեղն սպանանել, եւ զի նոքա ոչ կարէին բանաւոր⁵ պատասխանել նմա, այլ նախատեն՝ ասելով.

Վասն ստութեան

Բան. «Դեւ գոյ ի քեզ, ո՞վ⁶ խնդրէ զքեզ սպանանել⁷» (Յի Է.20):

Մեկնութիւն. Կատարեցան անամաւթ եւ կրկին սուտ խաւսեցան. առաջինն յայտնապէս սուտ էր, զի Քրիստոս զդեւսն հանէր եւ հալածէր, եւ երկրորդն՝ յայտնի սուտ, որ յետոյ սպանողք եղեն:

¹ B ãÇù

² C Քրիստոս

³ C զի ասէ

⁴ B ãÇù

⁵ C բանաւորաբար

⁶ A C ո՞վ

⁷ A ãÇù

Դարձեալ՝ առաջինն զոր է եւ երկրորդն ուրացումն: Եւ երկուքն սոքա սուտ կոչին, զի տեսակ են ստոյն եւ սուտն սեռ է սոցա¹, եւ սուտ է դնել զոր ոչ ունի, եւ բառնալ, զոր ունի²:

Հարց. Ընդէ՞ր ոչ ետ պատասխանի նոցա առ այս:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զի վասն հեզութեան, զի ուսուցէ մեզ, երկրորդ՝ վասն սիրոյ, երրորդ՝ զի զղջասցին, չորրորդ՝ զի անմարթ էր թողոյ զքարոզելն, զոր վարդապետէր, եւ այս եւս խրատ մեզ է:

Բան. «Չարմացեալ էք» (Յհ Է.20):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ խռովեալ էք, զի որպէս զարմանալն վասն հաճոյ ինչ իրաց հաճութեամբ լինի, սոյնպէս եւ զարմանալ վասն անհաճոյ իրաց, որ անհնարին³ երեւի՝ խռովութիւն լինի, եւ ապա ցուցանէ, զի ոչ էր յանցող շարաթու:

Վասն թլփատութեան

Բան. «Վասն այնորիկ ետ ձեզ Մովսէս⁴ թլփատութիւն, եւ ոչ թէ ի Մովսէս էր, այլ ի հարց անտի» (Տես Յհ Է.22):

Մեկնութիւն. Թլփատութիւն Մովսէսի տուեալ ասի, զի նա զրեաց յարէնսն, այլ նախ Աբրահամու տուեալ եղեւ, որպէս զրէ յԱբարածքն, եթէ՝ «Մանուկ քո ութարեայ թլփատեցի» (Ծն ԺԷ.12):

Եւ վասն թլփատութեան լինի երեք հարց.

Առաջին. Թէ զի՞նչ է թլփատութիւն:

Պատասխան. Ասեմք, թէ թլփատութիւն էր նշան ազգին Աբրահամու, որպէս դրոշմ ի վերայ ոչխարաց, զի բաժանեցցին ի հեթանոսաց: Ուստի յայտ է, թէ քառասուն ամ յանապատին ոչ թլփատեցան, զի ոչ էին ի մէջ հեթանոսաց, այլ յելսն Յորդանանու թլփատեցան:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր յառնականաց մասինն եղ:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ անդ եղ զթլփատութիւն, զի ոչ եղեւ պակասութիւն մասինն այն, զի թէ յայլ մասին էր, լինէր պակասութիւն, որպէս ի մատն կամ յականջն եւ յայլսն: Երկրորդ. զի մասամբն այն մեղք սկզբնական տարածի յայլս, եւ թլփատութիւն է ընդդէմ սկզբնական մեղաց: Երրորդ. զի շնութիւն այնու կատարի, անդ

¹ Ը նոցա

² Ը օճն եւ բառնալ, զոր ունի

³ Ը հնար

⁴ Ը Ը օճն

եղ զթլփատութիւն, զի խափանեսցի յայնպիսի գործոյ: Չորրորդ. զի խոստացեալ զաւակն արհնութեան, որ էր Քրիստոս, ի մարմնով զալուստն իւր զգործս մասին այն խզեաց եւ անսերմն յղութեամբ գոյացաւ, եւ ի կոյս յարգանդէ ծնաւ:

Երրորդ հարց. Չի՞նչ նշանակէ ութարեայ թլփատելն:

Պատասխան. Չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ ցուցանէ¹ ի յութներորդ դարուն զբոլոր հատումն մեղաւորաց դասուն ի մարմնոյ: Երկրորդ. նշանակէ արդարոց զխորհուրդ մկրտութեան, որ աստ թողութիւն մեղաց շնորհէ եւ² յութներորդին զյարութիւն եւ եւ զկեանքն, զի երկուքն ընդդէմ սկզբնականին են: Երրորդ. նշանակէ զխոստովանութիւն Քրիստոսի, որ աստ մասնաւորէ եւ յութներորդին ամենայն լեզու խոստովան լիցի, թէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հար: Չորրորդ. զայն ցուցանէ, որպէս յութ ատուր թլփատութեամբս որոշեցաւ ազգն աստուածածանաթ, նոյնպէս սուրբք ամենայն դէմ յանդիման տեսանեն զԱստուած³ յութներորդ դարուն:

Այլ եւ գիտելի է, զի Աստուած երեք թլփատութիւն ետ մարդոյս. զմինն յԱրարածքն ասէ, այսինքն՝ սերականին, եւ երկրորդն յԵրկրորդ Արեւնքն՝ ասելով. «Թլփատեցէք զանթլփատութիւն սրտից ձերոց, եւ թլփատեցէք զպարանոցս ձեր⁴» (Տես Բ.Օր Ժ.16): Այս է խորհուրդն, զի հոգիս մեր եռամասնեա է՝ բան, ցասումն եւ ցանկութիւն: Բանին գործիք է պարանոցն, որով հպարտանայ, եւ ցասման գործիք է սիրտն, որով բարկանայ, եւ ցանկութեան գործիք⁵ սերականն, որով շնայ⁶: Հատմամբ սերականին զբողոքախոս ցանկութիւն եւ զշնութիւն ասաց Աստուած հատանել: Եւ սրտին՝ զբարկութիւն հատանել, եւ պարանոցան զհպարտութիւն կտրել եւ հատանել:

Իսկ աստ Քրիստոս զթլփատութիւն յիշելով վասն շաբաթուն յանդիմանեաց զնոսա չորիք. նախ՝ զի թլփատութիւն Աբրահամու զշաբաթն Մովսիսի խափանէր եւ անմեղ էր: Երկրորդ. զի արեւնքն Մովսէսի զիւր եղեալ արեւնսն խափանէր, ըստ որում ի շաբաթու հրամայէր թլփատել: Երրորդ. զի քահանայքն թլփատելովն զշաբաթն

¹ Ը նշանակէ

² Ը օճն

³ Ը զՅիսուս

⁴ Ը օճն

⁵ Ը քործիք է

⁶ Ը օճն

լուծանէին եւ անմեղ էին: Չորրորդ. զի թլփատելն մարդն զշաբաթն լուծանէր եւ արդարանայր:

Արդ, եթէ չորք սոքա զշաբաթն լուծանեն եւ չեն հակառակ արինացն¹, Ես վասն է՞ր եմ հակառակ, որպէս ասէ.

Եթէ մարդ թլփատութիւն առնու ի շաբաթու²

Բան. «Ձի ողջոյն իսկ մարդ բժշկեցի ի շաբաթու» (Յհ Է.23):

Մեկնութիւն. Կամ զբոլոր մարմինն անդամալուծին, կամ զհոգի եւ զմարմինն, իբրու ասել, թէ բանաւորութեամբ ոչ վարիք, զի բոլոր բժշկութիւն հոգոյն եւ մարմնոյն բարեզոյն է եւ առաւել ի փառս Աստուծոյ, քան զթլփատութիւն:

Իսկ որ ասէ մեկնիչդ³ci, թէ՛ յոյժ զրկող եւ անիրաւ էք. նախ՝ զշաբաթն միշտ զրկէք թլփատութեամբն⁴: Երկրորդ. գՔրիստոս հակառակ ասէին եւ ինքեանք միշտ լուծանէին զշաբաթս:

Եւ զի չարութիւն հրէիցն ի չար մտաց դատմանէ ելանէր, վասն այնորիկ ասէ.

Վասն դատաւորաց

Բան. «Սի՛ ըստ աչս դատիք, այլ ուղիղ դատաստան արարէք⁵» (Յհ Է.24):

Մեկնութիւն. Առաջին՝ ի դէմս հրէից եւ Ինքեան ասէ չորս կերպիւ. նախ՝ մի՛ դատիք ըստ ձերում ատելութեան, այլ ըստ իրին ճշմարտութեան, եւ յայնժամ զհտենայք, թէ իմ վարդապետութիւնս յԱստուծոյ է: Երկրորդ. մի՛ դատիք ըստ երեսաց, այսինքն՝ ըստ⁶ արտաքին երեւմանն կամ ըստ արինացն մակերեւոյթ տեսութեամբ, այլ քննեցէք զարինացն ներքին ճշմարտութիւն եւ զուղիղ դիտաւորութիւն, եւ յայնժամ ծանիցէք, թէ ո՛չ եմ յանցող արինացն: Երրորդ. մի՛ ակնառութեամբ դատիք եւ իրաւունս տայք Մովսիսի, զի նա ելոյժ ի ձեռն թլփատութեան զշաբաթն,

¹ C օրինացն Աստուծոյ

² A ãÇù ի շաբաթու

³ C ãÇù

⁴ C զշաբաթն զրկէք թլփատութեամբ

⁵ A ãÇù

⁶ A B ãÇù

ապա նա առաւել մեղադրելի է¹, եւ ոչ՝ ես: Չորրորդ. մի՛ թիւր դատիք, զի Մովսէս հաճեցաւ զայլոց արեւնս իւր արիւնացն գեր ի վերոյ առնել եւ դուք հետետողք արիւնացն նոյնպէս հաճեցէք:

Դարձեալ՝ ի դէմս ամենեցուն ասէ. նախ՝ մի՛ ըստ աչս դատիք, այսինքն՝ որ մարմինդ տեսանի, եւ հոգիդ՝ ոչ, մի՛ զմարմինդ միայն սիրէք եւ զհոգիդ ասէք: Երկրորդ. ի դէմս քրիստոնէից՝ մի՛ միայն զքեզ սիրել եւ զընկերն ասել, զի՝ «Միտեսցես զընկեր իբրեւ զանձն քո²» (Հմմտ Մտ ԺԹ.19, ԻԲ.39, Մր ԺԲ.31), ասէ արեւնքն, եւ զթշնամին սիրել հրամայէ Քրիստոս (Հմմտ Մտ Ե.43): Երրորդ. ի դէմս դատաւորաց՝ մի՛ թիւր դատիք առ երկու դատախազն եւ մի՛ զսուտն եւ զճշմարիտն փոփոխէք, այլ ուղիղ դատելով զճշմարիտն ճշմարտեցէք եւ զսուտն ստեցէք, զի չորիւք թիւրի դատաստանն, որպէս նախ ասացաւ, այսինքն՝ տգիտութեամբ, ակնառութեամբ, երկիւղի եւ կաշառաւք:

Այսքան առ այս:

Յորժամ ասաց զձնունդ վարդապետութեան Քրիստոսի, զի յԱստուծոյ էր, այժմ ասէ զձնունդ եւ զելումն վարդապետին Քրիստոսի:

Բան. «Ասէին ոմանք յերուսաղեմացոց անտի³» (Յհ Է.25):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի նոքա գիտէին զչարութիւն քահանայիցն, զի կամէին զՔրիստոս ասպանանել: Երկրորդ. զնոսա առաւել չար ցուցանէ⁴, որք առաւել զնշանսն տեսանէին, եւ ի յանդիմանելն զնոսա չիշխեցին ասել ինչ ընդ նմա կամ ոչ ըմբռնեցին, զայն ասէ չխասել: Ասէ Ոսկեբերանն. «Յոյժ սքանչելիք⁵, զի խորհէին⁶ սպանանել զնա եւ փոխեցան յայնպիսի կամաց, յայտ է, զի գիտացին զՆա Քրիստոս զոյլ»: Եւ իշխանք զքահանայսն ասէին, բայց ոչ եթէ ստոյգ հաւատացին, այլ միայն կարծեաւք, վասն այնորիկ ասեն.

¹ Ը Նա է առաւել մեղադրելի

² A B ãçù

³ A B ãçù

⁴ A B չարացուցանէ

⁵ Ը սքանչելիք է

⁶ B խնդրէին

Ոչ գիտել զՔրիստոս

Բան. «Չսա գիտենք՝ ուստի է¹, բայց զՔրիստոս² ոչ գիտենք՝ ուստի է³» (Յհ Է.27):

Մեկնութիւն. Գիտել եւ ոչ գիտել. նախ՝ այն է, որ գտեղի սննդեանն գիտէին ի Գալիլէ գոլ, այլ գտեղի ծննդեանն կամաւ անգիտանային, որ ի Բեթղեհէմ ըստ Միքիա(Հմմտ Սք Ե.2): Երկրորդ. գիտէին ըստ մարդկութեան ի գաւառէ եւ յազգէ, այլ ոչ գիտէին ըստ Աստուածութեան, որպէս ասէ Եսայի. «Չազգատոհմն նորա ո՞ պատմեցէ» (Ես ԾԳ.8): Երրորդ. ընդհանրաբար գիտէին, թէ յազգէ Դաւթի եւ ի Բեթղէմ⁴ ծնանելոց է Քրիստոս, բայց մասնաւորապէս ոչ գիտէին, թէ յորպիսի՞ հարէ կամ յորպիսի՞ մարէ ծնանելոց է Քրիստոս: Չորրորդ. ի մէջ հրէիցն հասարակ համբաւէր, թէ զազգս եւ զգաւառս մեսիային ոչ որ կարէ գիտել, եւ համարէին, թէ յանկարծակի եւ յանձանաթս յայտնէր զինքն, եւ սոքա գիտէին զմայրն եւ զՅովսեփ հայր կոչեցեալ, վասն այնորիկ ասէին, թէ Նա ոչ էր Քրիստոսն:

Չկնի ճառէ զպատասխանին Քրիստոսի վասն տարակուսանաց ժողովրդեանն:

Բան. «Աղաղակեաց Յիսուս ի տաճարին⁵» (Յհ Է.28):

Մեկնութիւն. Աղաղակն է իղձք սրտին եւ բանին եւ ձայնին յայտնի լինելն: Եւ⁶ նախ ցուցանէր զմեծ փափագումն իւր վասն փրկութեան մերոյ: Երկրորդ. ցուցանէր զարիութիւն իւր: Եւ ի տաճարին ուսուցանէր, զի ամենեքեան կարէին լսել: Տե՛ս, զի պարտ է վարդապետին յեկեղեցին քարոզել եւ ոչ ի տունս առանձին խաբել զկանայս, որպէս ազգն ախարարմայից:

Բան. «Եւ զիս գիտէք, եւ ուստի եմն⁷ գիտէք» (Յհ Է.28):

Մեկնութիւն⁸. Հրէայքն ի մասնէ գիտէին զնա⁹ ի գաւառէ եւ յազգէ, իսկ զբողոքն ոչ գիտէին, զի յերկնից էր եւ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ եւ

¹ C իցէ

² C զՔրիստոսն

³ C օ՜չն իտենք ուստի է

⁴ C Բեթղաեմ

⁵ A B Աղաղակեաց Քրիստոս ի տաճարին

⁶ C օ՜չն

⁷ A B եմ

⁸ A B օ՜չն

⁹ A B զսա

Աստուած ճշմարիտ: Եւ Քրիստոս յանձնէ իւրմէ ոչ եկեալ ասի, զի ի Հաւրէ էր եւ ոչ յինքեմնէ:

Բան. «Այլ ճշմարիտ է Հայր» (Յհ Է.28-29):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ճշմարիտ է վասն առաքմանն Որդոյ, զի զխոստմունսն կատարեաց: Երկրորդ. ճշմարիտ Հայր է Քրիստոսի, զի ի վերայ Որդոյ վկայեաց. «Գա է Որդի իմ» (Մտ Գ.17), այլ հրեայքն, որ գիտէին զմարդկութիւն¹, ոչ գիտէին զԱստուած Հայր, այսինքն՝ բնութեամբ Հայր Քրիստոսի: Եւ ոչ գիտէին զՔրիստոս ճշմարիտ Աստուած եւ հաւասար Աստուծոյ, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Չոր դուքն ոչ գիտէք» (Յհ Է.28):

Մեկնութիւն. Չորս կերպ է ոչ գիտելն զՈրդի. նախ՝ որպէս հրեայքն, որ գիտէին զմարդկութիւն, այլ զԱստուածութիւն ոչ գիտէին: Երկրորդ. հերձուածողք, որ գիտեն զԲանն Աստուած, այլ զմարմինն Աստուած ոչ գիտեն եւ ոչ խոստովանին: Երրորդ². որ զՀայր ոչ ճանաչէ եւ ոչ զՈրդին, եւ որ զՈրդին ոչ ճանաչէ, նա եւ ոչ զՀայր: Չորրորդ. դարձեալ ցուցանէ այս զՔրիստոս Աստուած գոյ, զի յաղագս ամենայն արարածոց գիտեն, զի յոչնչէ են, եւ թէ ոչ գիտէին զուստն Քրիստոսի, ապա յայտ է, զի նա չէր արարած, այլ Աստուած ճշմարիտ:

Թէ գիտէ Որդի զՀայր

Բան. «Իսկ ես գիտեմ զնա³, զի ի նմանէ իսկ⁴ եմ» (Յհ Է.29):

Մեկնութիւն. Չորս կերպիւ առաւել գիտէ Քրիստոս, քան զմարգարէքն. նախ՝ զի մարգարէքն այլ էին էութեամբն, երկրորդ՝ ի մասնէ գիտէին, երրորդ՝ անկատար, չորրորդ՝ երբեմն գիտէին:

Իսկ Քրիստոս ընդդէմ այսմ գիտէ զՀայր. նախ՝ զի յԱստուծոյ Հաւրէ էութեամբ, երկրորդ՝ զբոլորն գիտէ, երրորդ՝ կատարեալ, չորրորդ՝ միշտ: Չի Աստուածութեամբն նոյն է գիտութեամբ ընդ Հայր, եւ մարդկութեամբն ի սկզբանէ յղացման իւրոյ միացեալ ի Բանն Աստուած, գիտէ զՀայր ոչ պակաս եւ մասնաւոր, այլ բոլոր եւ կատարեալ եւ սոյնպէս առաւել գիտէ, քան զմարգարէսն, ըստ այնմ. «Որպէս գիտէ զիս Հայր, գիտեմ եւ ես զՀայր» (Յհ Ժ.15):

¹ A B ãÇù որ □իտէին զմարդկութիւն

² C Երրորդ կերպ

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

Ընդդէմ երկաբնակաց

Այլ թէ ասիցէ երկաբնակն, թէ Քրիստոս Աստուածութեամբն զհտէ զՀայր բոլոր եւ կատարեալ, այլ մարդկութեամբն չափաւոր զհտէ, զի մարդկութիւն ստեղծեալ է եւ չափաւոր, անչափ ոչ կարէ զհտել:

Առ այս ասենք. նախ՝ ապա մարդկութիւն Քրիստոսի ոչ առաւել զհտէ քան զմարգարէսն, զի հաւասար ստեղծեալք են եւ չափաւոր: Դարձեալ՝ ասենք, թէ ահա, որ յայտնապէս երկու բնութիւն որոշէք Քրիստոսի եւ ծածկապէս երկու անձն, զի թէ բնութիւն մարդոյն ի յանձն Բանին Աստուծոյ¹ միացեալ է անբաժանելի, ապա մի անձնաւորութեան հաւասար է զհտութիւն եւ կարողութիւն Աստուծոյն մարդացելոյ: Ապա թէ մարդկութիւն տգէտ եւ տկար² է, յայտ է, զի որոշեալ է յանձնէ Բանին Աստուծոյ եւ որոշեալն ի յանձնէն յատուկ անձն է, եւ սոյնպէս երկու անձն եւ երկու բնութիւն ասէք ընդ Նեստորի: Նման է ապա դաւանութիւն ձեր խորհրդոյ Պատարագին, որ յայտնապէս յարենէն որոշէք զժողովուրդն եւ ծածկապէս՝ ի մարմնոյն փրկական: Յիրաւի, ասէ սուրբն Կիրեղ ի զիրս Պարապմանց, թէ յայտնապէս որոշելով երկու բնութիւն ի Քրիստոս, որոշի եւ երկու անձն ի Քրիստոս: Եւ սոյնպէս որոշելով ըստ ձեզ ո՛չ Աստուած մարդացեալ է, եւ ո՛չ Քրիստոսն՝ ճշմարիտ Աստուած, ապա³ եւ ոչ է ճշմարիտ փրկութիւն մարդկան:

Եւ դարձեալ ասէ սուրբն Կիրեղ. «Յայսմանէ հարկաւորեցաւ⁴ Նեստոր եւ ասաց մի անձն եւ երկու բնութիւն ոչ ճշմարտութեամբ, այլ խաբէութեամբ, զի մի անձն առանց միաւորեալ բնութեանց կոչմամբ միայն է մի եւ ոչ էութեամբ, որպէս ասենք մին քաղաք, մին գեհ, մին շեղջ, սոյնպէս եւ ասելն մի Տէր, մի Քրիստոս, մի անձն եւ երկու բնութիւն բաժանեալ»:

Եւ⁵ դարձեալ՝ պատրեն մի անձն ասելով, եւ զամենայն զարութիւն եւ զներգործութիւն եւ Աստուածութիւն անձինն վերագրեն, զի մարդկութիւն որոշեսցի յամենայն աստուածային զարութեանցն եւ ներգործութեանց:

¹ C ăÇù

² B տկար եւ տ□էտ

³ B ապա ուրեմն

⁴ A B հարկեցաւ

⁵ C ăÇù

Դարձեալ՝ այն է մի անձն եւ երկու բնութիւն բաժանեալ, որպէս միագլխի վիշապ երկու տուտ ունելով, որպէս ասէ Դաւիթ Անյաղթն¹. «Ապա զի՞նչ լինի յորժամ ընդ երկու բնութեան եւ երկու գիտութիւն, եւ երկու կարողութիւն, եւ երկու կամք, եւ երկու գործք բաժանեն ի միոյն Քրիստոսի»: Չոր գայնալիսի բաժանողքն եւ զխորհողք բաժանեսցէ Հոգին Սուրբ սրովն երկասայրի ի կենաց զլիտոյն Քրիստոսի եւ յանդամոց Սուրբ Եկեղեցոյ քրիստոնէից եւ եղիցին ի նգովսն յալիտենից անիծից². Ամէն:

Բան. «Եւ խնդրէին զնա ունել» (Յհ Է.30):

Մեկնութիւն³. Ի վերայ վերոյ ասացեալ բանիցն ժողովուրդն բաժանեցան, զի չարքն առաւել եւս չարացան, եւ բարիքն եւս ի բարին հաստատեցան:

Բան. «Չեւ էր հասեալ ժամ նորա» (Յհ Է.30):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ժամանակն, զոր նախասահմանեալ էր վասն նորա:

Բան. «Քրիստոսն յորժամ գայցէ, մի՞թէ [աւելի ինչ նշանս առնիցէ, քան զոր սայս առնէ]» (Յհ Է.31):

Մեկնութիւն. Նախ՝ միամտութեամբ ասէին: Երկրորդ. թէ ոչ է պարտ ալոյ Քրիստոսի սպասել:

Հարց. Վասն էր ասէ. «Կամաւ եկն ի չարչարանս»:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ ընդդէմ հրէիցն, զի ոչ բռնութեամբ կարէին⁴ չարչարել, այլ ինքն⁵ կամաւ եկն: Երկրորդ. զի Տէր է մահու եւ կենաց եւ ոչ անկեալ ընդ մահուամբ, որպէս մեք: Երրորդ. զկատարեալ սէրն ցուցանէ կամաւ մեռանելն, զի ակամայիցն, ասէ, ոչ է կատարեալ սէր: Չորրորդ. զկատարեալ փրկութիւն, որ արար խաչին, զի փրկութիւն մարդկան յաղթանակ խաչին է:

Բան. «Լուան փարիսեցիքն գտրտունջ ժողովրդեանն» (Յհ Է.32):

Մեկնութիւն⁶. Տրտնջէին, այսինքն՝ առանձին խաւսէին, եւ ոմանք տրտնջէին չարախաւսելով: Եւ գայս փարիսեցիքն պատմեցին քահանայապետիցն, վասն այնորիկ առաւել բարկացան եւ առաքեցին սպասաւորս, զի կալցեն զնա:

¹ Շ Անյաղթ Փիլիսոփայն

² Շ ի նգովս յալիտենից անիծիցն

³ A ãÇù

⁴ B կամէին

⁵ A B ãÇù

⁶ B ãÇù

Հարց. Վասն է՞ր ոչ կարացին ունել զնա:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ վասն փառաց երեսացն, որպէս յաւոր մատնութեան զարկան ի գետինն: Երկրորդ. զի անշարժ գործեաց զանդամս նոցա, որ ոչ կարացին ըստ չար կամաց իրեանց շարժել: Երրորդ. զի խափանեաց զկամս նոցա առ ի շարժումն անդամոց, զի մի ձգեսցեն ի նա զձեռս:

Յորժամ եցոյց Քրիստոս զծնունդն իւր, թէ ուստի էր, զկնի ցուցանէ, թէ յո՞ երթայ, այսինքն՝ առ Հայր, զի Աստուածութեամբն անբաժանելի էր ի նմանէ:

Վասն փոքր ժամանակին

Բան. «Այլ¹ փոքր միս եւս ժամանակ ընդ ձեզ եմ» (Յհ Է.33):

Մեկնութիւն. Չորիք երեւի. նախ՝ թէ այժմ ոչ կարէք ըմբռնել զիս, այլ յետ փոքր ժամանակի եւս կամաւ տամ զանձն Իմ ի ձեռս ձեր՝ ի խաչ, զի յայսմ արե մինչ² ի խաչ վեց ամիս թուի: Երկրորդ. իբրո՞ս³ ասել իրէիցն, թէ այժմ ոչ կարէք ունել զիս, զի տակաւին ընդ ձեզ եմ՝ ուսուցանել եւ սքանչելիս առնել: Երրորդ. փոքր ժամանակ վասն տնայրեւութեանս կատարելոյ ընդ ձեզ եմ առ ի յաւորտ աշխարհի: Չորրորդ. փոքր ժամանակ ի վերայ խաչին ասէ, յորժամ եղեն ահագին նշանքն ի յանդիմանութիւն նոցա եւ քարոզ Աստուածութեան Քրիստոսի:

Բան. «Երթամ առ այն, որ առաքեացն զիս⁴» (Յհ Է.33):

Մեկնութիւն. Թէպէտ Աստուածութեամբն անբաժանելի էր ի Հարե, այլ չոգաւ առ Հայր՝ ընդունել ի նմանէ զփառս մարմնոյն: Դարձեալ՝ վասն համբարձմանն ասէ յերկինս, որ Աստուծոյ տեղի ասի, վասն զի Աստուծոյ զարութիւն եւ մեծութիւն առաւել անդ երեւի:

Բան. «Խնդրիցէք զիս եւ ոչ գտանիցէք» (Յհ Է.34):

Մեկնութիւն. Չորիք է իմանալ. նախ՝ խնդրեցէք զիս նշան⁵ առնել եւ բժշկութիւն, եւ ոչ գտանիցէք: Երկրորդ. զկնի համբարձման, յորժամ տեսին յառաքելոցն զնշանսն, ապաշաւեցին բազումք եւ ի հաւատս Քրիստոսի եկին, բայց ըստ մարմնոյ այլ ոչ եւս գտին զՔրիստոս,

¹ ἄλλο Բան, Այլս

² ἕως Եւս

³ ὡς Իբր

⁴ ἄλλο Եւս

⁵ ὅτι Խնդրիցէք զիս նշանս

թեպետ ճշմարիտ հաւատացեալքն հոգեպէս գտին: Երրորդ. յաւուրս պաշարման հռոմայեցոցն գիտացին, որ վասն Քրիստոսի անպարտ մահուն եղեւ, ցանկային, զի փրկեսցին եւ ոչ գտին զխնդրելին: Չորրորդ. զի ամենայն անհաւատ հրեայքն յետ մահուանն Քրիստոսի խնդրելին գժրիստոս եւ այժմ եւս խնդրեն եւ ոչ գտանեն, զի եկն Քրիստոս, եւ ոչ հաւատացին:

Բան. «Եւ դուք ոչ կարէք գալ¹» (Յհ Է.34):

Մեկնութիւն. Եւ թեպէտ այժմ կարէին ըմբռնել գժրիստոս, այլ յետոյ ոչ եւս կարեն ունել եւ կամ² վնասել. նախ՝ զի ոչ կարէին հասանել յերանութիւն երկնից առանց հաւատոցն Քրիստոսի: Դարձեալ՝ ոչ կարէին հասանել յերկինս, առ ի վնասել գժրիստոս:

Եւ զարմացեալ հրեայքն ասէին.

Բան. «Յո՞ք երթայցէ դա, [մի՞թէ] ի սփիռս հեթանոսաց³» (Յհ Է.35):

Մեկնութիւն. Երեք է իմացումն. նախ՝ սփիռս զհեթանոսս ասէին, զի սփռեալ էին ի վերայ երեսաց երկրի, եւ ինքեանք յԵրուսաղէմ էին: Երկրորդ. վասն կռապաշտութեան ասէին սփռեալ եւ տարածեալ, եւ ինքեանք՝ ի մի հաւատս: Երրորդ. արհամարհելով զհեթանոսս սփռեալ ասէին, որպէս զյարդ ցրուեալ եւ անկարգ թողեալ, եւ զինքեանս համարէին իբրեւ զցորեան ի շտեմարանս ժողովեալ:

Յորժամ եցոյց Քրիստոս զժնունդ վարդապետութեան իւրոյ, յետ այսորիկ կոչէ զմարդիկ յունկնդրութիւն վարդապետութեան իւրոյ:

Բան. «Ի վերջում ատր մեծի տաւնին» (Յհ Է.37):

Մեկնութիւն. Վերջին ար կոչի եւթներորդ ար տաւնին տաղաւարահարացն, եւ զվերջին արն առաւել հանդիսաւոր կատարէին, որպէս զառաջինն: Եւ կամ վերջին է ութներորդ արն⁴ տաղաւարահարաց, որ կոչէր «Տաւն ժողովման», որ սրբութեանք կատարէին եւ յիրաքանչիւր տեղիս դառնային, որպէս գրեալ է ի գիրս Ղեստացոցն եւ Թուոցն, որ նշանակէ յութներորդ դարուն զժողովումն սրբոց ի վերինն Երուսաղէմ:

Բան. «Կայր Յիսուս» (Յհ Է.37):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ կանգուն: Եւ ի լերինն Չիթենեաց նստեալ ուսուցանէր զաշակերտսն առ ի խրատ վարդապետաց, յորժամ քարոզէ

¹ A «Եւ դուք ոչ իտէք», B «Եւ ոչ իտէք իալ»,

² C ἄζὺ

³ A B ἄζὺ

⁴ A B ἄζὺ

ժողովրդեանն՝ կանգնել, եւ ի դաս ասել աշակերտացն նստի¹: Եւ թէ զի՞նչ է պատճառն, ասացաւ անդ ի Մատթէոսն, առ ինն երանութիւնսն:

Բան. «Աղաղակէր» (Յհ Է.37):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի ամենեքեան լռեսցեն: Երկրորդ. զի հեռաւորքն լսիցեն: Երրորդ. զի ընդոստուցանէ զքմբեալսն²: Չորրորդ. զի լսելի լիցի հոգւոց նոցա, որպէս եւ խլից: Հինգերորդ. զի մեծ էր բանն եւ աւգտակար լսողացն: Վեցերորդ. զի ջերմ էր ի սէր բանին, այսինքն՝ ի փրկութիւն նոցա: Եւթներորդ. զի ազդողական լիցի ի միտս նոցա: Ութերորդ. ի ցուցանել զարիութիւն իւր, որպէս ցուցաւ նախ:

Զի ջուր է իմաստութիւն Աստուծոյ³ եւ հաւատն սուրբ:

Բան. «Եթէ որ ծարաւի իցէ, եկեսցէ [առ իս եւ արբցէ]» (Յհ Է.37):

Մեկնութիւն. Ջուր զհաւատն ասէ Ոսկերերանն, եւ ծարաւ փափագն է, եւ զալն՝ յաւժարելն, զի հաւատն զչորս տապն շիջուցանէ. նախ՝ գտապ անհաւատութեան, երկրորդ՝ կռապաշտութեան, երրորդ՝ գոգիտութեան, չորրորդ՝ զցանկութեան մեղաց:

Եւ այլք ջուր զիմաստութեան ասեն, որ փափագէ առ կենարար վարդապետութիւն եւ զալն առ նա, հաւատալն ի նա: Եւ ապա կարէ մարդ ըմպել զջուր կենարար իմաստութեան, ոչ միայն ի բաւականութիւն, այլ ի յաւելուած, որ առ այլս տարածի:

Բան. «Որ հաւատայ յիս, որպէս [եւ] ասեն Գիրք» (Յհ Է.38):

Մեկնութիւն. Աստ դնել զկէտն, վկայութիւն Գրոցն ի Քրիստոս վերաբերի, եւ բազում է ի Սուրբ Գիրս վկայութիւն վասն Քրիստոսի, իսկ յորժամ ենթամնայի ասեմք, որպէս ասեն Գիրք. «Գետք յորովայնէ Նորա բղիսեսցեն [ջրոց կենդանութեան]» (Յհ Է.38), դժուարին է, զի ըստ ճաշին ոչ ուրեք երեւի ի բանս մարգարեիցն, վասն այնորիկ զանազան կերպի ասեն⁴. նախ զբանն Եսայեայ. «Որ ծարաւիդ էք, երթայք ի ջուր» (Ես ԾԵ.1), եւ Քրիստոս կոչէ, զի լցցէ զմարգարեութիւն: Դարձեալ՝ Սողոմոն ասէ. «Բղիսեսցեն ջուրք ի քումմէ աղբերէ եւ ի քո հրապարակս զնասցեն ջուրք» (Առ Ե.16), ոմանք, թէ՛ «Աղբիւր կենաց է բերան արդար» (Հմմտ Առ Ժ.11), եւ այլք, թէ՛ «Ջրհոր խոր է⁵ սիրտ առն եւ գետ բղիսեալ աղբեր կենաց» (Հմմտ Առ Ժ.4): Եւ ոմանք զԴարթին,

¹ B ãÇù եւ ի դաս ասել աշակերտացն նստի

² C զքմբբեալսն

³ A B ãÇù

⁴ B կերպի զանազան ասեմք

⁵ C Ջրհոր է խոր

թէ՝ «Գնացք գետոց ուրախ առնեն զքաղաքն Աստուծոյ¹», իսկ որովայն զշտեմարանս Հոգւոյն ասէ, որ [է] միտք եւ յիշողական:

Վասն գետոց

Իսկ գետք ասել բազմաւորական. նախ՝ զի բազմազանք են աստիճանք հաւատոյ² եւ տեսակք առաքինութեան: Երկրորդ. բազումք են իմաստութիւնք եւ գիտութիւնք: Երրորդ. զանազան են եւ³ սրբութիւնքն ի մեզ: Չորրորդ. յոգնապատիկ են եւ պարգեւք Հոգւոյն:

Դարձեալ՝ ըստ Ոսկեբերանին. նախ՝ զի մշտահոս է եւ անհատ⁴: Երկրորդ՝ յորդ եւ առատ: Երրորդ՝ շահաւէտ եւ աւգտակար: Չորրորդ. նախ ծածկեալ են եւ ապա արտաքս հոսեն, սոյնպէս⁵ հաւատք եւ գործք եւ իմաստութիւն եւ սրբութիւն նախ ի սիրտս ժողովի ի հոգւոյն եւ ապա արտաքս ի յայլս⁶ տարածի:

Բան. «Ջրոց կենդանութեան» (Յհ Է.38):

Մեկնութիւն⁷. Հաւատք եւ իմաստութիւն եւ այլն կենդանի ջուր ասի վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի նովաւ միաւորի մարդ առ սկիզբն կենդանութեան իւրոյ, որ է Աստուած: Երկրորդ. զի միշտ նորոգէ զբարութիւնս եւ ընդ ինքեան ոչ պակասի, այլ միշտ բղխէ, եւ զի մեծագոյն է ի մէջ պարգեւացն Աստուծոյ, որով եւ այլ⁸ ամենայն պարգեւք տուեալ լինին, թէ⁹ Հոգին Սուրբ: Վասն այնորիկ անտարանիչս¹⁰ մեկնելով զբանս Քրիստոսի, ի սոյն յարեալ, ասէ.

Բան. «Չայս ասէր վասն Հոգւոյն, զոր ընդունելոց էին» (Յհ Է.39):

Մեկնութիւն. Յատուր Պենտակոստէին, որով լցան առաքեալքն պարգեւաւք Հոգւոյն Սրբոյ, եւ ապա ի նոցանէ բղխեցին գետք իմաստութեան եւ ոռոգեցին զաշխարհս, ըստ այնմ. «Գնացք գետոց ուրախ

¹ A B ãçù

² B բազում աստիճանք են աստիճանք հաւատոյս

³ B ãçù

⁴ B անհաս

⁵ C ãçù

⁶ B յայլս

⁷ C ãçù

⁸ B ãçù

⁹ C է

¹⁰ ասէ անտարանիչս

առնեն զքաղաքն Աստուծոյ¹» (Սղ ԽԵ.5): Եւ չորք են, որ բաշխեն զշնորհս, ցուցաւ ի չորրորդ գլուխն, առ կինն սամարացի:

Վասն Հոգւոյն Սրբոյ

Բան. «Ձի չեւ էր Հոգի, քանզի Յիսուս չեւ էր փառաւորեալ²» (Յհ Է.39):

Մեկնութիւն³. Երեք է իմացումն. նախ՝ ասէ զայս, զի երեւելի նշանաւ ոչ էին ընկալեալ առաքեալքն, այլ մասնաւոր ընկալան զՀոգին Սուրբ ի Քրիստոսէ, իշխանութեամբն, որ ետ նոցա զդէս հանել (Հմմտ Մտ Ժ.1), եւ այլն: Երկրորդ. ասէ զայս վասն յայտնի պարգեւման Հոգւոյն Սրբոյ, զի յառաջագոյն եզական առեալ էր Հոգին Սուրբ Մարիամու Աստուածածնին եւ Յովհաննու Սկրտչին: Երրորդ. ասէ զայս վասն ժամանակցացն Քրիստոսի, զի յառաջագոյն⁴ տուեալ էր զՀոգին Սուրբ նախահարց եւ մարգարէից:

Եւ աստ լինի երեք հարց.

Առաջին⁵. Թէ զի՞նչ զանազանի պարգեւք Հոգւոյն, որ տուաւ մարգարէիցն եւ առաքելոցն, այսինքն՝ ի հին եւ ի նորս:

Պատասխան. Ասեմք չորիւք. նախ՝ զի մարգարէիցն մասնաւոր էր, եւ առաքելոցն բոլոր լցումն. «Լցան, - ասէ, - Հոգով Սրբով» (Գծ Բ.4): Երկրորդ. մարգարէիցն ազդումն ի շնորհաց Հոգւոյն եւ առաքելոցն՝ էութեամբ Հոգին Սուրբ, որպէս աղանակերպ էջ ի վերայ Քրիստոսի, սոյնպէս հրեղէն լեզուաք էջ յառաքեալսն: Երրորդ. ի մարգարէսն երբեմն ազդէր Հոգին Սուրբ, եւ յառաքեալսն՝ միշտ. «Նստաւ, - ասէ, - ի վերայ նոցա» (Գրծ Բ.3) եւ այլ ոչ մեկնեցաւ, նոյնպէս եւ յեկեղեցի սուրբ: Չորրորդ. ի հինն միայն ի մարգարէսն եւ միոյ բանի եւ միայն ի տաճարն էր Հոգին Սուրբ, եւ ի նորս յամենայն եկեղեցիս եւ յամենայն հաւատացեալս բազմապատիկ շնորհաւք ծաւալեալ:

¹ A B ãÇù առնեն զքաղաքն Աստուծոյ

² A B ãÇù

³ A ãÇù

⁴ C ãÇù եզական առեալ էր... զի յառաջագոյն

⁵ C Առաջինն

Խաչն փառք կոչի

Երկրորդ հարց. Վասն Է՞ր փառք կոչէ զխաչն Քրիստոսի, որպէս ասէ. «Չեւ էր Հոգի, քանզի¹ Յիսուս չեւ էր փառաւորեալ» (Յհ Է.39):

Պատասխան. Փառաւորիլն Քրիստոսի ոչ թէ յետոյ ստացեալ եղեւ, այլ վասն յայտնութեան փառացն ասէ, զի ի² սկիզբն յղութեան յարգանդի հոգւովն եւ մարմնովն փառաւորեալ էր, միանալովն աստուածային էութեամբն, այլ փառքն այն չէր ումեք յայտնի, այլ խաչին յայտնի եղեւ փառքն Քրիստոսի չորս կերպիւ.

Նախ՝ խաչին յայտնեցաւ, զի Յիսուս բնութեամբ Որդի Աստուծոյ է³, եւ այս հինգ կերպիւ. նախ՝ խաւարմամբ լուսաւորացն, երկրորդ՝ շարժմամբ երկրի, երրորդ՝ պատառմամբ վիմաց, չորրորդ՝ բացմամբ գերեզմանաց, հինգերորդ՝ ցելմամբ վարագորին: Այս առաջինն:

Երկրորդ. խաչին կապեաց զաստանայ, եւ զմեղս, եւ զմահ, եւ զպարտիքն ելոյժ եւ ազատեաց զհոգիսն:

Երրորդ. զի յետ խաչին հաւատացին ի նա եւ փառաւորեցաւ ի հաւատացելոց իւրոց:

Չորրորդ. զի խաչին բազմապատիկ երախտիքն, զոր արար մարդկան յայտնեցաւ, եւ մեք ընկալաք եւ ծանեաք, եւ որպէս զբազմերախտ եւ զբազմապարգեւ փառաւորեցաք:

Այլ եւ խաչին ել յերկինս եւ նստաւ ի փառս Աստուածութեան մարմնով իւրով: Եւ դարձեալ՝ խաչին զՀոգին պարգեւ մեք ընկալաք եւ ապա փառաւորեցաք:

Սմին նման իմացիր եւ յորժամ բարձրանալ ասէ ի խաչին. նախ՝ զի խաչն բարձր է յերկրէ: Երկրորդ. զի տեղին բարձր էր եւ գագաթն: Երրորդ. զի ի նմա բարձրացաւ, այսինքն՝ յայտնեցաւ եւ փառաւորեցաւ Աստուածութիւն Նորա: Չորրորդ. զի խաչին ել յերկինս, որպէս սանդուղքն Յակոբայ (Հմմտ Ծն ԻԸ 10-22):

Այս առ երկրորդն:

¹ A C գի

² B ãÇù

³ C Որդի է Աստուծոյ

Թէ յետոյ էջ Հոգին

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր ոչ նախ քան զխաչն էջ Հոգին Սուրբ յառաքեալսն:

Պատասխան. Վասն ութ պատճառի.

Նախ՝ զի Քրիստոս ընդ նոսա էր մարմնով, ոչ կարատանային Հոգւոյն, այլ յորժամ ել յերկինս, ապա մխիթարիչն էջ ի նոսա:

Երկրորդ. զի ոչ էր փառաւորեալ Քրիստոս ի ձեռն խաչին, ոչ էր պարտ պարգեւել զփառաւոր Հոգին, այլ յորժամ փառաւորեցաւ, փառաւորեաց զաշակերտսն փառաւոր Հոգւովն:

Երրորդ. մարգարէն ասէ. «Ել ի բարձունս խաչին գերեաց զգերութիւն հոգւոց, առ աւար եւ բաշխեաց պարգեւս եւ ետ զՀոգին Սուրբ ազգի մարդկան» (Տես Սղ ԿԷ.19):

Չորրորդ. զի նախ արար Փրկիչն մեր զխաղաղութիւն յերկինս եւ յերկրի եւ ապա ետ զխաղաղութիւն զՀոգին Սուրբ: Յուցանէ, զի Հոգին Սուրբ ոչ իջանէ ի խռովարարս, այլ «Սուրբ Հոգին փախչի ի նենգութենէ» (Իմս Ա.5), ասէ:

Հինգերորդ. գթնամին նախ խորտակեաց եւ ապա զՀոգին պարգեւեաց, զի պարտ է նախ զպիղծ հոգին մերժել եւ ապա սուրբն բնակէ:

Վեցերորդ. զմիջնորմն ցանկոյն քակեաց, այսինքն՝ զմեղս եւ զկռապաշտութիւնս եւ ապա ետ զՀոգին Սուրբ, զի պարտ է զանհաւատութիւն մերժել եւ հաւատով զՀոգին Սուրբ¹ ընդունել:

Եւթներորդ. որպէս թագաւորք նախ հաշտին ընդ մահապարտս եւ ապա պարգեւս տան, նոյնպէս Քրիստոս նախ հաշտեցոյց զՀայր եւ ապա պարգեւս հաշտութեան ետ զՀոգին Սուրբ մարդկան, ըստ այնմ. «Հաշտեցաք ընդ Աստուծոյ մահուամբ Որդոյ նորա» (Հո Ե.10):

Ութերորդ. զի նախ Հայր եղև ծանուցեալ, եւ ապա՝ Որդին մարմնացեալ, եւ զկնի՝ Հոգին² իջեալ: Եւ սոյնպէս Երրորդութիւն Սուրբ յայտնեցաւ, որպէս յայտ է ի մեկնչեդ:

Իսկ այլ վարդապետք դնեն տասն պատճառս, զի զկնի խաչին պարգեւեցաւ Հոգին.

Նախ՝ զի չարչարանքն Քրիստոսի եղև պատճառ Հոգւոյն պարգեւաց, եւ նախկին է պատճառն քան զպատճառելին: Յայսմանէ

¹ C ǎÇù

² C Հոգին Սուրբ

ուսեալք յորժամ յիշենք զՀոգին Սուրբ, խաչ յերեսս դրոշմենք, զի խաչին իջանէ Հոգին:

Երկրորդ. զի թէ Քրիստոս այնպէս փառաւորեալ էր յառաջն, որպէս յետ խաչին, արգել եւ խափան լինէր խաչին չարչարանաց եւ փրկութեան մարդկան:

Երրորդ. զի պարտ էր Քրիստոսի, որ խոնարհութեամբ հովուէր զաշակերտսն, որ պարզամիտք էին, որպէս հաւ՝ զճագս, եւ մայր՝ զմանկունս, եւ թէ յառաջմէ զՀոգին ընկալեալք էին, ոչ էր պիտոյ հովուել զնոսս:

Չորրորդ. զի աշակերտքն ճանաչիցեն զտկարութիւնս իրեանց եւ զհտասցեն, թէ ոչ վասն իրեանց արժանաւորութեան ընտրեցան, այլ ի Քրիստոսէ:

Հինգերորդ. զի զհտասցեն, թէ ի Քրիստոսէ պարգեւեցաւ, թէ յառաջն ընկալեալք էին, ասէին, թէ¹ յԱստուծոյ է եւ ոչ ի Քրիստոսէ:

Վեցերորդ. որպէս սերմանելն յառաջ է, քան զպտուղն եւ զհունձն, վասն որոյ պարտ է նախ² զսերմ հաւատոյ³ ընդունել նոցա եւ ապա փոքր-փոքր աճմամբ ի Քրիստոսէ հասանել պարգեւաց հոգւոյն եւ պտղաբերել:

Եւթներորդ. պարտ է⁴ պատուականութիւն պարգեւաց Հոգւոյն սոյնպէս յայտնի լինել:

Եւ յայտնեցաւ երեք կերպիւ. նախ՝ ի կողմանէ պարգետողին, զի յայնժամ նստեալ էր Քրիստոս մարմնով յաթոռ փառաց թագաւորութեան իւրոյ եւ պարգեւեաց զՀոգին Սուրբ: Երկրորդ. ի կողմանէ ընդունողացն առաքելոցն⁵, որ պատշաճաւորեցան Հոգւոյն, զի փորձի զհաւիճն զվարդապետութիւն Քրիստոսի՝ զմահն եւ զյարութիւն եւ զայլն, զի թէ ոչ զհաւիճն, ոչ էին պատշաճ Հոգւոյն Սրբոյ: Երրորդ. ի կողմանէ այսմ⁶ պարգեւի, զի առաւել փառաւք եւ հռչակելի եղել, սոյնպէս զի յորժամ ընկալան⁷ զՀոգին, վաղվաղակի սքանչելիս առնէին, այնու զմեծութիւն իրեանց ցուցանելով եւ Քրիստոսի վկայելով եւ զառաքեալսն լի ցուցանելով, եւ նոքա զայլսն:

¹ A B ãçù

² A B ãçù

³ C զհաւատոյ սերմն

⁴ C էր

⁵ C ընդունողաց առաքելոց

⁶ B յայսմ կողմանէ

⁷ C ընկալեալք

Դարձեալ կարելի է եւ ութներորդ պատճառս ասել՝ առ ի ցուցանել, զի Հոգին Սուրբ ոչ ումեք առատապէս պարգեւի, եթէ ոչ Քրիստոս ի սիրտ նորա յատկապէս փառաւորեսցի, զի ոչ միայն մեծ համարի զԱստուածութիւն նորա, այլ եւ զաղքատութիւն եւ զչարչարանս եւ զանարգանս նորա: Եւ յորժամ այս ամենայն քաղցրասցի ի ճաշակելիս մեր, յայնժամ առատապէս ընդունի զՀոգին Սուրբ:

Իններորդ պատճառ. զի Հոգին Սուրբ վասն այնորիկ տուաւ, որ զցանկութիւն հաւատացելոցն ձգէ առ յերկնային փառսն, եւ յայնժամ լինի ցանկալի, որ կարելի լիցի, իսկ ներմարդութեամբն Քրիստոսի յայտնի եղեւ հասանել մարդկան յերկնային փառսն, ուստի ճահ իսկ էր, զի նախ Քրիստոս մտանէր ի փառս եւ ապա Հոգին Սուրբ պարգեւեալ լինէր:

Տասներորդ. զի թէպէտ հասարակ է Ամենասուրբ Երրորդութեան Տէրութիւն, Աստուածութիւն եւ այլն ամենայն, սակայն վարդապետք եկեղեցոյ դնեն զստեղծանելն՝ Հաւր, զտրոհելն՝ Որդոյ, եւ զզարդարելն՝ Հոգոյն Սրբոյ, որպէս ի ստեղծումն ասացաւ, տոյնպէս պարտ էր յառաջագոյն Հաւր յայտնի լինել եւ ապա Որդոյ, եւ ապա Հոգոյն Սրբոյ, որպէս ասաց Քրիստոս. «Մկրտեցէք զհեթանոսս յանուն Հաւր եւ Որդոյ եւ Հոգոյն Սրբոյ¹» (Տես Մտ ԻԸ 19):

Այսքան առ այս:

Յետ այսորիկ ճառէ անտարանիչս զհերձուածս, որ վասն բանիցս այս անկաւ ի մէջ ժողովրդեանն:

Բան. «Ոմանք ասէին՝ սա է՝ ճշմարիտ մարգարէն» (Յհ Է.40):

Մեկնութիւն. Ոմանք ի ժողովրդեանն, որ կատարեալ հաւատացեալք էին, նոքա զՅիսուս Քրիստոս ասէին, եւ որք ոչ էին կատարեալք ի հաւատս, նոքա մարգարէ կոչէին եւ զայն եզական մարգարէն, զոր Մովսէս իսաւեցաւ, ոմանք ի հրէիցն հակառակէին, ոչ զոլ Քրիստոս ասէին:

Բան. «Միթէ ի Գալիլէ՞ գալոց է Քրիստոս³» (Յհ Է.41):

Մեկնութիւն. Տգիտութիւն եւ սուտն յայտնի երեւի, որ վերջին բանն զառաջինն սուտ առնէ, որպէս յայտնէ մեկնիչդ երեք կերպի^{ciii}.

¹ A B ãÇù

² A ãÇù

³ C Քրիստոսն

Վկայութիւնք Գրոց վասն Քրիստոսի

Բան. «Ո՞չ Գիրք ասեն, թէ ի զաւակէ Դաւթի եւ ի Բեթղեէմ¹ գեղջէ գալոց է Քրիստոս» (Յհ Է.42):

Մեկնութիւն. Եւ աստ լինի երեք հարց.

Առաջին. Թէ ուստի՞ զհտենք գՔրիստոս² յազգէ Դաւթի:

Պատասխան. Բազում են վկայութիւնք վասն Քրիստոսի ի մարգարէան, այլ թէ յազգէ³ Դաւթի է, ցուցանի վեց իմն վկայութեամբ. նախ՝ Միքիա ասէ. «Եւ դու Բեթղեէմ, երկիր Յուդայ, ի քէն ելցէ ինձ իշխան⁴» (Տես Մք Ե.2) եւ այլն: Երկրորդ. Երեմիա ասէ. «Յարուցից Դաւթի ի բոյս արդարութեան եւ իմաստուն եղիցի եւ⁵ թագաւորեսցէ եւ արասցէ իրաւունս եւ արդարութիւն ի մէջ Իսրայէլի եւ յաւոր նորա փրկեսցի Յուդա, եւ Իսրայէլ բնակեսցէ յուսով» (Տես Եր ԻԳ.5-6): Երրորդ. Եսայի ասէ. «Բղիխեսցէ զաւագան յարմատոյն Յեսսեայ» (Ես ԺԱ.1) եւ այլն: Չորրորդ. ինքն Դաւիթ ասէ. «Երդուա Տէր⁶ Դաւթի [ճշմարտութեամբ եւ ոչ ստեաց նմա], ի պտոյոյ որովայնի քումմէ նստուցից յաթոռ քո⁷» (Սղ ճԼԱ.11): Եւ⁸ զի մի կարծեսցի վասն Սողոմոնի գոլ, ասէ. «Չաւակ նորա յաիտեան կացցէ, եւ աթոռ նորա՝ որպէս զարեգակն⁹» (Սղ ՉԸ.37): Հինգերորդ. յայսմանէ յայտ է վասն Քրիստոսի, որ ասէին առ հասարակ՝ Դաւիթ գալոց է, Դաւիթ յայտնելոց է: Եւ վեցերորդ. եւս յայտնի, յորժամ Մարիամ յազգէ Դաւթի էր, եւ¹⁰ զի Դուստր էր Յովակիմայ եւ զի Յովսէփայ էր խաւսեցեալ, պարտ էր, զի ծնեալն ի Մարիամայ¹¹ յազգէ Դաւթի լիցի:

Երկրորդ. Ընդէ՞ր ոչ զհտէին գՔրիստոս որդի Դաւթի:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ վասն նախանձու եւ հակառակութեան ծածկէին, թեպէտ զհտէին: Երկրորդ. յերկար բնակելոյն ի

¹ A Բեթղեհէմ

² A B ãçù

³ C յազգէն

⁴ A B ãçù ինձ իշխան

⁵ C ãçù

⁶ A B ãçù

⁷ A B ãçù քումմէ նստուցից յաթոռ քո

⁸ B ãçù

⁹ C զարեգակն եւ զլուսինն

¹⁰ A B ãçù

¹¹ C ի Մարիամու

Նազարէք, եւ այս ի բացեայ էր յերկրէն Յուդայ: Երրորդ. վասն աղքատութեան եւ խոնարհութեան ասէին՝ ոչ է սա Քրիստոսն:

Երրորդ հարց. Ընդէ՞ր ոչ ասաց Քրիստոս զվկայութիւնսն վասն իւր:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զի գիտէր, զի չէին¹ ընդունելոց եւ աւգտելոց: Երկրորդ. զի անարժանք էին, որպէս ասէ Եսայի. «Տեսանելով տեսցեն եւ մի՛ տեսցեն, զի թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեան² [այդորիկ]» (Ես 2.9-10): Երրորդ. զի նոքա կամէին զմեծագոյն հիմունս քրիստոնէական հալածել, ոչ վայել էր զսակաւ բան հաւատոյս յայտնել նոցա, զի ի Բեթղէմ ծնաւ եւ ի Նազարէք սնաւ, զի առազաստեալ լիցի ի չար մարդկանէ: Չորրորդ. զի ոչ վայել էր, թէ Քրիստոս զինքն ի թագաւորական ազգէ ասէր ծնեալ, զի պարտ էր վկայիւք փորձել, եւ նոքա չարութեամբն իրեանց կարէին վկայիցն հակառակիլ:

Բան. «Եւ եղև հերձուած ի մէջ ժողովրդեանն» (Յհ Է.47):

Մեկնութիւն. Եւ գիտելի է, զի կարէր Քրիստոս այնպէս զալ³, որ ոչ լինէր հակառակութիւն, բայց ոչ վայել էր վասն երկու պատճառի. նախ՝ որպէս լոյս արեգականն ոչ առնէ խաղաղութիւն ընդ խաւարի, եւ դեղ բժշկութեան ոչ միաբանի ընդ ցաւսն, այլ մերժէ, սոյնպէս եւ զալն Քրիստոսի յաշխարհս, որպէս ասաց ինքն. «Ոչ եկի տալ խաղաղութիւն յերկրի, այլ սուր» (Յհ Է.43): Երկրորդ. թէ այնպէս էր եկեալ, մինչ ոչ լինէր հերձուած եւ հակառակութիւն, յայնժամ ծաղիկ հաւատոյն եւ առաքինութիւն քաջացն եւ բարին ոչ երեւէին:

Բան. «Ոմանք ի նոցանէ կամեցան ունել զնա, [այլ ոչ որ միտեաց ի նա ձեռն]⁴» (Յհ Է.44):

Մեկնութիւն⁵. Որպէս եւ ասացաւ նախ, վասն չորից ոչ կարէին ունել զնա. նախ՝ զի լինէր ահ ժողովրդեանն ի վերայ նոցա: Երկրորդ. յահէ հայեցուածոցն Քրիստոսի սարսեցին: Երրորդ. լինէր երբեմն, որ կամք չարութեանցն փոխէր: Չորրորդ. երբեմն⁶ դողային զգայարանք նոցա, ձեռք եւ ոտք ի մերձենալն նենգութեամբ առ Քրիստոս:

Բան. «Եւ եկին անդէն սպասաւորքն եւ ասեն սոքա ցնոսա. “Ընդէ՞ր ոչ ածէք զնա այսր”» (Յհ Է.45-46):

¹ A B չեն

² A B ãÇù սիրտ ժողովրդեան, C ժողովրդեանս

³ A B ãÇù

⁴ C ունել զնա, եւ ոչ կարացին

⁵ A ãÇù

⁶ A B ãÇù

⁷ A B ãÇù զնա այսր

Մեկնութիւն. Քանզի յայն սակս առաքեցին, զի կալցեն զնա:

Բան. «Եւ նոքա ասեն. “Ոչ երբէք [այնպէս] խաւսեցաւ մարդ, որպէս այրն այն”» (Յհ Է.46):

Մեկնութիւն. Այս չորրորդն է, որ ի վարդապետութենէն ցուցանի, զի¹ Աստուած է Քրիստոս. ի վկայութենէ սպասաւորացն, թէ՛ «Ոչ երբէք խաւսեցաւ մարդ, որպէս այրն այն», իբրոյ թէ ասել. «Այնպէս գեղեցիկ խաւսի, մինչ զի ոչ երեւի սոսկ մարդ, այլ գեր ի վերոյ քան զմարդ»: Աստուած երեւի, զի Քրիստոս այլ բանս ասաց ընդ սպասաւորսն, եւ նոքա զկերպ խաւսելոյն² ասեն, այլ զբանն ոչ յիշեն, թէ զայս ինչ³ խաւսեցաւ:

Տես, նախ զինուորք էին, երկրորդ՝ կաշառեալք, երրորդ՝ հեթանոսք, չորրորդ՝ ոչ գիտէին զաւրէնս, հինգերորդ՝ ոչ էին տեսեալ նշանս, վեցերորդ՝ եւ ոչ երկար վարդապետել, եւ այնպէս փութով հաւատացին, իսկ քահանայքն ամենայնի սոցա ընդդէմ եւ ոչ հաւատացին Քրիստոսի:

Բան. «Մի՞թէ եւ դուք մոլորեցարուք⁴» (Յհ Է.47):

Մեկնութիւն. Որք ի Քրիստոս հաւատացին, մոլորեալ ասէին, յայտ է, թէ զբարին չար ասեն եւ զլոյսն՝ խաւար, եւ այնու ցուցանէին, թէ փարիսեցիքն, որք կրանաւորք եւ դպիրք էին, ոչ հաւատային ի Նա, այլ տգէտ եւ յիմար ժողովուրդն, վասն այն ասեն.

Բան. «Մի՞թէ յիշխանաց որ հաւատաց ի նա⁵, այլ խաժամուժ ամբոխն» (Յհ Է.48-49):

Մեկնութիւն. Եւ սուտ են, զի Նիկողիմոս իշխան էր եւ վարդապետ եւ հաւատացեալ էր, եւ այլք բազումք⁶ ի ծածուկ⁷ հաւատացեալք: Խաժամուժ խառնիճաղանճ ժողովուրդն է, որ ծերք եւ տղայք լինին, եւ ծերք քան զտղայս անմտագոյնք, որ ոչ զիր գիտեն եւ ոչ զաւրէնս:

Բան. «Եւ նզովեալք են» (Յհ Է.49):

Մեկնութիւն. Որպէս գրեալ էր յԱւրէնս. «Անիծեալ [ամենայն մարդ], որ ոչ կացցէ⁸ յամենայն բանս¹ արինացն» (Տես Բ.Օր ԻԷ.26):

¹ A B թէ

² C պատասխանոյն

³ A B ãçù

⁴ C մոլորեցալք

⁵ C յիշխանացն եւս հաւատաց

⁶ C բազումք էին

⁷ B ãçù ի ծածուկ

⁸ A B կայցէ

Բան. «Պատասխանի ետ Նիկողիմոս, որ մի էր ի նոցանէ» (Յհ Է.50):

Մեկնութիւն. Մի էր ըստ իշխանութեան, զի եպիսկոպոս էր եւ վարդապետ, այլ ոչ ըստ չարութեան, զի նա հաւատացեալ էր եւ բարեմիտ, եւ նոքա՝ չարք եւ անհաւատք:

Բան. «Միթէ արեւքն մեր դատի՞ն [զմարդ]» (Յհ Է.51):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զի նախ հարցանեն եւ² զվկայս³ կացուցանեն եւ ապա դատապարտեն: Չայս ասէր իմաստութեամբ, զի յաւժարեացին նոքա կոչել զՔրիստոս եւ լսել ի նմանէ: Միթէ հաւատային, որպէս ինքն հաւատացեալ էր, եւ նոքա ոչ ընկալան զխրատն, այլ բարկացան.

Բան. «Միթէ եւ դո՞ւ [եւս] ի Գալիլէէ [իցես]»⁴ (Յհ Է.52):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ աշակերտ գալիլեացոյն, զի նախատանաւք ասէին:

Բան. «Մարգարէ ի Գալիլէէ ոչ յառնէ » (Յհ Է.52):

Մեկնութիւն. Եւ սուտ ասեն, զի շատք ի մարգարէիցն անտի էին, որպէս Եղիսէ եւ Տուրիաս եւ Դեբովրա, լինի թէ եւ այլք եւս, իսկ թէ վասն եզական⁵ մարգարէին ասէին, որ էր Մեսիայն, ըստ այսմ եւ⁶ սուտ են, զի Եսայի գրեալ է, զի Քրիստոս Նազովրեցի կոչեացի: Եւ յայտ է, զի գալիլեացի լինէր, զի Նազարեթ ի Գալիլեա էր, զի ըստ եբրայեցոցն թարգմանութեան սոյնպէս գրեալ է Եսայի ԺԱ. «Ելցէ Նազովրեցի⁷ յարմատոյ անտի» (Հմմտ Ես ԺԱ.1), եւ գայս վկայութիւն կարող էր ի մէջ ածել Նիկողիմոս, զի արեւնագետ էր, սակայն ոչ իշխեաց:

Թէ մարգարէ ոչ է Քրիստոս

Հարց⁸. Պա՞րտ է Քրիստոսի մարգարէ ասել, թէ ոչ:

Պատասխան. Պարզաբար մարգարէ ոչ ասեմք Քրիստոսի, այլ բաղդատութեամբ, ուստի յայտ է, որք կատարեալ ունէին զհաւատն, ասէին՝ սա է Քրիստոսն, եւ անկատարքն հաւատով ասէին՝ ճշմարիտ մարգարէն է: Նախ՝ զմարգարէութիւն մասնաւոր գիտութիւն է շնորհաց,

¹ A B ãçù

² C ãçù

³ A B վկայս

⁴ B C □ալիլեացի եւ

⁵ C եզական յատուկ

⁶ B ãçù

⁷ C Նազարացի

⁸ A B ãçù

իսկ գիտութիւն ի Քրիստոս լրումն է շնորհաց անդստին յարգանդին միութեամբ¹ Բանին: Երկրորդ. նսեմաբար գիտութիւն հանճարոյն, ուստի յայտ է, զի երանեալքն փոխի մարգարէութիւն ըստ Պաղոսի, իսկ գիտութիւն ի Քրիստոս էր պայծառ լուսաւորութիւն քան զերանելեացն եւ զիրեշտակացն, ապա ուրեմն Քրիստոս ոչ է մարգարէ, այլ բաղդատութեամբ կոչի մարգարէ, որպէս առաքեալք եւ քահանայապետ, նոյնպէս եւ մարգարէ: Նախ՝ զի մարգարէութիւն է ծածկելոց գիտութիւն, այսինքն՝ ներկայի, անցելոյն եւ հանդերձելոյն, եւ զայս գիտութիւնս ունէր Քրիստոս: Երկրորդ. զի մարգարէն զպատգամս Աստուծոյ բերէ, եւ սոյնպէս կոչի Քրիստոս, ըստ այնմ. «ՉԱստուած ոչ որ ետես երբէք², բայց Միածինն, նա պատմեաց» (Յհ Ա.18):

Իսկ որք մինչ ի խաչն մարգարէ ասեն զՔրիստոս եւ ուղեւոր, այսինքն՝ ճանապարհորդ, եւ յետ խաչին ըմբռնող, նոքա կատարեալ ուրացողք են եւ նեստորականք վասն չորից. նախ՝ զի մեզ հաւասար ցուցանեն զՔրիստոս եւ ոչ ինչ առաւել, զի եւ³ մեք ի հասարակ յարութեան փոփոխիմք: Երկրորդ. յարգանդէ ոչ ասեն Աստուած եւ անապական մարմնով ծնեալ: Երրորդ. ի վերնատունն ոչ ասեն անապական մարմին բաշխեալ, այլ ապականացու, որ ոչ փրկէ զճաշակողս: Չորրորդ. զի ասէ Ալպէրտ վարդապետն նոցա⁴, թէ Քրիստոս էր համանգամայն ճանապարհորդ եւ ըմբռնող ի կէտ յղութեան իւրոյ:

Արդ, ճանապարհորդ էր ըստ մարմնոյ տնաւորութեան մահուամբն եւ յարութեամբն մտանել ի փառս, եւ ըմբռնող, զի բանական իմացմամբ մտաց զմայլեալ էր միաւորութեամբ աստուածային փառաց, եւ այսու փառաւք ըմբռնէր Քրիստոս զամենայն հունաւորս ներգործութեամբ եւ ճանաչէր զամենայն անհունս զերազանց տեսութեամբ:

Այսքան առ այս:

¹ Ը միաւորութեամբ

² Ը օճն

³ Ը օճն

⁴ Ը ֆոսն օւոց

Գլուխ Ը

Եւ աստ է աւելորդ աւետարանն, որ վասն կնոջն շնացելոյ¹, գոր մեք ի վերջոյ Աւետարանիս դիցուք զմեկնութիւն նորա^{civ}:

Եւ աստ ճառէ դարձեալ վասն լուսաւոր վարդապետութեան Քրիստոսի եւ ասէ.

Բան. «Դարձեալ խաւսեցաւ Յիսուս» (Յհ Ը.12):

Մեկնութիւն. Թիս այս ըստ կարգին է ութներորդ գլուխ² եւ չորրորդ ըստ հատորին:

Սոյնպէս, զի որ որ Աստուծոյ զուգի տետողութեամբ եւ յաւիտենականութեամբ Աստուած է, իսկ Քրիստոս սոյնպէս հաւասարի Աստուծոյ, ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Եւ զՔրիստոսի յաւիտենականութիւն³ ցուցանէ աստ չորս կերպիւ. նախ՝ զի յետ արձակման կնոջն շնացելոյ տրամաբանութիւն եղել ի մէջ Քրիստոսի եւ դպրացն եւ փարիսեցոցն, եւ Քրիստոս պատասխանի ետ. «Ես ի վերուստ եմ եւ ոչ յայսմ աշխարհ⁴» (Յհ Ը.23): Երկրորդ. ամենայնի արարչութեամբ, զի որ զամենայն առնէ, յաւիտենական է՝ ասելովն. «Ես եմ նախ, - որ է սկիզբն, - եւ որ խաւսիմս ընդ քեզ» (Յհ Ը.25): Երրորդ. ի մշտնջենաւորութիւն պարգեւելոյն՝ ասելով. «Եթէ որ զբանն իմ պահեսցէ, զմահ մի՛ տեսցէ յաւիտեան⁵» (Յհ Ը.51), եւ այլն: Չորրորդ. յառաջագոյն գոլոյն Քրիստոսի, քան զԱբրահամ:

«Դարձեալ խաւսեցաւ Յիսուս». երեք բան կամի վարդապետել. նախ՝ «Ես եմ լոյս աշխարհի» (Յհ Ը.12): Երկրորդ. «Որ գայ զհետ իմ, ի խաւարի մի՛ մնասցէ» (Տես Յհ Ը.12): Երրորդ. «Այլ ընկալցի զլոյսն կենաց» (Յհ Ը.12):

Եւ զառաջինն աստ ճառէ, յորժամ ասեն ցնա փարիսեցիքն: Չերկրորդն անդ, յորժամ ասէ⁶ ցնոսա դարձեալ Յիսուս. «Երթամ եւ խնդրիցեք

¹ A B ãçù որ վասն կնոջն շնացելոյ

² A B ãçù

³ C յատկութիւն

⁴ A աշխարհի

⁵ A B ãçù

⁶ B ìñì

զիս» (Յհ Ը.21): Չերբորդն անդ, ուր ասէ. «Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ, եթէ որ
զբանն իմ պահեսցէ, զմահ մի՛ տեսցէ» (Յհ Ը.51):

Թէ լոյս է Քրիստոս

Իսկ աստ ցուցանէ նախ վասն լուսաւոր եւ մեծ վարդապետութեան Քրիստոսի, որպէս ասէ.

Բան. «Դարձեալ խաւսեցաւ ընդ նոսա] Յիսուս եւ ասէ. “Ես եմ լոյս աշխարհի¹”» (Յհ Ը.12):

Մեկնութիւն. Եւ վարդապետութիւն Քրիստոսի մեծ է վասն երեք պատճառի.

Նախ՝ վասն յատուկ մեծութեան Քրիստոսի, որպէս ասէ. «Ես եմ լոյս աշխարհի», զի այլ սուրբք ոչ են լոյս, այլ լուսաւորեալք յայսմ լուսոյ, ըստ այնմ. «Էր լոյսն ճշմարիտ, որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ, որ գալոց է² աշխարհ³» (Յհ Ա.9):

Երկրորդ. ասէ վասն բարութեան այսմ լուսոյ.

Բան. «Որ գայ զկնի իմ, ի խաւար մի՛ մնացէ» (Տես Յհ Ը.12):

Մեկնութիւն. Չկնի Քրիստոսի երթալն է հաւատով եւ սիրով հետեւիլ նմա, եւ որ այնպէս զհետ Քրիստոսի երթայ, ոչ գնայ ընդ խաւար մեղաց եւ անգիտութեան եւ ոչ հասանէ ի խաւար դժոխոցն:

Երրորդ. ասէ վասն պտղոյ այսմ լուսոյ:

Բան. «Այլ ընկալցի զլոյսն կենաց» (Յհ Ը.12):

Մեկնութիւն. Չի աստ հանճար մեր լուսաւորի ի տեսանելն զԱստուած եւ կամք մեր վերասցի ընդունել զԱստուած կատարելապէս, եւ անդ՝ կենաքն յաիտենական, որ է լոյսն անստուեր եւ անմահութեան:

Դարձեալ՝ որպէս ասէ Եսայի. «Չերկիր Չաբուղոնի լոյս մեծ ծագեալ⁴» (Հմմտ Ես Թ.1-2), այսինքն՝ ոչ մարգարէ, այլ լոյս ի լուսոյն, ո՛չ ի Գալիլէէ, այլ յերկնից, ո՛չ Իսրայելի միայն, այլ ամենայն հաւատացելոց:

Դարձեալ՝ չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ ասելն՝ Ես, ցուցանէ զմիաւորութիւն Բանին եւ մարմնոյն: Երկրորդ՝ եմ, զի մշտնջենաւոր է: Երրորդ՝ լոյս բնութեամբն: Չորրորդ. աշխարհի, զմեծութիւն, որպէս արեգական լոյս:

¹ A B ãÇù

² B ãÇù որ □ալոց է

³ A B ãÇù

⁴ C ծա□եաց նոցա

Վասն վկայութեան

Բան. «Ասեն ցՆա փարիսեցիքն. “Դու վասն անձին քո վկայես, եւ [վկայութիւն քո] չէ ճշմարիտ¹”» (Յհ Ը.13):

Մեկնութիւն. Այսինքն² ոչ է հաստատ կամ ոչ է ընդունելի: Եւ գիտելի է, զի վկայութիւն հաստատի եւ ճշմարտի վասն ստոյգ ճանաչմանն, եւ վասն այնորիկ վկայութիւն մարդոյ վասն ինքեան ոչ է հաստատ, զի թէպէտ մարդ ստուգապէս զինքն³ ճանաչէ, սակայն մարդ զինքն միշտ առաւել սիրէ⁴ անկարգաբար եւ վասն անչափ սիրոյն կուրանայ ճանաչումն իւր, վասն այնորիկ վկայութիւն նորա անհաստատ լիցի, իսկ Աստուած զինքն եւ զամենայն ստուգապէս ճանաչէ, եւ ի սէր նորա թիրութիւն ոչ է, վասն այնորիկ վկայութիւն նորա վասն ինքեան ճշմարիտ է: Եւ վկայութիւն մարդոյ վասն Աստուծոյ անհաստատ է վասն պակասութեան ճանաչմանն, ապա ուրեմն վկայութիւն ճշմարիտ է⁵, թէպէտ վասն ինքեան վկայէ, զի ոչ ունէր պակասութիւն ի⁶ ճանաչումն եւ ոչ անկարգութիւն սիրոյ, ո՛չ յԱստուածութիւն եւ ո՛չ ի մարդկութիւն Իւր, որպէս ասէ.

Բան. «Թէպէտ [Եւ ես] վկայեմ վասն իմ⁷, ճշմարիտ է, զի գիտեմ՝ ուստի եկի եւ յո՞ երթամ⁸» (Յհ Ը.14):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁹ կատարելապէս¹⁰ ճանաչեմ զՀայր, ուստի ելի եւ եկի յաշխարհ վասն փրկութեան մարդկան, եւ առ Հայր վերստին դառնամ: Այսու յայտնի է նախկին ասացեալն, այսինքն՝ զի Քրիստոս լոյս է էութեամբ, զի նա է Բանն ելեալ ի Հարէ, որպէս լոյս ի լուսոյ: Եւ զայս յայնժամ ոչ ծանեան հրէայքն, վասն այնորիկ ասէ.

Բան. «Դուք ո՛չ գիտէք ուստի գամ, կամ յո՞ երթամ» (Յհ Ը.14):

¹ A B ãÇù քո վկայես, եւ վկայութիւն քո չէ ճշմարիտ

² B ãÇù, C Զի

³ C ãÇù

⁴ C ãÇù

⁵ C ãÇù ճշմարիտ է

⁶ C ãÇù պակասութիւն ի

⁷ C թէպէտ վկայութիւն իմ

⁸ B ãÇù յո՞ երթամ

⁹ B ãÇù

¹⁰ C ãÇù այսինքն՝ կատարելապէս

Մեկնութիւն. Չի ոչ գիտէին գՔրիստոսի Աստուածութիւն: Իսկ թէ որ ասիցէ՝ գրեալ է յԱռակն. «Գովեսցէ զքեզ ընկերն եւ մի՛ քո բերան» (Առ ԻԷ.2):

Պատասխան. Ասեն վարդապետք, թէ փառասիրութեամբ գովելն մեղք է, այլ ճշմարտութեամբ գովութիւն, որ խափանէ զստութիւն եւ վասն հասարակաց աւգտի, առաքինի գործ է:

Եւ գիտելի է, զի վկայութիւն ինչ թիւրի վասն երեք պատճառի. նախ՝ վասն տգիտութեան հանճարոյն: Երկրորդ. վասն փառասէր կամացն: Երրորդ. յորժամ բանն եւ իրն ոչ յարմարի, վկայութիւն չէ ընդունելի:

Իսկ Քրիստոսի վկայութիւն ճշմարիտ է. նախ՝ զի գիտէր ուստի եկն՝ ի Հարե, եւ յո՞ երթայ՝ առ Հայր: Երկրորդ. զի անախտ էր կամքն Քրիստոսի եւ ազատ ի մարդահաճութենէ¹, զի զճշմարիտն ասաց, զի էակից էր Հար եւ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ: Երրորդ. զի ասաց. «Ես եմ լոյս աշխարհի» (Յհ Ը.12), եւ այլն: Եւ ճշմարտապէս Բանն եւ իրն հաւասարեցան, զի լուսաւոր կեանս տայ հաւատացելոց իւրոց, մանաւանդ զառիւստեանն աստ զկոյրսն լուսաւորէր, ապա ուրեմն ճշմարիտ է վկայութիւն Քրիստոսի վասն իւր:

Բան. «Դուք ըստ մարմնոյ դատիք» (Յհ Ը.15):

Մեկնութիւն. Չորս կերպիւ է. նախ՝ զի ոչ դատէին հոգով եւ ոչ կամաւքն Աստուծոյ, այլ ըստ չարութեան իւրեանց, զի աստ մարմնոյ անուամբ զչարութիւն մեղացն ասէ: Երկրորդ. զի գՔրիստոս վասն զգալի կերպի եւ աղքատութեան տկար մարդ կարծէին: Երրորդ. զի ըստ արտաքին կեղեւոյ արինացն քննէին եւ դատէին գՔրիստոս, եւ ոչ ըստ իմացման մտացն: Չորրորդ. դատելն ըստ մարմնոյ է, որպէս հերձուածողք բաժանեն զմարմինն ի Բանէն եւ հաւասար մեզ սոսկ մարդ եւ բնութիւն մարդոյ որոշեալ քննեն:

Բան. «Ես ոչ դատիմ եւ ոչ գոք» (Յհ Ը.15):

Մեկնութիւն. Այսինքն² ոչ դատիմ, որպէս դուք ըստ արտաքին երեւմանն, այլ իբրեւ Աստուած ի սիրտս նայիմ³: Դարձեալ՝ յառաջին զալուստս⁴ ոչ արհամարհեմ եւ ոչ դատեմ գոք, այլ կերպ ցուցանեմ, այլ ի վերջին զալուստն դատեմ⁵:

¹ C ձեռա□րում առաջին և երկրորդ բաժանումների բացատրության տեղերը շփոթել:

² B ãÇù

³ C ի սիրտսն հայիմ

⁴ C □ալուստն

⁵ C □ալստեանն դատիմ

Բան. «Եւ դատաստանն¹ իմ ճշմարիտ է» (Յհ Ը.16):

Մեկնություն. Այսինքն՝ հաստատուն:

Եւ ասէ զպատճառն.

Բան. «Ձի չեմ միայն, այլ ես, եւ որ առաքեացն զիս՝ Հայր²» (Յհ Ը.16):

Մեկնություն. Նախ՝ զանորոշելի անձինքն նշանակէ, քանզի մինն աստուածային³ անձանցն միշտ ի միսն կայ, եւ ոչ կարեն յատուկ գոյ, վասն այնորիկ զի համագոյակիցք են միմեանց, վասն այն Հայր ընդ Քրիստոսի էր միշտ, եւ գոր ինչ Քրիստոս դատի, նա դատի: Դարձեալ՝ զի մի է բնութիւն եւ իմաստութիւն եւ կամքն եւ փառքն եւ այլն, սոյնպէս մի է եւ վկայութիւն իւր եւ Հայրն, որպէս ասէ:

Վասն երկու եւ երեք վկայից

Բան. «Եւ յարէնս⁴ ձեր գրեալ է» (Տես Յհ Ը.17):

Մեկնություն. ՅԵրկրորդ Աւրէնքն ասէ՝ ԺԷ, թէ երկուց մարդոց վկայութիւն ընդունելի է իբրեւ ճշմարիտ եւ հաստատ (Հմմտ Բ.Օր ԺԷ.6-7), թէպէտ սակաւ ունիցին զճանաչումն եւ կամք նոցա չար ցանկութեամբ կարէ խոտորիլ, ապա ուրեմն առաւել հաստատուն է վկայութիւն Հայր եւ Որդոյ⁵, որք ոչ ունին պակասութիւն ճանաչման եւ ոչ թիրութիւն կամաց: Ասեն ոմանք, թէ երկու եւ երեք վկայ կացուցաւ ի խորհուրդ երից անձնատրութեանցն Աստուծոյ, ըստ այնմ. «Երեք են, որ վկայեն յերկինս՝ Հայր, Բանն եւ Հոգին Սուրբ» (Հմմտ Ա Յհ Ե.8): Եւ ոմանք ասեն, թէ երկու վկայն կարեն ստել եւ չարանալ կամաւք, որպէս ծերքն Շուշանայ (Տես Դն ԺԳ), եւ երեքն՝ ոչ:

Դարձեալ՝ յորժամ⁶ ի մին կողմանէ մին լինի վկայ եւ ի միւս կողմանէն⁷ երկու, երկուքն առաւել վկայեն քան զմինն, եւ որքան առաւել են վկայքն, առաւել լինի հաստատուն: Եւ դարձեալ՝ յորժամ երկու վկայք լինին եւ մին վկայեալն⁸, սոյնպէս երեք եղեն վկայք միոյ Բանին:

¹ C դատաստան

² A B ãÇù զիս՝ Հայր

³ A յաստուածային

⁴ C յօրէնս իսկ

⁵ C Հոգւոյն Որդոյն

⁶ C ãÇù

⁷ B կողմանէ

⁸ B վկայելն

Այս ըստ մարդկան վկայից:

Այլ առ Աստուած մինն յերից անձանցն հաւատարիմ վկայ է. նախ՝ զի իւրաքանչիւր յաստուածային¹ անձանցն այնպէս հաւատարիմ է, որպէս երեքեանն, զի զմի եւ զնոյն զիմաստութիւն² եւ զբարութիւն ունին: Երկրորդ. զի Քրիստոս այնու ցուցանէ զինքն ճշմարիտ Աստուած եւ հաւասար Հայր, զի վկայութիւն իւր ճշմարիտ է, իսկ մարդոյ վկայութիւն վասն իւր չէ ճշմարիտ, եւ յայտ է ի մեկնչեղ³: Դարձեալ կարենք ասել, զի Հայր եւ Քրիստոսի վկայութիւնքն էին բազմադիմի գործ սքանչելեացն:

Չկնի ճառէ զդիմադրութիւն հրէիցն ընդդէմ Բանին Քրիստոսի.

Բան. «Ասեն ցնա. “Ո՞ր է Հայր քո”» (Յհ Ը.19):

Մեկնութիւն. Իբրու ասել, թէ⁴ Հայր քո ոչ այնպիսի մեծ ոք լինիցի, զի պարտ է նմա հաւատալ, զի զՔրիստոս սոսկ մարդ համարէին եւ որդի Յովսեփայ, զոր եւ աղքատ գիտէին:

Բան. «Ոչ զիս գիտէք եւ ոչ՝ զՀայրն իմ⁵» (Յհ Ը.19):

Մեկնութիւն. ՉՔրիստոս Աստուած ոչ գիտէին, վասն այնորիկ եւ զՀայրն ոչ գիտէին:

Բան. «Եթէ զիս գիտէք, եւ զՀայրն [իմ] թերեւս [գիտէիք]» (Յհ Ը.19):

Մեկնութիւն. Թէպէտ հրէայքն մեծագոյն⁶ ճանաչումն Աստուծոյ ունէին քան զհեթանոսս, ըստ այնմ. «Յայտնի է ի Հրէաստանի Աստուած» (Մղ ՀԵ.2), եւ այլն, սակայն զխորհուրդ եռանձնեայ Աստուածութեան ոչ ճանաչէին, զոր Աւետարանն ուսուցանէ, վասն որոյ ոչ հրէայքն եւ ոչ տաճիկքն⁷ զԵրրորդութիւն ոչ ճանաչեն, զի ոչ ունին զԱւետարանն:

Եւ չորիք դիւրաւ ճանաչի Որդւովն Հայր. նախ՝ առընչութեամբն, զի Որդին Հայրն է Որդի: Երկրորդ. տեսանելեան անտեսն ճանաչի: Երրորդ. ի պատճառելոյն զպատճառն ճանաչենք եւ⁸ գտանենք: Չորրորդ. ի հաւասարէն զհաւասարն գիտենք, որպէս մեկնիչդ երեք

¹ B աստուածային

² C զի մի եւ զնոյն իմաստութիւն

³ C յայտնի է ի մեկնիչդ

⁴ C օ՛հ

⁵ A օ՛հ

⁶ B օ՛հ

⁷ A B ոչ հրէայն եւ ոչ տաճիկն

⁸ C օ՛հ ճանաչենք եւ

արինակ տայ հաւասարութեան^{ev}. վասն բնութեան, վասն իմաստութեան եւ վասն բարի կամացն¹:

Բան. «Ձայս ասաց ի տան գանձին» (Յհ Ը.20):

Մեկնութիւն. Ոչ գայն ասէ, ուր զգանձանակն դնէին², եւ ոչ, ուր զարծաթն փոխէին ի տաճարին, այլ տուն գանձի ասի տեղին այն, յորում պահեալ լինէր նուէրք ժողովրդեանն ի շինուածս տաճարին եւ ի պէտս աղբատաց³:

Եւ գտեղիս գայս⁴ յիշէ աւետարանիչս վասն երից. նախ՝ առ ի ցուցանել զհամարձակ եւ զյայտնի վարդապետութիւն Քրիստոսի: Երկրորդ. առ ի հաւատարմութիւն եւ ի ստուգութիւն պատմութեանս: Երրորդ. առ ի ցուցանել զաստուածային զարութիւն, զի թէպէտ ի տեղին յայն⁵ դիրաւ կարէին ըմբռնել զՔրիստոս, որք կամէին սպանանել, այլ խափանեցան ի զարութենէ Քրիստոսի:

Բան. «Ձի չեւ էր հասեալ ժամ նորա» (Յհ Ը.20):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁶ ի նմանէ նախասահմանեալ ժամանակն⁷, զի յորժամ կամեցաւ, ըմբռնեցաւ եւ ոչ՝ յառաջ:

Քրիստոս կամաւ մեռաւ

Հարց. Վասն է՞ր կամաւ մեռաւ Քրիստոս:

Պատասխան. Ասացաւ ի վերոյ վասն չորս պատճառի, եւ այժմ ասացից, զի մահն Ադամայ եւ որդւոց նորա եւ Տեառն մերոյ⁸ որոշեցի, զի մահն Ադամայ եղև ի ներգործութենէն, յորժամ եկեր զպտուղն, զի թէ ոչ էր կերեալ, ոչ էր մեռեալ: Եւ մահ որդւոցս նորա է ի հարկէ եւ⁹ ակամայ եւ անգիտութեամբ մեր, իսկ մահն Քրիստոսի է կամաւոր եւ գիտութեամբ, զի թէ ոչ էր կամեցեալ, ոչ էր ըմբռնեալ:

¹ C բարեկամացն

² C քրէին

³ B այլ տուն գանձի ասի տեղին այն

⁴ A B այս

⁵ B այն

⁶ B օձն

⁷ C ժամն

⁸ B օձն եւ Տեառն մերոյ

⁹ C օձն

Յորժամ ճառեաց աւետարանիչս զբանն Քրիստոսի, թէ որպէս էր լոյս աշխարհի, այժմ ասէ, զի հետեւողք նորա ոչ երթան ի խաւար:

Բան. «Ասէ ցնոսա դարձեալ Յիսուս» (Յհ Ը.21):

Մեկնութիւն¹. Աստ նախ ցուցանէ, թէ նոքա, ընդ որս խաւար, պակասեալ էին յայսմ լուսոյ, որպէս² զգալի արեգակն յորժամ ելանէ յայսմ կիսագնդէ, առ մեզ խաւար լինի, նոյնպէս Քրիստոս, որ արեգակն է արդարութեան, յորժամ մահուամբ ել յայսմ աշխարհէ, խաւարեցան³ հրէայքն անհաւատութեամբ եւ ի չարիս իրեանց խստացան: Եւ այս եղև արդար դատաստանան Աստուծոյ, զի զայն⁴ ամենայն նշանքն, զոր արար եւ քարոզեաց, այլ եւ զնշանս խաչին եւ յարութեան տեսին եւ զհտէին զարեմանս եւ զմարգարէսն, եւ ոչ հաւատացին: Եւ հեթանոսք, որք չունէին զմարգարէսն եւ հաւատացին, որպէս Ղուկիանոս հարիւրապետն, յորժամ ետես զնշանս ի մահն Քրիստոսի, ասաց. «Արդարեւ աս է⁵ Որդին Աստուծոյ» (Հմմտ Ղկ ԻԳ.47):

Յիրաւի եթող զհրէայսն, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ երթամ, եւ խնդրիցեք զիս» (Յհ Ը.21):

Մեկնութիւն. Քրիստոս մահուամբ առ Հայր գնաց մարմնով⁶, յորմէ Աստուածութեամբն ոչ բնաւ որոշեցաւ⁷ ի Հայրէ, եւ զկնի մահուանն Քրիստոսի հրէայքն խնդրէին զՆա ոչ սիրով վասն սքանչելեաց, կամ վասն⁸ քարոզի, կամ խաղաղութեան, այլ ատելութեամբ հալածելով զնա ընդ անդամս իւր, զի հալածեցին զառաքեալս եւ զհաւատացեալսն ի Քրիստոս, որպէս ասէ ի Գործսն⁹:

Բան. «Եւ ի մեղս ձեր մեռանիցիք» (Յհ Ը.21):

Մեկնութիւն. Նախ՝ անհաւատութիւն: Երկրորդ. այլ անապաշտ մեղք, որ անհաւատութեան հետեւի, եւ այնու հասին ի մահն յախտեմական: Եւ դարձեալ՝ վասն իրեանց մեղացն, որ ոչ ընկալան զՔրիստոս եւ ոչ զառաքեալսն նորա, զերեցան ի Տիտոսէ, որպէս Քրիստոս յառաջագոյն մարգարէաբար ասաց. «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, որ

¹ Բ Մեկնութիւն. Ասէ ցնոսա դարձեալ Յիսուս փխ Մեկնութիւն

² Բ յորժամ

³ Ը համրեցան

⁴ Ը զայս

⁵ Ը էր

⁶ Ը մարմնովն

⁷ Ը ոչ եմ որոշեալ

⁸ Ը օճն

⁹ Ը օճն ի Գործսն

կոտորէր¹ [զմարգարէս եւ քարկոծ առնէր զառաքեալսն առ նա]» (Մտ ԻԳ.37):

Եւ սոքա ոչ կարացին գնալ, ուր Քրիստոս գնաց. նախ՝ զի բարձր է երկինք, երկրորդ՝ հեռի, երրորդ՝ անհաւատութիւն, չորրորդ՝ մեղքն խափանէ յերկնային փառացն, որպէս ասէ Պաւղոս. «Առանց հաւատոյ անհնար է հաճոյ լինել Աստուծոյ» (Տես Եբ ԺԱ.6):

Բան. «Ասէին հրէայքն. “Միթէ զհարովի՞ն երթայցէ²”» (Յհ Ը.22):

Մեկնութիւն. Կամ չարութեամբ ասէին՝ անձնամահ լինի³ վասն երկիրի մեր, որպէս ասէ մեկնիչդ: Դարձեալ՝ զհարովի երթալն, այսինքն՝ ինքն⁴ ըստ ինքեան վարի ի դիւ յանապատ: Դարձեալ՝ լուեալ էին հրէայքն, թէ Քրիստոս կամաւորապէս մեռանելոց է, ըստ Եսայեայ. «Ձի ի մահ մատնեաց զանձն իւր» (Տես Ես ԾԳ.12), եւ զայս փոխս վասն չարչարանացն ասէ, վասն այնորիկ հրէայքն այսպն առնելով զՔրիստոս, զոր եւ սուտ քրիստոս համարէին եւ ասէին. «Միթէ զհարովի՞ն երթայցէ»: Անմտաբար զբանն Քրիստոսի ծանեան եւ ասացին, զի թէ Քրիստոս վասն զհարովին երթալոց էր խաւսեցեալ զբանն, կարէին նոքա այնպէս զկնի Նորա գնալ, իսկ միտք բանիցն Քրիստոսի էր, զի նոքա ոչ կարէին հետեւել նմա ի կեանս յաւիտենականս:

Այժմ ճառէ զպատասխանին Քրիստոսի, որ յայտնէ զմիտս ասացեալ բանին:

Ի վերուստ է Քրիստոս

Բան. «Դուք ի ներքուստ աստի էք⁵, եւ⁶ ես ի վերուստ անտի եմ» (Յհ Ը.23):

Մեկնութիւն. Ասացաւ ի վերոյ, թէ յաւիտենականութիւն Քրիստոսի ցուցանի չորս կերպիւ: Այս առաջինն է, որ ասէ. «Ես ի վերուստ եմ, եւ ոչ եմ յաշխարհէ, դուք՝ ի ներքուստք»: Նախ՝ որպէս ասէ մեկնիչդ, զի թանձրամիտք էին եւ չարախորհուրդք, Ես բարձրագոյն եմ մտաւք եւ բարի, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cvi}:

¹ C կոտորէիր

² A B ãÇù երթայցէ

³ C լինել

⁴ B ãÇù

⁵ A B ãÇù աստի էք

⁶ A C ãÇù

Դարձեալ՝ ի ներքուստ. նախ՝ ի ներքոյ սկզբնական մեղաց եւ ապականութեամբ ծնեալք: Երկրորդ. ի ներքոյ մահու եւ դատապարտութեան, վասն որոյ հարկ էր նոցա մեռանել, եւ մերժումն հոգւոց նոցա ի մարմնոյ ոչ էր ազատ կամաւք իրեանց:

Իսկ Քրիստոս ի վերուստ ասի երեք կերպիւ. նախ՝ զի Աստուածութեամբն ի Հարիէ է¹, այլ եւ մարդկութեամբն զբանական հոգին միայն յԱստուծոյ ունէր, եւ մարմինն ներգործութեամբ Հոգւոյն Սրբոյ էր ձեւացեալ: Երկրորդ. ի վերոյ էր սկզբնական մեղաց: Երրորդ. ի վերոյ էր մահու եւ ապականութեանց, վասն որոյ Քրիստոս ունէր կատարեալ տէրութիւն ի վերայ մարմնոյ իւրոյ՝ մերժել զհոգի ի մարմնոյն կամ միատրել, որպէս ասէր. «Իշխանութիւն ունիմ դնել զանձն² եւ առնուլ զսա» (Տես Յհ Ժ.18):

Բան. «Եւ ես չեմ յաշխարհէ» (Յհ Ը.24):

Մեկնութիւն. Նախ՝ Աստուածութեամբն չէր յաշխարհէ, թէպէտ մարմինն եւ հոգին: Երկրորդ. զի ոչ ունէր զչարութիւն աշխարհական: Իսկ հրէայքն յաշխարհէ ասին վասն անհաւատութեան եւ այլ մեղացն, զոր ունէին, իսկ կսկիծն մարմնոյն է³, եւ մորմոքումն՝ սրտին: Դարձեալ՝ կսկիծն զգայականին է, եւ մորմոքելն՝ բանականին: եւ Դարձեալ՝ մորմոքն ի բանիցն, լինի եւ կսկիծն՝ ի գործոցն, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cvi}:

Ապա զկնի ասէ զհնար փրկութեան նոցա.

Բան. «Ձի թէ ոչ հաւատասջիք, թէ Ես եմ, մեռանիջիք ի մեղս ձեր» (Յհ Ը.24):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ թէ ոչ կատարեալ խոստովանիք, թէ ես եմ Քրիստոսն, մեռանիք ի մեղս, եւ եթէ հաւատայք եւ սիրէք, կարէք ազատիլ ի մեղաց:

Եւ երեք կերպիւ ի մեղս մեռանին. նախ՝ սկզբնական մեղաւք, երկրորդ՝ անհաւատութեամբ, երրորդ՝ առանց զղջման եւ խոստովանութեան: Սորա մեռանին ի մահն յաւիտենից, իսկ մկրտեալք եւ հաւատացեալք եւ զղջացեալք փոխին ի մահուանէ ի կեանս, որպէս ասացաւ յառաջագոյն:

Նոյնպէս չորս է իշխանութեամբ մահն բարի եւ չար. նախ՝ կամաւ մեռանել մարմնով, որպէս Քրիստոս եւ մարտիրոսքն: Երկրորդ՝ զմեղս

¹ A B էր

² C զանձն իմ

³ C ãÇù եւ այլ մեղացն . . . մարմնոյն է

մեռուցանել, եւ սոքա բարի են: Երրորդ՝ անձնամատն լինել եւ մեռանել մարմնով¹: Չորրորդ՝ զհոգին մեռուցանել: Եւ սոքա չար են:

Յորժամ եցոյց զհնար փրկութեան, ապա ածէ զնոսա ի հաւատս, եւ նախ դնի հարց հրէիցն:

Բան. «Ասեն ցնա. “Դու ո՞ ես”» (Յհ Ը.25):

Մեկնութիւն. Իբրու ասել՝ ցոյց մեզ, թէ որպիսի եւ որչափ իցես, զի հաւատասցուք քեզ:

Չի նախ է Քրիստոս

Բան. «Ասէ ցնոսա Յիսուս. “Նախ զի եւ խաւսիմ իսկ ընդ ձեզ”» (Յհ Ը.25-26):

Մեկնութիւն. Երկրորդ բան, որ ցուցանէ, թէ յաւիտենական է² Քրիստոս, այս է, որ ասէ՝ նախ եւ առաջին սկիզբն են ամենայն արարածոց, ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Եւ զհտելի է, զի նախ, որ է սկիզբն, երեք յեղանակաւ իմանի աստ.

Առաջին. թէ Աստուած են սկիզբն արարածոցս, որ միացեալ մարմնով խաւսիմ ընդ ձեզ, ըստ այնմ. «Ի սկզբանէ էր Բանն» (Յհ Ա.1):

Երկրորդ. զի վասն խաւսիցս, որ ընդ ձեզ, կարծէք զիս սոսկ մարդ եւ գայթակղիք, այլ ես ի սկզբանէ գոյացուցիչ են ամենայն մարմնոց եւ ամենայն աշխարհի, ըստ այնմ. «Ամենայն ինչ նովաւ եղել» (Յհ Ա.3):

Երրորդ. ըստ Ոսկերեբանին. «Ոչ էք դուք արժանի, թէ խաւսեցայց ընդ ձեզ, այլ ծանիջիք, զի նախ են, այսինքն՝ սկիզբն եւ դատաւոր, որ է ի կատարածին, որ ցուցանէ, թէ ես են առաջին եւ վերջին, այսինքն՝ սկիզբն եւ կատարած»:

Դարձեալ չորս կերպիւ ասի նախ ըստ մարմնոյն: Նախ է անսերմն յղացմամբ, եւ ապա՝ եկեղեցի սուրբ: Երկրորդ. նախ է սրբութեամբ գործով, մկրտութեամբ եւ այլն: Երրորդ. նախ է կամաւ մեռանելովն³, եւ ապա՝ այլ սուրբք: Չորրորդ. սկիզբն է յարութեամբ եւ մտանելովն ի փառս, եւ⁴ ապա՝ հաւատացեալք, վասն այն ասէ. «Ես, որ խաւսիմս իսկ

¹ B ãÇù որպէս Քրիստոս եւ մարտիրոսքն ... եւ մեռանել մարմնով

² B յաւիտեան է

³ A B մարդանալովն

⁴ B ãÇù

նախ եւ սկիզբն են ամենայնի»։ Եւ դարձեալ՝ վասն այն խաւսիմս իսկ, զի հաւատայցէ զիս սկիզբն գոյ։

Եւ վասն չորս պատճառի ոչ ասաց զինքն յայտնապէս. նախ՝ զի ոչ հաւատային։ Երկրորդ. զի դաւաճանութեամբ հարցին։ Երրորդ. զի ասաց ի¹ սկիզբն քարոզութեան, թէ՛ «Ես եմ լոյս աշխարհի» (Յհ Ը.12)։ Չորրորդ. զի նշանաւք բազում եցոյց, եւ նորա առաւել չարացան։

Եւ զի Քրիստոս սկիզբն է ամենայն արարածոց, վասն այն եւ զամենայն արարածս վերաբերէ առ ինքն, զի որպէս սկիզբն է արարածոց, սոյնպէս եւ վախճան է ամենայնի, վասն այն դատաստանաւ առ նա վերաբերին, որպէս ասէ.

Բան. «Բազում ինչ ունիմ [վասն ձեր] խաւսել եւ դատել» (Յհ Ը.26)։

Մեկնութիւն. Յառաջագոյն ասաց՝ «Ես ոչ դատիմ գոք» (Յհ Ը.15), զայն իմանալի է վասն առաջին գալստեանն, իսկ աստ ասէ՝ բազում ունել դատել, վասն երկրորդ գալստեանն ասէ։ Դարձեալ՝ ըստ Ոսկեբերանին, զի պատժելոց էր գնոսա վասն հայիոյութեան, զոր նմա ասէին։ Եւ ոչ վասն անկարութեան կամ երկիւղի, կամ անգիտութեան թողոյ գնոսա անպատիժ, եւ թէ ընդէ՞ր այժմ ոչ դատէ, ցուցանէ զկնի։

Բան. «Որ առաքեացն զիս, ճշմարիտ է» (Յհ Ը.26)։

Մեկնութիւն. Աստուած Հայր, որ առաքեաց զՈրդի, ճշմարիտ ասի։ Նախ՝ ճշմարիտ է, զի կատարեաց զխոստումն Իւր՝ առաքելով զիս։ Երկրորդ. զի փրկել եւ կեցուցանել եւ բարի առնել առաքեաց զիս, եւ ոչ ի դատել։

Առ այնոսիկ, որ ասեն, թէ ընդէ՞ր յապաղէ Քրիստոս եւ ոչ վաղ-վաղակի հատուցանէ զդատաստանն։ Գիտելի է, զի ամենայն ոք, որ ոչ առնու վրէժս եւ ոչ դատէ զպարտաւորս, լինի վասն չորս պատճառի. նախ՝ վասն երկիւղի մեծաց։ Երկրորդ. վասն տկարութեան իւրեանց։ Երրորդ. վասն տգիտութեան եւ մոռացման։ Չորրորդ. վասն հեզութեան եւ քաղցրութեան բարուց ներէ յանցաւորաց։

Իսկ Քրիստոս ոչ վասն երկիւղի ումեք յամէ զդատաստանն, զի ըստ մարգարէին. «Հայի յերկիր եւ տայ դողալ» (Սղ ԾԳ.32)։ Երկրորդ. եւ ոչ վասն տկարութեան, ըստ առաքելոյ. «Քրիստոս² Աստուծոյ զարութիւն» (Ա.Կր Ա.24)։ Երրորդ. եւ ոչ վասն տգիտութեան, զի իմաստութիւն եւ գիտութիւն է Հայր, սպա ուրեմն ի դէպ է յաղագս չորրորդին, զի վասն հեզութեան եւ քաղցրութեան ներէ եւ ոչ պատժէ։

¹ B ãÇù

² C Քրիստոս է

Բան. «Եւ ես գոր լուայ ի նմանե¹, խաւսիմ յաշխարհի» (Յհ Ը.26):

Մեկնութիւն². Քրիստոս ի Հարէ լսել ասի, զի որպէս զԱստուածութիւն ի Հարէ ունի ծննդեամբն ի նմանե, նոյնպէս զգիտութիւն եւ³ մարդկութիւն միութեամբ ի Բանն ընկալաւ զգիտութիւն հեղմամբ ի Հարէ, վասն այն ի նմանե լսել ասի: Եւ զի թանձրամիտ էին, վասն այն զբանն Քրիստոսի ոչ իմանային, որպէս ասէ.

Բան. «Ոչ գիտէին, թէ զՀարէ ասէր ցնոսա⁴» (Յհ Ը.27):

Մեկնութիւն. Չի զԱստուած Հայր իւր ասաց:

Վասն բարձրութեան խաչին

Բան. «Յորժամ բարձրացուցանիցէք ի խաչին⁵, գիտասցիք, թէ ես եմ» (Յհ Ը.28):

Մեկնութիւն. Բարձրութիւն զխաչն ասէ, զի մահուամբն Քրիստոսի եւ զկնի յարութեամբ բազումք հաւատացին եւ ծանեան, թէ նա է ճշմարիտ Քրիստոսն, վասն այն ասէ, թէ՛ «Յայնժամ գիտասցիք, թէ ես եմ», այսինքն՝ ճշմարիտ Քրիստոսն⁶:

Եւ զիտելի է, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cvi}, երիցս է բարձրութիւն Քրիստոսի. նախ՝ խաչն, երկրորդ՝ համբառնալն, երրորդ՝ ի դատաստանի:

Իսկ խաչն բարձրութիւն է Քրիստոսի վասն չորից. նախ՝ զի բարձր էր խաչն: Երկրորդ՝ ի բարձր տեղուջ: Երրորդ. զի փառաւորեցաւ ի Հարէ ըստ Պաւղոսի. «Վասն այն Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց» (Փայ Բ.9): Չորրորդ. զի հաւատացեալք խաչին ծանեան զնա Քրիստոս Աստուած:

Դարձեալ՝ համբառնալն բարձրութիւն է Քրիստոսի վասն չորից. նախ՝ զի յերկինս ել մարմնով: Երկրորդ. զի ի փառս Աստուածութեան նստաւ: Երրորդ. ի հրեշտակաց երկրպագեցաւ: Չորրորդ. զհոգիսն ընդ ինքեան բարձրացոյց:

Դարձեալ՝ ի դատաստանին բարձրանալ ասի չորս կերպիւ. նախ՝ զի նստի ի բարձր յաթոռ դատաստանի: Երկրորդ. եւ զանդամս Իւր

¹ A B ի Հարէ

² A ãÇù

³ B ի

⁴ A B ãÇù

⁵ C ãÇù ի խաչին

⁶ C ãÇù վասն այն ասէ . . . ճշմարիտ Քրիստոսն

բարձրացուցանէ: Երրորդ. գթնամիսն դատէ: Չորրորդ. գխոստմունքն Ադամայ եւ գխորհուրդ անդ կատարեսցէ:

Բան. «Ես եմ» (Յհ Ը.28):

Մեկնութիւն. Նախ յուշ ածէ զբանն, որ ի յԵլսն յերրորդ¹ գլուխն ասէ. «Ես եմ, որ Էն» (Տես Ելք Գ.14): Երկրորդ. Ես եմ սկիզբն եւ վախճան (Հմմտ Յտ ԻԱ.6, ԻԲ.13): Երրորդ. Ես եմ անսկիզբն եւ անվախճան (Տես Յտ Բ.8), զի որպէս անսկիզբն է Աստուածութեամբ եւ անվախճան է մարդկութեամբն²: Չորրորդ. «Ես» յատուկ զդէմս Քրիստոսի ցուցանէ յերկուց գծից միացեալ, եւ Տէր մեր՝ Աստուած եւ մարդ միացեալ: Եւ որպէս ի յերգս ասի՝ առեալ ի Բարսղէ. «Որ Էնդ՝ Հայր, որ Եսդ՝ Որդի, եւ Էդ՝ Հոգի Սուրբ³»:

Բան. «Եւ ես յանձնէ իմմէ ոչ ինչ առնեմ» (Յհ Ը.28):

Մեկնութիւն. Ձի Քրիստոս որպէս զԱստուածութիւն ի Հաւրէ ունի, նոյնպէս եւ զգաւրութիւն եւ զներգործութիւն եւ մարդկութիւն միացեալ Բանին ներգործէ եւ ոչ բաժանմամբ: Իսկ զմարմինն գործիք ասել Բանին Նեստորի է եւ երկաբնակաց, որպէս Արիոս զԲանն ասէր գործիք Հաւր, սոյնպէս եւ զմարմինն գործիք ասէր: Եւ սոքա ամենքն հերձուածողաց է ասացեալ, զի Բանն բնութեամբ Որդի է Աստուծոյ եւ մարդկութիւն բնութեամբ միացեալ է ընդ Բանին Աստուծոյ, եւ մարմինս մեր բնութեամբ միացեալ է ի հոգիս մեր, եւ որպէս ի հոգւոյ եւ ի մարմնոյ մի բնութիւն է մարդոյ, զի մի ասեմք զմարդն եւ մի զբնութիւն մարդոյն, նոյնպէս Բանին եւ մարմնոյն մի բնութիւն է միաւորեալ. մի Քրիստոս եւ մի Որդի: Եւ վասն առաքման Որդւոյ ոչ է պարտ ասել հեռացեալ ի Հաւրէ, զի էութիւն եւ բնութիւն մի է, որպէս ասէ:

Բան. «Եւ որ առաքեացն զիս Հայր, ընդ իս է» (Յհ Ը.29):

Մեկնութիւն. Հայր ընդ Քրիստոսի գոլ ասի, զի Աստուածութեամբն Հայր յՈրդի է, եւ Որդի՝ ի Հայր, իսկ մարդկութեամբն ընդ Հաւր գոլ ասի, զի Աստուածութիւն յատուկ եւ եզական միաւորութեամբ բնութեամբ միացեալ է ի մարմնի, եւ սոյնպէս ոչ գոլ յայլ⁴ ոք, թէպէտ շնորհաւք եւ խնամաւք է ի սուրբս բնակեալ, այլ բնութեամբ միայն միացեալ է ի մարդկութիւն Քրիստոսի: Եւ Քրիստոս ըստ Աստուածութեան ոչ կարէ

¹ A B երկրորդ

² C երկրորդ. Ես եմ սկիզբն եւ վախճան, զի որպէս անսկիզբն է Աստուածութեամբ եւ անվախճան մարդկութեամբ: Երրորդ. Ես եմ անսկիզբն եւ անվախճան

³ C Հոգիս

⁴ B այլ

բաժանիլ ի Հարե, իսկ ըստ մարդկութեան ոչ երբեք բնաւ բաժանի ի Հարե, որպէս գլխաւորն երկաբնակ աղանդոյն Դամասկացին ասէ, թէ՛ «Չոր ինչ մի անգամ Միաձինն ընկալաւ ի միութիւն ինքեան, ոչ թողու, քանզի յորժամ Քրիստոս մեռաւ, թէպէտ հոգին նորա եւ մարմինն ի միմեանց բաժանեցան, սակայն մարմինն եւ բանական Հոգին Քրիստոսի միշտ միաւորեալ էին առ Աստուածութիւն»:

Եւ վասն այսորիկ կատարեալ միաւորութեանս Քրիստոս միշտ առնէ որպէս Հայր, եւ ընդ կամացն Հայր, որպէս ասէ.

Բան. «Չի եւ զհաճոյս նորա առնեմ հանապազ» (Յհ Ը.29):

Մեկնութիւն¹. Չի Քրիստոս Աստուածութեամբն գնոյն կամի եւ առնէ, որպէս Հայր, զի մի է կամք եւ ներգործութիւն Հայր եւ Որդոյ, նոյնպէս եւ մարդկութեան կամաւքն եւ ներգործութեամբն միացեալ էր միշտ ընդ աստուածային կամացն անբաժան միութեամբ եւ առանց թիրութեան: Եւ թէ զի՞նչ է² կամք, եւ զի՞նչ՝ հաճոյք, գտցես ի Լուծմունքն Յորայ, յառաջին համարն:

Չկնի այսմ ցուցանէ զպտուղ քարոզութեան Քրիստոսի:

Բան. «Իբրեւ զայս ասաց, բազումք հաւատացին ի նա» (Յհ Ը.30):

Մեկնութիւն. Նախ ցուցանէ, եթէ³ հակառակութիւն հրէիցն ոչ կարէր ամենեւին խափանել զպտուղ քարոզութեան Քրիստոսի: Երկրորդ. ցուցանէ թէպէտ բազումք ի հրէիցն խստասիրտք էին, այլ ոչ՝ ամենքն: Եւ տե՛ս, զնուաստութիւնսն⁴ խաւսելով բազումք հաւատացին, յորժամ զբարձրագոյնսն ասէր, բազումք յետս չոգան ի հաւատոցն եւ ասէին. «Խիստ է բանդ, ո՞ր կարէ լսել դմա» (Յհ Զ.61): Եւ թէ վասն է՞ր երբեմն զխոնարհագոյնսն եւ երբեմն զբարձրագոյնսն խաւսէր, որպէս մեկնիչդ ասէ^{cix}, ասացաւ մեզ յառաջագոյն յերկրորդ հատորն, համարն:

Վասն հաւատոց

Յուցանէ աստ, թէ հաւատն ներգործական զարութիւն ունի առ ի տալ կատարեալ ազատութիւն մարդոյ: Եւ զի մարդն ազատ կամք ունի, որով բաժանի յայլ կենդանեաց, վասն այն սիրէ եւ ընտրէ զճշմարիտ ազատութիւն քան զայլ իրս, որպէս ասէ.

¹ A ãÇù

² C ãÇù է

³ C թէ

⁴ B զնուաստութիւն

Բան. «Եւ ասէր Յիսուս առ հաւատացեալսն¹» (Յհ Ը.31):

Մեկնութիւն. Ծանեալ Քրիստոս զնոսա, զի ոմանք անկատարք էին ի հաւատս եւ ոմանք ստութեամբ եւ կեղծեալք ցուցանէին հաւատացեալս, վասն այն ասէ ցնոսա.

Բան. «Եթէ դուք կացջիք ի բանի իմում, ճշմարիտ աշակերտք իմ էք²» (Յհ Ը.31):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ հաստատուն մնայք ի բանն իմ մինչեւ ի սպառ կատարեալ հաւատով, զոր քարոզեցի, նա ճշմարիտ աշակերտ³ իմ էք՝ ունել զճշմարտութիւն առանց ստութեան:

Եւ չորիք է կատարեալ հաւատն. նախ՝ զի ի ճշմարտութիւն հիմնացեալ լինի: Երկրորդ. զի սիրով եւ գործով լինի: Երրորդ. զի բանիւ եւ սրտիւ լինի: Չորրորդ. զի միշտ եւ անփոփոխ լինի:

Իսկ որ ընդդէմ է չորիցս, սուտ է եւ անկատար հաւատ:

Բան. «Եւ ծանիջիք զճշմարտութիւն» (Յհ Ը.32):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁴ ճանաչէք զի ես եմ Որդի Աստուծոյ եւ փրկիչ աշխարհի:

Եւ զկնի ասէ.

Բան. «Եւ ճշմարտութիւն ազատեսցէ զձեզ» (Յհ Ը.32):

Մեկնութիւն. Աստ ճշմարտութիւն հաւատոյն, զոր Քրիստոս քարոզեաց, ազատ է ծառայութենէ մեղաց, զի աստ սկսանի ճշմարիտ ազատութիւն եւ ի հանդերձեալն ազատ է ծառայութենէ թշուառութեան, յորժամ ամենայն ստեղծուածք ազատեսցին ի ծառայութենէ ապականութեան, եւ յայնժամ կատարեալ ազատք լինիջիք: Դարձեալ՝ ճշմարտութիւն Քրիստոս է, ըստ այնմ. «Ես եմ ճշմարտութիւն» (Տես Յհ ԺԴ.6):

Եւ վասն չորից ասի ճշմարիտ Քրիստոս. նախ՝ ընդդէմ արինակին Քրիստոս ճշմարտութիւն է⁵: Երկրորդ. ընդդէմ ստութեան ամենայն բան քարոզութեան եւ խոստմունքն Քրիստոսի ճշմարիտ է: Երրորդ. ընդդէմ խաբէութեան ամենայն գործք եւ սքանչելիք եւ փրկութիւն Քրիստոսի ճշմարիտ է: Չորրորդ. ընդդէմ ուրուականին՝ Քրիստոս ճշմարիտ Աստուած է մարդացեալ եւ ոչ առ աչալք մարմին կամ հոգի:

¹ A C Եւ Յիսուս ասէր առ հաւատացեալս

² B C ճշմարիտ իմ աշակերտք էք

³ C աշակերտք

⁴ B ãÇù

⁵ B ճշմարտութիւն է Քրիստոս

Դարձեալ՝ ճշմարտութիւն ազատէ վասն չորից. նախ՝ զի ճշմարտութիւն արդարութեան ի դատաստանի ազատէ եւ փրկէ ի պատժոց, այսինքն՝ ի մարմնաւոր եւ ի հոգեւոր դատաստանաց: Երկրորդ. ճշմարիտ հաւատն հաստատէ զսիրտ մարդոյ ի ծառայական երկիւղէ, որչափ հաստատուն է ի¹ հաւատն: Երրորդ. ճշմարտութիւն Որդւոյն Աստուծոյ յատկանայ, զի Նա է Բանն Աստուծոյ, եւ Նա տայ մեզ զազատութիւն շնորհաց եւ սիրոյ: Չորրորդ. որպէս Քրիստոս Որդի է Աստուծոյ եւ բնութեամբ ունի զազատութիւն, զի Աստուած է եւ Տէր ժառանգութեան, նոյնպէս զմեզ շնորհաւք Որդի Աստուծոյ առնէ, եւ ոչ բնութեամբ, եւ մասնակից ժառանգութեան իւրոյ:

Վասն ազատութեան եւ ծառայութեան

Գիտելի է, զի կրկին է² ազատութիւն, այսինքն՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր, եւ կրկին³ ծառայութիւն, այսինքն՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր: Արդ, հոգեւոր ազատութիւն է չորս, այսինքն՝ հաւատն, արդարութիւն, շնորհքն, սէրն: Եւ հոգեւոր ծառայութիւն ընդդէմ այսմ՝ անհաւատութիւն եւ⁴ մեղքն, եւ արեւնքն հին եւ պատիժն: Իսկ մարմնաւոր ազատութիւն է, այսինքն՝ մեծութիւն, իշխանութիւն, թագաւորութիւն եւ այլն: Եւ մարմնաւոր ծառայութիւն՝ աղքատութիւն, վարձկանութիւն, գերութիւն, զանել⁵ եւ գերել: Արդ, Քրիստոս զհոգեւոր ազատութիւն խոստացաւ հաւատացելոց, եւ հրէայքն զմարմնաւորն կամէին, որպէս եւ ասէն.

Բան. «Չաւակ Աբրահամու ենք եւ ոչ [ունէք] երբէք ծառայեցաք» (Յհ Ը.33):

Մեկնութիւն. Չազնուականութիւն յիշեն եւ զմարմնոյ ազատութիւն: Մինն հպարտութիւն է եւ մինն՝ սուտ, զի չորս հարիւր ամ յԵգիպտոս ի ծառայութիւն կացին եւ եւթանասուն ամ ի Բաբելոն եւ յունաց եւ ասորոց, եւ այժմ կայսեր, որպէս ասացին. «Չիք մեր թագաւոր, բաց ի կայսերէ» (Յհ ԺԹ.15):

Բան. «Չիա՞րդ ասես, թէ ազատք լինի՞ջիք» (Յհ Ը.33):

¹ C ăçù ի

² B ăçù

³ C ăçù

⁴ B ăçù

⁵ A B C □նել

Մեկնութիւն. Զրիստոս կրկին քան խոստացաւ. նախ՝ զճանաչումն ճշմարտութեան՝ ասելով. «Ծանիջիք զճշմարտութիւն» (Յի Ը.32): Երկրորդ. զպարգեւս ազատութեան՝ ասելով. «Ճշմարտութիւն ազատեցէ զձեզ» (Յի Ը.32), ցուցանելով այնու, զի ոչ ունին ճանաչումն եւ ոչ ազատութիւն, եւ թէպէտ չարագոյն է պակասութիւն ճանաչմանն, քան զպակասութիւն ազատութեան, սակայն հրէայքն իբր զմարմնաւորք եւ ամբարտաւանք ոչ արարին փոյթ վասն պակասութեան ճանաչմանն, այլ միայն վասն պակասութեան ազատութեան զինքեանս ընդունայն ազատ ասելով:

Բան. «Պատասխանի ետ[ուն]»¹ (Յի Ը.33):

Մեկնութիւն. Գիտելի է, զի հրէայքն պատասխանի տալովն մին քանին ուրացան եւ միտովն հաստատեցին, այսինքն՝ զծառայութիւն ուրացան՝ ասելովն. «Ոչ ումեք ծառայեցաք», եւ զազնուականութիւն իրեանց հաստատեցին՝ ասելով. «Զաւակ Աբրահամու եմք», իսկ Զրիստոս ընդդէմ այսմ² ցուցանէ, թէ³ առաջին, զոր ուրանան զծառայութիւն, ճշմարիտ է, զի որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց: Երկրորդ. ցուցանէ թէ⁴ միւսն, զոր հաստատեցին, սուտ է անդ, որ ասէ. «Գիտեմ, զի զաւակ Աբրահամու էք» եւ այլն: Եւ վասն մարմնոյ ծառայութեան նոցա անփոյթ արար եւ ոչ ինչ ասաց, զի ծառայ եւ ազատ ոչ խտրի առ Զրիստոս, որպէս ասէ Պաւղոս (Հմմտ Գղ Գ.28):

¹ C ետ Յիսուս

² A B ãçù

³ B ïñĩ

⁴ A B ãçù ցուցանէ թէ

Վասն ծառայութեան

Գիտելի է, զի երեք կերպ է ծառայութեան, այսինքն՝ բարի եւ չար եւ միջակ: Արդ, բարի ծառայութիւն է արդարութեան գործոց ծառայել եւ Աստուծոյ, իսկ չար է մեղաց ծառայել եւ սատանայի, այլ միջակ է մարդոյ ծառայել, զի ընդ չարսն չար է եւ ընդ բարիսն՝ բարի, վասն որոյ ստէ առաքեալ. «Ծառա՛յք, հնազանդ լերուք մարմնաւոր տէրանց» (Եփ 2.5):

Արդ, առաջինն, որ բարի ծառայութիւն է, չորս յատկութիւն ունի. նախ՝ որ բարոյ ծառայէ¹, ոչ կարէ ծառայել մեղաց: Երկրորդ. զի ծառայէ բարոյն գործակցաց եւ հնազանդի եւ սիրէ: Երրորդ. զի ծառայէ արիւնացն Աստուծոյ եւ պատուիրանացն: Չորրորդ. զի ծառայէ հաւատով եւ յուսով կենացն յաւիտենից:

Իսկ երկրորդն, որ չար ծառայութիւն է, այս է, որ հրամայէ Տէրն.

Բան. «Ամենայն, որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց» (Յի Ը.34):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ամենայն որ, այսինքն՝ եթէ հրեշտակք եւ² եթէ մարդիկք, սուրբք կամ անսուրբք, որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց: Երկրորդ. ամենայն մեղաց՝ թէ՛ հոգեկան, թէ՛ մարմնական, մեծ կամ փոքր, մեղաց ծառայ է: Երրորդ. ամենայն, որ սիրող եւ գործունեայ է մեղաց, ո՛չ կարէ գործել զարդարութիւն, ըստ այնմ. «Ո՛չ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ մամոնայի» (Մտ 2.24):

Այս, թէ ամենայն, նոյնպէս որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց չորս կերպիւ.

Առաջին՝ որ առնէ զմեղս. նախ՝ ծառայ է գործոց մեղաց: Երկրորդ՝ պատճառին մեղաց, որ է սատանայ: Երրորդ՝ գործակցաց մեղաց: Չորրորդ՝ արբանեկաց, որք սպասաւորք են մեղաց:

Երկրորդ. որ առնէ զմեղս, ծառայ է նախ՝ մեղաց, երկրորդ՝ մահու, երրորդ՝ ապականութեանց, չորրորդ՝ տանջանացն յաւիտենից:

Երրորդ. որ առնէ զմեղս, ծառայ է մեղաց վասն չորս պատճառի. նախ՝ ազատ այն ասի, որ իւր կամաւքն շարժի, եւ ծառայ է, որ յայլմէ հրամանէ շարժի, իսկ որ առնէ զմեղս, ընդդէմ բանականութեան շարժի, թէպէտ կամաւք գործէ զմեղս, այլ յոյժ ծառայ է մեղացն կամաց: Երկրորդ. զի յորժամ մարդ³ ի մեղս անկանի, ի ներքոյ մեղացն է¹ եւ ոչ

¹ B որ բարոյ ծառայ է արիւնացն Աստուծոյ եւ պատուիրանաց

² C ãÇù

³ A B ãÇù

կարէ ազատել զանձն² ի մեղաց, եթէ ոչ շնորհաւքն Քրիստոսի ազատեսցի: Երրորդ. զի վասն մեղաց պարտական է մարդն յաիտենից տանջանացն³, իսկ այս պարտականութիւնս յոյժ ծառայութիւն է: Չորրորդ. զի մարդ մեղաւոր ոչ ազատ կամաւք եւ սիրով յարենայ առ Աստուած, այլ բռնութեամբ եւ ի հարկէ, եւ ոչ որպէս որդի առ հայր, այլ որպէս ծառայ:

Չորրորդ. ծառայէ մեղացն չորս կերպիւ. նախ՝ որ զազատ եւ զբարի բնութիւն յԱստուծոյ ստեղծեալ դարձուցանէ ի չար: Երկրորդ. զի սովորութեամբն ի մեղս այնքան ծառայ մտանէ մեղաց, մինչ զի թէ եւ կամի, ոչ կարէ արտաքս քարշիլ: Երրորդ. զի գրաւական լինի մեղքն գործողին տանջանացն յաիտենից, որպէս դապալա առ տէրս պարտուց: Չորրորդ. զի ոչ կարէ ինքն իւր անձնիշխան կաման դառնալ, այլ կարաւորի խրատելոյն Աստուծոյ եւ ապա թերես դառնայցէ, ըստ այնմ. «Դարձայ ի թշուառութենէ, զի հարան յիս փուշք» (Տեա Սղ ԼԱ.4): Իսկ հրեայքն յայտնապէս մեղաւորք էին, ապա յայտ է, զի ծառայք էին, վասն այն զկնի այսմ⁴ զպատիժն ցուցանէ՝ ասելով.

Որդին ի տան կայ, եւ ոչ՝ ծառայն

Բան⁵. «Եւ ծառայն ոչ [յաիտեան] կայ ի տան» (Յի Ը.35):

Մեկնութիւն. Չորս է իմացումն. նախ՝ մարմնաւոր ծառայք ոչ կան ի տան, զի չունին իշխանութիւն, այլ ի սպասու եւ յաշխատութեան կան, իսկ որդիք թագաւորաց ի տան կան իշխեցողք եւ ժառանգորդք տան: Երկրորդ. տուն է աշխարհս, եւ ծառայքն աշխարհի ոչ մնան ի սմա, այլ մահուամբ ելանեն ի սմանէ: Երրորդ. տունս այս է եկեղեցի, ուր ծառայք մեղաց ոչ մնան յաիտեանս, զի թէպէտ առ ժամանակ մի այժմ մտան յեկեղեցիս, զի ընդ հաւատացեալսն թուին, եւ խառնեալ են բարիքն ընդ չարս, այլ ի հանդերձեալ դատաստանին մեկնեսցին ի միմեանց, որպէս առիք յայծեաց: Չորրորդ. կարելի է մեկնել վասն երկնային տանն

¹ Շ ի ներքոյ է մեղացն

² Բ զանձն ազատել

³ Շ մարդ յաիտենից տանջանաց

⁴ A B ալժմ

⁵ B ̄ᾱç̄ù

Աստուծոյ, յոր կայ յաիտենական ժառանգութիւն եւ անդ ոչ հասանի ծառայն մեղաց, եթէ ոչ ազատեսցի յայնմ ծառայութենէ:

Եւ թէ որպէ՞ս կարասցեն յայսմ պատժոյ փրկիլ՝ ասէ.

Բան. «Իսկ որդին յաիտեան կայ» (Յի Ը.35):

Մեկնութիւն. Որդին Աստուծոյ յաիտեան կայ. նախ՝ որպէս մեկնիչդ ասէ՞¹ ի տան աշխարհի կայ մշտնջենատր, զի Յիսուս Քրիստոս երէկ եւ այսար, նոյն եւ յաիտեան: Երկրորդ. զի յաիտեան կայ եւ յաիտեան մնայ յեկեղեցիս¹, աստ եւ անդ, զի Նա միայն է անմեղ ինքեամբ եւ է բնութեամբ Որդի Աստուծոյ: Երրորդ. որդիք կոչին հաւատացեալք Աստուծոյ, թէպէտ ոչ բնութեամբ, այլ² շնորհաւք մկրտութեամբ: Չորրորդ. որդիք են, որք զորդիական սէրն ունին առ Աստուած, նոքա մնան ի տանն Աստուծոյ եւ ոչ վարձկանքն եւ ծառայքն³ մարմնական երկիրի, այլ բնութեամբ Որդին Աստուծոյ՝ Նա միայն իշխանութիւն ունի ազատելոյ զայլս ի մեղաց, առնելով զնոսա որդիս Աստուծոյ ըստ որդեգրութեան շնորհի, որպէս ասէ.

Բան. «Եթէ Որդին զձեզ ազատեցուցէ, ճշմարիտ ազատք լինիջիք» (Յի Ը.36-37):

Մեկնութիւն. Այն է ճշմարիտ ազատութիւն, յորժամ մարդ ազատի ի մեղաց ըստ ասացեալ կերպի, յայնժամ ի ճշմարիտ ազատութիւն մտանէ:

Իսկ յորժամ Քրիստոս եցոյց ընդդէմ հրէիցն զծառայութիւն ճշմարիտ գոլ, զոր նոքա ուրանային, այժմ ցուցանէ զորդին Աբրահամու սուտ գոլ, զոր նոքա հաստատէին, որպէս ասէ.

Թէ չեն Աբրահամու որդիք

Բան. «Գիտենմ, զի զաւակ⁴ Աբրահամու էք» (Յի Ը.37):

Մեկնութիւն⁵. Աստ նախ ցուցանէ, թէ չեն որդիք Աբրահամու, երկրորդ՝ ցուցանէ, թէ չեն որդիք Աստուծոյ: Անդ, ուր ասեն ի պոռնկութենէ չենք ծնեալ, երկրորդ ցուցանէ, թէ որդիք են սատանայի,

¹ C մնա ի տան յեկեղեցիս

² B ãÇù բնութեամբ, այլ

³ A B ծառայք, C ծառայքն եւ վարձկանքն

⁴ A B որդիք

⁵ A ãÇù

որպէս ասէ անդ. «Դուք ի հարէն սատանայէ էք» (Յհ Ը.44): Վասն առաջնոյն գիտելի է, զի այն է ճշմարիտ որդին, որ հարն գործոց հետեւի. «Այլ գիտեմ, - ասէ, - զի որդիք էք Աբրահամու մարմնով, այլ ոչ հետեւիք գործով եւ սիրովն Աստուծոյ»:

Բան. «Խնդրէք սպանանել զիս¹» (Յհ Ը.37):

Մեկնութիւն. Խորհիք եւ կամիք, եւ բազմաւորական սպանանել ասէ, զի բազումք էին սպանանողքն, եւ չորիք է վնասն. նախ՝ զի սպանանէք, երկրորդ՝ զանմեղ, երրորդ՝ նախանձով, չորրորդ՝ վասն ճշմարտութեան խրատու:

Բան. «Եւ բանին իմոյ չիք տեղի ի ձեզ» (Յհ Ը.37):

Մեկնութիւն. Վասն չորից. նախ՝ զի ատէին, երկրորդ՝ զի սուտք էին, երրորդ՝ աշխարհասէրք, չորրորդ՝ հպարտք:

Դարձեալ՝ «Բանին իմոյ չիք տեղի ի ձեզ», այսինքն՝ ճշմարտութեան եւ սրբութեան, զոր քարոզեմ: Եւ Քրիստոս վասն բանին իրոյ խաւսի իբրու կարթի, որ ոչ ըմբռնէ զձուկն, եթէ ոչ ըմբռնեսցի ի ձկանէն, նոյնպէս եւ բանն Աստուծոյ ոչ ըմբռնէ զմարդն ի կեանսն յախտենից, եթէ ոչ հաւատովք ըմբռնեսցի ի մարդոյն:

Բան. «Ես գոր տեսի ի Հար իմում խաւսիմ²» (Տես Յհ Ը.38):

Մեկնութիւն³. Նախ՝ զի ցուցէ, թէ ճշմարիտ է խաւսքն, երկրորդ՝ զի չեմ հակառակ, երրորդ՝ զի ոչ միայն իմ է բանս, այլ Հարն, իսկ տեսանելն ոչ որպէս արտաքուստ ինչ տեսանէ, այլ զայն ասէ, զի զԱստուածութիւն ի Հարէ ունի, իսկ մարդկութեամբն ի սկզբանէ յղացմանն տեսանէր զԱստուածութիւն միաւորութեամբ Բանին, զի որպէս կամքն մի է Քրիստոսի, նոյնպէս եւ տեսութիւն մի է Բանին մարմնացելոյ:

Բան. «Դուք գոր լուայք ի Հարէ ձերմէ, առնէք⁴» (Տես Յհ Ը.38):

Մեկնութիւն. Ոչ հրամայելով ասէ, այլ նախ յանդիմանութեամբ է, իբր թէ դուք հետեւիք ազդմանց եւ գործոցն սատանայի: Երկրորդ. յայտնէ զձածուկս նոցա: Երրորդ. ցասմամբ է, որպէս որ ցասնու չար ծառայի: Չորրորդ. մարգարէաբար է, որպէս թէ առնելոց էք:

Բան. «Պատասխանի ետուն. “Հայր մեր Աբրահամ է”» (Յհ Ը.39):

¹ A B ãÇù

² A B ի Հարէ՝ խաւսիմ

³ B ãÇù

⁴ A B խաւսիք

Մեկնութիւն. Նախ՝ իբր թէ ոչ գիտեմք, թէ զո՞ ոք մեզ հայր կոչես¹, երկրորդ՝ պարծելով է, երրորդ՝ վկայելով², թէ կամաւք նորա գործեմք:

Բան. «Ասէ ցնոսա, թէ որդիք Աբրահամու [էիք], զգործսն Աբրահամու³ [գործէիք]» (Յհ Ը.39):

Մեկնութիւն. Կատարեալ նշան որդիութեան է, որ հետեւին հարն գործովք իրեանց, այլ դուք կամիք սպանանել զիս:

Բան⁴. «Չայր մի» (Յհ Ը.40):

Մեկնութիւն⁵. Յորժամ այր ասէ, մի՛ սոսկ մարդ իմանալ, զի Աստուած է այրացեալ, եւ յորժամ Աստուած ասէ, մի՛ բաժանմամբ զԲանն իմանալ, այլ մարմնովն միատրեալ:

Բան. «Չոր լուայ ի Հարտ» (Յհ Ը.40):

Մեկնութիւն. Տեսանել եւ լսել ասէ⁶, զի առ մեզ սոքա պատուականք են, քան զայլ զգայութիւնս, նախ՝ զի իշխանականք են սոքա: Երկրորդ. զի հաստատուն է տեսանելն եւ լսելն: Երրորդ. զի զամենայն տեսական եւ գործնական սոքաւք ուսանիմք: Եւ⁷ չորրորդ. լսել եւ տեսանել եւ ուսանել ամենայն ուրեք զկամաց Հար կատարումն ասէ, իսկ կատարել զկամս Հարն զմիութիւն կամացն յայտնէ ամենայն ուրեք:

Բան. «Չայդ Աբրահամ ոչ արար» (Յհ Ը.41):

Մեկնութիւն⁸. Երեք ի վերոյ եղիր որոշումնք. նախ՝ զի աստուածասէր էր, երկրորդ՝ զկամս նորա առնէր, երրորդ՝ զբարիս գործէր:

Երեք աստ դնէ. նախ՝ նա զիրեշտակս Աստուծոյ խոնարհութեամբ ընկալաւ, դուք զառաքեալսն նորա հալածէք: Երկրորդ. նա զաւտարսն սիրէր, դուք զձերն ասէք: Երրորդ. նա չարեացն բարի առնէր, դուք բարերարիս չար հատուցանէք:

Եւ թէ ոք ասիցէ. «Քրիստոս ի ժամանակս Աբրահամու ոչ էր, զիա՞րդ զնա հալածէր»:

Ասեն վարդապետք. նախ՝ թէպէտ Քրիստոս մարմնով ի ժամանակս Աբրահամու ոչ էր, այլ որք նման էին Քրիստոսի, ընդունեցաւ եւ ոչ

¹ A B զո՞ ոք հայր մեր կոչես

² C վկայելով է

³ B C ãÇù

⁴ B ãÇù

⁵ A B ãÇù

⁶ B ãÇù մի սոսկ մարդ իմանալ ... տեսանել եւ լսել ասէ

⁷ C ãÇù

⁸ B ãÇù

հալածեաց: Երկրորդ. թեպէտ յայնժամ ոչ էր եկեալ մարմնով, այլ միշտ հոգեպէս զգալուստն Քրիստոսի ի միտս սրբոցն էր:

Յորժամ տեսին հրեայքն, թէ Քրիստոս ի գործոցն խնդրէ գորդիութիւն, վասն որոյ ասեն զինքեանս որդիս Աստուծոյ գոլ՝ զպատուիրանս նորա պահելով:

Թէ մի է կռապաշտն եւ հերձուածողն¹

Բան. «Մեք ի պոռնկութենէ չենք ծնեալ» (Յհ Ը.41):

Մեկնութիւն. Պոռնկութիւն կոչէ զկռապաշտութիւն, նախ՝ զի մարգարէքն սոյնպէս սովոր էին կոչել: Երկրորդ. զի որպէս կինն պոռնկութեամբ որոշի յառնէ իւրմէ, սոյնպէս կռապն հոգի մարդոյ բաժանի յԱստուծոյ, իսկ հրեայքն չէին կռապաշտք, այլ մի՛ Աստուած հաւատալին, վասն այն ասեն.

Բան. «Մի է Հայր մեր՝ Աստուած» (Յհ Ը.41):

Մեկնութիւն. Գիտելի է, զի որպէս կռապաշտք ի հինն էր, ի նորս հերձուածողք են, վասն չորից. նախ՝ զի միապէս զհոգին որոշեն յԱստուծոյ: Երկրորդ. զի միապէս անարգեն զԱստուած: Երրորդ. զի թողեալ զճշմարիտն եւ ստոյն հետեւին: Չորրորդ. զի երկոքին զսուտն ճշմարիտ կարծեն, այսինքն՝ կռապաշտք եւ հերձուածողք:

Թէ ոչ է Աստուած հայր նոցա

Բան. «Մի է Հայր մեր՝ Աստուած» (Յհ Ը.41):

Մեկնութիւն. Եւ Քրիստոս զհայրութիւն Աստուծոյ² բառնայ ի նոցանէ՝ ասելով.

Բան. «Եթէ Աստուած էր հայր ձեր, սիրելիք արդեալք³ եւ զիս» (Յհ Ը.42):

Մեկնութիւն. Նշան որդիութեան է հետեւումն գործոց, որպէս ասէ Պաւղոս յԵփեսացիսն. «Եղերո՛ւք հետեւողք Աստուծոյ իբրեւ որդիք սիրելիք եւ գնացէք սիրով» (Եփ Ե.1): Իսկ հրեայքն զայս սէրս ոչ ունէին,

¹ Ը չար հերձուածողն

² A B ãÇù

³ A B ãÇù

զի թէ սիրէին զԱստուած Հայր, սիրէին եւ զՈրդի, քանզի բնութեամբ Քրիստոս Որդի է Աստուծոյ որպէս եւ ասէ.

Բան. «ՅԱստուծոյ ելի եւ եկի» (Յհ Ը.42):

Մեկնութիւն. Քրիստոս յԱստուծոյ Հայրէ է յաւիտենական ծննդեամբ, եւ եկն յաշխարհ ժամանակաւոր ներմարդութեամբ, եւ զի Քրիստոս Որդի է Աստուծոյ, պարտ էր ի վարդապետութենէն եւ ի վարուցն¹ ճանաչել, վասն այն ասէ.

Բան. «Ընդէ՞ր զհասս իմ ո՛չ լսէք²» (Տես Յհ Ը.43):

Մեկնութիւն. Իբրու թէ ասել. «Ընդէ՞ր ի բանից իմոց եւ ի գործոց³ ոչ ճանաչէք, թէ՛ եւ եմ Քրիստոսն», եւ ինքն տայ պատասխանին.

Բան. «Վասն զի ո՛չ կարէք լսել զբանս իմ⁴» (Յհ Ը.43):

Մեկնութիւն. Իբրու թէ ասել. «Այդ պակասութիւնդ ոչ է ի գործոց իմոց կամ ի վարդապետութենէ, այլ ի չար նախանձու եւ յատելութենէ ձեր, զոր ընդդէմ ինձ ունիք, ո՛չ կարէք լսել զբանս իմ, զի ատելութիւն եւ նախանձ եւ այլ չարութիւնք թիրէ զբանաւորութիւն»:

Յորժամ ցուցեալ եղեւ, թէ հրէայքն ոչ էին որդիք Աբրահամու եւ ոչ Աստուծոյ, այժմ ցուցանէ, թէ ո՞ր էին որդիք:

Բան. «Դուք ի Հայրէն սատանայէ էք» (Տես Յհ Ը.44):

Մեկնութիւն. Ոչ ստեղծմամբ, այլ հետեւմամբ գործոց:

Եւ զհետելի է, յորժամ ասացին հրէայքն զինքեանս որդիս Աստուծոյ, յերիս դէմս վնաս գոյր. նախ՝ ի դէմս Հայր, զի նուաստացուցին: Երկրորդ. զի Քրիստոսի հաւասարեցին: Երրորդ. զինքեանս բարձրացուցին, վասն որոյ զայրացաւ Քրիստոս: Արդ, վասն հաւասարելոյն ինքեան մեղմով պատասխանեաց, թէ՛ «ՅԱստուծոյ էիք, սիրէիք եւ զիս», եւ այլն, իսկ վասն Հայրն վրէժխնդրեաց եւ վասն բարձրութեան նոցա զընդդէմ քամահեաց, որպէս յայտ է ի մեկնչէդ: Եւ տես, զի յորժամ մեք անարժան գոլով Հայր կոչենք զԱստուած, այդպէս անարգութիւն է մեզ, որպէս ասէ.

Վասն սատանայի

¹ B ի վարուցն եւ ի վարդապետութենէն

² C լսէք դուք

³ C ի բանից եւ ի □ործոց իմոց

⁴ A ãçù

Բան. «Դուք ի Հարէն սատանայէ էք եւ զցանկութիւն Հարն ձերոյ կամիք առնել¹» (Յհ Ը.44):

Մեկնութիւն. Աստ երեք չարութիւն դնէ սատանայի եւ ցուցանէ, թէ հրէայքն ունէին զչարութիւնսն զայն. նախ՝ մարդասպան էր, երկրորդ՝ ի ճշմարտութեան ոչ եկաց, երրորդ՝ յիւրոցն խաւսի գտուտն:

Վասն առաջնոյն գիտելի է, զի սատանայ մարդասպան է կրկին կերպիւ. նախ՝ որ զնախաստեղծքն մահացոյց եւ նոքաւք զբնութիւնս, որպէս ասէ Սողոմոն. «Նախանձու բանասրկուին եմուտ մահ յաշխարհ» (Իմս Բ.25): Երկրորդ. զի մարդն կարգաւորի ի բանական հոգւոյն, վասն որոյ առաւել մարդասպան է, որ զհոգին մահու չափ մեղաւք սպանանէ, քան զայն, որ զմարմինն սպանանէ, որ նման է անասնոց: Եւ զայս արար սատանայ ի սկզբանէ աշխարհի, ազդումն չարեաց դնելով ի սիրտն Եւայի, եւ ազդմամբ նորա ամենայն մեղք մարդոյն եղեւ մինչեւ ցայժմ, զնոյն ներգործէ եւ առ յապա, վասն այն մարդասպան ասի:

Եւ այսու, զի ասէ՝ ի սկզբանէ, ոչ է պարտ իմանալ, թէ Աստուած զնա չար ստեղծ եւ կամ յայլմէ չարեցաւ, զի Աստուած զնա անմեղ ստեղծ, եւ ինքն եղեւ սկիզբն չարաց, այլ զայն ասէ ի սկզբանէ. նախ՝ որ յետ ստեղծման իւրոյ արագ-արագ ի մեղս անկաւ եւ գոբսն ընդ² իւր մեղանչական արար, ապա սուտ են, որ ասեն, թէ յերկուշաբթին կամ ի³ չորեքշաբթին անկան, զի յառաջին կէտն, որ ստեղծան, յերկրորդ կէտն չարացան եւ անկան: Երկրորդ. զի յետ լինելութեան մարդոյն վաղվաղակի զմարդն փորձեաց եւ ի մեղս էած, վասն այն ասէ. «Ի սկզբանէ մարդասպան էր»: Դարձեալ՝ ամենայն մեղք, զոր այժմ գործենք, սկիզբն սատանայ լինի եւ ապա՝ անձնիշխան կամքս մեր: Եւ դարձեալ՝ ի սպանումն Տեառն սկիզբն սատանայ եղեւ, եւ ապա հրէայքն՝ ի նմանէ շարժեալք:

Այս առաջինն:

Երկրորդ. չարութիւն սատանայի, որ ի ճշմարտութեան ոչ եկաց:

Մեկնութիւն. Աստ անուամբ ճշմարտութեան իմանի հնազանդութիւն առ Աստուած, զի իր ինչ ճշմարիտ ասի, յորժամ համաձայնի նախկին ճշմարտութեան⁴, որ է Աստուած¹, եւ յայսմ ճշմարտութեան ոչ եկաց

¹ A B ãÇù կամիք առնել

² A B ãÇù

³ A B ãÇù ի

⁴ B ïñï. իմանի հնազանդութիւն առ Աստուած, զի իր ինչ ճշմարիտ ասի

սատանայ՝ հնազանդելով նմա, այլ հպարտութեամբ եթող զնա, որպէս ասէ.

Բան. «Ձի ոչ գոյ ճշմարտութիւն² ի նմա» (Յհ Ը.44):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ հարցեալ էաք. «Ուստի՞ երեւի, թէ սատանայ ի ճշմարտութեան ոչ եկաց³»: Պատասխանէ Քրիստոս⁴. «Ձի ոչ գոյ ճշմարտութիւն ի նմա», զի թէ ի ճշմարտութեան կացեալ էր, արդեա՞ւք գոյր ի նմա ճշմարտութիւն:

Երրորդ. չարութիւն սատանայի, որպէս ասէ.

Բան. «Յորժամ խաւսիցի սուտ, յիւրմէ անտի խաւսի⁵» (Տես Յհ Ը.44):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ի չար ունակութենէ, ըստ որում խոստացեալ է: Եւ զպատճառն յայսմ դնէ՝ ասելով.

Բան. «Ձի սուտ է եւ Հայր նորա» (Յհ Ը.44):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ սատանայ սուտ է եւ հայր ստութեան, զի սոյնպիսի մարդ սուտ ասի, որ զսուտն յայլմէ լուեալ պատմէ, բայց սուտ եւ հայր ստութեան այն է, որ միայն պատմէ զայլոց ստութիւն, այլ յինքենէ նոր սուտ ծնանի եւ ասէ, եւ սոյնպէս սատանայ հայր ստութեան ասէ, զի նա զառաջին ստութիւն եզիտ եւ ասաց առ Եւա՝ ո՛չ մեռանիջիք (Ծն Գ.5), այլ եւ զԱստուած չարախաւսեաց, որպէս գրեալ է յԱրարածքն, նոյնպէս եւ բազումք ի մարդկանէ սուտ խաւսելով հայր լինին ստութեան, այլ եւ որդիք ստութեան սատանայի նմանեալ:

Եւ աստ լինի երեք հարց.

Առաջին. Վասն է՞ր ասէ ի ճշմարտութեան ոչ եկաց:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ զի ճշմարտութիւն է յաւիտեանական եւ հաստատուն հիմն ամենայն հոգեւոր բարութեան, ապա ուրեմն ընդդէմ նմին ստութեան հիմն է ամենայն չարութեան: Երկրորդ. զի սատանայ ոչ ստեղծաւ չար, որպէս ոմանք ասացին, զի երբեմն ի ճշմարտութեան կայր, բայց ստուգապէս ոչ եկաց ի ճշմարտութիւն: Երրորդ. զի ցուցցէ, թէ սատանայ յուղղութենէն, յոր կայր, անկաւ:

Երկրորդ հարց. Քրիստոս աստ ճառէ զառաջին մեղքն սատանայի, վասն է՞ր ոչ ասէ ի բարոյն չարացաւ, քան թէ ի ճշմարտութենէն անկաւ:

¹ B ãÇù որ է Աստուած

² B ճշմարիտ

³ C ոչ եկաց ի ճշմարտութեան

⁴ C ãÇù

⁵ A B Յորժամ խաւսի սուտ յիւրմէ անդ

Պատասխան. Ասեն վարդապետք վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի սկիզբն վարդապետութեան Քրիստոսի էր վասն ճշմարտութեան, որպէս ասէր. «Եթէ կացջիք ի բանն իմ, ճշմարիտ աշակերտք իմ էք» (Տես Յի Ը.31) եւ այլն, վասն որոյ առաւել յիշէ զճշմարտութիւն քան զբարութիւն: Երկրորդ. զի աստ խաւսի Քրիստոս վասն անձին Բանին Աստուծոյ, եւ ճշմարտութիւն առաւել յատուկ է Բանին, որ է պատկեր եւ նմանութիւն հայրական էութեան, զի բարութիւն Հոգւոյն է յատուկ եւ կարողութիւն՝ Հայր: Երրորդ. զի յիշէ զելումն ի ճշմարտութենէն, եցոյց զսնոտի եւ զխաբող վարդապետութիւն, որով զառաջին մարդն խաբեաց եւ զբոլոր աշխարհս ստութեամբ եւ խաբելով ի զանազան մեղս ձգէ եւ ի կռապաշտութիւն եւ ի հերձուածս, իսկ այս ամենայն ոչ կարէ նշանակիլ ելմամբն ի բարութենէն: Չորրորդ. զի ցուցցէ, թէ սատանայ ո՛չ միայն անկաւ ի մեղս, այլ եւ ի պատիժն, եւ ընդդէմ իւրոյ դիտաւորութեան խաբեցաւ, յորժամ հպարտացաւ, զի զփառս եւ զիշխանութիւն ի վեր սիրեաց քան զԱստծոյն, եւ յիմարացաւ, վասն այն ասէ. «Ի ճշմարտութեան ո՛չ եկաց» (Յի Ը.44):

Վասն մանիքեցոցն

Երրորդ հարց¹. Գիտելի է, զի յիմար մանիքեցիքն ասեն, թէ սատանայ աստուած եւ ստեղծող էր Հին Կտակարանացն, եւ թէ սատանայ ունի միւս եւս գերագոյն աստուած՝ չար եւ սուտ, որ հայր է նորա, զի յորժամ ասաց Քրիստոս՝ սուտ է եւ հայր նորա, սոյնպէս իմանան, թէ սուտ է սատանայ եւ հայրն սատանայի:

Իսկ բնաբանս յանդիմանէ զնոսա հինգ պատճառաւ. նախ՝ զի Քրիստոս ասէ. «Գիտեմ, զի զաւակ Աբրահամու էք» (Յի Ը.37), որ իմանի վասն բնական ծննդեանն: Եւ յայտ է, զի սատանայ ոչ էր հայր նոցա ըստ բնութեան: Երկրորդ. զի ասէ Քրիստոս. «Եթէ զաւակ Աբրահամու էիք, զգործս Աբրահամու [գործէիք]» (Տես Յի Ը.39), եւ յետոյ ասէ. «Դուք առնէք զգործս հարն ձերոյ» (Յի Ը.41), այսինքն՝ սատանայի: Այսու յայտնապէս ցուցանէ, զի խաւսի աստ վասն հայրութեան եւ որդիութեան, որ ըստ հետեւման գործոց եւ ոչ ըստ բնութեան ելման: Երրորդ. զի թէ սոքա ըստ իրեանց գոյացութեան եւ բնութեան էին յաստուծոյ ումեմնէ չարէ, յայնժամ ոչ վայել էր Քրիստոսի յանդիմանել զնոսա վասն նոցին մեղացն եւ դարձուցանել ի մոլորութենէ, այլ Քրիստոս կամէր դարձուցանել զնոսա, որպէս ասաց. «Ընդէ՞ր զբանս իմ ոչ ճանաչէք» (Յի Ը.43): Եւ յառաջն ասաց. «Թէ ոչ հաւատասցիք, թէ ես եմ, մեռանիցիք ի մեղս ձեր» (Հմմտ Յի Ը.24): Եւ ցանդամալոյծն ասէր. «Ողջացար, մի՛ եւս մեղանչեր» (Յի Ե.14): Չորրորդ պատճառ. զի սատանայ ոչ ասի ստեղծող մարդոյ, այլ սպանող, զոր եսպան² մեղաւք: Եւ յայտնի է, զի մահն եւ մեղքն ոչ են բնական եւ գոյացական մարդոյն: Հինգերորդ. զի թէ սատանայ հայր ունէր, յորմէ ստութիւն ընկալաւ, յայնժամ սատանայ ոչ խաւսէր յանձնէ զսուտն, իսկ Քրիստոս ասէ. «Յորժամ սատանայ սուտ ասէ, յանձնէ իրմէ ասէ» (Հմմտ Յի Ը.44), ապա ուրեմն յայտ է, զի ոչ ունի³ հայր, յորմէ ստութիւն ընկալաւ սատանայ, վասն այն⁴ հրէիցն ասէ⁵ Քրիստոս, թէ՛ ոչ էք յԱստուծոյ, պարտ է սոյնպէս իմանալ, զի ընդունելութեամբ շնորհաց ոչ էին յԱստուծոյ, նոյնպէս եւ սատանայ հայր ասի նոցա, զի հետեւողք էին գործոց նորա:

¹ C ãÇù հարց

² B սպան

³ C ãÇù ապա ուրեմն ... ոչ ունի

⁴ B ãÇù

⁵ C ãÇù վասն այն հրէիցն ասէ

Յորժամ եցոյց Քրիստոս զչարութիւն սատանայի, այժմ ցուցանէ, թէ չարութիւն այն գոյ ի հրէայքն:

Բան. «Իսկ ես, զի զճշմարտութիւն խաւսիմ, ո՛չ հաւատայք ինձ¹» (Յհ Ը.45):

Մեկնութիւն. Իբրոյ ասել. «Այսու յայտնի է, զի յատուկ սովորութիւն է ձեր ընդունել գտուտն եւ ոչ զճշմարիտն»: Իսկ թէ ասեն. «Ոչ հաւատամք Քեզ, ոչ վասն ատելոյ զճշմարտութիւն, այլ վասն քոյո՞յ չարութեանդ»: Չայս յետակայ բանիդ ի բաց բառնայ Քրիստոս՝ ասելով.

Բան. «Ո՞ր ի ձէնց յանդիմանէ՞ զիս վասն մեղաց²» (Յհ Ը.46):

Մեկնութիւն. Իբրոյ թէ ասել. «Մեղս ինչ ոչ գիտէք, կամ ստութիւն, գոր ի վերայ իմոյս անձին կարէք ցուցանել, պատրաստ եմ ի լսել եւ ի⁴ պատասխանել», բայց հրէայքն զայն ոչ կարէին առնել, վասն այն զկնի ասէ.

Բան. «Թէ զճշմարիտն ասեմ, ընդէ՞ր ոչ հաւատայք ինձ⁵» (Յհ Ը.46):

Մեկնութիւն. Եւ ինքն պատասխանէ՝ ասելով.

Բան. «Որ էն յԱստուծոյ, զբանն Աստուծոյ լսէ» (Յհ Ը.47):

Մեկնութիւն. Չի իւրաքանչիւր մարդ յաւժար կամաւք զայն բանն լսէ, գոր սիրէ⁶, եւ թէ որ շնորհաւք եւ հաւատովք⁷ յԱստուծոյ իցէ, հաճութեամբ զԲանն Աստուծոյ լսէ, իսկ հրէայքն թէպէտ ըստ բնութեան յԱստուծոյ էին, այլ հաւատովք եւ շնորհաւք ոչ էին յԱստուծոյ, վասն այն զԲանն Քրիստոսի ոչ ընդունէին, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ դուք վասն այնորիկ ոչ լսէք, զի չէք յԱստուծոյ» (Յհ Ը.47):

Մեկնութիւն. Ուստի հետեւի, զի ի սատանայէ էին⁸ ոչ ստեղծմամբ, այլ հետեւմամբ գործոց: Արդ, հաւաքեալ յառաջն եւ զկնի չորս բանի եցոյց, զի ոչ էին հրէայքն որդիք Աստուծոյ. նախ՝ զի ոչ սիրէին զՔրիստոս, երկրորդ՝ զի ոչ ունէին զգործս Աստուծոյ, երրորդ՝ զի ոչ ընկալան զճշմարտութիւն, չորրորդ՝ զի ոչ լսէին զԲանն Աստուծոյ: Այսուհետեւ ճառէ զհակառակութիւնս հրէիցն:

¹ A B ãÇù

² C յանդիմանեաց

³ A ãÇù

⁴ C ãÇù

⁵ A B ãÇù

⁶ C ãÇù գոր սիրէ

⁷ C շնորհելով եւ հաւատով

⁸ A B զի սատանայ էին

Սամարացի եւ դիւահար

Բան. «Պատասխանի ետուն. “Ո՞չ բարոք ասեմք¹ [մեք՝ եթէ] սամարացի ես [դու] եւ դեւ գոյ ի քեզ”» (Յհ Ը.48):

Մեկնութիւն. Սովորութիւն է մարդկան, որք ոչ գիտեն պատասխանել, նախատինք եւ խռովութիւն առնեն, վասն որոյ հրեայքն, որ ոչ գիտէին ըստ բանատրութեան պատասխանել³ Քրիստոսի, սկսան կռուել եւ հերձուած խաւսել՝ սամարացի ես, թեպէտ գիտէին նոքա գՔրիստոս, զի յազգէն հրէից էր եւ ոչ սամարացի:

Այլ վասն կրկին պատճառի սամարացի կոչեն. նախ՝ զի սամարացիքն զմասնաւոր արեւնս պահէին եւ զմասն լուծանէին, որպէս ցուցաւ ի չորրորդ գլուխն Աւետարանիս, եւ վասն լուծման շաբաթուն եւ այլոցն գՔրիստոս սամարացի կոչէին: Երկրորդ. զի սամարացիքն հակառակ էին հրէիցն, եւ գՔրիստոս այնպէս համարէին, եւ ոչ մի անգամ ասէին զայս, այլ բազում անգամ սովորութիւն կալեալ եւ որպէս բարի այժմ հաստատեն. «Ո՞չ բարոք ասացաք» (Յհ Ը.48):

«Դեւ գոյ ի քեզ» (Յհ Ը.49) վասն չորից ասէին. նախ՝ վասն սքանչելեացն, զոր առնէր, կախարդութեամբ համարէին: Երկրորդ. զի զծածուկ խորհուրդս նոցա յայտնէր եւ զայն ոչ գիտէին, թէ դեւք զխորհուրդս մարդկան ոչ իմանան: Երրորդ. զի մարգարեաբար զլինելոցն կանխաւ ցուցանէր, ասէին. «Չսա առաւել լկէ այսն չար եւ մարգարեանայ, որպէս զՍաուդ թագաւոր»: Չորրորդ. վասն բարձր եւ նուրբ բանիցն, զոր խաւսէր, անհաւատալի թուէր, որպէս այն. «Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եւ⁴» (Յհ Ը.58) եւ «Թէ որ զբանն իմ պահէ, զմահ մի՛ տեսցէ» (Յհ Ը.51): վասն այն դիւահար կոչէին: Այժմ դնէ զհեզութեամբ պատասխանին Քրիստոսի, որպէս ասէ Պետրոս ի կաթողիկէն. «Որ անիծանէին, եւ նա ոչ անիծանէր» (Հմմտ Ա.Պտ Բ.23):

Բան. «Յիս դեւ ոչ գոյ» (Յհ Ը.49):

Մեկնութիւն. Ոչ ուրանայ զինքն գոյ սամարացի. նախ՝ զի սամարացին «պահապան» թարգմանի, եւ նա է պահապան ամենայնի:

¹ C ãÇù

² A B ãÇù □ոյ ի քեզ

³ C պատասխանի տալք

⁴ C Ես եմ

Երկրորդ. եւ Ղուկաս յառակսն գրեաց զՔրիստոս սամարացի, որ բժշկեաց զկիսամահ վիրաւորեալն (Հմմտ Ղկ Ժ.29-37):

Եւ զի ոչ ունէր դէ, յայտնի է ի վեցից. նախ՝ զի զդէս հանէր, երկրորդ՝ զի ոչ ունէր չար վարդապետութիւն, այլ բարի, երրորդ՝ դէն սպանանէ, այլ Քրիստոս կեցուցանէր, չորրորդ՝ զի մեծամեծ սքանչելիք զարութեամբն Աստուծոյ լինի եւ ոչ դիւաց, հինգերորդ՝ զՀայր փառաւորէր, վեցերորդ՝ զհաճոյսն Աստուծոյ առնէր հանապազ, զոր ոչ առնեն դէք:

Բան. «Այլ պատուեմ զՀայր իմ¹» (Յհ Ը.49):

Մեկնութիւն. Սքանչելեալք ցուցանելով զզարութիւն նորա:

Բան. «Եւ դուք անարգէք զիս» (Յհ Ը.49):

Մեկնութիւն. Հրեայքն անարգէին զՔրիստոս, զի ասէին զգործս հրաշից նորա զարութեամբ դիւաց լինել:

Վասն փառս խնդրելոյ

Բան. «Ես ոչ խնդրեմ զփառս իմ» (Յհ Ը.50):

Մեկնութիւն. Մի եւ նոյն է² փառքն Հար եւ Որդոյ, եւ Քրիստոս խնդրէր զփառս Աստուծոյ Հար³, զիս⁴ րդ ասէ, թէ՛ ոչ խնդրեմ զփառս իմ:

Պատասխան. Նախ՝ զկարծիք⁴ հրէիցն բառնայ, զի նոքա համարէին, թէ սնափառ է եւ ժամանակաւոր պատիւ խնդրէ: Երկրորդ. Ես ոչ խնդրեմ փառք⁵ որիչ եւ յատուկ ի փառացն Աստուծոյ:

Բան. «Է, որ խնդրէ[ն], եւ դատի» (Յհ Ը.50):

Մեկնութիւն. Որպէս ասել, թէ բազումք են, որ զփառս աշխարհիս խնդրեն, եւ նոքա հային ի գործս իմ, եւ դատեն, զի ոչ խնդրեմ զփառս աշխարհիս⁶:

Եւ յայտնի է ի չորից. նախ՝ որ զփառս խնդրէ, ձաղանաց ոչ ներէ: Երկրորդ՝ միշտ զայլս ձաղէ: Երրորդ՝ զփարթամութիւն սիրէ: Չորրորդ՝

¹ C ăçù

² C Զի եւ նոյն

³ C ăçù Աստուծոյ Հար

⁴ C ăçù Պատասխան. Նախ՝ զկարծիք

⁵ C փառս

⁶ C աշխարհի

պատուական զգեստի լինի: Այս է նշան փառասիրաց եւ Քրիստոս
զայս ոչ ունէր:

Վասն դատաստանի

Դարձեալ եւ այլ կերպի մեկնի բանս. «Ես ոչ խնդրեմ զփառս», այսինքն՝ ոչ կամիմ այժմ բարձրանալ, զի նախքան զչարչարանս անարգութիւն խնդրէր եւ ոչ բարձրութիւն:

Բան. «Է, որ խնդրէ[ն], եւ դատի» (Յհ Ը.50):

Մեկնութիւն. Ձի Հայր Աստուած խնդրեաց ի պատշաճ ժամանակի բարձրացուցանել զՆա խաչին, որպէս ասէ Պաղոս փիլիպեցոց. «Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց եւ շնորհեաց նմա անուն» (Փլ Բ.9), եւ ինքն ասէր. «Փառաւոր արարի եւ դարձեալ փառաւոր արարից» (Յհ ԺԱ.28): Դարձեալ՝ Աստուած Հայր դատեցաւ զայնոսիկ, որք ատեցին զՔրիստոս եւ վրէժխնդիր եղել ի վերայ նոցա՝ աներմամբ քաղաքին եւ տաճարին: Եւ դարձեալ՝ դատելոց է¹ զնոսա ի կատարածի, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cx1}:

Հարց. Որպէ՞ս ասէ աստ, թէ Հայր դատի, զի Ինքն ի սոյն Աւետարանի ասաց, թէ՛ «Հայր ո՛չ դատի զոք, այլ զամենայն դատաստան ետ Որդոյ» (Յհ Ե.22):

Պատասխան². Այսպէս մեկնեն վարդապետք. նախ՝ թէ կրկին իր է ի դատաստան, այսինքն՝ բաժանումն եւ դատապարտութիւն, անդ վասն դատաստանի դատապարտութեան ասէ, որ միայն Որդոյ է յայտնապէս, եւ աստ վասն դատաստանի բաժանմանն, իբրու ասել. «Է, որ զփառս³ ի ձեր փառացդ բաժանէ եւ զանազանէ, զի դուք ըստ այսմ աշխարհի սնափառ էք, եւ ես՝ ոչ այդպէս»: Երկրորդ. կարեմք ասել, թէ միայն Որդին դատելոց է արտաքին եւ զգալի երեւմամբ, բայց ծածուկ իշխանութեամբ եւ հրամանաւ Հայր:

Եւ զի դատաստան առնել եւ⁴ դատել յատկանայ Հայր, վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի ծննդեամբ սկիզբն է Որդոյ, վասն այն Որդին ի նմանէ ունի իշխանութիւն դատելոյ: Երկրորդ. վասն մեծութեան եւ վերակացութեան Հայր ի վերայ մարդկութեան Քրիստոսի: Երրորդ պատճառ. վասն զի Քրիստոս վրէժխնդիր մի երեւեսցի, վասն այն Հայր դատէ զնոսա:

¹ A B ãÇù է

² C ãÇù

³ C զփառս իմ

⁴ C ãÇù առնել եւ

Իսկ յորժամ ցուցաւ, թէ Քրիստոս է լոյս աշխարհի, եւ ցուցաւ, թէ հետետողք նորա ոչ շրջին ընդ խաւար, այժմ ցուցանէ, թէ հետետողք նորա ունին զլոյսն կենաց:

Վասն Բանին կենաց

Բան. «Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ» (Յհ Ը.51):

Մեկնութիւն. «Ամէնն» եբրայեցերէն է, «հաւատարիմ» եւ «հաստատ» թարգմանի, եւ կրկին ասելն վասն ստուգութեան բանին:

Բան. «Եթէ որ զբանն¹ իմ պահեցէ, զմահ մի՛ տեսցէ²» (Յհ Ը.51):

Մեկնութիւն. Նախ՝ որ հաւատով եւ սուրբ գործով պահեն, որպէս ասէ Դ-աւիթ. «Ի սրտի իմում թաքուցի³ զբանս քո» (Սղ ՃԺԸ.11) եւ այլն: Երկրորդ. զի Բանն Աստուծոյ սերմն է, որպէս այլ աւետարանիչքն ասեն. «Ամենայն, որ սերմանէ, զբանն սերմանէ» (Սր Գ.14), զի կեանքն յաւիտենական գոյ ի Բանն Աստուծոյ, որպէս ի սերմն զարութեամբ գոյ պտուղն, նոյնպէս որ պահէ զբանն Աստուծոյ, հասանէ ի կեանս երանութեան, որպէս ասէ. «Զմահ մի տեսցէ յաւիտեան» (Յհ Ը.51): Եւ այսու յայտնի է, զի հետետողքն Քրիստոսի ունին զլոյսն կենաց, եւ այս է երրորդ բանն, որ ցուցանէ, զի յաւիտենական է Քրիստոս, որպէս ասէ. «Որ պահէ զբանն իմ, զմահ մի՛ տեսցէ յաւիտեան» (Յհ Ը.51):

Դարձեալ՝ զայս ասաց Քրիստոս վասն երեք պատճառի. նախ՝ ցուցանէ, թէ ոչ կամէր վրէժխնդրութիւն ի վերայ նոցա, այլ կամէր զնոցա փրկութիւն, վասն որոյ ասէ. «Որ զբանն իմ պահէ, զմահ մի՛ տեսցէ»: Երկրորդ. ցուցանէ զիր վարդապետութիւն ոչ գոլ դիւական, զի ոչ էր գործ սատանայի փրկել ի մահուանէ, այլ ածել ի մահ: Երրորդ. ցուցանէ, զի Հայր սիրէ⁴ զփառսն Քրիստոսի եւ զհետետողաց նորին ի դատաստանին:

Բան. «Ասեմ հրեայքն. “Արդ, զիտացաք, թէ դեւ գոյ ի քեզ”» (Յհ Ը.52):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել. «Նախ՝ միայն կարծեալք, թէ դեւ գոյ ի քեզ⁶, այժմ յայտնի եւ ստոյգ զիտեմք», նախ՝ զի յԱստուած երբէք սուտ¹

¹ C զբան

² A B ãÇù մի՛ տեսցէ

³ C պահեցի

⁴ C ãÇù

⁵ C ãÇù դեւ □ոյ ի քեզ

⁶ C ãÇù թէ դեւ □ոյ ի քեզ

ոչ գտանի, այլ ի սատանայ, իսկ բան քո սուտ է: Երկրորդ. զի² սնափառութիւն սատանայի է, որպէս ի բան քո երեւի:

Բան. «Աբրահամ³ մեռաւ եւ մարգարէքն⁴» (Յի Ը.52):

Մեկնութիւն. Թէպէտ նոքա պահեցին զբանն Աստուծոյ, որ զարագոյն է, քան զբան քո, եւ դու ասես.

Բան⁵. «Թէ⁶ որ զբանն իմ պահեսցէ, զմահ [մի՛ ճաշակեսցէ]» (Տես Յի Ը.52):

Մեկնութիւն. Յայտ է, զի պատրեալք ի հոմանունութենէ մահու⁷ Քրիստոս խաւսեցաւ վասն հոգեւոր մահուանն եւ նոքա իմացան վասն մարմնաւոր մահուանն⁸, վասն այն այսպն առնելով գ-Քրիստոս երկու ինչ խնդրեն ի նմանէ.

Առաջին. Մի՞թէ դու մեծ ինչ որ իցես, քան զհայրն մեր Աբրահամ, որ մեռաւ, եւ մարգարէքն:

Մեկնութիւն. Իբր թէ ոչ ես մեծ, քան զնոսա:

Երկրորդ. Արդ, դու զո՞ առնես զքեզ:

Մեկնութիւն. Իբր թէ ասել յայտնի է, զի ստութեամբ զանձն քո գովես:

Բան. «Պատասխանի ետ Յիսուս» (Յի Ը.54):

Մեկնութիւն. Եւ նախ Քրիստոս պատասխանի տայ առ երկրորդն, եւ երկրորդն⁹ առ առաջինն: Անդ, ուր ասէ. «Աբրահամ՝ հայր ձեր, ցանկացաւ [տեսանել զար իմ]» (Յի Ը.56), եւ վասն առաջնոյն զիտելի է, որ զնա փառասէր համարէին, վասն այն Քրիստոս զայս ի բաց բառնայ:

Բան. «Եթէ ես փառաւորեմ զանձն իմ, փառքն իմ ոչ ինչ են» (Յի Ը.54):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ըստ կարծեաց հրէիցն ասէ, որ ոչ հաւատային եւ ոչ փառաւորէին: Երկրորդ. եթէ մարմնական փառք խնդրեմ, ոչ ինչ են, այսինքն՝ սուտ, զի որպէս էակն եւ ճշմարիտն հակադարձին առ

¹ C ăçù յԱստուած երբէք սուտ

² C ăçù Երկրորդ. զի

³ B արդ Աբրահամ

⁴ C ăçù «Աբրահամ մեռաւ եւ մարգարէքն»

⁵ C ăçù

⁶ C եթէ

⁷ C ăçù

⁸ C մահուն

⁹ C ăçù

միմեանս, սոյնպէս ոչ ինչն եւ սուտն: Եւ փառքն Քրիստոսի ոչ էր սուտ, զի ի Հարիւ Աստուծոյ էր, որպէս ասէ.

Բան. «Է Հայր, որ փառաւորէ զիս» (Յհ Ը.54):

Մեկնութիւն. Հայր զՔրիստոս փառաւորեաց. նախ՝ սքանչելագործութեամբ, երկրորդ՝ յարութեամբն, երրորդ՝ համբարձմամբն, չորրորդ՝ ի դատաստանին: Իսկ զՀայրն Քրիստոսի հրեայքն ոչ փառաւորէին, թէ ոչ բանի միայն, որպէս ասէ.

Բան. «Չորսն դուքն ասէք, թէ Աստուած մեր է, եւ ոչ ճանաչէք զաս» (Յհ Ը.54):

Մեկնութիւն. Հրեայքն զԱստուած իրեանց Հայր ասէին, եւ սուտ են. նախ՝ զի կատարեալ եւ կենդանի հաւատով ոչ ճանաչէն զնա, որով լինի որդեգրութիւն: Երկրորդ՝ ոչ ճանաչէին գործով:

Բան. «Բայց ես գիտեմ զնա¹» (Յհ Ը.55):

Մեկնութիւն. Չի Քրիստոս բնութեամբ Որդի Աստուծոյ էր, վասն որոյ զնոյն գիտութիւն ունէր ընդ Հար, այս ըստ բոլորին, իսկ ըստ մասին, զի Աստուածութեամբն միշտ ընդ Հար էր եւ մարդկութեամբն՝ ի սկզբանէ յղացմանն ունէր զգիտութիւն միացեալ Բանին:

Բան. «Ձեզ նման սուտ լինիմ» (Յհ Ը.55):

Մեկնութիւն. Նախ՝ հրեայքն սուտ էին, զի ասէին, թէ զիտեմք զԱստուած, զոր ոչ գիտէին, նոյնպէս Քրիստոս սուտ լինէր, թէ ասէր՝ ոչ գիտեմ զԱստուած, զոր գիտէր: Երկրորդ. նոքա սուտ էին, որ զԱստուած ինքեանց Հայր ասէին, եւ նա սուտ լինէր, թէ զԱստուած Հայր ինքեան ոչ ասէր:

Բան. «Եւ զբան նորա պահեմ» (Յհ Ը.55):

Մեկնութիւն. Չայս ասէր Քրիստոս, զի ճշմարիտ գիտութիւն գործով ցուցանի, զի յամենայն չար գործս անգիտութիւն ինչ լինի, որպէս ասէ Արիստոտէլ, թէ ամենայն չար անգէտ է^{cxii}:

Եւ այժմ պատասխանէ առաջին հարցմանն, թէ՛ մե՞ծ եւ քան զԱբրահամ: Ասէ՛ այո՛, մեծ են, վասն որոյ² ասէ.

Տեսանելն Աբրահամու³

¹ A B ãÇù

² B վասն այն

³ C ãÇù Տեսանելն Աբրահամու

Բան. «Աբրահամ՝ հայր ձեր, ցանկացաւ տեսանել զար իմ» (Յհ Ը.56):

Մեկնութիւն. Ամենայն բանի գիրն եւ բառն եւ առակն առագաստ եւ ծածկոյթ է, վասն այն պարտ է քննել եւ մտաւք ի խորն իջանել, որպէս ասէ. «Աբրահամ ցանկացաւ տեսանել», եւ ի վերայ այսմ բանի չորս ինչ հարցանելի է.

Առաջին. Թէ վասն է՞ր ասէ զայս:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զպարծիլն հրէից առ Աբրահամ կամի զիջուցանել: Երկրորդ. զԻնքեան մեծութիւն ցուցանել, զի Աբրահամ փափագէր եւ յուսայր փրկութեան Քրիստոսի: Երրորդ. զի արժանաւոր է ընդունելոյ, յորժամ Աբրահամ ցանկացաւ: Չորրորդ. ցուցանել, թէ որպիսի ամբարշտութիւն է սպանումն նմա խորհել, որում Աբրահամ ցանկացաւ:

Երկրորդ՝ հարցանելի է. Ո՞ր է արն, որում ցանկացաւ տեսանել:

Պատասխան. Չորս է. նախ՝ խաչելութեան արն, յորում փրկութիւն եղեւ ազգի մարդկան, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cxiii}: Երկրորդ. ասեն՝ ար նշանակի աստ յաիտենական երանութեան: Երրորդ.¹ ասի ար ժամանակաւոր զալստեանն Քրիստոսի: Եւ զայսոսիկ ետես Աբրահամ իմացմամբ հանճարոյն: Չորրորդ. ասեն ար զալստեանն Քրիստոսի ի դժոխս, յորժամ ետես զՔրիստոս եւ ուրախ եղեւ, եւ թէպէտ ապառնի էր զալն² ի դժոխս, սակայն Քրիստոս իբրեւ զանցեալ ճառէ վասն ստուգութեան բանին:

Երրորդ հարց. Յորժամ ետես զարն Քրիստոսի³:

Պատասխան. Չորս է իմանալ. նախ՝ յորժամ զպատարագն մատուցանէր զխոյ երեսնեանն եւ զայլսն, յորում թմբեցաւ ընդ երեկս եւ ի նոյնն ետես զտնաւրէնութիւն Քրիստոսի: Երկրորդ. յորժամ ասաց նմա Աստուած. «Ի զաւակի քում արինեսցին ամենայն ազգ երկրի⁴» (Տես Ծն ԻԲ.28): Երրորդ. յորժամ առ կաղնեան Մամբրէի ետես երիս հրեշտակս եւ ծանեաւ զխորհուրդ Երրորդութեան եւ եկեր առ նա եւ ետ զաւետիսն Իսահակայ⁵ յարինակ ծննդեանն Քրիստոսի: Չորրորդ. յորժամ զԻսահակ պատարագ հանէր⁶, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cxiv}:

¹ B զի արժանաւոր է ընդունելոյ

² C □ալն Քրիստոսի

³ C ãÇù զարն Քրիստոսի

⁴ A B ãÇù ամենայն ազ□ երկրի

⁵ B ԻնԻ. զաւետիս

⁶ C հանէր պատարագ □

Չորրորդ հարց. Որպէս է՞ր արինակ Իսահակ Քրիստոսի:

Պատասխան. Ասեմք աստ չորս կերպիւ. նախ՝ որպէս հայր նորա Աբրահամ ոչ խնայեաց որդին պատարագ Աստուծոյ, սոյնպէս Հայրն երկնաւոր զՄիածինն ետ ի մահ վասն կենաց աշխարհի: Երկրորդ. որպէս Իսահակ առանց աղաղակելոյ եկաց ի զենումն, նոյնպէս եւ Տէր մեր ի խաչին, ըստ այնմ. «Որպէս զորոջ առաջի կտրչի անմռունչ կայ» (Գրծ Ը.32): Երրորդ. որպէս Իսահակ զփայտ ողջակիզին եբարձ, նոյնպէս եւ Տէր մեր զփայտ խաչին ի վերայ ուսոյն եբարձ: Չորրորդ. որպէս ի ձեռն Իսահակայ արինեցան ազգն Աբրահամու, նոյնպէս ի ձեռն Քրիստոսի ամենայն ազգք յարինութիւն փոխեցան յառաջին անիծիցն: Իսկ ոմանք զտեղին Գողգոթայ¹ ասեն, եւ ոմանք զԳարեգին լեռնն, որպէս ցուցաւ ի չորրորդ գլուխն Աւետարանիս: Եւ զայլ բազում կերպիւ արինակն Իսահակայ առ Քրիստոս տե՛ս ի Հարցմանցն, վեցերորդ հատորն ի մետասաներորդ համարն^{exv}:

Բան. «Յիսուն ամ չեւ է քո եւ զԱբրահամ տեսեր²» (Յհ Ը.57):

Մեկնութիւն. Նախ հարցանելի է. վասն է՞ր ասեն. «Յիսուն ամ չեւ է քո³»:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի⁴. նախ՝ ասեն իբր թէ⁵ անհնար է, թէ տեսեալ լինիս, զի ի մահուանէն Աբրահամու մինչ ի ժամանակն Քրիստոսի եղեն իբրեւ երկու հազար ամբ: Երկրորդ. Յիսուն ամ ասէին, որպէս պատահեցաւ ի միտս նոցա: Երրորդ. ասեն՝ թէպէտ երեսուն երեք ամեայ էր Քրիստոս, այլ վասն բազում աշխատանաց եւ պահոց մեծագոյն երեւէր հասակաւ: Չորրորդ. զի յիսներորդ ամն պատուելի էր նոցա եւ յոբելեան կոչէին, վասն որոյ՝ Յիսուն ամ չեւ է քո, իբր թէ յոբելեան մի չես տեսեալ, զիա՞րդ զԱբրահամ տեսեր:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր ասեն, թէ զԱբրահամ տեսեր, զի Քրիստոս չասաց, թէ՛ ես տեսի, այլ թէ՛ Աբրահամ ետես:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ վասն նենգութեան հրէիցն, զի կամէին սուտ⁶ առնել զբանն: Երկրորդ. սոյնպէս ասացին, զի համարէին, թէ յորժամ Աբրահամ ետես զնա, եւ նա ետես զԱբրահամ,

¹ A Գողգոթայ

² A ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ C Վասն չորից

⁵ C թէ իբր

⁶ C սոյնպէս սուտ

զի մարմնաւոր տեսութեամբ սոյնպէս լինի, որ մին զմին տեսանեն, իսկ ի մարգարեաբար տեսութիւն այս ոչ է ճշմարիտ, զի Դանիէլ, որ մարգարեաբար ետես զժամանակ նեռինն, ոչ եղեւ տեսեալ ի նեռէն, սակայն Քրիստոս Աստուածութեամբն տեսանէր¹ զԱբրահամ յառաջ քան զլինելն մարդ: Երրորդ պատճառ. զի այս բանիս որքան ասեն, կարեն² հակառակիլ, քան բանին Քրիստոսի, վասն զի զՔրիստոս սոսկ մարդ համարէին, վասն այն Քրիստոս ցուցանէ զիւր Աստուածութիւն՝ ասելով.

Բան. «Ամէն, ամէն [ասեմ ձեզ], յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես» (Յե Ը.58-59):

Մեկնութիւն³. Այս չորրորդ բանն է⁴, որ ցուցանէ, թէ յախտենական է Քրիստոս, ըստ որում այնպէս յամենայն ժամանակի գոյ:

Եւ երեքն ի վերոյ ասացաւ ի նոյն գլուխս բանս այս. «Յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ ես⁵», չորս իմացումն ունի. նախ՝ ցուցանէ, թէ անեղ եւ անսկիզբն է Որդի: Երկրորդ. բառնայ զկարծիս հրէիցն, որ որդի Յովսեփայ ասէին: Երրորդ. ընդդէմ է Արիոսի, զի ոչ ասաց, թէ՛ եղէ, այլ թէ՛ եմ: Չորրորդ. ընդդէմ է բաժանողացն զՔրիստոս, զի ոչ ասաց թէ՛ էի, կամ որ ի յիսս է, յառաջ է, այլ թէ՛ Ես եմ, որ զմիութիւն Բանին եւ մարմնոյն ցուցանէ, որպէս ցուցանէ մեկնիչդ^{cxvi}:

Երկարնակաց

Հարց. Չի՞նչ է երկարնակն, եւ զինչ՝ երկախումբն:

Պատասխան. Երկարնակ է, որ յերկուս բնութիւնս որոշէ զՔրիստոս եւ յերկուս կամս, որպէս քաղկեդոնիկք, թէպէտ անձն մի համբաւեն, նոքա բնակութեամբ ասեն զՔրիստոս եւ ոչ՝ միաւրութեամբ: Իսկ երկախումբն է, որպէս նեստորականք, զի խումբն դաս լինի⁶, եւ նոքա յերկուս դասս բաժանեն զՔրիստոս, այսինքն՝ երկու անձն եւ երկու դէմ, եւ այլն ամենայն: Եւ սոյնպէս⁷ տեսցեն ի գիրս Հարցմանց^{cxvii}:

¹ C տեսեալ

² C առաւել կարեն

³ B բան

⁴ C չորրորդ Բան

⁵ A B ãÇù եմ ես

⁶ A B լսի

⁷ A B ãÇù

Բան. «Վէմս առին հրեայքն» (Յհ Ը.59):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ կամէին քարկոծել, որպէս զհայհոյիչ: Եւ յայտնի է, զի ոչ առնէին վասն սիրոյն Աստուծոյ, այլ վասն նախանձուն իրեանց, զի առ ի քարկոծել զհայհոյիչն¹ չորս իր խնդրի. նախ՝ դատաստան դնի, երկրորդ՝ վկայութիւն բերի, երրորդ՝ վճիռ հատանի, չորրորդ՝ արտաքոյ քաղաքին քարկոծի: Արդ, սոքա առանց այսմ ամենայնի ի սուրբ տեղիսն կամէին քարկոծել զՔրիստոս:

Բան. «Եւ Յիսուս խոյս ետ» (Յհ Ը.59):

Մեկնութիւն. Նախ՝ արինակ ետ համբերութեան մեզ, դարձեալ՝ եցոյց, զի երբեմն մարթ է հաւատացելոց ի հալածչացն թաքուցանել զանձն: Եւ խոյս տալն ոչ փախչել կամ թաքչելն է², այլ զինքն անտես արար ի նոցանէ եւ գնաց ի մէջ նոցա, բայց աշակերտքն տեսանէին զՔրիստոս:

Եւ ոչ է պարտ յանկեան ուրեք փախչել կամ³ թաքչել Քրիստոսի վասն երեք պատճառի. նախ՝ թէ որպէս զերկչոտ թաքեալ էր ի միում տեղի, ըմբռնէին եւ քարկոծէին, զի նոքա պահապանք էին տաճարին: Երկրորդ. զի Քրիստոս աստ եցոյց զիր մեծութիւն եւ անմահութիւն, որ ի վեր է⁴ քան զԱբրահամ, վասն որոյ ոչ էր պատշաճ իբր զսկար փախչել: Երրորդ պատճառ. զի հայելով ի սքանչելիսն, զոր եցոյց Քրիստոս ի մարմինն իւր տասն կերպի:

Վասն տասն սքանչելեաց մարմնոյն

Նախ՝ ի կուսէ առանց առն ծնաւ եւ առանց ապականութեան մարն: Երկրորդ. քառասնարեայ պահք առանց կերակրոյ: Երրորդ. ի գահավէժ լինելն յԱրտեւան լերինն ի վերայ աղոյն ի մէջ նոցա գնաց: Չորրորդ. գնալն ի վերայ ծովուն իբր ի թռիչս ի վերայ մկանաց ալեացն: Հինգերորդ. փառաւոր այլակերպութիւն: Վեցերորդ. հացին ի մարմին իւր յանկարծակի փոփոխումն: Եւթներորդ. ինքեան յարութիւն ի մեռելոց: Ութերորդ. դրաւքն փակելաւք եմուտ առ աշակերտսն:

¹ Ը օՇն

² Ը ոչ թաքչել կամ փախչելն է

³ Ը եւ

⁴ Ը օՇն է

Իններորդ. հրաշապէս համբարձումն: Տասներորդ. այս, որ ի մէջ նոցա անտես եղեալ գնաց:

Եւ այլաբանութեամբ ցուցանէ բանս զծածուկ եւ զանգիտելի դատաստանն Աստուծոյ. նախ՝ որ զանձն իւր թաքոյց մինչեւ ցայժմ ի ժողովրդենէն հրէից, երկրորդ՝ զի ել ի մարմնական եւ յարինական տաճարէն եւ յաստուածպաշտութենէն հրէից եւ յանգեաւ յեկեղեցիս եւ¹ նմա փառք յաիտեանս յաիտենից²: Ամէն³:

---

¹ Եւ յեկեղեցիս քրիստոնէից

² A B ãÇù

³ A ãÇù

Գլուխ Թ

Վասն ի ծնէ կուրին

Իններորդ գլուխ է ըստ կարգի եւ հինգերորդ ըստ հատորի¹

Բան. «Եւ մինչդեռ անցանէր» (Յհ Թ.1):

Մեկնութիւն. Նախ՝ Քրիստոս բանիւ եցոյց, թէ վարդապետութիւն նորա լուսաւորիչ է, աստ գտոյն ցուցանէ զգալի նշանաւ: Դարձեալ՝ յորժամ վարդապետեաց, թէ յառաջ քան զլինելն Աբրահամու եմ, այժմ գործով զնոյն հաստատէ: Եւ գիտելի է, զի որ ոք հաւասարի Աստուծոյ, որպէս զԱստուած պաշտան ընդունելով՝ Աստուած է, իսկ Քրիստոս հաւասարի Աստուծոյ պաշտան ընդունելով, ապա ուրեմն Աստուած է Քրիստոս:

Եւ զի Քրիստոս հաւասար Աստուծոյ պաշտան ընկալաւ, ցուցանէ աստ չորս կերպիւ. նախ՝ որ զծնէ կոյրն լուսաւորեաց: Երկրորդ. զհաւատ նորին խնդրելով, յորժամ եհարց. «Դու հաւատա՞ս յՈրդին Աստուծոյ» (Յհ Թ.35): Երրորդ. աստուածային որդիութեամբն, որ Քրիստոս վասն ինքեան վկայեաց, թէ՛ Ես եմ: Չորրորդ. կուրին երկրպագութեամբ:

Իսկ այժմ սկիզբն առնէ առաջնոյն՝ ասելով. «Եւ մինչդեռ անցանէր [ետես] այր մի կոյր» (Յհ Թ.1): Եւ ճառս այս յերիս բաժանի. առաջին՝ նախադրութիւն առնէ վասն սքանչելեացն: Երկրորդ. դնէ զլինելութիւն սքանչելեացն², անդ. «Չայս իբրեւ ասաց, եթուք ի գետինն³» (Յհ Թ.6): Երրորդ. գրէ զստուգութիւն սքանչելեացն, անդ. «Իսկ դրացիքն, եւ որոց տեսեալ էր զնա» (Յհ Թ.8):

Եւ-ն⁴ զառաջինն ասէ. «Մինչդեռ անցանէր», որպէս ասացաւ ի վախճան միւս զլխոյն. «Ել Յիսուս ի տաճարէն» (Հմմտ Յհ Ը.59), եւ մինչդեռ⁵ ելեալ էր եւ անցանէր, ետես զկոյրս զայս, որ անդ նստէր, զի մուրացիկ էր եւ ողորմութիւն խնդրէր, որք ի տաճարն ընթանային:

¹ Ըստ կարգի եւ ըստ հատորի

² Եւ զՍրբոյն Գրիգորի. դնէ զլինելութիւն սքանչելեացն

³ Եւ զգետինն

⁴ Եւ

⁵ Եւ մինչ

Վասն աղքատաց

Լինի աստ կրկին հարց. Առաջին. վասն է՞ր կաղք եւ կոյրք¹ նստելին մերձ տաճարին:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ զի անդ ողորմութիւն բազում լինի վասն գնացողացն: Երկրորդ. զի առ Դ-աթիւ ասացաւ. «Կաղք եւ կոյրք մի մտցեն ի տուն Տեառն» (Բ.Թգ Ե.8), յորժամ ընդդիմացան նմա յեբուսացիքն: Երրորդ. յարինակ նորոյս, զի հոգւով կաղք եւ կոյրք² արտաքսին յեկեղեցւոյ:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր կաղք եւ կոյրք մուրացիկ լինին:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ զի պակասէ գործիքն, որով զպէտան գտանէ, վաս որոյ մուրայ եւ³ գտանէ: Երկրորդ. մեզ պարտ է զպակասութիւն ընկերին լնուլ, զի հաւասարեցուք, եւ յորժամ ոչ կարեմք զպակասութիւն մարմնոյն լնուլ, զընչիցն լնուցումք: Երրորդ. յարինակ հոգով աղքատաց, զի պարտ է միմեանց աւգնել ուսմամբ եւ գործով:

Բան. «Ետես կոյր մի ի ծնէ» (Տես Յի Թ.1):

Մեկնութիւն. Յատուկ եւ մի էր կոյրս այս վասն չորից. նախ՝ զի ի⁴ ծնէ կոյր էր եւ ոչ յետոյ պատահմամբ: Երկրորդ. զի բոլոր գործարանք աչացն էր պակաս եւ ոչ մի մասն: Երրորդ. սա միայն ի փառս Աստուծոյ եղէ: Չորրորդ. սա միայն բժշկեցաւ ի ծնէ կոյր:

Վասն աչաց եւ վասն զգայութեան աչաց⁵

Եւ վասն զգայութեան աչաց երեք ինչ գիտելի է.

Առաջին. գիտելի է, զի եւթն գործարանք են աչաց⁶. նախ՝ երակն լուսոյ: Երկրորդ. պտուղն սեւ, զի մի վնասեսցի լոյսն: Երրորդ.

¹ B կոյրք եւ կաղք

² B կաղք եւ կոյրք մուրացիկ լինին, C կոյրքն

³ C օճն մուրայ եւ

⁴ A B օճն ի

⁵ B Վասն աչաց, այսինքն՝ զգայութեան աչաց

⁶ B օճն երեք ինչ գիտելի է.

Առաջին. գիտելի է, զի եւթն գործարանք են աչաց

սպիտակն, որ է ճրագու հովէ եւ բարեխառնող¹ հրոյն: Չորրորդ. փառն մզղնաձեւ² եւ թափանց: Հինգերորդ. բիբն, որ պահապանն է եւ սրբող փոշոյն: Վեցերորդ. արտեսանունքն, որ սրբէ զարտասր եւ ուղիղ տեսցէ: Եւթներորդ. յանքն ի վերոյ, որ զքիրտն արգիլէ, եւ ապա կոկոնն ի մէջն³, որ եմ տեսողական լոյսն՝ պահպանեալ ի նոցանէ:

Երկրորդ. գիտելի է, զի փոս է տեղիք աչացն, որպէս այլ զգայութեանցն. նախ՝ զի յարտաքին վնասուցն պահեսցին: Երկրորդ. զի տեւող լիցին եւ պատշաճ առ ի զգացումն:

Երրորդ. գիտելի է, զի դիրք աչաց ի վերոյ է քան զայլս. նախ՝ զի պատուական մասն է զվերին տեղին ընկալեալ, որպէս լուսատրքն յերկինս: Երկրորդ. զի աչքն զհուրն զգայ, որ է վերնագոյն ի տարերս, ականջ՝ զաւղն, որ⁴ ի ներքոյ, բերանն՝ զջուրն ըստ կարգի, եւ շաւշափելիքն՝ զհողն, որ ի ներքոյ է այլոցն:

Իսկ որ ասէ. «Ետես կոյր մի», նախ՝ զի ետես զսքանչելիսն, որ նովալ լինելոց էր: Երկրորդ. գթութեամբ ետես, զի բժշկելոց էր: Եւ աստ մարմնապէս կատարեցաւ բանն Քրիստոսի. «Որք ոչ տեսանեն, տեսցեն, եւ որք տեսանեն, կուրասցին» (Յհ Թ.39), թէպէտ հոգեպէս առ հրէայս եւ հեթանոսս իմասցի:

Վասն հարցման⁵ աշակերտացն

Բան. «Ռաբբի, ո՞ր վնաս է» (Յհ Թ.2):

Մեկնութիւն. Եւ աստ չորս ինչ հարցանելի է.

Նախ՝ վասն է՞ր հարցին աշակերտքն:

Պատասխան. Նախ՝ զի գթութեամբ ետես Քրիստոս, իմացան զի բժշկելոց էր: երկրորդ. զի թանձրամիտք էին նախքան զգալ Հոգոյն Սրբոյ:

Երկրորդ հարց⁶. Վասն է՞ր պատճառ կուրութեան զմեղքն հարցին:

Պատասխան. Նախ՝ զի Տէրն անդամալուծին ասաց՝ «Մի՛ եւս մեղանչեր», իմացան թէ եւ կուրութիւն տրա վասն մեղաց լինէր, կամ իւր,

¹ A B բարեխառնէ

² C մզղնաձեւ

³ A ի մէջն, որ զքիրտն արգիլէ

⁴ B ãÇù

⁵ B ãÇù

⁶ C հարցանելի է

կամ վասն¹ ծնողացն: Երկրորդ. զի լուեալ² էին ի հրէիցն, թէ փորձութիւնք վասն մեղաց գայ, որպէս բարեկամքն Յոբայ ասացին (Յր Ը.3-4), վասն այն հարցանեն, թէ ո՞ր վնասու համար սա կոյր ծնաւ³:

Երրորդ հարց. Չի՞նչ է կրկնաշաւիղ հարց⁴:

Պատասխան. Կրկին է հարց. նախ՝ ապացուցական, որպէս թէ՛ զի՞նչ է մարդ: Երկրորդ. տրամաբանական, որպէս թէ՛ աշխարհս ապականացո՞ւ է, թէ անապական: Այս է⁵ կրկնադէմ հարց, որպէս այն ժամանակն ի ժամանակի է, թէ ոչ ժամանակի է: Իսկ պատասխանին Քրիստոսի յերկուց դիմացն հեռացոյց եւ զերրորդն ասաց:

Չորրորդ հարց. Չի՞նչ է պատճառ տյնալիսի անկատար եւ խեղ ծնանելոյս:

Պատասխան. Չորս ինչ. նախ՝ մեղք ծնողացն, զի երբեմն պատուհասէ⁶ զծնողս ի զաւակս իւրեանց ծննդեամբ⁷ եւ մահուամբ: Երկրորդ. անպատշաճութիւն նիւթոյ մարմն: Երրորդ. զի⁸ սերմ առն ոչ լինի զաւրարո ի ձեւացուցանել զմարմին մանկանն: Չորրորդ. ասեն՝ անյարմար ժամանակն: Եւ սոքա են պատճառ սերման ցորենոյ վասն բուսոց, եւ թպէտ տյնալիսի պատահմունք վերաբերին առ ստեղծեալ բնութիւնս, սակայն սոքա ներգործին նախախնամութեամբն Աստուծոյ, իսկ այս կուրիս վերաբերի առ աստուածային զաւրութիւն, որպէս ասէ.

Բան. «Այլ զի յայտնի լինին գործքն Աստուծոյ ի դմա» (Յհ Թ.3):

Սեկնութիւն. Այսինքն՝ առ ի յայտնել զգործ աստուածային կարողութեան, իմաստութեան եւ ողորմութեան: Իսկ որ մեկնիչդ ասէ վասն կուրին եւ գործոցն Աստուծոյ, երեք մտաւք իմացիս^{cxviii}. նախ՝ տյնալէս, թէ զաւրութիւն Աստուծոյ ոչ եղեւ պատճառ կուրութեան նորա, այլ կուրութիւն եղեւ պատճառ զաւրութեան Քրիստոսի⁹: Երկրորդ. թոյլ տալն եղեւ պատճառ¹⁰ կուրութեան եւ կամելն պատճառ

¹ C օ՛Շս

² C լսեալ էին

³ C կոյր է ծնեալ

⁴ B չիք

⁵ B օ՛Շս

⁶ C պատժէ

⁷ B եւ ծննդեամբ

⁸ B օ՛Շս

⁹ C զօրութիւն Աստուծոյ

¹⁰ C օ՛Շս

սքանչելեացն¹: Երրորդ. գիտութիւն նախ էր քան զկուրութիւն, այլ ի գործոցն Քրիստոսի եղև լուսաւորութիւն:

Բան. «Եւ ինձ պարտ է գործել զգործս²» (Յհ Թ.4):

Մեկնութիւն. Պարտն ոչ ցուցանէ, թէ հարկիւ եւ բռնութեամբ ինչ առնէ, այլ զմիակամութիւն ընդ Հար³ ցուցանէ կատարեալ զլնուլն, ասէ, պակասութեան ստեղծուածոյն, եւ գործել՝ զգործակցութիւն եւ զհաւասարութիւն ընդ Հար:

Հոգեպէս ար եւ զիշեր

Բան. «Մինչ ար կայ» (Յհ Թ.4):

Մեկնութիւն. Ար կոչի ժամանակ մարդեղութեան Քրիստոսի ի վերայ երկրի վասն չորից. նախ՝ որպէս⁴ մերձաւորութիւն արեգականն տեսէ ի վերայ երկրի՝ ար եւ տիւ կոչի, նոյնպէս մարմնով երեսելն Քրիստոսի արար ար եւ լոյս շնորհաց: Երկրորդ. արեգակն չորս փոփոխմամբ կատարէ զար, նոյնպէս արեգակ արդարութեան՝ Քրիստոս. նախ՝ ծնաւ ի կուսէն, երկրորդ՝ մկրտեցաւ, երրորդ՝ քարոզեաց, չորրորդ՝ չարչարեցաւ եւ ապա համբարձաւ: Երրորդ. երկոտասան ժամ է աւուր եւ երկոտասան առաքեալքն Քրիստոսի: Չորրորդ. արն ունի առաւատ եւ երեկոյ, եւ ծնեալ ի Հարէ Բանն յերեկոյացեալ⁵ ժամանակի մարդ եղև:

Բան. «Գայ զիշեր» (Յհ Թ.4):

Մեկնութիւն. Իսկ զիշեր յետ համբառնալոյն եղև մեզ, թէպէտ⁶ խորհրդաբար ընդ մեզ է մինչ ի կատարած աշխարհի: Եւ սուրբքն անուամբն Քրիստոսի սքանչելիս կատարեն, այլ մարմնոյ երեսմամբ եւ զգալի բանիւ ոչ ուսուցանէ մեզ, սոյնպէս առաջի ար Քրիստոս կոչեցաւ: Երկրորդ. արս այս նշանակ է զժամանակ ընտրելոցն, որ ի սկզբանէ աշխարհի մինչ ի վախճան, Իսկ զիշեր է դատաստանն մեղաւորաց վասն պակասութեան լուսոյն Աստուծոյ եւ տանջանաց

---

¹ C սքանչելեաց

² B գործս այն

³ C օրն ընդ Հար

⁴ B որ

⁵ A B եւ յերեկոյացեալ

⁶ A B զի թէպէտ

դժոխացն: Երրորդ. ար է իւրաքանչիւր¹ կեանք մարդոյ, եւ գիշեր է մահ նոցա, զի որպէս ի գիշերի ոչ ոք կարէ գործել, նոյնպէս յետ մահու ոչ ոք կարէ գործել բարիս², զի ոչ կարէ հաւատալ եւ ոչ ապաշխարել եւ այլն. «Չի տես ժամանակ ընդունելի եւ ար փրկութեան» (Բ.Կր Զ.2), ասէ առաքեալ: Եւ սոյնպէս բացայայտի, զի ի կեանս կարէ մարդ ապաշխարել եւ զբարիս գործել ինքեամբ եւ այլով, եւ յետ մահու հոգին ոչ կարէ քաւել ինքեամբ, զի անցեալ է ժամանակն եւ փոխեալ որպիսութիւն իւր, այլ ի ձեռն այլոց կարէ ողորմութիւն գտանել յԱստուծոյ, որպէս ի ձեռն Սուրբ Եկեղեցոյ եւ Պատարագաց, եւ յետ յարութեան ո՛չ ինքեամբ, եւ ո՛չ այլով, ո՛չ կարէ ապաշխարել, այլ դատապարտիլ: Չորրորդ. ար եւ լոյս կոչի բարի գործք, ըստ այնմ. «Այնպէս լուսաւորեսցի լոյս ձեր առաջի մարդկան» (Մտ Ե.16), իսկ գիշեր կոչի մեղքն, զի ի մէջ մեղաց գոլով ոչ ոք կարէ զբարիս գործել:

Այս չորս կերպիս կոչի ար եւ գիշեր հոգեպէս:

Բան. «Լոյս եմ աշխարհի» (Յե Թ.5):

Մեկնութիւն. Վասն վեցից ասէ. նախ՝ զի զբոլորս լուսաւորէ եւ ոչ զմասն: Երկրորդ. զի լոյս է բնութեամբ եւ ոչ լուսաւորեալ, որպէս առաքեալքն: Երրորդ. զի միշտ պատրաստ է լուսաւորել զմարդիկ, որքան կենդանի իցենք: Չորրորդ. զի կրկին լուսաւոր է, այսինքն՝ վարդապետութեամբ եւ սքանչելեալք: Հինգերորդ. զիսաւար մեղաց եւ անգիտութեան փարատէ: Վեցերորդ. ի գործս բարիս առաջնորդէ, որպէս յայտ է ի մեկնչէդ:

Վասն թրոյն եւ կաւոյն

Բան. «Եթուք ի գետին³ եւ արար կաւ ի թրոյն⁴» (Յե Թ.6):

Մեկնութիւն. Եւ ի վերայ այսմ բանի չորս ինչ հարցանելի է.

Առաջին. Չի՞նչ նշանակէ թուք եւ կան:

Պատասխան. Չորս ինչ. նախ՝ ցուցանէ զինքն Արարիչ գոլ Ադամայ, որ ի կաւոյ ստեղծեաց: Երկրորդ. տեսողն մասն նշանակէ զհոգին Ադամայ եւ այլ գործարանք աչացն՝ զմարմինն, զի եւթ մասն է

¹ Ը որ է իրք չար

² Ը ոչ ոք ինքն զործէ բարիս

³ Ա Բ ի ինքն

⁴ Ա Բ ãÇù ի թրոյն

մարմնոյն, աշխնքն՝ ոսկր¹, ջիլ, երակ, արիւն, միս, մորթ, մազն անզգայ ծածկոյթ: Երրորդ. թուքն զբանն ցուցանէ, որ ել ի բերանոյ Հաւր եւ էջ յերկիր եւ զհողեղէն մարմինս մեր խառնեալ միացոյց ընդ իւրում Աստուածութեան: Չորրորդ. որպէս ասէ մեկնիչդ. «Յառաջ քան զիինելն Աբրահամու եմ ես», որ է Բանն միաւորեալ մարմնովն՝ անեղ եւ անսկիզբն, Միածին Որդին² Աստուծոյ^{cxix}:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր ոչ ասաց բանի միայն, որպէս անդամալուծին եւ Ղազարու եւ յայլսն³:

Պատասխան. Նախ⁴ նոր էր նշանս եւ նոր կերպի կամեցաւ առնել: Երկրորդ⁵. զի անդ, որ բանի հրամայէր, ցուցանէր զՀոգին իւր Աստուած գոլ, եւ աստ՝ զմարմինն, զի թուքն ի մարմնոյն է⁶ եւ մատամբ կազմեաց, յորմէ աստուածային զարութեամբն լուսաւորեցաւ ակն, ապա թէ ոչ, կան ըստ ինքեան թանձր է եւ կուրացուցիչ առաւել, քան թէ⁷ սրբիչ, որպէս ասէ Ոսկէբերանն:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր ծեփեաց գաչքն:

Պատասխան. Աչք զսահման բովանդակ գործարանացն ասէ:

Եւ ծեփեաց վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի կուրութիւն սորա յայտնի էր, սոյնպէս լուսաւորելն առաւել սքանչելեալք երեւեցի: Երկրորդ. ցուցանէ, թէ Քրիստոս էր ձեւացուցիչ ամենայն մարմնոց, զի ի մէջ կենդանեաց պատուական է մարմին մարդոյս⁸, եւ ի մարդկային մարմնոյս գլուխն է պատուական, եւ ի գլուխն աչքն է ազնուական⁹ մասն: Եւ զպատուականն նորոգելով եցոյց, զի նորոգիչ էր ամենայն մարմնոց: Երրորդ պատճառ ցուցանէ, թէ ընդունելով զգալի նիւթ ի խորհրդոց եկեղեցոյ, միտք մեր լուսաւորի շնորհաւքն Աստուծոյ¹⁰:

Չորրորդ հարց. Վասն է՞ր ոչ¹¹ ջրով զանցոյց:

¹ C է ոսկր

² A B որդի

³ B օճն եւ յայլսն

⁴ B օճն

⁵ B Երկրորդ հարց

⁶ C օճն է

⁷ A B օճն

⁸ A B պատուական մարմին մարդոյս է

⁹ B ի լուխն է աչքն ազնուական

¹⁰ A B C Քրիստոսի

¹¹ B օճն

Պատասխան. Ասէ մեկնիչդ, զի հանդերձեալ էր զկոյրն ի Սելովամ առաքել, զի մի ասիցեն հրէայքն, թէ ի ջրոյն էր բժշկութիւն¹ եւ ոչ՝ ի Քրիստոսէ^{xxx}:

Վասն Սելովամայ

Բան. «Երբ, լուս՝ յաւագանին Սելովամայ» (Յի Թ.7):

Մեկնութիւն. Սելովամս այս է աղբիւր ի ստորոտ լեռինն Սիոնի, գոր նախ Բեթհեզդայ կոչեաց:

Եւ վասն չորս պատճառի անդ առաքեաց. նախ՝ զի յայտնի լինէր սքանչելիքն, որպէս ասէ մեկնիչդ^{xxxi}: Երկրորդ. ի պատիւ զոհից հնոյ արինացն², գոր լուանային յաւագանս յայս³: Երրորդ. ի հնազանդութիւն եւ ի հաստատութիւն հաւատոյ եւ յուսոյ կուրի: Չորրորդ. ասէ Ոսկեբերանն. «Սելովամն թարգմանի առաքեալ, ցուցանէ զՔրիստոս, որ ի Հարէ առաքեցաւ⁴ ի լուացումն մեղաւորաց, զի «Նա է աղբիւր յայտնեալ ի տանն Դարթի առ ի լուացումն մեղաւորին եւ տեռատեսին» (Տես Չք ԺԳ.1), - որպէս ասէ Չաքարիա ի երեքտասաներորդ [գլուխն]:

Բան. «Չոգաւ, լուացաւ, [եկն] եւ տեսանէր» (Յի Թ.7):

Մեկնութիւն. Չայս ցուցանէ, թէ ոչ լուսաւորեցաւ միայն կառովն: Եւ յայտ է, զի յորժամ եղ զկան, ոչ լուսաւորեցաւ, եւ ոչ լուսաւորեցաւ միայն ջրովն, եւ յայտ է, զի բազում անգամ լուացեալ էր եւ ոչ լուսաւորեալ: Ապա յայտ է, զի լուսաւորեցաւ զարութեամբն Քրիստոսի ի ձեռն կառոյն եւ ջրոյն: Արդ, նախ կան ի թքոյ եւ ի հողոյ խառնեալ նշանակէ զհաւատն Քրիստոսի ներմարդկութեամբն միացեալ, իսկ ջուրն՝ զմկրտութիւն: Չայն ցուցանէ, թէ հաւատն առանց մկրտութեան ոչ փրկէ, եթէ կարէ մկրտիլ, եւ մկրտութիւն առան հաւատոց ոչ փրկէ⁵: Երկրորդ. կաւ զգործնականն նշանակէ, եւ ջուր՝ զտեսական իմաստութիւն, եւ սոքա մինն առանց միւսոյն անկատարք են ի փրկութիւն: Եւ զիտելի է, զի ոմանք ասեն, թէ կան ոչ բարձաւ յաչացն, այլ յակն փոխեցաւ ընդ լուանալ ջրոյն:

¹ C բժշկելն

² C օրինաց

³ B այս

⁴ A B որ առաքեցաւ ի Հարէ

⁵ A B ãÇù եթէ կարէ մկրտիլ... ոչ փրկէ

Յորժամ ասաց վասն սքանչելեացն, իսկ այժմ ճառէ գայտնութիւն այսմ սքանչելեաց:

Բան. «Իսկ դրացիքն՝ եւ որոց տեսեալն [էր]» (Յհ Թ.8):

Մեկնութիւն. Աստ երեք բան հարցանէ ժողովուրդն: Առաջին՝ զանձն լուսաւորելոյն: Երկրորդ՝ զկերպ լուսաւորելոյն: Երրորդ՝ զլուսաւորիչն¹: Վասն առաջնոյն ասէ.

Ոմանք ասեն, թէ սա է նա, որ բարեկամքն էին Քրիստոսի, եւ հակառակքն ասէին՝ ո՛չ է նա:

Եւ հակառակին տքա վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի ժխտողք էին, երկրորդ՝ զի զարմացեալ² էին, երրորդ՝ զի զնա ոչ ճանաչէին, զի մարդն ճանաչի³ յերեսացն եւ նորայն փոխեալ էր:

Եւ մուրացիկ ասէին վասն երից. նախ՝ զի բազում անգամ տեսեալ էին, երկրորդ՝ զի յայտնի լիցի մեծութիւն սքանչելեացն, երրորդ՝ զի արժանի էր զթալոյ, զի կոյր էր եւ տնանկ:

Բան. «Եւ ինքն ասէր⁴, թէ ես եմ» (Յհ Թ.9):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զտարակոյս նոցա բառնայ: Երկրորդ. զոհու-թեամբ պատմէ զբարերարութիւն Աստուծոյ: Երկրորդ. հարցանեն զկերպ լուսաւորելոյն, յորժամ ասեն.

Բան. «Զիա՞րդ բացան աչք քո» (Յհ Թ.10):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ որպէ՛ս լուսաւորեցար:

Նա պատասխանի ետ.

Բան. «Այր մի, որում Յիսուսն ասեն» (Յհ Թ.11):

Մեկնութիւն. Որպէս անդ «այր մի» ասաց, աստ «այր մի» ասէ վասն չորից. նախ՝ զի նա միայն էր Աստուած մարդացեալ, երկրորդ՝ նա միայն էր յանապական կուսէ, երրորդ՝ նա միայն էր անմեղ, չորրորդ՝ նա միայն էր Փրկիչ մարդկան:

Բան. «Որում Յիսուսն ասէին» (Յհ Թ.11):

Մեկնութիւն. Թէպէտ չէր տեսեալ, այլ նախ լուեալ էր զանունն, երկրորդ՝ ի ձայնէն ճանաչեաց:

Բան. «Կաւ արար եւ ծեփեաց» (Յհ Թ.11):

Մեկնութիւն. Կոյրս այս ստուգութեամբ պատմէ զոր զիտէ, զի ծանեաւ յորժամ շաւշափելով զկան ի վերայ աչացն եղիր, եւ զի

¹ C զլուսաւորիչն

² C զարմացեալք

³ B ոչ ճանաչի

⁴ A B ասէ

տեղիքն ցամաք էր, վասն այն ծանեալ, թէ Քրիստոս զայն կալ արար, բայց ո՛չ ծանեալ, թէ ի թքոյ էր, թէ ի ջրոյ, վասն որոյ չասաց՝ արար կալ ի թքոյ: Ապա զհնագանդութեամբ գնալն ասէ եւ զլուսաւորելն, իսկ նոքա կատաղեալք էին, զոր տեսեալ եւ լսեալ էին: Ի կուրէն հարցանեն ոչ վասն հաւատալոյ, այլ զնշանս¹ արհամարհելոյ:

Երրորդ. հարցանեն զլուսաւորիչն.

Բան. «Ո՞ր է նա» (Յհ Թ.12):

Մեկնութիւն. Ոմանք արհամարհելով խնդրէին², եւ ոմանք՝ ոչ:

Բան. «Ասէ ցնոսա՝ ոչ գիտեմ» (Յհ Թ.12):

Մեկնութիւն. Չի յորժամ չոգաւ ի Սելով եւ դարձաւ, ոչ եզիտ գՔրիստոս ի տեղին յայն: Չայս եւ առ անդամալոյծն արար, յորժամ բժշկեաց վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի մի գովեսցի: Երկրորդ. զի հրաշքն հռչակեսցի: Երրորդ. զի չարութիւն հակառակացն մեղմասցի: Չորրորդ. զի զմեզ ուսուցէ այնպէս առնել: Ոմանք այլաբանութեամբ ասեն. կոյրս այս նշանակէ զդասս ընտրելոցն³, որ ի սկզբնական ծննդենէ կոյրք են յաստուածայինսն եւ ընդ թշուառութեամբ եւ աղքատութեամբ են յայսմ աշխարհի, իսկ Քրիստոս անցանելով ընդ ճանապարհ կենցաղոյս ետես գթութեամբ ի նոսա եւ նոքա ի Քրիստոսէ ընկալան զփրկական տեսութիւն:

Բան. «Ածեն առ փարիսեցիսն⁴ գնա» (Յհ Թ.13):

Մեկնութիւն. Նախ՝ վասն քննելոյ, զի դպիրք էին: Երկրորդ. զի ուրացի լուսաւորեալն զճշմարտութիւն: Երրորդ. զի ցուցցեն յանցող արինացն գՔրիստոս, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ էր շաբաթ, յորում⁵ զկան արար Յիսուս⁶» (Յհ Թ.14):

Մեկնութիւն. Յորժամ զանդամալոյծն բժշկեաց, նոյնպէս շաբաթ էր, եւ այլքն յայտնի է ի մեկնչէդ:

Բան. «Ոչ է այրն այն յԱստուծոյ, զի զշաբաթս ոչ պահէ⁷» (Յհ Թ.16):

Մեկնութիւն. Սոքա սուտ ասէին. նախ՝ զի գործ մարմնաւոր, որ⁸ ի փառս Աստուծոյ էր, կարէր լինել ի շաբաթու: Երկրորդ. զի քահանայքն

¹ A B զնշանսն

² A B խնդրեն

³ C ընտրելոց

⁴ A B փարիսեցիս

⁵ A B յորժամ

⁶ A ãÇù

⁷ A ãÇù ոչ պահէ

⁸ B ãÇù

թլփատէին ի շաքաթու եւ անմեղք էին, որպէս ցուցաւ ի վերոյ ի հինգերորդ գլուխն:

Բան. «Ձիա՞րդ կարէ մարդ մեղաւոր այդպիսի նշանս առնել¹» (Յհ Թ.16):

Մեկնութիւն. Սոքա կամէին մեծացուցանել գՔրիստոս, իբրոս ասել. «Անհնար է մեղաւոր առն սոյնպիսի նշանս առնել», իսկ ընդդէմ բարեկամացն Քրիստոսի առարկի, որպէս ասէ Մատթէոս. «Տէ՛ր, յանուն քո դէսս հանաք եւ զարութիւն² արարաք, եւ Քրիստոսս պատասխանէ. «Ո՛չ գիտեմ զձեզ, ի բաց կացեք, ոչք գործէք³ զանաւրեւութիւն»» (Հմմտ Մտ Է.21-23):

Ասէն վարդապետք, թէ սքանչելիքն գործ է ի վեր⁴ քան զբնութիւն, վասն այն միայն յԱստուծոյ լինի սքանչելիք⁵, առ ի վկայել, թէ ի վեր է քան զբնական ճանաչումն մարդոյ: Եւ կրկին է սքանչելիք, զի երբեմն լինի առ ի վկայել զճշմարտութիւն վարդապետութեան ինչ, որ ի վեր է քան զիմացումն մեր: Եւ պարտ է, զի վարդապետութիւն այն ճշմարիտ լինի, զի Աստուած ոչ կարէ լինել վկայ ստութեան, այլ ոչ է պարտ, թէ ուսուցանողն այն⁶ բարի լինի, զի սքանչելիքն այն ոչ վկայէ զբարութիւն վարդապետին, այլ զճշմարտութիւն վարդապետութեան, եւ սոյնպէս չարք ոմանք քարոզողք ուղղափառ վարդապետութեան սքանչելիս արարին վասն հաստատութեան ուղղափառ հաւատոյ, եւ սոյնպէս իմանի բանն, որ ի Մատթէոս գրեալ է: Երկրորդ կերպիւ լինի սքանչելիք առ ի վկայել եւ ցուցանել զբարութիւն վարդապետին, եւ յայնժամ պարտ է, զի վարդապետն այն բարութիւն ունիցի, զի Աստուած ոչ կարէ վկայել ստութեան, եւ սոյնպէս լինէին սքանչելիք⁷ Քրիստոսի, որպէս ասէր. «Գործքն, զոր ես առնեմ [յանուն Հար մոյ, նոքին] վկայեն վասն իմ» (Յհ Ժ.25), զի Որդի եմ Աստուծոյ: Եւ սոյնպէս աստ ասէ. «Ձիա՞րդ կարէ մարդ մեղաւոր նշանս առնել», իբրոս թէ ասել՝ Աստուած սքանչելեալք վկայէ զբարութիւնս մեր զճշմարտութիւն վարդապետութեան, վասն այն անհնար է, զի նա մեղաւոր լիցի:

¹ B ἄϛὺ նշանս առնել

² B զարութիւնս

³ C □ործէիք

⁴ A B սքանչելիքն ի վեր է

⁵ C լինին սքանչելիքս

⁶ C ἄϛὺ

⁷ C սքանչելիքն

Բան. «Ասեմ դարձեալ ցկոյրն. “Դու զի՞ սսես վասն նորա, զի եբաց զաչս քո”» (Յհ Թ.17):

Մեկնութիւն. Չայս ոչ հարցին հակառակքն Քրիստոսի, զի ստուգապէս կարծէին, որն¹ զլուսաւորչին զճշմարտութիւն պատասխանի տայր, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ նա ասէ, թէ մարգարէ է» (Յհ Թ.17):

Մեկնութիւն². Ոչ խոստովանեցաւ իբր զհասարակ մարգարէ, որպէս Եսայի, Երեմիա եւ այլն, այլ եզական մարգարէ կոչէ, որպէս Մովսէս ասէ յԵրկրորդ Աւրեմքն. «Մարգարէ յարուցէ ձեզ Տէր յեղբարց ձերոց³» (Տես Բ.Օր ԺԸ.15), սակայն ոչ հաւատայր զնա դեռես Որդի Աստուծոյ:

Հարց. Վասն է՞ր աւետարանիչս մանրամասն եւ ստուգութեամբ պահէ զամենայն բան:

Պատասխան. Յերեք դէմս աւգուտ է. նախ՝ ի դէմս Փրկչին, որ⁴ ցուցանէ զբարերարելն նոցա: Երկրորդ. զներել թշնամեաց:

Երկրորդ. ի դէմս հրէիցն. նախ՝ ցուցանէ զանհաւատութիւն նոցա: Երկրորդ. զչար հատուցանելն:

Երրորդ. առ մեզ. նախ՝ զի ուսցուք ի Քրիստոս: Երկրորդ. մի՛ նմանեցուք չարութեան հրէիցն:

Եւ այժմ, թէ որպէ՞ս հարցին զծնողս նորա.

Բան. «Սա՞ է որդին ձեր, եւ զի կոյր ծնաւ, եւ զիա՞րդ տեսանէ» (Յհ Թ.19):

Մեկնութիւն. Ոչ հարցանեն, զի ուսցին, այլ զի հայհոյեցեն, զի ստուգապէս զիտէին զկոյրն⁵ լուսաւորեալ, եւ լուսաւորիչ զՔրիստոս, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{cxii}:

Արդ, երիս բանս հարցանեն. նախ՝ վասն անձին որդոյ նոցա. «Սա՞ է որդին ձեր»: Երկրորդ. վասն կերպի ծնանելոյն. «Չորմէ ասէիք, թէ կոյր ծնաւ», որպէս թէ ասել՝ սուտ ասէիք, թէ կոյր ծնաւ⁶, զի ուրասցին զայն, զի խեղութիւն որդոցն ի ծննդենէ ամաւթ առնէ ծնողացն, քան թէ յետոյ պատահի: Երրորդ. հարցանեն, թէ կոյր էր, զիա՞րդ լուսաւորեցաւ, ասեն՝ զիա՞րդ տեսանէ:

Բան. «Պատասխանի ետուն ծնողքն» (Յհ Թ.20):

¹ A B ãÇù

² A ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A C նախ

⁵ A B ãÇù

⁶ C ãÇù որպէս թէ... կոյր ծնաւ

Մեկնութիւն. Երկու բանի պատասխանի ետուն զճշմարիտն ասելով, զի ասացին, թէ՛ «Սա է որդին մեր, եւ զի կոյր ծնաւ» (Յհ Թ.20), իսկ երրորդին, թէ՛ որպէ՛ս տեսանէ¹, ոչ իշխեցին պատասխանել, այլ յաւժարէին ի վկայելն, վասն որոյ ասեն.

Բան. «Չդա իսկ հարցէք, [ինքն] ի չափ հասեալ է, ինքն խաւսեցի վասն իւր» (Տես Յհ Թ.21):

Մեկնութիւն. Որպէս ասել, թէ ինքն բարոք գիտէ պատմել քան զմեզ, զի երկն ոմանց բանն հաւատալի է. նախ՝ որ ի չափ հասեալ լինի: Երկրորդ. որ ճշմարտախաւս լինի, զի բանն եւ իրն հաւասարի: Երրորդ. որ բարի լինի կամաւքն: Իսկ ընդդէմ սոցա՝ անկատարից եւ ստախասից եւ չարակամաց բանք եւ վկայութիւնք ոչ է հաւատալի:

Բան. «Չայս ասացին ծնողքն [նորա], զի երկնչէին ի հրէիցն» (Յհ Թ.22):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ փարիսեցոց եւ ի քահանայապետից, որք զլուխ եւ առաջնորդք էին, եւ զպատճառ² երկիւղին ասէ.

Բան. «Քանզի ուխտ եղեալ էին» (Յհ Թ.22):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ահ եւ սպառնալիք կամ նզովք եւ բանադրանք՝ ի բաց կալ ի ժողովարանէն, որ էր յոյժ նախատինք նոցա, վասն այն Նիկողիմոս ի գիշերի եկն առ Քրիստոս: Եւ յետ խաչին այլ իմն յաւելին զչար ուխտն, որ ի հայրենեացն եւս զրկէին, եւ հաւատացեալքն առ ոտս առաքելոցն ժողովէին, որպէս յայտ է ի Գործքն, եւ ապա այլ իմն հնարին՝ ածել զնա յորացութիւն:

Բան. «Դարձեալ [կրկին անգամ] կոչեցին զայրն» (Յհ Թ.24):

Մեկնութիւն. Աստ նախ ցուցանէ, թէ ջանան ուրացնել ի ճշմարտութենէն³: Երկրորդ. ցուցանէ, թէ որպէ՛ս դատապարտեցին զնա, անդ. «Նորա հայիոյնն եւ ասեն. «”Դու լիջիր նմա աշակերտ”» (Տես Յհ Թ.28): Երրորդ. ցուցանէ, թէ Քրիստոս որպէ՛ս ընկալաւ զնա, անդ. «Լուաւ Յիսուս, եթէ⁴ հանին զնա արտաքս» (Յհ Թ.35):

Եւ զառաջինն ասէ. «Դարձեալ կոչեցին զնա եւ ասեն» (Յհ Թ.24).

Բան. «Տուր փառս Աստուծոյ» (Յհ Թ.24):

Մեկնութիւն. Կամէին խաբէութեամբ եւ սիրով ուրանալ տալ. «Տուր փառս Աստուծոյ». նախ՝ խոստովան լեր զճշմարտութիւն, զի

¹ Ը պատասխանէ

² Ը պատճառ

³ Բ ի հաւատոցն եւ ի ճշմարտութենէն

⁴ Ա Բ թէ

կախարդութեամբ լուսաորեցար եւ ոչ զաւրութեամբն Աստուծոյ: Երկրորդ. Աստուծոյ տուր փառք եւ ի նմանէ հրաժարեա՛:

Բան. «Մեք գիտենք, զի [այրն այն] մեղաւոր է» (Յհ Թ.24):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ մեք բազումք ենք, այլ եւ գիտունք, որ վկայենք վասն մեղաց նմա, եւ դու տգէտ եւ մի, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cxiii}: Հանգոյն այսմ եւ երկարնակք ասեն, թէ մեք բազումք ենք եւ իմաստունք եւ Հայք՝ մին ազգ եւ տգէտք, եւ սոցա պատասխանին տե՛ս ի գիրս Հարցմանց հատորն, համարն:

Բան. «Եւ նա ասէ. “Թէ մեղաւոր է՝ եւ ոչ գիտեմ”» (Յհ Թ.25):

Մեկնութիւն. Ոչ երկիւղի է բանս, այլ իմաստութեան. նախ՝ զչարութիւն սոցա այսպանէ, իբր թէ դուք ասէք, թէ մեղաւոր է: Երկրորդ. զխոստովանութիւն իւր ասէ՝ եւ ոչ գիտեմ զնա մեղաւոր, եւ ոչ ասեմ: Երրորդ. զսրբութիւն նորա¹ գործով գիտեմ², զի այս լուսաւորութիւնս գործ Աստուծոյ է³ եւ ոչ մարդոյ մեղաւորի կամ կախարդի:

Դարձեալ հարցանեն զնա վասն կերպի լուսաւորութեան.

Բան. «Զի՞նչ արար քեզ, զիա՞րդ եբաց զաչս քո» (Յհ Թ.26):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ըստ Ոսկերերանին. մի՞թէ կախարդութեամբ արար զայդ: Երկրորդ. բազում հարցումն նշան նախանձու է, զի ունայն ցուցանեն զսքանչելիսն: Երրորդ. եւ զայլս տկարացուցանեն ի հաւատս: Չորրորդ. զի թէ այլ եւ այլ խաւսեսցի եւ այնու սուտ առնեն զվկայութիւն նորա, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cxiv}:

Բան. «Ասացի ձեզ, եւ ո՛չ լուարոք» (Յհ Թ.27):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զկերպ բժշկութեան ասացի, թէ կաւ արար: Երկրորդ. զկերպ վկայութեան ասացի, թէ մարգարէ է⁴: Երրորդ. վասն սրբութեան նորա ասացի, թէ լուսաւորեաց զիս:

Բան. «Մի՞թէ եւ դուք կամիք աշակերտել նմա» (Յհ Թ.27):

Մեկնութիւն. Նախ բարկութեամբ խաւսի ընդդէմ խստութեան սոցա: Երկրորդ. ասէ Ոսկերերանն. «Համարձակ խաւսի, զի յաղթեալ էր սոցա, իբր թէ ասել. «Զոր ինչ ասեմ, ո՛չ առնոյք ի միտ, վասն այն այլ ոչ առնեմ պատասխանի ձեզ, զի բազում անգամ հարցանէք ոչ վասն ուսանելոյ, այլ վասն հակառակելոյ»: Եւ տյնպէս զաւրաւոր է ճշմարտութիւն, եթէ առ մինն լինի եւ առ տկարն եւ առ տգէտն, զաւրացուցանէ եւ իմաստուն

¹ A B սրբութիւն իւր

² B սրբութիւն նորա սրտով ործեմ իտեմ

³ A B ãÇù

⁴ A մարարէն է

եւ յաղթող բազմաց [դարձուցանէ]: Իսկ ընդդէմ նմա ստութիւն տկար¹ եւ թոյլ է, եթէ առ բազումս լինի եւ զաւրաւորս եւ իմաստունս, տկարացուցանէ զնոսա, որպէս ասացաւ»:

Այժմ ասէ, թէ որպէս փարիսեցիքն դատապարտեցին զնա.

Բան. «Նորա հայհոյէին» (Յհ Թ.28):

Մեկնութիւն². Այսինքն՝ անիծանէին:

Բան. «Դու լիջիր նմա աշակերտ» (Յհ Թ.28):

Մեկնութիւն. Այս ոչ էր նորա³ անէծք, այլ արհնութիւն:

Յայսմանէ երկու ինչ գիտելի է. նախ՝ որ զբարիսն անիծանէ, արհնութիւն է նմա, այլ անիծողին է վնաս. «Որպէս հաւ թռչի ի բունոյ իւրմէ եւ անդրէն դադարի, նոյնպէս եւ անէծք անզգամին», ասէ Սողոմոն: Երկրորդ. գիտելի է, որ զչարսն արհնէ, անէծք է չարին, այլ արհնողին է աւգուտ, վասն այն ասէ Տէր. «Արհնեցէք զանիծիչս ձեր» (Մտ Ե.44, Դկ Զ.28), եւ այլն:

«Դու լիջիր նմա աշակերտ». նախ՝ զի իմացան զյաւժարութիւն նորա ի հաւատան Քրիստոսի: Երկրորդ. դու լեր աղանդաւորին եւ արինացն յանցողին աշակերտ, մեք արինադրին ենք աշակերտ եւ ոչ արինազանցին: Հանգոյն այսմ եւ Փիլոն ասէ⁴. «Որ ողորմեսցի Մովսիսի արինադրի, ողորմեսցի եւ⁵ Փիլոնի արինապահի»:

Բան. «Մեք Մովսիսի աշակերտք ենք» (Յհ Թ.29):

Մեկնութիւն. Սորա Մովսիսի աշակերտք էին միայն ըստ անուան եւ ոչ ըստ իրին. նախ՝ զի գործոց նորա ոչ հետեւին, զի ուրանան զնշանսն Քրիստոսի եւ կամին սպանանել զՆա: Երկրորդ. զի Գրոց նորա ոչ հաւատան, որպէս ասէր. «Թէ հաւատայիք դուք Մովսէսի, հաւատայիք եւ ինձ» (Տես Յհ Ե.46):

Ապա ասէ զպատճառ ոչ հաւատալոյն Քրիստոսի.

Բան. «Մեք գիտենք, զի ընդ Մովսիսի խաւեսցաւ Աստուած, զսա ոչ գիտենք [ուստի է]» (Յհ Թ.29):

Մեկնութիւն. Տես՝ զանմտութիւն, որպէս ասէ մեկնիչդ^{cxv}. նախ՝ ի պատմութեանց գիտելն հաւատան եւ զականատեսն Քրիստոս ուրանան: Երկրորդ. «Ոչ գիտենք ուստի իցէ», ոչ զայն ասեն, թէ յորմէ՞ աշխարհէ, կամ յազգէ իցէ, զի զայն յառաջագոյն ասացին. «Զսա

¹ Կ ստութիւն այնպէս տկարացուցանէ

² Կ օճը

³ Կ օճը

⁴ Կ ասէր

⁵ Կ օճը

գիտենք ուստի իցե՛» (Հմմտ Յհ Թ.24), բայց զայն ասեն՝ չգիտենք, թե յԱստուծո՞յ իցե առաքեալ ստուգապէս, այլ զՄովսէս գիտենք (Հմմտ Յհ Թ.29): Երրորդ. ասեն. «Ոչ գիտենք», այսինքն՝ ոչ կարենք թողուլ զՄովսէս եւ սմա լսել, զի սա Մովսիսի հակառակ երեւի, զի նախ լուսաւորեալն յանդիմանէ զխստասրտութիւն նոցա:

Բան. «Այդ իսկ են սքանչելիք» (Յհ Թ.30):

Մեկնութիւն. Եւ երեք կերպ են սքանչելեաց. այսինքն՝ ի բանն, ի գործն եւ յիրն: Այն, որ ի բանն է սքանչելիք, ի վեր է քան զհմացումն: Որ ի գործն է սքանչելիք, ի վեր է քան զսովորութիւն: Որ յիրն է՝¹ սքանչելիք, ի վեր է քան զբնութիւն: Եւ ամենայն սքանչելիք հաւատով տեսանի, եւ զի սովորութիւն էր հրէիցն նշան խնդրել, որպէս ասէ Պաւղոս. «Հրէայք նշան խնդրեն» (Ա.Կր Ա.22), նախ՝ այդ իսկ են սքանչելիք, որ տեսանէք զիս լուսաւորեալ եւ ոչ հաւատայք: Երկրորդ. այդ են սքանչելիք, զի դուք ոչ գիտէք, զի թէ գիտէիք, ոչ էր սքանչելիք: Երրորդ. այդ են սքանչելիք, զի դուք գիտունք զմեծատունն ոչ գիտէք, եւ ես գիտացի գործով, որ զիմ աչս երաց:

Բան. «Գիտեմք, զի Աստուած մեղաւորաց ոչ լսէ» (Յհ Թ.31):

Մեկնութիւն. Այսինքն² Աստուած ոչ առնէ սքանչելիք առ ի վկայել բարութեան ի վերայ չարեաց, զի ընդ նմա սուտ վկայ լինէր, որ անհնար է, այլ թէ երբեմն սքանչելիք առնէ վասն մեղաւորին, ոչ առնէ վասն նորա չարութեան, այլ վասն իւրոյ մարդասիրութեան, բայց վասն բարեաց սքանչելիք առնէ՝ վկայելով ճշմարիտ վարդապետութեան եւ վասն բարութեան նոցա, որպէս ասէ.

Բան. «Բայց թէ՛³ աստուածապաշտ ոք իցե եւ զկամս նորա առնիցե՛» (Յհ Թ.31):

Մեկնութիւն. Կրկին մասունք են բարութեան, այսինքն՝ ներքին եւ արտաքին: Վասն առաջնոյն ասէ. «Թէ աստուածապաշտ ոք իցե՛», այսինքն՝ հաւատով եւ սիրով ի հանճարն եւ ի կամսն: Վասն երկրորդին ասէ⁴. «Զի զկամս նորա առնիցե՛», այսինքն՝ զհրամայեալսն կատարելով: Եւ այնպիսոյ առն լսէ Աստուած եւ յայտնէ զսրբութիւն նորա վասն շինութեան եկեղեցւոյ:

¹ A B որ ի յիրն է

² B օ՛հ Մեկնութիւն. Այսինքն

³ C եթէ

⁴ C օ՛հ

Հարց¹. Որպէ՞ս ասէ, թէ Աստուած մեղաւորաց ոչ լսէ, զի մաքսաւորին լուաւ, եւ անառակին:

Պատասխան. Ասէն վարդապետք. նախ՝ զի Աստուած մեղաւորաց ոչ լսէ, այլ զղջացեալն ոչ է մեղաւոր, իսկ մաքսաւորն եւ անառակն զղջացեալք էին, այսինքն՝ հեռացեալք ի չարեաց եւ մերձեցեալք ի բարին²: Երկրորդ. ասեն՝ Աստուած ոչ տայ իշխանութիւն մեղաւորաց առնել սքանչելիս վասն բարութեան նոցա, այլ վասն պատուոյ անուանն Քրիստոսի եւ վասն փրկութեան ընտրելոց, որպէս չար քրիստոնեայք եւ հերձուածողք բանին Քրիստոսի եւ խորհրդովք եկեղեցոյ առնեն սքանչելիս: Եւ դարձեալ ասեն, թէ այլ կերպիւ կախարդք եւ այլ կերպիւ չար քրիստոնեայք, եւ այլ կերպիւ բարի քրիստոնեայք սքանչելիս առնեն, զի կախարդք սքանչելիս առնեն ծածկաբար միութեամբն ընդ սատանայ, թէպէտ ոչ են սքանչելիք, այլ զարմանալիք եւ անսովոր իրք, իսկ բարի քրիստոնեայք սքանչելիս առնեն առ հասարակ արդարութեամբ, եւ չար քրիստոնեայք սքանչելիս առնեն նշանաւ արդարութեան, որպէս աշակերտքն ասէին. «Տէ՛ր, տեսաք զոմն, զի յանուն քո դես հանէր եւ զկնի մեր ոչ շրջէր» (Մր Թ.37):

Վասն յախտեանց

Բան. «Ի յախտենից ոչ որ լուաւ» (Յհ Թ.32):

Մեկնութիւն. Չորս են յախտեանք. նախ՝ որ ոչ սկիզբն ունի եւ ոչ կատարած, որպէս յարածգականն: Երկրորդ. որ սկիզբն ունի եւ կատարած, որպէս ժամանակն³: Երրորդ. որ ոչ ունի սկիզբն, այլ կատարած, որպէս սկզբնականն: Չորրորդ. որ սկիզբն ունի եւ ոչ կատարած, որպէս մշտնջենաւորն:

Արդ, որ ասէ. «Ի յախտենից ոչ որ լուաւ», զժամանակականն ասէ զյառաջին դարսն, զի իւրաքանչիւր դարք յախտեան կոչին:

Բան. «Ի ծնէ կոյր ծնելոյ» (Յհ Թ.32):

Մեկնութիւն. Չորիք որոշի ի ծնէ կոյրն. նախ՝ զի բնական է կոյրն եւ այլք պատահմամբ: Երկրորդ. զի անտես է լուսոյ, իսկ այլք զրկեալք:

¹ C ăçù

² C ի բարիս

³ C ăçù որպէս ժամանակն

Երրորդ. զի բովանդակ է սխալեալ եւ այլոցն՝ մասն: Չորրորդ. զի ոչ բուժի դեղաւք, այլ նոր ստեղծանելոյ կարաստի:

Եւ չորիք ցուցանէ մեկնիչն^{cxvii}, զի Որդի Աստուծոյ ասէ.

Բան. «Եթէ ոչ յԱստուծոյ էր այրն» (Յի Թ.33):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի Որդի Աստուծոյ էր, երկրորդ՝ սիրելի Աստուծոյ, երրորդ՝ յԱստուծոյ եկեալ, չորրորդ՝ ի քարոզելն բազում էր լուեալ:

Բան. «Ի մեղս իսկ ծնեալ ես» (Յի Թ.34):

Մեկնութիւն. Նախ՝ անարգութեամբ ասէին: Երկրորդ. սուտ ասեն, զի անմեղ ծնանին մանկունք եւ յետոյ մեղանչեն: Երրորդ. սկզբնական մեղաւք ասեն, եւ այս հասարակաց է: Չորրորդ. շնութեան որդիք եւ գայս թլփատութիւն ի հինն եւ մկրտութիւն ի նորս սրբէ: Հինգերորդ. կարծէին, թէ վասն մեղաց էր կոյր ծնեալ: Վեցերորդ. կարծեն, ըստ բարեկամացն Յոբայ, զի ամենայն նեղութիւն եւ հիւանդութիւն վասն մեղաց լինի: Եւ յայցսնէ Քրիստոս անմեղ երեւեցոյց յասելն. «Ոչ դորս վնաս է» (Յի Թ.3), եւ այլն: Ապա ուրեմն ցասմամբ եւ անարգութեամբ ասեն, եւ ոչ միայն բանի, այլ եւ գործով, որպէս զկնի ասէ.

Բան. «Եւ հանին զնա արտաքս» (Յի Թ.34):

Մեկնութիւն. Այսինքն¹ բանադրանաւք ի բաց կտրեցին ի ժողովրդենէն:

Եւ այս վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի գՔրիստոս քարոզեաց: Երկրորդ. զի ասաց ի յաւիտեանց ոչ որ լուաւ եւ² արար այնպիսի նշան: Երրորդ. զի առաւել գայրացան: Չորրորդ. զի մի յանդիմանեացէ զնոսա:

Իսկ ասելն.

Բան. «Եւ դու վարդապե՞տ լինիս մեզ» (Յի Թ.34):

Մեկնութիւն. Իբրու ասել. «Դու՛ տղէտ եւ մեղաւոր, վարդապե՞տ լինիս մեզ»: Եւ այս սուտ է, զի զճշմարտութիւն ո որ եւ պատմեացէ, ընդունելի է:

Թէ ընկալաւ զնա Քրիստոս³

Բան. «Լուաւ Յիսուս, եթէ հանին զնա» (Յի Թ.35):

¹ B ãÇù

² A C ãÇù լուաւ եւ

³ A B ãÇù

Մեկնութիւն. Թէպէտ Քրիստոս զամենայն ինչ գիտէ նախքան զլինելն, այլ կամեցաւ զգալի ունկամբ լսել:

Բան. «Եւ իբրեւ եգիտ զնա» (Յհ Թ.35):

Մեկնութիւն. Ոչ պատահմամբ, այլ խնդրելով է:

Եւ վասն չորս պատճառի երեւեցոյց Քրիստոս զինքն նմա. նախ՝ վասն զի հրէայքն ի բաց մերժեցին, Քրիստոս ընկալաւ զնա: Երկրորդ. զի հաստատուն եկաց եւ ոչ զանգիտեաց ի հակառակացն: Երրորդ. զի գոհանայր զերախտագործէն: Չորրորդ. զի կամեցաւ որպէս զմարմինն, եւ զհոգին լուսաւորել:

Եւ վեց իրարք համեմատէ բացումն կուրին եւ առողջութիւն¹ անդամալուծին. նախ՝ զի այն շաբաթ էր արն, եւ աստ շաբաթ ասէ: Երկրորդ. անդ բոլոր անդամն էր լուծեալ, եւ աստ բոլոր աչքն խաւարեալ: Երրորդ. մերձ ի Պրոպատիկէն, եւ աստ՝ ի Սելովամ առաքեաց: Չորրորդ. անդ ասաց. «Հայր իմ մինչեւ ցայժմ գործէ, եւ ես գործեմ» (Յհ Ե.17) եւ աստ. «Պարտ է ինձ գործել զգործս Աստուծոյ» (Հմմտ Յհ Թ.4): Հինգերորդ. անդ՝ յետ նշանին խոյս ետ (Հմմտ Յհ Ե.13), եւ աստ՝ զնաց ի տեղուջէն: Վեցերորդ. զնա եգիտ ի տաճարին եւ ասէ՝ մի՛ եւս² մեղանչեր (Յհ Ե.14), եւ աստ ասէ³. «Գու հաւատա՞ս յՈրդին Աստուծոյ» (Յհ Թ.35), զի զբոլոր մարդն բժշկեացէ:

Վասն հաւատոց

Բան. «Գու հաւատա՞ս յՈրդին Աստուծոյ» (Յհ Թ.35):

Մեկնութիւն. Վասն երկու պատճառի հարցանէ. նախ՝ զի տացէ պատճառ խնդրելոյ, թէ ո՞վ է Որդին Աստուծոյ: Երկրորդ. զի արտաբերեալ բանի վկայեացէ, որպէս զնոր մկրտեալն հարցանեմք, թէ՛ հաւատա՞ս ի Քրիստոս: Եւ ոչ ասաց՝ դու հաւատա՞ս յիս, այլ յՈրդին Աստուծոյ՝ առ ի բառնալ զփառասիրութեան ախտ: Այլ եւ ոչ ասաց՝ հաւատա՞ս յայն, որ կառով զաչս քո ծեփեաց, զի գիտէր զծածուկ սրտի նորա հաստատուն զոլ, այլ, թէ՛ յՈրդին Աստուծոյ, վասն որոյ ընդ հրէայսն հակառակէր:

Պատասխանի ետ յաւժարութեամբ.

¹ Ը ողջութիւն

² A ãÇù

³ B ãÇù մի՛ մեղանչեր, եւ աստ ասէ

Բան. «Տէ՛ր, ո՞վ է, զի հաւատացից ի նա¹» (Յհ Թ.36):

Մեկնութիւն. Նախ՝ այր մի եւ մարգարէ եւ յԱստուծոյ վկայեաց, եւ այժմ Տէր դաւանեաց: «Ո՞վ է» երկու գիծն ճայնաւոր եւ անձայն ցուցանէ յերկուց բնութեանց միացեալ գ-Քրիստոս եւ է՝ յաւիտենից, զի անսկիզբն է Աստուծութեամբ եւ անվախճան՝ մարդկութեամբն:

Եւ երեք դէմք է հաւատալոյն, այսինքն՝ հաւատալ զնա, եւ հաւատալ նմա, եւ հաւատալ ի նա: Արդ, հաւատալ զՆա լեզուաւ է, եւ հաւատալ նմա, այսինքն՝ բանից նորա, իսկ հաւատալ ի նա, այսինքն՝ սրտի հաւատալ եւ սիրով կապիլ ի նա, վասն այն ասեմք ի դաւանութիւն. «Հաւատամք ի մի Աստուած եւ ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս եւ ի Հոգին Սուրբ»:

Այս ըստ մասին² տեսութիւն, եւ ըստ բոլորին վասն երից ասէ. «Տէ՛ր, ո՞վ է». նախ՝ հարցանէ, զի գ-Քրիստոս ոչ ճանաչէր ըստ կերպարանին: Երկրորդ. զփափագումն սրտին ցուցանէ: Երրորդ. զի տեսութեան միայն սպասէր եւ ոչ քննութեան կամ ուսման, որպէս յայտ է ի մեկնչէր:

Բան. «Եւ տեսեր զնա եւ որ խաւսի ընդ քեզ³, նա է» (Յհ Թ.37):

Մեկնութիւն. Չորսմէ հարցէրն, թէ՛ ո՞վ է, սա է, զոր տեսանես եւ որ խաւսի ընդ քեզ:

Եւ վասն հինգ պատճառի ի միասին դնէ տեսանել եւ լսել. նախ՝ զի մի զայլ որ⁴ կարծիցէ ի տեսողացն, այլ անվրէպ զնա, որ խաւսի: Երկրորդ. զի ի մարմին եւ ի հոգին իւր կրեսցէ զուրախութիւն տեսլեամբ եւ լսելեալք: Երրորդ. զի մարմնովն եւ հոգովն հաւատասցէ զնա Որդի Աստուծոյ գոյ: Չորրորդ. զմարմինն Քրիստոսի Աստուած ետես եւ զՀոգին Աստուած եւ այնու որոշեցաւ ի հրէիցն, որ զնա սուկ մարդ տեսանէին: Հինգերորդ. զՆա եւ նա է, զմիութիւն ցուցանէ անբաժանելի մարդկութեան եւ Աստուածութեան, այսինքն. «Մի անձն եւ միաւորեալ մի բնութիւն Բանին մարդացելոյ», որպէս ասէ սուրբն Կիրիլ եւ Աթանաս, զի ոչ ասաց զնոսա, որ ցուցանէ երկու անձն ըստ Նեստորի, եւ ոչ ասաց՝ ի նմա, որ ցուցանէ երկու բնութիւն ըստ Քաղկեդոնի:

Եւ նա առժամայն հաւատաց, որպէս ասէ.

Բան. «Հաւատամ, Տէ՛ր» (Յհ Թ.38):

¹ A B ãÇù ի նա

² C մօրն

³ A B ãÇù ընդ քեզ

⁴ C զայլս

Մեկնութիւն. Երեք ինչ ցուցանէ. նախ՝ ներկայական է՝ հաւատամ, զի անդ ի գործոցն հաւատաց եւ աստ ի բանիցն: Երկրորդ, զի սրտին է հաւատալն, եւ բերանոյն՝ խոստովանել¹, որպէս ասէ առաքեալ. «Սրտիս հաւատալ յարդարութիւն եւ բերանով [խոստովանիք ի փրկութիւն]²» (Հռ Ժ.10): Երրորդ. զերեւելիղ մարմին Տէր եւ Աստուած հաւատամ ըստ Թումայի (Հմմտ Յհ Ի.26-29), որ ետես եւ հաւատաց:

Բան. «Եւ երկիր եպագ մնա» (Յհ Թ.38):

Մեկնութիւն. Նախ՝ հաւատալն հոգոյն է, եւ երկրպագութիւն՝ մարմնոյն: Երկրորդ. մինն տեսական է, եւ մինն՝ գործնական: Երրորդ. հաւատալն բանին եւ երկրպագութիւն մարմնովն շնորհակալութիւն մատոյց: Չորրորդ. գՔրիստոս ճշմարիտ Աստուած մարդացեալ խոստովանեցաւ, վասն այն երկիր եպագ իբր Աստուծոյ:

Եւ աստ կատարեցաւ չորիք հաւասարութեամբ, թէ Աստուած է Քրիստոս. նախ՝ որ զծնէ կոյրն լուսաւորեաց: Երկրորդ. յորժամ ասաց. «Դու հաւատա՞ս յՈրդին Աստուծոյ» (Յհ Թ.35): Երրորդ. որ վասն ինքեան վկայեաց, թէ՛ Ես եմ Որդին Աստուծոյ: Չորրորդ. կուրին երկրպագութեամբն, որ մնա երկիր եպագ, եւ ոչ նոցա:

Եւ մեք ընդ կուրին լուսաւորեալք երկիր պագանեմք միոյ եւ անբաժանելի միաւորութեան Քրիստոսի Աստուծոյն մերոյ ընդ Հար իբրում եւ Սուրբ Հոգոյն: Ամէն:

Վասն դատաստանի

Բան. «Ի դատաստան եկի յաշխարհս յայս» (Յհ Թ.39):

Մեկնութիւն. Դատաստանն ցուցանէ զքննութիւն եւ զտեղիք, զի «դատ»-ելն քննելն է եւ «աստան»՝ ատեանն եւ տեղիք, որպէս ասեմք՝ Հայաստան:

Եւ ի վերայ այսմ բանի երեք ինչ հարցանելի է.

Առաջին. Վասն է՞ր յայսմ աշխարհիս դատէ:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի աստ գործեմք զբարիս եւ զչարս, վասն այն աստ դատիմք: Երկրորդ. զի դատաստան³ լինի ի հասարակ տեղիս եւ աշխարհս այս հասարակ է ամենեցուն:

¹ Ը եւ բերանով խոստովանել զփրկութիւն

² Ը ãÇù որպէս ասէ... ի փրկութիւն ...

³ Ը դատելն

Երրորդ. զի¹ միջին տեղիք է սա, այսինքն՝ արքայութեան երկնից եւ դժոխաց: Չորրորդ. զի չորս իր հարկաւոր է դատաստանին, այսինքն՝ նախ դատաւորն, երկրորդ՝ տեղիքն, երրորդ՝ դատեցեալքն, չորրորդ՝ վկայք, եւ սոքա ամենեքեան աստ են, վասն այն դատաւորն աստ գայ եւ դատէ:

Երկրորդ հարց. Ընդէ՞ր է նախ ասաց. «Ոչ առաքեցայ ի դատել գաշխարհս, այլ փրկել» (Յհ Գ.17), իսկ այժմ ասէ. «Ի դատաստան եկի յաշխարհս» (Յհ Թ.39):

Պատասխան. Կրկին կերպիւ լինի դատաստան. նախ՝ դատաստան որոշման: Երկրորդ. դատաստան հատուցման: Արդ, յառաջին գալստեանն Քրիստոս արար դատաստան որոշման հաւատացելոց յանհաւատից, որպէս ասէր. «Ոչ եկի առնել խաղաղութիւն, այլ սուր եւ բաժին» (Տես Մտ Ժ.34), իսկ զդատաստան հատուցման առնէ ի հանդերձեալն՝ յերկրորդ գալստեանն, որ զոմանս դատապարտէ եւ զոմանս վարձատրէ, իսկ որ ասէ ի դատաստանս, եւ ոչ միայն ի դատաստան, նախ՝ ցուցանէ զմերձաւորն, երկրորդ՝ զբազմաւորն, երրորդ՝ զնշանաւորն, չորրորդ՝ զյայտնին:

Երրորդ հարց. Չի՞նչ է. «Որք ոչն տեսանեն, տեսցեն, որք տեսանեն, կուրացին»² (Յհ Թ.39):

Պատասխան. Բազում է տեսութիւն, եւ ասեմք տասն կերպիւ.

Նախ՝ որպէս հանին հրեայքն զլուսաւորեալն ի տաճարէն³, նոյնպէս եւ Քրիստոս եհան զնոսա ի տաճարէն, նախ՝ յարինակէն եւ ապա ի ճշմարտէն, այսինքն՝ նախ՝ չուանեայ խարազանաւն եւ ապա⁴ ի ձեռն Տիտոսի:

Երկրորդ. մարմնապէս կոյրն լուսաւորեցաւ, եւ աչքն հրէից առագաստեալ ծածկեցաւ, որ կամէին զքարինսն⁵ ձգել:

Երրորդ. կոյրն մարմնով եւ հաւատով լուսաւորեցաւ՝ յարինակ հեթանոսաց ազգի:

Չորրորդ. ազգն հրէից կուրացաւ, որ աստուածատես⁶ կոչէին, եւ ազգն հեթանոսաց լուսաւորեցաւ, որ նստէին¹ ի խաւարի, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{cxvii}:

¹ C Երրորդ. զի լինի ի հասարակ տեղիս, զի

² A B ãçù

³ A B հանին զլուսաւորեալն ի տաճարէն հրեայքն

⁴ B եւ ապա ի ճշմարտէն եւ ապա

⁵ A B զքարինս

⁶ C աստուածատեսք

Հինգերորդ. սատանայ կուրացաւ, զի ոչ ծանեալ գտնաւրէնութիւն Քրիստոսի, որպէս ասէ Յոր. «Ոչ ետես զնա ակն անգեղ» (Յոր ԻԸ.7), եւ ազգ մարդկան ետես եւ փրկեցաւ:

Վեցերորդ. հոգիքն ի դժոխս խաւարեալ լուսաւորեցան, որպէս քարոզեց Քրիստոս². «Որք ի կապանսդ էք, ելէք, եւ որք ի խաւարի, յայտնեցարուք», եւ դեւք կուրացան եւ կապեցան, ըստ այնմ. «Որ զհզարս կապեաց» (Հմմտ Ղկ Ա.52):

Եւթներորդ. դպիրքն եւ իմաստունքն տգիտացան եւ առաքեալքն պարզամիտք իմաստնացան, ըստ այնմ. «Ծածկեցար յիմաստնոց եւ յայտնեցար տղայոց» (Տես Մտ ԺԱ.25):

Ութերորդ. հերձուածողք ըստ մտաց քննութեան իրեանց կուրացան եւ ուղղափառք հաւատով լուսաւորեցան, ըստ այնմ. «Յիմարեցոյց Աստուած զիմաստութիւն աշխարհիս այսորիկ, եւ յիմարութեամբ քարոզութեան ապրեցոյց զհաւատացեալս» (Տես Ա.Կր Ա.20-21):

Իններորդ. ասէ Սիմէոն. «Սա է նշան հակառակութեան» (Տես Ղկ Բ.34), այսինքն՝ ոմանց կանգնումն եւ ոմանց գլորումն, վէմ հաստատութեան եւ քար գայթակղութեան, այսինքն՝ հաւատացելոց եւ անհաւատից:

Տասներորդ. ի դատաստանին, որ աստ երեւելի մեծութեան են³ եւ հպարտութեան, անդ խաւարեացին, եւ որք աստ՝ ի խոնարհութեան եւ տնանկութեան, անդ տեսցեն զփառս եւ լուսաւորեացին:

Բան. «Լուան ոմանք ի փարիսեցոցն» (Յհ Թ.40):

Մեկնութիւն. Ոմանք, որ չարագոյնք էին, նոքա էին, որ լուսաւորեալն արտաքսեցին⁴ ի տաճարէն:

Բան. «Մի՞թէ եւ մեք կոյրք իցեմք» (Յհ Թ.40):

Մեկնութիւն. Թանձրամիտն եւ հերձուածողն ըստ մտաց իրոց փոխէ զբարի բանս ի չար, որպէս հիւանդ որ զկերակուրն ի մաղձ փոխէ, եւ ձի գյստակ ջուր ըմպելով ապականէ ի փորի իւրում:

Բան. «Թէ կոյրք էիք, ոչ էր ձեր⁵ մեղ» (Տես Յհ Թ.41):

Մեկնութիւն. Նոցա բանին զնոսին յանդիմանէ:

Չորս է իմացումն. նախ՝ թէ ոչ էիք տեսեալ զգործս իմ¹, ունէի՞ք ինչ պատճառ չհաւատալոյ յիս: Երկրորդ. թէ ոչ գիտէիք զԳիրս եւ

¹ C նստէր

² A B ասէ Պետրոս

³ A B մեծութեան

⁴ B հանին

⁵ A B ձեզ, C ãçù

զմարգարեութիւնս վասն իմ, այնքան շունէիք մեղք, որպէս այժմոյ ունիք: Երրորդ. թէ զձեզ կոյր համարէիք, ոչ ունէիք մեղս, զի առ բժիշկն երթայիք եւ հաւատայիք: Չորրորդ. կոյր գտգտն ասէ, որպէս մանուկ, զի անգիտութեամբ մեղանչելն փոքր է քան զգիտութեամբն, որ զան սաստիկ առնու:

Դարձեալ՝ ըստ մարմնոյ կոյրն անմեղ է ի ցանկութենէ մեղաց, այլ եւ ի նախանձու եւ յատելութեանց, զի ոչ տեսանէ:

Բան. «Արդ, ասէք, թէ տեսանեմք, եւ մեղքն ձեր [ի ձեզ] հաստատեալ են²» (Տես Յի Թ.41):

Մեկնութիւն. Այսինքն³՝ առաւել ծանունք են, զի տեսէք զիս եւ ոչ հաւատացէք, կամ անգեղջ եւ անդարձ էք ի մեղս ձեր:

Եւ գիտելի է, զի կոյր կոչի մեղաւորն եւ անհաւատ, եւ ասեմք վասն տասն պատճառի.

Նախ՝ զի կոյրն ոչ ինչ տեսանէ ամենեւին, սոյնպէս եւ մեղաւորն ոչ ինչ իմանայ յաստուածայնոցն:

Երկրորդ. զի է կոյր, որ բնական է, որպէս ի ծնէ կոյրն, եւ է, որ պատահմամբ, սոյնպէս է մեղաւոր, որ բնականապէս յիմար է, այսինքն՝ անհաւատն, որպէս այլազգիք, որ անխտիր գործեն զմեղս, եւ է որ յետոյ պատահմամբ, որպէս քրիստոնեայք յետ աւագանին ծննդեանն⁴:

Երրորդ. զի է կոյր, որ սուր է մտաւք եւ շարժի որպէս աչքաւոր, սոյնպէս եւ է մեղաւոր, որ ճարտարապէս իբրեւ զարդար կայ, սակայն մեղաւոր է, որպէս հրէայքն յայնժամ:

Չորրորդ. կոյր կոչի, որ բնական լոյսն պակասեալ է յաչացն, սոյնպէս եւ մեղաւոր կոյր կոչի, վասն զի խիղճ մտացն բարձեալ է ի նմանէ:

Հինգերորդ. զի զկոյրն եթէ որ հարկանէ, ոչ գիտէ, թէ ով է⁵, սոյնպէս եւ մեղաւորն ոչ գիտէ, թէ յո՞ր չարիս ձգէ զնա սատանայ:

Վեցերորդ. զի ոմն կիսամասնեայ է կոյր, սոյնպէս եւ ոմն սակաւ մեղս ունի:

Եւթներորդ. զի ոմն բորոտ է աչքն, թէպէտ լոյս ունի, սոյնպէս եւ ոմանք հերձուածողք են եւ ոչ ունին զկատարեալ հաւատն եւ կոչին մեղաւորք:

¹ A B ãÇù

² A B ãÇù ձեր ի ձեզ հաստատեալ են

³ B ãÇù

⁴ C ծննդեան

⁵ C ոչ □իտէ ո՞վ էր

Ութերորդ. զի կոյրն գիտէ ստուգիւ, որ ոչ տեսանէ, սոյնպէս եւ մեղաւորք ոմանք գիտեն, զի մեղաւք լցեալ են, վասն այն զոջանան:

Իններորդ. զի անհնար է թագչել կուրութեան, սոյնպէս անհնար է մեղացն ոչ բերել պատիժ, թէ՛ աստ, թէ՛ անդ:

Տասներորդ. զի դժուարաւ բժշկի կոյրն, սոյնպէս եւ դժուարաւ ելանէ որ ի մեղաց, մի՞թէ՝ իմաստուն բժիշկ լինիցի, վասն այն ասէ Տէր. «Թէ ասէք, թէ տեսանեմք, եւ մեղքն ձեր ի ձեզ հաստատեալ են» (Յհ Թ.41):

Աստ կատարումն է հինգերորդ զլիտյ երկրորդ հատորին:

Գլուխ Ժ

Ամեն, ամեն ասեմ ձեզ

Այս տասներորդ գլուխ է ըստ¹ կարգի եւ վեցերորդ ըստ հատորի²

Եւ աստ դնի տասներորդ պատճառն, թէ Աստուած է Քրիստոս: Այսպէս, որ որ էութեամբ եւ մեծութեամբ նոյն է ընդ Աստուծոյ, Աստուած է, իսկ Քրիստոս նոյնն է էութեամբ եւ մեծութեամբ ընդ Աստուծոյ, ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է³:

Եւ զէութիւն եւ զմեծութիւն Քրիստոսի ցուցանէ աստ չորս կերպիւ. առաջինն է հաւատացելոցն ներգործութեամբ, որպէս⁴ ասէ. «Ես եմ դուռն եւ մուծանող» (Հմմտ Յի Ժ.9): Երկրորդ. որ հովուէ զամենայն բարի եւ քաջ հովուութեամբ, որպէս ասէ. «Ես եմ հովին քաջ» (Յի Ժ.11): Երրորդ. հայրական հաղորդութեամբ, որպէս ասէ. «Հայր իմ, որ ետ ինձ [զնոսա], մեծ է քան զամենայն» (Յի Ժ.29), այս է զԱստուածութիւն: Չորրորդ. իր վկայութեամբն, որպէս ասէ. «Ես եւ Հայր իմ մի ենք» (Յի Ժ.30):

Արդ, նախ եցոյց անտարանիչս զվարդապետութիւն Քրիստոսի լուսաւորիչ⁵ գոլ: Աստ ցուցանէ զսոյն վարդապետութիւնս կենդանացուցիչ գոլ, զի յայս գլուխս բանի ցուցանէ, զի կենդանացուցիչ է, եւ յետ այսորիկ զգալի նշանաւ ցուցանէ: Եւ այս զլիտոյս նախ ճառէ զհեզութիւն Քրիստոսի, առ ի յուսուցանել⁶, եւ երկրորդ՝ ճառէ զչարութիւն հրէից՝ առ ի զնա հալածել: Անդ եղեն յայնժամ նաւակատիքն յԵրուսաղէմ, այլ աստ ցուցանէ զարութիւն⁷ բարի հովուին եւ գողին, եւ զանազանութիւն նոցա երեք եղանակաւ⁸.

¹ B ãÇù² B ãÇù³ B ãÇù իսկ Քրիստոս նոյնն է ... ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է⁴ C որ⁵ B լուսաւոր ինչ⁶ B ցուցանել⁷ C զորպիսութիւն⁸ C յեղանակաւ

Առաջին. Վասն զանազան մտանելոյ ի հաւտն, որպէս ասէ. «Ամէն, ամէն¹ ասեմ ձեզ, որ ոչ մտանէ ընդ դուռն ի գաւիթ [ոչխարացն], այլ ընդ այլ ելանէ, նա գող է եւ աւազակ, իսկ որ մտանէ ընդ դուռն², հովիւ է ոչխարաց» (Յհ Ժ.1-2):

Մեկնութիւն³. Արդ, ի կարճոյ սոյնպէս բացայայտի. դուռն զաւրեմն ասէ, հովիւ՝ զքահանայսն եւ զփարիսեցիսն, ոչխար՝ զժողովուրդն, գաւիթ՝ զխորանն հին, որպէս պատուական է ներքին տաճարն քան զգաւիթն, սոյնպէս մերս եկեղեցի, քան զխորանն իսրայելացոց:

Երկրորդ. Չի ամենայն ոք նախ զգաւիթն կոխէ եւ ապա ի ներքս⁴ մտանէ, սոյնպէս առաջին է այն, քան զմերս, այլ ընդ այլ ելանէ: Քահանայքն եւ փարիսեցիքն ոչ պահեցին զաւրեմն. գող զփարիսեցիսն ասէ, զի կեղծաւորք էին, աւազակ՝ քահանայքն, որ յայտնապէս յանցանէին⁵, իսկ հովիւ, որ մտանէ ընդ դուռն, Քրիստոս վասն իւր ասէ:

Եւ այլ կերպիւ մեկնեն վարդապետք. աստ⁶ անուամբ դրանն իմանի ուղիղ մուտ հովուութեան, իսկ այլ ընդ այլ ելանելն նշանակէ զքիւր մուտն ի հովուութիւն հոգոց, եւ Քրիստոս ասէ յառաջիկայդ. «Ես եմ դուռն» (Յհ Ժ.7), զայն ցուցանէ, թէ որ լինի հովիւ ի վերայ ոչխարաց, պարտ է, զի ի Քրիստոսէ ունիցի իշխանութիւն⁷ եւ զճշմարտութիւն Քրիստոսի եւ զտէրն առ Քրիստոս: Եւ զի հովիւ է Քրիստոս, զայս ճշմարտութիւնս եւ զիշխանութիւնս եւ զտէրս Քրիստոս⁸ գոյացութեամբ ունի, եւ այլք զերիսս զայս ունին հաղորդութեամբն ի Քրիստոս, եւ նոքա բարի հովիւք են, իսկ որք հաւատովն հերձուածող են եւ չունին ճշմարիտ իշխանութիւն եւ ոչ սիրեն զՔրիստոս, այլ զինքեանս, նոքա չար հովիւք են եւ չար որոմն սերմանեն եւ զողանան զմիտս եւ զհաւատս եւ սպանանեն զհոգիս ժողովրդեանն: Եւ թէ ոք ճշմարիտ հաւատացեալ է ի Քրիստոս եւ զճշմարիտ իշխանութիւն ընդ Քրիստոսի ոչ ունիցի, վարձկան ասի: Եւ այնպիսին գող ասի, զի ոչ խնդրէ զփրկութիւն ոչխարաց եւ ոչ զփառս Քրիստոսի, այլ զփառս անձին իւրոյ: Այլ առաւել գող եւ աւազակ ասի, որ առանց հաւատոյ եւ ուղիղ

¹ A ãÇù

² A B ãÇù ընդ դուռն

³ B ãÇù

⁴ C ի ներս

⁵ B անցանէին

⁶ C ըստ

⁷ A զիշխանութիւն

⁸ B ãÇù

իշխանութեան զանձն հովի կացուցանէ բռնութեամբ, սա յատկաբար կորուսանէ զոչխարս եւ սպանանէ, իսկ վարձկանն չար արինակաւ միայն սպանանէ:

Վասն դրան

Դարձեալ՝ դուռն տասն յատկութիւն ունի. նախ՝ զի նովաւ մտանեմք եւ ելանեմք: Երկրորդ՝ զի առաջին է ի մուտն, երրորդ՝ զի ամենեցուն է մուտ, չորրորդ՝ բանայ եւ փակէ, հինգերորդ՝ զմտեալսն ի ներքս պահէ, վեցերորդ՝ ուղղութիւն է, եւթներորդ՝ նեղութիւն է, ութներորդ՝ խոնարհութիւն է, իններորդ՝ բարձրութիւն է, տասներորդ՝ նախ¹ մի ոտամբ կոխեմք:

Եւ վեց են դրունք. նախ՝ Քրիստոս, որպէս ասէ. «Ես եմ դուռն»: Երկրորդ. արեւնքն, որպէս ցուցաւ: Երրորդ. Եկեղեցի Սուրբ՝ «Սիրէ Տէր զդրունս Սիոնի» (Սղ ՉՁ.2), ասէ: Չորրորդ. ծնունդն եւ մահն դուռն է հանդերձեալ կենացն: Հինգերորդ. դրունք են զգայութիւնքս² հոգւոյն: Վեցերորդ. դրունք են հաւատն եւ մկրտութիւն ի գործս բարեաց:

Գաւիթ չորս կերպիւ է. նախ՝ մարմնոյ շրջապատք: Երկրորդ. հին ժողովարանն գաւիթ է նորս Եկեղեցւոյ: Երրորդ. գաւիթ է ստորինս Եկեղեցի վերնոյն Երուսաղէմի, ըստ այնմ. «Ի գաւիթս Աստուծոյ մերոյ ծաղկեցիս» (Սղ ՂԱ.14): Չորրորդ. գաւիթ է կայանք հոգւոցն վերնոց փառաց երկնաւոր արքայութեան: Յայս³ միտս ի կողմ հարաւոյ շինեմք զգաւիթս Եկեղեցւոյ, զի հոգիքն են ի լոյս հանգստեան եւ ի ջերմ սերն Աստուծոյ:

Չորս են ոչխարք բանաւոր հաւտից. նախ՝ երկնաւոր բանակք: Երկրորդ. մարդկային ազգ ըստ մոլորեալ ոչխարին: Երրորդ. հրէիցն ժողովք յորդան ետ, որպէս խաշին ասէ: Չորրորդ. քրիստոնէից ժողովք, ըստ այնմ. «Արածեա՛ զոչխարս Իմ» (Յհ ԻԱ.16):

Եւ դռնապանք չորք են. նախ՝ դռնապան կոչի Հոգին Սուրբ: Երկրորդ՝ Մովսէս եւ այլ մարգարէքն: Երրորդ՝ հայրապետք եւ վարդապետք Եկեղեցւոյ: Չորրորդ՝ միտք բանական, ըստ այնմ. «Դռնապանին պատուէր տացէ, զի արթուն լինիցի⁴» (Սր ԺԳ.34):

¹ C ãÇù բարձրութիւն է, տասներորդ՝ նախ

² B գայութիւնս

³ A B C Ի լայս

⁴ A ãÇù, C լիցի

Այս ըստ մասին տեսութիւն:

Երկրորդ. Չանազանութիւն է բարի հովուին ի գործոյն՝ ուղիղ առաջնորդելով ոչխարացն եւ յարատս ածելով¹, որպէս ասէ.

Բան. «Նմա դմնապանն բանայ» (Յհ Ժ.3):

Մեկնութիւն. Նախ՝ մարմնապէս արինակն, զի դմնապանն հովուին բանայ եւ ընդդէմ գողիցն փակէ, եւ ոչխարքն զձայն հովուին ճանաչեն ի սովորութենէ, որպէս ասէ Եսայի. «Ծանեաւ եզն զստացիչ² իւր» (Ես Ա.3), եւ հովուին ճանաչէ զնոսա յանուանէ եւ առաջի նոցա երթայ, եւ այլն յայտնի է: Դարձեալ՝ հոգեպէս ի Քրիստոս տեսանի, որպէս ասէ մեկնիչը^{xxviii}. դմնապանն Մովսէս է, զի ի ձեռն նորա տուան արէնք, եւ բանալն է, որ յաղագս Քրիստոսի մարգարեացաւ. «Մարգարէ յարուցէ ձեզ Տէր Աստուած» (Տես Բ.Օր ԺԸ.15), եւ թէ՛ «Տեսանիցէք զկեանս ձեր կախեալ»: Այլ եւ զարհնութիւն Յակովբայ վասն Յուդայի. «Մի՛ պակասեսցէ իշխան ի [Յուդայ եւ պետ յերանաց նորա]³, մինչեւ եկեսցէ [նա, որոյ իւրն է հանդերձեալքն]» (Ծն ԽԹ.10): Դարձեալ՝ դմնապանն զՅոհաննէս ասէ, եւ բանալ վկայութեամբն, որ յաղագս Քրիստոսի:

Բան. «Եւ ոչխարքն ձայնի նորա լսեն» (Յհ Ժ.3):

Մեկնութիւն. Որպէս առաքեալքն եւ հաւատացեալքն ի ժողովարանին:

Բան. «Կոչէ յանուանէ» (Յհ Ժ.3):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զերկնատրսն, որպէս ասէ Դաւիթ. «Չամենեսեան զնոսա⁴ յանուանէ կոչէ» (Սղ ՃԽԶ.4): Երկրորդ. զթիւ ընտրելոցն⁵ անուանք ձեր գրեալ են յերկինս: Երրորդ. կոչեաց յանուանէ զառաքեալսն: Չորրորդ. զամենայն հաւատացեալս յաւազանէն կոչէ:

Բան. «Չամենեսեան⁶ հանէ» (Տես Յհ Ժ.3):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ի հաւատս, երկրորդ՝ յարդարութիւնս, երրորդ՝ յԱւետարանս, չորրորդ՝ յերկինս. «Ուր ենն են, անդ եւ պաշտամեայն [իմ եղիցի]» (Յհ ԺԲ.26):

Բան. «Առաջի նոցա երթայ» (Յհ Ժ.4):

¹ B յարածելով

² B ստացիչ, C գտածիչ

³ C իշխան ի քէն

⁴ A B ãçù

⁵ C ընտրելոց

⁶ A B զամենայն

Մեկնութիւն. Նախ՝ քարոզութեամբ, երկրորդ՝ վարուք, երրորդ՝ չարչարանաւք, չորրորդ՝ յարութեամբն եւ փառաւք: Սոյնպէս պարտ է առնել բարի հովուաց եւ առաջնորդաց Եկեղեցոյ՝ հանել զժողովուրդն ի խաւարէ մեղաց եւ անգիտութեանց եւ լինել առաջի նոցա բարի արինակաւ առաքինութեան¹ վարուց:

Երրորդ. Չանագանութիւն ցուցանէ բարի հովուին եւ չար, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ ոչխարքն զհետ նորա երթան, զի ճանաչեն զձայն նորա²» (Յհ Ժ.4):

Մեկնութիւն. Սոյնպէս ժողովուրդն զհետ բարի հովուին ընթանայ, որպէս զհետ Քրիստոսի բանիցն եւ վարուցն եւ այլ առաքինութեանց³: Իսկ չար հովուացն, որպէս ասէ.

Բան. «Չաւտարի զհետ ոչ երթիցեն⁴, այլ փախիցեն ի նմանէ⁵, զի ոչ ճանաչեն զձայն ատարաց⁶» (Յհ Ժ.5):

Մեկնութիւն. Ի չորս բաժանեաց զհովիւս՝ զերկուսն՝ բարի հովիւ. նախ՝ զՔրիստոս, երկրորդ՝ զճշմարիտ եւ զուղղափառ առաջնորդս Եկեղեցոյ: Եւ զերկուսն՝ չար. նախ՝ զփարիսեցիսն, երկրորդ՝ զհերձուածողս եւ զժոյլս, եւ ատար զնոսա⁷ քարոզութեամբն եւ վարուքն: Եւ ատար է նախ՝ որ յեկեղեցոյ որոշեալ լինի: Երկրորդ. զի յայտնի մոլորեալ ի հերձուածս: Երրորդ. ի կարգէն թիրեալ: Յայնպիսի ատարացն պարտ է ամենեւին ի բաց փախչել:

Եւ զիտելի է, զի աստ անուամբ ոչխարաց նախ իմանին ամենեքեան, որք ունին շնորհս յԱստուծոյ, այսինքն՝ հաւատ եւ սէր յայնմ ժամանակի: Երկրորդ. իմանին միայն նախասահմանեալքն յԱստուծոյ ի փրկութիւն, յորում ժամանակս եւ իցեն: Եւ սոքա երկոքին ոչխարք ոչ լսեն զձայնն եւ ոչ հետեւին ատարին, այլ միայն ճշմարիտ հովուին, զի նոքա, որք ունին զշնորհս, մնալով ի շնորհս, ոչ մեկնին ի ճշմարիտ հովուէն, այլ թէ թողուն զշնորհս, կարեն թողուլ եւ զճշմարիտ հովիւն: Եւ դարձեալ՝ նախասահմանեալն⁸ յԱստուծոյ ի փրկութիւն ոչ

¹ A B ãÇù

² A B ãÇù զի ճանաչեն զձայն նորա

³ A B եւ այլոց

⁴ A B երթան

⁵ A B ãÇù ի նմանէ

⁶ A B ãÇù զձայն ատարաց, C զձայն նորա

⁷ C ãÇù

⁸ C նախասահմանեալքն

որոշին ի ճշմարիտ հովուէն, զի ընդ ժամանակի նախասահմանեցաւ հնազանդիլ Քրիստոսի: Եւ ասացեալ բանքս Քրիստոսի ծածուկ էր, զի առակաւ էր, որպէս ասէ.

Բան. «Չայս առակ ասաց նոցա¹ Յիսուս» (Յհ Ժ.6):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ փարիսեցոցն: Առակ ասի, յորժամ բան ինչ վասն այլոյ բանի դնի, կամ յորժամ իր ինչ նշանակէ եւ նովաւ այլ ինչ իր ցուցանի: Եւ թէ վասն է՞ր առակաւ խաւսեր Քրիստոս, ասացաւ հատորն համարն: Եւ զի նոքա ոչ ծանեան գառակն Քրիստոսի, վասն այն պարտ էր մեկնել գնա, որպէս զկնի դնէ.

Բան. «Ասէ ցնոսա Յիսուս» (Յհ Ժ.7):

Մեկնութիւն. Եւ զի առակն Քրիստոսի երկու մասն ունէր՝ մին, գոր ընդ այլ մտանէ, գող է եւ աւագակ, եւ զայս նախ մեկնէ: Երկրորդ. զի որ մտանէ ընդ դուռն, հովիւ է ճշմարիտ: Եւ զայս երկրորդ մեկնէ: Անդ. «Ես եմ հովիւն քաջ», իսկ աստ վասն առաջնոյն ասէ.

Բան. «Ամէն, ամէն² ասեմ ձեզ³, [զի] ես եմ դուռն ոչխարաց» (Յհ Ժ.7):

Մեկնութիւն. Քրիստոս դուռն ասի⁴, զի Նովաւ մարդիկ առ Աստուած մտանեն, եւ զի առաջին մասն առակին ոչ միայն գրուոն յիշէ, այլ եւ զգալն, վասն այն զկնի մեկնէ զգալն.

Բան. «Ամենեքեան, որ յառաջ քան զիս եկին, գողք էին եւ աւագակք» (Յհ Ժ.8):

Մեկնութիւն. Չայս ոչ է պարտ իմանալ վասն մարգարէիցն, որ յԱստուծոյ առաքեցան, այլ նախ վասն նոցա, որք եկին առանց հաւատոցն Քրիստոսի, զի ի սկզբանէ աշխարհի, որք փրկեցան, հաւատովն Քրիստոսի փրկեցան, թէպէտ հաւատ նոցա ծածուկ էր եւ մերս յայտնի, այլ որք ոչ ունէին զհաւատն Քրիստոսի, ոչ մտին ընդ դուռնս այս, գողք էին եւ աւագակք:

Երկրորդ. իմանի բանս վասն Յուդայի եւ Թեոդայի գալիլեացոյ, որ ի Գիրս Գործոցն է գրեալ (Հմմտ Գծ Ե.34-42), որք յանձնէ եկին եւ ոչ առաքմամբն Աստուծոյ, որպէս ասէ Յովսէպոս. «Թեոդաս կախարդ ոմն էր, որ խաբեաց զբազումս ի ժողովրդենէն Իսրայէլի եւ տարաւ զնոսա մինչեւ Յորդանան գետ՝ խոստանալով նոցա բաժանել զջուրն եւ անցուցանել անթաց ոտիք, որպէս եւ հարքն նոցա յառաջագոյն

¹ A B ãçù

² A չիք

³ A B ãçù ասեմ ձեզ

⁴ B դուռն է ոչխարաց

անցին», իսկ Յուդաս գալիլեացի ի ժամանակս ծննդեանն Քրիստոսի արգելոյր զժողովուրդն հրէից ի հնագանդութենէ կայսեր եւ ի հարկ¹ տալոյ, եւ բազումք հետեւեցան նմա, որք ոչ էին ճշմարիտ ոչխարք: Նոքա էին ատարք եւ գողք, զի Թելուսսն կախարդութեամբ պատրեր զժողովուրդն, եւ Յուդայ գալիլեացի յայտնի իբրեւ զաւագակ, ասեր զինքն թագաւոր Իսրայէլի:

Երրորդ. Իմանի բանս վասն սադուկեցոցն, որ ատարացան ի բանից եւ ի կամաց եւ ի գործոց մարգարէից, եւ ոչ լուան նոցա ոչխարքն, որպէս լուսաւորեալն ի կտրութենէ, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{cxix}:

---

¹ B հարկս

Եւ դուռն կոչի

Բան. «Ես եմ դուռն» (Յհ Ժ.9):

Մեկնութիւն. Որպէս այլուր ճանապարհ կոչի¹ եւ որթ անուանեաց զինքն եւ այժմ դուռն կոչէ: Եւ այս է առաջին, որ ցուցանէ, թէ Աստուած է Քրիստոս էութեամբ եւ մեծութեամբ հաւասար է Աստուծոյ, որպէս ասէ՝ ես եմ դուռն եւ մուծանող հաւատացելոց:

Եւ ի վերայ այնմ բանի լինի վեց իմն հարց.

Առաջին. Վասն է՞ր Քրիստոս դուռն կոչի:

Նախ՝ զի Քրիստոսի մտանեն մարդիկ առ Աստուած, ըստ այնմ. «Ոչ որ գայ առ Հայր, եթէ ոչ ինեւ» (Հմմտ Յհ Ժ.9): Երկրորդ. զի ոմանց փակէ եւ ոմանց բանայ, այսինքն՝ անհաւատից եւ հաւատացելոց, որպէս յիմար կուսից եւ իմաստնոց: Երրորդ. զի պահէ զորս ի տանն են², եւ Քրիստոս է պահապան քրիստոնէից: Չորրորդ. զի մուտ եւ ելն նովա լինի, որպէս ասէ. «Ընդ իս մտցէ եւ ելցէ» (Հմմտ Յհ Ժ.9), եւ այլ յատկութիւն ասացաւ ի վերոյ:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր ասէ յառին՝ դուռն:

Պատասխան. Նախ՝ զի յատկացի ի հասարակ դրանց, երկրորդ՝ զի կենաց է դուռն, երրորդ՝ զի երկնից³, չորրորդ՝ առ Հայր մտից:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր յոմանս Եկեղեցիս միափեղկ է դուռն եւ յոմանս՝ երկփեղկ:

Պատասխան. Երկոքինն խորհրդաւորք են. նախ՝ զի ետես Յոհաննէս ի տեսլեան զդուռն վերին քաղաքին յողջոց մարգարտաց, իսկ Սողոմոն արար զդուռն տաճարին երկբացիկս: Դարձեալ՝ միափեղկեանն զմիութիւն Բանին մարդացելոյ⁴ նշանակէ, իսկ երկփեղկն զհոգի եւ զմարմինն Քրիստոսի:

Եւ սուտ են, որ ասեն զԱստուածութիւն եւ զմարդկութիւն նշանակէ. նախ՝ զի Աստուածութիւն եւ մարդկութիւն ոչ բաժանեցան, այլ հոգի եւ մարմինն: Երկրորդ. զի Սողոմոն արար զդուռնս երկբացիկս ի զիոց եւ պատեաց ոսկով, որ ցուցանէր փայտն զանապական մարմին եւ հոգին, եւ ոսկին՝ զԱստուածութիւն միաւորեալ: Երրորդ. զի ողջ մարգարիտն նշանակէ զԲանն միացեալ ի մարմնի: Չորրորդ. ասէ աստ. «Ես եմ

¹ Ը կոչեաց

² Ը տանէն

³ Ը յերկնից

⁴ Ը մարդացելոյն

դուռն»՝ միաւոր, եւ ոչ՝ դրունք՝ բազմաւոր: Եւ զի մուտ դրանն, որ է բացուածք ընդ որ մտանեն, որ ասի դուռն, եւ այս միաւոր է եւ ոչ բազմաւոր, զի ընդ տախտակն թէ մի, թէ¹ բազում ոչ որ մտանէ, այլ բացուածն, որ մի է, որով զԻնքն նշանակեաց Տէրն:

Չորրորդ հարց. Չի՞նչ է. «Ընդ իս մտցէ եւ ելցէ» (Յի Ժ.9):

Պատասխան. Նախ՝ հաւատովն մտցէ եւ առ Իս ելցէ: Երկրորդ. մտցէ առ իս եւ ելցէ յերկինս՝ առ Հայր: Երրորդ. մտցէ յԵկեղեցիս եւ ելցէ յերկինս: Չորրորդ. մտցէ ի շնորհս եւ ելցէ ի փառս, այսինքն՝ Քրիստոսի մտանենք ի հաւատս եւ յաշխարհիս թշուառութենէն ելանենք ի փառս:

Հինգերորդ հարց. Չի՞նչ է ճարակն:

Պատասխան. Չորս ինչ. նախ՝ դալար արատն յաւիտենական կենդանութեան: Երկրորդ. աւետարանական վարդապետութիւն Քրիստոսի: Երրորդ. մարմին եւ արիւնն փրկական: Չորրորդ. ի սեղան Հայրն բազմեցուցանել եւ անցեալ պաշտել, այսինքն՝ յիմաստութեանց եւ ի տեսութեանց փառաց Աստուածութեանս կերակրեցից գնա:

Վեցերորդ հարց. Չի՞նչ է ճարակք բազմաւորապէս կոչէ:

Պատասխան. Վասն բազում երանութեանց մարդկային մասանց, զի հինգ պատճառաւ ասէ. «Մտցէ եւ ելցէ», նախ՝ զի այս է սահման դրան, զի ել եւ մուտ ընդ նոյն արասցեն: Երկրորդ. զի ոչխարքն արտաքս ճարակին յանդաստանս եւ ձմեռն ի տան: Երրորդ. ցուցանէ խորհրդաբար, զի ընտրեալքն ճարակէն մտածութեամբ մտանելով առ Աստուած եւ արտաքս հային՝ խոկալով ի գործս Նորա: Չորրորդ. ցուցանէ, թէ միտք մեր կերակրին հայելով ի հոգեւոր եւ իմացական² իրս իբրեւ ի ներս եւ հայելով ի զգալի իրս իբրեւ արտաքս: Հինգերորդ. ցուցանէ, թէ երանեալքն կերակրին ի միտս՝ հայելով զԱստուածութիւն Քրիստոսի եւ արտաքս տեսանելով զգալապէս զմիաւորեալ մարդկութիւն Քրիստոսի³: Եւ վասն այսմ պատճառի ճարակք ասէ, որ է արաւոք բազմաւորական:

Յորժամ եցոյց զԻնքն դուռն գոլ, զկնի ցուցանէ զմտեալսն, որք ոչ Քրիստոսի՝ գողս գոլ, որք ոչ եկին ի փրկութիւն ժողովրդեան⁴, այլ ի մահ:

¹ C ãÇù թէ մի, թէ

² A B յիմացական

³ C ãÇù եւ արտաքս ... մարդկութիւն Քրիստոսի

⁴ C ժողովրդեանն

Բան. «Գող ոչ գայ¹, եթէ ոչ զի գողասցի եւ սպանցէ եւ կորուսցէ²» (Յհ Ժ.10):

Մեկնութիւն. Երկու բացասութիւն ի մի ստորասութեան տեղի դնէ³, զի այս է ըստ մարմնոյ գողի խորհուրդն եւ կամքն եւ գործ⁴, որ ասաց:

Եւ հոգեպէս գող հինգ կերպիւ ասեն. նախ՝ փարիսեցիքն եւ սաղուկեցիքն, եւ Յուդա եւ Թեղաս, որ յառաջ քան զՔրիստոս եկին եւ ի չարիս առաջնորդէին: Երկրորդ. յետ Քրիստոսի հերձուածողք եւ չար առաջնորդք Եկեղեցոյ, որ մոլորութիւն են ժողովրդեանն եւ կորուստ: Երրորդ. գող ասի նոյն ինքն աստանայ, որ խաբելով մտանէ ի մարդ: Չորրորդ. գող ասի մեղք, որ կորուսիչ է հոգւոյ: Եւ չորքս այտոքիկ չար են յայտնապէս, իսկ հինգերորդ՝ գող ասի մահն, ըստ այնմ. «Ո՛չ գիտէք յորում աւուր գողն ձեր գայ» (Հմմտ Դկ ԺԲ.39): Եւ սա միջակ է գող, զի բարեացն բարի հանդիպի եւ չարեացն՝ չար:

Բան. «Ես եկի, զի զկեանս ունիցին, եւ առաւել եւս ունիցին» (Յհ Ժ.10):

Մեկնութիւն. Գալն ի յերկնից գմարդեղութիւն ասէ, եւ ընդդէմ չար գողոցն զկեանս տայ, զի ունիցին, եւ առաւել եւս ունիցին:

Վեց է իմացումն. նախ՝ շնորհքն, որ աստ ունիմք, կեանք է հոգւոյ, որպէս ասէ Պաւղոս ի Հռոմայեցիսն. «Շնորհքն Աստուծոյ կեանք են յաւիտենական» (Տես Հռ 2.23), վասն որոյ ասէ. զկեանս ունիցին, եւ առաւել եւս ընդունիցին⁵ զկատարումն շնորհաց յարքայութեան երկնից: Երկրորդ. առաւել կեանս զխորհուրդ նոր արինացս ասէ, զի թէպէտ պատարագ հնոյն շնորհս տայր, ոչ յինքեանց, այլ միայն վասն բարութեան ընդունողին, նոյնպէս եւ թլփատութիւն ի սկզբնական մեղացն մաքրէր, այլ ոչ այնպէս, որպէս մկրտութիւն եւ Պատարագն Սուրբ: Երրորդ. առաւել կեանս զյաւիտենականն ասէ ի վերայ ժամանակեայս, որպէս ասէ մեկնիչդ^{xxxx}: Չորրորդ. որպէս մեղքն մահ է եւ առաւել տանջանք, նոյնպէս արդարութիւն կեանք է, եւ առաւել կեանք՝ ազատն ի տանջանաց: Հինգերորդ. աստ յուսով եւ զարութեամբ կենդանացաք եւ առաւել անդ արդեամբ եւ ներգործութեամբ: Վեցերորդ. աստ հոգւով միայն կենդանացոյց եւ անդ հոգւով եւ մարմնով յարուցանէ, զայն առեալ կեանք ասէ:

¹ C ãÇù □ող ոչ □այ

² C ãÇù եւ կորուսցէ

³ C ãÇù ստորասութեան տեղի

⁴ C խորհուրդ եւ կամք եւ □ործք

⁵ B ունիցին

Յորժամ եցոյց Քրիստոս զառաջին մասն առակին, զի ընդ այլ մտեալքն գողք են եւ աւագակ, զկնի ցուցանէ զմիւս մասն առակին, որ է բարի հովիւ մտեալ ընդ դուռն:

Թէ հովիւ է Քրիստոս

Բան. «Ես եմ հովիւն քաջ» (Յի Ժ.11):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ բարի: Եւ այս է երկրորդ բանն, որ ցուցանէ, թէ Աստուած է Քրիստոս եւ էութեամբ եւ մեծութեամբ հաւասար է Աստուծոյ, որ զամենայն հովուէ բարի եւ քաջ հովուութեամբ, որպէս ասէ. «Ես եմ հովիւն քաջ»: Եւ մի երկմտեցիս վասն նուաստ անուանս, զի ոչ միայն հովիւ ասէ, այլեւ բարի, որ Աստուծոյ է յատուկ, ըստ այնմ. «Չիք ոք բարի, բայց մի Աստուած» (Ղուկ. ԺԸ 19): Նաեւ զՀայր մարգարէքն հովիւ կոչէին, ըստ այնմ. «Ո՞ հովուեսդ Իսրայէլի, նայեաց եւ փրկեաց¹ զմեզ» (Տես Սղ ՀԹ.2-4): Դարձեալ՝ որպէս Քրիստոս զինքն լոյս անուանէ վասն խաւարելոյն, եւ կեանք՝ վասն մահացելոյն, եւ բժիշկ հիւանդաց², սոյնպէս եւ հովիւ կոչեաց վասն ցրուելոյն, փոխարկաբար շփոթմամբ միաւորելն է³, որպէս ալիւր եւ ջուր, եւ փոխատրապէս⁴ անշփոթ միաւորութիւն, որպէս հուր եւ երկաթ եւ որպէս լոյս ընդ արդ:

Վասն յատկութեան հովուին

Եւ վեց յատկութիւն հովուին, որ աստ ասաց. նախ՝ զի ընդ դուռն մտանէ ի փարախն: Երկրորդ. զի դռնապանն բանայ: Երրորդ. զի ոչ-խարքն ձայնի նորա լսեն: Չորրորդ. զիրսն կոչէ յանուանէ: Հինգերորդ. զի հանէ զիրսն ամենայն: Վեցերորդ. զի առաջի նոցա երթայ:

Դարձեալ ասեմք տասն յատկութիւն հովուին, որպէս ասէ Դաւիթ. «Տէր հովուեսցէ զիս» (Սղ ԻԲ.2), նախ. «Ի վայրի դալարոջ բնակեցոյց» (Սղ ԻԲ.2), այսինքն՝ ի վայրենացեալ գիտութիւնս Սուրբ Գրոց: Երկրորդ. «Առ ջուրս հանգատեան սնոյց» (Սղ ԻԲ.2), այսինքն՝

¹ Ը փրկեա

² Ը վասն հիւանդաց

³ Ը միաւորեալն է

⁴ Ը փոխատրաբար

մկրտութեամբ սուրբ աւագանին: Երրորդ. առաջի հաստին ընթանայ, ըստ այնմ. «Երթամ եւ պատրաստեմ ձեզ տեղի» (Յի ԺԳ.2): Չորրորդ. ընդ թշնամիսն պատերազմի, որ է սատանայ եւ մահ եւ մեղք: Հինգերորդ. գնորդեալսն դարձուցանէ ըստ առակի անառակին (Հմմտ Դկ ԺԵ.11-32): Վեցերորդ. գկորուսեալն գտանէ, որպէս զդրամն (Հմմտ Դկ ԺԵ.8-9): Եւթներորդ. գրեկեալն պատէ, որպէս զկիսամահ վիրատրեալն (Հմմտ Դկ Ժ.29-37): Ութերորդ. զգաւրավարսն պահէ, որպէս՝ «Ընդ¹ ձեզ եմ զամենայն աւուրս» (Տես Մտ ԻԸ.20): Իններորդ. ի վերջ աւուրն ի փարախն ժողովէ², այսինքն՝ ի կատարածի երկնատր³ փարախն: Տասներորդ. հովուական բանիք մխիթարէ, այսինքն՝ «Ի սեղան Հաւրն բազմեցուցանէ» (Հմմտ Մտ ԻԵ.34), - ասէ:

Իսկ յաղիւն ասելն՝ հովիւն, եւ ոչ սոսկ՝ հովիւ, չորս ինչ նշանակէ. նախ՝ ցուցումն է եզական ի հասարակ հովութեանց: Երկրորդ. նշանակ է ծանաթութեան յառաջին ժամանակաց: Երրորդ. որոշող է յատկութեան եւ բարի հովուին եւ չարեաց: Չորրորդ. ընդդէմ է եւ ներհակ հովուին մահացու, ըստ որում. «Մահ հովուեսցէ զնոսա» (Մղ ԽԸ.15), եւ աստ կենաց է հովիւ:

Բան. «Հովիւ քաջ դնէ զանձն ի վերայ ոչխարաց⁴» (Յի Ժ.11):

Մեկնութիւն. Չորս է իմացումն. նախ՝ զի ազնիւն վասն անարգին ոչ մեռանի, այլ անարգն վասն ազնուին մեռանիցի, վասն որոյ հովիւն վասն ոչխարին ոչ մեռանի, թէպէտ աշխատի եւ պահէ, այլ ոչխարն վասն մարդոյն մեռանիցի, իսկ հոգի մարդոյն ազնիւ է քան զմարմինն, վասն որոյ հովիւն հոգոց վայելչաբար դնէ զմարմնոյ կենդանութիւն վասն փրկութեան հոգոց հաստին: Երկրորդ. ընդդէմ է չար հովուացն, որ սպանանէ զոչխարս, այլ Նա կեցուցանէ: Երրորդ. զի վասն փրկութեան մարդկան մեռանի, այլ ինքն ոչ է պարտական մահու, զի ոչ արար մեղս: Չորրորդ. զի կամաւ եւ գիտութեամբ մեռանի, ասէ զայս յառաջագոյն:

Ասաց զգանազանութիւն բարի եւ չար հովուաց, այժմ ասէ զանազանութիւն վարձկանաց:

Բան. «Իսկ վարձկանն, որ ոչ է հովիւ» (Յի Ժ.12):

¹ C ãÇù

² A B ãÇù

³ C յերկնատր

⁴ A B ãÇù

Մեկնութիւն. Նախ՝ գիտելի է, զի վարձկանն կրկին է, այսինքն՝ բարի եւ չար: Բարի վարձկան է, որ վասն հոգւոյ եւ յաւիտենից կենացն աշխատի, որպէս մարգարէքն եւ արդարքն սուրբ: Եւ չար վարձկան է, որ վասն մարմնոյ եւ ժամանակիս լինի, ոչ մարմնոյ վարձկանաց ասեմ, այլ հոգւոյ, որպէս եպիսկոպոսք, վարդապետք, որ վասն մարմնոյ շահի եւ փառաց աշխարհի լինին, նոյնպէս եւ կրկին են ծառայական երկիւղն. բարի է, որ վասն հոգւոյն տանջանաց երկնչի, եւ չար, որ վասն մարմնոյն:

«Իսկ վարձկանն, որ ոչ է հովի», զմարգարէսն ասէ, եւ զարդարսն, որ փոխարէն աշխատութեան զերանութիւն ընկալան:

Չանագանութիւն մարգարէից եւ Տեառն¹

Եւ գիտելի է, զի մարգարէքն եւ արդարք չորս իրաւք հաւասարեն ընդ Տեառն եւ չորս իրաւք պակաս:

Եւ հաւասար են. նախ՝ զի ի կոոցն դարձուցանէին զժողովորդն: Երկրորդ. ի մեղաց հանէին: Երրորդ. զհաւատն Քրիստոսի ուսուցանէին: Չորրորդ. վասն սիրոյն Աստուծոյ մեռանէին եւ սրբութիւն գործէին:

Չայտսիկ եւ Տէրն արար, իսկ պակաս եւ տկարք եղեն. նախ՝ զի վասն ոչխարացն ոչ կարացին մեռանել: Երկրորդ. զանէծս Ադամայ ոչ բարձին: Երրորդ. ի մահու հոգւոյ եւ մարմնոյ² ոչ ազատեցին: Չորրորդ. զփառս եւ զերանութիւն մարդկան ոչ տուին: Եւ զայտսիկ հովին քաջ կատարեաց:

Դարձեալ՝ վարձկան վասն վարձուն ասի, եւ այն է, որ վերակացու լինի վասն աւգտի ժամանակաւորացս, որ վարձ կոչի, որպէս ասէ յառակս³ անառակին. «Ի տան հար իմոյ վարձկանք բազում են» (Տեա Գլ ԺԵ.17), իսկ երկնաւոր փառքն ոչ ասի վարձ, այլ ի հասարակ սովորութենէ վասն աշխատանաց հատուցմանն վարձ ասի, ըստ այնմ. «Վարձք ձեր բազում են յերկինս» (Մտ Ե.12), իսկ երկնային փառքն յատկաբար ժառանգութիւն կոչի, որ հատուցանի որդւոց, իսկ վարձկանն, որ հայի յերկրաւոր իրս, ոչ է ճշմարիտ հովի, որպէս ասէ.

Բան. «Որոյ ոչ իր են ոչխարքն» (Յե Ժ.12):

¹ C āÇù

² B ի մահոյ մարմնոյ եւ հոգւոյ

³ B առակս

Մեկնութիւն. Աստ անուամբ հովուին իմանի տէր ոչխարացն, որ պահէ զոչխարն իբրեւ զիւր, եւ վարձկանն վասն վարձուն պահէ եւ ոչ վասն ոչխարաց, վասն որոյ ի նեղութեան ժամանակի հեռանայ յոչխարաց, որպէս ասէ.

Թէ գայլ է սատանայ

Բան. «Իբրեւ տեսանէ զգայլն, զի գայ» (Յհ Ժ.12):

Մեկնութիւն. Գայլ կոչի սատանայ վասն տասն պատճառի: Գարձեալ գիտելի է, զի երեքն են գայլք եկեղեցոյ. նախ՝ սատանայ, երկրորդ՝ հերձուածողք, երրորդ՝ չար իշխանք, որ բռնութեամբ ածեն ի մեղս: Եւ յորժամ ի զանազան չարիս կործանին ոչխարքն, գիտասցեն, եթէ¹ եկեալ է սատանայ, զոր պարտ է աղաթիւք ընդդէմ կալ սատանայի եւ ուղիղ վարդապետութեամբ հերձուածողաց ընդդիմանալ, եւ բռնաւոր իշխանին բանադրական բանի կամ մխիթարելով զոչխարսն: Այլ այսու զանազանի վարձկանն ի գայլոցն, զի թէպէտ վարձկանն ոչ խնդրէ զփրկութիւն բանական ոչխարաց, սակայն ոչ հալածէ զնոսա, այլ պահէ վասն ընչից շահելոյ ի նմանէ, եւ յորժամ ոչ շահի, փախչի, որպէս ասէ.

Բան. «Թողու զոչխարսն եւ փախչի» (Յհ Ժ.12):

Մեկնութիւն². Կրկին է փախչելն, կամ տեղուջէ ի տեղ ընթանայ, կամ զի ոչ ինչ աւգնէ ոչխարացն:

Բան. «Եւ գայլն յափշտակէ զնոսա³ եւ ցրուէ» (Յհ Ժ.12):

Մեկնութիւն. Յայնժամ յափշտակին, յորժամ ի մեղս ածին, եւ յայնժամ ցրուին, յորժամ ի հաւատոցն բաժանին, ապա ասէ զպատճառ փախչելոյն:

Բան. «Քանզի վարձկան է եւ չէ փոյթ նմա⁴ վասն ոչխարացն⁵» (Յհ Ժ.13):

---

¹ A թէ

² B չիք Մեկնութիւն. աստ անուամբ հովուին իմանի ... Բան. «Թողու զոչխարսն եւ փախչի»

Մեկնութիւն

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

⁵ A ãÇù

Մեկնութիւն. Այսինքն¹ միայն հայի ի ժամանակաւոր իրս եւ ոչ սիրէ վասն ինքեան, այլ վասն շահին, եւ յորժամ շահն պակասի, թողուն եւ փախչին:

Վասն ճանաչմանն²

Յորժամ ասաց վասն բարի հովուաց եւ չարաց եւ վարձկանաց, այժմ ասէ զանազանութիւն ոչխարաց:

Եւ զայս կրկին նշանաւ. նախ՝ վասն անդրադարձութեան ճանաչման հովուին եւ ոչխարաց, որպէս աստ ասէ. «Ճանաչեմ զիմսն եւ ճամաչիմ յիմոցն» (Յի Ժ.14): Երկրորդ. վասն սիրոյ հովուին, որ ունի առ ոչխարս, անդ. «Եւ զանձն իմ դնեմ ի վերայ ոչխարաց» (Յի Ժ.14):

Եւ զառաջինն ասէ.

Բան. «Ես եմ հովին քաջ. եւ ճանաչեմ զիմսն եւ ճամաչիմ յիմոցն³» (Յի Ժ.14):

Մեկնութիւն. Որպէս մարմնաւոր հովին ճանաչէ զոչխարս իւր դրոշմամբ եւ կերպին եւ խնամելովն, նոյնպէս եւ ոչխարն զհովին ճանաչէ, միշտ ի նա հայելով եւ ձայնին եւ տաժելովն, այսպէս եւ⁴ ճշմարիտ հովին Քրիստոս ճանաչէ զհաւատացեալս հաւատով եւ մկրտութեամբն եւ բարի գործով եւ Աւետարանին շնորհաւ:

Դարձեալ՝ ճանաչումն Աստուծոյ կրկին է. նախ՝ տեսական ճանաչումն, եւ այսու Աստուած զամենայն զիտէ զբարի եւ զչար, որպէս ասէ Պաւղոս. «Ամենայն ինչ մերկապարանոց կայ առաջի [աչաց] նորա» (Եբ Դ.13): Երկրորդ. ասի ճանաչումն Աստուծոյ հաճոյական սիրով եւ հոգացողութեամբ, եւ Քրիստոս այս կրկին կերպիս⁵ ճանաչէ զհաւատացեալս Իւր: Դարձեալ՝ ճանաչէ Աստուած զեղեալսն եւ զլինելոցն եւ զժաժուկս սրտին: Եւ սոյնպէս ճանաչէ Քրիստոս, զոր ոչ ճանաչէ մարդ: Դարձեալ՝ որպէս մեկնիչդ ասէ^{xxxxi} անդ ճանաչէ Քրիստոս, զի հատուցանէ բազում վարձս եւ յաճախ պարգեւս եւ փառս անկողոպտելիս:

¹ B ãçù

² C ճանաչման

³ A B ãçù

⁴ C ãçù

⁵ B կերպիւ կրկին

Եւ զայս չորս մտաւք իմասցիս. նախ՝ առ որդիսն եւ վարձկանսն¹ եւ ծառայսն է²: Երկրորդ. ի հոգի, ի մարմին եւ ի միտս: Երրորդ. վասն հաւատոյ եւ յուսոյ եւ սիրոյ: Չորրորդ՝ հարիւրաւոր, վաթսուներորդ եւ երեսներորդ:

Բան. «Որպէս զիտէ զիս Հայր, զիտեմ եւ ես զՀայր³» (Յհ Ժ.15):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի⁴ զիտութեամբն Հայր հաւասար է, ապա եւ էութեամբն ընդ Հայր հաւասար Աստուած է, եւ զայս մի իմանալ բաժանմամբ, այլ միութեամբ, զի որպէս էութեամբ միացեալ է Բանն Աստուած ի մարդկութիւն իւր եւ մի է բնութեամբ եւ մի է անձամբ, սոյնպէս մի է եւ զիտութեամբ, մի է եւ կամաւք, եւ որպէս մարդկայինս ընդ Բանն Աստուած միաւորեալ մի է անբաժանելի, սոյնպէս եղական զիտութիւն ընդ անեղ զիտութեան է միացեալ եւ ստեղծական կամք ընդ անստեղծ կամացն է միաւորեալ, զի յետ անճառ միաւորութեան Բանին եւ մարմնոյն, այլ ոչ ունի երկուութիւն եւ ոչ բաժանումն, եւ որ բաժանէ ի Քրիստոս իր ինչ ի բնաւորական գոյացութեան, բաժանեալ լիցի ինքն եւ որոշեալ ի շնորհաց միութենէն Քրիստոսի եւ ի փառաց նորին զրկեացի:

Յետ այսաւրիկ դնէ զերկրորդ նշանն, որ է սէր ճշմարիտ հովուին առ հաւատացեալս:

Բան. «Եւ զանձն իմ դնեմ ի վերայ ոչխարաց» (Յհ Ժ.15):

Մեկնութիւն. Այն է դնել զանձն, զի Քրիստոս կամաւորապէս մեռաւ վասն մարդկան հաւատացելոց եւ հոգին բաժանեցաւ ի մարմնոյն, այլ հոգին եւ մարմինն միշտ միաւորեալ մնացին առ Աստուածութիւն, զի անձն զհոգին ասէ, որ մատոյց Հայր Աստուծոյ, որպէս ասէր. «Հայր, ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ⁵» (Գկ ԻԳ.46): Եւ զի կարծէին հրէայքն, թէ միայն նոքա էին⁶ ոչխարք եւ միայն վասն նոցա մեռանելոց էր, վասն որոյ զայս կարծիքս ի բաց բառնայ:

Բան. «Նա եւ այլ եւս ոչխարք են իմ» (Յհ Ժ.16):

Մեկնութիւն⁷. Վասն հեթանոսաց ասէ, որ չէին ի գաւթ եւ ի ժողովարանէ հրէիցն:

¹ C վարձկանս

² A B ծառայականսն է

³ A B ἄϋ, C եւ Ես □իտեմ զՀայր

⁴ B չիք

⁵ A B չիք

⁶ B նոքա միայն էին

⁷ A չիք

Իսկ ասելն՝ նա, երեք ինչ ցուցանե. նախ՝ բառ է նախդիր, երկրորդ՝ դերանուն է, երրորդ՝ բացասական է, որպես ասել, թե՛ ոչ, որպես եւ Դ-աւիթ ասէ. «Նա՛ երանի ժողովրդեանն, որոյ Տէր Աստուած ազնական է նմա՛» (Տես Սղ ՃԽԳ.15), զի բացասելով զկարծիս հրէիցն ի բաց բառնայ եւ դերանուն գդեմս հեթանոսաց ասէ, եւ նախդիրն սկիզբն է բանի:

Եւ աստ լինի չորս հարց.

Առաջին. Թէ որպէ՞ս էին հեթանոսք ոչխարք նմա, զի դեռ չէին հաւատացեալք:

Պատասխան. Նախ՝ զի թէպէտ հնազանդութեամբ չէին նմա, այլ նախասահմանութեամբ նմա էին: Երկրորդ. թէպէտ² հաւատով չէին նմա, այլ արարչութեամբ նմա էին:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր ասէ. «[Եւ զայնս եւ] պարտ է ինձ ածել այսր» (Յհ Ժ.16):

Պատասխան. Չի քան զիրեայս նոքա պարտականք էին վասն չորից. նախ՝ վասն բազմութեան ազգացն: Երկրորդ. զի դիրահաւանք էին: Երրորդ. զի զճշմարտութիւն ստացան եւ ոչ՝ զաւրիմակն: Չորրորդ. զի կատարեալք եւ հաստատուն մնացին ի հաւատս: Եւ հրէայքն³ ընդդէմ այսմ սակաւք էին, եւ անհաւանք, եւ անկատարք, եւ փոփոխեալք ի հաւատոցն:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր ասէ. «Ձայնի իմում լուիցեն» (Յհ Ժ.16):

Պատասխան. Չի թէպէտ առաքեալքն զհեթանոսս ի հաւատս ածին, այլ գործակցութեամբն Քրիստոսի էր, որպէս գրէ Մարկոս ի վերջքն. «Իսկ նոքա⁴ ելեալ քարոզէին⁵ ընդ ամենայն տեղիս Տեսոն գործակցութեամբ» (Մր ԺՉ.20):

Եւ ձայնի, ասէ, լսեն վասն հնգից. նախ՝ զի միջնորդաւ խաւսեցաւ: Երկրորդ. զի հեռաւորք էին: Երրորդ. զի բազումք էին: Չորրորդ. զի յայտնի քարոզեցաւ նոցա: Հինգերորդ. զի դիրաւ լսեցին, վասն այն ձայն ասէ:

Չորրորդ հարց. Վասն է՞ր ասէ. «Եղիցին մի՛ հաւտ եւ մի՛ հովիւ» (Յհ Ժ.16):

¹ A B չիք

² C թէպէտ եւ

³ A B ἄζυ̅ն եւ հաստատուն ... հրէայքն

⁴ C նոցա

⁵ C քարոզեցին

Պատասխան. Նախ՝ զի սատանայ ցրուեաց զազգս մարդկան ի պէսպէս կուռս եւ ի զանազան մեղս, Քրիստոս ընդդէմ նմին ժողովեաց ի մի հաւտս եւ ի մի հովիւ: Երկրորդ. զի Ինքն Քրիստոս ի բաժանմանէ ի միութիւն եկն, վասն այն եւ զբաժանեալ ազգս ի միութիւն ածէ, այսինքն մի՛ հաւատովն, եւ մի՛ մկրտութեամբն, եւ մի՛ հաղորդութեամբն, եւ մի՛ յուսովն, եւ սիրովն եւ այլն:

Միութիւն է ի մէջ քրիստոնէից, եւ թէ որ ասէ¹՝ պարտ է մի՛ գլուխ լինել, որպէս պապն Հռովմայ², ասենք, թէ՛ սուտ են ամենեւիմբ վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի Քրիստոս առաքելոցն հաւասարապատիւ ետ զերկոտասան աթոռս դատողութեան: Երկրորդ. զի յորժամ համբարձաւ, եղ զձեռս ի վերայ առաքելոցն եւ արար զնոսս կաթողիկոսունս: Երրորդ. զի իւրաքանչիւր յազգս առաքեալքն ձեռնադրեցին եպիսկոպոսունս: Չորրորդ. զի ի ժողովն Նիկիոյ³ ի չորիս բաժանեցին զչորս կողմս աշխարհիս ըստ չորից աւետարանչացն, եւ զԵրուսաղէմ, եւ զԿիպրոս, եւ զՀայք ինքնագլուխ սահմանեցին:

Եւ թէ որ ասիցէ, եթէ ընդէ՞ր Հայոց ազգիս երեք կաթողիկոս է, զի անպատշաճ է միոյ մարմնոյ երկու կամ երեք գլուխ լինել, կամ միոյ հարսին երեք փեսայ: Ասենք առ այս, եթէ ճշմարիտ մի՛ է կաթողիկոս եւ մի՛ գլուխ ազգիս Հայոց, որ ի սրբոյն Գրիգորէ յաջորդեցին մինչեւ ցայժմ, իսկ աղուանիցն ոչ է Հայոց, այլ աղուանից կաթողիկոս եւ ի Լուսատրչէն մերմէ կարգեալ գտորբն Գրիգորիս թռն իւր: Իսկ Աղթամարայն⁴ թերակատար եւ սուտ անուն, ոչ է կաթողիկոս, այլ արքեպիսկոպոս, եւ այժմ ապստամբեալ ոչ արիւնաւք, այլ բռնութեամբ կոչեն զինքեանս կաթողիկոս, միայն անուամբ եւ ոչ իրաւք ստացեալ սուտ անուն, որպէս եղջերուաքաղն եւ յարալէզն:

Այսքան առ այս:

Յետ այսորիկ զկատարեալ սերն ցուցանէ, որ ունի Քրիստոս առ ոչխարս:

Բան. «Վասն այսորիկ սիրէ զիս Հայր իմ⁵, զի ես դնեմ զանձն իմ⁶» (Յհ Ժ.17):

¹ C ասիցէ

² A B Հռոմայ

³ C Նիկիայ

⁴ A B C Աղթամարայն

⁵ A B օ՜հն

⁶ A օ՜հն զանձն իմ, B օ՜հն դնեմ զանձն իմ

Մեկնութիւն¹. Չորս է իմացումն. նախ՝ վասն որոյ սիրէ զիս Հայր, այսինքն՝ վասն սիրոյն Հայր առ իս զիս առաքեաց ի փրկութիւն ոչխարաց: Երկրորդ. վասն այն սիրէ զիս Հայր², այսինքն՝ վասն հնազանդութեանս իմոյ առ Հայր, զի կատարեցից զկամս Հայր: Երրորդ. վասն սրբութեան հոգոյս եւ չարչարանաց մարմնոյս սիրէ զիս Հայր: Չորրորդ. վասն հեթանոսաց ժողովելոյս ի մի հաւտ եւ ի մի³ հովիւ սիրէ զիս Հայր իմ:

Թէ զինչ է մահն Քրիստոսի

Բան. «Ձի եւ դնեմ [զանձն իմ]⁴, զի միսանգամ առից զնա⁵» (Յի Ժ.17):

Մեկնութիւն. Չորս ինչ ցուցանէ. նախ՝ զաստուածային զարութիւն իւր, ըստ այնմ. «Ես սպանանեմ եւ ես կեցուցանեմ» (Բ.Օր ԼԲ.39): Երկրորդ. զկամատր չարչարանս եւ զյարութիւն: Երրորդ. զտկարութիւն հրէիցն յանդիմանէ: Չորրորդ. զանագանէ զմահն իւր յամենայն մարդկանէ:

Հարց. Որպէ՞ս որոշի մահն Քրիստոսի յամենայն մարդկանէ:

Պատասխան. Չորիք. նախ՝ որպէս ասէ. «Դնեմ զանձն իմ», այսինքն⁶ զհոգիս դնեմ արտաքոյ մարմնոյս եւ առնում յարութեամբն: Իսկ մարդիկ բանի ոչ զհոգիս հանել կարեն եւ ոչ արգելուլ ի յելանելն եւ ոչ միսանգամ առնուլ, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{exxxii}: Եւ չգիտելն զայն ասէ, զի ոմանք ի խաւար ասեն եւ ոմանք ի լոյս, ոմանք ի տանջանս եւ ոմանք ի հանգատի: Եւ դարձեալ՝ թեպէտ գիտենք առ հասարակ, այլ յատկապէս ոչ գիտենք զտեղիս հոգոց:

Եւ չորս ինչ ճարտարապէս է Քրիստոս ի յարութիւն մեր. նախ՝ զապականեալ մարմինն անապական կազմէ: Երկրորդ. զգանագանեալ մարմինս անխառն⁷ յարուցանէ: Երրորդ. զհոգի եւ զմարմին ի մին

¹ A B ãçù

² C ãçù

³ C ãçù

⁴ A C զնա

⁵ A B ãçù առից զնա

⁶ B ãçù

⁷ A B անխառն է

կապէ: Չորրորդ. ամենայն ուստեք եւ զամենայն մարդիկ յարուցանէ¹:
Եւ զայս առնէ ի քթել ական եւ ի սուղ վայրկենի:

Երկրորդ. դարձեալ զանագանի մահն Քրիստոսի երիւք. նախ՝ ի ձայն բարձր աղաղակեաց (Հմմտ Մտ ԻԷ.50): Երկրորդ. զգլուխն խոնարհեցոյց (Յհ ԻԹ.30): Երրորդ. զաչսն եխից, զի ամենայն մարդոյ ի մեռանելն ձայնն նուազի, եւ գլուխն պնդի, եւ աչքն ի բաց մնայ:

Երրորդ. այլ է մահն Քրիստոսի սոյնպէս, զի մահն Ադամայ եղեւ ի ներգործելոյն, եւ մահ ամենայն մարդկան պարտաւորութիւն է եւ ականայ, իսկ մահն Քրիստոսի կամաւ է, ո՛չ ի գործոյ եւ ո՛չ պարտք, զի ոչ ունի մեղս:

Չորրորդ. յայտ է ի սքանչելեացն, որ նախքան զխաչն, յորժամ ոչ կարէին ձեռն արկանել ի Նա եւ ի խաչին սքանչելիքն ամենայն:

Հարց. Վասն է՞ր կամաւ էր մահն Քրիստոսի:

Պատասխան. Վասն չորից, որպէս² նախ ասացաւ յերկրորդ հատորն³, համարն. նախ՝ զի ցուցցէ զինքն Տէր մահու եւ կենաց, եւ ոչ ի ներքոյ մահու: Երկրորդ. զտկարութիւն հրէիցն, զի իւր կաման չարչարեցաւ: Երրորդ. զի կաման զկատարեալ սէրն ցուցանէ: Չորրորդ. զմեծամեծ հատուցմունքն, որով փրկեցան մարդիկ:

Բան. «Միսանգամ առից զնա⁴» (Յհ Ժ.17):

Մեկնութիւն. Յուցանէ, զի Քրիստոս իւր յատուկ զարութեամբն յարեաւ ի մեռելոց, զի ինքն զինքն յարոյց, զի ինքն էր յարուցիչ եւ ինքն էր յարուցեալ, որպէս ի խաչին, նոյն ինքն մեռեալ էր եւ կենդանի, որպէս ինքն է Պատարագ եւ ինքն ընդունի, եւ զի Քրիստոս կամաւորապէս չարչարեցաւ, վասն այն ասէ.

Բան. «Ոչ որ հանէ զնա յինէն, այլ ես դնեմ զնա անձամբ իմով⁵» (Յհ Ժ.18):

Մեկնութիւն. Ոչ որ հանէ, այսինքն՝ բռնութեամբ բաժանէ զՀոգիս իմ յինէն, եւ զայս ոչ է պարտ իմանալ, թէ Քրիստոս ոչ մեռաւ ի չարչարանացն, զի թէ կամեցեալ էր, միով բանիւ կարէր զչարչարողսն կորուսանել, այլ զայն պարտ է իմանալ, թէ Քրիստոս կամաւ եկն ի չարչարանս եւ ի չարչարանացն մեռաւ:

¹ B ãÇù Երրորդ. զհո□ի եւ զմարմին ... եւ զամենայն մարդիկ յարուցանէ

² B չիք

³ C հատորին

⁴ A B ãÇù

⁵ A B ãÇù զնա անձամբ իմով

Եւ զի ցուցցէ, թէ Քրիստոս¹ ոչ ի հարկէ եւ ոչ յանկարութենէ ետ զՀոգին, ասէ.

Բան. «Իշխանութիւն ունիմ² դնել զնա եւ իշխանութիւն ունիմ³ [միսանգամ] առնուլ զնա⁴» (Յի Ժ.18):

Մեկնութիւն. Եւ այսու ոչ է պարտ իմանալ, թէ Հոգին Քրիստոսի բաժանեալ եղեւ ի Բանէն, զի Բանն Աստուած զմի անգամ առեալն զհոգի եւ զմարմինն եւ միաւորեաց ընդ իրում Աստուածութեան, այլ ոչ բաժանեցաւ ի նմանէ, վասն այն մարմինն Քրիստոսի եւ հոգին⁵ բաժանեցան ի միմեանց ի մահն, այլ Աստուածութիւն անբաժանելի մնաց ի մարմնոյն, որ ի գերեզմանի եւ ի Հոգւոյն, որ ի դժոխս, այլ զայն պարտ է իմանալ, զի հոգին եւ մարմինն բաժանեցան ի մահն եւ միաւորեցան յարութեամբն:

Եւ զայն ոչ արար անկարգ եւ անսահման, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Չայս պատուէր առի ի Հարէ իմմէ⁶» (Յի Ժ.18):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁷ Հար հրամանաւ զանձն իմ դնեմ ի մահ, եւ ոչ պատահմամբ, եւ ոչ ի հարկէ, այլ սահմանաւ եւ կամաւ Հար, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{exxxiii}: Ոմանք տարակուսին առ այս, եթէ՝ ոչ որ եհան զՆա յԻնէն. նախ՝ զի հրէայքն խաչեցին եւ սպանին:

Դարձեալ՝ զի թէ կամաւ ետ զանձն, ահա Ինքեան սպանող⁸ է եւ անձնամատն:

Պատասխան⁹. Այս է առաջնոյն լուծումն, զի հրէայքն ոչ կարէին խաչել, որպէս յամենայն տեղիս, ուր ոչ կամէր, ելանէր ի ձեռաց նոցա, այլ Քրիստոս ազատ կամաւքն իւր¹⁰ խաչեցաւ եւ եհան զոգին: Իսկ երկրորդին, զի թէպէտ կամաւ ետ զանձն՝ ոչ որպէս այլք, որ վասն նախանձու, կամ այլ իրաց լկելով ի դիւտ անձնամատն լինին, այլ Քրիստոս վասն փրկութեան մարդկան ետ զանձն:

Դարձեալ ասեն վարդապետք, թէ Քրիստոս ոչ եսպան զինքն եւ ոչ եղեւ մերձաւոր պատճառ մահուան իւրոյ, թէպէտ իւր մահուանն

¹ B եւ զի Քրիստոս ցուցցէ

² B չիք

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

⁵ B մարմինն եւ հոգին Քրիստոսի Քրիստոսի ...

⁶ A B ãÇù

⁷ B ãÇù

⁸ B սպանող

⁹ A B ãÇù

¹⁰ A B ãÇù

պատճառ էր տիրական եւ իշխանական կամաւքն, ըստ չորս յեղանակի. նախ՝ զի իշխանութեամբ ընկալաւ զհարկ մեռանելոյն: Երկրորդ. զի զանձն ի մահ մատոյց: Երրորդ. զի իշխանութեամբ թոյլ ետ, որ զնա չարչարէին¹: Չորրորդ. թոյլ ետ, զի² մահն հետեւէր չարչարանացն, ապա յայտ է լուծումն բանին:

Յորժամ ճառեաց զվարդապետութիւն Քրիստոսի, այժմ ճառէ, թէ զի՞նչ գործ եղեւ ի վարդապետութենէն, այսինքն՝ զի բարի մարդիկքն հաստատեցան ի հաւատսն եւ չարք³ խստացան⁴ ի չարն, զի արհամարհեցին զվարդապետութիւն, որպէս ասէ.

Բան. «Դարձեալ հերձուածք լինէր⁵» (Յե Յ ժ.19):

Մեկնութիւն. Մի անգամ եղեւ հերձուած, որպէս ասաց յեթներորդ գլոխն, վասն այն դարձեալ ասէ, եւ տե՛ս ի մեկնիչդ, որ չորս ինչ ցուցանէ^{cxv}. նախ՝ անհաստատ միտք, երկրորդ՝ անհանճար խորհուրդ, երրորդ՝ աղմկեալ հոգիք, չորրորդ՝ բաժանեալ կամք, զի նախ ի խորհուրդն լինի հերձուած⁶ եւ ապա ի կամքն, եւ ապա ի բանն, եւ ապա ի գործն:

Բան. «Դեւ գոյ ի նմա եւ մոլեգնի» (Յե ժ.20):

Մեկնութիւն⁷. Ի չորս տեղիք ասացին զայս. առաջին, որ ասացին. «Մի՞թէ զիրովին երթիցէ»: Եւ այլքն յայտնի է, որ սամարացի ասացին (Յե ԸԸ.48): Սոքա խստացեալք էին ի չարն, զի զսքանչելիսն⁸ Քրիստոսի համարէին զարութեամբն սատանայի լինել⁹. նոյնպէս¹⁰ զբանն Քրիստոսի, զոր ոչ իմանային՝ իբր զդիւահարի համարէին, վասն այն ասէին. «Ձի՞ քնաւ լսէք նմա»:

Իսկ բարիքն ասէին.

Բան. «Սոյնպիսի բանքս ոչ դիւահարի են» (Յե ժ.21):

Մեկնութիւն. Թէպէտ դիւահարք նորք բանի եւ զարմանալիս խաւսին, այլ նախ սուտ խառնեն ի ներս: Երկրորդ. ի չար կամին ածել:

¹ B չարչարեցին

² B ãÇù

³ C չարքն

⁴ B խոստացան

⁵ C լինէին

⁶ A B հերձուածս

⁷ A ãÇù

⁸ B սքանչելիսն

⁹ C համարէին լինել զարութեամբն սատանայի

¹⁰ A B նախ

Իսկ բանն Քրիստոսի նախ՝ զի ճշմարիտ էր, երկրորդ՝ կեանք էր յափտենական:

Ապա զկնի վասն սքանչելեացն ասեն.

Բան. «Մի՞թէ դեւ կարէ զաչս կուրի բանալ¹» (Յի Ժ.21):

Մեկնութիւն. Իբրոս ասել, թէ՛ ոչ կարէ, զի թեպէտ դեւքն կարեն զարմանալի ինչ երեւեցուցանել, որպէս գորտքն, որ եղեն ի կախարդացն փարաւոնի, որ զկերպն եւ զձեն փոխեն, եւ ոչ զեութիւն (Հմմտ Երք Է.7), եւ ոչ առնեն զսքանչելիս², որ ի վեր է քան զբնութիւն, որպէս լուսաւորութիւն կուրին, զի դեւք զաչս շրտուցանեն, այլ ոչ լուսաւորեն³:

Հարց. Ձի՞նչ է, որ ասէ մեկնիչն^{cxv}, եթէ⁴ ոչ է պարտ վասն անձին ջատագով լինել, այլ պարտ է Աստուծոյ վրէժխնդրել, որպէս արար Քրիստոս, զի յորժամ դիւահար ասէին, ոչ բարկանայր, եւ յորժամ զՀայր կամ զՀոգին հայհոյէին, բարկացաւ եւ անթողի ասաց:

Պատասխան. Ձի անձին վրէժխնդիր լինել, նախ՝ զդատաստանն Աստուծոյ զրկել, զի՝ «Իմ է վրէժխնդրութիւն» (Հռ ԺԲ.19, Տես նաև Սղ ՂԳ.1), - ասէ Տէր: Երկրորդ՝ զի⁵ անձնասիրութիւն է, երրորդ՝ անհամբերութիւն, չորրորդ՝ վարձուցն պակասութիւն, հինգերորդ՝ չար հատուցումն: Իսկ ներել վասն նախատանաց անձին, սոցա ամենայնին ընդդէմ է, զբարիս ժողովէ:

Իսկ ի հայհոյելն զԱստուած վրէժ ոչ խնդրել. նախ՝ անհաւատութիւն եւ թերութիւն է, երկրորդ՝ թուլութիւն, երրորդ՝ ատելութիւն, չորրորդ՝ անհանճարութիւն:

Իսկ յորժամ ջատագով լինիս Աստուծոյ, բարի վրէժխնդրութիւն է. նախ՝ բարեպաշտութիւն է, երկրորդ՝ աստուածսիրութիւն, երրորդ՝ արիութիւն, չորրորդ՝ իմաստութիւն, բարութիւն եւ այլն:

Եւ զիտելի է աստ, զի Քրիստոս զեղեցկապէս կարգաւ յարինեաց զբանս իւր. նախ՝ յիշելով զդուռն, երկրորդ՝ զբարի հովին, որ դնէ զհոգին ի վերայ ոչխարացն, երրորդ՝ զվարձկանն, չորրորդ՝ զգայլն, հինգերորդ՝ դարձեալ զբարի հովին եւ ի մի հաւատ զոչխարսն ժողովել:

Եւ այսու այլաբանապէս Քրիստոս եցոյց զընթացս եկեղեցւոյ, որում դուռն եղեւ Քրիստոս. նախ՝ զի կրկին ասաց զդուռն, որ դուռն

¹ A ãÇù

² C սքանչելիս

³ C ãÇù զի դեւք ... ոչ լուսաւորեն

⁴ B թէ

⁵ C ãÇù

եկեղեցոյս կրկին կերպի բացեալ եղեւ. առաջին՝ մարդեղութեամբն Քրիստոսի եւ Հոգւոյն Սրբոյ հեղմամբն: Երկրորդ. բացաւ, յորժամ հրեայքն ի բաց մերժեցան, որք ի բաց բառնային զճշմարիտ միտք ի Գրոց մարգարեիցն:

Երկրորդ. եղեւ ընթացք եկեղեցոյ ի մարտիրոսքն, յորժամ առաքեալքն եւ մարտիրոսքն որպէս բարի հովիւք ի վերայ հաւտին Քրիստոսի եղին զանձինս իւրեանց:

Երրորդ. ընթացք կամ զիջումն եղեւ յագահ եւ ի սիմոնական հովիւսն, որք զվարձս իւրեանց ընդունէին ի ժողովրդոց ընչիւք մարմնական:

Չորրորդ. ընթացք եկեղեցոյ եղեւ ի յափշտակող գայլս, որք պէսպէս հերձուածաւք ցրուեցին զոչխարս հաւտին Քրիստոսի, որպէս Արիոս, Նեստոր, չար ժողովն Քաղկեդոնի եւ այլք:

Իսկ հինգերորդ. ի կատարածի լինելոց է կատարեալ դարձումն հեթանոսաց եւ հրէից, որպէս ասէ Պաւղոս, յորժամ լրումն հեթանոսաց մտցէ, ապա ամենայն Իսրայէլ կեցցէ, եւ յայնժամ լինի¹ մեծ հերձուած ի ժամանակս նեռինն, եւ բարի հովիւքն՝ Ենովք եւ Եղիա եւ այլք բազումք, դնեն զանձինս իւրեանց ի վերայ հաւտին Քրիստոսի եւ մարտիրոսանան ի նեռնէն: Եւ յայնժամ ասեն Քրիստոսի եւ հաւատացելոց Նորին, թէ դիւահարք են, եւ յայնժամ ընտրեալքն պատասխանեն, թէ այնչափ լուսատրութիւն կուրաց ոչ է ի դիւէ, այլ ի նմանէ, որ լուսատր գալստեամբն իւրով եւ հոգով շրթանցն սատակէ զամբարիշտն պեղծ: Եւ յայնժամ իսկապէս եղիցի մի հաւտ եւ մի հովիւ, յայնժամ ամենայն լեզու խոստովան լիցի, թէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հար, ամէն²:

Յորժամ ճառեաց զՔրիստոսի հեզութեամբ ուսուցանելն, այժմ ճառէ զհրէիցն նենգութիւն եւ զչարութիւն:

Վասն նաւակատեաց տաճարին

Բան. «Եղեն յայնժամ նաւակատիքն յԵրուսաղէմ» (Յհ Ժ.22):

Մեկնութիւն. Այս մասն յերկուս բաժանի. նախ՝ ցուցանէ, թէ հալածէին բանիւ, երկրորդ՝ ցուցանէ, թէ հալածէին զործով, անդ. «Վէմս

¹ Ը լինիցի

² A B ãÇù ի փառս Աստուծոյ Հար, ամէն

առին հրեայքն» (Յհ Ժ.31): Եւ առաջին մասն ցուցանէ զժամանակ եւ զտեղին եւ զկերպ հարցմանն:

Վասն ժամանակին ասէ. «Եղեն յայնժամ նաւակատիքն յԵրուսաղէմ» (Յհ Ժ.22):

Մեկնութիւն. Նաւակատիքն հասարակ տան լսի, այլ յատկապէս ուրախութիւն լսի, զի տան էր արհնութեան տաճարին:

Եւ գիտելի է, զի երիս գտանենք ի Սուրբ Գիրս արհնութիւն տաճարին¹.

Առաջին՝ ի Սողոմոնէ, որ ի տասներորդ արն էր սեպտենբերի, որ յառաջ էր քան զտաղաւարահարացն, որպէս յայտ է յԵրրորդ Թագաւորութեանցն (Հմմտ Գ.Թգ 2.37-38, Ը.62-66), վասն այն զսուրբ Խաչին եւ Եկեղեցոյ տանն ի նորս կատարի:

Երկրորդ. ի Չարաբաբէլէ, յորժամ տաճարն վերստին շինեցաւ եւ եղել ի զարնան եղանակս ի մարտի ամսոյ, որ է ի նիսան, յառաջ քան զտան Չատկին, որպէս գրեալ է յԱռաջին Եզր (Ա.Եզր Է):

Երրորդ. արհնութիւն եղել ի Յուդայէ Մակաբայեցոյ, յորժամ զտաճարն սրբեաց, որ պղծեալ էր² յԱնտիոքէ Եպիփանէն, որ կանգնեաց կուռս ի տաճարին, յետոյ եկն Յուդա Մակաբայն հեծելաւք եւ էառ զԵրուսաղէմ եւ սրբեցին զտաճարն, որպէս գրեալ է ի Մակաբայեցիսն ի քսան եւ հինգերորդ արն, յիններորդ ամսոյն հրէից, որ է քասղել (Հմմտ Ա. Մկ Դ):

Ապա յայտ է, թէ ոչ վասն Սողոմոնի արհնութեան ասէ եւ ոչ Չարաբաբէլին, այլ վասն երրորդին:

Բան. «Եւ³ ձմեռն էր» (Յհ Ժ.22):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի ձմեռն է քասղել, մերձ ի դարձ արեգականն, եւ ի զարունն յայն⁴ չարչարեցաւ Քրիստոս, վասն այն յԵրուսաղէմ շրջէր: Երկրորդ. ձմեռն զցուրտ նենգութեան հրէիցն ասէ, զի ձմեռն ձիւնամեռ լսի^{exxxvi}:

Հարց. Չի՞նչ նշանակէ կրկին արհնութիւն տաճարին:

Պատասխան. Նախ՝ որ սոյնպէս ի նորս զեկեղեցիս նոր շինեալ արհնենք եւ զպղծեալն վերստին սրբենք: Երկրորդ. զմեզ նշանակէ, ըստ այնմ. «Դուք տաճար Աստուծոյ կենդանոյ էք» (Հմմտ Ա.Կր Գ.16),

¹ A B ãçù եւ □իտելի է ... տաճարին

² C է

³ C ãçù

⁴ B այն

զի նախ մկրտիմք եւ յորժամ մեղաւք պղծիմք, վերստին խոստովանութեամբն սրբիմք, զի երկրորդ աւագան է ապաշխարութիւն:

Ասաց զժամանակն, զկնի ցուցանէ զտեղին.

Բան. «Եւ շրջեր Յիսուս [ի տաճարին], ի սրահին Սողոմոնի» (Յհ Ժ.23):

Մեկնութիւն. Սրահ Սողոմոնի կոչէ զտեղիքն, յոր Սողոմոն աղաթեր մերձ տաճարին, եւ թեպէտ առաջինն քակեալ էր, վերստին շինեաց Չարաբաբել զնոյն տեղին եւ նոյն նմանութեամբն^{cxvii}:

Եւ որպէս ասէ մեկնիչդ^{cxviii}՝ Քրիստոս ի տաւնն գայր. նախ՝ ի պատիւ տաւնին: Երկրորդ. վասն բազմութեան ժողովոյն: Չայն ուսուցանէ, թէ պարտ է վարդապետին յամենայն տաւնի բանի պատուել զտաւնն եւ քարոզել ժողովրդեանն, որպէս եւ¹ Քրիստոս առնէր: Եւ թէ մարմնով սքանչելիս ոչ կատարէ, հոգով կատարեսցէ, զկոյրսն լուսաորեսցէ, զհիւանդս բժշկեսցէ եւ այլն:

Դարձեալ՝ երբեմն ի տան գանձին, երբեմն ի սրահին, երբեմն ի տաճարին քարոզէր Քրիստոս: Յայս միտս զընթերցուածն² կարգեաց Յակոբոս. երբեմն ի յարութիւն, երբեմն ի Սիոն, երբեմն ի մատրանն ժողովել ի նորս:

Այժմ ցուցանէ զկերպ հարցմանն հրէից.

Բան. «Շուրջ եղեն զնովաւ հրեայքն» (Յհ Ժ.24):

Մեկնութիւն³. Շուրջ եղեն առ ի յըմբռնել զնա բանի:

Բան. «Մինչեւ յե՞րբ թափես զոգիս մեր» (Յհ Ժ.24):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զմեզ ի տարակոյս մատնես եւ այնու նեղես:

Բան. «Եթէ դո՛ւ ես Քրիստոսն, ասա՛ մեզ համարձակ» (Յհ Ժ.24):

Մեկնութիւն. Այսու երեւեցուցանեն, թէ պատրաստ ենք ի հաւատալ եւ ընդունել զՔեզ ճշմարիտ Քրիստոս, այլ նենգութեամբ լի էր սիրտ նոցա:

Եւ յայտ է ի չորից. նախ՝ ի պատասխանոյն Քրիստոսի: Երկրորդ. ի բազում սքանչելեացն, զոր տեսին եւ ոչ հաւատացին: Երրորդ. զի [ի] ծնէ կոյրն վկայ էր: Չորրորդ. յայտ է ի բանից իւրեանց, զի ոչ հարցանեն, թէ⁴ Որդի Աստուծո՞յ ես, զի Պիղատոսի այս ոչ լինէր փոյթ, զի առ նա կամէին մատնել, այլ ասեն. «Եթէ դո՛ւ ես Քրիստոսն», որ թարգմանի «Աւծեալ», իսկ աւծումն լինէր թագաւորաց: Եւ յայտ է, թէ

¹ A C ãÇù

² B ընթերցուածն

³ A ãÇù

⁴ C եթէ

պատասխանեալ էր զինքն Քրիստոս գոլ, վաղվաղակի մատնէին Պիղատոսի իբր զհակառակ կայսեր, վասն որոյ ասէին. «Ասա՛ մեզ համարձակ», այսինքն՝ ոչ պատրուակեալ բանիւ եւ առակաւք, այլ յայտնապէս եւ պարզ եւ առաջի բազմաց, քանզի կամէին ի նմանէ վկայութիւն ինչ առնուլ: Աստ ասէ Ոսկէբերանն. «Տե՛ս զնենգութիւն հրէիցն, յորժամ բանիւ ուսուցանէր, ասէին՝ զի՞նչ նշան ցուցանես մեզ, իսկ յորժամ գործով ցուցանէր զԻնքն Քրիստոս գոլ, ասեն նմա. «Թէ դու ես Քրիստոսն, ասա՛ մեզ համարձակ», իբր միշտ պատրաստք ի հակառակութիւն»:

Բան. «Պատասխանի ետ Յիսուս»: (Յհ Ժ.25)

Մեկնութիւն. Աստ ցուցանէ նախ զչարութիւն հրէից եւ ասպա զհեգութիւն աշակերտացն:

Վասն առաջնոյն ասէ.

Բան. «Ասացի ձեզ եւ ո՛չ հաւատայք» (Յհ Ժ.25):

Մեկնութիւն. Եւ ո՞ր ասաց, յորժամ զհացն կերան եւ դարձեալ խնդրէին, ասէ՛ երթայք գործեցէք զկենաց կերակուրն: Եւ նոքա ասեն՝ զի՞նչ առնիցենք, ասաց նոցա, թէ՛ հաւատասցի՛ք յայն, որ առաքեացն զԻս, այսինքն՝ զՀայրն իմ հաւատացէք եւ զիս ի նմանէ առաքեալ: Եւ յորժամ կրկնեաց, թէ մարմին իմ ճշմարիտ կերակուր է եւ ըմպելի, եւ յորժամ ասաց. «Ես եմ լոյս աշխարհի» եւ այլն, բազում անգամ վկայեաց բանիւ եւ նոքա ոչ հաւատացին, այժմ գործով վկայէ:

Բան. «Ձգործսն, զոր ես գործեմ յանուն Հար» (Յհ Ժ.25):

Մեկնութիւն. Չհայր յիշէ վասն չորից. նախ՝ զի պատճառ է: Երկրորդ. զի դիւրաւ լուիցեն: Երրորդ. զինքն Որդի ցուցանէ: Չորրորդ. զմիակամութիւն նորա: Եւ որպէս ասացաւ յերրորդ գլուխն, թէ ճշմարտութիւն, որ ի վեր է քան զիմացումն բնական հանճարոյ մեր, բաւական ցուցանէ զգործ¹ սքանչելեաց: Այլ նոքա ոչ հաւատային սքանչելեացն, որ յայտնէր զԱստուածութիւն Քրիստոսի:

Չկնի պատճառ անհաւատութեան ցուցանէ.

Վասն ոչխարաց

¹ A B □ործ

Բան. «Այլ դուք ոչ հաւատայք, զի ոչ էք¹ յոչխարաց [անտի] իմոց²» (Յհ Ժ.26):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ոչ էք անմեղք եւ խոնարհք, այլ ամբարտաւանք եւ նենգաւորք: Դարձեալ՝ ոչ վասն անարժանութեան կամ ստութեան, կամ փոքրութեան բանից ոչ հաւատայք, այլ վասն ոչ կամելոյդ, որպէս ասէ՝ չէք, այսինքն՝ չէք կամիլ, կամ չէք լինել ի հաւատացելոց, զի հրաժարականս այս ոչ է հրամայական, այլ պատմելով զապայն:

Իսկ ոչխար կոչէ զաշակերտսն եւ զհաւատացեալսն ամենայն վասն բազում պատճառի. նախ՝ զի անմեղ է ոչխարն, երկրորդ՝ խոնարհ, երրորդ՝ սուրբ, չորրորդ՝ պատարագելի, հինգերորդ՝ ծննդական, վեցերորդ՝ բազմաշահ, եւթներորդ՝ պարկեշտ ունի զամաթոյսն, ութներորդ՝ երկնչի ի գայլոց, իններորդ՝ հովանասցին միմեանց, տասներորդ՝ ճանաչեն եւ լսեն հովուին: Եւ այլ բազում յատկութիւն ասացաւ ի Մատթեոսի մեկնութիւն, երրորդ հատորին, մետասաներորդ համարն. «Առաքեմ զձեզ որպէս զոչխարս ի մէջ գայլոց» (Մտ Ժ.16):

Չկնի այսմ ցուցանէ զհեգութիւն աշակերտացն եւ զպարգեսս նոցա:

Բան. «Ոչխարք իմ ձայնի իմում լսեն, եւ ես ճանաչեմ [զնոսա]» (Յհ Ժ.27):

Մեկնութիւն. Լսելն է հաւատալ սրտիւ եւ բերանով խոստովանիլ, եւ զնոսա ճանաչէ Քրիստոս ո՛չ միայն տեսական ճանաչմամբ, որ հասարակաց է, այլ եւ սիրողական եւ գթով:

Բան. «Եւ³ զյետ իմ զան» (Տես Յհ Ժ.27):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ գործովք բարեաց մինչ ի սպառ համբերեն եւ ոչ թէ առժամանակ մի, զի «զան» ասէ, եւ ոչ թէ՝ եկին:

Բան. «Եւ ես տամ նոցա զկեանս յաւիտեանականս» (Յհ Ժ.28):

Մեկնութիւն. Որ մինչ ի սպառ զբարիս գործէ ի կեանս իւր, հատուցանէ նոցա Քրիստոս փոխարէն զկեանս իւր:

Եւ յաւիտենից ասէ, նախ՝ զի ոչ է փոփոխական, երկրորդ՝ զի անմահ է, երրորդ՝ երկնաւոր, չորրորդ՝ հրեշտակաց եւ աստուածային կեանք, զի աստի կեանքս փոփոխական է եւ անցաւոր եւ երկրաւոր եւ զգայականաց:

Բան. «Եւ մի կորիցեն ի յաւիտեան¹» (Յհ Ժ.28):

¹ C չէք

² A B օճս

³ C օճս

Մեկնություն. Վասն հաւատոյն Քրիստոսի²:

Բան. «Եւ ոչ որ յափշտակէ ի ձեռաց իմոց» (Յհ Ժ.28):

Մեկնություն. Վասն գործոց բարեացն: Եւ յափշտակիլն լինի յերից. նախ՝ ի տկարութենէ պահողին, երկրորդ՝ ի զարութենէ յափշտակողին, երրորդ՝ ի կամաց յափշտակելոյն: Արդ, ոչ որ կարէ յափշտակել զնոսա վասն ազատ կամացն եւ անչափ կարողութեան Քրիստոսի: Եւ յափշտակողն կամ սատանայ է, կամ մեղք, կամ մարմինս, կամ բռնաւորք, եւ սոքա տկարք են եւ ոչ զարաւորք:

Բան. «Չոր ետ ինձ Հայր, մեծ է քան զամենայն» (Տես Յհ Ժ.29):

Մեկնություն. Նախ՝ զՀայր ասէ մեծ քան զամենայն ըստ ճառին: Դարձեալ՝ զԱստուածութիւն, զոր ունիմ ի Հայրէ, մեծ է քան զամենայն, զի անչափ է: Է եւ ըստ այսմ հետեւի, զի կարողութիւն մարմնոյն Քրիստոսի անչափ է՝ միաւորութեամբ ի Բանն Աստուած:

Բան. «Եւ ոչ որ կարէ յափշտակել ի ձեռաց Հայր իմոյ. ես եւ Հայր իմ մի եմք» (Յհ Ժ.29-30):

Մեկնություն. Այսինքն՝ զմի բնութիւն եւ զկարողութիւն ունիմք, վասն այն որպէս ի Հայրէ ոչ որ կարէ յափշտակել զոչխարս, նոյնպէս եւ յինէն ոչ որ յափշտակել կարէ: Իսկ մեկնչէդ յայտնի է: Եւ այս է երրորդ պատճառն, որ ցուցանէ զմեծութիւն եւ զէութիւն հաւասար Աստուծոյ, որպէս ասէ. «Հայր իմ, որ ետ ինձ [զնոսա], մեծ է քան զամենայն» (Յհ Ժ.29), այս է զԱստուածութիւն: Եւ չորրորդն է իւր վկայութեամբն, որպէս ասէ. «Ես եւ Հայր իմ մի եմք» (Յհ Ժ.30): Եւ գիտելի է, զի բանիւս այս, որ ասաց Տէրն, ի բաց բառնին կրկին ներհակ մոլորութիւնք, քանզի Սաբէլ Լիբէացի ասաց յԱստուած զոլ մի անձն, որպէս եւ մի բնութիւն, եւ այս մոլորութիւն բառնի, յորժամ ասէ³. «Ես եւ Հայր իմ մի եմք», զի մի անձն ոչ կարէ ինքեան հայր լինել եւ ծնունդ, վասն այն՝ ես եւ Հայր, ցուցանէ զգանազանութիւն⁴ անձանց: Նոյնպէս ասելն բազմաւորական, թէ՛ եմք, զի թէ Հայր եւ Որդի նոյն անձն էին, պարտ էր ասել՝ եմ: Ընդդէմ սորա ներհակաբար ասաց Արիոս, թէ որպէս երեք անձինք յԵրրորդութիւն, սոյնպէս եւ երեք բնութիւն: Եւ այս մոլորութիւնս բառնի, յորժամ ասէ՝ մի եմք, այսինքն՝ բնութեամբ, զարութեամբ,

¹ A B եւ մի կորիցէ ի յաիտեան

² B Քրիստոսի է

³ C ἀϛϛ̄ Ես եւ Հայր իմ ... յորժամ ասէ

⁴ A B գանազանութիւն

հաւասարութեամբ եւ ամենայն ինչ մի է յԵրրորդութիւն, բաց յառանձնութեանցն:

Այժմ ասէ, թէ որպէս հրեայքն հալածեցին զՔրիստոս գործով:

Բան. «Վէմս առին հրեայքն, զի քարկոծ արասցեն զնա¹» (Յհ Ժ.31):

Մեկնութիւն. Աստ նախ յանդիմանեաց զնոցա խստութիւն: Երկրորդ. ի բաց բառնայ զչարութիւն, որ զՔրիստոս հայհոյիչ կոչէին, անդ. «Պատասխանի ետուն» (Յհ Ժ.33): Երրորդ. Քրիստոս խոյս տայ վասն նոցա խստասրտութեան, անդ. «Խնդրէին զնա ունել» (Յհ Ժ.39): Վասն առաջնոյն. «Վէմս առին [հրեայքն], զի քարկոծ արասցեն զնա²» (Յհ Ժ.31), զայս առնէին վասն նախանձու եւ ատելութեան եւ ոչ վասն արդարութեան, քանզի արտաքոյ արիւնացն արարին, զի ոչ դատաւորք եւ ոչ վկայք եւ ոչ վճիռ, եւ արտաքոյ տաճարին, որպէս ասացաւ յառաջագոյն յութներորդ գլուխ մեկնութեան:

Իսկ Քրիստոս քաղցր բանիւ յանդիմանեաց զնոցա խստութիւն.

Բան. «Բազում գործս բարիս ցուցի ձեզ³ ի Հարէ իմմէ⁴» (Յհ Ժ.32):

Մեկնութիւն. Ձճշմարտութիւն ուսոյց, զհիւանդս նոցա բժշկեաց եւ զայլսն, որպէս ասէ մեկնիչը^{cxix}: Եւ վասն այսոցիկ պարտ էր, զի հրեայքն զՔրիստոս պատուէին, բայց նոքա զհակառակն առնէին, զի հալածէին:

Եւ զՀայր յիշէ վասն չորից. նախ՝ զի պատճառ է, երկրորդ՝ զի դիրաւ լուիցեն, երրորդ՝ զի Որդի է Հարն, չորրորդ՝ զի միակամ:

Եւ ապերախտութիւն մեծ է վասն չորից. նախ՝ զի ամենայն ազգն էին, երկրորդ՝ զի յամենայն ժամ, երրորդ՝ զի ամենայն գործոց, չորրորդ՝ զի մեծամեծաց: Իսկ որ ոմանք լինին ապերախտ, եւ երբեմն եւ նուազ գործոց, փոքր է վնասն:

Չկնի ցուցանէ, թէ որպէ՞ս ասացին զնա հայհոյիչ.

Բան. «Վասն բարոյ գործոյ ոչ առնենք զքեզ քարկոծ⁵, այլ վասն հայհոյութեան» (Յհ Ժ.33):

Մեկնութիւն⁶. Ի բանս նոցա ներհակութիւն ինչ խառնեալ կայ, քանզի վկայէին, թէ զբարի գործ ունի՝ ասելով. «Ո՛չ վասն բարի գործոց, այլ վասն հայհոյութեան» (Տես Յհ Ժ.33): Եւ երկոքեան սոքա անհնար

¹ A ãÇù արասցեն զնա, B ãÇù զնա

² A B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A ãÇù

⁵ A B ãÇù զքեզ քարկոծ

⁶ B ãÇù

են գոյգ մնալ, քանզի սքանչելիքն լինէին առ ի վկայութիւն բարութեան նորա, վասն այն թէ գործքն բարիք եւ աստուածայինք էին, ոչ կարէր լինել հայհոյիչ եւ վկայ ստութեան, իսկ թէ նա հայհոյիչ էր՝ ասելով զինքն Աստուած կամ Ռոդի Աստուծոյ, յայնժամ աստուածային սքանչելիքն ոչ կարէին լինել վկայ ստութեան, քանզի սքանչելիքն վկայ էին, թէ Աստուած է Քրիստոս: Ապա յայտ է, զի բանք նոցա ինքեանց հակառակ էին, զի թէ Քրիստոս հայհոյիչ է, գործքն նորա ոչ լինէր բարի, եւ թէ գործքն բարի էր, նա ոչ լինէր հայհոյիչ: Եւ կուրութիւն հրէիցն լինէր, զի միայն հայէին ի մարդկութիւն Քրիստոսի, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ զի դու մարդ ես եւ զանձն քո Աստուած առնես» (Յհ Ժ.34):

Մեկնութիւն. Գիտելի է, զի երից հերձուածոց ընդդէմ է իմացումն հրէից. նախ՝ Մանիքոսի, որ առ աչաւք ասաց զմարդկութիւն Քրիստոսի, իսկ նոքա ճշմարիտ մարդ խոստովանէին: Երկրորդ. ընդդէմ է Արիոսի, որ արարած ասէր զԲանն, եւ հրէայքն իմացան, զի Քրիստոս զինքն ճշմարիտ Աստուած ասէր, թեպէտ զնա Աստուած ոչ հաւատացին: Երրորդ. ընդդէմ է երկաբնակ բաժանողաց, զի նոքա զմարմինն տեսեալ Աստուած ասացին, լսելով ի Քրիստոսէ, իսկ սոքա զմարմինն մարդ ասեն եւ զԱստուածն՝ Աստուած:

Չկնի այսմ ցուցանէ Քրիստոս, թէ ոչ է հայհոյիչ՝ վկայութեամբ գրոյն:

Բան. «Ո՞չ յարէնս ձեր գրեալ է» (Յհ Ժ.34):

Մեկնութիւն. Չի Սուրբ Գիրք յԱստուծոյ են, վասն այն ոչ կարեն սուտ լինել, եւ արեւնք յատկաբար հինգ Գիրքն է Մովսէսի, այլ հասարակաբար բոլոր Հին Կտակարանքն Արեւնք կոչի, որպէս եւ բանս այս ի սաղմոսէն է. «Ես ասացի, թէ Աստուածք իցէք» (Սղ ՉԱ.6): Եւ Դաւիթ ասէր. «Նայեցարոյք ժողովուրդք յարէնս իմ՝» (Սղ ՀԷ.1): Եւ յԱրեւնս եւ յԵլքն գրեալ է. «զԱստուած ժողովուրդն Քո մի բամբասեսցես» (Տես Ելք ԻԲ.28), այսինքն՝ զբահանայս եւ զվարդապետս եւ զդատաւորս: Եւ Մովսէս աստուած կոչեցաւ փարաւոնի (Հմմտ Ելք է.1): Եւ զիտելի է, զի յատկաբար Աստուած միայն է բնութեամբ Աստուած, իսկ այլքն հեռաւոր, կամ մերձաւոր հաղորդութեամբ կոչին, որպէս իմաստութեամբ, կամ իշխանութեամբ եւ այլ ինչ:

Եւ չորք են սոքա. նախ՝ բնութեամբն Աստուած, որ արարիչ է ամենայնի: Երկրորդ. կոչմամբ, որպէս մարգարէքն եւ սուրբքն ի հինն:

¹ A B ãçù

Երրորդ. շնորհաւք աստուած, որպէս մկրտեալքն ի նորս: Չորրորդ. փառաւք աստուած, որպէս յարուցեալքն եւ փառաւորեալքն¹:

Իսկ կուռքն սուտ են եւ ոչ աստուածք, ո՛չ բնութեամբ, եւ ո՛չ կոչմամբ, եւ ո՛չ գործով եւ այլքն:

Նոյնպէս² եւ որդիք չորս են. նախ՝ բնութեամբ, որպէս Քրիստոս բնութեամբ Որդի է Աստուծոյ: Երկրորդ. կոչմամբ, որպէս. «Որդի անդրանիկ է իմ Իսրայէլ» (Տես Ելք Գ.22): Երրորդ. շնորհաւք մկրտեալքն որդիք են Աստուծոյ: Չորրորդ. յարուցեալքն փառաւք որդիք են Աստուծոյ: Ասէ Տէր. «Ձի յարութեան որդիք են» (Հմմտ Գկ Ի.36-37):

Բան. «Եւ չէ մարթ եղծանել³ Գրոյն» (Յի Ժ.36):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ո՛չ կարէ ստիլ: Եւ Գիրք Սուրբ զմարդիկ կոչմամբ աստուած ասեն, նոյնպէս եւ զիս բնութեամբ Աստուած քարոզեն, եւ դուք զառաջինն ընդունիք, ապա ուրեմն պարտ է եւ զերկրորդն ընդունել ձեզ, եւ մի՛ համարիք հայհոյիչ, զի Աստուծոյ Որդի կոչեն զԻս:

Թէ առաւել է Քրիստոս քան զմարգարէ

Յառաջագոյն վասն վարձկանացն ցուցաւ չորիք առաւելութիւն Քրիստոսի քան զմարգարէիցն: Դարձեալ եւ աստ չորիք ցուցանի. նախ՝ զի մարգարէքն վասն Քրիստոսի խաւսեցան եւ գրեցին, ըստ այնմ. «Մովսէս վասն իմ գրեաց» (Հմմտ Գկ ԻԳ.44), եւ առաւել է Քրիստոս մարգարեացեալն, քան զմարգարէսն ամենայն: Երկրորդ. զի Քրիստոս բնութեամբ է Աստուած, եւ մարգարէքն՝ կոչմամբ: Երրորդ. նորս յանունն Աստուծոյ սքանչելիս առնէին, եւ Քրիստոս՝ իւր յատուկ զարութեամբն: Չորրորդ. Քրիստոսի վկայեաց Հայր բնութեամբ Որդի եւ սիրելի, եւ մարգարէիցն կոչմամբ:

Եւ դարձեալ այլ իմն առաւելութիւն է չորս կերպիւ, որպէս ասացաւ մեզ ի գիրս «Ոսկեփորիկ»^{exl}. նախ՝ զի Քրիստոս ի կուսէ ծնաւ, եւ այլք՝ յամուսնութենէ: Երկրորդ. նա կուսութեամբ եկաց, եւ այլք՝ ոչ: Եւ թէ որ

¹ Ը փառաւորեալք

² Ը որպէս

³ Ը եղծանիլ

ընդդեմ ասիցէ. «Եւ Ադամ ի կոյս յերկրէ¹, եւ Սկրտիչն կոյս եկաց», - պատասխանեմք, եթէ Ադամ ի կուսէ, այլ ոչ կոյս եկաց, եւ Յովհաննէս կոյս էր, այլ ոչ ի կուսէ: Երրորդ. զի իւրաքանչիւր մարգարէքն մի-մի սքանչելիս գործեցին, որպէս Եղիա հուր իջոյց (Հմմտ Գ.Թգ ԺԸ.30-40), Եղիսէոս մեռեալ յարոյց (Հմմտ Դ.Թգ Դ.8-38), եւ Մովսէս ընդ ծովն անցոյց (Հմմտ Ելք ԺԳ), այլ Քրիստոս զամենայն սքանչելիսն կատարեաց ի ծովու, ի ցամաքի, ի մեռեալս եւ ի կենդանիս: Չորրորդ. Քրիստոս մարմնով յերկինս ել, եւ այլ մարգարէքն՝ միայն հոգով, զի թէպէտ Ենովք եւ Եղիա ի դրախտն են, այլ ոչ յերկինս եւ ոչ անմահ կենդանութեամբ, զի մեռանելոց են դարձեալ, իսկ Տէրն մեր այսուիշտեւ ոչ մեռանի եւ գայ եւ յարուցանէ զմեռեալս:

---

¹ A B երկրէ

Վասն սրբութեան

Բան. «Չոր Հայր¹ սրբեաց եւ առաքեաց» (Յի Ժ.36):

Մեկնութիւն. Մի իմասցիս զբնութիւն Բանին կարաւտ սրբութեան, որպէս ասէ մեկնիչն^{exli}:

Եւ մի իմասցիս զմարմինն յերկնից բերեալ. նախ՝ զի թէ յերկնից էր, ոչ լինէր Որդի Դաթի եւ Աբրահամու:

Երկրորդ. եւ ոչ լինէր այն փրկութիւն մարդկան, այլ չորիւք է իմացումն. նախ՝ Հայր սրբեաց, այսինքն՝ ծնանելովն զՈրդին յաիտենից ետ նմա Սուրբ լինել: Երկրորդ. ըստ մարդկութեան յայնժամ սրբեաց ի յարգանդի, յորժամ Բանն Աստուած մարդ եղել, առեալ զմեր բնութիւնս միաւորեաց ընդ Իւրում Աստուածութեան եւ սուրբ սրբոց կազմեաց եւ առաքեաց մարմնովն ի սրբութիւն մարդկան: Երրորդ. սրբեաց զմեզ մկրտութեամբն Յորդանանու, զի սրբեաց զջուրն եւ կացոյց զսրբութիւն աւազանին: Չորրորդ. սրբեաց զմեզ խաչին, ըստ այնմ. «Սրբութիւն մեղաց մերոց արարեալ, նստեալ ընդ աջմէ մեծութեան» (Եբ Ա.3): Արդ, առաջին երկուքն վայելչական է ըստ ինքեան Քրիստոսի, եւ վերջին երկուքն՝ հասարակ մարդկան, զի մկրտութեամբն սրբեաց ի² սկզբնական մեղաց եւ խաչին՝ ի ներգործական զոհից ճենճերաց³: Եւ մեղք սկզբնական ի մարմնոյն սկսեալ ի հոգին տարածի, եւ ներգործական եւ զոհիցն ի հոգոյն սկսեալ⁴ ի մարմինն տարածի: Դարձեալ՝ մկրտութեամբն ի մեղաց սրբեաց եւ խաչին ի դատապարտութեանցն Ադամայ, եւ ունիմք այժմ Պատարագան զխաչին խորհուրդ, եւ զաւազանան՝ զմկրտութեան եւ զկուսական ծննդեանն:

Եւ լինի աստ երեք հարց.

Առաջին. Վասն է՞ր կոչեաց զինքն Սուրբ:

Պատասխան. Վասն երից. նախ՝ ընդդէմ նոցա, որք ասէին հայհոյիչ: Ասաց, թէ՛ Սուրբ եմ եւ ոչ՝ հայհոյիչ: Երկրորդ. զի մարգարէքն եւ մանաւանդ Դանիէլ ինն կոչի Սուրբ Սրբոց Քրիստոս: Երրորդ. զի սրբութիւն ի բան եւ ի գործն ցուցանէ, թէ՛ «Ճշմարիտ եմ, որ ասացի Որդի Աստուծոյ զիս, եւ ոչ՝ սուտ»:

¹ A B ãÇù

² B ãÇù

³ C ճենճերոց

⁴ C ãÇù ի հոգոյն սկսեալ

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր առաքեալ ասէ:

Պատասխան. Նախ՝ զի ցուցանէ զինքն չնաշխարհիկ գոլ: Երկրորդ. զի բան նորա հաւատարիմ էր: Երրորդ. ցուցանէ զԻնքն Աստուած ի Հարե առաքեալ, որպէս ասէ մարգարէն. «Առաքեաց զԲան իւր եւ բժշկեաց զնոսա¹ եւ փրկեաց [զնոսա] յապականութենէ իրեանց²» (Սդ ճՁ.20): Դարձեալ՝ սրբիլն մարմնոյն վայել է, եւ առաքիլ՝ բանին, որպէս ցուցաւ, ի միասին դնէ, որ զմիութիւն անբաժանելի նշանակէ:

Երրորդ հարց առ այս. Չի՞նչ է, որ ասէ առաքեալ. «Որ³ սրբն եւ որք սրբին ի միոջէն էին» (Տես Եբ Բ.11):

Պատասխան. Նախ՝ որ սրբն, այսինքն՝ Քրիստոս, եւ որք սրբին՝ այսինքն՝ հաւատացեալք, ի միոջէն Ադամայ են:

Երկրորդ. ի միոջէն Հարե՞ն Աստուծոյ Քրիստոս բնութեամբ Որդի, եւ մկրտեալք՝ շնորհաւր կոչին:

Երրորդ. ի միոյ անձնէ Բանին մարմնացելոյ եղև սրբութիւն. նախ՝ զլիտն մերոյ եւ ապա⁴ անդամոց Նորա: Եւ տես, զի սրբութեամբ կոչիմք եղբարք Քրիստոսի եւ ոչ՝ հասարակութեան⁵ մարմնոյս:

Բան. «Թէ ոչ գործեմ զգործս Հար իմոյ, մի՛ հաւատայք ինձ⁶» (Յհ Ժ.37):

Մեկնութիւն. Որպէս ասէ Արիստոտել. «Ամենայն ինչ յատուկ ներգործութիւն ունի եւ ի գործոյն ճանաչեմք զբնութիւն իրին, որպէս յայտ է ի հրոյն, զի այրէ եւ աչքն տեսանէ», նոյնպէս եւ Քրիստոս ճանաչի, թէ Աստուած է եւ Որդի Աստուծոյ, որ զգործն Հար ներգործէ, զի որպէս բնութիւն մի է Հար եւ մարմնացեալն Որդոյ, նոյնպէս եւ մի է⁷ գործն Հար եւ Որդոյ, որպէս ասէ.

Բան. «Թէ եւ ինձ ոչ հաւատայք, սակայն գործոցն հաւատացէք» (Յհ Ժ.38):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զի տեսն հաստատ է քան զլուրն:

Բան. «Չի գիտասօիք եւ ծանիօիք, թէ ես ի Հար եւ Հար ի յիս է⁸» (Տես Յհ Ժ.38):

¹ A B ãÇù

² A ãÇù զնոսա յապականութենէ իրեանց, B ãÇù եւ փրկեաց ... իրեանց

³ B Որք

⁴ B ãÇù

⁵ A B հակառակութեան

⁶ A B ãÇù

⁷ A B նոյնպէս մի է եւ

⁸ A B թէ ես Հար

Մեկնութիւն. Նախ՝ վասն միութեան բնութեան Հայր յՈրդի է, եւ Որդի՝ ի Հայր: Երկրորդ. անորոշ անձամբ Հայր յՈրդի¹ է, եւ Որդի՝ ի Հայր, զի երեք անձինք անբաժանելի են ի միմեանց, որպէս բանն՝ ի մտաց, եւ կեանքն՝ ի հոգւոյն, զի ոչ են, որպէս երեք մարդիկ՝ բաժան ի միմեանց, որ անհաւատութեամբ եւ տեղեւաւ, եւ սահմանաւ, եւ ամանակաւ, եւ տեսութեամբ, եւ կամաւք եւ ներգործութեամբ բաժան են, այլ Երրորդութիւն յատկութեամբ անձանց միայն են որոշեալ, այլ ամենայնի միաւորեալ, որպէս մի անհատ մարդ եւ մի արեգակ:

Իսկ ասելն. «Գիտասցի՛ք եւ ծանօցի՛ք, թէ Աստուած են մարմնովս եւ հոգովս», դարձեալ՝ գիտասցի՛ք զմիութիւն բնութեանս ընդ Հայր Աստուծոյ, եւ ծանօցի՛ք անորոշ անձամբ ի Հայրէ Աստուծոյ²:

Չկնի ցուցանէ, թէ որպէս խոյս ետ վասն նենգութեան հրէիցն, ոչ բանիւ եւ ոչ գործով հաւատացին, այլ խստասրտութեամբ հալածէին, որպէս ասէ.

Բան. «Խնդրէին զնա ունել եւ ել ի ձեռաց նոցա» (Յհ Ժ.39):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ կամէին զնա ունել³ առ ի սպանանել, եւ նա աստուածային զարութեամբն իւր ել ի ձեռաց նոցա եւ ի մէջ նոցա անցեալ զնայր՝ անտեսանելի ի նոցանէ: Եւ դարձեալ ասէ, զի մի անգամ եւս արարեալ էր, որպէս յութներորդ գլովսն ասացաւ (Յհ Ը.59) եւ որպէս մեկնիչդ յերկար մեկնէ^{exliii}:

Չկնի ասէ, թէ ո՞ր զնաց.

Բան. «Եւ զնաց միսանգամ յայն կոյս Յորդանանու» (Յհ Ժ.40):

Մեկնութիւն. Միսանգամ ասէ, զի զառաջինն անդ մկրտեցաւ, զի անդ եկն Յովհաննէս մկրտել եւ անդ ելանէին ամենայն ազգն ի մկրտութիւն:

Եւ անդ զնաց. նախ՝ զի յապահովս լինէր ի չարութենէ հրէիցն, երկրորդ՝ զի ժողովուրդն⁴, որ անդ գային, յիշէին նախ զվկայութիւն Յովհաննու, թէ՛ «Սա է Գառն Աստուծոյ» (Տես Յհ Ա.29), եւ այլն: Գարձեալ՝ յիշէին զվկայութիւն Հայր, թէ՛ «Դա է Որդի իմ սիրելի» (Տես Մտ Գ.17), եւ հաստատէին ի հաւատն Քրիստոսի:

Բան. «Չի Յովհաննէս նշանս ինչ ոչ արար» (Յհ Ժ.41):

¹ Ը ի յՈրդի

² Բ ãÇù եւ ծանօցիք ... ի Հայրէ Աստուծոյ

³ Ը ãÇù զՆա ունել

⁴ Բ ժողովուրդքն

Մեկնություն. Վասն չորս պատճառի Յովհաննես նշանս ոչ արար. նախ՝ զի այնու ցուցցի մեծություն Քրիստոսի, ըստ այնմ. «Դու ես Աստուած, որ առնես սքանչելիս» (Սղ ՀՁ.14): Երկրորդ. թէ նշան էր արարեալ, Քրիստոս կարծէին զնա, եւ լինէր այն մոլորություն մարդկան: Երրորդ. զի ցուցցի, թէ ոչ սրբոցն է սքանչելիս առնել, այլ որոց շնորհեալ է Աստուած: Չորրորդ. զի նա կարապետ էր Քրիստոսի եւ վկայ եւ ոչ սքանչելագործ, զի պարտ է իւրաքանչիւրոց զիւր¹ գործն կատարել:

Բան. «Բայց զամենայն², զոր ինչ ասաց Յովհաննէս³ վասն նորա⁴ ճշմարիտ էր⁵» (Տես Յի Ժ.42):

Մեկնություն. Չի տեսին սոքա զբանն Յովհաննու կատարեալ ի Քրիստոս, որ ասաց. «Սա է Որդին Աստուծոյ» (Տես Յի Ա.29), վասն այն բազումք հաւատացին ի նա:

---

¹ B ãÇù

² A B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A B տորա

⁵ A B է

Գլուխ ԺԱ

Նորին հաւարումն Երրորդ հատորի մեկնութեան Աւետարանի

Բան. «Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազարոս ի Բեթանիայ» (Յի ԺԱ.1):

Մեկնութիւն. Այս մետասան գլուխ է ըստ կարգի եւ առաջին ըստ հատորի, զոր ի վերայ այսմ բանի վեց իրս գիտելի է.

Առաջին. գիտելի է զկարգն, զի նախ եցոյց աւետարանիչս զոլ ի Քրիստոս զարութիւն կենդանարար, եւ զայն եցոյց ի բանէն Քրիստոսի, ըստ այնմ, որ ասաց. «Եւ եմ դուռն եւ հովիւ եւ որ լսէ ինձ, տամ նոցա զկեանս» (Հմմտ Յի Ժ.9,11,27-28), իսկ աստ ցուցանէ զնոյն գործով նշանաց, որպէս յարոյց զՂազար ի գերեզմանէն, վասն այն ճառէ. «Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազարոս» եւ այլն:

Երկրորդ. գիտելի է, զի որ ոք հաւասարի Աստուծոյ գթութեամբ, Աստուած է, իսկ Քրիստոս հաւասարի Աստուծոյ գթութեամբ¹, ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է²:

Եւ գթութիւն Քրիստոսի երեւի չորս կերպի. նախ՝ զալստեամբն ի Բեթանիայ վասն Ղազարոս: Երկրորդ. Մարթայի եւ Մարիամու բանի, որպէս ասէին. «Տէր, եթէ աստ լեալ էիր, եղբայրն իմ չէր մեռեալ» (Յի ԺԱ.21): Երրորդ. վասն արտասուացն Քրիստոսի, որ ելաց ի վերայ Ղազարոս (Հմմտ Յի ԺԱ.35): Չորրորդ. ընդունելութեամբ մահու վասն փրկութեան մարդկան ըստ մարգարէութեան Կայիափայ, որ ի գլուխս այս յիշէ:

Երրորդ. գիտելի է, զի աստ երեք իրք ճառի. նախ՝ Ղազարոս հիւանդութիւն անբժշկելի: Երկրորդ. մահ նորա ստուգեալ ցուցանի, անդ. «Իբրեւ լուս, թէ հիւանդացեալ է» (Տես Յի ԺԱ.6): Երրորդ. յարութիւն նորա ճառի³, անդ՝ «Յիսուս իբրեւ ետես զնա, զի լայր» (Յի ԺԱ.33): Դարձեալ՝ առաջին մասն յերկուս բաժանի, զի նախ հիւանդութիւն նորա ճառի, որպէս ասէ. «Եր ոմն հիւանդ Ղազարոս» (Յի

¹ Բ ăÇù Աստուած է, իսկ ... Աստուծոյ □թութեամբ

² Բ ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է, իսկ Քրիստոս հաւասարի Աստուծոյ □թութեամբ

³ Բ ăÇù նախ՝ Ղազարոս հիւանդութիւն ... յարութիւն նորա ճառի

ԺԱ.1): Երկրորդ. հիւանդութիւն նորա Քրիստոսի պատմի, անդ. «Առաքեցին առ նա քորքն նորա» (Յի ԺԱ.3):

Թէ քանի «եւ» կայ ի Սուրբ Գիրս

Չորրորդ. գիտելի է, զի եւ-ն ի Սուրբ Գիրս յերիս տեղոջ դնի. նախ՝ ի սկիզբն քանի, ըստ այնմ. «Եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն էր սոյնպէս» (Մտ Ա.18): Երկրորդ. ի մէջն, ըստ այնմ. «Բարի առնէ Տէր բարեաց եւ այնոցիկ, ոյք¹ [ուղիղ են սրտիւք]» (Սղ ճԻԳ.4): Երրորդ. ի վերջոյ, ըստ այնմ². «Տէր թագաւոր յաիտեանս յաիտենից եւ եւս³» (Սղ Թ.16), եւ ամենայն ուրեք երկու դէմս նշանակէ, նոյնպէս «եւս» այս երկու դէմս նշանակէ, այսինքն՝ զհիւանդութեան, զի է, որ առողջանայ եւ է, որ մեռանի: Իսկ այս հիւանդութիւնս ոմն էր, այսինքն՝ առանձնակի յերկուցն, զի ոչ առողջանայ եւ ոչ մեռանի, որպէս այլք, մինչ ի կատարածի արն, այլ միջակ է երկուցն:

Հինգերորդ. գիտելի է ըստ այլաբանութեան, ոմն զբնութիւն մարդկան ասէ, զի առանձին է ի մէջ իմանալեաց եւ զգալեաց: Հիւանդ՝ զմեղացն, Ղազարոս՝ աւզնեայ, Բեթանիա՝ տուն սգոյ, Մարիամ՝ մխիթարել կամ լուսաւորել, Մարթա՝ տէրունի, Յիսուսն՝ Փրկիչ: Այս մեկնաբանութեամբս իմանի, զի մարդկային բնութիւնս հիւանդացեալ էր եւ մեղաք մեռեալ ի տան աշխարհիս սգոյ, եկն Փրկիչն եւ տէրունական զալստեամբն աւզնեաց մեզ, եւ մխիթարեաց, եւ լուսաւորեաց, եւ փրկեաց ի մահուանէ:

Վասն նեղութեան սրբոցն

Վեցերորդ. գիտելի է, զի ոմանք երկբային յիմարութեամբ, տեսանելով զսիրելիսն Քրիստոսի ի փորձանս եւ ի նեղութիւնս⁴ անկեալ, զոր լինի վասն հինգ պատճառի. նախ՝ զի կատարեսցի քանն Քրիստոսի, որ ասաց. «Երանի է ձեզ, յորժամ նախատեսցեն եւ

¹ A B որ, C չիք այնոցիկ, ոյք

² B օ՛Յն ըստ այնմ

³ Աստուածաշնչում չկայ «եւ եւս»

⁴ C նեղութիւն

հալածեացեն» (Տես Մտ Ե.11) եւ թէ՛ «Դուք չէք յաշխարհէ» (Հմմտ Յե ԺԷ.16), վասն այսորիկ¹ ոչ սիրեն զձեզ² եւ այլն: Երկրորդ. որպէս պատերազմ ի վերայ ամուր դղելի լինի եւ ոչ ի դիւր դաշտի, սոյնպէս սատանայ միշտ ընդ արիագոյնս պատերազմի, որք ամրացեալ են հաւատով եւ գործով: Երրորդ. թէ փոշետեսակ սխալանս իցէ մարդ գոլով, այնու մաքրեսցի, որպէս զարծաթ ի մէջ բովի: Չորրորդ. զի որ այլոց քարոզէ թողով զհեշտութիւն աշխարհիս, պարտ է եւ ինքն նոյնպիսի լինել: Հինգերորդ. զի զյոյսն հաստատուն ունիցի, թէ որպէս սիրելոյն Ղազարու պարգետեաց կեանս, նոյնպէս եւ մեզ պարգետեաց զկեանսն յախտենից:

Այսքան առ այս:

Չտեղին Բեթանիա յիշէ վասն ստուգութեան պատմութեան.

Բան. «Ի գեղջէ Մարիամայ³» (Յե ԺԱ.1):

Մեկնութիւն. Վասն երկու պատճառի զգեղն քերցն ասէ. նախ՝ ըստ Ոսկեբերանին. «Չի նորա կենդանիք էին, պատշաճ էր նոցա քան մեռելոցն կոչել», իսկ այլք ասեն, թէ հարսնութեան պռոյգ էր նոցա տուեալ, այսինքն՝ բաժինք փեսային: Դարձեալ՝ զայն ցուցանէ, թէ յայնմ գեղ բնակեալ կային երկոքին քորքն՝ Մարիամ եւ Մարթա, ուր հիւանդ կայր Ղազարոս՝ եղբայր նոցա, եւ չէր ըստ հասարակ հիւանդաց, այլ անբուժելի ախտի ըմբռնեալ:

Վասն մարիամանց եւ աւծանող կանանց

Բան. «Այս այն Մարիամ էր, որ աւծ զՏէրն իւղով եւ ջնջեաց զոտս նորա հերով իւրով» (Յե ԺԱ.2):

Մեկնութիւն. Բազում կանայք կոչէին Մարիամ, վասն այն զանազանէ զսա յայլոցն, զի վեց Մարիամ յիշէ Աւետարանն. նախ՝ Աստուածածին կոյսն: Երկրորդ. Մարիամ Կղեովպայն, որ էր մարաքոյր Տիրամայրն: Երրորդ. Մարիամ Յակովբայ փոքրկանն եւ Սիմոնի մայրն, որ էր կինն Յովսէփայ: Չորրորդ. քոյրն Ղազարու: Հինգերորդ եւ վեցերորդ՝ Մարիամ մագդաղենացիքն:

¹ Ը պնորիկ

² Ա Բ չիք

³ Ա Բ Մարիամու

Իսկ ամենայն դեպիստոս չորս ինչ ցուցանե. նախ՝ գկատարեալ սէրն, որ ունէր առ Քրիստոս: Երկրորդ. անհամեմատ երախտեացն շնորհակալ լինէր: Երրորդ. խոնարհութեամբ երկիր պագանէր՝ զգլուխն եղեալ ի վերայ գարշապարին: Չորրորդ. զի քան զամենայն արտաքին հանդերձս պատուական էր հերն ի գլխոյն աճեալ:

Բայց տարակոյս է ի մէջ ամենայն ազգաց վարդապետաց, վասն ամանող կանանց չորս կերպի. նախ՝ զի ոմանք յառաջին վարդապետացն երեքն ասեն ամանող Քրիստոսի՝ այլ եւ այլ կանայս. այլ զՄատթէոսին եւ այլ՝ զՄարկոսին, քանզի նոքա երկու ատորք յառաջ ասացին քան զՉատիկն լինել, եւ այլ զՅոհաննուն, զի վեց ատորք յառաջ էր, եւ այլ զԴուկասուն, վասն զի յառաջ էր ժամանակաւ եւ կին պոռնիկ:

Երկրորդ. ոմանք ասեն, որպէս Ոսկեբերանն. «Երկու, - ասեն, - լինել գկանայսն, այլ զերեք ատարանչացն, որ ի տունն Սիմոնի, եւ այլ զՅոհաննուն ասէ, զի սա կին պարկեշտ, եւ այն՝ մեղաւոր»:

Երրորդ. ոմանք, որպէս Իգնատիոս վարդապետն Հայոց ազգիս մեր, ընդդիմանայ այսմ կերպի ինչ. «Ձի այն, որ Մատթէոս եւ Մարկոս եւ Յոհաննէս ասեն, մի՛ է, - ասէ, - վասն ժամանակին եւ խաւսից երիցն, եւ այլ ասէ զԴուկասուն վասն չորից. նախ՝ զի ի տան փարիսեցւոյն, երկրորդ՝ կին պոռնիկ, երրորդ՝ ոչ մերձ ի չարչարանս, չորրորդ՝ ոմանք¹, որպէս լատինացիք, «մի» ասեն ամանող, զոր չորեքին յիշեն, բայց երկու անգամ. մին այն, զոր Դուկաս յիշէ եւ այժմ ասեն, թէ Յոհան² ցոյց տայ ամմանն առաջնոյ, որ մեղաւքն թողաւ եւ երկու անգամ էաւձ նոյն Մարիամ՝ քոյրն Դազարու, մերձ ի չարչարանս շնորհամատոյց լինէր վասն յարութեան եղբարն»:

Բան. «Առաքեցին առ նա քորքն» (Յի ԺԱ.3):

Մեկնութիւն. Եւ ընդէ՞ր ոչ ինքեանք գնացին, որպէս հարիւրապետն եւ քագաւորագն:

Ասեմք վասն երեք պատճառի. նախ՝ վասն ջերմեռանդ ընդունելութեան: Երկրորդ. զի ոչ էր արէն սգաւոր կանանց ի դուրս ելանել, զի թէպէտ չէր մեռեալ, այլ ի մահ էր³ խոնարհեալ: Երրորդ. զի ոչ էին ամենեւին կատարեալ ի հաւատս, որպէս եւ ոչ առաքեալքն նախ քան զիջումն Հոգւոյն Սրբոյ:

¹ A B չորրորդ՝ զի այլ էր պատասխանին Քրիստոսի: Չորրորդ. ոմանք

² A Յովհան

³ A B ἄζυ

Բան. «Չոր դուն սիրէիր, հիւանդացեալ է» (Յհ ԺԱ.3):

Մեկնութիւն. Վասն է՞ր ոչ աղաչեն գալ Քրիստոսի:

Ասեմք վասն երեք պատճառի. նախ՝ վասն մեծութեան պատուոյն, ոչ հարկիւ ասեն, թէ՛ եկ, այլ զգացուցանեն: Երկրորդ. զի մի եւ նոքա լինիցին պատճառք յարութեան, այլ կամքն Քրիստոսի: Երրորդ պատճառ. զի ոչ է պարտ զբարեկամն աղաչել, այլ միայն յուշ ածել զբանն: Եւ տես՛ս զիմաստութիւն նոցա, զի սիրովն Քրիստոսի զնա ի գութ շարժեն:

Վասն հիւանդութեան

Եւ աստ լինի չորս հարց. առաջին՝ զի՞նչ է հիւանդութիւն:

Պատասխան. Սահման դնեն վարդապետք, եթէ հիւանդութիւն է անչափութիւն տարերաց: Եւ յայտ է, որպէս չափաւորն առողջութիւն է, նոյնպէս անչափն՝ հիւանդութիւն: Դարձեալ՝ հիւանդութիւն է նուազութիւն առողջութեան, որպէս առողջութիւն նուազութիւն է հիւանդութեան: Եւ դարձեալ՝ հիւանդութիւն է փոփոխումն որակութեան, եւ այս նոյն է, զի առողջութիւն եւ հիւանդութիւն որակութիւնք են փոփոխականք:

Երկրորդ հարց. Քանի՞ է յեղանակ¹ հիւանդութեան:

Պատասխան. Կրկին, այսինքն՝ հոգեւոր եւ մարմնաւոր: Հոգեւոր, որպէս մեղք, զի ասէ Դաւիթ. «Ողորմեա՛ ինձ Տէր, զի հիւանդ եմ ես²» (Սղ 2.3), եւ մարմնաւոր ցաւք մարմնոյն զանազան, որպէս ցուցաւ ի մեկնութիւն Մատթեոսի երկրորդ հատորն երրորդ համարն^{exliii}:

Երրորդ հարց. Չի՞նչ է պատճառ հիւանդութեան:

Պատասխան. Չորս ինչ. նախ՝ ներքին խառնուած որակացն՝ յաւելուած եւ պակասութիւն: Երկրորդ. արտաքին տարերց ստահակութիւն: Երրորդ. յղիութիւն կերակրոց եւ կամ նուազութիւն: Չորրորդ. նախախնամութիւն Աստուծոյ, որ տայ ոմանց հիւանդութիւն:

Չորրորդ հարց. Վասն է՞ր նախ հիւանդութիւն է եւ ապա մահ:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի հիւանդութիւն է ի մէջ մահու եւ կենաց, որպէս կամուրջն ի վերայ եզերաց գետոյն: Երկրորդ. զի հիւանդութիւն է նշան եւ կարապետ մահու, զի պատ-

¹ B եղանակ

² A B ãçù եմ ես

րաստեսցուք զմեզ, որպէս ալիքն ծերութեան է նշան եւ ճիւնն՝ ձմերան: Երրորդ. հիւանդութիւն ի ներքս եմուտ ընդ մեղացն եւ է առհաստաչեայ տանջանաց: Չորրորդ. հիւանդութիւն զառողջութիւն¹ քակտէ, եւ մահն՝ զկեանքն, զի որոշման հոգւոյն թմրութիւն առնէ:

Ապա զկնի ճառէ զպատախասնին Քրիստոսի:

Բան. «Իբրեւ լուս Յիսուս, ասէ. «Այն հիւանդութիւն չէ ի մահ²»» (Յի ԺԱ.4):

Մեկնութիւն. Քրիստոս ասաց զայս առ այրն, որ առաքեալ էին եւ միջնորդութեամբ նորա ասաց³ առաքողացն զնա: Եւ վասն այսմ բանի ժպրհեցան ոմանք, թէ Ղազարոս ոչ մեռաւ:

Եւ չորս է իմացումն բանիս. նախ՝ պարտ է իմանալ, որ ասէ. «Այն հիւանդութիւն չէ ի մահ», այսինքն՝ ոչ է ի մահ, որ մնայ մինչ ի հասարակաց յարութիւն, այլ վերաբերի մինչ ի սքանչելի յարութիւն:

Երկրորդ. որպէս վասն կուրին ասաց. «Ոչ դորա եւ ոչ հար եւ մար իւրոյ վնաս է, այլ վասն փառացն Աստուծոյ» (Տես Յի Թ.3), նոյնպէս եւ աստ ասէ մահն Ղազարոս վասն փառացն Աստուծոյ է՝ Հար եւ Որդւոյ նորա:

Երրորդ. ասէ Ոսկեբերանն. «Ձի՞ ոչ ցուցանէ զպատճառ հիւանդութեան, այլ պատահումն, զի Քրիստոս ոչ հիւանդացոյց զնա, զի յետոյ յարուցէ, այլ ի բնական ախտիցն հիւանդացաւ եւ մեռաւ, իսկ Քրիստոս զհիւանդութիւն զայն ի փառս Աստուծոյ կարգեաց յարութեամբն»:

Չորրորդ. ասեն ոմանք, թէ հիւանդութիւն այն կրկին կարգ ունէր. մին բնական, ըստ ինքեան յատուկ պատճառաւ, եւ այնպէս կարգեալ էր առ ի մահ, եւ միւս սահման ունէր արտաքոյ բնութեան կարգի՝ ի թոյլ տալոյ կամացն Աստուծոյ առ ի յայտնել զկարողութիւն եւ զփառսն Աստուծոյ: Եւ կամք աստ ոչ ասեմ զպատճառ ներգործական կամացն, այլ զթոյլտուութեան կամսն, քանզի թոյլ ետ նմա հիւանդանալ եւ մեռանիլ:

Դարձեալ՝ որպէս ասէ մեկնիչդ^{exliv}. վասն փառացն Աստուծոյ չորս իմն ցուցանէ. նախ՝ զՀայր ասէ եւ ապա զՈրդի (Հմմտ Յի ԺԱ.4), վասն համոզելոյ զչար նախասնձ հրէիցն, որք հակառակ կարծէին, որպէս եւ ի⁴

¹ A B գառողջն

² A B ãÇù չէ ի մահ

³ C եւ ասաց

⁴ B ãÇù

գերեզմանն նախ աղաթեաց առ Հայր եւ ապա յարոյց (Հմմտ Յի ԺԱ.41-42): Երկրորդ. զի գործակից եւ փառակից Հայր ցուցանէ զՈրդին: Երրորդ. զի վասն յարութեան համբաւոյ ծերքն եւ տղայքն արհնութիւնս երգէին: Չորրորդ. որպէս ի խաչին եղեն մեծամեծ սքանչելիք վկայք Աստուածութեան Քրիստոսի, նոյնպէս մի ի մեծ սքանչելեացն էր, այո՛, ի վկայութիւն փառացն Աստուծոյ:

Բան. «Եւ սիրէր Յիսուս զՄարիամ եւ զՄարթայ» (Յի ԺԱ.5):

Մեկնութիւն. Ըստ Ոսկեբերանին, զի փոյթ էին, այսինքն՝ առաքինիք եւ ջերմ ի սէրն Քրիստոսի, յարինակ, զի որք սիրեն զՔրիստոս, սիրին եւ նորա ի Քրիստոսէ, որպէս ասէ Սողոմոն. «Ես, որք սիրենն զիս, սիրեմ» (Տես Առ Ը.17), իսկ այլք ասեն, թէ հայր սոցա դահճապետ էր եւ վասն փախստեայ կալանաւորի ումեմն թագաւորն զամենայն ինչս նորա յափշտակեաց, իսկ հայրն առեալ զնոսա գնաց յԵգիպտոս ի քաղաք մի Լիկոպալիս անուն: Նոյն եւ Յովսէփ եւ Մարիամ հանդերձ մանկամբն փախեալ ի Հերովդէէ անդ բնակեցան ի միասին եւ ընդ ելք էին եւ սննդակից միմեանց^{exlv}:

Բան. «Իբրեւ լուս¹, թէ հիւանդացեալ է» (Յի ԺԱ.6):

Մեկնութիւն. Յեկելոցն լուս:

Բան. «Չտեղի կալաւ [անդէն], ուր էրն²» (Յի ԺԱ.6):

Մեկնութիւն. Յայն կոյս Յորդանանու էր, ուր զառաջինն մկրտէր Յովհաննէս: Եւ յամեաց երկու ար. նախ՝ զի ցուցէ, թէ կամաւ եւ զհտութեամբ յամեաց: Երկրորդ. զի համբաւեցի մահ նորա, թէ ստուգապէս մեռաւ եւ թաղեցաւ: Երրորդ. զի մի ուրասցին հրեայքն եւ կամ կախարդութեամբ կարծեցեն: Չորրորդ. զի չորեքարեայ լիցի յարութիւն:

Չկնի ճառէ զՂազարու մահուն զյայտնութիւն:

Բան. «Ապա յետ այնորիկ ասէ ցնոսա» (Յի ԺԱ.7):

Մեկնութիւն. Աստ երեք իր ցուցանէ. նախ՝ Քրիստոս զկամս իւր յայտնէ երթալոյ ի Հրեաստան: Երկրորդ. զպատճառն ասէ, անդ. «Չայս իբրեւ ասաց» (Յի ԺԱ.11): Երրորդ. ի տեղին հասանէ, անդ. «Եկն Յիսուս, եգիտ գնաց» (Յի ԺԱ.17): Վասն առաջնոյն ասէ. «Ապա յետ այնորիկ» (Յի ԺԱ.7), այսինքն՝ զկնի երկուց ատուրցն:

Բան. «Եկայք երթիցուք [միսանգամ] ի Հրեաստան» (Յի ԺԱ.7):

¹ A B լուս Յիսուս

² A B էր

Մեկնութիւն. Գիտելի է, զի չորս բանիւ կամի Քրիստոս զերկիւղ աշակերտացն ցուցանել, այլ եւ զկասկածն բառնալ ի նոցանէ. նախ՝ որ ասէ. «Երթիցուք ի Հրէաստան», երկրորդ. «Որ գնայ ի տունջեան» (Հմմտ Յի ԺԱ.9), երրորդ. «Ղազարոս ննջեաց» (Հմմտ Յի ԺԱ.11), չորրորդ. «Ղազարոս մեռաւ, եւ ես ուրախ եմ [վասն ձեր]» (Յի ԺԱ.15):

Եւ գառաջինն ասէ. «Եկայք երթիցուք ի Հրէաստան» (Տես Յի ԺԱ.7):

Հարց. Վասն է՞ր այժմ գտեղին ասէ, զի ոչ ասէր յամենայն ժամ, ուր եւ երթային:

Պատասխան. Վասն չորից. նախ՝ զի մի յափշեալ ինչ կարծեսցեն զՔրիստոսէ վասն վաղվաղակի դառնալոյն անդրէն, այլ զպատճառն իմասցին: Երկրորդ. զի զերկիւղ նոցա փարատեսցէ, զի որ մահացելոյն կեանս տամ, կարող եմ զկենդանիքս ի բռնութենէ հրէիցն զերծուցանել: Երրորդ. զոր դուք կարծէք քարկոծող ինձ, նոքա լինելոց են քարոզող Ինձ եւ վկայ՝ ատետարանչիս, թէ՛ «Բազումք հաւատացին ի նա» (Յի Բ.23): Չորրորդ. յիշէ զՀրէաստան քան զԲեթանիայ, զի հաստատուն եւ արի կազմեսցէ զնոսա, զի ասեն վարդապետք, թէ փոքր ինչ վնասն որոգայթք յառաջագիտակ լեալք:

Ապա յայտնեն աշակերտքն զերկիւղն¹ իւրեանց.

Բան. «Այժմ եւս խնդրէին² զքեզ [հրէայքն] քարկոծ առնել³» (Յի ԺԱ.8):

Մեկնութիւն. Ասեն զայս վասն կասկածանաց եւ երկիւղի, իբր թէ երթալ ի Հրէաստան ոչ է բարութք Քեզ եւ մեզ, եւ յիշեն զքարկոծումն, որ անցեալ⁴ ճառին ասացաւ, թէ՛ «Դու մարդ ես եւ զանձն քո Աստուած [առնես]» (Յի Ժ.33): Դարձեալ՝ բառնայ զերկիւղ նոցա:

Բան. «Ո՞չ երկոտասան ժամ է յաւոր» (Յի ԺԱ.9):

Մեկնութիւն⁵. Նախ ասէ. «Թէպէտ յամենայն ժամ կամէին զԻս քարկոծ առնել, սակայն այժմ ոչ առնեն, զի ըստ փոփոխման ժամանակի կարէ փոփոխիլ մարդկային կամք»: Երկրորդ. ասէ, զի մի երկիցեն, որպէս զհշերային ժամն լոյսն պակասէ եւ որոգայթն ոչ տեսանի, վասն այն երկնչի, իսկ տիւն դիւրին է տեսանել զորոգայթն եւ զգուշանալ, նոյնպէս՝ «Լոյս եմ աշխարհի (Հմմտ Յի Ը.12), ոչ է պարտ ձեզ երկնչել, որովհետեւ ընդ իս կայք», - որպէս ասէ.

Բան. «Եթէ որ գնայ ի տունջեան, ոչ զայթակղի» (Յի ԺԱ.9):

¹ C զերկիւղս

² C խնդրեն

³ A B օճս

⁴ A յանցեալ

⁵ B օճս

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ո՛չ գթի, ո՛չ վնասի եւ ո՛չ երկնչի: Սուրբ Գիրք գՔրիստոս արեգակ արդարութեան կոչեն, զի որպէս զգալի արեգակնս մերձ լինել տիւ առնէ, սոյնպէս գալուստն Քրիստոսի յաշխարհս գտիւ շնորհաց արար, եւ առաքեալքն ի լոյս շնորհացն¹ ընթանային հաւատով եւ վարութ, վասն այն ոչ է պարտ երկնչել: Տե՛ս, զի լոյսն ի Քրիստոսէ առ մեզ ճառագայթեալ հաւատքն է եւ սուրբ վարքն:

Բան. «Եւ որ գնայ ի գիշերի, գայթակղի» (Յհ ԺԱ.10):

Մեկնութիւն. Նախ քան զգալն Քրիստոսի խաւար մեղաց էր եւ անհաւատութեան, եւ այժմ որք չունին զհաւատն Քրիստոսի, ի խաւարի են: Աստուստ ցուցանէ Քրիստոս՝ որքան ինքն յաշխարհի էր, աշակերտացն ոչ լինէր մեծ հալածումն, բայց յետոյ լինելոց էր, եւ² յայտ է, յորժամ Քրիստոս ըմբռնեցաւ, զաշակերտքն փրկեաց՝ ասելով. «Թէ զիս խնդրէք, թոյլ տուք դոցա երթալ» (Տես Յհ ԺԸ.8), բայց զկնի մահուանն Քրիստոսի³ միշտ ի հալածանս կացին ի հրէից եւ ի հեթանոսաց, որպէս երկրորին Յակոբոսքն սպանին եւ այլքն ցրուեցան^{exlvi}:

Հարց. Ընդէ՞ր յիշէ Քրիստոս երկոտասան ժամ աւուրս⁴, զի բաւական էր ասել՝ մի՛ երկնչիք, այժմ տիւ է:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի. նախ⁵ ար կոչէ զինքն եւ ժամք՝ զերկոտասան առաքեալքն, զի նորաւք լուսաւորեաց զմեզ:

Երկրորդ. միտք, որպէս արն ոչ մթանայ մինչեւ կատարին երկոտասան ժամքն, սոյնպէս եւ ես ոչ վերանամ յաշխարհէ մահուամբ մինչ ի կէտ ժամանակին, որ հաստատեալ է եւ դեռեւս կայ ժամ մի կամ կէտ, որպէս աւուրն, թէպէտ երիկուն կոչի:

Երրորդ. միտք ցուցանէ, թէ ամենայն ընթացք եկեղեցւոյ երկոտասան թուով կատարի⁶:

Եւ այս վեց կերպիւ է. նախ՝ երկոտասանք էին առաքեալքն: Երկրորդ. երկոտասան ազգ հաւատացելոց: Երրորդ. երկոտասան աստիճանք հաւատոյն: Չորրորդ. երկոտասան գիր է աստուածային⁷ առաքինութեանց, այսինքն՝ հաւատ, յոյս, սէր: Հինգերորդ. երկոտասան

¹ A B շնորհաց

² B ãÇù

³ A B ãÇù

⁴ A B աւուր

⁵ C առաջին

⁶ C կատարին

⁷ B այսինքն՝ աստուածային

զիր երեք անձանցն, որ է՝ Հայր, Որդի, Հոգի: Վեցերորդ. երկոտասան զիր միոյ բնութեան, այսինքն՝ Երրորդութիւն:

Չորրորդ միտք, որպէս ասէ մեկնիչդ^{exlvii}, զի արն պատկեր է տարւոյն վեց կերպիւ. նախ՝ զի ար եւ տարի յարեգակնէ կատարի, որպէս ամիս՝ ի լուսնէ, եւ շաբաթ՝ ի մոլորակաց: Երկրորդ. որպէս արն չորս ժամք փոխին¹, եւ տարին՝ չորս եղանակ²: Երրորդ. որպէս արն՝ երկոտասան ժամք³, եւ տարին՝ երկոտասան ամիսք: Չորրորդ. որպէս ժամն երեսուն մասն է⁴, եւ ամիսն՝ երեսուն ար: Հինգերորդ. որպէս արն երեք հարիւր վաթսունհինգ մասն է, եւ տարին երեք հարիւր վաթսունհինգ ար է: Վեցերորդ. որպէս արն թէպէտ յաւելու եւ նուազէ, այլ բոլոր սահմանն երկոտասան ժամ է, սոյնպէս եւ տարին թէպէտ շարժի, այլ բոլոր սահմանն երկոտասան ամիս է առանց յաւելուածոյ եւ պակասութեան, եւ դիւրին է այս, որ որ կամի առ Քրիստոս տեսանել խորհրդաբար:

Արդ, յորժամ եբարձ գպատճառ երկիւղի աշակերտացն, այժմ ասէ գպատճառ երթալոյն ի Հրէաստան վասն յարուցանելոյ զՂազարոս:

Բան. «Ղազարոս՝ բարեկամ մեր, ննջեաց» (Յի ԺԱ.11):

Մեկնութիւն. Չորս իր ցուցանէ⁵. նախ՝ գերկիւղն բառնայ յաշակերտացն՝ ասելով. «Ո՛չ յԵրուսաղէմ եւ ո՛չ ի Հրէաստան երթամ, այլ ի Բեթանիայ, եւ ոչ ի տրամաբանել, այլ ի կեցուցանել»:

Երկրորդ. բարեկամ ասէ զՂազար իբրեւ եզական սիրեցեալ եւ սիրող, ապա հարկ է գնալն:

Երրորդ. գայս ասաց յառաջագոյն, զի յորժամ յարուցէ, իմասցին, թէ գիտէր կանխաւ:

Չորրորդ. գմահն Ղազարու նինջ կոչէ վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի շուտ յառնելոց էր: Երկրորդ. զարթուցից ասէ, զի դիւրին է Քրիստոսի մեռեալ մի յարուցանել, քան մարդոյ գայլ ոմն ի քնոյ զարթուցանել: Երրորդ պատճառ. զի հոմանունք են, զի սոյնպէս սահմանին տքա. «Մահ է քուն յաւիտենական, եւ քուն է մահ ժամանակեայ: Բայց առաքեալքն ոչ մնացին առանց երկիւղի եւ ոչ կամէին, թէ Քրիստոս անդ երթայ, որպէս ասեն.

Բան. «Տէ՛ր, եթէ ննջեաց, ապա ապրի» (Յի ԺԱ.12):

¹ B ãÇù

² A յեղանակ

³ B ãÇù չորս յեղանակ: Երրորդ. որպէս արն երկոտասան ժամք

⁴ C ãÇù է

⁵ C ցուցանէ բանս

Մեկնութիւն. Ապա կամ նախդիր բառ է կամ «յետոյ» լսի:

Եւ չորս է իմացումն. նախ՝ եթէ ննջեաց, ապա զարթչի¹ եւ յառնէ, եւ ոչ է մեզ ճեպել անդ վասն զարթուցանելոյ զնա: Եւ զայս ասէին, զի կարճեսցեն զգնալն: Երկրորդ. ըստ Ոսկեբերանին քուն հիւանդաց նշան է մարմնոյ առողջութեան նոցա եւ ոչ է պարտ երթալ եւ զարթուցանել զնա: Երրորդ. մարգարէաբար ասեն, թէ ննջեաց ի մահ, ապրի յարութեամբն: Չորրորդ. ի հասարակ յարութիւն է, զի նախ մեռանին եւ ապա յառնեն, որպէս ասէ Պաղոս յառաջին Կորնթացիս. «Դու գոր սերմանես, ոչ բուսանի, եթէ ոչ նախ² մեռանի» (Տես Ա.Կր ԺԵ.36):

Բան. «Նոցա այսպէս թուեցաւ, թէ վասն ննջելոյ քնոյ³ ասէ⁴» (Յի ԺԱ.13):

Մեկնութիւն. Ըսկեբերանն ասէ. «Մեծ յիմարութիւն է կարծել, թէ զայսքան ճանապարհս տանի վասն ի քնոյ զարթուցանելոյ զոմն», այլ ոմանք ասեն, թէ առակ իմացան զբանն Քրիստոսի, զի սովոր էր առակաւ խաւսիլ, վասն այն ոչ զհտացին, թէ որպիսի⁵ մտաւք ասէր, զի զարթուցից զնա: Իսկ այլք ասեն, զի նինջս զայս⁶ թմրութիւն կարծեցին, որպէս յաւորս Երեմիայի գերութեամբն Իսրայելի, եւ որպէս յետոյ մանկանցն Եփեսոսի: Բայց մեք ասենք, թէ թանձրամիտք էին յայնժամ առաքեալքն եւ յոյժ երկնչէին, վասն որոյ թիւր իմացան զբանն Քրիստոսի:

Չկնի յայտնապէս ցուցանէ զմեռանելն Ղազարու.

Բան. «Ղազարոս մեռաւ, եւ ես ուրախ եմ վասն ձեր» (Յի ԺԱ.15):

Մեկնութիւն. Եւ այս եւս զերկիւղն նոցա բառնայ, որպէս թէ⁶ դուք մի՛ երկնչիք, երթամք անդ յարուցանել զնա⁷:

Եւ կրկին է ուրախութիւն աստ. նախ՝ ուրախ էր ի մահն Ղազարու ոչ ըստ ինքեան, այլ վասն առաքելոցն, զի հաստատեսցին ի հաւատս: Երկրորդ. ուրախ էր, զի չէր անդ, նախ՝ զի մի կարծեսցեն առ աչաւք եւ խաբէութեամբ ինչ լինել: Երրորդ. զի թէ անդ էր լեալ, ոչ էր մահացեալ Ղազար եւ ոչ յարուցեալ, զի անպատշաճ էր մերձ յաղբերն կենաց իշխել մահու: Եւ չէր անդ, զմարմնոյն ասէ, այլ Աստուածութեամբն

¹ C ապա ապրի, զարթչի

² B ոչ նախ

³ B քնոյն

⁴ A ãÇù քնոյ ասէ

⁵ C ասեն զնինջս այս

⁶ B եւ

⁷ C չիք եւ այս եւս ... յարուցանել զնա

յամենայն տեղիս է Քրիստոս: Տե՛ս, զի յորժամ զնինջն յիշեաց, ասաց, թէ զարթուցանեմ, իսկ յորժամ ասաց, թէ մեռաւ, ո՛չ ասաց, թէ յարուցանեմ՝ արինակ տալով, զի մի նախքան զգործն մեծաբանեսցուք:

Այժմ ճառէ զպատասխանին միոյ առաքելոյն:

Բան. «Ասէ թովմաս՝ անուանեալն երկուորեակ» (Յի ԺԱ.16):

Սեկնութիւն. Այսինքն՝ երկու եղբարք ի միասին էին¹ ծնեալք՝ թովմաս եւ զՓիլիպպոս² ասեն:

Բան. «Ա՛ւն եկայք» (Յի ԺԱ.16):

Սեկնութիւն. «Ա՛ւն» բառն երբեմն նախդիր է, որ ոչինչ նշանակէ, որպէս աստ, զի բառ է երկրի, որպէս սեբաստացիք³ «կա՛ճ» ասեն եւ Կարնոյ քաղաքացիքն «տի՛», արճիշեցիք՝ «անէ՛», իսկ բզնունիք, որ է խլաթցիք⁴, «ա՛ւն» ասեն ամենայն բանի, իսկ երբեմն մի լսի աւնն, որպէս՝ ա՛ւն եւ ա՛ւն արասցէ ինձ Տէր, այսինքն՝ մի՛ եւ մի՛:

Բան. «Եկայք, զի եւ մեք ընդ նմա մեռցուք» (Յի ԺԱ.16):

Սեկնութիւն. Այսինքն՝ ընդ Ղազարու կամ ընդ Քրիստոսի: Ըստ Ոսկեբերանին երկմտութեան եւ թերութեան է խաւսք, իբր թէ Ղազար մեռաւ, զմեզ այլ տայ սպանանել հրէիցն: Իսկ ոմանք ասեն, թէ ակնառութեան է բանս, իբր թէ յորդորէ զաշակերտակիցսն ի սոյն, որպէս ասել. «Լաւ է մեզ ընդ Քրիստոսի մեռանել, քան առանց նորա ապրել»: Այլ Ոսկեբերանին է ճշմարիտ. նախ՝ զի երկիւղն, զոր ունէին առաքեալքն, որ ասէին. «Ռաբբի, այժմ եւս խնդրէին⁵ [հրէայքն] զքեզ քարկոծ առնել» (Յի ԺԱ.8), դեռեւս չէր բարձեալ ի սրտէն թովմայի⁶:

Երկրորդ. զի եւ թովմաս զյարութիւն Քրիստոսի դժուար հաւատաց, քան զայլ առաքեալսն եւ համարձակութիւն էր այս նմա. նախ՝ զի ընդ նմա միայն չասաց Քրիստոս: Երկրորդ. զի այլ ծերագոյն եւ սիրելի աշակերտք էին, յառաջեաց քան զնոսա:

Հարց. Ապա ընդէ՞ր ոչ յանդիմանեաց Քրիստոս:

Պատասխան. Նախ՝ զի առաջին վանզն հրաւիրէր երթալ, թէպէտ վերջինն երկիւղի էր: Երկրորդ. զի յետոյ քան զամենեսեան զերագոյն լինելոց էր: Եւ տե՛ս զմեծ զարութիւն խաչին, զի որ այժմ ընդ Քրիստոսի

¹ A B էին ի միասին

² B Փիլիպպոս

³ C սեբաստացիքն

⁴ B խլաթացիք

⁵ C խնդրեն

⁶ C թովմայի

ի Բեթանիայ¹ երկնչի երթալ, յետ խաչին յամենայն տեղիս միայն ընթանայր քարոզել զՔրիստոս ի մէջ սպանողացն:

Վասն չորք ատուրն

Բան. «Եկն Յիսուս. եգիտ² զնա չորեքարեայ ի [գերեզմանի]» (Յի ԺԱ.17):

Մեկնութիւն. Եւ զի ասացաւ ի վերոյ, եթէ գթութեամբն ցուցանի, զի Քրիստոս Աստուած է: Եւ է առաջին գթութիւն³ այս, որ վասն Ղազարու եկն ի Բեթանիայ: Յորժամ ասէ եկն, ո՛չ ի գերեզմանն գալ ասէ եւ ո՛չ ի Բեթանիայ, այլ մերձ եղեւ: Եւ յորժամ ասէ՝ եգիտ, ո՛չ եթէ չոգաւ ի գերեզմանն, այլ յայլոց պատմութենէ լուաւ, թէ չորք ար է, զի մեռաւ, թէպէտ այլ կերպիւ զայն գիտէր:

Եւ աստ լինի կրկին հարց.

Հարց առաջին⁴. Թէ որպէ՞ս է չորեքարեայ:

Պատասխան. Նախ՝ ոմանք ասեն, թէ⁵ սոյնպէս թուին չորք ար, յորժամ հրաւիրակքն եկին առ Քրիստոս երկու ար անդ մնացին եւ զկնի արձակելոյն զնոսա երկուս եւս արս անդէն մնաց: Եւ այս սուտ է եւ ընդդէմ Աւետարանին, զի թէ սոյնպէս էր, պարտ էր ասել, թէ չորս ար գտեղի էառ Յիսուս⁶: Երկրորդ. ոմանք ասեն, որպէս մեկնիչդ^{7cxlviii}, թէ երկու ար անդէն մնաց ի վերայ մահուանն Ղազարու եւ երկարեայ ճանապարհն, եւ յորժամ եկն, չորեքարեայ էր: Երրորդ. ոմանք ասեն, թէ այրն, որ առաքեցին ի տանէն, յորժամ զմին մասն ատուրն կատարեաց, մեռաւ Ղազար, եւ զկնի այնմ Քրիստոս երկու ար եկաց ի տեղին, ուր կայր եւ սպա ի չորրորդ արն զնաց ի Բեթանիայ: Թէ կատարեալ էր արն եւ թէ յեթներորդ ժամն եհաս եւ յարոյց, վասն այն ի Ղազարու տանին յեթներորդ ժամ ատուրն Պատարագ մատչի, զի ի նմին ժամու յարոյց զՂազար: Եւ պատշաճ էր մեռանելն Ղազարու նախքան զհասանել հրաւիրակին առ Քրիստոս եւ յառաջ քան

¹ Ը Բեթանիա

² Ը եւ եգիտ

³ Բ Գթութիւնս

⁴ Ը Առաջինն

⁵ Բ ãÇù

⁶ Ը Քրիստոս

⁷ Բ ասեն ոմանք մեկնիչդ

զպատմելն զհիւանդութիւն Ղազարու, զի թէ Քրիստոս¹ լուեալ էր զհիւանդութիւն Ղազարու եւ զաղաչանս քերցն, կարէին ասել անկարող կամ անգութ գ-Քրիստոս, թէ չէր գնացեալ մինչ կենդանին էր Ղազարոս, իսկ յորժամ մեռեալ էր, սոյնպիսի կարծիք ոչ անկանի ի սիրտ մարդկան:

Այս առաջին հարց:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր չորեքարեայ յարոյց:

Պատասխան. Նախ՝ ասեն ոմանք, եթէ ցաւ ինչ կայ, որ այժմ սխալախ կոչեն, որ թուի, թէ մեռաւ, սակայն մինչ ի չորրորդ արն ոչ մեռանի, վասն այն չորեքարեայ յարոյց, զի թէ կենդանի եւս եղեալ էր անդ, յայսչափ ատուրս մեռեալ լինէր: Դարձեալ՝ ի կէտ բաժանման հոգոյն մարմինն շարժի² յապականութիւն, այլ ի չորրորդ արն բոլոր լուծանին եւ քակտին տարերք, որպէս ասեն քորքն. «Հոտեալ է, քանզի չորեքարեայ է» (Հմմտ Յհ ԺԱ.39):

Դարձեալ ասէ մեկնիչդ չորս պատճառ³exlix. նախ՝ ընդդէմ կարծեաց ժխտողացն, որք առ աչաւք եւ կախարդութեամբ եւ դիւական ասէին, զի սոքա ի նոյն ժամն ձեւանան եւ ոչ ի հարիւր ժամս: Երկրորդ. զի հրաշքն մեծ եւ յայտնի լիցի: Երրորդ. զի գործող նշանին հզարագոյն ցուցցի: Չորրորդ. զի աւգտակար հաւատացելոցն լիցի:

Վասն ասպարիզաց

Բան. «Եւ էր Բեթանիայ մերձ յԵրուսաղէմ հնգետասան ասպարիսաւք» (Տեւ Յհ ԺԱ.18-19):

Մեկնութիւն. Վասն կրկին պատճառի զայս ասէ. նախ՝ զհեռաւորութիւն տեղոյն⁴ ցուցանէ երկու ատուր ճանապարհ գոլ յայնկոյս Յորդանանու, ուր էր նախ: Երկրորդ. զմերձաւորութիւնս Երուսաղէմի, վասն որոյ բազումք եկեալ էին ի սուգն: Եւ սուտ են, որ կարծեն զհնգետասան ասպարէզն յայնկոյս Յորդանանու լինել մինչ ի Բեթանիայ, այլ ի Բեթանիոյ մինչ յԵրուսաղէմ է թիւ ասպարիզացն, եւ ուր ասպարէզն միլայ⁵ մի է, այսինքն՝ մղոն մի, եւ երկու մղոնն մին

¹ C ãçù

² C շարժի մարմինն

³ C կերպիւ

⁴ B երկրին

⁵ A B ասպարէսն միլա

Ֆարսանկ է, եւ սոյնպէս Բեթանիա հեռի էր յԵրուսաղէմէ ֆարսանկ մի, պակաս մին ասպարէզ: Եւ վասն ասպարիզաց ասացաւ յերկրորդ հատորն, համարն ¹cl:

Բան. «Բազումք ի հրէիցն [անտի] եկեալ էին [առ Մարթա եւ Մարիամ], զի միսիթարեացեն» (Յի ԺԱ.19):

Մեկնութիւն. Աստ խնդրէ Ոսկեբերանն, թէ հրէայքն որպէ՞ս միսիթարէին զսիրելիսն Քրիստոսի, զի դաշն եղեալ էր, թէ որ խոստովանեցի ² զնա Քրիստոս, ի բաց ելցէ ի ժողովրդեանէն:

Եւ նոյն ինքն պատասխանէ վասն երից. նախ՝ զի մեծ տագնապ եւ սրտմտութիւն եհաս: Երկրորդ. կամ զի մեծ ազգիք էին, պատուէին զնոսա: Երրորդ. կամ որք եկին, ոչ էին ի չարաց եւ ի հալածչացն Քրիստոսի, այլ բարեգոյնք էին, զի թէպէտ բազումք ի հրէիցն հալածէին զՔրիստոս, սակայն բազումք հաւատային, եւ ոմանք միջակ իմն երեւէին:

Եւ եկին վասն երկու պատճառի. նախ՝ միսիթարել ³ զնոսա, երկրորդ՝ ի տեսանել զհրաշքն ի խնամոցն Աստուծոյ, որպէս ասէ մեկնիչն ^{cl}:

Այսուիտեալ զկնի ցուցանէ, թէ որպէ՞ս զՔրիստոս ընկալան ի Բեթանիայ, նախ՝ Մարթա եւ ապա՝ Մարիամ:

Բան. «Մարթա իբրեւ լուս, գնաց» (Հմմտ Յի ԺԱ.20):

Մեկնութիւն. Ոմանք ասեն, թէ Մարթա էր աւագ քոյրն, նախ՝ զի նմա ազդեցին զգալ վարդապետին: Երկրորդ. զի Մարթա ի դուրս էր եւ հոգայր զպէտսն, եւ Մարիամ նստէր ի տանն՝ առ ի շահել զհրէայսն: Եւ յորժամ լուս Մարթա, միայն փութացաւ ընդ առաջ ել եւ պատուեաց զՔրիստոս եւ խաւսեցաւ վասն եղբարն, եւ յորժամ լուս զքաղցր լուր յարութեան եղբարն, ապա կոչեաց զքոյրն:

Առընթեր նմին ցուցանի հաւատն Մարթայի, թէպէտ ոչ կատարեալ:

Բան. «Տէ՛ր, եթէ աստ լեալ էիր, ոչ էր մեռեալ եղբայրն իմ» (Տես Յի ԺԱ.21-22):

Մեկնութիւն. Այսու յայտնի է, զի ստուգապէս հաւատայր, թէ մերձեալ ⁴ էր Քրիստոս, ոչ էր մեռեալ եղբայրն, այլ ոմանք ասեն, թէ կարծէր, թէ ի բացեայ գոլով ոչ կարէր փրկել, այլ բնաբանս զայս ոչ ցուցանէ, այլ զայն, թէ աստ էիր եղեալ, թախանձեաք զքեզ, եւ դու ոչ

¹ C համարքն

² C խոստովանի

³ C միսիթարէին

⁴ A B մերձ լեալ

թողուիր մեռանել եղբարն: Ասեն զայս մարդկարէն, թէ ուր լոյս է, ոչ է անդ խաւար, եւ ուր կեանքն¹, ոչ մահ:

Բան. «Այլ եւ² արդ գիտեմ, [թէ] զոր ինչ խնդրեսցես³ [յԱստուծոյ], տացէ քեզ Աստուած⁴» (Յի ԺԱ.22):

Մեկնութիւն. Խաւսի աստ գՔրիստոսէ որպէս յառաքինի մարդոյ, կամ մարգարէէ, զի աղաչանաւք յարուցէ, զի դեռ եւս ոչ գիտէր զնա ճշմարիտ Աստուած, զի թէ զնա Աստուած հաւատայր, ոչ էր պարտ ասել, թէ՛ զոր ինչ խնդրեսցես, այլ թէ՛ զոր ինչ հրամայեսցես:

Առընթեր սմին խոստանայ Քրիստոս զյարութիւն եղբարն:

Բան. «Ասէ ցնա Յիսուս. “Յարիցէ եղբայրն քո”» (Յի ԺԱ.23):

Մեկնութիւն. Ասելն քաղցրութեամբ է եւ պատասխանին ընդդիմութեամբ: Ասացաւ ի վերոյ, թէ գթութեամբն ցուցանի, զի Աստուած է Քրիստոս, եւ է այս երկրորդ գթութիւն, որ ասէ առ Մարթա, եթէ՛ յարիցէ եղբայրն քո: Ոչ ասէ զերբն. նախ՝ զթերի կարծիսն Մարթայի խախտէ եւ ի հաւատս ճշմարիտս հաստատէ, որպէս ասէ.

Բան. «Ասէ ցՆա Մարթա. “Գիտեմ, զի յարիցէ ի յարութեան՝ յաւորն յետնում⁵”» (Յի ԺԱ.24):

Մեկնութիւն. Եւ ուստի՞ զիտէր զյետին յարութիւն: Ըստ Ոսկեբերանին բազում անգամ լուեալ էր ի Քրիստոսէ, եւ ասէ: Իսկ ըստ այլոց. զի փարիսեցիքն հաւատային յարութեան, եւ սա ի նոցանէ էր, իսկ սաղուկեցիքն միայն ուրանային զյարութիւն եւ զիրեշտակս, եւ զհոգիս անմահ⁶ զոլ:

Բան. «Եւ իսկ եմ յարութիւն եւ կեանք» (Յի ԺԱ.25):

Մեկնութիւն. ՉԻնքն ցուցանէ Քրիստոս՝ պատճառ եւ տուող յարութեան, եւ այս կրկին կերպիւ. նախ՝ զի յարութիւն Քրիստոսի է պատճառ մերոյ⁷ յարութեան: Երկրորդ. զի հասարակաց յարութիւն լինելոց է զարութեամբն Քրիստոսի, որպէս ասաց ինքն. «Եկեսցէ ժամանակ, որ ի գերեզմանս [կայցեն], լուիցեն ձայնի նորա⁸ եւ եկեսցեն

¹ C կեանք

² A B ãçù

³ C խնդրես

⁴ A B ãçù

⁵ A B ãçù ի յարութեան՝ յաւորն յետնում

⁶ C ոչ անմահ

⁷ B մարմնոյ

⁸ C ձայնի Որդւոյն Աստուծոյ

արտաքս¹» (Տես Յի Ե.28-29), եւ առաքեալ ասէ, եթէ՝ «Ի ձայն հրեշտակապետի եւ ի փող Աստուծոյ իջցէ [յերկնից], եւ մեռեալք ի Քրիստոս յարիցեն» (Տես Ա.Թաղ Դ.15), եւ Քրիստոս կեանք է ըստ բնութեան եւ ամենեցուն պատճառ է կենդանութեան եւ կարող զոյ կենդանացուցանել զմեռեալս, զի այնպիսի է բնութեամբն, որ պատճառ է ամենեցուն, որ ստանան հաղորդակցութեամբն, որպէս ասէ.

Բան. «Որ հաւատայ յիս, թէպէտ եւ մեռանի, կեցցէ» (Յի ԺԱ.25):

Մեկնութիւն. Ջրնական մահն ասէ:

Բան. «Եւ [ամենայն], որ կենդանի է եւ հաւատայ յիս², մի՛ մեռցի» (Յի ԺԱ.26):

Մեկնութիւն. Չյաւիտենական կենացն ասէ, եւ որպէս մեկնիչդ ասէ. «Որ հաւատայ յիս, թէ ես եմ յարութիւն եւ կեանք», որպէս ի հայելոջ տեսցէ զյարութիւն իւր ի Ղազարոս^{ciii}:

Եւ այս չորս կերպիւ. նախ՝ որպէս Ղազար նոյն հոգով եւ մարմնով կենդանացաւ: Երկրորդ. որպէս ձայնին Քրիստոսի կենդանացաւ: Երրորդ. Ղազարոս անապական հոգով եւ մարմնով յարեաւ: Չորրորդ. Ղազարոս հոգին ոչ կարաց սատանայ կամ դժոխք արգելոյ, եւ ոչ մարմինն՝ մահ եւ ապականութիւն, եւ ոչ գերեզմանն արգել³, նոյնպէս եւ ամենայն հաւատացելոցն ի Քրիստոս:

Դարձեալ՝ ասեն վարդապետք, թէ զանազան է «Հաւատալ Քրիստոսի» եւ «Հաւատալ զՔրիստոս» եւ «Հաւատալ ի Քրիստոս»: «Հաւատալ Քրիստոսի» է հաւատալ ճշմարիտ զոյ բանիցն Քրիստոսի, եւ «Հաւատալ զՔրիստոս» է հաւատալ զնա ճշմարիտ Քրիստոս: Եւ այս երկու կերպիւ կարեն հաւատալ չարք՝ ի մարդկանէ եւ սատանայ եւս, իսկ «Հաւատալ ի Քրիստոս» է զնա վերագոյն բարի համարել, եւ Աստուած յամենայնի մարդացեալ եւ եզական սիրով առ նա փութալ: Եւ այնպէս միայն հաւատան բարի մարդիկ, եւ որ այնպէս հաւատան, թէպէտ մարմնով մեռանին, սակայն կեցցեն փառաց յարութեամբն հոգոյ եւ մարմնոյ:

Դարձեալ բանս, որ ասէ, եթէ՝ «Կենդանի իցէ, մի՛ մեռցի» (Հմմտ Յի ԺԱ.26), ոմանք կարծեցին, թէ ի կատարածի, որ ի զալստեանն Քրիստոսի կենդանիքն մի մեռցին մահուամբ մարմնոյ, եւ դնեն զառաքելոյ բանն ի Կողոսացիս, թէ. «Ոչ ժամանենք ննջեցելոցն» (Տես

¹ A B ãÇù եւ եկեցցեն արտաքս

² A B ãÇù

³ B ãÇù եւ ոչ մարմինն ... □երեզմանն ար□ել

Թող Դ.14), գորոյ զվնասն ոչ իմանան: Նախ՝ զհարկի մեռանելն ամենայն մարդոյ, որպէս զնախահայրն Ադամ ըստ մարգարէին. «Ո՞վ է մարդ, որ կեցցէ եւ ոչ տեսցէ զմահ» (Սղ ՉԸ.49): Երկրորդ. զի Քրիստոս մեռաւ, եւ որք մահու նորա ոչ կցորդին եւ ոչ փառացն¹ հաղորդին ըստ առաքելոյ: Արդ, որ ասէ աստ կենդանի. նախ՝ որ այժմ գործով արդարութեան կենդանի իցեն: Երկրորդ. որ ի ժամանակս նեռինն հաւատով կենդանի մնան:

Բան. «Հաւատա՞ս այսմիկ» (Յհ ԺԱ.26):

Մեկնութիւն. Ոչ հարցանէ զնա վասն անգիտութեան, այլ վասն չորից հարցանէ. նախ՝ զի յայտնի լիցի, թէ վասն հաւատոցն արժանացաւ պարգեւացն Աստուծոյ: Երկրորդ. ոչ հարցանէ վասն հասարակաց յարութեան, զի նախ խոստովանեցաւ, այլ զի հաւատասցէ առանձին յարութեան եղբարն: Երրորդ. որպէս ասէ մեկնիչդ, մեծամեծս խաւսեցաւ վասն Ինքեան, զոր նա ոչ գիտէր եւ զայն կամի, զի հաւատասցէ նա^{cliii}: Չորրորդ. որպէս ասէ Պաւղոս ի Հռոմայեցիս. «Սրտի հաւատալ յարդարութիւն եւ բերանով խոստովանել զփրկութիւն գործէ²» (Հմմտ Հռ Ժ.10), վասն այն բերանով խոստովանիլ տայ նմա: Յայս միտս յորժամ զերախայն մկրտէ քահանայն, հարցանէ խոստովանիլ բերանով տղային:

Բան. «Ասէ ցնա Սարթա. “Այո՛, Տէր, եւ հաւատացի, թէ դու եւ Քրիստոսն՝ Որդի Աստուծոյ³, որ յաշխարհ գալոց էիր⁴”» (Յհ ԺԱ.27):

Մեկնութիւն. Ըստ Ոսկեբերանին՝ զայլ հարցեալ եւ զայլ պատասխանէր. հարցանէր վասն հաւատալոյ յարութեան, իսկ նա զՔրիստոս խոստովանէր, վասն զի սգաւոր էր, եւ միտքն՝ շփոթեալ ի տրտմութենէն⁵: Իսկ այլ վարդապետք ասեն, թէ յարմար է պատասխանին հարցմանն, զի Քրիստոս ասաց. «Ես եմ յարութիւն եւ հաւատացեալքն յիս ոչ մեռանին» (Հմմտ Յհ ԺԱ.25-26), եւ զի Քրիստոսի լինելոց էր այս յարութիւն եւ կեանս, նա դաւանեաց, թէ՛ «Դու եւ Քրիստոսն՝ Որդի Աստուծոյ» եւ այլն:

Վասն դաւանութեան

¹ A B փառացն

² C հաւատալ արդարութիւն □ ործ է եւ բերանով խոստովանել զփրկութիւն

³ A B ãÇù Որդի Աստուծոյ

⁴ A ãÇù □ալոց էիր

⁵ C տրտմութենէ

Եւ աստ լինի կրկին հարց.

Առաջին. Թէ զի՞նչ դաւանեաց Մարթա:

Պատասխան. Ասեմք, եթէ չորք իրս դաւանեաց ի Քրիստոս. նախ՝ զանբաժան միութիւն Քրիստոսի՝ ասելով. «Դու ես»: Երկրորդ. խոստովանի ի Քրիստոս քահանայութիւն եւ թագաւորութիւն՝ ասելով. «Քրիստոսն», որ է ամենայն, եւ ամուսն թագաւորացն¹ եւ քահանայիցն էր: Երրորդ. խոստովանի Աստուած զոլ զՔրիստոս՝ ասելով. «Որդին Աստուծոյ», այսինքն՝ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ, զի եզական ասէ: Չորրորդ. խոստովանի ճշմարիտ մարդ եղեալ՝ ասելով. «Որ յաշխարհ եկիր», զի գալն ոչ զտեղոյ փոփոխումն յայտնէ, այլ զմարմին լինելն:

Երկրորդ հարց². Պետրոս զնոյնս դաւանեաց եւ երանեցաւ, եւ ընդէ՞ր սա ոչ երանեցաւ:

Պատասխան. Ոմանք ասեն, թէ Պետրոս նախ խոստովանեցաւ, վասն որոյ երանեցաւ: Ասեմք, թէ ոչ է³ այդպէս, զի եւ⁴ Նաթանայէլ նախ դաւանեաց եւ ոչ երանեցաւ, եւ Թովմայի ասաց Տէրն. «Երանի, որք ոչ տեսցեն եւ հաւատասցեն յետոյ» (Հմմտ Յհ Ի.29), այլ այս է, զի Պետրոս զՔրիստոս Աստուած մարդացեալ խոստովանեցաւ եւ բնութեամբ Որդի Աստուծոյ, որպէս անտարանիչն ասէ. «Բանն մարմին եղև» (Յհ Ա.14), իսկ սոքա՝ մարդ շնորհաւք աստուածացեալ եւ փառաւորեալ խոստովանեցան⁵, վասն որոյ ոչ երանեցան, ապա ուրեմն յայտնի եղև, զի Նաթանայէլ եւ Մարթա, որ զմիութիւն խոստովանեցան, որպէս Պետրոս, եւ մարդ փառաւորեալ, ոչ երանեցան, որպէս եւ Նեստոր ասաց՝ սոսկ մարդ շնորհաւք փառաւորեալ, ապա⁶ քանի՞ առաւել մերժին յերանութենէն, որք երկուս⁷ բնութիւնս որոշեն զՔրիստոս եւ սոսկ մարդ դաւանեն, որպէս հայհոյիչք մարդեղութեան Քրիստոսի եւ ուրացողք:

Այսքան առ այս⁸:

¹ A B թագաւորաց

² C ãÇù

³ B ãÇù

⁴ B ãÇù

⁵ A B փառաւորեալ խոստովանեցան, որպէս եւ Նեստոր ասաց սոսկ մարդ շնորհաւք փառաւորեալ

⁶ A B ãÇù փառաւորեալ, որպէս ... փառաւորեալ, ապա

⁷ A C լերկուս

⁸ C ãÇù այսքան առ այս

Բան. «Ձայս իբրեւ ասաց, [զմաց] կոչեաց զքոյր իւր լռելեայն» (Յի ԺԱ.28):

Մեկնութիւն. Ոչ ամենեւին լռելով, այլ խոնարհ եւ ծածուկ խաւսելով. «Ասէ. “Վարդապետն¹ եկեալ է”» (Յի ԺԱ.28):

Եւ այս վասն երեք պատճառի. նախ՝ վասն երկիւղին հրէից, որ անդ էին, ոմանք լինէին ի հակառակիցն: Երկրորդ. համարէր, թէ Քրիստոս առանց ամբոխի խաւսի ընդ Մարիամո: Երրորդ. կարծէր, թէ առանց ամբոխի աղաչեացէ վասն եղբարն:

Բան. «Վարդապետն եկեալ է եւ կոչէ զքեզ» (Յի ԺԱ.28):

Մեկնութիւն. Եւ ոչ երեւի, թէ կոչեաց զՔրիստոս: Ասեն ոմանք, եթէ վասն կարճութեան ոչ յիշէ ատարանիչս, թէ՛ ո՞ր կամ ե՞րբ, կամ որպէ՞ս հրամայեաց կոչել, սակայն հաւատալի է, թէ Քրիստոս կոչեաց, զի Մարթա սուտ ոչ ասէր: Դարձեալ՝ ասեն ոմանք, թէ Մարթա ասաց² կոչէ զքեզ, եւ ոչ ասաց սուտ, զի գալն Քրիստոսի կոչումն էր Մարիամո, զի պարտ էր ընդառաջ ելանել նմա, եւ ասէ՝ կոչէ զքեզ, այսինքն՝ հարկ է գալ քեզ: Եւ տե՛ս զխոնարհութիւն սորա որպէս զՄարթային, զի ոչ փառասիրեաց զնալ Քրիստոսի վասն սգոյն, որպէս այժմ ունին սգաւորք, խնդրեն մեծարանս ի մերձաւորաց:

Բան. «Իբրեւ լուս, յարեաւ վաղվաղակի եւ եկն» (Յի ԺԱ.29):

Մեկնութիւն. Չմեծ սէրն նշանակէ Մարիամո, որ ունէր առ Քրիստոս:

Բան. «Այլ էր անդէն ի տեղոջն» (Յի ԺԱ.29):

Մեկնութիւն. Քրիստոս անդէն մնայր Մարիամո եւ Մարթայի. նախ՝ զի ընդ նոսա տեսանիցէ զգերեզմանն: Երկրորդ. ասէ Ոսկէբերանն. «Անդէն մնաց, զի ոչ կամէր նշանս առնել վասն փառասիրութեան, այլ վասն աղաչանաց այլոց եւ հաստատել զայլս ի հաւատս»: Երրորդ. լինի եւ այն³, թէ ոմանք ընդ նմա խաւսէին, եւ Մարիամ, եւ Մարթա արագեցին եւ անդ⁴ գտան զնա: Բայց մեկնիչդ չորս պատճառս⁵ դնէ անդէն մնալոյն, եւ գեղեցիկ են^{cliv}:

Բան. «Իսկ հրեայքն, որ էին ընդ նմա⁶, զնացին եւ նոքա¹» (Տես Յի ԺԱ.31):

¹ C վարդապետ

² C ասաց, թէ

³ C անդ

⁴ C օձն

⁵ A B պատճառ

⁶ A որ ընդ նմա էին, C որք ընդ նմա էին

Մեկնութիւն. Սորա ոչ էին լուեալ զբանն Մարթայի առ Մարիամ, վասն այն համարեցան, թէ յանկարծ ի գթոյն շարժեցաւ երթալ ի գերեզմանն, եւ նորա զկնի գնացին, զի մխիթարեացեն զնա:

Բան. «Անկաւ առ ոտս նորա» (Յհ ԺԱ.32):

Մեկնութիւն. Մեծագոյն է հաւատ սորա, քան զՄարթային, եւ յայտ է յերից. նախ՝ զի ոչ զանգիտեաց ի հրէիցն:

Երկրորդ. զի անկաւ առ ոտս Նորա:

Երրորդ. զի արտասուաւք խնդրէր, բայց պակաս խաւսեցաւ քան զՄարթա. նախ՝ զի արտասուքն խափանէին զնա ի խաւսելոյ²: Երկրորդ. զի Յիսուս ոչ ետ երկար պատասխանի, որպէս Մարթայի վասն հրէից ժողովրդեանն, այլ զնոյն բանն կրկնեաց զքեռն, զի ի միասին խորհեալ էին զայն:

Առընթեր այսմ դնէ եւ զՂազարու յարութիւն, յորժամ ասէ.

Բան. «Յիսուս իբրեւ ետես զնա, զի լայր» (Յհ ԺԱ.33):

Մեկնութիւն. Աստ նախ ճառի յարութիւն Ղազարու: Երկրորդ. ճառի գործ ինչ պատճառեալ յայնմ յարութենէն, անդ. «Բազումք ի հրէիցն [անտի] եկեալ էին³ առ [Մարթայ եւ] Մարիամ» (Յհ ԺԱ.19): Իսկ առաջին մասն յերիս բաժանի մասունս, զի նախ ցուցանի սէրն Քրիստոսի առ Ղազարոս՝ նշանաւ եւ բանիւ եւ գործով: Երկրորդ. տրտունջ հրէիցն, անդ. «Ասէին հրէայքն. “Տեսէք ո՞րչափ սիրէր զնա”» (Յհ ԺԱ.36): Երրորդ. յարութիւն Ղազարու, անդ. «Յիսուս, դարձեալ զայրացեալ ի միտս իւր, գալ ի գերեզմանն» (Տես Յհ ԺԱ.38):

Առաջին մասն ցուցանի սէրն Քրիստոսի առ Ղազար երիս⁴ կերպիւ.

Առաջին. սէրն նշանաւ ցուցանի, որպէս ասէ աւետարանիչս. «Յիսուս իբրեւ ետես, զի լայր, եւ որ ընդ նմա հրէայքն լային» (Տես Յհ ԺԱ.33):

Բան. «Խռովեցաւ հոգի⁵ իւր իբրեւ զայրացեալ» (Յհ ԺԱ.33):

Մեկնութիւն. Հոգի ասելով ընդդէմ Ապողինարի^{clv} է, որ ասաց, թէ Բանն մարմին միայն էառ՝ առանց հոգւոյ: Իսկ զայրանալն ի ցասմանէ է. արդ, զայրացաւ Յիսուս ընդդէմ սատանայի, որոյ փորձութեամբն եմուտ մահ յաշխարհ, եւ Քրիստոս իբրեւ ի մատոյ ընկճելոց էր զնա: Իսկ խռովել ասի, այսինքն՝ տրտմեալ վասն գթոյն, որ ի վերայ Ղազարու

¹ A B ãçù

² B լսելոյ

³ C ի հրէիցն, որ եկեալ էին

⁴ A ընդ երիս

⁵ A C հոգի, B ոգի

եւ քերց նորա: Եւ խռովեցաւ ասելն իբր¹ թէ կոչեաց զտրտմութիւն, զի առեցեալ բնութիւն ոչ էր իբրեւ զմեզ ի ներքոյ ականայ² կրից, այլ ազատ էր ի հարկէ կրից եւ կամաւ կրէր զամենայն, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{clvi}: Այլ վասն կրիցն նախ գիտելի է, զի բարկութիւն եւ տրտմտութիւն³ եւ այլ այնպիսիք ոչ ասին ի Քրիստոս իբրոս մեղք, այլ իբրոս⁴ առաքինութիւնք: Եւ վասն այն ի մեզ մեղք են սոքա, զի նախքան զընտրութիւն բանին լինին եւ յետոյ խափանեն զբնաւորութիւն մեր, իսկ ի Քրիստոս կիրքս այսոքիկ ընտրութեամբ եւ գիտութեամբ⁵ բանին լինէին, այլ եւ ոչ կարէր խափանել զբանական մասն, որ միացեալ էր ի Բանն Աստուած, վասն այն առաքինութիւնք են սոքա ի Քրիստոս:

Դարձեալ գիտելի է, զի են ի մեզ մասունք հոգեկան, որ հնազանդեն բանին, որպէս ցասումն եւ ցանկութիւն, եւ են, որ անհնազանդ, որպէս բնականքն, այսինքն՝ քաղց եւ ծարաւ եւ այլն: Արդ, սոքա ամենեքեան հնազանդք են ի⁶ Քրիստոս⁷ բանական մասինն, եւ նա Տէր՝ ի վերայ սոցա, վասն որոյ զոր ինչ կրէր Քրիստոս՝ քաղց եւ ծարաւ եւ տրտմեալ⁸ եւ այլն, կամաւ եւ իշխանութեամբ կրէր:

Եւ սոյնպէս չորիք զանազանի կիրք մեր ի Տեառնէ. նախ՝ նորայն՝ առաքինութիւն միշտ, իսկ ի մեզ՝ մոլորութիւն երբեմն: Երկրորդ. Նորայն՝ գիտութեամբ, իսկ մերս՝ անգիտութեամբ: Երրորդ. նորայն՝ կամաւոր, իսկ մերս՝ հարկաւոր: Չորրորդ. նա Տէր եւ իշխան ի վերայ կրիցն, իսկ մեր՝ ծառայք եւ ընդ իշխանութեամբ:

Իսկ աստ տրտմեցաւ Քրիստոս վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի ծանիցեն զճշմարիտ մարդանալն: Երկրորդ. զի եւ նոքա տեսանելով զնա տրտմիցին եւ արտասուեցեն, զի արժանի լիցին ուրախութեան, որ յարութեամբն Ղազարոս:

Այս առաջին սէրն Ղազարոս, որ նշանաւ է:

Երկրորդ. սէրն ցուցանի բանիւ, յորժամ ասէ.

Բան. «Ո՞ր եղիք զնա: Ասեն ցնա. “Տէր, եկ եւ տես”» (Յի ԺԱ.34):

¹ B ասելն. ալսինքն՝ տրտմել, իբր թէ

² B յականայ

³ A B տրտմտութիւն

⁴ C իբր

⁵ A B օճօն եւ □իտութեամբ

⁶ B օճօն

⁷ B Քրիստոսի

⁸ B տրտմեալ

Մեկնութիւն. Ոչ էր այս տգիտութիւն ի Քրիստոս վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի եւ Հայրն հարցանէր. «Ո՞ր ես, Ադամ» (Տես Ծն Գ.9), եւ ցԿայէն. «Ո՞ր է Աբէլ եղբայրն քո՞» (Տես Ծն Գ.9)՝ պատճառ խասից նոցա տալով: Երկրորդ. զի ի բացեայ գոլով զմահն զիտէր, զիա՞րդ ի գեղն եկեալ՝ զգերեզմանն անգիտանայր:

Այլ աստ վասն չորից հարցանէր. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ ճշմարիտ մարդ եղև: Երկրորդ. զի մի կարծիցեն յառաջագոյն գնացեալ նմա ի գերեզմանն եւ պահեալ անդ կենդանի մարդ: Երրորդ. զի հանդարտ եւ հաստատ արասցէ զնշանն: Չորրորդ. զի ինքեանք վկայ եւ քարոզ լիցին յարութեան:

Այս բանի սերն:

Երրորդ. գործով ցուցանի սերն Քրիստոսի² առ Գազարոս, յորժամ ասէ.

Բան. «Եւ արտասուեաց Յիսուս» (Յի ԺԱ.35):

Մեկնութիւն. Ի գրոյն շարժեալ եւ արտասուեաց, յորժամ ետես զգերեզմանն: Ասացաւ ի վերոյ, թէ գթութեամբն ցուցանի, թէ Աստուած է Քրիստոս, եւ է այս երրորդ գթութիւն, որ արտասուեաց ի վերայ Գազարոս:

Եւ վասն վեց պատճառի արտասուեաց Յիսուս. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ եզական սիրով սիրէ³ Գազար, վասն այն յատուկ նշան սիրոյ ցուցանէ: Երկրորդ. զի ցուցցէ հաւաստեալ զճշմարիտ մարդեղութիւն, զի որպէս վնաս է ուրանալ զԱստուածութիւն, նոյնպէս վնաս է ուրանալ զմարդկութիւն: Երրորդ. զի չափ եւ սահման եղ արտասուեաց, որք հաւատան յարութեան մեռելոց: Չորրորդ. զի արիւնակ ետ մեզ ամենայն մարդոյ տեսանել զմեռեալն ի դի, ողբալ զմեղքն մեր, որ ժառանգեցոյց մեզ զմահաբեր երկիրս: Հինգերորդ. արտասուեաց ի վերայ ազգին հրէից, որ անհաւատութեամբն⁴ մեռանելոց էին զյաւիտենից մահն: Իսկ վեցերորդ. արտասուեաց Յիսուս, զի այնու յայտնեսցէ զկարծիս նոցա, թէ ոչ է կարող յարուցանել, որպէս ասացին:

Չկնի ճառէ զտրտունջ հրէիցն, զի յորժամ տեսին զՔրիստոս յայնպիսի կիրս բերեալ, զայն հաւաքաբանէին, թէ մահն Գազարոս էր

¹ A B ãçù

² C սերն Քրիստոսի □ործով ցուցանի

³ C սիրէր

⁴ C անհաւատութեամբ

ամենեւին ընդդէմ կամացն Քրիստոսի, զի տրտմութիւն է ախտ, որ լինի յանախորժ կրից յոչ կամելեաց, վասն այն ասեն.

Բան. «Տեսք ո՞րչափ սիրէր զնա» (Յի ԺԱ.36):

Մեկնութիւն. Չի արտասուելն Քրիստոսի նշան է սիրոյ, եւ թէ ունէր կարողութիւն, վասն բազում սիրոյն փրկէր զնա ի մահուանէ, իսկ զի ոչ կարէ, վասն այն արտասուէ: Եւ այսու կամէին եւ զբժշկութիւն ի ծնէ կուրին ի դերեսս հանել:

Բան. «Ո՞չ կարէր սա, որ եքաց զաշս կուրին, առնել զի եւ սա մի՛ մեռցի» (Յի ԺԱ.37):

Մեկնութիւն. Իբր թէ ասել, թէ զայս ոչ կարէ, ապա յայտնի է, զի զայն ոչ արար, սոքա գերկուսն ուրանային, իբր թէ ո՛չ զկոյրն լուսաւորեաց եւ ո՛չ զսա առողջացնել կարէ, սոքա ոչ մնացին ժամանակին¹, այլ նախքան զժամանակն դատէին, զի առաւել է զմեռեալն յարուցանել, քան զհիւանդն առողջացնել:

Իսկ զկնի ճառէ զՂազարու յարութիւն:

Բան. «Յիսուս, դարձեալ զայրացեալ [ընդ միսս իւր], զայ ի գերեզմանն²» (Յի ԺԱ.38):

Մեկնութիւն. Չայն ասէ այժմ զայրացեալ, որ զտրտմութիւն ի բաց վարեաց յանձնէ, զի առնելոց էր սքանչելիս: Եւ այլք ասեն, թէ զայրացաւ վասն չարութեան հրէիցն, որք զսքանչելիս նորա բամբասէին: Եւ այնպիսի զայրացումն կամ ցատումն առաքինութիւն ասի, զի որպէս գործ առաքինութեան է ուրախակցիլ բարեաց, նոյնպէս առաքինութիւն է զայրանալ ընդդէմ չարեաց:

Բան. «Եւ էր այր մի, եւ վէմ մի եղեալ ի [վերայ նորա]» (Յի ԺԱ.38):

Մեկնութիւն. Աստ հինգ³ ինչ ճառէր վասն յարութեան Ղազարու եւ վասն ստուգութեան մեծ սքանչելեացն.

Առաջին է գերեզմանին գծագրութիւն, որ էր այր մի ի վիմէ փորեալ եւ խոր, զի բազում մարմինք կարէին անդ դնիլ, զի սահման էր յազգն Իսրայէլի՝ յերկիրն Երուսաղէմի, զի իւրաքանչիւր ազգ եւ ընտանիք կտրէին զգերեզմանս իւրեանց ի քարէ: Այնպէս էր եւ գերեզմանն Ղազարու, եւ ի վերուստ փակեալ կայր մեծագոյն վիմով, որով յայտնի ճշմարիտ մահն Ղազարու^{clviii}:

Երկրորդ. ճառէ զստուգութիւն սքանչելեացն, յորժամ ասէ¹.

¹ B ի ժամանակին

² C ãÇù □այ ի □երեզմանն

³ B եւթ

Բան. «Ի բաց արարէք զվէմդ» (Յի ԺԱ.39):

Մեկնութիւն. Նա, որ զմեռեալն ձայնիւ միայն յարոյց, ո՛չ տկարանայր ի բաց դնելով զվէմն, այլ ըստ Ոսկեբերանին՝ արար զայս, զի մի ասիցեն, որպէս վասն լուսաւորեալ կուրին, թէ՛ ո՛չ է սա նա, այլ նման է² նորա, զի յորժամ զլասցին ոտքն, որ ընթացան, ձեռքն, որ ի վեր առին, ռնգունքն, որ զհոտն էառ, վկայ լիցին Ղազարու յարութեան եւ յանդիմանեացն զնոսա: Եւ դարձեալ՝ տեսանելով զմեռեալն ի գերեզմանին կողմանեալ եւ զժահահոտութիւն ապականեալ մարմնոյն, ցուցանէր, թէ նա է³:

Եւ քանզի ոչ երբէք պատահեալ էր, որ չորեքարեայն յառնէր ի մեռելոց, վասն այն ասէ.

Բան. «Ասէ Մարթա. “Արդ հոտեալ է, քանզի չորեքարեայ է”» (Տես Յի ԺԱ.39):

Մեկնութիւն. Ոչ թէ կարծեալք ինչ ասաց զայս, այլ զի արէն էր նոցա յերկրորդ արն գնալ եւ աւժանել զմեռեալն եւ մինչ ի յեթներորդ արն գնալ ի գերեզմանն, եւ զհտէր, որ հոտեալ էր: Դարձեալ՝ ի կէտ բաժանման հոգւոյն շարժի մարմինն ի հոտիլ, եւ մինչ ի չորրորդ արն քակտին չորս տարերքն, որպէս ասացաւ ի վերոյ: Դարձեալ՝ չորս ար եթող ի գերեզմանի, զի այնու անյուսութիւն նոցա յայտնէր⁴, եւ այնու սէր եւ կարողութիւն Քրիստոսի առաւել յայտնէր⁵:

Իսկ բանն Մարթայի, թէ՛ չորեքարեայ է եւ հոտեալ, չորս կերպիւ մեկնեն վարդապետք. նախ՝ ասեն, թէ՛ ոչ երբէք էր լուեալ ի Սուրբ Գիրս, թէ չորեքարեայ մեռեալ յառնէ: Երկրորդ. ասեն թէ յուսահատութեամբ ասաց: Երրորդ. ասեն, թէ զարմացեալ էր: Չորրորդ. ասեն, թէ մասնաւոր յուսացեալ էր եւ մասնաւոր յուսահատեալ, զի հայելով ի կարողութիւն Քրիստոսի յուսայր եւ հայելով յերկարութիւն մահուն՝ յուսահատէր: Եւ նոյնպէս անկարաւտ ունէր զհաւատն, զի մի եւ նոյն զարութեան գործ է յարուցանել զնոր մեռեալս եւ զչորեքարեայն, վասն այն զթերութիւն նորա յանդիմանեաց Քրիստոս:

Բան. «Ո՛չ ասացի քեզ, [ե]թէ հաւատասցես⁶, տեսցես զփառսն Աստուծոյ» (Յի ԺԱ.40):

¹ Ը ասէ Յիսուս

² Ը ãÇùէ

³ A B ãÇùէ

⁴ Ը յայտ լիմէր

⁵ Ը սէր եւ կարողութիւն Քրիստոսի առաւել յայտնէր

⁶ Ը հաւատաս

Մեկնություն¹. Այսինքն² գփառաւոր զարութիւն Աստուծոյ ի յարութեան եղբարն քո: Եւ թէ ո՞ր ասաց զայս Քրիստոս, ոմանք ասեն այն է. «Եւ եմ յարութիւն եւ կեանք եւ թէ հաւատաս յայսմիկ» (Հմմտ Յի ԺԱ.25), եւ ոմանք ասեն, թէ այլ բազում բանս խաւսեցաւ Քրիստոս ընդ նմա, որք ոչ են գրեալ, յորոց մի է եւ այս:

Եւ յորժամ Քրիստոս երարձ զպակասութիւն հաւատոյ եւ յուսոյն Մարթայի, ապա կատարեն զհրամայեալն ի Քրիստոսէ, որպէս ասէ.

Վասն աղաւթից³

Բան. «Եւ իբրեւ ի վեր առին զվեմն» (Յի ԺԱ.41):

Մեկնություն. Երրորդ՝ ճառէ զստուգութիւն սքանչելեացն, որ էր աղաւթքն Քրիստոսի ի յարութիւն Ղազարու:

Բան. «Յիսուս ամբարձ զաչս իւր⁴ ի վեր» (Յի ԺԱ.41):

Մեկնություն. Վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ, թէ պարտ է աղաւթողին արտաքին նշան ինչ հանգաւոր ցուցանել: Երկրորդ. զի ուսուցէ, թէ պարտ է աղաւթողին զմիտքն յերկինս ի վեր առ Աստուած ունել, զի ասեն վարդապետք, թէ աղաւթք է ամբարձումն մտաց առ Աստուած: Երրորդ. ցուցանէ, թէ ի նմանէ առաքեցայ, եւ զամենայն ինչ ի նմանէ ունիմ:

Բան. «Հայր, գոհանամ զքէն, զի լուար ինձ» (Յի ԺԱ.41):

Մեկնություն. Ամենայն խնդրող նախ առնու եւ ապա գոհանայ, իսկ Քրիստոս յառաջ գոհացաւ վասն երեք պատճառի. նախ՝ վասն անցելոյն գոհանայ, զի ի սկզբանէ յղացմանն իւրոյ Աստուած Հայր լուար նմա, զոր կամեցաւ: Երկրորդ. զի ստոյգ գիտէր զլինելոցն եւ ոչ ունէր երկբայութիւն ի խնդրելն⁵: Երրորդ. ընդ մեզ արինակաւ իմասցուք, զի մեծատունք առաւել յաւժարին ի տալ, յորժամ զառաւել պարգեւսն յիշեցեն, թէպէտ Նա ի վեր է, քան զամենայն արինակս, վասն այն ասէ.

¹ A B ãÇù

² B ãÇù

³ C ãÇù վասն աղաւթից

⁴ A B ãÇù

⁵ C երկբայութիւն, վասն այն: Բան.

Բան¹. «Ձի լուար ինձ, եւ ես գիտէի, զի յամենայն ժամ լսես ինձ²» (Յի ԺԱ.42):

Մեկնութիւն. Քանզի բանական կամքն միշտ միաւորեալ էր³ ի կամսն Հար⁴ Աստուծոյ, վասն այն Աստուած միշտ լսէր նմա, այլ գիտելի է, զի բանական կամքն Քրիստոսի խոնարհեալ առ զգայական մասն, յորժամ կամեցաւ անցանել ի նմանէ բաժակ չարչարանացն,⁵ եւ այնպիսի կամացն ոչ միշտ լուաւ աստուածային կամաւքն: Իսկ ըստ Ոսկեբերանին այս է մեկնութիւն աղաւթիցն, որ նուաստ կարծէ գոլ, քան զՀայր. «Ամենայն ուրեք ցուցանէ Քրիստոս զգալուստն ոչ վասն փառաց ինչ ի մարդկանէ, այլ վասն փրկութեան մարդկան լինել, եւ այնչափ զմեծամեծսն⁶ բարբառէր, մինչ զմարդիկ ի հաւատսն⁷ հնազանդէր»:

«Եւ⁸ հիւսու զնոսա ի միասին»:

Լուծմունք⁹. Այսինքն¹⁰ զբարձրագոյն եւ զխոնարհագոյնքն միոյ ղիմացն ցուցանէր, եւ ստեղծանելն գործելն է: Եւ դարձեալ, յորժամ զաստուածայինսն գործէր, ընդ նմին եւ զմարդկայինսն, եւ յորժամ զմարդկայինս եւ զտկարս, ընդ նմին եւ զաստուածայինսն զաւրաւորսն, զի յորժամ ծնաւ ի կուսէն, որ մարդկութեան էր, աստղ ի յերկնից երեւեցոյց զԱստուածութիւն նորա, եւ յորժամ խաչեցաւ, լուսաւորքն խաւարեցան, նոյնպէս աստ. յորժամ կամեցաւ յարուցանել զՂազար, որ Աստուծոյ զաւրութեան էր գործ, նախ տրտմեցաւ եւ ելաց եւ աղաւթեաց, զի ցուցէ, թէ նոյն Աստուածն մարդ էր, եւ նոյն մարդն՝ Աստուած:

Բան. «Առեալ նա ի մէջ նոցա կանխէր»:

Լուծմունք¹¹. Այսինքն՝ ի մէջ տկարագունիցն:

Բան. «Եւ ոչ զնոյն բովանդակ բարբառի»:

¹ C ãÇù վասն այն ասէ. Բան.

² A B ãÇù

³ C ãÇùէր

⁴ A B ãÇù

⁵ C չարչարանաց

⁶ A B զմեծամեծս

⁷ A B ի հաւատս

⁸ A B Բան. «Եւ

⁹ A B մեկնութիւն

¹⁰ B ãÇù

¹¹ A B մեկնութիւն

Լուծմունք. Չտկարութիւն, այլ եւ զբարձրութիւն խաւսի վասն վերջնոցս:

Բան. «Եւ¹ ոչ դարձեալ զնոյն լռէ»:

Լուծմունք. Այլ խաւսի զխոնարհս, զի մի՛ գայթակղեսցին յայնժամ, զի որ կատարեալք են մտաւք ի հաւատս, մին բանն բաւական է նոցա հաստատութեան, ասէ, եւ այլն յայտնի է:

Թէ վասն է՞ր աղաւթեաց Քրիստոս

Նախ գիտելի է, զի աղաւթելն Քրիստոսի ոչ պատշաճի ընդ Աստուածութեան, այլ ընդ մարդկութեան, զի աստուածութեամբն Հար եւ Հոգւոյն հաւասար է եւ մարդկութեամբն մեզ է հաւասար: Դարձեալ՝ Արիոս ասէր Բանին աղաւթել, զի արարած ասէր զԲանն: Արդ, ընդ մեզ հաւասար աղաւթէ Քրիստոս եւ ընդ Հար հաւասար ընդունի զաղաւթս, որպէս այն, որ ինքն պատարագէ եւ Ինքն ընդունի զպատարագն, նոյնպէս եւ զաղաւթելն իմասցիս:

Իսկ աստ վասն բազում պատճառի աղաւթեաց. նախ՝ զի մի՛ կարծիցի յայլմէ աստուծոյ, այլ ի Հարէ Աստուծոյ առաքեալ: Երկրորդ. զի մի՛ կարծեսցեն հակառակ Աստուծոյ Հար: Երրորդ. զի մի՛ ասիցեն լուծիչ արինացն: Չորրորդ. զի շիջուցէ զնախանձ հրէիցն: Հինգերորդ. զի մի՛ կարծեսցեն, թէ Բեռդերուդա առնէ զսքանչելիսն: Վեցերորդ. զի մի՛ Աստուած էր յարէնս գրեալ² (Հմմտ Ելք Ի.3), վասն այն աղաւթէ, զի մի՛ երկու Աստուած կարծեսցեն: Եփներորդ. վասն խոնարհութեան մարմին զգենլոյն³, որպէս ասաց Ոսկերեանն: Ութերորդ. զի մեզ ուսուցէ զաղաւթս եւ զխոնարհութիւն ունել: Իններորդ. զի Հար Աստուածութիւն յայտնի էր ի մէջ նոցա, յայնժամ եւ Որդւոյն ի ծածուկ: Տասներորդ. զի կամաւ Հար էր, որով ցուցանի միակամութիւն ընդ Հար:

Ո՛վ չարափառ, եթէ զայս շունչ յաղաւթելոյն ընկալաւ Ղազար, իսկ զի՞նչ այն, զոր առանց աղաւթելոյ իշխանութեամբ յարուցանէր զՈրդի այրոյն (Հմմտ Ղկ Է.11-17) եւ զդուստր քահանայապետին (հմմտ Ղկ .40-56) եւ զաստել ծովուն (Հմմտ Մր Դ.35-41) եւ զայլ ամենայն բժշկութիւնսն, զոր կատարէր հրամայելով եւ ոչ՝ աղաւթելով: Այլ դու

¹ C ãçù

² C □րեալ յօրէնս

³ A B գ□ենլոյ

տես զլուրն ի Քրիստոսէ եւ իմա զպատճառն, զի ասէ. «Վասն ժողովրդեանս, որ շուրջ կան, առնեն, զի հաւատասցեն, թէ¹ դու առաքեցեր զիս»² (Յհ ԺԱ.42):

Դարձեալ՝ զհտեմ, ցուցանէ զհաւասար զհտոութիւն ընդ Հար, ըստ այնմ. «Որպէս զհտէ զիս Հար, զհտեմ եւ ես զՀար» (Յհ Ժ.15): Դարձեալ՝ լուար եւ լսես, զկամաց կատարելն ասէ, զի մի է կամքն Հար եւ Որդոյ: Եւ դարձեալ չորրորդ պատճառ եւ պիտանի միտք, զի լուար եւ լսես զանցեալ եւ զապագայն ասէ, իսկ այժմ ասէ առնեն, ինքնիշխանութեամբ եւ աստուածաբար:

Յետ այսաւրիկ ճառէ զՉորրորդ կերպ ստուգութեան սքանչելեացն, որ է կոչումն Ղազարու:

Վասն ձայնին Քրիստոսի

Բան. «Չայս իբրեւ ասաց Յիսուս, ի ձայն մեծ աղաղակեաց եւ ասէ³» (Յհ ԺԱ.43):

Մեկնութիւն. Եւ աստ լինի երկու հարց.

Առաջին. Թէ զի՞նչ է աղաղակն:

Պատասխան. Աղաղակն երեք կերպիւ իմանի. նախ՝ բազմախումն⁴ ձայնք ամբոխից աղաղակ կոչի: Երկրորդ. ձայն եւ բան եւ բարձր իղձք սրտին խառնեալ աղաղակ կոչի⁵: Երրորդ. ուժգին ձայնն աղաղակ կոչի: Իսկ աստ ոչ առաջինն, այլ երկուքն յարմարին, զի ձայնն՝ ի մարմնոյն, եւ բանն՝ ի մտացն, եւ աստուածային զարութիւն խառնեալ ի նոսա: Այլ եւ ուժգին եւ բարձր ձայնեաց, վասն այն ասէ. «Ի ձայն մեծ աղաղակեաց»:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր ձայնիւ աղաղակեաց, զի մեռեալն ոչ զգայ զձայնն:

Պատասխան. Ասեմք վասն տասն պատճառի. նախ՝ որպէս այլ ուրեք առնէր սքանչելիս կամաւք կամ բանիւ, կամ ձեռաւք, կամ մատամբ, կամ թքով եւ այլով: Եւ աստ ձայնիւն յարոյց զՂազար, զի Աստուած էր մարմինն եւ Աստուծոյ էր ձայնն, որ ի մարմնոյն: Երկրորդ. զի մի կարծիցեն, թէ կախարդութեամբ ինչ ասիցէ բան: Երրորդ. զի

¹ B եթէ

² A B օչն առաքեցեր զիս

³ A C օչն եւ ասէ

⁴ C բազմախումն

⁵ A B օչն աղաղակ կոչի

լսիցեն ամենայն ժողովուրդն եւ իմասցին ի նմանէ լինել զյարութիւն¹: Չորրորդ. զի ի ձայնէն ծանիցեն զաստուածային զարութիւն Իւր, զի ոչ որպէս մարգարէքն անուամբն Աստուծոյ, եւ ոչ որպէս առաքեալքն անուամբն Քրիստոսի յարուցանէին: Հինգերորդ. զի բարձգէ զկարծիսն, որք ասեն զհոգիս զառիւտալ ի գերեզմանս, եցոյց, թէ ի հեռուստ է, այսինքն՝ ի դժոխս, կոչէ դառնալ ի մարմինն: Վեցերորդ. զի բարձգէ զմոլորութիւն, որք ասեն զհոգիսն մեռեալ ընդ մարմնոյն, եցոյց, թէ կենդանի են հոգիքն եւ ի զգայութեան: Եւթներորդ. զի վստահէր յանձն Իւր եւ աներկբայ գիտէր, զի լինելոց էին հրաշքն: Ութերորդ. զի մեր ընտել սովորութեամբն տնայրիկն՝ ի բացուստ ձայնելով: Իններորդ. զի սաստիւ գոչմամբն Յիսուսի ահաբեկ եղեալ բարապանք դժոխսոցն եւ արձակեցին զհոգին յարգելեալ բանտէն: Տասներորդ. հնչումն ձայնին իջեալ ի յայր գերեզմանին եւ զապականեալ մարմինն նորոգեալ կենդանացոյց, եւ որպէս բանն ոչ մասամբ, այլ բոլոր բաժանի յամենեցուն սիրտն², նոյնպէս ձայնն Քրիստոսի բոլորն էր առ հոգին Ղազարու եւ առ մարմինն ի գերեզմանի եւ յամենեցունց լսելիսն:

Բան. «Ղազարէ՛, արի՛, եկ արտաքս» (Յի ԺԱ.44):

Մեկնութիւն. Չորս բառ է. մինն անուն եւ երեքն հրամայական բայ:

Ղազարէ՛ Ղազարոս, որպէս Ստեփաննէ՛ Ստեփաննոս: Եւ է վեց զիր կամ եւթն, որպէս Յիսուս Քրիստոս վեց եւ եւթ գրով դրոշմի: Իսկ որ ասէ՛ արի, մարմնոյն ասէ, որ անկեալ էր մահուամբ, եկ հոգին էր հեռացեալ, արտաքս՝ մարմինն ի գերեզմանէն եւ հոգին ի դժոխսոցն: Եւ տե՛ս, զի ոչ ասաց, թէ Հայր յարո՛ զսա, կամ՝ յանուն Հայր արի՛, այլ Ինքն իշխանաբար հրամայէ մեռելոյն իբրեւ կենդանի խաւսելով:

Եւ աստ լինի կրկին հարց.

Առաջին. Վասն է՞ր ի ձայնելն մի միայն Ղազար ել, զի բազում Ղազարք էին անդ:

Պատասխան. Նախ՝ զի միաւոր ձայնեաց. Ղազարէ, արի՛, եկ, եւ ոչ բազմաւոր՝ Ղազարք, արի՛ք, եկա՛յք: Երկրորդ. զի ակնարկութիւն աստուածային առ մինն եղեւ եւ ոչ առ բազումս:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր զՂազար կենդանացոյց եւ ոչ զայլս:

Պատասխան. Չի մեծատունն զՂազար խնդրեաց ի մեռելոց յարուցանել, զի հաւատասցեն եղբարքն (Հմմտ Ղկ ԺԶ.19-31), վասն

¹ B յարութիւն

² C սիրտս

այն փոխանակ Ղազար աղքատին յարոյց զՂազար սիրելին, եւ ոչ հաւատացին նոքա:

Չկնի այսմ դնէ զհինգերորդ ստուգութիւն սքանչելեացն:

Բան. «Եւ ել մեռեալն վաղվաղակի ոտիք կապելովք եւ ձեռաքն¹ երիգապնդաք եւ երեսաք վարշամակապատաք» (Տես Յի ԺԱ.44):

Չորս էր պատանք ազգին հրէից, այսինքն՝ վարշամակ գլխոյ եւ ձեռացն եւ ոտիցն եւ բոլոր մարմնոյն, սոյնպէս գՔրիստոս պատեցին ըստ արինացն հրէից, սոյնպէս եւ առ մեզ մին պատանքն զչորեսին մասն պատէ: Իսկ ասելն՝ երիգապնդ, այն է, որով պատեալ² էր կտաւեայ շառափոկաք, զի ստուգաբանութեամբ ասէ. էր գնա պնդեալ, կամ՝ որիշապնդաք: Եւ կրկին իրս նշանակէ. նախ՝ զի կապեալ է մեռեալն յամենայն գործոյ զգայութեանց³: Երկրորդ. զի նախահայրն մեր ոտիք գնաց ի ծառն եւ ձեռաքն եհատ զպտուղն եւ բերանովն եկեր, վասն այն զայն մասունսն⁴ կապեմք պատկառելով:

Եւ աստ լինի կրկին հարց.

Առաջին. Թէ զի՞նչ նշանակէ⁵ պատանք մեռելոյն:

Պատասխան. Կոչի պատանք, զի պատեալ է եւ կապեալ զամենայն զգայարանսն եւ ոչ ինչ կարէ գործել՝ ո՛չ չար եւ ո՛չ բարի, եւ զի կտաւն յերկրէ է եւ արուեստիւ գործեալ, ցուցանէ, թէ գոր ինչ գործեաց ոք յերկրի, զնոյն զգենու եւ զարդարի: Եւ զայլ արարողութիւն մեռելոյն զիս ի Հարցմունքն, տասներորդ գլուխն չորրորդ համարն^{clviii}:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր Փրկիչն առանց պատանաց յարեալ, եւ Ղազար՝ պատանաք:

Պատասխան. Նախ⁶ վասն ստոյգ յարութեան երկոցունց, զի պատանք Փրկչին ցուցանէր, թէ ստուգապէս յարուցեալ է եւ ոչ գողացեալ, եւ պատանք Ղազարու ցուցանէ, թէ ստուգապէս Ղազարն է եւ ոչ այլ ոք նման նմա, որպէս ասէ մեկնիչդ^{clix}:

Գարձեալ՝ խորհրդաւոր է, զի Քրիստոս յարեալ ի կեանս անմահ, ոչ էր⁷ պիտոյ պատանք նմա, որպէս եւ ոչ մեզ ի հանդերձեալն, իսկ Ղազար՝ ի կեանս ժամանակեայ, պիտոյ էր նմա ունել պատանս եւ

¹ C ել վաղվաղակի մեռեալն ոտիքն կապելեօք եւ ձեռաք

² A B պնդեալ

³ A B գայութեան

⁴ A B մասունս

⁵ A B զի՞նչ է

⁶ A B չիք

⁷ A B որ ոչ էր

ծածկոյթ մարմնոյ: Եւ բարոք ասէ. «Ել վաղվաղակի», զի զարութիւն Աստուծոյ ի նոյն վայրկենի եւ յանմասն բոպէի ներգործէ զհրաշս:

Եւ աստ երեք հրաշք ի միասին եղեւ. նախ՝ զի ընդ ասել ձայնին՝ յարեաւ: Երկրորդ. նոյն մարմնովն, որ եղաւ ի գերեզմանի, յարեաւ: Երրորդ. կապեալ ոտիք եւ երեսաւք եկն առ Քրիստոս, վասն այն հրամայեաց.

Բան. «Լուծէք զդա եւ թողէք երթալ» (Յի ԺԱ.44):

Մեկնութիւն. Երկու ինչ ցուցանէ. նախ՝ ըստ Ոսկեբերանին, զի լուծանելովն զպատանս եւ շաւշափելով ծանիցեն, թէ նա է, որ մեռաւ եւ յարեալն իսկ: Դարձեալ՝ զայս հրամայեաց Քրիստոս առ ի պատուել զպաշտանեայս Իւր:

Իսկ զի հրամայեաց Քրիստոս թոյլ տալ նմա երթալ, վասն երկու պատճառի. առաջին է ըստ Ոսկեբերանին՝ վասն խոնարհութեան, զի ոչ հրամայէ ընդ իւր շրջել եւ յայտնել զփառսն Քրիստոսի: Երկրորդ. զի ցուցցէ, թէ ճշմարիտ յարուցեալ է եւ ոչ առ աչաւք: Եւ այս յայտ է ի կենդանական գործոյն, որ էր շրջելն եւ ուտել, եւ որպէս ասէ ի սոյն Աւետարանիս, թէ՛ «Դազար մի էր ի բազմելոցն, որք ուտէինն» (Հմմտ Յի ԺԲ.2): Եւ դարձեալ այսու եցոյց, թէ ոչ միայն յարուցեալ էր ի կենդանութիւն, այլ ի կատարեալ զարութիւն մարմնոյն:

Թէ զինչ նշանակէր յարութիւն Ղազարու

Մեկնութիւն. Եւ գիտելի է, զի չորս նշանակութիւն ունի լուծումն եւ արձակումն Ղազարու.

Առաջին. նշանակէր զԱդամ ի կապից դժոխսոցն արձակելի¹ գալստեամբն Քրիստոսի, զի զղէմք եւ զքնութիւն Ադամայ ունէր Ղազարոս, որպէս ցուցաւ ի բանն, որ ասացաւ. «Եւ էր ոմն հիւանդ Ղազարոս»² (Յհ ԺԱ.1):

Երկրորդ. դարձեալ նշանակէ, զի որ ոք մեռանի հոգւով ի մեղս եւ կապէ զգործն նորա սատանայ, իսկ յորժամ յառնէ ի մեռելոց, արձակի կապն սատանայի, որով կարասցէ փոխանակ չարին բարի առնել:

Երրորդ. դարձեալ նշանակէ յարութեան մերում, որք ազատիմք յայնժամ յամենայն³ կրից մարմնոյ, որք աստ ըմբռնեալ տանջեն եւ կորուսանեն զհոգիս մեր:

Չորրորդ. դարձեալ ասեն այլ վարդապետք. Ղազարոս այս նշանակէ զայր մեղաւոր, զի Ղազարն թարգմանի աւգնեալ ի Տեառնէ, եւ յայնժամ աւգնեալ է այր ի Տեառնէ, յորժամ յԱստուծոյ շնորհս ինչ ընդունի: Եւ սա հիւանդանայ փորձութեամբ մեղաց, առանց կատարեալ հաւանութեան, եւ յորժամ հաւանի, յայնժամ մեռեալ ասի:

Եւ չորս ար ի գերեզմանի մնայ⁴ վասն չորս ընթացից մահու չափ մեղացն. առաջին է ներքին հաւանումն կամացն: Երկրորդ է արտաքին գործ մեղացն: Երրորդն՝ սովորութիւն ի մեղս: Չորրորդն է խստասրտութիւն, որ անգեղջ մնայ: Իսկ յարութիւն Ղազարու, որ եղև միայն ի Քրիստոսէ, նշանակէ զհեղումն շնորհաց ի հոգի մեղաւորին, իսկ լուծումն կապանացն, որ եղև սպասաւորութեամբ աշակերտացն, նշանակէ զքահանայական արձակումն, որ մեղաւորն ազատի յամենայն մեղաց իւրոց: Եւ այս լինի, յորժամ զայ ի մկրտութիւն կամ ի խոստովանութիւն մեղաց, զի մկրտութեամբն ազատիմք ի սկզբնական⁵ եւ յամենայն ներգործական մեղաց⁶, որպէս յայտ է ի չափ հասեալսն, նոյնպէս եւ որ զղջմամբ խոստովանի եւ սպաշխարէ, ազատի յամենայն գործոց մեղաց եւ ի պատժոցն: Եւ որպէս նախ յարեալ

¹ A չիք արձակելի, B մեղաց դժոխսոցն, C դժոխսոց արձակելի

² C չիք որպէս ցուցաւ ... հիւանդ Ղազարոս

³ B ամենայն

⁴ A B մնա

⁵ B ազատիմք սկզբնական մեղացն

⁶ A ãÇù մեղաց, B ներքործական

Ղազար ի մեռելոց եւ ապա արձակեցաւ, սոյնպէս պարտ է մեղաւորին նախ յառնել զղջմամբ եւ խոստովանութեամբ¹, եւ ապա քահանայն արձակէ ի մեղաց զղջացեալն եւ զխոստովանեալն², որ եւ զմեզ արձակեսցէ Քրիստոս յամենայն կապից մեղաց մերոց: Ամէն:

Իսկ յորժամ ճառեաց աւետարանիչս, թէ որպէ՞ս եղև յարութիւն Ղազարու, զկնի ճառէ, զոր ինչ հետեւեցաւ վասն այնմ յարութեան, որպէս ասէ.

Բան. «Բազումք ի հրէիցն» (Յի ԺԱ.45):

Մեկնութիւն. Աստ երկու իրս ճառէ, որ եղևն³ վասն այնմ յարութեան. առաջին՝ որքա՞ն առ մերձակայս, երկրորդ՝ որքա՞ն առ հեռաւորս, անդ. «Ժողովեցին քահանայապետքն եւ դպիրքն ատեան» (Տես Յի ԺԱ.47), քանզի ասէ Պաւղոս յերկրորդ Կորնթացիս. «Հոտ անուշ եմք Քրիստոսի⁴, ի մէջ փրկելոցն եւ կորուսելոցն. ոմանց ի մահ եւ ոմանց ի կեանս⁵» (Հմմտ Բ.Կր Բ.15-16), նոյնպէս եւ⁶ աստ վասն այսմ սքանչելեացս եղև, զի ոմանք ի հաւատս հաստատեցան եւ ոմանք ի չարն խստացան, սակայն առաջինն եղև ի սքանչելեացն ըստ ինքեան եւ երկրորդն ոչ ըստ ինքեան, այլ պատահմամբ:

Վասն առաջնոյն ասէ աւետարանիչս.

Բան⁷. «Բազումք ի հրէիցն, որ եկեալ էին առ մարեմանս⁸» (Յի ԺԱ.45):

Մեկնութիւն. Չի՞նչ նմա ազգական կային, ի նորա յանուանէ մարեմանք կոչին, որպէս յԻսրայէլէ իսրայէլեանք: Յիրաւի բազումք հաւատացին, զի մեծագոյն պատճառ ունէին հաւատալոյ, զի նշանս այս յայտնապէս ցուցանէր զաստուածային զարութիւն Քրիստոսի:

Բան. «Եւ ոմանք ի նոցանէ զնացին առ փարիսեցիս⁹ եւ պատմեցին [նոցա], զոր արար Յիսուս» (Յի ԺԱ.46):

Մեկնութիւն. Վասն սոցա վարդապետք ունին երկու կարծիս. նախ՝ որպէս բարեկամքն Քրիստոսի ասացին զայս փարիսեցոցն ի բաց բառնալ ի նոցանէ զբարկութիւն եւ զատելութիւն, որ ունէին վասն

¹ A B ãÇù եւ խոստովանութեամբ

² A B զմկրտեալն

³ A B որ են

⁴ A B Քրիստոսի

⁵ C ոմանց ի կեանս եւ ոմանց ի մահ

⁶ B ãÇù

⁷ B ãÇù

⁸ B C մարեմանս

⁹ B C փարիսեցիս

Քրիստոսի, եւ ոմանք ասեն, թէ շար ղիտաւորութեամբ առ ի զայրացուցանել զփարիսեցիսն ընդդէմ Քրիստոսի, եւ երկրորդս ճշմարիտ է, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ^{clx}:

Իսկ ներբողեանն Նանայի, որ վասն յարութեան Ղազարու, սոյնպիսի մտաւք է. նախ՝ ներբողէ զհիւանդութիւն, զննջել եւ զյառնելն Ղազարու, եւ ապա՝ զինչ է շահ եւ ազօտ մեզ կենդանեաց եւ մեռելոց, եւ ապա զգալն Քրիստոսի եւ որ ձայնիւ հրաշագործեաց, եւ յետոյ յորդորակ վասն յարութեան հասարակաց^{clxi}:

Բան. «Ո՛վ սիրելիք»^{clxii}:

Լուծմունք. զի Քրիստոս սիրեաց զմեզ որպէս զՂազար, վասն որոյ մեք կոչիմք:

Բան. «Ո՛վ հիւանդութիւն»^{clxiii}:

Լուծմունք. նախ՝ հիացական է, երկրորդ՝ եզական, որպէս ի սկիզբն ասաց. «Էր ոմն հիւանդ» (Յի ԺԱ.1), կենդանութեան յոյս ունէին քորքն Ղազարու, վասն որոյ ասեն. «Չոր Դու սիրէիր, հիւանդացեալ է» (Յի ԺԱ.3), եւ յարութեան նշանակ եղել առաւել քան զյոյս նոցա:

Բան. «Մահու ընդդիմարտիկ¹»^{clxiv}:

Լուծմունք. այն է, որպէս ասաց Փրկիչն. «Այն հիւանդութիւն ոչ է առ² ի մահ» (Տես Յի ԺԱ.4), եւ ոսոխ բանասարկուին այն է, որ ասաց. «Ձի փառաւորեցի Որդի Աստուծոյ այնուիկ» (Տես Յի ԺԱ.4):

Բան. «Ախտից բուժումն»^{clxv}:

Լուծմունք. զառաքելոց միտսն բժշկեաց:

Բան. «Հաւատոց հիմն»^{clxvi}:

Լուծմունք. որպէս ասէ. «Հաւատա՞ս այսմիկ³» (Յի ԺԱ.26):

Բան. «Թերահաւատից յանդիմանութիւն»^{clxvii}:

Լուծմունք. «Ո՞չ ասացի, թէ հաւատաս, տեսցես զփառսն Աստուծոյ» (Տես Յի ԺԱ.40):

Բան. «Ոչ հիւանդութիւն ասեմ, այլ հիւանդ մտաց առողջութիւն»^{clxviii}:

Լուծմունք. այն է, որ առողջացոյց զառաքեալսն՝ ասելով. «Որ զնայ ի տունջեան, ոչ զայթակղի» (Յի ԺԱ.9):

Բան. «Եւ ննջեցելոց կանգնումն»^{clxix}:

Լուծմունք. ասէ. «Ղազարոս ննջեաց, երթամ, զի զարթուցից զնա¹» (Յի ԺԱ.11):

¹ A B C մահուդ ի մարտիկ

² C առնաւ առ

³ B յայսմիկ

Բան. «Եւ յարութեան մեր պատկեր»^{clxx}:

Լուծմունք. զի նախ մեռաւ եւ ապա յարեաւ: Տե՛ս զկարգն, զի նախ հիւանդանամք եւ ապա ննջենք եւ ապա յառնենք:

Ասաց զներբողեանն Ղազարու, զկնի ասէ զի՞նչ է շահ եւ աւգուտ մեզ.

Բան. «Սքանչանայք ի նորահրաշ յարութիւն»^{clxxi}:

Լուծմունք. նոր էր չորեքարեայ յարութիւն, որպէս ի ծնէ կուրին լուսաւորելն, զի ոչ է եղեալ ի սկզբանէ եւ այլ ոչ լինի մինչ ի կատարած: Գիտելի է, զի սքանչանալն մտացն է, զուարթանալն՝ յերեսաց², եւ բերկրիլն՝ սրտից, զնոյն յոյսն ի մեզ հաստատեալ:

Այժմ ասէ զխնդութիւն հոգւոյն, զի խայտալն խնդալն է:

Բան. «Ողբայ մահ»^{clxxii}:

Լուծմունք. քազաւորեաց մահ յԱդամայ մինչեւ յարեանն Մովսիսի եւ ի Քրիստոս կործանեցաւ, եւ դժոխոց զարութիւն քակտեցաւ, որ զհզարն կապեաց եւ գտուն նորա ւաւերեաց Քրիստոս:

Բան. «Հրճուին նախաստեղծքն»³ ^{clxxiii}:

Լուծմունք. որպէս ասէ. «Եկն եւ եզիտ զնա չորեքարեայ» (Յի ԺԱ.17): «Ծափն»^{clxxiv} հոգւոյ եւ մարմնոյ ուրախութիւն է, «աւետարանելն»^{clxxv} է զգերեզմանս արհնել: «Չարիւորեալ»^{clxxvi} հոգւոյն, եւ «Դողալն»^{clxxvii} մարմնոյն, «Ծառ կենաց»^{clxxviii} Քրիստոս է, որ ասաց. «Ես [իսկ] եմ յարութիւն եւ կենաց» (Յի ԺԱ.25): «Մահաբեր ծառոյն գործն»^{clxxix} մահն է, «Թզենոյ տերեւն»^{clxxx} ապականութիւն:

Այժմ ներբողէ զճայնն աստուածային, զի չորիք ինչ ներգործեաց ի Ղազարոս. նախ՝ ի հոգի, երկրորդ՝ ի մարմինն⁴, երրորդ՝ յառնելն, չորրորդ՝ յարտաքս գալն, որպէս ասէ. «Ղազարէ՛, արի՛, ե՛կ արտաքս» (Յի ԺԱ.43):

Յետ այսարիկ դնէ զյորդորակ վասն հասարակ յարութեան մերոյ. «Լապտեր»⁵ ^{clxxxi} միտքս է մեր, եւ «անաւթն»^{clxxxii} մարմինս, «եղն»^{clxxxiii} ողորմութիւն եւ այլ բարի գործք, իւղավաճառք աղքատքն են: Տէրն հրամայէ. «Չոր արարէք միում [յեղբարցս այսոցիկ] ի փոքրկանց, ինձ արարէք»⁶ (Տես Մտ ԻԵ.40): Սողոմոն ասէ. «Կաշառել զդատաւորն»

¹ A B ãçù

² A B գուարթանալ՝ երեսաց

³ C նախաստեղծք

⁴ C ի մարմին

⁵ A C դապտեր

⁶ A B ãçù

(Հմնտ Ղկ ԺԲ.58), նախ այն է, որ ծածուկ քահանային խոստովանիմք, երկրորդ՝ տուրք աղքատացն, երրորդ՝ աղաւթքն, այլ եւ միայն խաւսել ընդ դատաւորն, յորժամ միայն քահանային խոստովանիմք, եւ լուծանել զմեղադրանս ապաշխարելն է, եւ փրկողին Քրիստոսի փառք յաիտեանս, Ամէն¹:

Աւետարանիչս նախ ճառեաց զչարախաւսելն ոմանց, այժմ ասէ, թէ որպէ՞ս խորհուրդ արարին վասն Քրիստոսի:

Բան. «Շողովեցին քահանայապետքն եւ փարիսեցիքն ասեան²» (Յհ ԺԱ.47):

Մեկնութիւն. Լուեալ սոցա զյարութիւն Ղազարու ի³ նախանձ շարժեցան առ ի մահն Քրիստոսի: Գիտելի է, զի քահանայապետքն էին ի ցեղէն Ղեւայ⁴, եւ փարիսեցիքն՝ ի ցեղէն Շմաւոնի, եւ վասն այս խորհրդոյս ասաց Յակոբ յԱրարածքն քառասուն եւ ինը. «Շմաւոն եւ Ղեւի եղբարք կատարեցին զանիրաւութիւնս [ի] կամաց իրեանց, ի խորհուրդս նոցա մի մտցէ անձն իմ» (Ծն ԽԹ.5-6):

Եւ խորհուրդս այս անարէն է վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի քահանայապետքն մեծ եւ գիտունք էին եւ փարիսեցիքն սուրբ երեւելին եւ արինապահք, վասն որոյ մեղք նոցա ծանրագոյն էր: Երկրորդ. զի զանմեղն դատապարտէին: Երրորդ. զի ոչ վասն հոգեւորաց, այլ վասն մարմնաւոր փառաց եւ ստացուածոց: Չորրորդ. զի յայտնի յատեան եւ ոչ ի ծածուկ մեղանշէին:

Չկնի ցուցանէ զտարակոյս նոցա:

Բան. «Զի՞նչ արացուք, զի այրն այն բազում նշանս առնէ» (Յհ ԺԱ.47):

Մեկնութիւն. Նախ ցուցանէ, թէ յայտնիք էին սքանչելիքն, զի ոչ կարէին ուրանալ: Երկրորդ. այսու երեւի, թէ պարտ էր Նմա առաւել հաւատալ, քան Մովսիսի, զի Մովսէս ոչ արար այնքան մեծամեծ նշանս, եւ ժողովուրդն հաւատաց նմա, ապա պարտ էր պատուել զնա իբրեւ զճշմարիտ Աստուած:

Եւ ընդդէմ այսմ հակառակէին.

Բան. «Եթէ թողումք զնա [այնպէս], ամենեքին հաւատան ի նա⁵» (Յհ ԺԱ.48):

¹ A B ãÇù յաիտեանս, Ամէն

² B յատեան

³ C ãÇù ի

⁴ C Ղեւեայ

⁵ A B ãÇù ի նա

Մեկնություն. Ըստ Ոսկեբերանին կամ էին այսու գծողովորդն ածել ի բարկություն եւ յատելություն Քրիստոսի, որպէս թէ գիտասցեն հռոմայեցիքն գծողովորդն զկնի նորա գնացեալ, յայնժամ կարծեն, թէ կամիմք տէրութեան նոցա հակառակիլ եւ զնա մեզ թագաւոր կացուցանել: Եւ այլք ասեն, թէ երկեան նոցա, զի մի ամենեքեան հաւատասցեն ի Նա, եւ յայնժամ ոչ մնայր ոք, որ զտաճարն կամ զքաղաքն պահեր ի ձեռաց հռոմայեցոցն¹, զի կարծէին զվարդապետութիւն Քրիստոսի ընդդէմ² տաճարին եւ արինացն նոցա լինել:

Բան. «Եւ գայցեն հռոմք³» (Յհ ԺԱ.48):

Մեկնություն. Հոմանուն է հռոմն, հռոմայեցիք վասն քաղաքին հռոմ կոչին, եւ յոյնք վասն կայսերն Հռոմայ հռոմ անուանին: Գիտելի է, զի մարգարէքն խոստանային զՔրիստոս գալ իբր զԹագաւոր, իսկ նոքա մոլորեալք ժամանակեայ թագաւոր կարծէին եւ հակառակ կայսերն⁴, եւ այս լինէր պատճառ ւաւերման, որպէս ասէ.

Բան. «Գայցեն հռոմք եւ բառնայցեն զազգս մեր եւ զտեղի» (Յհ ԺԱ.48):

Մեկնություն. Այսինքն⁵ քակտեցեն զտաճարն եւ զքաղաքն եւ ի գերութիւն վարեցեն գծողովորդն: Այսու յայտնի է կիրք երկիրդին մոլորեալ էր ի նոսա զդատումն բանական մասին:

Իսկ զկնի ճառէ զլուծումն այսմ տարակուսանաց:

Վասն քահանայապետից

Բան. «Սի ոմն ի նոցանէ, [անուն] Կայիափա, որ քահանայապետ էր տարւոյն» (Յհ ԺԱ.49):

Մեկնություն⁶. Գիտելի է, զի Աստուած հրամայեաց մի լինել ծայրագոյն քահանայապետ, որքն եւ ապրէր եւ ապա փոխէր, որպէս Ահարոն զԵղիազար ձեռնադրեաց եւ նա զՓենէհեզ, սոյնպէս եւ ի նորս Տէրն, յորժամ կամէր ամբառնալ, ձեռն եղ եւ արհնեաց զաշակերտսն եւ արար զնոսա երկրտասան կաթողիկոսունս:

¹ C հռոմայեցոց

² B դէմ

³ A B հռոմն

⁴ C կայսեր

⁵ B ãÇù

⁶ B ãÇù

Եւ յոյժ պատշաճ է միոյ ազգին մի լինել քահանայապետ վասն վեց պատճառի. նախ՝ վասն խորհրդական աւժմանն, որ ի միոյն ի բոլորն սփռի, ըստ այնմ. «Որպէս իդ, զի իջանէ ի գլուխ եւ ի մարունսն¹ Ահարովնի²» (Սղ ՃԼԲ.2) եւ այլն: Երկրորդ. վասն աւագութեան եւ վերակացութեան, որ ելանէ ի քահանայապետէն առ ժողովորդն: Երրորդ. վասն զգուշանալոյ ընդդէմ ամենայն որոգայթից եւ բաժանմանց, որպէս Աստուած մի է եւ խնամէ զամենայն արարածս, զի թէ երկուս կամ բազումք էին, եղծանէին մի գմիոյ աշխարհ: Չորրորդ. որպէս Քրիստոս մի է եւ երկուտասան առաքեալք, սոյնպէս կաթողիկոսին պարտ է մի լինել եւ երկուտասան արքեպիսկոպոսք ունել: Հինգերորդ. որպէս միոյ անձին մի է գլուխ, սոյնպէս եւ միոյ ազգի մի է կաթողիկոս: Վեցերորդ. որպէս միոյ հարսին մի է փեսայն, սոյնպէս միոյ վիճակին կամ միոյ³ ազգին մի է կաթողիկոս կամ եպիսկոպոս: Եւ երկուսն կամ երեքն ընդդէմ է ասացելոցս եւ յոյժ անվայելուչ եւ կորուստ հոգւոց: Եւ այս կարգս եղծեալ էր ի նոսա, զի բազումք լինէին քահանայապետ, որպէս այժմ առ մեզ, եւ վասն ազահութեան եւ փառասիրութեան յամենայն ամի նոր քահանայապետ լինէր, վասն այն ասէ. «Կայիափա⁴ քահանայապետ էր տարւոյն այնորիկ» (Տես Յի ԺԱ.49):

Եւ Աստուած թոյլ տար, զի այնպէս բաժանմունք լինէր ի մէջ հրէիցն վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի յայտնի նշանակ էր անկման այնմ ժողովրդեանն, ըստ այնմ. «Թագաւորութիւն բաժանեալ յանձն՝ աւերի» (Տես Սո ժԲ.25): Երկրորդ. զի ցուցցէ զմեծութիւն չարութեան իշխանաց եւ հովուաց այնմ ժամանակի: Երրորդ. էր ի պատուի եւ ի փառս Քրիստոսի, զի որքան դատապարտողքն բազումք⁵ լինին, այնքան փառք են դատապարտելոյն, թէ անմեղ լինի, իսկ Կայիափա աւզտակար համարէր զմահն Քրիստոսի:

Բան. «Դուք ոչինչ գիտէք, [եւ ոչ] բնաւ խորհել [իսկ]» (Յի ԺԱ.50):

Մեկնութիւն. Նախ զրգռէ զնոսա ի սպանանել զՅիսուս Քրիստոս⁶: Երկրորդ. ասէ թէ ամենայն մարդ, որ հանճար ունի, զհասարակաց բարին առաւել ընտրէ, քան զմասնաւորն, զի եթէ զայրս զայս թողումք, ամենայն ժողովորդն կորնչի, եւ թէ զՆա սպանանել տամք, ամենայն

¹ C ի մօրուս

² A B ãçù եւ ի մարունսն Ահարովնի

³ C ãçù

⁴ C Կայիափաս

⁵ A B բազում

⁶ A B սպանանել զՔրիստոս

ժողովուրդն պահեալ լինի, վասն այն բարի է, զի Նա մեռանիցի, թեպէտ եւ անմեղ է, որպէս ասէ.

Բան. «Լաւ է մեզ, զի այր մի մեռանիցի ի վերայ ժողովրդեանս, եւ մի՛ ամենայն ազգս կորիցէ» (Յի ԺԱ.50):

Մեկնութիւն¹. Նախ զայն ասէ, զի մի գայցեն հռոռնք եւ բառնան զազգս մեր²: Երկրորդ. նշանակէր, թէ մահն³ Քրիստոսի փրկութիւն լինէր⁴ մարդկան ազգի:

Հարց. Վասն է՞ր մահն Քրիստոսի փրկութիւն է մարդկան ազգի:

Պատասխան. Վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի գրեալ է ի նամոս թագաւորաց, եթէ զինք արեան թագաւորաց իւր թագաւորութիւն է^{elxxxiv}: Եւ քանզի Աստուած է Քրիստոս եւ Տէր ամենայնի, վասն այն մահն Նորա զինք եւ փրկանք է ամենայնի: Երկրորդ. զի անմեղ մեռաւ: Երրորդ. զի կամաւ մեռաւ, վասն այն մահն⁵ նորա փրկութիւն եղել ամենայնի, զի սոսկ մարդոյ մահ եւ որ մեղաւք մեռանի եւ ակամայն ոչ է այլոց փրկութիւն: Այսու յայտնի է, զի ախտ նախանձուն եւ երկիւղ կորստեան ազգին խափանեաց զընտրութիւն Նորա, զի բնաւ ոչ է մարթ սպանանել զանմեղն, զի այնու ոչ ինչ լինի հասարակաց բարի, այլ քակտումն եւ կորուստ, որպէս վասն սպանմանն Քրիստոսի քակտեցաւ տեղին եւ զերեցաւ ժողովուրդն եւ ի⁶ սուր անկաւ յետ քառասուն եւ երկու ամի չարչարանացն Քրիստոսի, ի Տիտոս եւ ի Վէսպիանոսէ:

Ապա դնէ առընթեր զլուծումն բանին Կայիափայ.

Բան. «Չայս ոչ յանձնէ ինչ ասաց» (Յի ԺԱ.51):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի⁷ ոչ զիտաց զինչ ասաց, զի մարգարէութիւնք էին վասն Քրիստոսի մահուանն: Երկրորդ. ոչ յանձնէ ասաց, այսինքն՝ դիտաւորութիւն նորա ոչ էր վասն հոգեւոր փրկութեան, որ եղել մահուամբն Քրիստոսի:

Բան. «Այլ զի քահանայապետ էր տարւոյն այնորիկ, մարգարէացաւ» (Յի ԺԱ.51):

¹ B ãÇù

² A B չիք զազգս մեր

³ B թէ մահն նշանակէր

⁴ C լինի

⁵ C մահ

⁶ B ãÇù

⁷ C թէ

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ վասն քահանայապետութեան¹ ամառայն յԱստուծոյ՝ առ ի յայտնել զբանս զայս:

Բան. «Թէ մեռանելոց է Քրիստոս ի վերայ ազգին» (Տես Յի ԺԱ.51):

Մեկնութիւն. Ասացաւ ի վերոյ, եթէ գթութեամբն ցուցանի, թէ Քրիստոս Աստուած է, եւ գթութիւն Քրիստոսի երեսի չորս կերպիւ, երեքն ասացաւ վասն յարութեան Ղազարոս եւ չորրորդն այս է, զի ըստ մարգարէութեան Կայիափա ընդունեցաւ զմահ վասն փրկութեան մարդկան: Արդ, մահն Քրիստոսի հասարակաբար աւգտակար էր² ամենայն ազգի՝ հրէից եւ հեթանոսաց, որք ժողովեցան ի մի հաւատ եւ ի մի³ հովիւ, որք բաժանեալք էին ի բազում կուռս եւ ի զանազան մեղս, որպէս յայտ է ի մեկնիչո՞^{clxxxv}, իսկ ազգ կոչին նմա⁴ հրէից ժողովորդն, որք էին ազգ Քրիստոսի ըստ մարմնոյ, զի Ինքն անձամբ իրով քարոզեաց նոցա եւ բազումք հաւատացին Քրիստոսի, իսկ աշակերտարքն քարոզեաց հեթանոսաց:

Բան. «Եւ ոչ ի վերայ ազգին միայն» (Յի ԺԱ.52):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ ոչ միայն վասն հրէիցն:

Բան. «Այլ [զի եւ] գորդիսն Աստուծոյ զգրուեալսն ժողովեցէ [ի մի]» (Յի ԺԱ.52):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ զհեթանոսս, որք որդիք Աստուծոյ ասին, ոչ զի յայնժամ որդիք էին, այլ զի լինելոց էին: Եւ դարձեալ՝ յայնժամն որդիք Աստուծոյ էին ըստ նախասահմանութեան Աստուծոյ, թեպէտ ոչ ըստ ներգործութեան:

Ապա զկնի ճառէ, թէ հաւանեցան հրէայքն բանիցն Կայիափայ:

Բան. «Ապա յայնմ արե խորհուրդ արարին, զի սպանցեն զնա» (Յի ԺԱ.53):

Մեկնութիւն. Ասէ Ոսկերբեանն. «Եւ նախ խնդրէին հրէայքն զՅիսուս սպանանել, այլ այժմ վճիռ հատին եւ կնքեցին համաձայնութեամբ ժողովոյն սպանանել զնա, որքան եւ շոյտ կարեն»:

Ապա ցուցանէ զգուշութիւն Քրիստոսի ընդդէմ այսմ հալածման.

Բան. «Եւ Յիսուս ոչ այնուհետեւ համարձակ շրջէր [ի մէջ հրէիցն], այլ զնաց [անտի] յերկիր մի, որ մերձ էր⁵ յանապատ, ի քաղաք [մի, որում անուն էր] Եփրայիմ, [եւ անդ լինէր] աշակերտարքն¹ [հանդերձ]» (Յի ԺԱ.54):

¹ A B քահանայութեան

² C է

³ A B ձգչն մի

⁴ A ամենայն

⁵ A B ձգչն մի, որ մերձ էր

Մեկնություն. Յիսուս ոչ վասն երկիւղի գնաց յանապատ, ուստի յայտ է, զի յետոյ եկն ի չարչարանս:

Այլ վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի դեռ չէր հասեալ ժամանակ չարչարանացն Քրիստոսի, նախասահմանեալն յԱստուծոյ², եւ խնդրէին սպանանել: Երկրորդ. զի մի ակամայ³ լիցի չարչարանքն, որպէս հրէայքն կարծէին, այլ եկն կամաւ ի չարչարանս: Երրորդ. զի յետ մեծամեծ⁴ նշանացն⁵ վասն յարութեան Գազարու գնաց յանապատ, զի մի փառաւորեսցի ի մարդկանէ, որպէս ցուցաւ վասն ի ծնէ կուրին եւ վասն անդամալուծին բժշկութեան: Իսկ Քրիստոս չոգաւ ի քաղաքն Եփրայիմ, զի սակաւ ժողովուրդ գոյր անդ եւ ոչ բազում ամբոխով, այլ աշակերտաւքն առանձին գնաց: Եւ անդ եկաց մինչեւ մերձեցաւ ժամանակ չարչարանացն, եւ զի ցուցցէ, թէ սակաւ աուրս եկաց անդ, ասէ.

Վասն վերջին Չատիկն

Բան. «Եւ մերձ էր Չատիկն հրէից» (Յի ԺԱ.55):

Մեկնություն. Չատիկն ազատութիւն լսի, եւ Պասքայն՝ անցիք: Ասացաւ երեք Չատիկն յառաջագոյն, այս չորրորդ⁶ Չատիկն է, յորում չարչարեցաւ Քրիստոս:

Հին Չատիկն գառամբն արինակէր զՆորս. նախ՝ որպէս զենմամբ գառինն ազատեցան յԵգիպտոսէ, եւ «Չատիկ մեր զենաւ Քրիստոս» (Ա.Կր Ե.7), որով ազատեցաք յեգիպտական խաւարէ: Երկրորդ. որպէս արեամբ գառինն աման սեամբ նոցա, որ նշանակէր զգայութիւնս մեր, որպէս ասէ մեկնիչը^{clxxxvi}, եւ զի պարտական էին ամենայն⁷ հրէայքն ի Չատիկն զալ յԵրուսաղէմ, վասն որոյ ասէ.

Բան. «Եւ բազումք ելին յԵրուսաղէմ ի գաւառէ անտի» (Յի ԺԱ.55):

Մեկնություն. Նախ՝ ի Հրէաստանէ, եւ դարձեալ՝ յԵփրայիմ գաւառէ, յորում Քրիստոս աշակերտաւքն եկն:

¹ A B ãçù

² B C Աստուծոյ

³ B յակամայ

⁴ C մեծա□ործ

⁵ B սքանչելեացն

⁶ B չորրորդ

⁷ B այսինքն

Բան. «Յառաջագոյն քան զՉատիկն, զի սրբեցեն զանձինս» (Յի ԺԱ.55):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի զպիտոյքն զնեցեն Չատիկն՝ ոչխար, զառն եւ այլն: Երկրորդ. զի սրբեցին, այսինքն՝ լուսցմամբ եւ պահաւք եւ գերծմամբ հերացն եւ աղաթիւք, զի արժանապէս ճաշակեցեն զգառն Չատիկն: Արդ, եթէ նոքա զանձինս սրբեն վասն արինակին, որքան առաւել պարտ է մեզ սրբել զանձինս աղաթիւք եւ բարի գործովք, զի արժանապէս ընդունիցինք զճշմարիտ գառն Աստուծոյ, այսինքն՝ զմարմինն Քրիստոսի¹, որպէս ասէ Պաւղոս. «Փորձեցէ մարդ զանձն իր²» (Ա.Կր ԺԱ.28) եւ այլն: Եւ աստի յայտնի է, զի կարի մոլորեալ են նեստորականքն եւ Յակոբիկ ստորիք եւ այլք, որք ոչ խոստովանին եւ ասպա ճաշակեն զմարմինն Քրիստոսի³, զի քան զհրէայսն եւ զխաչահանունսն անհաւատագոյնք երեւին:

Բան. «Խնդրէին զՅիսուս եւ ասէին [ընդ միմեանս, մինչ կային ի տաճարին, զիա՞րդ թուի ձեզ, եթէ] ո՞չ գայցէ ի տան այսր» (Յի ԺԱ.56):

Մեկնութիւն. Կրկին է իմացումն. ոմանք ասեն, թէ ի բարեկամացն էին Քրիստոսի եւ փափագանաւք խնդրէին զվարդապետութիւն եւ զլուր սքանչելեացն Քրիստոսի, եւ զարմանային, թէ զիա՞րդ ոչ է եկեալ յուսուցանել⁴ զբազմութիւն ժողովրդոց⁵, իսկ ոմանք ասեն, թէ ի հակառակացն էին, որք խնդրէին զնա սպանանել, որպէս ասէ մեկնիչը^{clxxxvii}: Սակայն առաջի տեսութիւն ի ճահ թուի քան զվերջինս⁶, զի սոքա ի գաւառէ ասին գալ, ուստի երեւի, զի ոչ էին դաւաճանողք Քրիստոսի, որպէս երուսաղէմացիք⁷:

Բան. «Պատուէր տուեալ էր, զի գուշակեցեն զմմանէ» (Տես Յի ԺԱ.56):

Մեկնութիւն. Պատասխանի տայ աւետարանիչս տարակուսելոցն, թէ վասն չարութեան հրէիցն առ ժամանակ մի տեղի էր տուեալ, եւ գուշակելն, այսինքն՝ զգուշանալ կամ մատնել, կամ ցուցանել, կամ ջաշուշել լսի:

Վասն մարգարէութեան Կայիափայ

¹ C ãÇù այսինքն ... Քրիստոսի

² A B ãÇù

³ C Տեսուն

⁴ A B C ի յուսուցանել

⁵ C ժողովրդոց

⁶ B վերջինսն

⁷ C երուսաղէմացիքն

Աստ խնդրի, թե Կայիափա¹ է՞ր ճշմարիտ մարգարե: Երեւի թե՛ այո, վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի Բաղասամ² ճշմարիտ մարգարե գրի ի Թիւքն (Թւ ԻԲ, ԻԳ), եւ նա էր այր չար, սոյնպէս եւ Կայիափա էր այր չար եւ ճշմարիտ մարգարե, զի մարգարեութիւն երբեմն չարեացն պարզելի յԱստուծոյ: Երկրորդ. զի բնաբանս ասէ, զի մարգարեացաւ, թէ Յիսուս մեռանելոց էր (Հմմտ Յի ԺԱ.51): Արդ, թէ ոչ է մարգարե, բան Աւետարանիս ի դերեւս³ ելանէ: Ընդդէմ այսմ առարկի, զի Կայիափա սուտ ասաց, ապա ուրեմն ոչ է⁴ մարգարե, քանզի նա թշնամեացն Քրիստոսի ասաց, թէ լաւ է ձեզ, զի մեռանիցի այր մի, իսկ մահն Քրիստոսի ոչ եղեւ աւգտակար սպանողացն զնա, եւ ճշմարիտ մարգարե՞ն ոչ ասէ սուտ, ապա ուրեմն Կայիափայոչ էր մարգարե:

Պատասխան ասեն նոյն վարդապետքն, եթէ երկու իրս խնդրին ճշմարիտ մարգարեին. առաջին՝ զի ունիցի ճշմարիտ ճանաչումն իրաց ինչ, որ անյայտ է յայլ⁵ մարդկան առ որ բնակէ, զի թէ որ ունիցի երեւումն ինչ, այլ ոչ ճանաչէ զճշմարիտ նշանակութիւն, ոչ ասի մարգարե, որպէս երազատեսքն, որպէս փարաւոն (Հմմտ Ծն ԽԱ) եւ Նաբուգոդոնոսոր (Հմմտ Գն Բ) տեսին զերազսն եւ ոչ իմացան զնշանակութիւնսն, ոչ են մարգարե, իսկ Յովսէփ եւ Գանիէլ, որք իմացան զնոյնն, մարգարեք ասին: Երկրորդ. խնդրի առ ի մարգարե գոյ, զի ճանաչումն անյայտ իրին միջնորդութեամբ բարի հոգւոյն լինիցի, զի մի ի պարզեաց հոգւոյն զմարգարեութիւն թուէ առաքեալ, իսկ թէ ի չար հոգւոյն լինի ճանաչումն իրին, գոր յայտնէ սատանայ այնմ⁶ մարդոյ, ոչ ասի ճշմարիտ մարգարե պարզաբար, այլ բառ ինչ նուաստական բաղադրեալ, որպէս ասի. «Մարգարե Բահադու» (Հմմտ Գ.Թգ ԺԸ.22), կամ բարձանց, կամ անդառի եւ այլ սոյնպիսիք: Չոր արիւնակ մարդ մեռեալ ոչ ասի մարդ պարզաբար⁷, նոյնպէս եւ աստ, իսկ յորժամ խնդրի, թե Կայիափաս մարգարե է, ասենք, թէ ոչ է ճշմարիտ մարգարե, զի ոչ ունէր զանյայտ ճանաչումն չարչարանաց Տեառն, որ լինելոց էր

¹ C Կայիափաս

² A B Բաղասամ

³ B թերեւս

⁴ B էր

⁵ B այլ

⁶ B յայնմ

⁷ C անպարզաբար այլ բառ ինչ ... մարդ պարզաբար

վասն փրկութեան ազգի մարդկան, այլ միայն դիտաւորութիւն նորա էր¹ առ ի թոպիր տալ վասն մահուն Քրիստոսի, զի սպանցեն զնա վասն երկիւղի հռովմայեցոցն: Սակայն որպէս ասեն վարդապետք, թէ Հոգին Սուրբ, առանց գիտութեան Կայիափայ, շարժեաց զլեզու նորա, զի բանն նորա նշանակէր զմահն Քրիստոսի, որ վասն փրկութեան մարդկան, սակայն ինքն ոչ ասի ճշմարիտ մարգարէ, զի առանց գիտութեան իրոյ ասաց զբանն, որպէս եւ էշն Բաղասամու ոչ ասի բանական կենդանի, թէպէտ յաղեալ խաւսեցաւ բան, որպէս ասէ ի Թիւքն՝ քսան եւ երկու (Հմմտ ԹՎ ԻԲ.21-35), զի բանքն այն ոչ էր ըստ ներքին ճանաչման իշոյն, այլ յաստուածային ներգործութենէն, նոյնպէս եւ աստ Կայիափա խորհեցաւ ի յատուկ մտածութենէ եւ ըստ ազդեցութեան² սատանայի վասն մահուանն Քրիստոսի, սակայն բան նորա, որ նշանակէր զչարչարանսն Քրիստոսի վասն փրկութեան մարդկան, ոչ ճանաչեցաւ ի նմանէ, ապա յայտ է, զի ըստ նշանակութեան բանն նորա մարգարէական էր, այլ ինքն ոչ ասի մարգարէ, զի ոչ ճանաչէր զմարգարէական բանն իր, որպէս ասէ Ոսկեբերանն. «Մարգարէացաւ ոչ գիտելով զի՞նչ ասէր, քանզի³ շնորհքն Աստուծոյ միայն ի բերանն նորա պատշաճէր», նոյնպէս եւ այլ վարդապետք ասեն:

Աստ կարեն առարկել, եթէ մի եւ նոյն գործն ոչ կարէ լինել յերկուց հակառակաց⁴ պատճառ, իսկ շարժումն լեզուին Կայիափայ եւ ձեւ բանի նորա ըստ այսմ լինէր յերկուց հակառակ պատճառաց⁵, այսինքն՝ ի բարի դիտաւորութենէն Աստուծոյ եւ ի չար դիտաւորութենէն Կայիափայ:

Պատասխանեն վարդապետք, թէ մի եւ նոյն քար կարէ ըստ բնութեան ի վայր շարժիլ յիւրն բնական ծանրութենէ եւ ի կամաւոր շարժմանէ մարդոյն, որ ի վեր արկանէ զքարն, նոյնպէս լեզուն Կայիափայ յԱստուծոյ շարժեալ խաւսեցաւ զբանն եւ ընդ նմին ի չար դիտաւորութենէ եւ ի կամացն նորա: Եւ դարձեալ արիւնակ, որպէս բազում շարժողք կարեն ի միասին զմի նաւ շարժել⁶, նոյնպէս բազում

¹ Ը դիտաւորութիւն էր

² Ա Բ ազդեցութեանցն

³ Ը զի

⁴ Ա Բ հակառակ

⁵ Բ ձՇն իսկ շարժումն լեզուին ... յերկուց հակառակ պատճառաց

⁶ Բ ձՇն խաւսեցաւ զբանն եւ ... զմի նաւ շարժել

ազդմունք կարեն ի մի իրս մի շարժումն առնել, թեպէտ մինն շարժէ չար դիտաւորութեամբ, եւ միսն՝ բարի:

Երկրորդ. կարէ ոք առարկել, թէ ոչ է յայտնի ի բնաբանէս, թէ Կայիափայ Հոգով Սրբով մարգարեացաւ, այլ թուի, թէ չար հոգովն, որպէս ասեն ոմանք:

Պատասխանեն վարդապետք, թէ բնաբանս առաւել ցուցանէ, թէ Հոգով Սրբով մարգարեացաւ վասն չորից. նախ՝ վասն քահանայական ւածմանն եւ պատուոյն: Երկրորդ. զի մեծ փառք Քրիստոսի է, զի Կայիափայ Հոգովն Սրբով մարգարեացաւ զփրկութեան մահն Քրիստոսի, քան թէ սատանայի: Երրորդ. զի յայտնութիւն սատանայի ոչ ասի մարգարեանալ, որպէս աստ ասէ: Չորրորդ. ոչ է հաւատալի, թէ սատանայ կաման իր յայտնէր զազատութիւն մեր մահուամբն Քրիստոսի, ապա յայտնի է, զի Հոգովն Սրբով մարգարեացաւ, թեպէտ ոչ զիտէր՝ զի՞նչ ասէր:

Արդ, պատասխանեսցուք առ երկու առարկութիւնսն, որ ի սկիզբն եղան: Վասն առաջնոյն տոյնպէս ասեմք. թեպէտ Բաղասամ¹ չար էր, սակայն ճշմարիտ ճանաչումն ունէր անյայտ բանից, որպէս գրեալ է ի Թիւքն քսան եւ երեք: Իսկ զայնպիսի ճանաչումն ոչ ունէր Կայիափայ, վասն որոյ ոչ էր մարգարէ, վասն պակասութեան ճանաչմանն եւ ոչ վասն չարութեան: Առ երկրորդն ասեմք, զի Կայիափայ² մարգարեացաւ, որպէս ասէ ւաւետարանիչս, այսինքն՝ բան մարգարեական ասաց, սակայն ոչ յանձնէ իւրմէ, այլ Հոգով Սրբով առանց գիտութեան Կայիափայ, վասն որոյ եւ ոչ ասիւր մարգարէ: Ապա յայտ է լուծումն բանիդ, որպէս ցուցաւ համառատաբար:

Այսքան առ այս:

¹ A B Բաղամ, C Բաղասամ ճշմարիտ

² C Կայիափաս

արարին նմա ընթրիս եւ Մարիամ ամեալ նարդու իւղ եւ էաւծ գոտս նորա (Հմմտ Յի ԺԲ.3): Երկրորդ. փառաւորեցաւ ի հասարակաց ժողովրդեանէ, որպէս անդ. «Իբրեւ գիտաց ժողովորդ բազում ի հրէիցն¹, թէ անդ է» (Յի ԺԲ.9): Երրորդ. փառաւորեցաւ ի հեթանոսաց². «Էին անդ³ ոմանք եւ հեթանոսք յելելոց անդր» (Յի ԺԲ.20): Եւ սոյնպէս է կարգ Աւետարանիս մանր քննութեամբ:

Երկրորդ. գիտելի է, զի որ որ հաւասարի Աստուծոյ տէրութեամբ եւ թագաւորութեամբ, Աստուած է, իսկ Քրիստոս սոյնպէս հաւասարի Աստուծոյ, ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է:

Եւ զի Քրիստոսի թագաւորութիւն եւ գտէրութիւն⁴ ցուցանէ չորս կերպիւ. առաջին է պատուով ընդունելն, որ յԵրուսաղէմ յաւանակաւ ընթանալովն⁵ պատուեցին զնա (Հմմտ Յի ԺԲ.12-19): Երկրորդ. վկայութեամբ նոցա, որք ընդառաջ ընթացան, որպէս ասէին. «Արհնեալ եկեալ, թագաւորդ Իսրայէլի» (Տես Յի ԺԲ.13): Երրորդ. վկայութեամբ մարգարէին, զոր առնու աւետարանիչն՝ ասելով. «Ահա թագաւոր քո գայ» (Յի ԺԲ.15, Չք Թ.9): Չորրորդ. հայրական փառաւորութեամբ, որպէս ասէ. «Հայր, փառաւորեա՛՞ զՈրդի քո⁷» (Յի ԺԷ.1):

Երրորդ. գիտելի է, թէ վասն է՞ր վեց արուրք յառաջ եկն ի Բեթանիա:

Ասեմք վասն չորս⁸ պատճառի⁹. նախ՝ զի գիտացեն, թէ սա նա է, որ ի վեց արն արար զամենայն արարածս եւ այժմ ի վեցերորդ արն նորոգէ վերստին:

Երկրորդ. զի զկարգ իսաչելութեան խորհրդով արասցէ, զի նախ¹⁰ ի կիրակէն գայր յԵրուսաղէմ եւ յերկուշաբաթին անէծ զթգենին (Հմմտ Մր ԺԱ.12-14), որ նշանակէր զանպտուղ ազգն հրէից, եւ յերեքշաբաթին պատմէր զխորհուրդ կատարածի (Հմմտ Մր ԺԱ.20-25), եւ ի չորեքշաբթին յայտնեաց զմատնութիւն, եւ ի հինգշաբթին զառն

¹ A ի հրէից

² C հեթանոսաց, անդ.

³ B ãÇù «Իբրեւ □իտաց ժողովորդ ... ի հեթանոսաց. «Էին անդ

⁴ B ãÇù եւ գտէրութիւն

⁵ B ընդունելովն

⁶ A փառաւորեա

⁷ A ãÇù քո

⁸ A ãÇù

⁹ B ãÇù վասն չորս պատճառի

¹⁰ A B նախ զի

արինակին զենաւ եւ ի միւս արն առ ընթեր մմին ճշմարիտ գառն Քրիստոս զենաւ¹, եւ այնպէս ճշմարտութիւն հետեւէր արինակին:

Շրրորդ պատճառ, զի նորագոյն իմն իր կամի ցուցանել, զի ամենայն ուրեք հետիոտս շրջէր, իսկ այժմ՝ յաւանակաւ, զի մարգարէութիւն լցցի Չաքարիայի. «Ուրախ լեր յոյժ, դուստր Սիովնի» (Տես Չք Բ.10), եւ այլն, «Չի ահա թագաւոր քո գայ առ քեզ², [արդար եւ փրկիչ], նոյն աղբատ եւ հեծեալ ի վերայ իշոյ» (Չք Թ.9):

Չորրորդ. յառաջագոյն վասն այն գայ, զի զլուրն լուեալ էին վասն յարութեան Ղազարու, այժմ գայ ի նոյն Բեթանիա, զի յայտնի լիցի, թէ սա է, եւ³ որ հաւատասցեն ի նա, որպէս ասէ մեկնիչդ:

Չորրորդ. զհետելի է, թէ ո՞ր է ար յարութեան Ղազարու: Ասենք, թէ ոչ է յայտնի ի բնաբանէս, այլ ասեն վարդապետք, թէ ի շաբաթի ար էր, որպէս զամենայն բժշկութիւնս ի շաբաթի կատարէր, ապա յայտ է, զի յանցեալ շաբաթին յարոյց զՂազար եւ գնաց յԵփրայիմ քաղաք եւ սակաւ մնացեալ անդ, զի մերձ էր Չատիկն: Դարձեալ ի միւս շաբաթին եկն ի Բեթանիա, ուր զՂազար յարոյց եւ այլ իմն պատճառ, զի շաբաթն Լուսաւորչին, յորում զելն ի վիրապէն տաւնենք սրբոյն Գրիգորի, է յարութիւն Ղազարու ի գերեզմանէն: Եւ տաւնն Ղազարու, յորում եկն դարձեալ ի Բեթանիա՝ վեց ատուրքք յառաջ, եւ ի միւս շաբաթն՝ յարութիւն Քրիստոսի: Եւ սոյնպէս երեք շաբաթդ գերեք յարութեան խորհուրդն նշանակեն, այսինքն՝ Լուսաւորչին եւ Ղազարու եւ Տեառն մերոյ: Եւ դարձեալ պատճառ, զի հնգետասան ատուրք յառաջ քան զխաչն յարոյց զՂազար, ուստի յայտ է, զի հնգետասան ամ ապրեցաւ յետ յարութեան, որպէս Եզեկիա (Հմմտ Գ.Թգ Ի.1-7): Եւ սոյնպիսի քառասուն ատուրք յառաջ քան զխաչն այլակերպեցաւ, ուստի յայտ է, զի յետ յարութեան քառասուն ատուր տաւնենք այլակերպութեան, իսկ զգալն, յորժամ եկն յԵփրայիմ քաղաքէ, պատմէ Մարկոս. «Եւ զան յԵրիքով» (Մր Ժ.46) եւ անդ աշակերտի Չակքէնու⁴ մաքսաւոր (Հմմտ Ղկ ԺԹ.1-10), եւ ի ճանապարհին զԲարտիմէնու կոյրն լուսաւորէ (Հմմտ Մր Ժ.46-52), եւ բազում ժողովրդաւ⁵ գայ ի Բեթանիա, եւ գտեալ զէշն ի միւս արն, նստի ի վերայ եւ մտանէ յԵրուսաղէմ: Այսքան ի վերայ չորս հարցմանցն:

¹ B ăÇù եւ ի միւս արն ... Քրիստոս զենաւ

² A B ăÇù քո □այ առ քեզ

³ C ăÇù եւ

⁴ A Չաքէնու

⁵ C ժողովրդովք

Բան. «Եւ արարին [անդ] նմա ընթրիս» (Յի ԺԲ.2):

Մեկնութիւն. Չոր ի ճաշուն մինչ ի հասարակ արն ուտեն, զայն ճաշ կոչեն Սուրբ Գիրք, եւ զոր յայնմ ժամու մինչեւ յերկուուն, զայն ընթրիս կոչեն:

Գիտելի է, զի վասն¹ չորս պատճառի արարին նմա ընթրիս. նախ՝ զի Յիսուս եկն ի Բեթանիա յաւուր շաբաթոջ նախքան զՉատիկն:

Եւ արն այն պատշաճէր ընթրեաց վասն կրկին պատճառի. նախ՝ վասն տաւնին շաբաթուն: Երկրորդ՝ զի հրէայքն ի տասն նիսան ամսոյ զգառն Չատիկի տան արգելեալ պահէին եւ յիններորդ արն այնմ ամսոյ, յորմէ մինչեւ ի Չատիկն վեց ատուրք էին, հրէայքն մեծ ճաշ պատրաստէին, իբր սկիզբն տաւնի զայն արն արարեալ:

Երրորդ պատճառ. զի ընթրիս արարին Քրիստոսի իբր ի ճանապարհէ եկեալ եւ աշխատեալ:

Չորրորդ. վասն ուրախութեան յաղագս յարութեան Ղազարու արարին ընթրիս, զի յետ յարութեան² առ նոսա³ սակաւ ինչ մնացեալ էր, եւ գնացեալ զհետ Յիսուսի յԵփրայիմ: Եւ ընթրիսս այս եղև ի տան Սիմոնի բորոտի, որպէս պատմէ Մատթէոս եւ Մարկոս (Հմմտ Մտ ԻԶ.6, Մր ԺԳ.3): Եւ բորոտ ասի, զի նախ բորոտ էր եւ ի Քրիստոսէ բժշկեալ, եւ վասն յիշատակի սքանչելեացն անուն բորոտութեան մնացեալ էր:

Եւ Սիմոնս այս դրացի եւ սիրելի էր Մարթայի, վասն այն Մարթա ի տան նորա սպասաւորէր վասն երեք պատճառի. նախ՝ վասն բարեկամութեան, որպէս սովոր են առնել մարդիկ ի տան սիրելեաց իւրեանց: Երկրորդ. վասն պատուոյն Քրիստոսի, որ անդ⁴ ընթրէր: Երրորդ. վասն Ղազարու, զի բազմեալ էր ընդ Քրիստոսի եւ հրաւիրեալ ի Սիմոնէ յընթրիսն⁵: Եւ այս եղև, զի ճշմարիտ ցուցանէ զյարութիւն նորա, որպէս յորժամ Ինքն յարեաւ ի գերեզմանէն, եկեր ընդ աշակերտսն, զի ցուցցէ զճշմարիտ յարութիւն:

Այժմ ճառէ յատկաբար զսպասաւորութիւն Մարիամու.

Վասն ամսանելոյն իւղով

¹ C ăçù

² B յետ յարութեան Ղազարու

³ B ăçù առ նոսա

⁴ C ăçù

⁵ C հրաւիրեալ Սիմոնի յընթրիսն

Բան. «Իսկ Մարիամ առեալ լիտր մի իւղոյ¹» (Յհ ԺԲ.3):

Մեկնութիւն. Այս մասն յերիս բաժանի, զի նախ ճառի² սպասաւորութիւն Մարիամու: Երկրորդ. Յուդայի տրտմութիւն եւ բաճրասանքն. «Ասէ մի ոմն յաշակերտաց անտի» (Յհ ԺԲ.4): Երրորդ. յանդիմանութիւն Քրիստոսի, անդ. «Ասէ Յիսուս. “Թոյլ տուք դմա”» (Յհ ԺԲ.7):

Վասն առաջնոյն ասէ. «Իսկ Մարիամ առեալ լիտր մի իւղոյ»:

Մեկնութիւն. Մարիամս այս քոյր էր Ղազարու եւ Մարթայի, եւ զհոլովն անկատար առնու, զի «Մարեմայ» ասէ եւ ոչ՝ Մարիամու, զի մի կարծեսցես, թէ Աստուածածինն էր: Եւ վասն մարիամանց եւ վասն աւժանող կանանց ասացաւ ի հիւանդութիւն Ղազարու:

Բան. «Առեալ լիտր մի իւղոյ նարդեան ազնուի մեծագնոյ» (Յհ ԺԲ.3):

Մեկնութիւն. Լիտր մի ցուցանէ զքանակութիւն իրին, բայց ոչ է պարտ իմանալ, թէ իւղն այն թանձրանիթ էր, որպէս այն, որ աւժանեն զվերսն, կամ այս, որ առ մարդիկ պաշտի, այլ անասր եւ պարզ եւ վճիտ, զի անմարթ էր թանձր եւ յախնթոր իւղով աւժանել զգլուխն Քրիստոսի:

Եւ իւղ կոչի, զի աւժանելիք էր պատուական եւ յանուշահոտ յիրէ հանեալ, որպէս վարդեջոր հանեալ ի վարդէ:

Նարդեան ասէ զնարդուն, ոմանք ասեն է ի հնդիկս ծառ, որ զճիւղն կտրեն եւ ի շիշ կալնուն, որպէս պալասանի, եւ արտասուքն իջանէ եւ լնու զշիշն, եւ կամ ի բնական թորմանէ ի ժամանակի ինչ, եւ ոմանք ասեն, թէ նարդոսն խոտ է դալար, սեւագոյն եւ անուշահոտ, եւ ընդմէջն ելանէ իբրեւ զհասկ մի, եւ զայն առնուն եւ եփեն, եւ զաւրութիւն սորա է նախ զովացուցիչ, երկրորդ՝ անուշահոտ, երրորդ՝ ջարդեալ եւ տրորեալ անդամոց հաստատիչ:

Ազնիւ ասելն նախ ցուցանէ զպարզութիւն, երկրորդ՝ զի պատուական է:

Եւ մեծագին ասէ, զի աւժումս այս առաւել արժէր, քան զերեք հարիւր դենար, ասէ Մարկոս (Հմմտ Մր ԺԳ.5):

Բան. «Էւած գոտս նորա եւ հերով իրով³ մաքրեր» (Տես Յհ ԺԲ.3):

Մեկնութիւն. Ո՛չ միայն գոտսն, այլեւ զգլուխն էւած, որպէս ասէ Մատթէոս եւ Մարկոս (Հմմտ Մտ ԻԶ.7, Մր ԺԳ.3), զի բազում ինչ

¹ A B ãçù

² C ճառէ

³ A ãçù, C հերովն իրով

կամաւ ոչ գրեցին աւետարանիչքն զգործոցն եւ զբանիցն Քրիստոսի, որպէս ասէ ի վերջս¹ Աւետարանիս (Հմմտ Յի Ի.30-31): Եւ զոտսն աւծանէր, զի Քրիստոս աշխատեալ էր ի² հետիոտս ընթացիցն, այլ³ աւետարանիչս ներհակ կերպիս պատմէ, զի նախ ելուաց զոտսն եւ ապա մաքրեաց հերովն եւ ապա էաւծ, որպէս մեք զոտնալուայն առնենք:

Եւ ի յաւծանելն անուշահոտութիւն բուրեաց եւ ելից գտունն. նախ՝ վասն տարածման իւղոյն:

Երկրորդ. զի մերձեցաւ ի գագաթն աստուածային, որպէս խունկ ի հուր մերձեցեալ:

Երրորդ. զի աւծումն զգալին յաւծումն իմանալին մերձեցաւ: Եւ այս աւծումս չորս ինչ նշանակէր. նախ՝ զմեծ հաւատն Մարիամո: Երկրորդ. զառաւել սէրն: Երրորդ. զշնորհամատոյց⁴ լինելն վասն եղբարն: Չորրորդ. ի նշան պատանաց ասէ Տէր (Հմմտ Մր ԺԳ.8):

Եւ հերովն մաքրէր. նախ՝ զխոնարհութեամբ երկիր պագանելն⁵: Երկրորդ. զի չունէր այլ ինչ պատուական քան զհեր զլիտոյն, զի ամենայն զգեստ յարտաքին նիւթոց է, եւ հերն՝ ի պատուական մարմնոյ մարդոյ⁶:

Ապա ճառէ զՅուդայի տրտմութիւն եւ զբամբասանքն:

Բան. «Ասէ մի ոմն յաշակերտաց [անտի]՝ Յուդա Սկարիովտացի, որ մատնելոց էր [զնա]» (Յի ԺԲ.4-5):

Մեկնութիւն. Կրկին էր Յուդա յառաքեալսն: Չայս Սկարիովտացի կոչէ ի գեղջէն եւ զմիսն Յուդա Յակոբեան, որ Թաղէոս կոչի:

Վասն ազահութեան եւ արծաթսիրութեան

Եւ այս Յուդա Սկարիովտացի նախ բարի էր, յորժամ կոչեցաւ ի Քրիստոսէ յառաքելութիւն, այլ յետոյ անկաւ ի մեղս ազահութեան, որ էր արծաթսիրութիւն, եւ Յիսուս համբերութեամբ տանէր յարինակ մեզ,

¹ C ի վերջ

² B ãÇù

³ C այլ եւ

⁴ A շնորհամատոյց

⁵ C երկրպառնելն

⁶ C ãÇù

զի եւ մեք համբերութեամբ տարցուք մեղուցեալ եղբարն որքան ծածուկ իցէ, եւ դարձցին սպասեսցուք:

Նշանակելի է աստի, զի յորժամ ազահ մարդիկ պատճառելով ծածկեն զազահութիւնս իրեանց, զի մի ինչ տայցեն, նախ, ասեն, պիտոյ է եւ առանց սորա ոչ կարեմ կեալ: Երկրորդ. այլ իմն պատճառ¹ դնեն, թէ բարոք է յայսպիսի² իրս ծախել եւ ոչ յայլս: Երրորդ. յորժամ կամի շահել զվարժամութիւն ազահ մարդն, զայլոց պիտոյսն ոչ համարի պիտոյ, որպէս զի առ ինքն քարշիցէ, սոյնպէս է եւ բանքն Յուդայի:

Եւ տե՛ս զարժաքսիրութեան ախտն, որ ատելի եւ չար է քան զամենայն մեղս վասն տասն պատճառի. նախ՝ զի մեղք եւ չար է ի կարգս³ ամենայն մեղաց, որպէս ասեմք՝ զինեսէր, կնասէր եւ այլն, նոյնպէս ասեմք արժաքասէր: Երկրորդ. զի այլ մեղք միայն չարեացն է, իսկ արժաքսիրութիւն՝ չարեաց եւ բարեաց լինի, որպէս Յուդայի եղել: Երրորդ. զայլ մեղս կարէ հատանել մարդ, իսկ զարժաքսիրութիւն՝ ոչ, զի ան ի բաց դնելի մնայ: Չորրորդ. զի այլ մեղաւորք կարեն ծառայել Աստուծոյ, իսկ արժաքասէրք՝ ոչ, ըստ այնմ. «Ոչ կարէք Աստուծոյ ծառայել եւ մամոնայի» (Հմմտ Մտ 2.24, Դկ ԺԶ.13): Հինգերորդ. արժաքսիրութիւն տրտմեցոյց զՅուդա, որ բանբասեաց զՄարիամ եւ զՏէրն: Վեցերորդ. վասն արժաքսիրութեան զգին⁴ իւրոյն առաւել ասաց երեք հարիւր դենարի եւ զՏէրն դիւրաւ վաճառեաց երեսուն արժաքի: Եւթներորդ. արժաքսիրութիւն արար զՅուդա գող եւ աւազակ, որպէս աստ ասէ: Ութերորդ. վասն արժաքսիրութեան մատնեաց զՏէրն ի մահ եւ ընդ խաչողսն դասեցաւ: Իններորդ. դարձեալ զարժաքսիրութիւն⁵ արար բորոտ զԳէեզի, որ առ զարժաքն ի Նէեման Ասորոյ եւ ծածկեաց յԵղիսէէ վարդապետէն իւրմէ, վասն որոյ բորոտեցաւ (Հմմտ Դ.Թգ Ե.20-27): Տասներորդ. վասն արժաքոյն, որ գողացաւ ի նզովիցն Երիքովի Աքար Չարմեան, քարկոծեալ եղել տամբ եւ ընտանեալքն իւր հրամանան Յեսուայ՝ որդոյ Նաւեայ (Հմմտ Յս Է):

Արդ, սոյնպէս չար է ախտ ազահութեան եւ արժաքսիրութեան, որպէս ցուցաւ:

¹ Ը պատճառս

² Բ այսպիսի

³ Բ եւ չար է քան զամենայն մեղս ի կարգս

⁴ Ը վեցերորդ. արժաքսիրութիւն զինն

⁵ Ը զարժաքսիրութիւն

Հարց. Չի՞նչ է, որ այլ աւետարանիչքն՝ Մատթէոս եւ Մարկոս, զամէն աշակերտսն ասեն (Հմմտ Մտ ԻԶ.8-9, Մր ԺԴ.4-5), եւ Դուկաս ոչ յիշէ, բայց «Մի ոմն յաշակերտացն» ասէ, որ էր¹ Յուդաս:

Պատասխան. Վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի Յուդաս զայն ասաց եւ զայլս յաւժարեցոյց զնոյնս ասել, վասն այն այլ աւետարանիչքն զամէնն ասեն, եւ զի Յուդա սկիզբն եղեւ այլոց բամբասանացն, վասն այն Յոհան զսա միայն յիշէ: Երկրորդ. թէպէտ բանքն նոյն էր ամենեցուն, այլ ոչ խորհուրդն, զի² նոքա բարի մտաւք վասն աղքատսիրութեան ասացին՝ ի Տեառնէ ուսեալք, իսկ Յուդա վասն ազահութեան ասաց եւ չար մտաւք, վասն այն զնա միայն յիշէ: Երրորդ պատճառ. քանզի Տէրն վեց ազգ ողորմութիւն պատուիրեաց մեզ առնել, որք են այսոքիկ՝ քաղցեայ, եւ ետուք ուտել, ծարաւեցի, եւ արբուցէք, ատար էի, եւ ժողովեցէք, մերկ, եւ զգեցուցէք, հիւանդ եւ ի բանտի եւ եկիք առ իս (Հմմտ Մտ ԻԵ.35-36): Չյետին երկուքն ի միասին ասէ, զի որպէս հիւանդն ցաւաւքն է բանտեալ, տոյնպէս եւ որ ի բանտն՝ կապանաւք, սպա ուրեմն յայսցանէ ոչ ասաց Յուդա, այլ վասն արծաթսիրութեան ասաց, վասն այն առանձին յիշէ:

Եւ զկնի զչար դիտաւորութիւն որպէս ցուցանէ.

Բան. «Չայս ասաց ոչ թէ, զի աղքատաց ինչ փոյթ էր նմա, այլ զի³ գող էր⁴ եւ զարկոն ինքն ունէր, եւ որ ինչ անկանէրն⁵, նա կրէր⁶» (Յի ԺԲ.6):

Մեկնութիւն. Ահա յայտնեցան միտք բանիս, զի ոչ եթէ ասաց զայն Յուդաս, վասն աղքատաց հոգ տանելով, այլ զաղքատս յիշելով զազահութիւն թագուցանէր:

Եւ գող էր Յուդա նախ՝ զի առանց հրամանի Տեառն ծախէր զինչսն: Երկրորդ. գող ասի, զի գոր ինչ առնոյր ի պէտս աղքատաց, ոչ տայր, այլ ի քսակի իրում պահէր: Եւ սա կացուցեալ եղեւ ի Քրիստոսէ, զի գոր ինչ մարդիկն տային Քրիստոսի⁷ վասն աղքատացն բաշխելոյ, սա ընդունէր զայն, թէպէտ եւ ոչ հաւատարմութեամբ⁸ առնէր զայն: Եւ արկոն քսակն է:

¹ A B է

² C եւ

³ A B ãçù

⁴ A B ãçù

⁵ C անկանէր

⁶ A B ãçù նա կրէր

⁷ B վասն Քրիստոսի

⁸ A B հաւատարմաբար

Եւ աստ երեք ինչ հարցանելի է.

Առաջին. Թէ ընդէ՞ր¹ ի Յուդա ետ զարկոյն, իբր զհտեր զնա գող եւ ազահ:

Պատասխան. Ասեմք վասն չորս պատճառի². նախ՝ վասն այն ետ ի նա, զի անյագ էր ի սէր արծաթոյ, կամեցաւ ի նա տալ, զի այնու շիջուցանէ³ զնա յախտէն: Երկրորդ. զի կամեցաւ Տէրն, զի զարծաթն գողանայցէ եւ մի վասն այնր զՏէրն վաճառեսցէ, բայց նա զերկուքն գործեաց: Երրորդ. զի վատթար էր քան զամենեսեան եւ ոչ ունէր միտս պարզ, վասն այն ոչ առաքէր քարոզել, այլ պահէր մերձ իւրն ի գործ ինչ երթեւեկութեան: Չորրորդ պատճառ. ցուցանել գորոգայթ եւ զվիշտ ազահութեան, որ ի ստանալն, կամ ի բաշխելն զինչս եկեղեցոյ հանդիպի առաջնորդաց, քանզի մի ոմն յառաքելոցն այնու գող եւ մատնիչ եղել, պարտ է⁴, զի այնու արինակաւ ամենեքեան երկիցեն:

Երկրորդ հարց. Թէ ընդէ՞ր ոչ յանդիմանեաց զՅուդայ յաղագս գողութեան:

Պատասխան. Ասեմք վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի թէ յայտնեալ էր զվնաս նորա, յայնժամ նա առաւել յանդգնէր, զի այնպիսի են գործունեայք չարին, զի մինչդեռ ծածուկ է գործն, ահիւ կատարեն, եւ յորժամ յայտնի լինի, յայնժամ համարձակին ի նոյն: Երկրորդ. զի թէ յանդիմանեալ էր զնա, յայնժամ իրաւ լինէր մատնելն: Երրորդ. զի թէ յանդիմանեալ էր⁵, թողոյր զվարդապետն եւ հեռանայր, յայնժամ խափան լինէր մատնութեան Նմա, զոր սահմանեալ էր Հայր⁶, որով աշխարհ փրկեցան: Չսահմանս զայս մի իմանալ որպէս թէ հարկիւ ածեալ զնա ի մատնողութիւն, այլ ամենագէտ կանխատեսութիւն է Աստուծոյ: Չորրորդ. զի թէպէտ⁷ ասելոցն էր, զհտեր, զի ոչ լսէր, վասն այն ոչ ետ զսրբութիւն շան, եւ զմարգարիտն՝ խոզի:

Երրորդ հարց. Ընդէ՞ր Ինքն Քրիստոս արկոյ եւ քսակ պահէր եւ պատուիրէր⁸ աշակերտացն ոչ պահել զարկոյ, մախաղ, արծաթ եւ այլն:

¹ A B վասն է՞ր

² B վասն չորս պատճառի ասեմք:

³ A B զիջուցանէ, C զի շիջուցանէ

⁴ C էր

⁵ B օձն զնա, յայնժամ իրաւ ... թէ յանդիմանեալ էր

⁶ C օձն յայնժամ խափան ... Հայր

⁷ A B թէ

⁸ A պատուիր, C պատուիր ետ

Պատասխան. Ասեն վարդապետք չորս պատճառ. առաջին՝ զի Տէրն զառաքեալսն ի քարոզել եւ ուսուցանել¹ առաքել, եւ թէ յուսուցանելն ինչք ստանան, այլ ոչ կարեն ճշմարիտ ուսուցանել եւ ոչ զչարս եւ զյանցաւորս յանդիմանել, զի ախտ արծաթոյն կափուցանէ զաչս նոցա, այլ ինքն Տէրն զվանաց եւ զմիաբանատան² ունէր զարիւնակ, զի յամենայն ժամ³ աղքատք եւ տնանկք ընդ Քրիստոսի շրջէին, պիտոյ էր ինչս վասն⁴ նոցա: Երկրորդ. ասեն ոմանք, եթէ Քրիստոս հրամայելով եւ պատուիրելով⁵ մի՛ ստանալ ոսկի, արծաթ եւ մի՛ երկուս հանդերձս (Հմմտ Մտ Ժ.9), եւ վաճառել, զոր ունին ոչ ասաց ամենայն քրիստոնէից, այլ միայն նոցա, որք կամին լինել կատարեալք, սակայն առնուլ զպէտս ի լսողացն ոչ ասաց պատուիրելով, այլ ներելով, ըստ այնմ. «Արժան է մշակն կերակրոյ» (Հմմտ Մր Ժ.10): Երրորդ, թէ զաւելորդն մի ստանայք, այլ զհարկաւորն, որ պիտոյ իցէ: Երրորդ. ասեն ոմանք, թէ Տէրն ոչ միայն արգել զքսակ եւ զմախաղ, այլ եւ ոչ ետ ցրումն ինչ մտաց ընդունել, վասն այն ասէ. «Ի ճանապարհի ումէք ողջոյն մի՛ տայցէք» (Բկ Ժ.4) եւ մի՛ ստանայք եւ մի՛ բառնալ զժամանակաւոր⁶ իրս, սակայն ոչ արգել զնոսա պահել վասն այլոց, այսինքն՝ առ ի բաշխել աղքատաց եւ որպէս եպիսկոպոսք ունին զինչս⁷ եկեղեցւոյ վասն բաշխելոյ կարատելոց եւ աղքատաց⁸: Չորրորդ. ասեն ոմանք, թէ Քրիստոս զարկոյն ունէր ոչ ըստ տէրութեան իրին, այլ ըստ վերակացութեան յայլոց իրս, նոյնպէս ուսոյց քարոզչաց ունել զինչս ոչ ըստ տէրութեան, այլ վերակացութեան, զի բանս⁹ այս ունել երեք նշանակութիւն ունի. նախ՝ ըստ տէրութեան, երկրորդ՝ վերակացութեան, երրորդ՝ սպասաւորութեան: Արդ, ըստ տէրութեան ունէին կանայքն, որք պաշտէին զնա յընչից իւրեանց, ըստ վերակացութեան Տէր էր Քրիստոս, որ հրամայէր բաշխել, ըստ սպասաւորութեան տէր էր Յուդաս, որ զարկոյն ունէր, ուստի յայտ է, զի գող էր: Եւ եթէ գող էր, տէր ոչ էր, որպէս այժմ առ մեզ երեւին, զի եկեղեցին տէր է ընչիցն եւ եպիսկոպոս,

¹ A յուսուցանել

² C զմիատան

³ C օճն

⁴ C օճն

⁵ C պատուիրելով ասաց

⁶ A B զժամանակ

⁷ B ինչս

⁸ C օճն եւ որպէս եպիսկոպոսք ... եւ աղքատաց

⁹ A բայս

կամ հայր վանացն վերակացու եւ բաշխող, եւ տնտես եւ եկեղեցապանն սպասաւոր եւ պահապան: Չորրորդ. ասեն ոմանք, թէ գործն Քրիստոսի կատարեալ էր, եւ այնպէս կատարեալ էր, մինչ զի երբեմն ի գործս անկատարիցն խոնարհեցաւ, զի զկատարելոց ճանապարհն բարձրացուցէ եւ զանկատարից շաւիղն ոչ դատապարտելի ցուցցէ, զի Քրիստոս արար եւ ուսոյց զկատարելութեան գործս, արար եւ զտկարագունիցն, որպէս յայտ է ի խոյս տալոյն եւ ի յարկղէն: Եւ Ինքն Քրիստոս կատարեալ էր, այլ զայս արար, զի կատարելոց եւ անկատարից զԻնքն ճանապարհ փրկութեան ցուցանէր, զի վասն երկոցունցն եկն ի փրկութիւն եւ վասն երկոցունցն մեռաւ: Ապա յայտ է, զի Քրիստոս ոչ արկեղն¹ եւ ոչ այլ ժամանակաւոր իրի տիրութիւն ոչ ունէր, ոչ հասարակաբար եւ ոչ յատկապէս, սոյնպէս իմա եւ վասն առաքելոցն:

Դարձեալ զիտելի է, զի ասեն վարդապետք, եթէ վասն չորս պատճառի թոյլ ետ, զի Յուդա զարկղն կրէր. նախ՝ զի ուսուցէ զկատարեալս, թէ քսակ ունել վասն աղքատաց ոչ է ընդդէմ կատարելութեան, այլ կատարելութեան է, մանաւանդ յորժամ ունողն քսակ առանց տէրութեան ունիցի զայն: Երկրորդ. ունէր արկղ վասն միսթարութեան տնանկաց եւ² տկարաց, որպէս ասեն վարդապետք, թէ Տէրն ունէր արկղ, եւ զոր ինչ հաւատացեալքն տանէին, ընդունէր եւ նմանեցուցանէր զԻնքն անկատարելոց: Երրորդ պատճառ ի յանդիմանութիւն հերձուածողաց, զի ոմանք ասացին, թէ քրիստոնէայ որ ոչ կարէ առանց մեղաց ստանալ ոսկի, իսկ այս սուտ է, զի Քրիստոս միայն եզական³ աշակերտացն պատուիրեաց մի՛ ստանալ ոսկի, այլ Տէր մեր ունէր արկղ, զի ցուցցէ, թէ ոչ է մեղք քսակ ունել: Չորրորդ պատճառ վասն պիտոյից, զի յորժամ առաքելական այր ընդ աշխարհս բարբարոսաց եւ խստասրտից անցանէ, կարէ զթոշակ ճանապարհին բառնալ եւ կամ ի ժամանակի հալածման:

Այսքան առ երրորդ հարցումդ:

Այժմ ճառէ զյանդիմանութիւն Յուդայի.

Բան. «Ասէ Յիսուս. “Թոյլ տուք դմա, զի յարն պատանաց իմոց պահեսցէ զայդ⁴» (Յհ ԺԲ.7):

¹ A B արկղն

² A B ãÇù տնանկաց եւ

³ A B ãÇù

⁴ A B ãÇù

Մեկնություն. «Թոյլ տուք դմա» իբր թէ ասել՝ ոչ ունիք իրաւունս բամբասանաց, զի բարի գործ արար: Իսկ բազմաւոր ասելն՝ թոյլ տուք, ցուցանէ¹, զի ոչ միայն Յուդաս, այլ եւ այլքն եւս բամբասեցին, որպէս ասէ Մատթէոս եւ Մարկոս (Մտ ԻԶ.6-13, Մր ԺԴ.3-9), սակայն այլ աշակերտքն ասացին վասն գթութեան աղքատաց, իսկ Յուդաս միայն ազահութեամբ: Իսկ «Յար պատանաց» ասելն երկու իր յայտնէ. առաջին՝ գթադումն, երկրորդ՝ գյարութիւն, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ: Իսկ ասելն «Յար պատանաց իմոց² պահեսցէ» ոչ ասաց զայն իղն պահէ, որ հեղեալն էր, այլ զայն իղն, զոր ի ժամանակի թաղմանն պատրաստեն, զնոյն պահեսցէ, զի ոչ ծախեն ի մարմին իմ վասն փութով յարութեան, իբր թէ ասէ. «Ձայն վաճառեցէք երեք հարիւր դենարի եւ տուք աղքատաց, թէ կամիք»: Արդ, քանզի Յուդաս բամբասելով եւ զայլս ի նոյն ածելով պատճառ³ զաղքատս եցոյց, վասն այն զայս պատճառս ի բաց բառնայ՝ ասելով.

Բան. «Ձաղքատս յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք» (Յհ ԺԲ.8):

Մեկնություն. Այսինքն՝ յամենայն ժամ կարէք աղքատաց բարի առնել, բայց զիս ոչ կարէք միշտ ունել ընդ ձեզ տկար մարմնով, որոյ պիտոյ է սոյնպիսի ամուսն, որպէս յայտ է ի խաչին ժամն թողին եւ փախեան, եւ ի գերեզմանի եղեալ: Այսու յայտ է, զի յորժամ երկու հարկաւոր գործ լիցի, կարելի է գործել զփոքր հարկաւորն, յորժամ փոքր գործն այն⁴ յայլ ժամանակի ոչ կարէ լինել, եւ մեծն միշտ կարիցէ լինել⁵:

Աստ երիս պատճառս ցուցանէ Քրիստոս վասն գործոյ այսմ կնոջ. առաջին՝ եթէ գործ գթութեան է տալ զամուսն տկարաց եւ մեռելոց, սոյնպէս եւ Քրիստոսի առնել, զի աշխատեալ էր եւ շուտով մեռանելոց էր⁶: Երկրորդ. զի պարտ էր նմա նշան սիրոյ ցուցանել, զի շոյտ որոշելոց էր: Երրորդ. զի միշտ ունէին զաղքատս եւ ոչ՝ զՔրիստոս: Այս է միտք բանիս, իբր թէ ասէ Յիսուս ցՅուդա՝ ծա՞նր եմ քեզ, այլ վաղվաղակի երթամ:

Իսկ հոգեւոր տեսութեամբ երիս պատճառս տեսանի աստ. առաջին՝ ցուցանէ, թէ զամենայն զնեալ, այսինքն՝ փրկեալ ի Քրիստոսէ

¹ C ցուցանի

² A B ãÇù

³ C պատճառս

⁴ A B փոքրն այն

⁵ B ãÇù եւ մեծն միշտ կարիցէ լինել

⁶ A B ãÇù էր

պարտական է սիրով գթալ կամ սպասաւորել Աստուծոյ Փրկչին: Երկրորդ. զի դժուարին է մտաց հասանել առ Քրիստոս, վասն զի ճշմարիտ է, զոր ասէ, թէ՝ «Ձիս ոչ հանապազ ընդ ձեզ ունիք» (Յհ ԺԲ.8), եւ երբեմն յորժամ թոյլ տայ Քրիստոս մեր մտացս սիրով յափշտակիլ եւ առ նա հասանիլ, պարտ է ըղձական սիրով եւ աղաթիւք աւծանել զՆա: Երրորդ պատճառ. զի միշտ կարեմք ունել զմերձակայութիւն ներգործական վարուց, այսինքն՝ ողորմութեան, պահոց եւ այլն, եւ յորժամ մեծութիւն Քրիստոսի զԻնքն առ մեզ մատուցանէ, պարտ է թողուլ զներգործականն, որ միշտ լինի, եւ առնել զտեսականն, որ է հրեշտակական վարք, եւ ոչ միշտ լինի:

Չկնի ճառէ, թէ որպէ՞ս պատուեցաւ Քրիստոս ի ժողովրդեանն.

Բան. «Իբրեւ գիտաց ժողովորդ բազում ի հրէիցն¹» (Յհ ԺԲ.9):

Մեկնութիւն. Աստ ճառէ, զի կրկին կերպիւ պատուեցին զՔրիստոս. առաջին՝ գալով ի տեսանել: Երկրորդ՝ հանդիպելով Նմա ի ճանապարհին, անդ՝ «Ի վաղիւ անդր ժողովորդ բազում» (Յհ ԺԲ.12):

Վասն առաջնոյն ասէ.

Բան. «Իբրեւ գիտաց ժողովորդ բազում, եկին ոչ միայն վասն Յիսուսի, այլ զի եւ զՂազար տեսցեն, զոր յարոյցն²» (Յհ ԺԲ.9):

Մեկնութիւն. Բեթանիա մերձ է յԵրուսաղէմ երկու միլայ, այսինքն՝ մղոն, որ է ֆարսախ մի, այսինքն՝ ֆարսանկ մի, պակաս մի ասպարէս, վասն այն հրէայքն դիրաւ ծանեան զգալուստն Քրիստոսի:

Եւ աստ ցուցանէ երկու պատճառ զալստեանն նոցա անդր, որ չորս երեւի. առաջին՝ պատուել զՔրիստոս զյարուցիչն: Երկրորդ. ի բժշկել զախտս իրեանց: Երրորդ. ի տեսանել զՂազար յարուցեալ, զի ամենայն մարդ փափագի այսմ: Չորրորդ. ցանկային ուսանել զկայս միւս կենացն, զի ամենքն այնմ³ զիտութեան փափագին: Եւ զի յայտնի եղել փառքն Քրիստոսի, վասն այն ի հնարս խորամանկութեան մտին իշխանքն:

Բան. «Խորհուրդ արարին քահանայապետքն, զի եւ զՂազար սպանցեն, զի բազումք երթային վասն Ղազարու եւ հաւատային ի Յիսուս» (Տես Յհ ԺԲ.10-11):

Մեկնութիւն. Այսու յայտնի եղել նենգութիւն հրէիցն, զի զյարուցեալն ի Քրիստոսէ կամէին սպանանել, զի ծածկեացեն

¹ A B ãÇù ի հրէիցն

² A C ãÇù զոր յարուցն

³ B յայնմ

գտնանքիս: Եւ տե՛ս, զի չար քահանայն զինքն եւ զժողովորդն կորուսանէ¹, որպէս բարի քահանայն զերկոսեանն գտանէ, այլ հրէից քահանայքն կորուսիչք էին հոգոց:

Հարց. Վասն է՞ր առաւել հալածէին զՂազար, քան զԾնէ լուսաւորեալ կոյրն կամ զանդամաւրջոն, որ ի Բեդիեզդա սրահն:

Պատասխան. Ղազար ազնուական ոմն էր եւ անուանի, վասն այն սքանչելիքն ի նա եղեալ առաւել յայտնի էր եւ հռչակեալ:

Այժմ առ ընթեր ճառէ, թէ Քրիստոս որպէս պատուեցաւ ի ժողովրդեանն², որք ընդառաջ ելին նմա ի ճանապարհն, որպէս ասէ.

Բան. «Ի վաղիւ անդր ժողովորդ բազում» (Յի ԺԲ.12):

Մեկնութիւն. Աստ նախ յառաջ ընթանալ ժողովրդեանն պատմի: Երկրորդ. պատճառ այսմ յառաջ ելանելոյս պատմի, անդ. «Եւ ժողովորդն վկայէր, որ էր ընդ նմա» (Յի ԺԲ.17):

Վասն առաջնոյն ասէ.

Բան. «Ի վաղիւ անդր ժողովորդ բազում, [որ եկեալ էին ի տաւնն], իբրեւ լուան, թէ Յիսուս գայ յԵրուսաղէմ³, առին ոսոս արմաւենեաց⁴» (Յի ԺԲ.12-13):

Մեկնութիւն. Ասացաւ ի վերոյ, եթէ որ հաւասարի Աստուծոյ տէրութեամբ եւ թագաւորութեամբ⁵ Աստուած է, իսկ Քրիստոս սոյնպէս հաւասարի Աստուծոյ, ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է:

Եւ թագաւորութիւն եւ տէրութիւն Քրիստոսի ցուցաւ նախ չորս կերպիւ. Առաջին. այս է, որ պատուով ընդունիցին զնա յԵրուսաղէմ յորժամ գայ յաւանակաւ⁶, «Ժողովորդ բազում» ասէ, զի ամենայն հրէայքն պարտական էին գալ ի տաւն Չատկին, որք ի մերձակայ գաւառսն կային Հրէաստանի: Գալուստս այս Քրիստոսի յԵրուսաղէմ եղեւ տասն ւարրքք յառաջ քան զՉատիկն, որ էր նիսանի տասն, եւ արն էր միաշաբաթ, զոր կիրակէ կոչենք: Եւ նոքա աստուածային նախախնամութեամբն առին ճեղս արմաւենեաց առ ի նշանակել զյաղթութիւն, զոր Քրիստոս առնելոց էր ընդդէմ թշնամոյն, քանզի ի հնումն սովորութիւն էր յաղթողին ճեղս արմաւենեաց մատուցանել: Եւ ընդառաջ ելին Քրիստոսի առ ի պատուել զնա, եւ վայելչաբար ասէին.

¹ B զինքեանս եւ զժողովորդքն իրեանց կորուսանեն

² A B ձՉն ի ժողովրդեանն

³ A B ձՉն

⁴ A B ձՉն արմաւենեաց

⁵ A B թութեամբ

⁶ B յաւանակաւ յԵրուսաղէմ

Բան. «Ովսաննա» (Յհ ԺԲ.13):

Մեկնութիւն. Որ է «Փրկութիւն ի բարձանց», որպէս ասէ մեկնիչդ: Եւ այլք ասեն՝ «Փրկեա՛, աղաչեմ», զի եբրայեցիքն ասեն «Աւզինա», իսկ աւզին «Փրկեա» թարգմանի եւ «անա» յառ է նշանակիչ աղաչանաց:

Եւ խոստովանելով գժրիստոսի գալուստն՝ ասեն.

Բան. «Արինեալ, որ գաս յանուն Տեառն» (Յհ ԺԲ.13):

Մեկնութիւն. Ասել մարդոյն ոչ է առնել, այլ խոստովանել¹, վասն այն յորժամ բարեբանենք զԱստուած, ոչ թէ զնա բարի առնենք, այլ զբարութիւն նորա խոստովանիմք եւ գովենք, իսկ Աստուծոյ ասելն գործ է, ըստ այնմ. «Ասաց եւ եղեն» (Ծն Ա.3-4), վասն որոյ յորժամ Աստուած արհնէ գոք, նմա² բարութիւն ինչ պարգեւէ, նոյնպէս եւ արհնել մեծին զփոքրն այն է, որ շնորհք պարգեւէ, եւ արհնել փոքու զմեծն, շնորհ ընկալ լինի եւ խոստովանի, իսկ ասելն.

Բան. «Արինեալ որ գասդ յանուն Տեառն³» (Յհ ԺԲ.13):

Մեկնութիւն. Գասդ նախ զներկայն նշանակէ: Երկրորդ. զգալն ի հանդերձեալն: Երրորդ. որ յետ յարութեան եկն բազում անգամ եւ հաստատեաց զնոսա ի հաւատս, վասն որոյ մեք նովին խորհրդովն մինչ ի համբարձումն յամենայն կիրակմուսս գալստեան տաւնենք:

Իսկ ասելն.

Բան. «Յանուն Տեառն» (Յհ ԺԲ.13):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի Քրիստոս եկն իբրեւ Տէր: Ոչ այնպէս եկն Մովսէս, այլ իբրեւ ծառայ, որպէս զրէ Պաւղոս յԵբրայեցիս (Հմմտ Եբ.Գ): Երկրորդ. «Յանուն Տեառն» ասի, այսինքն՝ առաքեալ յԱստուծոյ Հարէ՛ առ ի կատարել զկամս նորա:

Բան. «Թագաւոր Իսրայելի» (Յհ ԺԲ.13):

Մեկնութիւն. Այս երկրորդն ասէ⁴ տէրութիւն եւ թագաւորութիւն Քրիստոսի, յորժամ վկայութեամբ ասեն, որք ընդառաջ ընթացան եւ ասեն. «Արինեալ թագաւորդ Իսրայելի»: Երկրորդ. մարգարէից բանքն է Դաւթի եւ Չաքարիայ, որպէս ասէ մեկնիչդ:

Դարձեալ՝ «Թագաւոր Իսրայելի», զիշխանութիւն նորա խոստովանին, սակայն ոչ կատարելապէս, վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի հաւատային զՔրիստոս ժամանակեայ թագաւոր, այլ նա յաւիտե-

¹ Ե խոստովանելով

² Ը նա

³ Ա Ե ãçù

⁴ Ա Ե երկրորդն է

նական էր: Երկրորդ. մարմնաւոր գիտէին, այլ Նա հոգեւոր էր: Երրորդ. կարծէին ի կայսերէ ազատեալ, այլ նա ի բանասարկուէն փրկեաց: Չորրորդ. միայն Իսրայէլի գիտէին, այլ նա ընդհանուր ամենայն սեռի մարդկան էր թագաւոր եւ փրկիչ, որպէս ի¹ սաղմոսն ասէ. «Աւրինեալ, որ գասդ յանուն Տեառն, Տէր Աստուած մեր երեսեցաւ մեզ²» (Հմմտ Սղ ԸԺԷ 26-27) եւ այլն:

Յետ այսորիկ ցուցանէ զկերպ գալստեանն Քրիստոսի.

Վասն յաւանակին

Բան. «Եւ գտեալ Յիսուսի էշ մի, նստաւ ի վերայ նորա³» (Յի ԺԲ.14):

Մեկնութիւն. Չկերպ գտանելոյն զէշն սա ոչ ճառէ, զի այլ աւետարանիչքն ընդարձակ ճառեցին, այլ գտանել զկորուսեալ սեռս մարդկան նշանակէ իշովն: Ի վերայ իշոյ նստաւ, զի կատարեսցէ զմարգարէութիւն, որպէս ասէ.

Բան. «Որպէս եւ գրեալ է. “Սի՛ երկնչիր, դուստր Սիովնի, ահա թագաւոր քո գայ⁴ նստեալ ի վերայ յաւանակի նորոյ⁵”» (Յի ԺԲ.15):

Մեկնութիւն. Այս երրորդ վկայութիւն է⁶ թագաւորութեան Քրիստոսի, զոր ի մարգարէէն առնու աւետարանիչս՝ ասելով. «Ահա թագաւոր քո գայ՝ նստեալ ի վերայ յաւանակի նորոյ⁷» (Տես Չք Թ.9): Մարգարէութիւն Չաքարիայ ոչ ումեք կատարի, բայց միայն Տեառն մերոյ, զի Չաքարիա յետ դարձին մարգարեացաւ, եւ այլ ոչ որ իշով թագաւոր ցուցաւ բաց ի Քրիստոսէ: Մարգարէն Չաքարիա եւ Մատթէոս ի վերայ երկոցունցն ասեն, այսինքն՝ իշոյ եւ յաւանակի նստեալ, որ նշանակէր զհրէայս եւ զհեթանոսս, իսկ Մարկոս եւ Գուկաս եւ Յովհաննէս միայն զյաւանակն ասեն վասն երեք պատճառի. նախ՝ զի սկիզբն եկեղեցոյն առաւել հեթանոսք եղեն, քան զհրէայք: Երկրորդ. զի բազմութիւն հեթանոսաց առաւել են յոյժ, քան զժողովուրդն հրէից:

¹ C ãçù ի

² A B ãçù

³ A B ãçù ի վերայ նորա

⁴ A B ãçù քո □այ

⁵ A B ãçù ի վերայ յաւանակի

⁶ B ãçù

⁷ A B ãçù

Երրորդ. զի յաւանակն զընդհանուր մարդկային սեռս նշանակէր, զի անկիրթ եւ անմուղ էին:

Տեսցուք այժմ զմեկնութիւն բանից մարգարէին, որ աւետէ դասեր Սիոնի. նախ՝ Սիովն¹ կոչի ամբողջն Դաւթի, եւ դուստր՝ նորա քաղաքն՝ Երուսաղէմ: Երկրորդ. հին ժողովուրդն Սիոն կոչի եւ նորս՝ դուստր Սիոնի: Երրորդ. վերինն Սիոն, որ է մայր մեր ամենեցուն ըստ մարգարէին, եւ ստորինս՝ դուստր է նորա, զի նոր է եւ ծննդական եւ հարսն Քրիստոսի, եւ Սիոնն բարձր դիտանոց լսի:

Բան. «Ահաասիկ² թագաւոր քո գայ» (Յի ԺԲ.15):

Մեկնութիւն. Ահա ներկայական է: Դարձեալ՝ յաիտենական, որպէս մատամբ ցուցանէ:

Բան. «Հեզ» (Ձք Թ.9):

Մեկնութիւն. Նախ՝ աղքատ, երկրորդ՝ խոնարհ, երրորդ՝ անոխակալ: «Եւ սատակեացէ³ զկուռս⁴ յԵփրեմայ եւ զհեծեալս յԵրուսաղէմէ» (Տես Ձք Թ.10), զբանասարկուն ասէ, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ: Իսկ թէպէտ զայս խորհրդաբար արար ի լրումն մարգարէութեան, սակայն աշակերտքն զայն ոչ զհտացին, որպէս ասէ.

Բան. «Եւ զայն [ինչ] ոչ զհտացին աշակերտքն նորա⁵ զառաջինն» (Յի ԺԲ.16):

Մեկնութիւն. Այսինքն⁶ ի նոյն ժամն եւ նախքան զյարութիւն, զի⁷ դեռես բանձրամիտք էին:

Բան⁸. «Այլ յորժամ փառաւորեցաւ, յիշեցին» (Տես Յի ԺԲ.16):

Մեկնութիւն. Փառք զխաչն կոչէ, այլ եւ զյարութիւն. նախ՝ զի յետ խաչին եւ յարութեան եբաց զմիտս նոցա եւ ծանեան: Եւ դարձեալ՝ յիջմանէ Հոգւոյն Սրբոյ ուսան, զի Քրիստոս ուսոյց զնոսս, որպէս զգիրս տղայոց, եւ Հոգին վարդապետեաց նոցա զմիտս բանին որպէս վարդապետք:

Եւ զիտելի է, որպէս ասէ մեկնիչդ, մինչեւ ի գալուստն տաս զլիսաւոր բան առաւել ճառեաց Յոհաննէս, զոր թողին այլքն: Եւ հինգն սքանչելիք

¹ B C Սիոն

² B ահա

³ B սատակեաց

⁴ Աստուածաշնչում՝ զկառս

⁵ A B ãÇù

⁶ B ãÇù

⁷ B զի յետ զի

⁸ B մեկնութիւն

է. առաջին՝ ի հարսանիսն զջուրն ի գինի փոխեաց: Երկրորդ. ի Պրոպատիկէն զանդամալոյծն բժշկեաց: Երրորդ. զթագաւորագինն որդին ի Կանայ ողջացոյց: Չորրորդ. զծնէ կոյրն ի Սելովամ լուսաւորեաց: Հինգերորդ. զՂազար չորեքաւրեայ ի Բեթանիա յարոյց:

Իսկ հինգ այլ եւս բան. առաջին՝ զի սկզբանէ ծնունդ Բանին: Երկրորդ. զի բազում անգամ ել յԵրուսաղէմ: Երրորդ. վասն բազում լուսաւոր վարդապետութեան եւ հալածանաց հրէիցն: Չորրորդ. բազում վկայութեանցն Յովհաննու եւ այլ մարգարէիցն: Հինգերորդ. վասն սամարացոցն¹ հաւատոց:

Եւ այլ բազում մասնաւոր:

Յետ այսաւրիկ ճառէ զպատճառ այսմ յառաջ ելանելոյս, որ եր վասն յարութեան Ղազարու:

Բան. «Եւ ժողովուրդն վկայէր², որ եր ընդ նմա³, թէ զՂազար կոչեաց, եւ եթ ի գերեզմանէն⁴ [եւ յարոյց զնա ի մեռելոց], եւ վասն այնորիկ ժողովուրդն⁵ ընդառաջ ելին նմա⁶» (Յի ԺԲ.17-18):

Մեկնութիւն. Եւ աստ լինի կրկին հարց.

Առաջին. Թէ ընդէ՞ր կամեցաւ Քրիստոս փառաւր մտանել յԵրուսաղէմ այժմ, քան յամենայն ժամանակս:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք՝ վասն տաս պատճառի վայել եր, զի նախ քան զմահ իւր փառաւորութիւն ինչ ցուցանէր Քրիստոս վասն անձին իւրոյ եւ հաւատոյ եւ վարդապետութեան նորա.

Առաջին՝ զի ի բաց բարձրէ զամենայն պատճառս հրէիցն ոչ ընդունելոյ զնա, որ գծուծ եւ անպատի կարծէին:

Երկրորդ. զի ցուցցէ, եթէ Քրիստոս ոչ վասն մեղաց ինչ մեռաւ, այլ անմեղութեամբ մեռաւ վասն ճշմարտութեան եւ սիրոյ եւ լուսաւորութեան սրտից:

Երրորդ. առ ի նշանակել, թէ ամենայն դարուց վախճան հանդիսի եւ ճշմարտութեամբ լինի, վասն այն որպէս⁷ վախճան Հին Արինաց Քրիստոս ետ զՆոր Կտակարանս, եւ ի վախճան աշխարհի յայտնելոց է փառքն Աստուծոյ, եւ ի վախճան եկեղեցոյ ի ժամանակս ներինն

¹ B սամարացոյն

² A B ãçù

³ A B ãçù

⁴ A B ãçù եւ եթ ի □երեզմանէն

⁵ A B ãçù

⁶ A B ãçù

⁷ A B վասն

պայծառ լինի ճանաչումն հաւատոյ, նոյնպէս վայել էր, զի վախճան կենացն Քրիստոսի եւ պտուղ վարդապետութեան պայծառագոյն լիցի:

Չորրորդ. ի մեծագոյն աճումն չարչարանացն Քրիստոսի, քանզի յետ մեծագոյն պատուոյ եւ փառաց մեծագոյն է ամաւթ անկանիլ յանարգութիւն եւ ի չարչարանս:

Հինգերորդ պատճառ, զի ցուցցէ, թէ ոչ երկիւղիւ եւ ծածկաբար, այլ յայտնապէս եւ փառաւք եկն Քրիստոս ի չարչարանս եւ ի մահ:

Վեցերորդ. զի պիտոյ էր տկարացն նախ քան զմահն Քրիստոսի մեծագոյն փառս ի Քրիստոս տեսանել, զի մի առաւել գայթակղեսցին ի չարչարանքն նորա:

Երփներորդ. զի տեսանելով զփառսն Քրիստոսի, աշակերտաց նորա դիրագոյն հաւատան եւ յուսան վասն յարութեան:

Ութերորդ. զի խորհրդաբար ցուցցէ¹, զի որպէս փառաւք ենուտ ի ստորինս Երուսաղէմ, նոյնպէս եւ յետ յարութեան մտանելոց էր փառաւք ի վերինն Երուսաղէմ, նոյնպէս եւ ցուցցէ, թէ մեք ի վախճանի եւ ի բարի գործոցն մեր մտանելոց ենք ի նոյն փառս:

Իններորդ. եւ² խորհրդաբար ցուցանէ զտաւան հոգեւոր ի խորհուրդս մեր, յորժամ Քրիստոս հոգեպէս մտանէ ի քաղաք սրտից, որպէս ի պաղատ իւր, եւ որպէս տէր ի տաճար իւր:

Տասներորդ. զի յայն ժամանակս, յորում կատարեաց զմեծագոյն նշանս եւ յարոյց զՂազար, եկն յԵրուսաղէմ փառաւք, զի արժանաւոր լիցի պատուոյն եւ զի ցուցցի, թէ սա է թագաւորն, որպէս ասաց Չաքարիա, եւ մեք ամենեքեան սմա սպասեաք:

Այս վասն ժամանակի փառաւոր գալստեանն Քրիստոսի:

Երկրորդ հարց³. Թէ՛ վասն է՞ր ի վերայ յաւանակի նստաւ, եւ ոչ ի ձիս կամ ի ջորիս:

Պատասխան. Ասեն վարդապետք՝ ոչ վասն աղքատութեան եւ կամ⁴ կարաւորութեան, զի⁵ որպէս հաւանեցոյց զտէրս իշոյն, նոյնպէս⁶ կարէր

---

¹ C ցուցանէ

² C եւս

³ A B ãçù

⁴ C ãçù

⁵ A B եւ

⁶ A B գտեարս իշույն, նոյնպէս եւ

հաւանեցուցանել եւ¹ գտէրս ձիոց, այլ եւ ոչ վասն անբանութեան, զի միապէս են անբանք եւ² ձիք, եւ ջորիք ըստ մարգարէին:

Այլ վասն չորս պատճառի նստաւ ի վերայ իշոյ. նախ՝ զի կատարեսցի մարգարէութիւն Չաքարիայի, զի ասէ. «Ահա թագաւոր քո գայ՝ նստեալ յէշ եւ յաւանակ իշոյ³» (Հմմտ Չք Թ.9), զի ճանապարհ տնաւրէնութեան Քրիստոսի բանք մարգարէիցն էր գրեալ: Երկրորդ. զի առաւել նշանակէր զերկու ազգս՝ հրէից եւ հեթանոսաց, բեռնակիր էշն եւ անկիրք յաւանակն: Երրորդ. զի ընդ փառացն ցուցցէ զխոնարհութիւն իւր, որպէս ամենայն ուրեք, որպէս յորժամ ծնաւ աղքատ⁴ մարէ եւ յանարգ տեղոջ ի մտոր եղաւ եւ զաշակերտսն յաղքատաց ընտրեաց եւ գարեղէն նկանակաւ զբազումս կերակրեաց, եւ ի վերայ խոտոյ նստոյց, եւ անպաճոյճ հանդերձ զգեցաւ, եւ տուն ոչ ունէր, եւ աթոռոյ ոչ կարաւտէր, եւ ոչ բարձի, որ ընդ գլխովն դնէր, այլ ի վերայ գետնի նստէր, նոյնպէս յաւանակի նստելն զխոնարհութիւն ցուցանէր: Չորրորդ. ասէ Ոսկերբեանն, զի կացուցէ մեզ կանոնս յամենայնի առանց անցանելոյ, եթէ առաջնորդաց եկեղեցւոյ պիտոյասցի վասն տկարութեան զբաստ ունել, զի վճարեսցէ զհարկն, եւ ոչ ձիով եւ ջորով յաւրանալ եւ պատուասիրել:

Եւ թէ որ ասէ՝ վասն է՞ր այժմ բազումք նստին ի վերայ ձիոյ, ասենք, եթէ⁵ այս թոյլ տալով եղեւ եւ ոչ հրամանաւ, յորժամ աւետարանիչն Յովհաննէս ի ձի նստեալ եւ զմոլորեալ երիտասարդն դարձուցեալ յեկեղեցին եփեսացոց:^{clxxxviii}

Այսքան առ այս:

Այժմ զկնի ճառէ զնախանձ փարիսեցւոցն.

Բան. «Իսկ փարիսեցիքն ասէին ընդ միմեանս⁶» (Յի ԺԲ.19):

Մեկնութիւն⁷. Վասն փարիսեցւոցն կրկին մեկնի. առաջին՝ վասն բարի նախանձուն, զի ոմանք ի փարիսեցւոցն ի նա⁸ հաւատացին, որպէս Նիկողիմոս եւ այլք, եւ սոքա կամէին զայլ խափանել ի հալածմանէն Քրիստոսի:

¹ C ãÇù

² B ãÇù

³ A B յաւանակի իշոյ

⁴ A C ի յաղքատ

⁵ B թէ

⁶ A B ãÇù ընդ միմեանս

⁷ B ãÇù

⁸ B զնա

Բան. «Տեսանէք, զի ոչ ինչ աւգտիք» (Յհ ԺԲ.19):

Մեկնութիւն. Իբրու ասել, թեպէտ աշխատիմք ի խափանել զժողովուրդն ի հետեւմանէն Քրիստոսի, ոչ ինչ աւգտիմք, վասն այն թուի, թէ նորա գործքն աստուածային գործք են, նոյնպէս եւ Գամաղիէլ ասաց՝ խափանելով զհրէայսն ի հալածմանէ առաքելոցն, որպէս գրեալ է ի Գործն «Ի բաց կացէք յարանցոյ յայոցանէ եւ թոյլ տուք դոցա, զի թէ ի մարդկանէ իցէ խորհուրդոյ այդ կամ գործոյ՝ քակտեսցի¹, ապա թէ յԱստուծոյ է, ոչ որ կարէ քակտել զդոսա» (Գր Ե.38-39): Միւս այլ կերպի մեկնի բանս այս վասն չար նախանձուն, զի ոչ հաւատացեալ հրէայքն ընդ Քրիստոսի նախանձելով ասէին. «Տեսանէք, զի ոչ ինչ աւգտիք», այսինքն՝ ոչ կարենք խափանել զժողովուրդն ի Քրիստոսէ:

Բան. «Ահաւասիկ աշխարհ ամենայն զկնի նորա գնաց» (Յհ ԺԲ.19):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ բազում հրէայք թողին զմեզ եւ ընդ նմա միաբանեցան, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ:

Չկնի այսմ ճառէ, թէ² Քրիստոս որպէս փառաւորեցաւ ի հեթանոսաց.

Բան. «Էին ոմանք հեթանոսք» (Տես Յհ ԺԲ.20):

Մեկնութիւն. Նախ ճառի այսմ հեթանոսաց բարի ցանկութիւն: Երկրորդ. Քրիստոսի պատասխանին, անդ. «Պատասխանի ետ Յիսուս» (Տես Յհ ԺԲ.23):

Վասն առաջնոյն ասէ.

Բան. «Էին անդ³ ոմանք [եւ] հեթանոսք յելելոցն [անդր], զի երկիր պագցեն ի տանին» (Տես Յհ ԺԲ.20):

Մեկնութիւն⁴. Վասն այս հեթանոսաց⁵ երեք է տեսութիւն. նախ՝ որպէս մեկնիչդ ասէ, թէ առաքեալք էին յԱբգարէ⁶ առ Քրիստոս, որք բերին զպատմութեանն անկար եւ թուղթ ի նմանէ, եւ Ադդէ կերպասագործն⁷ ընդ նոսա, եւ ետ նոցա զպատուական դաստառակն երեսացն Սուրբ: Երկրորդ. ոմանք ասեն, թէ⁸ ի հեթանոսացն էին ընդ

¹ Ը խորհուրդ այդ կամ լործք՝ քակտեսցի

² A B օճը, C ճառի, թէ

³ A B օճը

⁴ C օճը

⁵ C հեթանոսացս

⁶ B յԱբգարէ

⁷ A B կերպասագործ

⁸ A B օճը

հրեությունը¹ մտնել, որք եկամուտը² կոչելին³, եւ նորա պարտական էին գալ ի տան Չատկին, բայց հեթանոսը կոչելին⁴ վասն բնական յազգէ հեթանոսաց գոլոյն⁵: Երրորդ. տեսանի բանս վասն ճշմարիտ հեթանոսաց, որք ոչ էին եկամուտք եւ վասն սրբութեան տաճարին ելանէին ի տանս եւ պատուէին գնոսս, որք շուրջ էին Հրեաստանի, որպէս գրեալ է յԵրկրորդ Մակաբայեցիսն, բայց հրեայքն ոչ ընդունէին զհեթանոսս առ յուտել⁶ զգառն Չատկին, որպէս գրեալ է յԵլիցն, թէ՛ «Անթլիատն մի՛ կերիցէ» (Ելք ԺԲ.48), նոյնպէս եւ մեք զանմկրտեալսն ոչ հաղորդենք: Բայց հեթանոսք այս լուեալ էին զսքանչելիսն⁷ Քրիստոսի վասն Գազարու, վասն այն կամէին զնա տեսանել եւ զվարդապետութիւն նորա լսել:

Բան. «Նորա մատեան առ Փիլիպպոս⁸, որ ի Բեթսայիդայ» (Յի ԺԲ.21):

Մեկնութիւն. Աւետարանիչս զՓիլիպպոս ի Բեթսայիդայ ասէ ի զանազանել զմիս Փիլիպպոսն, որ էր մի յեթանց սարկաւազաց: Իսկ թէ վասն Է՞ր զՓիլիպպոս աղաչեն, թուի թէ զալիլեացի էր, մերձակայ հեթանոսաց եւ զիտէր զլեզուս նոցա:

Բան. «Կամիմք զՅիսուս տեսանել» (Յի ԺԲ.21):

Մեկնութիւն. Տե՛ս զբարի յաւժարութիւն եւ որ «Տէր» կոչեն զաշակերտսն, բարի խորհրդածութիւն է:

Բան. «Գայ Փիլիպպոս եւ ասէ ցԱնդրեաս» (Յի ԺԲ.22):

Մեկնութիւն. Միայն Փիլիպպոս ոչ համարձակեցաւ ասել Յիսուսի, զի յոյժ խոտէր զհեթանոսս եւ շուն կոչէր, որպէս զքանանացին (Հմմտ Մտ ԺԵ.21-31), վասն այն եկն առ Անդրեաս վասն երկու պատճառի⁹. նախ՝ վասն զի նախկին էր ի մէջ ամենայն աշակերտացն Քրիստոսի: Երկրորդ. զի Փիլիպպոս ի ձեռն նորա առ Քրիստոս դարձաւ, որպէս ցուցաւ յառաջին գլուխն (Հմմտ Յի Ա.43-51), իսկ սոքա երկոքեանս ոչ իշխեցին բերել զնոսս առ Քրիստոս առանց հրամանի նորա:

Բան. «Անդրեաս եւ Փիլիպպոս ասեն ցՅիսուս» (Յի ԺԲ.22):

¹ Շ հրեություն

² В եկամուտ

³ Շ կոչելին

⁴ Շ ἀΐϋ եւ նորա ... հեթանոսը կոչելին

⁵ Շ վասն բնական հեթանոսը □ոլոյն յազ□է

⁶ А Շ ի յուտել, В ի ուտել

⁷ В սքանչելիսն

⁸ В Փիլիպպոս

⁹ А В չիք վասն երկու պատճառի

Մեկնութիւն. Այս նախախնամութեամբն Աստուծոյ եղև, զի նշանակէ, թէ հեթանոսք ի ձեռս առաքելոցն վաղվաղակի ընդունելոց են զհաւատն Քրիստոսի: Իսկ աւետարանիչս ոչ ճառէ, թէ թոյլ ետ Քրիստոս¹ զհեթանոսս ածել առ նա, այլ առանց գրոյ կարենք իմանալ, թէ Քրիստոս թոյլ ետ²:

Այժմ առընթեր սմին յարէ եւ զպատասխանին Քրիստոսի.

Բան. «Եւ Յիսուս պատասխանի ետ նոցա» (Յհ ԺԲ.23):

Մեկնութիւն³. Քրիստոս նախ յայտնէ զչարչարանսն: Երկրորդ. յաւժարեցուցանէ ի սոյն, անդ. «Որ⁴ սիրէ զանձն իւր, արձակէ զնա» (Յհ ԺԲ.25):

Վասն առաջնոյն գիտելի է, զի Քրիստոս պատասխանելով ջերմ ցանկութեան հեթանոսաց առ Նա յայտնեաց զչարչարանս իւր վաղվաղակի լինել, զի յետ չարչարանացն Քրիստոսի հեթանոսք գալոց էին ի հաւատս:

Բան. «Եհաս ժամ, զի փառաւորեացի Որդի մարդոյ⁵» (Յհ ԺԲ.23):

Մեկնութիւն. Փառքն Քրիստոսի հինգ կերպիւ լսի. նախ՝ փառաւորեցաւ Քրիստոս ի չարչարանս խաչին, յորժամ արեգակն խաւարեցաւ, երկիր շարժեցաւ եւ այլն: Երկրորդ. փառաւորեցաւ յարութեամբն, զի նախքան զխաչն Հոգին էր փառաւորեալ եւ յետ խաչին մարմինն փառաւորեցաւ, որպէս ասեն ոմանք: Եւ դարձեալ՝ նախ ծածուկ էր փառքն Քրիստոսի եւ յետ յարութեան⁶ յայտնի եղև ի մարմինն: Երրորդ. փառաւորեցաւ համբարձմամբն յերկինս, որպէս ասէ Պաւղոս ի Փիլիպպեցիսն. «Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց եւ շնորհեաց նմա անուն» (Փայ Բ.9): Չորրորդ. փառաւորեցաւ Քրիստոս ի գալ Հոգւոյն Սրբոյ, որ եկեալ ծանոյց զԱստուածութիւն Քրիստոսի ի սիրտս մարդկան, որպէս ասէ Տէր⁷. «Նա զիս փառաւորեցէ» (Յհ ԺԳ.14): հինգերորդ. փառաւորեցաւ ի դարձն հեթանոսաց, որք զՆա Աստուած խոստովանին, ըստ այնմ. «Ամենայն լեզու խոստովան լիցի, թէ Տէր է Յիսուս Քրիստոս ի փառս Աստուծոյ Հայր⁸» (Փլպ Բ.11): Եւ զի

¹ B ãÇù

² B թոյլ ետ զհեթանոսս

³ A ãÇù

⁴ A B ãÇù

⁵ A ãÇù

⁶ A B ãÇù յետ յարութեան

⁷ A B ãÇù

⁸ C Հայր, ամէն

Քրիստոս գիտէր, որ վաղվաղակի լինելոց էր, որ հեթանոսք գային ի հաւատս, ասէ. «Եհաս ժամ, զի փառաւորեսցի Որդի մարդոյ¹» (Յի ԺԲ.23): Չոր արինակ եթէ որ տեսանիցէ զաւրայս առ ի հունձս, ասեն՝ եհաս ժամ հնձոցն², եւ այլն յայտնի է ի մեկնիչդ: Իսկ Քրիստոս պատշաճ արինակաւ ցուցանէ, եթէ պարտ է մահուան Նորա յառաջագոյն լինել քան զդարձն հեթանոսաց:

Այսքան առ այս: Եւ Քրիստոսի մարդասիրին փառք յաւիտեանս: Ամէն³:

Հատն ցորենոյ

Բան. «Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ յերկիր մեռանիցի⁴, ինքն միայն կայ⁵, ասպա եթէ մեռանիցի, բազում արդիւնս առնէ⁶» (Յի ԺԲ.24):

Մեկնութիւն. Վասն չորս պատճառի Քրիստոս զինքն ի հատ ցորենոյ արինակէ. նախ՝ զի ազնիւ եւ պատուական է ի մէջ ամենայն սերմանց: Երկրորդ. զի աւգտակար է ի մէջ ամենայն հատոց, յորմէ լինի հաց: Երրորդ. զի ընտելական է ամենայն մարդկան: Չորրորդ. զի յարմար արինակ է: Եւ վասն այն առաքեալն Պաւղոս զնոյնս արինակ տայ յարութեան մարդկան ի Կորնթացոցն. «Անմիտ, դու գոր սերմանեսն, ո՛չ կենդանանայ, եթէ ոչ նախ մեռանի» (Ա.Կր ԺԵ.36) եւ այլն:

Եւ զսերմանելն ցորենոյ անկանել կոչէ⁷ վասն երկու պատճառի. նախ՝ ըստ ճառին, զի հատն անկանի ի ձեռաց սերմանողին, յորժամ սերմանէ:

Երկրորդ. առ ի խորհուրդ մահուան ամենայն մարդկան չորս կերպիւ. նախ՝ զի մարմինն անկանի ի կենդանութեան⁸: Երկրորդ. անկանի ի կանգուն մնալոյն: Երրորդ. զկնի ի խոր դնի: Չորրորդ. զինչ կերպ եւ անկանի, յառնէ:

¹ A ãÇù Մարդոյ, B ãÇù Որդի Մարդոյ

² B ի հնձոցն

³ A C ãÇù Այսքան առ այս ... Ամէն

⁴ A ãÇù

⁵ A ãÇù

⁶ A ãÇù

⁷ A կոչի

⁸ A B ի կենդանութենէ

Դարձեալ՝ ի հատ ցորենոյ արինակէ զինքն, եւ այս վասն տասն պատճառի. նախ՝ զի հատ ցորենոյ առանց յերկիր ցանելոյ ինքն միայն է¹, սոյնպէս եւ Տէրն՝ նախքան զչարչարանս սակաւ ունէր հաւատացեալ:

Երկրորդ. զի առանց պատճառի ոչ սերմանի, սոյնպէս եւ Տէրն մեր վասն մարդկան մեռաւ եւ ոչ վասն իւր յանցանաց. «Ձի ոչ արար մեղս» (Ես ԾԳ.9), - ասէ մարգարէն:

Երրորդ. զի ի ժամանակի սերմանի, սոյնպէս եւ Տէրն ի ժամանակի եկն եւ կատարեաց եւ կրեաց զմահ վասն մեր:

Չորրորդ. զի սերմն ծածկի ի սիրտ երկրի, սոյնպէս եւ Տէր մեր ծածկեցաւ վիճով ի սիրտ երկրի:

Հինգերորդ. զի նախ հերկի երկիր եւ ապա սերմն սերմանի, սոյնպէս եւ գերեզման Տեառն նախ փորեալ ի սոմնասայ եւ յետոյ անդ եղաւ Տէրն:

Վեցերորդ. զի նախ մեռանի սերմն եւ ապա աճէ, սոյնպէս եւ Տէր մեր՝ բանական հոգին բաժանեցաւ ի մարմնոյն եւ ապա յարուցեալ ձգեաց զամենեսեան առ ինքն:

Եւթներորդ. զի սերմն նախ զարմատն ի ներքս տարածէ ի սիրտ երկրի եւ ապա զգլուխն արտաքս բերէ, սոյնպէս եւ Տէր մեր նախ զդժոխս աւերեաց եւ անդ ներգործեաց զգաւրութիւն իւր՝ ազատելով զամենեսեան:

Ութերորդ. զի թէպէտ մի է հատ սերմանն, որ անկանի յերկիր, այլ ունի զարութիւն, ծղատ եւ ծունկս հանել եւ անտի զհասկն, սոյնպէս եւ Տէր մեր մի անհատ մարդ եղի եւ այնպէս² չարչարեցաւ, այլ Աստուած էր ի մարմնի միացեալ, որ ունէր զգաւրութիւն Աստուածութեան կատարեալ, որ եւ կապեաց զաստանայ եւ քակեաց զդժոխս, ելոյծ զմահ եւ զապականութիւն եւ զայլն:

Իններորդ. զի նախ ծաղկի եւ յետոյ ապա կատարի պտղով, սոյնպէս եւ Տէր մեր ծաղկեցաւ յարութեամբն եւ երբ պտուղ զհաւատացեալքս:

Տասներորդ. զի մի հատն բազում արդիւնս առնէ ի հասկ, ի ճուղք, ի տերեւ եւ յայլն, սոյնպէս եւ թաղելով Տէրն մարմնով զմեռեալս յարոյց եւ հոգով զհոգիսն ազատեաց եւ եհան յերկինս եւ ապա յետոյ հեթանոսք հաւատացին ի Քրիստոս, եւ սոյնպէս բազում արդիւնս

---

¹ A ãÇù

² C ալնչափ

արար, վասն այնորիկ ասէ. «Եթէ ոչ հատն ցորենոյ անկեալ¹ [յերկիր մեռանիցի], ինքն [միայն կայ], ապա եթէ մեռանիցի², բազում [արդիւնս առնէ]» (Յի ԺԲ.24):

Ձկնի այսմ յաւժարեցուցանէ Քրիստոս զայլս ի հետեւումն չարչարանաց իրոց.

Բան. «Որ սիրէ զանձն իւր, արձակէ զնա» (Յի ԺԲ.25):

Մեկնութիւն. Աստ գիտելի է, զի սիրել զոմն է նմա բարի ինչ կամիլ³ եւ եթէ բարին⁴ այն է ճշմարտապէս եւ պարզ բարի, որպէս բարութիւն հոգեւոր, յայնժամ սէր նորա է ստոյգ եւ կատարեալ: Եւ դարձեալ՝ է բարի, որ ոչ է ճշմարիտ, այլ անկատար եւ ժամանակաւոր, որպէս մարմնաւոր բարութիւնք:

Եւ սոյնպէս վարդապետք զբանս զայս երկու յեղանակաւ մեկնեն:

Վասն առաջնոյն սոյնպէս. որ սիրէ զանձն իւր ճշմարիտ եւ հոգեւոր, արձակէ զնա, այսինքն՝ ոչ երկնչի աստ համբերութեամբ տանել զվիշտս վասն Քրիստոսի, որպէս ասեն վարդապետք, եթէ կամիս զկեանս ունել ընդ Քրիստոսի, մի՛ երկնչի մեռանել վասն Քրիստոսի: Եւ արձակելն ի մեր թարգմանս յայլ լեզուս կորուսանել է, զի կերպիւ ինչ կորնչի այսմ կենաց, յորժամ բաժանի հոգին ի մարմնոյն:

Երկրորդ. մեկնի բանս այս հակառակ առաջնոյն, սոյնպէս՝ որ սիրէ զանձն իւր ոչ ճշմարիտ սիրովն, այլ հետեւութեամբ աշխարհիս, կորուսցէ զնա, այսինքն՝ ածէ զնա երթալ ի կորուստ դժոխոցն, վասն այն ասեն վարդապետք՝ մի՛ սիրեր⁵ զանձն քո, զի մի կորուսցես, այսինքն՝ մի՛ սիրեր զանձն քո ի կեանս յայս, զի մի կորուսցես⁶ զկնի այսմ կենաց:

Եւ արձակելն նախ արտաքս հեռացուցանելն է ի կենաց, որպէս ասէ մեկնիչդ: Երկրորդ. լայն եւ արձակ ընթանալն է, որպէս այլոր ասաց:

Բան. «Եւ որ ատէ զանձն իւր յաշխարհիս» (Յի ԺԲ.25):

Մեկնութիւն. Նախ ասաց. «Որ սիրէ զանձն իւր յայսմ աշխարհիս⁷, նա կորուսանէ ի հանդերձեալն, եւ որ ատէ աստ, ի հանդերձեալն գտանէ: Եւ ատելն կատարեալ ատելութիւն է, որ եւ ճշմարիտ սէր ասի, այն է, որ

¹ C ãÇù

² B ãÇù

³ B բարի ինչ կամ իրս

⁴ A բանին

⁵ B C սիրել

⁶ C ãÇù այսինքն ... կորուսցես

⁷ A յաշխարհիս լայս

մարդ ի բաց հատանէ զանձն ի մեղաց եւ ի պատճառէ մեղաց, եւ զկիրս չարչարանացն Քրիստոսի կրեսցէ, որպէս ասէ մեկնիչդ:

Եւ զկնի ցուցանէ Քրիստոս զպատճառ հետեւելոյ չարչարանացն Նորա՝ ասելով.

Բան. «Եթէ որ զիս պաշտիցէ¹, զկնի իմ եկեսցէ» (Յհ ԺԲ.26):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել՝ պարտ է, զի պաշտանեայն հետեւեսցի Տեսնն իւրոյ: Եւ կրկին է հետեւելն. աստ՝ մտաւք եւ գործաւք, եւ անդ՝ ի կեանսն փառաւք, որպէս ասէ մեկնիչդ:

Եւ զկնի ցուցանէ զվարձս հետեւմանն.

Բան. «Եւ ուր Եսն եմ, անդ եւ պաշտանեայն իմ եղիցի²» (Յհ ԺԲ.26):

Մեկնութիւն. Բարութք ասէ. «Ուր եսն եմ», եւ ոչ ասէ՝ ուր լինելոցն եմ, զի Քրիստոս ըստ Աստուածութեան երանութիւն է էութեամբ, այլև ըստ մարդկութեան երանելի է՝ հոգով եւ մարմնով միաւորեալ ի Բանն Աստուած: Գարձեալ՝ ուր եւ անդ ասելն ոչ միայն զերանութիւն, այլև զտեղիքն յերկինս նշանակէ, զոր ճշմարիտ եւ կատարեալ պաշտանեայքն ընդունելոց են ի Քրիստոսէ:

Բան. «Եթէ որ զիս պաշտիցէ³, պատուեսցէ զնա Հայրն իմ» (Յհ ԺԲ.26):

Մեկնութիւն. Երեք ինչ ցուցանէ բանս.

Նախ՝ թէ որպէ՞ս պաշտի Քրիստոս:

Ասեն վարդապետք, եթէ պաշտել զՔրիստոս է հաւատով, եւ սիրով սպասաւորել նմա⁴ իբրև Աստուծոյ, եւ Նորա պատուիրանացն հնազանդիլ⁵ սրտի եւ գործով:

Երկրորդ. Թէ վասն է՞ր ի Հայրէ ասէ:

Ասենք վասն երից. նախ՝ զի սպասաւորէ Հայր եւ Քրիստոսի⁶ ի միասին: Երկրորդ. զմիակամութիւն ընդ Հայր ցուցանէ: Երրորդ. զի որքան մեծագոյն է պատուողն, այնքան մեծ ասի պատին, իսկ պատիւս այս յԱստուծոյ լինի:

Երրորդ. Թէ որպէ՞ս պատուի:

Ասենք, թէ պատուելի արասցէ աստ եւ անդ, զի ի կեանս յայս մարդ մարդոյ պատիւ առնէ ի վկայութիւն առաքիւնութեան, իսկ անդ պատուի մարդ յԱստուծոյ ի վարձս առաքիւնութեան:

¹ B Եթէ որ պաշտիցէ, C պաշտեսցէ

² A օձս իմ եղիցի

³ B C պաշտեսցէ

⁴ A օձս

⁵ B C հնազանդել

⁶ A Քրիստոսի եւ Հայր

Այսքան առ այս:

Չկնի այսմ ճառէ, թէ Քրիստոս որպէ՞ս¹ փառաւորեցաւ յԱստուծոյ Հարէ:

Բան. «Բայց այժմ անձն իմ խոովեալ է» (Յհ ԺԲ.27):

Մեկնութիւն. Բանս այս յերկուս բաժանի. նախ՝ աստ դնէ զխնդրուածքն փառաց: Երկրորդ. զխոստումն փառաց, անդ՝ «Եկն բարբառ յերկնից» (Յհ ԺԲ.28):

Վասն առաջնոյն զիտելի է, զի Քրիստոս զճշմարիտ մարդկային բնութիւն իւր² յայտնելով ցուցանէ զտենչումն զգայական մասինն՝ ասելով. «Բայց այժմ³ անձն իմ⁴ խոովեալ է» (Յհ ԺԲ.27):

Աստ հինգ բան ցուցանէ. նախ՝ ընդդէմ Ապողինարի, որ ասէր, թէ հոգի եւ միտք ոչ ունի Քրիստոս: Աստ անձն զհոգին ասէ եւ խոովիլ ի միտս:

Երկրորդ. ընդդէմ նոցա, որք առ աչաւք ասեն զչարչարանսն⁵, զի Քրիստոս զայլս յաւժարեցոյց հետեւել մահուան⁶ իւրոյ: Եւ զի մի ասիցեն, թէ դու աներկիւղ ես ի մահուանէ եւ ոչ զգաս զչարչարանսն⁷, վասն այն Քրիստոս այսմ կարծեաց հակառակ յիշեաց զխոովութիւն հոգոյ իւրոյ, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ:

Երրորդ. իր ինչ խոովի⁸, յորժամ շարժի, եւ ըստ այսմ⁹ ծով, զի յուզեալ եւ¹⁰ խոովեալ կոչի, իսկ ի Քրիստոս, զի Աստուածութիւն թոյլ տայր զգայական մասինն առնել, զոր ինչ յատուկ էր նմա առանց մեղաց: Եւ աստ, յորժամ մերձեցաւ չարչարանքն Քրիստոսի, զգայական յաւժարութիւն, որ պիտակ կամք կոչի, շարժեցաւ յերկիւղ, վասն բնական կրիցն՝ սոսկալ եւ քստմնել, եւ զայս կոչէ աստ խոովութիւն հոգոյն: Յո՞ր ժամ. «Այժմ անձն իմ խոովեալ է», այսինքն՝ նեղեալ եւ տրտմեալ վասն մերձաւոր չարչարանացն:

Չորրորդ. զիտելի է, զի այս երկիւղ եւ տրտմութիւն առաւել էր ի Քրիստոս վասն երից. նախ՝ զի զիտէր ստուգապէս ի Հարէ ի մահ

¹ B C ãÇù

² A մարդկութիւն իւր

³ A ãÇù

⁴ A ãÇù

⁵ A զչարչարանս

⁶ B C մահուն

⁷ A զչարչարանս

⁸ B խոովիլ ասէ, C խոովիլ ասի

⁹ B այնմ

¹⁰ A B ãÇù

տուեալ: Երկրորդ. զի ինքն կամաւ եկն: Երրորդ. տեսանէր զհրէայսն ամենեւին յաւժար ի չարչարել զնա: Իսկ մեք յայնժամ զգամք եւ ցաւիմք, յորժամ ցաւն զգալապէս ի մեզ հասանէ, իսկ Տէրն յառաջագոյն զհտէր:

Հինգերորդ. գիտելի է, զի տրտմեցաւ Քրիստոս վասն չորից. առաջին՝ յորժամ կամէր Քրիստոս աղաթել առ Հայր, նախ տրտմեցաւ ըստ սովորութեան մարդկան, յորժամ կամին իր ինչ խնդրել նախ զտրտմութիւն յայտնեն: Երկրորդ. տրտմեցաւ վասն կորստեան անհաւատիցն առ խաչին եւ որք յետոյ: Երրորդ. տրտմեցաւ, զի մի ուրուական, այլ ճշմարիտ չարչարանս եւ ճշմարիտ մարմին ցուցցէ, որով ճշմարիտ փրկութիւն լինի ներգործեալ: Չորրորդ. տրտմեցաւ, զի զտրտմութիւն նախահարն եւ զքնութեանս կրեսցէ եւ բարձցէ:

Եւ զկնի այսմ աղաթքն Քրիստոսի դնի առ Հայր.

Բան. «Եւ զինչ ասացից» (Յհ ԺԲ.27):

Մեկնութիւն. Ջբանս զայս վեց կերպի մեկնեն վարդապետք. նախ՝ որպէս ասէ մեկնիչդ. ոչ թէ հրաժարելով մաղթէ զչարչարանս խաչին, այլ զի մի խափան լիցի փրկութեան աշխարհի: Նախ ի հաստատութիւն հաւատացելոց, եւ երկրորդ. զի բարձցէ զկարծիս առ աչաւք ասացողացն, որպէս ցուցաւ: Իսկ ասելն. «Վասն այսորիկ եկի», զկամաւոր զալն ի չարչարանս: Եւ դարձեալ՝ խրատէ զմեզ յաւժարութեամբ կրել զտրտմականս, որ վասն փրկութեան մերոյ է եւ վարձուց հատուցման, որպէս յայտ է ի մեկնիչդ: Երկրորդ. ոմանք մեկնեն. «Եւ զի՞նչ ասացից» իբրու ասել, թէ ի զգայական յաւժարութեանցս զայս խնդրուածք արարից:

Բան. «Եթէ Հայր ապրեցո՛ր զիս ի ժամանակէ աստի յայսմանէ» (Յհ ԺԲ.27):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ փրկեա՛ր զիս ի մերձակայ չարչարանացս, բայց ըստ¹ բանական կամացն, որ միացեալ էր ի կամս Բանին, որ ամենեւինք տիրէր ի վերայ զգայական մասինն, կամէր չարչարիլ վասն հնազանդութեան Հար եւ վասն փրկութեան մարդկան, վասն այն զկնի ասէ.

Բան. «Այլ վասն այնորիկ եկի ի ժամս յայս» (Յհ ԺԲ.27):

Մեկնութիւն. Որպէս թէ ասել. «Վասն այն եկի յաշխարհ, զի չարչարեցայց»: Դարձեալ՝ վասն այն եկի ի ժամս, զի զկամս Հար

---

¹ Ա վասն

կատարեցից: Դարձեալ՝ վասն այնորիկ եկի ի չարչարանս, զի զմարդիկ փրկեցից: Այս երկրորդ միտք:

Երրորդ. Ոսկեբերանն ասէ. «Եւ զի՞նչ ասացից, թէ Հայր, ապրեցո՛ր զիս», այսինքն՝ ոչ ինչ կարեմ ասել, խնդրելով զերծումն ի մահուանէ, զի վասն այն եկի ի ժամս յայս, որպէս թէ ասել՝ «Ես խռովեալ ոչ ասեմ զայս՝ առ ի խոյս տալոյ ի մահուանէ»:

Չորրորդ. ասեն ոմանք, եթէ զի՞նչ ասացից, եթէ ոչ առ յուսուցանել¹ զխորհրդական անդամս իմ, զի Քրիստոս աղաւթեաց առ ի տալ մեզ արինակ աղաւթից:

Հինգերորդ. ասեն այլք, եթէ զի՞նչ ասացից, այսինքն՝ զո՞վ կարդացից, եթէ ոչ զՀայր, որոյ զկամս նորա նախ դնեմ, քան զկամս² իմ, վասն այն եկի ի ժամս յայս, որպէս զի ըստ կամացն Հայր չարչարիմ: Եւ այս ոչ ցուցանէ երկու կամք ի Քրիստոս, որպէս մինն խնդրէ ազատիլ ի մահու եւ մինն կամի զինքն ի մահ, այլ մի է կամք բանական հոգւոյն ընդ կամս բանին միացեալ, որով խնդրէր մեռանիլ եւ նոյն կամքն թոյլ ետ զգայական յաւժարութեան խնդրել ազատիլ, զի միով կամաւքն խնդրէր ի Հայրէ զգայականան ոչ մեռանիլ եւ բանականան՝ մեռանիլ:

Վեցերորդ. դարձեալ ասէ նոյն վարդապետն, թէ Քրիստոս յորժամ եցոյց զխռովութիւն Իւր, ասէ. «Ձի՞նչ ասացից», այսու զմեզ ուսուցանելով, թէ յորժամ զայսպիսի խռովութիւն կրեմք, ոչ է պարտ յուսահատիլ կամ անյուսութեամբ ինչ բարբառել, այլ առ Հայր դիմել եւ ի Նա յուսալ:

Եւ աստ լինի կրկին հարց. Վասն է՞ր աղաւթեաց Քրիստոս, թէ՛ Հայր, ապրեցո՛ր զիս, զի ստոյգ գիտէր, զի այն ոչ լինէր, եւ դարձեալ՝ ոչ կամէր զայն լինել:

Պատասխան³. նախ ասեմք, եթէ⁴ աղաւթեաց Քրիստոս ոչ ազատ կամաւք զայն խնդրելով, այլ զգայական յաւժարութիւն ցուցանելով, որպէս ասացաք: Դարձեալ ասեմք. թէպէտ ստոյգ գիտէր զչարչարանսն իւր նախասահմանեալ յիրում Աստուածութենէն եւ ընկալեալ ի բանական կամս իւր, սակայն աղաւթեաց վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի ցուցցէ զյաւժարութիւն մարմնոյն, զի քստմնէր եւ սուկայր ի

¹ A B C առ ի յուսուցանել

² A զկեանս

³ C օճօ

⁴ A թէ

մահուանէ եւ այնու ցուցցէ, զի ճշմարիտ մարդ է: Երկրորդ. զի ուսուցէ զմեզ, թէպէտ իր ինչ լինիցի ընդդէմ յաւժարութեան մարմնոյ մերոյ, սակայն պարտ է զայն ընտրել բանական կամաւք, թէ գիտեմք, զի կամքն Աստուծոյ է¹:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր Քրիստոս երկեալ ի մահու, զի բազում մարտիրոսք համարձակ եւ առանց երկիւղի դիմէին ի մահ:

Պատասխան². Այս մեծութիւն բնական երկիւղիս եղեւ ի Քրիստոս վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի Քրիստոսի զգայական բնութիւն ամենեւին յինքն թողեալ եղեւ, զի արդարապէս հատուցէ զբազմադիմի եւ զմեծագոյն մեղս մարդկային սեռի, զի եթէ³ Քրիստոսի մարմնոյն տուեալ էր մխիթարութիւն յազգմանէ բանական եւ յաստուածային զարութենէն, որպէս մարտիրոսացն լինէր ի մխիթարութիւն նոցա եւ բարձրութիւն հաւատոյն, յայնժամ Քրիստոսի չարչարանքն ոչ լինէր դժուարագոյն եւ ոչ կատարեալ հատուցումն: Երկրորդ պատճառ⁴. զի Քրիստոս էառ զմարդկային հոգին եւ զմարմինն կատարելապէս, սոյնպէս զտրտմութիւն հոգոյն եւ զերկիւղ մարմնոյն էառ, զի կատարեալ լիցի մարդկութիւն: Երրորդ պատճառ. թէպէտ Քրիստոս կարէր զայս ծածկել յինքեան կամ խափանել, կամ նուազ ցուցանել, սակայն պատշաճ էր զտրտմութիւն եւ զերկիւղն իւր յայտնել ի մեզ, նախ՝ զի ցուցցէ զճշմարիտ մարդկութիւն, երկրորդ՝ զսաստկութիւն չարչարանաց նորա, երրորդ՝ զմեծութիւն սիրոյն առ մեզ, չորրորդ՝ յարինակ⁵ քրիստոսնէից արար, զի ոմանք զարհուրին ի ժամանակի մահուանն, եւ այնպիսին ոչ է մեղք, եթէ ըստ բանաւորութեան չափեալ լինի:

Չկնի աղաթէ՝ ասելով.

Բան. «Հա՛յր, փառաւորեա՛ զանուն քո» (Յհ ԺԲ.28):

Մեկնութիւն. Չորս բան էր աղաթից. առաջին՝ զտրտմութիւն ցուցանէր: Երկրորդն⁶ զերկիւղն զգայական մասինն: Երրորդն⁷ զմահ փրկութեան մարդկան: Չորրորդն⁸ զփառս անուանն:

¹ A ãÇù

² A ãÇù

³ A թէ

⁴ A ãÇù պատճառ

⁵ A B C ի յարինակ

⁶ A երկրորդ

⁷ A երրորդ

⁸ A չորրորդ

Եւ գիտելի է, որպէս ասացաւ ի վերոյ, որ որ հաւասարի Աստուծոյ տէրութեամբ եւ թագաւորութեամբ, Աստուած է, իսկ Քրիստոս սոյնպէս հաւասարի Աստուծոյ տէրութեամբ եւ թագաւորութեամբ, ապա ուրեմն Քրիստոս Աստուած է: Եւ թագաւորութիւն Քրիստոսի ցուցանի չորիք, երեքն ասացաւ՝ նստելովն ի վերայ յաւանակի, չորրորդն այս է՝ հայրական փառաւորութեամբ, որպէս ասէ. «Հա՛յր, փառաւորեա՛ գորդի քո»: Դարձեալ գիտելի է, որպէս ասէ սուրբն Կիրիլ. «Եթէ Հայր անունն առաւել փառաւոր է քան զԱստուածն, զի Աստուածն ասել բաղդատութիւն ունի առ ստեղծուածս, իսկ Հայրն առ որդին ունի բաղդատիլ առընչաբար, ապա ուրեմն Հայր անունն պատուոյ է կոչումն, քան՝ զԱստուած, նոյնպէս զՔրիստոս Որդի Աստուծոյ ասելն պատուով է¹, քան զԱստուած ասելն, զի Որդին Աստուծոյ զբնութեամբ Աստուածն ցուցանէ, իսկ Աստուածն հոմանունն է, նոյնպէս իմացիս եւ վասն Հոգւոյն Աստուծոյ: Իսկ բանս, որ ասէ. «Հա՛յր, փառաւորեա՛ զանուն Քո», այսինքն՝ զայն արա, որով յայտնեսցի փառք անուանդ Քում, այսինքն՝ զչարչարանս Որդւոյ Քո, զի Հայր փառաւորի ի չարչարանսն Քրիստոսի եւ Որդին եւս սոյն² չարչարանաւք փառաւորեցաւ, զի նոյն է էութեամբն Որդի ընդ Հար»: Դարձեալ՝ յորժամ չարչարանքն Քրիստոսի տարածեցաւ ընդ ամենայն աշխարհս, քարոզութեամբ առաքելոցն, ի միասին սփռեցաւ ճանաչումն Հար եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ, որպէս ասաց Քրիստոս. «Մկրտեցէք զամենայն հեթանոսս յանուն Հար եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն [Սրբոյ]» (Մտ ԻԸ.19), որպէս³ յայտ է ի մեկնիչդ:

Այժմ ճառի խոստումն փառացն ի Հարէ.

Բան. «Եկն բարբառ» (Յհ ԺԲ.28):

Սեկնութիւն. Այս մասն յերիս բաժանի. նախ՝ ճառի բարբառոյն լինելութիւն: Երկրորդ. կարծեաց ժողովրդեանն զանազանութիւն, անդ. «Ժողովուրդն, որ կայր եւ լսէր» (Յհ ԺԲ.29): Երրորդ. Քրիստոսի մեկնութիւն⁴, անդ. «Պատասխանի եւ Յիսուս» (Յհ ԺԲ.30):

Վասն առաջնոյն գիտելի է, զի բարբառս այս ձեւացաւ եւ յաւաւորեցաւ ի Սուրբ Երրորդութենէն, վասն զի ամենայն արտաքուստ ներգործութիւնք անբաժ են Սուրբ Երրորդութեան, սակայն բարբառս

¹ A պատուոյ է

² A այն

³ B C ãÇù ասաց Քրիստոս ... եւ Հոգւոյն [Սրբոյ], որպէս

⁴ B C ãÇù անդ. «Ժողովուրդն ... Քրիստոսի մեկնութիւն

այս Աստուծոյ Հարձայն ասի, զի Քրիստոս առ Հայր աղաւթեաց եւ նա պատասխանեաց:

Բան. «Եկն բարբառ յերկնից» (Յհ ԺԲ.28):

Մեկնութիւն. Նախ՝ ի Սուրբ Երրորդութենէն, որպէս ցուցաւ: Երկրորդ. յերկնից, այսինքն՝ յԱստուծոյ Հարձ: Երրորդ. յերկնից, այսինքն՝ յաւրոյս, որ ձեւացաւ: Իսկ բարբառն է բան յաղաւոր կամ ձայն նշանական:

Բան. «Եւ¹ փառաւոր արարի, եւ դարձեալ փառաւոր արարից» (Յհ ԺԲ.28):

Մեկնութիւն. Այս բան է, զոր ասէ Պաւղոս յԵբրայեցիս. «Քրիստոս ոչ եղ շուք անձին իւրոյ» (Տես Եբ Ե.5), այսինքն՝ ոչ փառաւորեաց զինքն լինել քահանայապետ, այլ որ խաւսեցան առ նա եւ փառաւոր արար սքանչելեալքն եւ վկայութեամբն, որ նախքան զչարչարանսն Քրիստոսի:

Եւ չորս եղեն փառաւորութիւնք նախքան զխաչն. առաջին՝ ի ծնունդն, երկրորդ՝ ի մկրտութիւն, երրորդ՝ ի Թաբար² լերինն, չորրորդ՝ սքանչելագործութեամբն:

Նոյնպէս եւ չորս փառաւորութիւնք³ յետոյ. նախ՝ ի վերայ Խաչին, երկրորդ՝ Յարութեամբն, երրորդ՝ Համբարձմամբն, չորրորդ՝ փառաւոր արար զնա ի խորհրդական մարմինս իւր, այսինքն՝ ի դարձն հեթանոսաց:

Առընթեր սմին ճառի զանազան կարծիք ժողովրդեանն.

Բան. «Ժողովուրդն, որ կայր եւ լսէր, ասէին՝ Որոտումն լինի⁴» (Յհ ԺԲ.29):

Մեկնութիւն. Մեկնիչդ ասէ, թէ խաւարեալ մտաւք կամէին փոփոխել զբարբառն. ոմանք որոտ ասէին, ոմանք՝ հրեշտակ խաւսեցաւ, ի հաճել զմիտս ժողովրդեանն, զի մի իմասցին, թէ Հայր խաւսեցաւ^{clxxxix}: Իսկ այլ վարդապետք մեկնեն, թէ որք որոտումն ասեն, նոքա⁵ թանձրամիտք էին, միայն զհնչումն բարբառոյ լսէին եւ ոչ զնշանակութիւն, վասն այն համարէին որոտումն լինել, այսինքն՝ աննշանական հնչումն, իսկ ոմանք նրբատես զոլով իմացան նշանական ձայն զոլ:

Բան. «Կէսքն ասէին. “Հրեշտակ խաւսեցաւ ընդ նմա”» (Յհ ԺԲ.29):

¹ B C ãÇù

² B Թափօր

³ B C փառաւորութիւն

⁴ A ãÇù

⁵ A սոքա

Մեկնութիւն. Սոքա գՔրիստոս սոսկ մարդ համարէին, վասն այն՝ հրեշտակ խաւսեցաւ ընդ Նմա, որպէս ի Սուրբ Գիրս երբեմն հրեշտակ խաւսեցաւ ընդ մարգարէսն:

Այժմ զկնի մեկնէ գրաբբառս զայս.

Բան. «Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ¹» (Յի ԺԲ.30):

Մեկնութիւն. Եւ այս մասն յերիս բաժանի. նախ՝ դնի առընթեր լուծումն ի Քրիստոս: Երկրորդ. դնի ներհակութիւն հրէիցն, անդ. «Պատասխանի ետ նմա ժողովորդն» (Յի ԺԲ.34): Երրորդ. Քրիստոսի պատասխանին, անդ. «Ասէ ցնոսա Յիսուս» (Յի ԺԲ.35): Յառաջին մասն ցուցանէ Քրիստոս, թէ բարբառս այս ոչ էր աննշանակ հնչումն եւ ոչ որոտումն, որպէս ոմանց թուէր, այլ էր աստուածային ձայն առ ի ծանուցանել ժողովորդեանն, թէ ինքն Քրիստոս է ճշմարիտ Որդի Աստուծոյ, վասն այն վկայէ նմա յերկնից:

Բան. «Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ. “Ոչ վասն իմ ինչ² եկն բարբառս, այլ վասն ձեր”» (Յի ԺԲ.30):

Մեկնութիւն. Բարբառս լինի առ յուսումն³ ումեմն, իսկ Յիսուս ոչ էր կարաւտ ուսման վասն երեք⁴ պատճառի. նախ՝ ըստ բոլորին. «Որպէս զիտէ զիս Հայր, զիտեմ եւ ես զՀայր» (Յի Ժ.15), «Ես եւ Հայր իմ մի ենք» (Յի Ժ.30), որպէս ցուցանէ մեկնիչդ: Երկրորդ. ըստ մասին ոչ էր կարաւտ ուսման, զի Յիսուս ըստ Աստուածութեան ոչ էր կարաւտ ուսանիլ յայլմէ եւ ոչ ըստ մարդկութեան, զի ի սկզբանէ յղացմանն⁵ իւրոյ միացեալ ի Բանն զամենայն⁶ կատարելապէս ճանաչէր՝ զանցեալն եւ զներկայս եւ զապագայիցն իրս: Երրորդ. Քրիստոս ստոյգ զիտէր, զի փառաւորելոց էր ի Հարէ ի չարչարանս իւր եւ զկնի չարչարանացն, վասն այն բարբառս այս ոչ եղէ յուսումն⁷ Քրիստոսի:

Այլ եղէ յուսուցանել զմերձակայ ժողովորդսն երեք կերպիւ. նախ՝ թէ որպէ՞ս եւ որքա՞ն մեծ եւ փառաւոր էր Քրիստոս առաջի Աստուծոյ Հար⁸: Երկրորդ. առ ի յածել զնոսա ի հաւատսն Քրիստոսի: Երրորդ. ի

¹ A ãÇù եւ ասէ

² A ãÇù

³ A B C ի յուսումն

⁴ B չորս

⁵ A յղացման

⁶ B զամենայն

⁷ A B C ի յուսումն

⁸ B Հօր Աստուծոյ

յանդիմանութիւն նոցա, որք հակառակ կարծէին Հաւր, որպէս ասէ մեկնիչդ:

Վասն Դատաստանի

Բան. «Այժմիկ դատաստան է աշխարհիս այսորիկ» (Յի ԺԲ.30):

Մեկնութիւն. Աստ մեկնիչդ դատաստան աշխարհի զմարդկան եւ զսատանայի ասէ:

Եւ վեց իրս պիտոյ է դատաստանին, զոր աստ յիշէ մեկնիչդ. նախ՝ ժամանակն ասէ, նախ յետ վկայութեան Հաւր եւ ասպա ժամանակ խաչին: Երկրորդ. տեղիքն դատաստանին, որ է խաչն քառաթեւ որպէս ի վերայ աթոռոյ բարձրացեալ: Երրորդ. դատաւորն, որ է ինքն Քրիստոս: Չորրորդ. դատախազքն, որ էր մարդկան ազգ եւ սատանայ: Հինգերորդ. վկայն, որ էր Հայր: Վեցերորդ. իրաւունք դատաստանին, զայդ ցուցանէ մեկնիչդ:

Եւ զի Քրիստոս մարդկան արար փրկութիւն, յայտ է ի չորից. նախ՝ զի զբնութիւն մարդկան էառ: Երկրորդ. զկիրսն¹ կրելով, բաց ի մեղաց: Երրորդ. ի յատեան եմուտ վասն մեր, որպէս վոքիլ: Չորրորդ. զի զպարտս մեր Ինքն հատոյց, որպէս մարգարէն ասէ. «Տէր հատուցէ ընդ իմ» (Սղ ԾԼԷ.8), եւ հատուցմունքդ, զոր կարգէ յերկար, է ինչ, զոր զործեաց Ադամ, եւ է, զոր դատապարտեաց Աստուած:

Դարձեալ է կիրք հոգեւոր եւ է մարմնաւոր, այլեւ մասն եւ բոլոր, զոր ի մարմինն իւր կրելով Քրիստոս ազատեաց զմեզ, սոյնպէս² ասէ մեկնիչդ, իսկ այլ վարդապետք ասեն. «Այժմիկ դատաստան է աշխարհիս», այսինքն՝ մարդկան ազգի, զի չարչարանաւքն Քրիստոսի բաժանեցան հաւատացեալքն ի խստասիրտ անհաւատից:

Եւ այս բաժանումս կոչի դատաստան որոշման, զի երկուս է դատաստան Աստուծոյ. նախ՝ դատաստան որոշման, որ եղէ առ խաչին Քրիստոսի: Երկրորդ. դատաստան հատուցման, որ լինելոց է ի վախճանի, որ ի միւս անգամ զալուստն պատժէ զչարս եւ վարձատրէ³ զսուրբս: Այս է ասելն. «Այժմիկ դատաստան է աշխարհիս այսորիկ», այսինքն՝ մերձեալ է ժամանակ որոշման հաւատացելոց ի յանհաւատից: Եւ զիտելի է, զի այլ ոմանք մեկնեն զբանս զայս ի վերջին

¹ Ա զի զկիրսն

² Բ այսպէս

³ Ա վարձատրէ

դատաստանն, որ է հատուցումն չարեաց եւ բարեաց, եւ վասն որոշման չարեաց եւ բարեաց: Եւ սոյնպէս¹ զանազանին սոքա երեքեանն², զի որոշումն հաստատացելոց եւ անհաւատից է ի կեանս յայս, եւ որոշումն չարեաց եւ բարեաց՝ յետ մահու, եւ հատուցումն չարեաց եւ բարեաց³ է յետ յարութեան: Եւ սոյնպէս ասեն, թէ վերջին դատաստանն եւ որոշումն չարեաց եւ բարեաց սկսաւ ի ժամանակէ չարչարանացն Քրիստոսի, զի որպէս Քրիստոս մահուամբ արժանաւորեցաւ ունել զիշխանութիւն դատաստանին առ ի Հարէ, սոյնպէս⁴ մահուամբ իրով արժանաւորեաց զընտրեալսն անջատել ի չարեացն եւ եհան զընտրեալսն յերկինս եւ զչարսն յայլ⁵ տեղիս, զի թէպէտ դատաստանն վերջին ոչ սկսաւ ի ժամանակէ չարչարանացն Քրիստոսի ըստ ներգործութեան, այլ ըստ պատճառին սկսաւ, զի Քրիստոս վասն չարչարանացն արժանաւորեցաւ դատաւոր լինել: Եւ դարձեալ՝ յայնմ հետէ սկսաւ բաժանել զչարս եւ զբարիս մասնաւոր ազատութեամբ ի սատանայէ եւ ի չար մարդկանէ, վասն այն ասաց Քրիստոս. «Այժմիկ դատաստան է աշխարհիս այսորիկ»: Դարձեալ՝ սոյնպէս մեկնեն. «Այժմիկ⁶ դատաստան է աշխարհիս այսորիկ⁷», այսինքն⁸ վասն աշխարհիս այսորիկ, ըստ այնմ. «Ձի աստուածային հրամանաւն ազատեաց Քրիստոս զաշխարհս ի սատանայի իշխանութենէն, գոր ունէր առ ի փորձել զմարդիկ» (Հմմտ Ա.Յի Գ.8), որպէս ասէ.

Բան. «Այժմիկ⁹ իշխան աշխարհիս այսորիկ¹⁰ ընկեսցի արտաքս» (Տեւ Յի ԺԲ.31):

Սեկնութիւն. Սատանայ այսմ¹¹ աշխարհիս իշխան կոչի, ոչ թէ տէր է զոյացութեան աշխարհիս, այլ մարդկան, որ ըստ աշխարհի վարին եւ ծառայեն մեղաց, եւ զյոյս եւ զսէր իւրեանց միայն յաշխարհի դնեն:

Եւ չորից իրաց իշխան էր. նախ՝ մահու, երկրորդ՝ տանջանաց հոգւոց, եւ այս երկուցս բռնութեամբ տիրէր, զի հրամանաւն Աստուծոյ էր:

¹ B այսպէս

² B երեքեան

³ A չիք չարեաց եւ բարեաց

⁴ B այսպէս

⁵ B C ի յայլ

⁶ A այժմ

⁷ A ãÇù

⁸ C ãÇù

⁹ A այժմ

¹⁰ A ãÇù

¹¹ C յայսմ

Երրորդ՝ իշխան էր մեղաց: Չորրորդ՝ զանազան կռապաշտութեանց, եւ այս երկուցս փորձելով իշխան էր, զի ինքեան կամաւքն էր:

Եւ երեք կերպիւ արտաքս անկաւ յիշխանութենէն չարչարանաւքն Քրիստոսի. նախ՝ բացեալ եղել դուռն երկնից, եւ սատանայ ոչ կարէ արգելոյ զհոգիս ընտրելոց, որպէս յառաջագոյն առնէր, զի յորմէ հետէ սասց Քրիստոս. «Հա՛յր, ի ձեռս քո աւանդեմ զհոգի իմ» (Դկ ԻԳ.46), այսինքն՝ զհոգի իմ հաւատացելոցն եւ իմ ազգակցացն, սատանայ խափանեցաւ ի տանջանս տանելոյ զհոգիսն: Երկրորդ. զի Աստուած յառաջագոյն թոյլ ետ սատանայի փորձել զմարդիկ առ ի կրթութիւն ընտրելոցն, իսկ չարչարանաւքն Քրիստոսի յոյժ նուազեցաւ իշխանութիւն նորա եւ կապեցաւ սատանայ զհազար ամ, զի ոչ կարէ փորձել զմարդիկ որպէս յառաջն: Երրորդ. ի վախճանի աշխարհի կատարելապէս արտաքս մերժեսցի ի դժոխս եւ յայնժամ ընտրեալքն ամենեւին ազատին ի մեղաց, եւ երկոքին տքա, այսինքն՝ տանջանքն սատանայի եւ ազատիլ ընտրելոց մասնատրապէս սկիզբն առին ի մահն Քրիստոսի, որպէս ասէ բանս. «Այժմիկ իշխան աշխարհիս ընկեսցի արտաքս¹», այսինքն՝ այժմ եղիցի չարչարանքս իմ, որ պատճառ է արտաքսելոյ զսատանայ ի դժոխս եւ ազատման ընտրելոցն ի վախճանի աշխարհիս, վասն այն ասէ զկնի.

Բան. «Եւ յորժամ² ես բարձրացայց յերկրէ³, զամենեսին ձգեցից առ իս⁴» (Յհ ԺԲ.32):

Մեկնութիւն⁵. Չորս կերպիւ է բարձրանալն ի խաչին. նախ՝ ըստ ճառին խաչն բարձրացեալ էր յադս ի բարձր տեղոջ, թէպէտ պատուանդանն յերկրի էր: Երկրորդ. բարձրացաւ ի խաչն առ ի հալածել զիշխան աւդոյս: Երրորդ. բարձրանալ ասի ի խաչն⁶, որպէս սանդղաք⁷ յերկինս ելանել: Չորրորդ. բարձրանալ ասի նշանաւքն ի վերայ խաչին եւ թագաւորել ի վերայ հեթանոսաց, որպէս ասէ Պաւղոս ի⁸ Փիլիպպեցիսն. «Հնազանդ եղել Հաւր մահու չափ եւ մահու խաչի,

¹ A ãÇù

² B C ãÇù

³ A ãÇù

⁴ A ãÇù առ իս

⁵ A ãÇù

⁶ A ãÇù ի խաչն

⁷ A սանդղաք

⁸ B C ãÇù

վասն որոյ¹ եւ Աստուած զնա առաւել բարձրացոյց, - եւ այլն մինչեւ, - ամենայն լեզու խոստովան լիցի²» (Տեա Փայ Բ.11): Եւ խաչին Քրիստոս զամենեսեան ձգեաց առ ինքն, այսինքն՝ հաւատովն, եւ դարձեալ՝ սիրովն, զի սէրն, զոր եցոյց Քրիստոս խաչին մարդկային ազգի, յոյժ ձգէ զմարդիկ առ Քրիստոս:

Հարց. Վասն է՞ր ասէ զամենեսեան, զի բազումք են անհաւատք յաշխարհի:

Պատասխան. Նախ՝ զի յիւր կողմանէն վասն ամենեցուն խաչեցաւ, այլ նորա անձնիշխան կամար ոչ հաւատացին: Երկրորդ. ցուցանէ այնու զբոլոր բազմութիւն ընտրելոցն եւ իբրեւ³ յոչ ինչ գրելով⁴ զչարս:

Այժմ զկնի աւետարանիչս մեկնէ զբանն Քրիստոսի.

Բան. «Ձայս ասէր, նշանակեալ, թէ որով մահու մեռանելոց իցէ» (Յի ԺԲ.33):

Մեկնութիւն. Չորս կերպիւ նշանակէ զմահն Քրիստոսի. նախ՝ ցուցանէ, թէ խաչին էր մեռանելոց եւ ոչ այլ ինչ իրարք, որպէս մարգարէքն մեռան: Երկրորդ. ցուցանէ⁵, թէ կամաւ մեռանէր եւ ոչ՝ ակամայ, որպէս ամենայն մարդիկ: Երրորդ. ցուցանէ, թէ արագ յառնելոց էր եւ զհաւատացեալսն⁶ առ ինքն ձգէր: Չորրորդ. ցուցանէ, թէ մահն Քրիստոսի կեանք եղեւ հաւատացելոց, որք ձգեցան առ Նա, որպէս ասէ մեկնիչդ: Եւ տե՛ս զաղաւթսն Քրիստոսի, զի չորս բան էր, նոյնպէս եւ բարբառն Հաւր չորս էր, որ փառատր արար նախքան զխաչն եւ յետ⁷ խաչին, այլեւ չորս էր մեկնութիւն Քրիստոսի, զոր ուսոյց, եւ չորս կերպիւ նշանակէ աւետարանիչս զմահն Քրիստոսի:

Այսքան առ այս:

Յետ այսորիկ ճառէ զհակառակութիւն հրէից.

Բան. «Պատասխանի ետ նմա ժողովորդն. “Մեք լուաք յարինաց, եթէ⁸ Քրիստոսն յախտեան կայ”» (Յի ԺԲ.34):

¹ A վասն այն

² A օճն

³ B իբր

⁴ B կրելով

⁵ B ցուցանէ

⁶ B երա □ յառնէր եւ զհաւատացեալս, C զհաւատացեալս

⁷ A B յետոյ

⁸ A թէ

⁹ A օճն յախտեան կայ

Մեկնութիւն. Աւրենք յատկապէս զհինգ¹ գիրքն Մովսիսի կոչէին², այլ հասարակ անուամբ զբոլոր Հին Կտակարանքն արենք կոչէին, որպէս աստ, զի մարգարէքն ցուցանեն զյաւիտենականութիւն Քրիստոսի, զի Եսայի յիններորդ գլուխն գրեալ է. «Եւ անուն կոչեսցի նմա սքանչելի խորհրդակից, Աստուած, հզար, Հայր հանդերձելոյ աշխարհիին, եւ խաղաղութեան նորա չիք սահման» (Տես Ես Թ.6-7): Եւ Դանիէլ յեթն. «Իշխանութիւն նորա իշխանութիւն յաւիտենական» (Դն Դ.31), որ ոչ անցանէ, եւ թագաւորութիւն նորա ոչ եղծանիցի: Եւ դարձեալ Միքիայ յեթներորդ. «Ի քէն ելցէ ինձ [լինել] իշխան Իսրայէլի եւ ելք նորա ի սկզբանէ աւուրցն յաւիտենից» (Տես Մք Ե.2): եւ սոյնպիսի մնացականութիւն ներհակ երեւի մահուանն Քրիստոսի³, վասն այն ասեն.

Բան. «Եւ դու զիա՞րդ ասես, թէ պարտ է բարձրանալ Որդոյ մարդոյ⁴» (Յհ ԺԲ.34):

Մեկնութիւն. Այսինքն՝ մեռանիլ ի խաչ: Եւ տե՛ս զնենգութիւն, զի այսու կամէին ցուցանել, թէ Քրիստոս ոչ իցէ Աստուած, իբր թէ դու ասես վասն քո մեռանել, ուրեմն ոչ եւ Քրիստոս, զի Քրիստոսն յաւիտեան կայ⁵, իսկ թէ վասն այլոյ ումեմն խաւսիս, ասա մեզ:

Բան. «Ո՞վ է այն որդին մարդոյ» (Յհ ԺԲ.34):

Մեկնութիւն. Թէպէտ Քրիստոս աստ ոչ կոչեաց զինքն որդի մարդոյ, սակայն ի յայլ տեղիս բազում լսել⁶ էին, որպէս յայտ է ի մեկնչէդ:

Հարց. Ուստի՞ իմացան հրէայքն, թէ բարձրանալն զխաչին նշանակ է:

Պատասխան. Յերից. նախ՝ յայնմանէ, որ ասաց. «Որպէս բարձրացոյց Մովսէս զաւճն յանապատին, նոյնպէս բարձրանալ» (Տես Յհ Գ.14) եւ այլն: Երկրորդ. ասէ Ոսկերեբանն. «Եթէ այսու յայտ է, զի հրէայքն բազում բանս կարէին իմանալ, զոր Քրիստոս առակաւ խաւսէր, զի բարձրանալովն իմացան զմահն»: Երրորդ. ասեն ոմանք, թէ յայնժամ ի մէջ հրէիցն առակաւ ի խաչ հանելն բարձրանալ ասիւր, եւ դեռես սոյնպէս խաւսին մարդիկ, զի յորժամ նզովեն զոք, ասեն՝ ոչ թէ բարձրանայիր, այսինքն՝ կախեալ լինէիր:

¹ A հին□

² A կոչին

³ B C մահուան

⁴ A ãÇù Որդոյ Մարդոյ

⁵ B կեայ

⁶ B լսեալ

Չկնի ճանձ գպատասխանին Քրիստոսի, զի թէպէտ ասեն սոքա, թէ Քրիստոսն յաւիտեան կայ¹, սակայն ոչ կատարեալ ճանաչեն գՔրիստոս:

Բան. «Ասէ ցնոսա. “Փոքր մի ժամանակ լոյսն ընդ ձեզ է”» (Տես Յի ԺԲ.35):

Մեկնութիւն. Քանզի սոքա ոչ իմանային, թէ Քրիստոսի մահն եւ չարչարանքն զոյգ կարէ գոլ ընդ յաւիտենականի Աստուածութեան, սակայն Սուրբ Գիրք գերկուսն դնեն, այսինքն՝ զմահն Քրիստոսի եւ զյաւիտենականութիւն Նորա: Վասն յաւիտենականութեան ցուցաք, իսկ վասն չարչարանացն գրէ Եսայի յիսուներորդ գլուխն. «Իբրեւ զոչխար ի սպանդ վարեցաւ եւ իբրեւ զորոջ առաջի կտրչի»² (Ես ԾԳ.7): Եւ վարդապետքն հրէից զյիսուներորդ գլուխդ բոլորովին իմանին վասն Քրիստոսի: Եւ Դաւիթ. «Ծակեցին զձեռս եւ զոտս» (Սղ ԻԱ.18) եւ զլեղին գրէ: Եւ Դանիէլ յիններորդ գրեալ է. «Եւ յետ վաթսուն երկու շաբաթուցն սպանցի աւծեալն» (Տես Դն Թ.26), եւ սոքա իմանային զյաւիտենականութիւն Քրիստոսի եւ ոչ զչարչարանսն, վասն այն ասէ Քրիստոս. «Սակաւ մի ժամանակ լոյս³ ընդ ձեզ է» (Տես Յի ԺԲ.35), նոյնպէս եւ մեկնիչդ վասն չարչարանացն եւ վասն անապական թաղմանն ասէ, եւ զի սոքա անկատար ունէին զճանաչումն, վասն այն Քրիստոս խրատէ զնոսա, զի փութան եւ ստանան կատարեալ ճանաչումն ի Քրիստոս՝ ասելով.

Բան. «Գնացէք» (Յի ԺԲ.35):

Մեկնութիւն⁴. Այսինքն՝ յառաջեցէք աճմամբ ար ըստ արեւ ի հաւատս եւ ի ճանաչումն, զոր դիրազոյն կարէք այժմ ստանալ, զի առ ձեզ ունիք զլոյսն:

Եւ լոյս կոչի Քրիստոս. նախ՝ զի բնութեամբ լոյս է եւ լուսաւորիչ աշխարհի: Երկրորդ. փարատէ զխաւար սգիտութեան եւ անհաւատութեան եւ մեղաց: Երրորդ. զի որքան մարմնով յերկրի էր, տիւ էր շնորհաց⁵: Չորրորդ. զի հաւատացելոցն լոյս է եւ անհաւատիցն՝ խաւար: Հինգերորդ. որպէս լոյսն յառաջ է քան զարեգակն, եւ Բանն ի սկզբանէ էր եւ յետոյ եղեւ մարմին: Վեցերորդ. որպէս լոյսն

¹ B կեայ

² Ես. ԾԳ. 7: Ձեռա□րում սխալ է նշված այս մեջբերման տեղը:

³ A C լոյսն

⁴ B ãÇù

⁵ A շնորհաց եւ յետոյ եղեւ □իշեր

անբաժանելի է յարեգակէ եւ Բանն անբաժանելի է¹ ի մարմնոյն: Եւթներորդ. որպէս լոյսն եւ անաւթն մի արեգակ է, սոյնպէս Բանն եւ մարմինն, մի Քրիստոս: Ութերորդ. որպէս արեգակն ծածկի ի մէնջ, այլ ոչ ապականի եւ վերստին ծագէ, սոյնպէս Քրիստոս անապական թաղմամբն ծածկեցաւ յերկրի եւ յարութեամբն լուսաւորեաց զմեզ: Իններորդ. որպէս յարեալ կրկին լոյսն ծագէ, սոյնպէս ի Քրիստոս վարդապետութիւն եւ շնորհք: Տասներորդ. որ գնայ ի լոյսն ոչ մոլորի, սոյնպէս որ գնայ հաւատովն Քրիստոսի առանց մոլորելոյ ի փրկութիւն հասանէ, որպէս ասէ².

Բան. «Գնացէք ի լոյսն, զի մի խաւար ձեզ հասցէ» (Տես Յի ԺԲ.35):

Մեկնութիւն. Որպէս ստուերն հասուցանէ ի խաւար գիշերոյն, սոյնպէս խաւար տգիտութեան եւ անհաւատութեան եւ մեղաց հասուցանէ ի խաւարն անլուծանելի, սոյնպէս³ եւ լոյս հաւատոյ եւ գիտութեան եւ արդարութեան հասուցանէ ի լոյսն մշտնջենաւոր:

Բան. «Ձի որ գնայ ի խաւարի, ոչ գիտէ յո՞ երթայ» (Յի ԺԲ.35):

Մեկնութիւն. Ձի մոլորեալն երբեմն համարի, թէ ընդ ուղիղն երթայ, թէպէտ եւ ի կորուստ երթայ, վասն այն յաւժարեցուցանէ Քրիստոս ի լոյս հաւատոյն եւ ի ճշմարիտ ճանաչումն: Դարձեալ՝ որպէս ասէ մեկնիչդ, որ գնայ ընդ զգալի խաւար, զգնալն ոչ դադարէ, սակայն ոչ գիտէ յո՞ երթայ, զի ոչ ունի զլոյսն առաջնորդ:

Եւ այս չորս իրաց ունի արինակ. նախ՝ որպէս այլազգիք գործեն զբարիս, յորժամ զհաւատն Քրիստոսի ոչ ունին, ի կատարումն ոչ հասանեն: Երկրորդ. որ զմկրտութիւն ոչ ունի, զայլ խորհուրդսն ոչ կատարէ: Երրորդ. որ⁴ զմեղս ոչ խոստովանի, զայլ բարիսն ոչ կարէ կատարել: Չորրորդ. որ զգիտութիւն տեսականին ոչ ունի, զգործնականն ոչ կարէ կատարել, զի ոչ գիտէ զպատճառ գործոյն:

Բան. «Հաւատացէք ի լոյսն, զի որդիք լուսոյ եղիջիք⁵» (Յի ԺԲ.36):

Մեկնութիւն. Հաւատացէք ի լոյսն, այսինքն՝ յիս հաւատացէք եւ յայնժամ կարէք լինել որդիք լուսոյ ըստ որդեգրութեան աւագանին ծննդեան:

Հարց. Վասն է՞ր մկրտութեամբն որդիք լուսոյ ծնանիմք:

¹ A ãÇù է

² B C ãÇù որպէս ասէ

³ B այսպէս

⁴ B C ãÇù

⁵ A ãÇù, C եղիցիք

Պատասխան. Որպես յայտ է ի սահմանէ նորին, զի մկրտութիւն է կնիք հոգեւոր, լուսաւոր եւ աստուածայնագոյն ծնունդ:

Եւ այս վասն չորից. նախ՝ զի ի հոգւոյն ծնանիմք, երկրորդ՝ հաւատով, երրորդ՝ արդարութեամբ, չորրորդ՝ ի հանդերձեալ կեանս: Եւ զի¹ սոքա ոչ ընկալան զբանն Քրիստոսի, այլ կամեցան հակառակիլ վասն որոյ ասէ.

Բան. «Ձայս խաւսեցաւ Յիսուս եւ չոգաւ թաքեալ ի նոցանէ» (Յհ ԺԲ.36):

Մեկնութիւն. Ըստ Ոսկեբերանին չոգաւ թաքեալ իբրեւ յանհաւատից եւ ի չարակամաց, սոյնպէս² յութներորդ եւ ի տասներորդ գլուխն արար, զի թէպէտ ոչ ասի, թէ կամէին զնա սպանանել, որպէս անդ գրի, սակայն աստ զկամս եւ զխորհուրդս ի սոյն ունէին:

Եւ վասն այն թաքեալ. նախ՝ զի չէր հասեալ ժամ չարչարանաց նորա: Երկրորդ. զի ոչ ի հարկէ ի ձեռաց նոցա ըմբռնեսցի, այլ յետոյ կամաւ գայցէ, եւ յորժամ կամեսցի, ապա չարչարեսցի:

Այժմ զկնի ճառի հրէից անհաւատութիւն եւ խստութիւն:

Բան. «Եւ այնչափ նշանս արարեալ էր առաջի նոցա» (Յհ ԺԲ.37):

Մեկնութիւն. Եւ աստ նախ ցուցանի խստութիւն սոցա: Երկրորդ. յանդիմանի, անդ. «Եւ Յիսուս աղաղակէր եւ ասէր» (Յհ ԺԲ.44): Եւ առաջին մասն յերկուս բաժանի, զի նախ ցուցանի անհաւատ հրէիցն խստութիւն: Երկրորդ. հաւատացեալ հրէիցն անկատարութիւն, անդ. «Բայց սակայն եւ յիշխանաց անտի» (Յհ ԺԲ.42):

Վասն առաջնոյն ասէ.

Բան. «Եւ այնչափ նշանս արարեալ էր եւ նոքա ոչ հաւատային ի նա³» (Տեւ Յհ ԺԲ.37):

Մեկնութիւն. Բազում նշանս արար Յիսուս, եւ սքանչելիս, որ է բանի եւ գործով՝ ի հիւանդս, ի կաղս, ի կոյրս, ի մեռեալս, եւ վարդապետութիւն ծածուկ եւ անյայտ բանից եւ ապագայիցն, որովք յայտնի լինէր Աստուածութիւն, սակայն հրէայքն ոչ ամենքն հաւատացին ի Քրիստոս, եւ յամառեալ, այսինքն՝ յիմարեալ կամ անբացեալ, խստացեալ լսի:

Այժմ զկնի աւետարանիչս ցուցանէ, թէ անհաւատութիւն սոցա ոչ եղէ առանց դատաստանին նախագիտութեան¹ եւ արդարութեան

¹ B ãÇù

² B այսպէս

³ A ãÇù ի նա

Աստուծոյ, զի այս յառաջագոյն մարգարեացեալ էր եւ այժմ զլրումն էառ, որպէս եւ ասէ.

Բան. «Ձի լցցի բանն Եսայեայ մարգարէի» (Յի ԺԲ.38):

Մեկնութիւն. Այս ոչ² ցուցանէ զպատճառն, այլ զհետեւումն, այսինքն՝ զի մարգարէութիւն ոչ եղեւ պատճառ անհաւատութեան սոցա, այլ անհաւատութիւն սոցա հետեւեցաւ լրումն մարգարէութեան, որպէս ասէ.

Բան. «Տէր, ո՞ հաւատաց ի լուր մեր³, եւ բազուկ Տեառն ո՞ւմ յայտնեցաւ⁴» (Յի ԺԲ.38):

Մեկնութիւն. Իբրոյ ասել՝ յոյժ սակաւ հաւատացին, քանզի թէպէտ հաւատացեալք ի հրէիցն բազումք էին, սակայն համեմատելով առ անհաւատսն յոյժ սակաւք էին:

Վասն տեսութեան մարգարէից⁵

Եւ բարոք ասէ ի լուր մեր, զի մարգարէքն ոչ ծանեան զխորհուրդն Քրիստոսի տեսութեամբ⁶ իրին, զի տակաւին յապագայս⁷ էր իրն այն եւ ոչ կարէին տեսանել ըստ իրին, որպէս եւ է, զի գոր ինչ տակաւին ոչ է, ոչ է տեսանելի ըստ ինքեան: Եւ դարձեալ ասեն, թէ մարգարէքն ոչ տեսանէին, զոր մարգարեանային, որպէս երանեալքն տեսանեն զապագայսն, որքան Աստուած յայտնեցէ նոցա, զի⁸ մարգարէքն յորժամ մարգարեանային, ոչ էին երանեալք, թէպէտ եւ այժմ երանեալք են: Եւ յայտ է, զի մարգարեացեալ իրն ոչ ճանաչէին ըստ իրին, կամ աստուածային տեսութեամբն, այլ միայն աստուածային յայտնութեամբն: Եւ այս յայտնութիւնս ի կողմանէ յայտնողին Աստուծոյ խաւսք կոչի, եւ ի կողմանէ մարգարէին լուր կոչի⁹, զի լուսւ յԱստուծոյ, վասն այն ասէ ի լուր մեր: Դարձեալ գիտելի է, զի բանք մարգարէիցն երբեմն տեսութիւն կոչի կամ տեսիլ, ոչ յատկապէս, այլ

---

¹ B նախ լիտութեան

² B C զի ոչ

³ A օճս

⁴ A օճս

⁵ B մարգարէիցն

⁶ C տեսութեան

⁷ A յապայն

⁸ C փնի

⁹ A օճս

ըստ այնմ, զի ամենայն ճանաչումն տեսութիւն կոչի, վասն այն, զի երբեմն երեսումն ինչ պատկերանայր առաջի երեսակայութեան նոցա, եւ երբեմն առաջի մարմնաւոր աչաց: Եւ թէպէտ զպատկերն զայն տեսանէին, սակայն զմարգարեացեալն ոչ տեսանէին, թէպէտ իմանային, զի յատկաբար խաւսէին, այլ ոչ ամենայն իմացումն տեսութիւն ասի:

Այսքան վասն մարգարեիցն:

Իսկ աստ՝ բազուկ Տեառն. նախ՝ ասէ մեկնիչդ բազուկ զսքանչելիսն եւ զմեծամեծ նշանսն: Դարձեալ՝ բազուկ Տեառն կոչի ըստ բնութեան Որդին Աստուծոյ, որ էր ներգործական գաւրութիւն Աստուծոյ Հար, զի Հայր զամենայն առնէ բանին, եւ եթէ ի մարդիկ այնպէս լինէր, զի զոր ինչ կամէին բանի, առնէին, յայնժամ բան նոցա կարէր ասիլ բազուկ նոցա: Եւ այս բազուկ¹ Տեառն, այսինքն՝ Որդին Աստուծոյ, սակաւուց ի հրէիցն յայտնեցաւ: Դարձեալ՝ առընթեր սմին այլ վկայութիւն ի մէջ բերէ աւետարանիչս:

Բան. «Վասն այնորիկ ոչ կարէին հաւատալ» (Յի ԺԲ.39):

Մեկնութիւն². Չոչ կարելն ոչ ասէ ըստ բնութեան, այլ ըստ կամաց անզողութեան, զի ոչ կարելն ոչ կամելն է, եւ նախ յայտ է յարինակաց, որպէս ոք ասէ. «Ոչ կարեմ սիրել զայս ոք, այսինքն՝ ոչ կամիմ, զի կամքն խստացեալ է յատելութիւն»: Երկրորդ. յայտ է ի վկայութեանց³, որպէս ասէ Տէր. «Ոչ կարէ աշխարհ զձեզ ատել⁴» (Տես Յի Է.7), այսինքն՝ ոչ կամի: Եւ զմարգարեութիւն Եսայեայ առնու աւետարանիչս եւ զբառն փոքր մի այլայլելով ասէ.

Բան. «Թէ կուրացոյց զաչս նոցա եւ ապշեցոյց զսիրտս⁵» (Յի ԺԲ.40) եւ այլն:

Մեկնութիւն. Կուրացոյցն այն է, որ անձնիշխան կամաւք կուրացան եւ յիմարացան⁶, եւ Աստուած եթող զնոսա ի խնամոց իւրոց եւ ոչ ակամայ էած ի հաւատս եւ ի ճշմարտութիւն, զի մի բարձրէ զանձնիշխան կամսն, որպէս ասէ մեկնիչդ:

Եւ այլք ասեն սոյնպէս. Աստուած կուրացոյց զհրէայսն կրկին կերպիւ. առաջին է թոյլ տալով, զի վասն նոցա չարութեան թոյլ ետ

¹ A C բազուկս

² A ãÇù

³ A ãÇù որպէս ոք ասէ... յայտ է ի վկայութեանց

⁴ B C սիրել

⁵ A ãÇù եւ աշխարհոյց զսիրտս

⁶ A B յիմարեցան

նոցա անկանիլ ի մեղաց ի մեղս եւ ի խստութիւն չարեաց եւ ի կուրութիւն մտաց, այլեւ թոյլ տալով սատանայի փորձել զնոսա զանազան մեղաւք: Երկրորդ. ի բաց բառնալով, զի Աստուած վասն չարութեան նոցա ի բաց բառնայ զլոյս Իւր եւ զբարերարութիւն իւր՝ ներքին եւ արտաքին, այսինքն՝ զոր ինքեամբ եւ կամ ի ձեռն հրեշտակաց մարդկան պարգեւէ, եւ սոցա պատրաստէր¹ ի պարգեւել, եթէ չարութիւն սոցա ոչ արգելոյր: Եւ սոյնպէս մեկնի ամենայն ուրեք սոյնպիսի² բանս, որպէս ասէ Պաւղոս. «Մատնեաց զնոսա Աստուած³ ի միտս անարգութեան» (Հռ Ա.28) եւ թէ՛ «Խստացոյց Աստուած զսիրտն փարաւոնի» (Տես Ելք ԺԳ.4,17) եւ այլն:

Եւ գիտելի է, զի ասեն վարդապետք, թէ երեք իրաւք պարտ է տեսանել զԱստուած, այսինքն՝ իմանալ աստ արժանապէս: Առաջին է առողջութիւն մտացն աչաց, որ առողջ լինի հաւատով, յուսով⁴ եւ սիրով: Երկրորդ. է հայեցումն ի նա, կամ դարձուցանել զաչս առ Նա: Երրորդ. է իմացումն:

Առաջինն է շնորհաց եւ առաքինութեան, երկրորդն՝ դարձելոցն ի մեղաց, երրորդն՝ է միշտ խոկումն սրբոցն առ Աստուած: Եւ ըստ այսմ կերպի հրեայքն կուրացեալք ոչ տեսանէին աչաւք մտացն եւ ոչ իմանային սրտիւ, զոր ինչ պարտ էր հաւատալ, եւ վասն այն ոչ դարձան ի մեղաց առ Աստուած, եւ վասն այն ոչ առողջացան հոգով, որ առողջութիւն է շնորհաւք եւ առաքինութեամբ, իսկ առ ի ցուցանել, թէ ոչ կուրացան վասն պակասութեան լուսոյն, վասն այն զկնի ասէ.

Բան. «Չայս ասաց Եսայի, զի ետես զփառս նորա, եւ խաւսեցաւ վասն նորա» (Յհ ԺԲ.41):

Մեկնութիւն. Չայս Եսայի ասէ ի վեցերորդ գլուխն. «Յամին յորում մեռաւ Ոզիա արքայ, տեսի զՏէր նստեալ ի վերայ աթոռոյ» (Տես Ես Զ.1), եւ մարմնակերպ երեւմամբն⁵ արտաքուստ ցուցանէ, զի Աստուած մարդ լինելոց էր⁶: Եւ տեսանելով տեսջիք (Ես Զ.9, Տես Յհ ԺԲ.40), այն է, որ ներքին եւ արտաքին տեսութիւն է ի մեզ, նոյնպէս եւ լսելիքն կրկին է: Եւ զայլն⁷ տես յԵսայեայ քաղուածին ի [...] համարն (Ես Զ.10-13): Եւ

¹ C պատրաստէ

² B այսպիսի

³ A ãÇù

⁴ B C եւ յուսով

⁵ B երեւմամբ

⁶ A է

⁷ A զայն

առաջին ի միտ պահեա՛, զի Տէր եւ աթոռ ասելով (Ես 2.1-2)՝ զմի անձնաւորութիւն ցուցանէ եւ ոչ զերեք, որպէս եւ՝¹ Դանիէլ ետես. «Աթոռք անկանէին, եւ հին ատուրցն նստաւ, եւ որդի մարդոյ եկն առ նա» (Դն Է.6-14): Երկրորդ. տե՛ս, զի Եսայի մարգարէն ի դէմս Հաւր ասէ, զի յայն ժամ Հայր միայն էր յայտնի, իսկ անտարանիչս Յոհաննէս ի վերայ Որդոյ պատմէ, իսկ առաքեալն Պաւղոս ի վերայ Հոգոյն Սրբոյ ասէ, ի վերջքն Գործոց Առաքելոցն ասէ. «Բարութ խաւսեցաւ Հոգին Սուրբ ի ձեռն Եսայեայ մարգարէի զբանս զայս» (Տես Գծ ԻԸ.25): Երրորդ. տե՛ս, զի մարգարէն բացարձակ ասաց. «Տեսանելով տեսչիք եւ մի՛ իմաստիք²» (Ես 2.9) եւ այլն, իսկ անտարանիչն. «Աստուած, - ասէ, - կուրացոյց եւ յիմարեցոյց» (Հմմտ Յի ԺԲ.40), զթոյլ տալն ասէ, իսկ Պաւղոս. «Ինքեանք, - ասէ, - կափուցին զաչս եւ զականջս» (Հմմտ Գծ ԻԸ.27) վասն անձնիշխան կամացն ասէ:

Վասն երեքսրբեանին

Աստ լինի չորս հարց.

Առաջին. Վասն է՞ր զերեքսրբեանն ի դէմս միոյ անձինն ասեմք:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի մարգարէն Եսայի Տէր եւ աթոռ ասելով զմի անձնաւորութիւն եցոյց եւ ոչ՝ երեք, որպէս Դանիէլ: Երկրորդ. զի անտարանիչն ի վերայ Որդոյ պատմեաց: Երրորդ. զի Պաւղոս ի դէմս Հոգոյն Սրբոյ³ ցուցանէ, որպէս ասացաւ ի վերոյ: Չորրորդ. զուղղափառութիւն հաստատէ, զի միոյ անձին փառքն երիցն է⁴ եւ երեք անձինն միոյ վայելէ, վասն զի մի է բնութիւն եւ Աստուածութիւն:

Երկրորդ հարց. Վասն է՞ր մեք ի դէմս Քրիստոսի երգեմք զերեքսրբեանն:

Պատասխան. Վասն վեց պատճառի. նախ՝ զի երեք գոյացութիւն է ի Քրիստոս միաւորեալ ի մի անձն եւ ի մի բնութիւն, այսինքն՝ Բանն եւ հոգին եւ մարմինն: Երկրորդ. զի անտարանիչն ասէ ի դէմս Քրիստոսի, ըստ այնմ. «Չայս ասաց Եսայի, զի ետես զփառս նորա, - որ է խաչն, - եւ

¹ A ãÇù

² A տեսչիք

³ A ãÇù

⁴ A ãÇù

խասեցաւ վասն նորա» (Յի ԺԲ.41): Երրորդ. մարգարէն Եսայի ուսուցանէ. «Անուն ծնիցելոյն, - ասէ, - կոչեցի¹ Աստուած, Հգար, Հայր հանդերձելոյ աշխարհին» (Հմմտ Ես Թ.6), որ է յաիտենական եւ անմահն: Չորրորդ. սոյնպէս մեկնի, զի թէպէտ մարդ եղեւ, Աստուած է, եւ զմեր տկարութիւնս առեալ² հգար է, եւ վասն մեր մեռեալ՝ անմահ է: Հինգերորդ. զի զմեր խոնարհութիւնս բարձրացոյց եւ գտկարութիւնս մեր զարացոյց եւ ի մահու անմահացոյց, զայն նորա կոչեմք: Վեցերորդ. զի Աստուած երեւեցաւ ի խաչին, եւ հգար՝ ի թաղումն, եւ անմահ՝ ի յարութիւն, վասն այն ի դէմս Քրիստոսի նուագեմք զերեքսրբեանն^{exc}:

Երրորդ հարց. Վասն է՞ր ասեմք զԽաչեցարն զկնի:

Պատասխան. Վասն չորս պատճառի. նախ՝ զի Աստուածն, հգարն եւ անմահն ի յետին ժամանակս վասն մեր խաչեցաւ: Երկրորդ. զի վերջին եւ կատարումն ամենայն տնարէնութեան խաչն եղեւ: Երրորդ. զի խաչն պարծանք է ըստ Պաղոսի (Գղ 2.14) եւ փառք է Քրիստոսի, վասն այն հանապազ յիշելով զողորմութիւն խնդրեմք: Չորրորդ. զի հանապազ մեղանչեմք եւ պատժապարտ լինիմք, եւ Տէրն վասն մեր մարդ եղեւ եւ խաչեցաւ: Հանապազ յիշեմք զխաչն վասն մեր, զի կշռեսցէ զկիրս չարչարանաց իւրոց առ յանցանս մեր, զի չարչարանք անչարչարելոյն եւ մահն անմահին անհուն մեծութեամբ յաղթեսցէ մեղաց եւ պատժոց մերոց եւ տկարացուցեալ³ ջնջեսցէ եւ սրբեսցէ:

Չորրորդ հարց. Չի՞նչ է⁴ սխալանքն, որ այլազգիք զերեքսրբեանն ի դէմս Երրորդութեան ասեն:

Պատասխան. Երեք ինչ. նախ՝ զի զոր ինչ մի անձինն կոչեն, յերկուցն բառնան, զի Աստուած ասեն զՀայր եւ ոչ՝ զՈրդին, եւ ոչ՝ զՀոգին Սուրբ: Եւ հգար ասեն զՈրդի եւ ոչ՝ զՀայր կամ զՀոգին Սուրբ: Եւ անմահ ասեն զՀոգին, այլ ոչ զՀայր կամ զՈրդին: Երկրորդ սխալանքն, յորժամ ասեն.⁵ «Սուրբ Աստուած, Սուրբ եւ հգար, Սուրբ եւ անմահ, Քրիստոս, որ խաչեցար վասն մեր, ողորմեա՛», զՔրիստոս սոսկ մարդ դաւանեն եւ ոչ՝ Աստուած, եւ ոչ՝ հգար, եւ ոչ՝ անմահ: Երրորդ. զի սոյնպէս ասելն Երրորդութիւն լինի չորրորդութիւն: Եւ զայն վասն

¹ A կոչի

² B առաւել

³ B տկարացուցեալ

⁴ A ãÇù

⁵ A ãÇù

երեքսրբենին տեսցենս ի գիրս Հարցմանցն, իններորդ հատորն¹, քառասունվեց համարն^{exci}: Իսկ յետ այսորիկ ճառի անկատարութիւն հաւատացեալ հրէիցն ի Քրիստոս, զի կատարումն հաւատոյ է ոչ միայն սրտի հաւատալ, այլեւ բերանով խոստովանել, որպէս գրէ Պաւղոս ի Հռոմայեցիս. «Սրտի հաւատալ արդարութիւն եւ բերանով խոստովանել գիրկութիւն» (Տես Հռ Ժ.10) գործ է, բայց հրէայքս այս թէպէտ սրտի հաւատացին, բերանով ոչ իշխէին խոստովանել գՔրիստոս:

Բան. «Բայց սակայն եւ յիշխանացն [անտի] բազումք հաւատացին» (Յի ԺԲ.42):

Մեկնութիւն. Իշխանք կոչին քահանայապետքն եւ արինացն գէտքն, դպիրք, յորոց բազումք ի Քրիստոս հաւատացին². նախ՝ վասն սքանչելեացն, երկրորդ՝ վասն լրման գրելոցն ի Քրիստոս Յիսուս, սակայն յայտնապէս ոչ խոստովանէին վասն երկնչելոյ ի փարիսեցւոցն, որք այնպէս հրաման եղեալ էին, զի թէ որ խոստովանեսցէ զնա Քրիստոս, ի բաց կացցէ ի ժողովրդենէն, եւ մեծ ամաթ էր ի մէջ հրէիցն բանադրածն, զի բաժանել լինէր յամենեցունց, սակայն այնպիսի բանադրանս կրել վասն ճշմարտութեան արժանաւորէ զմարդն Աստուծոյ, բայց սոքա ոչ կամէին վասն ճշմարտութեան ամաթ կրել եւ հաճոյանալ Աստուծոյ³:

Եւ պատճառ զհպարտութիւն եւ զփառասիրութիւն ասէ.

Բան. «Սիրեցին⁴ զփառս մարդկան առաւել քան զփառսն⁵ Աստուծոյ⁶» (Յի ԺԲ.43):

Մեկնութիւն. Նախ՝ զի մեծ պատիւ, երկրորդ՝ ճշմարիտ, երրորդ՝ երկնաւոր, չորրորդ՝ մնացական, զոր թողին: Եւ փառք մարդոյ նախ զի փոքր է, երկրորդ՝ սնոտի, երրորդ՝ երկրաւոր, չորրորդ՝ անցաւոր, զոր սիրեցին:

Այժմ յետ յայսորիկ անհաւատութիւն հրէիցն յանդիմանի ի Քրիստոսէ.

Բան. «Եւ Յիսուս աղաղակէր եւ ասէր» (Յի ԺԲ.43):

¹ A հատորն եւ

² A հաւատացին ի Քրիստոս

³ B C ãÇù բայց սոքա ոչ ... հաճոյանալ Աստուծոյ

⁴ B C Զի սիրեցին

⁵ B C զփառս

⁶ A ãÇù

Մեկնութիւն. Աստ նախ Քրիստոս զիրեայսն բերէ ի հաւատս: Երկրորդ. ցուցանէ զպտուղ եւ զպատիւ հաւատոյն¹, անդ. «Ես լոյս յաշխարհ² եկի» (Յհ ԺԲ.46): Երրորդ. ցուցանէ զպատիժ անհաւատից, անդ. «Եւ³ եթէ ոք լուիցէ» (Յհ ԺԲ.47):

Վասն առաջնոյն ասէ.

Բան. «Եւ Յիսուս աղաղակէր եւ ասէր. “Որ հաւատայ յիս, ոչ հաւատայ յիս, այլ յայն, որ առաքեացն զիս⁴”» (Յհ ԺԲ.44):

Մեկնութիւն⁵. Աղաղակէր վասն չորս պատճառի. նախ՝ ի ցուցանել զմեծութիւն բանին: Երկրորդ. զի ցուցցէ զմեծ փափագումն ի փրկութիւն մարդկան: Երրորդ. զի առաւել հաստատեցցի բանն ի սիրոս մարդկան: Չորրորդ. ասէ մեկնիչդ՝ որք հակառակ կարծէին Աստուծոյ, ի լսելիս ամենեցուն յանդիմանէ զստութիւն նոցա եւ կարկէ զբերանս⁶ նոցա եւ ցուցանէ զինքն միակամ եւ միախորհուրդ ընդ Հաւր, որ զԻնքեան հաւատացեալս Հաւր ասէ հաւատացեալ:

Դարձեալ՝ մեծագոյն բան խաւսեցաւ աստ, զի աստանաւր զԱստուածութիւն իւր յայտնապէս ցուցանէ, թէ մի է հաւատալ ի Նա եւ ի Հայր, վասն այն ասէ. «Որ հաւատայ յիս», այսինքն՝ որ հաւատայ յիս, զի Որդի է⁷ էակից, եւ փառակից եմ Հաւր, ոչ հաւատայ յիս միայն, այլ յառաքիչն իմ:

Եւ ի վերայ բերէ.

Բան. «Որ տեսանէ զիս, տեսանէ զառաքիչն իմ» (Տես Յհ ԺԲ.45):

Մեկնութիւն. Չորս մտաւք է⁸. նախ՝ զի այս տեսութիւն երկնային է իբրեւ զվարձ հաւատոյ, վասն այն յետ հաւատոյն ասէ. «Որ տեսանէ զիս, զառաքիչն իմ տեսանէ»: Երկրորդ. Հայր եւ Որդի թէպէտ մի են բնութեամբ, սակայն առընչական յատկութեամբ զանազանին եւ սահմանէ առընչիցն, զի յորժամ ճանաչի մինն, ի հարկէ միւսն ճանաչեալ լինի, վասն այն որ տեսանէ զՀայր, տեսանէ զՈրդին, եւ անդրադարձեալ: Երրորդ. «Պատկեր եւ նկարագիր էութեան Հաւր Որդի է» (Հմմտ Բ.Կր Դ.4, Կղս Ա.15), ասէ առաքեալ, վասն այն որ տեսանէ

¹ A հաւատոյ

² C յաշխարհի

³ A և

⁴ A և այլ յայն, որ առաքեացն զիս

⁵ A և

⁶ B C զբերանս

⁷ B C և

⁸ B և

զպատկերն, տեսանէ զնախաստիպն ստուգապէս: Չորրորդ. յայտ է ի մեկնիչդ, որ ասէ ընդդէմ Արիոսի, զի Հայր ոչ է մեծ քան զՈրդի:

Եւ դարձեալ՝ ասեն վարդապետք, եթէ ճշմարիտ է այս բանս վասն ճանաչմանն Աստուծոյ, զոր աստ ունիմք, զի եթէ¹ ոք ճանաչէ զԱստուած Հայր, ըստ հայրութեան իմանալով զՆա Հայր գոյ, ծանիցէ՛, զի եւ² Որդի եւս գոյ, բայց թէ ոչ ճանաչիցէ ըստ հայրութեան միայն³, որպէս իմաստասէրքն ծանեան գոլ Աստուած, յայնժամ ոչ ճանաչեն զՈրդի, որոյ պատճառ է, զի անկատար է ճանաչումն այսմ կենաց, իսկ թէ ոք երանապէս տեսութեամբ ծանիցէ զԱստուածութիւն, ի հարկէ ճանաչիցէ եւ զհայրութիւն եւ զորդիութիւն եւ միահեծանն անբաժանելի⁴:

Այժմ զկնի ցուցանէ զպտուղ հաւատոյն՝ ասելով.

Բան. «Ես լոյս յաշխարհ⁵ եկի» (Յի ԺԲ.46):

Մեկնութիւն. Չորս մտաք ասէ մեկնիչդ, եւ չորեքկին ասի խաւար, այսինքն՝ անգիտութեան եւ անհաւատութեան եւ մեղաց եւ դժոխոց: Եւ գոյնպիսի չորեքկին խաւարս ի բաց բառնայ լուսաւորութիւն Քրիստոսի ի յընդունողէ այսմ լուսոյ: Եւ ի յառաւել ածել ի հաւատս ցուցանէ զպատիժ անհաւատիցն:

Բան. «Եւ եթէ ոք լուիցէ բանից Իմոց եւ ոչ պահեսցէ» (Յի ԺԲ.47):

Մեկնութիւն. Լսել ասի աստ լուրն մարմնական ականջով եւ ոչ սրտի, եւ այնպիսի լսողն ոչ պահէ զբանն Քրիստոսի հաւատով եւ սիրով եւ գործով, եւ զայնպիսին Քրիստոս ոչ դատէ, այսինքն՝ ոչ դատապարտէ ընդ առաջին զալստեանն, որպէս ասէ.

Բան. «Քանզի ոչ եկի, թէ դատեցայց զաշխարհ, այլ զի փրկեցից զաշխարհ⁶» (Տես Յի ԺԲ.47):

Մեկնութիւն. Չառաջին զալն ասէ, որ եկն ի մարմին եւ յայնժամ ոչ եկն ի դատել կամ ի⁷ դատապարտել, այլ ի դատիլ եւ ի մեռանիլ: Դարձեալ՝ Ես ոչ դատիմ զնա, Ոսկեբերանն սոյնպէս մեկնէ, թէ՛ «Ես ոչ եմ պատճառ կորստեան նորա, այլ ինքն, որ զբանն Իմ արհամարիէ, նա է պատճառ կորստեան իւրոյ»:

¹ A թէ

² A ãÇù

³ A B հայրութեան, այլ ըստ Աստուածութեան միայն

⁴ B անբաժանելի է

⁵ C յաշխարհի

⁶ A ãÇù

⁷ A ãÇù

Եւ զկնի առաւել ցուցանէ զայնպիսոյն զվնաս եւ զպակասութիւն՝ ասելով.

Բան. «Որ անարգէ զիս եւ ոչ ընդունի զբանս իմ, գոյ, որ դատի զնա¹» (Յհ ԺԲ.48):

Մեկնութիւն. Չոչ հաւատալն անարգութիւն կոչէ, զի ոչ հաւատալն Քրիստոսի զՆա իբր² սուտ ցուցանէ, որ է յոյժ անարգութիւն, եւ այնպիսի անարգողք³ ունին զայն, որ դատապարտելոց է զնոսա, ըստ Ոսկեբերանին . «Նա ունի յինքեան զպատճառ դատապարտութեան իւրոյ, զի քարոզութիւն Քրիստոսի ըստ պատահման պատճառ է նորա դատաստանի եւ դատապարտութեան, իսկ մեղքն⁴ նորա ըստ ինքեան պատճառ է դատապարտութեան նորա, իսկ քարոզութիւն Քրիստոսի ըստ ինքեան պատճառ է եւ յայտնապէս ցուցիչ այնպիսեացն ոչ ունելոյ պատճառ փրկութեան», վասն այն ասէ.

Բան. «Բանն, զոր [ես] խաւսեցայ, նա դատի զնա յաւորն յետնում» (Յհ ԺԲ.48):

Մեկնութիւն. Նախ՝ որպէս ասէ մեկնիչդ, թէ բանն համակամութեան ընդ Հաւր, Նա դատի զնոսա, որ ասէին հակառակ զոյ Հաւր: Դարձեալ՝ զԻնքն ցուցանէ դատաւոր եւ դատապարտող, եւ զժամանակն ցուցանէ, իսկ այլք ասեն, թէ որպէս ի⁵ քաղաքական արեւնս ասի դատապարտել զգոդս եւ զմարդասպանս, ցուցանելով զնա արժանի զոյ դատաստանի եւ դատապարտութեան, նոյնպէս եւ գործքն Քրիստոսի եւ վարդապետութիւն դատեն եւ դատապարտեն զանհաւատս, զի ցուցցէ զնոսա արժանի զոյ դատապարտութեան:

Եւ զկնի դնէ զպատճառն.

Բան. «Ձի Ես յանձնէ իմմէ ոչ խաւսեցայ» (Յհ ԺԲ.49):

Մեկնութիւն⁶. Վասն այն բանն Քրիստոսի ցուցանէ զանհաւատս արժանի զոյ դատապարտութեան, զի ելանէ յանխաբելի ճշմարտութենէն, այսինքն՝ յԱստուծոյ Հաւրէ, որպէս եւ⁷ ասէ.

Բան. «Այլ որ առաքեացն զիս՝ Հայր, նա ետ ինձ պատուէր՝ զինչ ասացից եւ զինչ խաւսեցայց¹» (Յհ ԺԲ.49):

¹ A ãÇù

² A իբրու

³ A անար□ող

⁴ A մեղք

⁵ B որպիսի

⁶ A ãÇù

⁷ A ãÇù եւ

Մեկնություն. Պատուեր վասն մարդեղութեան ասէ, եւ ի կատարումն պատուիրանին Քրիստոս ոչ կարէր խտորիլ յաստուածային ճշմարտութենէն, զի մարդկութիւն Քրիստոսի միաւորեալ էր ի Բանն Աստուած, ի միութիւն բնութեան եւ ի միութիւն կամաց: Եւ մեկնիչդ ասէ, թէ ի Հայր² ձգէ զվարդապետութիւն եւ զամենայն գործն, զի որպէս գէութիւն³ Իւր ի Հարէ ունի, նոյնպէս եւ զգիտութիւն, եւ զգործ սքանչելեացն: Եւ զայս ասէ, զի մի հակառակ Հար կարծեսցեն:

Իսկ ասելն զինչ ասացից կամ զինչ խաւսեցայց չորս մտաւք իմանի. նախ՝ ասացից ի սրտի եւ խաւսեցայց ի լեզուի: Երկրորդ. ասացից բանի եւ խաւսեցայց գործով: Երրորդ. ասացից զմեծամեծս եւ խաւսեցայց զնուաստականս: Չորրորդ. ասացից զստորասականս, որ է յանձնառականն, եւ խաւսեցայց զբացասականս, որ է հրաժարականն:

Եւ զի մի որ փոքր համարեսցի զայս պատուերս, վասն այն⁴ ասէ.

Բան. «Եւ զիտեմ, զի պատուերն այն կեանք են յաիտենականք» (Տես Յի ԺԲ.50):

Մեկնություն. Մեկնիչդ զքարոզութիւն ասէ, որ հաւատացելոցն ի Քրիստոս կեանս յաիտենից պարգեւէ^{excii}, իսկ այլ վարդապետք չորս կերպիւ մեկնեն. նախ՝ պատուեր ասեն զկամքն Աստուծոյ, եւ կամքն Աստուծոյ կեանք են յաիտենական, զի նոյն է ընդ Աստուածութեան, եւ էութիւն Աստուծոյ կեանք է յաիտենական, ապա ուրեմն պատուերն այն է կեանք յաիտենական ըստ առաջակայ գոլոյ երանելեացն, զի աստուածային բնութիւն եւ կամքն, որ նոյն են յառաջակայեն երանելեացն տեսութեան, զի զԱստուածութիւն տեսանելով երանեալք լինին: Երկրորդ. պատուիրի անուամբ ասեն զանձն Որդւոյն, որ յատկապէս Բան ասի, եւ Նա է կեանք յաիտենական ըստ էութեան եւ ըստ առաջակայ գոլոյ երանելեացն տեսութեան: Երրորդ կերպիւ ասեն զպատուերս զայս⁵ վասն արտաքին բանին եւ կամ գրոյն, որ յայտնէ զկամս Աստուծոյ, եւ սոյնպէս պատուերս այս ոչ էութեամբ է կեանք յաիտենական, այլ զի պատճառ է հասուցանել ի կեանս յաիտենականս, զի ուղղէ զճանապարհ փրկութեան: Չորրորդ կերպիւ պատուերս աստ կարէ նշանակել զպատուիրանս, եւ պատուերս այս,

¹ A ãÇù եւ զինչ խաւսեցայց

² B Հայրն

³ C Էութիւն

⁴ A վասն որոյ

⁵ A այս

յորժամ կատարի գործով, պատճառ է յաւիտենական կենացն, վասն այն կեանք յաւիտենական ասի:

Բան. «Արդ, զոր եսն խաւսիմ, որպէս ասաց ինձ Հայր, այնպէս խաւսիմ¹» (Յհ ԺԲ.50):

Մեկնութիւն. Նախ ցուցանէ, թէ պատուէրս այս ուղիղ եւ ճշմարիտ է: Երկրորդ. ցուցանէ, թէ նոյն է խաւսք իմ եւ Հայր: Երրորդ. զի մի է կամք իմ ընդ Հայր վասն փրկութեան մարդկան: Բայց ըստ այլ վարդապետաց խնդրի աստ, որպէս ասացաւ յայսմ գլխուս, եթէ ոմանց յիշխանացն, ի Քրիստոս հաւատացեալ, ոչ խոստովանէին գ-Քրիստոս յայտնապէս վասն երկիւղի փարիսեցոցն:

Եւ աստ հարցումն² լինի, թէ սոքա մահու չափ մեղանչէի՞ն ոչ խոստովանելովն գ-Քրիստոս:

Պատասխան. Նախ երեւի, թէ՛ ոչ, վասն կրկին պատճառի. նախ՝ զի թողոյ զայն, որ այլոց պատճառ է խոռովութեան եւ գայթակղութեան, ոչ է մեղք, այլ բարի գործ, իսկ խոստովանութիւն սոցա պատճառ լինէր այլոց խոռովութեան եւ գայթակղութեան, ապա ուրեմն ոչ մեղք էին ոչ խոստովանելովն: Երկրորդ պատճառ է, զի ոմանք ի սոցանէ յոյժ բարի եւ արդարք եղեն, որպէս Նիկողիմոս եւ Յովսէփ Արեմաթացին, որք ծածկաբար աշակերտք էին Քրիստոսի, վասն այն երեւի, թէ լռելն սոցա ոչ էր մեղք: Ընդդէմ այսմ ասէ Պաղոս ի Հռոմայեցիսն. «Սրտիւ հաւատալն յարդարութիւն է, եւ բերանովն խոստովանել՝ փրկութիւն է³» (Հմմտ Հռ Ժ.10), ուստի երեւի, զի խոստովանութիւն հաւատոյ հարկաւոր է ի փրկութիւն, որպէս եւ հաւատն: Ապա ուրեմն յայտ է, զի թողոյ զխոստովանութիւն հաւատոյ մահու չափ մեղք է:

Պատասխան. Չմահու չափ մեղքն սոյնպէս սահմանեն վարդապետք. մահու չափ մեղք է յանցանել յաստուածային արեւնսն եւ անհնազանդութիւն աստուածային պատուիրանացն, վասն այն թողոյ զխոստովանութիւն մեղք է, յորժամ հարկաւոր լինի ըստ աստուածային պատուիրանին, իսկ հաւատոյ խոստովանութիւն, որպէս այլ գործք առաքինութեանց պատուիրին մեզ ստորասական պատուիրանան: Արդ, ստորասական պատուիրան է, զոր մարդն միշտ պարտական է կատարել ոչ վասն ժամանակի, այլ ի պատշաճաւոր ժամանակի եւ ի տեղուջ, այսինքն՝ յորժամ պակասութիւն այնմ գործոյ է ընդդէմ սիրոյն

¹ A ăÇù

² A հարց

³ A ăÇù է

Աստուծոյ կամ ընկերին: Եւ սոյնպէս պակասութիւն խոստովանութեան հաւատոյ է ընդդէմ սիրոյն Աստուծոյ, յորժամ ի բաց բառնի պատիւն Աստուծոյ եւ յորժամ մարդիկ համարին, թէ այնպիսի հաւատն սուտ է եւ ոչ ճշմարիտ: Իսկ յայնժամ պակասութիւն խոստովանութեան է ընդդէմ սիրոյ ընկերին, յորժամ այնու փրկութիւն ընկերին խափանի, որպէս յորժամ երեւելի մարդ զհաւատն իւր ոչ խոստովանի, պարզամիտ մարդիկ անտի արիւնակ առնուն եւ ոչ խոստովանին զհաւատս ի պատշաճ ժամանակի եւ ի տեղոջ:

Եւ արդ, սորա որ իշխանքն են հրէից, վասն կրկին պատճառի մահու չափ մեղք գործեցին՝ ոչ¹ խոստովանելով զհաւատս. նախ՝ զի սորա արեւնագետք եւ քահանայք եւ քահանայապետք էին եւ զիտէին զՍուրբ Գիւրս, յորժամ վասն երկիւղի զխոստովանութիւն Քրիստոսի թողին, այնու պատճառս տային այլոց, թէ հաւատն այն սուտ է եւ ոչ ճշմարիտ: Դարձեալ՝ զի նուաստքն նոցա բանիցն² եւ գործոցն հետեւէին եւ արգելեալք լինէին ի հաւատոցն Քրիստոսի: Եւ սոյնպէս³ պակասութիւն խոստովանութեան իշխանացն էր ընդդէմ սիրոյն Աստուծոյ եւ ընդդէմ ընկերին: Երկրորդ պատճառ, զի սորա վերակացուք էին եւ պարտական էին ուսուցանել զժողովուրդն, զոր ինչ փրկութիւն էր նոցա, որպէս եւ էր Քրիստոսի հաւատն, վասն այն սոցա լռելն պատճառ էր մեղաց, որպէս ասէ աւետարանիչն, թէ՛ «Սիրեցին զփառս մարդկան առաւել, քան զփառսն Աստուծոյ» (Տես Յի ԺԲ.43):

Արդ, նախասացեալ առարկութեանցն.

Պատասխան⁴. Առաջնոյն ասեն վարդապետք, թէ խոստովանութիւն հաւատոյն յորժամ պատճառ լինի խոռովութեան եւ ի նմանէ ոչ ելանէ աւգտութիւն ինչ, ի բաց թողի է, որպէս ասէ. «Մի՛ տայք զսրբութիւն շանց» (Մտ Է.6), իսկ եթէ⁵ ի խոստովանութենէն լինի աւգուտ ինչ, կամ որ հարցանէ ի վերայ հաւատոց, յայնժամն պարտ է խոստովանել եւ ոչ վասն գայթակղութեան եւ խոռովութեան անհաւատից թողուլ զխոստովանութիւն: Եւ յայտ է, յորժամ փարիսեցիքն վասն քարոզութեան Քրիստոսի գայթակղեցան, ասաց Քրիստոս. «Թոյլ տուր դոցա, կոյրք են կուրաց առաջնորդք» (Մտ ԺԵ.14), այսինքն՝ թոյլ տուր, զի խոռվեցին եւ գայթակղեցին:

¹ Ե ով

² Ե Ը բանից

³ Ե այսպէս

⁴ Ե Արդ, նախ ասացեալ առարկութեանցն պատասխանի.

⁵ Ե թէ

Գլուխ ԺԳ

Բան¹. «Յառաջագոյն քան գտանն Չատկին գիտաց Յիսուս, թէ հասեալ է [Ժամ նորա]» (Յհ ԺԳ.1):

Մեկնութիւն². Այլ աւետարանիչքն յառաջնումն ատուր բաղարջակերացն ասեն, եւ սա յառաջ քան զՉատկին: Թուի, թէ ընդդէմ խասին միմեանց աւետարանիչքս, այլ ոչ են հակառակ, բայց յոյժ զճշմարտութիւն պատմեն, քանզի սովորութիւն էր հրէիցն զի եւ զաւրն երկու ազգ հաշուէին. նախ՝ ըստ Մովսէսի պատմելոյն, եւ երկրորդ՝ ըստ լուսնին համարէին: Մովսէս ասէ. «Եղի երեկոյ, եւ եղի վաղորդայն, ար մի» (Ծն Ա.5), զերեկոյն հետ առաւաւտին համարէին եւ զլուսնին համարն զերեկոյն մինչեւ յառաւաւտն յանցեալ արն ասէին: Երեք աւետարանիչքն, որ յառաջնումն արն ասեն, զերեկոյն հետ առաւաւտին ասեն, եւ Յոհաննէս յառաջագոյն քան զՉատկին ասէ ըստ թուոյ լուսնին համարի, որ զառաւաւտն հետ անցեալ ատուրն ասէին: Յայնժամ այս հաշիւս յառաջ գայ, այն որ սա ասէ, ապա ուրեմն երկորեանն ճշմարիտ ասեն³:

«Գիտաց Յիսուս, թէ հասեալ է ժամ նորա» (Յհ ԺԳ.1):

Ոչ թէ յառաջն ...⁴ եւ այժմ գիտաց, այլ զի արար զի աշակերտացն յայտնեցի ...⁵ զչարչարանացն ասէ. փոխիլ գայն, որ մարմնովն մեկնելոց էր⁶ ի նոցանէ եւ առ Հայր ամբառնայր, բայց Աստուածութեամբն էր⁷ ընդ նոսա, որպէս ինքն ասաց:

«Միրեաց զիրսն» (Յհ ԺԳ.1):

Իր զառաքեալսն ասէ, որ բանին ընտանիք էին, զի թէպէտ ամենքն սիրեն, սակայն ստեղծմամբ, իսկ⁸ թէ ընդդէմ մինչեւ ցայս ժամ ոչ եցոյց գայս սէր: Նախ՝ զի սովորութիւն է⁹, յորժամ որ ի հեռաւոր աշխարհ երթայ, ի ժամ գնալոյն առաւել գութ եւ սէր ցուցանէ առ ընտանիս, զի ի

¹ B ãÇù

² B ãÇù

³ B ճշմարիտ են

⁴ B C պակասում է մեկ բառ

⁵ B C հավանաբար պակասում է երկու բառ

⁶ C մեկնեցէ

⁷ B Աստուածութեամբ էր

⁸ B բայց

⁹ B էր

ձեռն այնմիկ հանապազ յիշեն զնա, զսոյն եւ զՏէրն արար: Երկրորդ. զի սոքա վիրաւորք եւ տրտում էին վասն Քրիստոսի, թէ մեկնելոց է ի նոցանէ, զայսպիսի սէր ցուցանէ, զի զայս յիշեսցեն եւ սովա մխիթարեսցին, իսկ թէ զինչ է, որ ասէ. «Ձիւրսն, որ յաշխարհի աստ են» (Յհ ԺԳ.1), Ոսկերեքանն սոյնպէս¹, թէ՛ զնահապետսն ասէ, որ իւր էին² հաւատով, բայց ...³ աշխարհէ զոսա սիրեաց, որ յաշխարհի են^{exciii}, այսինքն՝ զառաքեալսն ...⁴, եւ ի դժոխս էին նահապետքն, սակայն ի մասն աշխարհիս էին, զի դժոխքն յաշխարհէս է:

Եւ դարձեալ՝ թեպէտ եւ հոգիքն ի դժոխս, սակայն մարմինքն ի գերեզմանի էին, այլ զիւրսն, որ յաշխարհիս են, ասէ, որ զբնութիւնս ի հրեշտակաց զատուցանէ, թէ զմարդկային բնութիւնս առաւել սիրեաց քան զնոսա: Նախ ասէ, թէ յոյժ սիրեաց, եւ երկրորդ, թէ մինչեւ ի յայս կենաց կատարումն, որ կամի փոխիլ, եւ երրորդ, թէ՛ մինչեւ յաւարտ սիրոյն սիրեաց զնոսա:

«Եւ ի լինել ընթրեացն սատանայի իսկ արկեալ էր ի սիրտ» (Յհ ԺԳ.2):

Երեք անգամ շարժեցաւ Յուդա, զի մատնեցէ զՆա. նախ՝ յորժամ զիւղն Մարիամ ի վերայ զխոյն Քրիստոսի թափեաց, յայնժամ ասէ Մատթէոս, թէ՛ «Գնաց մի յերկոտասանիցն [անուանեալն] Յուդա [Սկարիովտացի] առ քահանայապետսն» (Մտ ԻԶ.14): Երկրորդ. որ աստ ասէ, թէ՛ «Սատանայի իսկ արկեալ էր ի սիրտ, զի մատնեցէ» (Յհ ԺԳ.2): Երրորդ. յորժամ առ զպատառն եւ ել արտաքս եւ զնաց առ քահանայապետսն:

«Յառնէ յընթրեացն անտի եւ ղնէ զհանդերձն» (Յհ ԺԳ.4):

Այսինքն՝ զվերին պատմութեանն, որ արգել լինէր գործոյն, եհան:

«Եւ առեալ ղենջակ մի սփածաւ» (Յհ ԺԳ.4):

Գենջակ զայն ասէ, որ մի դաստառակ զառաջեան էարկ եւ յետուստ կողմանէ ընդ մէջսն ամրացոյց ընդդէմ հանդերձին:

«Էարկ ջուր ի կոնք եւ սկսաւ լուանալ» (Յհ ԺԳ.5):

Տէրն հինգ ազգ սէր ցուցանէ առ աշակերտսն. նախ՝ է սէր, զի վասն իրաց ինչ սիրեն, իսկ Քրիստոս ձրի սիրեաց: Երկրորդ. է կատարեալ սէր, որ նախ սիրէ, իսկ Տէրն նախ սիրեաց զմեզ: Երրորդ. է սէր հասարակաբար, իսկ աստ Տէրն զԻւրն միայն սիրեաց: Չորրորդ. է սէր,

¹ C ãçù

² B ãçù որ իւր էին

³ B C պակասում է մեկ բառ

⁴ B C պակասում են մի քանի բառեր

որ աստ միայն, իսկ Տէր մեր յետ մահուն եւս սիրեաց զառաքեալսն, որպէս ասէ. «Ձի պահեսցես զնոսա ի չարէ» (Յի ԺԷ.15): Հինգերորդ. է սէր աշխարհի, բայց ոչ ամենեւին կատարեալ¹, իսկ Տէրն իսպառ սիրեաց զնոսա:

Իսկ թէ վասն է՞ր զոտսն լուաց եւ ոչ զայլ ինչ անդամ:

Եւ այս² վասն բազում պատճառի. նախ՝ զի ոտն վերջին մասն է մարմնոյն, եւ սոյնպէս ուսոյց զվերջին մեղսն ամենեւին լուանալ, որ ձեզ մեղս ոչ երեւին: Երկրորդ. զի հաստատ գործ ի վերայ ոտից գործի, սոյնպէս ուսոյց, զի զկատարեալ³ մեղքն ամենեւին սրբել: Երրորդ. զի ոտքն ի մէջ ամանոյ իւրոյ ծածուկ լինի միշտ, զորս եւ բանալովն ուսոյց, թէ զծածուկն յայտնի արարէք խոստովանութեամբ: Չորրորդ. զի որք զոտսն լուանան, աչքն լուսաւորին, զի անդ է երակ աչացն, վասն որոյ լուանալովն եցոյց, թէ որք զմեղսն սրբեն, լուսաւորին միտք նոցա: Հինգերորդ. զի ծանրութիւն մարմնոյն ի վերայ ոտիցն է, վասն որոյ զնա լուանալովն ուսոյց, թէ ծանրութիւն մեղացն ոչինչ է, եթէ որ լուսացի խոստովանութեամբն: Վեցերորդ. զի սկիզբն մեր անկման ի գալոյն Ադամայ եղեւ ի ծառն, վասն որոյ լուանալով զոտսն բժշկեաց զգարշապարս նախահարն: Եւթներորդ. զի ոտքն է անարգ մասն, համեմատելով առ զլուխն, զնա լուաց, զի ուսուցէ, թէ մի անարգէք զոք, թէ եւ կարի յետին ոք իցէ: Ութերորդ. զի զոտսն լուանալով ուսոյց զխոնարհութիւն աշակերտացն, որով կարեն բնակարան Սուրբ Երրորդութեան լինել: Իններորդ. զի ոտք մարդկան ոչ էին արժանի մտանել ի վերինն Երուսաղէմ վասն յոյժ մեղացն, վասն որոյ լուաց եւ փոխեաց զճանապարհն զնալ մեզ յերկնից յարքայութիւն: Տասներորդ. զի թէ նա ոչ էր լուացեալ զոտսն, մեք ամենեւին հպարտանայաք, վասն որոյ զոտսն լուանալով եցոյց մեզ ամենեւին ոչինչ համարել զմեզ, որքան ի մարմնի իցեմք:

Իսկ մեք զայս արինակ պարտիմք առնել վասն հինգ պատճառի. նախ՝ վասն Քրիստոսի հրամանացն, զի ասաց. «Արինակ մի ետու ձեզ, որպէս եւ զձեզ լուացի, եւ դուք զմիմեանս» (Տես Յի ԺԳ.14): Երկրորդ. զի նմանեսցուք Քրիստոսի՝ խոնարհութեամբ զոտս նուաստիցն մեր լուանալով: Երրորդ. վասն սիրոյ նորա, զի յամենայն ամի առնեմք, որ սէր նորա ի մեզ առաւելացի: Չորրորդ. վասն մեծութեան Քրիստոսի,

¹ B ãÇù

² C ãÇù եւ այս

³ B կատարեալ

զի թէ Տէրն ամենեցուն զայս արար, ապա եւ մեք, որ նուաստք ենք, պարտիմք առնել: Հինգերորդ. զի վարձս առցուք ի Քրիստոսէ, վասն զիրամանսն նորա¹ կատարելով:

Բայց քննելի է, թէ յառաջ զո՞վ յաշակերտացն լուաց:

Ոմանք ասեն, թէ յառաջ զմեռասանսն լուաց եւ ապա զայ առ Սիմոն², բայց այս է ճշմարիտն, զի միայն զՅուդային էր լուացեալ եւ ապա զայ առ Պետրոս, զի յորժամ սկսաւ լուանալ, Յուդա միայն ժպիրի դիմաւք եւ յանդուզն երեսաւք եկն էարկ զոտսն³ ի կոնքն, որ լուաց: Արդ, միտ դիր բարերարին, թէ ո՞րչափ ջերմ էր ի նորա դարձն, որ մինչեւ զոտսն եւս լուանալոյ արժանի արար զնա, եւ նա ամենեւին անդարձ մնայր ի նոյն չարիսն:

Արդ, թէ զի՞նչ էր խորհուրդ լուանալոյն զոտս նոցա, ասասցուք. նախ՝ զի առաքեալքն ամենայն ուրեք բոկ շրջէին, եւ ոտք նոցա յաղտոյն ներկեալ էր, լուանայ զոտս նոցա յաղտոյն, բայց ոչ էր լոկ լուացումն յաղտոյ, այլեւ զհոգիս նոցա մաքրէր ի մեղաց: Երկրորդ. զի զնոսա ընդ ամենայն աշխարհս առաքելոց էր, եւ զայնքան երկարութիւն ճանապարհին ընթանալոց էին բազում աշխատութեամբ, վասն որոյ լուանայ զոտսն եւ զաւրութիւն կարողութեան ի նոսա դնէ, զի յամենայն ուրեք անաշխատ եւ առանց վաստակելոյ գնասցեն: Երրորդ. զի զվճիռն, որ յառաջագոյն եհատ ի վերայ բնութեանս ի յանցանել մարդոյն, իշխանութիւն տալով աւճին, թէ նա սպասեսցէ քում զլիտոյ, եւ դու՝ նորա զարշապարին, որպէս զամենայն էր լուծանելոց, սոյնպէս եւ զայս երարձ: Չորրորդ. զի համարձակութիւն տացէ աներկիւղ եւ անվեհեր զնալ ի վերայ աւճից եւ կարճաց եւ ոչ զանգիտել, քանզի այսուհետեւ խորտակեցաւ խայթոց նորա:

«Գայ առ Սիմոն Պետրոս, եւ նա ասէ [ցնա]. “Տէ՛ր, դո՞ւ զիմ զոտս [լուանաս]”» (Յհ ԺԳ.6):

Յայս միտս ասաց, զի զնա Որդի Աստուծոյ դաւանէր եւ Արարիչ, զի ասէր, թէ ձեռքդ այդ, որ զբորոտն սրբեաց եւ զմեռեալս յարոյց եւ զծնէ կորին ի կաւոյն ակն է ստեղծ, զի՞նչ զոտսն⁴ լուանաս: Ոչ բարութք արար զայս Պետրոս, քանզի զայն կարծեաց լոկ իմն լուացումն, ոչ կարաց զիտել, թէ ամենայն բանք եւ արարուածք նորա աւգտակարք եւ

¹ Ե վասն զի հրամանսն

² Ե Ը ի լուանացս՝ «Որո՞ւ ինչ[ես]»

³ Ը զոտն

⁴ Ը զոտս

խորհրդաբարք էին, զի ամենայն ծառայ եւ կամ աշակերտ¹, որ ոչ առնէ զմեծին իւրոյ զկամքն, կամ սուտ կարծէ զվարդապետն եւ կամ անգէտ բանին, եւ այսու պատճառաւ ոչ առնէ զասացեալն ի վարդապետէն, բայց թէ ընդէ՞ր Պետրոս միայն ընդդիմացաւ, եւ այլքն՝ ոչ: Այս է, զի յորժամ զմատնչին լուաց, առ Պետրոս եկն եւ նա ոչ կամեցաւ, իսկ զի՞նչ Տէրն առ Պետրոս.

«[Ե]թէ ոչ լուացից [զքեզ], ոչ ունիս ընդ իս մասն» (Յի ԺԳ.8):

Եւ զայս լուեալ աշակերտացն, դողումն եւ սարսուռ երկիւղին կալաւ զնոսա, եւ ոչ որ իշխեսաց ընդդիմանալ, այլ հնազանդեցան:

«Պատասխանի ետ Յիսուս. “Չոր ինչ ես գործեմ, դու այժմ ոչ գիտես, բայց ապա գիտասցես”» (Տես Յի ԺԳ.7):

Այսինքն՝ զգործոյս իմոյ զաւգտութիւն եւ զշահն այժմ ոչ գիտես, զի դեռ անկատարք էին, բայց ապա գիտասցիր, յորժամ զտնաւրէնութեան խորհուրդն զամենայն կատարեմ եւ առ Հայր երթամ եւ զՀոգին առաքեմ, զի² եկեսցէ եւ զշամանդաղ մտաց ձերոց սրբեսցէ եւ յամենայն մարմնական կարծեաց ազատս արասցէ, յայնժամ կատարելապէս կարէք գիտել, զոր ինչ առ ձեզ հրաշս գործեսցի: Սոյն բանի հաստատութիւն գրէ Կղեմ յեթանասանիցն՝ աշակերտ Պետրոսի առաքելոյն, եւ զկնի նորա յաջորդ նորին աթոռոյ ի Հռոմ քաղաքի, թէ Պետրոս առաքեալն յետ զՀոգին Սուրբ ընդունելոյ ի վերնատանն, յայնմ հետէ զամենայն ժամանակս կենաց իւրոց աչքն արտասուելոյ³ ոչ դադարեաց եւ կամ դէմք կերպարանացն ի դեղնութենէ տրտմութեան շառագունանայր, եւ յորժամ հարցանէաք, թէ ընդէ՞ր այդպէս անդադար լաս եւ ի տրտմութենէդ ոչ մխիթարիս, զայս պատասխանի տայր, թէ յորժամ զմտաւ ածեմ զգութն եւ զսէրն Քրիստոսի, յորժամ ընդ Նմա շրջէաք, առ մեզ ցուցանէր, զալարի սիրտ իմ եւ յաղետիցն արտասուեմ^{exciv}:

«Ասէ ցնա Սիմոն Պետրոս. “Տէ՛ր, մի՛ միայն զոտս [իմ], այլ եւ զձեռս եւ զգլուխս”» (Յի ԺԳ.9):

Երիս կարգս դնէ աստանաւր, վասն զի ամենայն ինչ երեք է. սկիզբն եւ մէջն եւ կատարումն, սոյնպէս սա ասէ, թէ ոչ զոտս, այլ զբոլորս իսկ: Դարձեալ՝ զի ոտք ասէ զայն, որ յերեակայութիւն մեղանչէ, որ է փոքրագոյն մեղք, եւ զայն, որ գործով կատարեն, զայն ձեռք ասէ, եւ

¹ B ամենայն աշակերտ եւ կամ ծառայ

² C ãÇù

³ C յարտասուելոյ

այն, որ ի մեղսն բանտեալ մնայ, զայն գլուխ ասեն վարդապետք, վասն որոյ ասէ Պետրոս. «Տէ՛ր, մի՛ միայն ի փոշատեսակ թեթեւագոյն մեղացս մաքրէր, այլեւ ի կատարելագունիցն մեղաց»:

«Ասէ ցնա Յիսուս. “Լուացելոյն չէ ինչ պիտոյ”» (Յհ ԺԳ.10):

Ոմանք ասեն, թէ սոքա յառաջագոյն ի Քրիստոս մկրտեալք են, վասն այսորիկ ասէ Տէրն. «Լուացելոյն չէ ինչ պիտոյ, այլ զի գոտսն լուանայցէ»: Ասեն, թէ ի մեծամեծ մեղացն մաքրեալք են, այլ այժմ զայն ասէ լուանալ, որ ներելի յանցանքն է ի ձեզ, զոր ոտք անուանէ, եւ զայս դնեն նիւթ իրեանց, թէ Քրիստոս ոչ ունէր¹ կարատութիւն Հոգոյն, զի միշտ ի նմա էր, եւ նա զՊետրոս եւ զՌիաննէս մկրտեաց, եւ նոքա՝ զայլսն: Ապա ուրեմն կատարեալ մկրտութիւն ունէին առաքեալքն յառաջ, քան զգալ Հոգոյն, իսկ իջումն Հոգոյն իբրեւ գոյրոշմ էր, բայց Յոհան Ոսկեբերանն սոյնպէս գրէ. «Լուացեալ զնոսա ի հրէական չարութեանցն, - ասէ, - իսկ զկատարեալ մկրտութիւն ի գալ Հոգոյն ասէ ընդունել առաքելոցն»^{xcv}, քանզի վասն բանին, զոր խաւսէ, զնոսա սուրբս անուանէ, զոր սովորութիւն է Գրոց բանի սրբել, ասէ, որպէս այն, թէ՛ «Լուացարուք, ընկեցարուք զչարիս յանձանց²»:

Դարձեալ՝ որք մկրտեալք են, ասէ, ոչ եւս է պիտոյ նոցա լուանալ, բայց եթէ յետ մկրտութեան ի մեղս իցէ անկեալ, խոստովանութեամբ լուացէ: Արդ, է տարակոյս ինչ աստ, եթէ Տէրն Յուդային ետ զիր մարմինն, թէ՛ ոչ: Ոմանք ասեն, թէ՛ ոչ, եւ յայտնեն՝ ասելով, թէ յետ կերակրոյն ասաց Տէրն. «Ոչ արբից ի բերոյ որթոյ, մինչեւ արբից ընդ ձեզ նոր յարքայութեան երկնից» (Տես Մտ ԻԶ.29): Արդ, եթէ Յուդա եւս էր առեալ զայն, ուրեմն ոչ էր ուրացեալ, զի Քրիստոսի բանն հարկի կատարել արժան է: Արդ, պատասխանի այսմ դիւրին է, զի ասելն՝ ընդ ձեզ, ոչ է հասարակ իմանալ վասն ամենեցուն, այլ վասն բազմաց, զի սովորութիւն Գրոց գրուորն վասն մասինն գրել:

Իսկ Ոսկիաբան եւ ամենայն վարդապետք ասեն, թէ՛ ետ, եւ յայտ է յերկուց իրաց. նախ՝ զի ի սոյն գլուխ պատմի, թէ յետ ընթրեաց լուաց գոտս աշակերտացն եւ ասէ. «Մի ոմն ի ձէնջ մատնելոց է զիս» (Յհ ԺԳ.21, Մտ ԻԶ.21), եւ ի հարցանելն Յոհաննու, թացեալ զպատառն ետ Յուդայի, եւ նորա առեալ ել արտաքս, ուստի յայտ է, թէ անդ էր Յուդա, յորժամ բաշխեաց զմարմինն իւր: Եւ երկուքն յայտնապէս ցուցանէ Դուկաս, զի յորժամ պատմէ, թէ որպէս ետ Տէրն զմարմինն իւր, զկնի

¹ Ընդունէր

² Կանձանց

ասէ. «Ահաւասիկ ձեռն մատնչի իմոյ [ընդ իս] ի սեղանս» (Ղկ ԻԲ.21), ուստի յայտ է, թէ էր:

Իսկ Տէրն վայելչաբար ետ գմարմինն իւր Յուդայի վասն չորս պատճառի. նախ՝ առ ի ցուցանել գՔրիստոսի զգարմանալի զբարութիւն եւ զխոնարհութիւն առ ամբարիշտս: Երկրորդ. զի ուսուցէ մեզ, զի զթշնամիս մեր եւ գատելիս կատարելապէս սիրեսցուք: Երրորդ. առ ի ցուցանել, թէ ոչ է պարտ ուրանալ եւ ոչ տալ, յորժամ մեղաւորք, որ ծածուկ ունիցին յանցանս, եւ ընդ այլսն զայցէ ի հաղորդութիւն, այլ պարտ է հաղորդել: Չորրորդ. առ ի ցուցանել, թէ ոչ ամենայն ոք, որ սուրբ խորհուրդս մարմնաւորապէս, թէ եւ հոգեւորապէս ընկալեալ իցէ, այլ է երբեմն, զի ի դատապարտութիւն անձին իւրոյ ընդունի ըստ Պաղոսի:

«Այն է, որում ես թացից» (Յհ ԺԳ.26):

Չայս պատասխանի Քրիստոս լռելեայն ասաց Յոհաննու վասն վեց պատճառի. նախ՝ զի յայտնապէս էր ասացեալ, Պետրոս ոչ կարէր հանդուրժել, այլ յայնժամ սպանանէր զնա: Երկրորդ. զի թէ յայտնի էր ասացեալ զնշան պատառոյն, Յուդա ոչ առնոյր զպատառն: Երրորդ. զի մեղք նորա էր ծածուկ, ոչ էր պարտ յայտնել: Չորրորդ. զի մեզ ուսուցէ ոչ խայտառակել զմեզս ուրուք: Հինգերորդ. զի թէ յայտնապէս ասէր, պատճառ խոռվութեան տայր Յուդայի: Վեցերորդ. զի ծածկաբար էր հարցուածն, ծածկաբար պարտ է լինել պատասխանին:

Եւ զի ծածկաբար ասաց, յայտնի էր¹ կրկին վկայութեամբ. նախ՝ զի նշան ետ զպատառն, զի թէ² յայտնապէս ասէր, պարտ էր զանունն ասել, եւ ոչ նշանաւք ծանուցանել: Երկրորդ. զի ասէ աւետարանիչս, թէ ասաց Տէրն Յուդայի. «Արդ, գոր ինչ առնելոց ես, արա՛ վաղվաղակի» (Յհ ԺԳ.27), եւ ոչ ոք իմացաւ, թէ առ ինչ ասաց:

«Եւ յետ պատառոյն ապա եմուտ ի նա սատանայ» (Յհ ԺԳ.27):

Ոչ թէ յայն ժամ նոր եմուտ ի նա սատանայ, զի նախ վաճառեալ էր գՔրիստոս հրէիցն, այլ եմուտ յայն ժամ առաւել իշխելով ի վերայ նորա:

Եւ այս վասն չորս պատճառի. նախ՝ վասն նորագոյն ապերախտութեան եւ արհամարհութեան գՔրիստոս: Երկրորդ. վասն նորագոյն աճման մատնողական կեղծաւորութեան, զի ցուցանէ, թէ զպատառն զայն ընկալաւ վասն յատուկ սիրելութեան: Երրորդ. վասն նորագոյն

¹ C է

² B ãÇù

հակառակութեան եւ խստասրտութեան, որպէս ասէ Պաւղոս ի Հռոմայեցիս. «Ըստ խստասրտութեան անձին քո գանձես անձին քում բարկութիւն» (Տես Հռ Բ.5): Չորրորդ. առ ի ցուցանել, զի աստուածային պարզեք անարժան ընդունողացն պատճառ դատապարտութեան է:

«Եւ ասէ ցնոսա. “Գիտէ՞ք զինչ արարիդ՝ ձեզ”» (Յհ ԺԳ.12):

Նախ այսպէս երեւի, թէ կարացիք իմանալ զայս, զոր արարի, զի խոնարհութեան արինակ ետու ձեզ, զի դուք միմեանց առնիցէք: Երկրորդ. խրատէ զմեզ պատրաստ լինել, զի մի անկանիցիմք ի մեղս, այլ թէ անկանիմք, դժուարաւ ազատիմք:

«Եթէ զայս զիտէք, երանելի ես էք, թէ առնիցէք զայս» (Յհ ԺԳ.17):

Այսինքն՝ թէ ոչ միայն գիտել արժան է զխոնարհութիւն, այլ եւ առնել, զի սկիզբն զխոնարհութիւնս սկսաւ ուսուցանել լուսնալովն, եւ ի կատարումս զխոնարհութիւն պատուիրէ, զի սովորութիւն էր Փրկչին, յորժամ բանի վարդապետէր, զկնի զսքանչելիս գործէր, զի նոքաք վարդապետութիւն հաւատարիմ լինէր, իսկ երբ սքանչելիս առնէր, զկնի բանի ուսուցանէր, զի սքանչելիքն հաւատարմագոյն լինէր:

«Ոչ վասն ամենեցուն ձեր ասեմ, զի [ես] գիտեմ զորս ընտրեցիդ» (Յհ ԺԳ.18):

Այս բանս² վասն առաջիկայ բանիդ ասէ, որ ասելոց է. «Որ ուտէր ընդ իս հաց, արար ինձ խաբէութիւն» (Յհ ԺԳ.18): Ասէ՝ ամենքն ուտելոց էք ընդ Իս հաց, այլ որ յաճախեն ի խաբէութիւն, Ես գիտեմ զորս ընտրեցի, զի ընտրեալն երկու ազգ էր առաքելոցն, առաջին՝ որ յառաքելութիւն ընտրեաց, եւ երկրորդ՝ թէ որք ի նոցանէ երանութեան արժանանան:

«Չայս իբրեւ սասց, խոովեցաւ հոգի իր» (Յհ ԺԳ.21):

Նախ վասն Յուդայի, զի այլ առաքեալքն այնմ պատուիրանին, որ Քրիստոս ետ, պահողք լինելոց էին եւ երանութեան հաղորդք, իսկ Յուդա զրկելոց էր: Եւ երկրորդ. զի զմարմնոյն³ կիրսն ցուցանէր, թէ իսկապէս մարմին զգեցեալ եմ, զի ի չարչարանաց ժամանակն խոովէր:

«Հայէին ընդ միմեանս աշակերտքն⁴ տարակուսեալք» (Յհ ԺԳ.22):

Չի թէպէտ ոչ գոյր ի նոսա խիղճ մտաց, սակայն գիտէին, թէ ամենայն բանք ասացեալք ի վարդապետէն ոչ լինէր դատարկ, այլ

¹ Ե արարի

² Ե բան

³ Ե զմարմնոյ

⁴ Ե Հայէին աշակերտքն ընդ միմեանս

կատարեր: Կարծեցիկն ի միտս, թէ գուցէ յետոյ պատահի առնել մեզ
զայն եւ յայսպիսի աղէտ ի սուրբ գունդն պաշարեալ կայր:

«Եւ էր մի ոմն յաշակերտացն բազմեալ առ Յիսուսի, գոր սիրեր» (Յի
ԺԳ.23):

ՉՅոհաննէս ասէ, քանզի փափկասուն էր սա եւ առաւել սիրեցեալ ի
Քրիստոսէ: Ընդէ՞ր առաւել սիրէր զսա, քան զայլսն: Ոմանք ասեն, թէ զի
հասական տղայ էր եւ ըստ մարմնոյ քուեր որդի էր նորա, այնր
աղագաւ սիրէր, եւ այլք ոմանք ասեն, թէ զի միտք նորա առաւել պարզ
եւ մաքուր էր յամենայն մարմնական կրից եւ ի սերն՝ առաւել ջերմ,
յաղագս որոյ նոյն չափովն, որով նա պարզ եւ մաքուր էր եւ ի սերն
Քրիստոսի ջերմ, նովիմք սիրէր զնա: Եւ այս անտի է յայտ, զի սա ի
սկիզբն Աւետարանի իրում մինչեւ ի կատարումն զամենայն
աստուածաբանութիւն առնէ, եւ վկայէ քեզ Կիրեղ, որ զՊարապմանցն
է գրեալ զիրս, զի յայլ ավետարանչացն սակաւ ինչ առնու յաղագս
աստուածաբանութեան իրոյ, բայց ի Յոհաննու զամենայն առնու
յաստուածաբանութիւն վկայ:

«Ակնարկէ նմա Սիմոն Պետրոս» (Յի ԺԳ.23):

Եւ թէ ընդէ՞ր նմա ակնարկէ եւ ոչ ինքն հարցանէ, քանզի յորժամ
աստեաց նմա Տէրն, յորժամ ասաց. «Ոչ լուացես զոտս իմ»,
զարհուրեալ եւ յայնմ հետէ այլ ոչ իշխէր հարցանել :

«Եւ նա անկեալ զլանջաւքն Յիսուսի, ասէ ցնա՝ Տէ՛ր, ո՞վ է» (Յի ԺԳ.25):

Ի վերայ բարձանցն Յիսուսի էր նստեալ Յոհաննէս, յորժամ
ակնարկեաց նմա Պետրոս եւ զգլուխն ընդ լանջաւքն ի վեր բերեալ
ասաց յունկն Քրիստոսի զաղտնապէս՝ Տէ՛ր, ո՞վ է, որ մատնելոցն է
զքեզ, եւ Տէր նոյնպէս գաղտ ասաց առ նա, թէ՛ որում Ես թացից
զպատառն եւ տաց, նա է: Ոսկեբերան զճշմարիտն այսպէս գրէ^{cxvii}, թէ
յիւր մարմնոյն ետ, զի յորժամ այնպիսի անարժանութեամբ եւ անզեղ
զոլով ի նոյն չարիսն ճաշակեսցէ զմարմինն Որդոյն Աստուծոյ, յիրաւի
դատապարտի, որպէս Տէրն ասաց. «Լաւ էր, թէ չէր ծնեալ մարդն այն»
(Տես Մտ ԻԶ.24, Մր ԺԳ.21):

«Եւ յետ պատառոյն ապա եմուտ ի նա աստանայ» (Յի ԺԳ.27):

Մի՞թէ պատառն եղեւ պատճառ, ո՛չ, այլ յորժամ առ զպատառն,
Տէրն զիւր խնամքն ի նմանէ արգել եւ առժամայն եմուտ ի նա
աստանայ, զի որքան Տէրն զիւր խնամքն ի վերայ նորա ունէր, թէպէտ
կայր ի նմա սերմն չարութեան, սակայն ուր լոյսն էր ոչ իշխէր խաւարն
մերձենալ:

Եւ զի՞նչ էր խնամքն:

Այս էր, զի ընդ առաքելոցն կարգի համարէր եւ ընդ նոսա զոսս նորա լուաց եւ իւր մարմնոյն եւ արեանն հաղորդ արար, զի թերեւս դարձցի:

Դարձեալ՝ զայս եւս գիտելի է, զի յորժամ կամէր զմարմին իւր աշակերտացն տալ, նախ ինքն եկեր եւ արբ ի նմանէ եւ ապա ետ աշակերտացն, զի մի ասիցեն, թէ զիա՞րդ կարենք մարմին եւ արիւն ուտել եւ ըմպել:

Բայց այն, որ ասէ. «Միտեաց զձեռն իւր ի սկաւառակն», զի՞նչ է, ի մարմնոյն եւ արեանն էր, թէ ի հասարակ հացէն:

Ի հասարակ հացին սկաւառակն էր եւ սահման էր աշակերտացն, զի յորժամ վարդապետն զձեռն Իւր ի սկաւառակն տանէր, նոքա ոչ տանէին զձեռն իւրեանց ընդ նմա, զայս որպէս մեծարանք համարէին վարդապետին, իսկ Յուդա լրբութեամբ ընդ Քրիստոսի միտեաց զձեռն իւր ի սկաւառակն եւ Քրիստոս զայն, որ ի ձեռինն ունէր ետ ի նա եւ ասէ. «Շտապի՛ր առ զայր», եւ այս պատառ ի հասարակաց հացէն էր, զի յորժամ զԻւր մարմինն ետ, դարձեալ հացկերոյթ արարին, անտի էր:

Դարձեալ գիտելի է, զի ոչ էր ի հացէ մարմնոյ Տեառն, քանզի զմարմինն, զոր ետ, ոչ մնաց անտի, այլ ճաշակեցին, իսկ այն ի հացէ սեղանոյն էր, զոր յետոյ ուտէին յընթրիս:

«Արդ, զոր ինչ [առնելոցն ես], արա՛ վաղվաղակի» (Յհ ԺԳ.27):

Այսինքն՝ թէ մատնելոց ես, թէ չարախաւսելոց ես յԻնէն առ իրէայսն, արա՛:

«Եւ զայս ոչ որ իմացաւ» (Յհ ԺԳ.28):

Ընդէ՞ր ոչ իմացան: Չի թէ գիտացեալ էին աշակերտքն զմատնիչն յայտնապէս առժամայն սրախողխող առնէին, եւ յայտ ի Պետրոսէ է, զի յորժամ եկին քահանայապետքն ըմբռնել զՏէրն, որ գիտաց Պետրոս, թէ չարութիւն կամին առնել նմա, այնչափ ջերմ էր ի սէր նորա, զի հանեալ զսուրն կամէր հարկանել զմի ի նոցանէ ի վերայ պարանոցին եւ սպանանել, բայց Տէրն այնպէս տնաւրիմեաց, զի զականջն եհատ եւ ինքն մերձեցեալ առողջացոյց եւ ոչ թոյլ ետ Պետրոսի սուր հանել:

«Իսկ նորա առեալ զպատառն՝ ել արտաքս [վաղվաղակի], եւ էր զիշեր» (Յհ ԺԳ.30):

Այսինքն՝ կերեալ եւ ել, իսկ զիշեր ասելն ցուցանէ զՅուդայի յաւժարութիւն, զի եւ ոչ անգամ ի մթին ժամուն արգելաւ ի չարութենէն¹

¹ Ը չարութենէ

իւրմէ: Երկրորդ. զի մութն ժամանակ է չարութեան, որպէս ասէր Տէրն. «Որ գործէ զչար, աստեայ զլոյսն» (Տես Յի Գ.20): Երրորդ. զի որպէս զիշեր ի պակասել լուսոյն լինի, սոյնպէս իմանալի լուսոյն Քրիստոսի խնամքն ի նմանէ պակասեալ եղի: Չորրորդ. զի զիշեր մեղացն զնա պատեալ էր, որ ոչ երբէք ունէր կամք զղջանալոյ, քանզի զի՞նչ չարագոյն խաւար, քան զոր անդարձ մնայ մարդ ի մեղսն, եւ թէ ոք գտանի անգեղջ եւ անապաշխար, որպէս զՅուդա, ընդ նմա է դասելոց, յորոց փրկեսցէ զմեզ Քրիստոս Աստուած¹:

«Եւ իբրեւ ել, ասէ Յիսուս. «Այժմ փառաւորեցաւ Որդի Մարդոյ»» (Յի ԺԳ.31):

Գիտէ զսկիզբն չարչարանացն, քանզի գնալն Յուդայի սկիզբն էր խաչին եւ խաչին փառաւորեցաւ Քրիստոս:

«Որդի Մարդոյ»:

Յաղագս նոցա կարծեաց, զոր նոքա կարծէին:

«Եւ Աստուած փառաւորեցաւ ի նմա» (Յի ԺԳ.31):

Յորժամ լուսն վասն մեկնելոյ նորա ի նոցանէ, տրտմական իմն եղեն, մխիթարէ զնոսա, թէ յորժամ խաչին, փառքն իմ յայտնի լինին եւ Աստուած փառաւորի յիս, զՀարէ ասէ, ասպա դուք զիա՞րդ տրտմիք ընդ իմ փառքն: Բայց այս տարակուսելի է, զի թէ ամենայն արարածք իմանալիք եւ զգալիք առհասարակ բիւր անչափելի ամաւք փառաւորեն եւ մեծարեն յԱստուծոյ փառքն ոչ առնեն յաւելուած, զի որ յաւելու, նաեւ նուազել կարէ, եւ անկատարն ոչ կարէ Աստուած լինել, ասպա զիա՞րդ ասէ, թէ. «Աստուած փառաւորեցաւ ի նմա»: Այս է, զի մեր բնութենակից գոլով ըստ մարմնոյն, վասն մեր չարչարի, զի զմեզ փառաւորեսցէ, զմեր փառաւորութիւն Իւր համարի:

«Եւ Աստուած փառաւորեսցէ զնա յանձն իւր» (Յի ԺԳ.32):

Ոչ ի ձեռն հրեշտակի կամ մարգարէի, այլ յանձն իւր, այսինքն՝ թէ նոյն բնութեամբն եւ նոյն կարողութեամբ զմեծամեծ նշանսն յարեզակն եւ ի լուսին եւ յերկիր եւ ի դժոխս երեւեցուցանեն, թէ հաւասար Հար եմ Աստուած:

«Եւ վաղվաղակի փառաւորեսցէ» (Յի ԺԳ.33):

Չայն ասէ, որ յառաջ քան զյարութիւն արեզակն խաւարեցաւ, գերեզմանք բացան, մեռեալք յարեան:

«Որդեակք իմ» (Յի ԺԳ.33):

¹ C āçù

Նախ որդեակք վասն այտորիկ ասէ, զի տրտմեայք էին աշակերտքն յաղագս մեկնելոյ վարդապետին ի նոցանէ: Որդի ասէ զնոսա, թէ որպէս հայր, թէպէտ ի հեռաւոր աշխարհ երթայ յաղագս իրիք ինչ, սակայն գորովն եւ զուրթն անբաժանելի է յորդոյն, սոյնպէս եւ թէպէտ մարմնով մեկնիմ¹ ի ձեռն, սակայն Աստուածութեամբ հանապազ ընդ ձեզ եմ:

Դարձեալ ոմանք ասեն², թէ յայս միտս ասաց որդեակք, զի դեռես թերակատարք էին որպէս զաղայս, եւ վկայ քեզ, որ ի ժամ³ մատնելոյն թողին եւ փախեան, զի տակաւին ոչ էին զՆա Աստուած հաւատացեալ, բայց յետոյ ի գալ Հոգոյն առ նոսա ապա կատարելապէս գիտացին, որ Աստուած էր, եւ յայնմ յետէ այլ ոչ եւս մեկնեցան ի սիրոյ Նորա, որպէս վկայէ առաքեալ ի Հռոմ, թէ՛ «Ո՞վ մեկնեսցէ զմեզ ի սիրոյն Քրիստոսի. նեղութիւն, թէ անձկութիւն» (Հռ Ը.35), եւ այլն:

«Փոքր ինչ ժամանակ ընդ ձեզ եմ» (Յհ ԺԳ.33):

Ոմանք յանտի մինչեւ ի խաչն ասեն, ոմանք՝ մինչեւ ի համբար-ձումն, զի թէպէտ խաչեցաւ, սակայն մինչեւ ի քառասուն ար դեռ յաշխարհի էր եւ յամենայն կիրակէի երեւէր աշակերտացն:

«Խնդրեցէք զիս» (Յհ ԺԳ.33):

Որպէս Մովսիսի ասաց, թէ գրեա՛ զանուն իմ եւ առ քեզ պահեա՛, ի նստել, ի յառնել, ի գնալ ի ճանապարհ, զնոյն այժմ աշակերտացն պատուիրէ, զի մի մոռանայցեն զՆա:

«Ուր եսն երթամ, դուք ոչ կարէք գալ» (Յհ ԺԳ.33):

Բայց թէ զիս³ զաշակերտսն որպէս զիրեայսն խրատէր:

Այս է, զի հրէիցն ամենեւին արգել զառ նա գնալն եւ սոցա թէ ոչ այժմ, սակայն է երբեմն եւ ո՞ր է այն, յորժամ ի մեռելոց յառնէր, զհոգին նոցա շնորհէր, եւ նոքա ընդ ամենայն տիեզերս ընթանային եւ մահուամբ եւ պէս-պէս նեղութեամբ կատարիք եւ ընդ իս գայք վայելէք զանանց բարիսն եւ զանգրաւ ուրախութիւնսն:

«Պատուիրան նոր տամ ձեզ, զի սիրեսցիք զմիմեանս» (Տես Յհ ԺԳ.34):

Ո՞ր է նոր պատուիրանն:

Զսիրոյն ասէ, եւ ընդէ՞ր է սա նոր, զի յառաջումն ետ զայս Մովսիսի, այս զի Մովսէսին ասէր՝ սիրեսցես զընկեր քո (Գլ ԺԹ.19), որ նշանակէր զազգակիցն, եւ զայն Մատթէոս նախատէ յԱւետարանի անդ. «Եթէ սիրէք զսիրելիս ձեր, զի՞նչ վարձք են ձեր» (Տես Մտ Ե.46),

¹ Ե մարմնովս մեկնիմ

² Լուսանցքում □րված է «Որո□»

³ Ը ժամանակ

այլ Տէրն պատուիրէ զմիմեանս սիրել, որ նշանակէր զաւտարս եւ զաղքատս եւ զատելիսն եւս:

«Որպէս սիրեցի եւ զձեզ» (Յի ԺԳ.34):

Ձի Քրիստոս չորս կերպի սիրեաց զմեզ. այսինքն՝ ձրի, ներգործական եւ ուղիղ սիրով: Չրի, զի նա նախ սրբեաց զմեզ, որպէս ասէ Յովհաննէս ի Կաթողիկեաց. «Մեք սիրեսցուք զԱստուած, [վասն] զի նա նախ սիրեաց զմեզ» (Ա.Յի Գ.19) եւ գործով զանձն եղ ի վերայ մեր, գոր եւ ինքն վկայէ, թէ մեծ եւ քան զայս սէր ոչ որ ունիցի, եթէ որ զանձն իւր դիցէ ի վերայ բարեաց եւ առանց կեղծաորութեան, զի նա վասն հոգեւորին սիրեաց զմեզ, զի զհոգեւոր կեանսն շնորհեաց մեզ, պատուիրէ սոյնպէս սիրել զմիմեանս, որով որոշիմք յորդոցն կորստեան:

«Յայսմ գիտասցեն [ամենեքեան], թէ իմ աշակերտ էք, եթէ սիրիցէք զմիմեանս» (Յի ԺԳ.35):

Ոչ ասաց ծանիցեն, թէ՛ իմ աշակերտք էք, թէ զկոյրս լուսաւորէք կամ զկաղս գնացուցանէք եւ կամ այլ այսպիսիս առնէք, այլ թէ սիրիցէք զմիմեանս, քանզի յորժամ դարձան եւթանասունքն եւ ասացին առ Տէր, թէ յանուն քո եւ դեք հնազանդին մեզ (Հմմտ Գկ Ժ.17), զայս ետ նոցա պատասխանի, թէ մի՛ խնդայք ընդ այն, թէ դեք հնազանդին, այլ խնդացէք, զի անունք ձեր գրեալ են յերկինս (Հմմտ Գկ Ժ.20): Բայց դու միտ դիր, թէ որպէս կարգաւորաբար առնէ զամենայն, զի զսէրս զայս իբր զղորշմ եւ զկնիք ետ աշակերտացն, եւ նոքաւք՝ մեզ հաւատացելոցս, զի որպէս յառաջնումն ստեղծագործութեան զարդարեաց զմարդն ի պատկեր իւր բանականութեամբն եւ անձնիչխան կամաւքն, սոյնպէս եւ յերկրորդ նորոգմանս ի ձեռն սիրոյն կցորդս եւ հաղորդս առնէ զմեզ իւր:

«Անդէն զանձն իմ իսկ եղից ի վերայ քո» (Յի ԺԳ.37):

Յորժամ ասաց Տէրն առ Պետրոս. «Դու ոչ կարես գալ այժմ զկնի իմ, բայց ասա եկեսցես» (Յի ԺԳ.36), մեծաբանեաց Պետրոս, զի թելէտ ջերմագոյն էր, այլ մասն ինչ հպարտութեան երեւեցոյց յանձն, զի անձին զարութեամբ համարեցաւ առնուլ զայն:

Եւ ո՞չք էին նորա հպարտութիւնքն:

Նախ այն է, զի ասաց, թէ ամենեքեան զայթակղին, սակայս ես՝ ոչ: Երկրորդ. զի ասաց, թէ պատրաստ եմ ընդ քեզ ի չարչարանս եւ ի բանտ: Երրորդ. զի ասաց, թէ արդէն զանձն իմ եղից ի վերայ քո:

Կամեցաւ Տէրն զերիս հպարտութեան ախտն խորտակել՝ երից յանցանցն յայտնելովն:

Դարձեալ բանքն Պետրոսի ընդ մեղադրանաւք է ըստ երից պատճառաց. նախ՝ զի ընդդէմ էր Քրիստոսի բանին: Երկրորդ. զի առաւել քան զայլ առաքեալսն զինքն համարէր՝ յասելն. «Թէպէտ ամենեքեան գայթակղեցին, [սակայն ես ոչ գայթակղեցայց]» (Մտ ԻԶ.33): Երրորդ. զի զբարութիւն իւր, քան զոր էր, առաւել կարծէր, նմին իրի Քրիստոս թոյլ ետ անկանել նմա, զի զտկարութիւն անձինն ծանիցէ, այլեւ այնու յանդիմանէ զտկարութիւն մարդկանս բնութեան:

«Չեւ իցէ հաւու խաւսեալ, մինչ որ երիցս ուրասցիս [զիս]» (Յհ ԺԳ.38):

Յոհաննէս եւ Դուկաս եւ Մատթէոս ասեն, թէ. «Չեւ իցէ հաւու խաւսեալ, զի որ երիցս ուրասցիս» (Մտ ԻԶ.34, Գկ ԻԲ.34), եւ Մարկոս ասէ, թէ. «Չեւից հաւու երիցս խաւսեցեալ, մինչ¹ որ երիցս ուրասցիս զիս» (Տես Սր ԺԳ.30): Թուի, թէ ընդդէմ ասեն միմեանց աւետարանիչքս, եւ ոչ են ընդդէմ, այլ յոյժ համաձայնք միմեանց, զի աւետարանիչքս ամենայն ուրեք զճշմարտութենէն հոգ տանին, զի յամենայն կարծեաց եւ երկբայութեանց դրժելի աւետարանական վարդապետութիւնս լիցի, քանզի են² ազգ հաւուց ոմանք վաղվաղկոտք եւ յառաջախաւսք, որ չէ ժամանակ խաւսելոյ, բայց նախ խաւսին, եւ յորժամ հասարակաց հաւախաւս լինի, դարձեալ ընդ նոսա այլ խաւսին, որ լինի երկու անգամ: Մարկոս գայսպիսի հաւս, եւ Յոհաննէս եւ Դուկաս եւ Մատթէոս զհասարակաց հաւախաւսէն:

Սովորութիւն է աւետարանչացս, զի զայն բան, զոր մէկն ոչ է յիշեալ, միւսն յիշէ, եւ թէպէտ մինն յիշէ, եւ երեքն՝ ոչ, համայն նոյն է:

Դարձեալ՝ այլ իմն զեղեցիկ միտք, զոր ասացեալ են վարդապետք Եկեղեցոյ. «Մինչ չեւ իցէ հաւու խաւսեալ», զայն ասէ, թէ յառաջ քան զհաւախաւսն այդպիսի երկիւղ եւ սերմն եւ արմատ ուրացութեան ի սրտի նորա տնկեցաւ, եւ յորժամ սոյնպէս իմանամք, այս այլ պայծառ տեսութիւն է:

Դարձեալ գիտելի է, զի Քրիստոս վասն եւթն պատճառի թոյլ ետ Պետրոսի ուրանալ զԻնքն.

Նախ՝ առ ի խոնարհեցուցանել զյանդգնութիւն եւ զհպարտութիւն նորա եւ մեր, զի մի ոք յանձն վստահացեալ պարծեսցի ի զաւրութիւն իւր:

¹ C մինչդէռ

² B օճն են

Երկրորդ. առ ի տալ յոյս նորոգման եւ թողութեան մեղաւորաց, թէպէտ եւ ծանրագոյն մեղուցեալ իցեն, եւ թէպէտ ի վեհագունից իցէ եւ ի պատուաւորաց, եւ որք յաստիճան բարձրացեալ կան:

Երրորդ. զի Պետրոս, որ ամենեցուն էր հովի կարգեալ ի Քրիստոսէ, իբր ի հարկէ բռնադատեալ, ամենեցուն ողորմութիւն եւ գութ խնամոց ցուցանիցէ, թէպէտ եւ կարի չարք իցեն, յորժամ զղջասցին:

Չորրորդ. զի նոյն Պետրոս, որ հովի էր լինելոց, իբր ի հարկէ բռնադատեալ փոքր համարիցի զինքն քան զամենայն եւ խոնարհ, եւ այսպէս իշխանութիւն Եկեղեցւոյն զնա ոչ փբացուցանէր:

Հինգերորդ. առ ի ցուցանել խորհրդաբար, զի իմաստութ մեք այնպէս առնել զնորա, որ ուրանալոց են գ-Քրիստոս:

Վեցերորդ. զի հաստատութիւն մարտիրոսաց եւ ժուժկալութիւն ի տանջանս մի որ կարծեսցէ բնական զարութեամբ լինել, այլ առաւել ի Հոգւոյն Սրբոյ զարութենէ: Եւ վասն սմին պատճառի թոյլ ետ Քրիստոս եւ այլ աշակերտացն գայթակղելոյ եւ փախչելոյ, զի զկնի յայտնի լիցի, զի այնոքիկ, որ նախ ուրացան գ-Քրիստոս եւ թողին, յորժամ յետոյ զղջացան, ոչ կամէին այնպէս մեծագոյն տանջանաց եւ դառն մահուան տանել, եթէ ոչ զիտէին ճշմարիտ զոլ գ-Քրիստոս եւ զհաւատն, որ ի նա:

Գլուխ ԺԳ

«Մի՛ խռովեսցին սիրտք ձեր» (Յհ ԺԳ.1):

Նախ ծանուցանէ զինքն զհտող գաղտնեաց եւ խորհրդոց, զի իմացաւ, թէ խռովեալ են աշակերտքն: Երկրորդ. զի յորժամ ասաց Պետրոսի. «Մինչ չեւ իցէ հաւու խաւսեալ, զի դու երիցս ուրասցիս» (Տես Յհ ԺԳ.38), տրտմեցան աշակերտքն, թէ սա, որ այնքան ջերմ է ի սէր նորա եւ զլուխ մեր, սա ուրանալոց է, ապա մեզ զի՞նչ է հասեալ լինի, որ մեր այլ ուրանամք: Երկրորդ. զի ասէին ի միտս իրեանց աշակերտքն, թէ այնքան դառն եւ անբերելի չարչարանքն պիտի հասուցանեն Պետրոսի, որ ուրանայ, սակայն եւ այն եւս պահեալ է մեզ:

«Այլ հաւատացէք յԱստուած եւ յիս հաւատացէք» (Յհ ԺԳ.1):

Քաջալերէ զնոսա մի՛ երկնչել, այլ յԱստուած հաւատալ, թէ կարող է գերծուցանել զնոսա յուրացութենէն եւ ի չարչարանացն: Այլ արդ իմա զինչ ասէ Տէրն. «ՅԱստուած հաւատացէք եւ յիս հաւատացէք», նովին չափովն ասէ, որով յԱստուած հաւատայք, նովինք յիս հաւատացէք, զի թէ ոչ էր հաւասար Հաւր, զիս՞րդ ասէր. «Եւ յիս հաւատացէք»:

«Ի տան Հաւր իմոյ օթեանք բազում են» (Յհ ԺԳ.2):

Յորժամ ասաց առ Պետրոս, թէ՛ «Այժմ ոչ կարես, բայց յետոյ գաս» (Հմմտ Յհ ԺԳ.36), կարծեցին աշակերտքն, թէ նորա մեծագոյն իմն պարգեք տալոց էր, եւ նոցա՝ ոչ, վասն որոյ ինքն ծածկագէտ գոլով գտարակուսանս ի նոցանէ բառնայ՝ ասելով, թէ՛ «Ի տան Հաւր իմոյ օթեանք բազում են»: Բայց զայս բան տարակուսանս արկանեն բազումք, թէ երկոտասան աշակերտքն հաւասար էին ընդ Քրիստոսի, եւ զնոսա զամէնքն ընտրեաց եւ զառաքելութեան շնորհն ամենեցուն միապէս ետ ի հանդերձեալն, այլ հաւասարապէս տալոց է նոցա զպատիւն¹, թէ առաւել եւ նուազ: Ամենեքեան նոքա ըստ իւրաքանչիւր կամաց առաւել եւ նուազ ունէին զջերմն եւ զսէրն առ վարդապետն, վասն որոյ ըստ զանազան կամացն եւ հաւատոցն զանազանէ նոցա եւ պատիւն, եւ փառքն, եւ յայտնի քեզ արիւնակ, որ միոյ մարտիրոսի եւ կամ միոյ առաքեալի կերպարն ոչ են մէկմէկի նման, նոյնպէս եւ ամենայն մարդոյ ի սկզբանէ ստեղծմանն մինչեւ ի կատարած ոչ նմանի

¹ Ընտրեց եւ զառաքել նոցա զպատիւն

մարդ մարդոյ կամ անասուն անասնոյ, զի թեպէտ մէկ իրաւք կամ երկուով նմանին, սակայն բազմաւք՝ ոչ:

«Ապա թէ ոչ՝ ասացեալ էր իմ ձեզ, թէ երթամ եւ պատրաստեմ ձեզ տեղի» (Յի ԺԴ.2):

Ըստ ճառին սոյնպէս երեւի, թէ չէի ասացեալ ձեզ, թէ երթամ պատրաստեմ ձեզ տեղի, պարտ էր ձեզ խռովիլ, զի այլ ոչ տեսանէիք զԻս, այլ գերագոյն իմացք եւ պայծառ տեսութիւն բանիս այս է, զի այն, որ ասէ. «Ապա թէ ոչ՝ ասացեալ էր իմ ձեզ, թէ երթամ եւ պատրաստեմ ձեզ տեղի»¹, եւ ապա գամ առնում զձեզ, այլ վասն զի յառաջագոյն պատրաստեալ [էր] այն տեղի ձեզ ի Հարէ: Եւ վկայէ այսմ բանի Մատթեոս յԱւետարանի անդ. «Եկայք արհնեալք Հար իմոյ, ժառանգեցէք զպատրաստեալ ձեզ զարքայութիւն ի սկզբանէ աշխարհի» (Մտ ԻԵ.34):

«Դարձեալ գամ եւ առնում զձեզ առ իս» (Յի ԺԴ.3):

Նախ զայս պատուիրէ, թէ այնմ գերագոյն տեղեացն արժանաւոր գործք եւ հաւատք պարտիք ստանալ, զի արժանի լինիցիք այնմ տեղեաց: Երկրորդ. զի որպէս դուք կարծէք, ասէ, թէ յորժամ մեռանին, այլ ոչ յառնեն, ոչ սոյնպէս, այլ դարձեալ յառնեն ի մեռելոց եւ գամ առ ձեզ, զի տեսանիցէք յայտնապէս: Երրորդ. զի ասէ, թէ յետ յարութեան իմոյ զՀոգին առաքեն առ ձեզ, զի եկեալ յարդարեսցէ զձեզ զասպարէզ առաքինութեան կատարել ձեզ, եւ բազում առաքինութեամբ ճգնեալք առ իս վերափոխիցիք: Բայց ոմանք ասեն. «Դարձեալ գամ եւ առնում զձեզ», զհանդերձեալ դատաստանէն ասէ:

«Ոչ որ գայ առ Հայր, եթէ ոչ՝ ինեւ» (Յի ԺԴ.6):

Այսինքն՝ թէ որպէս ի ձեռն ճառագայթից արեգականն զնորա բոլորակութիւն ճանաչենք եւ ի ձեռն բանին, որ արտաբերեալն է, զներտրամադրեալն իմանամք, որպէս ասէ Արիստոտել, թէ ներձայնոջքն ներանձիցն ախտից նշանակք են, սոյնպէս ոչ որ կարէ զՀայր տեսանել, եթէ ոչ ի ձեռն Որդոյ:

«Ասէ ցնա Փիլիպպոս. “Յոյց մեզ զՀայր”» (Յի ԺԴ.8):

Կարծեաց, թէ մարմնաւոր տեսլեամբ պիտէր տեսանել զՀայր, ասէ, թէ՛ զքեզ տեսաք եւ ծանեաք եւ պակասէ մեզ զՀայր տեսութիւն:

¹ Եւ ձեզ տեղի», այսինքն՝ թէ ի տան Հար իմոյ արթեանք բազում են, ոչ էին պատրաստեալ արթեանք յառաջադրոյն, պարտ էր ինձ ասել, թէ երթամ եւ պատրաստեմ ձեզ տեղի

Ապա զի՞նչ առ նա Տէրն ասէ¹ .

«Այսչափ ժամանակ ընդ ձեզ եմ եւ ո՞չ ծանեար զիս, Փիլիպպէ՛ . որ ետես զիս՝ ետես զՀայր²» (Տես Յհ ԺԴ.9):

Ասէ, թէ ոչ արժանապէս կարացեր զիտել զիմ Աստուածութիւնս, զի թէ կարացեալ էիր տեսանել հոգւոյդ ակամբ զԱստուածութիւնս իմ, ո՞չ արդեաւք կարատանայիր հարցանել զՀայր, զի նոյն բնութիւն եւ Աստուածութիւն եւ կամք, որ իմս է, նոյնն եւ Հայր է: Բայց թուի, թէ այն, որ ասաց, թէ՛ «Ոչ ծանեար զիս, Փիլիպպէ՛», ընդդէմ է այսմ բանիս, որ յետոյ ասաց, թէ՛ «Որ ետես զիս, ետես զՀայր», զի նա մարմին թանձր շաւշափելի տեսանէր, ոչ է ընդդէմ, այլ յոյժ վայելուչ, զի թէ գոր զգալի ակամբն տեսանէր զայն, կարացեալ էր մտացն աչաւք ի նմա զԱստուածութիւն տեսանել, ոչ էր ասացեալ, թէ ցոյց մեզ զՀայրն, այլ վասն զի ոչ ծանեաւ, որպէս արժանն էր, զի որպէս բան մտացն է թարգման, սոյնպէս Որդի Հայր թարգման է, որպէս ասէ առաքեալ, թէ՛ «Որ է³ պատկեր աներեւութիւն Աստուծոյ» (Բ.Կր Դ.4) եւ ոչ թէ ի մէնջ է անհասանելի, այլ եւ հրեշտակաց եւս: Ապա աստանաւոր յամաթ առնէ զՍաբէլիոս հրեականն եւ զԵւնոմիոս⁴ եւ զԱետիոս եւ զԱրիոս հետեւող նոցա, որք արարած զՈրդի ասացին, եւ ոչ զնոսա միայն ըմբերանէ, այլ զայնոսիկ եւս, որք յետ անճառ միաւորութեան երկու բնութիւնս եւ երկու կամս ասեն Քրիստոսի, որ են քաղկեդոնիքն, իսկ մեք յետ անճառ միաւորութեան Բանին Աստուծոյ ընդ մարմնոյն մի խոստովանիմք բնութիւն եւ կամք եւ ներգործութիւն, որպէս ինքն ասաց. «Որ ետես զիս, ետես զՀայր» (Տես Յհ ԺԴ.9), եթէ ոչ էր մարմինն, որ ի նմա միացեալ Աստուած՝ հաւասար Հայր Աստուծոյ, զիա՞րդ ասէր. «Որ ետես զիս, զՀայր ետես»: Չնոյնս եւ Թովմաս յետ յարութեան շաւշափեաց եւ դաւանեաց գնա Տէր եւ Աստուած (Յհ Ի.26-29), իսկ եթէ ի չարափառացն ոմանք ասիցեն, թէ զայն յաղագս Աստուածութեան ասաց, թէ՛ «Որ ետես զիս, ետես զՀայր», զայս ասացուք առ նա, թէ՛ ո՛վ յիմարք, թէ այդ այդպէս էր, այն պատշաճ էր ասել, թէ որ ետես զԱստուածութիւնս, որ ի մարմինս է եւ հաւատայ, ի Հայր հաւատայ եւ զայն, ինչ առ աշակերտսն խաւսէր, զի դեռեւս թերակատարք էին, պարտ էր ի ձեռն այս փոքր բանիս զիտուն առնել զնոսա, նա եւ հրեայքն իսկ գնա Որդի

¹ C ãçù

² B որ ետեսն զիս եւ ետես զՀայր իմ

³ C ãçù է

⁴ C եւ զԵւնոմիոս

Աստուծոյ եւ Աստուած կարծէին, բայց յորժամ ասէր. «Ես եմ հացն իջեալ յերկնից» (Յհ 2.41), եւ «Որ ուտէ զմարմին իմ, զմահ մի՛ տեսցէ» (Հմնտ Յհ 2.57-59), ի խռովութիւն շարժէին, ապա զհա՞րդ ոչ ասաց առ հրէայսն, թէ զմարմինս ոչ ասեմ¹ աստուած, այլ զԱստուածութիւնս հաւատացէք, որ ի մարմինս, եւ նորա զայս յաւժարութեամբ ընդունէին եւ հաւատային, այլ զմարմինն² ասէր հաւասար Հար Աստուած, վասն զի³ նորա էին բարձրագոյնքն, եւ նորա՝ խոնարհագոյնքն, զի ոչ եթէ քաղցն եւ ծարաւն եւ վաստակելն կամ զհիւանդս բժշկել եւ զքորոտս սրբել եւ զմեռեալս յարուցանել բնութեանցն էին յատկացուցանող, այլ հետեւանք միայն, զի զիտացես հաւաստեալ, թէ Աստուած է եւ մարդ, զի թէ լինի որ, որ զբարձրագոյնսն Աստուածութեան ասիցէ, եւ զխոնարհագոյնսն՝ մարդկութեան, նզովեալ եղիցի, որպէս ասէ Կիրեղ յերկոտասան կանոնսն^{excvi}, բայց թէ զխոնարհագոյնսն եւ թէ զվեհագոյնսն ներգործէր, նոյն մարմինն, առ որ աստուածացեալն էր, քանզի հաւասար Հար գործէր. նա ի հողոյ զԱդամ, սա ի հողոյ զչս կորին ստեղծեաց: Արդ, ամաչեսցէ Արիոս, որ արարած զՈրդի ասէր եւ ոչ անեղ ի Հարե, կամեցաւ յարժաթոյ բնութիւն զոսկին խնդրել, ո՛չ կարաց իմանալ անմիտն, թէ անեղն ոչ կարէ արարած լինել, վասն որոյ Տէրն առ Փիլիպպոս ասէ. «Որ ետես զիս, ետես զՀայր», զի զնա⁴ ծանաւթս արասցէ իրում Աստուածութեան, զի թէ զիտէր իսկապէս, ոչ հարցանէր զՀարե:

«Ո՞չ հաւատաս, թէ Հայր՝ յիս, եւ ես՝ ի Հայր» (Տես Յհ ԺԴ.10):

Արդ, ո՞ր եմ այնոքիկ, որ ասեն առաւել եւ նուազ զԱստուած, զի թէ էր Որդի նուազ, զհա՞րդ կարէր տանել զՀայր, որ ասէ, թէ՛ Հայր յիս է, եւ թէ փոքր էր քան զՀայր, զհա՞րդ լնոյր զՀայր, որ ասէ, թէ՛ Ես ի Հայր եմ, քանզի անհնար է նուազն զբազումն տանել եւ կամ փոքրերն առ մեծն ձգտել հաւասարիլ:

«Չբանն, գոր ես խաւսիմ ընդ ձեզ, ոչ եթէ յանձնէ ինչ խաւսիմ, այլ Հայրն, որ յիս բնակեալ է, նա գործէ զգործսն» (Յհ ԺԴ.10):

Երիս վկայութիւնս դնէ Տէրն իւր բանին, զի ճշմարիտ է. նախ՝ զի Հայր իմ գործէ, եւ նա Աստուած է, եւ ստութիւն ի նմա ոչ գոյ: Երկրորդ. զգործն տայ վկայ, զի թէպէտ ինձ ոչ հաւատայք, սակայն գործն, գոր

¹ B ոչ եմ

² C մարմինն

³ B ãÇù զի

⁴ B նա

գործեն, նոքին վկայեն, որ Աստուած են: Երրորդ. զի հաւատացելոցն յիս տաց այնպիսի շնորհս, զի մեծամեծս գործեսցեն, քան զիս:

Եւ ո՞րք են մեծամեծքն. այս է, զի Քրիստոս ձեռն դնելով բժշկէր զհիւանդս եւ աշակերտացն ստուերն բժշկէր, Տէրն բանի բժշկէր եւ նոցա թաշկինակն քրտամբն, ապա յորժամ այս սոյնպէս էր, առաքեալքն մեծ գային քան զՔրիստոս, վասն որոյ յարէ ի նոյն, թէ՛

«Ես առ Հայր երթամ: Եւ զոր ինչ խնդրիցէք յանուն իմ, արարից գայն» (Յհ ԺԴ.12-13):

Այսինքն՝ թէ յորժամ մեկնիմ ի ձեռն, եւ դուք ընդ ոլորտս տիեզերաց սփռիք քարոզել եւ ուսուցանել, եւ զոր ինչ նշան խնդրէք յանուն իմ, արարից գայն, զի նոքաք հաւատարմացուցանէք զմարդիկք եւ առաւել եւս քան զնոյնս գործիցէք:

Նախ աստի յայտ է, այսինքն՝ ի վարդապետութենէ առաքելոցն, զի առաւել բազումք են, որ դարձան ի Քրիստոս քարոզութեամբ առաքելոցն, քան թէ վարդապետութեամբն Քրիստոսի, քանզի քարոզութեամբ առաքելոցն բազմութիւն հաւատացելոց դարձան առ Քրիստոս եւ վարդապետութիւն Քրիստոսի սակաւք ի հրէիցն դարձան:

Երկրորդ. զի առաքեալքն քարոզէին յամենայն լեզուս, որպէս յայտնի է ի Գործքն, իսկ Քրիստոս միայն ի մի լեզու քարոզեաց, այսինքն՝ եբրայեցի, որպէս ինքն ասէր. «Ոչ ուրեք առաքեցայ, եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալս տանն Իսրայէլի» (Մտ ԺԵ.24):

Երրորդ. զի Տէրն միայն ի Պաղեստին քարոզեաց, իսկ առաքեալքն ընդ ամենայն տիեզերս:

Չորրորդ. յայտնի է ի սքանչելեացն, զի մեծ երեւեր, որք բժշկէին ի քղանցիցն Քրիստոսի, բայց եւս մեծագոյն երեւի, յորժամ բժշկէին հիւանդք ի ստուերէ հանդերձիցն Պետրոսի, որպէս ասէ Գործքն (Գրծ Ե.15):

Իսկ եթէ հարցանես, զի՞ է, զի առաքեալքն մեծամեծ սքանչելիս առնէին քան զՔրիստոս, ինքն իսկ Քրիստոս պատասխանի տայ՝ ասելով. «Ձի ես առ Հայր երթամ», զի յոյժ վայել էր մեծամեծ լինել սքանչելիս զկնի գալստեան Հոգւոյն Սրբոյ, բայց Քրիստոս եւ առաքեալքն այլ եւ այլ կերպի սքանչելիք առնէին, զի առաքեալքն աղաչելով եւ Քրիստոս ներգործելով եւ պատուիրելով, եւ թէպէտ սքանչելիքն ի ձեռս առաքելոցն եղեն, առաւել ասի ի փառս Քրիստոսի Աստուծոյ:

Սակայն գիտելի է, թե վասն է՞ր մարդ յորժամ խնդրուածք առնէ առ Աստուած եւ ոչ առնու:

Այս է. նախ՝ զի յորժամ վասն անարժանի ուրուք խնդրեսցէ, զխնդրելին ոչ առնու:

Երկրորդ. զի յորժամ ինքն անարժան լինի, ոչ առնու:

Երրորդ. զի թէ վաղվաղկոտ լինի խնդրելն եւ ոչ յերկար համբերութիւն ստանայ, ոչ առնու:

Չորրորդ. զի թէ խնդրելին մարմնական ինչ իցէ եւ կամ յաղագս մարմնոյ, անհնար է առնուլ, բայց թէ արժանաւոր ուրուք խնդրիցէ եւ ինքն խնդրողն արժանաւոր լինի եւ թէ յապաղէ Աստուած եւ ոչ տայ, նա ոչ վաղվաղկոտ լինի եւ անհամբեր, այլ համբերութիւն ստանայ եւ խնդրելին հոգեւոր իրք լինի եւ վասն հոգեւորին, անհնար է թէ ոչ առնու խնդրողն, թէ զչորեսինս զայս ունենայ:

«Եթէ սիրէք զիս, զպատուիրանս իմ պահեսջիք» (Յի ԺԳ.15):

Յորժամ խոստացաւ տալ նոցա, զոր ինչ խնդրեսցեն յանուն նորա, զգուշացուցանէ դարձեալ, թէ մի կարծէք, թէ կատարեալ հաւատք եւ արժանաւոր գործք ոչ ստանայք, թէ զոր ինչ խնդրէք, կարէք առնուլ, այլ եթէ սիրէք, ասէ, զիս, որ նշանակէ զհաւատն կատարեալ ստանալ եւ ի վերայ բերէ, թէ՛ պատուիրանս իմ պահեսջիք, որ ցուցանէ, թէ զնոյն գործով կատարեսցուք, քանզի են բազումք, որ այլոց ուսուցանեն զբարիս գործել, բայց ինքեանք հեռի են ի նմանէ, այլ պահել զպատուիրանս Նորա է յատուկ գործ ճշմարիտ քրիստոսասիրութեան, վասն որոյ ասէ¹ Պաւղոս. «Գլուխ պատուիրանացն սէր է» (Ա.Տմ Ա.5):

«Եւ ես աղաչեցից զՀայր» (Յի ԺԳ.16):

Նախ զայս նշանակէ, զի աղաչելն սիրոյ ցոյցք է, զի վասն նոցա ցաւակցէր եւ փոյթ տանէր զնոցանէ: Երկրորդ. զի ցուցցէ, թէ յորժամ ես աղաչեմ առանց ամենայն երկբայութեան, առնելոց էք զմխիթարութիւն: Երրորդ. զի զկամացն իւր եւ զՀայր զմիութիւն յայտնէ, թէ որպէս Ես փոյթ եմ վասն ձեր, սոյնպէս եւ Հայր: Չորրորդ. առ ի ցուցանել զզանազան մխիթարութիւն յՈրդոյ եւ ի Հոգւոյն Սրբոյ, զի Հոգին Սուրբ այլ եւս բարձրագոյն կերպիւ մխիթարեաց զառաքեալսն քան զՔրիստոս² մարմնական երեսմամբ, զի ոչ եկաց ժամանակաւ ինչ, որպէս Տէր յառաքեալսն, այլ յաւիտեան, որպէս ասէ զկնի, վասն որոյ

¹ B ãÇù

² C զնոսս

յայտ է, զի առաքեալքն յընդունելութեան Հոգւոյն Սրբոյ ի բարին հաստատեցան եւ յայնմ յետև ոչ կարէին մահու չափ մեղանչել:

«Եւ այլ մխիթարիչ տացէ ձեզ» (Տես Յի ԺԳ.16):

Նախ յաղագս այտորիկ մխիթարիչ, ասէ, առաքեմ, զի զձեր տրտմութիւնդ փարատէ: Երկրորդ. զի ասելովն՝ այլ մխիթարիչ, յայտնի արար, թէ եւ ինքն մխիթարիչ է: Երրորդ. զի զանձնատրութիւն Հոգւոյն յայտնապէս երեւեցուցէ, թէ Նա է մխիթարիչ ամենայն տրտմութեանց: Չորրորդ. զի թէպէտ հոգին մխիթարիչ է, սակայն ոչ ատար ի բնութենէ Որդոյ, այլ մի եւ նոյն գոյ բնութիւն եւ կամք Հար եւ Որդոյ եւ Հոգւոյն:

Դարձեալ քննելի է, թէ ընդէ՞ր յետ յարութեան վաղվաղակի ոչ ետ զՀոգին, այլ այնքան յերկարեաց: Այս է պատճառն, զի որքան յերկարէր, նոքա առաւել փափագէին, եւ յորժամ գայր փափագանալք, ընդունէին:

«Ձի ընդ ձեզ բնակեցէ» (Յի ԺԳ.16):

Կէտ եւ չափ ոչ դնէ բնակելոյն, այլ ծանուցանէ, թէ անմարնապէս է բնակելոց ի ձեզ, վասն զի Հոգի է, եւ հոգին անմարմին է, իսկ յաւիտեան ասելն նշանակէ, թէ միշտ ընդ ձեզ լինելոց է: Աստ շնորհաւք, որ է ազգի-ազգի նշանաւք եւ ի հանդերձեալն փառաւք, վասն զի Հոգին է զարդարող:

«ՉՀոգին ճշմարտութեան» (Յի ԺԳ.7):

Վասն է՞ր ճշմարիտ Հոգի կոչէ զնա:

Նախ այս է, զի ամենայն հոգիք եղականք են, եւ նա՝ անեղ: Երկրորդ. զի ամենայն հոգի ստութիւն կարէ ազդել, վկայ քեզ, որ սատանայ անմեղ ստեղծաւ եւ անձնիշխան կամաւքն ի սուտն խոտորեցաւ, նաեւ հոգիք մարդկան ներ ընդունականք եղեն, բայց ի հոգին Աստուծոյ ոչ մերձենայ ստութիւն, այլ ճշմարտապէս զամենայն որ ի բարին առաջնորդեցէ: Երրորդ. զի ըստ էութեան բնութեան իւրոյ ճշմարտութիւն է, եւ ոչ՝ պատահական: Չորրորդ. զի ուսուցանէ զճշմարտութիւն վերին, եւ ի սոյն ածէ զլսողսն: Հինգերորդ. զի ի մեզ ճշմարիտ եւ ուղիղ կարգք եւ փափագումն եւ բան եւ գործ ներգործէ:

«Ձոր աշխարհս ոչ կարէ ընդունել (զչարսն ասէ), բայց դուք ճանաչէք զնա, զի առ ձեզ» (Տես Յի ԺԳ.17):

Առ ձեզ ասէ, որ ճանաչէք զնա, եւ ոչ առ չարսն:

«Փոքր միս եւս աշխարհս ոչ տեսանէ զիս, բայց դուք տեսանիցէք» (Տես Յի ԺԳ.19):

Ասէ, թէ դարձեալ յետ յարութեան երեւելոց եմ ձեզ, ապա ոչ որպէս յառաջնումն ամենայն որ տեսանէ զիս, այլ ձեզ միայն, եւ զայն ի միաշաբաթոջ ի միաշաբաթ, զի Տէրն զքառասուն արն, որ յետ յարութեան յաշխարհիս եկաց, յամէն կիրակէի երեւեր աշակերտացն:

«Ձի ես կենդանի եմ, եւ դուք կենդանի լինելոց էք» (Յի ԺԴ.19):

Յուցանէ, թէ իմ յարութիւնս նախագուշակ է ձեր յարութեան, որ մահուամբ եւ չարչարանաւ կատարիք եւ յառնէք յանմահութիւն: Չոր արիճակ որ յայգուջն մէկ ազգ պտուղն ի հաս գայ, նշանակ է, թէ ամենեքեան հասանելոց են:

«Յայնմ արուր գիտասցիք» (Յի ԺԴ.20):

Նշանաւքն ասէ, որպէս դրաւքն փակելովք, որպէս ձկամբն եւ կրակետղ կայծակամբն:

«Ձի ես՝ ի Հար իմում, եւ դուք՝ յիս, եւ ես՝ ի ձեզ» (Յի ԺԴ.20):

Ես՝ ի Հայր բնութեամբ, եւ դուք՝ ի յիս հաւատով եւ յուսով եւ սիրով: Դարձեալ՝ ըստ Դիոնիսեայ, որպէս բազում լապտեր ի մի տուն յամէն դիմաց լոյս արձակեն, ոչ գոյ որոշումն լուսոյն, այլ զանազանէ լապտերքն, սոյնպէս Երրորդութիւն. անձինք յատուկ, միութիւն¹ էութիւն մի, զի միով իւրք հպի արիճակն ի ճշմարտութիւն:

«Ձի² ես՝ ի Հար իմում, եւ դուք՝ յիս» (Յի ԺԴ.20):

Բանս այս մեկնեալ լինի կամ վասն ճանաչման նոցա, որք ի կենցաղոյս ճանապարհ ընթանան, եւ կամ ըստ նոցա, որք ի փառս կան, զի ի փառս կատարելագոյն լինի միութիւն աստուածային Երրորդութեան, ըստ որում Քրիստոս գոյ ի Հայր: Եւ դարձեալ՝ խորհուրդ մարդեղութեան Քրիստոսի, որ շաղկապեալ է միութեամբ առ Եկեղեցի, եւ Եկեղեցի առ նա, եւ աստ կերպիւ ինչ յայտնի է հաւատով եւ կերպիւ ինչ ծածկեալ, իսկ անհաւատից³ ամենեւին աներեւոյթ:

Արդ, քանզի բազմաց դժուարին է իմանալ, թէ որպէս Հայր յՈրդի է, կամ Որդի՝ ի Հայր: Նմին իրի զայս ճշմարտութիւնս կերպիւ ինչ ցուցանեն. եւ նախ այսպէս, զի ուր եւ իցէ էութիւն Հար, անդ է եւ Հայր, զի էութիւն եւ բնութիւն Հար Հայր մի են: Արդ, էութիւն Հար գոյ յՈրդի, զի մի է բնութիւն նոցա, որպէս ասէ. «Ես եւ Հայր իմ մի եմք» (Յի Ժ.30), ապա ուրեմն Հայր կայ յՈրդի: Երկրորդ. սոյնպէս ցուցանի, զի ամենայն իր համեմատելով առ միսն, կամ ի նա է, կամ արտաքոյ

¹ B բնութիւն

² B ãÇù

³ C յանհաւատից

նորա: Արդ, ոչ կարէ գոլ արտաքոյ նորա, զի իրն այն, որոց մինն արտաքոյ է միսոյն, գոյութեամբ եւ բնութեամբ զանազանին: Արդ, Հայր եւ Որդի մի են բնութեամբ, ապա ուրեմն մինն գոյ ի միսն: Երրորդ. զի աստուածային անձինքն անդրադարձութեամբ մինն ի միսն կան եւ այս անդրադարձումս միայն պատշաճի աստուածային անձանցն եւ ոչ այլ արարածոց, զի այս անդրադարձութիւն խնդրէ միութիւն էութեան եւ զանազանութիւն անձանց: Եւ այս գտանի միայն յԱստուած, եւ զի յԱստուած կայ միութիւն զանազան եւ կայ զանազանութիւն անշփոթ, վասն որոյ Աստուծոյ միայն յարմարի այս անդրադարձութիւն կատարեալ:

«Որ ունի զպատուիրանս իմ եւ պահէ զնոսա, նա է, որ սիրէ զիս» (Յի ԺԳ.21):

Զգուշացուցանէ զնոսա, քանզի են ոմանք, որք ոչ ունկնդիր լինին պատուիրանին, եւ են ոմանք, որ թէպէտ լսեն եւ ի միտ առնուն, սակայն զնոյն գործով ոչ կատարեն, պատուիրէ ունակացուցանել յինքեանս զհիւր սէրն, զի ասէ առաքեալ. «Զի ոչ, որ լսելիք արինացն են, արդարացեալ են, այլ առնելիքն արդարացին» (Հմմտ Հռ Բ.13):

«Ասէ զնա Յուդա, ոչ Սկարիովտացին» (Յի ԺԳ.22):

Սա Յակովբայն է Յուդայն փոքրկան, որ Ղեբէոսն էր, որ անուանեցան Թաղէոս:

«Տէր, զի՞ եղև, զի մեզ յայտնելոց ես [զքեզ] եւ ոչ աշխարհի» (Յի ԺԳ.22):

Ոմանք ասեն զայս Յուդայս ամենեւին հեզաբարոյ եւ խոնարհամիտ այր, յորժամ լսեաց ի Քրիստոսէ. «Աշխարհս ոչ տեսանիցէ զիս, բայց դուք տեսանիցէք» (Տես Յի ԺԳ.19), դժուարացաւ ընդ այս, թէ՛ դու Աստուած ես, ասէ, եւ Որդի Աստուծոյ հաւատացաք զքեզ, զիա՞րդ է Հայրն քո, հասարակ խնամէ զամենեսեան, եւ դու զմեզ սիրես եւ զաշխարհս՝ ոչ: Զայս ասելով այնպէս համարէր ի միտս, թէ աշակերտքս ոչ են առաւել քան զհասարակաց մարդիկ, եւ յայտ անտի է, որ ասէ. «Զի՞ եղև մեզ, զի մեզ յայտնելոց ես», այսինքն՝ թէ զի՞նչ առաւել գործք բարի գործեցաք կամ ասելի առաքինութիւն արարաք քան զնոսա, բայց Ոսկիաբանն ասէ. «Տես զանկատարութիւն աշակերտիս, զի¹ պարտ էր ասել՝ վա՛յ մեզ, զի մեկնելոց ես ի մէնջ, զայս թողեալ զաշխարհէ հարցանէր»:

¹ B զի եւ

«Պատասխանի ետ Յիսուս. “Եթե որ սիրե զիս, զբանն իմ պահեցուք”» (Տես Յի ԺԴ.23):

Ասե. թե դուք այժմ զբանս իմ ընդունել էք, եւ աշխարհս տակաւին ոչ է ընկալեալ զբանս իմ, եւ թե լինի որ, որ ասասցէ, թէ՛ Տէ՛ր, զկամս քո արարաք եւ զբանս քո պահեցաք, քեզ գալ բնակել ի մեզ պատշաճ է, ապա Հար զալն յաղագս ո՞յր է, վասն որոյ յարե ի նոյն. «Բանն իմ, գոր լսէք, ոչ է իմ, այլ Հարն, որ առաքեացն զիս» (Յի ԺԴ.24):

«Չայս խաւսեցայ ընդ ձեզ մինչ առ ձեզ եմ, իսկ Մխիթարիչն, գոր առաքեցէ Հայր» (Յի ԺԴ.25-26):

Աստանար զերիս անձնաւորութիւնսն բացայայտե. զայս խաւսեցայ զինքն զՈրդի, Մխիթարիչ՝ զՀոգին, եւ առաքող՝ զՀայր: Բայց այլ իմն խորագոյն բանս յայտնէ աստանար, քանզի որպէս ինքն ծնունդ գոլով ի Հարե առաքեալ, սոյնպէս եւ զՀոգին Սուրբ բղխումն ի Հարե, ասե, առաքեալ: Բայց այն, թէ՛ յանուն իմ, ցուցանէ յայնուսիկ գալ հոգւոյն, որք քրիստոնէայք լինին եւ ի Նա հաւատացեալ: Իսկ այն, թէ՛ ուսուցէ ձեզ զամենայն, ցուցանէ, թէ զՈրդոյ տնաւրէնութեան խորհուրդն եւ զԱստուածութիւնն նա կատարելապէս ուսուցէ ձեզ: Իսկ թէ՛ յիշեցուցէ ձեզ զամենայն, ասե զոր ի ձեռն տրտմութեան եւ խռովութեան զպատուէրս իմ մոռացեալ լինիք, նա վերստին յիշատակէ ի միտս ձեր, զի անջնջելի մնասցէ:

«Խաղաղութիւն թողում ձեզ, զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ» (Յի ԺԴ.27):

Ոմանք ասեն, թէ խաղաղութիւն աստանար զՀոգին ասե, այլ ոմանք ասեն, թէ խաղաղութիւն զինքն ասե, որ մահուամբն իւրով խաղաղութիւն արար մեզ եւ հաշտեցոյց զՀայր ընդ բնութիւնս, եւ վկայ քեզ բանն աղաթական, որ ասե. «Խաղաղութիւն մեր եւ կեանք ի Հարե առաքեցար, միաժին Որդի»:

Դարձեալ զայս Քրիստոս արար զկնի յարութեան, յորժամ երեւեցաւ, ասաց. «Խաղաղութիւն ընդ ձեզ» (Գկ ԻԴ.36), եւ յայնժամ զաւուրս քառասուն նորա այցելութեամբն խաղաղեցան ի խռովութենէն, որ վասն Նորա չարչարանացն: Իսկ որ ասե՛ տաց եւ թողում, այժմ անսուտ խոստմամբ, իսկ յետոյ՝ ներգործութեամբ: Երկրորդ. տաց՝ այժմ սկզբնարար եւ անկատար եւ յետոյ՝ կատարելապէս: Երրորդ. այժմ տաց՝ խաղաղութիւն ի մէջ հոգւոց եւ մարմնոցդ, զի մի՛ մեղանչիցէք, եւ յետոյ՝ տաց զանտարակոյս խաղաղութիւն, որ է արքայութիւն: Չորրորդ. զխաղաղութիւն իմ տաց, այսինքն՝ սեր եւ միաբան լինել ձեզ, որպէս Ես առ Հայր եւ զհաճոյս նորա առնեն հանապազ:

«Ոչ որպէս աշխարհս տայ, տամ ես ձեզ» (Յհ ԺԳ.27):

Սուտ եւ ընդունայն է խաղաղութիւն, զոր տայ աշխարհս, այսինքն՝ նախ խաբէութեամբ, երկրորդն՝ չարութեամբ, երրորդն՝ նենգութեամբ, չորրորդն՝ կեղծաւորութեամբ: Եւ արինակաւ ծանուցից խաբէութեամբ, որպէս յորժամ ականատ արկանես հաւուց կամ ձկանց, կամ երէնց ի վերայ որոգայթիցն կուտ ցանես եւ կամ այլ որ ինչ ի դէպ է եւ այնու զխաղաղութեան կերպարանք ցուցանես, եւ յորժամ ըմբռնի յորոգայթն, լինի խաղաղութիւն խռովութեան: Իսկ չարութեամբ յորժամ ընդ որ խաղաղութեան կերպարանաւք ծանաւթանաս, կամ ընդ կնոջ, կամ ընդ այլ ումեք, եւ ընդ մմա ի պղծութիւն եւ ի մեղս խառնակիս, որ խաղաղութիւն ի չարութիւն փոխի, իսկ նենգութեամբ յորժամ ընդ ումեք խեռես եւ չունիս կարողութիւն առնել ինչ մմա, յորժամ¹ հնարիս եւ նորա սպասաւոր կամ աշակերտ դառնաս եւ խաղաղութեան կերպարանաւք երեւցնես, բայց նենգութիւն ի սրտիդ է եւ դիպող ժամաւ սպասես², զի զքո քէնն առցես ի մմանէ եւ կամ այլոց մատնեցես, զի նենգեցես, իսկ կեղծաւորութեամբն, որպէս հարք գորդի կամ տեսարք զծառայս կամ եղբայր զեղբայր սիրիցէ, բայց յորժամ տեսանիցէ, թէ փառացն կամ պատուոյն պակասութիւն է, անդէն ջանայ սպանանել զնա, իսկ Տէրն խաղաղութիւն ընդդիմակէ³ սոցա, վասն որոյ ասէ. «Ոչ որպէս աշխարհս տայ, տամ ես ձեզ»:

Բայց խնդրի երիս կարգ խաղաղութեան. նախ՝ առ ինքն, զի մի գործեսցէ զայն ինչ, վասն որոյ դատիցի ի խղճմտանաց: Երկրորդ. առ ընկերն, այսինքն՝ կցորդութեամբ սիրոյն զամենայն ինչ անձինն ընկերին կամել: Երրորդ. առ Աստուած, այսինքն՝ զի մի անցցէ զպատուիրանաւ նորա, յորոյ պահելն գոյ խաղաղութիւն, եւ ոչ⁴ պահելն՝ ոչ: Իսկ աշխարհիս խաղաղութիւն մահ բերէ, այն է, որ ասէ. «Գիրացաւ ստուարացաւ Յակոբ եւ եթող զՏէր Աստուած» (Հմմտ Բ.Օր ԼԲ.15), յաղագս որոյ հուր տեղեսց ի Սողոմ:

«Մի՛ խռովեսցին սիրտք ձեր, եւ մի՛ զանգիտեսցեն» (Յհ ԺԳ.27):

Յորժամ զխաչէն ճառեաց եւ զմեկնելոյն ի նոցանէ, տրտմութիւն անկաւ ի նոսա, վասն որոյ չորս ազգ մխիթարութիւն յառաջիկայդ դնէ. նախ՝ եթէ կամաւ եմ տալոց զանձն ի չարչարանս: Երկրորդ. զերագոյն

¹ C յայնժամ

² B ãÇù բայց նենգութիւն սպասես

³ B ընդդիմակացէ

⁴ B յոչ

ոմն գնամ առ մեծն Հայր, եւ ուր եսն երթամ եւ զձեզ անդ եմ տանելոց, եւ այս մխիթարութիւն մեծ էր: Երրորդ. զի ես, որ չարչարելոց եմ, ոչ թէ վասն պարտուց իմիք կամ յանձանց չարչարիմ, այլ անպարտ եմ, ապա ուրեմն շահ եւ աւգտութիւն սորա վասն ձեր է: Չորրորդ. զի կամաւք Հայրն եմ տալոց զանձն իմ, վասն զի կամք Հայր իմոյ այս էր, զի ի ձեռն իմոյ մահուանս փրկութիւն ձեզ լիցի:

«Ձի Հայր իմ մեծ է քան զիս» (Յի ԺԳ.28):

Նախ այս է, զի ըստ նոցա կարծեացն զիջանէ, զի նոքա զՀայր մեծ կարծէին, քան զՆա: Երկրորդ. զի ըստ պատճառին մեծ ասի Հայր քան զՈրդի, թեպէտ եւ ոչ բնութեամբ: Երրորդ. զի յորժամ կամիցիս հարցանել, թէ ո՞րքան մեծ է Հայր, զորչափութիւն ցուցանէ, թէ մեծ է քան զիս եւ ոչ այլ առաւել:

«Ոչ եւս այլ շատ խաւսեցայց ընդ ձեզ» (Յի ԺԳ.30):

Այսինքն՝ թէ որպէս այժմ բազումս վարդապետել եւ ուսուցանել զձեզ յետ յարութեան Իմոյ ոչ այլ այսպիսի առնեմ:

«Գայ իշխան աշխարհիս» (Յի ԺԳ.30):

Չսատանայ ասէ, բայց ոչ եթէ բնութեամբ է նա իշխան աշխարհի, այլ այնոցիկ միայն իշխան է եւ իշխէ, որք չարքն են եւ նորա կամարարքն, եւ յայտ է, զի ոչ տարերացոյ անգամ իշխէ, զի թէ ունէր իշխանութիւն, արգելոյր զանձրեւս եւ զբոյսս, զի ի հարկէ մարդիկ հնազանդին նմա:

«Յիս ինչ ոչ գտանէ» (Յի ԺԳ.30):

Յիւրոցն ասէ չարեացն՝ յիս ինչ ոչ գտանէ, եւ այս յիրաւի է, զի ամենայն մարդիկ կարաց մասն ինչ մեղաց գտանել, թեպէտ ոչ յամենեսեան մահու չափն, սակայն ի ներելի եւ ի փոշէտեսակ մեղացն ոչ որ կարաց զերծանիլ, իսկ ի Քրիստոս ոչ գտաւ ամենեւին մեղս, որպէս ասէ Գիբ, թէ՝ «Ոչ արար մեղս եւ ոչ գտաւ նենգութիւն ի բերան նորա» (Հմմտ Ես ԾԳ.9, Ա.Պտ Բ.22):

«Ա՛ւն արիք գնացուք աստի» (Յի ԺԳ.31):

«Աւն» բառդ աստանաւր գտեղի նախորդի ունի, բայց թէ զինչ է՝ արիք գնացուք, աշակերտքն զարհուրեալք էին յահէ¹ հրէիցն եւ հանապազ զակն առ դուրս տանն ունէին, համարէին ի միտս, թէ ահա հասին ի վերայ մեր հրէայքն²: Եւ զպատուիրանքն Տեառն վասն ահին եւ երկիւղին ոչ կարէին ստուգապէս ի միտ առնուլ, վասն որոյ Տէրն կամի

¹ B C ի յահէ

² C հասին հրէայքն ի վերայ

զնոսա յապահովս առնել, զի մի երկիցեն, ասէ՝ արիք գնասցուք, եւ յորժամ հրամայեաց, վաղվաղակի յարեան, բայց թէ զայսքան վարդապետութիւնս, որ աստից մինչեւ յայն տեղին, որ ասէ: Չայս իբրեւ ասաց Յիսուս, եւ աշակերտաւքն հանդերձ յայնկոյս ձորոյն Կեդրոնի:

Ո՞ր ասաց, ոմանք ասեն, թէ յորժամ կանգնեցաւ զայսչափ բանս ի տեղիքն ի կանգման ասաց եւ ասպա սկսան գնալ, եւ ոմանք ասեն, թէ ի ճանապարհն, որ երթային¹, ի միում տեղոջ կանգնեցաւ եւ զայս ասաց: Բայց դարձեալ յայլ միտս ասեն վարդապետք, թէ Տէրն փութացուցանել զաշակերտսն նշանակէր, թէ յայս մեր կեղալից եւ ցաւալից կենացս փութացուք ի ձեռն չարչարանաց եւ զանազան առաքինութեանց գնալ յանմահ եւ յանաշխատ կեանսն:

---

¹ Երթալ

Գլուխ ԺԵ

«Ես եմ որթն ճշմարիտ» (Յհ ԺԵ.1):

Յորժամ որթ լսես, երիս իրս յայտնէ. նախ՝ զուռն, երկրորդ՝ զպտուղն տերեւովն եւ երրորդ՝ զմշակն:

Իսկ թէ ընդէ՞ր որթ անուանէ զինքն, այս է, զի որթոյն չորս յատկութիւն կայ. նախ՝ զի կենդանական ունի զարութիւն, երկրորդ՝ զի աճողութիւն ունի, երրորդ՝ զի պտուղ բերէ, չորրորդ՝ զի տերեւ բերէ, որով ի տաւթոյ զպտուղն պահէ եւ ի ցրտոյ: Այսպէս եւ Քրիստոս կենդանութիւն է ամենայն կենդանեաց:

Երկրորդ. զի յորժամ սոքա ի Քրիստոս միանան սիրով եւ հաւատով, բազումս կարող են դարձուցանել յաստուածպաշտութիւն եւ զփոքր հատն Քրիստոսի աճեցուցանեն: Երրորդ. զի բարեպաշտութեան պտուղն ի Քրիստոս միանալով ի հանդերձեալ կեանս պտղաբերեն: Չորրորդ. զի խնամքն Աստուծոյ ի վերայ հաւատացելոց իբրեւ զտերեւս ի վերայ պտղոց հանապազ հովանի է, զի յամենայն վնասակար աւոց չարութեանց պահէ զնոսա:

«Եւ Հայր իմ մշակ է» (Յհ ԺԵ.1):

Մշակ ասի Հայր եւ բոլոր Երրորդութիւն, զի լրումն շնորհաց եւ ճշմարտութեան ետեղ եւ տնկեաց ի մարդկութիւն Քրիստոսի, բայց զիտելի է, զի մշակն ոչ աշխատի եւ յաւտէ զարմատն, այլ զուռն, նոյնպէս եւ Հայր ոչ աշխատի եւ հոգայ վասն արմատոյն, որ է Քրիստոս, այլ զուռն կամի սրբել եւ խնամել, որ են հաւատացեալք:

«Ամենայն ուռ, որ յիս է եւ ոչ [բերէ պտուղ]» (Յհ ԺԵ.2):

Չորս ազգ միսիթարութիւն դնէ աստանար յառաջիկայդ առաքելոցն. նախ՝ թէ յիս հաստատուն լինիք հաւատով, նա պտուղ յոյժ բերելոց էք: Երկրորդ. զի զերկիւղն եւ զխորշումն պահապան դնէ նոցա, այսինքն՝ թէ ոք հաստանի յինէն որպէս ուռ յորթոյ, այնու հետեւ¹ պտղաբերել, այլ հրոյ ճարակ լինի, զգուշացուցանէ զնոսա այսու երկիւղիս, զի յորժամ նեղութիւն գայցէ, մի՛ վաղվաղակի գայթակղիցին: Երրորդ. զի զոր ինչ խնդրէք յանուն իմ, առնուք (Տես Յհ ԺԳ.23): Չորրորդ. զի Հայր Իմ փառաստորի ի ձեզ պտղաբերելն:

«Այս է պատուէր իմ, զի սիրեսցի՛ք» (Յհ ԺԵ.12):

¹ երկու ձեռափերում էլ պակասում է մեկ բառ:

Չի է, զի այսքան զսիրոյս քան յեղյեղէ, մի՞թէ ոչ ունի այլ պատուիրան: Այո՛, սա միայն է պատուիրան, թէպէտ բազում են, սակայն ամենեքեան ի սա բովանդակին, որպէս առաքեալ ասէ. «Լրումն արինացն սէրն է» (Հռ ԺԳ.10):

«Դուք բարեկամք էք իմ» (Յհ ԺԵ.14):

Չիա՞րդ բարեկամս ասէ զնոսա, քանզի առաքեալքն ամենայն ուրեք ի թուղթսն իրեանց ծառայս գրէին զինքեանս Քրիստոսի, եւ զայն գովութիւն եւ պատիւ մեծ համարէին ծառայս Քրիստոսի անուանիլ: Այս է պատճառն, զի որովհետեւ Բանն եկն միացաւ ի մարմնի, այնուհետեւ ի ծառայութենէ մեղաց ազատեցաք, եւ այժմ ոչ եւս կոչիմք ծառայս, այլ բարեկամս, ըստ որում ինքն ասաց. «Մեծ եւս քան զայս սէր ոչ որ ունիցի, թէ զանձն իւր դիցէ՞ ի վերայ բարեկամաց իւրոց» (Յհ ԺԵ.13), եւ ինքն եղ զանձն իւր² ի վերայ մեր:

Բայց թէ առաքեալքն ընդէ՞ր ծառայս անուանէին զինքեանս, յորժամ ի ծառայութենէ մեղաց ազատեալ ենք. նախ՝ յաղագս այսորիկ, զի որպէս ծառայն զինազանդութեան ունի զկարգ, զի գոր ինչ Տէրն կամի, զնոյն ի հարկէ առնէ, սոյնպէս եւ առաքեալքն ամենայն ուրեք զինազանդութեան կերպարանս ունէին³, զի առանց կամացն Քրիստոսի ոչ ուրեք ընթանային եւ կամ քան առանց նորա խաւսէին, այլ զամենայն յանուն նորա գործէին եւ ուսուցանէին: Երկրորդ. զի որպէս ծառայն զնով գնեալ է եւ վասն զնոյն իւր ի հարկէ ծառայ կոչի, սոյնպէս եւ մեր պատուական արեամբն Քրիստոսի գնեալ ենք եւ ծառայ ենք Նորա, որպէս առաքեալն Պետրոս ասէ, թէ. «Գիտասցի՛ք, զի ոչ ապականացու արժաթեղինաւք եւ ոսկեղինաւք փրկեցարուք ի ձերոց ունայնութեան, այլ պատուական արեամբն Քրիստոսի» (Ա.Պտ Ա.18):

«Չի ծառայն ոչ գիտէ՞ զինչ գործէ տէրն» (Յհ ԺԵ.15):

Ոչ թէ ոչ գիտէ ծառայն, գոր Տէրն գործէ, այլ ոչ կարէ գործակից լինել, վասն որոյ Տէրն զնոսա բարեկամս անուանէ եւ գործակից իւր առնէ: Եւ ո՞ր է գործն այն, այսինքն՝ զի գոր Տէրն սքանչելիս եւ նշանս եւ արուեստս արար, զնոյն կարողութիւն եւ նոցա շնորհեաց, զի արասցեն:

«Եթէ աշխարհ զձեզ ատեայ, գիտասցի՛ք, զի նախ զիս ատեաց» (Յհ ԺԵ.18):

¹ Ը դնէ

² B ãÇù

³ B ցուցանէին

Չգացուցանե՛ն նոցա յառաջագոյն, թէ գալոց է ի վերայ ձեր նեղութիւն, բայց դուք մի՛ յուսահատ լինիք, զի վասն իմ ատեն զձեզ, եւ այս նոցա մխիթարութիւն մեծ է Քրիստոսի ատելակից եւ չարչարակից լինել:

«Աշխարհ զիրսն սիրէր արդեալ» (Յի ԺԵ.19):

Ասէ, թէ դուք չէք նման նոցա չար եւ մեղսատէր եւ յանցաւոր, այլ յանդիմանիչք էք նոցա եւ կշտամբիչք, վասն այն ատեն զձեզ, զի թէ իբրեւ զնոսա էիք, ոչ երբէք ատէին զձեզ, բայց այս տարակուսանք է, զոր ասէ Տէրն առ աշակերտսն, թէ յաղագս այնորիկ ատէ զձեզ աշխարհ, զի չէք իբրեւ զնոսա, այլ սուրբ էք եւ գերագոյն եւ երկնայինք, քանզի եւ չարքն եւս ատեն զմիմեանս. գողք՝ զգողս, եւ ագահք՝ զագահս, նաեւ իշխանդ եւս ինքեանք անիրաւք եւ զրկողք, սակայն զգողս եւ զաւագակս սպանանեն: Եւ ապա զինչ է, որ ասէ Տէրն. «Վասն այնորիկ ատէ զձեզ աշխարհ» (Տես Յի ԺԵ.19), զի չէք յաշխարհէ: Այս է, զի ամենայն մարդ թեպէտ չար է, սակայն առանց բարութեան ոչ է, զի խիղճ մտացն, որ ի նմայն հաստատեալ է յԱրարչէն, իբրեւ զդատաւոր է կարգեալ ի բնութիւնս, եւ յորժամ մարդն մեղանչէ, թեպէտ կամաւքն ի չարն խտորեալ է, սակայն բնութիւն, որ յԱրարչէն բարի է ստեղծեալ, ընդ գտանէ զնա, եւ այս բարիս է, որ տայ ատել մեղաւորաց զմեղաւորս եւ չարացն՝ զչարս:

«Յիշեցէք զբանն, զոր ասացի, թէ ոչ է ծառայ մեծ» (Տես Յի ԺԵ.20):

Մխիթարէ զնոսա, թէ յանուն իմ տանջիցիք եւ ատիցիք, զի թէ Քրիստոսի չարչարակից եւ ատելակից լիցին, մեծ պատիւ է նոցա, բայց թէ զի՞նչ է, որ վերագոյն ասաց Տէրն, թէ ոչ կոչեցից զձեզ ծառայս, այլ բարեկամս, եւ այժմ ծառայս կոչէ, մի՞թէ այսպիսի անվայելուչ բան վայել է նմա, որ երբեմն այնպէս ասէ եւ երբեմն այսպէս, բայց այս է միտք բանիս, զի ծառայութիւնս զանազանէ, այսինքն՝ է ազգ մի, որ ընդ երկիւղիւ ծառայութեամբ է, եւ է, որ սիրով եւ հնազանդութեամբ ի ծառայութեան են: Այն, որ ասաց՝ ոչ կոչեցից զձեզ ծառայս, զմեղացն¹ զծառայութիւն ասէ, որ երկիւղիւն է, զի անտի ազատեաց, եւ այժմ, որ ծառայս ասէ զսիրով եւ զհնազանդութեամբ ծառայութիւն ասէ:

«Բայց յորժամ եկեսցէ մխիթարիչն, զոր ես առաքեցից ձեզ ի Հարէ» (Յի ԺԵ.26):

Չայն, զոր վերագոյն աղաչել ասաց, այժմ առաքեցից ասէ, իսկ Ես ասելովն զիր պատիւն յայտնեալ եւ ի Հարէ ասելն ցուցանէ, թէ որպէս

¹ B եւ զմեղացն

ես ի Հաւրէ եմ ծնունդ, սոյնպէս եւ նա ի Հաւրէ է բղխումն, որպէս ասէ. «Հոգին, որ ի Հաւրէ ելանէ» (Հմմտ Յի ԺԵ.26), ոչ ասաց, թէ ի Հաւրէ ելեալն է, այլ թէ՛ ելանէ, որ միշտ ելումն եւ միշտ բղխումն եւ ոչ երբէք հատանի ի նմանէ: Արդ, ո՞ր առանձնութիւն բնութեան, ապա ուրեմն յամաթ լիցի Արիոս, որ ըստ անձանց եւ բնութիւնս զանազան ասաց, քանզի Հաւր եւ Որդոյ եւ Հոգոյ մի է Աստուածութիւն, էութիւն, բնութիւն, կամք եւ ներգործութիւն: Եւ որպէս բնութեամբն, էութեամբն, կամաւքն անբաժանելի են Հայր եւ Որդի եւ Հոգին, սոյնպէս եւ առանձնաւորութեամբքն անխառն եւ անշփոթելի են, եւ այս է պայման անբաւութեան եւ անհասութեան, Երրորդական անձնաւորութեան:

«ՉՀոգին ճշմարտութեան, որ ի Հաւրէ ելանէ» (Յի ԺԵ.26):

Աստի ցուցանեմք բազում կերպիւ, զի Հոգին Սուրբ միայն ի Հաւրէ բղխումն եւ ոչ յՈրդոյ. նախ՝ զի ոչ է պարտ Բանիս Աստուծոյ ստել, գոր ասէ. «Ի Հաւրէ ելանէ», եւ ոչ յիշէ անդ Որդի, զի թէ էր եւ յիշէր եւս, վասն որոյ ասէ. «Երկինք եւ երկիր անցցեն, եւ բանք իմ մի՛ անցցեն» (Մտ ԻԳ.35):

Երկրորդ. զի ի կանոն երիս սուրբ ժողովոցն բաւականաբար տուեալ է ի դաւանութիւն սուրբ հաւատոյն զՀոգին Սուրբ միայն ի Հաւրէ հաւատալ եւ ոչ՝ յՈրդոյ, այլ եւ կապանք եւս եղեալ է, որք այլապէս դաւանին, քան զայս:

Երրորդ. սոյնպէս, զի բղխումն Հոգոյն Սրբոյ է ելումն: Արդ, ելումն է շարժումն ի միոյն ի միւսն, արդ, եթէ Հոգին Սուրբ ելանէ յՈրդոյ, պարտ է, զի ելցէ ի Հայր, կամ ի միւս անձն յաւիտենականապէս, գոր ոչ ելանէ յՈրդոյ ի Հայր, զի ոչ ունի Հայր իր ինչ յՈրդոյ եւ ոչ ի միւս անձն, զի ոչ գոյ միւս անձն:

Չորրորդ. զի Հոգին Սուրբ ելանէ իբրեւ զարտաշնչեալ եւ բղխեալ, եւ արտաշնչումն ոչ ելանէ ի բանէ, ապա ուրեմն եւ Հոգին Սուրբ ոչ ելանէ յՈրդոյ:

Հինգերորդ. զի ըստ ամենեցունց Հոգին Սուրբ ելանէ իբր զշաղկապ եւ միաւորիչ: Արդ, շաղկապ եւ միաւորիչ իբր զմէջէ եւ ոչ որպէս եզր, արդ, եթէ ելանէ ի Հաւրէ եւ յՈրդոյ, լինի իբրեւ եզր եւ երրորդ եւ ոչ իբրեւ միջին, ապա ուրեմն ոչ ելանէ ի Հաւրէ եւ յՈրդոյ, այլ ի Հաւրէ յՈրդի:

Վեցերորդ. զի Հոգին Սուրբ եթէ ի Հաւրէ եւ յՈրդոյ ելանէ, կամ կատարեալ ելանէ, կամ անկատար: Արդ, եթէ անկատար ելանէ երկոցունցն, ապա ուրեմն երկուքն անկատար են ի բղխողութիւն, եւ անկատար իր յԱստուած ոչ գոյ, ապա ուրեմն ի Հաւրէ ելանէ միայն:

Երթներորդ. զի ասէ Աստուածաբան, զի Որդի եւ Հոգի Սուրբ են իբր զկրկին շառաւել¹ ի Հարե, ապա ուրեմն ոչ ելանէ կրկին շառաւել մին ի միւսոյ, այլ երկուքն ի պատճառէն:

Ութներորդ. զի Դամասկացին ասէ յայտնապէս. «ՉՀոգին Սուրբ ի Հարե ասեմք եւ զնա Հոգի Հար անուանեմք»: Արդ, զՀոգին Սուրբ ի յՈրդոյ ոչ ասեմք, սակայն զնա Հոգի Որդոյ անուանեմք, վասն զի բնութենակից է Որդոյ եւ հաւասարակից:

Իններորդ. զի Հոգին ելանէ իբր ջերմութիւն ի հրոյ, արդ, տեսանեմք, զի ջերմութիւն ոչ ելանէ ի լուսոյ, այլ ի հրոյ, ապա ուրեմն Հոգին Սուրբ ելանէ ի Հարե միայն եւ ոչ՝ յՈրդոյ:

Տասներորդ. զի ամենայն, որ ելանէ, ըստ այնմ, որ երկուք են, բաղադրեալք է եւ կամ յերկու սկզբանց է, արդ, Հոգին Սուրբ պարզ է եւ ոչ բաղադրեալ, ապա ուրեմն ոչ ելանէ յերկուցն, այլ ի միոյն, այսինքն՝ ի Հարե, եւ զի մի է սկիզբն երկոցունցն՝ Որդոյ եւ Հոգոյ Հայր, վասն որոյ ոչ կարէ Որդի երբեմն Հայր լինել եւ երբեմն Որդի: Յայսցանէ յայտ է, զի Հոգին Սուրբ միայն ի Հարե ելանէ եւ ոչ՝ յՈրդոյ, եւ մի՛ հաւատար անդէպ բարբաջանացն երկաբնակացն, զի ոչ գոյ վկայութիւն յաստուածային Գրոց, որպէս այս, թէ՛ «Հոգին ճշմարտութեան, որ ի Հարե ելանէ» (Տես Յի ԺԵ.26):

---

¹ Բ շառաւիղ

Գլուխ ԺՁ

«Ի ժողովրդոց իրեանց հանիցեն զձեզ» (Յհ ԺՁ.2):

Խորհուրդ արարին հրեայքն եւ ուխտ եղին, թէ որ խոստովանեսցի զնա Քրիստոս, ի բաց կացցէ ի ժողովրդենէն, եւ ի բաց կալն այս էր, զի զինչքն եւ զհայրենիքն առնուին եւ ի ժողովրդենէն ի բաց մերժէին: Եւ ոչ զայս միայն, այլ եւ զայս եւս առնէին, զի ոչ ողջոյն տային եւ ոչ ի տունս նորա երթային եւ ոչ ընդ նմա խաւսէին: Չայս պատուիրէ Տէրն յառաջագոյն առաքելոցն, այլ եւ զայս եւս զգացուցանէ, թէ ոչ միայն զայս առնեն ընդ ձեզ, այլ զայ ժամանակ, զի որք սպանանեն զձեզ, այնպէս բարեպաշտութիւն համարին իրեանց, որպէս թէ¹ պատարագ մատուցանել Աստուծոյ, բայց դուք մի՛ զանգիտէք, այլ հաստատուն կացէք ի սէր իմ:

«Չայս ի սկզբանէ ոչ ասացի ձեզ, քանզի ընդ ձեզ էի» (Յհ ԺՁ.5):

Նախ վասն այն ոչ ասացի, զի դեռեւս անկատարք էիք: Երկրորդ. զի որքան ընդ ձեզ էի, ամենայն նեղութիւն եւ տառապանք յիս հասանէր, եւ դուք անվիշտ մնայիք: Երրորդ. զի թէպէտ եւ հասանէր ձեզ նեղութիւն, սակայն եւ ընդ ձեզ էի եւ մխիթարէի: Բայց թէ զիա՞րդ ասէ, թէ՛ ի սկզբանէ ոչ ասացի, քանզի քան զայս պատուէրս յառաջ զայս ասացեալ էր, թէ մատնեսցեն զձեզ ի² նեղութիւնս եւ տանիցեն առաջի դատաւորաց: Այս է, զի այս, որ այժմս պատուիրէ, այլ առաւել զկծեցուցանէ եւ մորմոքէ զնոսա, զի ասէ. «Որ սպանանեն զձեզ, համարին պաշտան մատուցանել Աստուծոյ» (Հմմտ Յհ ԺՁ.2):

«Բայց արդ երթամ եւ առ առաքիչն իմ, եւ ոչ որ ի ձեզ հարցանէ ցիս՝ թէ յո՞վ երթաս» (Յհ ԺՁ.5):

Եւ Թովմաս ասէր. «Տէ՛ր, ոչ զիտենք՝ յո՞ երթաս» (Յհ ԺԳ.5), ո՞չ ասպաքէն յառաջագոյն Պետրոս հարցանէր, թէ՛ «Տէ՛ր, յո՞ երթաս» (Յհ ԺԳ.36), եւ Թովմաս ասէր. «Տէ՛ր, ոչ զիտենք յո՞ երթաս եւ զիա՞րդ զճանապարհն կարասցուք [զիտել]» (Յհ ԺԳ.5), եւ Փիլիպպոս ասէր. «Յոյց մեզ զՀայր» (Յհ ԺԳ.8), եւ այժմ ասէ Տէրն, թէ՛ «Ոչ որ ի ձեզ հարցանէ ցիս, թէ յո՞վ երթաս» (Յհ ԺՁ.5): Այս է, զի յորժամ զայսպիսի խստագոյն եւ զկծանաց բանս խաւսեցաւ առ նոսա Տէրն, այնպէս³ յիմարեալք եւ

¹ Ե թէ որպէս

² Ը ãçù ի

³ Ը ակնյիսի

ապշեալք եղեն ի տրտմութենէն, զի ոչ երբէք կարացին զմտաւ ամել հարցանել, թէ՛ յո՞ երթաս, զայս ասէր. «Ոչ որ ի ձէնց հարցանէ ցիս»:

«Եւ նա եկեալ յանդիմանեցէ զաշխարհ» (Յի ԺԶ.8):

Չի՞նչ է յանդիմանելն. նախ այս է, զի յորժամ կամիցի որ, որ զմարդ սուտ առնէ, խիստ բանիւք բարբառի ընդ նմա, զի այնու յանդիմանեցէ զնա առաջի մարդկան եւ սուտ առնէ: Երկրորդ. յանդիմանել ասի, որ զժածկեալ բանս բառով եւ մտաւք վերլուծանէ եւ յանդիման կացուցանէ: Իսկ այն, թէ զաշխարհ զաշխարհասէրսն, մանաւանդ զիրէայսն որք ոչ հաւատային զնա Աստուած:

«Վասն մեղաց» (Յի ԺԶ.9):

Չի՞նչ է մեղքն. ամենայն որ արտաքոյ բնական եւ գրաւորական¹ արինացն են ընթացք եւ շարժմունք, նորա մեղք են:

Եւ զի՞նչ է, որ ասէ.

«Չի ոչ հաւատան յիս» (Յի ԺԶ.9):

Ամենայն բարեգործութեան հիմն եւ արմատ հաւատն է, զի յորժամ հաւատաս, թէ Աստուած կայ եւ բարեգործացն զբարիս հատուցանէ եւ չարագործացն՝ զտանջանս, յայնժամ ոչ երբէք գործես զչարն, այլ խորշիս ի չարէն եւ առ բարին ընթանաս, յաղագս այսորիկ ասէ, թէ յանդիմանեցէ վասն մեղաց, զի ոչ հաւատան յիս:

«Վասն արդարութեան, զի առ Հայր [իմ] երթամ» (Յի ԺԶ.10):

Չի՞նչ է արդարութիւն. արդարութիւն է հաւասարաբաշխութիւն, ըստ որում առաքեալ ասէ. «Արդ, հատուցէք ամենեցուն զպարտս, որում զհարկս՝ զհարկն» (Հռ ԺԳ.7), եւ այն ի սոյն միտս, վասն որոյ Տէրն ասէ. «Վասն արդարութեան, զի առ Հայր [իմ] երթամ, եւ ոչ եւս տեսանէք զիս»:

Նախ յաղագս այսորիկ ասէ արդարութիւն զգնալն Իւր, զի յառաջագոյն ի ծոց Հայր էր եւ վասն մերոյ փրկութեան ի ծառայի կերպարանս եղեալ փրկեաց զմեզ: Եւ դարձեալ անդրէն առ Հայր երթայ, որպէս առաքեալ ասէ, թէ՛ «Որ ի կերպարանս Աստուծոյ էր², ոչ ինչ յափշտակութիւն համարեցաւ զլինելն հաւասար Աստուծոյ, այլ զանձն ունայնացոյց՝ զկերպարանս ծառայի առեալ» (Փպ Բ.7):

Երկրորդ. զի որպէս սկզբնաչարն զմարմինս ամեն ծածկոյթ զգեցաւ եւ նովաւ պատրեաց³ զնախահայրն, սոյնպէս եւ Եւ զմարմինն Ադամայ զգեցայ եւ նովաւ յաղթեցի բելիարայ:

¹ Ը գրաւական

² Աստվածաշնչում՝ «է»

³ Բ պարտեաց

Երրորդ. զի զմարդն, զոր յանմահութիւն եւ յանապականութիւն ստեղծի, սատանայ յապականութիւն քարշեաց եւ կործանեաց: Դաձեալ՝ եկի վերստին ի յանմահութիւն փոխել եւ յանապականութիւն:

Չորրորդ. զի զիս հակառակ Աստուծոյ կարծէիք, յորժամ եկեսցէ Հոգին, նա յայտնապէս ծանուցէ զիս արդարութեամբ եկեալ Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ եւ ոչ հակառակ Աստուծոյ:

Հինգերորդ. զի ոչ տեսանիցեն զիս ի հանդերձեալ կեանսն այնոքիկ, որք աստ սոսկ մարդ կարծեցին եւ ոչ հաւատացին յիս:

Բայց աստ տարակուսելի է, թէ զիս՞րդ ասէ, թէ ոչ տեսանիցեն զիս ի հանդերձեալն, զի ասէ Գիրն, թէ՝ «Հայեսցին ի նա, յոր խոցեցինն» (Յհ ԺԹ.37), քանզի թէ հային ի նա եւ տեսանեն զերեսս նորա, որ նոյն ինքն է երանութիւն Քրիստոս, ոչ կարէ ի նոսա մերձենալ տանջանք, այլ այս է, որ այնոքիկ, որք աստ սոսկ մարդ տեսին զնա եւ ոչ հաւատացին յԱստուածութիւն նորա, նոյնպէս եւ ի հանդերձեալն զփառս Աստուածութեան նորա ոչ կարեն տեսանել, այլ զնոյն սոսկ մարմինն, զոր աստ տեսին, զնոյն երեւեցուցանէ նոցա եւ զտիզին խոցուածն, յոր հայեցեալ տեսանեն եւ զիտեն, զի աստուածասպանք են:

«Վասն դատաստանի, զի իշխան աշխարհիս [այսորիկ] դատապարտեալ է» (Յհ ԺԶ.11):

Իշխան աշխարհի զսատանայ ասէ, զի յորժամ զայ Հոգին ճշմարտութեան, այնպէս կարողացուցանէ զձեզ, զի ոչ եւս կարէ սատանայ զամագիւտ լինել ի վերայ ձեր: Եւ դարձեալ, զի յամենայն աշխարհական ցանկութեանց եւ ի հեշտութեանց մարմնոյ սրբեսցէ զձեզ:

«Իշխան աշխարհիս [այսորիկ] դատապարտեալ է» (Յհ ԺԶ.11):

Ձի յորժամ տեսանիցէ սատանայ յայտնապէս Աստուած գոլ զնա, յայնժամ ծանիցէ, թէ սուտ է ինքն եւ կամարարքն իւր, որ զնա որդի հիւսան եւ սամարացի կոչէին եւ կամէին զնա սպանանել՝ համարելով, թէ մահացուցանեն:

«Եւս բազում ինչ ունիմ ասել ձեզ, այլ ոչ կարէք հանդարտել» (Յհ ԺԶ.12):

Չանկատարութիւն նոցա ասէ, որ ոչ ունէին այնպիսի միտս, զի զոր ինչ խաւսեցի Տէրն, կատարեսցեն իմանալ առ ժամայն, զի յերկիրէն պակուցեալք էին, յաղագս որոյ Տէրն ըստ նոցա կարծեացն զիջանէ եւ զկատարեալ զիտութեան տալն ի գալ Հոգւոյն ձգէ, ասպա ուրեմն զամենայն նուաստագոյնսն, զոր արար Տէրն յաղագս մարդկան տկարութեան արար, այլ ոչ յաղագս զբնութիւնսն յատկացուցանելոյ:

Եւ ապա յիրաւի զրկեալք են հերձուածողքն ի շորիցս յայսցանէ, գոր ստելոց ենք. նախ՝ ի Քրիստոսէ, զի ոչ հաւատան զբնութիւնս ի նմա միացեալ եւ տակաւին ի ծառայութիւն սատանայի են: Երկրորդ. յաւետարանական վարդապետութենէն, զի սուտ առնեն: Երրորդ. ի Հոգւոյն Սրբոյ շնորհացն, զի ոչ հաւատացին յՈրդին: Չորրորդ. յառաքելական քարոզութենէն, զի ոչ հաւատան վկայութեանց նոցա, այլ բաժանեն յերկուս կամս եւ յերկուս բնութիւնս գՈրդի, որով ինքեանք բաժանեացին եւ ընդ մէջ կտրեցին ի շնորհաց Հոգւոյն Սրբոյ:

«Զի ոչ եթէ յանձնէ ինչ խաւսեցի, այլ գոր լսիցէ, խաւսեցի» (Յի ԺԶ.13):

Յորժամ ասաց առ աշակերտսն, թէ յետ համբառնալոյն Իմոյ զՀոգին առաքեցից, զի Նա եկեալ ուսուցէ ձեզ զճշմարտութիւն եւ տացէ ձեզ կարողութիւն սքանչելիս առնելոյ եւ հեղցէ ի ձեզ զշնորհս մարգարէութեան զյառաջիկայ լինելոցն զհտել ձեզ, զի Քրիստոս այնպէս կարողութիւն ոչ ետ առաքելոցն կատարել եւ մեծամեծ սքանչելիս առնել եւ զառաջիկայ իրաց զհտել: Եւ ի վերայ այսր բանի թերացան աշակերտքն, թէ ոչ ունէր այնպիսի կարողութիւն, որ Ինքն էր տուեալ, այլ ասէ, թէ Հոգին տայ, վասն որոյ Տէրն զայս տարակուսանս լուծանէ, թէ ոչ յանձնէ ունի զայն, այլ նա զիս փառաւորեցէ, քանզի գոր լսիցեն, խաւսեցի: Յորժամ զայս լսես, մի՛ կարծեր զՀոգին իբրեւ զպատգամաւոր ոք, այլ որպէս Որդի միայն զհտէ զԱստուծոյսն, որ ի նմայն է, որպէս ասէ առաքեալ. «Ո՞ք ի մարդկանէ զհտէ ինչ զմարդոյն, եթէ ոչ հոգին, որ ի նմա, նոյնպէս եւ ոչ զԱստուծոյսն ոք զհտէ, եթէ ոչ Հոգին Աստուծոյ» (Ա.Կր Բ.10-11), ապա ուրեմն եւ Հոգին ընդ Որդւոյ հաւասար Աստուած է, յաղագս որոյ եւ յարէ ի նոյն, թէ.

«Զգալոցն պատմեցէ ձեզ» (Յի ԺԶ.13):

Քանզի արարածական բնութեան անհնար է զառաջիկայ իրաց լինելոցն գտանել, այլ միայն Աստուծոյ է սեփական այս: Բայց զհտելի է, յորժամ արարածական բնութեան հնար է զլինելոցն գտանել, զիս՞րդ մարգարէքն զառաջիկայ լինելոցն պատմէին ժողովրդեանն: Այս է, զի նոքա ի Հոգւոյն ներգործութենէն շարժեալք խաւսէին, այլ ոչ յինքեանց, որպէս ասէ առաքեալն Պետրոս. «Քանզի ոչ [եթէ] ըստ կամաց մարդկան տուաւ մարգարէութիւն [երբէք], այլ ի Հոգւոյն Սրբոյ կրեալք՝ խաւսեցան [մարդիկ յԱստուծոյ]» (Բ.Պտ Ա.21), եւ յորժամ զնայր ի նոցանէ Հոգին, մնային իբրեւ զմի ի հասարակաց մարդկանէ, այլ յորժամ կարատութիւն լինէր, կամ վասն ժողովրդեանն պիտոյից եւ

կամ վասն աշխարհին, աղաւթս մատուցանէին առ Աստուած եւ յայտնէր նոցա զելս իրին եւ նոքա դարձեալ ժողովրդեանն պատմէին, եւ վկայ քեզ երագքն, զոր Դանիէլ պատմեաց, քանզի յորժամ կոչեցին, ասել ոչ զհտէր, այլ կէտ եղեալ դարձաւ աղաչեաց զԱստուած, զի յայտնեսցէ նմա, եւ ապա կարաց ասել:

«Նա զիս փառաւորեսցէ, զի յիմմէ անտի առնուցու» (Յի ԺԶ.14):

Յիմմէ ասէ բնութենէս ունել զուսուցանելն, եւ թէ¹ որ ի հերձուածողացն ասէ, թէ ինքն Տէրն ասաց, թէ՛ յիմմէ առնուցու, եւ այսր պատճառաւ զՀոգին յՈրդոյ ասեն, իմացին զայն, որ զկնի ասէ՝ յիմմէ անտի, ցուցանելով զՀայր, թէ ի նմանէ է: Եւ յետ այսորիկ ասէ. «Չամենայն, զոր ինչ ունի Հայր, իմ է» (Տես Յի ԺԶ.15), մի կամք եւ մի Աստուածութիւն, եւ մի բնութիւն ցուցանէ զինքն եւ զՀայր եւ զՀոգին:

«Փոքր մի, եւ ոչ եւս տեսանիցէք զիս, եւ ապա սակաւիկ մի, եւ տեսանիցէք զիս. եւ ես երթամ առ Հայր» (Յի ԺԶ.16):

«Փոքր մի եւ ոչ եւս տեսանել» զչարչարանացն եւ զքաղմանէն մինչեւ յարութիւն: Եւ դարձեալ. «Սակաւ մի եւս տեսանել» զյարութենէն մինչեւ ի համբարձումն ասէ, որ յայս միջոցս քառասուն ար եկաց առ նոսա:

«Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ, զի լացջիք եւ ողբասջիք դուք, եւ աշխարհ խնդացէ» (Յի ԺԶ.20):

Չորսմութենէ նոցա զուշակէ, որ ի ժամ չարչարանացն նոցա պահելոց էր, զի յորժամ եկին ընթռնել զՏէրն, նոքա թողին զՆա եւ փախեան յերկիւղէն, բայց թէ ո՞ր է աշխարհ, զի խնդան, աստանար աշխարհ զիրեայս ասէ, զի քահանայապետքն եւ իշխանքն նախանձէին ընդ Յիսուսի, զի նոցա մեծարանաց եւ պատուոյն պակասութիւն էր ի մէջ ժողովրդեանն, եւ ռամիկ ժողովուրդն այսպիսի երկիւղի զարհուրեալք էին, զի կարծէին, թէ լսեն հռոմայեցիքն զհամբաւ տրա, թէ թագաւոր է ծնեալ ի Հրէաստան, եւ այլ ոչ հնազանդին մեզ, յայնժամ արձակին ի վերայ մեր զարաւք եւ զաշխարհս մեր գերիվարեն եւ ի սուր սուսերի մաշեն, բայց յորժամ զնա ի խաչ հանին, ուրախացան քահանայքն եւ ժողովուրդն, թէ փրկեցաք ի գերութենէն:

«Դուք տրտմեսջիք, այլ տրտմութիւն ձեր յուրախութիւն եղիցի» (Յի ԺԶ.20):

Յորժամ յառնեն, ասէ, հրէայքն, որ ուրախացան, տրտմեսցին զյաւիտենական տրտմութիւն, զի աստուածասպանք երեւեսցին, եւ դուք, որ առ սակաւ մի տրտմեցաք, զյաւիտենիցն ուրախանալք :

¹ B եթէ

«Կին յորժամ ծնանիցի, տրտմութիւն է նմա, զի հասեալ է [ժամ նորա]» (Տես Յի ԺԶ.21):

Կամի ի ձեռն ընդելական արինակի զնոսա հաւաստի գիտունս առնել, զի որպէս երկունք կնոջն տրտմութիւն է, բայց ի ծնանելն զմանուկն ոչ յիշէ զցամն յուրախութենէն, սոյնպէս թէպէտ նեղութիւնք եւ տառապանք հասանեն ձեզ, սակայն յորժամ ի հանդերձեալն թագաւորէք ընդ իս, ոչ յիշէք զտրտմութիւն յուրախութենէն: Երկրորդ. զի խրատէ զմեզ, թէ յորժամ ի բարեգործութիւն ձեռնարկենք, թէպէտ նեղութիւնքն եւ տառապանքն խիստ է, ապա յայնժամ ուրախանամք, յորժամ ի հանդերձեալն առաքինութեամբն ծնանիմք զանմահութիւն եւ զմշտնջենաւոր ուրախութիւն:

Գարձեալ՝ ընդէ՞ր ի կին առակէ. նախ՝ զի կինն խիստ գթուն է: Երկրորդ. զի որպէս կինն ի ձեռն երկանցն ծնանի զմանուկն, այսպէս առաքեալքն, որ զեկեղեցոյ ունէին զխորհուրդ, զհաւատացեալքս ի ձեռն երկանց չարչարանացն ծնան աւազանին մկրտութեամբ ի յաիտենական ուրախութիւն:

«Եւ յայնմ ատր զիս ինչ ոչ հարցանիցէք» (Յի ԺԶ.23):

Այր աստանաւոր զՀոգւոյն գալն ասէ, զի այնպէս կարողացուցանէ զնոսա, որ ոչ երբէք կարատանան հարցանել ինչ:

«Չայս առակաւք խաւսեցայ [ընդ ձեզ], եկեցէ ժամանակ, յորժամ ոչ [ես առակաւք խաւսեցայց ընդ ձեզ]» (Յի ԺԶ.25):

Չայն ասէ, որ յետ յարութեան ճառէր նոցա վասն արքայութեան:

«Ելի ի Հաւրէ եւ եկի յաշխարհ, դարձեալ թողում զաշխարհ եւ երթամ [առ Հայր]» (Յի ԺԶ.28):

Ելանել յորժամ լսիցես, մի՛ կարծեր հատանիլ ի Հաւրէ եւ գալ յաշխարհս, այլ որպէս բան ի մտաց յառաջ եկեալ ի ձեռն ձայնի, այլ ի նմանէ անբաժանելի է, ապա ուրեմն ելանել ի Հաւրէ եւ գալ գլերեւոյթ գալն ասէ ի մկրտութիւնս եւ թողուլ զաշխարհս եւ երթալ առ Հայր, զայն ասէ, որ զբնութիւնս, զոր զգեցաւ ընդ աջմէ Հաւր տարեալ նստոյց, եւ որպէս յառաջն, անտեսանելի եղեւ ի մէնջ:

Գլուխ ԺԷ

«Չայս իբրև խաւսեցաւ Յիսուս, ամբարձ գաչս իւր յերկինս» (Յհ ԺԷ.1):

Յորժամ բանիւ ուսոյց, թէ՛ «Քաջալերեցարուք, զի ես յաղթեցի» (Յհ ԺԶ.33), այժմ կամի գործով կատարել, զի բանիւ ասելն դիւրին է, իսկ առնելն մեծագոյն նեղութիւն է, որպէս ինքն ասաց. «Որ արասցէ եւ ուսուցէ, [նա] մեծ կոչեացի» (Մտ Ե.19), եւ մեզ ուսուցանէ, յորժամ ի նեղութիւնս անկանիցիմք, զաւզնութիւն Աստուծոյ խնդրել եւ ոչ ի մարդ ապաւինել: Եւ թէ զինչ զիտութիւն ունէր նա յաղաւթել, զի ինքն Աստուած էր, այս է, զի զնոսա ուսուցէ, քանզի եւ գայս առ Ղազարոս արար, աղաւթէ առ Հայր վասն ժողովրդեանս, որ շուրջ կան, առնեմ, զի հաւատասցեն, թէ դու առաքեցեր զիս:

«Որպէս ետուր նմա իշխանութիւն ամենայն մարմնոյ, զի ամենայն գոր ետուր նմա, տացէ զկեանսն յաիտենականս» (Յհ ԺԷ.2):

Այս բան յառաջաբանէ հաւատալոյն հեթանոսաց, զի ցուցանէ, թէ եւ Հայր կամի զփրկութիւն, ոչ միայն զհրէից, այլ եւ զհեթանոսաց, վասն որոյ եւ ինքն յետ յարութեան ասաց առ նոսա. «Երթայք մկրտեցէք զամենայն հեթանոսս» (Հմմտ Մտ ԻԸ.19), քանզի յառաջ քան զխաչն զարշէին հրէայք ի հեթանոսացն, թէ որ առ նոսա երթայր, ոչ ընդունէին զնա ի ժողովս իւրեանց: Եւ յայտ ի Պետրոսէ է, որ զԿոռնելիոս զնաց մկրտեաց եւ զընտանիս նորա, այնուհետեւ ոչ ընդունէին, այլ առաքեալքն զնոսա ի միջի իւրեանց մինչեւ պատմեաց նոցա զտեսիլ անաւթոյն, եւ ապա այնուհետեւ համարձակեցան զնալ ի հեթանոսս եւ անդ քարոզել (Հմմտ Գժ Ժ-ԺԱ.18): Եւ գայս ոչ թէ հրէիցն միայն էր խտրել զհեթանոսս, այլ եւ ինքն Տէրն պատուիրեաց աշակերտացն. «Ի ճանապարհս հեթանոսաց մի՛ երթայցէք» (Մտ Ժ.5):

Բայց թէ զի՞նչ է իշխանութիւն ամենայն մարմնոյ. նախ՝ զի առաքելոցն, որ մարմինք էին նորա եւ անդամք յանդամոց նորա, իշխանութիւն ետ Աստուած ամենայն մարդկան քարոզել ոչ հրէից միայն, այլ եւ հեթանոսաց: Երկրորդ. զի այն մարմինն, որ ընդ Բանին միաւորեցաւ, այնպէս իշխանութիւն ընկալաւ ի վերայ ամենայն մարմնոյ, որպէս զԱստուած¹ կարող եւ զաւրել յամենայնի:

---

¹ Բ զամենայն

Բայց արդ, հարցցուք զհերձուածողսն¹, թէ յորո՞ւմ ժամու ընկալաւ Բանն զիշխանութիւն²: Ասեն՝ յետ խաչին: Ապա թէ յետոյ քան զխաչն, զիա՞րդ կարես ասել զնա ամենայնի, եւ թէ արարիչ է, զիա՞րդ ոչ ունի իշխանութիւն Իւր արարածոյն: Եւ քանզի ի հնումն կեցուցանէր եւ զոմն պատժէր, որպէս Աբրահամու ասէ. «Ոչ ի ծածուկ ինչ է յԱբրահամէ ծառայէ իմմէ» (Հմմտ Ծն ԺԸ.17), եւ զՍողոմն այրեաց, ապաքէն զոր ունէրն, կորո՞յս. քաւ լիցի, այլ այս է իշխանութիւն տալն, զոր վերագոյն ասացաք, իսկ թէ ընդէ՞ր ամենայն մարմնոյ ասէ, յորժամ ամենեքեան ոչ հաւատային, ոչ թէ արեգակն էր մեղ, զի ոչ լուսաւորեցան, այլ նոցա, որք կամաւ կափուցին զաչս ի չտեսանել³ զնա:

«Այս են յախտենական կեանք, զի ծանիցեն գժեզ միայն ճշմարիտ Աստուած, եւ զոր առաքեցերս՝ զՅիսուս Քրիստոս» (Յի ԺԷ.3):

Բազում անգամ վասն յախտենից կենացն ասացեալ էր, բայց զի՞նչ էր այն կեանք, ոչ էր ուսուցեալ: Այժմ յայտնապէս ուսուցանէ, թէ այս է. «Որ ծանիցեն գժեզ միայն ճշմարիտ Աստուած, եւ զոր առաքեցեր՝ զՅիսուս Քրիստոս», բայց աստանաւր ասեն չարափառքն, թէ ինքն Որդի վկայեաց զՆա միայն զոլ ճշմարիտ Աստուած Հայր, թէ այս սոյնպէս է, զոր Պաւղոս ասէ. «Թագաւորին յախտենից, անեղծի եւ աներեւութի, միոյն Աստուծոյ» (Ա.Տմ Ա.17): Եւ դարձեալ՝ միայն թագաւոր թագաւորաց, որ միայն ունի զանմահութիւն, ապա ոչ է Որդի անեղ կամ թագաւոր եւ կամ ի լոյս անմատոյց բնակեալ, ըստ քոյդ կարծեաց, ապա ուրեմն զրկես զնա յայսց ամենայնէ: Չայս յայս միտս ասաց միայն ճշմարիտ, զի էին աստուածք, որ անուանեալ էին աստուած, այլ ոչ էին իսկապէս աստուած, այլ դեք եւ ձեռագործք⁴ մարդկան, վասն որոյ ասէ. «Դու միայն ես ճշմարիտ Աստուած»:

Այլ վասն երեք պատճառի պարտ է մեզ իմանալ զայն, որ ասէ. «Ծանիցեն զքեզ միայն ճշմարիտ Աստուած» (Յի ԺԷ.3). նախ ըստ Աստուածութեանդ ասէ, որ մեր հասարակաց միայն դու ճշմարիտ Աստուած: Երկրորդ. զքեզ միայն ասելով զՀայր ասէ, եւ ճշմարիտ՝ զՀոգին, եւ զոր առաքեցեր՝ զՅիսուս Քրիստոս զՈրդի ասէ: Երրորդ. զի որպէս Որդի ճշմարտութիւն ասի եւ կեանք, սոյնպէս եւ Հոգին

¹ Ե ցհերձուածողսն

² Լուսանցքում՝ Արիոս

³ Ը ի տեսանել

⁴ Ը ձեռագործ

ճշմարտութիւն ասէ, որ ի Հարէ ելանէ, այսպիսի ճշմարիտ Որդի եւ Հոգին ասին՝ դու միայն ես Հայր:

«Ես զբեզ փառաւորեցի յերկրի» (Յի ԺԷ.4):

Զմարդիկ, ասէ, ի հնազանդութիւն Քեզ ածի, բայց ոմանք ասեն, թէ զայն ասէ, որ¹ ի ձեռն Որդոյն զհայրութեան անունն ուսաք, թէպէտ զԱստուած զհտէին, բայց զհայրութիւն ոչ ճանաչէին, եւ թէպէտ ասէ ի Գիրս, թէ ոչ սա ինքն է Հայր քո, որ ստացաւ զբեզ, այլ այն զստեղծմանէն ասէ, իսկ Հայր Որդոյ ոչ զհտէին, այժմ զայս ասէ. «Յայտնեցի զհայրութեան անունդ յերկրի»:

«Արդ, զհտացին, եթէ զամենայն ինչ, զոր ետուր ինձ, ետու նոցա» (Յի ԺԷ.7-8):

Զնշանագործութիւնսն ասէ եւ զնախատեսութիւնսն, որ շնորհեաց նոցա:

«Եւ նոքա [ընկալան եւ] ծանեան ճշմարտութեամբ, թէ առ ի քէն ելի» (Յի ԺԷ.8):

Քանզի տակաւին ոչ էին հաւատացեալ եւ ծանուցեալ զՆա կատարելապէս, ապա զիս՞րդ ասէ՝ ծանեան. նախ՝ ասեն, թէ յայնժամ, յորժամ ասաց. «Ելի ի Հարէ եւ եկի յաշխարհ» (Յի ԺԷ.28): Զնշոյլք Աստուածութեան երեւեցոյց նոցա, որ ծանեան զՆա եւ ասացին, թէ այժմիկ զհտենք, զի Որդի եւ Աստուծոյ եւ հաւատամք, թէ յԱստուծոյ ելեր, զայն ասէ ծանեան: Երկրորդ. զի զոր յետոյ ծանելոց էին զայն ասէ, զի Աստուծոյ ներկայն եւ ապագայն միապէս է, որպէս ասէ Դաւիթ. «Առ գետս բարեւացոց կախեցաք»: Եւ այն յառաջ էր քան զգերութիւն, որ առ գետովն նստէին, նոյնպէս եւ աստ ասէ:

«Արդ, ես վասն նոցա աղաչեմ եւ ոչ վասն աշխարհի» (Յի ԺԷ.9):

Վասն չորս պատճառի ի վերայ նոցա աղաւթէ. նախ՝ զի պարտ է, որ որ զինչ եւ իցէ աստիճան, որ առնու, զնոյն գործով կատարել, վասն որոյ Տէրն զվարդապետութեան ունէր աստիճան, խնամ տանի եւ աղաւթ վասն նոցա: Երկրորդ. զի որպէս սիրով հնազանդեալք էին Նմա աշակերտքն, պարտ էր եւ նա նոյն չափովն զնոսա սիրել եւ վասն նոցա աղաւթս առնել: Երրորդ. զի պարտ է, որ որ զինչ եւ նմա յանձնեացեն զայն բազում հոգաբարձութեամբ հոգ տանել եւ խնամ: Չորրորդ. զի ինքն մեկնելոց էր ի նոցանէ, զնոսա Հար յանձնեացէ:

«Ես ետու նոցա զքանն քո» (Յի ԺԷ.14):

---

¹ Ը զայն որ ասէ

Այսինքն՝ նախ զհաւատն, երկրորդ՝ գյաւիտենական կեանքն եւ երրորդ՝ զհայրութեան անունն:

«Յաշխարհէ աստի չեն, որպէս եւ ես չեմ յաշխարհէ» (Տես Յհ ԺԷ.14):

Ոչ թէ բնութեամբ չեն յաշխարհէ առաքեալքն, այլ գործով:

«Սուրբ արա զնոսա ճշմարտութեամբ քով» (Յհ ԺԷ.17):

Սուրբ ասէ գործեա՛ հաւատովն, եւ ճշմարտութեամբ՝ զհտութեամբ:

Բայց վարդապետք եկեղեցւոյ չորս յեղանակաւ ասեն՝ սուրբ արա զնոսա.

Նախ՝ թէ այնպիսի սուրբ հաւատս շնորհեա՛ նոցա եւ ճշմարիտ գիտութիւն, զի բաւական լինիցին ճանաչել զքեզ Հայր՝ ծնող, եւ զիս Որդի՝ ծնունդ ի քէն, եւ զՀոգին Սուրբ բղիտունն ի քէն:

Երկրորդ. ասէ՛ սուրբ արա, զի հրէական զոհքն եւ պատարագն եւ ողջակէզքն մշտկաւն համարէին, թէ սրբութիւն եւ մաքրութիւն առնէր, այլ այն ոչ էր կատարեալ, գՔո ճշմարիտ սրբութիւնդ տուր սոցա:

Երրորդ. զի հեթանոսք, որ զկուռս անշունչս աստուած եւ սրբութիւն համարէին, պարգեւեա՛ նոցա այսպիսի՛ սրբութիւն եւ ճշմարիտ գիտութիւն, զի կարացեն գիտել զկուռսն ստութիւն եւ ընդունայնութիւն, եւ զքեզ միայն ճանաչեն ճշմարիտ Աստուած կենդանի:

Չորրորդ. զի որպէս ինքն ասաց յԱւետարանի անդ, թէ երկրպագուաց նորա պարտ է հոգւով եւ ճշմարտութեամբ երկիր պագանել, զնոյն աստանաւր խնդրէ յԱստուծոյ այնպիսի իմացք մտաց եւ ճշմարիտ հաւատս, զի արժանաւոր լիցին երկրպագութեան նորա:

«Զի քո բանդ ճշմարտութիւն է» (Յհ ԺԷ.17):

Նախ՝ զԻնքեմէ ասէ, որ Բան է Հաւր եւ ճշմարտութիւն: Երկրորդ. զի ասէ. «Որ ի քէն լսին բանք, նոքա միայն են ճշմարիտ», եւ այլք ամենայն պիտակարար ասին:

«Այլ ոչ վասն նոցա միայն աղաչեմ, այլ եւ վասն ամենայն հաւատացելոց» (Յհ ԺԷ.20):

Այսպէս պատուիրէ ի Գիրս, թէ նախ ընկերին աղաթէ եւ քո անձինդ: Եւ Տէրս զիա՞րդ յառաջ իւր աղաթէ եւ ապա աշակերտացն եւ հաւատացելոցս. նախ այս է, զի ի սկզբանէ հաստատեալ կարգս կամէր բացայայտել, զի պարգեւքն, որ ի յԱստուծոյ գայ, նախ յաթոռսն իջանէ եւ ապա ի սերովքէս եւ ի քերովքէս եւ ապա ի մարդիկ: Երկրորդ. զի Տէրն յաղագս ներկային աղաթէր:

¹ Ը այնպիսի

«Հա՛յր, գորս ետուրն ինձ, կամի՛մ, զի ուր ես եմ, եւ նորա իցեն ընդ իս» (Յի ԺԷ.24):

Չփառսն ասէ, որ տալոց էր նոցա, գոր ի Մատթէոս ասէ. «Նստջիք յերկոտասան աթոռ» (Տես Մտ ԺԹ.28):

«Ձի տեսանիցեն զփառսն իմ, գոր ետուրն ցիս» (Յի ԺԷ.24):

Հերձուածողքն ասեն, թէ յորժամ առեալ է նա զփառսն, փոքր է քան զՀայր, բայց հարցուք առ նոսա, թէ յորժամ յաղագս փառացն, գոր ի Հարէ ունէր, ասէք կրտսեր զնա գոլով, ապա է՞ր աղագաւ ոչ ասաց վասն նոցա, թէ հաղորդք լինիցին ի փառսն իմ, այլ թէ՛ տեսանիցեն, որով յայտնի ճանաչեմք, թէ միայն տեսութիւն Աստուծոյ է յաիտենական փառքն, գոր այժմ ասէ, թէ տեսանիցեն զփառսն իմ եւ նորայն բնութեամբ է փառքն ի Հարէ, զի գոր ինչ կամէր, առնէր, իսկ առաքեալքն, գոր ինչ առնէին, յանուն նորա գործէին:

«Ձի սիրեցեր զիս յառաջ քան զլինելն աշխարհի» (Յի ԺԷ.24):

Երկու ազգ յանդիմանէ զիրեայսն. նախ՝ զի զնա հակառակ ասէին Աստուծոյ, ասէ՛ սիրեցեր զիս, զի զիտասցեն, թէ ոչ եմ հակառակ: Երկրորդ. զի ասէին, թէ երեսնամեայ մարդ գոլով քո եւ ասես, թէ յառաջ քան զլինելն աշխարհի եմ, եւ սուտ կարծէին զնա, վասն որոյ սիրեցեր զիս, ասէ, յորժա՞մ՝ յառաջ քան զլինելն աշխարհի:

«Ծանուցի զանուն քո նոցա եւ ծանուցից» (Յի ԺԷ.26):

Ծանուցի զայն ասէ, որքան ընդ նոսա շրջէր եւ ուսուցանէր զնոսա եւ զՀարէ տեղեկացոյց նոցա, իսկ ծանուցից, գոր յետ յարութեան դարձեալ երեւելոց էր նոցա եւ ուսուցանելոց: Եւ կամ դարձեալ զՀոգւոյն ասէ զգալն առ նոսա, զի զՌիդոյ Աստուածութիւն կատարելապէս անդ ծանեան:

«Ձի սէրն, գոր սիրեցեր զիս, ի նոսա իցէ, եւ ես՝ ի նոսա» (Յի ԺԷ.26):

Չսկիզբն պատուիրանացն զսէրն եղ, եւ զաւարտն դարձեալ ի նա կատարեաց, զի ամենայն ուրեք զսէրն պատուիրէ մեզ հաստատ ունել:

Գլուխ ԺԸ

«Չայս իբրև ասաց Յիսուս, ել աշակերտաքն հանդերձ յայնկոյս ձորոյն կեդրոնի» (Յհ ԺԸ.1):

Մատթէոս եւ Մարկոս¹ ի գեղն Գեթսեմանի ասեն, եւ Ղուկաս. «Ըստ սովորութեան, - ասէ, - գնաց ի լեառն Չիթենեաց» (Տես Ղկ ԻԲ.39): Թուին ընդդէմ ասել, այլ ոչ են ընդդէմ, այլ յոյժ համաձայնք խաւսին, քանզի գեղն, որ գԳեթսեմանին անդ է, ուր պարտէզն էր: Եւ այն, թէ ի լեառն Չիթենեաց, պարտէզս այս ի ստորոտ լերինն Չիթենեաց է, յաղագս այսորիկ Չիթենեաց ասէ: Իսկ թէ զի՞նչ իցէ Կեդրոն, ի յերրայեցոցն ի մերս մխիթարութիւն ասի^{excvi}: Եւ այլք ոմանք ասեն, թէ Կեդրոնն նոճի ծառ ասի, բայց ճշմարիտն այս է, զի Կեդրոն հեղեղատ ասի, քանզի ձորս այս հեղեղատ է եւ ի կատարս իւր ունի գղաշտն Յովսափաթու, յաղագս այսորիկ, որ հեղեղատ է՝ Կեդրոն ասի:

Բայց թէ ընդէ՞ր յայսմ ժամու ի պարտիզի անդ գնաց Տէրն. նախ՝ զի սովորութիւն էր նմա զգերեկն ի տաճարն կայր եւ զգիշերն՝ ի լեառն Չիթենեաց: Երկրորդ. զի հրէայքն յամենայն ժամ կամէին ունել զնա, այլ երկնչէին ի ժողովրդենէն: Ամայի տեղիք եւ դիպող ժամանակ խնդրէին, վասն որոյ Տէրն ըստ նոցա ախորժելոյն առնէ, զի անդ միայն ինքն եւ աշակերտքն էին: Երրորդ. զի պարտէզ էր տեղիքն, եւ շուրջն պատեալ, եւ ոչ գոյր ճար յայլուստ կողմանէ փախչել, եւ յորժամ նոքա զդուռն ունիցին, կարծեն աներկբայ ըմբռնել զնա: Եւ զի այլ աւետարանիչքն յիշեն զմեկուսանալն յաղաթսն ի ժամ չարչարանացն, վասն այն սա ոչ յիշէ:

Տեսցո՛ւք, թէ ընդէ՞ր երիս առաքեալս միայն էառ, այսինքն՝ զՊետրոս, զՅովհաննէս եւ զՅակոբոս: Էառ առ ի յայտնել զերեքին առաքեալսն նախապատիւ առաջի առաքելոցն, զի սոքա արինակ են զերիս Աստուածային անձինսն: Արդ, էառ զՊետրոս վասն ծերութեան, վասն որոյ գլուխ եղ առաքելոցն, եւ զՅակոբոս վասն նախկին մարտիրոսութեան ի մէջ առաքելոցն, եւ զՅովհաննէս, զի լինելոց էր աստուածարան:

Երկրորդ. թէ ընդէ՞ր մեկնեցաւ յառաքելոցն առ ի յաղաթել, եւ այն սակաւ իբրև զքարընկեց մի: Չի Քրիստոս կամէր այնպէս աղաթել

¹ Ը Մարկոս եւ Մատթէոս

միայն առանձինն, բայց կամէր, զի արինակաւ իւրով յառաքեալքն յաւժարեացին առ ի յաղաթել: Եւ դարձեալ՝ կամէր եւս զաղափարաւ ցուցանել, թէ պարտ է, զի առաջնորդն այնպէս խոկասցէ առանձնաբար վասն աստուածայնոցն, մինչ զի ի հաւտիցն ոչ կարի հեռասցի, զի երկիւղ եւ պատիժ նուաստիցն, զոր ունին յառաջնորդէն, յոյժ արգելու զնոսա ի չարէ եւ ածէ ի բարիս:

Երրորդ. թէ վասն է՞ր խիստ երկիւղ կրեաց Տէր մեր: Այսինքն՝ անչափ երկիւղ կրեաց վասն անչափ մեղաց մարդկան, զի բոլոր բնութեան առնէր փրկութիւն, վասն որոյ բոլոր բնութեան չափ երկիւղ կրեաց, եւ զի արինակ իւր անդամոցս, այսինքն՝ եկեղեցւոյ, որով եցոյց, թէ յոյժ վիշտ կրելոց են:

Չորրորդ. թէ ընդէ՞ր հրեշտակք զաւրացուցանէին զնա: Ձի ցուցցէ, թէ տէր է զաւրութեանց, որք սպասաւորել եկեալ նմա ի չարչարանսն, եւ զի ցուցցէ զառաւել խոնարհութիւն, որ եւ հրեշտակաց մխիթարութեան կարաւտացաւ, եւ պարտ էր տրտմութիւն Տեառն մերոյ զգալի կերպիւ երեւել մեզ:

Հինգերորդ. թէ ընդէ՞ր քրտինքն իբր զկայլակս արեան իջանէին: Ձի այն քրտինքն եղեն ի յոյժ երկիւղէ եւ ի զարհուրանաց մահուն, քանզի նա աղաթէր վասն անցանելոյ մահուն բաժակի, իբր կարի երկուցեալ, զի Ղուկաս ասէ. «Կայր ի տագնապ» (Տես Ղկ ԻԲ.43), այսինքն՝ յաշխատութիւն մահուն, ուստի երեւի, զի վասն երկիւղի եւ այն քրտինքն: Եւ այսոքիկ ամենեքեան կամաւ եւ ոչ հարկիւ, որպէս մեզ:

Վեցերորդ. թէ ընդէ՞ր երիցս աղաթեաց: Առ ի ցուցանել երեք սահման, յոր լինին¹ բարեգոյն աղաթքն, այսինքն՝ խոնարհութեամբ, հաւատով եւ սիրով, որք պատասխանի տան երիս աստուածային անձանցն. խոնարհութիւն առ Հայր, որ յատկանայ կարողութիւն, հաւատն առ Որդին, որում յատկանայ իմաստութիւն, եւ սէրն առ Հոգին Սուրբ, որում յատկանայ բարութիւն: Եւ զի պարտ է աղաթել ընդդէմ երից մեղացն, որ լինի ի տկարութենէ, ի յանգիտութենէ եւ ի չարութենէ կամաց:

Դարձեալ պարտ է աղաթել ընդդէմ երից թշնամեացն. սատանայի, աշխարհի եւ մարմնոյ, եւ պարտ է երիս խնդրուածս առնել. այսինքն՝ զերծանել ի չարէ, ուղղիլ շնորհաւք եւ հասանել ի փառս:

Դարձեալ՝ առ ի ցուցանել, զի երեք զաւրութեանց գործք խնդրին առ ի կատարել զաղաթս, այսինքն՝ գործ հանճարոյ, կատարեալ հաւա-

¹ Ե լինի

տով՝ յարենալով յԱստուած: Գործ յիշողականին՝ յիշելով զաստուածային պագեսն եւ զոհանալով, եւ գործ կամաց՝ փափագելով երկնային բարեացն: Չայս ամենայն աւետարանիչն Յոհաննէս զհտութեամբ զանց արար, զի բաւական գրեալ կայր:

«Գիտէր եւ Յուդա, որ զնայն մատնելոց էր, զտեղին, զի բազում անգամ ժողովեալ էր անդր Յիսուսի աշակերտաւքն հանդերձ» (Յհ ԺԸ.2):

Ասացեալ են վարդապետք, թէ վասն չորս պատճառի զնաց Տէրն ի պարտեզն.

Նախ՝ զի սովորութիւն էր յանդ զնալ, եւ Յուդա ընդ նմա, նոյնպէս այժմ երթայ անդ, զի Յուդա եկեալ գտցէ:

Երկրորդ. զի ցուցցէ, թէ յաւժարութեամբ երթայ ի չարչարանս, զի աշակերտաւքն հանդերձ զնայ համարձակ:

Երրորդ. զի ուսուցանէ մեզ ի փորձութիւնս զսովորական աղաւթսն ոչ թողուլ, զոր Ինքն առանձնացաւ եւ արար:

Չորրորդ. զի խրատէ ի ժամ նեղութեան զմարդկան յոյս հատանել եւ յԱստուած ապաւինել եւ առ նա աղաւթել:

Իսկ Յուդա երեք կերպիւ պատրաստեցաւ յըմբռնել զՏէրն.

Մին. զի բազումս էառ ընդ ինքեան զարս գունդ կոչէ, որք էին զարագլուխք, զի Պիղատոս զկայսեր տեղի ունէր, զգունդն ի նմանէ առին, սոյնպէս եւ ի քահանայից սպասաւորս յերկուց կողմանց ամրացուցին, զի մի որ խլեսցէ զՔրիստոս:

Երկրորդ. պատրաստեաց զինքն ջահիւք եւ լապտերաւք, վասն զի զիշեր էր, զի գտանիցեն եւ մի փախիցէ կամ թաքիցէ Քրիստոս¹:

Երրորդ. պատրաստեաց զինքն զինուք առ ի յերկեցուցանել զմարդիկ, զի մի որ ձեռն տացէ աւզնել Քրիստոսի եւ կամ զամբոխ ժողովրդեանն շարժեսցէ ի վերայ նոցա:

Աստ խնդրի, թէ ընդէ՞ր նշան էա Յուդա, թէ՛

«Որում ես համբուրեցից, նա է» (Մտ ԻԶ.48, Մր ԺԳ.44, Գկ ԻԲ.47):

Չի բազում անգամ կամեցան ըմբռնել եւ Յիսուս խոյս էա, վասն որոյ կամեցաւ համբուրիւ ըմբռնել, զի մի փախիցէ:

Երկրորդ. զի Յակոբոս նման էր կերպարանաւքն Քրիստոսի, որ կոչէր «Եղբայր Տեառն», վասն որոյ նշան էա զհամբոյրն, զի մի զաշակերտսն տգիտութեամբ ըմբռնիցեն:

¹ Բ Յիսուս

Երրորդ. զի ոչ համարձակէր յայտնապէս թշնամութիւն առնել, այլ նենգութեամբ կամեցաւ արտաքին պատուով մեծարել խոնարհութեամբ:

Չորրորդ. այլք ասեն՝ աւանդութեամբ ինչ լուաք վասն Քրիստոսի, զի նա բազում անգամ կերպարանափոխ լինէր եւ ընդ իրաքանչիւր մարդոյ որպէս եւ կամէրն, երեւէր:

Հինգերորդ. զի համբոյրն սիրոյ է ցուցումն, որով երեւեցաւ, թէ որք ի ծածուկ ունին զիւտք, սիրով կամին որսալ ի կորուստ:

«Իբրեւ ասաց, թէ՛ ես եմ, յետս յետս չոգան եւ զարկան զգետնի» (Յի ԺԸ.6):

Է՞ր աղագաւ արար զայս Տէրն: Չի ծանիցեն, թէ կամաւ տայ զանձն ի չարչարանս, զի որ ի ձայնէն միայն անկան յերկիր, կարող էր, թէ կամեցեալ էր զամենեսեան սատակել:

Երկրորդ. զի նշանակէր զանկումն հրէիցն, որ անկանգնելի անկան յանհաւատութիւն:

Երրորդ. զի զնախապատմեալս ի մարգարէէն. «Թշնամիք մեր տկարացան եւ անկան¹» (Սղ ԻԶ.2):

«Արդ, եթէ զիս խնդրէք, թոյլ տուք դոցա երթալ» (Յի ԺԸ.8):

Թուի, թէ զաշակերտսն կամէին ըմբռնել, զի խրատ տուեալ էր Յուդայի, թէ՛ եւ զաշակերտսն կալէք, զի մի գոյժ արկցեն հաւատացելոցն, եւ նոքա եկեալ ի վերայ մեր քարկոծ արացեն:

Յայսմ վայրի վասն երկու պատճառի ոչ տայ թոյլ Տէրն ըմբռնել զաշակերտսն.

Նախ՝ զի մի թերասցին ի հաւատս, քանզի զՊետրոս դեռնու ըմբռնեալ ոչ էին անգամ, նա ուրանայր, եւ Թովմաս ասէր. «Եկայք երթիցուք, զի ընդ նմա մեռցուք» (Հմմտ Յի ԺԸ.16):

Երկրորդ. զի յորժամ յայսմանէ փրկեաց զնոսա, հաստատեալ զիտացեն, թէ յամենայն նեղութեանց կարող է փրկել զնոսա:

«Իսկ Սիմովն Պետրոս, քանզի ունէր սուր» (Յի ԺԸ.10):

Եւ արդ, զիտելի է, զի Տէրն պատուէր ետ աշակերտացն առանց մախաղի եւ առանց քսակի շրջել, սուրն ուստի՞ էր նոցա: Ասեն, թէ վասն զգատիկն զենլոյ, յաղագս գառինն պատրաստեալ էին: Դարձեալ՝ այլ ոմանք ասեն, թէ յորժամ ասաց նոցա. «Կարաւտացա՞յք իմիք յառաքելն իմ զձեզ առանց քսակի», նոքա ասեն՝ ոչ իմիք, յայնժամ ասէ գնոսա. «Որ ունիցի, բարձրէ, եւ որ ոչն ունիցի, վաճառեացէ զձորձս իւր

եւ գնեսցէ սուր» (Հմմտ Գկ ԻԲ.35-36), յայնմանէ համարձակեցան եւ բարձին ընդ իւրեանս սուր: Եւ արդ, գիտելի է, զի անհնար է Տեառն իւր ընդդէմ ասել, այլ զայս մարգարեացաւ ի վերայ նոցա, թէ յետ յարութեան դարձեալ ի ձկնորսութիւն ձեր եւ ի մախաղ ստանալն գնալոց էք, զոր եւ արարին իսկ: Եւ ապա ուստի՞ արդեաք ունէին, ասեն, թէ յորժամ լուան ի Քրիստոսէ, թէ հասեալ է ժամ, զի մատնեսցի Որդի մարդոյ, առեալ Պետրոսի ընդ իւր սուր, զի յորժամ ըմբռնեսցեն զվարդապետն, հնարեսցի ինչ, զոր եւ արարն իսկ: Եւ այլք դարձեալ, թէ սոքա ձկնորսք էին, թէպէտ յամենայն ընչից մեկնեցան, սակայն զստորական գործն իւրեանց երբեմն-երբեմն առնէին եւ պիտոյանայր նոցա ձողի, զի զնան վարեսցեն, այնր աղագաւ առեալ է, զի կատարեսցեն զճառիւն: Եւ դարձեալ, այլք ասեն, թէ վասն զի զհաց երկրին այնորիկ դանակաւ հատանէին, վասն այն ունէին ընդ ինքեանս սուր: Այլ ճշմարիտն այս է, զի խաւսեցեալն ի Մովսիսէ, թէ ամենայն անձն որ ոչ հնազանդեսցի մարգարէին, սատակեսցի, յիրաւի յայս խորհուրդս հանաւ սուրն:

«Եհար զծառայ քահանայապետին եւ ի բաց առ զունկն նորա» (Տես Յե ԺԸ.10):

Պետրոս կամէր զպարանոցն հատանել, բայց Տէրն պատշաճեցոյց զունկն եհար: Եւ ընդէ՞ր զաջոյն, զի որպէս արէն էր նոցա ի կատարումն որելինին զամենայն ծառայս եւ զանդաստանս, զոր գնեալ էին, ազատ առնէին: Եւ այնորիկ, որք ոչ կամէին ելանել ի ծառայութենէ, քահանայիցն վկայութեամբ զաջոյ ունկն ծակէր եւ գինդ անցուցանէր ի նմա եւ յայնմ հետէ ծառայութեամբ կենայր ի տան նորա, սոյնպէս Քրիստոս ազատիչ էր եկեալ նոցա եւ նոքա ոչ կամեցան ազատ լինել, վասն որոյ զունկն սորա տնարիներաց հատանել, զի ի ձեռն նորա զամենայն հրէայսն ի ծառայութիւն յախտենական կաման իւրեանց խոնարհեալ ցուցցէ: Եւ ընդէ՞ր դարձեալ բժշկեաց, զի ցուցցէ, թէ ի կատարածի դարձեալ ի յազգէ նոցա հաւատացելոց են:

«Զբաժակն, զոր ետ ինձ Հայր, ո՞չ ըմպիցեմ զնա» (Յե ԺԸ.11):

Զչարչարանքն բաժակ կոչէ. նախ՝ զի դառն է բաժակն, սոյնպէս եւ դառն էր խաչելութիւն Տեառն, զի չարչարանք էր: Երկրորդ. զի ամենայն որ սիրով ըմպէ զբաժակն, սոյնպէս եւ Տէր մեր կամաւ կրեաց զչարչարանսն: Երրորդ. զի բաժակն թմրեցուցանէ զմարդն որպէս թէ մեռեալ, սակայն ոչ է մեռեալ, սոյնպէս Տէր մեր ի չարչարանսն մեռաւ մարմնով, սակայն կենդանի էր Աստուածութեամբն: Չորրորդ. զի

զբաժակն սակաւ-սակաւ ընպել թմբրին, սոյնպէս եւ Տէր մեր կրեաց նախ զապտակն եւ զնախատինսն եւ զթուքն, եւ ապա ի խաչին մեռաւ: Հինգերորդ. զի ուրախարար է գինին, սոյնպէս եւ չարչարանք Տեառն մեզ ուրախութիւն երբեր: Վեցերորդ. զի յորժամ արբի որ բաժակաւ, անխտիր սպանանէ զթշնամիսն իւր, սոյնպէս¹ Տէր մեր ի մահուն եսպան զմահ եւ զատանայ եւ զմեղս, որ էր թշնամի բնութեանս: Եւթներորդ. զի զմարմինն պարարէ բաժակ, սոյնպէս եւ չարչարանքն Տեառն ստուարացոյց հոգեպէս՝ զխորհրդական մարմինքս, որք ենք ժողովուրդ, զի ի ձեռն Նորին չարչարանացն կոչեցաք որդիք Աստուծոյ:

«Եւ ածին զնա նախ առ Աննա, որ էր [աներ Կայիափայի]» (Յի ԺԸ.13):

Նախ՝ զի ընդ երթալն առ Կայիափա ի մէջ ճանապարհին կայր տունն Աննայի, եւ նա էր այր երեւելի: Երկրորդ. զի յիւրաքանչիւր ամի զքահանայութիւն վարձուք ստանային, եւ երկրքին սոքա մի զմիոյ կնի գնէին² զքահանայութիւն, եւ վասն զի Աննա յանցեալ տարին էր քահանայապետ, վասն այն որպէս քահանայապետ համարէին զնա: Երրորդ. զի Քրիստոս ի բազում դատաւորաց դատապարտեսցի, որպէս ասէր՝ մատնեսցի դատաւորաց: Չորրորդ. զի նա աներ էր Կայիափայի, վասն այն կամեցան զնա պատուել, իսկ փոփոխումն քահանայիցն նշան էր քակտման նոցին արինացն, զի զնով ստանային:

«Երթային զյետ Յիսուսի Սիմովն Պետրոս եւ միւս աշակերտն» (Յի ԺԸ.15):

Ի Մատթէոս ասէ. «Թողին աշակերտքն եւ փախեան» (Մտ Ի.2.56), եւ աստ ընդէ՞ր ասէ՝ երթային զյետ: Յորժամ եկին ըմբռնել, առժամայն փախեան, բայց յետոյ Պետրոս եւ Յոհաննէս դարձան եւ հետ³ ընթանային: Միւս աշակերտ զինքն ասէ, բայց ոչ անուանէ կոչէ, զի⁴ մեծամտութիւն մի⁵ վարկցես նմա, թէ ամէնքն փախեան, եւ ես՝ ոչ:

«Եւ աշակերտն այն [քանզի] ծանաթ էր քահանայապետին» (Յի ԺԸ.15):

Ընդէ՞ր ասեն՝ ծանաթ էր, զի ցուցցէ, թէ՛ ես ոչ այլ⁶ առաւել սեր ունէի, քան զՊետրոս, այլ յաղագս ծանաթութեան մտի: Եւ ուստի՞ էր սա ծանաթ: Ոմանք ասեն, թէ սա յառաջագոյն գրպութիւն ուսեալ էր եւ ի

¹ B սոյնպէս եւ

² B դնէին

³ B օձն եւ հետ

⁴ B օձն կոչէ, զի

⁵ B օձն

⁶ C օձն

նոցանէ վարժեալ, յաղագս այնորիկ ծանաւք էր, բայց որք զայս ասեն, ոչ է ճշմարիտ, զի նա զԳիւր ոչ գիտէր, այլ զոր ինչ կամէր գրել¹, Պրոփետրոնս գրէր, եւ ասպա ուստի՞ էր ծանաւք, ասեն, թէ էր ոմն ազգական քահանայիցն եւ սա նմա էր ծանաւք, յայն սակս եմուտ ի ներքս: Եւ այլք դարձեալ ասեն, թէ սորա հայրն ձկնորս էր եւ բազում անգամ զգեղեցիկ ձկունս ըմբռնէր ի սա տայր, զի քահանայիցն տարցէ, եւ այսու էր ծանաւք: Այլք ասեն, թէ սա ի քահանայից ցեղէն էր, որպէս ամենայն ցեղ զիւր ազգն ճանաչէր, տյնպէս քահանայքն զսա գիտէին:

«Եւ Պետրոս կայր առ դրանն արտաբոյ» (Յհ ԺԸ.16):

Նախ այս էր, զի անծանաւք² էր: Երկրորդ. զի վասն զունկն հատանելոյ ծառային կասկածէր՝ զուցէ ծանիցեն:

«Ել միս աշակերտն, որ էր ծանաւք [քահանայապետին], եւ եմոյծ [ի ներքս] զՊետրոս» (Յհ ԺԸ.16):

Ինքն էր աղագաւ ել եւ կոչեաց, այս է, զի զոր ինչ հրէայքն հարցանեն զՏէրն, լսիցէ, եւ զոր Տէրն պատասխանի առնէ³, ի միտ առցէ: Իսկ Պետրոս ի յաղջկանէն շարժեալ ցուցանէր զկարի տկարութիւն Պետրոսի, զի ոչ թէ բռնութեամբ ուրացոյց զնա:

«Ես յամենայն ժամ⁴ ուսուցի ի ժողովրդեանն եւ ծածուկ ինչ ոչ խաւսեցայ» (Յհ ԺԸ.20):

Չի յորժամ ի մէջ ժողովրդեանն ուսուցանէր, դարձեալ առանձնանայր եւ աշակերտացն առանձինն ուսուցանէր, եւ յունկն Յոհաննու ի ծածուկ ասաց զբացեալ պատառն, այժմ ընդէ՞ր ասէ՝ ի ծածուկ ինչ ոչ խաւսեցայ: Այս է, զի ասէ, թէ այնպիսի բան ոչ խաւսեցայ ի ծածուկ, որ յետոյ ոչ յայտնեցաւ:

«Եւ Յիսուս ասէ ցնա. “Եթէ չար ինչ խաւսեցայ, վկայեա՛ վասն չարին, իսկ եթէ բարի, ընդէ՞ր հարկանես զիս”» (Յհ ԺԸ.23):

Տէրն պատուիրեաց աշակերտացն. «Եթէ ոք հարկանէ զծնաւտ քո, մատո՛ նմա զմիսն» (Տես Գկ Զ.29), եւ ինքն ընդէ՞ր ոչ արար: Այս է պատճառն. նախ՝ յորժամ զերեսդ հարկանէ ոք եւ դու զմիսն դարձուցանես, նա զղջանայ եւ⁵ զտանէ զանձն, յաղագս այսորիկ պատուիրէ նոցա զմիս երեսն դարձուցանել, իսկ ինքն յաղագս այնորիկ ոչ մատոյց, զի ոչ զոյր ի հարկանողն տեղիք զղջանալոյ, այլ եւ զմիսն եւս

¹ B ãÇù

² B ծանօթ

³ B առնի՛ առնէ

⁴ B ãÇù

⁵ B եւ սա

կամէր հարկանել: Երկրորդ. զի յորժամ զմիւսն դարձուցանէ զերեսն իւր հարկանողին, ոչ թէ միայն ինքն զղջանայ եւ ապրի, այլ եւ զանձն արինակ տայ այլոց, այսր աղագաւ զայս պատուիրէր աշակերտացն, բայց հարկանողն Քրիստոսի եւ ոչ զայս ունէր: Երրորդ. զի նա միակողմանի էր ի հաւատսն, այսինքն՝ ի մի կողմն չարին անդառնալի հաստատեալ, յաղագս այնորիկ զմի կողմն մատոյց ապտակ¹, զի զնորա հաւատսն յայտնեցէ: Չորրորդ. զի ոչ միայն զերեսն էր մատուցեալ յապտակ², այլ եւ բոլորն իսկ տայր ի չարչարանս:

«Եւ Սիմոն Պետրոս կայր անդ եւ ջեռնոյր» (Յհ ԺԸ.25):

Ստեպ-ստեպ զՊետրոս յիշելովն ոչ աղարտելով զնա յիշէ, այլ զի զկանխասացութիւն Քրիստոսի յուշ արասցէ, որ ասացն. «Մինչ չեւ հաւու խաւսեցեալ» (Ղկ ԻԲ.61): Երկրորդ. զի նա, որ գլուխ էր առաքելոցն եւ ջերմ սիրող Քրիստոսի, յայնպիսի ախտ ուրացութեան անկեալ, եւ դարձեալ թողութիւն եզիտ ճշմարիտ խոստովանութեամբն եւ արտասուաւքն, այս մեզ յոյս մեծ եղեւ, յորժամ դառնամք ի մեղաց ի ձեռն զղջման եւ արտասուաց, կարեմք թողութիւն գտանել, թէպէտ եւ խիստ ծանրագոյն իցէ մեղքն: Երրորդ. զի ուսուցանէ մեզ ոչ յանձնապաստան լինել ի գործս, այլ Աստուծոյ կարողութեամբն հաւատայ առնել զինչ եւ իցէ: Իսկ Պետրոս կրկին անգամ ուրացաւ, ոմանք ի տան քահանայապետին ասեն, եւ այլք՝ արտաքոյ:

«Եւ ամեն զՅիսուս ի վանացն Կայիափայ յապարանս դատաւորին» (Յհ ԺԸ.28):

Վանքն բարեգործութեան եւ առաքինութեան ասի տեղի, եւ սա քահանայապետ էր, պարտ էր ի սորա տունն իրաւունք եւ բարեգործութիւն լինել, աւետարանիչս նախատելով զնա վանք կոչէ, որ փոխանակ իրաւանց եւ բարեգործութեան անիրաւութիւն եւ չարագործ գործեցաւ անդ:

«Եւ նորա ոչ մտին յապարանսն, զի մի՛ պղծիցին, այլ զի ուտիցեն զգատիկն» (Յհ ԺԸ.28):

Սովորութիւն էր հրէիցն ոչ գրով, այլ ասանդութեամբ, զի յեթն արս յայս ոչ մտանէին ի յարկս հեթանոսաց, զի մի պղծիցին, զի զգատիկն ուտելոյ արժանաւորք եղիցին, եւ սովորութիւն էր նոցա եւ արէն յախտենական, զի չորեքտասաներորդն ար երիկուն զենուին եւ ուտէին, զի մի յայգ ելանիցէ: Եւ Տէրն աշակերտաւքն զայս արար, զի թէ

¹ Ե յապտակ

² Ե ապտակ

ոչ կատարեալ էր գայն, որ հնարիւք սուտ վկայութիւնք մատուցանէին չարախաւսելով, սակայն ի դէպ էր ասել, թէ զարե՛նսն մեր քակէ եւ զգատիկն յերեքտասաներորդին առնէ, բայց հրեայքն ինքեանք լուծին զարե՛նսն, զի յաղագս նախանձուն եւ խռովութեան ոչ կերան զգատիկն, այլ ի միւս արն հանին եւ ընկալան ի վերայ իրեանց գերկրորդ անէծս, զի երկուսն ոչ զենին եւ կերան^{excix}: Եւ երկրորդ. զի յայգն հանին եւ յայտ աստի է, զի ասէ՝ ոչ մտանէին յապարանս, զի մի պղծիցին, այլ զի ուտիցին զգատիկն: Տե՛ս զանհաւատութիւն նոցա, զի զարե՛նս լուծին եւ ոչ խտրէին, եւ յապարանսն մտանել խտրէին:

Դարձեալ^{cc} ոմանք ասեն, թէ եւ նոքա այլ ի նոյն դաժանն լուսնին կերան զգատիկն, այլ ոչ մտանել յապարանսն այս էր, զի թելէտ զգառնն կերեալ էին, սակայն զեթներորդ արքա քաղաքջ ուտէին, եւ այս զգուշութիւնս, որ առնէին, յաղագս բաղարջին էր:

«Ասեն ցնա հրեայքն. ”Մեզ ոչ է արժան սպանանել զոք”» (Յի ԺԸ.31):

Նախ յաղագս այնորիկ ասեն, զի իշխանութիւն մահապարտաց դու ունիս, եւ ոչ՝ մեք: Երկրորդ. թէ ի տաւնիս, որ է ազատութիւն, ոչ է մեզ զարե՛ն սպանանել զոք: Երրորդ. զի թելէտ կարէին սպանանել զՆա այլով մահուամբ, որպէս զՍտեփանոս, սակայն ոչ կամէին: Այլ այս էր յաւժարութիւն նոցա, զի հռչակելի եւ ձաղելի մահուամբ սպանցեն զՆա, սակս այնորիկ ասէին. «Մեզ ոչ է արժան սպանանել զոք»:

«Եմուտ միւս անգամ յապարանս Պիղատոս, կոչեաց զՅիսուս [եւ ասէ զնա]. Դո՞ւ ես թագաւորն հրէից» (Յի ԺԸ.33):

Երիս չարախաւսութիւնս մատուցին զփրկչէն հրեայքն առ Պիղատոս. նախ՝ թէ խռովէ զժողովուրդն, այսինքն՝ ի սորա քարոզութենէն բազումք առ նա դառնան եւ կէսք մեզ հաւատան, եւ խռովութիւն է հանապազ յերկոցունց միջի, բայց զայսմանէ ոչինչ փոյթ եղեւ Պիղատոսի: Երկրորդ. թէ արգելու հարկս տալ կայսեր, սակայն եւ ոչ զայսմանէ փոյթ եղեւ Պիղատոսի, զի յորժամ կամեցան փորձել զՅիսուս, թէ հարկս տացուք կայսեր, թէ՛ ոչ, ասաց Յիսուս. «Տուք զկայսեր՝ կայսեր, եւ զԱստուծոյ՝ Աստուծոյ» (Մտ ԻԲ.21), եւ այս համբաւ ընդ ամենայն զաւառն տարածեալ էր, վասն որոյ ոչ փոյթ ինչ էր Պիղատոսի: Երրորդ. զի ասէին, թէ զանձն թագաւոր անուանէ: Յորժամ զայս լուաւ, երկեաւ, թէ զուցէ փոքր-փոքր զարք ժողովէ եւ զթագաւորութիւնս յափշտակէ: Այսր աղագաւ հարցանէ զթագաւորութենէն Պիղատոս:

«Պատասխանի ետ Յիսուս. ի քէն ասես զայդ, եթէ այլք ասացին քեզ զինէն» (Յի ԺԸ.34):

Է՞ր վասն ասէ, թէ՛ ի քէն ասես զայդ, թէ այլք: Չի ինքն զիտէր, որ հրէիցն էր չարախաւսութիւն. նախ՝ այս է, զի զիտասցէ, թէ յինէնէ հարցանէ նմա զպատասխանին տացէ, իսկ թէ հրէայքն ասացին, թող զան կացուցանեն, թէ յորում ժամու կամ տեղուջ ասացեալ են: Երկրորդ. զի ասեն, թէ յաղագս այսորիկ եհարց զՊիղատոս, թէ որպէս հրէայքն ակամայ թագաւոր խոստովանին զնա, թերես նա հեթանոս գոլով խոստովանի զնա թագաւոր:

Գլուխ ԺԹ

«Յայնժամ ա՛ն Պիղատոս զՅիսուս եւ զան եհար» (Յհ ԺԹ.1):

Ոմանք ասեն, թէ ինքն եհար եւ այլք ասեն, թէ հրաման ետ զինուորացն, եւ նորա հարին: Եւ յայտ է, զոր թագաւորն հարկանէ, այլ ոչ որ իշխէ ի նա ձեռն արկանել:

«Եւ զինուորացն արարեալ պսակ ի վշոց՝ եղին ի գլուխ նորա» (Յհ ԺԹ.2):

Այսինքն՝ ի կնիւնէ ծովու, որ փուշ լինի, զի որ յեզր ծովուն է, առաւել պինդ ունի զփուշն, քան այն, որ ի ցամաքի: Դարձեալ՝ ըստ բարուական տեսութեան նշանակէ թագն փշեղէն զագահութիւն, որ վասն վկայութեան Քրիստոսի յինքն ունի զփուշ հոգացողութեան եւ պատրանացն: Եւ այս թագ եղեալ կայ ի գլխատրս եկեղեցոյ, որք են առաջնորդք, եւ այնպէս յոյժ այսպանեն եւ խոցոտեն զգլուխն Քրիստոս, զի վասն ագահութեան առաջնորդաց ժողովուրդն հայիոյէ զհաւատն Քրիստոսի, մանաւանդ թէ՛ զՔրիստոս: Իսկ կարմիր քղամիդն նշանակէ զաստկութիւն բռնաւորաց եւ իշխանաց, զի զարիւնս աղքատաց ծծեն եւ անիրաւ դատեն: Եւ եղեգամբն նշանակէ զունայնութիւն եւ զխաբէութիւն կեղծաւորաց: Եւ քանզի այս թագ եւ հանդերձ եւ ապտակ, համեմատելով առ համբերութիւն Քրիստոսի, արժանաւորեն վարձուց, եւ հաճոյ Աստուծոյ եւ առիթ փառաց, վասն այն առ ի բարեգոյն մեկնենք, զի այսու նշանակի չորս յատկութիւնք գովելիք, որպէս Քրիստոսի, նոյնպէս եւ ընտրելոց նորա յարմարին. նախ՝ զի ամենայն, որ ցաւ կրէ վասն ճշմարտութեան, է նմա իբրեւ զթագ, իսկ արիւնն հեղեալ, որով բոլորն կարմրացաւ եւ կամ բոցափայլ ջերմութեամբ սիրոյ, որով վասն մեր զարիւն եհեղ, նմա է իբրեւ թագաւորական ծիրանի: Արդ, նորա չարչարելի եւ պարզ հեզութիւն եւ խոնարհութիւն, որ արտաքուստ իբրեւ զեղէզն ունայն կարծիւր մարդկան, նմա է իբր զթագաւորական ոսկեղէն գաւազան, իսկ ապտակին տանիլն է նմա իբրեւ զփորձ եւ ի նշան զինուորական, զի ապտակ տուեալ լինի զինուորաց:

Գիտելի է, զի Յոհաննէս զանց առնէ, թէ որպէ՞ս կին Պիղատոսի առաքեաց, թէ չկայ քո եւ արդարոյն: Ոսկերեքանն եղեւ, ասէ, այս յԱստուծոյ, իսկ այլք ոմանք, թէ ի սատանայէ է, զի ծանեաւ, թէ

Աստուած էր եւ կամէր աւերել գոծոյսն եւ յափշտակել զհօրսն չարչարանաք իւրովք, բայց ոչ երեւի, թէ սատանայ իմացաւ զայն, եթէ ոչ զկնի մահուանն Քրիստոսի: Արդ, եթէ հարցանես, թէ Աստուած ընդէ՞ր յայտնեաց, զի այնու երեւի, թէ կամէ՞ր Աստուած խափանել զչարչարանսն Քրիստոսի: Ասեմք, զի գիտէր Աստուած, զի այնու ոչ լինէր խափան, այլ գիտէր, զի հրէայքն եւ դեւքն այնու առաւել բորբոքէին առ ի խստութիւն չարչարանացն Քրիստոսի, եւ այս վայելչաբար եղէր առ ի յայտնել Քրիստոսի արդարութիւն եւ առ ի տալ զտեղի պատճառ դարձմանն ի չարէ եւ առ ի բառնալ զամենայն պատճառ ի Պիղատոսէ եւ ի հրէիցն, զի անպատասխանի լիցին:

Դարձեալ՝ եւ զայս եւս զանց առնէ Յոհաննէս, թէ առաքեաց Պիղատոս զՅիսուս առ Հերովդէս, եւ նա ոչ արար նշանս եւ ոչ պատասխանի, եւ այս վասն երեք պատճառի. նախ՝ առ ի տալ արինակ փախչելոյն ի փառաց եւ երեւելի լինելոյ յաշխարհի եւ ոչ տրտմել վասն արհամարհանաց աշխարհիս, եւ այս է իմաստնոյ գործ: Երկրորդ. զի Քրիստոս կամէր յայնժամ վասն մերոյ փրկութեան չարչարիլ եւ մեռանիլ, ուստի ոչ վայելէր յայնժամ սքանչելեալք փառաւորիլ: Երրորդ. վայելէր, զի նա վասն մեր բազում չարչարանս կրէր, նոյնպէս վայելէր, զի զայս կերպ արհամարհանաց եւ ամաւթոյ կրէր, զի մի է այս ի դժուարագոյն կրիցն Քրիստոսի:

Աստ խնդրի, թէ ընդէ՞ր Տէրն երբեմն տայր պատասխանի եւ երբեմն՝ ոչ. նախ՝ զճշմարտութիւն հաւատոյ մեզ ուսուցանէ, զի պարտ է յամենայն տեղիս խոստովանել, որպէս ինքն ասաց. «Ես յայտնապէս խաւսեցայ ի տաճարին» (Հմմտ Յի ԺԸ.20), բայց երբեմն լռել յետ խոստովանութեան, զի մի խափան ինչ լիցի գործոյն ի բազում խաւսելոյն:

Երկրորդ. զի ցուցցէ, թէ ինքն է գերագոյն Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ, վասն որոյ պարտ էր իր ինչ յայտնել զգուշութեամբ, բայց զճշմարտութիւն հաւատոյ պարտ է՝ մասնաւորաբար լռել. նախ՝ զի մի ամբարտաւան եւ յանդուգն երեւեսցի զմեծութիւն իւր կատարելապէս յայտնելով: Երկրորդ. զի զսրբութիւն իւր մի տացէ շանց կամ յերգիծումն խոզաց, այսինքն՝ զի մի զԱստուածութիւն իւր յանգոսնումն եւ յայպանումն տացէ: Երրորդ. զի թէ յայտնեալ էր զԱստուածութիւն իւր, ուրեմն ոչ կարէին հանդուրժել եւ խափան լինէր գործոյն:

---

¹ Ը էր

Երրորդ. գկատարեալ արինակ առաքինութեան ուսոյց Տէրն մեր, լինել ընդդէմ սատանայի եւ դատաւորաց, զի¹ փոքր խաւսելովն ուսոյց ծանր լինել եւ համեստ, եւ հեզ, եւ քաղցր, եւ հաստատ, եւ ոչ խաւսել, զի ցուցցէ զինքն գառն եւ աղանի անբիծ:

Չորրորդ. վասն դատաստանին, ուր գոյր յոյժ աղաղակ եւ խռովութիւն, վասն որոյ ոչ վայել էր ջանաւք զբարձրութիւն Աստուածութեան յայտնել, զի այնպիսի մեկնութիւն աստուածային ճշմարտութեան բազում ժամանակ խնդրէ, եւ Պիղատոս եւ զինուորք նորա թանձրամիտք էին եւ անսովորք առ այնպիսի բան, վասն որոյ ոչ կարէին վաղվաղակի վերահասու լինել այնպիսի բանից, եւ յայսցանէ յայտ է երբեմն խաւսիլն եւ ոչ խաւսիլն, բայց Ոսկերբերանն ասէ. «Վասն այն լռէր Յիսուս, զի անդ ոչ գոյր ճշմարիտ դատաստան, այլ միայն ձեռն դատաստանի, որպէս ժողովումն ասագակաց ի վերայ ըմբռնելոց»: Եւ ըստ Որոզինէ. «Լռէր Յիսուս, զի արհամարհէր զձայն չարախաւսութեան սուտ վկայիցն, մեզ արինակ տալով զչարախաւսացն ստութիւն ոչ արժանի արկցուք պատասխանոյ»: Ըստ այլոց՝ լռէր Յիսուս, վասն զի գիտէր, զի գոր ինչ ասէր, ընդդէմ նորա բերեն, եւ վասն այն ամենայն պատճառ անազուտ էր: Դարձեալ՝ լռէր, զի զամենայն հեզութիւն լցուցէ եւ մեզ ուսուցէ, եւ զի կատարեսցի մարգարէութիւն Եսայեայ եւ Դաւթի. «Եղէ ես որպէս մարդ, որ ոչ խաւսի» (Տես Սղ ԼԷ.15), եւ թէ՛ «Իբրեւ գոչխար առաջի կտրչի անմռունչ կայ» (Տես Ես ԺԳ.7):

«Էր ուրբաթն Չատկի» (Յի ԺԹ.14):

Ուրբաթն ի յոյնն պարսկեի ասի, եւ պարսկեիւն պատրաստութիւն ասի:

«Եւ էր ժամ իբրեւ վեցերորդ, եւ ասէ ցիրէայսն. “Ահա, թագաւորդ ձեր ցձեզ”» (Յի ԺԹ.14):

Մարկոս ժամ երրորդ ասէ (Հմմտ Մր ԺԵ.25), եւ սա՝ վեցերորդ: Եւ արդ, զի¹նչ այս. այս են, զի Մարկոս ի Պիղատոսի վճիռէն առնէ սկիզբն եւ ասէ մինչեւ ի խաչն երրորդ ժամ, իսկ սա ի տանէ քահանայապետին մինչեւ ի խաչն դնէ վեց ժամ: Եւ այլք ասեն, թէ քան զերեքն ի վեր էր, եւ քան զվեցն՝ ի վայր, ըստ որում վեցն ոչ էր լցեալ, Մարկոս երեք ասէ, եւ ըստ որում զերեքն անցեալ էր, Յոհաննէս վեց ասէ էր ժամ:

«Եւ նորա առեալ տանէին զնա, եւ բարձեալ էր ինքնին զխաչափայտն» (Յի ԺԹ.17):

¹ Ը չիք առաքինութեան ... դատաւորաց, զի

Այլ աւետարանիչքն զՍիմոն պահակն ասեն բարձող խաչին, եւ սա զինքն ասէ բարձող: Արդ, երկոքեանն ճշմարիտ են, զի յառաջ Տէրն երարձ զխաչն եւ մեղմով երթայր զկնի նոցա: Նոցա այսպէս թուէր, թէ ի չարչարանացն, որ ի գիշերոյն մինչ յայն ժամն կրեալ էր, ոչ ունէր կարողութիւն ընթանալ, վասն որոյ կալան զՍիմոնն եւ եղին ի վերայ նորա զխաչն:

«Եւ ելանէր ի տեղին, որ անուանէր Գագաթն՝ յունարէն, [եւ կոչէր] երրայեցերէն Գողգոթա» (Յհ ԺԹ.17):

Եւ հայերէն՝ կառափելոյ տեղ, բայց թէ վասն է՞ր ինքն էր բարձեալ զխաչն. նախ՝ զի երեւի, թէ խրոխտաբար գնայ ի վերայ թշնամոյն, որպէս որ զմարդ հարկանելով զփայտն ի յուսն դնէ: Երկրորդ. զի կամաւ երթայր, որպէս ասաց. «Իշխանութիւն ունիմ դնել եւ դարձեալ առնուլ» (Տես Յհ Ժ.18), բայց թուի երկուս դէմս ցուցանել այսմ բանի, զի ասելն, թէ՛ դնեմ, երեւի, թէ մի անգամ առեալ ի յուսն եւ այժմ դարձեալ առնու, յիրաւի է, զի մինն յարիճակէն յայտ է, որ Իսահակաւ երարձ (Հմմտ Ծն ԻԲ), եւ երկրորդս՝ այժմ մարմնովս: Երկրորդ. ցուցանէ, թէ բարձեալ եմ, զի ամենայն որ, որ զբեռն բառնայ, վասն այլոց կրէ զայն եւ ոչ վասն ինքեան, սոյնպէս անպարտ գոլով, որպէս ասէ՝ ոչ արար մեղս, այլ վասն մեր կրէ զայն:

«Եւ ընդ նմա երկուս եւս այս [աստի եւ անտի եւ] ի միջի զՅիսուս» (Յհ ԺԹ.18):

Նոքա ընդ չարագործսն կամէին սպանանել, զի ինքեանք անպարտք երեւիցին, այլ տնարէնութիւն այսպէս պատշաճեցոյց, զի մարգարէութիւն կատարէր, թէ ընդ անարէնսն համարեսցի (Հմմտ Ես ԺԳ.12): Բայց թէ զի՞նչ էին աւագակքն, հրէա՞յ, թէ հեթանոս: Ասեն, թէ այն, որ հաւատաց, յառաջ հեթանոս էր, եւ յետոյ ընդ արիւնաւք էր եկեալ մտեալ, իսկ որ ձախմէն, որ ոչ հաւատաց, բուն հրէայ էր: Իսկ թէ զի՞նչ անուանէ¹ նոցա. հաւատացելոյն Դեմնոս եւ անհաւատին՝ Կեստոս: Իսկ այն, որ ապտակեաց՝ Մաղքոս, զորոյ զունկն եհատ Պետրոս, իսկ որ եթուք ի Տէրն՝ Ոչքոր, եւ այն, որ զլեղին արքոյց՝ Ռագոս, եւ որ զկողն խոցեաց՝ ԳԼունկիանոս հարիւրապետն ասեն, սա միականի էր, խոցեաց զկող կենարարին եւ զտէգն սրբեաց եւ յաչքն հասոյց եւ առժամայն լուսաւորեցաւ եւ հաւատաց: Բայց ոչ է խոցողն սա, այլ այս գործ անարգ ծառայիցն, լինի թէ այլ որ էր:

¹ Ը անուն է

Գիտելի է, զի Մատթեոս պատմել վասն Յուդայի, թե զոջացաւ եւ դարձոյց զարծաթն եւ չոգաւ խեղդեցաւ: Արդ, զոջումն այն ընդունելի¹ է:

Ասեմք, թե զոջումն երիս կերպիս իմանի. նախ՝ զոջումն է տրտմութիւն վասն մեղաց եւ վասն աստուածային բարութեանց, ըստ որում մարդ դառնայ ի չարէ եւ յաւժարանայ առ ի կրել պատիժ վասն մեղաց: Եւ այսպիսի զոջումն ոչ գոյր ի Յուդայ:

Երկրորդ. ասի զոջումն դառնութիւն եւ տրտմութիւն եղեալ վասն զարշելոյ ի մեծութենէ մեղաց, ըստ որում մարդ յուսահատի, եւ այսպիսի զոջումն գոյր ի Յուդայ կրկին պատճառաւ. առաջին՝ եղև մասնատրապէս ի խղճմտանաց կայծէ, որ ոչ ամենեւին շիջեալ էր ի Յուդայ: Երկրորդ. եղև մասնատրապէս ի ներգործութենէ բանասարկուին, զի ասէ Ոսկեբերանն, թէ՝ «Սատանայ ոչ թոյլ տայ այնոցիկ, զորս փորձէ տեսանել զչար նախքան զկատարումն չարին, ապա ուրեմն թոյլ ետ սատանայ Յուդայի, զի առ ինքն դարձցի եւ զմեծութիւն մեղացն իւրոց ծանիցէ եւ յուսահատեսցի»:

Գարձեալ լինի, թե Աստուած կամեցաւ շնորհ ինչ առնել մատնչին իւրոյ, վասն այն նմա ետ պատճառ զոջման ինչ եւ նա ինքեամբ յանյուսութիւն անկաւ: Երեք կերպիս ասի զոջումն տրտմութիւն եղեալ վասն իմանալոյ միայն զպատիժ մեղացն, այսպիսի զոջումն գոյ ի դատապարտեալսն, որպէս գրեալ է յԻմաստութեան. «Եւ զոջացին ի միտս իւրեանց. եւ առ նեղութիւն անձանցն հոգոց¹ հանիցեն» (Տես Իմս Ե.3), իսկ Յուդա ունէր զայս երկու ազգ զոջումս², սակայն անյոյս եղեալ եւ զառաջինն ոչ ունէր, վասն այնորիկ ոչ եղև ընդունելի զոջումն նորա: Իսկ Յուդաս զոջացեալ ընկեց զարծաթն, թերես ոչ սպանցեն՝ գիտելով զմեծութիւն վնասուն: Իսկ նոցա առեալ զարծաթն ոչ դարձան, բայց զնեցին զազարակն բրտի արծաթովն այն: Արդ, առ ի մեկնել խորհրդաբար գիտելի է, զի Աստուծոյ նախախնամութեամբն եղև, զի ի բրտէ լիցի զնեալ ազարակն ի գերեզման ատարաց՝ գնով³ արեանն Քրիստոսի: Բրուտ նշանակէ զԱստուած՝ Հայր ամենեցուն կերպարանող, եւ ի նմանէ զնեցաւ ի գնոջ չարչարանացն Քրիստոսի ազարակ երկնային, զի անդ ընդ Քրիստոսի մեռցին եւ թաղեսցին այնոքիկ, որ նախ ատարք էին յԱստուծոյ կտակէ, այսինքն՝ հեթանոսք եւ ամենայն մեղաւորք:

¹ B C յո լոց

² B զոջումնս

³ B լոցնով

Եւ զի զաւագակացն խաւսիլն ոչ յիշէ Յոհաննէս, տեսցուք, թէ ուստի՞ ճանաչէր բարի աւագակն զՔրիստոս: Ասեմք, թէ երեք կերպիւ ճանաչէր.

Նախ՝ ճանաչէր զնա ի հասարակաց համբաւէ, որ տարածեալ էր յամենայն ժողովուրդս Հրէաստանի, վասն սքանչելեացն Քրիստոսի եւ վարդապետութեան:

Երկրորդ. կարէր ճանաչել ի վարուցն Քրիստոսի ի համեստութենէն, որ երեւէր ի Նմա՝ անմեղութիւն, ժուժկալութիւն եւ հաստատամտութիւն:

Երրորդ. ճանաչեաց ի զարմանալի ազդմանցն եզական շնորհացն, որ զսիրտ նորա յանկարծակի փոխեաց առ ի յիմանալ, թէ նա է Աստուած եւ Տէր, վասն որոյ դարձոյց զբան իւր առ Քրիստոս՝ ասելով. «Յիշեա՛ զիս, Տէ՛ր, յորժամ գաս արքայութեամբ» (Տես Գլ ԻԳ.42):

Զկատարելութիւն սուրբ աւագակիս գիտելի է, զի յանկարծակի տուեալ եղեւ նմա հաւատ, յոյս եւ սէր. առաջին՝ յայտնի է հաւատ նորա, զի զխաչն եւ զմերձ ի մահն Տէր եւ թագաւոր կարդաց: Երկրորդ. այնու, զի ոչ հանդուրժեաց թշնամանաց ընկերին: Իսկ յոյս նորա այնու յայտնի է, զի ոչ միայն թողուլ աղաչէր, այլ յիշել ի փառս Աստուածութեան Նորա: Եւ սէր նորա այնու երեւի, զի ոչ այլ ինչ խնդրեաց, բայց թէ թագաւորութիւն Քրիստոսի:

Եւ ծանի՛ր, զի այս աւագակս երեք շնորհաւք ընկալաւ ի վեր քան զամենայն մարդիկ. նախ՝ զի նա միայն ընտրեցաւ խաչակից եւ մահակից լինել Քրիստոսի, եւ թէ ասեա՛ միւս աւագակն եւս առ Տէրն էր, ասեմք, թէ սա հաւատով մեռանէր ընդ Տէրն, եւ նա՛ անհաւատ, զոր արինակ եւ Յուդա եւս առաքեալ էր եւ մերձ Քրիստոսի, այլ կորեաւ, զի ուրացաւ եւ ոչ ինչ էր շահ մերձ լինել Քրիստոսի, սոյնպէս եւ մեզ բարոք գործով պարտ է մերձ լինել Քրիստոսի, քան պիղծ մարմնով եւ վարուք: Երկրորդ. ընկալաւ զշնորհս, զի նա միայն գտաւ ի ժամ խաչելութեան քարոզող եւ վկայ եւ դաւանող: Երրորդ. եղական շնորհ խոստումն պարգեւաց փառացն, որ ասաց. «Այսաւր ընդ իս իցես ի դրախտին» (Գլ ԻԳ.43): Աստ դրախտ ոչ այլ ինչ իմասցի, բայց միայն տեսութիւն Աստուծոյ, որ էր մերձ նմա ի նոյն արն:

«Գրեաց եւ տախտակ [մի] Պիղատոս» (Յի ԺԹ.19):

Ոմանք ասեն, թէ հրէայքն աղաչեցին գրել, եւ ոմանք ասեն, թէ՛ ոչ: Այլ սովորութիւն էր հռոմայեցոցն, որ զմահապարտն յորժամ [դատապարտ]էին¹ զվնասն, որ գործեալ էր ի վերայ գլխոյ նորա գրէին,

¹ B ãÇù

զի ամենեքեան զիտասցեն, թէ վասն այսր գործոյս է պատժեալ, բայց թէ որպէս գրեաց կամ ամբացոյց ի խաչն, ասեն, թէ ի վերայ քարտիսի գրեաց եւ տսնձով ի տախտակի ամբացոյց եւ զայն ի վերայ խաչի գլխոյն բեւեռեաց: Եւ ասեն, թէ յառաջ խաչն որպէս գաւազան երեք ստեղ ունէր եւ յորժամ զայս տախտակս ի գլխին բեւեռեցին, չորեքկուսի դարձաւ, բայց ճշմարիտն այս է, զի ի սկզբանէ քառանկիւն եղի:

Արդ, ասեն ոմանք վասն խաչին, թէ չորս ազգ փայտ էր. բունն, որ պատուանդանն էր, յորում զխաչն ի նմա ամբացուցին, այն կիպարի էր, որ է անուշահոտ, եւ որ բունն էր ուղղակի երկայն՝ նոճի էր, որ է բարձրագոյն, խտտորմակ թեք խաչին՝ արմաւենի էր, որ է քաղցրաբեր: Տախտակն, զոր Պիղատոս գրեաց, ձիթենի էր, որ է պարարտ: Եւ այս չորս ազգ փայտս ըստ խորհրդոյ մեկնեալ լինի, զի կիպարին նշանակէ զբարեգործութիւն հռչակեալ, զի անուշահոտ է, եւ դարձեալ՝ ցուցանէ, թէ սկիզբն նորա յԱստուածութենէն էր, զոր այժմ իբրեւ զմարդ խաչի: Եւ նոճին նշանակէ զբարձրագոյն մտաց տեսութիւն, որ հաստատեալ իցէ ի հաւատն, զի բարձր է: Եւ արմաւենին նշանակէ զքաղցր արդարութեան պտղաբերութիւն, զի քաղցր է, իսկ ձիթենին՝ զպարարտ ողորմութիւն: Եւ սոյնպէս խաչն ունի չորս թես, որ եւ խորհրդաբար չորս ինչ նշանակէ. վերին մասն՝ զլուխ խաչին, նշանակէր զնա արարիչ երկնի եւ երկնայնոցն եւ զբացումն արքայութեան, եւ ներքին մասն՝ երկրի եւ երկրայնոցս, եւ զաւերումն դժոխոց: Իսկ աջ թեսն ցուցանէր զսէրն Նորա ի մեզ սփռեալ եւ զպարգեւսն փառաց: Եւ ձախն՝ զյանցանաց թողութիւն եւ զպարգեւս շնորհաց, եւ կամ աջն յազնութիւն հասեալ հաւատացելոց, եւ ձախն զհարումն դիւսցն, որ ի ձախմէն են:

Իսկ¹ տախտակն ձիթենի զլուսատրութիւն իմաստից Հոգւոյն Սրբոյ առ մերս բնութիւն: Եւ էր գրեալ ի նմա չորս բան. նախ՝ զանունն, թէ Յիսուս: Երկրորդ. զգաւառ Նորա, թէ՛ Նազաւրեցի: Երրորդ. զի իշխանութեան անունն՝ թագաւոր: Չորրորդ. զոր վնաս դնէին Նմա, թէ՛ հրէից, ասէր, թագաւոր են:

«Չայն տախտակ ընթերցան բազումք ի հրէից, զի մատ էր ի քաղաք անդր տեղին, ուր խաչեցաւ Յիսուս» (Յհ ԺԹՉ):

Ընդէ՞ր արտաքոյ քաղաքին կամեցան խաչել. նախ այս է, զի զամենայն մահապարտսն անդ տանէին սպանանել, զի ի հոտոյ զարշոյթեան մի՛ զազրացին քաղաքացիքն: Ըստ իրեանց սովորութեան եւ զՏէրն մեր անդ տարան: Երկրորդ. զի ի դուրս տեղիս հա-

¹ Ե իսկ դարձեալ

մարձակ երթան մարդիկը¹ ի տեսանել զայնպիսի գործն: Երրորդ. զի չարչարանք նորա ամաթալի լիցի, եւ այնպէս առաւելասցի փառք, վասն զի յաւժարութեամբ համբերեաց: Չորրորդ. զի ի ճանապարհին էր, ամենայն, որ ելանէր եւ մտանէր ի քաղաքն եւ տեսանէր, թէ այս անուն յաղագս այսպիսի գործոյ խաչեալ է:

Դարձեալ՝ արտաքոյ քաղաքին խաչիլն Տեառն նշանակ էր զելն նորա մարմնով յաշխարհէս, եւ այս մեզ ի խրատ եւ յուսումն եղեւ, որ ամենայն ոք, որ զկնի Քրիստոսի ընթանայ, զխաչ հնազանդութեան եւ չարչարանաց յանձն առնու գնալով զհետ Քրիստոսի:

Գիտելի է, զի որ յայնժամ արտաքոյ էր քաղաքին, այժմ ի ներս է տեղին, զի զկնի աւերմանն Տիտոսի, այնպէս շինեցաւ, բայց թէ զիա՞րդ տնարիներաց յայնմ տեղոջ խաչիլ Նմա, վասն զի անդ էր թաղեալ նախահայրն Ադամ, պատշաճ էր, զի վասն նմա եկն Տէրն յաղագս որոյ մահ ի բնութիւն մուծաւ, ի վերայ նորա խաչի, զի վերստին կենդանացուցէ զնա:

Դարձեալ՝ զարինակն կատարելոյ, որ անդ Իսահակաւ խոյն կախեցաւ, բայց ոմանք ասեն զգերեզման նախահայրն յԵփրայիմ լինել, բայց ոչ է ճշմարիտ:

«Եւ էր գրեալ յունարէն, եբրայեցերէն, դաղմատերէն» (Տեա Յի ԺԹ.20):

Զիա՞րդ երիւք գրովս այսորիկ գրեաց. նախ այս է. զի յայնժամ երեք ազգս այս մեծագոյնք եւ անուանիք էին, զի եբրայեցիքն արինաւքն պերճացեալք էին, յոյնք վասն իմաստասիրացն եւ բազմազան իմաստութեամբքն² բարգաւաճեալք էին, լատինացիք վասն ընդհանրական իշխանութեան եւ բռնութեան զարացեալք էին, յաղագս այսորիկ նոցա գրովն միայն գրէ:

Երկրորդ. զի անդ կային հռոմայեցիք, զի իշխանութիւն Հրէաստանի նոքա ունէին, գրէ դաղմատերէն, զի նոքա ընթեռնուն, եւ հրէայերէն, զի նոքա հրէայք էին, եւ յունարէն, զի բազումք կային բնակեալ յերկրին Հրէաստանի յազգէն յունաց, զոր Անտիոքոս գերեաց զերկիրն կապադովկացոց եւ տարեալ անդ բնակեցոյց, զի յԱդեքսանդրէ մինչ ի Յուլիոս կայսր ի մէջ հրէից կային յոյնք, վասն որոյ երիւք գրով գրեցաւ: Եւ դարձեալ՝ ասեն ոմանք, թէ յայնժամ այնչափ գիր կայր յաշխարհս:

Երրորդ. զի ցուցանէր, թէ սորա վարդապետութիւն ընդ երիս մասունս աշխարհիս տարածելոց է, զոր Նոյ յերիս բաժանեաց

¹ C մարդիկ

² B իմաստասիրութեամբքն

զաշխարհու. յԱսիայ, Լիբիայ, յԵւրոպիայ, եւ ետ երից որդոց իւրոց. Սեմայ, Քամայ, Յաբեթայ:

«Պատասխանի ետ Պիղատոս. “Չոր ինչ գրեցին, գրեցի”» (Յհ ԺԹ.22):

Նախ զայն ասէ, թէ զոր ինչ մարգարէքն գրեցին վասն ոորա, թէ թագաւոր է հրէից, եւ զնոյն գրեցի: Իսկ երկրորդ. յորժամ նու ոչ դնես, այլ թէ՛ զոր ինչ գրեցի, գրեցի, ցուցանէ, թէ այս է ճշմարիտ, զոր եւ գրեցի: Եւ զայս ոչ թէ յինքենէ գրեաց, այլ ի Հոգւոյն տնարէնութենէ:

«Իսկ զհնուորքն իբրեւ հանին ի խաչ զՅիսուս, առին զհանդերձս նորա եւ արարին չորս մասունս» (Յհ ԺԹ.23):

Երեւի, թէ չորք էին զհնուորքն, արարին, զի իւրաքանչիւր զմինն առցեն, բայց դու մի՛ խառն ի խուռն ինչ կարծեր զայս եղեալ կամ պատահմամբ, այլ Հոգւոյն տեսչութեամբ, զի լցցի, թէ՛ «Բաժանեցին զհանդերձս իմ» (Սղ ԻԱ.9), բայց ոմանք ասացեալ են, թէ հինգ ունէր հանդերձս Տէրն, իւրաքանչիւր զմինն առին եւ՝ ի վերայ պատմուճանին վիճակ արկանէին, զի ոչ պատառեցին, որ ցուցանէ զմիութիւն բնութեան ի Քրիստոս անբաժանելի՝ աստուածայինն ընդ մարդկայինն, որ էր առանց կարանի, նշանակէ այսինքն՝ զառանց սերման ծնունդ Տեառն Յիսուսի: Իսկ որք զՔրիստոս յերկուս բաժանեն, առաւել չար են քան զիրէայսն եւ զխաչահանունսն, զի նոքա ոչ բաժանեցին զպատմուճանն:

Եւ ո՞րք էին հինգ հանդերձն Քրիստոսի. շապիկն, ասեն, եւ ընկերն, եւ մին այլ բոլոր ի վերայ շապիկն, եւ մին վերարկուն, եւ հինգերորդն՝ անկար պատմուճանն:

Եւ այս որպէ՞ս կարի լինել, զի ինքն պատուիրեաց աշակերտացն ոչ ստանալ երկու հանդերձս, ինքն զիա՞րդ ստանայր:

Ասեն, թէ յայս միտս ասաց զայս. նախ՝ զի մի երկու դաս հանդերձ ստանալ, զմէկ դասն ի յանձն զգենուլ եւ զմիսն ի տանն պահել, այլ զայն կարատելոց բաշխեալ: Եւ երկրորդ. զի ուսուցանէ ոչ երկուս-երկուս զգենուլ:

«Ասէ ցաշակերտն. “Ահա մայր քո”» (Յհ ԺԹ.27):

Աստ խնդրի, թէ զի՞նչ յայելումն եղեւ Յոհաննու վասն յանձին² առնլոյ զՄարիամ:

Ասենք, թէ յոյժ յաւելաւ հայելոյ ի կողմն Քրիստոսի, եւ Մարիամու եւ Յոհաննու, եւ նախ ի կողմանէ Քրիստոսի, զի մեծ երանութիւն է սիրիլ

¹ C ăÇù եւ

² B անձին

յԱստուծոյ, եւ սա առաւել սիրեցաւ ի Տեառնէ, այսինքն՝ զի եզականաբար կոչմամբ որդի ասացաւ ի Տեառնէ, առընչաբար ըստ համեմատութեան Մարիամու:

Երկրորդ. զի ընտրութիւն եւ սերն Աստուծոյ առ մեզ պատճառ է ամենայն բարեաց, ապա ուրեմն ընտրեցաւ ի Քրիստոսէ որդի կոչիլ Մարիամու, վասն որոյ ցուցանի, թէ արժանի եղել ի սոյն:

Երրորդ. ի կողմանէ Մարիամու երեւի, զի մայր Տեառն ոչ միայն վասն Տեառն բանին հնազանդեցաւ, այլ եւ յայնմ հետէ ունէր զինքն առ Յոհաննէս իբրեւ առ եզական որդի: Արդ, եթէ մեք աղաչելով զկոյսն արժանի լինիմք փառաց, ո՞ր չափ եւս առաւել նա:

Չորրորդ. եթէ ծանաւութիւն այլ սրբոց սրէ զմիտս աշակերտացն ի սրբութիւն եւ ի սերն աստուածային, ապա ուրեմն առաւել ընտանութիւն մար Տեառն զնա ի բարին յաւել եւ առատացոյց:

Դարձեալ հինգերորդ. ի կողմանէ Յոհաննու, զի ամենայն սրբոց սովորութիւն է զպարգեսն Աստուծոյ ճանաչել գոհութեամբ, եւ որքան մեծ լինի, այնքան յաւետ գոհանան, վասն որոյ պարտ է իմանալ, զի Յոհաննէս գիտէր յատուկ սիրեցեալ զինքն ի Քրիստոսէ եւ փոխանակ այնմ սիրոյն եւ ինքն սիրէր զՔրիստոս:

Վեցերորդ. զի շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ իջեալ ի սիրտ մարդոյն ըստ մեծութեան Հոգւոյն ածէ զնա ի կատարելութիւն: Արդ, Յոհաննու յանձնեցաւ ի տեղի Քրիստոսի, ապա ուրեմն շնորհք Հոգւոյն Սրբոյ եզականաբար յաւել զսերն ի Յոհաննու, որ առ Քրիստոս:

«Ասէ՛ ծարաւի եմ» (Յհ ԺԹ.28):

Չայս ասաց վասն չորս պատճառի. առաջին՝ զի մարմնատրապէս ծարաւի էր, զի յոյժ չարչարեալ էր զգիշերն ամենայն: Երկրորդ. զի ոչ թէ միայն զգալապէս ծարաւի էր, եւ թէ էր ծարաւի, գիտէր, զի ոչ տային ընկել, այլ վասն այն ասաց, թէ որպէս ամենայն ոք փափագէ զջուրն ի ստամոքսն մերձեցուցանել, սոյնպէս Ես ծարաւի եմ զհոգիս եւ զմարմինս մարդկան ի խորհրդական մարմինս միատրեալ: Երրորդ. ասաց, զի դառնագոյն ընկելիս արբցէ: Չորրորդ. զի կատարեսցէ զմարգարեութիւն, թէ՛ «Ետուն ի կերակուր ինձ լեղի եւ ի ծարաւ իմ արբուցին ինձ քացախ» (Սղ ԿԸ.22): Դարձեալ՝ ասաց ծարաւի եմ, այսինքն՝ փրկութեան մարդկան, որ յայտնապէս ցուցանէ զկատարեալ փափագն:

«Էարբ, ասէ. “Ամենայն ինչ կատարեալ է”» (Տես Յհ ԺԹ.30):

Կրկին ունի իմացումն. առաջին՝ քացախին անուամբ զբոլորն ցուցանէ, որպէս եւ բաժակ զչարչարանքն, երկրորդ. զի այն վերջին չարչարանք նորա էր, եւ թէպէտ յետոյ մահն այլ քացախին ըմպելն նշանակէր, թէ այլ ոչ է զգալապէս կալ ի յերկրի: Դարձեալ ասէ՝ ամենայն մարգարէութիւն, որ վասն Իմ՝ կատարեալ է: Դարձեալ զայս ցուցանէ Տէրն՝ ասելով. «Ամենայն ինչ կատարեալ է», այսինքն՝ կատարեցաւ փրկութիւն մարդկան:

«Եւ խոնարհեցուցեալ զգլուխն՝ աւանդեաց զհոգին» (Տես Յի ԺԹ.30):

Վասն երեք պատճառի խոնարհեցոյց զգլուխն. առաջին՝ նշան խոնարհութեան առաջի Հար զհոգին իւր նորա յանձնելով: Երկրորդ. խոնարհեցոյց ի նշան գթութեան մաւրն եւ ամենայն մարդկային սեռի: Երրորդ. առ ի վճարել զպարտիս բոլոր բնութեանս: Դարձեալ՝ «Հայր ի ձեռս քո յանձնեմ [զհոգի իմ]» (Տես Դկ ԻԳ.46), այսինքն՝ զհոգիս մարդկան յանձնեաց ի Հայր եւ զճանապարհն փոխեաց, որ ի դժոխս, եւ դարձոյց եւ ելս արար առ Հայր: Աստ գիտելի է, զի բազմադիմի ցաւս կրէր Քրիստոս ի խաչին, զի առաջին՝ ցաւեցաւ վասն յոյժ ապերախտութեան եւ բազմութեան մեղաց մարդկան: Երկրորդ. ցաւեր նմա վասն իւրոցն, այսինքն՝ մաւրն եւ աշակերտացն: Երրորդ. ցաւեր նմա վասն սակաւութեան սրբոցն եւ խաչակցացն եւ պատերազմողացն, որպէս աւազակն, որ յանդիմանեաց զմիւսն, վասն որոյ ողորմեցաւ Քրիստոս նմա: Չորրորդ. ցաւեր Քրիստոս վասն թողեալ գոլոյ մարդկայինս բնութեան: Հինգերորդ. ցաւեր վասն դառնագոյն ըմպելոյն, զի յոյժ փափագէր փրկութեան մերոյ, զոր մեք զներհակն մատուցանեմք: Վեցերորդ. ցաւ էր Նմա վասն յոյժ դժուարութեան տանջանացն, մինչեւ ի վախճան, վասն որոյ ասաց. «Ամենայն ինչ կատարեալ է», այսինքն՝ ամենայն ազգ տանջանք եւ դառնութիւնք կրից յիս հասեալ է: Եւթներորդ. ցաւ էր նմա վասն անջատման հոգւոյն, վասն որոյ Հարն յանձին արար:

Արդ, առ ի դիւրագոյն իմանալ զչարչարանսն Քրիստոսի գիտելի է, զի ի տասն տեղիս յոյժ անարգեցաւ Տէրն. մին անարգեցաւ ի պարտէզն, եւ իբրեւ աւազակ ըմբռնեցաւ եւ կապեցաւ: Երկրորդ. ածաւ ի տունն Աննայի եւ անդ դատապարտեցաւ եւ ապտակեցաւ, եւ ի Պետրոսէ երեք անգամ ուրացեալ եղէ: Երրորդ. կապեալ ածաւ ի տուն Կայիափայ եւ թուք ընկալաւ: Չորրորդ. կապեալ ածաւ յապարանս Պիղատոսի եւ մատնեցաւ նմա որպէս զչարագործ: Հինգերորդ. ածաւ առ Հերովդէս, անարգեցաւ եւ սպիտակ հանդերձ ի նախատինս

զգեցաւ: Վեցերորդ. վերստին ածաւ առ Պիղատոս եւ անդ ի խաչ խնդրեցին հանել: Եւթներորդ. ածաւ ի տեղի կառափելոյ եւ անդ խաչեցաւ: Ութներորդ. ի խաչին անարգէին. «Վա՛հ, որ քակէիր գտածարն» (Մտ ԻԷ.40): Իններորդ. զի տիգաւ խոցէին: Տասներորդ. զի ոչ տային թաղել, մինչ խնդրեաց Յովսէփ:

Իսկ խաչիւն Քրիստոսի ի մէջ աւազակացն նշանակէ զկրկին կերպ ապաշխարողաց, որոց մարմինք ի խաչ ապաշխարութեան հանեալք են, եւ մին ընդ աջմէ կացուցեալ, այն է որ առնէ դիտաւորութեամբ աստուածային փառացն, եւ միւսն յահեկէ կացուցեալ, այն է որ առնէ զայն յողագս փափագանաց մարդկային գովութեան: Եւ այն, զի նախ Քրիստոս զխաչն տարաւ եւ ապա միւսն բռնադատեալ տարաւ զկնի Նորա, նշանակէ, զի վայելուչ էր Քրիստոսի յառաջ ընթանալ իբր զգլուխ եւ մէք զկնի նորա իբրեւ աստուածային դատաստան, այսինքն՝ երկիւղի բռնադատեալք ի սկիզբն եւ զկնի սիրով շարժեալ մտցուք առ խաչն: Իսկ բռնադատութիւն Սիմոնի նշանակէ զամենեւին ակամայսն, այսինքն՝ զայնոսիկ, որ միայն ապաշխարէ վասն երկիւղի պատժոյ:

Իսկ բաժանումն հանդերձիցն Քրիստոսի ի չորից զինուորացն եւ պատմունճանին ոչ բաժանելոյ նշանակէ զհանդերձեալսն յեկեղեցոյ, որ լինելոց էին ի չորս կողմ աշխարհիս ի զինուորաց, այսինքն՝ ի գիտնոց, որ ըստ աշխարհիս, սակայն մի է աղանի, յոր միշտ մնայ հոգի սիրով, եւ մի հաւտ, որ ոչ կարէ բաժանիլ:

Իսկ խաւարումն արեգական նշանակէ զկուրութիւն հրէիցն եւ զամենայն կուրութիւնս մարմնասիրաց ի մէջ եկեղեցոյ: Եւ դարձեալ՝ զմահն Քրիստոսի նշանակէ նոյն խաւարումն, որով յափտենական արեգակն կամեցաւ ի մարմին իւր թաքչիլ, զի զմեզ լուսաւորեսցէ:

«Տեսին, զի այն, ինչ մեռեալ էր, ոչ խորտակեցին» (Յհ ԺԹ.33):

Աստ խնդրի, թէ ընդէ՞ր ասէ թէ իբրեւ եկն առ Յիսուս, զի Յիսուս կացուցեալ էր ի մէջ երկուց աւազակացն, պարտ էր սկսանել ի մի աւազակէն եւ ըստ կարգի գալ առ Յիսուս, որ ի միջին կայր եւ ապա երթալ առ միւս աւազակն: Առ որս ասեմք, թէ երկուս էին, որ խորտակէին զբարձսն, զի մին խորտակեաց զբարձ մի աւազակին, եւ մինն՝ զմիւսն ի միւս կողմանէն: Եւ սոյնպէս երկոքինն աստի եւ անտի եկին առ Յիսուս, որ էր ընդ մէջ, եւ այն ինչ մեռեալ էր, եւ ոչ խորտակեցին:

Գիտելի է, զի վասն չորս պատճառի Քրիստոս կանխագոյն մեռաւ յառաջ քան զայլսն, որ ի խաչին կային. առաջին՝ զի մարմին նորա ի

բազում աշխատանաց եւ տքնութենէ վաստակեալ էր, եւ վասն յոյժ չարչարանացն: Երկրորդ. վասն փափկութեան շինուածոյ իւրոյ մարմնոյն¹: Երրորդ. վասն բազմադիմի ցաւոցն եւ տրտմական կրիցն, զոր ունէր վասն մեր: Չորրորդ. զի մի փշրեսցեն զոսկր նորա ըստ մարգարէին (Հմմտ Ձք ԺԲ.10, Յի ԺԹ.37):

Բայց գիտելի է, զի աստ կրկին սքանչելիք եղեւ. առաջին՝ զի արիւն ել ի մեռեալ մարմնոյն, եւ այս անհնար է, զի յորժամ մեռանի մարդ, արիւն նորա պակնու եւ պաղի: Երկրորդ. զի ել պարզ ջուր այնքան քանակութեամբ, մինչ զի տեսեալ եղեւ, որ եւ զանագան էր յարեմէն:

Աստ մոլորեալ յոյնք եւ լատինք ջուր դնեն ի Պատարագն՝ ընդդէմ եւ հակառակ Քրիստոսի, զոր ցուցից բազում յեղանակաւ. նախ՝ զի Տէրն ասաց յաւանդելն այսմ խորհրդոյ, թէ՝ «Չայս արարէք առ իմոյ յիշատակի» (Դկ ԻԲ.19), եւ ոչ զայն, որ ի խաչին, վասն որոյ պատժոց են արժանի:

Երկրորդ. զի յաւանդելն² ոչ խառնեաց ջուր, զի թէպէտ Երուսաղէմի երկիրն այնպէս ըմպեն, բայց ոչ թէ ջուր խառնեն եւ ապա ծախեն, այլ մերձ գինոյն եղեալ է ջուրն³, զի թէ ոք կամեսցի, խառնեսցէ, ուստի յայտ է, թէ Տէրն անխառն գինի էառ, եւ թէ էր խառնեալ, ուրեմն ասէր աւետարանիչս, ուստի յայտ է, թէ ոչ է ի խորհրդոյս այսմիկ:

Երրորդ. յայտ է ի ձեռէ բանին, քանզի ասէ. «Այս է արիւն իմ» (Հմմտ Մտ ԻԶ.27): Իսկ արդ, գիտէր Տէրն, զի ի խաչին յինքենէ ջուր եւս ելանէր, եւ թէ պատշաճ էր խառնել ջուր, որպէս պատուիրեաց վասն արեանն, պատուիրեալ էր եւ վասն ջրին, ապա ուրեմն ոչ պատուիրեաց, պատժապարտք են, որք խառնեն:

Չորրորդ. զի ի կողիցն թէպէտ ջուր եւ արիւն ել, ոչ նշանակէ զայս խորհուրդ, այլ վասն այն ել, այսինքն՝ ցուցանելոյ զմիշտ կենդանին եւ զմեռեալն, որով յայտ է, թէ ոչ է ի խորհրդոյս այսմիկ:

Հինգերորդ. զի թէ ի Պատարագն ջուր պարտ է խառնել, ապա եւ ի մկրտութիւն պարտ է գինի խառնել, զի երկոքին սոքա ելին ի կողէն: Արդ, եթէ ոք գինի խառնէ ի⁴ ջուր մկրտութեան, ոչ է մկրտութիւն, նոյնպէս եւ թէ ոք յանդգնի ջուր խառնել ի Պատարագն, ոչ է Պատարագ, զի ոչ ասաց ջուր խառնել:

¹ B մարմնոյն իւրոյ

² B C ի յաւանդելն

³ B ջուր

⁴ C օճն ի

Վեցերորդ. զի յայտնեաց Տէրն՝ ասելով. «Ոչ արբից յայսմհետէ ի բերոյ որթոյ» (Դկ ԻԲ.18), ուստի յայտ է, զոր ասաց առնել ոչ էր խառնեալ ի ջրոյ, զի որթ գինի բերէ եւ ոչ ջուր:

Եւթներորդ. զի իր ինչ ասի պատարագել հարկաւոր ասի ըստ կրկին եղանակի. մի ի կողմանէ խորհրդոյն, այսինքն՝ զի զՆա թողլով ոչ լինի Պատարագ, եւ այսմ կերպի հաց ցորենի եւ գինի անապակ հարկաւոր է ի խորհուրդ Պատարագին, եւ ըստ այսմ կերպի հարկաւոր է էութիւն բանին առ ի խորհուրդ Պատարագին, զի մի՛ ի սոցանէ թողլով ոչ լինի պատարագ, զի գոլովն գոյացուցանեն եւ բառնալովն ապականեն, իսկ ջուր ոչ է յայսմ հարկաւորացս¹, զի ոչ գոլովն գոյացուցանէ եւ ոչ բառնալովն ապականէ, զի ոչ պատուիրեցաւ ի Տեառնէ, ապա ուրեմն ոչ է ի խորհրդոյս յայսմիկ:

Ութներորդ. զի եւս հարկաւոր ասի ոչ ի կողմանէ խորհրդոյն, այլ քահանային, որպէս սրբութիւն քահանային եւ բաղարջ հացն եւ եկեղեցին, իսկ ջուրն եւ ոչ յայսմ հարկաւորացէ, զի բաղարջն, եկեղեցին եւ սրբութիւն քահանային հարկ է լինել, եւ ջուր՝ ոչ, զի ոչ աւանդեցաւ յերիս սուրբ ժողովն: Արդ, եթէ քահանայ առանց սրբութեան Պատարագէ, մահու չափ մեղանչէ, զի ոչ հետեւեաց Քրիստոսի², զի դատաստան անձին իրում ուտէ, ըստ առաքելոյ. «Բայց Պատարագն Քրիստոս է ճշմարտապէս» (Հմմտ Եբ Է.27), եւ ոչ անարգէ Քրիստոս գժողովուրդն վասն պղծութեան քահանային, սոյնպէս եթէ ոք համարձակեալ ջուր դնէ ի Պատարագն, ընդ անիծեալք է եւ մահու չափ մեղանչէ³:

Իններորդ. զի թէ ասեն բաժակ անուոն անաւթոյ է եւ ոչ գինոյ, վասն այսր գիտելի է, զի թէ անաւթոյն էր անուն, ապա ուրեմն ոչ գիտեմք զինչ կայր յանաւթն յայն՝ կաթն, թէ՛ մեղր, թէ՛ ջուր, զի յետ բաժակին ոչ այլ ինչ անուանեաց՝ գինի կամ ջուր, իսկ զանաւթն դատարկ զիս՞րդ ընպել տայր մեզ, ապա ուրեմն յայտ է, զի բաժակն աստ վասն գինոյն ասաց, որ էր անապական, որպէս անդ բաժակ զչարչարանքն կոչեաց, ուր ասէ. «Չբաժակն, զոր ետ ինձ Հայր, ո՞չ ընպիցեմ [զնա]» (Յհ ԺԸ.11), ապա ուրեմն յայտ է, թէ ոչ է ի խորհրդոյս յայսմիկ:

¹ C ãÇù եւ այսմ կերպի հաց ... յայսմ հարկաւորաց

² B ãÇù զի ոչ հետեւեաց Քրիստոսի

³ B մեղանչէ, զի ոչ հետեւեաց Քրիստոսի

Տասներորդ. զի ի խաչին արին եւ ջուր ել յատուկ քանակաւ, որպէսզի ամենայն որ ճանաչէր զջուրն եւ զարինն, որով ցուցանի, թէ ջուրն վասն այլ իրաց է, այսինքն՝ վասն մկրտութեան, իսկ արինն՝ վասն Պատարագին, իսկ թէ պարտ էր խառնել, ընդէ՞ր խառնեալ ոչ երեւեցաւ, իսկ զի ի մի կողիցն ել երկոքինն, ցուցանէ յեկեղեցի լինել երկուսն՝ մկրտութիւն եւ Պատարագն, իսկ աստ ի խորհուրդ Պատարագին եթէ ջուր խառնես, ապականի ջուրն ընդ գինի եւ շփոթի՝ ոչ ջուր է եւ ոչ գինի: Եւ ըստ այսմ յայտնի խորհուրդ քո, որ ունիս ամ քրիստոս, զի զՆա ոչ Աստուած ասես եւ ոչ մարդ, այլ շփոթեալ եւ կորեալ երկոքին, որպէս Եւտիքէս, ապա ուրեմն յայսց ամենայնէ յայտ է, թէ ջուրն ոչ է ի խորհուրդս այսմիկ, զի զՆեստորին խորհին նոքա, թէպէտ չյայտնեն:

«Յետ այտրիկ աղաչեաց զՊիղատոս եւ հրամայեաց» (Տես Յի ԺԹ.38):

Չայս արարին վասն կրկին պատճառի, որոց առաջինն է վասն մեծութեան խնդրողին: Երկրորդ է վասն անմեղութեան խնդրելոյն, զոր եւ նա եւս ծանեաւ:

«Եւ պատեցին կտաւով» (Յի ԺԹ.40):

Այսինքն՝ վշով, որ ի կտաւատէ լինի, զորոյ արինակն շուսփայն ունի, որ ի վերայ սկոյն:

«Եղ զնա ի գերեզման նոր» (Հմմտ Յի ԺԹ.41-42):

Աստուածային նախախնամութիւն այնպէս պատշաճեաց, զի քրիստոս ի նոր գերեզմանի թաղեցի:

Եւ այս վասն երեք պատճառի.

Նախ՝ զի այս գերեզմանս վաղ, ուրեմն, փորեալ եղէ ի Սոմնասայ եւ ինքն ոչ թաղեցաւ անդ, զի վասն քրիստոսի պահեցաւ:

Երկրորդ. զի սա արինակ էր արզանդի կուսին, նոյնպէս ոչ որ նախքան զքրիստոս ի գերեզման անդր թաղեցաւ եւ ոչ զկնի Նորա:

Երրորդ. ստուգութեան յարութեան քրիստոսի, զի մի որ ասիցէ, թէ ոչ քրիստոս յարեաւ, այլ միւս ոմն, զոր անդ թաղեալ կայր:

Գլուխ Ի

«Եւ ի միաշաբաթոցն Մարիամ Մագդաղենացի»(Յհ Ի.1):

Գիտելի է, զի ի սուրբ Աւետարանն պատմին տասն երեսմունք Քրիստոսի զկնի յարութեան:

Հինգն եղեն ի նոյն արն յարութեան. մին եղև Մագդաղենացոյն, որ երեսցաւ ի պարտիզին որպէս պարտիզպան, եւ զայս պատմէ Յոհաննէս եւ Մարկոս(Հմմտ Յհ Ի.11-16, Մր ԺՁ.9-10):

Երկրորդ. երեսցաւ Մագդաղենացոյն եւ այլ կանանցն, յորժամ դարձան ի գերեզմանէն ի մէջ ճանապարհին, եւ զայս պատմէ Մատթէոս (Հմմտ Մտ ԻԸ,9-10):

Երրորդ. եղև Պետրոսի, զոր պատմէ Ղուկաս (Հմմտ Ղկ ԻԴ.12,34), զի ասէ Ոսկեբերանն, թէ ի մէջ արանց նախ երեսցաւ Պետրոսի վասն երից պատճառաց. առաջին՝ վասն ծերութեան, երկրորդ՝ զի մի յուսահատեսցի վասն ուրախութեան, երրորդ. առ ի յայտնել զողորմութիւն առ մեղաւորս:

Չորրորդ. երեսունն եղև, բայց աշակերտացն, որ երթային յԵմաուս, եւ զայս Ղուկաս պատմէ (Հմմտ Ղկ ԻԴ.13-35):

Հինգերորդ. եղև ի նոյն ատուր երեկոյին, որ դրաքն փակելովք երեսցաւ առաքելոցն բաց ի Թումայէ (Հմմտ Յհ Ի.19-23):

Վեցերորդ. երեսունն զկնի ութարեիցն, եւ յայնժամ Թովմաս ետես զնա ընդ այլ առաքեալսն (Հմմտ Յհ Ի.24-29):

Եւթներորդ. եղև ի ծովակին Տիբերեայ, զոր ճառէ Յոհաննէս (Հմմտ Յհ ԻԱ.1-14):

Ութներորդ. եղև ի լեառն Գալիլեայ, զոր պատմէ Մատթէոս (Հմմտ Մտ ԻԸ.16-20):

Իններորդ. եղև մետասանիցն բազմելոց, զոր պատմէ Ղուկաս¹ (Հմմտ Ղկ ԻԴ.36-49):

Տասներորդ. եղև ի նոյն արն ընդ իններորդին երեսմանն մինչ համբառնայր յերկինս, զորմէ կատարեալ պատմէ Ղուկաս, եւ ի Գործքն (Հմմտ ԳԺ Ա.6-11):

Իսկ այլ երեսմունք պատմէ Պաւղոս՝ երիս, որ լինի երեքտասան, քանզի ասէ. «Երեսցաւ աւելի քան զեթանասանից եղբարցն², - եւ զկնի

¹ Ը Մարկոս

² Աստվածաշնչում՝ եւս քան զհինգ հարիւր եղբարց միանամայն

ասէ, - երեւեցաւ Յակովբայ եւ հուսկ յետոյ երեւեցաւ եւ ինձ» (Հմմտ Ա.Կր ԺԵ.5-8), որպէսզի ցուցէ այնու, թէ յետ յարութեան Քրիստոսի յերեքտասան ամին եղեւ առաքեալ հեթանոսաց: Իսկ հրեշտակն ոչ եբարձ զվեմն իբր թէ ճանապարհ արասցէ յարութեան, այլ եբարձ եւ ատենաց կանանցն, թէ ահա տեղին տեսէք, զի ոչ է աստ, այլ յարեալ (Հմմտ Մտ ԻԸ.6):

Իսկ զի ի ձեռն հրեշտակաց զարհուրեցոյց զնոսա Աստուած՝ վասն երիս պատճառի. առաջին՝ զի նոքա այնու իմասցին, թէ գործ Աստուծոյ էր, երկրորդ՝ զի այնու բռնադատեսցին փութանակի եւ ստուգապէս պատմել այլոց, երրորդ՝ զի կարիցեն աշակերտքն ազատ եւ համարձակ ի գերեզմանն Քրիստոսի մատչել:

«Չի չեւ եւս գիտէին զԳիրս» (Յհ Ի.9):

Այսինքն՝ գոր Ովսէէ մարգարեացաւ վեցերորդ գլուխն. «Կեցուցէ զմեզ յետ երկուց ատուրց եւ յատուրն երրորդի յարուցէ զմեզ» (Հմմտ Ով Զ.3):

Գիտելի է՝ զեկեղեցի հեթանոսաց ըստ այլաբանութեան նշանակէ Պետրոս, եւ զժողովուրդն հրէից՝ Յոհաննէս, եւ այս երկոքին ժողովուրդս նախքան զժամանակս Աբրահամու ի միասին ընթանային, այսինքն՝ ի մի Աստուած հաւատով, բայց յԱբրահամէ մինչեւ ի Քրիստոս ժողովուրդն հրէից յառաջեաց քան զհեթանոսաց, սակայն ոչ եմուտ ի ներս, եւ յորժամ կատարումն հրթանոսաց մտցէ, ապա ամենայն Իսրայէլ կեցցէ, իսկ Յոհաննէս միայն զկատարումն ետես, նշանակ է զհրէայսն, որ միայն զիբք արիւնակին մնացին առ նոսա, ոչ պարզեալ եւ մեկնեալ, այլ ծալեալ: Իսկ զի պատմեաց առաքելոցն, նշանակէ զնախկին լուսատրութիւն ինչ, որով նսեմաբար իմացան զԳիրս:

Իսկ հրեշտակք, զի երեւեցան Մարիամու, վասն առաւել մխիթարութեան եւ առաւել հաստատութեան մտաց նորա, իսկ զի սպիտակ հանդերձի, առ ի նշանակել զպայծառութիւն Քրիստոսի յարութեան եւ փառաց, այլ վասն այն երեւեցան մեզ հանդերձի սպիտակ, զի եւ մէք պայծառասցուք տանիս, իսկ զի նստեալք երեւեցան, առ ի նշանակել զյախտենական հանգիստն, բայց ի փառսն Քրիստոսի: Իսկ Մարիամ պարտիզպան գոլ կարծեաց զնա՝ առաջին. զի անարգ երեւեր հանդերձի, երկրորդ. զի գիտէր, զի զինուորքն ի գերեզմանէն փախուցեալ էին, վասն այն զնա եհարց, թէ ո՞ր տարան թաքուցին: Իսկ Քրիստոս ատար կերպարանաւք երեւեր, առ ի ցուցանել, զի ի պարտեզ

Սուրբ Գրոց եւ եկեղեցոյ եւ իւրաքանչիւր Սուրբ Հոգոյ կայ եւ երեւի Քրիստոս իբրեւ զճշմարիտ պարտիզպան:

«Մի՛ մերձենար յիս» (Յհ Ի.17):

Նախ սոյնպէս, այսինքն՝ մի՛ յանդգնիր հպիլ առ իս, զի անարժան ես, իբրու ասել, թէ ոչ հաւատաս զիս Աստուած: Երկրորդ՝ սոյնպէս մի՛ մերձենար, այսինքն՝ մի՛ հաւատալ զիս սոսկ մարդ, զի որպէս սոսկ մարդոյ յարեմաս առ իս, զի ըստ քո սրտիդ ոչ եւս ելեալ եմ առ Հայր իմ: Իսկ զի կանանցն իողաբերից երեւեցաւ ի ճանապարհին, եւ նոքա համբուրեցին, այս է, զի թոյլ ետ ըմբռնել զնա առ ի ցուցանել զճշմարիտ յարութիւն:

«Այլ ե՛րբ դու առ եղբարսն իմ» (Յհ Ի.17):

Չառաքեալսն իւր եղբայր կոչել վասն չորս պատճառի՝ առաջին. վասն նմանակից գոլոյն մարդկային բնութեան, երկրորդ՝ վասն եզական սիրոյն, որ առ նոսա, երրորդ. վասն համաձայնութեան առ սաղմոսն, զոր ասէ. «Պատմեցից զանուն քո եղբարց իմոց» (Սղմ. ԻԱ 23), չորրորդ. վասն զհնազանդութիւն իւր երեւեցուցանել եւ մեզ ուսուցանել զնուաստքն քան զմեզ եղբարս կոչել եւ ոչ վեհ երեւիլ:

«Ելանեմ ես առ Հայր իմ» (Յհ Ի.17):

Այսինքն՝ Հայր իմ է բնութեամբ եւ ձեռք՝ շնորհաւք, իսկ Աստուած իմ՝ շնորհաւք, վասն միութեանս ի մարմնի, իսկ ձեռք՝ Աստուած բնութեամբ:

Աստ խնդրի, թէ ընդէ՞ր ոչ յայսմ աւետարանչէ եւ ոչ յայլոցն ճառեցաւ երեւումն Քրիստոսի Աստուածածնին, առ որս ասեմք, թէ վասն երից պատճառի ոչ վայել էր ճառել՝ առաջին. զի կոյսն աներկբայ էր վասն յարութեան Քրիստոսի, վասն որոյ լռութեամբ զրոց յայտնի անտարակուսութիւն Աստուածածնին, երկրորդ. վասն մայրական գթոյն ոչ վայել էր, իբր առաջի մարմնասիրաց ածել ի վկայութիւն, երրորդ. զի երեւումն Քրիստոսի առ մայրն իւր պարտ էր, զի լինէր ի վեր քան զմարդկային հանճար, եւ անպատմելիք եւ անճառելիք, վասն որոյ ոչ կարացին ճառել:

Իսկ թէ վասն է՞ր Տէրն ի յարութեան նախ կանանցն երեւեցաւ եւ ապա արանց, եւ այս վասն տասն պատճառի.

Նախ՝ զի նորոգումն մեր պատասխանի տացէ անկմանն մեր, զի որպէս ի ձեռն Եւայի պատմեցաւ փորձ բանասարկուին եւ խոց մահ զբնութիւնս, սոյնպէս եւ նորոգութիւն յարութեան մեր ի ձեռն կանանց պատմեցի արանց՝ առ ի վերստին նորոգել զբնութիւնս:

Երկրորդ. առ ի յայտնել զգանազանութիւն սիրոյ առ շնորհս Աստուծոյ, այսինքն՝ զի ոչ անարգէ Աստուած զկատարեալ սէր, եթէ առ այր եւ եթէ առ կին:

Երրորդ. զի կանանց բնութիւն տկար է, վասն որոյ նախ՝ զտկարսն հաստատեաց եւ ապա զկատարեալսն:

Չորրորդ. զի կանայք յոյժ փոյթ ունին զբանն համբաւել:

Հինգերորդ. առ ի ցուցանել խորհուրդ իմն, զոր յառաջագոյն ասացաք, այսինքն՝ ի ձեռն ներքին¹ բանաւորութեան մեր բանաւորութիւն վերին մերձենայ առ Քրիստոս:

Վեցերորդ. զի առաջին անէծք կնոջն տուաւ, ըստ այնմ. «Տրտմութեամբ ծնցիս որդիս» (Ծն Գ.16) եւ այլն:

Եփներորդ. զի ցուցէ, թէ եւ ի կանանց բազումք յառաջեցեն յարքայութիւն Աստուծոյ:

Ութներորդ. զի ցուցէ զգործն Աստուծոյ, որ հանապազ ի ձեռն տկարաց զմեծամեծս ներգործէ:

Իններորդ. զի նոքա առաւել սիրէին զՔրիստոս, քան զառաքեալսն, վասն որոյ եւ յոյժ լային:

Տասներորդ. վասն կուսին, զի տրտմեալ էր յոյժ, վասն որոյ նոցա ետ աւետիս, զի փութով պատմեցեն:

Չատկի կիրակէն

«Եւ էր երեկոյ ի միաշաբաթոցն, եւ դրաք...» (Յի Ի.19):

Վասն կրկին պատճառի երեկոյին երեւեցաւ նոցա. առաջին՝ զի զիշերի առաւել երկնչին մարդիկ, երկրորդ՝ զի ի տուէ ցրուեալք էին եւ յաիէն հրէից ոչ կարէին ժողովել ի միասին, երրորդ՝ զի ցուցէ, եթէ յերեկոյի մահուն ձեր ապա կարէք զԱստուած տեսանել, իսկ զի փակեալ դրամբք, զի ցուցէ, թէ նոյնպէս ծնայ ի կուսէն:

Իսկ եկաց ի մէջ վասն կրկին պատճառի. առաջին՝ զի այնու ցուցէ զինքն գոլ միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան, երկրորդ՝ զի առաւել յայտնեցի եւ վասն սմին եկաց եւ ոչ նստաւ:

Իսկ զի ողջոյն ետ վասն հինգ պատճառի. առաջին՝ զի այնու ուսուցէ, թէ նա է, որ պատրաստեաց նոցա ուսանել. «Ողջոյն տանս այսմիկ» (Մտ Ժ.12): Երկրորդ՝ զի կատարեցէ զբանն, զոր խոստացաւ

¹ C āçù

յառաջ քան գյարութիւն, թէ՛ «Ձխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ» (Յհ ԺԴ.27): Երրորդ. ցուցանէ այնու, թէ կեանք փառաց է կերպ կատարեալ խաղաղութեան: Չորրորդ. յայտնէ այնու, զի յարութիւն նորա ողջունաբեր էր, եւ աւետիս խաղաղութեան մատուցանեն աշխարհի, որպէս աղանձին տապանակին: Հինգերորդ. զի զիւր ընտանի սիրելութիւն յայտնեցէ եւ կատարելագոյն մխիթարեացէ:

Իսկ Տէր մեր պահեաց զսպի խոցուածոյն ի մարմին իւր վասն հինգ պատճառի. առաջին՝ զի այնու ցուցցէ, թէ նոյն մարմինն է, որ խաչեցաւ եւ որ յարեաւ: Երկրորդ. առ ի յախտենական նշան ընդդէմ թշնամեաց իւրոց, որով զնոսա ամաչեցուցէ եւ տրտմեցուցէ: Երրորդ. առ ի նշան յաղթողական զարութեան եւ անպատմելի սիրոյ նորա, վասն որոյ խաչեցաւ վասն մեր: Չորրորդ. զի միշտ վայելեցուք ի խոցուածս նորա, որ վասն մեր, եւ դարձցուք ի մեղաց: Հինգերորդ. զի ցուցցէ, թէ միշտ ազատեմ զձեզ ի մեղաց, որպէս ի խաչելութեանս:

Դարձեալ ասէ.

«Ողջոյն ընդ ձեզ» (Յհ Ի.20):

Վասն տասն պատճառի կրկնեաց զխաղաղութիւն. նախ՝ զի ի նոսա գոյր տրտմութիւն կրկին՝ մի վասն մահուն Տեառն եւ մի վասն ահին հրէից, վասն որոյ կրկին ասաց: Երկրորդ. զի կրկին է խաղաղութիւն՝ մի առ Աստուած եւ միւս՝ առ ընկեր, զոր ետ կրկնելովն: Երրորդ. զի զնոսա առ երկու ազգս առաքէր ի քարոզութիւն՝ ի հրէայս եւ ի հեթանոսս, վասն որոյ կրկնելովն ետ նոցա իշխանութիւն՝ դարձուցանել զազգսն առ ինքն: Չորրորդ. զի յետ մկրտութեան կրկին մեղք կորուսանեն զմարդիկ, այսինքն՝ խորհրդոց եւ գործոց, զոր եւ կրկնելովն երարձ ի նոցանէ: Հինգերորդ. զի կրկին իր պիտոյ էր նոցա՝ իշխանութիւն եւ սրբութիւն, զորս ետ կրկնելովն: Վեցերորդ. զի կրկին է մարդս՝ հոգի եւ մարմին, եւ ի մէջ նոցա արժան էր խաղաղութիւն տալ յերկուց կողմանէն: Եփներորդ. զի կրկին էին մարդիկք, յորս առաքէր զնոսա, այսինքն՝ սիրելիք եւ թշնամիք, վասն որոյ կրկնելով արար առ նոսա խաղաղութիւն յամենայն կողմանէ: Ութներորդ. զի կրկին են անձնաւորութիւնքն բաց ի Բանէն, այսինքն՝ Հայր եւ Հոգին, յորոց ետ զխաղաղութիւն՝ իբր ցուցանելով, թէ նոքա ընդ իս են: Իններորդ. զի կրկին են թշնամիք, այսինքն՝ յաջ եւ յահեակ, վասն որոյ կրկնելովն ետ նոցա ամրանալ ընդդէմ երկոցունցն: Տասներորդ. զի կրկին իր պիտոյ էր նոցա՝ հաւատք

եւ գործք բարիք, վասն որոյ խաղաղութիւն¹ տալովն պարգեւեաց նոցա, վասն որոյ եւ այլ ոչ կարացին մահու չափ մեղանչել:

«Փշեաց ի նոսա եւ ասէ. “Առէք Հոգի Սուրբ”» (Յհ Ի.22):

Արդ, գիտելի է, զի Հոգին Սուրբ երեք անգամ տուեալ եղեւ նոցա եւ երեք կերպարանաւք, այսինքն՝ ի մկրտութիւն ի տեսակ աղաւնոյ, եւ ի Ջատկին ի տեսակ փշման եւ ի Պենտէկոստէին ի տեսակ հրոյ:

Եւ նախ գալուստ Հոգւոյն Սրբոյ, որ ի մկրտութիւն եղեւ առ ի ծննդական ելումն շնորհաց եւ աղաւնին պարզմտութեամբ, զի աղաւնին է բազմածին ձագուց, որ նմանի նմա գեղեցկութեամբ: Երկրորդ. բաշխումն Հոգւոյն Սրբոյ եղեւ առ ի յընդոստուցանել զհեղզսն, եւ վասն այն վայելչաբար եղեւ յաւոր յարութեան, եւ եւս եղեւ առ ի շնչել ի վերայ աշխարհի՝ մերժելով այնու զվնասակար գոլորշիս: Երրորդ. եղեւ առ ի բորբոքել եւ այլակերպել եւ առ ի ձուլել եւ մարսեցնել եւ հրացուցանել զամենեսեան եւ մաքրել եւ իբրեւ զհուր զաւրաւոր առնել:

«Եւ յետ ութ ատուր դարձեալ էին» (Յհ Ի.26):

Աստ խնդրի, թէ վասն է՞ր Տէր մեր յառաջին արն զմի յաշակերտացն ի բացեայ եթող եւ տարակուսեալ, եւ յետ ութն ատուր այլ աշակերտսն ետես:

Եւ այս վասն բազում պատճառի. նախ՝ առ ի անկարծիք յայտնութիւն յարութեան Քրիստոսի, զի թէ ամենայն առաքեալքն առանց նախաքննութեան հաւատացեալք էին, կարէին ոմանք ասել, թէ առաքեալքն իբրեւ անմիտ խաբեալք եղեն եւ վասն այն անհաւատալի իր հաւատացին փութով, եւ վասն այսմ թոյլ ետ, զի մի վաղվաղակի հաւատացեն: Երկրորդ. զի յորժամ թերահաւատեցաւ Թումաս, եթէ Քրիստոս առժամայն երեւեալ նմա յայտներ զինքն, իբրեւ սնափառութիւն իմն կարծիս տայր, որ ոչ վայել էր Աստուծոյ: Երրորդ. զի յայնժամ տարակոյսն Թումայի եւ խնդրուածք նորա փորձիւ էր² առ ի գիտել զյարութիւն ոչ բաւական փորձեալ լինէր: Չորրորդ. զի ոչ վայել էր այնպիսոյն վաղվաղակի երեւումն, եւ վասն այն յամենաց Քրիստոս երեւիլ Թումայի: Հինգերորդ. զի ցուցցէ մեզ խորհուրդ յետ ութ ատուրն երեւելն, որ լինի յութներորդ դարուն յարութեան մեր: Վեցերորդ. զի երեւումն Քրիստոսի առ Թումաս լինէր առաջի աշակերտացն, որպէս զի նորա այնմ երեւմանն եւ ցուցմանն վկայք լինիցին: Եւթներորդ. առ ի հաստատել զաշակերտսն, զի զանազան եւ պէս-պէս յայտնութիւն

¹ Ե կրկին խաղաղութիւն

² Ե օճն էր

զնոսա հաստատէր ի Քրիստոս: Ուրեքորդ. որպէս բերելով առարկութիւն ինչ եւ քննութիւն, ճշմարտութիւն անկարծիք հաստատի, նոյնպէս եւ աստ: Իննեքորդ. առ ի ցուցանել բարոյական խորհուրդ ինչ, զի այսու նշանակի կերպ, որով ճշմարտութիւն հաստատի ի յանդունդս մարդկային սրտի եւ որով սիրտ հաւանի ի խորս ճշմարտութեան, զի Թումաս թարգմանի «Անդունդ»^{cci}, զի այս ոչ լինի յանկարծակի կամ ի սկիզբն լուսաւորութեան, այլ ի վախճանի: Տասնեքորդ. պատճառ է առ ի ցուցանել ըստ այլաբանութեան, զի Թումաս նշանակէ գծողովորդս հրէիցն կամ զհրաքանչիւր ոք երկմիտ եւ անհաստատ, որ ի վախճանի գալոց է ի հաւատ:

«Տէր իմ եւ Աստուած իմ» (Յհ Ի.28):

Աստ Թովմաս յայտնի ասաց զնա Աստուած, զի մինչեւ ցայժմ այլ անուամբ յորջորջէին զնա:

«Այս այնչափ գրեցաւ, զի հաւատասցիք» (Յհ Ի.31):

Հաւատալ ըստ կրկին յեղանակի ասի. մի է պարզ հաւատալ թարց սիրոյ, եւ այս հաւատս ոչ արժանաւորէ արքայութեան, եւ միւս կերպիւ¹ ասի հաւատալ կարգի հաւատով, այսինքն՝ փափագումն եւ սէր կցորդեալ ընդ հաւատոյն, զոր տեսակացեալ հաւատ կոչին, եւ այս արժանաւոր է արքայութեան, եւ վասն այսմ հաւատ իմանի բանս այս:

Իսկ զարմանալի համեմատութեամբ նորոյ զատկի ընդ հնոյն. նախ՝ զի որպէս Աստուած յայնժամ դաւաճանել հրամայեաց զեգիպտացիս եւ կողոպտել, նոյնպէս եւ ի սոյն ամիս մարտի կողոպտեաց Տէրն զտարտարոսն: Երկրորդ. առ ի նշան յարութեան իւրոյ, զի **յաջէր**: Երրորդ. զի ուսուցէ զբան ուռկանին նոցա տալ, որ լսենն, ըստ այնմ. «Ձեզ ասեն, որ լսէք»:

«Տեսին կրակետդ կայծականց» (Տես Յհ ԻԱ.9):

Գործելիքն հրացեալք էին, զոր կայծականց ասէ, եւ ձուկն առ ի խորովեալ եւ հացն արտաքոյ կայծականցն մերձ եղեալ:

Եւ զայս Քրիստոս նոր ստեղծ վասն երեք պատճառի. առաջին՝ վասն նշանակելոյ զսէր իւր, երկրորդ՝ առ ի հաստատել զնոսա ի հաւատս յարութեան ի ձեռն սքանչելեաց, երրորդ՝ առ ի ցուցանել խորհուրդ ինչ, զոր ասասցուք, այսինքն՝ թէ կարող եմ յամենայն ժամ նոր ստեղծագործութիւն առնել, չորրորդ՝ զի ցուցէ, թէ նոյն Աստուածն

¹ B ãÇù

եմ, որ յանապատին զժողովուրդն կերակրեցի, հինգերորդ՝ առ ի ցուցանել խորհրդապէս, թէ նոյն եմ, որ յոչընչէ առնեմ զամենայն:

«Իբրեւ ճաշեցին, ասէ Յիսուս. “Միմոն Յունանու, սիրե՞ս զիս”» (Տես Յի ԻԱ.15):

Երրորդ. վասն չորս պատճառի երիցս հարցանէ. առաջին՝ զի երիցս անգամ, ուրացաւ նա, ասաց Տէրն, զի այնու փառաւորեսցէ: Երկրորդ. զի երիցս խոստովանեցի Պետրոս ընդդէմ ուրացութեանց, որպէս զի լեզու Պետրոսի առաւել սպասաւորեսցէ երկիրի քան սիրոյ: Երրորդ. զի այնու ցուցցի, թէ սէրն Աստուծոյ հայի ի հովուումն ոչխարաց ըստ երիս եղանակի, այսինքն՝ զի հովուումն ընկալեալ լինի վասն շարժման սիրոյ եւ զի ի սէր եւ ըստ սիրոյ ի ներգործութիւն նորա կրթեցի:

Չորրորդ. զի երիս վկայութիւն կատարեալ է եւ վասն այն երեքկին խոստովանութիւն ի Պետրոսէ խնդրէ Քրիստոս.

«Ասէ երիցս անգամ. “Արածեա՛ զոչխարս իմ”» (Տես Յի ԻԱ.17):

Վասն երեք պատճառի ասէ. առաջին՝ ըստ Ոսկիբերանի, որպէս զի ցուցցէ Քրիստոս, թէ որքան համարի զհովուումն ոչխարացն եւ վասն նոցա հոգ տանի: Երկրորդ. զի¹ պարտ է հովուել առաջնորդաց զհատս երեքկին կերպիւ, այսինքն՝ արիւնակաւ² բարի վարուց, բանիւ՝ ուղիղ վարդապետութեամբ եւ ազնականութեամբ ժամանակաւորացս ողորմութեամբ: Երրորդ. զի պարտ է պահել զհատն Քրիստոսի յերիս չարեաց, այսինքն՝ ի բռնութենէ չար իշխանաց եւ ի նենգութենէ հերետիկոսաց եւ ի փորձութենէ դիւս:

Իսկ Տէրն թեպէտ եհարց, թէ՛ սիրե՞ս զիս, Պետրոս ոչ ասաց, թէ՛ սիրեմ, վասն չորս պատճառի. առաջին՝ զի հեռացի եւ արիւնակ տացէ հեռանալոյ ի յանդգնութենէ, երկրորդ՝ զի ոչ գիտէր ստուգապէս զմեծութիւն սիրոյ առաքելոցն, եւ այնու արիւնակ տայ ոչ ասել զայն, զոր ոչ գիտեմք ստուգապէս, երրորդ՝ ի նշան մաքուր խղճմտանաց եւ խոստովանութեան, վասն որոյ եւ ասէր. «Դու գիտես, զի սիրեմ» (Տես Յի ԻԱ.17), չորրորդ՝ զի նա փորձիւ գիտէր զտկարութիւն իւր, վասն որոյ ոչ ասաց, թէ՛ սիրեմ:

Գիտելի է, զի կրկին անգամ ասաց՝ արածեա՛ զգառիսս իմ, եւ մի անգամ՝ զոչխարս: Եւ այս վասն երկու պատճառի. նախ՝ զի այնու ցուցցէ, թէ պարտ է առաւել հոգալ վասն հոգեւոր ծննդեան այնոցիկ, որ նոր եւ անկատար են ի հաւատս, քան թէ վասն կատարելոցն: Երկրորդ

¹ B եւ զի

² C զօրիւնակաւ

պատճառ. զի երեքն են ազգ քրիստոնէից՝ ոմանք կրաւնաւորք, ոմանք առաջնորդք, որք պարտին գառին անբժութեամբ վարիլ, ոմանք աշխարհականք, որք ոչխար կոչին:

«Մինչ մանուկ էիր, անձամբ անձին գաւտի ածէիր¹, [եւ երթայիր յո եւ կամէիր], եւ յորժամ ծերացիս, [ձեռս] ի վերայ² [կալցես եւ այլք ածցեն քեզ գաւտի, եւ տարցին ուր ոչ կամիցիս]» (Տես Յհ ԻԱ.18):

Չայս մին վասն չարչարանացն ասէ, զոր կրելոց էր Պետրոս, զի ի մանկութեան հասակին ոչ չարչարեցաւ, այլ ի ծերութեան խաչակից եղև Քրիստոսի: Երկրորդ. ըստ խորհրդոյ իբրու ասել, թէ մինչ մանուկ էիր, այսինքն՝ ի նորութեան առաքելութեան եկեղեցոյ քո, դու ինքնին արէնս դնէիր եկեղեցոյ, իսկ զկնի մահուան քո այնքիկ, որ յետ քո³ յաթոռ քո⁴ նստին, բարձցեն զքո հրամանսդ եւ ըստ ինքեանց կամաց դիցեն արէնս եկեղեցոյ եւ հաւտի քո եւ արտաքոյ քո կամացդ վարեցեն, որպէս եւ այժմ, զի քակեցին զարէնս առաքելոցն լատինք եւ ըստ իւրեանց կամացն գնան, որպէս եւ հաճոյ է իւրաքանչիւրոցն:

«Այս աշակերտ է, զոր սիրէրն Յիսուս, որ եւ գրեացն իսկ զայսոսիկ» (Տես Յհ ԻԱ.24):

Բազում անգամ Յոհաննէս զիր յատուկ անունն⁵ ոչ եղ վասն երեք պատճառի. առաջին՝ առ ի պահպանել զխոնարհութիւն առ ի կերպ խաւսելոյ եւ առ ի տալ մեզ այնու արինակ գտյն առնելոյ: Երկրորդ. զի երախտահատոյց լինի Քրիստոսի զպարզեւ սիրոյ նորա ցուցանելով: Երրորդ. զի յատուկ անուամբ սիրեցելոյն գյատկութիւն տեսակ վարուցն յայտնեցէ, քան թէ յատուկ անուամբ իրով:

Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. [Ամէն]:

---

¹ B ãÇù

² C ãÇù ի վերայ

³ C ãÇù յետ քո

⁴ B ãÇù յաթոռ քո

⁵ B անուն

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Նախաբան, Ուլիս Ա, Բ, Գ:

ⁱ Նանա անվանը, որ նշանակում է Հովհաննես, հանդիպում ենք իր՝ Նանա մեկնիչի, «Հովհաննես մեկնության» առաջաբանի մեջ: Այդ առաջաբանը Օրել է մի հայ վարդապետ, որը խոնարհություն ցուցաբերելով չի հիշատակում իր անունը: Մեկնության Օրության ստույգ թվականը հայտնի չէ, հավանաբար այն շարադրվել է 840-ական թվականներին՝ Բաժարատ Բաժրատունու պատվերով: Մեկնությունը նա Օրել է ասորերեն լեզվով, որը հետաձայն թարգմանել է արաբերենի, քանի որ Բաժարատ Բաժրատունին լավ Քիտեր այդ լեզուն: Նանա սարկավաձայետ էր և մասնակցել է Օիրակավանի ժողովին, նա Հայ եկեղեցում մեծ ազդեցություն ուներ: Նանայի մեկնության առաջաբանի հեղինակը նշում է, որ Նանան իր վարդապետական Օիտելիքների շնորհիվ կարողացել է Հայաստան աշխարհից հալածել հերետիկոս երկաբնակներին (Տե՛ս էջ 5): Նանան ամուսնացած էր եւ որդիներ ուներ, նա միշտ մարդկանց քաջալերում էր, որպեսզի ամուսնանա իրենց հավատքի մեջ: Ծուտով Օալիս է նաև իր հավատքի փորձության ժամանակը, քանի որ այդ ընթացքում Հայոց աշխարհը արաբական իշխանության տակ էր: Գերության փորձությունները չեն կարողանում նրան շեղել Քրիստոսի լույս հավատքից: Յոթնամյա քարոզից հետո՝ 862 թվականին, Նանան վերադառնում է Հայաստան: Այս դեպքերից հետո տեղի է ունենում Օիրակավանի(Երազձավորս) ժողովը, որին մասնակցում է նաև Նանա սարկավաձայետը:(Տե՛ս Չամչյան, Պոսմ. Հայոց, հտ. Բ. էջ 441; 678: Հ. Քերոբե Ա. Չրաքեան «Նանայի Ասորոց վարդապետի մեկնություն Յովհաննես Անեսարանին» ներածություն):

ⁱⁱ Նանայի մեկնությունը թարգմանող հայ եկեղեցականը, որ նաև հեղինակն է երկի նախաբանի, չի հիշատակում իր անունը: Սուրբ Գր. Տաթևացին նրա խոնարհությանն է վերաժրում այս փաստը:

- ⁱⁱⁱ Նանա էջ 1:
- ^{iv} Նանա էջ 1:
- ^v Նանա էջ 2:
- ^{vi} Նանա էջ 3:
- ^{vii} Նանա էջ 3:
- ^{viii} Նանա էջ 3:
- ^{ix} Նանա էջ 3:
- ^x Նանա էջ 3:
- ^{xi} Նանա էջ 4:
- ^{xii} Նանա էջ 4:
- ^{xiii} Նանա էջ 4:
- ^{xiv} Նանա էջ 4:

- xv Նանա էջ 5:
- xvi Նանա էջ 5:
- xvii Նանա էջ 7:
- xviii Նանա էջ 7:
- xix Կարծում ենք, որ այս հատվածը Նանայի մեկնության առաջաբանության մեջ ոչ թե Սմբատ իշխանի մասին է, այլ սուրբ Նանա Ասորու:
- xx Կարծում ենք, որ խոսքը Բաղարատ Բաղրատունու որդի Աշոտի մասին է (տե՛ս ՀԺՊ. Հ II, էջ 356):
- xxi Հմմտ. Նանա էջ 8:
- xxii Հմմտ. Նանա, էջ 9:
- xxiii Նանա էջ 9:
- xxiv Նանա էջ 10:
- xxv Ավ. Մտթ., թերթ 12 ք:
- xxvi Ավ. Մտթ., թերթ 9-12:
- xxvii Ավ. Մտթ., թերթ 12:
- xxviii Եզեկիելի մարգարեության մեջ՝ առաջին լիլիում, չտանք համապատասխան համարը: Նմանատիպ միտք արտահայտում է վեցերորդ համարը, սակայն ի նկատի ունի մարդու կերպարը որպես «ի վերայ անցա» (հմմտ. Եզեկ., Ա, 6):
- xxix Տե՛ս Դիոն., էջ 19, տող 18:
- xxx Հմմտ. սուրբ Գր. Տաթևացի «Ոսկեփորիկ»(աշխարհ. թրվմ.), էջ 199, ուր, սակայն, «Կենտ-փիծ-մարմին» խորհրդաբանությամբ հեղինակը հատկորոշում է Ս. Երրորդության անձերի հարաբերակցությունը, որտեղ «երկու կեսը բղխումը և առումն է»:
- xxxi Հմմտ. և տե՛ս «Եռամեծի եւ երիցս երջանկի Յովհաննու Որոտնեցոյ արարեալ դրուատ բանի սփերական պայծառատես եւ հոգնահանճար ի բան մարգարէին, որ ասէ՛ ի սկզբանէ Տէր գերկիր հաստատեցէր եւ զործք ձեռաց քոց երկինք են» ՄՄ ձեռ. 2017, թ. 354ա-355ա: Հղումն ըստ՝ Հակոբ Քյուսէյան, «Դրվալներ հայ միջնադարյան արվեստի աստվածաբանության», Ս. էջմիածին, 1995, էջ 52-53:
- xxxii Ավ. Մտթ., թերթ 15ք-17ա:
- xxxiii Ավետիսիան Ս. Գր. Տաթևացին հիշատակում է նաև իր Ոսկեփորիկի առաջին հատորի Ե լիլի մեջ (տե՛ս «Ոսկեփորիկ» Երևան, 1995, էջ 13, թարգմանությունը՝ Հակոբ Քյուսէյանի): Ավետիսու Կորդուբացին (Իբն Ռոշդ՝ 1126-1198 թթ.) արաբ համբավաշատ իմաստասեր և բժիշկ է: Հայտնի է Արիստոտելի աշխատություններին նվիրված իր մեկնություններով (տե՛ս Հ. Ս. Անասյան, Հայկական մատենադարան, հտ. Բ, Երևան, 1976, էջ 1027-1028):
- xxxiv Հմմտ. Ա Հճ Ե.8: Աստուածաշունչ մատյանի հնագույն բնագրերը տարբեր ձևով են ներկայացնում այս տեղին: Երկրորդ տարբերակը հետևյալն է. «Սոքա երեքին են, որ վկայեն. հոգին, եւ ջուրն, եւ արինն. եւ երեքին մի են»: Այս երկրորդ ձևն է ներկայացնում 1860 թվականի զրաբար հրատարակությունը:
- xxxvi Ոսկ., էջ 24 (ԻԴ)
- xxxvii Այս վկայությունը, որ բերված է նաև հեղինակի Հարցմանց զրքում(էջ 219) և «Ոսկեփորիկում»(էջ 556), քաղված է Դավիթ Անհաղթի «Սահմանք իմաստասիրության» երկից(տե՛ս Դավիթ Անյաղթ «Երկասիրութիւնք փիլիսոփայականք», աշխատ. Ս. Ս. Արևշատյանի, Երևան, 1980, էջ 40):

- xxxvii Հոմերոսի անվամբ վկայաբերված քաղվածքին իրականում մեկ հատվածն է «Հերմեայ եռամեծի առ Ասկղեպիոս սահմանք» երկի(քննական բնագիրը՝ Հ. Մանանդյանի, ռուսերեն թարգմանությունը՝ Ս. Արևշատյանի, «Բանբեր Մատենադարանի» թիվ 3, 1956, էջ 287, նորագույն քննական բնագիրը ֆրանսերեն հանդիպարի թարգմանությամբ տե՛ս J.-P. Mahe), *Herme's en Haute-Egypte*, t. II: *Le fragment du Discours Parfait et les definitions hermetiques armenienne*, Gue)les, Canada, 1982, P. 358):
- xxxviii Հմմտ. Պլատոնի երկերի հայ. թրգմ., վեներտիկ, 1877, 1890
- xxxix Նանա, էջ 24:
- xl Հարց., էջ 139
- xli Հարց., էջ 353
- xlii Նանա, էջ 29
- xliii Հմմտ. "ՉՉՏԲպվն՝ րՉ՝ՅՈՂՏ ՏՅՓՈ վՈՔայՏ ԼՏՈվվՈ իսՈՅՏցրՅՈ, ՈՐՈւպտՈւրՍՏտՈ ԽՏվրՅՈվՅՈւվՏտՏսՕրՍՈւՂՏ" հ.կայՅպԲոցԲՂ, 1901 չ. Յ.7, Սվ. 1, րՅ. 123-124.
- xliv Ավ. Մտթ., էջ 28
- xlv Նանա, էջ 32
- xlvi Ավ. Մտթ., էջ 34-35: Èîàíí Çèàðíóñò ò. 7 éí. 1, 1901ã. Ñ.- Ìâðâðáóðâú. "Òîèèîââíèâ íà ñâyòââî Ìâððâý âââíââèèñòà" ñò. 125-126:
- xlvii Հարց., էջ 617
- xlviii Օձի մասին տեղեկությունը լսնվում է Հարցմանց լրքի վաթսուներեքերորդ համարում, էջ 386:
- lxix Լատիներեն purgatorium բառի տառադարձումն է, որ գշանակում է՝ Քավարան: Այս հարցին Տաթևացին անդրադարձել է նաև իր Սաղմոսաց մեկնության մեջ(տե՛ս Գրիոր Տաթևացի, «Մեկնություն Սաղմոսաց», էջ 7, Երևան, 1993, աշխատասիրությամբ՝ Արմինե Քյոշկերյան):
- ¹ Հարց, էջ 698
- li Ավ. Մտթ., էջ 90:
- lii Քաղված է Ս. Գրիոր Աստվածաբանի «Ի Սուրբ Պասքայ» ճառից, ՄՄ ձեռ. 948, թ. 204բ:
- liii Նանա, էջ 74:
- liv Նանա, էջ 74:
- lv Հարց., էջ 383, 496
- lvi Նանա, էջ 80
- lvii Նանա, էջ 81
- lviii Նանա, էջ 82
- lix Նանա, էջ 82-83
- lx Նանա, էջ 83-84
- lxi Նանա էջ 85:
- lxii Սուրբ Հովհան Ոսկեբերան «Հովհաննու Մեկնություն» Կ.Պոլիս, 1717, էջ 331(ԳՃԼԱ) - 332(ԳՃԼԲ):
- lxiii Նանա, էջ 94
- lxiv Նանա, էջ 98-99
- lxv Նանա, էջ 98-99

- lxxvi Նանա, էջ 99
- lxxvii Տե՛ս սուրբ Եփրեմ Խորի Ասորի, «Յորդորակ ապաշխարութեան» աշխատ. Վահան արկ., «Էջմիածին», 1998, Ա, էջ 77:
- lxxviii Տե՛ս Գր. Նարեկացի «Մատեան ողբերօրութեան», աշխատ. Պ. Խաչատրյան, Ա. Ղազիմյան, Երևան, 1985, էջ 474(Բան ԾԸ)
- lxxix Նանա, էջ 103
- lxxx Նկատի ունի Եվսեբիոս Կեսարացու կազմած Ավետարանի համաբարբառը (համաձայնության տախտակները), որոնցում մասնավոր պունակների մեջ տրված են չորս Ավետարանների՝ բովանդակությամբ համեմատելի հատվածների համարները:
- lxxxi Նանա, էջ 105-107
- lxxxii Հարց., էջ 77
- lxxxiii Նկատի ունի Ս. Գրիօր Աստվածաբանի նշանավոր «Առ որս» ճառաշարը, ՄՄ ձեռ. 4146
- lxxxiv Նանա, էջ 109
- lxxxv Նանա, էջ 111
- lxxxvi Նանա, էջ 124
- lxxxvii Հմմտ. Ոսկեբերան, «Մեկնութիւն Մատթէի», Վենետիկ, 1826 թ. էջ 1-3
- lxxxviii Նանա, էջ 125
- lxxxix Նանա, էջ 126
- lxxxx Նանա, էջ 126-127
- lxxxxi Նանա, էջ 128
- lxxxxii Նկատի ունի այս անունով միջնադարյան Հայաստանում լայն տարածում օտած մարթարեական հետևյալ օրվածքը. «Աօադրոնի անյաղթ փիլիսոփայի Աթենացոյ ասացեալ վասն բարի ժամանակին եւ սուրբ թաօաորացն յայտնելոյ, եւ վասն ազօին նետողաց կործանմանն եւ դարձեալ յայտնելոյ եւ վասն թաօաորացն, որք յարձակելոց են իբրեւ զչար ... եւ վասն պիղծ եւ անմաքոր նեոինն, որ յայտնելոց է եւ դարձեալ կործանելոց չարութեամբ Սուրբ Խաչին...», ՄՄ. ձեռ. 1382, թ. 309ա-318բ
- lxxxxiii Հարց., էջ 509
- lxxxxiv Նանա, էջ 130
- lxxxxv Նանա, էջ 132
- lxxxxvi Հարց., էջ 338
- lxxxxvii Նանա, էջ 136
- lxxxxviii Նանա, էջ 136
- lxxxxix Նանա, էջ 136
- xc Այս միտքը, որ վկայաբերված է նաև հեղինակի «Ոսկեփորիկում»(երևան 1995, էջ 219), քաղված է Ալբերտ Մեծի(1193-1280) անունով հայտնի(բայց իրապես Հուօո Ռիպելինին պատկանող) «Համառոտութիւն աստուածաբանութեան» երկից(վենետիկ, 1715, էջ 265):
- xci Հմմտ. «Համառոտութիւն աստուածաբանութեան», էջ 247-248
- xcii Նանա, էջ 140
- xciii Նանա, էջ 141
- xciv Նանա, էջ 143
- xcv Հարց., էջ 594

- xcvi Տե՛ս Ռիոն., էջ 249-257
- xcvii Նանա, էջ 144
- xcviii Նանա, էջ 157
- xcix Նանա, էջ 161
- c Նանա, էջ 162
- ci Նանա, էջ 164
- cii Նանա, էջ 167
- ciii Նանա, էջ 174
- civ Քանի որ սուրբ Գրիգոր Տաթևացին չի ավարտել այս Ավետարանի մեկնությունը, հետևաբար այս հատվածը չի մեկնվել: Մատթեոս Զուղայեցին ավարտին հասցնելով այս քործը ևս չի անդրադարձել այս հատվածին:
- cv Նանա, էջ 180
- cvi Նանա, էջ 182
- cvii Նանա, էջ 182
- cviii Նանա, էջ 185
- cix Նանա, էջ 186
- cx Նանա, էջ 189
- cxii Նանա էջ 195-196:
- cxiii Տե՛ս եւ հմմտ. «Արիստոտելի լաղաքի առաքինութեան ... », «Կորին վարդապետի, Մամբրե Վերծանողի եւ Ռաբի Անյադթի մատենադրութիւնք», Վեճեսիկ, 1883, էջ 623-635
- cxiiii Նանա, էջ 198-199
- cxv Նանա, էջ 199
- cxvi Հարց., էջ 303
- cxvii Նանա, էջ 199-200
- cxviii Հարց., «Երկաբնակաց հարցումն» էջ 84, «Նեստրականաց դեմ» էջ 66: Երկախումբ բառին անդրադարձել է նաև սուրբ Նանա Ասորին, տե՛ս էջ ԻԹ, 200
- cxix Նանա, էջ 203
- cxix Նանա, էջ 203
- cxx Նանա, էջ 206
- cxxi Նանա, էջ 206-207
- cxixii Նանա, էջ 210
- cxixiii Նանա, էջ 212
- cxixiv Նանա, էջ 212
- cxixv Նանա, էջ 213
- cxixvi Նանա, էջ 215
- cxixvii Նանա, էջ 217-218
- cxixviii Նանա էջ 220:
- cxixix Նանա էջ 222:
- cxixxx Նանա էջ 224:
- cxixxxi Նանա էջ 227:
- cxixxxii Նանա էջ 228:
- cxixxxiii Նանա էջ 229:
- cxixxxiv Նանա էջ 229-230:
- cxixxxv Նանա էջ 230:

- cxvvi Ձմեռ բառի այսօրինակ ստուգաբանությունը առկա է Վանական վարդապետի մոտ («Ձմեռն, որ ձիւնամեռ լինին») սուրբ Գր. Տաթևացու Քարոզիչի Ձմեռան հատորում(Ա) և Հարցմանց Գրքում(Էջ 197), տե՛ս Հր. Աճառյան «Հալերեն արմատական բառարան», III, էջ 156:
- cxvii Հմմտ. Նանա էջ 231:
- cxviii Նանա էջ 231:
- cxix Նանա էջ 234:
- cl Տե՛ս Ոսկեփորիկ, էջ 84-86:
- cli Նանա էջ 235-236:
- clii Նանա էջ 237:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

- cliii Ավ. Մտթ., էջ 44:
- cliv Նանա էջ 248-249:
- clv Այս պատմությանը բավականին մնաց է Ս. Եպիփան Կիպրացու բերած ավանդազրույցը, որ առկա է հեղինակի ճառերից մեկում:
- clvi Տե՛ս «Անկանոն Գիրք առաքելականք», Վեներտիկ, 1904, («Պատմութիւն առաքելոյն Յակոբայ, թէ որպէս Գնաց ի Սպանիս եւ դարձեալ եկն յԵրուսաղէմ եւ Դիապոստոս», «Վկայաբանութիւն Յակոբայ Տեառնէրբարն»):
- clvii Նանա էջ 251:
- clviii Նանա էջ 253:
- clix Նանա էջ 253:
- cl Անդ էջ 145:
- cli Նանա էջ 253-254:
- clii Նանա էջ 255:
- cliii Նանա էջ 255-256:
- cliv Նանա էջ 256:
- clv Ապողինար Լատղիկացու քրիստոսաբանության մասին տե՛ս *Ōēiðiāñēēē “Āiñōi÷iūā iðōū IV ā.”* ĩ. 1930, ñð. 23-24:
- clvi Նանա էջ 257-258:
- clvii Քանի որ այս հատվածը, որը ներկա է երեք ձեռագրերում էլ, և չի բովանդակում իմաստային ավարտուն վիճակ, հարմար համարեցինք դուրս բերել բնագրից. զի թէ կենդանի եւ առողջ անդ եղեալ լինէր, նախքան զչորս արն ի տեղւոյն պղծութենէ եւ ժահահոտութենէ:
- clviii Հարց. էջ 671:
- clix Նանա էջ 262:
- clx Նանա էջ 262-263:
- clxi Նանա էջ 263-265:
- clxii Նանա, էջ 263, առաջին Գրքի վերջամասում եղող հորդորակին է վերաբերում Սուրբ Գր. Տաթևացու լուծմունքը:
- clxiii Անդ:
- clxiv Անդ:
- clxv Անդ:
- clxvi Անդ:
- clxvii Անդ:

clxviii Անդ:

clxix Անդ:

clxx Անդ:

clxxi Անդ:

clxxii Անդ:

clxxiii Անդ:

clxxiv Անդ:

clxxv Անդ:

clxxvi Անդ:

clxxvii Անդ:

clxxviii Անդ էջ 264:

clxxix Անդ:

clxxx Անդ:

clxxxi Անդ:

clxxxii Նանայի մեկնության հորդորակի մեջ այս բառը չկա:

clxxxiii Անդ:

clxxxiv Նկատի ունի «Արէնք թափաորաց Կոստանդիանոսի, Թեոդոսի եւ Լեոնի՝ թափաորաց հռոպեցոց» (Syrisch-romisches Rechtsbuch aus dem funften jahrhundert», Leipzig, 1880, s. 95-141), կամ «Քաղաքային օրէնք Ներսիսի Լամբրոնացոյ ըստ Կոստանդիանոսի ... » երկը (աշխատ. Կ. Հ. Բասմաչյանի, Փարիզ, 1907, էջ 9-41):

clxxxv Նանա էջ 267:

clxxxvi Նանա էջ 268:

clxxxvii Նանա էջ 269:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

clxxxviii Տե՛ս Գանձասար, Բ, 1992, էջ 257-258:

clxxxix Նանա էջ 283:

cx «Երեքարբեանի» դավանաբանական մեկնությունը տրված է նաև Ս. Ստեփանոս Սյունեցու(Ը դ.) ժամանակափրության մեկնության Դ լիսում, ուր հայ եկեղեցու դավանական տեսակետը «հիմնավորվում է նրանով, որ Կույսից մարմնացած Բանը(միտքը) Աստված է. Նա հզոր է, որովհետև իբրև Երկրորդ Ադամ հաղթեց սատանային, Անմահ է, որովհետև իբրև Աստուծո անմահ և անապական Բան, մեզ անմահացրեց մարմնով: Արդ "Սուրբ Աստուած"-ի երիցս արտաբերմամբ խորհրդական իմաստով խաչի վրա Հոր և Սուրբ Հոփու՝ Որդու հետ համական լինելն ենք ծանուցում», տե՛ս Հակոբ Քյուսեյան, «Խորհրդանշանը Ստեփանոս Սյունեցու Եկեղեցաբանական ժառանգության մեջ»(հրատ. ընթացքում):

cxci Հարց., էջ 631-635:

cxcii Նանա էջ 296:

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

cxciii Տե՛ս Ոսկ., էջ 765:

^{exciv} Վկայությունը բացակայում է Կղեմես Հոռոմալեցու(92-101) մեզ հասած միակ երկում՝ կորնթացիներին հղած Ա նամակում, տե՛ս «Գանձասար» Ե, էջ 114-136, Զ, էջ 203-227:

^{excv} Տե՛ս Ոսկ., էջ 769:

^{excvi} հմմտ. Հովհաննու Ոսկեբերանի ի Կորնթացւոց թղթոյն մեկնութենէ, «Բանբեր մատենադարանի», 1994, թիվ 16, էջ 185:

^{excvii} Տե՛ս Կիրեղ Ալեքս. «Գիրք Պարապմանց», էջ 472-474:

ԳԼՈՒԽ ԺԸ

^{excviii} Բառի այսօրինակ ստուգաբանությունն, ինչպես երևում է, քաղված է «Բառք եբրայեցւոց» բառարանից, որտեղից էլ այն ներմուծվել է Երեմիա Մեղրեցու «Բառփրք Հայոց»-ի մեջ(քննակ. բնագ. առաջաբան և ծանոթ. Մ. Մ. Ամալյանի, Եր., 1975, էջ 163, տ. 230):

^{excix} В С Ի լու. «Ոսկի» (=Ոսկեբերան):

^{cc} В С Ի լու. «Լատին» (=լատին հեղինակներ):

ԳԼՈՒԽ Ի

^{ccci} Անվան այսօրինակ ստուգաբանությունը ամենայն հավանականությամբ քաղված է «Բառք եբրայեցւոց» բառարանից, որտեղից և մուտք է փորձել Երեմիա Մեղրեցու բառարան, էջ 122, տ. 205: